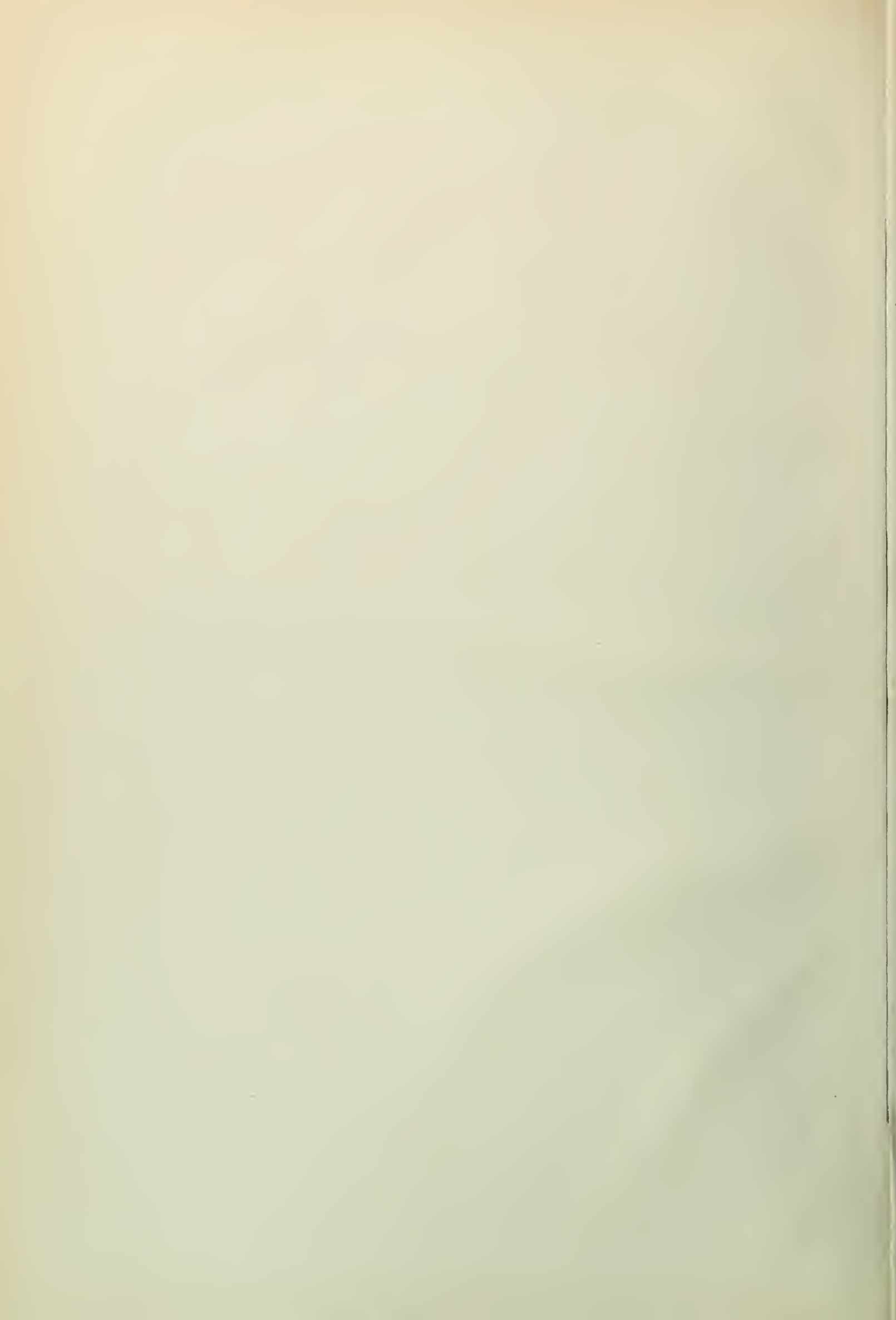

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

6723
F. C.-R. BILLUART

SUMMA SANCTI THOMÆ

F. C.-R. BILLUART

SUMMA SANCTI THOMÆ

HODIERNIS ACADEMIARUM MORIBUS ACCOMMODATA.

EDITIO NOVA.

OPTIMÆ AUCTORIS SIMILLIMA

▲ VARIIS VERO VINDICATA NOTISQUE ILLUSTRATA CUM INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS
RERUM SCILICET ET SCRIPTURÆ SACRÆ

Sab Augusto Nobilissimoque Patrocinio Illust. ac RR. DD.

J.-B.-J. LEQUETTE

Episcopi Atrebatensis, Boloniensis et Audomarensis.

TOMUS QUINTUS. 5'

PARISIIS

Apud VICTOREM PALMÉ, Bibliopolam, 25, via dicta Grenelle-S.-Germain.

ROMÆ

LIBRARIA S. CONGREG. DE PROP. FIDE

Equ. MELANDRI, Soc.

BRUXELLIS

Apud J. ALBANEL, Bibliopolam

5, FORO LOVANIENSI, 5.

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

NOV 24 1931

1355

SUMMA SANCTI THOMÆ

HODIERNIS ACADEMIARUM MORIBUS ACCOMMODATA.

PROSEQUITUR

TRACTATUS DE RELIGIONE

ET VITIIS OPPOSITIS

D. Th. 2 q. 79 ad 100.

DISSERTATIO VII.

De vitiis religioni oppositis, et primo de superstitione

D. Th. qq. 92, 93, 94, 95, 96.

Cum religio sit virtus moralis, et omnis virtus moralis consistat in medio, duplex vitium religioni opponitur : unum secundum excessum, aliud secundum defectum¹. Primum est superstitio, et dividitur in diversas species, ut modo dicemus. Dicitur *secundum excessum*, non quoad quantitatem cultus absolute, quia quantumvis homo Deum colat minus est quam ei debetur, sed est excessus vel secundum objectum, si alius ut Deus colatur qui non est Deus, vel secundum circumstantias, si verus Deus colatur modo indebito.

Vitium oppositum religioni secundum defectum est irreligiositas, qua irreverentia ex-

hibetur vel ipsi Deo immediate, ut tentatio Dei et perjurium, vel rebus sacris, ut sacrilegium et simonia¹. De quibus omnibus suo ordine est dicendum ; et primo de superstitione.

ARTICULUS I.

QUID ET QUOTUPLEX SIT SUPERSTITIO ?

Superstitio secundum etymologiam dicitur, juxta Ciceronem, ex eo quod homines nimii erant in precando ut filios haberent *superstites*. Vel, juxta Servium in 8 *Æneidos*, ex eo quod homines nimium timerent iram deorum superne impendentem et quasi *superstantem*².

¹ Q. 92. a. 1. o.

¹ Q. 97. in Proœm. — ² Q. 92. a. 1. in 2. arg.

Dico 1°: Superstitio, secundum vocis significationem, est falsa religio, sive « vitium exhibens cultum divinum vel cui non debet, vel eo modo quo non debet ». Unde sunt duæ species in quas immediate dividitur, scilicet cultus indebitus veri Numinis, et cultus falsi numinis ¹.

Dico 2°: Superstitio cultus indebiti veri Numinis dividitur in cultum falsum et cultum superfluum ².

Cultus falsus qui a S. Th. ³ dicitur perniciosus (quia omnis falsitas in materia religionis est Deo injuriosa et perniciosa) fit dupliciter, uno modo ratione falsæ significationis, ut si quis modo vellet colere Deum cæremoniis judaicis quæ significant Christum venturum, vel doctrinam fidei vellet confirmare falsis miraculis, falsis testimoniis, vel falsas reliquias proponeret; unde fides veris et miraculis et reliquiis detrahitur: et hæc ex genere suo sunt peccata mortalia, juxta Cajet., Layman, etc.

Alio modo ex parte colentis, ut si quis Deum colat ut publicus Ecclesiæ minister, qui tamen non sit, vel nomine Ecclesiæ colat Deum ritu ab Ecclesia non probato; sicut enim falsarius esset qui proponeret aliqua, nomine alterius, quæ non essent ei commissa, ita vitium falsitatis incurrit qui ex parte Ecclesiæ cultum exhibet Deo contra modum ab Ecclesia constitutum et in Ecclesia consuetum. Huc pertinet si quis non sacerdos aut sacerdos excommunicatus, nomine Ecclesiæ et animo colendi Deum, Missam celebraret, aut si sacerdos legitimus in Missa vel in precibus publicis, animo colendi Deum nomine Ecclesiæ, adhiberet ritum contra voluntatem et ordinationem Ecclesiæ.

Cultus superfluus non dicitur talis secundum absolutam quantitatem, ut jam notavi, sed secundum quantitatem proportionis, quia scilicet non est fini religionis proportionatus ⁴. Finis autem religionis est ut homo det gloriam Deo, et ei se subiciat mente et corpore; quare quod ad nihil horum conducit, aut si ab agente ad id ordinatur sed præter Dei et Ecclesiæ institutionem, vel contra consuetudinem communem, totum hoc reputatur superfluum et superstitiosum, v. g. orare ante solis occasum, cum certo numero, situ vel colore candelarum, velle audire Missam a sacerdote qui vocatur Joannes, repetere in Missa *Alleluia*, vel facere cruces plusquam sit ordinatum ab Ecclesia, dicere

¹ Q. 92. a. 1. q. — ² Q. 93. a. 1. et 2. o. — ³ *Ibid.* a. 1. o. — ⁴ *Ibid.* — ⁵ *Ibid.* a. 2. o.

Gloria in excelsis Deo, vel *Credo* quando secundum rubricas sunt omittenda, non nere die sabbati in honorem B. V. et interim aliis operibus servilibus insistere, et similia. Ex hoc tamen capite si contemptus et scandalum absint, non videtur plusquam veniale, juxta Cajetanum, Sylvium et alios, quia non videtur notabilis irreverentia; nisi forte hujusmodi cultus vanitatem comitaretur aliqua turpitudine: ut si quis vellet colere Deum immolatione hominis, verbis turpibus in templo decantatis, sono vocis aut organi ad lasciviam provocante, ut dixi supra.

Dico 3°: Superstitio cultus falsi numinis dividitur in tres species, scilicet idololatriam, divinationem et vanam observantiam ¹. Sicut enim colimus Deum vel deferendo divinæ ejus excellentiæ cultum, sacrificia, etc., vel obsecrando ea quæ ipse solus nobis elargiri potest, sive ad mentis nostræ instructionem, sive ad actionum nostrarum directionem, sic dæmon superbus et invidus, divinos honores affectans, ambit coli ab hominibus, idque eos edocet: vel ergo colitur et honoratur tanquam numen, et hæc est idololatria; vel ut aliquid occultum revelet, et est divinatio; vel ut juvet et dirigat in agendo, et est vana observantia, ad quam reducitur magia.

De his tribus speciebus cultus falsi numinis fusius et distinctius agendum est in sequentibus articulis.

ARTICULUS II.

DE IDOLOLATRIA.

D. Th. q. 94.

§ I.

Quid et quotuplex sit idololatria?

Idololatria, secundum vocis etymologiam, est latria seu cultus idoli. Idolum autem in ampla significatione est omne simulacrum, alicujus rei figurativum; sed, in significatione propria Scripturæ et theologiæ, est figura rei quæ non est, ut Jovis, Mercurii, Solis, Lunæ, etc., licet enim sol et luna existant a parte rei, non sunt tamen id quod creditur aut significatur per idolum, id est, non sunt Deus: Unde Apost. I Cor. 8, dicit: *Scimus quia nihil est idolum in mundo*, scilicet in genere signi relati ad rem significatam, seu formaliter et

¹ Q. 92. a. 2. o.

quatenus est idolum. Unde proprie idolum est « effigies numinis falsi ». Indeque patet quod imagines Christi et sanctorum non sint idola, ut docebimus in tract. *de Incarnatione*.

Dico 1° : Idololatria, secundum vocis significationem, vel sumitur metaphorice, et est omne peccatum mortale quo peccator adhæret creaturæ ut fini ultimo, sicque quamdam similitudinem cultus exhibet illi ut Deo; vel sumitur in sensu proprio, et « est cultus divinus alteri quam Deo exhibitus ¹ », vel, quod idem est « est cultus exhibitus creaturæ ut Deo ».

Ex quo patet quod sit species superstitionis cum excedat modum divini cultus colendo id quod coli non debet ² : et ideo Apost., Act. 17, Athenienses præ cæteris idololatriæ deditos significare volens, dicit : *Per omnia quasi superstitiosiores vos video*.

Porro dupliciter divinus cultus idolis exhibebatur a Gentibus ³ : quidam enim per quamdam nefariam artem certas construebant imagines quæ virtute dæmonis aliquos certos effectus habebant : v. g. loquebantur, loco se movebant, etc., quæ cum nullo manifesto auctore fieri conspicerentur, credebant ab ipsis idolis fieri, unde putabant in ipsis esse aliquid divinitatis, et per consequens quod divinus cultus eis deberetur. Et hæc fuit opinio Hermetis Trimegisti, teste S. Aug. 8 *de Civit.* Tales etiam erant qui, Jeremiæ 2, dicebant ligno : *Pater meus es tu, et lapidi : Tu me genuisti* ; et qui, Isaïæ 2, adorabant opera manuum suarum. Vide insuper Sap. 13, 14; Isa. 42, 46; Psal. 113, 114, et alibi.

Alii vero non exhibebant cultum divinitatis ipsis imaginibus, sed creaturis quarum erant imagines. Horum triplex fuit opinio ⁴. Quidam existimabant quosdam homines deos evasisse quos per eorum imagines colebant, sicut Jovem, Mercurium et alios hujusmodi. Quidam vero existimabant totum mundum esse unum deum non propter corporalem substantiam, sed propter animam quam Deum esse credebant, dicentes Deum nihil aliud esse quam animam motu et ratione mundum gubernantem : unde putabant toti mundo et omnibus ejus partibus cælo, aeri, terræ, etc., cultum divinitatis esse exhibendum. Talis erat opinio Varronis, teste S. Augustino 7 *de Civit.* c. 17. Quidam tandem ⁵, scilicet Platonici, posuerunt unum esse summum Deum causam omnium, post quem ponebant esse substantias quasdam spirituales a summo Deo creatas

¹ Q. 94. a. 1. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

quas nominabant deos, participatione scilicet divinitatis; nos angelos dicimus. Post quos ponebant animas cœlestium corporum, et sub his dæmones, quos dicebant esse aerea quædam animalia, et sub his ponebant animas hominum, quas per virtutis ineritum ad deorum vel dæmonum societatem assumi credebant; et his omnibus cultum divinitatis exhibebant, ut S. Augustinus narrat 8 *de Civit.* c. 14. Has autem duas ultimas opiniones dicebant pertinere ad theologiam physicam : alteram de cultu hominum ad theologiam fabularum; alteram de imaginibus ad theologiam civilem ¹.

Nec obstat quod S. Scriptura, Psal. 96, dicat : *Omnes dii Gentium dæmonia* ; quia, licet alii simulacra, alii homines, alii dæmones colerent, tamen dæmones omnibus his aderant : et quæ fiebant sive per simulacra, sive per alios deos fictitios, ope dæmonum fiebant; proindeque cultus qui ratione talium operum impendebatur, dæmonibus exhibebatur.

Dixi in definitione, *cultus divinus*, id est quodcumque signum honoris exhibitum creaturæ ut divinitati. Licet enim solum sacrificium et ea quæ ad ipsum pertinent, ut templa, altaria, sacerdotes, etc., sint secundum se cultus divinus, quia soli Deo conveniunt, alii vero actus honorifici, ut genuflexio, incurvatio, oratio et similes sint communes cultui Dei et creaturæ, si tamen eos exhibeas creaturæ tanquam divinitati, vere es idololatra; quia tales actus ex intentione determinantur ad latriam. Vide supra *de Adoratione*.

Dico 2° : Præter assignatos modos idololatriæ, duplex insuper distinguitur idololatria : interior, qua quis animo et affectu veneratur creaturam ut Deum; et exterior, qua hanc internam reverentiam signis exterioribus protestatur et significat; sicut diximus supra a contrario esse duplicem adorationem seu latriam, internam et externam.

Et sicut exterior adoratio sine interiori non est propria et formalis adoratio, idololatria exterior sine interiori non videtur formalis et vera idololatria, sed materialis tantum et improprie dicta : est tamen multiplici modo peccatum gravissimum. 1° Est contra religionem exhibens exterius creaturæ honorem reputatum divinum. 2° Est plenissimum mendacium in cultu religionis Deo valde injuriosum et apud homines scandalosum ². 3° Est contra præceptum confessionis veræ fidei impingens in illud Christi Matth. 10 : *Qui me negaverit*

¹ Q. 94. a. 1. o. — ² Ibid.

coram hominibus, negabo eum coram Patre meo, Hoc modo Seneca videtur fuisse idololatra¹, quem S. Aug. 6 *de Civit. c. 10* inducit sic loquentem : « Sic adorabimus ut meminerimus hujusmodi cultum magis ad morem quam ad rem pertinere ». Et de quo ideo pronuntiat S. Aug. ibidem, « quod eo damnabilius colebat idola, quo illa, quæ mendaciter agebat, sic ageret ut eum populus veraciter agere existimaret ». Sic etiam sunt idololatræ qui metu tyranni, aut ex consuetudine, aliave ratione humana, exterius cultum idolo exhibent absque affectu interno colendi, quales sunt nostris temporibus Sinenses christiani colentes exterius Confucium philosophum, cælum materiale et parentum manes.

Potest iterum distingui duplex idololatria, perfecta et imperfecta. Perfecta est cum quis idolo seu creaturæ cultum divinum exhibet falso existimans Deum esse ; et talis idololatria est conjuncta cum infidelitate.

Imperfecta est cum quis sciens idolo seu creaturæ nullam inesse divinitatem, tamen ex pravo affectu, puta ex odio contra Deum verum, aut ex desiderio aliquid obtinendi a dæmone, ipsi dæmoni vel alteri creaturæ cultum defert tanquam Deo. Porro, licet hujusmodi cultus deficiat perfectione idololatriæ secundum intellectum, quia non procedit ex falsa existimatione divinitatis, non deficit tamen secundum voluntatem, quia procedit ex affectu internæ reverentiæ et submissionis erga creaturam tanquam erga Deum, et est aliquo sensu gravius peccatum quam prior : quia hæc secundum quid excusatur propter ignorantiam, illa vero procedit ex mera malitia voluntatis : et insuper est quædam simulatio Deo injuriosa ; simulat enim qui sic agit, se credere creaturam esse Deum, quod tamen non credit.

Nullam vero esse idololatriam in invocatione sanctorum diximus supra de Oratione : neque in cultu sacrarum imaginum late probabimus dissertatione ultima *de Incarnatione* ; require in his locis. Interim sit ad ampliorem hæreticorum confutationem in hac materia,

§ II.

Utrum in solo cultu quo creatura colitur ut Deus, sit idololatria ?

Negat Calvin lib. 1 *Instit. c. 11. n. 8. et 9.* cum suis sequacibus, vultque tunc etiam proprie idololatriam committi quando Deus verus

¹ Q. 94. a. 2. o. — ² *Ibid.*

colitur aliquo cultu quem ipse non mandavit : unde inferunt catholicos committere idololatriam, quando colunt Deum aut sanctos per imagines, reliquias, etc. Verum cum catholicis ad quæstionem

Resp. affirmative. Prob. evertendo hoc hæreticorum fundamentum. Falsum est et absurdum cultum esse malum aut idololatricum, quia non est præceptum : ergo. Prob. antecedens 1° ex S. Scriptura. Judæi instituerunt aliquot dies festos quos Deus non præceperat, ut patet Esth. 9, Judith. 15, II Machab. 10. Noë ædificavit altare Domino, Genes. 9 ; idem fecit Abraham, Genes. 12, et Jacob, Genes. 28, *lapidem erexit in titulum fundens oleum desuper* : omnes injussi, nec tamen usquam idololatræ. Prob. 2° ratione idem antecedens. Multa sunt bona in omni genere virtutum aliarum quæ non sunt præcepta, ut, in abstinentiis, eleemosynis, orationibus, votis, uno verbo in omnibus operibus supererogationis, imo in ipsa ratione cultus vel obsequii ; nunquam enim vir sapiens aut etiam sanæ mentis cultum et obsequium sibi delatum loco injuriæ habuit aut repudiavit eo solo nomine quod illud non mandasset : imo servus censetur minus obsequiosus et minus addictus domino suo, qui nullum obsequium aut cultum vult illi deferre, nisi præcepto compulsus.

Reponunt hæretici, non ideo talem cultum esse idololatricum præcise quia Deus non mandavit, sed quia prohibuit omnem cultum quem non mandavit, his verbis Deuter. 12 : *Quod præcipio tibi hæc tantum facito, nec addas quidquam, nec minuas.*

Sed contra, jam millies et ad nauseam responsum est tantum prohiberi verbis laudatis quæ adversantur cultui Dei præcepto et ipsum corrumpunt, ut sunt Gentilium cæremoniæ de quibus est quæstio loco citato, ut legenti textum patet. Evincitur insuper hujus nostræ responsionis veritas ex ipsis factis Judæorum, relatis in probatione. Adde quod, licet omnis cultus prohibitus sit malus, non est tamen ideo semper idololaticus ; alias sequeretur quod oratio immodesta aut sine attentione facta esset idololatria, quod est absurdum.

Confirm. conclusio : nomen idololatriæ in Scriptura sacra et apud SS. Patres nunquam accipitur nisi pro cultu quo creatura colitur ut Deus, aut pro affectu quo quis adhæret creaturæ tanquam Deo, seu fini ultimo : ita ut etiam quando metaphorice sumitur (ut cum avaritia vocatur idololatria) respiciat creatu-

ram quodammodo tanquam Deum : quod late probat Valentia hic puncto 1 : ergo.

Objiciunt insuper hæretici : Judæi adorantes vitulum aureum in deserto, non intendeabant cultum deferre illi effigiei, quam sciebant nullam vim habere (neque enim tam cito potuerant oblivisci eorum quæ Deus fecerat in Ægypto et in mari Rubro), sed Deo vero per ipsam : atqui nihilominus habiti sunt idololatræ, quia id fecerunt per effigiem sine Dei mandato. Similiter, paganorum idololatria in hoc sita erat quod Deum voluerint sibi præsentem habere per imagines, et in illis eum coluerint : ergo, etc.

Resp. falsum omnino esse quod assumitur tam de Judæis quam de paganis. Quoad Judæos, centies in Scripturis reprehenduntur quod Deum verum dereliquerint et adoraverint deos qui nihil sentiunt, nihil norunt, nihil possunt, et singulariter Psal. 105 : *Cito fecerunt, oblitus sunt operum ejus.... et fecerunt vitulum in Horeb et adoraverunt sculptile, et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum : oblitus sunt Deum qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.... Et commixti sunt inter Gentes et didicerunt opera eorum et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum. Et immolaverunt filios suos et filias suas dæmoniis, etc.* Similiter, Deuteron. 32 : *Immolaverunt dæmoniis et non Deo, diis quos ignorabant : novi recentesque venerunt quos non coluerunt patres eorum ; Deum qui te genuit dereliquisti et oblitus es Dei creatoris tui.* Quæ et alia plura similia putidæ et aperti mendacii Calvinum et Calvinistas arguunt.

Et sane si Judæi similitudinem Dei sibi voluissent fingere ut ejus recordarentur et in ea ipsum adorarent ; cur potius similitudinem vituli quam alterius rei finxissent, cum nunquam Deus sub hac forma illis apparuisset : unde longe verisimilius est eos voluisse sibi fingere et colere præcipuum deum Ægyptiorum *Apim*, qui sub forma bovis pingebatur, quia putabant illius ope Ægypto fuisse eductos et forte ejusdem ope credebant posse illuc reverti.

Quantum ad Gentiles, patet etiam mentiri Calvinum ex ipsis Script. citatis et aliis passim in veteri Testamento, et ex Apost. ad Rom. 1 : *Servierunt creaturæ potius quam Creatori* ; I Cor. 10 : *Quæ Gentes immolant, dæmoniis immolant et non Deo.* Patet etiam ex his quæ supra diximus ex D. Th. secundum S. Aug. de variis modis colendi idola apud gentes.

Instabis : Gentiles et Judæi quando adorabant idolum, saltem putabant esse verum Deum : ergo ex intentione ipsorum cultus ille tendebat in verum Deum : sicut si diabolus loqueretur per crucifixi imaginem et tu putans esse Christum adorares ipsum, iste cultus tenderet in Christum : ergo.

Confirm. : illi colebant idola propter divinitatem : ergo colebant magis divinitatem ; etenim propter quod unumquodque tale et illud magis, ut fert commune adagium.

Resp. 1º ad instantiam et confirmationem simul : Nego utriusque antecedens. Falsum est enim paganos colere creaturas propter veram divinitatem, sed propter umbram seu tenuem speciem divinitatis, quam putant esse veram divinitatem ; nescientes quid sit vera divinitas et cui tribuenda. Unde non sequitur eos colere veram divinitatem.

Resp. 2º ad singula. Dato antecedente instantiæ, nego consequentiam. Ex eo enim sequitur tantum quod intenderent colere id quod imprudenter putabant esse verum Deum non autem ipsum verum Deum. Sicut si quispiam non facta sufficienti inquisitione, quis et qualis sit rex, deligeret aliquem plebeium, et ei summum honorem ut regi deferret, ob aliquod commodum ab ipso acceptum, is non censeretur velle honorare verum regem, sed alium, cui erronee et injuriose hanc dignitatem defert. Ita pariter Ethnicici.

Ad paritatem de crucifixo, disparitas est quod ethnicus dirigat cultum suum ad creaturam cui sine fundamento tribuit divinitatem ; catholicus vero dirigat ad Christum verum Deum, quem errore facti putat loquentem in crucifixo.

Ad confirmationem, dato Gentes id quod colebant intendisse colere propter divinitatem, et ipsam divinitatem fuisse rationem formalem cultus, tamen in hoc peccassent et fuissent idololatræ quod hanc divinitatem tribuerent, ut dixi, absque ratione rei creatæ, et creaturam colerent ut terminum integrum adorationis : sicut si quis habens veram apprehensionem divinitatis putaret eam convenire alicui homini, sicut inerat Christo v. g., et hunc ut Deum adoraret. Qua ratione Montanistæ qui putabant Montanum esse Paraclitum erant veri idololatræ, si cultum suæ opinioni conformem ei deferebant. Sic etiam ipsi Calvinistæ accusant nos idololatriæ quia adoramus in Eucharistia Christum, qui secundum ipsos ibi non est, licet tamen intentio nostra feratur in veram divinitatem.

§ III.

*Utrum idololatria sit peccatum et quantum?
Quæ ejus causa et origo?*

Dico 1° : Idololatria ex parte objecti seu ex genere suo est gravissimum peccatum prohibitum Exod. 20 ¹, ubi de idolis dicitur : *Non adorabis ea neque coles.*

Prob. ². Sicut in republica censetur gravissimum crimen, si quis alium quam legitimum principem pro rege agnoscat, eique honorem regium impendat, sic gravissimum est quod aliquis honorem divinum creaturæ impendat, faciens quantum in se est alium Deum in mundo et minuens principatum divinum : unde sicut ille est reus læsæ majestatis humanæ, sic iste divinæ : ergo.

Sed petes, utrum idololatria sit omnium peccatorum gravissimum?

Resp. affirmative in sensu D. Thomæ, intelligendo scilicet de perfecta idololatria quæ includat infidelitatem et odium Dei. Est enim utriusque protestatio; nam colens idola quantum in se est tollit a Deo suam singularem excellentiam qua est solus Deus, et hæc est ipsa deitas, quod ad odium Dei pertinet. Insuper negat hujusmodi singularitatem, quod ad infidelitatem spectat, et consequenter est gravius et odio Dei et infidelitate secundum se spectatis, atque adeo a fortiori, omnibus aliis peccatis.

Dices : Odium Dei directum, quantum est ex se, directe tollit divinum esse et annulat Deum : idololatria autem directe tantum minuit divinum esse et tamen dat illi æqualem : unde, secundum S. Th. supra q. 34. a. 2, odium Dei est omnium peccatorum maximum.

Resp. dist. ant.: idololatria tantum directe minuit divinum esse, etc., idololatria præcise, conc.; idololatria summa, neg. Cum autem comparantur peccata ad invicem secundum genera sua, ut recta sit comparatio debet comparari summum cum summo; et quia ponitur hic summum Dei odium, quo quis directe vellet Deum totaliter non esse, sic oporteret poni e regione summam idololatriam quæ ex tali odio procederet, et sic idololatria invenitur gravior.

Dico 2° : Duplex est causa idololatriæ : una dispositiva ex parte hominum; altera consummativa ex parte dæmonum ³.

Quantum ad primam, tripliciter homines disponebantur ad idololatriam ¹. 1° Ex inordinatione affectus erga parentes vel amicos suos defunctos, quorum ideo imagines sibi fecerunt, cosque cultu majore quam par erat et tandem divino coluerunt, et per suos coli fecerunt, ut eleganter describitur Sap. 14. Vide.

2° Ex delectatione quam homo naturaliter percipit ex repræsentatione, et tanto magis, quanto expressiores sunt repræsentationes ² : unde factum est ut homines rudes a principio videntes per diligentiam artificum imagines hominum expressive factas, divinitatis cultum eis impenderunt, adjuvantibus aliis idololatriæ causis : ut etiam describitur loco citato Scripturæ.

3° Ex ignorantia veri Dei, cujus super omnes et omnia excellentiam non considerantes, et quod sit ipse solus omnium auctor et gubernator, quibusdam creaturis propter singularem earum virtutem sive potentiam, sive pulchritudinem, divinitatis cultum exhibuerunt. De quibus iterum Sap. 13.

His idololatriæ dispositionibus ex parte hominum accedebat causa consummativa ex parte dæmonum ³, qui se colendos hominibus errantibus exhibuerunt, in idolis dando responsa et aliqua quæ videbantur hominibus mirabilia faciendo. Unde Psal. 95 dicitur : *Omnes dii Gentium dæmonia.*

Dico 3° : Probabile est quod in prima mundi ætate, scilicet ab Adamo ad diluvium, non fuerit idololatria, propter recentem memoriam creationis mundi ex qua vigeat adhuc cognitio unius Dei in mente hominum ⁴; aliunde S. Scriptura nullam facit mentionem idololatriæ toto illo tempore. Et ita sentiunt Iræneus lib. 5 *adv. Hæres.* c. 29, Tertullianus *de Idololat.* c. 4, Cyrillus Alexandrinus lib. 1 *in Julian.* ante med., et lib. 3 sub finem.

Si dicas : Memoria diluvii non impedivit quin paulo post viguerit idololatria : ergo nec memoria creationis mundi; resp. neg. consequentiam. Disparitas est, quod magis clamet Creatorem suum creaturarum productio per creationem, quam earum destructio per diluvium; quia creaturæ semel productæ permanent, earumque testimonium lumine naturali confirmatur; adde quod in illa ætate nihil magis decantatum erat quam creatio mundi : diluvium vero cito præterit et abs tulit illos qui hujus pænæ experti, meminisse potuissent : quosdam equidem reliquit,

¹ Q. 94. a. 3. o. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.* a. 4. o.

⁴ Q. 94. a. 4. o. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.* — ⁴ *Ibid.* ad 2.

sed quorum posterius hujus erga parentes beneficium facile fuerunt obliti.

In sexta mundi ætate, nempe a Christo nato ad finem mundi, magna ex parte exclusa est idololatria per virtutem et doctrinam Christi, qui de diabolo triumphavit¹.

In secunda mundi ætate, scilicet post diluvium, incepit idololatria. Sed quo præcise tempore? quisve primus ejus auctor fuerit? certo affirmari non potest. Quidam dicunt fuisse Nembroth seu Nemrod circa annum mundi 1800, qui cogebat homines adorare ignem, alii, ut SS. Hieronymus et Cyrillus, Ninum circa annum mundi 2860, qui erexit elegantem statuam patris sui Beli, ut in ea divino honore coleretur, ad quam si quis mortis reus confugeret, pœnam mortis evaderet². Isidorus lib. 8 *Etymolog.* refert Prometheum primum apud Græcos simulacra hominum de luto finxisse; Judæi e contra id tribuunt Ismaëli. Lactantius lib. 4 *de Falsa Relig.* c. 22 et 23, dicit Melissum, Cretensium regem, colendorum deorum primum auctorem fuisse, illis primo sacrificasse ac ritus novos sacrorumque pompas introduxisse. Idem asserit Sabinum reg. in ejusdem superstitionis Romanis auctorem fuisse.

ARTICULUS III.

DE DIVINATIONE.

§ I.

Quid et quotuplex sit divinatio?

Divinatio³, secundum nominis etymologiam, dicitur quasi *divina actio*, « et divini, inquit Isidorus lib. 8 *Etymolog.* c. 9, dicuntur quasi Deo pleni; divinitate enim se plenos simulant, et astutia quadam fraudulentiae hominibus futura conjectant ». Unde secundum vocis significationem

Dico 1° : Divinatio proprie dicta, est « prænotio seu prædictio futurorum modo indebito⁴ ».

Explic.⁵ Futura dupliciter prænosci possunt : in suis causis, et in seipsis. Cognoscere futura in seipsis antequam fiant, non est hominis aut ullius creaturæ, quæ solum præsentia in seipsis intuetur, sed solius Dei, qui solus in sua æternitate videt ea quæ futura sunt quasi præsentia, ut dicitur in prima

parte. Unde dicitur Isaia 41 : *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos.*

Causæ autem futurorum tripliciter se habent¹. Quædam enim producunt ex necessitate et semper suos effectus; quædam non ex necessitate nec semper, sed ut in auribus; quædam sunt indeterminatæ et ad utrumlibet, quales sunt potentiæ rationis.

Si quis ergo habens notitiam causarum necessariarum aut plerumque contingentium prænuntiet effectus, illorum certo, ut eclipses lunæ, horum autem probabiliter, ut pluvias, ventos futuros, etc., non dicitur divinare, quia non prænuntiat indebito modo. Qui vero futura quæ ex causis liberis et indifferentibus, aut etiam raro contingentibus pendent, prænuntiare tentant, indebito modo prænuntiant et divinare dicuntur².

Dixi in conclusione, *divinatio proprie dicta*; quia sola futurorum prænuntiatio dicitur proprie divinatio. Quia tamen multa alia quæ sunt aut fuerunt, nobis sunt ignota, divinationis nomen extensum est ad omnem illicitam prænuntiationem rerum præsentium aut præteritarum ita occultarum ut naturaliter sive per humanam industriam sciri non possint³ : unde divini et divinare dicuntur qui, v. g., occultum furem indicant, qui res perditas ostendunt, qui causas occultas mortis aut morbi aperiunt, etc.

Quapropter generaliter loquendo, peccatum divinationis est cum quis citra revelationem tentat prænosce vel prædicere res quaslibet ipsi naturaliter ignotas, quod fit auxilio dæmonum, tacite vel expresse invocato : nec enim aliter potest. Pro quo

Nota quod, licet dæmones non possint certo cognoscere supra quæ pendent a libero arbitrio, longe tamen plura quam homines cognoscunt de futuris aliisque occultis; idque variis modis. 1° Quia subtilitate suæ naturæ intellectualis quæ remansit integra, perfectius cognoscunt vim causarum naturalium⁴, ut solis, lunæ, siderum, plantarum, animalium, etc.: unde facilius colligere possunt effectus ex eis secuturos, ut ventos, tempestates, naufragia, mortes, etc.

2° Quia, Deo permittente, possunt plura de rebus futuris cognoscere per revelationem a sanctis Angelis, cum quibus, licet non conveniant per conformitatem voluntatis, conveniant tamen per similitudinem naturæ intel-

¹ Q. 94. a. 4. o. ad 2. — ² Ibid. in Arg. 2. — ³ Q. 1. a. 1. o. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

¹ Q. 95. a. 1. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. a. 3. ad 2. — ⁴ 1. p. q. 64. a. 1. ad 5.

lectualis, secundum quam possunt accipere quod ab aliis manifestatur ¹.

3° Quia per experientiam longi temporis norunt quid, ex quo, in causis liberis sequi soleat, quibus rebus voluntas humana huc vel illuc impelli consuevit ².

4° Quia vident in locis longinquis causas positas, vel effectus inchoatos et celeritate suæ naturæ illos antevertere et alibi prædicere possunt. 5° Quia possunt scire quid ipsi vel alii dæmones, Deo permittente, sint facturi.

Dico 2° : Divinatio est species superstitionis qua cultus divinus impenditur dæmoni non directe et ex intentione honoris vel adorationis, ut in idolatria, sed indirecte et ex consequenti ³.

Prob. ⁴. Sicut ad cultum Dei pertinet non solum cum aliquid Deo offertur, ut sacrificium, oblatio vel aliquid ejusmodi, sed etiam cum aliquid divinum assumitur, ut dictum est de juramento, ita ad superstitionem pertinet non solum cum dæmonibus sacrificium offertur per idololatriam, sed etiam cum eorum auxilium assumitur ad aliquid faciendum vel cognoscendum : atqui omnis divinatio ex operatione dæmonum provenit, vel quia expresse invocantur ad futura manifestanda, vel tacite, quatenus se ingerunt variis inquisitionibus futurorum, ut mentes hominum implicent vanitate : ergo.

Confirm. : vel assumitur auxilium dæmonis ad prænoscentia seu prædicenda ea quorum notitia est soli Deo propria, et tunc manifestum est quod illi tribuatur aliquid quod nulli creaturæ, sed soli Deo competit ; vel assumitur ad scienda seu prædicenda quæ quidem sunt ignota, possunt tamen naturaliter sciri, et tunc, licet divinans non confugiat ad dæmonem pro notitia Deo propria, tamen dæmoni cooperatur in usurpatione alicujus honoris et excellentiæ divinæ quem affectat et requirit per istam societatem et auxilium a se præstitum, intendens ut divinus, Deo relicto, ipsi in hoc confidat, quod est aliquem cultum divinum illi deferre, adeoque superstiosum.

Dico 3° : Duplex est genus divinationis : primum quod est per expressam dæmonis invocationem ; secundum, per tacitam. Et hoc est iterum duplex : unum quod fit per considerationem vel motum alterius rei ; aliud per considerationem alicujus operis necessarii. Unde universaliter est triplex genus divinationis,

sub quorum singulis continentur variæ species juxta diversos modos quibus vel dæmon consulitur, vel consultus respondet, vel occultum investigatur ¹.

Sub primo genere, quod est per expressam dæmonis invocationem, continentur sequentes species. Prima præstigium ², quando dæmon præstigiis quibusdam apparitionibus se aspectui vel auditui hominum ingerit ad prænuntiandum futurum : vocatur præstigium, quia oculi seu aures hominum perstringuntur ita ut ipse solus videt, seu audit, alii non.

Secunda est divinatio somniorum ³, quando dæmon invocatus per hominem certo modo, aut loco, aut situ cubantem, ipsum somniare facit quæ vult ipsi suadere, aut aliter ipsi dormienti revelat.

Tertia est necromantia ⁴, quando quibusdam incantationibus et sæpe adhibito sanguine, rogatur dæmon ut mortuum aliquem suscitet, et suscitatus apparens ad interrogata respondeat. De suscitatione veri vel ficti Samuelis a pythonissa, de qua I Reg. 28, dicemus in digressionem historica post hanc dissertationem.

Quarta est divinatio per pythones ⁵, quando dæmon futura prænuntiat per homines vivos sicut in areptitiis patet, plerumque formans voces per umbilicum, et quandoque per partes pudendas.

Quinta est quando dæmon prænuntiat futura per aliquas figuras aut signa, quæ in rebus inanimatis facit, quæ si appareant in aliquo corpore terrestri, puta ligno, ferro, lapide, etc., vocatur *geomantia* ; si in aqua, *hydromantia* ; si in aere, *aeromantia* ; si in igne, *pyromantia* ; si in visceribus animalium immolatorum dæmoni, *haruspicium* ⁶. Ad geomantiam reducitur *oraculum* quando dæmon consultus respondet per idola.

Sub secundo genere, quod fit absque expressa invocatione dæmonis, per considerationem dispositionum et motuum aliarum rerum, quæ ad futurorum cognitionem nihil conferunt, continentur sequentes species. Prima est astrologia judiciaria ⁷, quando quis conatur futura præcognoscere ex consideratione situs et motus siderum : huc pertinent genethliaci (*donneurs d'horoscope*).

Secunda ⁸, si quis tentat futura cognoscere, per motus veloces avium, seu quorumcumque animalium, sive per sternutationem hominum, vel membrorum saltus. Si ex garritu

¹ 1. p. q. 64. a. 1. ad 5. — ² Ibid. — ³ Hic a. 2. o. — ⁴ Ibid.

¹ Hic a. 3. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ibid. — ⁷ Ibid. — ⁸ Ibid.

avium, dicitur *augurium*, si ex inspectione avium dicitur *auspicium*.

Tertia est omen¹ quando hujusmodi consideratio fit circa verba hominum absque intentione dicta, quæ quis detorquet ad futurum, quod vult cognoscere.

Quarta chyromantia², quando ex lineamentis manus consideratis divinatio sumitur, aut ex lineamentis vultus et tunc dicitur physiognomia, vel ex lineamentis alterius partis corporis.

Tertium genus divinationis communi nomine dicitur sortilegium³, et est quando absque expressa dæmonis invocatione aliquis tentat cognoscere aliquid occultum ex consideratione eorum quæ eveniunt ex actione sua vel alterius serio facta, nihil ad hoc pertinente: v. g., si quis considerando ex projectione taxillorum, quis plura puncta projiciat, vel quid aperienti librum occurrat, vel quæ figura in plumbo liquefacto in aquam projecto appareat, et ex similibus tentet cognoscere, vel prænuntiare futurum aut occultum: quæ omnia sortium nomen habent.

Petes 1° utrum omnis divinatio sit peccatum mortale?

Resp.: Omnis divinatio quæ fit cum expressa dæmonis invocatione est semper peccatum mortale, tum propter divinum cultum qui diabolo per talem invocationem exhibetur, ut dictum est, tum propter manifestam societatem cum infensissimo Dei hoste, quæ in magnum Dei contemptum et injuriam redundat, tum denique propter periculum apostasiæ, quia diabolus facile, Deo permittente, hominem qui suam societatem quærit, suis artibus a Deo avertit et sibi totaliter obstringit. Neque a mortali excusantur, saltem fideles, propter ignorantiam, ob nimis evidentem talis actus malitiam.

Divinatio vero per tacitam dæmonum invocationem, licet sit ex genere suo mortale peccatum, utpote cultus falsi numinis, tamen propter fidem, simplicitatem aut ignorantiam non nimis crassam agentis, potest quandoque excusari a mortali.

Quapropter, inquit Sylvius hic post Cajetanum et alios, si quis hujus speciei divinationem tentet ex joco et levitate, non credens eam utilem sed potius vanam et inutilem, aut nesciens esse ibi aliquam dæmonis invocationem non peccat plusquam venialiter. Idem esto judicium, si ex somnio, augurio et similibus aliquem timorem de futuris concipiat, sed tamen non eis adhibeat fidem aut si semel et iterum faciat aut omittat aliquid sibi liberum ex tali timore, non tamen vitam et actiones suas ad talium divinationum normam dirigat.

Petes 2° utrum omnes divinationis species recensitæ sint ita distinctæ ut necesse sit eas exprimere in confessione?

Resp. ex communiori sententia negative; quia non videntur diversæ species formaliter et in genere moris sed tantum materialiter. Ita laudatus Sylvius post Sotum et alios. Unde non est necesse distinguere an divinaveris per inspectionem lineamentorum, vel avium, vel per sortes, etc. Exprimendum tamen est an per expressam vel tacitam tantum invocationem, tum quia prior divinatio est semper peccatum mortale, ut diximus, secunda potest esse veniale, tum etiam quia multo gravius est dæmones invocare, quam aliqua facere quibus dignum sit ut se dæmones ingerant⁴.

§ II.

Utrum omnis divinatio per astra, hoc est omnis astrologia, sit illicita?

Dico 1° : Astrologia naturalis, qua ex consideratione motus cælorum, cursus siderum, conjunctionis seu oppositionis planetarum, prænuntiantur certo effectus ex eis naturaliter et necessario secuturi, ut eclipses, ortus et occasus solis et lunæ, etc., vel probabiliter prænuntiantur quæ ex eis plerumque solent evenire ut pluviam, ventus, tempestates, siccitates, frigus, æstus, etc., est licita². Quia, sicut hujusmodi causæ possunt naturaliter cognosci et de facto cognoscuntur ab astronomis, ita et effectus qui ex ipsis necessario vel plerumque sequuntur, possunt certo aut probabiliter cognosci et prænuntiari.

Ultra vero progredi, et quæ tantum sequuntur ut plurimum ex prædictis causis, velle certo prædicere, ut minus vanum est et temerarium. 1° Quia nemo potest habere certo perspectas omnes siderum proprias virtutes, neque quid sive singula, sive conjunctim in quovis aspectu, v. g. trigono, sexagono, etc., (qui aspectus infinitis prope modis variari potest) producere possent. 2° Ex aliis causis ut a ventis, vaporibus, æstu, frigore, etc., potest esse aer varie dispositus, unde facile actio siderum variatur: varia enim affectio medii mutat actiones causarum, et ideo videmus

¹ Hic a. 3. o. — ² Ibid. — ³ Ibid.

⁴ Hic a. 3. o. ad 1. — ² Ibid. a. 5. o.

sæpe nubes imbrium gravidas et pluviam proxime paratas, per ventos alibi excitatos alio transportari. 3° Juxta doctos in arte nunquam hactenus idem aspectus siderum restitutus est, et sic nulla experientia certa capi potuit: unde patet quam vanæ sunt prædictiones quæ quotannis vulgantur per ephemerides (vulgo *almanachs*).

Item nullo magis vanum est et temerarium velle hominum inclinationes et temperamenta, puta hunc fore melancholicum, iracundum, luxuriosum, etc., certo, imo et probabiliter prædicere, ex hoc quod tempore nativitatis ejus fuerit talis vel talis aspectus siderum. 1° Quia impossibile est exacte notare quis sit aspectus siderum in puncto nativitatis, nam in ietu oculi, juxta astronomos, aspectus siderum mutatur, nativitas autem totius hominis admittit moram, unde oportet hominem tot habere temperamenta quot habet membra successive nascentia. 2° Potius inspiciendum foret punctum animationis quam nativitatis ad tales prædictiones: si enim virtus astrorum profundum terræ penetrat, facilius potest penetrare uterum maternum, in quo fœtus tenerrimus et ad impressiones corporeas aptissimus est: at vero punctum istud nequaquam sciri potest. Adde inclinationes et temperamenta magis pendere ex parentum temperamento, et ex eorum ac prolium nutrimento, quam ex astris.

Porro notant auctores Layman, Lessius, Sylvius et alii quos citat et sequitur, hujusmodi prædictiones non excedere culpam venialem temeritatis, imprudentiæ, vel etiam mendacii, nec pertinere ad superstitionem ab Ecclesia reprobam: hac forte ratione (nullam enim laudati auctores proferunt) quod nulla ibi interveniat invocatio etiam implicita dæmonis, sed qui talia prædicunt, credunt et contendunt se hæc posse scire ex astris propter rationes quas ipsi probabiles reputant, licet a nobis improbentur.

Dico 2°: Astrologia judiciaria quæ ex siderum aspectu et situ judicat de his quæ pendent ex libero hominis arbitrio aut de eventibus fortuitis, seu quæ alioquin sunt omnino occulta, ut de alicujus hominis statu, matrimonio, cœlibatu, vitæ cursu, dignitatibus, prolibus, salute, morte, certaminibus, cædibus, prosperitate, adversitate, etc., est prorsus illicita ¹.

Prob. 1° ex S. Scriptura. Jeremiæ 10, Deus

dicit: *Juxta vias gentium nolite discere, et a signis cœli nolite metuer quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt.*

Prob. 2° ex jure. Causa 25. q. 5, referuntur plures canones contra hujusmodi astrologiam. Item in indice librorum prohibitorum a concilio Tridentino, et maxime ex bulla *Cœli et terræ locator*, data a Sixto V anno 1585, ubi mandat inquisitoribus ut severe canonicis pœnis et aliis arbitrariis animadvertant in eos qui hujusmodi astrologiam exercent etiamsi id quod prædicunt non se certo affirmare asserant aut protestentur. In eos etiam graviter invehunt SS. Patres Basilius, Ambrosius, Leo et maxime Augustinus lib. 2 *de Doctrina christiana* c. 21, et alibi.

Prob. 3° ratione ¹. Omne corporale signum vel est effectus, vel causa ejus cujus est signum, vel procedit ab eadem causa cum signato, et sic, dum designat causam, significat etiam effectum, sicut v. g. iris quandoque significat serenitatem, in quantum utriusque est eadem causa: atqui nullo ex his modis astra sunt signa eventuum fortuitorum seu actionum humanarum: ergo hæc ex astris cognosci non possunt. Patet consequentia; quia nullus est alius modus talia ex astris cognoscendi. Prob. minor: et 1° plusquam evidens est astra non esse effectus fortuitorum eventuum aut actionum humanarum: nec etiam reduci possunt in causam communem nisi in Providentiam divinam: verum diversimode disponuntur a divina Providentia motus et situs astrorum et eventus contingentes: illa nempe secundum rationem necessitatis ut semper et eodem modo proveniant; hæc autem secundum rationem contingentiam ut variabiliter contingant. Tandem dici non potest, quod motus et situs astrorum sint causa effectuum fortuitorum et liberorum: non fortuitorum, quia eventus fortuiti sunt entia per accidens, cum non sit simpliciter ens, nec simpliciter unum sed multa, sicut v. g. quod lapide cadente fiat terræ motus, aut quod homine fodiente sepulcrum, inveniatur thesaurus, non habet unam causam determinatam maxime naturalem, qualis est virtus cœlestium corporum, sed plures. Neque etiam liberorum quia intellectus et voluntas a quibus procedunt actus liberi sunt potentiæ spirituales; in quas corpora qualia sunt astra directe imprimere aut agere non possunt, sed solus Deus: ergo.

¹ Hic a. 5. o.

¹ Hic a. 5. o.

Nec obstat quod corpora cœlestia possint saltem indirecte et dispositive inclinare præfatas potentias ad actus liberos, in quantum scilicet imprimunt in corpus humanum et per consequens in vires sensitivas, quæ inclinant ad actus humanos ¹. Id, inquam, non obstat, quia vires sensitivæ obediunt rationi, et ideo nulla necessitas ex hoc imponitur libero arbitrio, sed contra inclinationem corporum cœlestium homo potest per rationem operari.

Hinc colliges 1° hoc axioma vulgatum astrologorum : « Astra inclinant, sed non necessitant », esse intelligendum de inclinatione indirecta et dispositiva tantum, non de inclinatione directa voluntatis.

Colliges 2° quod licet propter hanc inclinationem dispositivam astrologi possint forte aliquo modo probabiliter vera prænuntiare indefinite in communibus eventibus qui dependent a multitudine, quia plerique hominum passionibus corporales sequuntur, et pauci sunt sapientes qui eas per rationem moderantur, nullatenus tamen per certitudinem absque superstitionis labe ².

In particulari vero opera humana sive certo, sive etiam probabiliter, prænuntiare de tali vel tali homine, v. g. quod talem statum sit amplexurus, matrimonialem vel cœlibem, quod tandiu sit victurus, quod tali mortis genere sit moriturus, quod tot proles sit habiturus, quod opes sit consecuturus, quod bonus vel malus sit futurus et similia, supersticiosum est propter rationes conclusionis, et per bullam Sixti V supra citatam, damnatum.

Dices 1° astrologos aliquando vera prædicere : ergo.

Resp. sæpius falsa prædicere quam vera, sed illa non notantur sicut vera. Quod autem aliquando vera prædicunt, fit, vel quia dæmon procurat fieri quod prædictum est, ut artem pestiferam commendet ; vel quia ita casu accidit ; vel quia dæmon suggerit sibi nota ; vel quia res ex aliis circumstantiis sagaci ingenio potest conjici, vel denique quia is cui bona nuntiantur excitatur ad omnia tentanda ut assequatur, cui autem mala, deicitur in desperationem, et nihil tentat.

Dices 2° : Origenes apud Euseb. lib. 6 *de Præpar. Evang.* c. 9. tradit omnia futura esse in cœlo quasi in libro descripta : ergo.

Resp. in hoc Origenem errasse sicut in pluribus aliis.

§ III.

Utrum omnis divinatio per somnia sit illicita ?

Nota: Quatuor sunt somniorum causæ, duæ interiores et duæ exteriores ¹. Prima interior est animalis, nempe cogitatio seu affectio præcedens ex qua fit ut inter dormiendum ea volvantur in phantasia seu imaginatione, in quibus vigilantis cogitatio seu affectio diu fuit immorata ; et talis causa somniorum non potest esse causa vel signum futurorum eventuum aut occultorum, ut patet ; unde ea ex tali causa velle cognoscere est supersticiosum.

Secunda causa interior somniorum est corporalis ², nempe interior dispositio corporis, ex qua formatur aliquis motus in phantasia conveniens tali dispositioni : sic homini in quo abundant frigidi humores occurrit in somniis quod sit in aqua vel nive ; ex atrabile, somniantur tristitia ; ex abundantia spermatis, libidinosa : ex his somniis licet conjicere quæ sit aut proxime futura sit dispositio corporis ; et ad hæc quandoque attendunt medici. Ad alia vero futura inde conjicienda, nihil prosunt.

Prima causa exterior somniorum, eaque corporalis, est aer ambiens, aut impressio corporis cœlestis ³ ; ut si quis dormiat in loco valde calido vel grave olente, vel dormientis caput luna feriat ; alia et alia erunt somnia ex quibus de futuro nihil conjectare licet.

Secunda causa exterior, eaque spiritualis, est bonus vel malus spiritus, Deus vel dæmon.

Dico itaque : Si quis utatur somniis ad præcognoscenda futura secundum quod somnia procedunt ex revelatione divina, vel ex causa naturali, quantum potest se virtus talis causæ extendere, non erit illicita divinatio. Si autem hujusmodi divinatio fiat per somnia a dæmone excitata, vel a causa naturali, sed ultra quam ejus virtus extendi potest, erit illicita et superstitiosa ⁴.

Sed petes unde sciri potest an somnia sint a malo vel bono spiritu, et quo usque causa naturalis, unde oriuntur, se extendat ?

Resp. utrumque esse difficile ; ideo parce utendum est somniis ad futura vel occulta cognoscenda. Est tamen aliquod indicium esse a Deo, si res bona proponatur in somnio,

¹ Hic a. 5. o. — ² Ibid. et ad 2.

¹ Hic a. 6. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid.

si somnians maneat quietus, ad devotionem magis affectus, etc.; si secus accidat, indicium est esse a dæmone. In dubio autem consulantur viri prudentes et docti.

§ IV.

Utrum omnes divinationes secundi generis, quæ scilicet fiunt per observationes exteriorum rerum, ut auguria, omina, etc., sint illicitæ?

Nota ¹: Manifestum est quod motus et garritus avium, vel quæcumque dispositiones in hujusmodi rebus consideratæ, non sint causa futurorum eventuum, ideoque ex his tanquam ex causis futura cognosci non possint. relinquitur ergo quod si ex eis aliqua futura cognoscantur, hoc erit in quantum sunt affectus aliquarum causarum, quæ sunt simul causæ futurorum eventuum.

Porro causa proxima operationum brutorum est instinctus quo moventur motu naturæ: iste autem instinctus potest ex duplici causa procedere ². 1° Ex causa corporali, nempe cœlesti corpore, cum enim bruta non habeant nisi animam sensitivam, cujus omnes potentiæ sunt actus corporalium organorum, subjacet eorum anima dispositioni continentium corporum et primordialiter cœlestium, et ideo nihil prohibet aliquas eorum operationes esse futurorum signa, in quantum conformantur dispositionibus corporum cœlestium et aeris continentis, ex quibus proveniunt aliqui futuri eventus. Alio modo hujusmodi instinctus causantur ex causa spirituali, nempe vel ex Deo, ut patet in columba super Christum descendente, et in corvo qui pavit Eliam, et in cete qui absorbit et ejecit Jonam; vel ex dæmone qui utitur hujusmodi operationibus brutorum ad implendas hominum animas vanis opinionibus.

Et eadem ratio videtur de omnibus aliis hujusmodi præterquam de ominibus ³: quia verba humana quæ accipiuntur pro omine, non subduntur dispositioni stellarum. Disponuntur tamen secundum divinam Providentiam, et quandoque secundum dæmonum operationem. Itaque

Dico, ut ante, quod omnis hujusmodi divinatio, si extendatur ultra illud ad quod potest pertingere secundum ordinem naturæ, vel divinæ Providentiæ, sit superstitiosa et illicita: quia tunc non fit nisi ope dæmonis ⁴.

Hinc colliges 1° superstitiosum esse prædi-

cere ex garritu seu volatu avium, aliisque hujusmodi observationibus rerum exteriorum, eventus futuros a libera hominis voluntate pendentes, casusve fortuitos, nisi certo aut verisimiliter constet ad hos eventus significandos dirigi per divinam Providentiam; siquidem, ut dictum est, tales motus neque sunt causæ horum eventuum, neque cum eis causam communem habent: sic superstitiosum est prænuntiare aliquod infortunium ex hoc quod corvus crocitaverit, aut pica circumvolitaverit, aut ex hoc quod homo semel sternutaverit, aut quod tredecim assideant mensæ; item reputare aliquos dies infaustos, consulere magos, vel eos quos vocant Bohemos, seu Ægyptiacos, et ab eis requirere bonam vel malam fortunam, ut aiunt, secundum regulas augurum et chyromanticorum.

Colliges 2° e contra non esse superstitiosum ex garritu seu volatu avium probabiliter prædicere pluvias, serenitatem, tempestates et similia; quia mutatio aeris afficit eorum corpuscula seu cerebrum aut spiritus animales, eam autem affectionem statim percipit phantasia, quam volatu aut garritu significant. Homines vero non tam facile ista præsentiant; sive quia phantasia eorum est aliis intenta, non enim ab externis præcise gubernatur in homine sicut in bestiis, sed a ratione et libera voluntate: sive quia hominibus non est insita illa occulta sympathia cum mutatione cœli quam percipimus in variis animantibus; nisi forte ratione morbi aut partis alicujus debilitate, aut singularis temperamenti. Fatui tamen et stupidi, quia brutis sunt magis affines, et sensibus, non ratione, reguntur, sæpe magis divinant de rebus naturalibus quam prudentes.

Colliges 3° non esse etiam superstitiosas conjecturas medicorum de temperamento, inclinationibus, ingenio, valetudine, vita brevi vel longa, quas ex habitu corporis, conformatione vultus, figura, colore membrorum et similibus capiunt; item nec a fortiori prædictiones illorum de morbo, morte, sanitate, ex pulsu, colore, sudore aliisque naturæ excretionibus et motibus.

Colliges 4° nullam esse superstitionem ex præfatis observationibus prænuntiare eventus futuros etiam liberos, si certo aut probabiliter constet ad hos significandos dirigi a Deo. Sic Gedeon admonitus verba inimicorum accepit in signum victoriæ ¹, Judic. 7; sic Eliezer, ser-

¹ Q. 93. a. 7. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid.

¹ Hic 2. 7. o. ad 8.

vus Abrahæ, oratione præmissa ad Deum, verba Rebeccæ accepit pro signo matrimonii feliciter conficiendi inter ipsam et Isaac.

Dices : Job. 37, de Deo dicitur : *Qui in manu omnium hominum signat ut noverint singuli opera sua* : ergo ex lineamentis manus erui potest quid homo sit facturus.

Resp. ¹ sensum horum verborum esse quod Deus in manu, hoc est in virtute operativa omnium hominum, signat, id est imprimit, varias ipsorum inclinationes, ita ut possint intelligere ad quæ opera corporalia sint vel a natura, vel ordinatione divina destinati, alii nempe ad agriculturam, alii ad negotiationem, alii ad militiam, alii ad talem vel talem artem : unde nego consequentiam.

Quod posset objici de Joseph dicente se augurum, vide solutum in dicendis de restrictionibus mentalibus in solutionibus object.

§ V.

Utrum omnis divinatio per sortes sit illicita?

Nota 1° : Sortes proprie dicuntur, cum aliquid fit eo fine ut ejus eventu considerato, aliquid occultum innotescat². Tres sunt species sortium : *divisoria*, quando quæritur judicio sortium quid cui exhibendum sit, sive illud sit res possessa, sive sit honor, sive dignitas, sive pœna aut actio aliqua; *consultoria*, quando quæritur quid agere oporteat; *divinatoria*, quando quæritur quid sit futurum.

Nota 2° directionem sortium posse expectari, vel ab astris, vel a casu, vel a Deo, vel a dæmone³ : si expectetur ab astris, vel a dæmone, manifestum est in quacumque sorte esse superstitiosum. His notatis,

Dico 1° : Sors divisoria ubi expectatur tantum casus fortuitus, nec divina oracula ad terrena negotia adhibentur, utendo v. g. libro Evangeliorum ad sortiendum, non videtur habere nisi forte vitium vanitatis et otiositatis, dum fit absque necessitate seu utilitate. Si fiat autem cum necessitate aut utilitate, est licita; quia nulla apparet ibi superstitio aut inordinatio. Excipe electiones ecclesiasticas⁴.

Hinc inferes licere uti sorte divisoria in dividenda hæreditate vel aliis bonis temporalibus, quando aliter partitio commode fieri non potest⁵. Item tempore pestis, aut persecu-

tionis secundum S. Aug. epist. 180 ubi disceptatur, qui ministri vel medici manere aut fugere debeant. Item juxta eundem lib. 1 *de Doct. christiana*, ubi occurrunt plures pauperes æque indigentes, nec habetur unde omnibus subveniatur. Item quando sunt plures æque nocentes et princeps vult aliquibus parcere. Item in electionibus ad temporales dignitates¹, ut fit de facto in patria Leodiensi, in electione burgimagistrorum. Excipe tamen, ut dixi, electiones ecclesiasticas², quia hæ ex Spiritus sancti inspiratione fieri debent, unde prohibentur in eis sortes, cap. *Ecclesia, de Sortilegiis*; c. *Non statim*, c. *Non exemplo* causa 26. q. 1. Si opponas electionem S. Mathiæ sorte factam, resp. id fuisse ex speciali Dei inspiratione.

Dico 2° : Uti sorte consultoria ad discendum a Deo, quid sit agendum, pertinet ad Dei tentationem, nisi forte ubi, urgente gravi necessitate agendi, deficit humanum judicium : et tunc præmittendæ sunt preces ut Deus dirigat sortes, juxta illud Proverb. 16 : *Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur*³.

Dico 3° : Sors divinatoria qua res vel futura, vel alioquin occulta exquiritur, citra specialem Dei inspirationem aut mandatum, ut in detectione Achan, Josue 7, est illicita et superstitiosa. Quia talis sors non habet virtutem significandi futurum vel alioquin occultum, neque ex se, ut patet, neque a Deo, qui id nullibi promisit aut instituit, neque ab Ecclesiæ institutione quæ has sortes e contra pluries damnat caus. cit. 26 q. 1. c. *Fortes*., c. *Pervenit*, c. *Si quis*, c. *Clericus*, c. *Contra*, c. *Episcopus*; neque a casu, cadant enim sortes sic vel sic nihil præsignare possunt; neque a cœlo, cum actiones humanæ sortem mittentes non subjiciantur corporibus cœlestibus : restat ergo quod ejusmodi virtus expectetur a dæmone quia expresse vel tacite invocatur, ut sortes dirigat et affectum, qui prænunciatur futurus, procuret.

Dices : Jonas sorte inventus est a nautis non inspiratis a Spiritu sancto, cum essent Gentiles : ergo.

Resp. Deum in hoc singulari facto sortes moderatum fuisse propter Jonam, et ea quæ per ipsum fieri intendebat, nescientibus sortientibus.

Petes 1° quid sit censendum de judicio ferri candentis, et aquæ ferventis?

Resp. esse illicitum⁴ : tum quia pertinet ad sortem divinatoriam in quantum ad aliquid

¹ Q. 93. a. 8. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. ad 3.

⁵ In Comm. in Job. — ² Q. 93. a. 8. o. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

occultum cognoscendum ordinatur, ad quod tamen non valet; tum quia ad tentationem Dei pertinet, a quo non debent peti miracula sine necessitate; crimen enim occultum spontanea confessione, vel testium depositione debet probari, vel si id non possit, relinquendum iudicio Dei qui novit solus corda filiorum hominum, ut loquitur Stephanus papa causa 2. q. 4. c. [†]*Consuluisti*, hoc iudicium reprobans. Iisdem rationibus est damnandum quod olim fieri solebat ad probandum utrum aliqua mulier esset saga: scilicet, ligata projiciebatur in aquam; si in profundum vergebat, habebatur innocens; si supernatabat, habebatur suspecta, et subiciebatur quæstioni.

Si objicias aliquos sanctos, ut S. Brixium et S. Chunegundam, suam innocentiam iudicio ignis probasse, resp. id fecisse vel ex instinctu speciali Spiritus sancti, vel ad hoc ex causa necessaria fuisse adactos, vel ignorantia probabiliter existimasse id esse licitum.

Ad id quod potest objici, mulierem in veteri Lege de adulterio suspectam solitam fuisse probari per aquas amaras, resp. illud medium fuisse a Deo institutum ut patet Num. 5., quod dici non potest in nova Lege de iudicio ferri candentis, aut aquæ ferventis.

Petes 2º utrum ille usus sortium qui vulgo dicitur *loterie*, sit licitus.

Resp. affirmative, modo absit fraus et servetur utriusque justitia: quia nihil aliud est quam pactum mutuum idque spontaneum: scienti autem et volenti non fit injuria; aliunde nulla lege prohibetur.

Si dicas hunc ludum inniti fortunæ non secus ac ludum alearum, ideoque de utroque eodem modo loquendum;

Resp. non omne quod innititur fortunæ esse illicitum, ut patet de sorte divisoria: nec ludus alearum prohibetur per leges ecclesiasticas, præcise quia innititur fortunæ, sed quia inde frequenter oriri solent rixæ, blasphemix, facileque exhauritur tota ludentium substantia, quod regulariter non accidit in ludo vulgo dicto *loterie*.

ARTICULUS IV.

DE SUPERSTITIONIBUS VANARUM OBSERVANTIARUM.

Nota: Vanæ observantiæ dicuntur, cum aliqua sunt ad aliquem effectum ad quem nec a Deo, nec a natura ullam vim habent:

vel cum ex consideratione alicujus eventus fortuiti, conjicit quis aliquid prosperi vel adversi, et inde actiones suas moderatur. Tres sunt species, scilicet ars notoria, observantia sanitatum, et observantia eventuum.

Ars notoria est quædam ratio adipiscendi scientiam sine labore per inspectionem quarundam figurarum aut prolationem quorundam verborum, adhibitis interdum jejuniis et orationibus ¹.

Observantia sanitatum est quando adhibentur quædam verba vel alia signa, vel cæremoniæ inanes ad morbos curandos, ad se reddendum immunem contra ictus et similes effectus ².

Observantia eventuum est quando ex eo quod fortuito accidit homini, aliquis sibi vel alteri conjectat aliquid adversi vel prosperi, et inde suas actiones moderatur ³: ut si quis mane egrediens offendat pedem, ideo domum revertatur metuens inde iter infaustum. Licet autem iste modus superstitionis sit valde affinis cum divinatione, differt tamen in eo quod in divinatione principaliter quæraturo futurorum notitia, hic vero directio operationum.

Dico 1º: Ars notoria est illicita et superstitiosa: quia illæ cæremoniæ quæ in hac arte adhiberi solent non habent vim infundendi scientiam, neque a Deo (id enim nosceret Ecclesia), neque, ut patet, ex natura rerum adhibitarum, aut ex astris: ergo consequens est hunc effectum expectari a diabolo ⁴.

Dico 2º: Adhibere simpliciter res naturales ad aliquos effectus producendos ad quos putantur naturalem habere virtutem non est superstitiosa et illicita observantia; quia licet adhibere causas naturales ad proprios effectus ⁵. Si vero adjungantur vel characteres aliqui, vel aliqua nomina, vel aliæ quæcumque observantiæ, quas manifestum est non habere naturaliter efficaciam ad effectus intentos, erit superstitiosa et illicita observantia, quia hujusmodi non adhibentur ut causæ effectus expectati, cum non sint tales neque ex se, neque a Deo, neque ab astris, sed tanquam signa, non sunt autem signa, neque a Deo, neque ab Ecclesia instituta: ergo sunt signa ex pacto expressa vel tacito cum dæmone.

Hinc inferes superstitiosos esse qui, sive cum remediis naturalibus, sive sine illis, adhibent quædam verba, quosdam characteres,

¹ Q. 94. a. 1. o. — ² *Ibid.* a. 2. o. — ³ *Ibid.* a. 3. o. — ⁴ *Ibid.* a. 1. o. — ⁵ *Ibid.* a. 2. o. et ad 1.

quasdam figuras, aut alias res seu cæremónias vanas et impertinentes ad curandos morbos sive hominum, sive brutorum, ad sistendum sanguinem, ad impedienda vulnera. Item qui herbas certa die, certa hora collectas dicunt valere ad hoc vel illud curandum. Item qui certo et infallibiliter sibi pollicentur felicem exitum, bonam mortem, etc., si talem sanctum colunt, si certam orationem recitent, Deus enim tali devotioni non annexuit infallibiliter talem effectum; secus si bona cum fiducia divini auxilii Deum aut Sanctos colant et orent. Item superstitiosi sunt qui utuntur imaginibus astronomicis, ut si quis sub signo leonis sculpat in auro figuram leonis, quam dicunt valere contra febres, contra pestem, etc. Non enim figura leonis efficit aurum magis aptum ad influxum signi zodiaci, quam figura bovis, aut agni.

Dico 3º: Observantia eventuum est superstitiosa¹: quia cum fortuiti casus non sint causæ, neque signa divina vel ecclesiastica fortuniorum vel infortuniorum, sequitur quod sint istorum signa ex pacto tacito vel expresso cum dæmone. Sic superstitiosus est qui ex eo quod egrediens domo pedem offenderit, aut ipsi lupus occurrerit, timet infaustum iter, et ideo domum regreditur; qui accipit in malum omen quod surgendo sternutaverit, et ideo lectum repetit; qui cum videat tredecim assidere mensæ, timet alicui assidentium mortem, et ideo a mensa recedit.

Dico 4º: Suspendere collo, vel aliter portare reliquias, verba sacra et similia cum absoluta certitudine quod qui gerit non lædetur, quod non morietur sine confessione, quod præservabitur a tali morbo, etc., superstitiosum est ex intentione qua utitur illis ad certum et infallibilem effectum, qui tamen non est certo et infallibiliter annexus, sive ex natura rei, sive ex ordinatione divina.

Talia vero gestare ex reverentia in Deum et sanctos cum bona fiducia divini auxilii ad expectandos effectus, non est illicitum, modo aliunde nihil superstitiosum admisceatur², ut v. g. iis jungere ignota nomina, certos characteres, excepto signo Crucis, scribere aliquid falsi, ut quod Christus habuerit febres, fidere in modo scribendi aut portandi, ut quod vas continens reliquias sit triangulare, quod verba debeant esse scripta ante vel post occasum solis, spem ponere in numero dierum, aut in verbis potius quam in sensu verborum, etc., hæc enim omnia sunt superstitiosa.

¹ Q. 94. a. 3. o. — ² Ibid. a. 4. o. et ad 1. 3. et 4;

ARTICULUS V.

DE MAGIA.

§ I.

Quid, quotuplex, quale peccatum sit magia? quæ ejus signa et remedia?

Dico 1º: Magia generaliter sumpta est duplex, naturalis et superstitiosa. Magis naturalis est ratio quædam operandi mira per causas naturales: et hæc quamvis non sit secundum se illicita, est tamen periculosa, quia illi se facile immiscet diabolus.

Magia superstitiosa est ratio quædam operandi mira ope dæmonis per signa ab ipso instituta; sicut enim Christus signa sensibilia sacramentorum instituit ad animæ salutem, sic dæmon, Christi æmulus, sensibilia signa imponit, quorum exhibitione et usu aliquid operari solet ad animæ perniciem.

Est iterum duplex magia superstitiosa, seu potius habet duplicem finem: vel enim refertur ad ostentationem, sive aliud commodum proprium vel alienum, et tunc communi nomine dicitur *magia*; vel refertur ad inferendum nocumentum alteri et dicitur maleficium, quod qui facit, dicitur sortarius, aut sortiaria.

Maleficium vero est duplex: unum veneficum, aliud amatorium. Veneficum est quo redduntur homines infirmi, fœminæ steriles, proles languidæ, pecora morbida, arbores siccæ, etc. Amatorium quo excitatur amor venereus erga certam personam; dico, *erga certam personam*, quia dicuntur esse quidam lapides et herbæ quæ naturaliter concupiscentiam inflammant, est non erga determinatam personam, quod ideo fieri debet a dæmone; vel phantasiam immutante, vel species objecti pulchriores exhibente aut aliis modis. Advertendum tamen personam hoc maleficio affectam non cogi ad peccatum, sed liberam manere, et cum gratia Dei tentationem vincere posse, adeo ut si illi amoris inordinato obsequatur peccet mortaliter: tamen ratione passionis vehementis et facilius venia digna.

Dico 2º: Magia ex genere suo est grave peccatum mortale, utpote continens societatem cum dæmone, Dei et nostri infensissimo hoste, nec admittit levitatem materiæ; quod enim in re parva dæmon invocetur ut amicus, sem-

per et graviter est Deo injuriosum. Attamen in pacto seu invocatione implicita, posse fieri veniale, ratione ignorantiae.

Huic vero peccato plura alia solent adjungi de quibus confessarius magos et sortiarias interrogare debet. 1° Hæresis; multi enim credunt diabolum non esse damnatum et alia contra fidem. 2° Idololatria; sæpe enim dæmonem loco Dei colunt, eique sacrificia offerunt. 3° Apostasia; plerumque enim abnegant Christum et Dei fidem, Baptismo renuntiant, etc. 4° Blasphemia in Deum, Christum, B. Virginem, Christi et sanctorum imagines. 5° Sacrilegium, quatenus sæpe abutuntur rebus sacris, imo quandoque SS. Eucharistia. 6° Luxuria, ut nefandæ cum diabolo commixtiones. 7° Damna proximi, homicidia, morbi, mortes animalium, vastationes segetum, etc.

Dico 3°: Ex duplici capite dignoscitur opus magicum: ex causis et ex effectibus.

Ex causis, quando adhibentur causæ quæ nec ex natura sua, neque ex instituto Dei aut Ecclesiæ tales effectus producere possunt: v. g., si ad sanationem vulnerum aut morborum adhibeantur characteres, sigilla, cruces, exotica nomina, aut etiam sacra verba, quatenus non proferuntur ut sacra, nec in ordine ad Deum, sed profano modo. Si baculus terræ infigatur ut cesset febris, si pungatur imago Petri, aut vestis separata feriat, et Petrus dolore afficiatur, si tangatur leviter et statim morbo inficiatur.

Ex effectibus, quando effectus superat naturalem industriam, nec ulla est ratio illum expectandi a Deo per miraculum in præsentibus circumstantiis; ut si aere sereno subito excitentur tonitrua, fulgura, inundationes, eradicentur arbores, repente sanetur homo vel equus, conficiantur brevissimo tempore plures leucæ et similia.

Dico 4°: Remedia curandi maleficia, alia sunt naturalia, sed hæc raro prosunt, quia diabolus facile eorum vim elidit: alia supernaturalia, ut exorcismi Ecclesiæ, aqua benedicta, reliquiæ sanctorum, signum Crucis, invocatio Nominis Jesu et Mariæ, frequentatio sacramentorum, oratio juncta jejuniis, et magna in Deum fiducia: juxta illud Psal. 90: *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cali commorabitur*. Alia dicuntur remedia moralia quæ pertinent ad dissolvendum pactum cum dæmone, quando ex pacto nocet; quod fit amovendo signa ad quorum præsentiam, noxam infert. De quo sit

§ II.

Utrum liceat tollere signa maleficii eo fine ut dæmon cesset nocere?

Suppono 1° ut certum, nunquam licitum esse maleficio maleficio tollere, nec petere ut sic tollatur a maleficio, etsi ad id se offerente; quia nec peccare, nec alterius peccato positive cooperari unquam licet.

Suppono 2° ut certum, licitum esse tollere ea signa quæ vi sua naturali nocent, v. g. venenum quod maleficus miscuisset alimentis, aut injecisset in puteum ex quo familia haurit aquam, cum hoc sit præcise amovere causam naturalem nocuenti.

Unde quæstio est tantum de illis signis quæ de se non sunt noxia ad quorum tamen positionem dæmon nocet ex pacto cum mago vel sortiaria. Et quidem nemo negat quin liceat ea tollere ex indignatione et odio facinoris, atque ex contemptu et detestatione tum magicæ artis cum ipsius dæmonis: quia cum eum debeamus habere ut hostem, ita ejus artes et artificia detestari et destruere debemus. Utrum vero id etiam liceat sub spe nocuenti cessaturi seu eo fine ut dæmon nocere desinat, difficultas est, quæ utrinque disputatur probabiliter. Pro cujus resolutione

Dico: Cuivis licitum est tollere nuda signa maleficii sub spe nocuenti cessaturi, seu eo fine præcise ut dæmon nocere desinat. Ita communius et nobis probabilius cum Henrico a Gandavo, Scoto, Cajetano, Soto, Sylvestro, Binsfeldio et pluribus aliis contra Estium, Sylvium, Loth et quosdam alios.

Prob. 1°. Illa amotio signorum nullatenus est invocatio tacita dæmonis: ergo non est illicita. Patet consequentia; quia hac duntaxat ratione contendunt adversarii esse illicitam. Prob. ant.: illa amotio signorum non est invocatio dæmonis neque ex natura sua, siquidem licite fiat ex detestatione, ut dixi; neque ex intentione amoventis, non enim amovens intendit dæmonem invocare, sed e contra ejus invocationem per magum illo signo factam impedire: neque tandem ex pacto præcedente, quia amovens non est pactus cum dæmone, ut, amoto signo, desinat nocere et licet magus id pactus sit, tamen amovens signum non intendit ex illo pacto operari, quasi dæmonem moneret ac induceret ut pactum servet, sed e contra intendit pactum illud nocendi rescindere: ergo.

Respondet Sylvius hanc amotionem quatenus sit eo fine ut dæmon cesset nocere, esse ex natura sua implicitam dæmonis invocationem, quia est res vana et ad effectum expectatum nihil valens, neque ex virtute naturali, neque ex institutione Dei aut Ecclesiæ, sed ex sola voluntate dæmonis a qua proinde ille effectus expectatur ex pacto inito cum mago.

Sed contra, effectus qui hic expectatur non est beneficium, sed quid negativum, nempe mera cessatio nocementi, quod non est illicitum expectare ab hoste, ut modo dicam. Vel potius dicatur nihil hic expectari a voluntate dæmonis, sed tantum impediri malam ejus nocendi voluntatem.

Confirm. a simili: si quis esset pactus cum hoste ut dato signo ignem urbi injiceret: is qui talis pacti esset conscius posset et deberet tale signum remove, nec propterea censeretur expectare aliquod beneficium ab hoste, sed tantum malam ejus voluntatem impedire, nec ejus pacto consentire, magis quam ego censerem consentire hosti cujus oppugnationi resisterem, vel cujus artes et artificia dissolverem. Hæc magis patebunt ex solutionibus objectionum.

Prob. 2° conclusio. Si quis actualiter alliceret dæmonem verbis aut scriptis ut mihi vel alteri noceret, possem talem allicentiam impedire obstruendo os magi ne loquatur, tenendo manum, furando calamum aut charitam ne scribat, vel scripta comburendo: non puto id a quoquam negari: ergo similiter possum alia signa destruere ut dæmon desinat allici et nocere. Quid enim interest an dæmon alliciatur verbis seu scriptis, an aliis signis.

Urgetur magis hæc ratio: non est superstitiosum impedire ne ponantur signa quæcumque sint quibus alliciatur dæmon ad mihi nocendum; ergo nec posita tollere: non enim magis invocatur dæmon signa posita tollendo, quam impediendo ponenda.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Qui signum tollit spe nocementi cessaturi, hunc effectum non expectat neque a causa naturali, neque ab humana voluntate, neque a Deo per miraculum: ergo expectat a dæmone, proindeque est opus superstitiosum. Perinde est enim ac si dicas diabolus, pactus est te amoto signo cessaturum, ecce amoveo signum, præsta quod promisisti.

S. THOM. — Tom. V.

Hujus argumenti solutio jam insinuata est supra. Unde respondeo: Distinguo consequens: ergo expectatur a diabolo, et ille effectus expectatus est quid positivum per modum beneficii, neg.; et est quid privativum quod non spectatur per modum beneficii, conc. sicque; neg. ulteriorem consequentiam. Igitur effectus qui hic expectatur non est aliqua actio positiva dæmonis, sed mera cessatio seu privatio actionis ejus quem effectum licet expectare a dæmone, modo non expectetur ex benevolentia, et patet in eo qui impediret ne ponantur signa quibus dæmon alliceretur ad nocendum. Item in iis qui gestant Agnos-Dei, reliquias, etc., qui utuntur aqua benedicta et similibus, ut diabolus non noceat seu nocere cesset.

Nec valet si respondeas cum Sylvio quod, dum gestamus Agnos-Dei seu reliquias, etc., non expectemus a dæmone ut desinat nocere, sed a Deo expectamus ut intuitu precum Ecclesiæ dæmones velit fugare et coercere ne noceant.

Contra est enim quod nullatenus foret culpandus is qui ista gestaret aut faceret, ut dæmon non solum divina potestate coactus, sed is quasi offensus et abhorrens desinat agere seu nocere: sic, si scirem dæmonem ab aliqua re naturali abhorre, omnino licite apponerem aut agerem ad eum fugandum et ejus actionem impediendam. Sic etiam licite agit qui impedit ne ponantur signa quibus dæmon alliceretur ad nocendum, licet hanc non actionem dæmonis non expectet a virtute divina coercente dæmonem.

Repones cum eodem Sylvio: Effectus qui hic expectatur a dæmone est tale privativum quod loco alicujus beneficii haberi possit, ut quod equi non moriantur, quod fruges non impediuntur et similia: atqui nullum beneficium licet expectare a dæmone, cum beneficia dæmonum sint nocentiora vulneribus, ut ait S. Leo serm. 10 *de Pass.*: ergo.

Resp. dist. majorem: privativum est tale quod loco alicujus beneficii haberi possit et de facto habetur, neg.; et non habetur, conc. Non enim magis in loco beneficii habetur cessatio noxiæ actionis dæmonis, quam haberem loco beneficii cessationem actionis noxiæ mei hostis, destruendo signum ad cujus positionem pactus fuerat mihi nocere. Aliud esset si amotione signi intenderem movere et inducere dæmonem ut, vi prioris pacti, non noceat, quod tamen non fit, ut iam dixi et adhuc modo dicam.

Unde ad totum argumentum brevius respondendo, nihil proprie hic expectari a voluntate dæmonis, sed duntaxat ejus malam voluntatem et actionem impediri, quod ex nullo capite videtur culpandum.

Obj. 2º cum eodem : Qui signum tollit ut cesset noxa, miscet se pacto quod inter maleficium et dæmonem intercedit, quod est tale, ut signo posito noceat, ablato desinat : aut si pactum sit simplex, nimirum quod manente signo perget nocere, nihil expresse continens quid factururus sit eo amoto, implicite tamen continet quod tunc cessabit nocere : ergo.

Confirm. : qui tollit signum, non per hoc aufert diabolo potestatem nocendi, cum Deus non tantum usque ad hanc amotionem nocere permiserit, alioquin non esset signum diaboli sed Dei : ergo a dæmonis voluntate expectat cessationem nocimenti, idque ex pacto inter ipsum et maleficium initio.

Resp. hæc argumenta ex jam dictis posse solvi : in idem enim cum præcedentibus aliquo modo recidunt : ad majorem tamen hujus difficultatis eluciditationem distinguo antecedens : qui tollit signum, miscet se pacto ut illud destruat, conc. ; ut illi consentiat, neg. Igitur qui tollit signum in nostro casu, non intendit, ut jam dixi, movere seu inducere dæmonem ad pactum servandum, neque adhibet amotionem v. g. ligaturæ, tanquam signum secundi pacti, si quod sit, sed solum intendit destruere signum prioris pacti quo dæmon alliciebatur ad nocendum. Hæc autem sunt valde diversa : aliud est enim amovere signum ea mente ut moveas dæmonem ut servet pactum et ex fide data desinat nocere, quod esset consentire pacto et ex vi illius agere. Aliud amovere ut destruas quasi realem dæmonis invocationem et pactum cum mago initum. Quando enim aliquod signum non est ex natura sua ordinatum ad aliquid determinate significandum, facile potest per intentionem alio referri : sic v. g. actio Naaman Syri, IV, Reg. 5, qui adorante rege in templo Remmon simul flectebat genua ante idolum ut regi sibi innitenti se aptaret : hæc, inquam, actio poterat esse idololatrica, si fieret ex intentione adorandi idoli, vel tantum obsequium civile, si fieret, ut vere fiebat, ex intentione sustentandi domini. Sic igitur amotio signi magici, cum ex se non sit invocatio dæmonis (potest enim licite fieri, puta ex detestatione, ut concedunt adversarii), pendet ex intentione agentis ut sit talis vel talis : si fiat ex intentione ut dæmon moveatur et inducatur ser-

vare pactum, erit superstitiosa ; si fiat autem ex intentione destruendi ipsum pactum et invocationem dæmonis, atque sistendi ejus actionem nocivam, ex nullo capite erit illicita.

Ad confirmationem, resp. 1º neg. antecedens. Sæpe enim diabolus nocere corporaliter non potest, nisi ipsi humana malitia coope-retur ; Deo sic regulariter disponente propter nimiam dæmonis malitiam, quæ tanta est, ut nihil mali quod posset inferre prætermittet, si independenter a quovis nocere permitteretur. Non sic autem restricta est humana nocendi potestas, quia homo homini resistere potest, ita ut dum dæmoni cooperatur, plura ipsi dæmoni Deus permittat quam soli : unde noster Franciscus a Victoria Relect. *de Arte magica*, sub finem ait : « Mirum est et mysterium quod cum dæmones per se nocere non permittantur, tamen non adeo impediuntur nocere per homines ut magos, lamias et alias maleficas » ; quod etiam cæteri doctores advertunt. Quare falsum est dæmonem ordinarie posse nocere sine signis magicis sicut potest cum illis, et hinc fit quod non frustra tollantur, nam illi forte non est permissum sublato signo nocere. Nec inde sequitur hoc signum fore signum Dei seu Deum habere pactum cum dæmone, sicut si rex non impediat hostem in iis quæ facit cooperantibus subditis, non ideo ista cooperatio potest dici signum regis, aut ipsum habere pactum cum suo hoste.

Resp. 2º dato antecedente, neg. consequentiam. Tametsi ergo demus sublato signo manere diabolo potestatem nocendi, quia tamen constat quod semper aut fere semper cesset a nocendo per ablationem signi, illud tollendo sequitur tantum quod expectem cessationem nocimenti a voluntate dæmonis tanquam quid negativum, hoc est, sequitur præcise quod intendam sistere malam dæmonis voluntatem et actionem ejus noxiam, quod est licitum, ut dixi ; non autem quod expectem ab eo aliquid loco beneficii, neque ex pacto inito cum mago, quod pactum e contra destruere intendo et invocationem dæmonis in eo implicitam. Fiat paritas in eo qui impedit licite ne ponatur signum maleficii ; item in eo qui destruit signum ad cujus positionem hostis pactus erat ipsi nocere : neuter sanè expectat beneficium ab hoste, aut ex pacto inito agit ; quamvis dæmoni (ut gratis suppono) non posito signo, maneat potestas nocendi, et hosti, destructo signo, non desint aliæ nocendi viæ :

sed uterque præcise impedit ne hostis noceat.

Obj. 3° cum eodem : Quando gestantur verba sacra, « si habeatur spes in aliqua vanitate quæ ad divinam reverentiam non pertinet, hoc judicatur superstitiosum », inquit S. Th. hic a. 4 : ergo similiter superstitiosum est habere spem recuperandæ valetudinis ex amotione signi quæ est omnino vana et impertinens ad hunc effectum.

Resp. neg. suppositum consequentis. Non enim qui tollit signum sperat saltem immediate recuperare valetudinem ex tali amotione, sed impedire actionem nocivam dæmonis, ad quod non est impertinens ; impedita autem actione nociva dæmonis, sperat recuperare valetudinem ex causis naturalibus. Alia loca divi Th. congerit laudatus Sylvius quæ non magis probant ejus intentum, aut quæ facile ex dictis solvuntur.

Obj. 4° cum eodem : Non licet maleficos inducere ut maleficia inveniant : ergo neque licet inventa tollere : antecedens ita legitur c. *Non liceat* caus. 26. q. 5. his verbis : « Si quis paganorum consuetudinem sequens divinos et sortilegos in domum suam introduxerit, quasi ut malum foras mittant aut maleficia inveniant, vel lustrationes paganorum faciant ; quinque annis pœnitentiam agat » : ergo.

Resp. dist. antecedens : non licet maleficos inducere ut maleficia inveniant arte sua magica, conc. ; mediis naturalibus, neg. Nec aliud erui potest ex auctoritate allegata, ut patet ex contextu.

Obj. 5° : S. Hieronymus in vita S. Hilarionis refert quod cum quædam puella per incantationes a dæmonibus obsessa, adducta esset ad S. Hilarionem, « noluerit vir sanctus, antequam virginem purgaret, signa jubere perquiri, ne aut solitis incantationibus recessisse dæmon videretur, aut ipse sermoni ejus accommodasse fidem » : ergo perquirere et tollere signa ut nocumentum cesset, ad incantationem pertinet.

Resp. neg. consequentiam. Non enim dicit S. Hieronymus, *ne solitis incantationibus recederet*, sed *ne recessisse videretur*, scilicet vulgo spectanti, cui id merito visum fuisset, si vir tantus et tam præcellenti miraculorum dono præditus, ad hoc auxilium confugisset.

Obj. 6° : Si maleficus aut quivis alius signi conscius possit licite tollere signum maleficii, sequitur ad id etiam teneri, si aliud remedium non suppetat, quod tamen non docent auctores.

Resp. conc. sequelam, nec video quomodo posset negari secundum principia stabilita. Nec refert quod id communiter non doceant auctores, satis est enim quod sequatur evidenter ex eorum doctrina. Aliunde verum non est auctores saltem quosdam id non docere : ipse Scot in 4. dist. 34. citatus a Lessio dicit « ridiculum esse quærere an liceat tollere maleficio intentione curandi maleficiatum ; non enim solum licet, sed etiam meritorium est destruere opera diaboli ».

Petes 1° utrum sit licitum non solum tollere signum maleficii, sed etiam aliud signum apponere quo prius vim suam amittat, aut pactum prius evertatur, et diabolus nocere desinat ?

Resp. ex principiis positae responsionem affirmativam videri valde probabilem. 1° Quia id non est signum novi pacti, sed eversio et impedimentum antiqui. 2° Non videtur magis illicitum apponere signum, ut desinat pactum et nocumentum, quam tollere positum ad eundem finem. 3° Non expectatur hic ullus effectus positivus, sed tantum cessatio actionis noxiæ dæmonis, quod expectari potest, modo non ex amicitia. 4° Licet petere verbis a diabolo ut cesset nocere, modo id non petatur deprecando aut ex amicitia aliqua, sed indignando, v. g. : Cessa immunde spiritus : ergo id etiam licet petere signis.

Hinc inferunt patroni hujus sententiæ, quod si, saga te percutiente, inficiaris, et si tu eam reperiens non inficiaris, possis eam re-percutere, ut impediās noxam ; sive quia diabolus statuit tunc non nocere, sive quia signum veneficæ non est tale quale ipse dæmon requirit.

Petes 2° utrum sit licitum petere dissolutionem maleficii a malefico qui potest illud tollere licite et illicite ?

Resp. 1° : Quando probabilius puto illum dissoluturum maleficio licite, possum petere, quia petitio est ex se indifferens, et cessat morale periculum ex parte tollentis.

Resp. 2° : Si dubitem an maleficus sit dissoluturus maleficio licite, est etiam licitum juxta Suaresium, Torre, Delrio quos citat et sequitur noster Loth, petere dissolutionem, quia in dubio debet præsumi bonus, et sic est præsumptio, quod dissolvat licite.

Intellige tamen quando est dubium de futura voluntate, quia si dubitarem an possit aut sciat licite dissolvere, non liceret petere, quia id de quo dubium est an possit sine peccato fieri, sicut absolute non est faciendum,

ita nec absolute ab alio petendum. Ita prælaudati auctores.

Resp. 3°: Si certum, aut etiam probabilius sit maleficium arte sua magica usurum ad dissolvendum maleficium, non licet ab eo petere dissolutionem maleficii: ita Cajetan, Delrio, Binsfel. apud Loth: item Sylvester et alii contra Suaresium, Lessium et alios qui hoc nituntur fundamento, quod liceat justa causa premente mutuum petere ab usurario, juramentum ab infideli, sacramentum a malo ministro, quia cum possunt licite præstare quod petitur, si male præstent id suæ malitiæ imputare debent: ita, inquiunt, similiter in præsentī casu.

Sed contra accipe disparitatem et rationem responsionis nostræ: non prohibetur nobis omne commercium, omnis societas cum homine peccatore, neque justa urgente causa petere aut recipere ab eo beneficium quod potest licite præstare, et ideo non est illicitum in necessitate petere mutuum ab usurario, juramentum ab infideli, sacramentum a malo ministro. At prohibetur nobis cum dæmone omne commercium, omnis societas, item et petere aut recipere, vel etiam permittere ut per eum conferatur nobis aliquod beneficium: censetur enim reus divinæ Majestatis qui ab ejus hoste ad defectionem sollicitante, sibi beneficium conferri permittit, aut cum eo societatem init: atqui qui petit dissolutionem maleficii ab eo quem scit aut probabilius credit ope dæmonis usurum ad dissolutionem maleficii, habet societatem cum dæmone, siquidem habeat societatem cum malefico, ut maleficus est, implicite petit a dæmone in persona maleficii opem et beneficium, aut saltem permittit sibi a dæmone beneficium conferri: ergo.

Confirm.: nemo potest uti operario quem sciret opus suum magice expleturum, etiamsi id posset facere labore naturali, v. g. si esset auriga qui te hinc Parisios curru et equis transferre posset, non liceret tibi cum eo pacisci, ut te hinc eo transferat, si scires quod non per suos equos aut currum, sed per suum dæmonem transferret, id puto certum nec a quoquam posse negari: ergo similiter.

Dices: Si quis didicisset a dæmone aliquod medicamentum naturale et legitimum, aut aliam bonam scientiam, posset iis uti, et ego possem ab eo petere applicationem hujus medicamenti: ergo similiter.

Resp. neg. consequentiam, disparitas est quod in primo casu licet is peccaverit acci-

piendo tale beneficium a dæmone, non tamen amplius peccat, nec dæmonis opem adhibet in ejus usu; quia independenter a dæmone, eo nunc utitur ut suo proprio, non ut beneficio dæmonis, sicque mihi licet id ab eo petere, secus autem in nostro casu*.

DIGRESSIO HISTORICA.

DE SAMUELIS APPARITIONE FACTA SAULI PYTHONISSAM CONSULENTI.

Ad § 1 art. 2, præcedentis dissert.

Hujus rei historia refertur I Reg. 28; require ibi. Quæstio est utrum verus Samuël, an dæmon sub specie Samuëlis apparuerit.

Dico: Probabilius est verum Samuëlem, saltem quoad animam, et non dæmonem sub Samuëlis specie apparuisse Saûli mulierem pythonissam consulenti. Dixi saltem *quoad animam*, potuit enim Deus corpus prout libuerit effomare.

Probatur 1°. S. Scriptura, I Reg. 28, ubi res gesta narratur, perpetuo vocat Samuëlem eum qui apparuit Saûli: *Cum vidisset mulier Samuëlem.... Intellexit Saûl quod esset Samuël.... Dixit Samuël ad Saûl: Quare inquietasti me ut suscitarer.... Et ait Samuël.*

Scio contrariæ sententiæ patronos respondere multa in S. Scripturis dici juxta opinionem vulgi, non secundum rei veritatem: sic S. Joseph dicitur pater Domini: *Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te*, inquit B. Virgo, non quod S. Joseph esset vere pater Domini, sed quia talis credebatur; sic, inquiunt, in nostro casu, phantasma apparens dicitur Samuël, non quod esset verus Samuël, sed quod sub specie Samuëlis apparebat, et Samuël a Saûle et pythonissa credebatur.

Sed contra, verba S. Scripturæ in proprio et naturali sensu sunt accipienda, si inde nihil sequitur absurdi: atqui quod verus Samuël apparuerit, nihil sequitur absurdi, præsertim si dicamus non arte magica pythonissæ, sed præveniente Dei imperio fuisse suscitatum, ut dicemus infra: ergo.

Probatur 2° invictissime ex cap. 48 Ecclesiastici, ubi inter laudes veri Samuëlis ponitur quod mortuus prophetavit et regi futura annuntiavit his verbis: *Et post hoc dormivit et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitæ suæ, et exaltavit vocem suam de terra in prophetia*

* Vid. Append. in calce hujusce *re'amin's*.

Delere impietatem gentis : atqui hæc verba convenire non possunt Samuëli, nisi dum apparuit Saüli mulierem pythonissam consulenti : ergo. Probatur minor : cui regi nisi Saüli ? et quando notum fecit finem vitæ suæ ? nisi quando Saül audivit illud terribile oraculum : *Cras tu et filii tui mecum eritis*, I Reg. 28. Quando et quomodo exallavit vocem suam de terra in prophetia ? nisi quando vidit eum mulier malefica ascendere de terra et dixit : *Deos vidi ascendentes de terra*, pluralem numerum ponens pro singulari phrasi hæbraica, ibidem. Tandem impietatem gentis delendam prophetavit, quando dixit Saüli : *Et dabit Dominus etiam Israël tecum in manus Philistiin*, ibidem. Ergo.

Hinc S. Augustinus, qui ea de re dubius erat in libris *ad Simplicianum* lib. 2. q. 4, hac auctoritate Ecclesiastici victus, in hanc nostram sententiam descendit libro *de Cura pro mortuis*, cap. 15, et lib. *de Octo Dulciti quæstionibus*, quæst. 6. Eam quoque tenet S. Thomas 1. p. q. 89. a. 8, si auctoritas Ecclesiastici admittatur, ut revera debet admitti. Et 2. 2. q. 174. a. 5. ad 4, eam ut probabilioram amplectitur.

Præterea huic sententiæ subscribunt S. Justinus in *Dialogo cum Triphone* p. 333. Origenes, *Comment. in lib. I Reg.* cap. 28, S. Ambrosius in cap. 1 S. Lucæ, Severus Sulpit. lib. 1 *Hist. sacræ*. Item Bellarmin, Estius, Tirinus et plures alii.

Obj. 1° : Non est credibile animam Samuëlis arte magica pythonissæ evocatam fuisse, quippe quod illi non fit subjecta : neque sponte advenisse, quia artem magicam confirmasset : ergo.

Resp. animam Samuëlis equidem non fuisse evocatam jussu pythonissæ, sed jussu Dei incantationem mulieris maleficæ præveniente, sicque potius artem magicam impedivisse quam confirmasse patet ex contextu : *Dixitque ei (Saüli) mulier : Quem suscitabo tibi ? Qui ait : Samuëlem mihi suscita. Cum autem vidisset mulier Samuëlem, exclamavit voce magna, etc.* Ubi vides, antequam mulier verbo aut quidquam artis magicæ adhibuisset, apparuisse Samuëlem et inde eam expavisse. Sic volente Balaam maleficiis suis a dæmone responsa extorquere, prævenit Deus et per os illius benedixit Israël. Quanquam nec absurdum foret quod pythonissa vel dæmon, permittente Deo, animam justi evocaverit, ut probat S. Aug. 1. 11. *de Diversis Quæst.* ad Simpl. q. 4.

Obj. 2° : Falsa fuit illi prophetia : ergo non

fuit veri Samuëlis. Probatur antecedens : phantasma apparens dixit Saüli : *Cras tu et filii tui mecum eritis* : atqui falsum est Saülem die proxime sequenti occubuisse ; quæ enim S. Scriptura narrat a profecione Saülis in Endor ad consulendam pythonissam ad ejus mortem, uno die peragi non potuerunt, sed quinque ut minimum dierum intervallum postulant. Item falsum est quod Saül, reprobus, esset futurus in eodem quietis loco cum justo Samuële : ergo.

Resp. neg. antecedens. Ad probationem, resp. ad primam partem minoris, 1° adverbium *cras* in S. Scripturis non semper diem proxime sequentem indicare, sed sæpe rem imminuentem, et tempus futurum, ut probant S. Hieronymus, Theodoretus et alii. « *Cras*, inquit S. Hieronymus in cap. 6 S. Matth., in S. Scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Jacob : *Exaudiet me cras justitia mea* ». 2° Quæ illic narrantur, non eo ordine quo gesta sunt narrari, sed dicta esse per anticipationem, et mortem Saülis a Samuële prædictam, die post ejus vaticinium proximo accidisse, probat Theodoretus quæst. 63. in lib. I Reg.

Ad secundam partem minoris respondeo τὸ *mecum* non referri ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis, ut ostendit S. Aug. lib. 2 *Quæstionum* ad Simplic. q. 4.

Instabis : Verus Samuël non passus fuisset se adorari a Saüle, sicut fecit istud phantasma.

Resp. hanc adorationem non fuisse latrariam, sed simplicem observantiam seu reverentiam quæ eo ritu apud Hæbreos, viris dignitate et excellentia conspicuis, exhiberi solebat.

Obj. 3° : Deus denegavit Saüli responsum per prophetas, per oracula, per somnia ut in eodem capite dicitur : ergo non est credibile responsurum fuisse postea per pythonissam.

Resp. : Jam dixi Deum non respondisse per pythonissam, sed per verum Samuëlem, quem ipse præveniendo incantationes mulieris suscitavit. Insuper Deus se Saüli iratum ab eo recessisse ostendere voluit ; quod fecit, tam non respondendo quando interrogabatur, quam respondendo quando non interrogabatur ; utrumque enim est signum iræ et abjectionis.

Tandem si opponas Patres, Tertullianum, Procopium, Eucherium, Isidorium et alios, ipsis vicissim opponimus non solum Patres laudatos in probationibus, sed et ipsam Scripturam sacram,

DISSERTATIO VIII.

De tentatione Dei.

D. Th. q. 97.

Hucusque egimus de vitiis religioni oppositis per excessum : nunc agendum de illis quæ ipsi opponuntur per defectum et sub nomine irreligiositatis continentur¹. Hæc sunt quæ materiam religioni subjectam aut contemnunt aut irreverenter tractant : et horum quædam pertinent directe ad irreverentiam Dei ut tentatio Dei et perjurium ; quædam ad irreverentiam rerum sacrarum, ut sacrilegium et simonia.

ARTICULUS UNICUS.

QUID, QUOTUPLEX SIT TENTATIO DEI? QUALE PECCATUM?

Tentare proprie est experimentum sumere verbo et facto de eo qui tentatur², ut cum quis examinatur in aliqua scientia ut palam fiat quid sciat, vel cum alicui fit contumelia, ut videatur quid sit facturus, vel cum alicui imponitur grave onus, ut videatur quid possit. Neque solum dicitur *tentare*, dum id fit ut ipse tentans sciat, sed etiam dum fit ut alii scient³, quomodo dicitur Deus tentasse Abraham, Job, Tobiam et alios sanctos, ut mundo virtutem eorum manifestam faceret et in exemplum poneret.

Ex quo habes⁴ tentationem proprie dictam procedere ex ignorantia vel dubietate, scilicet vel illius qui tentat vel aliorum : et hæc dicitur tentatio probationis. Alia est tentatio quæ dicitur seductionis seu inductionis in peccatum, quomodo diabolus, caro et mundus dicuntur nos tentare, et de ea non est hic quaestio, quia agimus de tentatione Dei, Deus autem non est huiusmodi tentationis capax, neque passive, ut patet, neque active, *ipse enim neminem tentat*, ait S. Jacobus Epist. canon. c. 1. Itaque

Dico 1° : Tentatio Dei, de qua hic agitur, est duplex¹ : una proprie dicta quæ oritur ex infidelitate seu dubitatione de aliqua Dei perfectione ; altera minus proprie dicta quæ non oritur ex dubitatione de aliqua Dei perfectione, sed plerumque ex præsumptione seu nimia confidentia², cum quis sine justa utilitatis aut necessitatis causa petit a Deo, vel voluntatis suæ vel alterius rei miraculosam declarationem.

Utraque Dei tentatio fit duobus modis, expresse et interpretative³. Expresse, cum quis per ea quæ facit aut dicit intendit expresse experimentum sumere Dei scientiæ, vel potestatis vel voluntatis, etc. Quo sensu legimus de Israëlitis, Exod. 17 : *Tentaverunt Dominum dicentes : Estne Dominus in nobis an non ?* et Psal. 77 : *Tentaverunt Dominum in cordibus suis... numquid poterit Deus parare mensam in deserto ?*

Interpretative⁴, cum quis, etsi non intendat experimentum de Deo sumere, aliquid tamen dicit aut facit ad nihil aliud utile, nisi ad probandam Dei vel potestatem, vel bonitatem, vel voluntatem, etc. Sicut, v. g., si quis equum currere faceret ut evadat hostes, hoc non est experimentum de equo facere, sed si equum currere faciat absque aliqua utilitate, hoc nihil aliud esse videtur quam sumere experimentum de equi velocitate.

Quando ergo propter aliquam necessitatem vel utilitatem committit se aliquis divino auxilio in petitionibus vel factis, hoc non est Deum tentare. Dicitur enim II Paralipom. 20 : *Cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui ut oculos nostros dirigamus ad te.* Quando vero hoc agitur absque necessitate vel utilitate, hoc est interpretative tentare Deum : ut si quis committens se divino auxilio absque necessitate aut utilitate periculose saltet, me-

¹ Q. 97. in Procem. — ² Hic a. 1. o. — ³ Hic a. 2. o. — ⁴ Ibid.

¹ Hic a. 2. o. — ² Hic a. 3. ad 2. — ³ Hic a. 1. o. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

dicinas respual in morbo periculoso, non paratus accedat ad prædicandum, etc.

Dico 2° : Tentatio Dei sive proprie, sive minus proprie dicta, utrovis modo fiat expresse vel interpretative, est peccatum contra religionem¹.

Probatur. Tentans Deum, vel dubitat de aliqua Dei perfectione, et inde quærit experimentum ut certificetur; et hoc est, ut patet, contra Dei reverentiam. Vel de Deo præsumit, et hinc procedit ut posthabito causarum ordine et contemptis seu neglectis mediis ordinariis a Deo constitutis, ab ipso expectet miraculose et via extraordinaria effectum quem intendit, quod est agere liberius et audacius cum Deo, proindeque irreverenter et irreligiose.

Dices : Apostoli tentaverunt Deum cum petiverunt ab ipso ut in nomine Jesu Christi signa fierent, Act. 4; atqui tamen in hoc non peccaverunt : ergo minor est certa. Probatur major : ad tentationem secundum D. Thomam et nos ibidem², non requiritur quod semper procedat ex ignorantia vel dubitatione illius qui tentat; sed sufficit quod procedat ex ignorantia vel dubitatione aliorum, sicut cum quis experimentum sumit de aliquo, ut aliis ostendat; per quem modum, inquit S. Doctor, Deus dicitur nos tentare : atqui Apostoli petiverunt a Domino in nomine Christi signa fieri, ut virtus Christi infidelibus manifestaretur : ergo.

Resp. hoc argumento bene probari Apostolos tentasse Deum, si tentatio præcise sumatur pro eo quod est experimentum capere ut ipse tentans vel alii cognoscant Dei virtutem; secus autem si tentatio sumatur in malam partem prout *Ly tentatio Dei* sumi solet, pro eo scilicet quod est experimentum capere de Deo sine utilitate aut necessitate, præcise ut ipse tentans cognoscat Dei virtutem. Unde subdit S. Doctor ibidem³ : « Manifestum est quod tentare Deum ad hoc ut ipse tentans cognoscat Dei virtutem, est peccatum. Si quis autem ad hoc experimentumumat eorum quæ ad divinam perfectionem pertinent, non ut ipse cognoscat, sed ut aliis demonstret, non est tentare Deum (sumendo nimirum *Ly tentare Deum* prout sumi solet in malam partem pro peccato tentationis), cum subsit justa necessitas aut utilitas et alia quæ ad hoc concurrere debent : sic enim Apostoli petiverunt a Domino ut in nomine Jesu Christi fierent signa, ad hoc scilicet quod virtus Christi infidelibus manifestaretur ».

Quando ergo subest justa causa expectandi

¹ Hic a. 2. et 3. 6. — ² Hic. a. 2. o. — ³ *Ibid.*

vel petendi a Deo aliquem effectum miraculosum vel extraordinarium, sive in propriam, sive in aliorum utilitatem, non est tentatio Dei quæ sit peccatum¹. Unde non peccavit Abraham, Gen. 15, cum petiit signum futuræ possessionis terræ promissæ, quia id fecit ex inspiratione divina. Similiter non peccasset Achaz, Isaïæ 7, si petivisset signum futuræ liberationis, quia id fecisset ex mandato Dei, et ad communem totius populi consolationem. Gedeonem qui petivit signum in vellere culpat hic S. Doctor post Glossam. Licet ipsum excuset opusc. *de Sortibus* c. 5.

Dico 3° : Tentatio est ex genere suo peccatum mortale utpote contra religionem : fieri tamen potest veniale non tantum ex imperfectione actus, sed etiam ex levitate materiæ. Est autem in individuo peccatum mortale, 1° quando procedit ex crassa ignorantia vel dubitatione eorum quæ quis scire tenetur, ut Dei potentiæ, misericordiæ, etc.; 2° quando est conjuncta gravi periculo vitæ aut enormis læsionis, ut si sine necessitate saltes in puteum, si in morbo periculoso recuses omnia remedia, expectans a Deo vel conservationem, vel sanationem miraculosam; 3° si sine necessitate petantur miracula; 4° si adsit scandalum. Extra hos casus regulariter est tantum peccatum veniale; ut si in morbo periculoso recuses remedia, quia ea putas inefficacia, et potius speras te a Deo servandum, non tamen petens aut expectans expresse miraculum : item si non paratus irreverenter oras sperans te impetraturum a Deo quæ communiter rogari et impetrari solent.

Quid sit censendum de purgationibus vulgaribus olim adhiberi solitis per ferrum candens, per aquam ferventem et per monomachiam? Jam dixi supra pertinere ad sortem divinatoriam et ad Dei tentationem, ideoque esse illicitas. Neque refert quod Deus olim videatur his purgationibus favisse per miracula, ut multis exemplis conatur ostendere Delrio lib. 4 *de Magia* c. 4. Id enim factum est, si factum sit tamen, vel ob simplicitatem illius sæculi, cum multi etiam episcopi putarent eas in aliquibus eventibus esse licitas, vel ob simplicitatem innocentium qui ad has purgationes cogebantur; sicut colligitur ex cap. *Sæpe contingit*, caus. 2. q. 4, atque testatur S. Aug., epist. 137. *ad Hipponenses*. Vide Baronium ad annum 412, numero 29, et confer petitionem primam § quinti articuli secundi dissertationis præcedentis.

¹ Hic a. 2. o. ad 3.

DISSERTATIO IX

De Mendacio et Perjurio.

D. Th. q. 110 et 98.

Licet non sit hic propriè locus disserendi de mendacio, quia tamen est sedes perjurii, ad faciliorem intelligentiam eorum quæ dicenda sunt de perjurio, opportunum duxi permittere de mendacio et de celebri quæstione restrictionum mentalium.

ARTICULUS I.

DE MENDACIO.

§ I.

Quid sit mendacium?

Nota ¹: Veritas, cui opponitur mendacium, sumitur dupliciter: actualiter et habitualiter. Actualiter sumpta est æqualitas seu conformitas vel intellectus ad rem intellectam, vel vocis seu signi ad rem significatam, seu etiam rei ad suam primam regulam quæ est in mente divina. Hæc dicitur veritas transcendentalis, prior veritas formalis: veritas huiusmodi sumpta non est virtus sed objectum et finis virtutis.

Virtus habitualiter sumpta, est habitus inclinans ad dicendum verum quando, ubi et quomodo oportet, et hæc est virtus ². Dicitur alio nomine veracitas. Et licet cognitio veritatis pertineat ad intellectum, tamen ejus enuntiatio, seu manifestatio per verba aut signa, est actus imperatus voluntatis, quia homo per voluntatem profert signa exteriora ad hanc manifestationem ³.

Unde sequitur quod veritas habitualis non sit virtus intellectualis sed moralis ⁴: et quia virtus moralis consistit in medio, id dupliciter reperitur in hac virtute: uno modo ex parte objecti, alio modo ex parte actus. Ex parte objecti, quia verum importat æqualitatem, ut dictum est: æquale autem est medium inter

magus et minus; unde hoc ipso quo aliquis dicit verum, tenet medium inter eum qui majora dicit et inter eum qui minora. Ex parte autem actus medium tenet in quantum verum dicit quando et secundum quod oportet: superfluum vero convenit illi qui importune ea quæ sunt manifestat; defectus autem competit illi qui occultat quod manifestare oportet. His prænotatis,

Dico 1°: Mendacium est sermo prolatus cum intentione dicendi falsum ¹.

Explicatur ². Actus moralis ex duobus speciebus sortitur, scilicet ex objecto et ex fine: nam finis est objectum voluntatis, voluntas autem est primum movens in moralibus actibus: et potentia mota a voluntate habet pro objecto ipsum objectum voluntarii actus, quod se habet in actu voluntatis ad finem, sicut materiale ad formale.

Dictum est modo quod virtus veritatis consistat in manifestatione quæ sit per aliqua signa, sic etiam per consequens mendacium ipsi oppositum: et cum huiusmodi manifestatio sit actus moralis, oportet quod sit voluntarius et ex intentione voluntatis dependens ³. Porro objectum manifestationis est verum vel falsum. Intentio vero voluntatis inordinatæ in mendacio ad duo potest referri, quorum unum est ut falsum enuntietur; alterum est effectus proprius falsæ enuntiationis, ut scilicet aliquis fallatur. Si ergo ista tria concurrant, scilicet quod falsum sit id quod enuntiat, et quod adsit voluntas falsum enuntiandi, et iterum intentio fallendi, tunc habetur mendacium ex omni parte completum; habetur enim falsitas materialiter, quia falsum dicitur; et formaliter propter voluntatem dicendi falsum, et effective propter voluntatem falsum imprimendi.

Sed tamen ratio essentialis mendacii sumitur a formali falsitate, ex hoc scilicet quod

¹ Q. 109. a. 1. c. — ² Ibid. — ³ Ibid. ad 3. — ⁴ Ibid.

¹ Q. 110. a. 1. o. — ² Ibid. — ³ Ibid.

aliquis habet voluntatem falsum enuntiandi¹: unde et mendacium nominatur ex eo quod contra mentem dicitur. Et ideo si quis falsum enuntiet, credens id esse verum, est quidem falsitas materialiter, sed non formaliter; quia falsitas est præter intentionem dicentis: unde non habet perfectam rationem mendacii; si vero aliquis formaliter falsum dicat, habens nempe voluntatem falsum dicendi, licet sit verum id quod dicitur, in quantum hujusmodi actus est voluntarius et moralis, habet per se falsitatem, et per accidens veritatem: unde ad speciem mendacii pertingit.

Quod autem aliquis intendat falsitatem in opinione alterius constituere fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quamdam perfectionem ipsius², sicut et in rebus naturalibus aliquid speciem sortitur si formam habeat, et si desit formæ effectus, ut patet in gravi, quod violenter sursum detinetur, ne descendat secundum exigentiam suæ formæ.

Ex quibus sequitur recte a nobis traditam esse definitionem mendacii, et male a quibusdam defendi intentionem fallendi esse essentialem mendacio; licet enim qui mentitur regulariter intendat alterum fallere et mendacium ex natura sua sit fallax, hæc tamen intentio non est necessaria ad rationem essentialem mendacii, ut constat ex dictis, et patet in eo qui præsentem iudicem crimen commisit, et tamen ne convincatur ei perstrictè negat se illud commisisse; mentitur indubie, et tamen non habet intentionem fallendi iudicem.

Huic D. Thomæ sententiæ suffragatur S. Augustinus, quidquid dicant Hennon, Layman et alii. Is enim lib. *de Mendacio* c. 4: « Nemo dubitat mentiri eum qui volens falsum enuntiat causa fallendi... sed utrum hoc solum sit mendacium, alia quæstio est ». Hanc porro quæstionem esse negative resolvendam ex ipsomet S. Aug. constat, quia in *Enchyrid.* c. 18. dicit, quod « promere lingua aliud quam sit in pectore clausum, sit malum proprium mentientis ». Et in Psal. 5 dicit, mendacium jocosum esse mendacium, sed non perniciosum « quia non fallit ». Refertur locus integer infra.

Unde quando dicit S. Augustinus lib. *contra Mendacium* c. 16 quod « mendacium sit falsa significatio cum intentione fallendi », et *Enchyrid.* c. 22, quod omnis qui mentitur, contra id quod animo sentit, loquitur volun-

tate fallendi et similia, non loquitur de omni mendacio, sed de eo solum quod extra dubium est habere naturam mendacii, et quod habet perfectionem mendacii. Hoc etiam sensu intelligendus est S. Thomas cum Quodlib. 6. q. 9. a. 3. dicit quod « peccatum mendacii principaliter consistit in intentione fallendi », vel dicendum eum retractasse hic, quod junior dixit.

Dixi in conclusione, *Sermo prolatus*, per quod mendacium distinguitur a simulatione et hypocrisi quæ consistunt in factis, mendacium autem in verbis, scriptis, aut signis illis quibus dicimur loqui. Sed hæc distinctio est valde levis et superficialis: qui enim rebus aut factis aliquid simulat esse verum quod scit esse falsum, etiam recte dicitur mentiri, omnisque simulatio proprie dicta est verum mendacium³: unde fit quod aliquis dicatur mentiri sexum, sanctitatem, etc.

Itaque si sumatur mendacium in tota sua latitudine, prout comprehendit etiam simulationem proprie dictam et hypocrisim, est « omnis significatio falsa ex mente significantis », sive fiat verbis, sive factis.

Simulatio autem proprie dicta, quatenus est mendacium, est fictio qua quis per exteriora signa factorum vel rerum significat contrarium ejus quod in eo est², ut si tristis est, simulet se lætum, si iratus placatum.

Ubi adverte, quod licet omnis simulatio sit fictio, non tamen omnis fictio sit simulatio proprie dicta quæ est mendacium. Et 1º cum fictio, inquit S. Augustinus, lib. 2 *de Quæst. Evang.* c. 51, refertur ad aliquam veram significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis, ut patet de figuratis locutionibus in quibus fingitur quædam res, non ut asseratur ita esse, sed eam proponimus in figuram alterius quod asserere volumus; licet inde aliquis decipiatur, deceptione ejus ex causa permissa, non intenta³. Sic Dominus in Evangelio finxit se longius ire, quia composuit motum suum quasi volentis longius ire, ad aliud figurate significandum, scilicet quod ipse ab eorum fide longe erat, ut dicit S. Greg. Hom. 23 in *Evang.*

Item fictio non est simulatio proprie dicta nec mendacium, quando est tantum celatio seu dissimulatio veritatis quam aperire non expedit, etiamsi inde, ut dixi de priore fictione, prævideatur aliquis decipiendus, deceptione ejus ex causa permissa, non intenta⁴: sicut

¹ Q. 111. a. 1. o. — ² *Ibid.*

³ Q. 111. a. 1. o. — ² *Ibid.* o. et ad 3. — ³ *Ibid.* ad 1. — ⁴ *Ibid.* ad 4.

enim aliquis non mentitur quando tacet quod est, sed quando verbis significat quod non est, ita non est simulatio proprie dicta quando aliquis prætermittit significare factis quod est, sed iis significat quod non est: unde potest aliquis peccatum suum occultare sine simulatione utendo dissimulatione. Hæc enim, quod bene nota, contraria sunt: simulamus falsa, dissimulamus vera; simulamus esse quæ non sunt, dissimulamus non esse quæ sunt.

Hypocrisis vero est simulatio personæ alterius, unde dicuntur hypocritæ qui in theatris agunt personas aliorum¹; at vero in Novo Testamento hypocrisis sumitur pro simulatione sanctitatis quam quis non habet. Unde omnis hypocrisis est simulatio, non e contra.

§ II.

Quotuplex sit mendacium?

Dico: Mendacium tripliciter dividi potest²: 1° Secundum ipsam mendacii rationem quæ est propria et per se mendacii divisio; et secundum hoc mendacium dividitur in hoc quod transcendit veritatem in majus, quod pertinet ad jactantiam, et in hoc quod deficit a veritate in minus quod pertinet ad ironiam. Hæc autem divisio ideo est per se ipsius mendacii, quia mendacium in quantum hujusmodi opponitur veritati, ut dictum est: veritas autem est quædam æqualitas cui per se opponitur majus et minus.

Igitur jactantia est quando aliquis effert se supra id quod in ipso est³: unde opponitur veritati per modum excessus.

Ironia non sumitur hic pro locutione figurata, qua irrisorie aliquid per contrarium dicitur, sed pro aliqua specie mendacii, et est quando aliquis asserit de se aliquid vile quod in se non agnoscit, aut quando negat de se aliquid magnum, quod tamen percipit in se ipso⁴. Unde opponitur veritati per modum defectus.

2° Dividitur mendacium ex parte finis seu effectus, ex quo culpa mendacii minuitur vel aggravatur in jocosum, officiosum et perniciosum: et est divisio quæ communiter circumfertur⁵. Jocosum est quod causa voluptatis suæ vel alienæ dicitur; officiosum quod causa utilitatis suæ vel alienæ; perniciosum est quod alicui injuste nocet.

3° Mendacium secundum fines particulares

seu certas materias dividitur a S. Augustino, lib. *de Mendacio* c. 14, in octo membra, quorum singula continentur sub uno ex tribus prædictis, v. g. sub officioso continetur quod est utile ad res fortunæ servandas, quod est utile ad vitam servandam, et quod est utile ad famam servandam, et sic de cæteris.

Dices contra secundam divisionem: S. Augustinus lib. *de Mendacio* c. 2, docet joca nunquam putata esse mendacia, his verbis: « Exceptis igitur jocis quæ nunquam sunt putata mendacia: habent enim evidentissimam ex pronuntiatione atque ipso jocantis affectu significationem animi nequaquam fallentis, etsi non vera enuntiantis: quo genere utrum sit utendum perfectis animis, alia quæstio est quam modo enodandam non suscepimus », etc. Similiter q. 145 in *Genes.*: « Mendacia a mendacibus serio aguntur, non joco: cum autem quæ non sunt, tanquam joco dicuntur, non deputantur mendacia »: ergo male dividitur mendacium in jocosum, etc.

Resp.: His duabus S. Augustini auctoritatibus, alias duas oppono: et 1° secundam divisionem assignatam quæ desumpta est ex ipso libro eodem *de Mendacio* c. 14, et in Ps. 5. 2° Ibidem in Psal. 5 hæc ejus verba: « Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non magna culpa est, sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamur, aut ex proximis prosimus, mentimur; illud primum in jocando, ideo non est perniciosum, quia non fallit; novit enim ille cui dicitur joci causa esse dictum. Secundum autem ideo mitius est, quia retinet nonnullam benevolentiam.

Conciliandus est ergo S. Augustinus. Doctissimus Sylvius hic existimat Augustinum in prioribus locis non loqui de mendacio secundum ejus essentiam, sed secundum perfectionem, quasi dixisset jocos, licet sint vera mendacia, non reputari tamen pro perfectis mendaciis, ea nimirum perfectione quæ ex intentione fallendi sumitur. Verum difficile adducor ut huic explicationi calculum adjiciam; quia S. Augustinus ibi ponit in quæstione utrum talibus jocis utendum sit animis perfectis; quod sane non fecisset, si censuisset esse vera mendacia, siquidem certo certius est, maxime apud S. Augustinum, omne verum mendacium, qualecumque sit, esse peccatum, ideoque ab animis perfectis non usurpandum.

Quapropter dicendum arbitror duplici modo falsum dici ioco, 1° ita ut ex circumstantiis,

¹ Q. 111. a. 2. 9. — ² Q. 110. a. 2. o. — ³ Q. 112. a. 1. o. — ⁴ Q. 113. a. 1. o. — ⁵ Q. 110. a. 2. o

et ut dicit S. Augustinus, ex ipsa pronuntiatione verba habeant aliam significationem ab ea quam secundum se considerata præ se ferunt, ut si dicam ridendo amicis : Tota hac nocte pugnavi cum Turca ; vel : Hac nocte ivi Romam et redivi », ex circumstantiis et modo pronuntiandi hæc verba non significant me revera dimicasse cum Turca, aut ivisse Romam et redivisse, sed vel me id somniasse, vel aliquid aliud quod in mente habeo; idque satis perspicuum est audientibus, etsi forte aliqui præ hebetudine vel inadvertentia non intelligant. Alio modo potest dici falsum joco, ita ut verba, etiam attentis circumstantiis, retineant suam naturalem et obviam significationem : ut si animi oblectandi, aut conversationis fovendæ gratia, inter amicos serio narrem me, dum essem Parisiis, vidisse regem, reginam, hos et hos aulicos mensæ regię assidentes, concentum modulatissimum illic audivisse, etc., vel me heri venatum fuisse leporem, mira industria huc illuc gyrantem, canibus illudentem, etc., quæ tamen nec vidi, nec feci.

Quæ igitur primo modo dicuntur joco non sunt mendacia, quia loquens non tantum non habet intentionem fallendi, nec falsum dicendi, sed nec etiam falsum dicit, attenta saltem verborum significatione ex circumstantiis; licet si attenderetur eorum significatio ex sua institutione, falsum enuntient : et de talibus jocis dicit S. Augustinus in prioribus locis non esse mendacia. Quæ vero secundo modo dicuntur joco, sunt mendacia; quia etsi loquens non intendat fallere (quia, ut suppono, sive credant, sive non credant audientes, non curat), habet tamen intentionem falsum dicendi, et revera attenta significatione verborum, etiam in talibus circumstantiis falsum dicit : et de talibus jocis dicit S. Augustinus in posterioribus locis esse mendacia. Hæc salvo meliori judicio, quæ majorem lucem accipient ex dicendis infra de restrictionibus mentalibus.

Dices 2º contra eandem divisionem : Omne mendacium est perniciosum : ergo male dividitur in officiosum, jocosum et perniciosum. Probatur antecedens; omne mendacium secundum se est fallax et inductivum erroris in mentes audientium, ut dicetur infra, proindeque nocivum societati civili : ergo.

Resp.¹, mendacium præter nocumentum assignatum, posse esse perniciosum duplici alio modo : primo, ratione materiæ, ut si quis

mentiatur, in materia religionis, aut alia damnificativa proximi in bonis vel animi, vel corporis, vel fortunæ; secundo modo, ratione finis extrinseci mentientis, ut si quis mentiatur in quavis materia ex intentione nocendi Deo vel proximo in præfatis bonis; et secundum hanc ultimam rationem proponitur præfata divisio mendacii in officiosum, jocosum et perniciosum, secundum quam ut patet non omne mendacium est perniciosum, sed vel officiosum, vel jocosum.

§ III.

Utrum omne mendacium sit peccatum et quale?

Nota : Plato, Origenes, Abbas Joseph, Casianus et alii existimarunt, quandoque urgente necessitate licitum esse uti mendacio tanquam medicamine : quibus consentire videntur S. Chrysostomus in fine lib. 1 de Sacerdotio, S. Hieronymus, Theodoretus, Theophilactus, OEcumenius et plerique Græci in cap. 2 ad Galat., ubi docent objurgationem Pauli fuisse simulatam eamque licitam. Contra quos

Dico 1º : Mendacium sive in verbis, sive in factis, in nullo casu est licitum.

Prob. 1º ex S. Scriptura quæ indiscriminatum omne mendacium prohibet. Exod. 23 : *Mendacium fugies*; Levit. 9 : *Non mentiemini*; Proverb. 19 : *Qui mendacia loquitur non effugiet* scilicet pœnam; ad Coloss. 3 : *Nolite mentiri invicem*; similiter ad Ephes. 4, et I Joan. 2 : *Omne mendacium ex veritate non est*; quod autem non est ex veritate, nunquam licitum et bonum esse potest, cum Deus qui est ipsa veritas, sit omnis boni auctor.

Prob. 2º ex Patribus. Licet antiquiores Patres, hæresi Priscilianistarum nondum orta, ex professo de mendacio non egerint, sufficienter tamen illud quovis casu illicitum dixerunt. 1º Justinus martyr in *Apolog.* 2 scribit christianos malle mori quam mentiri; S. Cyprianus lib. 3 ad *Quirin.* c. 104, dicit non esse mentiendum, quia abominatio est Domino labia mendacia; S. Ambrosius lib. 2 in cap. 1 Luc. dicit os justi mendacium nescire; similiter S. Basil. Reg. 24, S. Ephrem et alii; imo S. Hieronymus ipse cap. 4 *Apolog.* contra Rufin. damnat Origenistas quod dicerent mendacio quandoque utendum tanquam medicamento.

¹ Q. 110. a. 4. o.

¹ Q. 110. a. 3. o.

At vero grassante hæresi Priscilianistarum qui errores suos mendaciis et perjuriis occultabant, quidam catholici, ut eos detegerent, opinati sunt sibi licere Priscilianistas simulare: quapropter S. Augustinus ex professo suscepit probandum omne omnino mendacium esse illicitum: unde priori libro quem scripserat de mendacio adjunxit alterum *contra mendacium*. Hunc secuti sunt posteriores Patres et omnis theologorum schola; sicut Alexand. III cap. *Super eo*, tit. *de Usuris* dicat Scripturam sacram prohibere mentiri etiam pro alterius vita servanda.

Unde sicut S. Aug. epist. 10, opponebat S. Hieronymo, Ambrosium et Cyprianum; sic nos S. Chrysostomo, Theodoro et aliis si qui sint qui faveant in mendacio, præter SS. Ambrosium et Cyprianum opponimus ipsum S. Augustinum, imo et ipsum S. Hieronymum qui tandem descendit in S. Augustini sententiam.

Cæterum quia SS. Hieronymus, Chrysostomus et plerique citati Patres Græci non dicuntur favere mendacio, nisi in quantum sustinent objurgationem Pauli factam Petro ad Gal. 2 fuisse simulationem et in tali casu licitam: forte possent excusari dicendo eos sumere simulationem large pro dissimulatione aut pro aliqua fictione licita. Ita benigne interpretatur S. Hieronymus S. Thomas hic q. 111. a. 1. ad 2.

Probatur 3° ratione ¹. Quod est ex se, seu ex genere suo malum nullo modo potest esse bonum et licitum, quia ad hoc quod aliquid sit bonum requiritur quod omnia recte concurrant; bonum enim ex integra causa, malum vero ex quovis defectu: atqui mendacium est ex se et ratione sua intrinseca malum: ergo. Probatur minor; rerum abusus contra suam institutionem est ex se malus: atque tale est mendacium: ergo. Prob. min.: facultas loquendi seu voces aliave signa sunt naturaliter instituta ad manifestandos aliis nostros conceptus: atqui qui mentitur illis utitur contra id quod concipit in mente: ergo mendacium est abusus, etc. Et hinc fluit altera ratio.

2° Quamvis non sit necesse ad rationem mendacii quod mentiens habeat intentionem expressam fallendi ut dictum est: attamen omne mendacium, hoc ipso quo est abusus signorum est fallax de se et deceptivum, proindeque violativum amicitiae et nocivum vitæ sociali et ita ex se malum.

Confirm. : omne mendacium est de se in-

ductivum erroris in mentes audientium: atqui hoc est per se et intrinsece malum atque a ratione alienum: ergo. Probatur minor: sicut veritas est perfectio maxime propria mentis humanæ, ita omnis error seu falsitas est ejus dehonestatio et dedecus: ergo id in altero efficere per mendacium et ejus mentem in similitudinem Dei conditam sic dehonestare est per se et intrinsece malum. Unde ipse Philosophus solo lumine naturali instructus 4 Ethic. c. 7, dicit quod mendacium sit per se pravum et fugiendum.

Ex quibus evidens manet ullo bono fine etiam mortis fugiendæ aut peccati vitandi non posse magis colonestari mendacium quam fornicationem, adulterium et alia hujusmodi.

Quæ possint opponi ex Patribus soluta manent ex dictis in secunda probatione.

Dices: Obstetrices Ægypti fuerunt remuneratæ a Deo propter mendacium Exod. 1, et Michæas cap. 2 optat loqui mendacium: ergo.

Resp. ¹. ad primum, quod obstetrices Ægyptiacæ non fuerint remuneratæ propter mendacium, sed pro timore Dei et benevolentia ex qua processit mendacium: unde signanter dicitur Exodi 1: *Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificavit illis domos.*

Ad secundum, resp. mendacium ibi sumi materialiter pro re falsa, quasi diceret: Utinam non eveniant quæ prædico!

Cætera quæ objici solent et possunt ex S. Scriptura solventur infra dum agemus de restrictionibus mentalibus.

Dico 2°: Mendacium ut sic præcise consideratum secundum se, abstrahendo a tali vel tali materia, tali vel tali fine, non videtur esse per se mortale: quia inordinatio illa, scilicet abusus signorum et hinc deceptio proximi, præcisæ secundum se neminem graviter lædit, nec evertit vitam socialem, etsi illi non nihil noceat.

Quapropter, cum mendacium jocosum et officiosum non habeant aliam inordinationem præter istam, quæ etiam ex parte materiæ et intentionis minuitur, non excedunt culpam venialem, licet quandoque per accidens ratione scandali, aut damni sequentis possint esse mortalia ².

At vero mendacium perniciosum est ex genere suo peccatum mortale ³: quia secundum se repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta. Potest tamen esse veniale, vel ex imperfectione actus, vel ex levitate damni.

¹ Q. 110. a. 3. o.

¹ Q. 110. a. 3. o. ad 2. — ² Ibid. a. 4. o. — ³ Ibid

Porro, ut jam dixi § præcedenti, mendacium dici potest perniciosum dupliciter, uno modo ex parte materiæ in qua versatur, ut si sit significatio falsa in doctrina religionis, vel bonorum morum, vel alicujus scientiæ. Alio modo ex parte finis extrinseci, ut si dicatur mendacium in quavis materia cum intentione ut irrogetur injuria Deo vel nocumentum proximo, sive quoad personam ejus, sive quoad res; et utroque modo repugnat charitati, proindeque est peccatum mortale secundum se.

Ex quo inferes 1º cum Cajetano hic et aliis, doctores nedum theologos, sed et juristas et medicos, falsas opiniones scienter docentes peccare mortaliter pro gravitate materiæ. Item et prædicatores ex cathedra mentientes in materia doctrinali, falsa miracula, falsas indulgentias, falsas reliquias annuntiantes, vitam sanctorum aliter quam sit fingentes : quia talia mendacia cedunt in contemptum religionis, verbi divini, vitæ et miraculorum Christi et sanctorum; et aliunde hi prædicatores ratione officii gerunt vices Christi in cujus persona loquuntur, sicque eorum mendacia ipsum Christum dehonestant.

Dixi in *materia doctrinali* : quia si prædicator mentiatur in aliis, v. g. in citationibus, citans unum caput pro alio, unum prophetam aut doctorem pro alio, vel in aliis levioribus vix aut ne vix doctrinam spectantibus, peccaret tantum venialiter quia hoc non est proprie mentiri in materia doctrinali, sed in ejus accidentibus.

Inferes 2º mentientem in confessione circa aliquid grave pertinens ad confessionem, aut etiam circa aliquid leve quod foret tota materia confessionis peccare moraliter propter gravem injuriam sacramento irrogatam, secus si mentiatur in re levi, quæ tamen non sit tota materia confessionis. Idem censeo de mentiente in judicio forensi, sive sit judex, sive accusatus, sive testis; scilicet eum peccare mortaliter si mentiatur in re gravi cujus veritatem dicere tenetur, venialiter tantum (secluso juramento) in re levi : quia non videtur ratio cur in utroque foro non sit admitenda levitas materiæ.

Inferes 3º quosdam male dixisse mendacia officia et jocosa esse peccata mortalia in viris perfectis¹ : quia nulla circumstantia aggravat in infinitum, nisi quæ transfert ad aliam speciem : circumstantia autem personæ non transfert in aliam speciem, nisi forte ra-

tione alicujus annexi, puta si sit contra votum ipsius, quod non potest dici de mendacio officioso et jocoso. Adde quod omnia peccata venialia forent mortalia in viris perfectis; est enim eadem ratio de omnibus. Fateor tamen tales facilius peccare graviter ratione scandali.

Oppones illud Psalm 5 : *Pedes omnes qui loquuntur mendacium*, et illud Sap. 1 : *Os quod mentitur occidit animam suam* : ergo omne mendacium est mortale.

Resp. ¹ has auctoritates loqui de mendacio pernicioso, ut patet ex contextu.

Iust. : S. Aug. lib. *de Mendac.* c. 6, et lib. *contra Mendac.* c. 1, hunc locum Psalmi 5, extendit ad omne mendacium sine exceptione : et concione 1 in Psal. 30, dicit eum mori in anima, qui pro servanda corporis vita mentitur : ergo.

Resp. S. Augustinum sumere *perditionem* et *mortem* animæ late pro omni nocumento quo, vel impeditur, vel retardatur salus animæ.

Repones : S. Aug. lib. *contra Mendac.* c. 6. docet esse peccatum mortale mentiri pro conversione hæreticorum : ergo, etc.

Resp. S. Augustinum ibi loqui de iis qui simulabant hæresim Priscilianistarum, ut eos facilius detegerent : simulare autem hæresim, est mendacium Deo et religioni perniciosum. Cæterum S. Augustinum agnoscere mendacia officiosa et jocosa esse levia peccata patet ex dictis supra § 2.

ARTICULUS II.

DE RESTRICTIONIBUS MENTALIBUS AMPHIBOLOGIS SEU ÆQUIVOCIS.

Nota 1º restrictionem mentalem esse actum mentis quo, dum loquimur, verba restringimus seu detorquemus ad aliud quam ad id quod significant : ut si petenti eleemosynam respondeam *nihil habeo*, subintelligendo, *ad tibi dandum*, vel si judici interroganti reum an commiserit furtum, respondeat fur, *non commisi*, subintelligendo, *manu sinistra*.

Nota 2º recentiores plerumque distinguere restrictiones in pure seu stricte mentales, et late mentales. Restrictio pure mentalis est quæ ita menti interior est, ut nullatenus per verba aut circumstantias exteriores manifestetur ut in exemplis allatis. Late mentalis, est quæ, vel ex modo interrogandi aut respondendi vel ex usu, vel ex aliquibus circumstantiis exterioribus, sic apparet exterius, ut ab audien-

¹ Q. 110. a. 4. o.

¹ Q. 110. a. 4. o. ad 1.

te possit percipi, licet forte non percipiatur defectu intelligentiæ, vel advertentiæ, ut si, v. g. quærentia meum non viderim patrem meum, respondeam, *non vidi*: quamvis sensus horum verborum præcise secundum se sit, quod nullatenus viderim patrem meum, tamen interrogatione et circumstantiis attentis, palam est sensum esse, me non vidisse patrem ea visione qua illi hic et nunc eum indicare possim. Similiter si amico viro prudenti et religioso interroganti: an Titius revera commiserit homicidium de quo est accusatus, respondeam ego confessarius, *nescio*, quod tamen scio ex confessione: quamvis sensus naturalis hujus vocabuli *nescio* sit me nullo modo scire, sensus tamen obvius ex circumstantiis et ex usu, est me nescire ut hominem, sive ad revelandum.

Ubi vides verba sub restrictione late mentali prolata importare duplicem sensum, unum ex sua primaria significatione seu impositione, quem voco naturalem, alterum ex circumstantiis consignantibus, quem voco accidentalem: ut Ly *nescio* in præcedenti casu confessarii, ex sua institutione significat simpliciter nescire; ex circumstantiis significat nescire ut homo, seu ad revelandum, sicque coincidere cum æquivocis.

Verum improprie hæ et similes locutiones dicuntur continere restrictiones mentis, siquidem, si non secundum se, saltem secundum modum communem loquendi et circumstantias personarum ac negotiorum, significant quod intendit loquens, quamvis forte subobscurè, non secus ac verba æquivoca vel figuratæ locutiones ut ironiæ, hyperbolæ, joci, parabolæ, fabulæ, etc., in quibus non dicitur esse restrictiones mentis: unde rectius vocarentur restrictiones dictionis quam mentis. Cæterum ut non recedamus a communi modo loquendi, dicantur, per me licet, restrictiones improprie seu late mentales.

Dico 1º: Nunquam est licitum uti restrictione proprie et pure mentali.

Probatur 1º ex condemnatione sequentium propositionum ab Innocentio XI undecima martii 1679. Prima est: «Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine, juret se non fecisse aliquid quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel alium diem ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus». Est vigesima sexta inter damnatas.

Secunda: «Justa causa utendi his amphibologiis est quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa». Est vigesima septima: ergo, etc.

Probatur 2º omnibus auctoritatibus tum Scripturæ sacræ, cum SS. Patrum quibus supra probavimus nunquam esse licitum mentiri, quandoquidem hæ restrictiones sint vera mendacia, ut patebit modo. Quibus adde ex S. Scripturis, Ecclesiastici 37: *Qui sophistic loquitur odibilis erit*; Psal. 33: *Labia tua ne loquantur dolum*; et Psal. 23, quæritur quis ascendet in montem Domini, et respondetur: *Qui non juravit in dolo proximo suo*. «Quid autem aliud est loqui dolum, inquit S. Augustinus hom. 1 ex 50 cap. 3, nisi aliud labiis promere, cum aliud claudatur in pectore», quod facit qui utitur restrictione pure mentali. Et S. Thomas hic q. 89. a. 7. ad 4. ait: «Quando non est eadem jurantis intentio et ejus cui juratur, si hoc proveniat ex dolo jurantis, debet juramentum servari secundum sanum intellectum ejus cui juramentum præstatur: unde Isidorus dicit lib. 2 de Summo Bono c. 31: «Quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conscientiæ testis est ita hoc accipit, sicut ille cui juratur intelligit: dupliciter autem reus fit, quia et Dei nomen in vanum assumit et proximum dolo capit»; et q. 109. a. 3. ad 1: «Quia homo est animal sociabile, naturaliter unus homo alteri debet id sine quo societas humana servari non posset: non autem possunt homines ad invicem convivere, nisi sibi invicem crederent, tanquam sibi invicem veritatem manifestantibus». Quod sane non facit utens restrictione pure mentali.

Probatur 3º ratione. Restrictiones pure mentales sunt pura, putaque mendacia: ergo.

Probatur antecedens 1º auctoritate SS. Augustini et Thomæ. S. Augustinus lib. 1. de Mendacio c. 23. dicit: «Ille mentitur qui aliud habet in animo et aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat». Et S. Thomas hic q. 111. a. 1. o: «Sicut ad veritatem pertinet ut quis talem se exhibeat exterius per signa exteriora qualis est, sic veritati opponitur quod aliquis per verba exteriora aliud significet quam quod habet apud se, quod ad mendacium pertinet». Atqui qui loquitur cum restrictione pure mentali, seu qui sensum naturalem et obviu verborum quæ profert detorquet pure mentaliter ad aliud quod mente

cogitat, et nullo modo significatur, ille certe aliud habet in animo, et aliud verbis enuntiat, sive per verba aliud significat quam quod habet apud se, ut patet in fure qui negat se fecisse furtum, mente cogitans manu sinistra: ille enim scit in animo se vere et simpliciter fecisse furtum et verba quæ profert simpliciter dicunt non fecisse: ergo juxta SS. Aug. et Th. etc.

Probatur 2° idem antecedens ratione. Ille proprie mentitur qui scienter dicit falsum: atqui loquens sub restrictione pure mentali scienter dicit falsum. Patet in eodem exemplo; fur dicens: Non sum furatus falsum dicit, quia vere furatus est, et scienter, quia scit se furatum fuisse: nec obstat quod non furatus fuerit manu sinistra, prout mente intelligit; hæc enim verba: Non sum furatus, non significant ipsum non furatum fuisse manu sinistra, sed simpliciter non furatum fuisse: ergo.

Confirm.: si iste fur absque restrictione mentis diceret: Non sum furatus, procul dubio, secundum ipsos adversarios mentiretur quia diceret falsum: ergo etiam quando restrictionem adhibet. Probatur consequentia: restrictio illa mentis non mutat verborum significationem, non enim est unius particularis, verbis significationem quamlibet imponere, aut positam mutare: ergo etiam adhibita restrictione scienter dicit falsum. Id itaque solum præstat restrictio illa quod corrigat loquentis conceptum, non sermonem, sicque non sibi, sed audienti mentiatur.

Dices: Mendacium supra definitum est sermo prolatus cum intentione dicendi falsum: atqui loquens cum restrictione mentali non habet intentionem dicendi falsum; ideo enim adhibet restrictionem mentalem, ut non dicat falsum: ergo.

Resp. neg. minorem. Implicat enim quod quis dicat scienter falsum et non intendat dicere falsum. Unde distingo assumptum: ideo adhibet restrictionem mentalem ut non dicat falsum, et istud medium impedit efficaciter ne dicat falsum, neg.; et non impedit efficaciter, cone. Fateor ergo sic loquentem habere quamdam velleitatem non dicendi falsum; at cum revera dicat falsum et quidem scienter, nonobstante illa restrictione mentis, ut probatum est, habet vere intentionem efficacem dicendi falsum, et consequenter mentitur.

Probatur 4° conclusio ab inconvenientiibus. 1° Si licitus foret usus restrictionum pure mentalium, nullus nisi liebes et plum-

beus mentiretur, cum nihil sit facilius quam mentaliter detorquere sensum verborum ad quodvis aliud. 2° Usus restrictionum mentalium, non minus nocet societati humanæ quam mendacia, cum inde æque decipiantur audientes: ergo.

Dico 2°: Uti restrictione improprie et late mentali, vel verbis æquivocis, quando sensus a loquente intentus aperte innotescit ex circumstantiis, quovis casu est licitum secundum se, sicut quovis casu licet secundum se uti figuris et tropis, narrare fabulas, edicere parabolas, etc. Quia tunc nullus est dolus, nullum mendacium, nullum inconveniens; imo potius foret dolus et mendacium, si adhiberentur verba contraria, ut patet in exemplo prius allato, de quærente num viderim patrem meum, cui respondeo: Non vidi.

Dico 3°: Uti restrictione improprie mentali, aut verbis æquivocis, quando sensus a loquente intentus est obscurus et ipse loquens intendit celare veritatem, licet quidem, at ex gravi duntaxat causa et urgente necessitate.

Probatur prima pars 1° ex variis Scripturæ locis quæ verificari non possunt absque ope talis restrictionis improprie mentalis, ut patebit ex solutionibus objectionum adversus primam conclusionem.

Probatur 2° ex SS. Aug. et Thoma. S. Aug. lib. *Contra Mendacium* cap. 10. dicit: «Quamquam omnis qui mentitur velit celare quod verum est, non tamen omnis qui vult celare quod verum est mentitur»; et S. Th. hic q. 110. art. 3. ad 4: «Non est licitum mendacium dicere... licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione». Quæ ultima verba referuntur ex S. Aug. loco prius citato: atqui qui loquitur cum restrictione late mentali, aut æquivocis, nihil aliud facit quam veritatem prudenter occultare aut dissimulare, non enim mentitur ut dicam modo, sed in circumstantiis consignantibus verum dicit, licet obscure: ergo.

Probatur 3° ratione. Usus restrictionum late mentalium et æquivocorum in casu conclusionis, neque est mendacium, neque dolus aut injustitia, neque societati humanæ est noxius: ergo est licitus. Patet consequentia: quia non potest esse illicitus, nisi propter aliquam rationem ex assignatis.

Probatur antecedens quoad primam partem, nempe non esse mendacium: et quoad æquivoca patet, quia vere significant quod intendit loquens, licet forte non ita distincte nec

communiter, suppono enim manere æquivocā, ut explicabo sub finem articuli. Quoad restrictionem etiam patet, quia licet verba naturaliter et secundum suam institutionem non significant id quod intendit loquens, illud tamen significant ex circumstantiis vel materiæ, vel loci, vel temporis, vel personæ, interrogantis aut respondentis, vel secundum usum receptum in tali casu, alias foret restrictio pure mentalis : ergo.

Probatur idem antecedens quoad secundam partem, nempe non esse dolum neque injuriam. Loquens non intendit decipere audientem, sed tantum celare quod habet justam causam celandi : neque etiam quantum est ex se decipit, si quidem verba ejus significant id quod intendit, ut dictum est ; quod si decipiat audiens, non intelligendo sensum loquentis, imputet suæ vel inadvertentiæ, vel inscientiæ, vel aliquando malitiæ, quatenus indebite interrogat, atque injuria vult extorquere secretum : ergo.

Probatur idem antecedens quoad tertiam partem, nempe non esse noxium societati humanæ. Societas humana non exigit ut quisque semper et omnibus suos sensus et secreta distincte pandat : imo prodere secretum quandoque non est minus noxium societati humanæ et interdum religioni, quam mendacium, ut patet in confessario, legato principis, duce exercitus, etc. Atqui sæpe non est aliud medium illud servandi quam uti restrictione improprie mentali vel æquivocis : talis enim est hominum indoles, ut si taceas, vel dicas interrogationem non mereri responsum, sive te ad illam non teneri respondere, statim concludant rem ita se habere sicut existimant vel interrogant : ergo talis usus non nocet societati humanæ, sed potius illi prodest.

Probatur secunda pars conclusionis : uti promiscue talibus restrictionibus in communi hominum convictu pro rebus levibus, aut etiam gravioribus, sed sine necessitate, nocet societati humanæ, derogat sinceritati christianæ et simplicitati, quam commendavit nobis Christus Matth. 5 his verbis : *Sit autem sermo vester : Est, est, non, non, etc.* Et licet non sit mendacium, est tamen dolus malus et peccatum contra virtutem veritatis seu veracitatis ob affirmativum ejus præceptum, quo obligamur propter vinculum societatis humanæ et bonum publicum, aperire proximo, dum loquimur, veritatem de qua est quæstio, aut de qua interrogamur : ergo.

Imo contingere potest, ut recte advertunt quidam moderni, quod idem modus loquendi seu respondendi, sit restrictio pure mentalis in rebus levibus, aut ubi non est necessitas, qui tamen esset tantum restrictio late mentalis in re graviori et urgente necessitate : quia qui alium injuste interrogat in re gravi, statim et quasi naturaliter ipsum admonet rei gravitas suæ injustæ interrogationis, et juris in altero secretum suum per aliquam æquivocationem aut dissimulationem celandi ; quod non accidit in rebus levibus ubi interrogantes solent accipere responsa, eo modo ac si haberent jus interrogandi, imo nec in re gravi ubi suppetit alia via suum secretum tegendi : tunc enim interrogans non præsumit nec præsumere debet respondentem adhibere tale medium, quod solum propter necessitatem natura homini suggessit.

Porro justa causa utendi his restrictionibus late mentalibus aut amphibologiis est utilitas gravis, propria vel aliena, sive vitatio gravis damni, proprii vel alieni.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° contra primam conclusionem plura loca Scripturæ sacræ, quæ a mendacio excusari non possunt absque restrictione proprie mentali.

1° Christus Joan. 7 petentibus discipulis ut ascenderet ad diem festum, respondit : *Vos ascendite ad diem festum hunc, ego non ascendo ad diem festum istum* : et tamen versu sequenti legitur quod ipse postea ascenderit ad diem festum.

2° Christus Marci 13 quærentibus Apostolis de die et hora judicii, respondet : *De die autem illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater.*

3° Paulus Act. 23 dicit se nescire eum cui maledixerat esse summum Pontificem, et tamen paulo antea agnoverat eum suum judicem his verbis : *Tu sedens judicas me secundum legem.*

4° Genes. 12 et 20, Abraham dixit de uxore sua Sara quod soror sua esset.

5° Genes. 27 Jacob dixit patri suo se esse Esaü et multa alia finxit.

6° Tob. 5, Angelus dixit se esse ex filiis Israël Azariam Ananiæ magni filium.

7° Amos 7, negat se esse prophetam.

8° Elizeus IV Reg. 6 dixit militibus regis Syriæ missis in Dothan ad comprehendendum eum : *Non est hæc via, neque ista est civitas, se-*

quimini me et ostendam vobis virum quem quæritis, durit ergo eos in Samariam, etc.

9° Abraham Genes. 22 dixit servis suis quod reverteretur cum filio suo postquam adoraverint.

10° David I Reg. 20 rogat Jonathan ut dicat patri se profectum esse in Bethleem, cum tamen occultaretur in agro. Et cap. 21 dicit sacerdoti Achimelech, se a rege Saül esse missum, cum tamen fugeret a facie ejus. Et cap. 27 interrogatus ab Achis rege Geth, in quem irruisset hodie, respondit se irruisse in meridiem Judæ, cum tamen egisset prædam de Amalecitis.

11° Judith. cap. 10, 11, 12 multa dixit apparenter falsa custodibus et Holopherni.

12° Joseph Genes. cap. 42 dicit fratres suos esse exploratores et eos venisse ut considerarent infirmiora et immunita terræ Ægypti. Et cap. 44, dicit scipsum absconditum in sacco Benjamin, ipsum esse in quo augurari solet. Et infra fratres alloquens: *An ignoratis, inquit, quod non sit similis mei in augurandi scientia?*

13° Multa prædixit Deus quæ non evenerunt scilicet IV Reg. 8 de Benadab: *Dic ei, sanaberis*, et tamen non fuit sanatus; cap. 20 de Ezechia: *Morieris tu et non vives*, qui tamen convaleuit; Jonæ 3: *Adhuc quadraginta dies, Ninive subvertetur*, et tamen non est subversa.

14° His addi possunt variæ simulationes: sic Christus, Luc. ultimo, *finxit se longius ire*; Josue cap. 8 simulavit fugam, fugiens coram rege et habitantibus Hai; David I Reg. cap. 21 simulavit se stultum coram Achis rege Geth, immutando os suum, collabendo inter manus astantium, impingendo in ostia portæ, sinendo salivam defluere in barbam, etc.; Jehu IV Reg. 10 simulavit colere velle idolum Baal, et a Deo remuneratus est; Petrus et Barnabas ad Galat. 2 simulaverunt ritus Judaicos: adde nonnulla exempla sanctorum qui se aut stultos aut alicujus criminis reos simulaverunt.

Hæc, inquam, dicta et facta excusari non possunt a mendacio et simulatione, nisi recurratur ad restrictiones mentales: ergo.

Resp. neg. antecedens et dico: Hæc et verba et facta, aut excusari posse a mendacio absque restrictione mentis, aut non esse excusanda. Sed antequam ad singula respondeam, statuo aliquas regulas generales ad intelligentiam plurium locorum.

Regula prima. Quando in Scriptura sacra

inducuntur aliquorum gesta quasi exempla perfectæ virtutis, si quæ in eorum dictis appareant quæ mendacia videntur, intelligendum est ea figuraliter et prophetice dicta esse; ita post S. Augustinum lib. *de Mendac.* c. 5, doctor Angelicus.

Regula secunda. Non omne quod fingitur mendacium est, sed quando id fingitur quod nihil significat veri: cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem non est mendacium, sed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quæ a sapientibus et sanctis, vel etiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundum usitatum intellectum non subsistit veritas talibus dictis. Ita S. Ang. lib. 2 *Quæst. Evang.* q. 51, et ponit exemplum in parabola hominis habentis duos filios, quorum junior accepta parte patrimonii sui profectus est in regionem longinquam, etc., quæ dicuntur, non quasi fuerit homo qui in suis filiis hæc passus sit aut fecerit, sed ficta sunt ad veritatem altiore significationem, nempe ipsum Deum misericordem. Confer quæ diximus supra articulo præcedente, § 1° sub finem. Hinc et sit

Regula tertia. Quæ mystice, prophetice, parabolice, sive œconomice ad insinuandam altius veritatem dicta vel facta sunt, cum vulgaribus gestis non sunt confundenda, proindeque non sunt vulgariter intelligenda; sed sensu a Spiritu sancto intento et ex circumstantiis colligendo. Ita clerus Gallicanus in sua censura anni 1700 n. 12. Quibus præmissis ad singula respondeo.

Ad primum, dico 1° Christum non ascendisse revera ad diem festum istum ad quem invitabatur ab Apostolis, scilicet ad primum, sed ad alium sequentem, et, ut insinuat versu 14, circa medium octavæ: durabat enim octo diebus festum scenopægiæ. 2° Dato Christum ascendisse eodem die quo invitabatur ascendere, vere tamen respondit absque restrictione proprie mentali, se non ascensurum, eo scilicet modo, quo rogabatur a discipulis, solemniter et publice; dicebant enim Apostoli: *Transi hinc et vade in Judæam ut discipuli videant opera tua, et manifesta te ipsum mundo.* Non sic autem ascendit, sed, ut notat Evangelista ibidem, *non manifeste, sed quasi in occulto*: et sic vera fuit et aperta ad sensum et intelligentiam interrogantium ejus responsio. 3° In Græco habetur: *Nondum ascenda*, et hoc sensu intelligendum esse Ly non in latino

¹ Hic q. 110. a. 3. ad 3.

patet ex sequentibus verbis : *Quia tempus meum nondum impletum est* : postea autem ascendit quia tempus ejus impletum est, quando nempe deferbuerat furor Judæorum qui quærebant eum interficere.

Ad secundum, dico sensum obvium verborum Christi ex circumstantiis esse se nescire diem judicii, ut hominem legatum a Patre ad revelandum hominibus, sicut legatus de secreto regis sui interrogatus, potest dicere se nescire nempe ut manifestet, et sic ex usu intelligitur ab audientibus. Simili modo Joan. dicit Christus : *Omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis* : nempe omnia quæ ut legatus Patris audivi vobis communicanda.

Neque dicas inde sequi contra verba Christi, etiam Patrem nescire, quia nulli revelat : revelat enim Filio et Spiritui sancto.

Ad tertium, cum diu Paulus abfuerat a Jerosolyma et novus erat hic pontifex, atque a multis circumstantibus et assidentibus cingebatur, et forte etiam tumultuarie et confuse sedebatur, nec erat certus pontifici locus, utpote non in templo, nec in domo sua, sed aliena, in quam jussu tribuni convenerant, non est mirum quod Paulus in ipso statim ingressu, non agnoverit ut pontificem illum qui jussit eum percuti, licet agnoverit ut unum ex sacerdotibus vocatis ad ipsum judicandum.

Quod si contendas Paulum vere agnovisse summum pontificem, tunc dico vel ironiam esse, vel *τό νesciebam* idem significare ac *τό non habebam* hunc pro summo sacerdote, sed pro pariete dealbato, utpote cujus sacerdotium expiravit.

Ad quartum¹, Sara erat neptis Abrahæ, nimirum filia Aran fratris Abrahæ; Abraham enim et Aran erant ex eodem patre Thare, licet non ex eadem matre, quia Thare habuit duas uxores : et ideo vere dixit Abraham de Sara, *Soror mea est* : quia more usitato S. Scripturarum, consanguinei vocantur fratres aut sorores, sic Abraham ipse cap. 13 vocat Loth fratrem suum, cum solum esset nepos, sic consanguinei Christi in Evangelio vocantur ejus fratres : « Aliquid ergo veri tacuit Abraham, inquit S. Augustinus, non falsi aliquid dixit. quando tacuit uxorem, dixit sororem ».

Ad quintum², Jacob mystice dixit se esse Esaü primogenitum Isaac, quia videlicet primogenita illius ei debebantur tum ex decreto divino, tum jure emptionis. Usus est autem

¹ Illic q. 110. a. 3. ad 3. — ² Ibid.

hoc modo loquendi per spiritum prophetiæ ad designandum mysterium, quia videlicet minor populus scilicet Gentilium, substituendus erat in locum primogeniti, scilicet in locum Judæorum : cujus signum est quod a Patre, re etiam deprehensa, non arguatur, quin potius magis magisque stabilitur dicente Patre : *Benedixi ei et erit benedictus*. Neque obstat quod paulo post subjungit : *Venit germanus tuus fraudulenter*, quia non intelligit de mala et illicita fraude, sed de astutia, seu caliditate. Ita S. Augustinus et ipsum secutus S. Thomas pluresque alii conantur excusare Jacob et matrem ejus a mendacio, conformiter ad regulas supra positas.

At vero S. Chrysostomus, Lippomanus, Scot, Lyranus, Cajetan, A Lapide et plures alii existimant Jacob et veste, et factis, et verbis mentitum fuisse officiose. Quia his omnibus persuadere voluit patri se esse Esaü, non solum quoad jus primogenituræ, sed etiam in persona, et ideo dicit : *Feci sicut præcepisti mihi*, id est sumpsit arma et pharetram, et egressus sum foras, et hoc quod offero venatu apprehendi, quod totum falsum est. Et licet hoc facto significatum fuerit mysterium, nempe quod Christus induerit peccata nostra, sicut Jacob induit vestes Esaü, et quod Ecclesia Christi esset præferenda Synagogæ, sicut Jacob natu minor præfertur Esaü natu majori; nihilominus mysterium in historia latens non tollit sensum historicum, ut patet v. g. in historia Saræ et Agar. Insuper hoc mysterium tantum fuit ex parte Dei et Spiritus sancti qui illud intendebat, non autem ex parte Jacob qui illius erat inscius, et tantum intendebat matri obedire et patris benedictionem surripere, ut patet ex responsis ejus factis matri suæ. Neque etiam Isaac hoc mysterium intelligebat aut intendebat, ut patet ex ejus stupore, quando fraudem detexit, licet postea divinitus edoctus, datam benedictionem retractare noluerit.

Utravis autem solutio admittatur non opus est restrictione mentali. Vel enim propheta fuit Jacob in omnibus hujus facti circumstantiis, vel a mendacio officioso non est excusandus.

Ad sextum, angelus Raphaël locutus est secundum similitudinem personæ assumptæ, et ideo præferens similitudinem et formam unius ex filiis Israël, scilicet Azariæ, vere poterat dicere absque restrictione stricte mentali : *Sum ex filiis Israel, Azarias, Ananiæ magni filius* : sicut Genes. 31 et alibi, quia Angelus

præferbat personam Dei, vere dicebat : *Ego sum Deus*. Sic etiam imago S. Petri vocari solet S. Petrus.

Insuper sicut actiones Angelorum inter homines non sunt accipiendæ ut actiones humanæ, sed ut actiones humanis similes aliud ulterius significantes : sicut v.g. videntur comedere ut ostendant se cibo invisibili apud Deum frui, sic etiam sermones ipsorum accipiendi sunt potius ut signa quorundam mysteriorum quam secundum proprietatem verborum. Quando ergo dixit Raphaël se esse ex filiis Israël, significat se filiis Israël adesse per amorem et mysterium : similiter quando dicit se esse Azariam Ananiæ magni filium, significat se divinæ Providentiæ consilio missum in adjutorium Tobiae, quia *Azarias* significat *adjutorium*, et *Ananias* significat *donum Dei*.

Ad septimum, quod dixit Amos : *Non sum propheta et non sum filius prophetæ, sed armentarius ego sum vellicans sycomoros*, quomodo sit intelligendum ipsemet declarat dum subiungit : *Et tulit me Dominus cum sequeretur gregem, et dixit ad me : Vade propheta ad populum Israël*. Sensus ergo apertus est sine restrictione mentis : non sum natus propheta ut Jeremias, neque filius prophetæ, id est nec institutione qua filii prophetarum quasi ad donum prophetiæ a parentibus præparabantur : neutrum mihi contigit, sed cum sequeretur gregem tulit me Dominus et dixit : *Vade propheta ad populum Israël*.

Ad octavum nota, orante Elisæo, Deum percussisse milites missos ad eum comprehendendum in civitate Dothan, quadam specie cæcitatatis qua non fit ut qui ea laborant nihil videant, sed non videant distincte, nec discernant sibi præsentia ; quomodo Sodomitæ, Genes. 19, eo genere cæcitatatis percussi, discernere non poterant nec invenire ostia domus Loth. Cum ergo, inquam, milites a rege Syriæ missi hoc genere cæcitatatis essent percussi, nec Elisæum ipsis loquentem, nec civitatem Dothan sibi præsentem proprie et distincte viderent, id est non agnoscerent, quia in oculis eorum non impressa erat species Elisæi aut civitatis Dothan, sed longe diversa : vere Elisæus potuit illis dicere absque restrictione mentali : Civitas ista quam videtis, scilicet proprie et distincte, non est civitas Dothan ; via quam cernitis nempe, proprie et distincte, non est via quæ ducit in Dothan.

Potest etiam esse sensus : Non est hæc via, neque ista civitas, in qua inventuri estis Eli-

sæum, quem quæritis ; quia, licet Elisæum alloquerentur, quia tamen eum non agnoscebant, revera non inveniebant, sed demum postea invenerunt in Samaria, ubi cæcitas eorum depulsa est.

Ad nonum, Abraham ex promissione sibi facta a Deo, quod in Isaac vocaretur ipsi semen, certissime existimavit, quod vel Isaac a mortuis excitaret, vel non sineret ipsum immorari : quod aperte testatur Paulus ad Hæb. 11, dicens : *Fide Abraham obtulit Isaac.... arbitrans quod a mortuis suscitare potens est illum*. Unde S. Aug. serm. de Immolat. Isaac ait : « In spem contra spem sperans, et filium mactaturus ducebat, et a Domino suscitandum confidebat. Potuit ergo sine ulla restrictione mentis vere dicere servis suis Abraham : *Postquam adoraverimus, revertemur ad vos* ».

S. Thomas ¹ propter reverentiam S. Ambrosii dicit Abraham figurative locutum fuisse : « Prophetavit Abraham, inquit S. Ambrosius lib. de Abraham c. 8, quod ignorabat : ipse enim solus disponebat redire immolato filio, sed Dominus per os ejus locutus est quod parabat ».

Ad decimum, in his tribus casibus David non excusatur a mendacio officioso, nisi forte in primo revera habuerit intentionem proficiscendi Bethleem et postea redire in agrum.

Si dicas mendacium, cap. 21 relatum, videri perniciosum, eo quod postea secuta sit cædes Achimelech et aliorum sacerdotum, de qua ipse David cap. 22 sequenti dicit Abiathar : *Ego sum reus omnium animarum patris tui*.

Resp. istam cædem nullatenus secutam fuisse ex mendacio David, sed potius ex facto Achimelech, quia nempe dederat Davidi panes et gladium et consuluerat Deum pro eo ut ipsi exprobat Saül cap. 22 ibidem. Dicit autem David se reum istius cædis, vel quia metuebat se imprudenter egisse, petendo coram Doeg, servo Saülis, gladium et oraculum, quæ clam petere debuisset ; vel quia hoc factum ejus licet innoxium fuit occasio hujus cædis ; vel tandem quia secundum illud S. Greg. : « Bonarum mentium est, ibi etiam agnoscere culpam, ubi culpa non est. »

Ad undecimum, S. Thomas ², Lyranus, Abulensis, Estius, Sa et plures alii existimant Judith in pluribus mentitam fuisse Holoferni et ejus custodibus, officiose tamen, nec eam laudari quod mentita sit, sed propter affectum quem habuit ad salutem populi, pro qua periculis se exposuit.

¹ Hic q. 111. a. 1. ad 1. — ² Hic a. 110. a. 3. ad 3.

Addit tamen S. Doctor ¹ etiam posse dici quod verba ejus veritatem habeant secundum aliquem mysticum sensum : et ita sentiunt Raban, Cartusianus, Hugo, Serarius, quos citat et sequitur Tirinus in capit. 10 et 11 Judith, dicens quod si verba Judith partim ironice, partim amphibologice, partim prophetice, partim conditionate et secundum præsentem rerum statum accipiantur, per omnia veritati quadrent : vide laudatum Tirinum.

Sed dices contra primam interpretationem, mendacia Judith, si mentita sit, videri pernicioiosa et mortalia, 1° quia falsa et gravia crimina imponit suis concivibus, nempe quod cogitaverunt impendere et consumere sancta Domini quæ præcepit Deus non contingi; 2° quia mendaciter dixit quod Dominus misit eam nuntiare Holopherni ea quæ narrabat : S. Scriptura vero grande scelus reputat dicere : *Hæc ait Dominus*, cum Dominus non dixerit aut miserit, Jerem. 14 et 22; et Apost. I Cor. 15, dicit esse falsos testes contra Deum qui dicerent Deum aliquid fecisse, quod non fecit : ergo.

Resp. ad primum, Judith non imposuisse falsum crimen Bethuliensibus, partim quia in tali necessitate licuisset et contingere et consumere sancta Domini, hoc est primitias et numera Deo oblata, sicut fecit David I Reg. 21, partim quia verisimile est quosdam ex Bethuliensibus, vel magis impatientes, vel majori necessitate adactos, id cogitasse et deliberasse.

Ad secundum, Judith, præmissis oratione et jejunio, confidebat se divinitus inspiratam esse ad hoc opus nempe liberationem populi aggreudiendam, et hoc sensu potuit dicere se a Deo esse missam : insuper disparitas est quod mendacia pseudo-prophetarum, de quibus loquitur Jeremias, erant populo pernicioiosa, fœventia nimirum ipsum in peccatis ; similiter perniciosum fuisset, si apostoli prædicassent Christum non resurrexisse, de quo loquitur Apostolus. At mendacia Judith erant in communem populi utilitatem.

Ad duodecimum Joseph non dixit fratres suos esse exploratores asseverando, sed tentando et inquirendo, quomodo judices solent loqui dum inquirent de crimine : unde sequitur : *Jam nunc experimentum vestri faciam* ; ubi autem quis experimentum vult capere, ibi non est simplex affirmatio rei cujus experimentum quærit. Nec obstat quod Joseph sciret

fratres suos non esse exploratores : agebat enim personam publicam et gerebat se tanquam ignoraret, neque tenebatur prodere quod sciebat.

Ad id quod affertur ex cap. 44 S. Augustinus *sup. Genes. c. 145*, respondet Josephum sic locutum fuisse joco, non serio, cui responsioni subscribens S. Thomas, addit tamen (quod magis placet, Josephum hoc retulisse ad illum quod vulgus de eo opinabatur, seu locutum fuisse ex vulgi opinione ¹ : cum enim in rerum occultissimarum explicatione et futurarum prædictione excelleret, vulgo putabatur eam cognitionem accipere per auguria, more aliorum, qui se auguros et divinos profitebantur, quique ad augurandum utebantur vasibus aqua plenis ut Ægyptii, Chaldæi et Assyrii. Similiter, quod Joseph postea addit : *An ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia?* sensum habet : An ignoratis me vulgo haberi doctissimum in augurandi scientia?

Tirinus cum quibusdam aliis non improbabiler dicit τὸ *augurium* hic non sumi pro augurio proprie dicto, quod ex volatu, tripudio et garritu avium, vel alio aliarum rerum motu captabatur sed pro conjectatione quavis licita, quæ vel instinctu Spiritus sancti, vel ex naturali sagacitate et solertia procedit : sic enim et a Cicerone, et a Plinio et ab Aristotele usurpatur, et vox Hæbrea *Nachas* utrumque significat. Hoc sensu dici posset solitum Josephum, ut erat sagacissimus, hoc scipho conjectare de indole, prudentia, arcanis hospitum suorum, nam in vino veritas ultra se prodit. Ita laudatus auctor.

Ad decimum tertium ², nota pro ejus solutione quod divina præscientia respicit futura secundum duo : 1° secundum quod sunt in seipsis, in quantum ipsa præsentia liter in-tuetur in sua æternitate ; 2° secundum quod sunt in suis causis creatis et contingentibus, in quantum scilicet videt ordinem causarum ad effectus : et quamvis contingentia futura prout sunt in seipsis sint determinata ad unum, tamen prout sunt in suis causis non sic sunt determinata, quin possint aliter evenire. Et quamvis ista duplex cognitio semper in intellectu divino jungatur, non tamen conjungitur semper in revelatione prophetica, quia impressio agentis non semper ejus virtutem adæquat : unde quandoque revelatio prophetica est quædam impressa similitudo divinæ præscientiæ, prout respicit ipsa futura

¹ Hic q. 110. a. 3. ad 3.

² Hic q. 95. a. 7. ad 2. — ² Hic q. 171. a. 6. ad 2.

contingentia in seipsis : et talia sic eveniunt sicut prophetantur ut illud Isaïæ 7 : *Ecce Virgo concipiet*; et omnia quæ prædicta sunt de adventu, passione et resurrectione Christi. Quandoque vero prophetica revelatio est similitudo impressa divinæ præscientiæ prout cognoscit ordinem causarum ad effectus, et tunc quandoque aliter evenit quam prophetatur nec tamen prophetiæ subest falsum : nam sensus prophetiæ est quod inferiorum causarum dispositio hoc habet ut talis effectus eveniat. Hoc notato

Ad id quod obijcitur de rege Benadab sensus aperitur ex sequentibus verbis : sic enim legitur : *Dixit ei* (scilicet Azaëli misso a rege) *Elizæus : Vade, dic ei : Sanaberis : porro ostendit mihi Dominus quia morte morietur*. Hæc ultima verba aperte indicant aliquid aliud importari per *τό sanaberis*, quam absolutam sanitatem; alias foret contradictio in verbis prophetæ. Quando ergo dicitur : *Sanaberis*, verum erat secundum causas, quia infirmitas non erat ad mortem. Et quando additur : *Morte morietur*, verum erat de futuro simpliciter et absolute, quia mortuus est, non quidem ex morbo, sed suffocatione ipsi allata ab Azaël.

Juxta priorem sensum intelligendum est verbum Isaïæ dicentis Ezechiaë : *Morieris tu et non vives* id est dispositio corporis tui ad, mortem ordinatur, seu morbus tuus est lethalis¹. Et similiter quod dicitur Jonæ 3 : *Adhuc quadraginta dies et Ninive subvertetur*, id est, hoc præsentia ejus merita exigunt ut subvertatur, nisi pœnitentiam agat : unde quidam vocant tales prophetias comminatorias quæ intelliguntur cum conditione subaudita in comminationibus, nisi convertatur, nisi emendetur, resipiscat, etc.

Ad decimum quartum, quantum ad fictionem Christi Luc. ultimo, jam dixi supra articulo præcedente § 1 sub finem, fictionem quæ refertur ad significandam aliquam veritatem non esse mendacium : finxit autem Christus longius ire, ut significaret se a fide discipulorum longe esse. Vide loco citato, et secundam regulam ante solutiones objectionum.

Huic solutioni hanc alteram adde cum Estio, Tirino et aliis : *Christus finxit longius ire* : id est composuit incesum suum ad longius eundem, quod et revera fecisset, si a discipulis non fuisset invitatus ad manendum cum illis : sicut qui dicunt se velle domum redire, eo tamen animo ut si invitentur ab

amico ad cœnam, constituent illi acquiescere et apud ipsum manere : ubi sicut non est mendacium, nec restrictio pure mentalis in dicto, ita nec hic fuit in facto Christi.

Quantum ad Josue, fictio ejus fuit cautelæ et licita, quia poterat significare vel fugam ejus, vel prudentiam. Pro quo

Nota attente discrimen inter voces et gesta, quod voces non sint institutæ nisi ad significandum et plerumque unum determinate significant, gesta autem habent alium usum quam significandi, et si sumantur ut signa plerumque sunt æquivoca. Hinc excusantur satis communiter a mendacio et simulatione proprie dicta qui gerunt vestes turcicas, non ut se simulent turcas, sed ut se dissimulent esse christianos, qui insidiis in bello justo utuntur, qui signa militaria hostium assumunt ut se vel sua consilia occultent¹. De quibus vide Layman. lib. 2. tract. 1. c. 11, n. 4 et 5.

Hac etiam ratione quidam tentant excusare Davidem simulantem se stultum coram Achis : at, ut mihi videtur, minus probabiliter, nisi velis excusare omnes omnino simulationes.

S. Thomas² post S. Augustinum enarrat. 1. in Ps. 33., dicit fuisse fictionem figuralem et propheticam, significantem scilicet Christi humilitatem in Incarnatione, mysticam ejus vultus immutationem in novo sacrificio Corporis et Sanguinis ejus : quam expositionem propter auctores veneramus. Si cui tamen non arrideat et velit Davidem hic facto mentitum fuisse, sicut in eodem capite, eidem regi Achis verbo mentitus est secundum communioem opinionem, quando ei dixit se a rege Saül missum esse, non multum reluctamur.

Simulationem Jehu non est necesse excusari a peccato vel mendacio³, quia malus fuit ab idololatria Jeroboam non recedens : commendatur tamen et temporaliter remuneratur a Deo, non pro simulatione, sed pro zelo quo destruxit cultum Baal et domum Achab.

De simulatione Petri acris fuit concertatio inter SS. Hieronymum et Augustinum, ut constat ex hujus epistolis, de qua in digressionem speciali ad calcem hujus dissertationis.

Quantum ad simulationes quasdam sanctorum, de quibus Natalis Alexandre lib. 4. *Theol. dogm.* a. 3. reg. 13, respondet S. Augustinus lib. *cont. Mendac.* cap. 9 « quod non omnia quæ a sanctis et justis viris legimus facta, transferre debeamus in mores ». Inter-

¹ Hic q. 171. a. 6. ad 2.

² Hic q. 40. a. 3. o. — ³ Hic q. 114. a. 7. ad 2. — ⁴ *Ibid.*

dum enim passi sunt quidpiam humani, sed hos humanæ fragilitatis nævos operuit ac delevit ardentissima eorum charitas.

Sed petes quare S. Scripturarum sententiæ sunt quandoque tam obscuræ et tam ambiguae?

Respondet S. Aug. lib. cit. cap. 40 : « 1° Ut sensum pie quærentis exerceant; 2° ne nuda ac prompta vilescant; 3° ut quasi subtracta desiderentur ardentius, et inveniantur desiderata jucundius ».

Obj. 2° contra eamdem conclusionem : Verborum significatio accipienda est juxta intentionem proferentis et non audientis aut interrogantis, ut patet ex cap. *Humanæ aures*. caus. 2. q. 5. desumpto ex D. Greg. 27. *Moral.* c. 8, ubi sic legitur : « Humanæ aures talia verba nostra judicant qualia foris sonant, divina vero judicia talia foris audiunt qualia ex intimis proferuntur.... Non debet aliquis verba considerare, sed voluntatem et intentionem, quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni ». Subdit Gratian. *ibid.*, inde patere quod Deus non accipiat sic juramentum sicut ille cui juratur, sed potius sicut qui jurat, intelligit : ergo.

Resp. hoc totum esse verum, quando aliquis bona fide et sine dolo agit¹, ejusque verba aliquo modo sensum intentum quem mente concipit significant, non vero si dolum adhibeat, ejusque verba nullo modo sensum internum significant : « Quacumque enim arte verborum quis juret, inquit S. Isidorus lib. 2. *de Summo Bono* cap. 31, Deus tamen, qui conscientiae testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit »; et quod hoc intelligatur de doloso juramento, patet per id quod subditur : « Dupliciter reus fit, quia et nomen Dei in vanum assumit et proximum dolo capit ».

Obj. 3° contra eandem : Mentiri est ita contra mentem ire seu loqui ut licet verba sint secundum se falsa, hoc est difformia rei enuntiatae, si tamen sint conformia menti loquentis, non sit mendacium ut patet in eo qui bona fide putans dicere verum, dicit tamen falsum : atqui verba loquentis cum restrictione mentali sunt ejus menti conformia : ergo. Prob. min. : mens ejus est dicere quod ipsa concipit : ergo.

Resp. neg. minorem. Ad probationem, dist. antecedens : mens ejus est dicere quod ipsa concipit et de facto non dicit, conc. antecedens : et de facto dicit, neg. antecedens. Mens

enim ejus non potest mutare significationem naturalem verborum ; unde sicut si loqueretur absque restrictione mentali significaret falsum et mentiretur ita loquens cum restrictione. Confer probationem tertiam conclusionis et responsionem ad instantiam ibi factam.

Obj. 4° contra eamdem : Licet aliquando celare suam mentem : atqui id solum facit qui utitur restrictione mentali : ergo.

Resp. dist. majorem : licet aliquando celare suam mentem sine mendacio, conc.; mentiundo, neg. : Et hoc facit qui utitur restrictione mentali : unde neganda est minor.

Inst. : Qui reticet partem conceptus non mentitur, sed occultat verum duntaxat : atqui hoc præcise facit qui loquitur cum restrictione mentali : ergo.

Resp. dist. majorem : qui reticet partem conceptus non mentitur, præcise quia reticet, conc.; posset enim etiam totum conceptum reticere sine mendacio : qui reticet quando deberet manifestare ut sermo ejus sit verus, non mentitur, neg. Et in hoc casu versatur loquens cum restrictione mentali.

Obj. 5° contra eamdem : Qui sibi ipsi loqueretur partim vocaliter partim mentaliter, etiamsi sermo vocalis seorsim a mentali foret falsus, non mentiretur : ergo similiter si alteri loquatur.

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est quod homo sibi ipsi mente loquatur suosque conceptus manifestet, et ad id voces sint impertinentes : at vero alteri non loquitur, neque suos conceptus manifestat, nisi per voces ad id institutas : neque ex oratione partim vocali partim mentali fit una oratio in oratione signi seu significationis ad alterum. Quapropter falsum quod significat oratio vocalis, non corrigitur, nec abstergitur per mentalem.

Inst. : Si fur alta voce diceret : Non sum furatus, et submisso, manu sinistra, non mentiretur : ergo similiter, si hoc ultimum dicat mente.

Resp. dist. antecedens : non mentiretur si adstantes audiant voces submissas, transeat ; posset enim mentiri formaliter, si intendat illos decipere : si non audiant, neg. Perinde enim tunc se habent respectu audientium voces illæ submissæ, ac meri conceptus.

Quod opponitur de S. Francisco, qui quærentibus homicidam respondit, manu in manicam missa : « Non transivit hac », non legitur in ejus vita : et dato sic esse posset dici

¹ Illic q. 89. a. 7. ad 4.

quod manifestaverit restrictionem suam interrogantibus, immittendo manum in tunicam.

Obj. 6° contra tertiam conclusionem propositiones damnatas ab Innocentio XI, allatas in probat. primæ conclusionis, quibus videntur damnari omnes restrictiones mentis.

Resp. 1° restrictiones quas admittimus, nec esse nec dici proprie restrictiones mentis, sed potius dictionis, ut dixi supra, adeoque non comprehendi in condemnatione restrictionum mentalium.

Resp. 2° propositiones objectas esse damnatas in sensu auctoris unde sunt excerptæ, scilicet Sanchez qui restrictiones pure et stricte mentales defendit. Is enim lib. 3 in *Decalog.* c. 6. n. 15, sic loquitur: « Possunt quoque absque mendacio ea verba usurpari, etiamsi ex sua significatione non sint ambigua, nec eum sensum verum admittant ex se, nec ex circumstantiis occurrentibus, sed tantum verum sensum reddant ex aliquo additamento proferentis retento quodcumque illud sit »; et immediate sequitur propositio damnata: « Ut si quis solus, vel coram aliis », etc.

Insuper dato quod non sic intellexerit præfatus auctor, nihilominus cum ejus propositiones prout jacent, sint indefinitæ, proindeque universales, comprehendunt restrictiones etiam stricte mentales et consequenter falsæ, damnatæ absque eo quod late mentales censeantur damnatæ.

Obj. 7: Usus restrictionum late mentalium videtur derogare simplicitati christianæ quam nobis commendat Christus Matth. 5, his verbis: *Sermo vester sit: Est, est, non, non*: ergo.

Resp.: Fateor verum esse antecedens extra casum necessitatis, ut fert expresse conclusio nostra; nego autem, ubi necessitas cogit hunc modum loquendi adhibere, ut ibidem probavimus. Sic v. g. Christus prohibet occidere, imo et lædere proximum, et tamen, secundum omnia jura, licet vim vi repellere, non solum lædendo, sed et occidendo injustum vitæ aggressorem: ita in nostro casu.

Consectaria præcedentis doctrinæ.

Doctrinam hucusque traditam in præsentī articulo, puto nunc communiter receptam. Et quantum ad primam conclusionem, neminem scio qui contrarium aperte doceat post damnationem superiorum propositionum. Quantum autem ad secundam et tertiam con-

clusionem, eas docent etiam hi qui sunt severioris moralis, licet tamen a vocabulo *restrictionis mentalis* abstineant et abhorreant, a fortiori qui sunt minus rigidi.

Verum quanta est consensio in tradendis principiis, tanta est dissensio in iis applicandis ad casus particulares. Rigidiores ita coarctant restrictiones improprie mentales, ut ferme ubique videant stricte mentales et mendacia. Laxiores ita eas extendunt ut in nullo fere casu stricte mentales aut mendacia agnoscant: ab utroque extremo recedere conabor. Itaque

Colliges 1° ex dictis juste damnatam esse ab Innocentio XI hanc propositionem n. 28: « Qui mediante commendatione vel numere ad magistratum vel officium publicum promotus est, potest cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato regis a similibus exigitur (nimirum se non mediante commendatione vel munere ad magistratum esse promotum), non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum. Quia cum respublica babeat jus exigendi tale juramentum ob bonum publicum, ne indigni promoveantur, obligatio est in jurante nude aperiendi veritatem, adeoque si restrictionem aliquam adhibeat quam nec supponunt nec supponere debent interrogantes, erit stricte mentalis. Si autem non velit cogi fateri crimen occultum, muneris renuntiet.

Colliges 2° confessarium sive in judicio sive extra interrogatum de crimine quod ex sola confessione novit, si aliter non possit evadere, posse dicere *se nescire*; quia, juxta usum communiter receptum in his circumstantiis, *nescio* significat, *nescio ut homo, nescio ut revelem*: et ita intelligunt aut intelligere debent qui interrogant.

Si autem magis urgeatur et interrogetur utrum nesciat ullo modo, etiam ex confessione, debet respondere se, sive sciat, sive nesciat, nec posse nec debere respondere ad hanc impiam et sacrilegam interrogationem; sed non potest dicere, *nescio*; quia tunc *Ly nescio* non significat amplius, ipsum nescire ut hominem, nec ita potest intelligi ab interrogante, cum expresse sua interrogatione excludat hunc sensum: unde sic respondere foret restrictio pure mentalis et mendacium.

Quod dico de confessario, idem videtur censendum quoad utrumque casum de secretario, et de legato interrogato circa secretum sui regis. Item etiam quidam censent de obste-

¹ In Supp. q. 11. a. 1. ad 3,

trice, medico chirurgico, advocato, consiliario, exercitus aut provinciæ præfecto, et similibus personis publicis; quia, inquiunt, usus invaluit ut, quando ex revelatione aperta sequeretur grave damnum terminus *nescio* in his aut similibus personis significet, *nescio ut persona particularis*, aut supponat vel subaudiatur aliquam aliam restrictionem.

At si agatur de personis privatis: puta, in his aut similibus casibus, maritus stricto gladio intentat mortem uxori, nisi fateatur adulterium occultum; latro minatur tibi mortem, nisi ipsi aperias ubi sit tuus thesaurus, et sic in aliis, certum est tales non teneri aperte respondere ad mentem tam injuste interrogantis cum tanto sui damno; sed posse dissimulare seu celare veritatem æquivocis et restrictionibus late mentalibus, ut patet ex tertia conclusione. Sed utrum possit respondere ut ante, *nescio*, *non feci*, subintelligendo mente aliquam restrictionem? re attentius considerata, resolutio mihi nunc videtur dubia: forte enim posset dici quod qui alium injuste interrogat in re gravi, statim et quasi naturaliter rei gravitas ipsum admonet suæ injustæ interrogationis, et juris quod habet alter secretum suum per aliquam æquivocationem aut restrictionem celandi, si aliter evadere non possit. Quo supposito foret restrictio late mentalis. Doctioris iudicium expecto.

Colliges 3° eos qui petentibus mutuum, commodatum, elemosynam, etc., respondent: Non habeo, subintelligendo ab tibi dandum, commodandum, etc., plerumque mentiri, supposito quod habeant, quia cum talis restrictio ordinarie nulla aliqua circumstantia manifestetur exterius, remanet mentalis et consequenter mendacium. Scelus autem si habeant quidem, sed tantum quod sibi necessarium est, aut quod aliunde non possunt dare, quia tunc *Ly non habeo*, subintelligendo *quod possum tibi dare*, est ad sensum interrogantis: non enim interrogans censetur petere, quod non possis dare. Sic etiam *τό non possum*, quod secundum se significat impossibilitatem, in certis tamen circumstantiis significat, *non placet, non convenit*; et sic de variis aliis formulis loquendi.

Quantum autem ad has formulas loquendi, seu subscribendi epistolis, *servus sum obeditissimus, ad omnia paratus, devotissimus, omnia mea tua sunt*, et similes, nullam continent mentis restrictionem, adeoque non sunt mendacia; quia accipiuntur ut signa urbanitatis et honoris, et plerumque hyperbolice.

Colliges 4° reum contra juris ordinem interrogatum, si aliter subterfugere non valeat, posse respondere, *non feci, non occidi*; quia licet illa verba sint generalia et secundum suam naturalem significationem simpliciter negent quod quæritur, tamen propter circumstantias loci, temporis et personarum, juxta communem usum loquendi in judiciis admittunt sensum restrictum, hunc aut similem: *Non probor fecisse; non feci quod quæritur a me juridice; non feci quod tu possis inquirere, etc.* Ita Bannes et alii quos citat et sequitur Sylvius hic q. 69. a. 2, idque confirmat ex sententia D. Thomæ q. 67. a. 2, juxta quam quando iudex, procedens secundum allegata et probata, condemnat eum quem scit scientia privata esse innocentem, declarat et dicit eum fecisse crimen ob quod condemnatur; ut non mentiatur, intelligere debet quod fecerit, hoc est quod probatur fecisse, quod sit juridice talis: ergo similiter quando reus illegitime interrogatus dicit: Non feci; sensus esse potest, secundum usum fori, non probor fecisse, non feci quod quæritur a me juridice, etc. Propter easdem rationes, testis illegitime interrogatus potest eodem sensu respondere: Nescio, non vidi, etc.

Colliges 5° e contra reum juridice interrogatum (idem dic de teste) non posse uli illa restrictione, aut amphibologia, sed teneri nude et sincere respondere ad mentem interrogantis adeoque et crimen fateri¹, quamvis ipsi inde mors aut grave malum immineat: quia in iudice est jus interrogandi de veritate criminis; ergo in reo obligatio illam fatendi, tum quia jus et obligatio sunt correlativa, tum quia inferior tenetur obedire superiori legitime præcipienti, legitime autem iudex præcipit quando juridice interrogat. Quando nam autem juridice interrogat dicitur in tract. *de Jure et Justitia*. Quamdiu itaque reus manet in proposito celandi veritatem, non est capax absolutionis: non debet tamen cogi retractare quod negavit si amplius non interrogetur. Vide quæ dixi de hac materia in tract. *de Justitia*.

Sed quid, si juridice interrogatus, sit innocens, puta quia fecit homicidium inculpabiliter, sive se defendendo, sive putans invincibiliter occidere feram; vel non fecit, sed de eo accusatus interrogatur de indicibus, v. g. an sit iste ejus pugio, an fuerit in tali loco, an per hanc viam transierit, etc., tenebiturne fateri veritatem simpliciter sicut si esset reus,

¹ Hic q. 69. a. 1. o. et q. 70. a. 1. o.

etiānsi inde immineat mors aut grave malum? Eadem est quæstio de teste.

Quidam affirmant: Quia, inquiunt, restrictio quæ tunc adhiberetur foret pure mentalis, cum nulla hic circumstantia possit manifestare illam ^{judici}, utpote qui prudenter accusati et juridice interrogati responsionem eo modo accipit ac si de facto esset reus.

Negant alii, voluntque hunc, de quo est casus, posse restrictione uti et dicere: Non feci homicidium, subintelligendo, criminis, seu de quo interrogas; non est meus pugio, subintelligendo, quo crimen commisi; non fui in tali loco, subintelligendo, ad crimen patrandum. Similiter testis de visu. Quia, inquiunt, interrogatio seu præceptum superioris est in falsa præsumptione et responsio est ad sensum ejus; non enim interrogat, aut interrogare intendit de homicidio nisi ut criminoso, atque ita restrictio non est pure mentalis.

Eadem ratione, inquiunt, et eodem sensu interrogatus an veniat e loco, puta Lecdio, qui creditur falso peste infectus, potest negare, etsi veniat. Clericus seu religiosus qui non est obnoxius tributo, potest respondere exactori se non habere mercem tali tributo obnoxiam, licet habeat. Qui justa compensatione oculo accipit pecuniæ summam quærenti de furto potest respondere, se nihil accepisse, subintelligendo, injuste et furtive. Qui de successione alterius subtrahit quod vere suum erat, judici interroganti, an aliquid subtraxerit, potest respondere negative, subintelligendo, quod sit alienum. Qui forcessit et de bonis subduxit præcise, ut non mendicato vivat, respondere potest, se nihil subduxisse, scilicet injuste. Mutuatarius qui fideliter reddidit mutuum quod iterato repetit mutuans, negare potest judici se accepisse mutuum, scilicet quod solvere debeat: et sic sexcenta alia; quia, ut dictum est, in his et similibus, cum interrogatio sit de re culpabili seu injusta, responsio est ad mentem interrogantis, ideoque restrictio late mentalis.

Porro quæ ex his duabus opinionibus sit rationi conformior, perpensis utrinque momentis, judica, lector. Hoc unum duntaxat te monitum velim, in praxi secundæ sententiæ subesse periculum, ne sæpe passio ablandiatur, et reputet sed a crimine de quo interrogatur immunem, cum revera coram Deo sit nocens. Unde quantumvis eam reputes speculative probabiliorē, auctor tamen tibi sum

ut ante factum, eam in praxi non consulas, nisi saltem cum magna cautela.

Petes 1° utrum uti terminis qualitercumque æquivocis sine causa quando sensus a loquente intentus non est obviuS, nec ad mentem interrogantis, sit mentiri?

Suppono ex tertia conclusione, in casu posito esse peccatum non solum contra charitatem, societatem et sinceritatem, sed etiam contra virtutem veritatis seu veracitatis præcipientis aperire verum quod quæritur. Sed utrum sit insuper mendacium? Licet enim jam resolverimus negative citata conclusione tertia, modo termini mancant æquivoci, hic restat explicandum quandonam remaneant aut non remaneant æquivoci? Unde in petitione dixi, *terminis qualitercumque æquivocis*. Igitur ad petitionem.

Resp. cum Layman sub distinctione: si, spectatis omnibus circumstantiis, oratio permittat ambiguitatem, licet ab audiente non intellectam, non est mendacium; quia verba tunc remanent æquivoca et de facto expriment exteriorius quod loquens gerit interiorius. Si vero oratio, licet secundum se duos sensus habere possit, tamen ex modo interrogantis, respondentis, aliisque circumstantiis ad unum sensum certum determinatur, est mendacium: v. g. interrogatus utrum pater sit domi, respondes: Non est domi, intelligendo quod domi non comedat, mentiris; quia licet verbum *est* absolute spectatum significet comestionem et existentiam, tamen per antecedentem interrogationem, respondendi modum et alias circumstantias, determinatur ut in tali enuntiatione, tam secundum vulgarem loquendi modum, quam secundum sapientes, significet existentiam tantum, et sic desinat esse æquivocum. Jam autem cum voces ad alterum directæ significare debeant ex communi hominum institutione, non potest privatus arbitratu suo, ut jam alias dixi, affingere enuntiationi significationem alienissimam ab omnium etiam sapientium hominum conceptu: alioquin oportebit dicere nullum esse mendacium, si quis interrogatus utrum in templo sint columnæ, respondeat: Nulla est ibi columna, id est nulla comedit.

Petes 2° utrum talis peccet etiam contra justitiam, ita ut teneatur ad compensationem damni, si quod inde sequatur?

Resp. cum laudato auctore sub eadem distinctione: si oratio, spectatis omnibus circumstantiis, vere fuit ambigua, non videtur peccasse contra justitiam, nec teneri ad com-

pensationem, quia tunc deceptio ac damnum non loquenti, sed potius audientis simplicitati aut imprudentiæ adscribi debet; si autem oratio de se ambigua secundum circumstantias ad unum sit determinata, v. g. si viatori quærenti ex te, utrum latro sit in sylva, respondeas: Non est latro in sylva, intelligendo quod non comedat in sylva, perniciosum est ac injustum mendacium secundum nos, et secundum omnes dolus malus ex quo oritur obligatio damni compensandi.

ARTICULUS III.

DE PERJURIO.

Quid et quotuplex sit perjurium, et quale peccatum?

Dico 1°: Perjurium stricte et proprie dictum essentialiter importat falsitatem, definiturque ideo communiter « juramentum falsum, seu mendacium juramento firmatum ». Quia perjurium, quod idem est ac perversitas juramenti dicitur quod contrariatur directe fini juramenti quod est confirmatio veritatis, hoc autem præstat juramentum falsum¹.

Dico 2°: Perjurium late et generaliter sumptum est omne juramentum illicitum, hoc est destitutum aliquo ex tribus comitibus, nempe veritate, judicio et justitia, de quibus supra dissert. de Jurament. art. 4. juxta illud Hieron. in cap. 4. Jerem. 2: « Jusjurandum habet comites veritatem, judicium atque justitiam, si ista defuerint nequaquam erit juramentum (nempe legitimum) sed perjurium ».

Quapropter est triplex³, unum stricte dictum cui deest veritas, de quo in prima conclusione. Secundum cui deest justitia: quocumque enim modo quis jurat illicitum, ex hoc ipso falsitatem incurrit, quia obligatur non præstare quod juravit. Tertium cui deest judicium, quia cum quis indiscrete jurat, ex hoc ipso periculo se committit falsitatem incurrendi. Primum, primo et principaliter participat rationem perjurii ut patet, alia duo secundario et imperfecte.

Dico 3°: Perjurium defectu solius justitiæ quandoque est mortale quandoque veniale, defectu solius judicii ex parte causæ jurandi est communiter veniale; ex parte sufficientis inquisitionis de veritate est mortale vel veniale pro ratione negligentiae. Ista require su-

pra dissert. de Juramento art. 4. circa comites juramenti.

Dico 4°: Omne perjurium assertorium proprie dictum, si sit perfecte deliberatum, est peccatum mortale nec admittit levitatem materiæ¹, quia quod aliquis Deum testem invocet falsitatis per hoc dat intelligere quod vel Deus veritatem non cognoscat, vel falsitatem testari velit, proindeque quod sit vel ignorans vel mendax et improbus, quod involvit gravem Dei irreverentiam et contemptum etiam in re levi. Imo quod pejeret in re levi, quantum ad aliquid magis auget injuriam Deo factam, quatenus sine ulla causa urgente Deum in testem falsitatis adducit.

Hinc merito ab Innocentio XI damnata est hæc propositio n° 24: « Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia propter quam velit aut possit damnare hominem ».

Dico 5°: Perjurium promissorium cui deest veritas præsens, scilicet animus adimplendi quod juratur, est semper mortale, quia ex hac parte est assertorium. Si autem deest tantum veritas de futuro, quatenus non impletur quod est juratum, est quidem mortale ex genere suo, admittit tamen levitatem materiæ, ita ut in re levi sit tantum veniale. Ita, juxta sententiam quam ut probabiliorem elegimus, satisque fuse discussimus de Juramento art. 6, § 1. Require ibi.

Dico 6°: Qui jurat cum restrictione proprie mentali peccat graviter et multipliciter, non videtur tamen stricte et simpliciter perjurus, sed secundum quid tantum.

Prob. prima pars. 1° Mentitur dupliciter, et in quantum utitur restrictione stricte mentali et in quantum simulat se juramento confirmare quod exterius exprimit, cum revera et ex animo non confirmet. 2° Utitur juramento exteriori et nomine Dei ad decipiendum, quod est graviter Deo injuriosum, fini juramenti contrarium, bono communi et societati humanæ perniciosum. 3° Invocando exterius Deum in testem mendacii, actu exteriori est in eum irreverens et injuriosus, non secus ac is qui actu exteriori coleret idolum absque animo colendi, sicut enim iste foret idololatra exterius, sic ille esset perjurus exterius.

Probat secundam partem. Perjurium stricte et simpliciter non est absque animo Deum vocandi in testem falsitatis; atqui qui jurat cum restrictione proprie mentali, non habet

¹ Q. 98. a. 1. o. — ² Ibid. ad 1. — ³ Ibid.

Q. 98. a. 2. et 3.

animum vocandi Deum in testem falsitatis quam exterius verbis exprimit, sed veritatis quam in mente retinet : ergo. Minor est evidens, major etiam constat ex dictis supra de juramento : non enim est juramentum stricte et simpliciter sine animo jurandi seu vocandi Deum in testem ; ergo nec falsum juramentum seu perjurium stricte et simpliciter sine animo vocandi Deum in testem falsi.

Confirm. : qui jurat falsum sine animo jurandi præcise, non est stricte et simpliciter perjurus : ergo similiter qui jurat falsum sine animo jurandi pro re falsa, non est simpliciter et stricte perjurus, sed uterque est perjurus secundum quid nempe exterius.

Objicies propositionem hanc damnatam, de qua supra : « Si quis.... juret se non fecisse aliquid quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit... revera non mentitur, nec est perjurus. » Insuper auctores communiter vocant talem perjurum.

Ad primum, posset responderi quod ad falsitatem propositionis copulativæ sufficiat unum membrum esse falsum et sic cum falsum sit eum de quo est sermo in propositione damnata, non mentiri, tota propositio est falsa et consequenter juste damnata. Sed

Resp. quod licet is de quo agitur non sit stricte et simpliciter perjurus, quia non est talis animo, est tamen perjurus secundum quid, scilicet exterius et in foro fori, sicque falsa est propositio damnata quæ simpliciter et absolute negat esse perjurum : et eo maxime quod illius sensus sit, neque exterius esse perjurum, cum dicat eum non mentiri.

Ad secundum, resp. vocari ab auctoribus talem perjurum, non quia est stricte et simpliciter talis, sed quia est talis secundum quid scilicet exterius et reputatur simpliciter et absolute talis in foro fori, ubi de internis non judicatur.

Repones : Habetur ibi mendacium juramento firmatum : ergo simpliciter perjurium.

Resp. neg. antecedens. Non enim jurans, ut dixi, intendit suo juramento confirmare falsitatem quam verbis exprimit, sed veritatem quam mente retinet. Vel distinguo, habetur mendacium juramento exteriori firmatum, conc.; interiori, neg. Et consequenter habetur perjurium exterius, non interius.

Dico 7º : Non est perjurium, nec ullo modo illicitum jurare cum restrictione late mentali et sub æquivocis gravi urgente causa, eo scilicet modo quo dixi supra licitum esse uti

restrictionibus conclusione secunda et tertia, require ibi. Cum hac tamen differentia quod propter reverentiam divini Nominis, major adhuc causa requiratur ad jurandum quam ad simpliciter asserendum seu negandum.

Dico 8º : Jurare cum restrictione late mentali vel cum æquivocis sine causa gravi, licet non sit perjurium, quia ut dixi loco citato, non est mendacium, est tamen illicitum propter rationes quas deduximus in probatione secundæ partis tertiæ conclusionis ibidem : quæ rationes adhuc magis militant contra juramentum quam contra simplicem assertionem vel negationem. Vide ibi.

ARTICULUS IV.

DE CONSUETUDINE JURANDI ET PEJERANDI.

Consuetudo jurandi nihil est aliud quam habitus, seu pronitas ad facile frequenterque jurandum, acquisita ex frequentibus actibus jurandi.

Dico 1º : Consuetudo voluntaria jurandi est mala, quia inclinatur ad malum : licet enim jurare secundum se non sit malum, tamen facile et frequenter jurare est malum, ut dixi de Juramento.

Dixi, *consuetudo voluntaria* ; sub hac enim conditione, hæc et sequentes conclusiones debent intelligi. Censetur autem voluntaria in eo qui non solum eam fovet, sed qui non curat eam eradicare. In eo vero qui eam sincere retractat et studet eam corrigere, etsi nondum sit penitus eradicata, desinit tamen esse voluntaria et consequenter peccaminosa.

Dico 2º : Qui consuevit jurare, ita ut neque velit, neque solitus sit jurare falsum, ordinarie non peccat mortaliter, consuetudinem illam non extirpando, aut jurando, etiam quando subinde jurat falsum ex inadvertentia et subreptione. Quia talis regulariter peccat tantum defectu judicii in juramento, nec se exponit periculo saltem proximo pejerandi.

Attamen quia talis consuetudo, quamvis non sit de se mortalis, facile tamen potest degenerare in mortalem, tum propter periculum scandali et contemptus, tum quia proclive est ut inde facilitas pejerandi oriatur, sedulo incumbendum est ad ejus eradicationem. Modum eradicandi indicat S. Augustinus serm. 28 *de Verbis Apost.* dicendo : « Non fiat juramentum hodie, pigrius fiet cras, si

et eras non fuerit, minus laborat qui custodit : adjuvatur enim consuetudine superioris diei. Triduo moritur pestis, de qua liberamur ».

Dico 3° : Consuetudo voluntaria jurandi indiscriminatum sive verum sive falsum constituit hominem in statu peccati mortalis, ita ut toties actu peccet mortaliter peccato omissionis (de peccato commissionis dicam modo) quoties recordatus suæ pravæ consuetudinis, illam extirpare non proponit nec procurat; non secus ac si concubinam domi haberet et advertens periculum peccandi, illam non removeret. Ratio est quia talis consuetudo est ipsi occasio proxima pejerandi, qui autem remanet voluntaria in proxima occasione, seu in proximo periculo peccandi mortaliter, est in continuo statu peccati mortalis, ipsique incumbit sub mortali obligatio hanc occasionem amovendi dum potest; quod si omittat, consequenter peccat mortaliter : et ideo qui versantur in tali consuetudine quam volunt aut non curant corrigere non sunt absolvendi et omnes confessiones quas durante illa voluntaria consuetudine fecerunt, sunt repetendæ, quia invalidæ.

Dico 4° : Qui ex jam dicta consuetudine jurat falsum etiam inadvertenter, reus est peccati mortalis perjurii juxta Navarr., Medinam, Valentiam et alios quos citat et sequitur Sylvius hic q. 98 a. 3; quia tale perjurium, etsi non sit voluntarium in se, est tamen voluntarium in sua causa, nempe in prava consuetudine quam debuit et potuit auferre et non abstulit.

Imo juxta eundem Sylvium, cum supponatur paratus jurare quodlibet, sive verum, sive falsum, nec tunc etiam excusatur a peccato mortali, quando jurat verum, nisi advertat esse verum, quia alioquin per accidens est quod juret verum, siquidem sit æque paratus jurare falsum ac verum, et ex illa prava animi præparatione procedat ejus juramentum.

Dices : S. Th. hic art. 3 ad 2 dicit : « Quod si quis non advertat se jurare et esse falsum quod jurat, non videtur habere intentionem jurandi, et ideo a perjurii crimine excusatur » : ergo.

Resp. hoc esse verum in eo qui sic inadvertenter jurat ut ex hoc videatur non habere intentionem jurandi, qualis est qui jurat inadvertenter *ex lapsu linguæ*, de quo expresse loquitur ibi S. Doctor. At id dici non potest de illo qui voluntarie permanet in consuetu-

dine jurandi indiscriminatum, sive verum, sive falsum, is enim jurando inadvertenter ex illa consuetudine, habet saltem voluntatem virtutalem jurandi falsum.

Quantum ad alias objectiones quæ fieri possunt contra hanc conclusionem, require dissert. de Juramento art. 4, circa particulam *Veritas*.

Dico 5° : Qui jurat inadvertenter falsum ex hac prava consuetudine quam tamen serio retractavit et sedulo conatur extirpare, excusatur a peccato : quia perjurium non est amplius illi voluntarium in causa, quæ ipsi nunc est odiosa et involuntaria.

Quod hic dixi de consuetudine pejerandi, proportionem servata, dicendum est de aliis pravis consuetudinibus, v. g. blasphemandi, turpia loquendi, detrectandi, etc.

ARTICULUS V.

UTRUM LICEAT EXIGERE SEU RECIPERE JURAMENTUM A PEJERATURO, VEL JURATURO PER FALSOSES DEOS ?

Nota sensum tituli non esse, utrum liceat exigere ab aliquo ut pejeret, vel juret per falsos deos, hoc enim esset exigere ab eo peccatum formaliter et directe, quod nunquam licet : sed utrum liceat exigere simpliciter ut juret, licet aliunde sciatur pejeraturus aut juraturus per falsos deos.

Dico 1° : Si aliquis exigit juramentum tanquam persona publica, secundum quod exigit ordo juris, ad petitionem alterius partis, ut judex v. g., non videtur esse in culpa, etiam si sciat alterum juraturum falsum¹. Quia 1° non tam judex videtur tunc exigere juramentum, quam ille ad cujus instantiam exigit, qui non evadit culpam mortalem, si conscius futuri perjurii non desistat urgere, ut dicam modo.

2° Quia judex tum ratione officii publici quod gerit, tum ratione partis quæ urget et cui tenetur administrare justitiam, habet justam causam non impediendi seu permittendi perjurium quod alter ex propria malitia est commissurus; licet enim malo uti propter bonum sicut et Deus utitur².

Sylvius hic excipit casum quo pars urgens etiam sciret alterum pejeraturum; tunc enim inquit, judex non potest illi irrationabiliter culpabiliter petenti acquiescere, nec id exigi ordo juris cum injuria divinæ majestatis

¹ Hic q. 98. a. 4. o. — ² *Ibid.* ad 4.

Equidem fateor judicem in hoc casu teneri facere quod in se est, ut pars exigens remittat juramentum; sed si nolit et ex denegatione judicis nascatur inconveniens, puta scandalum, quod judex dicatur denegare absque causa justitiam, quod habeatur corruptus, suspectus, etc., puto sufficientem esse ipsi causam negligendi utriusque et exigentis et pejerantis peccatum. Si enim privatus ob commodum temporale possit permittere peccatum usurari a quo petit mutuum, a fortiori judex in præsenti casu. Nemo enim, ut communiter dicitur, tenetur impedire peccatum proximi cum gravi suo damno.

Magis fundate idem Sylvius excipit causas criminales, in quibus accusator in probatione deficiens, vellet judicem exigere juramentum a reo. Sive enim reus existimetur pejeraturus sive non, non potest judex ab eo juramentum exigere, sed accusator in probatione deficiens, causa cadit et debet pœnam talionis luere. Ita statuunt jura caus. 2. q. 3 c. *Qui non*, et q. 8 c. *Qui crimen*. Non videtur etiam judex posse exigere juramentum ab utraque parte de re inter ipsas controversa, quia tunc necesse est alterutram partem pejerare.

Dico 2°: Privatus nesciens aut dubitans an alter sit pejeraturus necne, potest ex causa ab eo exigere juramentum, etiamsi iste fortasse pejeret. Quia nemo præsimitur malus nisi probetur, et exigens utitur jure suo ad habendam notitiam rei quam refert ipsum scire.

Dico 3°: Privatus sciens aut probabiliter credens alterum pejeraturum, non potest regulariter absque gravi peccato exigere, vel etiam a parato recipere juramentum: quia est præbere alteri occasionem peccandi absque ulla spe alicujus boni, cum sit juraturus contra exigentem, et id quod prætendit negaturus, aut quod negat asserturus; unde veritas non solum obscurabitur magis, sed evertetur.

Confirm.: cum nulla sit justa causa exigendi aut recipiendi in tali casu juramentum, exigens vel recipiens convincitur aut saltem moraliter censetur velle potius perjurium, quam simplex juramentum.

Unde sanctus Augustinus sermon. 41 *de Sanctis* dicit: « Ille qui hominem provocavit ad jurationem et scit cum falsum esse juraturum, vincit homicidam; quoniam homicida corpus occisurus est, ille animam ». Et ibidem refert exemplum de quodam Tutolymeno qui divinitus in raptu flagris affectus fuit,

¹ Hic q. 98. a. 4. o. ad 1.

eo quod juramentum a proximo in tali casu exegisset.

Nec juvat respondere quod qui paratus est pejerare, jam seipsum mala voluntate pemerit, antequam re ipsa pejeret. Quia nihilominus hujus juramenti exactor causa est cur externo perjurio nomen Dei polluat. Adde quod homines sæpe non habeant voluntatem pejerandi, sed eam concipiunt, cum urgentur ad jurandum.

Dixi 1°, *sciens aut probabiliter credens*. Tunc censetur aliquis *scire*, quando ipsi certo constat de opposito quod alter vult determinate jurare; *probabiliter credere*, quando novit jam alias pejerasse, esse malæ conscientiae, nihili facere juramentum.

Dixi 2° *regulariter*; quia quidam non improbabiler excipiunt quosdam casus: 1° si agas causam alterius et ratio officii tui postulet ut ab adversario jusjurandum petas, ita ut si omittatur habearis prævaricator; 2° si spes illum metu et reverentia divini Nominis non ausurum pejerare et alias magni tua intersit; 3° si ejus perjurio uti possis in tuum commodum; v. g. aliquis qui apud alios habetur verax, te falso crimine infamavit, exigis ex causa ab eo juramentum in alia re, quam alii norunt esse falsam, prævidens ipsum pejeraturum, ut sic fides ei detrahatur et calumniam propulses. Quia in his casibus est spes alicujus boni ob quod potest negligi peccatum alterius.

Dices contra conclusionem: Licet exigere juramentum ab infideli quem scis juraturum per falsos deos: ergo et ab eo quem scis pejeraturum.

Resp. neg. consequentiam. Disparitas patebit ex sequenti conclusione. Unde

Dico 4°: Licet ex causa gravi exigere juramentum ab infideli qui scitur juraturus per falsos deos¹. Ita post S. Aug. epist. 154 *ad Publicolam*, S. Thomas et theologi communiter. Probatur 1° ex S. Scriptura, Genes. 31, ubi Jacob recepit juramentum Laban jurantis *Per Deum Abraham et per Deum Nachor*. Item ex praxi quotidiana mercatorum qui contrahunt cum infidelibus, et principium qui ineunt fœdera cum illis.

Probatur etiam ratione². Quia in juramento per falsos deos, habetur bonum fidei seu finis juramenti, nempe confirmatio veritatis, ex quo vel sequitur lucrum, vel vitatur damnum, proindeque subest justa causa permittendi peccatum alterius, quod non repe-

¹ Hic q. 98. a. 4. o. ad 4. — ² *Ibid.*

ritur regulariter in perjurio, ut dictum est : et hæc est disparitas ad instantiam factam contra præcedentem conclusionem.

Dices : Non liceret ab eo qui scitur sacrificaturus idolo, petere simpliciter ut sacrificet, neque a mago qui scitur curaturus per magiam ut curet, etiamsi ille posset vero Deo sacrificare, et iste sine magia curare : ergo similiter, etc.

Ad primum Sylvius hic illud concedit et negat consequentiam, conaturque afferre disparitatem quæ nobis videtur insufficiens : quapropter nego cum quibusdam aliis hoc primum esse illicitum ubi esset gravis causa sacrificium petendi : etenim juxta principium jam pluries inculcatum, licet ex gravi causa petere ab alio, id quod potest licite facere, etsi prævideatur quod ex propria malitia sit male facturus ; quia possumus malo uti ad bonum sicut facit Deus¹ ; et nemo tenetur impedire peccatum alterius cum gravi suo damno, ut dictum est.

Ad secundum, negant illud Lessius et Layman, sed immerito ; probavimus enim articulo de Magia, nunquam licere habere societatem cum dæmone nec ab eo recipere, aut permittere, ut per eum nobis conferatur beneficium. Vide loco citato. Non sic autem nobis prohibetur omnis societas cum infidelibus, nec ab eis recipere aliquod beneficium.

Petes 1° quodnam sit peccatum gravius, jurare per falsos deos verum, vel jurare falsum per verum Deum ?

Respondet S. August. epist. citata : « Sine ulla dubitatione minus malum est per deum falsum jurare veraciter, quam per Deum verum jurare fallaciter », quod ordinarie verum est ; quia plerumque infideles jurant ex ignorantia quæ saltem minuit eorum peccatum, vel etiam non jurant ex animo. Per se tamen videtur gravius jurare veraciter per falsum deum, quia hoc est ipsum ex animo venerari pro vero Deo, quod est scelus idololatriæ.

Petes 2° utrum perjurium sit gravius homicidio.

Resp. : Perjurium secundum se et ex objecto est gravius homicidio². 1° Quia est directe contra Deum et virtutem religionis, quæ est inter virtutes morales nobilissima, homicidium autem est directe contra proximum et virtutem justitiæ particularis. 2° Quia homicidæ interdum defertur juramentum ad se purgandum ; quod frustra fieret si homicidium esset gravius, quia præsumeretur tunc

quod qui majorem culpam homicidii commisisset, non vereretur minorem perjurii incurere.

Quod autem homicidium gravius puniatur in judicio humano, non est quod sit majus peccatum coram Deo, sed quia est magis nocivum hominibus et reipublicæ, quod maxime spectant judicia humana.

Petes 4° quænam sint pænæ perjurorum ?

Resp.¹ : Jure civili, ut docet Glossa in l. Si quis major. 41 Cod. de Transactionibus, perjuri in juramento promissorio alteri nocivo sunt ipso facto infames, infamia scilicet civili. Non autem perjuri in juramentis assertoriis aut promissoriis soli Deo factis : quos tamen judex potest etiam per sententiam infamia notare et aliis pœnis arbitrariis mulctare, non secus ac blasphemos et alios peccantes contra solum Deum. Unde in multis locis puniuntur præcisione manus ; apud Scytas plectebantur pœna capitis ; apud Judæos manuum pedumque extremorum abscissione.

Jure canonico caus. 6. q. 1. c. Infames 17. Quicumque perjurus notorius est ipso facto infamis, infamia facti scilicet, quæ non est pœna canonica, nec inducit irregularitatem, sed tollitur bona vita, oblivione, mutatione loci, ut docent auctores. Si autem irrogatur et declaratur per sententiam judicis, ut cum quis de perjurio est condemnatus tunc est infamia juris inducens irregularitatem, nec tollitur per pœnitentiam, oblivionem aut mutationem loci. Ita ibidem cap. Quicumque 18 et caus. 22, q. 1. cap. ultimo, decernitur ut pro crimine perjurii pœna gravissima in foro conscientiae imponatur, qualis pro homicidio, adulterio etc.

In summa ipso jure, seu ante sententiam judicis nulla censura seu pœna canonica ob perjurium incurritur sicut docent canonistæ apud Layman. hic cap. ultimo n. 12.

DIGRESSIO HISTORICA.

DE REPREHENSIONE SANCTI PETRI A SANCTO PAULO.

Utrum sincere, an simulatorie S. Paulus S. Petrum reprehenderit ?

Ad art. 2 præcedentis dissert.

Factum sic refert S. Paulus ad Galat. 2 : Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam a Jacobo. cum Gentibus ede-

¹ Hic q. 98. a. 4. o. ad 4. — ² Quodlib. 1. a. 18.

¹ Hic q. 98. a. 3. ad 3.

bat : cum autem venissent subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant ; et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem : sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus : Si tu cum judæus sis, gentiliter vivis, et non judaice, quomodo Gentes cogis judaizare ?

Circa hoc factum itaque, acris, ut jam dixi, concertatio fuit inter S. Hieronymum et S. Augustinum, ut patet ex hujus epistolis et maxime ex epistola 19, Hieronymo contentente cum quibusdam Græcis ex conventionem inita inter S. Petrum et S. Paulum, Petrum non ex animo sed honesta dispensatione simulasse observantiam legalium, et Paulum non sincere sed simulatorie Petrum reprehendisse ut sic Judæos a legalium observatione averterent. Augustino e contra propugnante Petrum vere legalia observasse et in hoc imprudenter egisse, ideoque sincere a Paulo et non simulatorie fuisse reprehensum. Cum quo

Dico : Paulus vere et ex animo reprehendit Petrum et non simulatorie¹. Ita cum Augustino Tertullianus, Cyprianus, Cyrillus Alexandrinus, Gregorius Magnus et S. Thomas.

Probatur². Nefas est credere aliquid falsum esse in Epistolis Pauli, quæ in tota Ecclesia habentur constanter pro Scripturis canonicis : atqui ex Epist. ad Galat. 2 constat Paulum ex animo et non simulatorie reprehendisse Petrum : ergo. Probatur minor : in eadicit Apostolus se restitisse in faciem Petro, *quia reprehensibilis erat et non recte ambularet ad veritatem Evangelii* : ergo eum non immeritum, ex animo et non simulatorie reprehendit Paulus.

Porro adverte non peccasse Petrum in hoc quod ad tempus legalia observabat³, quia hoc ipsi tunc adhuc licebat tanquam ex Judæis converso, quod et non semel fecit Paulus ipse ut dicemus modo : sed peccabat in hoc quod circa legalium observantiam nimiam diligentiam intempestive adhibebat ne scandalizaret Judæos, ita quod ex hoc sequebatur Gentilium scandalum. Cum enim a paucis degeret Antiochiæ promiscue vivebat cum Gentibus conversis quibuslibet cibis etiam Lege vititis ut ipsi vescens. Ilæc eo agente, supervenere ab Hierosolymis ex Judæis Christiani, nondum plane legem Moysis dedocti, qui Gentium consortia ferrent iniquius. Ne ergo eos offenderet Petrus a mensa Gentilium se subtraxit. Quo facto Petri, capitis et principis Ecclesiæ,

existimarunt Gentes cæremonias legis Judaicæ adhuc esse necessarias ad salutem, ac proinde Paulum non recte hactenus eas docuisse. Fuit ergo istud peccatum veniale non erroris in fide, sed in facto et imprudentiæ.

Nec valet si dicas cum Baronio ad annum Christi 51, Petrum dici *reprehensibilem* a Paulo, non ratione operis jure riteque ex dispensatione patrati a Petro, sed quia ex illo opere aborta res est merito reprehendenda, nimirum quod Petri exemplo Gentes ad judaizandum impellerentur. Non valet, inquam ; injuste enim quis ob alterius peccatum reprehenditur, cujus nulla ratione est particeps. Sic actionibus Christi multoties Judæi offensi sunt, quis ideo reprehensioni obnoxium fuisse Salvatorem dixerit ? Iniquus ergo fuisset Paulus suam animadversionem dirigens in Petrum, nisi aliquatenus deliquisset.

Solvuntur objectiones.

Objicies 1° : Paulus non potuit ex animo et serio reprehendere in Petro quod ipse licitum existimabat et quod ipse fecit, alias fuisse iniquus in sua reprehensione : atqui Paulus existimabat legalium observantiam esse licitam et ipse ea observavit, dum Timotheum circumcidit, dum sibi more Nazareorum caput totundit, seque purificavit cum Judæis : ergo non serio, etc.

Resp. dist. majorem : si Petrus id fecerit prudenter et sine scandalo fraterno, conc. maj. ; si Petrus id fecerit imprudenter et cum scandalo fraterno neg. majorem. Ad hunc sensum distinguo minorem : Paulus observavit legalia prudenter et sine scandalo fraterno, conc. minorem ; imprudenter et cum scandalo fraterno, neg. minorem. Longe dispar itaque fuit factum Petri et Pauli. Paulus absque Gentilium offensione observavit legalia inter Judæos, ut eis persuaderet se non damnare legem Mosaicam tanquam malam. Neque ob hoc se subduxit a conventu Gentilium ; unde nullam ipsis præbuit ansam suspicandi, quod necessaria esset ad salutem Legis observatio. Unde Timotheum circumcidit, quia ex matre Judæus erat ; Titum non circumcidit, quia erat ex utroque parente gentilis. At vero S. Petrus imprudenter se gessit, quia in civitate quæ Gentilium erat, prius cum Gentibus convescens, postea vero propter observationem Legis ab eorum mensa se subducens ne offenderet Judæos advenientes Hierosolymis Antiochiam, oc-

¹ 1. 2, q. 103 a. 4. ad 2. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.*

casionem præbuit gentibus existimandi necessariam esse abstinentionem a cibis lege Mosaïca velitis, quia videbant Principem Apostolorum in ea re prius factum suum corrigere. Uno verbo Petrus cogebat gentes Judæizare *conversationis exemplo*, licet non docentis imperio, ut ait Augustinus, cujus est hæc solutio epist. 19, non vero Paulus.

Inst.: Si S. Petrus non se subduxisset a mensa Gentilium, non peccasset quamvis inde fuissent offensi Judæi : ergo nec peccavit se subducendo a mensa Gentilium cum ipsorum offensione. Patet antecedens, quia Paulus ipse non se subducebat a Gentilium mensa, etiamsi inde Judæi possent offendi.

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est quod Judæi immerito offensi fuissent ex convictu Petri cum Gentilibus, scandalumque fuisset passivum ex illorum parte, non activum ex parte Petri, quia Apostoli prædicabant palam jugum legis non esse imponendum Gentilibus, et legalium observantiam desinere idque in concilio Jerosolymitano, præside Petro, decreverant. At vero Gentiles merito offendeantur ex subtractione Petri a suo convictu, quia hoc posterius ejus factum ipsis videbatur prioris retractatio, et animata quædam prædicatio qua docebatur Legem esse servandam.

Obj. 2° : Petrus non secus ac Paulus ipse cæterique Apostoli, legis Mosaïcæ ritus non ex animo observarunt, sed pia quadam dissimulatione, seu honesta dispensatione ut Judæos lucrifacerent : ergo non erat vere reprehensibilis, nec ipsum ex animo Paulus reprehendit. Probatur antecedens ex ipsis Apostoli verbis prius citatis ubi de facto Petri dicit : *Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem* : Ergo.

Confirm. ex eodem Apostolo I ad Cor. 9, de se ipso dicente : *Factus sum Judæis tanquam Judæus ut Judæos lucrarer : iis qui sub lege sunt quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege) ut eos qui sub lege erant lucrifacerem* : ergo.

Resp. neg. antecedens. Ad probationem, dico factum et exemplum Petri vocari a Paulo simulationem, quia Petrus simulabat se legem observare quasi adhuc obligantem, cum revera id non intenderet, utpote quam sciret abolitam, sed solum intenderet se moribus Judæorum pro tempore accommodare, ne illos offenderet.

Ad confirmationem, neg. consequentiam. Non enim sensus est quod Apostolus factus sit

Judæis tanquam judæus quod simularet se observare legem Mosaïcā, alias sequeretur ipsum pariter simulasse observantiam ethnicarum superstitionum, cum ibidem dicat : *Factus sum iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem,..... ut eos lucrifacerem*. Factus est ergo Judæis tanquam judæus, « non simulantis astu, sed compatiens affectu », inquit S. Aug. epist. 9. Sicut ministrans infirmo fit tanquam infirmus cum illo, non quod se febres habere mentiatur, sed quia condolentis animo cogitat quemadmodum sibi ministrari vellet, si ipse ægrotaret : ita, inquam, Apostolus factus est Judæis tanquam judæus : sic enim eorum infirmitati compatiens quandoque legem observabat, ut ostenderet non esse malam, quandoque non observabat ut ostenderet non esse amplius necessariam ad salutem.

Inst.: Legalia post passionem Christi erant antiquata et mortifera : ergo neque Petrus neque alii Apostoli illa observarunt aut observare potuerunt sincere. Probatur antecedens ex Apost. ad Galat. 5, dicente : *Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit*.

Resp. neg. antecedens¹, scilicet pro tempore, quo nondum erat sufficienter promulgatum Evangelium, tunc enim erant mortua quidem, sed nondum mortifera, nisi pro eis qui ea observabant ut necessaria ad salutem, quasi fides Christi non justificaret, et hoc sensu intelligendus Apostolus citatus.

Repones : Legalia erant bona vel mala : si bona, non fuit reprehensibilis Petrus quod ea observaverit ; si mala, ergo apostoli non sincere sed simulatorie ea observarunt.

Resp. tunc non esse mala, et hoc sensu negativo esse bona non autem absolute quasi aliquam vim adhuc haberent aut necessaria forent ad salutem, erant enim, ut dixi, mortua, licet nondum tunc mortifera : nec in hoc peccavit Petrus quod ea absolute observaverit, sed quod ea observaverit intempestive et imprudenter.

Replicabis, si non sint malæ cæremoniæ Legis, ergo nos possumus etiam nunc eas observare, quod tamen hæresis Ebionis, Cerenthi et Nazaræorum.

Resp. neg. consequentiam : distinguenda sunt enim tempora. Tunc cum lex evangelica nondum esset sufficienter promulgata, poterant adhuc observari legis cæremoniæ, ut Synagoga cum honore deducetur ad sepulcrum, sed promulgata plene Evangelii veritate mor-

¹ 1. 2. q. 103. a. 4. ad 1.

tiferæ factæ sunt : unde qui eas nunc observaret, haberetur violator sepulcri, quo multis a sæculis condita est Synagoga. Ita S. Aug. epist. 19.

Obj. 3°: Auctoritatem veterum qui Apostolos legalia simulate observasse et Paulum simulate reprehendisse Petrum asseruerunt. Hi sunt Origenes, Didymus, Apollinaris Laodicænus, Alexander, Eusebius Emissenus, Theodorus, Heracleotes et S. Chrysostomus, quorum sententiam S. Hieronymus omni conatu propugnavit : ergo.

Porro simulationem hanc de qua sæpe in hac digressionem, non sic intelligebant laudati auctores¹, quasi actus legis secundum rei veritatem non facerent apostoli, sed quod non facerent tanquam observantes legis cæremonias, sicut si quis pelliculam virilis membri

abscinderet propter sanitatem, non causa legalis circumcisionis observandæ.

Resp. veterum illorum quos in suæ sententiæ patrociniū adducit S. Hieronymus quatuor ab ipso notatos esse hæreseos, nempe Origenem, Apollinarem, Alexandrum et Didymum, ut advertit S. Aug. epist. 19 ; supersunt ergo tantum tres, scilicet Eusebius, Theodorus et S. Chrysostomus, quibus S. Augustinus opponit SS. Cyprianum, Ambrosium et ipsum apostolum Paulum, et nos ipsi SS. Hieronymo Augustinum : maxime cum ille S. Augustini rationibus victus in ejus sententiam tandem descenderit, ut testatur S. Aug. epist. 260 *ad Oceanum* ; et constat ex ipso S. Hieronymo lib. 4 *Dialog. adv. Pelagianos* cap. 8 ubi fatetur aperte Petrum « non recto pede incessisse in Evangelii veritate et reprehensibilem fuisse ».

DISSERTATIO X

De sacrilegio.

D. Th. q. 99.

ARTICULUS UNICUS.

QUID ET QUOTUPLEX SIT SACRILEGIUM.

Dico 1° : Sacrilegium dicitur ab eo quod sacra legit seu furatur : unde sacrilegium, ex prima nominis impositione, est furtum rei sacræ, extensione autem significationis, est « omnis violatio, seu indigna et irreverens tractatio rei sacræ² ». Sicut enim ex eo quod aliquid ordinatur ad bonum finem sortitur rationem boni, ita etiam ex hoc quod aliquid deputatur ad Dei cultum, efficitur quiddam divinum, et sic ei quædam reverentia debetur quæ refertur in Deum : et ideo omne illud quod ad irreverentiam rerum sacrarum pertinet, ad injuriam Dei pertinet et habet sacrilegii rationem.

Dixi *rei sacræ*, quod intellige formaliter et reduplicative³, non enim omnis violatio seu

irreverens tractatio rei quæ est sacra, est sacrilegium ; sed tantum quando violatur seu irreverenter tractatur res sacra in eo in quo est sacra ; quapropter sedulo est advertendum ad quid res sit sanctificata, et utrum contra id agatur. Nam v. g. religiosus per votum solemne castitatis est sanctificatus ad munditiam carnis, et ideo erit sacrilegus si fornicetur, secus si detrahat, mentiatur, perjuret, etc., quia ad hæc non est sanctificatus. Similiter ager Ecclesiæ est sacer quoad exemptionem ab oneribus sæcularibus et jurisdictionibus, et ideo sacrilegium erit si illis gravetur, secus si quis ibi fornicetur, quia non est sacer ad puritatem a libidine.

Pro cujus clariori intelligentia, nota duplicem quandoque rebus sacris inesse sanctitatem seu sanctificationem, unam ex ipsa sua institutione seu dedicatione : v. g., quando templum aut vasa cultui divino consecrantur, virgo per votum Deo dicatur. Alteram priori supervenientem, ut si persona jam sacra, v.

¹ 1. 2. q. 103. a. 4. ad 1. — ² Q. 99. a. 1. o. — ³ *Ibid.* a. 3. ad 3.

g. clericus eximatur a tributo, vel a jurisdictione sæculari, item dum prohibetur e templo violenter aliquem extrahi : hæc enim immunitates seu privilegia non debentur his rebus ex sua primæva dedicatione seu sanctificatione, sed per legem Ecclesiæ supervenientem : hæc autem immunitas seu privilegium dicitur sanctitas, quia ordinatur ad priorem sanctitatem tuendam, et illius gratia conceduntur. Actiones ergo quæ contra alterutram sanctitatem sunt sacrilegia.

Ex quo colliges actiones quæ sunt directe, contra primariam sanctitatem rei sacræ, ex natura rei independenter a jure positivo esse sacrilegas, ut violare virginem sacram, destruere templum, cultum divinum in eo impedire, et sic multa alia similia, quæ quis agit sine necessitate, censetur habere contemptui res sacras et viles reputare : contemptus autem talis est ex natura rei sacrilegus.

Quæ vero non directe contrariantur ei ad quod res sacræ primario sunt sanctificatæ, aut contrariantur tantum secundariæ sanctificationi, sunt sacrilegia, non ex natura rei, sed ex jure positivo ita disponente. Hujus generis sunt v. g. trahere clericos ad tribunal sæculare, ipsos aut eorum bona tributis onerare, confugientes ad Ecclesiam vi extrahere ; ita meo sensu verberare clericum, non enim videtur hæc immunitas ipsi debita vi primæ suæ sanctificationis, secus si occideretur aut mutilaretur, sicut ineptus fieret cultui divino. Idem censeo de effusione sanguinis aut seminis in templo, et pluribus aliis quæ jure positivo prohibentur in reverentiam rei sacræ : nam seminis aut sanguinis effusio non videtur directe magis contraria cultui divino ad quem primario sunt sanctificata templa, quam cætera peccata, v. g. mendacia, detractioes, etc., quæ, ut modo dicam, non sunt sacrilegia. Nota tamen quod actio licita de se vel illicita quæ fieret in contemptum rei sacræ foret ex natura rei sacrilega ratione pravæ intentionis, ut jam innui supra.

Sed difficultas est quid requiratur ut res censeatur sacra : quidam existimant requiri quod publico ritu aut institutione ad Dei cultum sit deputata, nec ad id sufficere quodlibet privatum propositum aut votum : unde inferunt violationem voti simplicis castitatis non esse sacrilegium. Ita Layman hic n. 2 ex jure consulto l. *In tantum*, l. *in Sacra* ff. de *Rerum divisione*, citans Suaresium et Greg. Thol. Verum ad consecrationem personæ id communiter non requirunt auctores, qui passim

habent violationem voti simplicis castitatis pro sacrilegio. Imo Cajetan hic, sic expresse docet contrarium, ut velit omnem qualiscunque voti simplicis, puta jejunii votivi transgressionem esse sacrilegam, quod tamen videtur alienum a communi sententia, quæ tantum id asserit de transgressionem voti simplicis castitatis, quia per illud corpus videtur Deo specialiter consecratum ad munditiam ; in aliis autem materiis nihil videtur violari quod sit ita Deo specialiter sacrum secundum moralem considerationem, ideoque late et minus proprie dicendum sacrilegium, sed potius perfidia et infidelitas. Non est tamen improbabilis sententia Cajetani ; pro qua vide Loth tract. 16. q. 9. a. 2.

Dices : Ut aliquis locus aut res censeatur sacra, requiritur quod auctoritate publica deputetur ad cultum divinum, ut dicetur infra : ergo similiter persona.

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est quod persona vovens non se deputet Deo, nisi quoad actus proprios : unde sufficit propria voluntas. Locus autem aut res deputatur cultui divino quoad usum communem, sicque requiritur auctoritas publica.

Dico 2º : Sacrilegium est speciale peccatum oppositum religioni ¹ : quia invenitur in eo specialis ratio difformitatis opposita religioni, quo videlicet violatur res sacra per aliquem irreverentiam.

Dico 3º : Sunt tres species sacrilegii ² : quia cum debeatur reverentia rei sacræ ratione sanctitatis, tanto sacrilegium est gravius quanto res sacra in quam peccatur majorem obtinet sanctitatem, ideo secundum diversam rationem sanctitatis rerum sacrarum quibus irreverentia exhibetur, necesse est distinguere species sacrilegii. Atqui attribuitur sanctitas 1º personis sacris, id est divino cultui deputatis ut subjectis sanctitatis, qua formaliter sunt sanctæ ; 2º locis ut contentivis personarum et rerum sacrarum ; 3º aliis rebus relative quatenus causant vel significant sanctitatem, aut ad sanctos ordinantur alio modo. Ergo sunt tres species sacrilegii : una contra personam sacram ; secunda contra locum sacrum ; tertia contra rem sacram, strictius sumpto nomine rei prout distinguitur a persona et loco, quarum singulæ in varias species seu gradus subdividi possunt.

Quantum ad primam speciem, fit quatuor modis : 1º inferendo manus violentas in clericum ; 2º violando luxuriose corpus Deo sa-

¹ Q. 99. a. 2. o. — ² *Ibid.* a. 3. o.

crum per votum continentiae; 3° trahendo personas ecclesiasticas ad tribunal sæculare; 4° exigendo ab iis per potestatem sæcularem tributa et vectigalia. Si tamen hæc duo ultima fiant aliter quam Ecclesiæ seu Romani Pontificis indulta permittant.

Quantum ad secundam speciem, notandum, juxta canonistas, locum sacrum dici eum, qui auctoritate publica deputatus est ad sacrificium Missæ, Ecclesiæ sacramenta et divina officia celebranda tametsi nondum sit consecratus aut benedictus. c. *Eccl.*, de *Immunit. ecclesiarum* (Layman qui lib. 4. tract. 10. cap. 7. n. 4. §. 6. ita censet, tamen lib. 5. tract. 5. cap. 5. dicit contrariam sententiam observari in praxi) quales sunt ecclesiæ et cœmeteria, non tamen sacristiæ aut cameræ ecclesiæ adjacentes, item nec oratoria privata aut eremitoria non consecrata aut benedicta, licet Episcopus dederit licentiam in eis Missam celebrandi, quia ad nutum domini possunt nihilominus ad usus profanos converti: nec etiam xenodochia quæ auctoritate episcopi non sunt erecta. In favorabilibus tamen, puta quoad immunitates, locis sacris annumerantur sacristiæ, cameræ adjacentes ecclesiæ intra triginta passus, et monasteria. Caus. 17. q. 4. c. *Quisquis* 21.

Ad eam ergo speciem pertinent omnia quæ fiunt contra sanctitatem loci sacri: et 1° quæ illam polluant, scilicet homicidium culpabile, aut injuriosa sanguinis effusio quæ sit mortalis et copiosa; effusio enim dicit plusquam aliquam guttulam: sufficit tamen vulnus infligi homini existenti in loco sacro, licet ab homine existente extra, aut sanguis extra effundatur, aut vulneratus extra moriatur, juxta Layman lib. 5, tract. 5, cap. 5, n° 7. Item effusio voluntaria seminis. Plures, aliis contradicentibus, excipiunt casum quo conjuges cogerentur diu manere in loco sacro cum periculo incontinentiæ; item sepultura excommunicati vitandi aut infidelis: per infidelem non intelligitur cathecumenus, nec proles nondum nata cum matre defuncta, quia censetur pars matris. Secus existimat Sylvius 3 p. q. 83, a. 3, q. 1, si extracta e ventre matris, in eodem reponatur, ut sepeliatur cum matre; quia, inquit, non censetur amplius pars matris. Sed posset quis reponere; non minus adhuc censeri moraliter partem matris, quam manum aut pedem amputatum, et cum hæc sint odiosa, esse restringenda.

Nola quod ut locus sacer per præcedentes actus censeatur pollutus sic ut indigeat recon-

ciliatione, debeant esse notorii, notorietate facti vel juris, non tamen ut sacrilegii reatus incurratur.

2° Ad eandem speciem pertinent effractio, aut spoliatio, aut incendium loci sacri, ever-sio altaris: ubi nota quod effringens simul et spolians excommunicatur ipso facto, c. *Conquesti* 22. de *Sentent. excom*; non effringens tantum, nec spolians tantum.

3° Ad eandem speciem pertinet extractio violenta aut fraudulenta personæ, quæ azyli causa ad locum sacrum confugit, exceptis iis quos excipit Greg. XIV, bulla *Cum alias* data 1591, scilicet: « Qui fuerint publici latrones viarumque grassatores; qui itinera frequentata vel publicas stratas obsident, ac viatores ex insidiis aggrediuntur, depopulatores agrorum, quive homicidia et mutilationes membrorum in ipsis Ecclesiis, earumve cœmeteriis committere non verentur, aut qui proditorie proximum suum occiderint, aut assassini, vel hæresis aut læsæ majestatis in personam ipsiusmet principis rei ». Sunt verba bullæ. Circa quæ nota 1° quod iste etiam censetur proditorie occidere qui occidit veneno; 2° nomine assassini intelligitur, qui pretio conductus hominem incautum occidit. Non solum autem mandatarius, sed etiam mandans privatur immunitate, quia qui facit per alium, perinde est ac si faceret per se ipsum, ut fert regula juris 72 in 6.

In dicta vero bulla etiam decernitur quod in dubio an reus gaudere debeat immunitate, ad episcopum pertinet resolvere, et ubi resolvit reum non gaudere immunitate, iudex laicus non possit eum statim extrahere e loco sacro, sed prius debet haberi licentia episcopi aut ejus officialis, et interesse nomine episcopi aut officialis aut persona ecclesiastica.

4° Ad eandem speciem pertinet furtum in loco sacro, sive res furtiva sit illic deposita causa azyli et securitatis, sive non. Ita probabiliter Sylvester, Cajetanus, v. *Sacrilegium*, Sylvius hic, et alii. 1° Quia in jure sic legitur caus. 17. q. 4. cap. *Quisquis*: « Similiter sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro »; ubi cum jus non distinguat, nec nos distinguere debemus. 2° Quia ut discurrebat Sylvius, hoc ipso quo locus est sacer, tanta ei debetur reverentia, ut sit azylum omnibus rebus quæ in eo sunt, etiamsi eo animo non fuerint illic depositæ; ac proinde contra loci reverentiam est, si quodlibet furtum ibi perpetretur.

5° Tandem ad eam speciem pertinent actus profani a jure prohibiti specialiter in reverentiam loci sacri, nempe strepitus forensis sæcularis, mercatura, convivia, confabulationes, etc., quæ tamen communiter non excedunt culpam venialem, nisi sit gravis excessus, aut notabilis officii divini perturbatio, aut scandalum.

Cætera vero peccata, sive interna, sive externa, commissæ in loco sacro quæ non contrariantur ei ad quod sanctus est, neque jure positivo in ejus reverentiam prohibentur, ut detractio- nes, mendacia, perjuria, blasphemias, et similia, non sunt sacrilegia: quia licet hæc circumstantia loci sacri aliqualem indecentiam importet, non tamen est gravis præcise ratione loci sacri, nec transfert in speciem sacrilegii, quia non est violatio rei sacræ in quo est sacra: sicut nec omne peccatum quod committit persona sacra est sacrilegium, sed solum id quod est contrarium ei ad quod est sacra, ut si virgo Deo dicata fornicetur. Ita communiter post D. Thomam hic a. 3. ad 3. contra Suaresium et alios paucos.

Quantum ad tertiam speciem sacrilegii, quæ circa res sacras alias a personis et locis committitur¹, diversos etiam habet gradus secundum differentiam rerum sacrarum.

Primum locum tenent sacramenta² quibus homo sanctificatur, quorum præcipuum est Eucharistiæ sacramentum quod continet ipsum Christum. Ad hanc ergo speciem reducitur omnis abusus sacramentorum et eorum perceptio seu ministratio in statu mortifero, sed maxime violatio sacramenti Eucharistiæ quod est gravissimum sacrilegium inter ea scilicet quæ pertinent ad hanc tertiam speciem; gravius enim foret sacrilegium quod committeretur in ipsam Christi personam in propria specie se exhibentem, quale fuit Judæorum Christum crucifigentium³. Nec obstat quod in Eucharistia sit etiam persona Christi, quia Christus non se exhibet ibi in forma personæ vel rei animatæ, sed per modum cibi et potus. Et ideo S. Doctor hic non ad primam, sed ad hanc tertiam speciem sacrilegii refert.

Secundum locum obtinent vasa ad susceptionem, seu administrationem sacramentorum consecrata vel benedicta⁴: item cruces, imagines, reliquiæ Christi et sanctorum, huc etiam revocari possunt sacrum chrisma.

oleum benedictum, sacra nomina Christi et sanctorum, sacrum Evangelium et tota Scriptura sacra, hymni, cæremoniæ ecclesiasticæ, ita ut eorum indignæ tractationes sint sacrilegæ plus vel minus secundum quod res sunt plus vel minus sacræ: ut si bibas in sacro vase, ut fecit Balthazar, si conculces imagines, si verba Scripturæ adhibeas ad facetias, amatoria, ad hæresim stabiliendam, etc. Huc etiam referri potest omnis irreverentia quæ committitur in recitando divino officio, sacris cæremoniis obeundis, in musica lasciva aut profana rebus divinis adhibita.

Tertium locum obtinent, quæ pertinent ad ornatum Ecclesiæ et ministrorum¹, ad quæ reduci possunt cerei, aqua benedicta, et alia sacramentalia, ut si vestibus sacerdotalibus uteris ad usus profanos, aut ad ludicra.

Quarto loco reponuntur jura et bona ecclesiastica², hoc est bona deputata, seu legata ad sustentationem ministrorum et Ecclesiæ obsequium tam mobilia quam immobilia: hæc enim licet in se nullam sanctitatem habeant, tamen jure canonico ob reverentiam quæ debetur cultui divino, ad quem ordinantur, debent esse immunia a sæcularium invasione, detentione et defraudatione, quæ ideo in jure sæpe dicuntur sacrilegæ; secus, inquit Layman lib. 4 tract. 10, cap. 7, n. 15, quando per legitimam distributionem facta sunt propria pauperum aut ministrorum Ecclesiæ.

Sacrilegiis hujus speciei adjungit Lessius violationem diei dominicæ et festorum; quia juxta ipsum sacra sunt et ipsis debetur reverentia quædam, quatenus sunt mensura sacrarum actionum: sed vult ea tantum violari per opera servilia, aut alia prohibita, non per omissionem sacri; quia juxta ipsum sacrilegium sonat actum positivum: quod tamen non videtur universaliter verum saltem moraliter loquendo, licet enim sacrilegium plerumque sit peccatum commissionis, interdum tamen potest esse omissionis, ut si v. g. Ecclesiæ ministri sacrum fontem baptismalem ab immunditiis non custodiant, sacra vasa, corporalia et alia linteamina lavare aut reficere negligant, et maxime si sint negligentes in asservatione et renovatione SS. Eucharistiæ, videtur, inquam, talis negligentia posse dici sacrilega moraliter loquendo.

Petens 1° utrum sacrilegium sit semper peccatum mortale?

Resp. sacrilegium quod fit ex directa et for-

¹ Q. 99. a. 3. o. — ² *Ibid.* — ³ 3. p. q. 89. a. 5.

⁴ *Ibid.* a. 3. o.

¹ *Ibid.* a. 3. o. — ² *Ibid.*

mali intentione res sacras inhonorandi est semper mortale, propter contemptum formalem rei sacræ qui reducitur in Deum. Si vero fiat ob alium finem admittit levitatem materiæ. Ad quod discernendum tenenda est regula S.^{ci} Doctoris ¹, de qua jam supra, nimirum: « Tanto sacrilegium est gravius, quanto res sacra in quam peccatur majorem obtinet sanctitatem »; adde et quo gravior est profanatio. Sic furtum leve in loco sacro, est peccatum veniale.

Petes 2° quæ sit pœna conveniens sacrilegorum?

Resp. quod in pœnis duo sint consideranda ²: primum, æqualitas cum culpa ad hoc quod pœna sit justa, ut scilicet in quo quis peccat per hoc torqueatur, ut dicitur Sap. 11. Et hoc modo pœna conveniens sacrilegii qui sacris injuriam infert, est excommunicatio per quam a sacris arcetur.

Nota tamen quod licet hæc sit pœna conveniens sacrilegis, non ideo omnes sacrilegos ipso facto esse excommunicatos, sed tantum clericorum percussores, cap. *Si quis suadente* caus. 17, q. 14; effractores simul et spoliatores loci sacri cap. *Conquesti*, tit. *de Sent. ex-*

com.; gabellarum impositores aut exactores a clericis in bulla *Cænæ* casu 18.

2° Consideratur in pœnis utilitas ³: nam pœnæ quasi medicinæ quædam infliguntur ut his territi homines a peccando desistant. Sacrilegus autem qui sacra non veretur, non sufficienter videtur a peccando arceri per hoc quod sacra ei interdicuntur de quibus non curat: et ideo secundum leges humanas adhibetur pœna capitis, cod. l. 1. tit. 2. ll. 5, 10, 54: secundum vero Ecclesiæ statuta, quæ mortem corporalem non infligit, adhibetur pœna pecuniaria, caus. 17. q. 4. *Si quis contumax*, cap. *Quisquis*, cap. *Omnes præbyteri*, cap. *Qui subdiaconum*, ut saltem pœnis temporalibus a sacrilegiis revocentur.

Opportune hic advertit Sylvius ex citatis canonibus et ex D. Thoma manifestum esse ecclesiasticos judices habere potestatem infligendi delinquentibus pœnas pecuniarias: quod etiam agnoscunt principes sæculares in *Capitularibus Francorum*, lib. 3. c. 25. et l. 4. c. 15, relatis citatis in canonibus *Omnes præbyteri*, et *Qui subdiaconum*. Pro tota hac materia vide Layman lib. 4. tract. 10. cap. 7. et lib. 5. cap. 5.

DISSERTATIO XI

De simonia.

D. Th. Quæst. 110.

ARTICULUS I.

QUID SIT SIMONIA?

Dico 1°: Simonia communiter definitur: « Studiosa voluntas emendi, vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum » ⁴.

Explicatur ⁵. Dicitur *voluntas*, id est actus voluntatis, sicut enim justitia et partes ejus sunt in voluntate tanquam in subjecto, ita et omnia vitia illis opposita, et consequenter simonia dicitur *studiosa*, id est deliberata.

Dicitur, *emendi vel vendendi* ⁶, per quod in-

telligitur omnis contractus non gratuitus, id est contractus quo res spiritualis aliquo pretio temporali, vel alia re pretio æstimabili appetiatur et compensatur, ut sunt locatio, conductio, commutatio, do ut des, do ut facias, facio ut des, etc. Ad simoniam ergo proprie dictam essentialiter requiritur quod temporale intendatur explicite vel implicite ut pretium rei spiritualis, alias non erit venditio aut emptio, neque quivis alius contractus sic onerosus qui nomine venditionis vel emptio- nis possit intelligi. Et hæc est communis sententia theologorum et canonistarum et maxime S. Thom., non solum in definitione tradita,

¹ Illic a. 4. o.

² Illic a. 3. o. — ³ Ibid. a. 4. o. — ⁴ Q. 100. a. 1. — ⁵ Ibid. ad 2. — ⁶ Ibid. ad 5.

sed etiam in sequentibus articulis ubi probat non esse simoniam aliquid temporale recipere pro missis, pro concionibus, pro orationibus et aliis similibus spiritualibus, modo non recipiatur ut pretium, sed ut stipendium, vel aliquo alio honesto titulo.

Nec obstat quod hic videatur accusare simoniæ permutationes beneficiorum, in quibus temporale non intervenit: non enim S. Doctor dicit eas esse simoniacas ut dixerat in 4. d. 25. q. 3. a. 3. ad 8, sed non fieri *absque periculo simoniæ*: quod verum est, quia periculum est ne sic permutantes conveniant de aliquo pretio vel compensatione temporali. Aliunde cum a jure prohibeatur fieri has permutationes auctoritate privata, sunt simoniacæ simonia juris ecclesiastici, ut dicitur infra.

Dicitur *spirituale*; hoc est supernaturale, nimirum ut a Deo auctore supernaturali proveniens, aut ad Deum ut salutis spiritualis auctorem ordinans. Est triplex¹: spirituale per essentiam ut gratia, jurisdictio ecclesiastica, etc.; spirituale causaliter, quatenus est causa spiritualis effectus ut sacramenta; spirituale effective quatenus provenit a causa spirituali, ut sanitas collata per gratiam miraculorum.

Dicitur *vel spirituali annexum*². Id non est sic accipiendum quasi non sit spirituale, sed quia non est spirituale secundum se et ex se, licet ita sit per adhæSIONem ad spirituale: sicut licet corpus secundum se non vivat, vivit tamen ex unione animæ.

Dico 2°: Simonia non solum prohibetur jure positivo caus. 1. qq. 1 et 2, et l. 5. Decret. toto titulo 3: sed etiam est ipso jure naturæ mala³.

Prob.⁴ 1°. Res spiritualis, utpote superioris ordinis, non potest aliquo terreno pretio æstimari et compensari absque eo quod deprimatur et ei gravis injuria irrogetur. Unde Prov. 3 de Sapientia dicitur: *Pretiosior est cunctis opibus et omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari*. Et Petrus Act. 8 in ipsa radice, Simonis pravitatem condemnans, dixit: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri*. Atqui in hoc sita est simonia, quod res spiritualis pretio terreno æstimetur et compensetur: ergo.

Prob.⁵ 2°. Id non potest esse debita venditionis materia, cujus venditor non est dominus: atqui homo non est dominus spiritua-

lium rerum. seu dispensator tantum, secundum illud I Cor. 4: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei*: ergo.

Prob.⁶ 3°. Venditio repugnat spiritualium origini, quæ ex gratuita Dei voluntate proveniunt: unde et Dominus dixit Matth. 10: *Gratis accepistis, gratis date*: ergo.

Nec obstat omnia etiam temporalia esse ex gratuita Dei voluntate, idque, quod gratuito accipitur, posse juxta occurrentem necessitatem vendi: intelligendus est enim S. Doctor de his quæ supra naturæ debitum gratis a Deo homini dantur in ordine ad salutem, quæque talia sunt ex natura sua, ut nulla humana industria acquiri possunt.

Dico 3°: Simonia est vitium oppositum religioni non fidei⁷. Est enim voluntatis non intellectus vitium quo exhibetur irreverentia rebus sacris quod pertinet ad irreligiositatem.

Nec refert eam quandoque dici a Patribus et in jure hæresim simoniacam; sic enim appellatur⁸, non quod sit vere et proprie hæresis, sed 1° secundum exteriorem protestationem quatenus in hoc quod aliquis vendit donum Dei, quodam modo protestatur se esse dominum spiritualis doni, quod foret hæreticum, si sic interius sentiret; 2° quia Simon Magus a quo nomine accepit, erat aliunde hæreticus, dixit enim mundum non esse a Deo creatum, imo in hac ipsa materia simoniæ verosimiliter fuit hæreticus, quod non tantum voluerit emere donum Spiritus sancti, sed etiam crediderit id posse fieri: *Existimabat enim*, ait S. Scriptura, *donum Dei posse pecunia possideri*.

Hunc illi errorem tribuunt S. Ambrosius et Alphonsus a Castro.

Ab isto ergo Simone nomen sortita est simonia, quia fuit primus tempore novi Testamenti qui legitur hoc peccatum commisisse Act. 8. Nam Judas vendendo Christum nullam habuit rationem spiritualitatis ejus personæ, quam ut divinam non agnoscebat, unde non fuit formaliter simoniacus. Dico tempore novi Testamenti: quia in veteri Balaam et Giezi hoc crimen commisere.

Dico 4°: Peccatum simoniæ est ex genere suo peccatum mortale, nec admittit levitatem materiæ.

Probatur prima pars. Quia gravis injuria irrogatur rei spirituali dum rebus vilibus terrenis æquiparatur, et non secus ac istæ ven-

¹ Q. 100. a. 2. et 3. o. — ² Ibid. a. 1. ad 6. — ³ Ibid. q. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

⁶ Q. 100. a. 1. o. — ⁷ Ibid. et ad 1. — ⁸ Ibid. ad 1.

ditioni subicitur. Unde Act. 8, Petrus Simoni Mago imprecatur : *Pecunia tua tecum sit in perditionem*; et in jure caus. 1. q. 1. cap. 7, dicitur *flagitium execrabile*.

Probatur secunda pars, quia, quantumvis res sit in parvo gradu spiritualitatis, semper est magna injuria eam terreno pretio aestimare, et quo minus pretium datur pro re spirituali, eo minus videtur aestimari.

ARTICULUS II.

QUOTUPLEX SIT SIMONIA?

Dico 1° : Celebris est divisio simoniæ in simoniam juris naturalis et divini, et in simoniam juris positivi ecclesiastici. Prima prohibetur quia mala; altera mala quia prohibita. Primi generis est dum ea quæ sunt ex se spiritualia, aut spiritualibus annexa, ut gratiæ, sacramenta, jurisdictio ecclesiastica, etc., venduntur vel emuntur; secundi generis est dum ea qua quidem ex se non sunt sacra aut spiritualia, tamen ab Ecclesia vendi aut emi prohibentur propter propinquitatem vel ordinem quem habent, aut quem ipsis confert Ecclesia ad sacra et spiritualia, qualia sunt officia ad temporalium Ecclesiæ bonorum administrationem, ut œconomatus, advocatio, judicatura, etc.

Quidam recentiores post Durandum existimant hanc simoniam non esse proprie dictam simoniam, sed dici simoniam in jure, quia talibus contractibus constitutæ sunt pænæ simoniacorum. Rationes hujus sententiæ sunt: prima, quia Ecclesia sua prohibitione præcise non potest efficere quod id quod non est ex se sacrum seu spirituale, sit sacrum aut spirituale, quod tamen necesse est ut committatur simonia in ejus venditione aut emptione; secunda, quia facere id quod ex prohibitione juris tantum est malum, importat solum peccatum inobedientiæ, cum tota ratio peccati sit ex violatione præcepti humani. Hæ rationes non sunt contemnendæ, maxime prima.

His tamen non obstantibus communior canonistarum et theologorum sententia est, hanc simoniam esse vere et proprie dictam simoniam: quia, licet Ecclesia sua prohibitione non faciat rem non sacram esse sacram, nisi benedictione aut consecratione adhibita, quod hic non intervenit, facit tamen ut sit invendibilis ratione conjunctionis aut ordinis

ad rem sacram, et cum dignitas rei sacræ servanda, sit motivum et objectum formale talis prohibitionis, violari non potest prohibitio, nisi ipsa dignitas rei sacræ violetur, quod constituit vitium simoniæ.

Dices: Non ideo vendi rem sacram aut spiritualement pro temporali, quod requiritur ad simoniam, siquidem res de qua est prohibitio ex concessis non fiat sacra per prohibitionem.

Resp. equidem non vendi directe rem sacram, tamen vendi indirecte in quantum venditur res prohibita vendi propter rem sacram cui annexa est, ita ut eam vendendo censearis ipsam rem sacram vilipendere et pretio temporali æquiparare, non secus ac ipsam rem non sacram, quæ non nisi motivo et ratione dignitatis illius rei sacræ servandæ, prohibetur vendi. Et hinc patet responsio ad primam rationem in contrarium.

Confir. : lex humana facere potest materiam necessariam virtutis quæ ex se talis non est, quatenus non præcipit aut prohibet præcise, sed præcipit aut prohibet in certa materia ex motivo talis virtutis, ita ut virtus sit objectum formale legis. Sic præcipiendo auditionem Missæ in die festo ex motivo religionis facit hunc actum esse materiam necessariam religionis, et ejus omissionem esse peccatum contra religionem. Prohibendo vesci carnibus tempore Quadragesimæ ex motivo abstinentiæ christianæ facit hunc actum esse contra temperantiam. Prohibendo avelli furem a loco sacro propter sanctitatem loci, facit hunc actum esse profanationem loci sacri et sacrilegium: ergo similiter, dum prohibet rem non sacram vendi ex motivo religionis, scilicet propter reverentiam rei sacræ cui conjungitur aut ad quam ordinatur, efficit quod talis venditio sit contra religionem adeoque peccatum simoniæ.

Et per hoc patet responsio ad secundam rationem in contrarium, scilicet non esse solum peccatum inobedientiæ talem legem transgredi: in hac enim et similibus legibus currit duplex ratio obligandi: una generica obediendi quæ precise provenit ex præcepto superioris abstrahendo ab hac vel illa materia virtutis, et hæc est communis omnibus legibus; altera specifica quæ supposita lege resultat ex conditione materiæ et particulari honestate objecti formalis seu motivi quod legislator in illa materia respicit.

Hoc genus simoniæ, ut jam dixi, habet locum in venditione aut emptione officiorum

Ecclesiæ et in variis aliis rebus quarum venditionem aut emptionem Ecclesia prohibet propter ordinem quem habent ad res sacras. Ad id genus refert Lessius venditionem et emptionem beneficiorum quoad partem temporalem, sed male, ut dicemus infra, ubi etiam de permutatione beneficiorum de qua est specialis difficultas an sit simonia juris naturalis aut ecclesiastici tantum.

Dico 2° : Iterum dividitur in mentalem, conventionalem et realem. Mentalis est cum nullum intercedit pactum aut conventio sive expressa, sive tacita, sed solum est animus vendendi seu emendi, sive dandi vel accipiendi aliquid temporale ut pretium pro spirituali, vel e contra; et est duplex, una consistens in nuda voluntate committendi simoniam, v. g. emendi beneficium absque eo quod aliquid exterius agatur, sicut voluntas occidendi inimicum dicitur homicidium mentale : altera consistens in actione externa facta animo simoniaco, sed nullatenus exterius manifestato, ut si collator exterius gratis conferat Petro beneficium, intendens tamen ipsum obligare ad gerenda sua negotia.

Conventionalis est cum intercedit quidem pactum aut conventio expressa vel tacita dandi temporale pro spirituali et e contra, sed tamen executioni non mandatur saltem ex utraque parte. Si ex nulla parte impleatur, est pure conventionalis; si ex una dicitur conventionalis mixta.

Realis simpliciter est quando conventio expressa vel tacita ex utraque parte impletur, saltem quoad aliquid, si non quoad totum.

Nota diligenter pro tota hac materia de simonia REGULAM generalem Juris, scilicet : « Omnem pactionem, omnem conventionem in spiritualibus obligantem ad id quod non inest jure, cessare debere, nullam esse, et esse simoniacam, ad minus simonia juris ecclesiastici ». Caus. 1. q. 1. c. *Quam pio*, lib. 4 Decretal. tit. 35, *de Pactis*, cap. ultimo; ibid. lib. 5, tit. 3, *de Simonia*, cap. *Tua nos*; et alibi pluries.

Huic tamen regulæ generali derogatum est in quibusdam rebus et functionibus spiritualibus per contrariam consuetudinem communiter receptam, videntibus et non contradicentibus Ecclesiæ prælatis, v. g. viri religiosi paciscuntur absque scrupulo pro precibus mutuis, pro reliquiis, etc.; ministri Ecclesiæ quandoque paciscuntur de certo stipendio pro Missis, pro concionibus.

ARTICULUS III.

UTRUM SIT SIMONIA DARE TEMPORALE TANQUAM MOTIVUM OBTINENDI SPIRITUALE ET CONTRA, AUT EX MERA GRATITUDINE ?

Quæstio difficilis et alea ac periculis plena pro praxi. Hinc enim videntur militare principia pro veritate, illinc exurgere inconvenientia contra disciplinam : utrinque syrtes. Duce meo Sole Angelico, conabor mediā tenere viam, et neque ad dexteram nimiam rigoris, neque ad sinistram nimie laxitatis declinare. Unde

Dico 1° : Dare temporale tanquam motivum proxime et immediate obtinendi spirituale et e contra, absque interventu alterius motivi veri et honesti propter quod temporale detur, aut ex quo expectetur spirituale, est vera simonia. Mihi videtur certa et communis saltem nunc, nec nisi a casuistis longe plus æquo mollioribus non satis tuto impugnanda.

Probatur 1° ex damnatione propositionum sequentium ab Innocentio XI : « Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando per temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali aut e contra »; est 45. Eandem propositionem jam antea confixerant Universitates Parisiensis et Lovaniensis.

« Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, imo etiamsi sit finis rei spiritualis sic, ut illud plurius æstimetur quam res spiritualis »; est 46. Ergo est vera simonia dare temporale tanquam motivum obtinendi spirituale, absque interventu alterius motivi veri et honesti, propter quod detur temporale.

Probatur 2° ratione. Dare temporale ut motivum proxime et immediate obtinendi spirituale et e contra, absque interventu alterius motivi veri et honesti propter quod detur temporale, aut ex quo expectetur spirituale, est dare temporale virtualiter ut pretium spiritualis : atqui in hoc sita est ratio formalis simoniæ : ergo. Minor est certa. Probatur major in qua est difficultas. Tunc habetur saltem virtualiter et secundum moralem æstimationem intentio pretii, quando una res da-

tur et commutatur pro altera, licet non intendatur explicite et quasi in actu signato hanc rem esse pretium alterius; id enim non requiritur ad contractum onerosum, puta venditionis, sed sufficit ut detur una res in commutationem alterius, per hanc enim habitudinem moralem unius rei cum altera commutandæ, habetur ratio formalis constitutiva pretii, ut patet in omnibus contractibus onerosis: atqui qui dat temporale tanquam motivum proxime et immediate obtinendi spirituale absque interventu alterius motivi veri et honesti propter quod datur temporale, aut ex quo expectatur spirituale (quale foret v. g. motivum stipendii aut injustæ vexationis redimendæ) nihil aliud facit quam commutare temporale pro spirituali: ergo.

Si dicas ad rationem pretii requiri quod unum commutetur pro altero ex æstimatione et appretiatione unius ad alterum: esto; sed qui dat temporale præcise pro spirituali obtinendo, nullo alio interveniente motivo, dat temporale pro spirituali propter æstimationem et appretiationem saltem implicitam unius ad alterum; ob quam enim alteram causam daret, cum supponatur intendere unice et immediate obtentionem spiritualis pro temporali, nullo alio interveniente motivo?

Repones temporale non dari proxime et immediate ad obtinendam rem spiritualem, sed ad determinandum animum collatoris ad conferendam rem spiritualem, mediante qua determinatione obtinetur res spiritualis.

Resp., moraliter loquendo, non esse distinguendum in contractibus inter intentionem determinandi animum venditoris ad vendendam suam mercem, et inter intentionem obtinendi illam: imo emptor offerendo pretium, quid aliud intendit quam determinare venditorem ad vendendas suas merces? Et sane cachinnis excipiendus foret qui diceret venditori: Offero tibi centum nummos, non quidem ad obtinendum tuum equum, sed solum ut te determines ad illum mihi tradendum. Sic in nostro casu.

Dices insuper: Non est simonia sine pacto, cum sit emptio aut venditio, aut alter contractus onerosus: atqui hic nullum intervenit, pactum, ut suppono; ergo.

Resp. dist. majorem: non est simonia sine pacto explicito vel implicito, transeat; sine pacto explicito, neg. Et ad hunc sensum dist. minori neg. consequentiam. Quando ergo datur temporale ex solo motivo immediate obti-

nendi spirituale, et spirituale non rependitur nisi ex sola ratione dati temporalis, non minus intervenit pactum implicitum, quam si darem Titio centum nummos ex solo motivo obtinendi ejus equum, et ille ratione hujus summæ mihi traderet equum.

Quod si forte ex una parte concurrat aliud motivum verum et honestum, tunc ex altera parte erit simonia mentalis ad quam non requiritur pactum, sed sufficit voluntas vendendi aut emendi, sive dandi pretium temporale pro spirituali, et spirituale sub pretio æquali. Unde ad distinctionem majoris dixi, transeat.

Confirm. ex jure hæc probatio nostra cap. *Tua nos extra. de Simonia*, ubi Innocentius III ad veram culpam simoniæ, de qua ibi loquitur, non requirit formalem et explicitam intentionem commutandi temporale pro spirituali, sive dandi temporale tanquam pretium spiritualis, et e contra; sed sufficere judicat virtutalem inclusam in intentione obtinendi spiritualia per temporalia: hæc sunt ejus verba: « Si tamen is qui talem donationem facit ea intentione ducatur ut per temporalia bona quæ affert, spiritualia valeat adipisci, et clerici qui eum in fratrem admittunt, non essent eum, nisi commoda temporalia perciperent, admissuri, sine dubio tam ille quam isti apud districtum judicem qui scrutator est cordium et cognitor secretorum, culpabiles judicantur ». Quam, inquam, intentionem, nullo alio motivo interveniente, judicat Pontifex involvere pactum implicitum, et ideo sufficere ad simoniam.

Probatur 3º ab absurdo. Si non sufficeret ad simoniam quod temporale detur ut motivum proxime et immediate obtinendi spirituale eo modo quo explicuimus, et in quo diximus includi intentionem virtutalem pretii, sed requireretur quod detur formaliter et explicite tanquam pretium, nullus unquam nisi prorsus hebes et stupidus committeret simoniam, siquidem nihil sit facilius quam offerendo aliquod munus illud intendere ut motivum et non formaliter ut pretium. Imo ipse Simon Magus, simoniacorum pater, a simonia foret excusandus: non enim verisimile est quod obtulerit Apostolis pecuniam formaliter et explicite ut pretium, sed duntaxat ut motivum obtinendi donum Spiritus sancti. Absurdum consequens: ergo.

Dico 2º: Dare temporale tanquam motivum obtinendi spirituale et e contra, non immediate, sed mediante alio motivo vero et hone-

sto propter quod detur temporale, aut ex quo expectetur spirituale, non est simonia. Pro hac sententia quæ mihi est probabilior, et ut puto communior, si non quoad terminos, saltem quoad sensum, citantur Cajetan in *Summula* vº, *Simonia*; Navarrus *Enchyrid.* c. 23, et lib. 5, cons. *de Simonia* cons. 14; Soto l. 9, *de Justitia* q. 6. a. 2; Binsfeld c. 12 *de Simonia* q. 1 conclus. 3; Sylvius tom. 1 resolut. *de Simon.* casu 4, et hic per totam quæstionem; Bonacina, disp. 1 *de Simon.* q. 1. n. 6, dicens esse communem; Layman l. 4 t. 10 c. ultimo § 2 *de Simon.* n. 10; Lessius hic; Suarez, *de Relig.* lib. 4 cap. 36; Cabassut, *Theoria et Praxis*, etc. l. 5. c. 3. n. 6 et 11; Covarr. et alii plures, et quod præcipuum est, omnino consentanea est principiis D. Thomæ et omnium scholarum.

Prob. Simonia ex sua ratione formali essentialiter requirit ut temporale detur pro spirituali tanquam pretium vel formaliter, vel virtualiter, ut explicatum est: atqui dare temporale ut motivum obtinendi spirituale, quando intervenit aliud motivum verum et honestum propter quod detur temporale, aut ex quo expectetur spirituale, non est dare temporale ut pretium spiritualis neque formaliter neque virtualiter: ergo.

Major constat ex definitione simoniæ quam art. 1 tradidimus ex D. Thoma, et quam omnes scholæ tam theologorum quam juristarum communiter recipiunt, ita ut quidam, quo valeant impugnare nostram sententiam, cogantur fabricare aliam simoniæ definitionem, ut videre est apud Henricum a S. Ignatio lib. 10. c. 55, quasi foret unius particularis rerum essentias mutare et communem hominum intelligentiam corrigere. Et sane si a notione simoniæ rationem pretii saltem virtualiter intenti semoveas, omnem simoniæ malitiam abstergis, quandoquidem tota ejus essentialis malitia sita sit in hoc quod res spiritualis vili et terreno pretio æstimetur et compensetur, quodque non sit debita materia venditionis tum ratione originis, tum defectu domini, ut arguit S. Doctor hic et alibi constanter.

Probatur ergo minor. Qui dat temporale tanquam motivum obtinendi spirituale, interveniente altero motivo vero et honesto propter quod detur temporale, aut ex quo expectetur spirituale; non dat temporale formaliter et explicite in pretium ut patet, neque virtualiter, quod probatur: tunc habetur intentio virtualis pretii quando una res commutatur pro altera, ut dicitur in prima conclusione:

atqui qui dat temporale ut motivum obtinendi spirituale, interveniente altero motivo propter quod detur temporale aut ex quo expectetur spirituale, non commutat temporale pro spirituali, sed dat temporale propter illud aliud motivum, aut expectat spirituale ex illo, et non immediate nec præcise vi doni temporalis; v. g. qui dat sacerdoti pecuniam pro Missa, alias non daturus, dat temporale ut motivum obtinendi Missam, ut patet, non tamen commutat pecuniam pro Missa, nec consequenter dat illam ut pretium Missæ, quia subest illi vera et legitima causa propter quam dat pecuniam, scilicet sustentatio sacerdotis: ergo.

Quapropter (et hoc est diligenter notandum, in quo nempe nonnulli hallucinantur) ex illa conditione negativa præcise quod sine comodo temporali non esset quis daturus spirituale, aut e contra, quod sine spe spiritualis non esset daturus temporale, non colligitur sufficienter virtualis intentio simoniæ, sed requiritur ut reipsa non interveniat alia causa honesta dandi vel recipiendi temporale, seu spirituale, aut certe quod non intendatur ab operante. Patet ex jam dictis et est in terminis D. Th. Sic, juxta ipsum¹, canonicus qui vadit ad ecclesiam propter retributiones, *alias non iturus*, non est simoniacus, *quia non ponit impretiabile sub pretio*, sed habet causam intendendi stipendium ut conditionem sine qua ecclesiam non frequentaret. Sic, juxta eundem², qui confert eleemosynam pauperi ad obtinenda orationum ejus suffragia, *alias non collaturus*, non est simoniacus, ut omnes, ni fallor, conveniunt, excepto forte solo Patre Hennone; quia faciendo ex charitate eleemosynam corporalem habet legitimam rationem expectandi spirituales ex charitate reciproca et gratitudine pauperis, atque conformiter ordini divinæ Providentiæ quæ vult divites sibi facere amicos de mammona iniquitatis. Sic iterum, juxta eundem S. Doctor.³, qui provocat aliquem ad devotionem monasterii per temporalia beneficia, ut ex hoc inclinetur ad monasterii ingressum, ingressus monasterii est finis hujus beneficii temporalis, et tamen non est simoniacus, quia intervenit aliud motivum immediatum, scilicet affectus et devotio erga monasterium: sic etiam sacerdos qui recipit stipendium pro celebranda Missa, *alias non celebraturus*, aut non sic applicaturus, non est simoniacus, quia habet justam causam intendendi stipendium ut conditionem sine

¹ Quodl. 8. a. 11. — ² Hic a. 3. ad 2. — ³ *Ibid.* ad 4.

qua non diceret Missam, aut tali non applicaret. Sic tandem qui dat centum aureos Petro ut possit possidere pacifice beneficium adeptum in quo vexatur injuste, alias certo non daturus, non est simoniacus, quia habet aliud justum motivum hanc summam elargiendi, nimirum redemptionem injustæ vexationis: et sic sexcenta alia. Vide Cabassutium, l. 5: cap. 3. n. 11.

In summa ergo, quoties in collatione temporalis ad spirituale obtinendum, aut spiritualis ad temporale, locum habet ratio vel stipendii, vel vexationis injustæ redimendæ, vel laboris extrinseci, vel obligationis contrahendæ, vel necessitatis, vel amicitiae, vel gratitudinis, ut modo specialiter dicam, vel alia quævis ratio vera honesta, ab ipsa collatione seu consecutione temporalis vel spiritualis distincta, non est simonia. Quæ modo afferam in probationem sequentis conclusionis, etiam pro hac secunda conclusione militant.

Dico 3°: Dare temporale pro spirituali et e contra sincere et non fecte ex mera gratitudine, amicitia aut benevolentia, ita quod sit donum, re ipsa absolute et omnino liberale et gratuitum, non videtur simoniacum. Citantur pro ista sententia quæ etiam mihi est probabilior et communior iidem auctores laudati pro præcedenti conclusione.

Probatur 1° ex variis locis juris. C. 1. q. 2. cap. *Sicut episcopum* 4, dicitur: « Is qui ordinatus fuerit, si non ex placito (id est si non ex pacto) neque exactus neque petitus, post acceptas chartas et pallium aliquid cuilibet ex choro gratiæ tantummodo causa dare voluerit, hoc accipi nullo modo prohibemus ». Ibidem cap. *Placuit* 1: « Placuit ut quoties ab aliquo fidelium ad consecrandas ecclesias episcopi invitantur, non quasi ex debito munus aliquod a fundatore requirant, sed ipse quidem aliquid ex suo voto obtulerit, non respuatur ». Ibidem q. 1. cap. *Placuit* 103: « Placuit ut unusquisque episcopus per ecclesias suas hoc præcipiat ut hi qui infantes suos ad baptismum offerunt, si quid voluntarie pro suo voto offerant, suscipiatur ab eis ». Extra lib. 5. tit. 3. cap. *Etsi quæstiones* 18, ubi Alexander III agens de exiguis muneribus quæ in vino, electuariis et similibus subinde a collatoriis offeruntur collatoribus ex gratitudine aut amicitia, dicit: « Ecclesia Romana interpretari non consuevit » accipientem in his delinquere vel donantem. Ibidem c. *Dilectus* 30, ubi Innocentius III, prohibens admissionem in monasteriis pro pecunia aut alia re pretio æ-

stimabili, in fine addit: « Illud tamen gratanter recipi poterit quod fuerit sine taxatione gratis oblatum ». Et cap. *Tua nos* 34 ibid., ubi idem Pontifex agens de eo qui bona sua Ecclesiæ offerens admittitur in canonicum, dicit: « Si pure ac sine pacto vel conditione qualibet offerat, rogans humiliter ut in canonicum admittatur... hujusmodi receptio fieri potuit absque scrupulo simoniacæ pravitatis »: ergo.

Probatur ratione. Simonia ex sua ratione formali essentialiter requirit ut temporale detur pro spirituali tanquam pretium vel formaliter vel virtualiter; ut probatum est in præcedentibus conclusionibus: atqui donum ex mera gratitudine et pretium habent rationes contradictorias, pretium enim est proprie et in rigore debitum, donum ex gratitudine est omnino liberum et spontaneum: ergo.

Confirm. a pari de usura. Mutuatarius potest licite dare mutuanti aliquid ultra sortem, non quidem vi mutui, sed sponte titulo gratitudinis aut benevolentiae: atqui eadem est ratio simoniæ et usuræ, saltem quantum ad hoc, ut omnes conveniunt: ergo potest licite collatarius dare collatori aliquid temporale et e contra, non vi aut titulo collationis, sed titulo gratitudinis aut amicitiae. Majorem expressis terminis docet S. Thomas¹ et cum eo unanimis theologorum schola; quia, ut discurrit S. Doctor, mutuans non est peioris conditionis quia mutuavit quam si non mutuasset, imo est melioris, cum beneficium sit gratificatione dignum: atqui si non mutuasset posset accipere quod sibi ab alio sponte et gratis donaretur: ergo. Adde quod sicut lex mutui legem amicitiae et gratitudinis non destruit, ita nec lex vetans simoniam.

Dixi in conclusione *sincere et non fecte*, fateor enim sub ementitæ gratitudinis aut benevolentiae pallio, non raro veram simoniam occultari, et eum qui reipsa solo titulo beneficii accepti aut accipiendi munera confert, sibi mentiendo et conscientiae remorsibus fucum faciendo, titulum gratitudinis aut amicitiae sæpe fingere et allegare: non equidem negotium hic agi in intentione, quasi ex sola intentionis directione factum reipsa simoniacum posset excusari. Ut ergo dignoscatur an verus aut fictus sit gratitudinis vel amicitiae titulus, attendendum est ad circumstantias juxta rescriptum Alexandri III cap. citato *Etsi quæ-*

¹ Hic q. 78. a. 2. o. et ad 3.

stiones, extra. *de Simonia*, ubi ait : « In accipiendis vel dandis muneribus tria sunt maxime attendenda, personæ scilicet dantis et accipientis qualitas, quantitas muneris, et donationis tempus. Qualitas personarum, ut a quo et cui, videlicet an a paupere divite, vel e converso an a divite locupletiori datum fuerit : æstimatio muneris et donationis tempus, si magni vel minoris pretii res data fuerit, et an instanti necessitate seu alio tempore conferatur ».

Igitur quando sunt munera magni momenti, maxime si fiant in pecunia, quando correspondent circiter valori beneficii ; quando a paupere fiunt diviti nulla necessitate aut opportunitate exigente : quando collator ante collationem insinuavit se aliquid prætere ut si inquisiverit, an is cui vult conferre beneficium sit vir honestus, vir gratus, an sciat vivere, etc. In his, inquam, et similibus circumstantiis, crede aut saltem suspicare pro qualitate circumstantiarum hæc munera revera collata esse solo titulo beneficii accepti aut accipiendi, fictam esse gratitudinem seu amicitiam et veram simoniam. Secus si munera sint leviora in vino et similibus, prout solent fieri inter amicos, si dantur a divite, si ab amico, consanguineo, si a generoso qui solet similia elargiri iis qui de ipso bene merentur. Si exigente aliqua necessitate aut opportunitate in qua convenit gratificare benefactori, etc.

Petes 1° utrum liceat etiam dare temporale sub spe obtinendi a donatario spirituale et e contra, titulo amicitiae et gratitudinis?

Resp. affirmative, modo, ut dixi supra, sincere et non fecte expectetur ut donum spontaneum ex mera gratitudine, amicitia et liberalitate nullo modo tanquam vi aut titulo muneris temporalis debitum. Patet 1° quia hoc est dare temporale ut motivum quidem obtinendi spirituale, sed mediante alio motivo honesto, scilicet gratitudine et amicitia, pro qua concilianda datur temporale, et ex qua conciliata speratur gratuito spirituale, quod licere diximus in secunda conclusione ; 2° quia licet sperare quod licet accipere, licet autem accipere ex mera gratitudine et liberalitate donatum, ut dicitur in præsentī conclusione : ergo et sperare.

Petes 2° utrum donum temporale gratuitum pro re spirituali et e contra, possit deduci in pactum non inductivum obligationis supra obligationem ex gratitudine, quam vocant antidotalem, præsertim si determinetur do-

num in particulari, ut si quis dicat : Dono tibi beneficium ea conditione ut te obliges ad mihi præstandum tale obsequium ex gratitudine, vel etiam obsequium in genere ; et e contra : Do tibi tale munus ut te obliges ad mihi dandum ex gratitudine beneficium. -

Ratio dubitandi 1° est quia pactum de re absolute licita aliunde non vitiatum est licitum : atqui ex dictis licitum est pro spirituali dare et accipere temporale et e contra, ex gratitudine aut amicitia : ergo ea de re licitum est pactum ex efficaci paciscentium intentione nullam pariens obligationem antidotali superadditam.

2° Licitum est petere ab alio quod ipse ex naturali obligatione tenetur præstare, neque hoc est pretium exigere, vel aliquam obligationem addere : ergo licitum est de eo pacisci et illud promittere, eo modo quo pauperes etiam ipsi religiosi promittunt suis benefactoribus gratitudinem per orationes et sacrificia. Ita plerique maxime recentiores. His non obstantibus,

Resp. ad quæstionem prout proponitur, simpliciter et absolute negative. 1° Quia hæc sententia directe impingit in propositionem 45 damnatam, de qua in prima conclusione. 2° Tale pactum est scandalosum apud timoratos etiam doctos et sapientes, nec dubitandum quin in foro exteriori reputetur simoniacum. 3° Tale pactum prout proponitur est inductivum strictæ et novæ obligationis super antidotalem : ergo simoniacum juxta regulam juris supra traditam, scilicet : « Omne pactum obligans ad id quod non inest jure simoniacum est ». Prob. antecedens : 1° vel illud pactum operatur aliquid in ordine ad assecurandum dantem de remuneratione gratitudinis a donatario accipienda, vel nihil ; si nihil, ergo frustra fit, et a donatore sanæ mentis exigi non potest nec debet : si aliquid, ergo novam obligationem antidotali superadditam, nullus enim alius effectus assignari potest. Prob. 2° idem antecedens : posita conventionē donatarius censetur donanti injuriam facere eique fidem fallere, si non præstet id de quo conventum est : ergo donatario imponitur onus pretio æstimabile quod non inest vi gratitudinis præcise. Prob. 3° idem antecedens : gratitudo de se obligat ad remunerandum in genere, non ad hoc vel illo modo remunerandum : ergo, saltem dum pactum est de re determinata, superaddit novam obligationem antidotali. Prob. 4° idem antecedens : si Petro a te petenti ut des illi gratis

triticum, respondeas te esse paratum, sed ea conditione ut se obliget ad tibi vicissim dandum gratuito vinum, aut ad faciendam dignam remunerationem in genere, eo ipso erit ibi permutatio cum obligatione reciproca, non gratuita donatio, sic in nostro casu: ergo.

Unde qui dicit, si mihi resignaveris tuum canonicatum, promitto tibi, sive me obligo ad tibi dandum mille aureos, aut ad faciendam dignam remunerationem ex gratitudine, sibi ipsi contradicit, cum exprimat verbis gratuitam donationem, quæ revera est onerosa, et ipsa promissio seu obligatio ad talem remunerationem, evacuet rationem gratitudinis et liberalitatis.

Ex quibus patet respondendum esse ad utramque rationem dubitandi, falso niti supposito, nimirum hoc pactum non esse inductivum novæ obligationis super antidotalem.

Et ad id quod affertur de pauperibus et religiosis. Resp., juxta communem hominum intelligentiam non esse verum pactum, sed tantum declarationem propositi quod habent satisfaciendi obligationi gratitudinis quam contrahunt ex eleemosyna. Quo etiam sensu non accusarem simoniæ eum qui simpliciter sine pacto, sed ex sola urbanitate aut gratitudine diceret conferenti gratis beneficium: Non ingratus ero, memor ero gratiæ collatæ, aut quid simile. Ita cæset Sylvius post Binsfeld, tom. 1 resolut. *de Simonia*.

Solvuntur objectiones contra secundam et tertiam conclusionem.

Obj. 1° sequentes propositiones damnatas ab Innocentio XI: « Usura non est dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solum si exigitur tanquam ex justitia debitum »; est 42.

« Dare temporale pro spiritali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spiritali, vel etiam quando per temporale fit solum gratuita compensatio pro spiritali aut e contra; » est 45.

« Et id quoque locum habet etiamsi temporale sit principale motivum dandi spiritali, imo etiamsi sit finis rei spiritalis, sic ut illud pluris æstimetur quam res spiritalis; » est. 46.

Resp. has propositiones, quatenus spectant secundam conclusionem, esse damnatas in

sensu reprobato per primam conclusionem, in quantum scilicet ad simoniam exigunt quod intendatur formaliter et explicite pretium, nec volunt sufficere ut intendatur virtualiter in solo motivo obtinendi spiritali nullo alio interveniente.

Quatenus vero spectant tertiam conclusionem sunt damnatæ in quantum sub eментito nomine gratitudinis important strictam obligationem vi mutui, aut vi collati beneficii, ut explicui in notamine ad calcem tertiæ conclusionis et maxime in responsione ad secundam petitionem: idque ex ipsis earum terminis innotescit. Etenim τὸ *exigere ut debitam* in prima, innuit pactum saltem implicitum et obligationem plusquam gratitudinis, licet pro pallio addatur *ex gratitudine*; in secunda τὸ *compensatio*, compensare enim *quasi pari pondere rependere*, et compensatio, auctore Modestino l. 1, ff. *de Compensatione*, est debiti et crediti inter se contributio; non sic autem fiunt remunerationes vere gratiæ et liberales. Ita has propositiones intelligunt graves auctores, inter quos Steyaert, in propositiones damnatas, pag. 56, sic loquitur de 45: « Hujus propositionis damnatæ doctrina in eo peccat quod excuset permutationem spiritalis cum temporali, modo intuitus ille mentis adhibeatur ut temporale non consideretur tanquam pretium, cum interim reipsa tanquam pretium detur; uti patet ex eo quod exacte ratio valoris iniri soleat et expendi quantum illud spiritali vel temporali ipsi annexum utilitatis importet, v. g. quantum annui proventus habeat beneficium, ut sic res rei non secus respondeat, quam si bos aut equus in foro pretio competenti veniret ». Confer quæ dixi de Usura diss. 4. a. 4. conclus. 2.

Obj. 2°: Qui dat spiritali tanquam motivum obtinendi temporale et e contra, alias non daturus, etiamsi interveniat aliud motivum propter quod detur spiritali, habet pro fine primatio et principali hujus doni spiritalis, temporale: atqui primario et principaliter intendere temporale pro spiritali et e contra, est simonia: ergo. Major videtur certa, ex illa clausula, *alias non daturus*. Prob. minor 1^a auctoritate D. Thomæ qui hic a. 5. ad. 3. dicit quod si collator beneficii « principaliter ad favorem humanum intendit simoniam committit ». Et quodlib. 8. a. 11. dicit canonicum euntem ad ecclesiam ut retributiones accipiat « quasi finem sui operis principaliter intentum » simoniam committere. Prob. 2° ea-

dem minor ratione P. Hennone. Qui dando pecuniam intendit principaliter beneficium, intendit virtualiter ut pecunia sit pretium beneficii, nam cum non intercedat aliud principaliter intentum quo mediante beneficium obtineat, immediate vult pecuniam commensurare beneficio : ergo. Hoc argumentum, quod puto esse præcipuum adversariorum, ex omni parte nutat : unde

Resp. 1° neg. majorem. Hæc enim clausula negativa, *alias non daturus*, aut similis, non importat necessario et semper finem primum et principalem, sed quandoque conditionem sine qua non, aut incitamentum voluntatis. Sic, v. g., qui dat aut recipit pecuniam pro celebratione Missæ alias non daturus aut non celebraturus, non habet pecuniam pro fine principali celebrationis Missæ, nec Missam pro fine principali pecuniæ. Qui celebrat, pro amici graviter ægrotantis sanitate, alias non celebraturus, non habet sanitatem amici pro fine principali celebrationis Missæ. Qui dat eleemosynam huic pauperi præ multis aliis, quia consanguineus est, alias non illi, sed alteri daturus, non habet consanguinitatem pro fine primario et principali hujus eleemosynæ. Qui consiliis aut exemplis amicorum motus sacramenta frequentat, alias non frequentaturus, non habet consilia aut exempla amicorum pro fine principali frequentationis sacramentorum; et sic plura alia. Minime ergo necesse est, inquit Cabassut *Theor. et prax.* lib. 5. c. 3. n. 11, finem primum esse de se solo efficacem, sæpe numero enim fit ut primarius finis alio fine secundo roboretur ad operationis efficaciam, ut in eo contingit qui in bellum proficiscitur primario propter principis sui aut reipublicæ studium, qui tamen militiæ nomen non dedisset, nisi accessisset secunda intentio, et spes vel gloriæ apud homines, vel stipendii, vel honorariorum munerum. Aut, ut utar similitudine desumpta ex S. Bonaventura, aliquis sibi sponsam assumit primario, non quia habet nasum, sed propter nobilitatem aut bonos ejus mores; aut etiam propter dotem, quam tamen nullo modo duceret, si nasum non haberet. Ita laudatus auctor. In ipso itaque limine ruit argumentum.

Resp. 2°, data majore, neg. minorem. Ad dignoscendum enim peccatum in materia simoniæ sicut in materia usuræ non est attendendum ad finem primum et principalem, sive secundarium et minus principalem; sed ad titulum ex quo accipitur lucrum in mu-

tuo, et temporale pro spirituali in simonia. In mutuo enim sive primario sive secundo expectetur lucrum ut debitum ex justitia titulo mutui, semper est usura; et in materia simoniæ sive primario sive secundo intendatur temporale ut pretium spiritualis, est semper simonia : quia hoc ipso quo voluntas fertur in objectum formale alicujus peccati, sive primaria et principali intentione, sive secunda et minus principali feratur, semper peccat : sic, v. g. qui furatur ad subveniendum amico, ita quod non furaretur nisi ipsum ad id moveret amici necessitas, reus est furti, licet tamen secundo tantum et minus principaliter intendat furtum, primario autem et principaliter sublevamen amici. Itaque foret simoniacus canonicus, v. g. qui eundo ad Ecclesiam primario intenderet honorem Dei, secundo retributionem ut pretium sui operis; et e contra non foret simoniacus, si primario intenderet retributionem ut stipendium laboris, et secundo tantum honorem Dei; sicut foret usurarius qui mutuando primario intenderet sublevamen proximi, et secundo lucrum tanquam debitum ex justitia vi mutui; et e contra, non foret usurarius si primario intenderet lucrum ex gratitudine et benevolentia, et secundo tantum alienæ miseriæ sublevamen. Ita Dominic., P. Navar., Bannes, Valent. Rodrigues, Less., Lopes, quos citat et sequitur Sylvius tum hic a. 3. quæsit. 3, tum q. 78. a. 1.

Unde quando S. Thomas locis citatis in objectione accusat simoniæ illum qui intendit principaliter temporale per spirituale et e contra, censet illud intendi principaliter quod intenditur ut pretium : cum enim quodlib. 8. a. 11. citato dixisset canonicum euntem ad ecclesiam ut distributiones accipiat quasi finem sui operis principaliter intentum, simoniam committere : ibidem in responsione ad argumenta dicit quod ille qui vadit ad ecclesiam propter retributionem alias non iturus, non peccet, *quia*, inquit, non ponit *impretiabile sub pretio* : ergo in sensu D. Thomæ temporale tunc intenditur principaliter quando intenditur ut pretium, et non intenditur principaliter quando non intenditur ut pretium, juxta quam solutionem neganda est ratio Patris Hennonis, ut infundata, nisi fortè intelligat cum D. Thoma, illud intendi principaliter quod intenditur ut pretium; sed non est necesse sic semper intelligere *et principaliter*, nec sic intelligimus in præsent. solutione. Vel distinguendum sic qui dando pe-

cuniam intendit principaliter beneficium, intendit virtualiter ut pretium, si non interveniat aliud motivum propter quod detur pecunia, conc.; si interveniat, neg. Solutio patet ex probatione secundæ conclusionis.

Resp. 3° dist. eandem minorem: intendere primario et principaliter temporale pro spirituali et e contra, est simonia, si temporale intendatur principaliter ut finis operis, conc.; si principaliter ut finis operantis, neg. Igitur in collatione spiritualis potest quis intendere dupliciter temporale, et e contra: uno modo ut finem operis, ita ut æquali pondere æstimentur finis et opus, et tunc finis intenditur ut pretium, et est simonia. Alio modo tanquam finem operantis, quatenus est motivum seu provocativum voluntatis ad opus, et sic non intenditur ut pretium etiam virtualiter quando intervenit aliud medium propter quod detur temporale vel spirituale, nec consequenter est simonia: patet ex hucusque dictis et maxime ex variis exemplis prolatis: id etiam deduco ex D. Th. quodlib. 8, jam sæpe laudato ubi accusat simoniæ canonicum euntem ad ecclesiam propter retributionem, si eam intendat principaliter *ut finem operis*, quia tunc intendit tanquam pretium. Excusat autem, si intendat retributionem principaliter *ut finem et motivum operantis*, quia tunc non intendit ut pretium, sive ut verbis S. Doctoris utar, « quia non ponit impretiabile sub pretio ».

Addo tamen cum Sylvio eos qui hoc posteriori modo intendunt principaliter retributiones in frequentatione chori, quamvis a simonia excusentur, non excusari ab omni peccato, cum Deum et Dei cultum principaliter intendere debeant, et si tale sit ordinarie eorum propositum graviter peccare, si tantum aliquando, levius.

Inst.: S.Th. in 4. d. 25. q. 3. a. 3. simpliciter asserit sic: « Quicumque pro aliquo temporali commodo dat aliquid spirituale vel annexum, simoniam committit », nullo modo discernens an temporale detur tanquam pretium aut tanquam motivum seu incitamentum: ergo. Ita Natalis Alexandre et P. Hennon.

Resp. quod, quamvis S. Doctor loco citato non discernat, sufficit quod alibi discernat, quod evidenter præstat per definitionem simoniæ quam tradit tum hic, tum loco citato: nec enim omnia in omnibus locis discernere necessum est: et sane si pari modo arguere liceat, inferam ego non posse pro spirituali dari temporale ut stipendium; quia S. Thom.

loco citato, non discernit an temporale detur tanquam pretium, aut tanquam stipendium.

Quod opponi posset eundem S. Thom. docere eum qui sibi parat viam ad spirituale per temporale, esse simoniacum solvetur infra art. 5, consecratio 6. Dum probabimus ex eodem S. Doctore ipsum loqui de eo qui directe et immediate parat sibi viam ad spirituale per temporale.

Obj. 3°. varia Ecclesiæ decreta quibus declaratur simoniacos esse illos qui *quavis ratione* dant temporale ut accipiant spirituale et e contra: ergo.

Resp. hoc argumentum nimis probare, adeoque nihil probat: ex eo enim sequitur simoniacos esse qui dant stipendium ad obtinendam Missam, concionem, etc., qui dant eleemosynam pauperibus ad impetrandas eorum orationes: hi enim dant aliqua ratione temporale ut obtineant spirituale. Dicendum ergo hæc Ecclesiæ decreta esse intelligenda de temporali dato tanquam motivo immediate obtinendi spirituale, nullo alio interveniente motivo propter quod detur temporale aut ex quo expectetur spirituale, ideoque de temporali dato virtualiter tanquam pretio, ut explicatum est in prima conclusione.

Obj. 4°: In eo consistit deformitas simoniæ quod res sacra contra reverentiam ipsi debitam ordinetur ad lucrum et quæstum temporalem, sed ubi quis dat spirituale, illud non daturus si temporale non expectaret, de facto rem sacram ordinat ad lucrum temporale: ergo. Ita P. Hennon.

Resp. neg. majorem; quia potest quis ordinare rem sacram ad lucrum temporale absque eo quod sit simoniacus, et e contra potest esse simoniacus absque eo quod ordinet rem sacram ad lucrum temporale. Sic qui celebrat aut orat pro pane quotidiano, pro recuperanda sanitate, pro pluvia, pro serenitate, etc., ordinat rem sacram ad lucrum temporale, et tamen non est simoniacus. E contra qui dat temporale ut pretium spiritualis est simoniacus, et tamen non ordinat spirituale ad lucrum temporale sed e contra. Falsum est ergo in hoc consistere deformitatem simoniæ quod res sacra ordinetur ad lucrum temporale. Sed in hoc consistit quod res sacra terreno et vili pretio æstimetur: quod non facit qui dat temporale pro spirituali et e contra in casu nostræ conclusionis.

Obj. 5°: Si ad simoniam juris divini necesse esset ut quis rem temporalem rei spiritualis pretium esse crederet, aut pluris vel tanti

valere ac rem spiritualem, simonia esse non posset absque hæresi proprie dicta: atqui id negat S. Th. hic ad 1. Ergo ad simoniam non requiritur quod detur temporale ut pretium spiritualis. Ita Natalis Alexandre.

Resp. neg. consequentiam; peccat enim iste syllogismus in hoc quod non servantur eadem extrema in præmissis et in conclusione, ideoque sunt quatuor termini; ut autem legitime concluderet, deberet inferri: Ergo ad simoniam non est necesse ut quis credat rem temporalem esse pretium rei spiritualis ac tanti valere ac rem spiritualem; et hoc totum concedimus. Non enim est necesse, nec nos requirimus ad simoniam quod quis credat scilicet interius rem temporalem esse pretium spiritualis aut tanti valere, sed quod exterius id protestetur vendendo aut emendo spiritualia pro temporalibus, quasi temporalia essent pretia spiritualium et tanti valerent: quod fieri potest absque eo quod id credat interius. Sicut v. g. si quis sciens et fraudulenter commutet rem vilem pro pretiosa, non credit interius rem vilem esse pretium æquivalens rei pretiosæ, et tamen sic exterius protestatur dando illam ut pretium. Solutio est D. Th. hic art. 1. ad 1, ubi ait: «Sicut religio consistit in quadam fidei protestatione quam tamen aliquis interdum non habet in corde: ita etiam vitia opposita religioni habet quamdam protestationem infidelitatis, licet quandoque non sit infidelitas in mente. Secundum hoc ergo simonia hæresis dicitur secundum exteriorem protestationem, quia in hoc quod aliquis vendit donum Spiritus sancti quodam modo protestatur se esse dominum spiritualis doni, quod est hæreticum»: vel brevius si mavis, simoniacus errat practice æquando rem temporalem spirituali, sed non est necesse quod erret speculative judicando illam merito esse illi adæquandam, quod foret error; sic omnis peccans practice errat, non speculative.

Obj. 6°: Eadem est ratio simoniæ et usuræ: atqui ita mutuans pecuniam ut illam non mutuaret nisi aliquid ultra sortem speraret, committit usuram: ergo. Prob. minor ex cap. 10 de Usuris ubi dicitur «quod in iudicio animarum quasi usurarius debeat judicari, qui non alias mutuo traditurus, eo proposito mutuam pecuniam credit, ut licet omni conventionem cessante, plus tamen sorte recipiat»: ergo. Ita P. Hennon.

Resp. dist. minorem: atqui ita mutuans pecuniam ut illam non daret nisi aliquid ul-

tra sortem speraret tanquam ex justitia debitum vi mutui, usuram committeret, conc. minorem; tanquam ex gratitudine aut alio titulo non obligatorio conferendum, committeret usuram, neg. Et in primo sensu intelligendus est canon laudatus, vel dicendum sermonem ibi esse de usurario improprie et quoad præsumptionem fori exterioris: unde non dicit quod debeat absolute judicari usurarius, sed *quasi usurarius*.

Obj. 7°: Simon Magus non obtulit pecuniam Apostolis ut pretium, sed ut motivum obtinendi donum Spiritus sancti, et Giezi accepit munera Naaman Syri oblata ex gratitudine tantum: ergo.

Resp. ad primum: Simon Magus non obtulit pecuniam ut pretium formaliter et explicite, conc.; virtualiter et implicite, neg. Patet ex prima conclusione: unde S. Th.¹: «Simon Magus ad hoc emere voluit potestatem spiritualium ut eam postea venderet»; et id probat ex cap. *Salvator* q. 3.

Ad secundum, neg. Attulerat enim Naaman multa pretiosa munera tanquam pretium divinationis, ut solebant facere Gentes, dum ariolos, aut pseudo-prophetas conveniebant, et ea, ut debita ratione sanationis, petiit Giezi: unde S. Doctor² dicit, quod «illi qui vendunt *spiritualia* in actu imitantur Giezi; discipulum Elizæi, de quo legitur IV Reg. c. 5, quod acceperit pecuniam a leproso munito».

Obj. 8°: Spirituale debet dari omnino gratis, juxta illud Christi: *Gratis accepistis, gratis date*: ergo.

Resp. illud vere gratis dari quod datur ex pura amicitia, benevolentia aut gratitudine absque ulla obligatione.

Inst. 1°: Gratitudo obligat: ergo quod datur ex gratitudine non datur gratis.

Resp. gratitudinem non secus ac amicitiam late et levissime obligare atque vix sub veniali, ita ut non tollat titulum liberalitatis et gratificationis seu doni gratuiti. Aliunde non uno determinato modo sicut in aliis strictis obligationibus, sed innumeris modis ei satisfieri potest. Adde quod hæc obligatio non imponatur a collatore seu benefactore, sed naturaliter sequitur ex ipso beneficio collato. Vide D. Th. q. 80. q. 106. a. 1. ad 2. et q. 108. a. 2. ad 1.

Repones: Obligatio quam requirimus ad hoc ut spirituale non censeatur gratis datum ut sit simonia, vel est obligatio justitiæ vel

¹ Hic a. 1. ad 4. — ² *Ibid.*

non; si primum cum hæc nascatur ex pacto tacito vel expresso, non foret simoniacus qui in collatione spiritualis sola mente intenderet recipere temporale ut pretium, vel qui sic daret temporale pro spirituali, quia cum tunc abesset omnis pactio etiam tacita, nulla esset obligatio justitiæ. Si secundum, debet assignari qualis altera sit obligatio.

Resp. communiter requiri a patronis hujus sententiæ obligationem justitiæ. Ad id vero quod opponitur dico etsi non adsit obligatio justitiæ defectu pacti, eam tamen intendi, hoc ipso quo intenditur pretium, quod sufficit ad simoniam mentalem, qualis est hæc.

Cæterum nolim ego scrupulose distinguere qualis debeat esse ista obligatio, sed puto sufficere quamvis obligationem superadditam ei quæ ex natura rei inest gratitudinis seu amicitiae, sive sit rigorosæ justitiæ, sive minus strictæ, ita ut temporale non detur a collatorio omnino spontaneæ, liberaliter et gratuito, sed quodammodo obligatorie et coacte, sicque tollatur ratio doni pure et omnino liberalis.

Obj. 9º: Si vera sit sententia nostra, nullus nisi hebes et plumbeus committet simoniam, quisquis enim volens acquirere beneficium; poterit absque simonia dare collatori mille aureos aut quidvis aliud, modo id non intendat dare ut pretium sed ut motivum, neque expectet beneficium ex justitia, sed ex gratitudine, quod sane cuique facillimum est: absurdum consequens: ergo.

Resp. nos huic inconvenienti occurrisse per annotationem ad calcem probationum tertiæ conclusionis et per varias explicationes hinc inde datas in solutionibus objectionum. Quapropter nego id cuique sincere agenti esse facillimum: imo in ipso casu posito patentissima est fictæ gratitudinis illusio: quis enim nisi vere hebes et plumbeus, nulla præeunte amicitia, nulla exigente necessitate, dedit unquam aut dabit alteri mille aureos, et non intendat ab eo nisi meram gratitudinem omnino spontaneam, absolute et ex omni parte liberam, absque alia obligatione aut certitudine compensationis? Non ergo favet hominum cupiditati sententia nostra si recte intelligatur, sed eam intra justos limites coercescit.

Cæterum lubens agnosco praxim hanc dandi temporale ut motivum obtinendi spirituale ex gratitudine et e contra non solum esse periculosam propter tot conditiones quas ad ejus legitimum usum requirimus, et quia, ut dicitur Exod. 23: *Munera excæcant prudentes et subvertunt verba justorum*, sed etiam esse ple-

rumque scandalosam, nisi certæ cautelæ adhibeantur, atque præ se ferre præsumptionem simoniæ, saltem quantum ad forum externum: quapropter vix aut ne vix consulerem nisi ubi mihi certo constaret de recta intentione agentis. Neque in hanc sententiam descendendi, nisi cogente veritate, et quia video oppositam sententiam non posse defendi nisi evertendo notiones communes, et apertissima D. Th. principia, omnium scholarum calculo probata conculcando aut eludendo.

Petes 1º utrum sit simonia promittere vel dare seu legare temporale sub conditione aliqujus boni spiritualis præstandi a donatario in suam propriam utilitatem? v. g. promitto Titio centum nummos si baptizetur, si frequentet sacramenta: lego Caiæ mille florenos, si religionem profiteatur.

Resp. negative; quia temporale in hoc casu non habet rationem pretii, sed meri motivi allicientis donatarium ad proprium bonum; et donans nihil accipit aut alter ejus nomine, sed totum cedit in utilitatem donatarii. Caveat tamen iste ne temporale oblatum recipiat ut pretium spiritualis, sic enim foret simoniacus.

Petes 2º an qui fecte promittit alteri temporale pro spirituali et e contra, sit simoniacus.

Resp. sub distinctione: Si fictio sit partialis ita ut habeat animum mere promittendi et se obligandi, non tamen præstandi quod promittit, est simoniacus; quia pecunia est in verum pactum deducta, et ratione illius pacti obtinet beneficium, ideoque simoniace, nec enim voluntas non præstandi destruit priorem intentionem promittendi et se obligandi, ut alibi diximus. Si vero fictio sit absoluta sic, ut habeat animum non solum non præstandi, sed neque vere promittendi nec se obligandi, probabile est quod non sit simoniacus, quia tunc non est verum pactum, sed mera fraus, nec consequenter obtinet spirituale per pecuniam promissam, cum revera non promittatur sed per fictionem. Peccat itaque et alterum fallendo et simoniæ ipsius consentiendo, non tamen, ut videtur, simoniam committendo. Attamen in foro exteriori, ubi sola exteriora spectantur, reputabitur absolute simoniacus.

Defensio præcedentis doctrinæ adversus auctorem Theologiæ christianæ.

I. Secundam et tertiam conclusionem præcedentis articuli, item et responsionem ad

petit, post tertiam conclusionem impugnat, sed non expugnat R. P. C., de quo jam dum de dominio clericorum.

Tom. 10 suæ *Theologiæ christianæ* dissert. 3. cap. 3. pag. 91, n. 12, contra secundam conclusionem sic exorditur: « P. Billuart in hac causa a sole Aquinate declinat, ideo in extremum laxitatis impingit, et consuetis distinctiunculis ejusdem, S. Th. doctrinam, quam sibi illustrare blanditur, re ipsa ad laxiora juniorum placita detorquere studet, ut mox patefaciam »; en præ-ludium. Videamus nunc quomodo stet promissis.

II. Ibid. n. 14 sic scribit: « Quæstio secunda. Qui dat pecuniam tanquam motivum, non immediate obtinendi rem spiritualem, sed tanquam motivum medium honestum, ex quo expectetur res spiritualis, committitne simoniam? R. Negat P. Billuart ».

Non hæc est stricte mea conclusio. Sic dico: « Dare temporale tanquam motivum obtinendi spirituale et e contra, non immediate, sed mediante alio motivo vero et honesto, propter quod detur temporale, aut ex quo expectetur spirituale, non est simonia ». Vides *non honestum* in mea conclusione non afficere *temporale datum*, ut in conclusione R. P., sed aliud motivum; neque, *ex temporali dato*, ut dicit laudatus scriptor, sed *ex alio motivo vero et honesto* expectari spirituale. Sed utut sit, hanc meam opinionem relicto R. P. « ut falsam, laxam et doctrinæ Scripturarum, conciliorum, et S. Thomæ prorsus adversam ». At quomodo id probat? En palmaris et fere unica ejus ratio.

Ut paucis rem conficiam, inquit ibidem pag. 92, quæro a P. Billuart: Candidatus ad ordines, vel ad beneficium parochiale accipiendum, offert pecuniam examinadoribus, episcopo, collatori: quodnam est motivum illud medium verum et honestum a quo expectetur beneficium aut sacramentum Ordinis, et propter quod pecunia offertur? Edisserat nobis hoc medium motivum: nullibi illud prodit P. Billuart.

Pace eruditi scriptoris dixerim, non intelligit meam conclusionem. Numquid dico omnes qui offerunt temporale pro spirituali semper habere motivum honestum propter quod detur temporale, aut ex quo expectetur spirituale? Neque id unquam somniavi. Si adsit illud motivum honestum, excuso a simonia; si absit aperte declaro simoniacum. An autem iste candidatus de quo R. P. vel quisvis alius in individuo habeat vel non habeat istud aliud motivum honestum, non in-
quiro nec resolvo.

Dum dicit me *nullibi prodere hoc motivum honestum*, ostendit se non legisse, aut non nisi caligantibus oculis legisse integram meam probationem, in qua illud passim prodo, et quam sic concludo pag. 59: « In summa ergo quoties in collatione temporalis ad spirituale obtinendum, aut spiritualis ad temporale, locum habet ratio vel stipendii, vel vexationis injustæ redimendæ, vel laboris extrinseci, vel obligationis contrahendæ, vel necessitatis vel amicitiae, ut modo specialiter dicam, vel alia quævis ratio vera et honesta, ab ipsa collatione seu consecutione temporalis vel spiritualis distincta, non est simonia ». En, non unum sed plura motiva honesta ob quæ detur temporale, aut ex quibus expectetur spirituale.

III. Ibid. pag. 92 prosequitur: « Nimis vero inconsiderate obtrudit (P. Billuart) eleemosynam pro celebratione Missæ collatam, cum et ipsi casuistarum vulgo notum sit hanc tradi in sustentationem sacerdotis. Hæc sustentatio vera et realis motivum est stipendii collati pro celebratione Missæ ». Optime; resumo: Stipendium confertur pro celebratione Missæ. Hoc dicit adversarius, et verissimum est; non enim conferretur nisi intenderetur celebratio Missæ. *Conferretur in sustentationem sacerdotis*: et hoc iterum dicit adversarius, pariterque verum est, imo *notum casuistarum vulgo*: ergo a primo ad ultimum, confertur stipendium temporale tanquam motivum celebrationis Missæ, mediante sustentatione per stipendium procurata: ergo dare temporale tanquam motivum obtinendi spirituale, non immediate, sed mediante alio aliquo motivo vero et honesto propter quod detur temporale, non est simoniacum: quod est ipsissima conclusio nostra: ergo *nimis non inconsiderate*, sed verissime et omnino convenienter adduxi in exemplum et probationem eleemosynam pro celebratione Missæ collatam.

IV. Ibid. n. 16 sic scribit: « Clarius rem explico verbis ipsiusmet P. Billuart: simonia ex sua ratione formali essentialiter requirit, ut detur temporale pro spirituali tanquam pretium, vel formaliter, vel virtualiter ». Id verissimum est, nec negari potest salva doctrina S. Th. secundum quam q. 100. a 1. simonia definitur « studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale vel spirituali annexum ». Et ad 5 dicit « quod nomine emptionis et venditionis intelligatur omnis contractus non gratuitus »: daturne, potestne

dari emptio, venditio, aut ullus alius contractus non gratuitus, absque pretio formali vel virtuali?

Deinde refert opinionem Salmanticensium, quæ differt a mea; tum n. 17 sic concludit: «Hac doctrina P. Billuart, Salmanticensium et aliorum casuistarum admissa, exulat ab orbe christiano simonia omnis». Ego vicissim quantum spectat meam sententiam infero: Ergo admissa S. Th. doctrina exulat ab orbe christiano simonia omnis. Sed utrinque terribilamentum est; non enim omnis qui dat temporale ut motivum obtinendi spirituale, habet aliud motivum verum et honestum propter quod dat temporale, aut ex quo expectet spirituale. At, inquires, poterit fingere: fingat quantum voluerit, num motivum fictum eum excusabit a simonia? Cæterum huic inconvenienti prospeximus in fine probationum tertiæ conclusionis, et in majori nostro opere obj. 9.

V. Ibid. paulo infra refert truncatam propositionem damnatam ab Innocentio XI et infert: «Damnata ergo est propositio in terminis tum P. Billuart, tum Salmanticensium». Propositio damnata hæc est: «Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando per temporale fit solum gratuita compensatio pro spirituali aut e contra». Hanc ultimam periodum omisit adversarius, in qua tamen maxime latet virus, ut ostendi in resp. ad 1 object. præcedentis articuli; et fusius in majori nostro opere etiam in resp. ad 1 objectionem: et quia quæ illic dixi intacta relinquit R. P., non repeto.

VI. Tertiam conclusionem nostram et responsionem ad petitionem in calce probationum tertiæ conclusionis, non tam ut falsas impugnat quam ut periculosas in praxi. Esse quidem periculosas in praxi aperto ore declaravi; ideoque cautelas adhibui, et regulas ex jure tradidi ut vitarentur abusus; imo dixi quod «vix aut ne vix praxim consulerem nisi ubi certo mihi constaret de recta intentione agentis»; sicque ex hac parte convenimus. Hæc autem et alia videre poterat R. P. pag. 59 et sequentibus in fine probationum tertiæ conclusionis, et pag. 65 in resp. ad obj. 9 in prioribus nostro opere.

Judicet nunc lector eruditus num R. P. steterit promissis et bene probaverit «me a sole Aquinate declinare, et ideo in extremum

laxitatis impingere, ejusque doctrinam consuetis meis distinctiunculis ad laxoria juniorum placita detorquere». Hæc enim *patefacere* promiserat.

ARTICULUS IV.

UTRUM SIT SIMONIACUM SPIRITUALIA DARE NON SOLUM PRO MUNERE A MANU, SED ETIAM PRO MUNERE AB OBSEQUIO ET A LINGUA?

Nota, triplicis generis pretium distingui in venditione seu emptione spiritualium, non secus ac in usura, ex Urbano II caus. 1. q. 3, c. *Salvator*, scilicet munus a manu, munus ab obsequio, et munus a lingua¹.

Munus a manu est pecunia data vel promissa, seu quodvis aliud donum pecunia æstimabile. Munus ab obsequio est ministerium seu officium temporale alteri exhibitum vel exhibendum. Munus a lingua est laus seu commendatio qua quis apud alium laudatur seu commendatur ad aliquem favorem humanum obtinendum². Item preces quæ pro aliquo funduntur ad procurandum ei bonum, vel malum ab eo avertendum³. Imo preces ipsæ quæ fiunt pro obtinendo beneficio si in eis attendatur favor precantis tanquam merces beneficii.

Dico 1°: Non est minus simoniacum dare vel accipere munus ab obsequio, vel a lingua tanquam pretium aut ex pacto pro re spirituali, quam munus a manu⁴. Patet ex Urbano II loco citato ubi dicit: «Quisquis res ecclesiasticas non ad quod institutæ sunt, sed ad propria lucra, munere linguae vel indebiti obsequii vel pecuniæ largitur vel adipiscitur simoniacus est⁵». Et ratio est, quia hæc pecuniæ pretio æquivalent, et æstimari possunt⁶.

Hinc inferes⁷ esse simoniam dum quis temporaliter inservit collatori, ea lege ut loco stipendii ipsi conferat beneficium. Posset tamen excusari si inserviret collatori gratis ea intentione ut ipsi innotesceret, benevolentiam captaret, et deinde ex benevolentia et gratitudine consequeretur beneficium, ut concedit Sylvius hic conclusione secunda, et patet ex articulo præcedenti: id tamen est valde suspectum.

Si autem aliquis clericus alicui prælato im-

¹ Ille a. 5. in Arg. sed cont. — ² Ibid. o. — ³ Ibid. ad 3. — ⁴ Ibid. o. — ⁵ Ibid. Arg. s. c. — ⁶ Ibid. o. — ⁷ Ibidem ad 1.

pendat obsequium ad spiritualia ordinatum, puta in utilitatem Ecclesiæ, vel auxilium ministrorum, ex ipsa devotione obsequii redditur dignus ecclesiastico beneficio, sicut propter alia opera bona; unde non intelligitur esse munus ab obsequio ¹.

Inferes 2° esse simoniam dum quis confert beneficium alicui eo pacto ut ipsum laudet vel commendet apud principem, aut ut impetret sibi vel ad se pertinentibus aliquem favorem. Si tamen preces, laus, commendatio, favor et hujusmodi habeant tantum rationem causæ motivæ seu provocativæ, ita ut nullo modo cadant in pactum, aut induant rationem pretii, non videtur absolute loquendo simonia, ut dicit Sylvius hic, et nos articulo præcedenti. Lubricum tamen esse monemus.

Inferes 3° esse simoniacum dare aliquid familiaribus episcopi aut collatoris pro intercessione seu commendatione ad beneficium, si intercessio seu commendatio spectetur præcise ut est medium ad beneficium obtinendum, quia sub hac ratione non est æstimabilis nisi æstimabilitate beneficii, quam extrinsece participat, quatenus est medium illud obtinendi. Secus si ista intercessio seu commendatio spectetur ut onerosa intercedenti ratione laboris, expensarum, molestiarum in adeundo seu rogando collatorem et erga eum subeundo onus gratitudinis et similium, de se independentem a beneficii consecutione pretio æstimabilem. Ita censet Sylvius hic sub finem articuli et plures alii.

Similiter non videtur simonia si des aliquid familiaribus aut domesticis collatoris ut per eos habeas aditum ad collatorem, aut si sis ignotus, ut per eos innotescas collatori, sic enim non intendis directe beneficium, sed tantum ut innotescant tua merita collatori, cum spe quidem obtinendi beneficii, si eo dignus aut dignior judiceris.

Dico 2° : Collatio beneficii seu alterius rei spiritualis facta alicui ratione consanguinitatis, amicitiae aut alterius affectus carnalis est illicita, quia est acceptio personarum et deest recta intentio, nisi aliunde consanguineus aut amicus foret æque dignus aut dignior aliis: non est tamen simoniaca ², quia nihil ibi accipitur aut exigitur, saltem quod sit pretio æstimabile: unde hoc non pertinet ad contractum emptionis aut venditionis in quo fundatur simonia. Si tamen aliquis det beneficium ecclesiasticum alicui hoc pacto

vel intentione ut exinde suis consanguineis provideat, est manifesta simonia ¹.

Dico 3° : Qui precibus pro indigno porrectis motus, ei confert beneficium, aut est revera simoniacus, si nempe preces ut civilem obligationem, vel precantis favorem ut pretium attendat, aut præsumitur talis in foro exteriori, quia cum non promoveat talem indignum ratione capacitatis quam scit non adesse, præsumitur promovere spe alicujus mercedis quam expectat a rogante, aut ejus precibus, quasi civili obligatione, constrictus ². Et hoc sensu, inquit Sylvius, intelligendum est quod dicit S. Th. hic ad 3, esse simoniacum « qui preces pro indigno porrectas exaudit ».

Si autem preces pro digno porrigantur non est simonia, qui subest debita causa ex qua illi pro quo preces porriguntur spirituale aliquid conferatur ³ : tamen potest esse simonia in intentione, si non attendatur ad dignitatem, sed ad favorem humanum.

Si tandem aliquis pro se rogat ut obtineat curam animarum proprio judicio se reputans dignum aut digniorem ⁴; regulariter ex ipsa præsumptione redditur indignus, et sic preces sunt pro indigno, ideoque simoniaca collatio, eo nempe sensu quem modo initio hujus assertionis exposuimus, vel realiter vel præsumptive.

Licite tamen potest aliquis, si sit indigens, pro se beneficium ecclesiasticum petere sine cura animarum: tum quia erga beneficium simplex vix reperitur præsumptio, cum minima capacitas ad illud sufficiat, et aliunde id spectetur velut supplementum tituli qui non sufficit ad congruam sustentationem clerici ⁵.

Id autem S. Doctor non concedit clericis divitibus, quia id videtur a jure prohibitum, Extravagant. c. *Ad aures, de Rescriptis*, et alibi: utrum vero hæc jura nunc obligent; et an usu legitimo, vel potius abusu, beneficia sæpius conferantur divitibus quam pauperibus, viderint collatores ⁶.

Dixi 4°, *proprio judicio se reputans dignum aut digniorem*; sic enim juxta Sylvium et alios S. Thomæ interpretes, intelligendus est S. Doctor cum dicit hic: « Si aliquis pro se rogat ut obtineat curam animarum, ex ipsa præsumptione redditur indignus, et sic preces sunt pro indigno ⁷ ». Dum enim quis petit beneficium cui annexa est cura animarum, ha-

¹ Illic a. 5 c. ad 1. — ² Ibid. ad 2.

³ Illic a. 5 o. ad 2. — ² Ibid. ad 3. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ibid. — ⁷ Ibid.

bens aliunde testimonia capacitatis, aut volens se subicere examini et iudicio superiorum, qui iudicent an sit dignus vel dignior, nihil videtur de se præsumere, nec consequenter indignus ex isto capite; idque maxime cum tunc non censeatur petere absolute, sed conditionate tantum, si nempe iudicetur dignus.

Hanc interpretationem esse legitimam confirmant concursus in multis casibus instituti, et a concilio Tridentino sess. 24 de *Reformatione* cap. 18 ordinati, in quibus plures se offerunt ad beneficium pastorale, adeoque petunt. Suffragantur insuper jura graduatorum in academiis, qui beneficia ratione graduum postulant, nec a quoquam damnantur.

Hanc utramque confirmationem Natalis Alexandre, hac in parte nobis adversarius, non tam infirmat quin potius roborat suis responsionibus epist. 25. Et 1° quoad concurrentes, excusat illos, *eo quod se subiciant iudicio præsulis*: hoc et nos dicimus de postulanti-
bus pro se; verum, inquit, concurrentes non postulant pro se beneficium. Dic, quæso, ut quid se sistunt examini nisi ut obtineant beneficium, si eo digni renuntientur, quod est sane aperta petitio saltem conditionata, qualis est in iis quos defendimus. Addit concurrentes se sistere *obedientiæ zeli-que impulsu*: quoad zelum, id et nos requirimus. Quoad obedientiam autem, frivolum quam maxime. Quasi vero episcopi indicentes concursum præcepto quemque compellant, et non nisi libere volentes concurrere tantum moneant.

Quantum ad graduatos: ipsos excusat, quatenus, inquit, *jure ab Ecclesia sibi concessio utuntur*. Sed contra, Ecclesia non potest concedere jus ad id quod, juxta laudatum auctorem, est jure divino et naturali illicitum. Vel ergo fatendum quod petere pro se beneficium, non sit secundum se illicitum: vel negandum graduatos ad id ullum jus habere ab Ecclesia. Non se ingerunt, inquit; nec etiam ii de quibus loquimur se ingerunt, cum non petant nisi quatenus capaces ab aliis iudicantur. Isti enim non secus ac illi debent habere testimonium capacitatis, aut se prælatorum examini ac iudicio subicere.

Nonnulli interpretantur dictum D. Th. de episcopatu et non de beneficio parochiali; quia, inquiunt, juxta S. Doctorem q. 184. a. 6. ad 2. et 3, soli episcopi primo et principaliter habent curam animarum, presbyteri curati autem minus principaliter tanquam venientes

in subsidium episcoporum, quo fit quod ita se habeant ad episcopum, inquit S. Doctor, sicut ballivi vel præpositi ad regem: et propter hoc sicut in mundanis potestatibus solus rex benedictionem solemnem accipit, alii vero per simplicem commissionem instituuntur, ita etiam in Ecclesia cura episcopalis cum solemnitate consecrationis committitur, cura autem archidiaconatus vel plebanatus cum simplici injunctione. Hæc ibi S. Thomas.

Dixi 2° *regulariter*; quia licet in petendo absolute pro se beneficio sit quidem regulariter præsumptio major aut minor pro dignitate beneficii aut petentis incapacitate; potest tamen contingere quod nulla sit¹, nempe in manifesta Ecclesiæ necessitate, puta si non nisi scandalosi et manifeste indigni essent promovendi, aut nullus esset qui vellet Ecclesiæ inservire.

Petes utrum facere aut dare spiritualia propter timorem humanum sit simonia? Facere aut dare spiritualia propter timorem humanum est facere aut dare ad evitandum imminens damnum temporale sive in vita, sive in fama, sive in fortunis; seu quod idem est ad redimendam vexationem in temporalibus sive justam, sive injustam.

Resp. 1°: Facere spiritualia propter timorem humanum, v. g. frequentare sacramenta ad vitandam pœnam a prælato constitutam, non est simonia. Quia neque prælatus, neque alter ejus nomine aliquid accipit, sed totum cedit in utilitatem præstantis spiritualia; neque iste habet vitiationem pœnæ pro pretio actus spiritualis, sed pro incitamento duntaxat.

Resp. 2°: Dare spirituale, v. g. beneficium, propter timorem humanum, hoc est ad vitandum damnum in temporalibus, si nullum omnino interveniat pactum, nec cessatio nocimenti spectetur ut pretium beneficii, sed beneficium gratis detur ut motivum placandi animum vexantis, et ut ipse placatus, absque nova obligatione vi collationis contracta, amicaliter cesset a nocimento, non est simonia. Patet ex dictis art. præced. conclus. 2 et 3. Quia scilicet tunc non datur spirituale immediate pro cessatione a nocimento; sed intervenit aliud motivum.

Si vero conferens beneficium faciat pactum ut alter cesset a vexatione, est simonia. Idque verum puto sive sit obligatio cessandi a præsentis vexatione, sive cessandi in posterum, contra quosdam qui id negant de obligatione

¹ Illic q. 185. a. 1. o.

cessandi a præsenti vexatione. Ratio est quia sic est dare spirituale immediate pro temporali, nullo alio motivo interveniente, scilicet pro ipsa liberatione a vexatione temporali, quod est pretio æstimabile; et hæc videtur expressa sententia D. Th. absolute dicentis¹: « Non est dubium quod simoniam committeret si quis aliquid spirituale debitori suo daret, ut quod suum est recuperaret »: intellige ex pacto tacito vel expresso.

Dices 1°: Non est usura dare mutuum suo debitori cum pacto ut solvat debitum: ergo a pari non est simonia, etc.

Resp. neg. consequentiam; quia usura consistit in expectatione lucri ex mutuo, lucrum autem est rei alienæ. Et simonia consistit in expectatione temporalis pro spirituali, sive temporale sit proprium aut alienum. Porro in casu objectionis non expectatur alienum. In nostro autem expectatur temporale pro spirituali.

Dices 2°: Ex hoc quod quis non me occidat, non infamet, non spoliât, nihil mihi dat: ergo.

Resp. dist. antecedens: nihil dat positivum, conc.; nihil dat negativum, neg. Ista enim non occisio, non infamatio, seu ab his cessatio et liberatio, licet censeatur quid negativum, est tamen quid moraliter pretio æstimabile pro quo aliquando latronibus solvuntur exactiones menstruæ.

Dices 3°: Extra. lib. 4. de *His quæ vi metusve causa fiunt*, cap. *Abbas*, cap. *Ad aures*, et cap. *Ad audientiam*, Pontifices jubent restituere ecclesiis iis qui metu cadente in constantem virum eas resignaverant seu abdicaverant: ergo censebant Pontifices eos non commisisse simoniam, alioquin potius illos suis ecclesiis privassent.

Resp. 1°, in casibus objectionis nullum intercessisse pactum ex parte resignantium seu abdicantium, neque ab ipsis impositam fuisse vexantibus obligationem cessandi a vexatione; sed simpliciter cessisse juri suo, ut inde placati vexantes quiescerent: quod non damnamus simoniæ, ut patet ex prima parte responsionis.

Resp. 2°: Dato antecedente, neg. consequentiam. Quamvis enim concederemus resignantes seu abdicantes in casibus conclusionis fuisse simoniacos, non sequitur ideo debuisse privari suis ecclesiis, id enim nullo jure statuitur. Quin potius debebant illis restitui, quia resignatio vi aut metu extorta caret robore et est nulla ut ibidem dicitur, et quia qui metu

gravi peccat, venia dignus est et indulgentia.

Ex dictis colliges pari jure simoniam esse, si conferens beneficium paciscatur cum beneficiato, ut conferenti vel alteri reddat, seu præstet quæ solum debet ex charitate vel religione aut alia virtute distincta a justitia, v. g. ut, si sit medicus, conferenti ægrotanti ferat, accepto stipendio, opem quam is ab alio habere non potest; ut tali pauperi graviter indigenti succurrat, etc. Quia hæc obligatio civilis quæ obligationi alterius virtutis superadditur non tantum cedit in utilitatem spirituales beneficiati, quatenus sic peccatum vitat et suo debito satisfacit, sed etiam in utilitatem temporalem conferentis aut alterius ejus nomine: secus si ageretur tantum de debito spirituali, ut de Communione paschali non omittenda, de vitando malo consortio, etc., aut si sine ulla obligatione urgeret conferens executionem debiti temporalis, movendo tantum, rogando, suadendo, exhortando, etc.

ARTICULUS V.

DE SIMONIA CIRCA RES SPIRITUALES IN PARTICULARI.

Nota: Diximus simoniam versari circa spiritualia et spiritualibus annexa. De simonia circa spiritualia hoc articulo agimus; et quia, ut dixi, sunt diversi generis spiritualia, alia enim sunt spiritualia secundum se, alia casualiter, alia effective, de singulis quæstio est an et quomodo in illis committatur simonia? Primum statuam quasdam conclusiones generales ex quibus consecutaria deducam circa particularia seorsim. Unde

Dico 1°: Dare vel accipere pecuniam, seu aliquid aliud pecunia æstimabile tanquam pretium pro sacramentis, pro gratia per ea collata, pro Missis, pro orationibus, aut laudibus divinis, pro sacra concione aut catechismo, pro statu religionis, pro usu jurisdictionis spiritualis, pro usu prophetiæ, pro collatione miraculosa sanitatis, et aliis hujusmodi, est crimen simoniæ juris naturalis quod nulla consuetudine excusari potest¹. Sequitur ex dictis, quia hæc omnia, ut patet, sunt spiritualia, vel secundum se, vel quatenus causant gratiam spirituales, vel quatenus a gratia spirituali procedunt et ad eam disponunt.

Dico 2°: Dare tamen² vel accipere pro præfatis rebus spiritualibus aliquid temporale

¹ In 4. d. 25. q. 3. a. 3. ad 2.

² Q. 3. a. 2. et 3. o. — ² *Ibid.*

non tanquam pretium mercedis, sed ut stipendium sustentationis, non est simoniacum nec illicitum.

Est autem hæc differentia inter pretium et stipendium quod pretium dicatur per respectum ad rem cum qua commutatur et cui appretiatur ac æquiparatur. Stipendium vero dicitur per respectum ad personam, quam æquum est sustentari ab iis quorum utilitati deservit.

Probatur conclusio ex ratione naturali et ex institutione Christi apud Apost. I Cor. 9, ubi sic discurret : *Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem et de lacte gregis non manducat?.... Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos carnalia vestra metamus.... Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, et qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant de Evangelio vivere.*

Adde illud Matth. 10 : *Dignus est operarius cibo suo.* Unde Apostolus ad Rom. 15, dicit iterum Gentiles qui facti sunt participes spiritualium per pauperes sanctorum qui sunt in Jerusalem, debere illis in carnalibus ministrare.

Itaque præter ordinationem Christi, ratio naturalis in qua hæc S. Scripturæ loca et nostra assertio fundantur est, quia qui ministeriis spiritualibus incumbunt privant se facultate vacandi aliis negotiis temporalibus ex quibus sibi necessaria ad sustentationem compararent idque incommodum populi : ergo tenetur populus ipsis necessaria sustentationi ministrare, sicut ei qui utiliter alterius, negotia gerit, debetur ex justitia sustentatio necessaria quam aliunde acquisivisset, si per ea negotia impeditus non fuisset.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

Consectarium I.

Stipendia Ecclesiæ ministris debita non esse puras eleemosynas.

Colliges 1° ex dictis, ea quæ Ecclesiæ ministris a populo conferuntur non esse puras eleemosynas, sed stipendia sanctis laboribus ex justitia debita, sicut debentur ei qui alterius negotia utiliter gerit, ut dixi. Eleemosyna enim datur simpliciter intuitu paupertatis et absque obligatione ad aliquod opus, nisi quod

pauper jure naturæ teneatur esse gratus suo benefactori. Non sic autem stipendia collata ministris Ecclesiæ. Unde merito damnatur in concilio Constant. sess. 8, art. 18 Wicleffi dicentis : « Decimas esse puras eleemosynas et parochianos posse, ob peccata suorum prælatorum, eas ad libitum subtrahere. »

Nec obstat quod Tridentinum sess. 22 in decreto *de Observandis in celebratione Missæ* ; et sess. 25, cap. 4 *de Reform.*, vocet eleemosynas stipendia Missarum et pia legata.

Resp. enim vocari eleemosynas lato sensu, quatenus ex parte donantium sic gratis conferuntur, ut aliter de iis potuissent disponere ; licet tamen ubi semel collata sunt, exurgat obligatio ex parte accipientium, et adimpleto officio debeatur ministris stipendium.

Hinc ulterius sequitur, in rigore loquendo, ministros Ecclesiæ posse absque simonia nedum exigere sed et pacisci de certo stipendio, sive sint pauperes, sive divites ; quisquis enim potest exigere et pacisci de eo quod sibi debetur, ministris autem sive divitibus sive pauperibus, debetur ratione ministerii stipendium sustentationis, ut dictum est.

Nec obstat omnia pacta in spiritualibus prohiberi a jure ut simoniaca, ut dixi ; id enim intelligitur de pactis obligantibus ad id quod non inest jure, ut notavi in regula supra posita : aliunde, ut ibi notavi, hæc jura in quibusdam contraria consuetudine abrogata sunt.

Dixi, *in rigore loquendo* : quia longe melius foret nihil pacisci, sed liberaliter oblata, aut per superiores taxata recipere : sic enim magis caveretur periculum simoniæ et obviaretur scandalis facile inde orituris inter simplices.

Et ideo recte advertit S. Doctor ¹ quod ab invitis nihil debeat exigi per spiritualium subtractionem quæ sunt exhibenda ; quia hoc haberet quamdam venditionis speciem. Sed spiritualibus gratis prius exhibitis, licite possunt statutæ et consuetæ oblationes et quicumque alii proventus exigi a nolentibus et valentibus solvere, auctoritate superiorum interveniente.

Et infra ² : Illicita foret ordinatio si in aliqua Ecclesia statueretur quod non fieret processio in funere alicujus, aut aliquid hujusmodi, nisi solvatur certa pecuniæ summa, quia per tale statutum præcluderetur via gratis officium pietatis aliquibus impendendi. Magis autem licita esset ordinatio si statuere-

¹ Q. 3. a. 3. o. — ² *Ibid.* ad 2.

tur quod omnibus certam eleemosynam dan-
tibus talis honor exhiberetur, qui per hoc non
præcluderetur via aliis exhibendi. Et aliunde
prima ordinatio habet speciem exactionis:
secunda gratuitæ compensationis.

Dices 1°: Si clerici possint exigere et pa-
cisci de certo stipendio, idque ipsis debeatur
ex justitia: ergo gratis non ministrant: unde
quia Apostolus non receperat stipendium a
Corinthiis dicit quod gratis Evangelium an-
nuntiaverit, II Cor. 11.

Resp. neg. consequentiam; vere enim gra-
tis ministrant hoc ipso quod nihil exigunt
tanquam ministerii pretium, sed illud tan-
quam majus omni pretio gratis præstent: ut
tamen id gratis præstent, requirunt necessa-
riam sustentationem a populo. Ad locum Apo-
stoli fateor eum qui ministrat sine pretio et
sine stipendio gratis ministrare, sed inde non
sequitur quod qui ministrat sine pretio cum
stipendio, non gratis ministret, vere sane gratis
ministrat, licet minus perfecte quam primus.

Dices 2°: Saltem clerici divites non viden-
tur posse exigere aut accipere, siquidem pro
titulo accipiendi assignetur a D. Thoma et aliis
sustentatio necessaria quam aliunde habent:
ergo.

Resp. neg. antecedens. Ad probationem, di-
co sustentationem non assignari ut titulum
aut fundamentum recipiendi temporale, sed
tantum ut designetur usus temporalis recepti,
et ostendatur non recipi ut pretium sacri mi-
nisterii, sed quia dignum est ut qui altari
ministrat de altari vivat: titulus ergo et fun-
damentum accipiendi temporale est ministe-
rium quod exhibent divites non secus ac pau-
peres. Confer quæ dixi de Decimis dissert. 3.
art. 4. § 4. conclus. 7.

Instabis: Caus. 1. q. 2. cap. *Clericos* et caus.
16. q. 1. cap. *Quoniam* sic legitur ex Hierony-
mo: « Clericos autem illos convenit Ecclesiæ
stipendiis sustentari quibus parentum et pro-
pinquorum nulla suffragantur bona; qui au-
tem bonis parentum et opibus suis sustentari
possunt, si quod pauperum est accipiunt, sa-
cristilegium profecto committunt, et per ab-
usionem talium, iudicium sibi manducant et
bibunt ». In eundem sensum scribit S. Pro-
sper de *Vita contemplat.* relat. caus. 1. cit. ibi-
dem cap. *Pastor* et cap. *Si quis*.

Resp. 1° nihil huiusmodi reperiri in scriptis
S. Hieronymi ut notat glossa in cap. *Quoniam*
cit. Resp. 2° hæc debere intelligi de tempore
gravis necessitatis¹, vel cum Sylvio, de cle-

¹ Hic q. 185. a. 7. ad 3.

ricis qui cum nondum esset facta partitio ho-
norum ecclesiasticorum in domibus paren-
tum remanebant, nec propria deserebant, et
tamen de bonis communibus ecclesiasticis
vivere volebant: unde erant culpandi ob no-
tam avaritiæ, non tamen simoniæ. Idque Syl-
vius contendit eruere ex verbis Prosperi. Vide
si lubet.

Consectarium II.

De Sacramento simoniace collato in extrema necessitate.

Colliges 2° non licere etiam in extrema ne-
cessitate dare temporale tanquam pretium
pro sacramentorum administratione aut pro
aliis actibus spiritualibus. Sit casus. Infans
morti proximus non habet a quo baptizetur
nisi ab improbo sacerdote qui non vult con-
ferre sacramentum nisi sub pretio: certum
est quidem quod in hoc casu infans posset a
quocumque baptizari, etiam a muliere, quia
hoc ipso quo sacerdos absque pretio baptizare
non vult, idem est ac si non esset qui bapti-
zaret¹. Certum est iterum licere in tali casu
emere aquam ab isto sacerdote², quia aqua
non est quid sacrum sed purum elementum,
et si sit sanctificata non operatur ad Baptis-
mum de necessitate ejus existens quasi san-
ctificata, sed quasi aqua, et ideo non emitur
aqua sanctificata sed aqua. Sed dare pecuniam
tanquam pretium sacramenti nullatenus licet,
quia hoc est aperte simoniacum, nec sunt fa-
cienda mala ut eveniant bona.

Sed utrum possit dari pecunia ut ille sacer-
dos deponat hanc sacrilegam voluntatem et
ad redimendam injustam vexationem? va-
riant auctores. S. Th. nihil circa hoc habet in
Summa loco citato; sed quibusdam videtur
quod in 4 loco citato præferat sententiam ne-
gantem affirmativæ, his verbis: « Quidam ve-
ro dicunt quod potest pretium dare, quia hoc
non est simoniam committere, sed redimere
vexationem suam; sed primum melius vide-
tur ». Verum hallucinantur qui putant S. Do-
ctorem his verbis amplecti responsionem ne-
gativam quæstioni factæ. Etenim illud *pri-
mum* quod S. Doctor hic dicit esse melius, non
est, ut existimant isti auctores, quod non de-
beat dari pecunia ad redimendam vexatio-
nem, sed quod qui offert puerum « debet
potius ipsemet baptizare quam pretium sa-
cerdoti pro Baptismo simoniace dare »; item

¹ Hic a. 2. ad. 1. — ² *Ibid.* et in 4 d. 5. q. 2. a. 2.
sub finem.

et quod « liceat ei emere aquam » : et hoc indubie melius est, dum fieri potest, quam dare pecuniam; etiamsi tantum ad redimendam injustam vexationem. At si ita urgeat necessitas, ut neque offerens sciat baptizare, neque sacerdos aquam velit vendere, utrum tunc melius sit dimittere infantem morti proximum absque Baptismo, quam ipsum baptizare tradita pecunia baptizanti ad redimendam tam injustam vexationem, et non ut pretium Baptismi? hoc non dicit S. Doctor : imo contrarium innuit cum et hic et loco citato in 4, loquatur de pecunia ut pretio; et secundum principia ejus generalia ad simoniam requiratur venditio et emptio, sive temporale datum tanquam pretium.

Quapropter cum sententia communiori existimo in hoc casu posse offerri pecuniam ad redimendam injustam vexationem, et sane si juxta S. Doctorem ¹ liceat redimere pecunia injustam vexationem in beneficiis, ut dicemus infra, quanto magis in sacramento tante necessitatis. Item si liceat minis et precibus deterreri aliquem a peccato, quidni pecunia?

Imo id etiam licitum videtur adulto qui aliter baptizari non posset aut alia sacramenta recipere, excepto sacramento Ordinis. Quia, quamvis cum Baptismo flaminis et sine aliis sacramentis absolute salvari possit, difficilius tamen, ideoque justa illi subest causa negligendi peccatum alterius redimendo injustam vexationem. Excipio sacramentum Ordinis, quia simoniace ordinatus, etiamsi per solius ordinantis simoniam, est suspensus ab executione Ordinis. cap. *Ex tua*, tit. *de Simonia*.

Sed quid, si eo impietatis progrediatur improbus minister ut sacramentum conferre nolit, nisi juret offerens se dare pecuniam ut pretium? Quidam affirmant licere, quia, inquiunt, jurando non tenetur jurare ad mentem petentis, sed potest uti restrictione mentali; sed hunc jurandi modum non admittimus, et dato posse admitti, saltem sic jurans profiteretur verbo et opere se emere sacramentum, quod nefas est.

Consectarium III.

De simonia in dispensationibus et ordinibus.

Colliges 3° simoniacum esse dare vel accipere etiam titulo sustentationis aliquid temporale pro dispensatione in votis, juramentis, impedimentis matrimonii et quibusvis legibus

¹ Hic a. 2. ad 5.

ecclesiasticis ¹. Item pro censuris ferendis, aut earum absolutione, sive praelati ea per se praestent, sive vices suas aliis committant, perinde est enim.

Ratio est ², quia in his omnibus est usus spiritualis potestatis : ille autem cui committitur spiritualis potestas obligatur ex officio ad usum potestatis sibi commissae, et habet pro sua sustentatione statuta stipendia suae dignitati annexa ex redditibus ecclesiasticis : et ideo si acciperet aliquid pro usu spiritualis potestatis, non intelligeretur locare suas operas quas ex debito suscepti officii jam debet impendere, nec accipere temporale ut stipendium, quod jam aliunde habet, sed ut pretium et consequenter vendere ipsum spiritualis gratiae usum, eo maxime quod in dispensationibus aut censuris earumve absolutione, nihil laboris intervenit, ratione cujus posset percipi stipendium. Unde Trident., sess. 25, cap. 18 *de Reformat.*, praecipit dispensationes « gratis a quibuscumque esse dandas, aliterque factam dispensationem subreptitiam censeri ».

Id tamen non impedit quin petentibus dispensationem possit imponi a superioribus aliquid erogandum in causas pias per modum mulctae, ut sic coerceatur nimia dispensationum postulatio, contineantur homines intra communes leges, et compensetur quodammodo haec deformitas, sive recessus a communi lege.

Quod dixi de dispensatione, idem propter easdem rationes est dicendum de correctione subditorum per praelatos, aut ejus omissione ³. Modo tamen ommissio correctionis (idem cense de cujusvis actus spiritualis omissione) censeatur usus potestatis spiritualis, ut si, v. g., superior muneribus corruptus pronuntiaret judicialiter aliquem innocentem, qui esset revera puniendus, aut vere poenitentem reconciliare detrectaret, lib. 5. Decretal. tit. 3 *de Simon.* c. 14; alioquin si foret pura ommissio, sic, ut per eam non exerceretur potestas spiritualis, qualis v. g. est ommissio celebrationis sacri, quamvis dare aliquid pro tali omissione sine justa causa involvat aliquam turpitudinem simoniae affinem, quatenus tacite insinuat actum, cujus ommissio venditur, esse etiam vendibilem; absolute tamen loquendo non est simoniacum, quia talis ommissio pura non est aliquid sacrum.

Licet tamen superioribus ecclesiasticis accipere procuraciones seu expensas quando sub-

¹ Hic a. 3. ad 3. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.*

ditos visitant aut ecclesias consecrant, non quasi pretium correctionis aut consecrationis, sed quasi debitum laboribus stipendium¹. Ita conceditur in jure cap. *Cum sit Romana*, 10 *de Simonia*; et cap. *Romani* 1, § *Procuraciones*; *de Censibus*, in 6, et alibi.

Circa collationem ordinum, litteras dimissorias et alia huc spectantia, nihil aliud occurrit dicendum quam quod decernit concil. Tridentinum sess. 21 *de Reformat.* his verbis: « Nihil pro collatione quorumcumque ordinum etiam clericalis tonsuræ, nec pro litteris dimissoriis, aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacumque de causa, etiam sponte oblatum, episcopi et alii ordinum collatores aut eorum ministri, quovis prætextu accipiant. Notarii vero in iis tantum locis in quibus non viget laudabilis consuetudo nihil accipiendi, pro singulis litteris dimissoriis aut testimonialibus, decimam tantum unius aurei partem (quidam auctores dicunt esse sex asses) accipere possint, dummodo eis nullum salarium sit constitutum pro officio exercendo, nec episcopo ex notarii commodis aliquod emolumentum ex eisdem Ordinum collationibus directe vel indirecte provenire possit: tunc enim gratis operam suam eos præstare omnino teneri decernit: contrarias taxas ac statuta et consuetudines etiam immemorabiles quorumcumque locorum, quæ potius abusus et corruptelæ simoniacæ pravitati faventes nuncupari possunt, penitus cassando et interdicens, et qui secus fecerint, tam dantes quam accipientes ultra divinam ultionem, pœnas a jure inflictas ipso facto incurrant ». Hæc pœna est excommunicatio ut patet ex concilio Braccarensi cap. 3. Quod autem dedantibus dicitur, intellige de iis qui sponte dant, non de iis qui post ordinationem dant coacte ad obtinendas litteras testimoniales; non enim intendit concilium eos privare suis litteris testimonialibus.

Consectarium IV.

De simonia in ingressu religionis.

Colliges 4° simoniam esse juris naturalis dare seu accipere aliquid tanquam pretium pro statu seu ingressu religionis, non solum ut importat professionem, sed etiam susceptionem habitus: item et pro jure ad sustentationem². Ratio primæ partis est, quia status religiosus est vere quid spirituale, utpote continens jus et obligationem Deo serviendi sub

præscripta regula. Et ideo in jure extravag. 1 *de Simonia*, excommunicantur excommunicatione reservata Papæ dantes aut accipientes aliquid pro ingressu religionis.

Neque refert novitium per solam susceptionem habitus, nondum hunc statum perfecte acquisivisse, sufficit enim quod inchoate saltem acquisierit, et quod participet juribus monasterii, habeatque jus ad professionem, si inveniatur habilis. Insuper fit de laico ecclesiasticus et ecclesiasticorum privilegiis gaudet, comprehenditurque sub nomine monachi, cap. *Si quis suadente*.

Ratio secundæ partis, quia jus ad sustentationem est annexum statui religioso sicut præbenda in beneficiis est annexa officio ecclesiastico: atqui exigere seu recipere aliquid pro præbenda, seu jure ad fructus beneficii est simonia juris naturalis ut dicemus infra: ergo. Prob. maj.: licet olim cum monachi se seorsim labore manuum sustentarent, non consequerentur ex suo statu jus ad sustentationem, modo tamen cum monasteria sunt dotata, aut conferuntur eleemosynæ ad sustentationem fratrum, et auctoritate ecclesiæ sic sunt instituta, hoc ipso quo quis est talis monasterii religiosus, habet jus ad sustentationem, et monasterium ex justitia tenetur ipsi suppeditare, cum sit pars seu membrum illius communis, quæ illorum bonorum habet dominium, aut saltem liberum usum: ergo.

Confirm.: cum jus ad sustentationem sit debitum ratione status, qui vendit jus, censetur vendere ipsum statum ex quo jus provenit, ut dicemus de beneficiis.

Si tamen monasterium sit tenue quod non sufficiat ad tot personas alendas, licet aliquid exigere aut recipere, non quidem pro jure sustentationis, quod bene nota, hoc enim ubique censeo simoniacum, ut patet ex dictis, sed tanquam conditionem, ut monasterium aliorum accessu non gravetur¹; et hoc sensu intellige quod a D. Thoma et aliis dicitur, licere in hoc casu accipere aliquid pro sustentatione, scilicet pro sustentatione, non præcise, sed quatenus per eam causatur gravamen. Ratio est quia sic nihil spirituale aut spirituali annexum venditur aut emitur, sed spirituali gratis concesso, et simul cum eo temporali annexo, nempe jure ad sustentationem, consulitur per dotem indemnitati monasterii et religiosorum, qui alioquin gravarentur a supervenientibus, quod æquitati

¹ Illic a. 3. ad 3. — ² Ibid. ad 4.

¹ Illic a. 3. et in 4. d. 25. q. 3. a. 2. q. 2. ad 7.

naturali omnino consentaneum est : non enim æquum est ut religiosi majorem subeant inopiam causa eorum qui petunt admitti, quando hi ipsi facile possunt istud incommodum avertere. Nec obstat cap. *Quoniam* 40, extra. *de Simonia* de quo infra : quia ibi agitur de monasteriis qui falso prætendebant paupertatem, ut explicat Sylvester et innuitur in textu. Aliunde dici potest hæc jura antiqua in monasteriis tenuibus per contrariam consuetudinem esse abrogata. Cæterum, hæc nostrasententia est communis cum D. Th. qui eam colligit ex cap. *Quam pio* caus. 2. q. 2.

Verum, si monasterium sit ita pingue ut possit sine gravamine recipere supervenientes, videtur simoniacum ex natura rei aliquid accipere seu exigere pro eorum admissione¹. Ita cum S. Th. Adrianus, Victoria, S. Antoninus, Sylvius, Pontas et alii contra plures alios Sylvestrum, Soto, Toletum, etc.

Ratio est, quia tunc non apparet quod temporale exigatur pro sustentatione quatenus est causativa gravaminis, cum supponatur nullum esse, et monasterium abundare, sed pro ipso statu, aut saltem pro jure ad sustentationem, sicque quod prætextus indemnitis monasterii sit prætextus fictus et falsus quo vera simonia palliatur. Sicut si capitulum, prætextu sustentationis novi beneficiarii, aut indemnitis capituli, exigeret aliquid in ejus admissione. Unde S. Antoninus 2. p. *Summa theol.*, tit. 1, cap. 5, § 18, dicit : « Si monasterium sit abundans, nullus debet ibi esse tractatus de temporalibus in receptione, et hoc est contra communem abusionem, quia quanto monasterium est abundantius, tanto volunt et majores dotes. »

Accedunt jura. C. *Quoniam* 40, extra. *de Simonia* ex conc. Lateran 4, sub Innocentio III, sic legitur : « Quoniam simoniaca labes usque adeo plerasque moniales infecit ut vix aliquas sine pretio recipiant sorores, prætextu paupertatis volentes hujusmodi vitium palliare : ne id de cætero fiat penitus prohibemus, statuantes ut quæcumque de cætero talem commiserint pravitatem tam recipiens quam recepta, sive sit subdita sive prælata, sine spe restitutionis, de suo monasterio expellatur in locum arctioris regulæ ad agendam perpetuam pœnitentiam retrudenda.... hoc etiam circa monachos vel alios regulares decernimus observandum. » Item ibidem cap. *Veniens* 19, et cap. *Dilectus* 40, et alibi.

Scio Sylvestrum v. *Simoniam* § 15, et alios

non mediocris notæ theologos, hos canones interpretari secundum præsumptionem fori externi ; quatenus scilicet ii qui exigunt aut accipiunt aliquid, cum monasterium est pingue, præsumuntur accipere pro ipso statu religioso, non pro sustentatione religiosi.

Sed salva horum doctorum reverentia, hæc responsio mihi videtur omnino gratuita : quare enim Ecclesia præsumeret temporale exigere simoniace pro statu spirituali, et non potius pro sustentatione, si hoc ultimum sit licitum? Nullus sane præsumi debet velle agere pessimo modo, quando modus licitus aut minus malus ipsi suppetit.

Dices 1° : Vix aut ne vix reperitur monasterium quantumvis pingue quod non patiat gravamen aliquod ex receptione gratuita novitiorum. Cum enim in monasteriis bona sint communia, neque certi proventus singulis sint assignati, sicut fit inter canonicos, accidit quod opes communitalis respectu singulorum minuantur aliorum ingressu, et consequenter quod minuatur facultas recipiendi gratis pauperes apprime idoneos, restaurandi ædificia collabentia, nova sive necessaria sive saltem utilia construendi, fortuitis necessitatibus subveniendi, etc. Ergo.

Resp. me ultro concedere aliquid posse recipi quando revera adsunt memorata gravamina. Sed viderint, qui hæc opponunt, an non fingant gravamina ubi non sunt, et non potius studeant avaritiæ quam indemnitati monasteriorum. Nec enim in ea sum opinione rara esse monasteria, in quibus non possint admitti gratis novitii absque prædictis gravaminibus. Quot sunt enim opulentissima in quibus nunquam admittuntur gratis pauperes, imo quo sunt opulentiora, pinguiora exigunt dotes, maxime inter moniales? Quot sunt ubi non minus superflua quam superba extruuntur ædificia, ubi expensæ fiunt enormes et statum religiosum minime decentes, in apparatu mensæ, famulorum, equorum et aliorum mobilium, ubi in dies thesauri coacervantur, et augentur bona non aucto religiosorum numero*? Qua porro fide hæc monasteria dici possunt pati gravamen in admissione gratuita novitiorum, non video, nisi

* Hæc verba P. Billuart, in Gallia saltem, duriora videbuntur, si non attenditur ad tempus in quo scribebat auctor noster. Enim vero admittendum est multos, in sæculis præteritis, sed maxime in XVII° et XVIII°, fuisse abusum e quibus fortasse egressa sunt et eversio status antiqui, per innumeras bonorum miseras patrata, et hodiernæ constitutiones. De malo autem bonum Deus scit educere : abusus jam fere non sunt etsi P. Billuart nunc solum scriberet minus asper reneretur.

¹ Ille a 3. in 4.

voces gravamen quidquid aut ambitioni, aut vanitati, aut avaritiæ subtrahitur. Imminuuntur opes respectu singulorum fateor, at ipsa opum immunitio præcise secundum se, potestne serio censi gravamen, quando supersunt abundantes, non solum pro necessariis, sed pro commodis et delectabilibus, et pars quæ subtrahitur, deservit usui ad quem ex natura sua destinatur? Verbo dicam, aut in falso supposito erravit S. Thomas, aut agnoscenda sunt monasteria in quibus possunt recipi novitii absque gravamine.

Dices 2º: Sustentatio est quid temporale, et ideo concil. Trid. sess. 25, cap. 16, *de Regular.* concedit ut pro sustentatione novitii aliquid recipiatur: ergo.

Resp. dist. ant.: sustentatio est quid temporale debitum ratione status, conc.; indebitum, neg.; et ideo non potest vendi, nisi censeatur vendi status ratione cuius debetur.

Quantum ad quod affertur de novitiis ex concil. Trid., resp. disparitatem esse quod novitius non habeat jus ad sustentationem ex bonis monasterii sicut habet professus, quia hoc jus acquiritur tantum per professionem.

Inst.: Ex concessis, non est simoniacum accipere aliquid pro sustentatione in monasterio paupere: atqui sustentatio est ejusdem rationis in monasterio paupere et in divite: ergo.

Resp. dist. maj.: non est simoniacum accipere aliquid in monasterio paupere pro sustentatione præcise, neg.; pro sustentatione quatenus est causativa gravaminis, conc. Unde dist. min.: sustentatio est ejusdem rationis physice in monasterio paupere et in divite, conc.; moraliter, neg. In illo enim causat gravamen et non in isto.

Cæterum, ad majorem hujus difficultatis elucidationem et ad occurrendum scrupulis, quædam notanda sunt. Et 1º nullam esse simoniam in muneribus sponte oblatis ab ingredientibus monasterium aut eorum parentibus, neque ex parte dantis, neque ex parte recipientis, modo utrinque sit recta intentio. Quia nullo jure prohibentur istæ ultroneæ et liberales donationes; imo Ecclesia eas approbat tanquam legitimas, ut patet ex regula S. Benedicti cap. 59. Unde concil. Rhemense, celebratum anno 1583 et confirmatum anno sequenti a Gregorio XIII, cap. 10 *de Simoniacis* dicit: « Approbamus tamen et laudamus elemosynas etiam copiosas ab ingredientibus sponte oblitas ». Dixi, modo utrinque sit recta intentio, hoc est modo conferens non intendat

per hæc munera obtinere ingressum monasterii, nec monasterium propter illud concedat. Attamen et est

Notandum 2º esse licitum aliquem facilius recipere propter devotionem quam ostendit ad monasterium faciendo largas elemosynas, quia per hanc devotionem fit aptior ad monasterium, et ex parte monasterii est opus gratitudinis¹. Sicut etiam licitum est aliquem e converso provocare ad devotionem monasterii per temporalia beneficia ut ex hac devotione inclinetur ad monasterii ingressum², modo semper caveatur omne pactum pro ingressu monasterii ut habetur cap. 1, q. 2, cap. *Quam pio*. Quia omnino licitum est beneficiis allicere aliquem ad ea quæ sunt ipsi salutaria.

Petes quid censendum de conviviis fieri solitis in ingressu seu professione novitiorum?

Resp. hæc severissime prohiberi in jure, extravag. 1 *de Simonia*, ubi suspenduntur conventus qui hæc exigunt etiam ex consuetudine, quæ dicitur corruptela, et illi qui dant, excommunicantur. Verum quamvis consultum foret hos canones religiose observari, tamen contraria consuetudo in multis locis prævaluit, nec id videtur simoniacum ex natura rei, quia hæc convivia non exiguntur nec dantur pro statu spirituali aut jure ad sustentationem illi annexo, sed tanquam conditio ut tractentur amici et propinqui, et recreetur communitas in his quasi nuptiis spiritualibus.

Consecrarium V.

De simonia in usu doctrinæ.

Colliges 5º simoniacum esse exigere seu accipere pretium pro usu theologiæ infusæ qualis erat in Apostolis, pro catechismo, prædicatione, salutaribus consiliis ad pacandas conscientias. Quia theologia divinitus infusa est gratia gratis data: catechismus vero, prædicatione, salutaria consilia, non fiunt præcise ad erudiendum intellectum audientis, neque ut res fidei memoria teneantur, sed præcipue et immediate ordinantur ad salutem, nempe ad fovendam et excitandam fidem, spem, charitatem, pœnitentiam et alios actus supernaturales, atque ad consolationem Spiritus sancti percipiendam, nec aliam habent (saltem prædicatione) æstimationem inter christianos: unde censentur res sacræ et spirituales, liceret tamen pro his accipere stipendium sustentationis.

¹ Illic a. 3. ad 4 — ² *Ibid.*

nis, ut dictum est supra. Dixi, *saltem prædicatio*; quia si fieret catechismus, aut darentur resolutiones theologicæ præcise ad instructionem intellectus, non viderentur quid sacrum, nec illicitum pro illis aliquod pretium accipere.

At vero pro usu theologiæ acquisitæ qualis est in scholis, scilicet deducendo conclusiones ex principiis fidei, interpretando Scripturas, casus resolvendo, etc., licitum est absque simonia exigere et accipere pretium¹. Idem dic a fortiori de aliis scientiis naturalibus. Ita cum S. Thoma Adrianus, Victoria, Cajetan, Sylvius hic et alii contra Sylvestrum et Paludanum. Ratio est quia huiusmodi scientia talisque ejus usus, neque est secundum se supernaturalis, sed humano studio acquisita, neque immediate et per se ordinatur ad gratiam et salutem, sed ad illuminandum intellectum audientis, et si quid supernaturale concurrat, est tantum per accidens, nec illius habetur ratio ut statim dicam, sed solius laboris et sumptus quo docens ad illam scientiam pervenit, et laboris quo illam tradit, item et utilitatis, honoris, oblectationis quæ ex illa provenire solent, adeoque non est quiddam spirituale vel spirituali annexum secundum quod in simoniæ definitione intelligitur: ergo.

Dices 1°: Theologia versatur circa objecta supernaturalia et ad eam concurret fides supernaturalis principiorum: item ingenerat auditoribus assensum supernaturalem mediante eorum fide; denique dirigit virtutes supernaturales fidem, spem, charitatem, ut dictum est de catechismo et prædicatione, fidem stabiliorem reddit et contra infideles tuetur: ergo est sacra et invendibilis.

Resp. hæc omnia per accidens concurrere ad usum scholasticum theologiæ, plura ab eo posse separari et dum conjunguntur non haberi eorum rationem in exigendo pretio. Et 1° quoad objectum, quamvis sit supernaturale, non habetur tamen ratio utrum cognitio qua illud attingitur sit supernaturalis an non, sed solum quod labore et industria attingatur.¹ Quantum ad fidem potest abesse, ut patet in eo qui dubitat aut negat aliquem articulum fidei, is fide supernaturali caret, et quamvis verisimiliter non retineat veri nominis scientiam theologicam, eam tamen retinet cognitionem qua erudite et utiliter docere possit theologiam pro capacitate auditorum: unde quando accidit quod fides concurrat in usu

docendi, non habetur ejus ratio in exigendo pretio, neque quod hæc scientia fidem defendat aut virtutes supernaturales dirigat, sicut in prædicatione aut catechismo; sed solum quod intellectum audientis imbuat rerum sublimium et abditarum cognitione, quæ sine labore obtineri nequit, quæque obtenta, honorem, commoda, delectationem parit.

Dices 2° cum Sylvestro: Docere ex potestate magisterii est usus potestatis spiritualis supernaturalis: ergo.

Resp. neg. ant. Magisterium enim non est potestas supernaturalis, sed naturalis: quia vel sumitur pro titulo honorifico in testimonium scientiæ collato, vel pro jure docendi: hæc enim duo importat: quovis modo sumatur est ejusdem rationis cujus est ipsa scientia. Nec refert quod a summo Pontifice descendat: potestas enim spiritualis Ecclesiæ eminenter continet potestatem politicam et ideo ad multa se extendit quæ sunt ordinis naturalis, sic potestas medicinam exercendi in sacerdote, descendit a potestate spirituali.

Dices 3°: Cap. *Prohibeas*, tit. *de Magistris*, prohibetur ne pro licentia docendi aliquid exigatur: ergo.

Resp. illic non agi de sola theologia, sed etiam de grammatica, dialectica, etc., ideoque nihil particulare contra nos. Item hæc jura non loquuntur de actu docendi, sed de licentia concedenda ad docendum, quæ multum differunt. Itaque sermo est in laudato canone de viris ecclesiasticis quibus ex officio incumbit præficere magistros idoneos ad docendum; pro qua ideo præfectione seu concessione nihil possunt accipere absque labe simoniæ secundum aliquos, quibus hæc potestas videtur esse spiritualis in viris ecclesiasticis, aut saltem turpis lucri secundum alios.

Dices 4°: Cap. *Nonnullis* tit. *de Magisteriis*, permittitur dare præbendam pro onere docendi theologiam: atqui dare præbendam pro eo quod est pretio æstimabile est simonia: ergo.

Resp. neg. ant. Isto enim canone tantum disponitur ut fructus unius præbendæ applicentur ei qui sive grammaticam sive theologiam sit docturus, non sic tamen ut ideo efficiatur canonicus, sed reditus ipsos tandiu percipiat quandiu docebit. Posset quidem auctoritate pontificia alicui præbendæ annecti onus docendi, quo casu qui præbendam susciperet, non pro ea locaret operas suas ad docendam, sed res transiret cum onere suo. Privata autem auctoritate non potest collator

¹ Ille a. 3.

ale onus beneficio annectere; multo minus sub illo onere beneficium conferre.

Si iterum opponas theologiam esse donum Dei spirituale, doctores non secus ac apostolos dici datos a Deo, et interpretationem recenseri inter dona Spiritus sancti I Cor. 12;

Resp. theologiam acquisitam de qua agimus non esse donum Dei spirituale, sed naturale, sicut alia omnia humana. Apostolum loqui de doctoribus qui sicut Apostoli habebant scientiam infusam, et similiter de interpretatione sermonum quæ esset donum supernaturale infusum.

Cæterum, si quis obligaretur ex officio ad docendum, aut ei pro tali labore aliunde esset sufficienter provisum, quales erant qui reprehendebantur Micheæ 3, et quales adhuc sunt quidam beneficiarii, is exigendo pretium pro usu scientiæ, aut bis idem venderet, aut certe venderet ipsam veritatem, quæ est invendibilis; unde graviter peccaret¹.

Ubi advertite S. Thomam non amplius dicere hic, sicut dixerat quodlibet. 8. a. 11, quod vendere veritatem sit *simoniam committere*, sed tantum *graviter peccare*: quia revera veritas quamvis ut est in mente divina sit quid supernaturale et increatum; tamen ut est in mente docentis et discantis, non est quid supernaturale et sacrum, neque ex hoc capite est invendibilis, sed quia non cadit sub plenum dominium docentis sic ut efficaciter illam in alium transferre possit: ea enim vendi non possunt quorum dominium non habemus, vel non habemus tale ut ea in alios transferre possimus. Unde S. Doctor vel hic corrigit aut interpretatur quod dixerat quodlibet. citato: vel intelligendus est de simonia late sumpta pro venditione rei invendibilis.

Consectarium VI.

De simonia in redemptione vexationis injustæ.

Colliges 6° cum qui habet jus acquisitum, sive in re sive ad rem, certum et liquidum ad aliquid spirituale, puta beneficium, et injuste vexatur vexatione quæ sit certo et absolute injusta posse absque simonia per pecuniam aut aliud temporale redimere hanc injustam vexationem². Quia hoc non est dare temporale pro spirituali ad quod jam supponitur jus habitum et acquisitum, sed pro amotione injusti impedimenti: non est autem magis

simoniacum amovere per pecuniam injustam suo juri nocumentum, quam jus ipsum tueri: ergo.

Verum hæc assertio indiget multiplici explanatione: unde

Dixi 1°, *qui injuste vexatur*, quia justam vexationem pecunia redimere esset emere spirituale, vel jus ad illud, pro quo ei adimendo juste agitur. Unde si quis electus aut præsentatus repelleretur a confirmatore vel institutore propter incapacitatem seu indignitatem, non potest absque simonia hanc vexationem pecunia redimere.

Dixi 2°, *qui habet jus sive in re sive ad rem*. Jus ad rem, v. g. in materia beneficii, habet qui est electus vel præsentatus, vel postulatus, sed nondum confirmatus vel institutus; jus in re, qui est confirmatus vel institutus, licet nondum sit in possessione. De utroque autem loquitur S. Thomas¹, et non solum, ut quidam volunt, de jure in re; patet ex ipso textu: « Antequam, inquit, alicui acquiratur jus in episcopatu, vel quacumque dignitate vel præbenda per electionem vel provisionem seu collationem, simoniacum esset pecunia redimere: sic enim per pecuniam pararet sibi viam ad rem spirituales obtinendam, sed postquam jus alicui jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere ». Ubi evidens est S. Doctorem loqui in hac ultima propositione de eodem jure de quo in prima nempe de jure acquisito per electionem, vel provisionem, etc., jus autem acquisitum per electionem est tantum jus ad rem.

Est tamen quædam distinctio ponenda inter utrumque jus: qui enim habet jus in re a quocumque et quomodocumque injuste vexatur, sive ut cadat a possessione jam obtenta, sive ut eam non obtineat, potest hanc injustam vexationem pecunia redimere: quia cum jus integrum habeat in quo consistit spiritualitas beneficii, non dat temporale pro spirituali, quod jam habet, sed tantum pro amotione impedimenti. Si dicas pecuniam dari ab eo qui nondum est in possessione, ut obtineatur, hanc autem possessionem videri spirituales, resp. possessionem secundum se non esse quid spirituale, cum in facto tantum consistat, sed quod sit spiritualis habet ex titulo vi cujus capitur, quem titulum cum ille jam teneat, accedente nova possessione, non accedit nova ratio spiritualis, sed possessio ipsa secundum se indifferens fit spiritualis ex

¹ hic a. 3. — ² hic a. 2. ad 5.

¹ hic a. 2. ad 5.

conjunctione cum titulo, unde non dat pretium pro re spirituali.

Qui vero habet tantum jus ad rem, si vexetur injuste ab his qui prodesse possunt, ut si electus aut presentatus repellatur ex odio, vel aliter injuste a confirmatore seu institutore, non potest absque simonia redimere pecunia hanc vexationem, quia dare pecuniam pro amotione talis injuriæ est dare pecuniam pro confirmatione vel institutione, cum hæc injuria tolli non possit nisi per confirmationem, vel institutionem; negatio enim non tollitur nisi per affirmationem quæ in proposito est confirmatio seu institutio.

Et quamvis quidam non improbabiler opinatur hanc simoniam non necessario esse juris naturalis. Quia, inquiunt, posset aliquis pecuniam dare confirmatori aut institutori præcise ad removendum ejus odium, quo remoto, is postea non ex positiva obligatione seu ex pacto datæ pecuniæ, sed ex naturali dictamine moveatur ad confirmandum, instituendum, etc., nihilominus fatentur habere magnam præsumptionem simoniæ et esse revera simoniam saltem juris positivi, argumento ducto ex cap. *Sicut tuis*, extra. de *Simonia*.

Quod si is vexetur injuste ab his qui prodesse non possunt, seu etiam ab his qui prodesse possunt, sed non nocent in eis in quibus prodesse possunt, ut si collator, institutor, aut a fortiori quicumque alius qui nullum habet jus, illum captivum detineat, illum diffamet, vi aut fraude a confirmatione, institutione, etc., obtinenda impediatur, potest absque simoniæ labe hanc injustam vexationem pecunia redimere. Quia hoc non est jus spirituale emere, sed jam habitum tueri, neque est parare sibi directe et proprie per temporale viam ad spirituale, quo sensu intelligendus est S. Th. supra citatus, ut statim dicam, sed indirecte tantum et remote, quatenus est amotio injusti impedimenti ad jus habitum prosequendum et propulsio nocimenti illati famæ, libertati, etc., ad quæ jus habet.

Dices cap. *Matthæus*. 23 extra. de *Simonia*, declaratur simoniacus qui electus a majori parte capituli, paucis contradicentibus, consenserat quod uni contradicentium daretur pecunia, ut contradictio cessaret: atqui ille habebat jus ad rem per electionem: ergo.

Resp. dist. min.: ille habebat jus certum et liquidum, neg.; jus incertum et infirmum, conc. Pauci enim electores contradicentes etiam post electionem factam jure poterant

proponere, et indubie habebant exceptiones proponendas, vel contra ipsam electionem, vel contra eligentes, vel contra electum quæ debuissent examinari, sicque jus non erat certum et liquidum, nec consequenter vexatio certo et aperte injusta: nostra autem resolutio est de vexatione certo et aperte injusta, ut dixi et dicam modo.

Sed quid si is qui vexatur injuste nullum habeat jus acquisitum nisi forte remotum consistens puta in dignitate, omnis enim dignus habet jus remotum ad beneficia, potestne pecunia redimere hanc injustam vexationem?

Resp. ut supra sub distinctione: si injuste vexetur ab his qui prodesse possunt et in quo prodesse possunt, ut si elector aut collator in eo molestus sit quod hunc ex odio vel aliter injuste nolit eligere, vel præsentare, non licet hanc injustam vexationem pecunia redimere, quia, ut dicebam modo, hoc esset emere electionem, collationem, etc.

Si vero vexetur ab his qui prodesse non possunt, sive etiam ab his qui prodesse possunt, sed non nocent in iis in quibus prodesse possunt, ut si elector detineat eum captivum ne cum aliis compareat, si ipsum diffamet, si vi, fraude alios electores corrumpat, etc., cum Soto, Sylvio, Lessio et aliis probabilius puto licere hanc injustam vexationem pecunia redimere, modo absit scandalum, quia per eam pecuniam nihil sibi spirituale acquirit neque ullum jus ad illud, sed tantum redimit injustam vexationem quam patitur in fama, corpore, libertate ad quæ habet jus. Quod etiam licitum reputat Sylvius cum aliis, si inique impediatur a consecutione beneficii per injustitiam improprie dictam, puta per munera, blanditias, preces importunas apud electorem, collatorem, etc. Quia, licet ista vexatio non sit hoc sensu injusta quod sit contra justitiam, est tamen hoc sensu injusta, quod sit contra charitatem, cessatio autem a nocimento quod est contra charitatem non est quid magis spirituale, quam cessatio a nocimento quod est contra justitiam.

Verum contra hanc sententiam statim occurrit textus D. Thomæ supra citatus, ubi accusat simoniæ eum qui antequam habeat jus acquisitum, injustam vexationem pecunia redimit.

Resp. cum eodem Sylvio, S. Thomam loqui de injusta vexatione illorum qui prodesse possunt et vexant in eo in quo prodesse possunt, sicut per remotionem hujus vexationis directe, proprie et immediate sternatur via ad be-

beneficium: addit enim pro ratione S. Doctor, « quia per pecuniam pararet sibi viam ad rem spiritualem obtinendam»: quod intelligi debet de via directa ad rem spiritualem, ut modo dicam.

Vel dicendum est S. Doctorem loqui secundum præsumptionem fori exterioris, in quo facile præsumitur velle emere beneficium, qui antequam ullum jus in illud habeat, offert pecuniam, licet revera offerat tantum ut injusta impedimenta removeantur, et sic coram Deo non sit vere simoniacus.

Inst.: Saltem ille per pecuniam parat sibi viam ad rem spiritualem, quod juxta laudatum textum D. Th. est simoniacum.

Resp. illum non magis sibi parare viam per pecuniam ad spirituale quam qui habens jus acquisitum redimit injustam vexationem, quod tamen est licitum secundum D. Th. Itaque distingo: per pecuniam sibi parat viam indirecte, improprie et mediate, ad rem spiritualem, conc.; directe, proprie et immediate, neg. Directe enim, proprie et immediate tendit ad removenda iniqua nocumenta, quibus remotis, sequitur ex alia causa obtentio rei spiritualis. Certum est autem S. Thomam loqui de eo solo qui directe et proprie per temporale parat sibi viam ad spirituale, alias sibi in multis contradiceret: numquid enim docet S. Doctor¹ licere absque simonia dare pecuniam pro suffragiis orationum, pro Missis, pro prædicatione, pro processionibus, pro aliis officiis ecclesiasticis? Item licere per temporalia beneficia provocare aliquem ad devotionem monasterii ut ex hoc inclinetur ad ingressum monasterii et plura similia², et tamen hi omnes parant sibi viam indirecte et improprie ad spiritualia per temporalia.

Dices contra ultimam partem præcedentis resolutionis de vexatione per injustitiam improprie dictam: cessatio a muneribus, blanditiis, precibus importunis, etc., non est æstimabilis nisi ratione beneficii, sicut labor intrinsecus in administratione sacramentorum non est æstimabilis nisi ratione sacramenti: ergo non est licitum dare pro illo aliquid temporale.

Resp. cessationem a muneribus, etc., respectu habentis jus non etiam habere aliam æstimabilitatem quam habeat respectu non habentis jus, et tamen respectu habentis jus licitum est illam pecunia emere. Dicendum ergo hanc cessationem non esse æstimabilem ratione beneficii nisi remote, proxime autem

ratione spei conceptæ de bona voluntate seu benevolentia collatoris, si extrinsecus non impediatur. Unde sicut qui daret pecuniam œconomo episcopi ut admitteretur in ejus familia eo fine ut innotescat episcopo et inde captet ejus benevolentiam, et ex captata benevolentia obtineat beneficium, non diceretur meo judicio emere beneficium, nec per pecuniam sibi parare directe et proxime viam ad illud; sic in nostro casu, et eo maxime quod per hoc non magis inclinetur voluntas collatoris ad dandum beneficium, quam esset per se inclinata remotis impedimentis.

Dixi 3°, vexatione quæ sit certo et aperte injusta, quia si sit dubia injustitia, ex eo quod jus non sit certum et liquidum, pecunia redimere talem vexationem esset redimere juris incertitudinem, adeoque ipsum jus aliqua ex parte emere, si autem alia ratione dubia sit injustitia vexationis, eam pecunia redimere in tali dubio, esset se exponere periculo emendi spirituale, seu jus ad illud, pro quo adimendo, seu impediendo forsitan jure agitur, ut dicebam in primo notamine ad consectorium.

Ex quo sequitur quod quando beneficium, jure utrinque probabili est litigiosum, unus litigantium non possit sine simonia juris divini dare pecuniam seu solvere expensas litis eo fine ut alter cedat juri suo. Et ideo Alexander III cap. *Super eo* 7, extra. *de Transactionibus*, dicit: « Super eo quod quæsisisti utrum de ecclesiastico beneficio in litigium deducto possit fieri transactio, tale responsum damus quod transigi super re sacra et litigiosa non potest: etenim res sacræ ut possideantur aliquo dato vel retento seu promisso speciem credimus habere simoniæ ». Addit tamen pontifex: « Alias si gratis et amicabiliter inter se litigantes componant sacris canonibus nequaquam dicimus obviare ». Et Innocentius III cap. 21, extra. *de Præbendis*, circa duos litigantes pro prioratu qui in iudices seu arbitros compromiserant, sic statuit: « Quod ergo post concertationem diutinam ordinatum est circa unum de duobus electis ut ipse habeat prioratum, hoc ex jurisdictione secundum justitiam videtur esse statutum, quod autem ordinatum est circa reliquum, ut ipse viginti libras de redditibus capituli et quadraginta de proventibus prioratus percipiat annuatim; hoc secundum providentiam intelligitur esse præceptum ex arbitraria potestate cum in delegatos fuerit compromissum, qui auctorita-

¹ Hic a. 3. ad 2. — ² *Ibid.* ad 4.

³ i retinendo commissam, se pro bono

pacis et utilitatis hoc ordinasse fatentur. Quia igitur hæc ordinatio ab omnibus est recepta, possuntque licite prior et capitulum de proventibus suis propter causas prædictas, non quidem ex pactione partium, sed ex jussione judicum, provisionem hujusmodi exhibere: nos eam, hoc addito moderamine toleramus ut ad præstationem quadraginta librarum, non dignitas prioratus sed persona prioris maneat ordinata; ne forte circa proventus aliqua videatur facta sectio prioratus; ita quod ipso priore defuncto, successor ipsius ad præstationem quadraginta librarum minime teneatur ».

Ex quibus intelligimus partes litigantes non posse auctoritate privata inter se transigere, posse tamen amicabiliter inter se componere; item posse compromittere in iudices seu arbitros, qui vel simpliciter assignent beneficium uni qui potiori jure niti videtur, vel ita ut teneatur alteri solvere pensionem seu aliquid aliud, non quidem pro compensatione juris quod cedit, hoc enim foret simonia juris divini, ut dicebam supra, sed vel in compensationem laborum et expensarum in lite, vel in ejus sustentationem, vel pro bono pacis, quod est Ecclesiæ et transigenti utile, ideoque pretio æstimabile, sic tamen ut possessor beneficii ipsum non dimittat sine auctoritate superioris, quia id jure prohibetur. Et, si his duntaxat titulis, non ullatenus pro cessione aut compensatione juris, transigant inter se litigantes auctoritate privata, non video secundum hæc jura, quod foret simonia plusquam juris ecclesiastici. Est autem transactio de re dubia et controversa non gratuita pactio. Amicabilis compositio e contra est gratuita, ut si una pars sponte et gratuito cedat juri suo.

Nota quod, cum transactio sit contractus reciprocus et quædam species commutationis, omnis transactio in qua pro spirituali datur temporale aut e contra, sit simoniaca jure naturali, ut jam non semel notavi. Transactio autem in materia rerum spiritualium ubi spirituale pro spirituali, seu temporale pro temporali commutatur, non prohibetur, etiam jure positivo fieri privata auctoritate, nisi in materia beneficii, cap. *Super eo* citato, et alibi: ita ut in aliis materiis licite fiat, v. g. si controversia oriatur inter prælatos de jurisdictione spirituali, possunt privata auctoritate transactionem facere dividendo loca et actus jurisdictionis.

Petes 1º utrum injuste vexanti ne conse-

quaris beneficium liceat tibi absque simonia procurare aliud beneficium ut ab injusta vexatione desistat?

Resp. affirmative cum Sylvio hic a. 2; quia non das spirituale pro temporali, sed procuras alteri spirituale ut ipse possis etiam aliud spirituale consequi: secus tamen si intenderes te a temporalibus damnis indemnem reddere, quia tunc spirituale cum temporali commutares.

Utrum vero injuste vexato in temporalibus liceat redimere hanc injustam vexationem per collationem rei spiritualis, puta beneficii? diximus art. 4 sub finem.

Petes 2º utrum volentibus eligere indignum ad beneficium seu dignitatem ecclesiasticam liceat offerre pretium ne illum eligant?

Resp. affirmative, quia Ecclesia habet jus ne ipsi constituatur minister indignus, ideoque licitum est redimere injustam vexationem Ecclesiæ factam. Aliunde non electio non est quid spirituale.

Petes 3º utrum volentibus eligere indignum liceat offerre pecuniam ut eligant dignum in genere, aut etiam hunc dignum in particulari, casu quo solus sit dignus?

Resp. hoc non licere intendendo positive et directe electionem digni in genere, aut hujus solius digni in particulari, quia hoc esset directe comparare spirituale per temporale. Licere tamen intendendo positive et directe non electionem indigni, ex quo sequitur electio digni in genere, vel hujus digni in particulari si solus sit dignus; hoc ipso enim quo volunt eligere, si non eligant indignum, necesse est ut eligant dignum in genere, aut hunc in particulari si solus sit dignus, hoc autem est indirecte tantum parare viam ad spirituale per temporale, directe autem est vexationis injustæ redemptio.

ARTICULUS VI.

DE SIMONIA CIRCA ANNEXA SPIRITUALIBUS.

Nota, aliquid posse esse annexum spiritualibus multipliciter¹. Uno modo consequenter sic ut a spiritualibus dependeat ipsaque præsupponat, sicut habere beneficium ecclesiasticum, dicitur spiritualibus annexum, quia non competit nisi habenti officium clericale: unde hujusmodi nullo modo esse possunt sine spiritualibus.

2º Quædam sunt annexa spiritualibus antecedenter in quantum ad spiritualia ordnan-

¹ Hic a. 4.

itur¹, sicut jus patronatus quod ordinatur ad præsentandum clericos ad ecclesiastica beneficia, et vasa sacra quæ ordinantur ad sacramentorum usum: unde hujusmodi non præsupponunt spiritualia, sed magis ea ordine temporis præcedunt.

3º Modo aliquid potest dici annexum spirituali concomitanter, ut labor qui in sacramentorum vel aliorum actuum spiritualium administratione suscipitur. His notatis,

§ I.

De simonia circa annexa spiritualibus antecedenter.

Dico 1º: Quæ sunt annexa spiritualibus antecedenter sic, ut independenter ab ordine quem habent ad spiritualia, sint per se æstimabilia ratione materiæ, possunt absolute vendi et emi, modo ipse ordo ad spiritualia non appetietur²; quia totum quod hic venditur aut emitur est mere temporale: hujus generis sunt vasa sacra, ornamenta, ecclesia, terra ad sepulturam, etc. Notandum tamen quod si ad usus profanos vendantur, præmissa oratione prius debeant confringi aut lacerari³.

Hinc sequitur 1º non peccasse Abraham dum emit ad Ephron speluncam duplicem in sepulturam⁴; quia dato quod locus iste fuisset sacer, quod tamen non est verisimile, Abraham non intendebat emere nisi terram communem, sicut licet emere materiam vasorum sacrorum, aut terram in qua est aut fuit ecclesia.

Nunc vero accipere aut dare aliquid pro sepultura etiam ratione terræ in qua sita est, prohibetur in jure extra. *de Sepulturis* c. 13, et ibidem *de Simonia* c. 41. Item pro actu religioso sepeliendi ut exercetur a clericis, nihil potest accipi ut pretium, quia est quid spirituale, potest tamen aliquid recipi ut stipendium.

At vero jus sepulcri in posterum, tali vel tali loco pro se et suis potest emi quia est quid temporale, nec ullibi in jure prohibetur, cum nomine sepulturæ non veniat jus sepulcri. Item licet exigere aliquid ab his qui in ecclesia vel loco honoratiori sepeliri volunt, non ratione sepulturæ præcise, quia, ut dictum est, id a jure prohibetur, sed ratione honoris qui vel defuncto vel ejus familiæ accrescit ex honoratiori loco sepulturæ: æquum

est enim ut qui in ecclesia honoratiorem locum obtinent, magis ejus utilitati et fabricæ contribuant.

Sequitur 2º Jacob non fuisse simoniacum emendo ab Esaü jus primogenituræ: quia, licet forte illi annexum esset sacerdotium (de quo sub dubio loquitur S. Th. hic q. 87. a. 1. ad 3.), id saltem erat secundario tantum: etenim primario primogenitura erat quid temporale, scilicet jus præeminentiæ inter fratres, Genes. 27 et 29, et jus ad duplicem portionem bonorum, Deut. 21, ita ut jus ad sacerdotium censeretur illi annexum eo fere modo quo jus patronatus est annexum alicui fundo: unde Jacob poterat illud emere secundum quod erat in eo primarium, quocum transit secundarium.

Imo dato primogenituram importasse primario jus ad sacerdotium, nihilominus excusatur Jacob, quia intelligitur suam vexationem redemisse¹. Sciebat enim ex revelatione facta matri jus primogenituræ sibi deberi ex divina electione: unde nihil proprie emit, sed quod suum erat et ab alio tantum detinebatur, vindicavit. Quod autem dixerit: *Vende mihi*, impropria locutio est, ita ut sensus sit: Trade mihi.

Esaü tamen peccavit et merito reprehenditur ab Apostolo ut profanus et carnalis, ad Hæb. 12, quod propter vilem escam vendiderit tam singulare privilegium, cui annexa erant non solum quæ diximus, sed etiam jus ad singularem benedictionem patris Gen. 27. et satis probabiliter sacerdotium².

Dico 2: Quæ sunt antecedenter annexa spiritualibus sic, ut independenter ab ordine quem dicunt ad spiritualia non sint, moraliter loquendo, æstimabilia, non possunt absolute vendi³. Quia cum non possent vendi nisi ratione æstimabilitatis, venderentur ratione ordinis quem habent ad spiritualia, et consequenter ratione spiritualitatis. Hujus generis sunt præsentationes, electiones, etc., ad beneficia; item jus patronatus: hoc autem licet per se vendi non possit, ob rationem datam, nec in feudum dari, transit tamen cum fundo qui venditur, et hoc sensu dixit S. Th. posse aliquo modo vendi.

§ II.

De simonia circa annexa spiritualibus concomitanter.

Quæstio est de labore qui in administratione

¹ Hic a. 1. — ² Ibid. et aa 1. — ³ Ibid. ad 2. — ⁴ Ibid. ad 3.

¹ Hic a. 4. ad 3. — ² Ibid. — ³ Ibid. ad 1.

sacramentorum vel aliis actibus spiritualibus reperitur, est duplex : unus intrinsecus qui ipsi administrationi est necessario annexus, qualis est labor in ipso actu baptizandi, celebrandi, etc.; alter extrinsecus qui per accidens sacramenti administrationi est annexus, ut celebrare in dissito loco.

Dico 1° : Licitum est aliquid accipere etiam ut pretium pro labore extrinseco ; quia iste labor est aliquid temporale pretio æstimabile secundum se seorsim a re spirituali, nec ei sic annexum, ut ipso vendito censeatur vendi res spiritualis. Est communis.

Similiter licet aliquid accipere tanquam pretium pro obligatione celebrandi v. g. tali tempore, tali hora, toties in hebdomada, etc., quia talis obligatio est onerosa et pretio æstimabilis seorsim a re spirituali. Insuper obligatio ad opus est distincta ab ipso opere : unde licet in mutuo non liceat aliquid accipere pro mutuo, licet tamen pro obligatione mutuandi. Cæterum cavendum ne vel iste labor, vel ista obligatio puris æstimetur, quia est ad actionem sacram, sic enim foret simonia, quia sub illo respectu non est pretio æstimabilis, sed tantum prout includit onera corporalia.

Dico 2° : Pro labore intrinseco licet aliquid accipere ut stipendium, quandoquidem id liceat pro ipso actu ut dictum est : at nullatenus licet aliquid accipere ut pretium.

Quidam probant hanc secundam partem conclusionis, ex eo quod labor non sit per se æstimabilis, sed ratione operis, et opus ratione commodi inde sequentis : opus autem et commodum in casu, utpote spiritualia : non sunt appretiabilia nec vendibilia.

Verum ista ratio non videtur sufficiens.

1° Si labor non sit æstimabilis nisi ratione operis, nec opus nisi ratione commodi tota æstinatio petitur a commodo, commodum autem est idem laboris intrinseci et extrinseci, unde sequeretur quod nec pro labore extrinseco liceret aliquod pretium accipere.

2° Quamvis labor intrinsecus qui provenit ex parte personæ, quæ vel est debilis vel inasuetata tali operi, etc., non sit secundum se æstimabilis, nec augeat valorem operis, labor tamen intrinsecus ex parte ipsius operis, qui nempe ipsi intrinseco modo et ex natura rei conjungitur, quique attendi debet per comparisonem ad ordinariam hominum conditionem, est secundum se æstimabilis et augeat valorem operis, licet non sit adæquata illius ratio ; est enim quid temporale cujus domi-

nium est in laborante, et ideo in operibus corporalibus per se loquendo æstinatur et vendi censeatur, ut patet ex communi hominum æstimatione qui eo majus pretium exigunt, quo gravior est operis labor.

Aliter ergo et sic probatur conclusio. Quamvis labor intrinsecus ex parte operis de quo loquimur, sit vere ratione sui appreciabilis et conducat ad valorem operis, non est tamen appretiabilis seorsim ab opere, sed ut ita dicam, in ipso opere, quatenus illud reddit plus vel minus æstimabile ; adeo ut opus et labor non sint æstimabilia duplici pretio, sed uno et eodem vel nullo ; neque est distinguendum in præsentī casu inter opus et laborem, cum hæc duo in ipsis operibus corporalibus non distinguantur quoad valorem, nec distinctis pretiis æstimentur, sed totum illud sit unum opus talibus conditionibus affectum quod omnibus spectatis tali pretio communiter æstinatur. Unde fit quod si opus non sit pretio æstimabile, quale est opus spirituale, labor intrinsecus non reddit ipsum plus vel minus æstimabile et consequenter ipse non poterit pretio æstinari, quia, ut dictum est, non est æstimabile seorsim ab opere, sed in ipso opere quatenus illud reddit plus vel minus æstimabile.

Res paritate clarescit, sit v. g. herba quæ specialem habeat virtutem : ratione hujus virtutis tali vel tali pretio æstinabitur, et tamen ipsa virtus non æstinabitur, distincto pretio, ab herba ; et si contingeret esse herbam quæ ratione suæ substantiæ esset pretio inæstinabilis et invendibilis, non posset pretio æstinari aut vendi ratione illius virtutis, quia virtus herbæ sine herba nec æstinatur, nec venditur.

Quando ergo actio ipsa et commodum inde sequens non sunt appretiabilia, ita nec labor actioni intrinsecus ; sic autem est in casu conclusionis. Uno verbo, labor intrinsecus est quid unum saltem moraliter et quoad æstinabilitatem cum ipsa actione : ergo ubi actio est invendibilis, ut in nostro casu, ita et labor. Unde habet hic locum hæc regula Paschalis papæ in cap. *Si quis objecerit*. l. q. 3 : « Qui horum alterum vendiderit sine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum relinquit ».

Dices 1° : Labor iste quantumvis intrinsecus est quid temporale pretio æstimabile non minus quam labor extrinsecus actioni corporali, qui plus vel minus æstinatur secundum quod major vel minor est : etenim est incom-

modum quod patitur minister quatenus pro alterius utilitate fatigat corpus et se privat libertate vacandi aliis exercitiis ex quibus laborum ipsi accresceret : unde etiam solius laboris intrinseci intuitu plus datur concionanti duabus horis quam una, plus cantanti Missam quam legenti, plus concionem habenti quam sacrificium offerenti, licet istud sit concione dignius : ergo.

Resp. neg. ant. Quia, ut dixi, cum labor intrinsecus non sit pretio æstimabilis seorsim ab opere, sed in ipso opere et eodem pretio, sequitur quod si opus non sit appretiabile, ut est opus spirituale, ita nec ipse labor; secus in operibus profanis quæ sunt appretiabilia.

Ad exempla quæ opponuntur, fateor attendi posse in spiritualibus magnitudinem laboris, non tamen ut appretietur et ipsi assignetur pretium ad æqualitatem, sed ut majus stipendium conferatur : congruum est enim ut qui plus laboris ponit, plus stipendii reportet, juxta illud Apost. I Tim. 5 : *Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina.*

Inst. : Labor iste non est magis intrinsecus actioni spirituali quam aurum sit intrinsecum calici consecrato : atqui hoc aurum vendi potest : ergo.

Resp. disparitatem esse quod aurum et consecratio sint duæ res distinctæ et separabiles, et quod aurum independentem a consecratione et seorsim ab ipsa remaneat pretio æstimabile ; non sic labor intrinsecus administrationi sacramentorum.

Dices 2° : Num. 18, decimæ vocantur *pretium pro ministerio tabernaculi*, et I ad Timoth. dicitur operarius dignus mercede sua : ergo.

Resp. ¹ *τό pretium, τό merces*, illic sumi late pro stipendio sustentationis debito sanctis laboribus non pro eo quod est æqualis valoris cum re quæ datur.

§ III.

De simonia circa annexa spiritualibus consequenter, hoc est circa beneficia.

SECTIO PRIMA.

Præsupponenda.

Quid et quotuplex sit beneficium? quot modis acquiritur et amittitur? quid jus patronatus? quid pensio?

Dico 1° : Beneficium ecclesiasticum communiter definitur « jus perpetuum perci-

¹ Lect. 3. in I. ad Timoth. 5.

piendi fructus ex bonis Ecclesiæ ratione spiritualis officii, auctoritate ecclesiastica fundatum ».

Unde est duplex jus in beneficio, unum ad officium spirituale et aliud ex primo consequens ad temporales fructus. Hoc jus secundum primario et directe importatur in definitione beneficii ut patet, et est proprie beneficium, unde communiter dicitur: Beneficium propter officium, ex concil. Constant. sess. 43. decreto *de Dispensationibus*.

Patet etiam ex ultimis particulis definitionis quod illa officia, v. g. capellaniam eastrorum quæ a nobilibus laicis fundantur in perpetuum auctoritate propria non ecclesiastica, non esse beneficia.

Dico 2° : Beneficium aliud sæculare quod clericis sæcularibus competit, aliud regulare quod regularibus addictum est. Sæculare non potest regulariter absque dispensatione Papæ conferri regularibus, neque vice versa regulare sæcularibus. Colligitur ex tit. *de Præbendis* in 6, cap. *Super eo*. Porro omne beneficium censetur sæculare nisi probetur regulare. Probatur autem ex litteris foundationis, vel ex continua possessione quadraginta annorum. Ita Layman post Navarrum, Azorium et alios.

Item beneficium aliud simplex, aliud duplex. Simplex est illud quod neque vel specialem præeminentiam, vel jurisdictionem, vel administrationem habet, v. g. canonicatus, capellania, etc. Duplex est illud quod aliquid illorum habet.

Item beneficium aliud titolare quod nempe in titulum perpetuum confertur, sic ut sine gravi causa beneficiatus eo privari non possit, sive per legem, sive per judicis sententiam. Hujusmodi sunt plerumque omnia sæcularia beneficia. Aliud manuale, quod in titulum quidem confertur sed revocabiliter ad nutum vel prælati, vel patroni. Hujus generis sunt beneficia, regularia ut officia prioratus sub abbate, sacristæ, thesaurarii, etc., et alia quæ non sunt curata aut electiva. Imo curata quæ pleno jure subsunt monasterio, sunt etiam manualia.

Nec obstat quod beneficium dicatur jus perpetuum : illa enim quæ dicimus manualia, licet auferri possint, id non habent ex sua institutione, sed ex hoc quod ii qui illa obtinent subiciantur absolute quoad officia, habitationem et totam vitæ rationem, suo superiori, magis quam clerici sæculares Papæ.

Alii dicunt beneficia esse perpetua, non

quod non possint auferri, sed quia instituta sunt ut semper durent, utque dum auferuntur uni, alteri conferantur: non sic pensiones quæ extinguuntur morte pensionarii.

Dico 3°: Beneficia sex modis acquiruntur: 1° *præsentatione* patroni et institutione secuta; 2° *electione* et confirmatione secuta; 3° *postulatione* et confirmatione secuta; 4° *collatione libera*; 5° *permutatione*; 6° *resignatione* in favorem cum collatione secuta.

Præsentatio fieri potest ab uno nempe patrono: electio fit a pluribus, puta capitulo: utraque dat jus ad rem. Postulatio est illius qui eligi non poterat, vel quia non erat de capitulo, vel quia jure non erat capax, non dat jus ad rem. Institutio supponit præsentationem, confirmatio electionem, utraque scilicet tam institutio quam confirmatio est vera beneficii collatio conferens jus in re, et ideo debet fieri per ecclesiasticos. Collatio libera est quando beneficium solo jure prælati confertur, nec subest juri patronatus.

Resignatio est spontanea proprii beneficii demissio coram legitimo superiore scilicet Papa aut episcopo, vel prælato inferiore, cuius est beneficii collatio, id acceptante.

Est duplex: *pura*, quæ fit absque omni pacto seu conditione; et *conditionalis*, quæ fit sub certis conditionibus. Et hæc iterum duplex: una quæ fit causa permutationis; altera quæ fit in favorem tertii: et hæc iterum alia simplex quæ fit absque ulla reservatione, alia *qualificata* quæ fit reservato sibi jure regressus, vel pensione, vel aliquibus fructibus.

Resignatio pura et ea quæ fit causa permutationis simplicis possunt fieri coram ordinario, vel collatore ecclesiastico qui habet jurisdictionem quasi episcopalem, aut cui consuetudo præscripta tale jus contulit. Ita ex jure. Resignato autem in favorem et a fortiori si sit qualificata non potest fieri nisi inter manus SS. Pontificis. Ita fert stylus Curie Romanæ, qui facit jus.

Si resignans sit infirmus debet supervivere viginti dies a die resignationis, alias beneficium censetur vacare per obitum et non per resignationem. Ita fert regula cancellariæ.

Resignatio debet publicari in loco beneficii intra sex menses a die supplicationis oblatæ si fiat in Curia Romana. Intra mensem vero si fiat extra Curiam Romanam: alioquin si hoc tempore elapso contingat resignantem mori antequam resignatarius ceperit possessionem, censebitur beneficium vacare per obitum, et

collatio facta erit nulla. Ita fert regula cancellariæ.

Beneficium resignatum in favorem aut permutatum, non potest conferri nisi resignatario aut alteri permutantium: quia nemo etiam Papa potest auferre jus meum me invito: intellige sine causa rationabili.

Dico 4°: Beneficia amittuntur triplici modo: 1° per sententiam judicis; 2° per resignationem; 3° ex dispositione juris, et hoc quadrupliciter: 1° per consecutionem alierius beneficii incompatibilis; 2° per validum matrimonium; 3° per professionem religiosam; 4° propter crimen cui annexa est pœna amissionis beneficii, quale est hæresis, schisma, frequens sodomia; item si quis obtinens parochialem ecclesiam non ordinatur sacerdos intra annum, et alia plura: de quibus vide Lessium lib. 2. c. 34. dub. 34.

Advertendum autem quod in his casibus criminis, non possit impetrari beneficium tanquam vacans, nisi prius crimen probetur et judicis sententia feratur: quia, inquit idem Lessius, jura non sunt cum majori rigore recepta.

Advertendum insuper ratione absentiae non vacare beneficium ipso jure, sed requiri sententiam qua absens prius ter citatus, et intra sex menses non comparens, privetur.

Dico 5°: Jus patronatus de quo hic agitur, quod etiam dicitur jus advocationis, est potestas præsentandi aliquem ad beneficium ecclesiasticum vacans. Dico vacans, alioquin foret irrita præsentatio, quia, ut dicitur cap. *Nulla, de Concessione præbendæ*, hoc præbet occasionem captandæ mortis proximi.

Tribus modis ex dispositione juris acquiritur jus patronatus, dotatione, vel ædificatione ecclesiæ, vel concessione fundi, ut in eo ecclesia ædificetur: juxta hunc versum:

Patronum faciunt dos, ædificatio, fundus.

Acquiritur etiam concessione Papæ, et multiplicatis præsentationibus quod excedat memoriam hominum.

Jus patronatus est duplex: ecclesiasticum et laicum. Ecclesiasticum dicitur non quod ecclesiasticus possidet (is enim potest etiam patronatum laicum possidere), sed quod competit alicui, vel ex eo quod ex bonis ecclesiasticis fundavit, aut ædificavit, aut dotavit ecclesiam, vel quod habetur ratione alicujus dignitatis ecclesiasticæ. Laicum est quod quis habet ex eo quod de bonis sæcularibus fund-

vit aut dotavit, aut ædificavit ecclesiam, seu beneficium crexit.

Nota, quod si patronatus laicus donatione aut alio modo transferatur in ecclesiam seu capitulum aut monasterium, vel annectatur alicui beneficio, seu dignitati ecclesiasticæ, fiat ecclesiasticus. Colligitur ex jure § ultimo *de Jure patronatus* in 6.

Nota insuper quod patronus laicus teneatur facere præsentationem intra quatuor menses a beneficii vacantia; ecclesiasticus intra sex menses: alias episcopus potest providere. Ita ex jure.

Dico 5º: Pensio est jus percipiendi aliquos fructus ex beneficio alieno, non quidem titulo beneficii quod non habet pensionarius, sed titulo officii ipsi impositi, aut concessionis ipsi factæ a superiore.

Duplex est: una *laicalis* quæ datur laicis, aut etiam indifferenter laicis et clericis, sed propter aliquod ministerium temporale præstitum vel præstandum, ut quæ datur œconomo, ædituo, medico, organistæ, principi ob navatam vel navandam operam in defensionem ecclesiæ; *clericalis* quæ datur clericis quæ clericis, hoc est sub titulo et qualitate clericali, et est duplex, una quæ datur ob ministerium spirituale, ut quæ datur coadjutori episcopi aut parochi, concionatori, etc., et dicitur *spiritualis*, altera quæ datur clerico quæ tali quidem, sed non titulo ministerii spiritualis, ut quæ datur pastori seni ad sustentationem, resignanti, permutanti, cedenti lite, etc., et dicitur *mixta*. Hæc pensio debet esse sic moderata, ut relinquatur beneficiario quod satis est ad ejus honestam sustentationem, saltem comprehensis distributionibus: unde usus obtinuit ut non excedat tertiam partem fructuum. Potest tamen Papa pinguiore creare justa causa.

Eadem ferme conditiones requiruntur ad obtinendam et possidendam pensionem, quæ requiruntur pro beneficio, et potissimum quod subsit justa causa alia a resignatione, quippe quæ debet fieri gratis. Papa enim, cuius solius nunc est creare pensiones, non est dominus bonorum ecclesiasticorum, sed œconomus et dispensator. Quapropter debet ex justis causis ea dispensare. Causæ sufficientes juxta declarationem Cleri Gallicani 1598 sunt tres. Prima, compositio litis ad bonum pacis et utilitatem Ecclesiæ. Secunda, compensatio minoris beneficii permutati quod non sufficit ad honestam sustentationem permutantis. Tertia, indigentia resignantis. Potest addi quarta,

scilicet laboris suscepti in utilitatem Ecclesiæ; hoc enim solo fere titulo conferuntur pensiones laicales. Non ergo se tutos credant in conscientia qui sine legitima causa pensiones habent etiam a SS. Pontifice.

Pensio extinguitur 1º morte pensionarii, 2º ejus matrimonio, aut professione religiosa, 3º renuntiatione etiam absque licentia superioris, 4º redemptione.

Quamvis olim habens pensionem clericalem ad nullas preces teneretur, nunc jure novo ex bulla Pii V saltem ubi est recepta, tenetur quotidie ad officium Marianum: quod si omittat non facit fructus suos et tenetur ad restitutionem, non secus ac qui possidens beneficium, omittit breviarium, prout ibidem statuitur.

SECTIO II.

Utrum beneficia secundum quod est in eis temporale possint vendi?

Nota tria in beneficio posse spectari, jus ad officium spirituale, jus ad temporales fructus, et fructus ipsos.

Certum est 1º jus ad officium spirituale esse jure naturæ omnino invendibile, quia est spirituale.

Certum est 2º fructus utroque jure naturali et positivo esse vendibiles quia sunt mere temporales.

Certum est 3º jus percipiendi fructus temporales propter officium spirituale, quod jus est proprie beneficium, esse jure positivo invendibile. Id patet ex variis locis juris et maxime ex his verbis Paschalis papæ c. 1. q. 3, cap. *Si quis objecerit*: « Quisquis horum alterum vendit sine quo nec alterum provenit (id est valet) neutrum invenditum relinquit: nullus ergo emat ecclesiam, vel præbendam, vel aliquid ecclesiasticum ».

Quapropter tota controversia ad hoc devolvitur utrum id etiam sit illicitum jure naturæ, ita ut nihil hic valeat dispensatio pontificia: negant plerumque canonistæ; affirmant communiter theologi; cum quibus

Dico vendere vel emere beneficium quoad jus percipiendi fructus temporales est simonia juris naturalis¹.

Probat². Jus ad temporales fructus in beneficio est ita essentialiter annexum titulo seu juri spirituali ad ecclesiasticum officium, ut sine isto nec esse, nec æstimari, imo nec concipi possit, salva manente natura beneficii:

¹ Illic 2. 4. o. — ² Ibid.

Si enim sit, aut concipias jus ad temporales fructus sine jure ad spirituale munus, non est, nec concipis beneficium, ut patet ex ejus definitione, ita ut tota ratio juris ad temporales fructus, sit ipsum jus ad spirituale munus : ergo non vendi potest jus ad temporale nisi spirituale intelligatur venditioni subjici.

Dices 1° cum canonistis : Jus ad temporales fructus est quid temporale : ergo.

Resp. dist. antecedens : est quid temporale æstimabile independenter a spirituali in quo fundatur, neg. antecedens ; dependenter, conc. Solutio patet ex probatione.

Repones : Fructus beneficii possunt vendi aut locari etiam pro toto tempore vitæ beneficiarii ; atqui tunc emptor seu locatarius acquirit jus ad illos fructus : ergo.

Resp. dist. minorem : locatarius acquirit jus primum fundatum in officio spirituali, quale habet beneficiarius, neg. minorem ; jus aliquid secundarium fundatum in emptione seu locatione, conc. minorem et neg. consequentiam.

Dices 2° : Jus patronatus annexum fundo transit cum fundo vendito ; similiter consecratio cum calice dum venditur calix ; atqui non est simonia vendere fundum aut calicem : ergo similiter

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est quod tam fundus quam calix possint per se ratione suæ materiæ æstimari independenter vel a jure patronatus, vel a consecratione ; non sic jus ad temporales fructus in beneficio quod nullum est absque titulo spirituali.

Dices 3° : SS. Pontifex potest separare jus ad fructus temporales a titulo spirituali : ergo tunc saltem licebit tale jus emere.

Resp. dist. antecedens : SS. Pontifex potest, etc., destruendo naturam beneficii, conc. ; salva manente natura beneficii, neg. Est enim essentialiter beneficium ut dictum est, jus percipiendi fructus temporales propter officium spirituale. Unde neque cui conferretur tale jus ad spiritualia sine temporali, neque cui conferretur spirituale sine temporali, foret vere beneficiarius.

Dices 4° : Dum SS. Pontifex creat pensionem super aliquod beneficium, quod frequenter et licite, salva manet beneficii natura, siquidem non separat totum temporale, sed partem tantum, quam alteri assignat solvendam a beneficiario : atqui videtur in hoc casu dare beneficium propter illam pensionem, quod est vendere beneficium : « Si enim,

inquit S. Thom. ¹, ab eo cui beneficium confert (episcopus) requirat aliquid sibi exhiberi de fructibus illius beneficii, idem est ac si aliquod munus ab eo exigeret » : ergo.

Resp. neg. min. Dum enim creatur pensio super aliquod beneficium, non datur beneficium propter pensionem, sed sic datur beneficium, ut prius ex eo detrahatur propter legitimam causam aliqua portio fructuum quotannis solvenda ei cui assignata est ; unde beneficium datur non cum plenis fructibus, quod licere docet S. Th. loco citato : in verbis autem quæ objiciuntur loquitur S. Doctor ² in casu quo collator absque alia causa quam collationis beneficii, sibi ipsi in actuali collatione reservaret partem fructuum, quod esset conferre beneficium propter istud emolumentum, proindeque propter munus, quod est simoniacum. Vide Cabassutium l. 5. c. 3. n. 20 et 21.

SECTIO III.

In quibus casibus resignatio vel permutatio beneficiorum sit simoniaca ?

Dico 1° : Resignatio in favorem facta coram ordinario non videtur simoniaca, quia non datur temporale pro spirituali, et e contra, sed resignans duntaxat indicat se resignare, si collator velit conferre Petro, v. g., et non resignare si nolit : est tamen illicita ex stylo curiæ Romanæ, debet ergo fieri talis resignatio inter manus solius Papæ, nisi forte prælatus inferior ex privilegio, vel consuetudine præscripta habeat jus tales resignationes admitendi.

Dico 2° : Resignatio reciproca facta coram alio quam Papa est simoniaca saltem jure positivo humano, ut resignem meum beneficium Joanni cum pacto, ut ipse resignet suum meo amico. Item resignatio triangularis et quadrangularis, ut si resignem meum beneficium Petro ut Petrus resignet suum Joanni et Joannes suum Paulo. Ratio est qui dato quod in his non detur temporale pro spirituali, intervenit tamen pactum obligans ad id quo jure non inest, et tale pactum prohibetur a jure ut simoniacum cap. *Tua nos* et alibi, ut dixi a. 2 ; vide. Erit tamen licita si fiat coram SS. Pontifice qui ex plenitudine potestatis dissipat omnem simoniam juris humani.

Dico 3° : Resignare vel procurare alicui beneficium cum pacto ut illud idem tibi vel alteri in posterum resignet, vel fructus aut

¹ Illic a. 4. o. ad 3. — ² *Ibid.*

pensio ex eo tibi vel alteri solvatur est simonia juris naturalis, quæ dicitur confidentialis, pœnas juris positivi incurrens juxta bullam Pii IV et maxime Pii V. Quia non solum pensio aut fructus sunt quid temporale, sed et ipsa obligatio resignandi in posterum, est pretio æstimabilis.

Secluso omni pacto exteriori, sed tamen cum intentione interna obligandi resignatorium ad aliquid prædictorum, erit quidem mentalis, sed pœnas juris non incurrens.

Seclusis vero et pacto et intentione præfata, sed solum sperans aut confidens resignatorium tibi vel amico sponte aliquando resignaturum, non videtur simoniacum, simoniæ tamen vicinum.

Dico 4° : Permutatio simplex beneficiorum facta auctoritate superioris est licita et valida cap. *Ad quæstiones, de Rerum permutatione*. Per superiorem intelligo in permutatione simplici Papam, episcopum, imo et collatorem ecclesiasticum, ubi sic fert consuetudo; secus in permutatione sub pensione, ut modo dicam.

Facta permutatio simplex auctoritate propria est invalida et simoniaca jure ecclesiastico vetante omne pactum circa spiritualia, vel spiritualibus annexa, ut jam sæpe dictum est.

Non videtur tamen simoniaca jure naturali quia in ea non datur temporale pro spirituali et e contra, sed spirituale pro spirituali et temporale pro temporali commutatur. Nec obstat quod ex pacto oritur obligatio, utrinque enim oritur, et sic obligatio obligatione compensatur, nisi forte sic fiat commutatio quod obligatio sit tantum ex una parte quatenus nempe unus dat et alter promittit dare in posterum. In hoc enim casu nollem negare esse simoniam juris naturalis, sicut juxta S. Th.¹ obligatio ex parte mutuatarii remunerandi in posterum est usuraria.

Si insuper objicias commutantem exercere actum dominii in rem spiritualem, resp. non omnem actum dominii in rem spiritualem jure naturali interdicti eam possidenti, siquidem possit illam dare, sed cum duntaxat quo res spiritualis venditur.

Ex secunda parte hujus conclusionis inferes omnes commutationes aut pactiones quæ fiunt circa actiones seu jura inchoata et necessaria ad beneficium esse simoniacas : ut si pasciaris cum Petro te electurum ipsum in episcopum, et ipse tibi promittat te vel alium

præsentaturum ad aliud beneficium. Similiter commutationes quæ fiunt circa quæcumque alia spiritualia quibus annexum est temporale etsi proprie non sint beneficia, ut si permutes beneficium cum capellania non collativa.

Porro hæc omnia merito prohibet Ecclesia propter occasionem, periculum, suspicionem et præsumptionem simoniæ : quia quando spirituale permutatur cum alio spirituali cui temporale est annexum, periculum est et suspicio ne id fiat intuitu temporalis, adeoque per temporale comparetur jus ad spirituale, et e contra.

Sed quid si fiat permutatio in spiritualibus quibus non est annexum temporale : v. g. Petrus promittit Paulo prioratum, si Paulus suffragetur ipsi aut amico pro provincialatu.

Resp. 1° tale pactum esse grave peccatum, aut ambitionis, aut acceptionis personarum, aut scandali. Id nullus negat.

Resp. 2° esse etiam simoniacum : ita censuit Facultas Parisiensis in condemnatione hujus propositionis : *Il n'y a point de simonie lorsque deux religieux s'engagent l'un à l'autre en cette sorte : Donnez-moi votre voix pour me faire provincial, et je vous donnerai la mienne pour vous faire prieur.*

Sunt qui probant hanc responsionem ex eo quod licet spirituale pro spirituali promittatur, obligatio tamen promissionem adimplendi sit onerosa, ideoque pretio æstimabilis : et juxta hanc rationem foret simonia hæc juris naturalis : sed videtur insufficiens ista ratio : quamvis enim revera ista obligatio sit pretio æstimabilis, pari tamen obligatione compensatur : unde quia permutatio privata beneficiorum similem utrinque importat obligationem, diximus non esse simoniacam jure naturali.

Quapropter verius puto hunc casum esse simoniacum vi regulæ generalis juris quæ prohibetur omnis pactio, omnis conventio in spiritualibus obligans ad id quod non inest jure : sicque simoniam esse duntaxat juris humani.

Dico 5° : Permutatio privata beneficiorum inæqualium quoad dignitatem aut fructus, compensata inæqualitate dignitatis aut fructuum, pecunia, vel pensione aut aliquo onere præter naturam permutationis, est simoniaca jure naturali : patet quia ista compensatio est quid temporale datum pro altero beneficio, aut dignitate spirituali.

Nulla vero erit simonia in compensatione

¹ Illic q. 78. a. 8. ad 5.

fructuum si fiat auctoritate Papæ : sic tamen ut Papa prius detrahat a titulo beneficii pinguioris partem fructuum et assignet eam alteri permutantium, quo facto, is alter permutans, poterit hanc partem temporalem vendere, accedente consensu Papæ. Id magis patebit ex sequenti conclusione.

Dico 6° : Resignatio beneficiorum sub pensione facta coram SS. Pontifice est licita. Patet ex jure c. *Ad quæstiones, de Rerum permutatione* et ex usu quotidiano. Id etiam ratio suadet : sicut enim SS. Pontifex potest titulo beneficii plures fructus annectere ; sic etiam potest aliquos fructus ab illo subtrahere, et eos seu jus ad illos alteri concedere, quo casu beneficium transit ad eum cui confertur cum onere solvendi istam pensionem. Igitur resignare beneficium sub pensione, nihil est aliud quam resignare ea lege ut superior partem fructuum a beneficio separet et adstringat resignarium illam solvere resignanti : quod, inquam, Pontifex ex plenitudine potestatis quam habet in dispensandis bonis ecclesiasticis, jure facere potest.

Dixi coram SS. Pontifice ; quia licet id olim fuerit concessum episcopis, ut innuit S. Th. et docent antiqui canonistæ ; attamen consuetudo præscripta et stylus modernus Curiae Romanæ, qui facit jus, contrarium statuunt, hancque potestatem soli Romano Pontifici adjudicant : et hoc conformiter juri communi, quo statuitur ut ecclesiastica beneficia sine immunitione conferantur¹. Extrav. cap. unico tit. *Ut ecclesiastica beneficia*. Ita Covarr., Soto, Navarr., Tolet et alii apud Pontas v. *Pension*. cas. 10. Vide Cabassutium l. 5. c. 4. n. 11. 12. 13.

Adverte autem permutantes inter se, et resignantem cum resignatario, posse privata auctoritate tractare de pensione, modo non concludant, sed totum referant ad beneplacitum SS. Pontificis.

SECTIO IV.

Leviores quædam difficultates circa præcedentem materiam resolvuntur.

Quæritur 1° utrum resignans beneficium possit exigere sumptus quos fecit pro illius adeptione.

Resp. negative : 1° quia ut sæpe dixi, omne pactum in spiritualibus obligans ad id quod non inest jure, simoniacum est ; 2° quia non

¹ Hic a. 4. ad 3.

conferret beneficium gratis, sed pro talibus sumptibus recuperandis, cum non alia sit ratio eos exigendi quam resignatio.

Dices abesse simoniam ubi nihil præter indemnitate quæritur : atqui : ergo.

Resp. veram esse majorem ubi agitur de indemnitate quæ compenset expensas ipsi resignationi conjunctas in favorem resignarii ; falsa autem si agatur de indemnitate quæ compenset expensas quas olim resignans fecit ut beneficium sibi assereret, ut in casu posito. Hæ enim nihil habent commune cum resignatione, neque factæ sunt propter commodum ejus qui resignat : et quamvis resignatarius inde commodum reportet, hoc est per accidens et indirecte.

Quæritur 2° utrum pensio possit absque simonia redimi, seu ut minus odiose loquar cum quibusdam, utrum licite extinguatur pensio per solutionem quæ semel fit abundantioris pecuniæ, scilicet plurium annatarum ? Ante responsionem recale varias species pensionum de quibus supra.

Resp. 1° redimere pensionem spiritualem existimo esse simoniam juris divini, quia eadem videtur esse ratio de illa ac de beneficio ; 2° redimere pensionem laicalem non est simonia ex natura rei cum sit quid temporale : advertit tamen Sylvius hic ex Fillucio, pœnitentiario romano, esse materiam simoniæ juris positivi, si fiat auctoritate privata, quia stylus Curiae observat in talis pensio non redimatur nisi auctoritate summi Pontificis ; stylus autem Curiae facit legem ; 3° redimere pensionem mixtam auctoritate privata non videtur simonia juris naturalis, quia non est emere jus spirituale, sed extinguere duntaxat onus temporale, nimirum debitum solvendi quotannis certam summam ; idque eo verius puto, quod secundum auctores foret simonia juris naturalis redimere talem pensionem per collationem beneficii, utpote temporale per spirituale ; aliunde hæc redemptio licita est auctoritate pontificia, quæ tamen nihil potest in jus naturale seu divinum. Est tamen sententia communis contra Cajetanum et Toletum hanc redemptionem absque auctoritate summi Pontificis ; esse simoniam juris positivi, cujus sententiæ communis nullum aliud fundamentum reperio in jure, nisi consuetudinem præscriptam, et stylum Curiae Romanæ, qui, ut dixi, facit legem.

Quidam volunt talem pensionem esse aliquo modo spiritualem aut saltem spirituali annexam, tum quia non potest dari nisi clericis,

tum quia Pius V illi annexuit officium Marianum.

Sed contra inde sequeretur quod ejus redemptio auctoritate privata foret simonia juris naturalis, quod tamen communiter non admittitur, et patet esse falsum ex dictis. Unde ad primam rationem distingo : talis pensio non potest dari nisi clericis, ita ut clericatus sit titulus ob quem datur, neg., datur enim titulo vel sustentationis, vel gratitudinis, vel pacis, etc.; ita ut clericatus sit dispositio mere concomitans ex parte subjecti, sive conditio sine qua non, conc. Eo scilicet modo quo quis, v. g. relinquit legatum pauperibus clericis quod sæpe contingit in bursis, ut vocant, collegiorum, quæ tamen non sunt ideo spirituales. Nec refert quod a potestate spirituali nempe pontificia concedantur; non enim omne quod est ab illa potestate concessum, est spirituale; alioquin dominium cleemosynæ a Papa vel episcopo concessæ foret spirituale.

Si dicas saltem pensionem quæ datur pastori seni resignanti videri spirituales, seu spirituali annexam, quia datur propter officium spirituale præteritum, sicut præbenda propter officium spirituale præstandum : ergo.

Resp. neg. ant. Ad probationem, dist. : datur propter officium spirituale præteritum, ita ut officium præteritum sit titulus mediante quo detur pensio ut in præbenda quæ debetur titulo officii spiritualis, neg. ; ita ut officium præteritum sit conditio sine qua non daretur, conc. Est ergo magnum discrimen inter præbendam et pensionem : præbenda non datur immediate personæ, sed mediante titulo : ita ut beneficiarius immediate acquirat jus ad spirituale officium ex quo et mediante quo, habet jus ad temporale spirituali annexum et ideo non potest vendi istud secundum, nisi vendito primo in quo fundatur. At vero pensio conceditur immediate personæ et non mediante officio spirituali præterito, pro quo jam recipit mercedem sustentationis, et quod est tantum conditio sine qua non, seu etiam, si vis, motivum concessionis; ita ut solius hujus concessionis vi et titulo immediate, et non alicujus officii spiritualis debeatur pensio. Vide Lessium hic dub. 22, n. 126, et sequentibus.

Ad secundam rationem, neg. consequentiam : ideo enim beneficium reputatur spirituale et invendibile, quia fundatur in officio spirituali, ex quo sequitur, unde dicitur be-

neficium propter officium, ac pensio non fundatur in officio, e contra officium est posterius jure ad illam, siquidem Pius V imponat hanc obligationem jam habentibus pensionem, ita ut verum sit dicere quod officium sit propter pensionem, et non pensio propter officium. Uno verbo beneficium annectitur spirituali consequenter : pensio autem antecederet. Scio Lessium, Cabassutium et alios sentire vi hujus bullæ Pianæ, ubi recepta est, pensiones beneficiarias erectas esse in spirituales statum, sed meo sensu non consequenter ad sua principia, non enim tunc esset magis vendibilis quam beneficium, quod tamen non admittunt laudati auctores.

Quæritur 3º utrum pensio cesset morte resignarii?

Respondeo : Cabassutius *Theor. et Prax.* l. 2. cap. 14, n. 15, dicit juxta Glossam et Doctores in caput. *Nisi, de Præbendis*, non cessare, sed obligationem ejus solvendæ transire ad successores resignarii. Et n. 14 refert clausulam apponi solitam in litteris concessionis in curia Romana qua ad id adstringuntur iidem successores. Observat tamen Pontas v. *Pension*, cas. 3, receptum esse in pluribus regni Galliæ provinciis, pensionem cessare morte resignarii, nisi pensionarius obtineat a suprema curia decretum, quo obligatio illam solvendi extendatur ad successores resignarii.

Quæritur 4º utrum abdicatio seu renunciatio pura beneficii, hoc est, neminem collatori commendando, facta inscio superiore sit valida?

Resp. non valere si beneficium sit pacifice acquisitum et possessum, extra. *de Renuntiatione*. c. 8 et 10. Unde non vacat beneficium per talem renuntiationem : valere autem si beneficium sit litigiosum aut habeatur tantum jus ad rem. Ita fert communis praxis.

Quæritur 5º utrum permutans possit privata auctoritate redire ad suum beneficium, si ante completam permutationem alter moriatur aut ejus beneficium non sit permutabile.

Resp. probabilius affirmative contra P. Hennonem : quia non renuntiavit absolute suo beneficio, ut contendit laudatus auctor, sed ex suppositione tantum et sub conditione alterius beneficii adipiscendi, qua conditione non purificata, non amittit titulum nec possessionem sui beneficii. Ita sentire videtur Platellius hic n. 845. Item existimo dicendum

de eo qui resignavit simoniace, cum enim nulla sit ejus resignatio, non amittit titulum aut possessionem sui beneficii.

Quæritur 6° quænam dicuntur beneficia incompatibilia, quæ compatibilia?

Resp. : Beneficia incompatibilia sunt duplicis generis. Incompatibilia primi generis dicuntur, quæ talia sunt ex juris dispositione, ut per pacificam possessionem secundi, vacet prius; qualia sunt plures episcopatus, plura beneficia curata; duo canonicatus, aut duæ capellanix habentes idem officium.

Incompatibilia secundi generis dicuntur quæ quamvis retineri non possint absque dispensatione, tamen non ita repugnant, ut unum vacet altero obtento : hujusmodi sunt omnia beneficia simplicia residentiam incompatibilem poscentia. Cætera vero sub altero horum membrorum non contenta, sunt compatibilia, qualia sunt difformia sub eodem tecto, v. g. præpositura et canonicatus simplex, duæ capellanix habentes officia diversa, quibus unus satisfacere potest.

Quæritur 7° utrum beneficia equitum Militensium et similium, vulgo commendæ militares, possint vendi absque simonia?

Resp. affirmative. Quia non videntur proprie beneficia, sed subsidia temporalia titulo laicali concessa, nempe propter obsequia temporalia præstita vel præstanda in defensionem Ecclesiæ : et quamvis quædam sint quæ non nisi religiosis professis conferantur, religio tamen non est titulus cur conferantur, sed tantum conditio sine qua non : titulus enim, ut dixi, est obsequium temporale. Nec obstat commendatarios teneri ad certas preces, hæc enim obligatio ipsis incumbit ratione suæ professionis, non ratione commendæ. Est tamen talis venditio illicita, quia est contra mentem fundatorum, quæ fuit ut darentur ob defensam vel defendendam rempublicam christianam.

Quæritur 8° utrum Papa possit esse simoniacus?

Resp. ¹ : Certum est 1° Papam posse incurere reatum simoniæ juris naturalis et divini, quia, quamvis res ecclesiasticæ sint ejus ut dispensatoris principalis, non tamen sunt ejus ut domini et possessoris, nec minus juri naturali aut divino subditur, quam quivis alius mortalis.

Certum est 2° Papam simoniacum non incurere pœnas latas a jure positivo contra simoniacos : quia non tenetur suis aut Ecclesiæ

legibus quoad vim coactivam; nemo enim nisi a suo superiore cogitur et punitur.

Difficultas ergo restat de simonia juris ecclesiastici : pendet autem ejus resolutio ex his quæ dicuntur 1. 2. q. 96. a. 5, ubi disputatur an legislator adstringatur suis legibus. Porro juxta ea quæ ibi traduntur communiter, mihi probabilius est Papam posse incurere simoniam juris humani : quia, ut ibidem dicitur, licet princeps aut legislator non subdatur suis legibus quoad vim coactivam, subditur tamen quoad vim directivam in iis rebus quæ æque spectant principem ac subditos : hoc est teneatur mores suos componere secundum legem, non quidem directe vi legis positæ, cum nemo sibi ipsi sit superior, aut sibi imperet, sed ex æquitate naturali et legis naturalis dictamine quæ jubet caput membris conformari in iis quæ spectant bonum commune, nec patitur principem aliam sibi, aliam subditis legem imponere in pari causa. Et quia illa obligatio generalis contrahitur secundum variam materiam et species virtutum ad quas subditi obligantur, hinc sequitur legislatorem contra legem agentem, peccare pro conditione materiæ vel virtutis præceptæ, ut si, v. g., Papa non jejundet tempore Quadragesimæ peccat contra temperantiam, si omittat Sacrum in die festo contra religionem, et in subjecta materia, si vendat officia ecclesiastica, peccat peccato simoniæ.

Adverte tamen legislatorem agentem contra legem, secluso scandalo, vel damno, vel injuria tertii, non ita facile peccare mortaliter ac subditos. Quia, ut dictum est, non adstringitur vi legis positæ, sed tantum illa æquitate naturali qua tenetur se conformare subditis in pari causa, quæ æquitas naturalis non videtur tam stricte obligare : non negamus tamen fore peccatum mortale si ageret contra legem in re graviore, et ubi enorme foret principem discordare a subditis : v. g., si Papa nequidem semel in anno communicaret aut confiteretur, si die Paschæ Missam non audiret; quia tunc videretur violari notabiliter æquitas naturalis.

ARTICULUS VII.

DE PŒNIS SIMONIACORUM.

§ I.

Utrum simoniace accepta sint restituenda?

Dico 1° : Collatio beneficii simoniaca est nulla. jure positivo, Extrav. 1. 5. tit. 3. de Si-

¹ Hic a. 1. ad 7.

mon. c. 26, et extravag. de Simon. cap. Cum de testabile. Ideoque tam beneficium quam pretium ipso eodem jure positivo ante sententiam judicis sunt restituenda. Est communis et certa; sed difficultas est de jure naturæ, quod non solum beneficia, sed quæcumque alia spiritualia simoniace data et accepta spectat. Pro quo cum D. Th. et aliis communius, contra Lessium et alios,

Dico 2° : Beneficia et quæcumque alia spiritualia simoniace accepta sunt ipso jure naturæ restituenda ante sententiam judicis ¹.

Prob.². Nullus potest licite retinere id quod contra voluntatem domini acquisivit, puta si aliquis dispensator de rebus domini sui, daret alicui contra voluntatem et ordinationem domini sui, ille qui acciperet, licite retinere non posset : atqui Dominus, cujus prælati ecclesiarum sunt dispensatores et ministri, ordinavit ut spiritualia gratis darentur secundum illud Matth. 10 : *Gratis accepistis, gratis date* : ergo qui muneris interventu spiritualia quæcumque assequitur, ea licite retinere non potest, et consequenter ipso jure naturæ tenetur restituere ante sententiam judicis.

Confirm. : contractus simoniacus quo spiritualia venduntur, est ipso jure naturæ absolute nullus : atqui quod acquiritur per contractum absolute nullum, est ipso jure naturæ restituendum ante sententiam judicis : ergo. Prob. maj. : ille contractus est absolute ipso jure naturæ nullus quo venditur 1° id quod ex se non est vendibile, 2° id cujus venditor non habet dominium neque domini consensum : atqui spiritualia quæcumque secundum se non sunt vendibilia, ut dictum est supra, neque vendens habet eorum dominium aut Domini consensum, ut modo dicebamus : ergo.

Dices cum Lessio : In collatore fuit potestas et voluntas transferendi beneficium : in collatorio capacitas et voluntas illud recipiendi : atqui hæc in quavis re sufficiunt ad transferendum beneficium : ergo collatio simoniaca beneficii ipso jure naturæ est valida.

Resp. neg. in collatore fuisse potestatem transferendi beneficium, nimirum illud vendendo : ut patet ex probationibus conclusionis.

Inst. cum eodem : Ordo simoniace collatus vel receptus tenet : ergo et beneficium simoniace collatum aut acceptum.

Resp. neg. consequentiam. Est enim singularis exceptio in collatione sacramentorum maxime imprimentium characterem propter

institutionem Christi. Sic enim ea Christus instituit ut voluerit ea valide conferri quando non esset obex, hoc est, quando applicaretur forma materiæ cum intentione faciendi et recipiendi quod ipse instituit, quod totum reperitur in ordinatione aliunde simoniaca, unde valida est et imprimit characterem : est tamen illicita, et ideo ordinatus nec gratiam nec ordinis executionem recipit¹ ; eo quod quasi furtive suscipit characterem contra principalis Domini voluntatem. In beneficii autem collatione nihil simile occurrit quo fiat valida ; sed est mera venditio et emptio rei invendibilis et sine consensu Domini, adeoque ipso jure naturæ nulla.

Utrum alia sacramenta non imprimant characterem, ut matrimonium, simoniace collata aut suscepta valeant, dubium est ; S. Thomas loquitur de solis imprimentibus characterem. Ratio tamen petita ex institutione Christi, videtur pro omnibus militare.

Repones cum eodem Lessio : Professus per simoniam est vere religiosus, ut omnes conveniunt : ergo et consecutus beneficium per simoniam est vere beneficiarius, secluso jure positivo :

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est quod vota emissa in iis circumstantiis quas Ecclesia requirit ad eorem validitatem, qualia hic supponuntur, sint valida ; per vota autem valida fit religiosus non per emptionem status religiosi ; at simoniaca collatio nihil habet quo constituatur beneficiarius, nisi ipsam emptionem beneficii. Et quia vota solemnia commode observari non possunt extra monasterium, ideo ad tempus toleratur quod religiosus maneat in eodem monasterio, et quod monasterium retineat pretium pro ejus alimentis, donec Ecclesia seu iudex aliter ordinauerit : sic autem de hujusmodi simoniaci debet ordinare juxta concilium Lateranense sub Innocentio III, extra *de Simonia. cap. Quoniam* 40 : « Si eis scientibus commissa est simonia, sine spe restitutionis de monasterio seu expellantur et ad agendam pœnitentiam perpetuam sunt in arctiori regula ponendi, vel in aliquo loco ejusdem ordinis, si arctior ordo non inveniretur... Si vero ipsis ignorantibus... sint simoniace recepti, postquam renuntiaverint, possunt de novo recipi, locis mutatis ² » : hoc est prioribus relictis in inferioribus assignatis.

Dices 2° : Nullus debet puniri pro eo quod non est factum eo sciente et volente, quia per

¹ Illic a. 6. o. — ² *Ibid.*

¹ Illic a. 6. o. ad 1. — ² *Ibid.* ad 5

na debetur peccato, quod est voluntarium : atqui secundum nos citra culpam aliquis puniretur privatione sui beneficii, si nempe ipsi inseio conferretur simoniace beneficium : ergo.

Resp. ¹ quod hoc quod aliquis privetur eo quod accepit, non solum est pœna peccati, sed etiam quandoque est effectus injustæ acquisitionis, puta cum aliquis emit rem aliquam ab eo qui vendere non potest, ut fit in præsentī casu.

Itaque si aliquis scienter et propria sponte simoniace accipiat ordinem vel ecclesiasticum beneficium, non solum privatur eo quod accepit, ut careat executione ordinis, et beneficium resignet cum fructibus inde perceptis; sed etiam ulterius punitur, quia notatur infamia, excommunicatur, etc., ut infra dicemus : et tenetur ad restituendos fructus non solum perceptos, sed etiam eos qui percipi potuissent a possessore diligenti, quia possidet mala fide, exceptis tamen fructibus illis qui alias expensi sunt in utilitatem Ecclesiæ ².

Si vero, eo nec volente nec sciente, per alios alicujus promotio simoniace procuratur, caret quidem ordinis executione et tenetur resignare beneficium cum fructibus extantibus, non autem tenetur restituere fructus consumptos, nisi in quantum ex illis factus est ditior, quia bona fide possedit ³.

Sed si inimicus fraudulenter daret pecuniam pro alicujus promotione, vel si ipse promotus expresse contradixerit, tunc non tenetur ad renuntiandum, nisi forte postmodum facto consenserit solvendo quod fuit promissum ⁴, ita cap. *Sicut tuis*, extrav. de *Simonia*; non quidem quod talis collatio sit jure naturæ valida, sed quia in hoc casu Ecclesia supplet quod deest ad validitatem, ita ut auctoritate sua suprema censeatur conferre beneficium. Hujusque dispositionis rationem assignat pontifex ibidem : « Alioquin, inquit, contingeret quod alicujus factum insidias inimico parantis, damnosum existeret cum penitus displiceret, et sic aliquis de fraude sua commodum reportaret ».

Ex quibus D. Thomæ et juris textibus colligo in duplici casu beneficium simoniace acceptum non debere dimitti : 1° si inseio beneficiario simonia per inimicum commissa est; 2° si beneficiarius simoniæ a quovis comittendæ expresse contradixerit, modo postea facto non consentiat solvendo quod promissum est.

¹ Hic a. 6. o. ad 3. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid.

Petes utrum extra hos casus, simoniace provisos sine sua notitia vel culpa, non gaudeat saltem privilegio triennalis possessionis, ita ut eo elapso tuto possit retinere beneficium, etiamsi postea ipsi innotescat simonia.

Resp. multos id affirmare, quia cum bona fide habet titulum coloratum; tutius tamen et verius existimo contrarium : quia ipsa regula cancellariæ de triennali possessione ipsum casum videtur excipere; hæc sunt ejus verba : « Voluit et ordinavit dominus noster ut si quis quicumque beneficia ecclesiastica qualiacumque sint absque simoniaco ingressu ex apostolica vel ordinaria collatione per triennium pacifice possiderit, si se non intruserit, super hujusmodi beneficiis molestari nequeat, nec non impetrationes de beneficiis sic possessis factas irritas et inanes censeri decrevit ». Idem habet concordatum initum inter Leonem X et Franciscum I, tit. de *Pacificis possessoribus*. Cum ergo ipsa regula generaliter et indistincte excludat simoniacum ingressum, videtur intelligendam esse de simonia inculcata. Idque insinuatur cap. *Ex insinuatione* 26, de *Simon*. Ita censet Molineus quem citat et sequitur Pontas verbo *Possession*, cas. 1, refertque sententias curiarum supremarum in confirmationem. Cabassut *Theor. et Prax.* l. 2. c. 20. n. 18.

Dico 3° : Pretium simoniace acceptum pro quacumque re spiritali est pariter jure naturæ restitutioni obnoxium ante sententiam judicis ¹. Ita cum D. Th. et pluribus aliis contra plures.

Prob., quia, ut dictum est, contractus vi cuius illud pretium accipitur, nempe venditio rei spiritalis est nullus, ideoque ex hac parte recipiens nullum habet titulum illud retinendi; sicut qui in civilibus accipit pretium pro re aliena quam vendere non poterat, illud retinere non potest.

Confirm. : usurarius tenetur jure naturæ ante sententiam judicis restituere lucrum usurarium : ergo et simoniacus pretium rei spiritalis.

Dices 1° ut supra : In conferente pretium est voluntas et potestas transferendi ejus dominium, et pariter in recipiente est capacitas et voluntas illud acceptandi : atqui hæc in quavis re sufficiunt ad transferendum dominium : ergo.

Resp. neg. maj. Pro prima parte scilicet inesse conferenti pretium, voluntatem et potestatem transferendi ejus dominium in præ-

¹ Hic a. 6. o. ad 1. et ad 4. et q. 32. a. 7.

senti casu. 1° Non est voluntas, quia, ut suppono, non vult dare gratis, sed solvere in quantum debet, et in quantum alter habet jus ad illud; non enim intendit cedere alteri plus juris quam habeat: ipse autem nihil debet, et alter non habet jus ad pretium. Sicut ergo usurarius tenetur restituere lucrum usurarium, quia qui solvit usuras non intendit plus juris ei tribuere quam habeat, ita in nostro casu. 2° Non adest potestas, quia conferens pretium contendit ejus dominium transferre per contractum venditionis et emptionis qui jure naturæ nullus est.

Quod si forte conferens haberet intentionem donandi quovis posset modo etiam gratis, tunc recipiens simoniace non videretur obnoxius restitutioni jure naturæ nisi ex conscientia erronea.

Dices 2°: Si pretium simoniace acceptum, esset jure naturæ restituendum, non posset SS. Pontifex in ejus retentione dispensare, quod est tamen contra juris dispositionem, extravag. *Sane, tit. de Simonia*. Ergo.

Resp. neg. sequelam. Quia cum, ut dicemus infra, tale pretium sit Ecclesiæ restituendum, et SS. Pontifex sit supremus honorum ecclesiasticorum administrator, potest justis intervenientibus causis illi qui simoniace recepit sicut alteri assignare.

Dices 3° contra hanc et præcedentem conclusionem: Si simoniace data et accepta jure naturæ essent restituenda, non solum simoniaci in ordine, beneficio et religione tenerentur ad restitutionem, sed omnes alii in quacumque re spirituali: atqui hos solos tres Ecclesia in jure declaravit teneri ad restitutionem: ergo.

Resp. revera omnes omnino simoniacos attento jure naturæ teneri ad restitutionem; Ecclesia tamen hoc specialiter declaravit et sancivit proprio jure de tribus assignatis, quia frequentiores sunt et ecclesiastico regimini magis nocivi: nec tamen omnino de aliis siluit, nam cap. *Audivimus*, extravag. *de Simonia* adstringit episcopos restituere quod pro sepultura exegerint.

Verum major est difficultas de simoniaco mentali, non quidem pure mentali, qui solo affectu talis, nihil exterius dedit aut accepit; sed de illo qui nullo pacto etiam implicito exterius interveniente, accepit tamen aut dedit aliquid tanquam pretium pro re spirituali; quæstio, inquam, est utrum teneatur ad restitutionem non secus ac simoniacus realis? Utrunque probabiliter disputant auctores.

Sub distinctione respondendum existimo. Unde

Dico 4°: Si simonia mentalis interveniat ex utraque parte, collatoris scilicet et collatarii, uterque debet restituere. Si ex una parte tantum, pars simoniaca nihil debet restituere, sed altera, dum simoniæ alterius erit conscia.

Prob. et elucidatur conclusio in exemplo. Sempronius ex intentione simoniaca contulit beneficium Camillo, et Camillus pari intentione dedit Sempronio temporale pro beneficio. Camillus debet restituere beneficium, quia Sempronius illud ei contulit titulo venditionis, quod non potuit valide, cum ad id non haberet consensum domini et res esset invendibilis. Pariter Sempronius debet restituere pretium, quia Camillus illud ei dedit titulo emptionis, quod etiam valide non potuit: unde neuter habet titulum retinendi vel beneficium vel pretium. Si vero Sempronius intendit vendere beneficium, sed Camillus ei dederit gratis temporale, Camillus non potest quidem retinere beneficium quia illud ei invalide contulit Sempronius, ut patet ex dictis, sed Sempronius potest retinere temporale quia illud ei valide dedit Camillus, scilicet liberali donatione. Et e contra, si Sempronius gratis contulit beneficium et Camillus intendit illud emere, potest Camillus retinere beneficium utpote gratis et valide ei collatum a Sempronio, sed Sempronius non potest retinere pretium quia invalide collatum a Camillo.

Hæc intellige secundum se; per accidens enim ignorantia simoniacæ intentionis in comparte potest alteram partem excusare a restitutione ad quam secundum se teneretur: unde dixi, *dum simoniæ alterius erit conscia*.

Secundum hanc distinctionem facile explicamus duas auctoritates in quarum solutione operose laborant, qui sine distinctione tenent omnes simoniacos mentales teneri ad restitutionem. Prima est Gregorii IX, extra. cap. *Mandato*, tit. *de Simon.*, ubi dicit eos qui nullo pacto sed solo affectu animi sunt simoniaci, non teneri ad resignationes spiritualium et temporalium, sed sufficere per solam pœnitentiam satisfacere creatori. Secunda est D. Thomæ qui hic ad 6 dicit « quod simoniacus mentalis quoad pœnam ecclesiasticam exteriorem, non puniatur ut abrenuntiare teneatur, sed debet de mala intentione pœnitere. »

Hæc, inquam, vera sunt in scientia nostra : revera enim secundum nos, simoniacus mentalis, non tenetur restituere, quia est simoniacus, sed quia recepit quod alter simoniace ipsi dedit, id est, non propter propriam simoniam, sed propter simoniam alterius, quod ita verum est, ut etiam si ipse recipiens non foret simoniacus, nihilominus teneretur restituere. Pro propria autem simonia mentali, si hanc etiam ipse admisit, sufficit per solam pœnitentiam satisfacere Creatori. Hæc salvo meliori iudicio.

§ II.

Cui simoniace accepta sint restituenda?

Dico 1° : Abdicatio beneficii simoniace accepti fieri debet inter manus collatoris, cum non sit alius qui illud legitime conferre possit.

Sed quid si collator etiam, in ipsa beneficii collatione sit simoniacus ideoque excommunicatus? Respondet Pontas v. *Collatio* cas. 9, quod si ejus excommunicatio sit occulta, non privetur jure collationis, quia toleratur ab Ecclesia quoad forum exterius. Si autem sit publica privatur jure collationis; in quo casu devolvitur ad ordinarium, in cujus proinde manibus facienda erit abdicatio beneficii.

Dico 2° : Pretium simoniace acceptum, sive sit pecunia, sive possessio, sive fructus, debet restitui ecclesiæ in cujus injuriam datum fuit, non obstante quod prælatus vel aliquis de collegio illius ecclesiæ fuit in culpa, quia eorum peccatum non debet aliis nocere; ita tamen quod quantum fieri potest ipsi qui peccaverunt inde commodum non consequantur¹. Si vero prælatus et totum collegium sunt in culpa, tunc debet cum auctoritate superioris, vel pauperibus vel alteri ecclesiæ erogari, cap. *De hoc* 11, extra. *de Simon.* et cap. *Audivimus* 41, eodem titulo.

Sylvius hic conclusione secunda intelligit hanc D. Thomæ resolutionem quando res spiritualis est tradita, vultque quod quando res spiritualis nondum est tradita, pretium pro ea acceptum sit restituendum ei qui dedit: et dicit esse sententiam Cajet., Vict. Dominici, Lessii. Malderi et communem; fundaturque in cap. *Dilectus* 28, extra. *de Simon.* Nolim ego solus sententiam tantorum virorum et communem, si ita sit, impugnare: unum dico, in

laudato capite *Dilectus*, quo unico fundamento nititur illa sententia, agi de eo qui pecuniam dederat non simoniace, sed ad redimendam injustam vexationem sibi irrogatam in suis dignitatibus et beneficiis ab archidiacono Eboracensi. Placet verba canonis referre: « *Dilectus* filius N... præpositus nobis exposuit, quod cum Eboracensis archidiaconus eum multis gravaminibus afficere non cessaret, promisit ei certam quantitatem pecuniæ se daturum, ut ab ipsius desisteret læsione: verum dictus archidiaconus post receptionem pecuniæ, super dignitatibus et beneficiis suis ab ejus molestia non quievit: ideoque dilectioni vestræ mandamus, quatenus si res ista se habet, archidiaconum restituere quod accepit (si eum contra promissionem suam ivisse constiterit) compellatis ». In quo sane casu nulli dubium est pecuniam esse restituendam ei qui dedit, quia cum non sit in culpa, non meretur ea privari. Nostra autem et S. Thomæ resolutio est de eo qui simoniacus est in collatione pretii.

Dico 3° : Hæc restitutio in usus pios, de qua in præcedenti conclusione, facienda est ante sententiam judicis¹. Ita post D. Thom. communius doctores. Ratio petitur ex juribus laudatis cap. *De hoc* et cap. *Audivimus*, ubi præcipitur regibus, principibus, episcopis, ut quæ simoniace receperint, restituant ecclesiæ seu in utilitatem locorum in quorum fuerint soluta dispendium: non est autem verisimile quod jura præcipiant hæc fieri post sententiam judicis, cum ordinarie non sit iudex qui reges, principes, episcopos ad hujusmodi restitutionem condemnet.

Dico 1° : Pœna non debetur ante sententiam judicis: ergo.

Resp. neg. consequentiam. Quod enim simoniacus teneatur ad hanc restitutionem non solum est pœna, sed etiam præceptum ecclesiasticum juri divino consonum secundum D. Thomam locis citatis.

Dices 2° : Qui pretium dedit non amisit dominium illius; ergo debet illi restitui. Probatur antecedens: 1° jura laudata seu alia non privant eum tali dominio; 2° accipiens jure est incapax talis domini capiendo per contractum simoniacum, et conferens non intendit illud a se abdicare nisi per talem contractum: ergo remanet apud ipsum.

Resp. 1° dato ant., neg. consequentiam: Quando enim aliquis dat aliquid illicite et contra legem, licet de facto non amittat ejus do-

¹ Hic a. 6. ad 4. q. 32. a. 7. o. q. 62. a. 5. ad 2.

¹ Hic a. 6. ad 4. q. 32. a. 7. o. q. 62. a. 6. ad 2.

minium, meretur tamen amittere, unde non debet ei fieri restitutio. Et quia etiam ille qui accepit, contra legem accepit, non debet sibi retinere, sed debet in usus pios convertere.

Resp. 2° dist. ant.: non amisit dominium immediate per legem, conc., quia revera lex de facto eum non privat; mediate, neg. Cum enim lex præcipiat recipienti ut expendat istud pretium in usus pios, hoc facto et tali restitutione facta vi legis, privatur qui dedit hujus pretii dominio.

Dices 3°: Cap. *Veniens*, extrav. *de Simonia*, jubetur pretium reddi illi qui dederat, nempe monacho per simoniam recepto: ergo.

Resp. id specialiter statutum fuisse pro hoc casu particulari: 1° quia ille monachus bona fide et inculpate pecuniam dederat, exacta enim ab eo fuerat prætextu consuetudinis, ut observat Covarruvias; 2° quia ad aliud monasterium transmeare compellebatur, et ideo debebat secum asportare pecuniam pro alimentis necessariis.

§ III.

De aliis pœnis simoniacorum.

Præter obligationem restituendi de qua §§ præcedentibus, et quæ non tam est pœna quàm effectus injustæ acquisitionis, varias alias pœnas incurrunt simoniaci, ut sunt suspensio, excommunicatio, etc., pro quo

Suppono 1° ut certum nullam simoniam inducere pœnas juris ipso facto nisi sit commissa in his tribus: 1° in ordinibus sive majoribus, sive minoribus, sive susceptis, sive collatis; 2° in beneficiis; 3° in ingressu vel professione religionis. Simoniacus in aliis licet graviter peccet et possit iisdem pœnis puniri per sententiam judicis, eas tamen ipso facto non incurrit; Ecclesia enim solum tres assignatos casus ipso facto pœnis subiecit: quia, ut jam dixi, frequentius accidunt et sunt magis nocivi regimini Ecclesiæ. Ita communiter.

Suppono 2° ut probabilius, nullam simoniam inducere ipso facto pœnas juris, nisi sit realis completa: hoc est nisi ex pacto explicito vel implicito sit datum spirituale ex una parte et ex altera temporale saltem quoad aliquid: unde neque mentalis, neque conventionalis etiam mixta, seu ex una parte completa eas inducunt. Ita Sylvius hic, Layman, Lessius, post Navarrum, Armillam, Binsfeld, Covarruviam, Gemesium et alios contra Cajetanum,

Soto., Tolet., Garciam, Henn., etc., qui contendunt quod quando res spiritualis est tradita, licet non tradito pretio, pœnæ incurrantur.

Verum, quamvis in rigore simonia pure conventionalis videatur incurrere pœnas juris, quia ad substantiam contractus emptionis et venditionis sufficit conventio seu consensus mutuus, tamen juxta stylum Curiae Romanæ, non incurrit nisi utrinque sit completa, teste Navarro apud Lessium et Layman. Et ratio esse potest, quia pœnæ tam graves et quæ ipso facto incurruntur, strictæ interpretationis esse debent, ita ut dum feruntur in aliquod opus peccaminosum intelligantur tantum de opere completo, nisi contrarium aperte exprimitur.

Confirm.: simonia conventionalis completa ex parte solius temporalis, secundum omnes et etiam ipsos adversarios, non incurrit de facto pœnas juris, ergo nec completa ex parte solius spiritualis; non enim est potior ratio pro uno quam pro alio, nec magis perfecta est venditio aut emptio per traditionem solius spiritualis, quam per traditionem solius temporalis.

Pater Hennon opponit 1° c. 5. q. 3, ubi dicitur: « Quidquid ergo, vel in sacris ordinibus vel in ecclesiasticis rebus, vel data vel promissa pecunia acquisitum est, nos irritum esse, et nullas unquam vires habere censemus ». 2° In extravag. 1 *de Simonia* loquens Pontifex de suspensis ob simoniam ab ordinibus, etiam comprehendit illum qui « sub promissione pecuniæ ordines receperit ». 3° cap. 2 *de Confessis* extrav., spoliatur canonicus beneficio, eo quod electionem promissa pecunia, non tradita, vendiderat. 4° Tolet et Garcias asserunt talem esse stylum Curiae Romanæ.

Resp. ad primum, omnem conventionem simoniacam etiam incompletam jure naturæ independentem a jure positivo esse irritam; unde verum est Pontificis dictum etiam in nostra sententia. Ad secundum, nihil tale legitur in extravag. citata, ubi tantum agitur de simonia in ingressu religionis. Ad tertium, spoliatur canonicus beneficio non ipso facto, sed per definitivam sententiam Pontificis, ut ibi expresse dicitur. Ad quartum, Tolet et Garcias oppono Navarrum, Lessium, Sylvium et alios qui contrarium asserunt.

Notandum tamen quod si conventio simoniaca ab initio incompleta, postea compleatur, tunc incurrantur pœnæ, imo retrahuntur ex fictione juris ad tempus pactonis, juxta stylum Curiae Romanæ, ut docet Lessius post

Navarrum. Probabile est tamen juxta eosdem et Henriquez hanc retrotractionem non habere locum pro foro conscientiae, quia canones id non statuunt, sed tantum pro foro externo; nemo enim vere est excommunicatus coram Deo nisi sit contumax: vere autem non est contumax nisi cum fecerit illud quod sub pœna excommunicationis ei erat prohibitum.

Cæterum ab hac secunda suppositione excipitur simonia confidentialis, quæ, licet non sit completa ex utraque parte, inducit tamen ipso facto excommunicationem et alias pœnas juris propter bullam Pii IV *Romanum Pontificem* 1564, et bullam Pii V *Intolerabilis* 1569. Quapropter hoc ipso quo alteri confers seu procuras aut resignas beneficium cum pacto explicito vel implicito, ut illud idem, aut illius fructus, seu fructuum pars, tibi vel tuo nepoti, aut alteri conferatur, seu ex eo pensio solvatur (quod est simonia confidentialis) ipso facto omnes juris pœnas incurris.

Pontas vº *Simonie*, casu 7, docet solos simoniacos per munus *a manu* incurrere pœnas juris, non simoniacos per munus *ab obsequio et a lingua*, et horum beneficia non esse impenetrabilia in foro exteriori: quantum autem ad forum interius penes confessarium esse, ut justis de causis, permittat eis retinere beneficia. Verum quibus fundamentis nitatur hæc resolutio non apparet, nullum profert laudatus auctor, nec ullum lucusque reperi in jure, aut in aliquo alio auctore. His præmissis,

Circa ordines

Dico 1º: Conferens simoniace ordines sive majores, sive minores 1º est excommunicatus extravag. *Cum detestabile, de Simonia*; 2º est suspensus a cujusvis ordinis etiam tonsuræ collatione et ab executione omnium munerum pontificalium, ut a consecratione templorum, benedictione vestium sacrarum, etc., bulla *Sanctum et salutare* Sixti V, data anno 1588; 3º est illi interdictus ingressus ecclesiæ, ibidem. Pœnam excommunicationis innovat concilium Tridentinum sess. 21, cap. 1. *de Reformat.* Putat Lessius hic dub. 23, n. 194, bullam Sixtinam non esse usu receptam.

Quidam hanc excommunicationem extendunt ad eos qui pro prima tonsura, vel pro litteris dimissorialibus aut testimonialibus, aut sigillo aliquid simoniace accipiunt: quia Tridentinum loco citato, cum prohibuisset aliquid recipi etiam sponte oblatum pro collatione ordinum, etiam clericalis tonsuræ, pro litteris dimissoriis aut testimonialibus, pro si-

gillo aliave causa, tandem subjicit: « Si contra fecerunt, tam dantes quam accipientes pœnas a jure inflictas incurrant ».

Verum non infundate observat Lessius hic dub. 23, post Navarrum, quod cum concilium non intendat novas pœnas inducere (alias id expressius declarasset) sed solum renovare quod jure antiquo statutum est, videatur quod illa verba, *pœnas juris incurrant*, referenda sint ad eos in quos jure statuta sunt, nempe ad conferentes et recipientes ordinem simoniace. Aliunde durum videtur episcopum aut ejus ministros excommunicari quod aliquid acceperint sponte oblatum.

Dico 2º: Suscipiens simoniace aliquem ordinem 1º est excommunicatus extravag. citata *Cum detestabile*; 2º est suspensus ab executione Ordinum et probabilius omnium, ibidem; 3º si in ea suspensione ministret, fit irregularis, utpote violans censuram, et prixatur ipso facto omnibus dignitatibus, beneficiis, officiis, et fit inhabilis ad omnia. Bulla Sixtina citata.

Circa beneficia

Dico 1º: Simoniace conferens aut suscipiens beneficium excommunicatur ipso facto, extravag. cit. *Cum detestabile*; et insuper suscipiens fit inhabilis ad illud possidendum, extra cap. *Nobis fuit* tit. *de Simonia*. Non tamen ad alia beneficia sive obtenta sive obtinenda, nisi per sententiam judicis id statuatur: nullum enim jus hanc pœnam de facto imponit: profertur quidem bulla S. Pii V *Cum primum*, quæ est quinta in bullario, sed observat Layman hic § 7 in fine, post Suaresium, hanc bullam secundum hanc sui partem, non esse usu receptam. Debet tamen simoniacus priusquam obtineat aliud beneficium absolvi ab excommunicatione saltem ad hunc effectum, ut fieri solet in provisionibus pontificiis, quia, ut docet Cabassut l. 5. *Theor et Prax.* c. 11. n. 8, excommunicatio aliave censura atque irregularitas præcedens electionem aut provisionem beneficii, facit eam invalidam et irritam, licet collato jam beneficio superveniens, non inducat beneficii vacationem.

Dico 2º: Mediatores in simonia Ordinis et beneficii excommunicantur ipso facto, extravag. cit. *Cum detestabile*.

Circa ingressum religionis

Dico: Personæ particulares simoniacæ in ingressu vel professione religionis, tam dantes quam accipientes excommunicantur ipso fa-

cto; et communitas, si in hanc simoniam consenserit, suspenditur, nimirum ab officio capitulari pertinente ad jurisdictionem vel administrationem ecclesiasticam, extravag. *Sane, de Simonia*. Lessius hic dub. 23, n. 131, putat hanc extravagantem non esse usu receptam;

quod quidem videtur verum quantum ad aliquid nempe quantum ad *pastus et prandia* quæ solent fieri in ingressu et professione religionis.

Porro nota hæc omnes censuras hucusque recensitas, esse pontificias.

TRACTATUS

DE CÆTERIS

VIRTUTIBUS JUSTITIÆ ANNEXIS

ET VITIIS OPPOSITIS

D. Th. a q. 101. ad 122

Absolutis iis quæ spectant religionem, superest ut agamus de cæteris partibus potentialibus justitiæ, quæ sunt pietas, observantia,

dulia, obedientia, gratitudo, vindictio, veritas, amicitia, liberalitas et eoiikia.

DISSERTATIO . .

De pietate, observantia et dulia.

D. Th. qq. 101, 102, 103.

ARTICULUS I.

DE PIETATE.

Dico 1°: Pietas definitur¹ a S. Augustino lib. *Octoginta trium Quæstionum*, q. 3, ex Cicerone: « Virtus per quam sanguine junctis patriæque benevolis officium et diligens tribuitur cultus ».

Explicatur²: Homo efficitur diversimode aliis debitor secundum eorum diversam excellentiam, et secundum diversa beneficia ab eis accepta: in utroque autem Deus summum obtinet locum, qui et excellentissimus est, et est nobis essendi et gubernationis primum principium. Secundario vero nostri esse et educationis principia sunt parentes et patria, a quibus et in qua nati et nutriti sumus. Et

ideo post Deum est homo maxime debitor parentibus et patriæ. Unde sicut exhibere debemus cultum Deo ut primo nostri esse et gubernationis principio, qui cultus dicitur religio, ita debemus exhibere cultum parentibus et patriæ ut secundariis principiis nostri esse et educationis, qui cultus dicitur pietas.

Quia tamen quæ sunt creaturarum per quamdam superexcellentiam transferuntur in Deum¹, ideo sicut Deus est et dicitur superexcellenter Pater noster, quia longe excellentiori modo est principium essendi et gubernationis quam pater et patria, ita cultus Dei per excellentiam nominatur pietas, omne opus bonum quo Deus colitur, dicitur opus pietatis, et qui exercent dicuntur pii. Et hoc est usitatissimum etiam in ipsis S. Scripturis.

¹ Q. 101. a. 1. in a. s. c. — ² *Ibid.* o.

¹ 101. a. 3. ad 2.

Item, quia Deus præcipue laudat opera misericordiæ, quæ sibi præ sacrificiis placere testatur, ideo vulgariter opera misericordiæ dicuntur opera pietatis, misericordes dicuntur pii, et Deus ipse in nos misericors, dicitur pius Pater¹.

Porro in cultu parentum includitur cultus omnium consanguineorum², non quod sint nobis essendi principium, sed quia in ipsis parentum sanguis existit, eosque ideo repræsentant. Et in cultu patriæ includitur cultus concivium et omnium patriæ amicorum, quia in ipsis ut in nobis favorem et auxilium patriæ conspiciamus, et ideo illam nobis repræsentant.

Itaque objectum quod pietatis est cultus et obsequium ad quæ ordinatur; objectum cui sunt parentes et patria; objectum formale sub quo est debitum ratione principii ortus nostri. Hoc debitum maxime respectu parentum dicitur communiter non posse reddi ad æqualitatem: quod intelligitur in eodem rerum ordine et obsequiis ordinariis; nihil enim vetat, in alio rerum ordine et obsequiis extraordinariis, quin beneficium a parentibus et patria acceptum adæquetur, imo et vincatur, ut si filius eripiat patrem a morte instanti, aut ipsum convertat ad veram fidem. Imo debitum patriæ non videtur tanti momenti, cum videamus summos viros quibus omne solum est patria, hunc vulgarem patriæ affectum, licet alias non contemnendum, non magnificere.

Dico 2°: Pietas est virtus specialis³. Colligitur ex dictis, quia nempe habet speciale objectum, scilicet cultum et obsequium parentibus et patriæ debitum, quatenus sunt secundarium principium ortus nostri. Ubi autem est specialis ratio debiti, ibi est specialis pars justitiæ ab aliis distincta.

Nec obstat justitiam legalem etiam respicere patriam⁴, id enim fit sub diversa ratione: pietas respicit patriam secundum quod est quoddam essendi principium, et justitia legalis secundum quod est bonum commune.

Dico 3°: Ultra cultum et obsequium quæ per se debentur parentibus ut parentibus, debentur alia per accidens⁵, scilicet subventio in necessitatibus, v. g. ut visitentur, si sint incarcerati; curentur, si sint infirmi; sustententur, si indigeant. Quæ omnia sub debito obsequio continentur, et in quarto Decalogi

præcepto, quod pertinet ad pietatem, per honorationem parentum intelliguntur⁶, ut ipse Christus interpretatur Matth. 15.

Quamvis autem hæc obsequia debeantur ex pietate omnibus sanguine junctis et patriæ benevolis, non tamen æqualiter omnibus, sed præcipue parentibus²; aliis autem secundum propriam facultatem et decentiam personarum, ut specialius dicam infra.

ARTICULUS II.

UTRUM OCCASIONE RELIGIONIS SINT PRÆTERMITTENDA PIETATIS OFFICIA?

Dico contingere non posse ut occasione religionis prætermittenda sint veræ pietatis officia³.

Quia religio et pietas sunt duæ virtutes⁴: nulla autem virtus alii virtuti contrariatur aut repugnat; sed si quid virtuti contrariatur, jam desinit esse actus virtutis et fit malus. Unde non potest esse quod pietas et religio mutuo se impediant, ut propter actum unius actus alterius excludatur.

Quapropter, si quoddam opus quod videtur pietatis, puta quoddam officium in parentes, contrariatur religioni ita ut nos retrahat a cultu Dei debito, non erit veræ pietatis opus, quia non fiet cum circumstantia debiti modi⁵; non est enim debitus modus quod homo plus tendat ad colendum patrem quam ad colendum Deum, cum debeat homo parentes præ Deo odisse, hoc est minus amare, Matth. 10 et Luc. 14.

Dixi, si nos retrahat a cultu Dei debito; quia, si cultus Dei sit liber, debet prætermitti, et obsequium reddi parentibus necessitatem patientibus. Similiter, si sit tantum debitus ex lege ecclesiastica, ut si concurrat obligatio audiendi Sacrum et succurrendi patri periclitanti, omisso Sacro, succurrendum est patri, quia præstat obligatio juris naturalis quam humani.

Ex his colliges, 1° quod qui adhuc est in sæculo constitutus, si habeat parentes qui sine ipso commode sustentari non possunt, non debet, eis relictis, religionem ingredi, quia transgrederetur præceptum de honoratione parentum; nisi forte ipse sine urgente salutis periculo in sæculo remanere non possit⁶.

¹ Q. 101. a. 1. ad 2. — ² Ibid. o. — ³ Ibid. a. 3. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ibid. ad 4. item q. 189. a. 6. o. et quodl. 3. a. 16. o.

¹ Q. 101. a. 1. ad 2. — ² Ibid. o. — ³ Ibid. a. 3. — ⁴ Ibid. ad 3. — ⁵ Ibid. a. 2. o.

Dixi, qui sine ipso commode sustentari non possunt, ut indicarem non solum extremam, sed etiam gravem necessitatem parentum impedire filium ingredi religionem. Licet enim S. Th. hic et quodl. cit. non exprimat gravem, sed videatur tantum loqui de necessitate absoluta, tamen q. 189 citata, clare exprimit gravem, dum sicuti nos utitur termino *commode*.

2° Si vero parentes sine filio non admodum ægre vitam transigere possint, licitum esset ei, desertis parentibus, religionem intrare¹; quia filii non tenentur ad sustentationem parentum nisi in casu necessitatis, ut dictum est: unde Dominus Matth. 8, et Luc. 9, reprehendit discipulum, qui nolebat eum statim sequi intuitu paternæ sepulturæ, quia erant alii per quos illud opus impleri poterat, ut ait S. Chrysostomus in hunc locum Matth.

3° Si non obstante gravi necessitate parentum, filius ingrediatur religionem et profiteatur, valebit quidem professio, sed suspensa manente ejus exécutione, tenebitur egredi, si aliter parenti non possit subvenire; quia ingredi non poterat, obligatione subveniendi jam contracta. Ita post Navar., et alios Sylvius hic.

4° Sed si post professionem filii, pater incidat in dictam gravem necessitatem, et non extremam, quamvis filius possit egredi consentiente prælato ut patri subveniat, non tenetur tamen, nec etiam potest, prælato repugnante²; quia qui est in religione professus, statu mutato nec amplius sub patris potestate, sed sub prælato existens, reputatur quasi mortuus mundo. Unde per hanc spiritualem mortem deobligatur a cura impendenda parentibus, sicut etiam deobligaretur per mortem temporalem. Tenetur tamen salva sui prælati obedientia et suæ religionis statu, pium studium adhibere ut ejus parentibus subveniatur. Per quæ ultima S. Thomæ verba patet eum non ponere omnimodam paritatem quoad hunc casum inter mortuos corporaliter, et religiosos mortuos spiritualiter; sed velle duntaxat religiosum professum non teneri subvenire parentibus etiam in gravi necessitate, nisi quatenus fieri potest salva obedientia et regulari observantia quam professus est. Ita post S. Th. Cajet. hic, Sylvester v. *Religio* 2, Sylvius hic et alii.

Dixi *gravem et extremam necessitatem*; quia si esset extrema aut quasi extrema, sic ut

probabile non esset posse subveniri parentibus aliter quam per egressum filii, probabilius est quod posset et teneretur egredi, petita, licet non obtenta, licentia prælati. Quia tunc maxime urget præceptum de honorandis parentibus, a quo utpote naturali et divino nemo per votum eximitur; imo non censetur emissum votum nisi sub hac conditione *salva lege naturæ*: unde etiam extraneo in pari necessitate constituto id præstari deberet, quanto magis parentibus.

S. Thomas autem non meminit hujus extremæ aut quasi extremæ necessitatis (intelligendus est enim superius de gravi et quæ sit infra extremam) quia extrema necessitas rara est, et in ea non solum parentibus, sed etiam extraneis, ut dixi, quilibet etiam ipse prælatus tenetur succurrere.

ARTICULUS III.

E OBSERVANTIA.

Observare est aliquid anxie speculari seu notare: unde veneratio qua colimus eos qui sunt in aliqua dignitate, dicitur observantia, eo quod eos veluti anxie contemplerur tum reverendo, tum considerando num nostro indigeant obsequio, vel quid nobis imperatum velint.

Dico: Observantia¹ definitur a S. Aug. lib. 83 *Quæstionum* q. 31, ex Cicerone: « Virtus per quam homines aliqua dignitate antecellentes quodam cultu et honore dignantur ».

Explicatur. Dicitur *aliqua dignitate antecellentes*, per quod intelliguntur superiores qui nos gubernant. Sicut enim pietas defert cultum parentibus, quia sunt auctores vitæ nostræ, ita observantia superioribus, quia sunt auctores gubernationis nostræ.

Etenim gubernare est movere aliquos in debitum finem, sicut nauta gubernat navem ducendo eam ad portum; omne autem movens habet excellentiam quamdam et virtutem supra id quod movetur². Unde in superiore duo considerata sunt: 1° excellentia status cum quadam potestate in subditos; 2° ipsum gubernationis officium. Ratione excellentiæ debetur ei honos, qui est testimonium excellentiæ alicujus. Ratione officii gubernationis debetur ei cultus qui consistit in quodam obsequio, dum scilicet aliquis eorum obedit imperio, et vicem pro beneficiis eorum suo modo rependit.

¹ Q. 101. a. 4. o. ad 4. item q. 189. a. 9. o. et quodl. 3. a. 16. o. — ² Illic *ibid.* et quodlib. cit.

¹ Q. 102. a. 2. in a. s. c. — ² *Ibid.* a. 2. o.

Et quia qui excellunt scientia et virtute, et aliis egregiis dotibus, licet non gubernent actu, sunt tamen idonei ad gubernandum, debetur etiam ipsis honos, qui reductive pertinet ad observantiam¹.

His vero qui quidem sunt in dignitate constituti, tamen super nos prælationem non habent, sed super alios, debemus etiam honorem, sed diversimode: nostris quidem superioribus debemus debito legali, ad quod scilicet reddendum homo lege compellitur; illis vero qui nobis non sunt superiores, debemus debito morali, hoc est, ex quadam honestate.

Ex dictis colliges 1°, observantiam esse virtutem distinctam a pietate, quia habet distinctum objectum²; pietas enim defert cultum debitum alicui ut principio ortus, observantia vero debitum ut principio gubernationis: quæ debita cum sint diversæ rationis, sicut beneficia quæ inde oriuntur, constituunt diversa formaliter objecta.

Colliges 2°, pietatem præeminere observantiæ, in quantum reddit cultum personis magis conjunctis et quibus magis obligamur³.

Si dicas nos magis obligari erga principem quam erga patrem, sic ut si uterque foret in necessitate constitutus, præferendus esset princeps patri; resp. id deberi principi, non præcise ut me gubernat, qua tamen ratione illi debeo observantiam, sed quatenus gubernat patriam et bono communi est necessarius, qua ratione debetur illi officium pietatis aut justitiæ legalis.

ARTICULUS IV.

DE DULIA.

Duæ sunt partes observantiæ, *dulia* scilicet et obedientia⁴.

Dulia potest accipi dupliciter, uno modo late et communiter secundum quod exhibet reverentiam cuicumque homini, ratione cujuscumque excellentiæ, et sic continet sub se tanquam species pietatem et observantiam, et alias varias hujusmodi virtutes, quæ homini reverentiam exhibent; alia enim et alia ratione honoratur rex a subditis, pater a filiis, dux a militibus, magister a discipulis, etc. Alio modo potest sumi stricte *dulia* prout

secundum eam servus exhibet reverentiam domino; nam *dulia* græce, dicitur latine *servitus*.

Dico 1°: *Dulia* stricte sumpta quæ honorem et debitam servitutem exhibet hominī dominanti, alia est virtus a latría quæ exhibet servitutem divino Domino; hæc pertinet ad religionem, illa ad observantiam¹.

Prob. 2°. Ubi est alia ratio debiti, ibi necesse est quod sit alia virtus quæ debitum reddat; atqui alia ratione debetur servitus Domino et hominī; sicut alia ratione dominium competit Deo et hominī: ergo. Prob. min.: Deus plenarium et principale dominium habet respectu totius et cujuslibet creaturæ, quæ totaliter subjicitur ejus potestati; homo autem participat quamdam similitudinem dominii divini, secundum quod habet particularem potestatem super aliquem hominem, vel super aliquam creaturam: ergo.

Cæterum adverte (quod jam notavi dum de Religione) has voces græcas, *latría* et *dulia*, idem omnino significare, nempe, servitutem; sed quia in utraque lingua tam græca quam latina, non habetur vocabulum quod proprie significet cultum Deo convenientem, usu Ecclesiæ receptum est ut *latría* significet cultum Dei, et *dulia* cultum creaturarum, maxime beatorum in patria. Quamvis enim non simus eorum servi servitute rigorosa, vili et abjecta ut mancipia, attamen propter eorum excellentiam debemus illos æstimare et revereri tanquam nostros dominos, eisque profiteri honorariam subjectionem, qualis est illa de qua Apostolus ad Galat. 5: *Per charitatem servite invicem*.

Dico 2°: Honor qui per *duliam* sive late sive stricte sumptam exhibetur, coram Deo potest consistere in solo interiori motu cordis; coram hominibus autem consistit in signis exterioribus².

Quia honor nihil est aliud quam testimonium de excellentia alicujus³: unde homines qui volunt honorari, requirunt testimonium suæ excellentiæ: atqui excellentiam sive Dei sive alterius possumus sola cogitatione et interiori actu animi testari et venerari coram Deo, qui est inspector cordium, secus quoad homines qui nec vident occulta cordium, nec levis quicquam declarare possumus nisi per signa sensibilia: ergo.

Hæc autem signa sunt triplicis generis⁴: 1° verba honorifica; 2° actiones honorificæ, ut

¹ Q. 102. a. 1. ad 2. — ² Ibid. a. 2. ad 2. — ³ Ibid. a. 1. o. — ⁴ Ibid. a. 4. o. — ⁵ Q. 103. a. 4. o.

¹ Q. 103. a. 3. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. a. 1. o. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

inclinationes, obviations, et alia hujusmodi; 3° res exteriores, puta, munerum oblatio imaginum institutio, collatio dignitatum, quæ ideo per tropum solent appellari honores.

Hinc colliges 1°, reverentiam non esse idem quod honor¹: nam reverentia ex una parte est causa honoris, in quantum scilicet aliquis ex reverentia quam habet ad aliquem, movetur ad eum honorandum. Ex altera parte est finis honoris, in quantum aliquis honoratur ad hoc ut in reverentia habeatur ab aliis.

Colliges 2°, honorem non deberi nisi supe-

rioribus, non quidem solis superioribus, jurisdictione aut gubernatione, sed omnibus qui in aliqua bona qualitate sunt superiores seu excellentes¹, honor enim est testimonium excellentiæ alicujus, ut dictum est. Id tamen sic intellige non quasi qui honoratur debeat esse excellentior honorante; sed vel quibusdam aliis vel etiam ipso honorante quoad aliquid, etsi non simpliciter. Et sic patet quomodo æquales ab æqualibus, et inferiores a superioribus possint honorari. De his jam diximus de detractioe et contumelia

DISSERTATIO II.

De obedientia et inobedientia.

D. Th. qq. 101, 105.

ARTICULUS I.

QUID SIT OBEDIENTIA?

Dico 1°: Obedientia est « virtus per quam aliquis sui superioris præcepto obtemperat, ex intentione satisfaciendi ejus præcepto² ».

Dicitur, *ex intentione satisfaciendi ejus præcepto*, ut distinguatur ab obedientia materiali et late sumpta³. Duplex enim distingui debet obedientia: una materialiter et late sumpta pro executione cujuslibet actus virtutis præcepti; altera quam hic definimus, formaliter et stricte sumpta pro executione actus boni præcepti, quia præceptus est. Obedientia materialis est quædam generalis virtus seu potius circumstantia cujuslibet actus boni præcepti, et inobedientia sic etiam materialiter sumpta generale peccatum seu circumstantia generalis cujusvis peccati. Obedientia autem formalis est specialis virtus, et inobedientia formalis speciale peccatum. Unde

Dico 2°: Obedientia formalis est specialis virtus ab aliis distincta⁴; quia habet speciale objectum, nempe præceptum superioris for-

maliter qua præceptum. Cum enim inferiores suis superioribus multa debeant exhibere, inter cætera hoc est unum speciale quod teneantur eorum præceptis obedire: unde ex præcepto opus fit debitum et necessarium factum, ne violetur auctoritas superioris.

Dices: Neque religiosus prælato, neque filius patri, neque servus domino dicitur perfecte obediens, qui expectat præceptum, et absque eo nihil vult facere, ergo objectum formale obedientiæ non est præceptum. Unde S. Th. hic a. 2. o. dicit: « Tanto videtur obedientia promptior, quanto expressum præceptum obediendo prævenit, voluntate superioris intellecta ».

Resp. dist. ant.: non dicitur perfecte obediens obedientia stricte et theologice sumpta, neg.; obedientia generatim et vulgo dicta, conc. ant., et neg. conseq. Hæc autem vulgo dicta obedientia est quædam virtus qua quis voluntati superioris morem gerit, sive præcipiat, sive non; hoc enim per se peculiarem honestatem habet, conducitque maxime ad bonam et suavem gubernationem, potestque imperari ab aliis virtutibus: si enim id faciat subditus ex reverentia in Deum, cujus superior vices gerit, erit religionis; si ex reve-

¹ Q. 103. a. 1. o. ad. 1. — ² Q. 104. a. 2. ad 1. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid.

¹ Q. 103. a. 2. o.

rentia in ipsum prælatus, erit actus observantiæ.

Ad D. Th., non est quod de ejus mente dubitemus, cum nostra conclusio et ejus probatio sint ex ipso ibidem iisdem fere terminis, nec verba quæ obijciuntur contraria sunt. Qui enim voluntate superioris intellecta prævenit obediendo expressum ejus mandatum, vel in voluntate superioris intelligit verum præceptum, licet tacitum tantum; ut enim dicit S. Th. immediate ante objecta verba, « voluntas superioris quocumque modo innotescat (scilicet ut præcipiens) est quoddam tacitum præceptum »; vel intelligit solum desiderium absque voluntate præcipiendi et obligandi. Primo modo indubie est promptior vera et proprie dicta obedientia, quam si expectaret expressum præceptum, quia ibi est verum præceptum, licet tacitum. Secundo modo est etiam promptior, non quidem in actu formalis et strictæ obedientiæ, sed in præparatione animi; qui enim absque ullo præcepto voluntati superioris morem gerit, ostendit voluntatem promptissimam et paratissimam illi obedire si præcipiat. Posset etiam intelligi de obedientia vulgo dicta, ut supra.

Dico 3° : Si obedientia consideretur essentialiter ex parte objecti, est inferior religione¹; quia religio magis de propinquo accedit ad Deum quam obedientia, in quantum religio operatur ea quæ directe et immediate ordinantur ad honorem divinum.

Si vero consideretur obedientia accidentaliter ex parte ejus quod contemnit ut inhæreat Deo, est maxima inter virtutes morales², quia majus bonum contemnit scilicet voluntatem propriam, quam cæteræ virtutes morales quæ contemnunt tantum bona externa.

Dixi inter virtutes morales³; quia certum est virtutes theologicas, quibus Deo secundum se et immediate inhæremus, præcellere absolute obedientiæ et aliis virtutibus moralibus.

Si opponas contra primam partem illud vulgare I Reg. 15: *Melior est obedientia quam victimæ*, id est, quam sacrificium quod est actus religionis.

Resp. sensum S. Scripturæ esse quod melior sit obedientia quam offerre victimam sine seu contra obedientiam⁴. Loquitur enim ibi Samuël de Saûle, cui melius fuisset obedire Deo quam pingua animalia Amalecitarum in sacrificium offerre contra Dei mandatum.

Adde obedientiam quæ Deo præstatur ex

¹ Hic q. 81. a. 6. o. — ² Hic q. 104. a. 3. o. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. ad 1.

reverentia ejus, esse meliorem nudo actu religionis, quia talis obedientia involvit etiam religionem.

Petes utrum omnis obedientia sit ejusdem rationis seu speciei?

Ante responsionem nota diversas esse potestates imperandi quas respicit obedientia: alia est divina, alia humana. Hæc, alia ecclesiastica, alia politica seu civilis, sub qua intellige domesticam.

Fundatur potestas divina in ratione causæ et effectus, quia causa naturaliter habet potestatem in effectum, et cum Deus sit omnium causa, ita est omnium Dominus. Ab hac divina potestate derivantur omnes humanæ potestates, sed diversimode. Potestas humana spiritualis seu ecclesiastica derivatur a Deo per positivam ordinationem, quatenus potestas divina communicatur humanitati Christi cui data est omnis potestas in cælo et in terra, Matth. 28, a Christo descendit in SS. Pontificem ut ab ordinario in vicarium, ab isto in omnes rectores ecclesiasticos. Potestas humana civilis seu politica derivatur a Deo per naturalem rerum institutionem; hoc ipso enim quo Deus condidit singulos homines sui juris, eisque indidit naturalem inclinationem ad vitam socialem et politicam, censetur dedisse communitati, quæ ex singulis junctis exurgit, potestatem se et singulos regendi, naturaliter enim ex potestate partium in unum totum coeuntium, resultat potestas totius, cui partes naturaliter subsunt, et a quo naturaliter reguntur; a tota vero communitate derivatur potestas per commissionem in reges et principes, et ab his ad officiales inferiores. Similiter hoc ipso quo Deus instituit conjugium maris et feminae et procreationem liberorum, censetur concessisse potestatem parentibus in liberos, quia, ut dixi, naturaliter causa habet potestatem in effectus, et etiam marito in uxorem, quia naturale est agenti movere patiens, et causæ principali, instrumentum; in conjugio autem vir se habet ad instar agentis et causæ principalis. Quantum ad potestatem herilem, est a Deo mediante auctoritate reipublicæ, qua servitus, seu herilis potestas, est instituta. His notatis, quæ pro diversis materiis scitu necessaria duximus, ad quæstionem

Resp.: Omnes obedientiæ sunt ejusdem speciei¹. Ratio est, quia obedientia non respicit auctoritatem præcipientis in ejus commodum et honorem, neque ut est tanta vel tanta, sicut

¹ Hic q. 104. a. 2. ad 4. et a. 3. ad 1.

reverentia respicit excellentiam propter quod diversificatur secundum diversitatem excellentiæ, sed respicit præcise auctoritatem præcipientis ut habentem sufficienter potestatem præcipiendi et obligandi, qualiscumque sit illa potestas.

Nihil impedit tamen quin diversarum virtutum actus in unum et eundem actum obedientiæ concurrunt¹: ut si jejunes in Quadragesima ut satisfacias præcepto, erit actus obedientiæ; si hanc obedientiam præstes ex reverentia erga prælatos, erit actus observantiæ: si ex reverentia Dei, erit actus religionis; si ad refrenandas concupiscentias, erit temperantiæ; si ut sis aptior ad serviendum Deo, erit iterum religionis.

Utrum vero possit dari actus obedientiæ qui non sit simul actus alterius virtutis? resp. affirmative², ut si præcipiat aliquid quod ex se sit indifferens, aut prohibeat aliquid quod non sit ex se malum, præcise ad probandam obedientiam subditi. Si quæras ad quod vitium pertinebit transgressio talis præcepti, supposito quod non fiat ex contemptu, tunc enim foret inobedientia formalis; resp. fore actum inobedientiæ generalis. Patet ex prima conclusione.

ARTICULUS II.

UTRUM IN OMNIBUS SIT OBEDIENDUM?

Dico: Obediendum est Deo in omnibus; homini vero superiori obediendum quidem, non tamen in omnibus³.

Prima pars patet, tum quia Deus est omnium dominus et quoad omnia, nec quidquam illicitum potest jubere; tum quia sicut Deus est primus motor omnium quæ naturaliter moventur, ita etiam est primus motor omnium voluntatum⁴: ergo sicut naturali necessitate omnia naturalia subduntur divinæ motioni, ita etiam quadam necessitate justitiæ omnes voluntates tenentur obedire divino imperio.

Secunda pars probatur 1º ex variis S. Scripturæ locis. Gen. 3 et ad Ephes. 5, Deus jubet uxorem obedire marito; Exod. 20 et ad Ephes. 6, filios parentibus; ad Corinth. 3, servos domino, et generaliter unumquemque suo superiori; ad Rom. 3: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*; I Petri 2: *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab*

eo missis; ad Rom. 13: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*; ad Hæb. 6: *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis*; et alibi.

Prob. 1º 2º. Quia sicut ex ipso ordine naturali divinitus instituto inferiora in rebus naturalibus necesse habent subjici motioni superiorum, ita similiter in humanis ubi superiores movent inferiores per rationem et voluntatem, movere autem per rationem et voluntatem est imperare.

Ex his sequitur etiam fideles christianos teneri obedire sæcularibus potestatibus quamvis infidelibus²: quia fides Christi quæ est principium justitiæ non tollit ordinem justitiæ a Deo institutum, secundum quem ad conservationem status rerum humanarum inferiores subjiciuntur superioribus.

Tertia pars conclusionis patet³; quia excipiuntur duo casus in quibus homo non tenetur obedire homini superiori: 1º si aliquid præcipiat contra mandatum majoris superioris; 2º si præcipiat id ad quod non se extendit ejus potestas.

Quia sicut potest contingere dupliciter quod aliqua res naturalis non moveatur a suo motore, uno modo propter impedimentum quod provenit ex fortiori virtute alterius moventis, alio modo ex defectu ordinis mobilis ad motorem⁴, ita similiter ex duobus potest contingere quod subditus suo superiori non teneatur in omnibus obedire: uno propter præceptum majoris potestatis: unde S. Aug. serm. 6 *de Verbis Dom.*: « Si quid jusserit curator, numquid est tibi faciendum, si contra proconsulem jubeat? » rursus: « Si quid proconsul jubeat, et aliud imperator, numquid dubitatur, illo contempto, illi esse serviendum? Ergo si aliud imperator, aliud Deus jubeat, contempto illo, obtemperandum est Deo ».

Adverte tamen non esse subditi examinare sitne licitum vel illicitum id quod præcipit superior, tenerique ipsi obedire, nisi constet aperte esse contra Dei aut superioris potestatis mandatum; neque etiamsi dubitet an sit licitum, dispensatur ab obedientia; quia superior habet jus præcipiendi et exigendi obedientiam, quo spoliari non debet propter dubitationem subditi. Debet ergo subditus deponere dubium, et sibi persuadere se posse et teneri in tali casu obedire, juxta illud S. Bernardi *de Præcepto et Dispens.* cap. 12: « Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est quam si præcipiat Deus ».

¹ Hic a. 1. o. — ² *Ibid.* a. 6. o. — ³ *Ibid.* a. 5. o. — ⁴ *Ibid.*

¹ A. 2. ad 1. et a. 3. ad 1. — ² A. 2. ad 1. — ³ Hic a. 1. ad 1. et 5. o. — ⁴ *Ibid.* a. 4. o.

Alio modo non tenetur inferior suo superiori obedire si ei aliquid præcipiat in quo ei non subdatur ¹. Non subditur autem homo homini in his quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis, de quo fusius dum de Legibus; neque in his quæ ad naturam corporis pertinent, quia omnes homines natura sunt pares, non hoc sensu quod, attenta solanatura, nulla foret hominum inæqualitas, sed hoc sensu quod quantum ad ea quæ spectant naturam, hoc est corporis sustentationem et prolis generationem, omnes homines sint æquales, sic ut nullus in eis habeat potestatem super alium, nec ullus alteri obedire teneatur per se loquendo et secludendo vinculum vel voti, vel aliud quo quis se obstrinxerit. Unde regulariter neque servi dominis, neque filii parentibus tenentur obedire de matrimonio contrahendo, de religione profitenda, de virginitate servanda, aut aliquo alio hujusmodi, de quo fusius modo.

In his ergo solum tenetur subditus suo superiori obedire ², quæ pertinent ad dispositionem actuum et rerum humanarum, neque adhuc in his generaliter, sed determinate secundum rationem superioritatis sicut v. g. miles duci exercitus in his quæ pertinent ad bellum, servus domino in his quæ pertinent ad servilia opera exequenda, filius patri in his quæ pertinent ad disciplinam vitæ, et curam domesticam.

Dices 1°: Apost. ad Coloss. 3 dicit: *Filii obedite parentibus per omnia*; et postea: *Servi obedite per omnia dominis carnalibus*: ergo.

Resp. verba Apostoli intelligenda esse de omnibus quæ pertinent ad jus patriæ vel dominativæ potestatis ³.

Dices 2°: Ecclesia præcipit jejunia quæ corporis conservationem spectant: ergo.

Resp. jejunium quale præcipit Ecclesia aut religio non impedire conservationem corporis, cum non prohibeat alimentationem, sed tantum de ejus modo et ordine disponat; quod non excedit potestatis ejus limites.

Dices 3°: Sicut religiosi profitendo vovent castitatem et paupertatem, ita et obedientiam: atqui tenentur quantum ad omnia servare castitatem et paupertatem: ergo similiter quantum ad omnia tenentur obedire.

Resp. dist. maj. ⁴: sicut, etc., ita profitentur obedientiam quantum ad omnia, neg.; quantum ad regularem conservationem secundum quam suis prælatis subduntur, conc. Dispari-

tas est ergo quod votum continentia et paupertatis respiciant speciale genus actus, sed votum obedientia respicit generaliter omnes actus; unde nisi determinaretur ejus generalitas, esset religionum confusio, quia ad idem omnes tenerentur.

Et ideo ad illa sola obedire tenentur religiosi quæ possunt ad suam regularem conversationem pertinere ¹. Et hæc est obedientia sufficiens ad salutem; si autem in aliis etiam obedire voluerint, hoc pertinebit ad cumulum perfectionis, dum tamen illa non sint contra Deum aut contra professionem regulæ; quia talis obedientia esset illicita. Unde potest triplex obedientia distingui: una sufficiens ad salutem, quæ scilicet obedit in his ad quæ obligatur; una perfecta quæ obedit in omnibus licitis: alia indiscreta quæ etiam in illicitis obedit.

Petes utrum moniales, etiam illæ quæ non voverunt explicite clausuram et in quarum monasteriis nunquam fuit servata, possint a suis superioribus compelli ad illam, eæque peccent mortaliter, si obedire recusent?

Resp. affirmative. Quia, licet forte clausura non contineatur explicite in regula, nec ad illam directe pertineat, continetur tamen implicite et ad illam indirecte pertinet, quatenus, ut experientia compertum est, aliquo modo est necessaria aut saltem maxime conveniens ad observantiam voti castitatis in monialibus: atqui qui vovet explicite aliquam religionem vel regulam, vovet implicite ea quæ ad illam reducuntur ², ut sunt illa quæ vel necessaria vel valde utilia sunt ejus observationi. Unde, ut præveniatur objectio, non coguntur tales moniales ad amplius quam promiserint saltem implicite.

Confirm.: Bonif. VIII, cap. *Periculoso*, de *Statu relig.*, in 6, lib. 3. tit. 16; Pius V bulla *Circa pastoralis*, et Greg. XIII, bulla *Deo sacrís*, stricte præcipiunt ut omnes omnino moniales, etiam illæ de quibus est quæstio, ad perpetuam clausuram compellantur. Nemo autem dicet hos SS. Pontifices præcipere id ad quod eorum potestas se non extendit.

De hoc casu late disserit Sylvius hic, cui tamen non assentior quoad omnia. Videtur enim docere quod, etiamsi dictæ moniales expresse intenderint in sua professione non se obligare ad clausuram, atque sub ista expressa conditione et restrictione interna vota emisserint, possint nihilominus ad eam cogi, et pec-

¹ Hic a. 5. o. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.* ad 1. — ⁴ *Ibid.* ad 3. et quodlib. 10. a. 10 ad 1.

¹ Hic a. 5. o. ad 3. et quodlib. 10. a. 10. ad 1. — ² *Ibid.* quodlib. cit.

care mortaliter si renuant. Huic, inquam, assertioni simpliciter et indistincte non assentior, siquidem certum sit totam obligationem voti ab intentione voventis pendere. Id autem dici non potest, nec etiam implicite intentum seu volitum, quod est explicite et formaliter nolitum.

Si dicas cum laudato auctore id saltem eas debuisse intendere: esto, sed non intenderunt, imo expresse excluserunt; unde sequitur quidem quod debuisset esse talis obligatio, non autem quod reipsa sit. Quapropter, tamen si supponeres vota religionis in monialibus ex natura sua et necessario absolute exigere clausuram (quod tamen est falsum) mallem dicere in hac hypothese hæc earum vota esse nulla, quam eas obligari ad id quod positive et formaliter noluerunt se obligare; sicut v. g. qui voveret paupertatem sub expressa conditione etiamsi interna, quod liberum usum suarum rerum nollet abdicare, votum ejus esset nullum, nec eo teneretur.

Quia tamen non admittitur exterius professio religiosa sub hac aut simili conditione, ideo in foro exteriori præsumitur absoluta; unde non est mirum quod SS. Pontifices clausuram omnibus omnino monialibus indistincte injungendam mandaverint, quippe quæ, ex dicta præsumptione, quod earum professio sit absoluta, ad eam compelli possunt in foro exteriori; et si ex resistentia oriatur scandalum, ad illud vitandum tenentur obedire. Confer quæ dixi supra de obligatione voti.

ARTICULUS III.

UTRUM FILII ET FILIÆFAMILIAS ITA SINT LIBERI IN STATU ELIGENDO, UT NULLATENUS QUANTUM AD HOC PENDEANT A VOLUNTATE PARENTUM?

Dico 1°: Filii et filiæfamilias per se loquendo sunt omnino liberi in eligendo statu sive religionis, sive ordinis sacri, sive cœlibatus, sive matrimonii (saltem in communi quoad matrimonium), sic ut quantum ad hoc nullatenus pendeant a voluntate parentum, nec peccent si iis nolentibus eligant, aut iis volentibus non eligant¹. Est communis cum D. Th. et patet 1° ex dictis in tertia parte conclusionis præcedentis articuli.

2° Quia in matrimonio et in aliis statibus assignatis est servitus quædam perpetua ad quam parentes cogere non possunt filios, aut filias, cum sint liberæ conditionis². Neque di-

cas secundum jura antiqua patrem posse vendere filium in servum: disparitas est 1° quod servitus non exigit amorem sicut exigit matrimonium maxime, et etiam alii status ut eorum obligationibus alacriter et expedite satisfiat; 2° quia servitus non est perpetua, cum servus possit se redimere, secus in aliis statibus.

Dico 2°: Quantum ad matrimonium in particulari cum tali persona, non possunt etiam parentes cogere filios aut filias, neque isti tenentur obedire propter rationes jam datas. Possunt tamen parentes filios aut filias inducere ex rationabili causa¹. Et tunc sicut se habet filius ad illam causam, ita se habet ad præceptum patris, ut scilicet si causa illa cogat de necessitate vel honestate, præceptum patris similiter cogat: puta, si pater jubeat filio ducere talem puellam, quia vel eam defloravit, vel tale matrimonium est necessarium ad sedandas inveteratas inimicitias, aut ad sustentandam inopiam patris, etc. Puto tamen filium in hoc casu debere acquiescere non tam vi præcepti obedientiæ, cum juxta S. Th. quoad statum pater non sit superior filii, quam vi præcepti pietatis ex qua filius in talibus circumstantiis tenetur acquiescere voluntati patris, facturus alioquin illi magnam injuriam in re gravi.

Dico 3°: Similiter possunt parentes justis de causis impedire matrimonium filii aut filiæ cum tali persona, sic ut peccet mortaliter filius aut filia si, inconsultis aut rationabiliter invitatis parentibus, tale matrimonium contrahant; quia cum parentes teneantur prospicere filiis in omnibus, præcipue in eligendo statu, et in iis quæ oneribus matrimonii sustentandis necessaria sunt, justum est ut super hanc rem consulantur, et eorum rationabili voluntati morem gerat filius, proindeque graviter peccat, si non contra obedientiam, saltem contra pietatem et reverentiam parentibus debitam, si ipsis inconsultis, aut ex juxta causa invitatis matrimonium contrahat.

Id etiam insinuat S. Scriptura Ecclesiastici 7, ubi dicitur de patre: *Trade filiam.... et homini sensato da illam*; et S. Ambros. cap. *Honorantur* 32. q. 2. dicens: « Non esse virginalis pudoris maritum eligere, sed judicium parentum esse expectandum ».

Dixi, *parentibus ex juxta causa invitatis*, qualis est v. g. si matrimonium sit in dedecus familiæ, si puella sit malæ indolis, etc. Si enim sine justa causa et irrationabiliter forent in-

¹ Hic a, 5. o. — ² Suppl. q. 47. a. 6. o.

¹ Suppl. q. 47. a. 6. o.

viti, puta si contradicant ex odio, ex morositate, vel ex avaritia quod nolint dare dotem, vel quia volunt inducere in religionem, etc., ipsimet graviter peccant, et non peccat filius contrahendo, quia nihil debemus parentibus contra rationem. Hic non inconsulte advertit auctor modernus esse non semper justam parentibus causam contradicendi, quod filius nobilis ducat ignobilem, aut dives pauperem, si aliunde dotes animæ et spes certa pacificæ conversationis fortunæ damna compenset.

Porro matrimonia sine parentum consensu contracta esse valida constat ex Trid. sess. 24, *de Refor.* cap. 12. ubi dicitur: « Jure damnandi sunt illi, ut eos sancta Synodus anathemate damnat..... qui falsa affirmant matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta, irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse ». Quibus verbis corrigit seu revocat aliqua jura, si quæ fuerint, quæ videbantur irritare talia matrimonia. Sed de hac quæst. latius dum de Matrim.

Ex dictis colliges 1°, gravissimi peccati reos esse parentes, qui sive directe metu, vi, fraude, sive indirecte durius cum liberis agendo in victu, vestitu, verbis, signis, etc., eos invitos compellunt ad religionem, clericatum aut matrimonium, quia contra justitiam agunt violando filiorum libertatem, et eo gravius peccant, quo graviora mala inde nata sunt sequi; quot enim inde maledictiones, imprecationes, desperationes, impudicitiae, sacrilegia, adulteria, etc., quæ filios et filias in hac vita miseros, in altera miserimos efficiunt? Jure itaque a Trid., sess. 25, *de Regular.* cap. 18, excommunicantur qui quocumque modo virginem, viduam, aut aliam mulierem invitam « ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum, vel ad emittendam professionem » cogunt: item hi quid ad id consilium, favorem vel auxilium dant, qui vel ingressui, vel susceptioni habitus, vel professionis, præsentiæ, consensum vel auctoritatem scientes interponunt.

Nota hæc verba, *ad ingrediendum monasterium vel ad suscipiendum habitum*. Ex his enim inferunt Navar., Suarez et alii, cogentes fœminam ad monasterii ingressum, non ut profiteatur, nec ut habitum suscipiat, sed ut ibi seculari habitu retento educetur, pœnas hic contentas incurrere. Vide *Remissiones* Gallmart in hoc caput litt. *A*.

Colliges 2°, etiam graviter peccare parentes, qui sine justa causa filios, aut filias sive directe, sive indirecte ut supra, impediunt aut

retrahunt a statu assumendo. Si enim a religione vel clericatu, non solum peccant contra justitiam violando libertatem filiorum, sed etiam contra charitatem eos retrahendo a meliori bono et majori Dei obsequio; si a matrimonio, ultra præfatam injustitiam, innumeris peccatis ipsos exponunt. Ubi nota Conc. Trid. cit. cap. excommunicationi etiam subjicere eos « qui sanctam virginem vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi vel voti emittendi quoquo modo sine causa impederint ».

Dixi *sine justa causa*; quia si subsit, non sunt culpandi parentes: v. g. si noverint filium ob complexionem infirmam, aut pravos mores, aut ignorantiam et hebetudinem esse religioni seu statui clericali ineptum; si matrimonium cum tali impediunt, quia est pravæ indolis, aut infamis, ut jam dixi, relicta tamen libertate cum altera contrahendi. Item non sunt culpandi, quin potius laudandi parentes qui ad tempus tantum se opponunt voluntati liberorum, ut eorum vocationem et constantiam probent: caveant tamen ne diutius hanc probationem protrahant, aut sub prætextu probationis, suæ malæ voluntati indulgeant.

ARTICULUS IV.

DE INOBEDIENTIA.

Nota inobedientiam non secus ac obedientiam dupliciter accipi¹: 1° materialiter et late pro transgressione cujusvis præcepti absque contemptu, et sic non est speciale peccatum, sed generale quoddam, seu generalis circumstantia omnis peccati; 2° formaliter et stricte pro transgressione præcepti, ex ejus aut præcipientis contemptu, et sic est speciale peccatum formali obedientiæ oppositum in confessione aperiendum, quando est mortale.

Tunc autem aliquis transgreditur ex contemptu quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis et ex hoc procedit ad faciendum contra illam²; si enim propter aliquam causam particularem, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statutum legis, non peccat ex contemptu, sed ex aliqua alia causa, etiamsi frequenter ex eadem causa vel alia simili peccatum iteret. Frequentia tamen peccati dispositive inducit ad contemptum, secundum illud Proverb. 18: *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit*.

¹ Q. 105. a. 1. ad 1. — ² Hic d. 186, a. 9. ad 2.

Hæc inobedientia formalis est contra duplex præceptum, scilicet contra præceptum quod ex contemptu violatur, a quo habet rationem formalis inobedientiæ, et contra præceptum quo talis violatio ex contemptu prohibetur, videlicet: Non contemnes præceptum superioris; Non violabis illud ex contemptu; et cum istud, ut suppono, non contemnatur, ex hac parte est inobedientia materialis. Si quæras utrum detur etiam præceptum, quo præcipiatur obedientia formalis? videtur quod non, quia subditus abunde satisfacit præcepto, dum opus præceptum facit propter intrinsecam ejus bonitatem, seu ut placeat Deo; *plenitudo enim legis est dilectio*.

Dico 1°: Inobedientia formalis est peccatum mortale ex genere suo¹; quia contrariatur charitati per quam spiritualis vita habetur: exigit enim charitas Dei ut ejus mandatis obtemperemus: in præceptis autem divinis continetur quod etiam superioribus obediamus. Contrariatur insuper dilectioni proximi in quantum superiori proximo ex intentione subtrahit obedientiam quam debet.

Potest tamen fieri veniale non solum ex indeliberatione actus, quod est omnibus peccatis commune; sed etiam ex levitate materiæ, seu potius ex imperfectione contemptus. Ita post Cajet. Sylvius, Lessius et alii.

Duplex itaque distingui debet contemptus, perfectus et imperfectus. Perfectus est quando quis renuit in toto subjici superiori ex quovis contemptu sive præcepti, sive potestatis, sive præcipientis procedat illa pervicacia, etiamsi præcipientem non ratione potestatis, sed ob aliam causam contemneret, puta ob defectum scientiæ, prudentiæ, nobilitatis, vel ex ira, odio, etc. Et inobedientia ex tali contemptu perfecto procedens etiam in re levi, est semper mortale peccatum, quia, licet res sit levis, intentio tamen qua directe tendit contra totam superioritatem, renuens absolute et in ulla re ipsi subjici, et propter hoc transgrediens ejus præceptum, importat gravem contemptum et gravem injuriam.

Imperfectus contemptus est quando quis renuit subjici superiori in aliqua re tantum sive gravi, sive levi, paratus ipsi obedire in aliis, etiam ex quovis contemptu sive præcepti, sive præcipientis procedat illa recalcitratio. Inobedientia ex tali contemptu procedens, si sit in re gravi, est mortalis, quia licet contemptus sit imperfectus, est tamen gravis ratione materiæ; si sit in re levi, est venialis.

¹ Q. 105 a. 1. o.

Excipe nisi forte Deum ipsum præcipientem aut ejus præceptum tanquam inutile et vatum contemneret; id enim foret blasphemum.

Quod S. Th. hic ad 1 dicat, « peccatum veniale non esse inobedientiam », intelligendum est de inobedientia formali eaque perfecta et absoluta, qua quis simpliciter et absolute dicitur inobediens. Item quando addit pro ratione « peccatum veniale non esse contra præceptum, sed præter præceptum », eodem sensu accipiendum est quod non sit contra præceptum perfecte, quatenus non evertit finem præcepti, qui est charitas, et ideo tantum præter præceptum. Etenim S. Thomam agnovisse peccatum veniale esse contra legem, notum relinquitur ex hujus partis q. 110. a. 3. et 4. et ex 1. 2. q. 71. a. 6.

Dico 2°: Una inobedientia potest esse gravior altera dupliciter¹: uno modo ex parte præcipientis, altero modo ex parte præceptorum.

Ex parte præcipientis²: quia, quamvis omnem curam homo apponere debeat ad hoc quod cuilibet superiori obediat, tamen est magis debitum quod homo obediat superiori quam inferiori potestati. Cujus signum est quod præceptum inferioris prætermittatur, si sit præcepto superioris contrarium. Unde consequens est quod quanto superior est ille qui præcipit, tanto ei inobedientem esse sit gravior, et sic inobedientem esse Deo, est gravior quam inobedientem esse homini.

Si dicas inobedientem homini, esse semper inobedientem Deo, quia Deus præcipit obedire homini superiori, esto; nihilominus fieri potest quod qui contemnit præceptum hominis superioris, non contemnat illud generale Dei mandatum, ita ut esse possit formalis inobedientia erga hominem superiorem, et materialis tantum erga Deum.

Ex parte præceptorum³: quia præcipiens non æqualiter vult impleri omnia quæ mandat, sed magis ea quæ habent rationem finis, et ea quæ sunt propinquiora fini, quando scilicet intentionem suam format secundum rerum proportionem, quod semper facit Deus; quia cum voluntas ejus per se feratur ad bonum, quanto aliquid est melius, tanto Deus vult illud magis impleri, non sic homo. Unde in præceptis Dei quanto præceptum datur de meliori, tanto est ejus inobedientia gravior. Ubi autem obligamur ex solo hominis præcepto, hoc est quando cum præcepto supe-

¹ Q. 105. a. 2. — ² Ibid. — ³ Ibid.

rioris non concurrat speciale Dei mandatum de eadem materia, non est gravius peccatum inobedientiæ ex eo quod majus bonum præteritur, sed ex eo quod præteritur illud quod est magis de intentione præcipientis. Quapropter non est verum inobedientiam in re magna semper esse graviolem quam in re parva, sed tunc solum quando præcipiens intendit magis obligare ad rem magnam quam ad parvam.

Cæterum regulariter præsumitur homo præcipiens magis obligare ad rem magnam quam ad parvam, nisi constet de contrario. In religionibus autem usu receptum est superiorem non censeri velle stricte et sub peccato mortali obligare nisi id exprimat his aut similibus formulis: *Sub præcepto formali; In virtute Spiritus sancti, et sanctæ obedientiæ*. Id tamen non impedit quin peccet mortaliter is qui communi mandato foret inobediens formaliter et ex perfecto contemptu.

Petes utrum inobedientia quæ contemnitur præcipiens, gravior sit inobedientia qua contemnitur præceptum?

Resp. affirmative¹. Quia ex reverentia præcipientis procedere debet reverentia præcepti. Unde peccatum quod directe pertinet ad contemptum Dei, sicut blasphemia vel aliquid ejusmodi, gravius est quam inobedientia formalis qua contemnitur aliquod ejus præceptum sine expresso Dei contemptu.

ARTICULUS V.

SUMMATIM REFERUNTUR PECCATA FILIORUM IN PARENTES, ET SUBDITORUM IN MAJORES.

Ex dictis in præcedentibus articulis constat filios debere parentibus pietatem, hoc est, honorem et obsequium, et in necessitate auxilium; adde et amorem; quatenus ut principium nostri esse, sunt nobis conjunctiores et habent rationem majoris boni post Deum: subditos vero debere superioribus observantiam, hoc est, honorem et obedientiam. Porro parentes ut tales sunt etiam superiores; unde sicut religio est eminenter pietas, ita pietas est eminenter observantia. Hæc omnia continentur his verbis quarti præcepti Decalogi: *Honora patrem tuum et matrem tuam*: nomine *patris* et *matris*, intelligendo parentes et alios superiores; et nomine *honoris* intelligendo omnia officia parentibus et superioribus debita.

¹ Q. 105. a. 2.

Antequam ad particularia descendamus, notandum 1° odium, malevolentiam, injuriam, contemptum, etc., quæ respectu alterius forent levia, esse gravia respectu parentum, quia strictius eis quam aliis debemus amorem, cultum et obsequium.

Nota 2° eos qui ita peccant in parentes, ut si idem agendo contra alios peccarent mortaliter, duplicis peccati mortalis reos esse, nimirum contra justitiam et pietatem.

Nota 3° filios aut filias qui sine justa et rationabili causa aliquid, licet non ex se malum, faciunt aut omittunt, ex quo provident parentes exacerbandos, contristandos, aut in gravem iram concitandos, peccare graviter contra pietatem, amorem et reverentiam parentibus stricto jure naturali et divino debitam: sic gravis peccati accusatur Esaü, quod non sine causa acceperit uxorem de filiabus Chanaan, unde sciebat patrem suum Isaac contristandum. Si tamen sit justa et rationabilis causa id agendi vel omittendi, et offensio seu contristatio parentum ex eorum morositate, melancolia, malevolentia, malitia, etc., irrationabiliter oriatur, non peccant filii aut filiæ illud agendo vel omittendo: sic non peccavit Jonathas Davidem impense diligendo, licet id ægerrime ferret pater ipsius Saül. His notatis,

Contra amorem parentibus debita

1° Peccant graviter filii, dum eos interius odio, contemptu, indignatione prosequuntur, dum de eorum adversis gaudent, de prosperis dolent, malum eis exoptant, puta mortem, licet non ut in alium parentum, sed ut bonum proprium: unde damnata est ab Innoc. XI hæc propositio: « Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas ».

2° Graviter peccant filii, dum parentes exterius affligunt et molestant verbis duris, aspectu torvo, gestu contemptivo, subsannatione, irritatione, injuriis, contumeliis, maledictis, verberibus, etc. Unde Exod. 21: *Qui maledixerit patri suo vel matri morte moriatur*.

3° Quando malum sive temporale, sive spirituale ab eis pro posse non avertunt, ut dicam fusius infra.

Intellige semel pro semper filios peccare mortaliter in his et sequentibus, quando et deliberate agunt et materia est notabilis.

Contra reverentiam parentibus debitam

Peccant filii verbis signis, factis et defectu. 1° Verbis; dum illos duris, asperis, inurbanis, injuriosis, contumeliosis, maledicentibus aut exprobrantibus verbis afficiunt, sive in absentia, sive quod pejus est in præsentia: hæc enim et quæ numero 2 et 3 sequuntur, quamvis sint contra amorem quatenus internum odium et contemptum adjunctum habent et manifestant, quatenus tamen exterius exhibentur, sunt etiam contra reverentiam parentibus debitam.

2° Signis; dum risibus, subsannationibus, gesticulationibus, simulatis eorum actibus, illis sive præsentibus sive absentibus illudunt.

3° Factis; ut si parentes percutiant etiam leviter, imo etsi tantum manum aut instrumentum ad percutiendum levant, id enim graviter reverentiæ paternæ adversatur; item si e domo, e societate repellant; item si accusent aut testentur contra parentes in judicio, sive civili, sive criminali, nisi ad avertendum malum commune aut divinum; commune, ut si pater conspiraret contra regem aut patriam; divinum, ut si pater disseminaret hæresim et alios corrumperet: quia bonum commune aut divinum est præferendum bono privato etsi paterno; vel etiam nisi pater alimenta filio injuste denegaret.

4° Defectu; si juxta morem patriæ consueta reverentiæ paternæ signa non exhibeant, ut si alloqui, salutare, conversari, assurgere, caput aperire, locum cedere, certis temporibus bene precari detrectent; item si eos agnoscere recusent, nisi forte ex agnitione sequatur filio grave damnum sive in vita, sive in bonis fortunæ, sive in honore, puta si pater esset publico supplicio affectus, si gravissimi criminis v. g. hæresis, prodicionis, etc., reus esset: in his, inquam, et similibus casibus non videtur damnandus filius, qui absque ullo interiori contemptu parentes dissimularet.

Contra obedientiam parentibus debitam

Peccant filii non obedientes parentibus serio et stricte præcipientibus in rebus ad curam paternam spectantibus; nimirum 1° in iis quæ spectant bonos mores et salutem, ut si pater prohibeat ebrietates, scortationes, conversationes malas aut periculosas, popinas, loca scandalosa, ludos prohibitos, etc., aut præcipiat frequentationem sacramentorum,

catechismi, concisionis, ut orent mane et vespere, etc.

2° In his quæ spectant disciplinam domesticam v. g. quod filius de rebus domesticis nihil destruat aut alienet, quod vesperi non vegetur, quod certo tempore domum redeat, quod talem personam in domum non inducat, etc.

In his, inquam, et similibus peccant filii mortaliter vel venialiter pro gravitate vel levitate materiæ. Ita ut si transgressio præcepti vel prohibitionis sit jam aliunde mortalis, ut ebrietas v. g., erit duplex peccatum, nimirum intemperantiæ et inobedientiæ formalis, si nempe sit ex contemptu; secus erit quidem inobedientia materialis, sed irreverentia formalis.

Porro censetur materia gravis respectu obedientiæ, quando independenter a præcepto vel prohibitionem foret jam peccatum mortale facere vel omittere; item quando graviter condicit ad pravos mores, ut sæpius iterata frequentatio popinæ, aut lusus prohibiti; vel valde abducit a salute et bonis moribus, ut notabilis negligentia in frequentandis sacramentis, concionibus aut catechismis.

Dixi 1°, *parentibus stricte et serio præcipientibus*; quia agere contra monitiones et directiones ordinarias parentum, etsi aliquando sit peccatum, quando scilicet res aliunde debet fieri vel omitti, non erit tamen peccatum inobedientiæ.

Dixi 2°, *in his in quibus filii subsunt parentibus*, quæ sunt duo assignata, nimirum quæ spectant bonos mores et disciplinam domesticam. In aliis enim quæ vel sunt contra mandatum superioris, vel ad quæ non se extendit potestas paterna, non subjiciuntur nec tenentur obedire filii. Unde filius non tenetur obedire patri præcipienti fraudes in contractibus, rixas, duella, etc. Nec filia matri præcipienti frequentationem choræarum, spectaculorum, conversationes periculosas, matrimonium cum viro impio. Quid autem filii et filiæ debeant parentibus in eligendo statu, et quomodo in hoc peccent, diximus supra art. 7; require ibi.

Contra subventionem debitam parentibus

Peccant filii, 1° dum non subveniunt parentibus in necessitate spirituali, v. g. si negligant in periculo mortis eis providere de confessario, et sacramentis necessariis, si eos a testamento condendo, a piis legatis, aliisve

disponendis pro salute animæ suæ sine justa causa impediunt, si legata, aliave opera pia testamento ordinata, non dico omittunt, sed etiam quam primum fieri potest non implent; hæc enim dilatio sæpe defunctis purgatorii pœnas luentibus est damnosa; item si parentes aliena detinentes aut rapientes, curam salutis negligentes, certis vitiis gravibus addictos modeste et reverenter admonere per se vel per alios non curent.

2° Dum non subveniunt parentibus in necessitate corporali: ut si incarceratos liberare non satagant, si infirmos non visitent, non consolentur, curationem pro posse non procurent; si injuste vexatos non defendant, si graviter, etsi non extreme indigentibus necessaria ad victum et amietum pro facultate sua non subministrent, si prætextu religionis ingrediendæ illos in tali necessitate deserant, ut latius dixi art. 1 de Pietate concl. 3.

Circa sanguine junctos.

Et quia, ut constat ex dictis art. 1. pietas non solum respicit parentes qui nos immediate genuerunt secundum carnem, sed etiam secundo omnes sanguine junctos, quatenus parentes nobis repræsentant; hinc peccant contra pietatem, qui eis denegant amorem, reverentiam, et in necessitate subventionem, plus tamen vel minus, secundum quod plus vel minus accedunt ad parentes.

Quapropter qui odio, malevolentia, injuriis, contumeliis, verberibus afficit avum, proavum, patrum, amitam, fratrem, sororem, et probabiliter consanguineos collaterales in secundo gradu, eisque in necessitate non subveniunt (idem videtur dicendum de affinibus) debent hanc circumstantiam parentelæ explicare in confessione, quando offensa est mortalis, quia novam speciem malitiæ, nimirum contra pietatem actui superaddit. Idem dicendum de iis qui inobedientes sunt avis et proavis in re gravi, quia etiam debent eis ex pietate obedientiam.

Dixi, *probabiliter alios consanguineos in secundo gradu*; quia usque ad hunc gradum inclusive videtur pietas graviter obligare, erga remotiores vero leviter. Unde respective ad istos est tantum culpa venialis contra pietatem: sicut qui iniuria afficeret concivem, quamvis peccaret contra pietatem, et ideo hæc circumstantia foret mutans speciem, quia tamen est levis ex pietate obligatio erga concives, foret ex illa

parte culpa venialis tantum, non explicanda necessario in confessione.

Circa superiores seu majores.

Superiores quos respicit observantia sunt 1° reges, principes, gubernatores, duces, magistratus, et similes qui jure aliis præficiuntur in ordine ad bonum publicum; 2° tutores et curatores, qui juri et loco parentum succedunt quoad educationem minorum et pupilorum, et bonorum illorum administrationem; 3° qui dicuntur patres spirituales, episcopi, pastores et patrini; 4° magistri; 5° heri; 6° maritus respectu uxoris, et uxor respectu mariti quantum ad debitum conjugale; adde et senes.

His ergo omnibus inferiores seu subditi debent ex virtute observantiæ honorem et obedientiam, non in omnibus quidem, sed in iis ad quæ eorum potestas et officium se extendunt, ut dictum est, adeo ut peccent contra superiores eo proportionali modo quo dixi filios peccare contra parentes, eos odio, contemptu, injuriis, subsannationibus, verberibus, etc., afficiendo, et iis inobediendo intra limites suæ potestatis. Et si peccatum sit mortale, debet hæc circumstantia superioritatis exprimi in confessione, quia est speciale peccatum contra observantiam.

ARTICULUS VI.

DE OBLIGATIONIBUS ET PECCATIS PARENTUM ERGA FILIOS, ET SUPERIORUM ERGA INFERIORES.

Quia obligationes parentum et superiorum correlativæ sunt ad obligationes filiorum et inferiorum, naturalis ordo postulat ut, his discussis, illas expendamus.

§ I.

De parentibus.

Dico 1°: Generaliter loquendo parentes debent filiis amorem et educationem tam temporalem quam spirituales. Quantum ad amorem et educationem temporalem id ipsa natura dictat et clamat, ut patet in ipsis brutis, quæ suos fœtus diligunt et nutriunt. Et quia homo est ad finem supernaturalem elevatus, ipsi etiam incumbit educatio spiritualis.

Porro educatio corporalis importat providentiam vitæ, victus et status. Educatio spiri-

tualis instructionem, exemplum et correptionem. Ad hæc tenentur parentes erga proles ex justitia : unde si eorum defectus in hac materia sint aliunde peccaminosi, committunt duplex peccatum in confessione aperiendum, quando est mortale, ut si pater maledicat filio, aut coram eum blasphemet, etc. Ad quod attendere debent pœnitentes et confessarii. Hinc

Contra amorem debitum filiis

Peccant parentes qui filios suos aut filias odio, malevolentia, quovis pravo affectu prosequuntur, qui domo eos ejiciunt, eorum aspectum non ferunt, imprecationibus ex animo obruunt, verberibus sine causa affligunt, qui dum uni totum affectum impendunt, alios ut adulterinos aut extraneos despiciunt, etc. Non sunt tamen condemnandi parentes qui filios ob culpam gravem correptionis causa et ad tempus indignationem testantur, alloqui recusant, domus ingressum prohibent exemplo Davidis erga Absalonem.

Contra educationem corporalem

Peccant 1° matres mortaliter vel venialiter pro qualitate materiæ, quæ, fœtu concepto, noxia edunt aut bibunt, saltant, currunt, immoderate laborant, onera portant aut levant.

2° Quæ tempore lactationis se non observant, prolem in eodem lecto secum collocant, cum periculo suffocationis, quæ non raro accidit; item quæ alieno lacte nutriunt sine causa; ubi enim causa adest, non peccant, ubi deest, peccant venialiter.

3° Peccant graviter patres qui uxores prægnantes inhumane tractant, exasperant, percutiunt in grave damnum fœtus.

4° Peccant saltem venialiter patres et matres qui tempore purificationis aut menstrui impuris vacant commixtionibus, ex quibus sæpe nascuntur proles monstruosæ, gibbosæ, difformes, infirmæ.

5° Peccant parentes qui prolibus in necessitate constitutis, aut nondum per ætatem sibi sufficientibus, non ministrant necessaria ad victum et amictum, juxta suum statum; qui non curant ut discant scientiam, artem, opificium quo honeste vivant; qui volentibus assumere statum decentem et sibi convenientem non succurrunt, aut quod pejus est impediunt, ut dictum est supra; qui cum in fu-

turum mediis legitimis thesaurizare deberent filiis, omnia dilapidant et absumunt commensationibus, computationibus, lusibus, prodigalitatibus, etc., prolesque miseras relinquunt; qui absque urgente necessitate proles exponunt in templis, viis publicis, xenodochiis, quo casu tenentur resarcire damna illata magistratibus aut vere pauperibus; nisi forte ex opulentia xenodochii jure præsumatur fundatores intendisse cujusvis generis hominibus providere.

Contra educationem spiritualem

Peccant 1° parentes qui per se vel per alios non instruunt filios in omnibus necessariis ad salutem, nimirum in rebus fidei, sacramentorum, mandatorum Dei et Ecclesiæ, etc.; qui eos honestis et christianis moribus imbuere, eorum vitia et malas propensiones extirpare, a malis consortiis avocare non satagunt; qui eos spiritualibus exercitiis divini officii, catechismi, concionis, sacramentorum, etc., addicere non curant; qui, quod pessimum est, ad odia, inimicitias, rixas, duella, impudicitias, usuras, furta, rapinas, et similia, consiliis, hortationibus, consensu, approbatione, justificatione inducunt.

2° Qui scandalose coram prolibus jurant, blasphemant, impudice agunt aut loquuntur; qui injuriis, imprecationibus uxores, proles, domesticos afficiunt; qui notoriis vitiis, ebrietatibus, impudiciis, usuris, etc., sunt addicti; qui de pietate et rebus sacris impie subsannant; qui raro ecclesiam, sacramenta, conciones frequentant: efficacius enim movent exempla quam verba.

3° Qui nunquam aut raro, aut indulgentius quam par est, filios corripiunt, sæpe contenti verbis, dum adhibenda forent verbera; et e contra, qui morosi et impatientes, qui continuo et in omnibus filios aut filias reprehendunt, lacescunt, clamant, obmurmurant; qui severius quam par est, aut ex impetu iræ potius quam charitatis impulsu corripiunt, nec emendatis placari volunt. Ex quibus contingit filios in iracundiam et indignationem adversus parentes incitari, et aliquando in desperationem aut pusillanimitatem incidere, juxta illud Apost. ad Coloss. 3: *Parentes nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.*

Petes quid filiis illegitimis debeant parentes?

Nota. Filii illegitimi, hoc est extra matrimo-

mum legitimum nati, alii sunt naturales, alii spurii. Naturales sunt qui nascuntur ex personis habilibus ad contrahendum inter se matrimonium; spurii sunt qui nascuntur ex personis inhabilibus ad contrahendum inter se matrimonium, ut ex incestuosis, adulteris, sacrilegis. Id tamen indiget aliqua explicatione pro qua vide dissert. 2. *de Contractibus* art. 3, § 6 *Hæres ex testamento*.

Resp. 1°: Certo constat parentes debere filiis illegitimis, sive naturalibus, sive spuriis, amorem et educationem spiritualem, non secus ac legitimis: utrorumque enim sunt æque parentes. Eadem ratione constat debere filiis naturalibus educationem corporalem. Solum est dubium an hanc etiam debeant filiis spuriis, propter quædam jura, quæ videntur id prohibere; sed dicendum hæc jura, vel jure canonico esse correcta, vel valere duntaxat pro foro exteriori; alioquin injusta viderentur, utpote contraria juri naturæ: exigit enim jus naturæ ut parentes necessaria vitæ, victui et amictui, provideant prolibus, quoquo modo a se fuerint genitæ. Præter hæc tamen nihil possunt parentes filiis spuriis dare causa mortis, jure id prohibente, quod possunt filiis naturalibus deficiente prole legitima. Vide dissert. cit.

Resp. 2°: Mater debet prolem sive naturalem sive spuriam lacte alere usque ad triennium completum (non solebant olim infantes ante triennium ablactari gloss. in l. *Nec filium* mox citand.); ad cæteras expensas tenetur pater, sicut et ad alimenta post triennium usquequo ipsa proles possit sibi providere l. *Nec filium* c. *de Patria potestate*, lib. 8, tit. 47.

Quod si mater lacte careat, aut non lactandi justam causam habeat, etiam ad lactationis expensas tenetur pater, ipso deficiente mater. Similiter deficiente patre in præbendis necessariis ad victum et amictum post triennium, tenetur mater; poterit tamen has omnes expensas repetere a patre vivente, vel a tutore existente, vel etiam a filio aliqua bona possidente, modo se fecisse animo ea repetendi protestata sit; alias reputabitur amore filii gratis fecisse l. *Nesennius* 34. ff. *de Negotiis gestis*, lib. 3, tit. 5. Non potest tamen repetere mercedem laboris in alendo filio impensi; quia id non videtur rationabile nec amoris materno congruum.

Hinc inferes quod si pater sit beneficiarius, nec habeat bona patrimonialia, possit et debeat ex redditibus beneficii prolis necessitatibus subvenire; si enim in eis possit et debeat suc-

currere pauperibus, a fortiori propriæ præli. Nec obstat constitutio Pii V quæ videtur id prohibere erga spurios; intelligenda est enim quando aliter potest illis subveniri. Idem cense de patre religioso qui habet liberam quorundam bonorum administrationem; secus de aliis, imputet enim sibi stulta mulier, quæ consensit illi quem sciebat nec eam ducere, nec prolem alere posse.

Dico 2°: Tutores et curatores debent pupilis et minoribus curam in temporalibus et spiritualibus, sic nimirum ut eorum bona fideliter administrent, et eorum educationem spiritualem procurent, non secus ac ipsi parentes, quia auctoritate publica eorum officio succedunt. Unde peccant mortaliter et tenentur ad restitutionem, si pupillorum aut minorum bona dilapident, si usurpent, si sua culpa pereant, si non augeant cum possunt; item peccant mortaliter, si notabiliter negligent eorum instructionem et correptionem, si malis exemplis aut verbis ad vitia provocent.

§ II.

De Superioribus.

Dico 1°: Superiores temporales, quales sunt reges, principes, toparchæ, magistratus et similes, debent subditis administrationem justitiæ tam commutativæ quam vindicativæ, politiam, bonorum morum, boni communis et tranquillitatis publicæ conservationem, propagationem et defensionem; ad hæc enim instituuntur, et in hunc finem bona et subsidia ipsis conferuntur, nec præsumt ut sibi, sed ut populis prosint.

Hinc graviter peccant, qui judices ignaros aut corruptos constituunt; qui populum tributis, impositionibus ultra modum multiplicatis gravant; qui in oneribus aut favoribus distribuendis justitiam distributivam non servant; qui homicidia, duella, furta, usuras, blasphemias, perjuriam, incæstus, adulteria et similia crimina bono communi noxia tolerant aut non puniunt; qui meretrices, lupanaria, spectacula lasciva aut impia, jurgia, computationes tempore indebito in popinis, in quantum possunt non impediunt; qui pauperes, viduas, et pupillos injuste vexatos non defendunt; qui securitati viarum publicarum non invigilant; tandem qui licentiose vivendo populis sunt scandalo, ut enim fert tritum adagium: « Regis ad exemplum

lotus componitur orbis. » In his, inquam, et similibus peccant contra justitiam, quia ad hæc tenentur ex officio.

Dico 2° : Superiores spirituales quales sunt episcopi et pastores, debent suis subditis educationem spiritualem, scilicet instructionem, bonum exemplum et correptionem, quia sunt eorum pastores et patres spirituales; item et orationum suffragia, quia sunt mediatores inter Deum et homines, juxta Apostolum ad Hæb. 55.

Hinc graviter peccant animarum rectores etiam contra justitiam, qui absque sufficienti capacitate onus pastorale suscipiunt; qui pravis moribus sunt suis ovibus scandalo; qui ad turpia provocant; qui catechismum aut conciones negligunt, aut habent quidem, sed quæ captum et intelligentiam audientium superant; qui hæreticos, si quos sibi subditos habeant, et peccatores, maxime publicos, ut concubenarios, usurarios, blasphemos, ebriosos, etc., ad meliorem frugem reducere non satagunt, sive privatis sive publicis instructionibus, adhortationibus, obsecrationibus, correptionibus, et tandem censuris, si opus fuerit; qui parochianorum confessiones nisi tempore paschali audire recusant; quamvis enim parochiani ad confessionem nonnisi semel in anno sint adstricti, parochi tamen tenentur eos audire toties quoties rationabiliter petunt, nisi justo impedimento detineantur; qui visitandis, instruendis, admonendis, administrandis infirmis sunt notabiliter negligentes; qui nunquam aut raro pro parochianis orant seu sacrificium offerunt.

Dico 3° : Patrini filiis spiritualibus, heri famulis et ancillis, præceptores discipulis debent etiam ex officio educationem spiritualem, nimirum instructionem, bonum exemplum et correptionem; quia patrini sunt patres spirituales, et heri aut præceptores tenent locum patris quoad educationem spiritualem servorum et discipulorum.

Hinc peccant contra justitiam patrini qui, deficientibus parentibus et parochis, filios spirituales rerum fidei ignaros, non instruunt, vitam dissolutam agentes non corripiunt, aut ipsi sunt malo exemplo. Raro tamen urget graviter hæc obligatio instruendi et corripiendi inter catholicos, propter curam parentum, parochorum et præceptorum.

Similiter contra justitiam magistri, qui scholam, catechismum, aut ea quæ bonos mores spectant, negligunt; qui falsa et scandalosa docent. qui correptionem negligunt

aut indiscrete puniunt, qui dissolute vivunt in scandalum discipulorum.

Similiter iterum contra justitiam peccant heri qui sedulo non invigilant ut domestici fidei rudimenta saltem calleant, ecclesiam et sacramenta frequentent, mane et vespere orent, diebus dominicis et festis officiis divinis, Missæ præsertim intersint, periculosa consortia non frequentent, pie et christiane vivant; qui delinquentes non corripiunt, aut inhumane corripiunt, eos quandoque ut canes potius quam ut homines tractando; tandem qui ipsis malum exemplum præbent. Unde Apost. I ad Timoth. 5: *Si quis suorum maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.*

Insuper heri debent ex contractu domesticis suis compensationem pro laboribus. Unde peccant juxta materiæ conditionem qui pactam mercedem aut denegant, aut minuunt, aut differunt. Qui necessaria ad victum recusant, qui infra infimum pretium conducunt, aut nulla prævia conventionem solvunt; qui infirmos negligunt aut expellunt; non tamen tenentur ex justitia ad expensas pro medico, chirurgo, pharmacopola et custodibus, neque ad mercedem tempore infirmitatis; neque probabilius ad alimenta nisi ut dixi ex charitate. Vide de locatione art. 1. dissert. 6. *de Contract.*

Dico 4° : Ex quadam observantia conjuges debent sibi invicem 1° amorem, quia sunt una caro; et honorem, quia vir est caput mulieris, et mulier est socia, non ancilla viri.

Hinc graviter peccant conjuges, qui odio, contemptu, injuriis, maledictionibus, contumeliis, imprecationibus, rixis se lacescunt. Item vir qui graviter et sine causa uxorem percutit; nam ex justa causa moderate ad emendationem percutere, culpa vacat. Similiter mulier qui virum suum inhonorat, irridet, invincibili contumacia, injuriis, exprobrationibus intempestivis ad iracundiam, blasphemias, etc., provocat, et quod enormius est, si percutiat. Huc pertinet zelotypia infinitorum malorum origo; quot enim inde jurgia, rixæ, odia, imprecationes, familiæurbationes, etc. Unde huic passioni extirpandæ sedulo adlaborare debent conjuges.

2° Sibi debent conjuges cohabitationem quoad domum, mensam et thorum: ut enim dicit Christus Matth. 5: *Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœcham.* Et Apost. ad Ephes. 5: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.*

Hinc peccat graviter maritus qui diu abest ab uxore absque ejus consensu aut causa legitima, qualis est v. g. mandatum regis, utilitas reip., familiæ necessitas. Similiter peccat uxor quæ maritum alio commigrantem comitari renuit, nisi grave damnum corporale aut spirituale inde ipsi immineat, aut nisi maritus absque gravi necessitate ad remotissimas partes, puta ad Indias, discedat, aut tandem nisi de loco non mutando pactum fuisset in contractu matrimoniali.

3° Sibi debent conjuges debitum conjugale; junguntur enim ut eo mediante multiplicetur genus humanum: unde graviter peccat compars, et multorum peccatorum occasionem præbet, quæ comparti rationabiliter petenti illud denegat, nisi infirmitas, periculum abortus aut quid simile excuset. Sed de hoc latius, dum *de Matrim.*

4° Necessaria ad vitam et statum sibi debent conjuges. Id quidem primario et per se competit marito, juxta illud Apost. ad Eph. 5: *Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit; nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam.* Et ratio est, quia vir est caput mulieris et familiæ, cujus cura ipsi incumbit, ut modo dicam. Per accidens tamen ad id etiam tenetur uxor, ut si maritus indigeat et non possit sibi procurare necessaria, utpote vel infirmus, vel incarceratus, licet sua culpa; id enim exigit vinculum conjugale. Unde peccant graviter et sæpe mariti qui omnia in commensationibus, computationibus et ludo dissipant, dum uxor et proles fame languescunt, et nudæ incedunt.

Petes utrum vir debeat necessaria ad victum et statum uxori quæ non attulit dotem?

Resp. 1° teneri si sciens et volens acceperit uxorem, aut impotentem, aut expresse nolentem dare dotem; sibi enim imputet.

Resp. 2°: Si uxorem potentem, nempe divitem duxerit, nulla facta mentione dotis, non tenetur, nisi uxor conferat dotem, quia tunc tacite convenitur de dote constituenda, cum talis contractus id regulariter exigat. Intellige tamen modo ipsamet uxor sit dives, et non solum pater ejus.

Resp. 3°: Si pater promiserit dotem, et non solvat cum possit; item si uxor sine justa causa (qualis foret gravis excessus mariti in eam, aut morbus contagiosus, aut quid simile) discedat a marito; item si ipsa collatam dotem inscio marito consumat, aut ejus culpa pereat, censent auctores in his casibus virum non teneri ad subministrandum uxori necessaria ad victum et statum. Excipe, nisi aliis deficientibus pateretur gravem necessitatem; in tali enim angustia suadent et exigunt auxilium amor et vinculum conjugale.

5° Tandem debet specialiter vir uxori curam et gubernationem in his quæ spectant salutem et rei domesticæ administrationem, et uxor ex sua parte debet in his obedientiam marito, quia vir est caput mulieris et familiæ. Unde illud I Petri 1: *Mulieres subditæ sint viris suis.* Hinc peccat graviter vir, qui uxorem licentiose viventem non corripit, aut christiane viventem vexat: sicut peccat mulier quæ, in his quæ spectant salutem et rei domesticæ curam, viro inobediens existit.

DISSERTATIO III.

De gratitudine, vindicatione, affabilitate, liberalitate, epiikia seu æquitate, dono pietatis et præceptis justitiæ.

D. Th. qq. 106, 107, 108, et a q. 114. ad q. 122.

Hucusque egimus de virtutibus justitiæ annexis propter debitum legale; restat nunc agendum de iis quæ sunt annexæ justitiæ propter debitum morale seu honestatis, quæ sunt assignatæ in titulo. Subnectam secundum methodum D. Th. ad complementum de dono pietatis et præceptis justitiæ.

ARTICULUS I.

DE GRATITUDINE.

Dico 1°: Gratitudo generatim sumpta est virtus respiciens debitum ex beneficio ad illud aliquo modo compensandum, vel agnitione

beneficii accepti, vel gratiarum actione, vel altero beneficio. Sic sumpta se extendit ad Deum, parentes, superiores et homines particulares, proindeque coincidit cum religione, pietate, et observantia.

Dico 2° : Gratitude specialiter sumpta est virtus distincta a religione, pietate et observantia, respiciens tantum benefactores particulares ¹.

Prob. ². Virtutes annexæ justitiæ distinguuntur secundum speciales rationes debiti ad alterum : atqui alia est ratio debiti in gratitudine specialiter sumpta quam in assignatis virtutibus. Etenim erga Deum primo et principaliter invenitur ratio debiti, quatenus ipse est primum principium omnium honorum nostrorum, et hoc debitum respicit religio ; secundario erga parentes, quatenus sunt proximum principium nostræ generationis et disciplinæ, et hoc debitum respicit pietas ; 3° erga superiores, quatenus sunt principia gubernationis et honorum communium, et huic debito correspondet observantia ; 4° erga benefactores privatos invenitur ratio debiti, quatenus ab eis quædam beneficia particularia accipimus, cui debito satisfacit gratitudo specialiter sumpta : ergo est virtus distincta a religione, pietate, et observantia, sicut quodlibet posteriorum distinguitur a priori quasi ab ipso deficiens.

Confirm. : debitum quod respiciunt religio, pietas et observantia, est legale ; debitum vero quod respicit gratitudo est morale tantum et honestatis : ergo.

Non tamen inde sequitur nos non debere habere gratitudinem erga Deum, parentes et superiores ; sed quia, ut jam innui, erga illos non est simplex gratitudo, sed gratitudo cum quadam excellentia, secundum rationem debiti strictioris quo illis adstringimur.

Est autem triplex officium seu triplex quasi gradus gratitudinis ³. Primus est in animo, scilicet agnitio et memoria accepti beneficii ; secundus in verbis, declarando beneficium acceptum, benefactorem laudando, etc. ; tertius in factis, aliud beneficium retribuendo. Ex quo patet pauperes posse etiam esse gratos saltem primo et secundo modo, etiam tertio quoad affectum.

Dico 3° : Gratitude debet magis attendere affectum beneficentis quam beneficium ⁴ ; quia gratitudo respicit beneficium secundum quod est gratis impensum, hac enim ratione

formaliter est beneficium : atqui quod beneficium gratis impendatur pertinet ad affectum : ergo.

Dico 4° : Recompensatio gratitudinis debet fieri statim quoad affectum ¹, quia beneficiatus debet ipsum beneficium grato animo recipere et agnoscere. Quantum vero ad donum debet expectari tempus quo recompensatio sit benefactori grata et opportuna ; si enim non convenienti tempore statim velit aliquis munus pro munere rependere, non videtur esse virtuosa et grata compensatio, sed invita. Ut enim ait Seneca. 4 *de Beneficiis*, « qui nimis cito cupit solvere, invitus debet, et qui invitus debet, ingratus est », quia scilicet non vult agnoscere beneficium, nec pro illo benefactori adstringi : etenim, « rejiciendi genus est, inquit idem, protinus aliud in vicem mittere, et munus munere expungere ».

Dico 5° : Debitum gratitudinis postulat ut compensatio non solum æquet beneficium ; sed etiam superet, saltem secundum affectum, si non possit secundum effectum ².

Ratio est ³, quia qui gratis accipit beneficium, obligatur ex gratitudine, ut similiter aliquid gratis impendat : atqui non videtur gratis aliquid impendere, nisi excedat quantitatem accepti beneficii ; quia si æquale tantum impendat, nihil videtur præstare gratis suo benefactori, sed solum reddere quod accepit : ergo gratitudinis recompensatio semper tendit ut pro suo posse aliquid majus retribuat.

Petes utrum magis teneatur ad gratias Deo agendas innocens quam pœnitens ?

Resp. ⁴ : Si consideretur magnitudo gratiæ collatæ absolute per se et secundum se, innocens tenetur ad majores gratiarum actiones ; quia majus donum ei datur a Deo et magis continuatum, cæteris paribus, absolute loquendo.

Si autem consideretur gratiæ magnitudo in quantum magis datur gratis, pœnitens magis tenetur ad gratiarum actiones quam innocens, quia magis datur gratis illud quod ei datur a Deo ; cum enim esset dignus pœna, datur ei gratia. Et sic licet illud donum quod datur innocenti sit absolute consideratum majus, tamen donum quod datur pœnitenti, est majus comparative ad ipsum, sicut parvum donum pauperi datum est ei majus, quam diviti magnum.

Præponderat autem hæc posterior conside-

¹ Q. 106. a. 1. o. — ² *Ibid.* — ³ Q. 107. a. 2. o. — ⁴ Q. 106. a. 5. o.

¹ Q. 106 a. 4. o. — ² *Ibid.* a. 6. o. — ³ *Ibid.* — ⁴ *Ibid.* a. 2. o.

ratio¹, quia actus sunt circa singularia, adeoque in his quæ agenda sunt, magis consideratur quod est hic et nunc tale, quam quod est simpliciter tale.

ARTICULUS II.

DE INGRATITUDINE.

Ingratitudo est duplex : materialis et formalis². Formalis est quando beneficium vel benefactoris animus contemnitur, ut non videaris ipsi obstrictus; sicut inobedientia formalis, ut dictum est supra, est quando contemnitur præceptum vel præcipientis potestas, ut ipsi non pareas. Materialis ingratitude est quando absque contemptu vel omittitur gratitudinis officium, vel committitur aliquid contra benefactorem.

Unde ingratitude tam materialis quam formalis est iterum duplex³ : una privativa, omittendo aliquid quod exigit gratitudo : altera contraria, agendo aliquid gratitudini repugnans. Et sicut gratitudinis est triplex gradus, ut dixi art. præcedente, nimirum agnoscere beneficium, gratias pro illo agere, et factis aut datis compensare, ita utriusque ingritudinis est etiam triplex gradus, ordine tamen inverso, quia quod est ultimum in generatione est primum in resolutione. Primus itaque gradus ingritudinis privativæ est ut homo beneficium non retribuatur; secundus, quod dissimulet, gratias non agens, nec demonstrans se beneficium accepisse; tertius et gravissimus, quod non recognoscat sive per oblivionem voluntariam sive alio modo. Et quia negatio in affirmatione opposita intelligitur, ideo primus gradus ingritudinis contrariæ est quod aliquis retribuatur mala pro bonis; secundus, quod beneficium vituperet; tertius, quod beneficium quasi maleficium accipiat. Hi tamen duo ultimi gradus ad solam ingratitude formalem pertinent. His notatis,

Dico 1° : Omnis ingratitude est peccatum, quia repugnat rectæ rationi et virtuti; ex hoc autem aliquid est peccatum quod repugnet rectæ rationi et virtuti⁴. Unde ab Apost. II ad Timoth. 3, numeratur inter alia peccata : *Blasphemi, parentibus inobedientes, ingrati*, etc.

Dico 2° : Ingratitude formalis est speciale peccatum, quia opponitur speciali virtuti, nimirum gratitudini⁵, idque indicat Apostolus verbis citatis.

Ingratitude autem materialis non est speciale peccatum¹, sed si sit in ordine ad Deum omnium datorem est circumstantia generalis omnis peccati; si sit in ordine ad hominem benefactorem est circumstantia peccati illius quod committitur contra illum : unde in ordine ad Deum non est explicanda in confessione, quia satis intelligitur. In ordine autem ad hominem, in communiori sententia de accusandis circumstantiis notabiliter aggravantibus, aliquando est explicanda, quando nempe juxta dicenda in conclusione sequenti, est notabilis, ut docet Cajet. in Sum. v. *Ingratitude*.

Dico 3° : Ingratitude sive formalis, sive materialis, sive privativa sive contraria, quandoque est mortale peccatum, quandoque veniale².

Quantum ad privativam³, si simul sit, et contemptus plane deliberatus et beneficii notabilis erit mortale : item, si quod benefactori ex gratitudine debetur et subtrahitur, sit illi valde necessarium, ut si benefactori in gravi necessitate constituto, opem deneges, cum ferre possis; item, si ex omissione gratitudinis debitæ prævideas graviter offendendum benefactorem. Extra hos casus cum obligatio gratitudinis non sit stricti juris, sed tantum ex debito honestatis, ejus ommissio non erit mortalis; erit tamen venialis, quia hoc provenit ex negligentia quadam aut ex aliqua indispositione ad virtutem.

Quantum ad contrariam ingratitude⁴, erit peccatum mortale vel veniale secundum conditionem operis quod agitur contra benefactorem; ita ut si rependas grave malum pro bono, erit mortale; si leve, erit veniale.

Petes utrum ingratiss sint beneficia subtrahenda?

Resp. quod circa ingratum duo sunt consideranda⁵. 1° Quid est quod ipse dignus sit pati, et sic certum est quod mereatur beneficii subtractionem. Alio modo considerandum est quid oporteat beneficium facere. 1° Non debet esse facilis ad ingratitude judicanda; quia frequenter aliquis, ut ait Seneca, qui non reddidit gratus est; quia forte non occurrit ei facultas aut debita opportunitas reddendi. 2° Debet tendere ad hoc quod de ingrato gratum faciat; quod si non potest primo beneficio facere, forte faciet secundo. Si vero ex beneficiis multiplicatis ingratitude⁶ au-

¹ Q. 106. a. o. — ² Q. 107. a. 2. ad 1. — ³ *Ibid.* o. et a. 3. o. — ⁴ *Ibid.* a. 1. o. — ⁵ *Ibid.* a. 2. o. et ad 1.

¹ Q. 107. a. 2. o. et ad 1. — ² *Ibid.* a. 3. o. — ³ *Ibid.* — ⁴ *Ibid.* — ⁵ *Ibid.* a. 4. o.

geat et peior fiat, debet a beneficiorum exhibitione cessare.

ARTICULUS III.

DE VINDICATIONE.

Vindicatio late sumpta describitur a S. Augustino lib. 83 *Quæst.* q. 31, ex Tullio : « Per quam vis aut injuria et omnino omne quod obfuturum est, defendendo aut ulciscendo, propulsatur ». Quæ descriptio complectitur et defensionem ab injuriis quæ intenduntur et ultionem de injuriis jam factis¹; cum tamen vindicatio proprie sit tantum de injuriis, quæ jam sunt vel fuerunt. Unde

Vindicatio stricte sumpta est ultio injuriæ per aliquod malum pœnale inflictum peccanti, et sic est redditio mali pro malo, mali scilicet pœnalis pro malo culpabili². Est ergo in vindicatione considerandus animus vindicantis seu vindicationem appetentis, ut noscatur an sit licita. Unde

Dico 1° : Si intentio vindicantis feratur principaliter in malum illius de quo vindictam sumit et ibi quiescat, est omnino illicitum³, quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod repugnat charitati, qua omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si malum intendat illius, qui sibi iniuste intulit malum, sicut non excusatur aliquis per hoc quod odit se odientem; quia homo non debet in alium peccare propter hoc quod ille peccavit prius in ipsum; hoc enim est vinci a malo, quod Apost. prohibet ad Rom. 12 : *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.*

Si vero intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel saltem ad cohibitionem ejus, ad terrorem aliorum, ad quietem bonorum, ad justitiæ conservationem seu redintegrationem, ad Dei honorem, potest esse vindicatio licita, aliis debitis circumstantiis servatis, ut quod fiat auctoritate publica et juxta mensuram delicti⁴. Quia sic non nisi bonum intenditur et per medium legitimum, cum pœna debeatur malefactori, non secus ac laus et præmium benefactori.

Dixi, *quod fiat auctoritate publica*; si enim fieret auctoritate privata, esset illicita, quia esset usurpatio potestatis alienæ nempe superioris : punire enim est actio habentis potestatem super eum qui punitur, ergo si a non ha-

bente potestatem super eum fiat, erit illicitum et usurpatum. Et ideo pluries in S. Scriptura prohibetur, signanter ad Rom. 12 : *Non vosmet ipsos defendentes* (græce *ulciscentes*), *charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim : Mihi vindicta ; ego retribuam.*

Nec tamen inde sequitur virtutem vindicationis solis superioribus competere et non particularibus. Etenim competit particularibus, non quidem ut ultionem per se exercent, quod est proprium superiorum, sed ut in eam appetendo dirigantur, scilicet ut eam non odio, sed ex honesto fine appetant, nec majorem quam oporteat, nec aliter inferendam quam per auctoritatem legitimam et quam recta ratio postulat.

Dico 2° : Vindicatio est virtus specialis¹.

Prob. 2. Ad quamlibet inclinationem naturalem rite et debito modo regendam ordinatur aliqua virtus specialis, virtutes enim perficiunt nos ad prosequendum debito modo inclinationes naturales : atqui inest homini inclinatio naturalis ad reddendam pœnam malefactori, non secus, ut jam dixi, ac benefactori præmium : ergo ut hæc inclinatio debito modo exeat in actum, dari debet specialis aliqua virtus eam dirigens, quæ dicitur vindicatio.

Verum adverte ultionem mali non esse virtutem vindicationis sub omni respectu quantumvis honesto. Si enim fiat aut appetatur ut malefactor emendetur, erit actus charitatis; si ut servetur tranquillitas publica, erit actus justitiæ legalis; si ad honorem Dei, erit actus religionis; si a iudice, quia id debet ratione officii reip. vel parti petenti, erit actus justitiæ commutativæ : et sic de cæteris. Sub duplici ergo tantum respectu censeri debet specialis virtus. Primus est, si fiat ut ordo justitiæ servetur aut redintegretur, redigens ad ordinem recti, quod extra excurrit : hac ratione habet specialem rationem honesti, proindeque est specialis virtus. Sic Deus per vindicationem omnes qui peccando ab ordine justitiæ recedunt, ad ordinem reducit, infligendo pœnam congruam, ut nihil remaneat inordinatum; sed omnia sint suis locis et gradibus disposita.

Secundus, qui est præcedenti intimus et ex eo sequitur, est si fiat aut appetatur ut habeatur aliqua reparatio injuriæ et satisfactio partis læsæ; dum enim malefactor punitur propter injuriam illatam, fit partis læsæ aliqua satisfactio; quatenus is qui læsit plus justo

¹ Q. 108. a. 2. o. — ² *Ibid.* a. 1. o. — ³ *Ibid.* — ⁴ *Ibid.*

¹ Q. 108. a. 2. o. — ² *Ibid.*

suæ voluntati indulsit, et alteri detraxit; dum autem punitur, illud quodam modo ei adimitur, in quantum contra voluntatem patitur; et cum id fiat in gratiam partis læsæ, censetur ei donari; sicque fit quædam compensatio, et quædam satisfactio.

Si dicas appetere reparationem injuriæ sibi factæ et satisfactionem propriam, esse actum amoris proprii; et quid indifferens ad virtutem: id quidem verum est quantum ad substantiam actus; quantum ad modum tamen erit actus virtutis vindicationis, si appetatur ut legitimo modo fiat, nimirum per auctoritatem publicam, et juxta mensuram delicti. Simile est in eo qui exigit solutionem debiti, aut reparationem damni, sed non nisi secundum leges justitiæ. Hic actus quoad substantiam est quidem amoris proprii, utpote affectus proprii commodi; quoad modum tamen quatenus non vult reparationem nisi secundum leges justitiæ est actus justitiæ.

Hinc colliges quod quamvis sit licitum appetere vindictam ad reparationem propriæ injuriæ, longe tamen melius sit, regulariter loquendo, illam patienter ferre atque condonare propter Deum. 1° Quia, ut dixi, hic actus per se non est virtutis, sed amoris proprii, et quamvis quoad modum executionis, sit virtutis, hæc tamen virtus est parva et multum amore proprio admixta, a quo nempe movetur ad moderandum modum punitionis. 2° Quia periculum est ne violetur charitas et admisceatur odium. 3° Non est boni exempli, nemo enim laudatur propter appetitum vindictæ. 4° E contra in tolerantia et condonatione injuriæ propter Deum multa bona reperiuntur, scilicet, charitas erga Deum et proximum, imitatio Christi et Patris cœlestis, ædificatio proximi, quandoque lucrum animæ ipsius malefactoris, victoria sui, pax animi, et magna fiducia impetrandæ pariter condonationis a Deo juxta illud Christi Matth. 6: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra*. Confer quæ dixi in tract. *de Jure et Justitia* dissert. 15 a. 1. § 4.

Dico 3°: Virtuti vindicationis opponuntur duo vitia¹. Unum quidem per excessum, scilicet peccatum crudelitatis vel sævitiae quæ excedit mensuram in puniendo. Aliud est vitium quod consistit in defectu, sicut cum aliquis est nimis remissus in puniendo: unde dicitur Proverb. 13: *Qui parcit virgæ, odit filium suum*.

¹ Q. 108. a. 2. o. ad 3;

ARTICULUS IV.

UTRUM VINDICTA SIT EXERCENDA IN EOS QUI NON PECCAVERUNT VOLUNTARIE.

Dico: Pœna potest considerari dupliciter¹. Uno modo secundum rationem pœnæ, et secundum hoc non debetur nisi voluntarie peccantibus, adeoque nec vindicta proprie dicta, quæ est justæ pœnæ irrogatio. Quia pœna ut pœna non infligitur nisi ad ultionem culpæ seu ad reparandam æqualitatem justitiæ violatam per peccatum, in quantum ille qui peccando nimis secutus est suam voluntatem, aliquid contra suam voluntatem patitur.

Alio modo potest considerari pœna² in quantum est medicina non solum sanativa peccati præteriti, sed etiam præservativa a peccato futuro et provocativa in aliquod bonum. Et secundum hoc aliquis interdum punitur seu potius affligitur sine culpa, non tamen sine causa. Sic sæpe Deus affligit justos per tribulationes et pœnalitates hujus vitæ, non semper ad vindicanda eorum peccata, sed et frequenter vel ad eorum humiliationem et probationem, vel ad cavenda peccata in futurum, vel ut spreto mundo fortius Deo inhæreant, vel ut sibiipsis innotescant, vel ut sint in aliorum exemplum, manifesteturque gratia Dei in invicta eorum patientia, vel tandem propter alias rationes quas ipse novit, qui sic disponit.

Unde jure damnata est hæc propositio 72 inter Baïanas: « Omnes omnino justorum afflictiones sunt ultiones peccatorum ipsorum »; et hæc 70 inter Quesnellianas: « Nunquam Deus affligit innocentes, et afflictiones semper serviunt vel ad puniendum peccatum, vel ad purificandum peccatorem ».

Dices contra primam partem: Multi puniuntur pœna proprie dicta propter peccata aliorum. Sic pro peccato Cham, Chanaan, ejus filius, maledictus fuit, Gen. 9; Giezi peccante, lepra transmittitur ad posteros, IV Reg. 5; pro peccato David populum numerantis, populus Israël punitus est, II Reg., ult., etc. Unde Deus Exod. 20. dicit: *Ego sum Deus zelotes visitans iniquitatem patrum in tertiam et quartam generationem*: ergo.

Resp. 1° neminem unquam puniri pœna spiritali pro peccato alterius³, qui pœna spi-

² Q. 108. a. 4. o. — ¹ *Ibid.* — ³ *Ibid.* ad 1.

ritualis pertinet ad animam secundum quam quilibet est liber sui.

Resp. 2° : Pœna autem temporali quandoque unus punitur seu affligitur pro peccato alterius triplici ratione ¹ : 1° quia unus homo temporaliter est res alterius, sicut filii secundum corpus sunt quædam res patris, et servi sunt quædam res dominorum, subditi principum, amici amicorum, et sic punitur ipse peccans, quando punitur in re sua; alio modo in quantum peccatum unius derivatur in alterum vel per imitationem, vel per modum meriti, vel per aliqualem consensum aut dissimulationem; sic interdum boni simul puniuntur temporaliter cum malis quia eorum peccata non redarguerunt; 2° ad commendandam unitatem humanæ societatis, propter quam unus debet sollicitus esse non peccet et ad detestationem peccati, dum pœna unius redundat in omnes, quasi essent omnes unum corpus. Et sic semper verum est pœnam ut pœnam non infligi nisi aliquo modo voluntarie peccantibus; aliis vero non esse pœnam sub ratio pœnæ, sed medicinam, ut explicatum est in secunda parte conclusionis. Quod posset opponi de peccato originali, solvitur in tract. *de Peccatis*, ubi ostenditur esse nobis voluntarium voluntate capitis.

Petes utrum homines possint punire seu affligere aliquem sine culpa?

Resp. ² quod iudicium humanum debet imitari divinum in manifestis Dei iudiciis, quibus homines spiritualiter damnat pro proprio peccato. Occulta vero Dei iudicia quibus temporaliter aliquos punit seu affligit absque culpa, non potest humanum iudicium imitari; quia homo non potest comprehendere horum iudiciorum rationes, ut sciat quid expediat unicuique. Et ideo nunquam secundum humanum iudicium aliquis debet puniri sine culpa pœna positiva seu flagelli, v. g. ut occidatur, mutiletur vel verberetur. Pœna autem privativa seu damni punitur aliquis secundum humanum iudicium etiam sine culpa, sed non sine causa; et hoc tripliciter: uno modo ex hoc quod aliquis ineptus redditur sine sua culpa ad aliquod bonum habendum vel consequendum, sicut propter bigamiam vel iudicium sanguinis aliquis impeditur a sacris ordinibus; 2° quia bonum in quo damnificatur non est proprium bonum sed commune, sicut quod Ecclesia habeat vel non habeat episcopatum, pertinet ad bonum totius civitatis, non autem ad bonum clericorum

tantum; 3° quia bonum unius dependet ex bono alterius, sicut in crimine læsæ majestatis propter quod bona criminosi addicuntur fisco, filius amittit hæreditatem propter peccatum patris.

Et de hac pœna privativa intelligendâ est regula 23 juris in 6, quæ videtur ex hoc textu desumpta: «Sine culpa, nisi subsit causa non est aliquis puniendus».

Sequitur in textu de veritate, mendacio et aliis vitiis veritati oppositis. Sed de his egimus dum de Perjurio in tract. *de Religione*. Require ibi. Interim sit

ARTICULUS V.

DE AFFABILITATE, ADULATIONE ET LITIGIO.

Affabilitas quandoque vocatur amicitia ¹: non habet tamen perfectam rationem amicitiae, quæ in mutuo amore consistit, sed tantum quamdam ejus similitudinem, in quantum quis decenter se habet ad illos cum quibus conversatur quasi ad amicos, non quidem ex benevolentia aut quod ipsis bene velit, quod est proprium amicitiae, sed quia ita congruit ad vitam socialem. Alio nomine dicitur comitas, urbanitas, honestas; gallice, *politesse, honnêteté, civilité*.

Est ergo affabilitas virtus qua quis ex debito vitæ socialis in communi convictu se decenter habet ad alios spectata conditione personarum et aliis circumstantiis ², sic ut neque nimis blande neque nimis aspere se gerat in consortio; sed e contra omnibus tam amicis quam extraneis ejus conversatio sit rationabiliter grata et suavis: nisi propter aliquam causam v. g. propter salutem proximi aut gloriam Dei, necesse sit aliquando alios utiliter contristare, sicut fecit Paulus erga Corinthios ep. 1. cap. 5. de quibus dicit ep. 2. c. 7: *Etsi contristavi vos in epistola, non me pœnitet*: quia, ut jam innui, non quærit hæc virtus delectationem nisi rationabilem, et quæ postponatur majori bono ³.

Dico 1°: Affabilitas est specialis virtus iustitiæ annexa ⁴.

Ratio primæ partis est ⁵, quia versatur circa specialem rationem boni, nimirum circa hoc quod homo convenienter ad alios homines ordinetur in communi conversatione tam in factis, quam in dictis, ut ad unumquemque se habeat secundum quod docet et exigit vita socialis.

¹ Q. 103. a. 4. c. ad 1. — ² *Ibid.* ad 2.

³ Q. 114. a. 1. ad 1. — ⁴ *Ibid.* o. — ⁵ *Ibid.* a. 2. ad 1. — ⁶ *Ibid.* a. 1. et 2. o. — ⁷ *Ibid.* a. 1. o.

Ratio secundæ partis est ¹, quia hæc virtus convenit cum iustitia in hoc quod sit ad alterum; deficit autem a ratione iustitiæ, quia non habet plenam rationem debiti, neque legalis ad cuius solutionem lex cogit, neque provenientis ex aliquo beneficio recepto, quomodo aliquid est debitum parentibus, superioribus et benefactoribus, sed habet rationem debiti honestatis, quia naturæ socialis sumus: unde magis se tenet hoc debitum ex parte illius in quo est affabilitas quam ex parte illorum quibus exhibetur, licet etiam eorum consideratio non sit excludenda.

Hæc porro virtus sic est necessaria ut sine ea parum simul idonei ad vitam socialem; sicut enim homo non potest vivere in societate sine veracitate, ita vix sine affabilitate.

Dico 2°: Virtuti affabilitatis opponuntur duo vitia: unum per excessum, scilicet adulatio ²; aliud per defectum, scilicet morositas seu litigium ³.

Adulatio est quando quis supra debitum modum virtutis vult alios vel verbis vel factis delectare in communi conversatione ⁴. Quod si id faciat sola intentione delectandi vocatur *placidus*, a nimio desiderio placendi; si intentione alicujus utilitatis consequendæ vocatur *adulator*: communiter tamen utrumque sub nomine adulationis comprehenditur.

Morositas seu litigium est quando quis se præbet difficilem in consortio, nunquam acquiescens, sed semper contradicens verbis alterius, non quidem ex defectu amoris animos unientis ⁵, sic enim pertinet ad discordiam, quæ opponitur charitati; neque ex ira, sic enim opponitur mansuetudini, sed ex intentione non placendi aut contristandi ut suis moribus obsequatur. Vocatur ab auctore *litigium*, quia qui sic est morosus facile et sæpe lites excitat.

Dico 3°: Adulatio per se non est peccatum mortale quia est tantum excessus in studio placendi et delectandi, quod non videtur graviter repugnare charitati ⁶.

Triplici tamen ratione fit mortale ⁷: 1° ratione materiæ, ut cum quis laudat peccatum alterius saltem mortale; hoc enim graviter contrariatur dilectioni Dei contra cuius iustitiam adulator loquitur, et dilectioni proximi quem in peccato fovet: unde illud Isaïæ 5: *Væ qui dicitis malum bonum*; 2° ratione intentionis inferendi damnum notabile sive corpo-

raliter sive spiritualiter; 3° per occasionem seu ratione effectus, ut cum quis, etiam absque expressa intentione nocendi, nocet tamen notabiliter, dans nempe alteri per suam adulationem occasionem gravis peccati, quod poterat prævidere et avertere. Confer quæ dicuntur de Scandalo.

Dico 4°: Morositas seu litigium non videtur etiam secundum se peccatum mortale; quia secundum se adfert tantum aliquam molestiam in consortio. Unde non contrariatur graviter charitati: et quamvis nonnihil noceat vitæ sociali, non tamen ipsam omnino evertit.

Dico 5°: Morositas secundum se est peccatum gravius adulatione ¹, quia magis contrariatur virtuti oppositæ scilicet affabilitati. Affabilitas enim principaliter tendit ad delectandum quam ad contristandum: atqui morosus seu litigiosus superabundat in contristando, adulator in delectando: ergo.

Nec obstat quod adulatio sit turpior morositate ². Non enim semper id quod est turpius est gravius, ut patet in peccatis carnalibus, quæ turpiora sunt peccatis spiritualibus, non tamen ideo graviora.

Si vero considerentur ista vitia secundum causas finales, quandoque adulatio est gravior, quandoque morositas, prout nempe fuerit finis qui intenditur ³.

ARTICULUS VI.

DE LIBERALITATE.

Dico 1°: Liberalitas est virtus moderans amorem divitiarum et reddens hominem facilem et promptum ad eas erogandas, quando recta ratio dictat ⁴.

Ex quo patet quod sit vera virtus; quia ad virtutem pertinet bene uti iis quibus male uti possumus ⁵.

Dico 2°: Liberalitas versatur immediate circa passiones, nimirum æstimationem et affectum pecuniarum, utrumque moderando, sic ut non æstimentur nec amentur plus minusve quam debeant amari et æstimari ⁶.

Mediate versatur circa ipsum usum divitiarum ⁷: uno modo indirecte tollendo impedimentum recti usus, scilicet nimium amorem earum; secundo modo directe movendo ad earum hilarem et promptam elargitionem, prout

¹ Q. 114. a. 2. o. — ² Q. 115. a. 1. o. — ³ Q. 116. a. 1. o. — ⁴ Q. 115. a. 1. o. — ⁵ Q. 116. a. 1. o. — ⁶ Q. 115. a. 2. o. — ⁷ *Ibid.*

¹ Q. 116. a. 2. o. — ² *Ibid.* a. 2. et 3. — ³ *Ibid.* o. — ⁴ Q. 117. a. 1. ad 3. a. 2. ad 1; et a. 3. ad 3. — ⁵ *Ibid.* a. 1. o. — ⁶ *Ibid.* a. 2. ad 1. — ⁷ *Ibid.* et o. a. 3. ad 3.

recta ratio postulat. Dico *elargitionem* ¹, quia ad usum pecuniæ erga seipsum, natura satis unumquemque movet; ad eam autem aliis elargiendam quando et quomodo oportet, opus est virtute naturæ superaddita.

Ex prima parte conclusionis inferes etiam pauperes posse habere virtutem liberalitatis, quatenus potest esse in eis affectus et habitus liberaliter erogandi, si haberent, et quandoque major et perfectior quam in eis qui multa erogant ².

Dico 3°: Liberalitas est virtus annexa justitiæ ³; quia licet deficiat a justitia in eo quod justitia exhibeat alteri quod ejus est, liberalitas autem quod suum est, convenit tamen cum illa in duobus: 1° quod sit ad alterum; 2° quod sit circa res exteriores sicut justitia.

Nec obstat quod dare convenienter quod suum est proprium sit misericordiæ et beneficentiæ, quæ pertinent ad charitatem; id enim fit sub diversis motivis ⁴. Misericordia dat convenienter quod suum est aliis, quia indigent; beneficentia, quia diligit; sed liberalitas præcise ex ipsa inmoderatione affectus erga divitias, quas non æstimat nec amat plusquam oportet: unde non solum amicis, sed etiam ignotis dat, quandoque oportet.

Differt autem liberalitas a magnificentia, in eo quod magnificentia utatur divitiis secundum aliquam specialem rationem ⁵, nimirum, secundum quod assumuntur in alicujus operis magni expletionem; cum e contra liberalitas versetur circa mediocres erogationes: unde magnificentia quodammodo se habet ex additione ad liberalitatem, ut dicitur infra.

Dico 4°: Liberalitas non est per se maxima virtutum ⁶; quia moderatur affectum circa possessionem et usum divitiarum, quod minus est quam moderari passiones pertinentes ad proprium corpus, quod facit temperantia; et quam procurare bonum commune quod facit justitia et fortitudo, et quam versari circa bonum divinum quod faciunt virtutes theologicæ; bonum enim divinum præeminet cuilibet bono humano, in bonis humanis bonum commune præeminet bono privato, et bonum corporis bono exteriorum rerum.

Attamen ex consequenti habet quamdam excellentiam et ad multa utilis est ⁷. Ex hoc enim quod homo non sit plus æquo affectus pecuniis, sequitur quod facile iis utatur et ad

seipsum et ad utilitatem aliorum et ad honorem Dei.

ARTICULUS VII.

DE AVARITIA.

Nomen avaritiæ desumptum est ab *aveo* seu cupio ¹. Generaliter sumptum significat inordinatum amorem habendi quaecumque rem, sive divitias, sive honorem, sive sanitatem, etc. Specialiter sumptum significat inordinatum amorem habendi possessiones seu divitias. Unde

Dico 1°: Avaritia est «immoderatus amor divitiarum ²». Unde sequitur quod sit peccatum, cum excedat debitum modum in appetendo divitias: et quod sit speciale peccatum, cum versetur circa speciale objectum, scilicet circa divitias, eas inordinate amando.

Dico 2°: Avaritia partim opponitur justitiæ, et ex ea parte est ex genere suo peccatum mortale; partim opponitur liberalitati, et ex ea parte est ex genere suo peccatum veniale tantum ³.

Explicatur ⁴. Avaritia potest considerari dupliciter: uno modo secundum quod est immoderantia immediate circa ipsam acceptionem et conversationem divitiarum, in quantum aliquis ultra debitum modum acquirit divitias cum damno alterius, aliena surripiendo aut detinendo: et hoc modo opponitur justitiæ, estque ex genere suo peccatum mortale; sic enim pertinet ad rapinam et furtum, et hoc sensu fures, raptores, usurarii, etc., dicuntur avari.

Alio modo potest considerari ⁵ secundum quod est immoderantia circa ipsas interiores affectiones divitiarum, in quantum aliquis nimis amat vel desiderat divitias, aut nimis delectatur in eis, absque tamen voluntate eas acquirendi aut retinendi cum damno alterius; et hoc modo opponitur liberalitati, quæ moderatur hujusmodi affectiones; estque peccatum secundum se veniale tantum, quia est tantum excessus in amore rei secundum se indifferentis et licitæ, quod non repugnat graviter rationi aut legi.

Potest tamen fieri mortale ⁶, si nempe ita crescat amor divitiarum, ut quis propter eas acquirendas vel conservandas paratus sit violare aliquod præceptum obligans sub mortale, ut pejerare, non audire Sacrum die festo, non

¹ Q. 117. a. 4. o. et ad 4. — ² Ibid. a. 1. ad 3. — ³ Ibid. a. 5. o. — ⁴ Ibid. ad 3. — ⁵ Ibid. a. 3. ad 1. — ⁶ Ibid. a. 6. c. — ⁷ Ibid.

¹ Q. 118. a. 2. o. — ² Ibid. c. 2. et 4. o. — ³ Ibid. a. 3. et 4. o. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ibid.

subvenire pauperibus in gravi vel extrema necessitate, etc.

Dico 3° : Peccatum avaritiæ secundum quid est turpius et gravius aliis peccatis, simpliciter autem est minus grave¹.

Explicatur². Si peccatum avaritiæ consideretur ex parte boni cui inordinate subditur appetitus humanus, est aliis peccatis turpius et quodammodo gravius; quia tanto deformius est peccatum, quanto minus est bonum, cui appetitus inordinate subicitur; turpius est enim subesse inferiori bono quam superiori: atqui bonum exteriorum re-subjicitur avarus, est infimum inter bona cui humana; est enim minus bonum quam bonum corporis, et hoc, minus quam bonum animæ, quod exceditur a bono divino: ergo.

Si vero consideretur peccatum avaritiæ ex parte boni quod corrumpit seu quo privat, non est aliis peccatis gravius³; quia ex illa parte tanto peccatum est gravius, quanto majori bono privat: et secundum hoc peccatum quod est contra Deum est gravissimum, et sub hoc est peccatum contra personam hominis propriam vel alienam, sub quo est peccatum quod est contra res exteriores, quæ sunt ad usum hominis deputatæ, quod pertinet ad avaritiam: ergo.

Sed quia hæc secunda consideratio est potior, quatenus privatio boni se habet formaliter in peccato, conversio autem ad bonum commutabile se habet materialiter; ideo simpliciter est dicendum avaritiam non esse maximum omnium peccatorum.

Nec obstat quod Ecclesiastici 10, dicatur: *Avaro nihil est scelestius*; et infra: *Nihil est iniquius quam amare pecuniam; hic enim animam suam venalem habet; quoniam in vita sua projicit intima sua*.

Hæc enim vera sunt⁴, 1° loquendo de avaritia ex parte boni cui subditur appetitus, ut dictum est; 2° quia nullum est vitium quod ad plura scelera impellit, quodque sit magis noxium reipublicæ plerumque enim avarus est ad quamlibet iniquitatem paratus propter divitias: unde Apost. I ad Timoth. 6 dicit: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa et inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem; radix enim omnium malorum est cupiditas, scilicet divitiarum*; at ideo est peccatum capitale, ut dicam modo.

Vocatur etiam ad Ephes. 5 *idolorum servitus*

propter duo⁵: 1° quia sicut idololatra se subjicit creaturæ exteriori, ita et avarus, diverso tamen modo, ille ad colendum, iste ad immoderate amandum propter usum; 2° quia sicut idololatra agit propter idolum tanquam propter finem, in quo ponit fiduciam, ita avarus propter materiam idoli, quæ est aurum et argentum.

Item, dicitur peccatum periculosum et insanabile⁶; quia latenter irrepit sub prætextu necessitatis præsentis vel futuræ, et sub pallio virtutis occultatur, quasi esset providentia in futura circa necessaria vitæ et decentia statui. Unde cum pauci suum morbum agnoscant, difficile sanantur.

Non est peccatum mere carnale⁷, quia non perficitur in carnali delectatione; neque mere spirituale, quia versatur circa objectum corporale, sed medium inter peccata pure spiritualia et pure corporalia.

Dico 4°: Avaritia est vitium capitale⁸; quia vitium capitale dicitur ex quo tanquam ex capite seu fonte multa alia vitia oriuntur secundum rationem finis: atqui ex avaritia multa vitia oriuntur secundum rationem finis. Quot enim peccata propter pecuniam (quæ est objectum avaritiæ) sive acquirendam sive retinendam committuntur tanquam propter finem ab avaro intentum, jam patet ex dictis conclusione præcedenti, et magis patebit ex sequenti. Unde

Dico 5°: Sunt septem filiæ avaritiæ⁹, quas enumerat D. Gregorius lib. 31 *Moralium* c. 31, scilicet: *Obduratio cordis* contra misericordiam, *inquietudo*, *violentia*, *fallacia*, *perjurium*, *fraus* et *proditio*.

Prob.⁶. Filiæ avaritiæ dicuntur ea vitia quæ ex ipsa oriuntur, præcipue secundum appetitum finis: atqui sic est de septem assignatis: ergo. Prob. min.: avaritia in duobus excedit: 1° in retinendo, et secundum hoc ex illa oritur *obduratio cordis*, quod misericordia non emollitur ut subveniat miseris; 2° excedit in acquirendo, et hoc dupliciter, secundum affectum et secundum effectum. Prout excedit secundum affectum, parit *inquietudinem* et curas superfluas; prout excedit secundum effectum, quandoque utitur vi, quod pertinet ad *violentiam*; quandoque dolo, quod si fiat in verbo simplici, erit *fallacia*, si addito juramento, erit *perjurium*; si dolus committatur in opere, erit *fraus*; si contra personas, erit

¹ Q. 118. a. 1. ad 4. et Lect. 3. in cap. 5. ad Eph. — ² *Ibid.* ad 3. — ³ *Ibid.* a. 6. o. et ad 1. — ⁴ *Ibid.* a. 7. o. — ⁵ *Ibid.* a. 8. o. — ⁶ *Ibid.*

⁷ Q. 118. a. 5. o. — ⁸ *Ibid.* — ⁹ *Ibid.* — ¹⁰ *Ibid.* ad 1.

proditio, ut patet ex Juda, qui ex avaritia prodidit Christum.

ARTICULUS VIII.

DE PRODICALITATE.

Prodigalitas est erogatio superflua rerum suarum.

Dico 1° : Prodigalitas opponitur avaritiæ secundum excessum et defectum diversimode ¹. Nam in affectione divitiarum avarus excedit plus debito eas diligens; prodigus autem deficit, minus debito earum sollicitudinem gerens. Circa ipsas divitias exteriores excedit prodigus in dando, deficit in retinendo et acquirendo: avarus autem e contra deficit in dando, et excedit in accipiendo et retinendo.

Potest tamen contingere quod idem sit simul avarus et prodigus secundum diversa ²: puta prodigus in dando, avarus in acquirendo; sunt enim qui ut suæ profusioni sufficiant, undeque per fas et nefas surripiunt.

Dico 2° : Prodigalitas opponitur etiam liberalitati ³; quia liberalitas ponit modum secundum rectam rationem in erogandis divitiis, quem modum non servat, sed tollit prodigalitas. Non itaque præcise ex quantitate dati pensandus est excessus prodigi; nihil enim impedit quin aliquando plus eroget liberalis quam prodigus; sed ex eo quod non eroget secundum dictamen rectæ rationis, quatenus dat ubi, quando, quod, et quibus dare non debet.

Hinc sequitur 1° prodigalitatē esse peccatum ⁴: 1° quia omne quod recedit a medio virtutis, peccatum est; 2° quia licet prodigus sit rerum suarum dominus, habet tamen dominum superiorem, nempe Deum, contra cujus voluntatem de iis disponit.

Sequitur 2° esse minus peccatum quam avaritia ⁵: 1° quia avaritia magis differt a virtute opposita; magis enim ad liberalitatem pertinet dare in quo superabundat prodigus, quam accipere vel retinere, in quo superabundat avarus; 2° quia prodigus est multis utilis, avarus autem nulli, sed nec sibiipsi; 3° quia prodigalitas est facile sanabilis, scilicet per ætatem et egestatem quam sæpe causat; non sic avaritia, ut dictum est.

Sequitur 3° prodigalitatē secundum se esse tantum peccatum veniale: 1° quia est minus peccatum quam avaritia, quæ secundum se est tantum venialis, ut dixi art. præ-

cedenti; 2° quia prodigus est dominus suarum divitiarum, et divitiæ sunt ex infimis bonis; unde non videtur mortalis inordinatio ibi sistendo.

Potest tamen esse peccatum mortale: 1° ratione finis, ut si opes profundantur propter finem mortaliter malum, v. g. propter luxuriam; 2° ratione damni inde sequentis, ut si sua prodigendo fiat prodigus impotens vel ad solvenda debita, vel ad procuranda necessaria familiæ; aut, ut profuse expendat, omittat facere eleemosynas in gravi necessitate; 3° ratione specialis obligationis superflua erogandi in causas pias, ut in ecclesiasticis beneficiatis.

ARTICULUS IX.

DE EPIIKIA SEU ÆQUITATE.

Epiikia dicitur a verbo græco ἐπί, id est, supra, et δίκαιον, quod est justum, quasi supra justum, latine redditur *æquitas* ¹.

Dico: Epiikia seu æquitas est virtus directiva legis, ubi deficit propter universale.

Explicatur ². Cum humani actus, de quibus dantur leges, in singularibus contingentibus consistant, quæ infinitis modis variari possunt, non est possibile aliquam legem institui, quæ in nullo casu deficeret; sed legislatores attendunt ad id quod in pluribus accidit, et secundum hoc legem ferunt, quam tamen in aliquibus casibus servare esset contra æquitatem justitiæ et contra bonum commune, quod lex seu legislator intendunt. Sic v. g. lex instituit quod deposita reddantur, quia hoc ut in pluribus justum est; contingit tamen aliquando esse nocivum, puta si furiosus reposceret gladium depositum, quando est in furia, aut alter in impugnationem patriæ. In his ergo et similibus casibus malum esset sequi legem positam; bonum autem, prætermisissis verbis legis, sequi id quod poscit justitiæ ratio et communis utilitas, quod est quod intenditur a legislatore: et ad hoc ordinatur epiikia. Unde patet quod sit, ut dixi, virtus directiva legis, ubi deficit propter universale.

Objectum itaque hujus virtutis est bonum commune, non qualicumque modo, sed quærendum præter communes regulas et præter verba legis in casibus particularibus, in quibus ipsa lex obligaret seu in malum vergeret propter suam universalitatem: quod cum habeat specialem difficultatem (in hoc enim hærent quandoque ipsi docti qui zelo legis ducti,

¹ Q. 119. a. 1. o. — ² *Ibid.* ad 1. — ³ *Ibid.* a. 2. o. —

⁴ *Ibid.* — ⁵ *Ibid.* a. 3. o.

¹ Q. 120. a. 2. ad 2. — ² *Ibid.* a. 1. o.

ejus verba scrupulosius sectantur) indiget aliqua speciali virtute.

Dico 2° : Epiikia seu æquitas est pars subjectiva justitiæ legalis communiter dictæ¹. Prob. Justitia legalis communiter dicta respicit bonum commune, vel secundum verba legis, vel secundum intentionem superiorem sive extrinsecam legislatoris. Si primum, est justitia legalis stricte dicta; si secundum, est epiikia seu æquitas: ergo. Et quia intentione legislatoris potissimum spectari debet, ideo epiikia est pars potior justitiæ legalis².

Dixi, *secundum intentionem superiorem sive extrinsecam legislatoris*; quia duplex est intentio legislatoris in lege condenda: una intrinseca ipsis verbis legis, et hæc cum verbis facit unum membrum distinctionis; altera superior et extrinseca verbis legis, et facit alterum membrum: v. g. intentio intrinseca legislatoris in lege reddendi depositi, est ut unicuique quod suum est reddatur, et hanc cum verbis respicit justitia legalis stricte dicta; superior et extrinseca est quod reddatur quod suum est ut utile et bono communi conveniens, et hanc respicit epiikia. Consule Cajetanum in hanc quæstionem.

ARTICULUS X.

DE DONO PIETATIS.

Juxta methodum quam S. Thomas proponit in prologo hujus partis, postquam egit de aliqua virtute et de vitiis oppositis, subjungit de dono huic virtuti correspondenti et de ejus præceptis. Unde cum ipso

Dico 1° : Pietas erga Deum ut patrem, est donum Spiritus sancti correspondens virtuti justitiæ³; quia donum Spiritus sancti est quædam habitualis dispositio animæ, qua est prompte mobilis, non quidem a ratione etiam si virtutibus infusis instructa, nec secundum ea quæ communiter in deliberationem veniunt, sed a Deo modo quodam divino et instinctu speciali præter communem modum inspirante, quod convenit pietati erga Deum, quæ exhibet cultum et obsequium Deo ut patri; religio enim id exhibet Deo ut primo principio, et pietas ut virtus id exhibet patri carnali. Consule 1. 2. q. 68. Correspondet autem justitiæ quatenus est ad alterum, sicut justitia.

Dico 2° : Si convenientia donorum et beatitudinum consideretur secundum rationem objecti et actus, dona pietatis correspondent

ex octo beatitudinibus tertia et quarta, scilicet desiderium justitiæ, et misericordia ad alios propter Deum communem patrem omnium⁴. Aliqualiter etiam correspondet secunda, quatenus per mansuetudinem tolluntur impedimenta actuum pietatis.

ARTICULUS XI.

DE PRÆCEPTIS JUSTITIÆ QUÆ SUNT PRÆCEPTA DECALOGI.

Dico 1° : Præcepta Decalogi sunt præcepta justitiæ⁵: quia inter virtutes cardinales sola justitia respicit rationem debiti ad alterum. Omnia autem præcepta Decalogi id respiciunt; etenim tria prima præscribunt quæ debemus Deo; quartum quæ debemus parentibus et superioribus; sex ultima quæ debemus æqualibus seu indiscriminatim omnibus.

Dico 2° : Decem præcepta Decalogi convenienter ordinata sunt⁶.

Prob.⁴. Præcepta Decalogi instituta sunt ad formandum hominem ad virtutem; ad legem enim pertinet facere homines bonos et virtuosos: ergo oportuit præcepta Decalogi ordinari secundum ordinem generationis, qua scilicet sit homo bonus et virtuosus.

Porro in ordine generationis duo sunt attendenda⁵: primum, quod prima pars constituatur, ut in generatione hominis cor; in domo fundamentum; in bono morali seu animæ, bonitas voluntatis, ex qua aliquis bene utitur qualibet alia bonitate: bonitas autem voluntatis attenditur penes objectum suum quod est finis, et ideo in eo qui per legem erat instituendus ad virtutem, primo oportuit quasi jacere quoddam fundamentum religionis, per quam homo debite ordinatur in Deum, qui est ultimus finis humanæ voluntatis.

Sed quia (et hoc secundum attendendum) in ordine generationis antequam prima pars constituatur, contraria et impedimenta tolli debent⁶; prius enim agricola purgat agrum, quam semen spargat; ideo ante omnia homo sic erat circa religionem instituendus ut veræ religionis impedimenta excluderet.

Præcipuum autem impedimentum veræ religionis est quod homo falso deo inhæreat, aut verum indebite colat⁷. Et ad hoc excluden-

¹ Q. 120. a. 2. o. — ² *Ibid.* ad 1. — Q. 121. a. 1. o.

³ Q. 121. a. 2. o. — ⁴ Q. 122. a. 1. o. — ⁵ *Ibid.* a. 2. 3. 4. 5. 6. o. — ⁶ *Ibid.* a. 2. o. — ⁷ *Ibid.* — ⁸ *Ibid.* — ⁹ *Ibid.*

dum ponitur primum praeceptum : *Non habebis deos alienos*, etc. Exod. 20.

Post exclusum primum impedimentum quod opponitur veræ religioni per excessum et pertinet ad superstitionem quæ impedit ne suscipiatur verus Deus ad colendum, convenienter tollitur aliud quod opponitur religioni per defectum, et est irreligiositas quæ impedit quominus Deus, postquam susceptus est, honoretur¹. Prius est enim Deum suscipere ad colendum, quam susceptum honorare : ergo præmisso precepto quo prohibetur superstitio, convenienter ponitur secundum quo prohibetur perjurium seu omnis inordinata et irreverens divini nominis assumptio : *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*, ibid.

Remotis impedimentis veræ religionis per primum et secundum praeceptum, consequens erat ut tertium praeceptum poneretur per quod homines in vera religione fundarentur². Ad religionem vero pertinet cultum Deo exhibere : unde convenienter ponitur tertium praeceptum de sanctificatione sabbati : *Memento ut diem sabbati sanctifices*, ibid.

Et quia praecepta Decalogi ordinantur ad dilectionem Dei et proximi tanquam ad finem³, inter proximos autem maxime obligamur parentibus, ideo immediate post praecepta ordinantia nos ad Deum, ponitur praeceptum ordinans nos ad parentes qui sunt particulare principium nostri esse, sicut Deus est universale principium : *Honora patrem tuum et matrem tuam*, ibid. Intelligendo nomine patris et matris quoscumque superiores.

Tandem sicut per præfatas partes potentiales justitiæ, religionem scilicet et pietatem, debitum redditur aliquibus determinatis personis, quibus homo ex aliqua speciali ratione obligatur, ita per justitiam ipsam proprie dictam aliquis debitum reddit indiscriminatim omnibus⁴ : et ideo post tria prima praecepta pertinentia ad religionem, qua redditur speciale debitum Deo, et post quartum quod est pietatis, qua redditur parentibus speciale debitum, necesse fuit quod ponerentur consequenter aliqua praecepta pertinentia ad justitiam proprie dictam, quæ indifferenter omnibus debitum reddit.

Et ad hoc ponuntur sex ultima praecepta quibus prohibemur inferre nocumentum proximo 1° in persona ejus⁵ : *Non occides*, ibid. ,

quod est quintum praeceptum, ubi sub homicidio tanquam sub principaliori intelliguntur omnia nocumenta personalia. 2° Per sextum praeceptum vetamur illi inferre nocumentum maxime per libidinem in persona illi conjuncta : *Non mæchaberis*, ibid. ; 3° per septimum prohibemur nocere ei in rebus exterioribus corporalibus : *Non furtum facies*, ibid. ; 4° per octavum prohibemur ei nocere in rebus externis incorporeis, scilicet fama et honore : *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*, ibid. ; 5° per nonum prohibetur voluntas adulterandi, et per decimum voluntas furandi : *Non concupisces domum proximi, nec desiderabis uxorem ejus*, ibid.

Equidem per septimum et octavum praeceptum quibus prohibetur adulterium et furtum, etiam dubio procul prohibetur eorum voluntas, sicut per praecepta : *Non occides, non loqueris falsum testimonium*, prohibetur voluntas homicidii et falsi testimonii. Ne quis tamen putaret his praeceptis solum prohiberi opera externa adulterii et furti, et non eorum voluntatem, quales erant plures inter carnales Judæos, et etiamnum sunt inter rudes christianos, voluit Deus hanc utramque concupiscentiam specialibus et distinctis praeceptis prohibere.

Ideo vero concupiscentiam adulterii et furti potius quam homicidii et falsi testimonii specialiter prohibuit, quia adulterium habet rationem boni delectabilis, furtum rationem boni utilis, et ideo fortius et frequentius animum alliciunt¹ : homicidium autem secundum se sicut et falsum testimonium sunt potius horribilia quam concupiscibilia; vita enim hominis sicut et veritas naturaliter amantur.

Potest addi cum Sylvio quædam his duobus ultimis praeceptis prohiberi, quæ non nisi valde implicite et obscure septimo et octavo prohibentur, nimirum omnem inordinatam uxoris aut rei alienæ concupiscentiam, etiamsi non appareat esse contra justitiam; ut si qui inordinate concupisceret uxorem alienam, etiamsi nollet eam possidere, quandiu est alterius; item si quis concupisceret rem alienam justo quidem pretio, sed contra voluntatem domini, ut fecit Achab erga vineam Naboth. III Reg. 21.

Quantum ad divisionem et distinctionem praeceptorum Decalogi non una semper fuit inter catholicos sententia². Esichius, semoto

¹ Q. 122. a. 3. o. — ² Ibid. a. 4. o. — ³ Ibid. a. 5. o. — ⁴ Ibid. a. 6. o. — ⁵ Ibid. ad 2

¹ Q. 122. a. 4. et 1. 2. q. 100. a. 5. ad 5. — ² 1. 2. q. 100. c. 5. c.

præcepto de sanctificatione sabbati, eo quod non esset observandum ad litteram secundum omne tempus, sic distinguit, ut primum præceptum ponat : *Ego sum Dominus Deus tuus*; secundum : *Non habebis deos alienos coram me*; tertium : *Non facies sculptile*; quartum : *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*; quintum : *Honora patrem et matrem, etc*; sextum : *Non occides*; septimum : *Non mæchaberis*; octavum : *Non furtum facies*; nonum : *Non dices falsum testimonium*; decimum : *Non concupisces*.

Altera sententia fuit Origenis¹, qui pro primo præcepto ponit : *Ego sum Dominus Deus tuus, non habebis deos alienos*; secundum : *Non facies sculptile*; tertium : *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*; quartum : *Memento ut diem sabbati sanctifices*. Alia sex ut Esichius.

Tertia et communis sententia est S. Augustini², q. 71 in *Exod.*, qui distinguit et disponit præcepta Decalogi eo modo et ordine quo in Ecclesia catholica distinguunt theologi et catechistæ.

Unde ad primum momentum Esichii, resp.³ quod præceptum de sanctificatione sabbati, inconvenienter positum fuisset inter præcepta Decalogi, si nullo modo ad Decalogum pertineret.

¹ 1. 2. a. 100. a. 6. o. — ² Ibid. — ³ Ibid.

Ad secundum, resp. ¹ quod cum scriptum sit Matth. 6 : *Nemo potest duobus Dominis servire*, ejusdem rationis esse videtur et sub eodem præcepto cadere : *Ego sum Dominus Deus tuus*; et : *Non habebis deos alienos*.

Ad tertium ejusdem et primum Orig., resp., quod facere sculptile vel similitudinem non sit prohibitum, nisi secundum hoc, ut non colantur pro diis; nam in tabernaculo Deus præcipit fieri imagines Seraphim, Exod. 25. Unde pertinet ad idem præceptum : *Non habebis Deos alienos*; et : *Non facies sculptile*.

Ad ultimum utriusque, resp. quod cum cupiditas uxoris alienæ pertineat ad concupiscentiam carnis, et cupiditas rerum alienarum ad concupiscentiam oculorum, sicut Deus distinctis præceptis harum cupiditatum actiones prohibuit : *Non mæchaberis*, *Non furtum facies* : ita et ipsas cupiditates.

Nota. Plures hic instituunt tractatum specialem de præceptis Decalogi : nec male ; sed juxta S. Th. methodum omnia quæ hanc materiam spectant suis propriis locis hinc et inde explicamus. Ea enim quæ pertinent ad tria prima præcepta, fuse discussa habes in dissertationibus de Religione ; quæ spectant quartum præceptum in dissertatione de pietate et observantia ; quæ pertinent ad sex alia præcepta, in tractatibus de *Justitia*, et de *Temperantia*.

¹ 1. 2. q. 100. a. 4. o.

TRACTATUS DE FORTITUDINE

ET VIRTUTIBUS EI ANNEXIS

D. Th. a q. 123, 24, 25, 26, 27.

DISSERTATIO I.

De fortitudine et vitiis oppositis.

QQ. 123, 24, 25, 26, 27.

ARTICULUS I.

DE IPSA VIRTUTE FORTITUDINIS.

Fortitudo est virtus moderans motus animi circa quaecumque terribilia, praesertim circa periculum mortis sustinenda vel repellenda. Colligitur ex auctore per totam q. 123, et patebit ex dicendis.

Dico 1° : Fortitudo est vera virtus ¹.

Prob.². Virtus definitur quae facit bonum habentem et opus ejus bonum reddit; bonum autem hominis est esse secundum rationem: atqui fortitudo facit hominem esse secundum rationem: ergo. Prob. min.: id quod impedit quominus homo recedat a bono rationis propter difficilia et pericula, sed contra firmat animum ad ea juxta rectam rationem vel toleranda vel propulsanda, facit hominem esse secundum rationem: atqui id vocatur fortitudo, ex analogia ad fortitudinem corporalem, qua, ea quae corpus valide impellunt, homo innotus sustinet aut repellit: ergo.

Dico 2° : Fortitudo proprie sumpta est virtus specialis ³.

Declaratur ⁴. Fortitudo potest sumi dupliciter: 1° late et generaliter pro qualibet firmitate in bono honesto, et secundum hoc est

generalis virtus seu potius conditio cujuslibet virtutis, ad virtutem enim juxta philosophum 2 Ethic. requiritur firmiter et immobiliter operari, idque maxime quando est perfecta; 2° sumitur fortitudo pro speciali firmitate animi in sustinendis et repellendis his in quibus maxime difficile est firmitatem habere, scilicet in gravibus periculis et maxime mortis; et sic sumpta fortitudo est virtus specialis, quia ibi est speciale objectum et specialis difficultas in bono rationis retinendo.

Si dicas quamlibet virtutem, si est perfecta, ad id sufficere; castus enim v. g. in gradu heroico, nullius mali metu impelli potest ad violandam castitatem.

Resp. ² alias virtutes id praestare, non ex affectu boni fortitudinis, quatenus scilicet congruum est rationi, ut sic temperentur timores et audaciae, qualiter decet virum fortem; sed ex affectu propriae honestatis, et quia id necessarium est ad finem suum; unde potius id praestant imperando quam eliciendo; ideoque debet assignari aliqua virtus quae id praestet ex affectu illius boni fortitudinis per se, et eliciendo.

Dico 3° : Fortitudo immediate versatur circa timores et audacias illos et illas moderando secundum rationem: mediate circa pericula et praesertim circa pericula mortis; quae ta-

¹ Q. 123. a. 1. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. a. 2. o. — ⁴ Ibid.

¹ Q. 123. a. 7. o.

men talia sint, ut honeste suscipi seu sustineri possint ¹.

Hæc conclusio habet quatuor partes probandas ². Prob. duæ priores. Ad virtutem fortitudinis pertinet remove impedimentum quo per aliquid difficile voluntas retrahitur a sequela rationis : atqui mala aut pericula quæcumque nullius voluntatem retrahunt a sequela rationis, nisi quia timentur : ergo fortitudo immediate versatur circa timores eos cohibendo, ne quis pericula nimium timeat, et ex eorum timore a bono rationis recedat. Et quia oportet hæc pericula non solum firmiter tolerare, sed etiam quandoque pro circumstantiis aggredi et repellere, quod pertinet ad audaciam, hanc etiam, ut maneat intra limites rationis, scilicet ut non temere, sed prudenter aggrediatur, aut etiam fugiat si necesse sit, moderatur animi fortitudo.

Prob. tertia pars ³. Quamvis fortitudo firmet animum in omnibus malis et periculis ne illorum metu a bono honesto deflectat ; non tamen ex toleratione cujuscumque mali reputatur homo simpliciter fortis, sed ex hoc quod bene tolerat maxima mala. Ad rationem enim virtutis pertinet ut respiciat ultimum seu perfectum, et, ut ait philosophus, virtus ex perfectioribus actibus suis metienda est : atqui inter omnia mala corporalia maxime terribile est mors, quæ tollit omnia corporalia bona : ergo fortitudo versatur principaliter et primario circa pericula mortis, secundario circa alia pericula.

Prob. quarta pars. Quia cum fortitudo sit virtus, et ideo in bonum tendat, consequens est quod non nisi propter bonum et honestum firmet animum adversus pericula.

Confirm. : materia virtutis non potest esse inhonesta, alioquin virtutis rationi repugnet et ejus capax non esset, sicut materia quæ repugnat figurationi, non est capax figuræ statuæ : ergo virtus fortitudinis debet versari circa pericula quæ suscipiuntur aut sustinentur propter aliquod bonum honestum, seu, ut dicit philosophus, propter optimum. Hinc

Colliges 1° fortitudinem versari maxime circa pericula quæ imminet in bello justo sive communi, sive particulari ⁴ ; quia in bello communi justo subeuntur pericula propter bonum commune, in bello particulari justo propter aliquam virtutem, puta justitiam,

castitatem, fidem, etc., ut si intendetur mors judici, nisi ferat iniquam sententiam ; virgini, nisi consentiat stupratori ; fideli, nisi fidem abneget.

Et quamvis pericula mortis quæ imminet ex ægritudine, vel tempestate maris, vel ex incursu latronum, vel ex alia simili causa non videantur alicui imminere ex hoc quod consequantur aliquod bonum honestum, nec ideo per se et directe sint materia fortitudinis ¹ ; quia tamen ex intentione operantis possunt suscipi vel sustineri propter aliquam virtutem (ut qui amico peste infecto inservit, qui navigat in mari periculoso propter aliquod pium negotium) aut saltem propter ipsum bonum fortitudinis, quia nempe sic congruit viro forti ; ideo etiam pertinere possunt secundario ad fortitudinem.

Colliges 2°, e contra latrones, sicarios, duellantes, injusta bella gerentes, non habere veram virtutem fortitudinis, sed similitudinem tantum, nec dicendos esse fortes, sed temerarios et crudeles, quia non subeunt pericula propter bonum virtutis.

Neque dicas præfatos posse hæc pericula subire propter ipsum bonum fortitudinis, ut de superioribus dictum est, quia, ut dixi, materia inhonesta repugnat virtuti et est illius incapax : ut itaque sive affectus interni, sive actus externi sint materia fortitudinis, requiritur quod sint per se tales, ut accedente moderatione fortitudinis, sint absolute honesti, et rationi consentanei.

Dico 4° : Sustinere, id est immobiliter sistere in periculis, est principalior actus fortitudinis quam aggredi ² ; quia fortitudo est magis circa timores reprimendos quam circa audacias, ut dictum est prima parte conclusionis præcedentis : atqui sustinere sequitur repressionem timoris, aggredi autem moderationem audaciæ : ergo.

Dices 1° : Difficilius est aggredi quam sustinere : atqui virtus est circa difficile et bonum, ut dicitur communiter ex philosopho : ergo.

Resp. ³ neg. maj. 1° Quia videtur aliquis sustinere ab aliquo fortiori invadente ; qui autem aggreditur, invadit per modum fortioris : difficilius est autem pugnare cum fortiori quam cum debiliori. 2° Quia qui sustinet, jam sentit pericula imminetia, et ille qui aggreditur, habet ea ut futura : difficilius est autem non moveri a præsentibus quam a futuris. 3° Quia sustinere importat diuturnitatem temporis, sed aliquis potest aggredi ex subito

¹ Q. 123. a. 3. 4. et 5. o. — ² Ibid. a. 3. o. — ³ Ibid. a. 4. o. et ad 1. — ⁴ Ibid. a. 5. o. — ⁵ Ibid.

¹ Q. 123. a. 5. o. — ² Ibid. a. 6. o. — ³ Ibid.

motu; difficilius est autem diu manere immobiliter, quam subito motu moveri ad aliquod arduum.

Dices 2°: Majoris potentiæ esse videtur agere quam pati: atqui aggredi est agere, sustinere est pati.

Resp. dist. min. ¹: sustinere est pati quoad corpus, conc.; quoad animum, neg. Est enim actus animæ fortissime inherens bono; virtus autem magis attenditur circa animam quam circa corpus.

Dico 5°: Fortitudo est virtus cardinalis ².

Prob. ³. Illæ virtutes inter humanas dicuntur cardinales, quibus inest excellenter una ex quatuor conditionibus omni virtuti communibus, quæ sunt *discretio*, *rectitudo*, *firmitas*, et *moderamen*: atqui fortitudini inest excellenter firmitas, quippe qua firmatur animus non solum adversus voluptates, sed etiam adversus mala et pericula, et ea non qualiacumque, sed maxima scilicet mortis: ergo. Consule 1. 2. q. 61. a. 3 et 4.

Dico 6°: Fortitudo non præcellit inter omnes virtutes cardinales, sed est ordine dignitatis tertia ⁴.

Prob. ⁵. Virtutes æstimari debent secundum bonum rationis; hoc autem bonum essentialiter habet prudentia, est enim perfectio ipsius rationis in qua residet, et ex ea dictatur medium omnibus virtutibus: hujus boni effectiva est justitia, quatenus ad illam pertinet ponere ordinem rationis in rebus humanis, etiam illis quæ ad alios ordinantur: hujus boni fortitudo est conservativa moderando timores periculorum mortis, et temperantia moderando delectationes tactus, ne et illi et istæ ab isto bono rationis abducant: atqui quod essentialiter dicitur, potius est eo quod dicitur effective, et hoc est potius eo quod dicitur conservative, et majus est esse firmum contra pericula mortis quam contra voluptates: ergo inter virtutes cardinales potior est prudentia, secunda justitia, tertia fortitudo, quarta temperantia.

Si dicas virtutem esse circa difficile et bonum ⁶, fortitudinem autem esse circa difficillimum; resp. rationem virtutis magis consistere in bono quam in difficili: unde magis mensuranda est magnitudo virtutis secundum rationem boni quam secundum rationem difficultis.

Petes utrum fortis delectetur in suo actu?

Ante resp., nota duplicem esse delectatio-

nem ¹, unam corporalem quæ consequitur ex sensibus corporalibus, maxime ex tactu corporeo: aliam animalem quæ consequitur ad apprehensionem animæ, non solum sensitivæ, sed etiam intellectivæ, ex quo capite potest etiam dici spiritualis. Hoc notato,

Resp. fortem in una parte delectari in suo actu delectatione animali, quia delectatur in ipso opere virtutis, et in ejus fine tam remoto quam proximo: ex alia parte habere unde doleat etiam animaliter, dum apprehendit amissionem propriæ vitæ; item et corporaliter, dum sustinet diros dolores, flagella, vulnera, etc.

Et quamvis virtus fortitudinis faciat ut per hujusmodi dolorum vehementiam ratio non absorbeatur, nec a recto deficiat, facit tamen sensibilis dolor non sentiri animalem delectationem, nisi forte per superabundantem Dei gratiam et consolationem spiritualis animæ delectatio superet et veluti obtundat vim doloris corporalis, ut accidit quibusdam SS. martyribus, specialiter S. Tiburcio, qui cum super carbones accensos nudis plantis incederet, dicebat sibi videri super roseos flores ambulare. Dolorem vero seu tristitiam animalem ex apprehensione vitæ amittendæ superat delectatio virtutis, in quantum homo præfert bonum virtutis corporali vitæ, et quibuscumque ad eam pertinentibus ².

ARTICULUS II.

DE MARTYRIO.

D. Th. q. 124.

Martyrium græce, dicitur latine *testimonium*: usu vero ab Ecclesia recepto sumitur pro testimonio singulari veritatis christianæ per tolerantiam mortis, ut dum qui pro fide aut alia virtute non deserenda mortem subit. Hoc modo acceptum martyrium tribuitur et ipsi morti pro veritate toleratæ, ut cum dicimus aliquem subisse martyrium, et actui quo pro veritate sustinenda ipsa mors acceptatur, et de hoc ultimo est quæstio. Unde

Dico 1°: Martyrium est actus virtutis fortitudinis ³.

Prob. prima pars, quod sit actus virtutis ⁴. 1° Quia præmium beatitudinis non nisi virtutis actui debetur; atqui debetur martyrio juxta illud Matth. 5: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum*: ergo.

¹ Q. 124. a. 6. o. ad 2. — ² Ibid. a. 11. o. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. a. 12. o. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ibid. ad 2:

¹ Q. 123. a. 8. o. — ² Ibid. — ³ Q. 124. a. 1. et 2. o. — ⁴ Ibid. a. 1. in a. 2. c.

3° Quia ad rationem martyrii pertinet firmiter stare contra persequentium impetus in veritate et iustitia, quod est bonum rationis¹: atqui virtutis est firmare in bono rationis: ergo.

Prob. secunda pars². Ad fortitudinem pertinet ut confirmet hominem in bono virtutis contra pericula mortis, illius præsertim quæ est in bello, ut dictum est art. præcedenti: atqui manifestum est quod in martyrio homo firmiter confirmetur in bono virtutis, dum fidem et iustitiam non deserit propter pericula mortis, quæ in quodam certamine particulari a persecutoribus imminet: unde canit Ecclesia de martyribus: *Fortes facti sunt in bello*: ergo.

Dices 1° contra primam partem: Omnis actus virtutis est voluntarius: atqui martyrium quandoque non est voluntarium, ut patet de Innocentibus pro Christo occisis: ergo.

Resp.³ quosdam dixisse quod Innocentibus acceleratus sit miraculose liberi arbitrii usus, ita ut etiam voluntarie martyrium passi sunt: atquia hoc auctoritate S. Scripturæ aut Patrum non comprobatur, imo contrarium Patres asserunt, ut videre est apud S. Aug. serm. 66 de *Diversis*, et ep. 28, apud S. Petrum Chrysost. serm. 152, et alios: ideo melius dicendum est, quod martyrii gloriam, quam in aliis propria voluntas meretur, illi parvuli occisi per Dei gratiam sunt assecuti: nam effusio sanguinis propter Christum vicem gerit baptismatis; unde sicut in pueris baptizatis per gratiam baptismi meritum Christi operatur ad gloriam obtinendam, ita et in occisis propter Christum, meritum martyrii operatur ad palmam martyrii consequendam.

Sunt ergo SS. Innocentes dicendi martyres, martyrio sumpto non pro voluntaria mortis acceptance propter Christum, sed pro ipsa morte propter Christum tolerata; quomodo etiam nunc forent martyres infantes nondum baptizati, qui in odium Christi aut religionis christianæ occiderentur. Ex quo inferes in martyrio conferri gratiam non vi operis operantis, sed vi operis operati; licet tamen ipsum martyrium non causet instrumentaliter gratiam, sicut causant sacramenta: de quo fusius dum de Baptismo.

Dices 2° contra secundam partem: Quælibet virtus, præsertim si sit perfecta, sufficit ut amore sui honesti mortem perferat, quando

mors est necessaria ad hunc finem, v. g. castitas, si mors sit necessaria ad eam conservandam: ergo. Prob. ant.: ejus virtutis est amare finem et media necessaria ad illum, nec minus efficax est effectus castitatis ad bonum proprium, quam effectus fortitudinis ad suum: ergo.

Respondet Lessius concedendo inde probari martyrium seu mortis perpersionem posse procedere ab aliis virtutibus absque formali actu fortitudinis; plerumque tamen virtutem fortitudinis se immiscere, quia raro aliæ virtutes eum gradum perfectionis obtinent, ut solæ ad hoc sufficiant; attamen sive martyrium procedat ab effectu fortitudinis, sive alterius virtutis, juxta communem SS. Patrum loquendi modum, semper dicendum esse actum fortitudinis, tum quia est in materia fortitudinis, tum quia procedit ex summa animi firmitate in bono. Hæc autem animi firmitas in bono, qua quis est paratus mortem subire potius quam illud deserere, passim a Patribus vocatur fortitudo; nullus enim fortitudinem ad has angustias restringit ut solum id respiciat quod virum fortem decet, et solius hujus boni intuitu operetur.

Respondet Sylvius virtutem quamlibet equidem firmare animum in bono sui objecti; hoc tamen non obstante, ubi occurrit specialis aliqua et insolita difficultas vincenda, cujusmodi est stare contra pericula mortis, peculiaris virtutis esse animum contra illa firmare, nimirum fortitudinis; dantur enim virtutes speciales ad superandas speciales difficultates. Ad probationem dicit ejus virtutis equidem esse amare finem et media per se ad hunc finem ordinata, et ad hæc affectum ejus esse efficacem; secus autem si media sint insolita, valde ardua et difficilia, ad hoc enim indiget auxilio alterius virtutis, illius nimirum ad quam talia media per se spectant. Utraque responsio potest sustineri: secunda tamen est conformior litteræ auctoris.

Dices 3°: Martyrium est actus charitatis, juxta illud Joan. 5: *Majorem hac dilectionem nemo habet ut animam suam ponat quis pro ovibus suis*: ergo.

Resp. dist. ant.⁴: martyrium est actus charitatis moventis et imperantis, transeat ant.; elicentis, neg. ant. Sic enim est actus fortitudinis.

Dixi *transeat antecedens*, quia indiget explanatione. Non est ergo sensus quod martyrium semper imperetur a charitate habituali, licet

¹ Q. 124. a. 1: et 2. o. — ² *Ibid.* a. 2. o. — ³ *Ibid.* a. 1: ad 1.

⁴ Q. 124. a. 2. ad 2.

ita olim senserint Afensis, S. Bonav., Paludanus et alii plures antiqui; constat enim quod adultus nondum justificatus, si cum vera attritione de peccatis mortem pro Christo subeat, sit vere martyr, siquidem ut tradunt SS. Patres apud Sylvium 3. p. q. 66. a. 9. *Quæritur* 2, et dixi supra ex D. Thoma: « Effusio sanguinis propter Christum vicem gerit baptismi »; ad baptismum autem salutarem non requiritur quod procedat a charitate habituali. Sensus ergo est quod martyrium sit opus maxime idoneum quod a charitate habituali imperetur, quodque de facto impetur, si insit. Potest etiam esse sensus quod semper imperetur a charitate vel habituali vel actuali per auxilium Dei moventis, licet nondum inhabitantis. Nullus enim est vere martyr, eo saltem modo quo oportet ad salutem sine aliquo amore Dei super omnia: vel enim est justus vel peccator; si justus, est in charitate habituali; si peccator, debet esse vere pœnitens; non est autem vera et sufficiens pœnitentia ad salutem sine aliquo amore Dei super omnia, ut docemus de Contritione.

Si autem est amor Dei super omnia, ex illo regulariter procedit acceptatio mortis pro Christo, quamvis possint concurrere alia motiva, ut spes gloriæ, metus inferni, dignitas fidei, etc.

Quantum ad verba Christi ¹, non est sensus quod ipsa mortis permissio pro Christo præcise secundum se, sit essentialiter dilectio Dei super omnia, aut eam necessario involvat. Patet ex illo I Cor. 13: *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*. Et certum est multos esse qui parati sunt mori potius quam Christum negare, et tamen sunt luxuriæ, ebrietati, odio fraterno et aliis peccatis mortalibus actualiter addicti.

Neque obstat si dicas eum qui paratus est fundere vitam pro Christo esse etiam paratum cætera omnia et ipsas voluptates, quibus fruitur in vita, propter ipsum deserere, atque adeo reipsa deserit, mortem acceptando. Non obstat, inquam; inde enim ad summum sequitur talem malle omnia deserere quam Christum negare, non tamen velle absolute omnia deserere ut Christo placeat, quod esset actus dilectionis super omnia. Sit paritas in illo qui mallet mori quam fidem amico datam violare, non sequitur inde quod diligat amicum super omnia, cum forte sint multa

alia, quæ vel dare vel facere pro amico nollet, nec eum ideo pro fine ultimo habeat.

Neque est sensus quod sit semper major charitas illius qui subit martyrium, quam aliorum, cum certo constet B. Virginem superasse omnes martyres in charitate, licet in martyrio vitam non finierit.

Sensus est ergo quod inter humanos actus nullus est quo magis demonstrari possit perfectio charitatis, quando habetur, quam martyrio, quasi diceret majorem dilectionis probationem nemo habet quam dare animam pro amicis ¹; quia tanto magis ostenditur aliquis rem aliquam amare, quanto pro ea rem magis amatam contemnit, et rem magis odiosam eligit. Manifestum est autem quod inter omnia alia bona præsentis vitæ, maxime amat homo vitam ipsam et e contrario maxime odit ipsam mortem. Unde sequitur quod is qui subit martyrium non possit suam dilectionem probare aliter magis quam per martyrium.

Dico 2º: Si martyrium consideretur secundum speciem, respective scilicet ad virtutem a qua elicitur, non est actus maximæ perfectionis, quia sic est actus fortitudinis, quæ non est maxima virtutum ².

Si vero consideretur ex parte charitatis imperantis, in tantum est actus maximæ perfectionis, in quantum est maximum signum dilectionis ³, ut modo explicatum est.

Dico 3º: Ad perfectam rationem martyrii requiritur quod aliquis mortem sustineat pro Christo ⁴.

Prob. ⁵ Martyr dicitur testis fidei christianæ per quam nobisabilia pro invisibilibus contemnenda proponuntur, ut dicitur ad Hæbreos 11: ergo ad perfectam rationem martyrii requiritur quod homo testificetur hanc fidem, ostendens opere se omnia præsentia contemnere, ut ad futura et invisibilia bona perveniat. Subsumo: Atqui quandiu homini remanet vita corporalis, nondum ostendit opere se corporalia cuncta despiciere: ergo.

Hinc inferes 1º eos qui tormenta passi sunt propter Christum, sed non usque ad mortem, non esse perfecte et complete martyres ⁶: quod etiam verum est, etsi tale vulnus aut talem cruciatum passi sunt ex quo mors naturaliter sequi debebat, sed miraculose sequi prohibita est, ut in S. Joanne Evang., qui, in ferventis olei dolium missus, ex eo divinitus illæsus evasit; quamvis tamen ob bonam

¹ Quodl. 4. q. 10. a. 1.

¹ Hic q. 124. a. 3. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. 2. 4. o. — ⁵ Ibid. — ⁶ Supp. q. 96. a. 6. ad 7.

martyrii partem sint et dicantur incomplete martyres, et quidam ex his ut martyres ab Ecclesia colantur.

Inferes 2° B. Virginem non fuisse vere et proprie martyrem, sed metaphoricè tantum et incomplete seu similitudinariè propter vehementissimos dolores quos passa est in anima ex morte Filii ¹.

Inferes 3° eum e contra esse vere et proprie martyrem qui, accepto propter Christum lethali vulnere, miraculose vel aliter aliquandiu supervivit, si tandem ex illo vulnere occumbat ². Idem dicendum si vulnus non sit ex se mortale, et tamen exinde mortem incurrat, modo non intercesserit negligentia mortalis in curatione; quia verum est quod vulnus acceptum pro Christo sit prima occasio mortis. Similiter, si ex carcere, exilio, inedia, rapina bonorum, etiamsi sine vulnere, mors sequatur ³.

Dico 4°: Non solum qui directe pro fide christiana, sed etiam qui pro cujusvis virtutis christianæ officio, aut quavis offensa Dei vitanda mortem appetit, vere dicendus est martyr ⁴.

Prob. 1° ex illo Matth. 5: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*, quod pertinet ad martyrium ⁵: atqui ad justitiam pertinet non solum fides, sed etiam aliæ virtutes: ergo.

Prob. 2°. Martyr est testis qui morte sua perhibet testimonium veritati fidei, quæ per Christum nobis innotuit ⁶: unde martyres Christi dicuntur, quasi testes ipsius: atqui qui propter Deum cujusvis virtutis christianæ opus deserere, aut opus malum committere recusat et ob id mortem sustinet, perhibet testimonium veritati fidei: ergo. Prob. min.: quia sic protestatur, si non verbis, saltem factis, se credere Deum talem virtutem exigere et remunerare, tale opus prohibere et punire, quod est veritati, quæ per Christum nobis innotuit, testimonium perhibere: ergo.

Unde multi coluntur in Ecclesia ut martyres, qui non sunt occisi directe causa fidei ⁷; sed vel propter reprehensionem adulterii, ut S. Joan. Bapt., S. Lambertus, et alii; vel propter defensionem jurisdictionis ecclesiasticæ, ut S. Thomas Cantuariensis; vel propter conservationem castitatis ut plures SS. virgines; vel propter alias virtutes.

Hinc etiam inferes hæreticos non posse esse

¹ Illic a. 4. ad 1. — ² Suppl. cit. — ³ *Ibid.* et hic a. 4. ad 2. — ⁴ Illic a. 5. o. — ⁵ *Ibid.* in a. s. c. — ⁶ *Ibid.* o. — ⁷ *Ibid.*

martyres, quia si occiduntur propter fidem quam profitentur, ea fides non est fides Christi, cum eam non teneant propter auctoritatem Christi, alioquin omnia fidei tenerent pariter, sed ipsorum est fides, non supernaturalis utique, sed humana et acquisita: unde non moriuntur propter fidei veritatem. Quapropter S. Aug. conc. 2 in *Psal.* 24. dicit: « Martyrem non pœna, sed causa facit; pœna est communis latroni et martyri, hæretico et catholico, sed causa dispar ».

Petes 1° utrum sint martyres qui occiduntur in bello justo pro defensione reipublicæ adversus infideles aut hæreticos, qui fidem Christi corrumpere moliuntur?

Resp. affirmative ¹, modo militent non intuitu aliquo humano, puta stipendii militaris, honoris mundani, aut boni communis præcise sine relatione ad Deum, sed ex zelo fidei et religionis christianæ: quia sic occiduntur propter Christum, et testimonium sua morte perhibent veritati fidei. Ita post S. Th. censet Sylvius in utroque loco citato.

Dices cum Lessio et Layman.: 1° Hi non voluntate, sed necessitate victi mortem oppetunt; 2° non gerunt similitudinem Christi patientis, qui cum pateretur, non comminabatur, I Petri 2, sed *tanquam ovis coram tondente se obmutuit*, Isa. 51; 3° tales Ecclesia non colit ut martyres: ergo.

Resp. ad primum, neg. ant. Si enim hi velent cedere hosti et negare fidem, non occiderentur: ergo voluntate mortem oppetunt, non minus quam si fugiendo occiderentur. Ad secundum, resp. eos gerere similitudinem mortis Christi, si non quoad omnes circumstantias, saltem quoad principale, quatenus pro veritate et virtute mortem voluntarie sustinent, quam, si hosti cedere vellent, possent vitare. Sic qui fugiendo tyrannum occiditur, non gerit similitudinem mortis Christi quoad omnia, et tamen est vere martyr. Ad tertium, neg. consequ. Hi enim possunt esse coram Deo vere martyres, quamvis ut tales ab Ecclesia non colantur; quia Ecclesia neminem pro sancto habet nisi post diligentem inquisitionem. De occumbentibus autem in bello adversus infideles aut hæreticos non solet instituere inquisitionem, quia difficilior est, cum in eo plures militent vel hæretici, vel schismatici, vel facinorosi, aut alii ex mero motivo humano absque ullo respectu ad Deum.

Sed utrum qui seposita causa fidei occiduntur in bello justo propter defensionem boni

¹ Illic a. 4. ad 3. et in Suppl. q. 96. a. 6. ad 11.

communis tantum, sint martyres, si tamen militent cum relatione ad Deum, puta ut satisfaciant debito iustitiæ legalis, qua tenentur erga rempublicam? non ita constat; videtur tamen asserere S. Doctor ¹ dum dicit: « Bonum reipublicæ est præcipuum inter bona humana; sed bonum divinum quod est propria causa martyrii est potius quam bonum humanum: tamen quia bonum humanum potest effici divinum, ut si referatur ad Deum; ideo potest esse quodcumque bonum humanum martyrii causa secundum quod in Deum referatur ». Idem sentire videtur doctissimus ejus interpretes Sylvius ibidem dicens illos qui pro defensione reipublicæ in bello justo occiduntur posse esse martyres, si illam defendant propter Deum ex amore iustitiæ et legis divinæ; sic enim moriuntur ne virtutis officium deserant.

Petes 2° utrum licitum sit se offerre martyrio?

Resp. negative regulariter loquendo ²; quia non est licitum exercere actum virtutis, nisi cum fieri potest absque detrimento spirituali vel corporali alterius, aut nisi rationabilis causa postulat ut fiat; alioquin sufficit quod homo sit omnino paratus ad illum, cum recta ratio attentis circumstantiis omnibus postulat fieri: atqui regulariter loquendo se offerre martyrio, est dare tyranno occasionem injuste agendi, nec ordinarie subest rationabilis causa se offerendi, quin potius est temerarium et præsumptuosum: ergo.

Sed quid de illis mulieribus quæ se in aquas projecerunt ut insectatores suæ pudicitiae vitarent, vel prævenientes manus carnificum sponte in ignem prosilierunt, quas Ecclesia colit ut martyres?

Resp. eas a quibusdam excusari propter inculpatam ignorantiam, quia licet suiipsius occisio sit contra jus naturæ, potuerunt tamen inculpate ignorare an non in talibus circumstantiis esset licita. Sed melius cum SS. Aug. et Thoma ³ dicendum est eas excusari, quod id fecerint ex instinctu Spiritus sancti latenter id suggerentis et jubentis. Unde canit Ecclesia de S. Appollonia quod in ignem se projecit majori Spiritus sancti flamma intus accensa. Et merito coluntur ut martyres, quia, licet non sint occisæ a persecutoribus, hi tamen sua persecutione fuerunt causa cur, ne a virtute deficerent, vitam suam perderent.

¹ Hic a. 5. ad 3. — ² Hic a. 1. ad 3. — ³ Hic q. 64. a. 3. ad 4.

Consectaria præcedentis doctrinæ.

De conditionibus requisitis ad verum et salutare martyrium.

Colliges ex dictis articulo præcedenti quatuor conditiones requiri ad verum et salutare martyrium.

Prima est quod vere sequatur mors, alias non erit perfectum testimonium ¹.

Secunda quod voluntarie acceptetur, quia est actus virtutis qui debet esse voluntarius ².

Quapropter si quis adultus dormiens causa fidei occidatur, absque eo quod antea de martyrio cogitaverit, probabile est quod non sit vere martyr: secus, si coniectus in vincula martyrium subire proposuerit, sicut dormiens vere baptizatur, qui antea baptismum desideravit.

Si dicas Eucharistiam et Extremam Unctionem conferri usu rationis privatis in periculo mortis, etsi antea non petierint, et in istis vim habere; resp. disparitatem esse quod qui christiane vixit, censetur habere propositum adhibendi media ordinaria et per se ordinata ad salutem, qualia sunt sacramenta; secus martyrium quod est medium extraordinarium et difficile. Nec enim omnes christiani ita sunt animo comparati ut illud desiderent, sicut desiderant sibi applicari sacramenta in necessitate.

Non est tamen improbabilis sententia contraria Cajetani hic art. 2. et Sylvi 3. p. q. 66. art. 11. *quæritur* 3, nimirum justum aut peccatorem vere pœnitentem, si omnia sua in Deum ut in finem retulerit, et dormiens occidatur propter Christum, absque eo quod explicite de martyrio cogitaverit, esse martyrem, quia in ea dispositione censetur mors aliquo modo voluntarie suscepta.

Quantum vero ad infantes qui propriam voluntatem adferre non possunt, eam supplet specialis gratia, sicut in Baptismo ³.

Tertia conditio est ut acceptetur mors propter causam honestam et piam ⁴, ita ut causa mortis sit opus virtutis christianæ in ordine ad Deum et propter Deum. Unde qui moreretur pro confessione veritatis geometricæ, aut alterius scientiæ profanæ, non esset martyr; secus si pro vitando in ea re mendacio, quatenus id est contra doctrinam Christi et displicet Deo. Similiter, si quis mereretur pro virtute morali, quia dedecet philo-

¹ Hic a. 4. o. — ² Ibid. a. 1. o. — ³ Ibid. a. 1. ad 1. — ⁴ Ibid. a. 5. o. et ad 2.

sophum, non esset martyr, secus si quia de-
debet christianum.

Quarta conditio est dispositio interior quoad
gratiam et charitatem, et hæc majorem pati-
tur difficultatem.

1° Non prærequiri gratiam sanctificantem
aut charitatem habituales, nec proinde con-
tritionem perfectam quæ justificat, constat ex
dictis conclusione prima hujus art. argu-
mento tertio ubi soluta sunt quæ objiciuntur
ex Joan. 15 et ex S. Th. hic art. 2. si præterea
objicias illud I Corinth. 13 : *Si tradidero cor-
pus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non
habuero, nihil mihi prodest.* Et illud S. Th. 3. p.
q. 66. a. 12. ad 2 : « Effusio sanguinis non
habet rationem Baptismatis si sit sine chari-
tate ». Resp. hæc intelligenda esse, non ne-
cessario de habitu charitatis, qua homo con-
stituitur Dei amicus, filius, et hæres regni,
sed de charitate vel habituali vel actuali, hoc
est, sincero Dei amore qualis esse solet in ca-
techumenis et pœnitentibus.

2° Non sufficit in peccatore præcise hic
actus : volo mortem subire pro Christo se-
cluso omni motu pœnitentiæ, sed requiritur
vera pœnitentia seu attritio de omnibus pec-
catis saltem mortalibus. 1° Quia si baptismus
hanc requirat in adulto, a fortiori marty-
rium, quod non est institutum contra pecca-
tum sicut baptismus. 2° Quia nemo a Deo
aversus per peccatum, potest ipsi reconciliari
nisi per motum contrarium, qui est motus
pœnitentiæ : unde Trident. sess. 24 cap. 4, de-
clarat motum contritionis saltem imperfectæ
quovis tempore fuisse necessarium ad impe-
trandam veniam peccatorum. 3° Quia nullum
est fundamentum asserendi martyrium tol-
lere obligationem vel adimplendi præcepta,
vel adhibendi media per se ad salutem insti-
tuta aut necessaria, cum ipsum, ut jam dixi,
non sit per se institutum ad tollendum pecca-
tum. Quapropter si homo cui imminet mar-
tyrium non sit baptizatus, debet baptizari, et
si sit post baptismum relapsus, debet confi-
teri, ubi tamen utriusque fuerit commoditas.

Obj. 1° hunc actum : Volo mortem subire
pro Christo, includere pœnitentiam saltem
virtualem, quæ videtur sufficiens.

Resp. id quidem esse verum, si talis actus
procedat ex amore Dei super omnia, et subito
raptus ad martyrium, vel ex fervore charita-
tis, vel ex oblivione aut ignorantia non re-
cordetur peccatorum ; sed nego hunc actum
necessario et semper importare dilectionem
Dei super omnia, ut dixi loco prius citato

primæ conclusionis, et eum nude sumptum
absque tali dilectione aut formalis pœnitentiæ
motu, sufficere propter rationes mox allatas.

Obj. 2° verba Christi Matth. 10 : *Omnis qui
confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego
eum coram Patre meo* ; et hæc S. Thomæ 3. p.
q. 87. art. 1. ad 2 : « Passio pro Christo
suscepta purgat ab omni culpa et veniali et
mortali, nisi actualiter voluntatem peccato
invenerit inhærentem » : atqui qui peccati non
recordatur, aut qui recordatur, sed deponit
simpliciter affectum ad illum absque ulte-
riori attritione de præterito, non habet vo-
luntatem actualiter peccato inhærentem :
ergo.

Resp. ad 1, simili modo dictum esse de
Baptismo, Marc. 16 : *Qui crediderit et baptiza-
tus fuerit, salvus erit*, et tamen requiritur attri-
tio ad Baptismum. Hæc ergo et similes senten-
tiæ generales intelliguntur sub certis limita-
tionibus, nimirum si adsint aliunde requisita.

Ad D. Th., requirit equidem quod mar-
tyrio plectendus deponat affectum ad pecca-
tum, sed per veram pœnitentiam ; non enim
plus tribuit martyrio quam baptismo : « Ef-
fusio, inquit ¹, sanguinis pro Christo vicem
gerit Baptismatis » ; ad Baptisma autem re-
quirit in adulto motum pœnitentiæ. Et aliunde
aperte sibi contradiceret, ut patet ex verbis
ejus cit. supra ex q. 66. tertiæ partis.

Inst. : Juxta SS. Patres martyrium super-
eminet Baptismo : ergo quantumvis requira-
tur motus pœnitentiæ ad Baptismum, non se-
quitur eum requiri ad martyrium.

Resp. dist. ant.² : martyrium supereminet
Baptismo quantum ad vim causandi gratiam,
quasi illam causaret absque dispositionibus
quas requirit Baptismus, neg. ; quantum ad
alias prærogativas, conc. Prima est quod non
solum culpam, sed etiam culpæ possibilita-
tem auferat, et hominem actualiter introdu-
cat in vitam beatam. Secunda, quod non sit
tantum mystica et figuralis repræsentatio pas-
sionis Christi, sicut Baptismus, fluminis, sed
vera et realis imitatio ³. Tertia quod ultra
præmium essenziale beatitudinis, etiam asse-
quatur aureolam.

Obj. 3° : Si ad martyrium salutare prærequi-
ratur motus pœnitentiæ seu attritio quæ in-
cludat aliquem Dei amorem super omnia,
merito poterit Ecclesia de multis martyribus
dubitare an sint beati, ac proinde pro illis
orare contra illud Innocent. III, c. *Cum Mar-*

¹ Hic a. 1. ad 1. — ² 3. p. q. 66. a. 12. o. — ³ Suppl.
q. 96. a. 6. o.

thæ, de Celebrat. Miss., § finali, ex S. Aug.: « Injuriam facit martyr qui orat pro martyre ». Non enim Ecclesiæ certo constat saltem statim an tales habuerint hunc poenitentiae motum: ergo.

Resp. 1° hoc argumentum esse in omni sententia solvendum; sic enim ipsum retorqueo. Si ad martyrium salutare requiratur ut qui eo plectendus est deponat saltem affectum ad peccatum, quod omnes admittunt, merito dubitare poterit Ecclesia de multis martyribus an sint beati, ac proinde pro illis orare, non enim Ecclesiæ certo constat saltem statim an tales deposuerint affectum ad peccatum, siquidem contrarium possit contingere, ut dixi supra.

Resp. 2° Ecclesiam non statim aliquem pro S. Martyre colere, nisi certo ipsi constet quomodo se in confessione et passione gesserit.

Interim, inquit Layman ex Durando, pie credendum est nunquam hominem voluntariam mortem oppetere pro Christo, nisi ardentis charitatis actu præcedente. Cum enim ista voluntas moriendi pro fide revelata sit actus ex objecto præstantissimus et suapte natura difficillimus, quadam congrua necessitate impetrat a Deo uberiores gratias per quam disponatur ad charitatis operationem; alioquin Deus videretur deficere in necessariis, cum major gratia sit necessaria ad difficiliorum actum. Est sane communis doctorum fideliumque omnium persuasio morituris omnibus esse necessarium dilectionis actum; cur itaque non existimemus Deum opitulatione gratiæ suæ mentem hominis disponere ad hunc actum, si pro veritate fidei animam suam positurus sit? Idque etiam historiæ testantur, et multorum experientia comprobavit eos, qui ad martyrium destinabantur aut aliquid pro fide catholica patiebantur, ardentissima charitate flagrasse. Sic etiam discurrit Cajet. Hic a. 2. § *Num martyrium*.

ARTICULUS III.

DE VITIIS OPPOSITIS FORTITUDINI, NEMPE DE TIMIDITATE, INTIMIDITATE ET AUDACIA.

Q. 125, 126, 127.

Nota. Timor inordinatus de quo hic agitur, est excessus in timendo, et defectus in audendo. Ex 1° capite dicitur timiditas, ex 2° ignavia; sed propter affinitatem utrumque communi vocabulo dicitur *timiditas*. Intimiditas seu vacuitas iusti timoris est defectus in ti-

mendo; audacia seu temeritas est excessus in audendo et aggrediendo: ubi vides non sumi hic timorem et audaciam præcise prout sunt passiones, sic enim sunt secundum se indifferentes, sed prout important defectum seu excessum horum passionum.

Dico: Hæc tria, timiditas, intimiditas et audacia, sunt peccata opposita fortitudini, quandoque mortalia, quandoque venialia ¹.

Prob. prima pars ². Hæc tria deflectunt a regula seu medio rectæ rationis, nimirum timiditas timendo quod, quando, ubi non oportet, vel plusquam oportet; intimiditas e contra non timendo quod, aut quando, aut quantum timere oportet ³ audacia audendo seu aggrediendo quod, quando, ubi non oportet, aut plusquam oportet ⁴: ergo.

Prob. secunda pars ⁵. Fortitudo, ut dictum est, versatur circa timores et audacias, illos et illas moderando secundum dictamen rectæ rationis, scilicet ut neque nimius sit timor, neque nullus, neque nimia sit audacia, neque nulla, sed utraque passio in medio seu intra limites rectæ rationis consistat: atqui timiditas excedit in timendo; intimiditas deficit in timendo; audacia excedit in audendo: ergo opponuntur fortitudini.

Circa timorem observandum est quod loquamur hic de timore qui est circa pericula mortis, circa quæ maxime versatur fortitudo; non de communi timore qui in omni peccato reperitur ⁶. Cum enim timor nascatur ex amore, et in omni peccato includatur amor inordinatus, ita et timor: sic avarus amat divitias, et inde timet amittere illas, luxuriosus voluptates, ambitiosus honores, etc. Solus ergo timor qui versatur circa gravia pericula, maxime pericula mortis, opponitur fortitudini.

Prob. tertia pars. Deordinatio passionum si in se sistat, nec ad aliud grave malum impellat, cum sit deordinatio rei secundum se indifferentis, non excedet culpam venialem: ergo timiditas, intimiditas et audacia non sunt mortales, nisi ratione mali vel periculi ad quod movent; ita ut si timor impellat ad grave malum, erit mortalis, si ad leve, erit venialis ⁷, ut si quis timore mortis transgrediatur præceptum obligans sub mortali, peccat mortaliter, si obligans sub veniali, peccat venialiter. Similiter, si ex intimiditate aut audacia quia quis se exponit gravi periculo puta

¹ Q. 125. a. 1. 2. et 3. o. — ² Q. 126. a. 1. et 2. o. — ³ Q. 127. a. 1. et 2. o. — ⁴ *Ibid.* a. 2. a. 1. o. — ⁵ *Ibid.* a. 2. a. 2. o. — ⁶ Q. 125. a. 2. o. — ⁷ *Ibid.* a. 3. o.

mortis vel mutilationis, peccat mortaliter; si levi tantum periculo, peccat venialiter.

Ubi adverte hujusmodi malitiam in passione non esse distinctam a malitia vel mali vel periculi quod incurritur, proindeque non explicandam necessario in confessione, ut si metu mortis pejeres, sufficit dicere te pejerasse, quia in tantum timor iste est malus mortaliter, in quantum est causa perjurii; unde non habet aliam malitiam mortalem quam perjurii. Excipe duos casus. Primus est, si metuas malum aliunde prohibitum sub mortali, ut si metu non adulterandi pejeres, quia timor non adulterandi, sicut illius amor est secundum se malus independenter a perjurio. Secundus casus est, si sis paratus quodcumque peccatum committere potius quam amittere rem, puta vitam pro qua times: quia malitia hujus dispositionis videtur specie distincta a malitia

vel perjurii, vel homicidii, quod occasione data perpetrare ad vitandam mortem: unde debes explicare in confessione te talem timorem habuisse, et ex illo te tale crimen admisisse.

Nota insuper intimiditatem et audaciam seu temeritatem oriri ex triplici causa: 1° ex eo quod quis vitam suam minori faciat quam oportet; 2° ex superbia qua quis sibi præfidit et alios contemnit quasi ab illis non possit lædi aut superari; 3° ex animi stoliditate, qua quis ita sit hebes, ut non videat quibus periculis sit expositus. Adde pro audacia eam etiam plerumque oriri ex appetitu vanæ gloriæ: regulariter enim audaces sunt jactabundi, et volunt videri fortes, cum sint timidi.

Petes utrum timor excuset a peccato?

Resp. ¹ quod timor inordinatus, de quo hic est quæstio, non excuset a toto, bene tamen a tanto, quatenus minuit voluntarium.

DISSERTATIO II.

De partibus fortitudinis.

A q. 128. ad q. 140.

ARTICULUS I.

QUOT SINT PARTES FORTITUDINIS?

D. Th. q. 128.

Nota. Alicujus virtutis, ut jam antea notavi, possunt esse partes triplicis generis, subjectivæ, integrales et potentiales ¹. Fortitudinis non sunt partes subjectivæ, quia non dividitur in multas virtutes specie distinctas, cum sit circa materiam valde specialem, scilicet circa pericula mortis, quæ sunt omnia ejusdem rationis, licet alia aliis majora.

Assignantur autem ei partes integrales et potentiales ². Sed partes integrales non sic sunt intelligendæ, quasi ex ipsis coalescat virtus fortitudinis, sed quia ad integrum ejus officium requiruntur. Partes autem potentia-

les sunt quæ cum fortitudine in aliquo conveniunt, et in aliquo disconveniunt, et ideo illi adjunguntur ut secundariæ principali.

Dico: Fidentia, magnificentia, patientia, et perseverantia sunt partes tam integrales quam potentiales fortitudinis sub diversa ratione ³.

Prob. ³. Duplex est actus fortitudinis, ut dictum est, aggredi scilicet et sustinere. Ad actum aggrediendi duo requiruntur: unum, promptitudo animi ad periculum subeundum, et hanc confert fidentia seu fiducia, qui enim confidit se malum imminens superaturum, prompte ac facile periculum subit; alterum est strenuitas in executione illorum quæ fidenter inchoavit, et hanc confert magnificentia, quam definit S. Aug. ex Tullio: « Rerum magnarum et excelsarum, cum animi ampla quadam et splendida propositione, cogitatio atque administratio », id est executio; ut

¹ Q. 128. a. unico. o. — ² Ibid.

³ Q. 128. a. 4. o. — ² Q. 128. a. unico. o. — ³ Ibid.

scilicet amplo et fidenti proposito executio non desit.

Ad alium actum fortitudinis qui est sustinere, duo etiam requiruntur¹, quorum primum est ne difficultate imminentium malorum animus frangatur per tristitiam et dolorem, et decidat a sua magnitudine; et quantum ad hoc ponitur patientia: secundum, ne diuturna difficilium passione homo fatigetur et desistat; et ad hoc ponitur perseverantia.

Itaque si hæ virtutes considerentur ut versantes circa materiam fortitudinis, scilicet pericula mortis, sunt quasi partes integrales ipsius, utpote sine quibus integrum fortitudinis officium non habetur². Si vero considerentur ut versantes circa alias materias in quibus est minus difficultatis, sunt virtutes distinctæ a fortitudine, cui tamen, quia cam imitantur, adjunguntur ut secundariæ principali, et ideo dicuntur partes ejus potentiales.

Nota. Prædictis adjungit Macrobius *magnanimitatem, securitatem, et constantiam*³. Sed hæ continentur sub prioribus; *magnanimitas et securitas*, sub fidentia; *constantia*, sub perseverantia. Etenim fidentia importat credulitatem mali vitandi, seu boni consequendi, et inde spem conficiendi: utrum parit *magnanimitas*, facit enim ut id quod est arduum, credatur fieri posse, et ejus desiderium injicit, ut patet modo: unde S. Th. q. sequenti ponit magnanimitatem loco fidentiae. *Securitas* est perfectio fidentiae excludens timorem et anxiam curam. *Constantia* pertinet ad perseverantiam, quia ad utrumque pertinet firmiter persistere in bono, licet tamen secundum quid differant, ut dicam art. penultimo.

ARTICULUS II.

DE MAGNANIMITATE, QUÆ PONITUR LOCO FIDENTIÆ.

D. Th. q. 129.

Dico 1°: Magnanimitas est virtus inclinans ad magna in omni virtutum genere opera magno honore digna⁴.

Explicatur. Dicitur *ad magna inclinans*; quia magnanimitas dicitur quasi magnitudo animi; magnus autem animus solus ille est qui non nisi ad magna aspirat, magna cogitat,

æstimat magna, parva negligit et vilipendit.

Dicitur *in omni virtutum genere*; quia nihil vere magnum est in rebus humanis præter virtutem, quæ facit hominem simpliciter bonum in hac vita et beatum in æterna; opera autem virtutum non sunt omnia æqualia, sed alia parva et mediocria, alia magna et ardua, ut magna vitæ austeritas, magni pro animarum salute labores, magna in gravibus malis patientia, et ad hæc magna inclinatur magnanimitas.

Si dicas quamlibet virtutem, si perfecta sit, inclinare ad magnum in suo genere, v. g. perfecta abstinencia ad magna jejunia, etc.

Resp. quamlibet virtutem inclinare ad magnum in suo genere sub ratione peculiaris honestatis quam habet ex sua natura, et magnanimitas sub ratione magni et ardui⁵: v. g. perfecta abstinentiæ virtus inclinatur ad magna jejunia, non quia magna et ardua, sed propter propriam abstinentiæ honestatem, quam his operibus imprimere contendit, et quæ propter operum magnitudinem illustrior est; at magnanimitas inclinatur ad illa in quantum habent rationem cujusdam excellentiæ, seu quia sunt magna et ardua atque consentanea magno et generoso animo, magnis et superioribus principiis instructo, magnis gratiæ auxiliis adjuto, magnis præmiis illecto; qui enim hæc perpendit, facile intelligit magna virtutum opera sibi congruere.

Dixi 3°, *magno honore digna*; quia magnis virtutum operibus magni debentur honores, non solum ab hominibus, sed maxime a Deo. Et quia ex appetitu aut contemptu bonorum homo promovetur ad magna aut ab eis retrahitur (qui enim nimium appetunt honorem, illum non quærunt ubi, quando, quomodo oportet, ut ambitiosi et vanæ gloriæ cupidi, et qui contemnunt, sunt vecordes et pusillanimes ad magna), hinc fit quod honores sint materia remota circa quam versatur magnanimitas⁶, et appetitus honorum materia proxima; quem appetitum sic moderatur, ut neque nimius neque minor sit quam oportet, honorumque usus sit talis ut neque in honorationibus extollatur animus, neque frangatur in delonorationibus.

Ex quo habes actum primarium magnanimitatis, adeoque finem ejus principalem et objectum formale, esse tendere ad magna magno honore digna, non quidem propter honorem, sed propter eorum excellentiam,

¹ Q. 129. a. 4. ad 2. — ² *Ibid.* a. 1. o.

³ Q. 123. a. unico. o. — ⁴ *Ibid.* — ⁵ *Ibid.* ad 6. et q. 129. a. 6. et 7. et q. 137. a. 4. o. — ⁶ Q. 129. a. 1. ad 3. a. 4. ad 1. et a. 3. o. et alibi.

ratione cuius sunt honore digna, actum vero secundarium esse moderari appetitum et usum honorum, ut dictum est, in ordine ad magna patranda; sicut in fortitudine actus ejus primarius est sustinere et aggredi; secundarius est moderari timores et audacias: ejusdem enim virtutis est promovere ad bonum et tollere ejus impedimenta.

Porro neque quoscumque honores respicit magnanimitas, sed magnos duntaxat¹; quia circa parvos versatur alia virtus innominata, nisi quod vocetur a suis extremis *philotimia*, id est, amor honoris, et *aphilotimia*, id est, sine amore honoris; virtutis enim est, et laudabile quandoque amare honorem, quandoque non curare de honore, prout scilicet utrumque moderate fieri potest. Idcirco etiam quamvis magnanimus parvipendat honorem mundanum, quia fragilis est et caducus, atque bonis et malis communis; attamen verum et solidum ex virtute honorem apud Deum, sanctos et probos, æstimat et secundario appetit.

Sed statim insurgit difficultas cur circa appetitum parvorum et magnorum honorum assignetur duplex virtus (eadem difficultas currit de liberalitate et magnificentia circa parvas et magnas pecunias) et non assignetur duplex circa parvos et magnos timores, circa parvas et magnas concupiscentias, circa parvas et magnas iras, et sic de cæteris virtutibus; sed una et eadem fortitudo moderatur parvos et magnos timores, eadem temperantia magnas et parvas concupiscentias, etc.

Resp. hanc esse disparitatem²: tota ratio virtutis moralis in eo sita est quod passiones circa quas versatur contineat in medio seu intra limites rectæ rationis. Quamvis autem omnes passiones habeant vim resistendi rationi tam ex parte sui quam ex parte objectorum, sunt tamen quæ habent magnam vim resistendi rationi principaliter ex parte passionis; quædam vero principaliter ex parte rerum, quæ sunt objecta passionum. Passiones autem non habent magnam vim resistendi rationi, nisi fuerint vehementes, eo quod appetitus sensitivus in quo sunt passiones, naturaliter subditur rationi, et ideo virtutes quæ sunt circa hujusmodi, non ponuntur nisi circa id quod est magnum in illis; versatur enim virtus, ut communiter dicitur ex philosopho, circa difficile et bonum, proindeque ad parvum non opus est virtute, sed sufficit ipsa ratio, cui non multum resistitur.

¹ Q. 129, a. 2, o. — ² *Ibid.*

In passionibus autem quæ habent magnam vim resistendi rationi principaliter ex ipsis rebus exterioribus, quæ sunt eorum objecta, ut cupiditas pecuniæ et honoris (sub pecunia intellige omnia ad vitam necessaria ut possidenda), oportet esse virtutem non solum circa id quod est maximum in eis, sed etiam circa mediocria et minora, quia res exterius existentes etiam si sint parvæ, sunt multum appetibiles, adeoque vinci difficiles, utpote necessariæ ad vitam hominis, pecunia ad vitam animalem, honor ad vitam politicam. Et ideo circa appetitum pecuniarum sunt duæ virtutes: una circa mediocres, scilicet liberalitas, altera circa magnas, scilicet magnificentia. Similiter circa honores sunt duæ virtutes: una circa mediocres, quæ, ut dixi, est innominata, sed ex suis extremis nominatur *philotimia* et *aphilotimia*, et altera circa magnos honores, et est magnanimitas. Consule Cajet. in hunc locum.

Urgebis: In passionibus quæ habent magnam vim resistendi rationi principaliter ex parte passionis eadem virtus quæ primario versatur circa id quod est in eis magnum, secundario versatur circa id quod est in eis parvum: v. g. eadem fortitudo quæ primario moderatur magnos timores, secundario moderatur parvos, et sic de cæteris: ergo similiter de iis passionibus quæ habent magnam vim resistendi rationi principaliter ex parte objectorum, ita ut eadem magnanimitas quæ primario versatur circa magnos honores, versatur secundario circa parvos; et sic de magnificentia circa pecunias.

Resp. 1° neg. suppositum antecedentis¹. Dixi enim quod in passionibus quæ principaliter habent vim resistendi rationi ex parte passionis, non opus sit virtute, nisi sint vehementes, quia alioquin ad eas moderandas sufficit ratio, cui naturaliter subditur appetitus sensitivus in quo hæc passiones subjectantur.

Resp. 2°, dato in præfatis passionibus, etiam quando non sunt vehementes, opus esse virtute, et eas secundario regi ab eadem virtute, a qua primario reguntur, dum sunt vehementes; id tamen dici non potest de magnanimitate et magnificentia. Et ratio disparitatis petitur ex eodem S. Th. principio, nimirum, quia, quoad priores, eadem virtus attingit magnum et parvum in sua materia sub eadem ratione formali, eo quod magnum et parvum in illis non constituent diversum statum, proindeque non mutant rationem honesti; sic v. g. eadem fortitudo quæ moderatur magnos timores ex motivo propriæ honestatis, ex eodem motivo

¹ Q. 129, a. 2, o.

moderatur parvos; similiter castitas circa magnas et parvas concupiscentias, mansuetudo circa magnas et parvas iras, etc. At vero in passionibus quæ vim magnam resistendi rationi principaliter habent ex rebus exterioribus, quæ sunt honores et pecuniæ, parvum et magnum inducunt diversas rationes formales honesti; quia cum magni honores et magnæ pecuniæ non sint nisi paucorum, diversum efficiunt, ac proinde mutant rationem decori et honesti: unde, qui sunt digni magnis honoribus, aut magnas expensas sunt facturi, in moderando horum affectu et usu aliam sane rationem honesti et decori spectant et adhibent, quam soleant communiter homines in mediocribus.

Dico 2°: Magnanimitas est vera virtus ab aliis distincta, pertinens ad fortitudinem, ut pars ejus potentialis ¹.

Prob. prima pars ². Ad rationem virtutis moralis pertinet ut in rebus humanis servetur modus et bonum rationis: atqui magnanimitas ponit modum rationis circa magnos honores et magna opera magnis honoribus digna: ergo.

Hinc patet secunda pars ³. Quia virtutes distinguuntur ex objecto, magnanimitatis autem est, ut patet, objectum speciale ab objectis aliorum virtutum distinctum: ergo.

Prob. tertia pars ⁴. Magnanimitas convenit cum fortitudine, in quantum firmat animum circa aliquid arduum; deficit autem ab illa in hoc quod firmat animum in eo circa quod est facilius firmitatem servare: ergo. Prob. min.: fortitudo firmat animum contra pericula mortis, magnanimitas circa magnos honores et excellentia opera aggredienda: atqui facilius est hoc posterius quam prius: ergo.

Equidem verum est quod magnanimus etiam alacriter suscipiat pericula mortis, quando recta ratio postulat, sed hoc facit pro iis quæ magna sunt, et sub ratione magni boni consequendi ⁵: operatur enim magnum in actu fortitudinis sicut in actibus aliarum virtutum. Unde philosophus dicit quod magnanimus non sit μικροκίνδυνος, id est, pro parvis periclitans, sed μεγαλοκίνδυνος, id est, pro magnis periclitans.

Dices contra primam partem conclusionis: Virtutis proprietates sunt laudabiles: atqui magnanimitas habet proprietates plures vituperabiles: ergo. Prob. min.: 1° opponitur humilitati, quatenus magnanimus se dignum

reputat magnis et alios contemnit; 2° magnanimus non est memor beneficiorum; 3° est otiosus et tardus; 4° utitur ironia ad multos; 5° non potest aliis convivere nisi amicis; 6° magis appetit infructuosa quam fructuosa: hæc ex philosopho: ergo.

Resp. nihil horum, quatenus ad magnanimum pertinent, esse vituperabile, sed maxime laudabile ¹. Unde ad primum, quamvis magnanimitas et humilitas in contraria tendere videantur, non sunt tamen contraria, quia procedunt secundum diversas rationes. Magnanimus se magnis dignificat secundum considerationem donorum quæ possidet ex Deo; humilis se parvipendit secundum considerationem propriæ infirmitatis. Magnanimus contemnit alios secundum quod deficiunt a donis Dei, hoc est, non tantum eos appretiat ut pro eis aliquid indecens faciat; humilis alios honorat præsertim superiores in quantum in eis aliquid inspicit de donis Dei.

Ad secundum ², sic intelligendum est quod non sit magnanimo acceptabile beneficia ab aliis recipere, quia eis majora rependiteo quod in actu gratitudinis sicut in actibus aliarum virtutum, vult excellere; quo facto, nihil est quod memor sit accepti beneficii.

Ad tertium ³, magnanimus dicitur otiosus et tardus, non quod deficiat ab operando ea quæ sibi conveniunt, sed quia non ingerit se quibuscumque operibus, sed solum magnis, quæ diuturniori et majori perpensione indigent.

Ad quartum ⁴, ironia non sumitur hic prout opponitur veritati, sed pro quadam dissimulatione, quatenus magnanimus non totam suam magnitudinem monstrat, maxime inferiorum multitudini, cui odiosum foret, quod quasi se jactaret.

Ad quintum ⁵, non convivit scilicet familiariter nisi amicis, ut vitet adulationem et simulationem, quæ pertinent ad animi parvitatem; nemini tamen est morosus aut molestus, sed convivit omnibus et magnis et parvis decenter, prout recta rationis regula postulat.

Ad sextum, sensus est quod præferat honesta, licet infructuosa, utilibus.

Præter has magnanimitatis proprietates plures alias enumerat Aristoteles: 1° Modice honoribus etiam magnis et a bonis viris oblatis delectari, a vulgo et ob res parvas oblatos contemnere; 2° in prosperis et adversis moderatum se præbere; 3° neminem aut

¹ Q. 129. a. 3. 4. et 5. o. — ² Ibid. a. 3. o. — ³ Ibid. a. 4. o. — ⁴ Ibid. a. 5. o. — ⁵ Ibid. ad 2.

¹ Q. 129. a. 4. ad 4. — ² Ibid. ad 5. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

vix quemquam rogare », quia quæ ab aliis potest accipere vel parva sunt, vel propria industria potest acquirere magnanimus; « 4° libenter alteri operam præbere; 5° cum magnatibus præstare se magnum », nimirum non eis adulando, nec sinendo suam libertatem ab eorum auctoritate opprimi; « cum mediocribus moderatum; 6° non se locis aut functionibus honoratioribus ingerere », hoc enim est potius ambitiosi quam magnanimi; « 7° aperte odisse et aperte amare », quæ scilicet sunt amore vel odio digna, quia timentis est sententiam occultare; « 8° non facile admirari, nihil enim ei magnum est », nempe in rebus humanis; « 9° non meminisse injuriarum », hoc enim vilis est animæ; « 10° non cupide loqui de hominibus, nec etiam aliorum adulator esse neque maledicus; 11° in rebus quæ necessario perferendæ sunt, aut parvæ, non esse quæribundus aut supplex ».

Petes utrum bona fortunæ, puta, divitiæ, potentiæ et amici, conferant ad magnanimitatem?

Resp.: Magnanimus bona fortunæ secundum se contemnit, in quantum non reputat ea magna pro quibus debeat aliquid indecens facere¹. Quia tamen ad actus virtutem deserviunt, per divitias enim, potentias et amicos, habetur facultas magna operandi, ideo bona fortunæ conferunt ad magnanimitatis exercitium tantum²; quoad habitum enim potest esse magnanimus sine illis.

ARTICULUS III.

DE VITIIS OPPOSITIS MAGNANIMITATI.

QQ. 130, 31, 32, 33.

Magnanimitati opponuntur tria vitia per excessum: *præsumptio* quæ respicit opus; *ambitio*, honorem; *inanis gloria*, famam et opinionem; unum per defectum, scilicet *pusillanimitas*.

§ I.

De præsumptione.

Dico: Præsumptio est peccatum oppositum magnanimitati per excessum³.

Prob. prima pars⁴. Præsumptio, quæ et præsentia dicitur, est qua quis aggreditur vel aggredi contendit id quod superat vires illius: atqui hoc est contra legem naturalem

omnibus rebus ex divina ordinatione inditam, juxta quam quælibet actio commensatur virtuti agentis, nec aliquod agens naturale nititur ad agendum id quod excedit suam virtutem: ergo.

Dum dico præsumptuosum aggredi supra vires suas, intellige vires quas vel in seipso vel in aliis paratas habet; quod enim possumus cum auxilio amicorum et maxime Dei, non censi debet nobis impossibile¹, quia, ut ait philosophus, quod possumus per amicos, aliquantulum per nos possumus. Unde non sumus præsumptuosi, quando aggredimur opera virtutum aut eis nos voto adstringimus sub confidentia divini auxilii, quod Deus petenti ut oportet non denegat.

Prob. secunda pars². Magnanimitas, ut dictum est, consistit in medio, non quidem secundum quantitatem ejus in quod tendit, quia tendit in maximum, sed in medio rationis quod est secundum proportionem ad propriam facultatem: atqui hoc medium excedit præsumptuosus tendens ad id quod est supra suam facultatem: ergo.

Si dicas juxta D. Th. q. 14. a. 2. et q. 21. a. 3. o. præsumptionem opponi partim spei, partim dono timoris,

Resp. equidem præsumptionem qua quis ex nimia divinæ misericordiæ confidentia expectat a Deo veniam peccatorum absque poenitentia aut gloriam sine meritis, non opponi magnanimitati, sed partim spei, partim timori, quia nihil præsumit de suis viribus, sed de Dei misericordia: et de tali præsumptione non est hic sermo; sed de præsumptione qua quis tendit ad aliquid supra suas vires, ut si quis prætenderet posse propria virtute absque Dei gratia, bene vivere et salutem consequi, ut olim Pelagiani. Et hanc dicimus opponi magnanimitati³.

Hoc vitium procedit ex errore culpabili de suis viribus; nullus enim attentat aliquid supra suam facultatem, nisi in quantum æstimat suam facultatem majorem quam sit⁴. Circa quam potest esse error dupliciter: uno modo secundum suam quantitatem, ut cum quis æstimat se habere majorem virtutem, vel scientiam, vel aliquid hujusmodi, quam habeat: sic sunt præsumptuosi qui absque sufficienti capacitate suscipiunt officia judicis, advocati, pastoris, confessarii, etc. Qui usurpant potestatem quam non habent, vel majorem quam habeant, ut si diaconus vellet sa-

¹ Q. 129. a. 8. ad 2. — ² *Ibid.* o. — ³ Q. 130. a. 1. et 2. o. — ⁴ *Ibid.* a. 1. o.

¹ 1. 2. q. 109. a. 4. ad 2. — ² *Ilic* q. 130. a. 2. o. — ³ Q. 21. a. 3. o. et *hic* a. 2. ad 1. — ⁴ *Ilic* *ibid.* ad 3.

crificare, iudex sæcularis cognoscere de causis ecclesiasticis; qui absque dono prophetiæ aut miraculorum tentaret futura prædicere aut facere miracula; qui propria auctoritate et non prævio longo studio Scripturarum et SS. Patrum, Scripturam sacram interpretaretur, etc. Alio modo est error circa genus rei ex qua quis se dignificat; ut cum aliquis se magnum et magis dignum æstimat, ex quo non est magnus nec dignus, puta propter divitias vel aliqua bona fortunæ.

Dixi *ex errore culpabili*; quia si error non esset culpabilis, neque voluntas inde consequens aliquid aggreudiendi supra suas vires, foret culpabilis et præsumptuosa: ut cum quis inculpabiliter ignorans conditionem rei, attentat aliquid supra suas vires, non est præsumptuosus.

Hoc peccatum est mortale quando provenit ex errore culpabili circa fidem, aut quando sit cum damno notabili proprio vel alieno, ut in medicis, advocatis, confessariis, etc.; item in his qui sine causa rationabili se occasionibus proximis peccandi ingerunt de suis viribus præfidentes.

§ II.

De ambitione.

Ambitio est appetitus inordinatus honoris¹. Honor autem, ut jam alibi dictum est, importat aliquam reverentiam alicui exhibitam in testimonium excellentiæ ejus, ut detectionem capitis, inclinationem corporis, cessionem primi loci, erectionem statuæ, oblationem dignitatum, et similia.

Dico: Ambitio est peccatum oppositum magnanimitati per excessum². Patet; quia hoc ipso quod est appetitus inordinatus, est vitiosus; et ex hoc quod sit appetitus inordinatus honoris, opponitur magnanimitati, quæ versatur circa honores, eos ordinate et secundum dictamen rectæ rationis appetendo.

Porro honor appetitur inordinate tripliciter³: 1º quando aliquis quærit honorem de excellentia quam non habet, ut si velit honorari ut doctus, cum sit ignarus; vel habet quidem, sed est quid vituperabile potiusquam excellens, ut si velit honorari de peccato, vel de re acquisita per peccatum, v. g. de potestate usurpata, vel si non sit vituperabile, non est tamen honorabile, aut non tam honora-

bile, ut si quis velit multum honorari propter divitias.

2º Quando quis sibi honorem cupit non referendo in Deum⁴: bonum enim excellens non habet homo a seipso; sed est quasi quiddam divinum in eo, et ideo non debetur illi honor principaliter, sed Deo.

3º Quando in honore qui defertur, appetitus quiescit, non referens illum ad utilitatem aliorum⁵: illud enim in quo homo excellit, datur homini a Deo, ut ex eo aliis prosit. Unde in tantum debet homini placere testimonium suæ excellentiæ seu honor qui ab aliis exhibetur in quantum ex hoc paratur sibi via ad hoc quod aliis prosit.

Hinc non capio quomodo Lessius hic dub. 3. n. 22. colligere prætendit ex D. Thoma hic art. 1 ad 3 quod « si honor appetatur moderate ex re bona, nullum erit peccatum, etiamsi nullus alius finis spectetur »; cum, ut patet, S. Doctor hic disserte contrarium asserat, nec in responsione ad 3. quam citat Lessius quidquam tale innuat. Neque refert quod honor sit aliquid secundum se indifferens, neque enim res indifferentes sine peccato appetuntur in individuo, nisi propter aliquem honestum finem, ut in appetitu divitiarum.

Honor itaque appetendus est secundum rectam rationem, scilicet, ubi, quando, et quomodo id exigit salus vel alia utilitas proximi, aut officii proprii conditio, aut aliqua altera justa ratio seu utilitas, sic, ut vituperabilis foret qui non curaret de honore, ubi et quando recta ratio dictat esse servandum vel quærendum⁶.

Si dicas honorem esse præmium virtutis; cuique autem licitam esse appetere præmium sibi debitum ibi sistendo.

Resp. ⁷ honorem non esse præmium virtutis quoad ipsum virtuosum, quasi honorem tanquam suæ virtutis præmium expetere possit, cum illi æterna beatitudo sit ipsi pro virtute merces proposita: sed dicitur honor esse præmium virtutis ex parte aliorum hominum, quatenus cum non habeant aliquid majus quod virtuoso retribuunt quam honorem, illum eis exhibent virtutis quodammodo honestandæ gratia:

Est autem hoc peccatum secundum se veniale tantum, cum sit duntaxat inordinatus appetitus rei secundum se indifferentis. Fit vero mortale 1º si qui in honore ponat ultimum finem; 2º si honorem quærat ex aliquo

¹ Q. 131. a. 1. o. — ² Ibid. a. 1. et 2. o. — ³ Ibid. a. 1. o.

⁴ Q. 131. a. 1. o. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ibid. ad 1. — ⁷ Ibid. ad 2.

peccato mortali, aut propter aliquod peccatum mortale, vel propter eum sit paratus peccare mortaliter; 4° si quærat cum gravi alterius damno vel injuria.

§ III.

De inani gloria.

Inanis gloria sumitur hic pro ipso appetitu inanis gloriæ : unde ipsa non est peccatum, sed objectum peccati.

Gloria claritatem quamdam significat ¹ : unde juxta S. Aug. tract. 82 in *Joan.* glorificari idem est quod *clarificari*, et gloria quasi *claria*; et quia quod clarum est, a multis conspici potest et a remotis, ideo proprie per nomen gloriæ designatur quod bonum alicujus deveniat in multorum cognitionem et approbationem, et sic definitur communiter gloria post S. Ambros. : « Clara cum laude notitia de bono alicujus »; seu etiam post Tullium : « Frequens de aliqua fama laude ». Importat itaque gloria notitiam et laudem et consequenter famam; fama enim in opinione et laude consistit.

Ab honore autem distinguitur dupliciter ². Vel accipitur gloria pro laude quæ sit verbis, et sic distinguitur ab honore tanquam pars a toto seu species a genere, quia honor exhibetur quibuscumque signis sive verbis sive factis; vel accipitur gloria pro clara excellentiæ notitia, et tunc gloria est effectus et finis honoris; ex hoc enim quod alicui exhibeantur testimonia honoris, ejus excellentia apud eos clarescit.

Ex quo patet gloriam non esse secundum se quid malum ³, nec consequenter ejus appetitum nominare aliquid vitiosum, sed posse esse vel bonum vel malum prout fuerit secundum aut contra rectam rationem; secus de appetitu inanis gloriæ. Unde

Dico 1° Inanis gloria seu appetitus inanis et vanæ gloriæ est peccatum oppositum magnanimitati ⁴.

Patet prima pars ⁵. Quia quodlibet vanum appetere vitiosum est et inordinatum, juxta illud Psal. 4° : *Ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium.*

Potest autem gloria dici vana tripliciter ⁶ : uno modo ex parte rei de qua quis gloriam quærit, puta cum quis gloriam quærit de re

quæ non est, aut quæ mala est, aut quæ non est gloria seu saltem tanta gloria quantam quærit digna;

Alio modo ex parte ejus a quo quis gloriam quærit ¹, ut si quærat gloriam ab his qui discernere non valent, an id quod laudant sit gloria dignum;

Tertio modo ex parte ipsius qui gloriam quærit; si nempe appetitum gloriæ suæ non referat ad debitum finem, puta honorem Dei vel proximi salutem.

Non crit ergo inanis gloria nec appetitus gloriæ vitiosus, si quis quærat gloriam ex re quæ ea sit digna, et non plus quam sit digna ab iis qui rem illam exploratam habent, et ob honestum finem, puta ad hoc ut Deus glorificetur, vel ad hoc ut homines proficiant ex bono quod in alio cognoscunt, vel ad hoc ut ipse homo ex bonis quæ in se cognoscit per testimonium laudis alienæ, studeat in eis perseverare et ad meliora proficere : et hoc sensu laudabile est habere curam de bono nomine, et providere bona coram Deo et hominibus; non autem in hominum laude inaniter delectari ².

Secunda pars conclusionis etiam patet ³, quia cum gloria sit, ut dictum est, pars et effectus honoris, eadem virtus magnanimitatis, quæ versatur circa appetitum honoris, versatur etiam circa appetitum gloriæ, utrumque moderando : ergo inordinatus appetitus gloriæ magnanimitati contrariatur. Adde quod cupidus vanæ gloriæ habeat pro magno quod parvum est ⁴, scilicet inanem gloriam, et hoc iterum contrariatur magnanimo.

Dico 2° : Inanis gloria secundum se est tantum peccatum veniale ⁵, quia non simpliciter contrariatur charitati, cum sit tantum inordinatio appetitus rei secundum se indifferentis.

Dupliciter tamen fit mortalis ⁶ : 1° ratione materiæ, de qua quis gloriatur, ut si gloriatur de aliquo falso contra Deum aut fidem, ut rex Tyri, de quo Ezech. 28 dicitur : *Elevatum est cor tuum et dixisti : Deus ego sum*; vel si gloriatur de donis Dei, quasi a Deo non accepisset, juxta illud I Cor. 4 : *Quid habes quod non accepisti; si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* vel si gloriatur ex aliquo peccato mortali, puta duello, homicidio, fornicatione, etc., quia est facti mortalis approbatio; secus tamen si de modo facti, puta de industria, audacia, fortitudine quacum cri-

¹ Q. 132. a. 1. o. — ² *Ibid.* a. 2. o. et q. 103. a. 1. ad 3. — ³ *Ibid.* o. — ⁴ *Ibid.* a. 1. et 2. o. — ⁵ *Ibid.* a. 1. o. — ⁶ *Ibid.*

¹ Q. 132. a. 1. o. — ² *Ibid.* ad 3. — ³ *Ibid.* a. 2. o. — ⁴ *Ibid.* ad 1. et 2. — ⁵ *Ibid.* a. 3. o. — ⁶ *Ibid.*

men est patratum : quia id potest stare cum criminis improbatione.

Alio modo fit mortalis ex parte gloriantis¹, si nempe habeat gloriam pro fine ultimo paratus pro ea adipiscenda transgredi præceptum obligans sub mortali, vel ordinet gloriam ad finem mortaliter malum, vel eam quærat cum gravi damno proximi, ut si propter eam recuset retractare errorem quem docuit, aut medicus nolit in morbo periculoso, cui est impar, assumere socium.

Dico 3° : Inanis gloria est vitium capitale².

Nota ante probationem, quosdam ponere superbiam unum de vitiis capitalibus³; et hi non ponunt inanem gloriam inter vitia capitalia, aut confundunt utramque propter earum affinitatem; superbia enim est appetitus inordinatus propriæ excellentiæ, et inanis gloria appetitus inordinatus manifestationis hujus excellentiæ. Alii ponunt octo vitia capitalia, et inter ea superbiam et inanem gloriam ut duo. Ita Cassianus collat. 5. cap. 2; S. Joannes Damascenus, tract. de Octo passionibus, et alii.

S. Greg. lib. 31 *Moral.* cap. 31, ponit septem vitia capitalia, inter quæ numerat inanem gloriam, sed excludit superbiam, eo quod sit potius mater et regina vitiorum capitalium quam unum speciale ex illis⁴. Et hoc rationabiliter : superbia enim, ut dicitur infra, est appetitus inordinatus propriæ excellentiæ : ex omni autem bono quod quis appetit, quamdam perfectionem et excellentiam consequitur, et ideo fines omnium vitiorum ordinantur in finem superbiæ : unde videtur quod habeat quamdam generalem causalitatem super alia vitia, et non debeat computari inter specialia vitiorum principia, quæ sunt vitia capitalia. His notatis,

Prob. conclusio⁵. Vitium capitale dicitur quod multorum vitiorum est principium et causa, maxime in genere causæ finalis : atqui gloria propter propinquitatem ad excellentiam, quam homines maxime desiderant, est multum appetibilis, et ex ejus appetitu inordinato multa vitia oriuntur, ut patebit ex conclusione sequenti : ergo.

Ideo vero potius inanis gloria ponitur vitium capitale quam ambitio⁶, quia gloria est effectus et finis honoris, qui est materia ambitionis; ideo enim aliquis amat honorari, in quantum per hoc æstimat se in aliorum notitia fore præclarum.

Dico 4° : Convenienter cum D. Greg. assignantur septem filiæ inanis gloriæ; scilicet, *jactantia*, *præsumptio novitatum*, *hypocrisis*, *pertinacia*, *discordia*, *contentio*, et *inobedientia*¹.

Prob.². Hæc vitia dicuntur filiæ alterius vitii capitalis quæ ad ipsum ut ad finem nata sunt ordinari : atqui hæc septem nata sunt ordinari ad inanem gloriam, quæ est manifestatio propriæ excellentiæ : ergo. Prob. min. : Homo potest inordinate tendere ad manifestationem suæ excellentiæ dupliciter : uno modo directe, et hoc per verba, et sic est *jactantia*, vel per facta, quæ si vera sint et habeant aliquid admirationis, est *præsumptio novitatum*, quas quis excogitat, vel quibus utitur, ut excitet apud alios admirationem, et ita glorificetur; quod accidere potest in variis rebus, ut in opinionibus, in modo loquendi, in vestibus, in supellectili, cibus, etc. Si falsa sunt, est *hypocrisis*.

Altero modo nititur aliquis manifestare suam excellentiam indirecte³, quatenus vult ostendere se non esse minorem altero, et hoc quadrupliciter : 1° quantum ad intellectum, et sic est *pertinacia*, per quam homo nimis innititur suæ sententiæ nolens meliori credere; 2° quantum ad voluntatem, et sic est *discordia*, quatenus non vult a propria voluntate recedere ut aliis concordet; 3° quantum ad locutionem, et sic est *contentio*, dum aliquis clamorose verbis contra alium litigat; 4° quantum ad factum; et sic est *inobedientia*, dum scilicet quis non vult exequi superioris mandatum : ergo. De his omnibus, excepta præsumptione novitatum, agitur variis in locis hujus partis.

§ IV.

De pusillanimitate.

Pusillanimitas est qua quis refugit aggredi vel facere aliquid, quasi nimis magnum et superans ejus vires, cum revera non superet; intellige vires, quas habet aut præsto habere potest per se vel per alios paratos.

Dico : Pusillanimitas est peccatum oppositum magnanimitati⁴.

Prob. prima pars⁵. Omne quod contrariatur naturali inclinationi est peccatum, quia contrariatur legi naturæ : atqui pusillanimitas contrariatur naturali inclinationi; ergo. Prob. min. : inest unicuique rei inclinatio

¹ Q. 132. a. 3. o. — ² *Ibid.* a. 4. o. — ³ *Ibid.* — ⁴ *Ibid.* — ⁵ *Ibid.* — ⁶ *Ibid.* ad 2.

¹ Q. 132. a. 5. o. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.* — ⁴ Q. 133. a. 1. et 2. o. — ⁵ *Ibid.* a. 1. o.

naturalis ad exequendam actionem commensuratam suæ potentiae, ut patet in omnibus rebus tam animatis quam inanimatis : atqui, ut dixi, pusillanimitas refugit agere quod est commensuratum suæ potentiae : ergo.

Patet secunda pars ¹. Quia magnanimus ex animi magnitudine tendit ad magna secundum rectam rationem ; pusillanimus autem ex animi parvitate se retrahit a magnis contra rectam rationem : ergo.

Hoc vitium oritur ex ignorantia culpabili suæ conditionis, sicut dixi de præsumptione ² : unde timor deficiendi in his quæ falso aestimantur excedere facultatem, et ex illo timore pusillanimitas non est mortalis, nisi retrahat ab eo ad quod sub peccato mortali teneris.

ARTICULUS IV.

DE MAGNIFICENTIA ET VITIIS OPPOSITIS.

D. Th. qq. 134 et 135.

Ad magnificentiam pertinet facere aliquid magnum, ut ex ipso nomine patet ³. Magnificentia enim est quasi *magna facere*. Facere autem dupliciter accipi potest : 1° Communiter et late prout significat omnem actionem sive transeuntem sive immanentem ; 2° proprie prout significat actionem transeuntem tantum seu operari aliquid in exteriori materia, ut facere domum et alia artis opera, quæ dicuntur proprie factibilia.

Si ergo *facere* sumatur communiter, et cōsequenter magnificentia pro virtute qua tali factione fit aliquid magnum, magnificentia non est virtus specialis, sed diffunditur per omnia genera virtutum, et est cujuscumque virtutis perfectio, aut ipsa magnanimitas ; secus si *facere* sumatur proprie et consequenter magnificentia ⁴ : unde

Dico 1° : Magnificentia proprie sumpta est virtus specialis annexa fortitudini ut secundaria principali ⁵.

Probatur prima et secunda pars ⁶. Magnificentia inclinatur ad magnum opus magnis et proportionatis sumptibus faciendum, secundum quod recta ratio postulat : ergo est virtus, cum servet medium rationis in magnis, quamvis ex parte quantitatis rei quam facit, consistat in externo ; et est virtus specialis,

cum sit objectum speciale, nempe magnum opus et magni sumptus ad illud proportionati : unde

Patet etiam tertia pars ⁷. Quia magnificentia convenit cum fortitudine in aliquo, et in aliquo ab illa exceditur. Convenit in hoc quod tendit in arduum et difficile, sicut fortitudo ; deficit ab illa, quod illud arduum in quod tendit magnificentia, habeat tantum difficultatem propter dispendium rerum, quod est multo minus quam periculum personæ circa quod versatur fortitudo : ergo.

Dico 2° : Magni sumptus, copiosa pecunia, et copiosæ pecuniæ amor sunt materia circa quam versatur magnificentia ⁸.

Prob. ⁹. Ad magnificentiam, ut dictum est, pertinet intendere ad aliquod magnum opus faciendum : atqui ad hoc quod aliquod magnum opus fiat, requiruntur proportionati sumptus ; non enim possunt magna opera fieri nisi cum magnis expensis, et ad magnos sumptus requiritur copiosæ pecuniæ erogatio, a qua quis impediri potest per nimium illius amorem : ergo sumptus magni quibus utitur magnificus ad magnum opus faciendum, copiosa pecunia qua utitur ad sumptus magnos faciendos, et amor pecuniæ quem moderatur ne sumptus magni impediatur, recte dicuntur materia magnificentiae.

Si dicas liberalitatem versari circa usum pecuniæ,

Resp. liberalitatem versari circa usum pecuniæ mediocre et ordinarium, magnificentia autem circa magnum in usu pecuniæ : unde liberalitas sufficit quidem ad superandam difficultatem quam quis patitur in expensis ordinariis faciendis simpliciter et præcise ex affectu pecuniæ, non ad superandam longe majorem difficultatem quæ reperitur in magnis expensis ex affectu magnitudinis summæ expendendæ : unde ad id major requiritur virtus quæ præstat in magnis id quod liberalitas præstat in mediocribus, et est magnificentia ¹⁰.

Cur autem ad magnum et parvum in pecuniis sicut et in honoribus assignetur duplex virtus, et non assignetur duplex ad parvum et magnum in aliis virtutibus, dixi supra a. 2 de Magnanimitate, concl. 2 ; require ibi.

Posset etiam opponi pauperes posse habere virtutem magnificentiae, possunt enim habere omnes virtutes non secus ac divites, et tamen non posse facere magnos sumptus.

¹ Q. 133. a. 2. o. — ² Ibid. — ³ Q. 134. a. 2. o. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. a. 1. 2. et 4. o. — ⁶ Ibid. a. 1. et 2. o.

⁷ Q. 134. a. 4. o. — ⁸ Ibid. a. 3. o. — ⁹ Ibid. — ¹⁰ Ibid. ad 1. et 2.

Resp. ¹ pauperes posse habere virtutem magnificentiae quoad habitum et actum principalem, qui est interior electio, qua quis discernit opera magnifica facere, si facultas adesset, non vero quoad actum exteriorem; ad hunc enim requiruntur bona fortunæ, ut quædam instrumenta.

Petes 1° quomodo magnificentia differt a magnanimitate?

Resp. ² differre ut speciem a genere; quia magnanimitas intendit magnum in omni materia; magnificentia vero in determinata et speciali materia, nempe in opere factibili.

Petes 2° quo sensu dicitur ex philosopho 4. *Ethic.* magnificum non esse sumptuosum erga seipsum?

Resp. ³ quod cum ad magnificentiam pertineat facere aliquid magnum, id autem quod pertinet ad personam uniuscujusque sit aliquid parvum comparative ad id quod convenit rebus divinis vel communibus; ideo magnificus non principaliter intendit sumptus facere in his quæ pertinent ad propriam personam, non quia bonum suum non quærit, sed quia non est magnum. Si quid tamen in his, quæ ad ipsum pertinent, magnitudinem habeat, hoc etiam magnifice magnificus prosequitur; sicut ea quæ semel fiunt, v. g. nuptiæ, vel etiam quæ sunt permanentia, ut constructio domus.

Ex quo colliges inter opera magna ad quæ tendit magnificentia primum locum obtinere ea quæ spectant cultum divinum, ut altaria, templa, vasa sacra, et similia: his proxime accedunt, monasteria, domus piæ, hospitalia; secundum, ædificia sæcularia ad bonum publicum; tertium, quæ pertinent ad usum proprium.

Dico 3°: Magnificentiae opponuntur duo vitia, unum per defectum, quod dicitur *parvificentia*; aliud per excessum, quod vocatur græce βραχυσία ⁴.

Prob. prima pars ⁵. Magnificus principaliter intendit magnitudinem operis, secundo magnitudinem sumptus, quam non vitat ut faciat magnum opus: e converso parvificus intendit parvitatem sumptus, et ex consequenti parvitatem operis, quam scilicet non recusat, dummodo parvum sumptum faciat, sicut si quis v. g. eleganti ædificio, puta templo, tectum stramineum imponi velit, ut parcat sumptibus. Unde patet quod parvificentia sit defectus a proportionem quæ debet esse secun-

dum rationem inter sumptus et opus; proindeque vitium oppositum magnificentiae per defectum.

Hoc vitium non est plus quam veniale, nisi cum retrahit a magno opere, quod secundum legem Dei, puta ex voto aut testamento fieri debet ¹.

Prob. secunda pars ². Βραχυσία, quæ latine redditur consumptio seu inepta operositas, est cum aliquis excedit debitam proportionem expensarum ad opus, plus expendens quam dignitas operis secundum rectam rationem exposcat, ut si v. g. convivis ignem ex cinnamomo strueret: ergo est vitium oppositum magnificentiae per excessum.

ARTICULUS V.

DE PATIENTIA.

D. Th. q. 136.

Patientia ³ definitur a S. Aug. lib. *de Patientia* c. 2: « Qua mala æquo animo toleramus, ne animo iniquo bona deseramus, per quæ ad meliora perveniamus »; a D. Th. ⁴: « Qua quis laudabiliter se habet in patiando quæ præsentialiter nocent, ut scilicet non inordinate ex eis tristetur ».

Dico 1°: Patientia est virtus ⁵.

Prob. ⁶. Virtutes morales ordinantur ad conservandum bonum rationis contra impetus passionum: atqui inter alias passiones tristitia efficax est ad impediendum bonum rationis, quatenus habet vim illam deturbandi a suo statu: ergo necesse est dari aliquam virtutem per quam bonum rationis conservatur contra tristitiam, ne scilicet tristitiæ ratio succumbat, et hoc facit patientia, ut patet ex ejus definitionibus.

Actus ilaque primarius hujus virtutis est ipsam tristitiam et afflictionem animi ex præsentibus malis ortam moderari, ut virum patientem decet et recta ratio præscribit, sic scilicet ut plene sui compotem relinquat, ne a bono rationis præ tristitia recedat. Actus secundarius est moderari actiones externas, verba et gestus, sic ut interna moderatio in illis reluceat, nec quidquam indecori per tristitiam foris agatur.

Porro si patientia hanc moderationem operetur ex affectu solius honestatis quæ in ipsa moderatione reperitur, est virtus specialis ab aliis distincta: si vero ex affectu peculiaris

¹ Q. 134. a. 3. o. ad 4. — ² *Ibid.* a. 2. ad 2. — ³ *Ibid.* a. 1. ad 3. — ⁴ Q. 135. a. 1. et 2. o. — ⁵ *Ibid.* a. 1. o.

¹ Q. 135. a. 1. o. ad 3. — ² *Ibid.* a. 2. o. — ³ Q. 136. a. 1. o. — ⁴ *Ibid.* a. 4. ad 2. — ⁵ *Ibid.* a. 1. o. — ⁶ *Ibid.*

virtutis quæ per tristitiam impeditur, non est virtus specialis ab aliis distincta, sed modus et perfectio cujuslibet virtutis: quælibet enim virtus, maxime dum est perfecta, potest ex affectu propriæ honestatis resistere iis quæ illi adversantur, et sic dicitur patiens, v. g. qui ex affectu pœnitentiæ patienter tolerat dolores morbi. Confer quæ dixi diss. 1. a. 1. de Fortitud. concl. 2, et diss. 2. a. 2. de Magnanimit. concl. 1.

Dico 2°: Quamvis patientia sit viro christiano summe necessaria, non est tamen potissima virtutum ¹.

Prob. 2. Tanto principalior est virtus et potior, quanto magis et directius ordinat hominem ad bonum: atqui directius ad bonum ordinant hominem virtutes quæ sunt constitutivæ boni, quam illæ quæ sunt impeditivæ eorum quæ abducunt a bono, inter quas reponitur patientia. Et sicut inter eas quæ sunt constitutivæ boni, tanto aliqua est potior quanto in majoribus bonis statuit hominem (unde virtutes theologicæ fides, spes, charitas, quæ constituunt hominem in bono divino, sunt potiores prudentia et fortitudine, quæ constituunt hominem in bono morali) ita inter eas quæ sunt impeditivæ eorum quæ retrahunt a bono, tanto aliqua est notior, quanto id quod ab ea impeditur, magis a bono retrahit. Subsumo: Atqui plus a bono retrahunt pericula mortis, circa quæ versatur fortitudo, vel delectationes tactus, circa quas est temperantia, quam quævis adversa, circa quæ est patientia: ergo.

Est tamen, ut dixi, summe necessaria viro christiano, quia sunt frequentissima mala hujus vitæ, quibus abstrahimur a bono; et hac ratione Greg. hom. 35. in *Evang.* vocat patientiam radicem et custodem omnium virtutum ².

Dico 3°: Patientia est pars fortitudinis tam potentialis quam integralis sub diversa ratione ³.

Patet prima pars ⁴. Quia annectitur fortitudini tanquam secundaria principali, in quantum fortitudo versatur circa pericula mortis quæ sunt potiora mala quam quævis alia adversa circa quæ versatur patientia.

Patet etiam secunda pars ⁵, quia timores periculorum mortis circa quos versatur fortitudo, causant etiam tristitiam quam moderatur patientia: unde concurrunt ad perfectum officium fortitudinis.

¹ Q. 136. a. 2. o. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.* ad 3. — ⁴ *Ibid.* a. 4. o. et ad 3 — ⁵ *Ibid.* o. — ⁶ *Ibid.* ad 3.

Dico 4°: Longanimitas partim differt a patientia, partim convenit cum illa ¹. Differt, quia objectum patientiæ est malum, objectum autem longanimitatis est bonum: est enim longanimitas qua quis tendit in aliquod bonum post longinquum tempus obtinendum: sed quia ex dilatione boni sperati causatur tristitia, quam moderatur longanimitas; tristitia autem est objectum patientiæ, ex hac parte conveniunt patientia et longanimitas, sicut et constantia qua quis constanter sustinet laborem in continuata executione boni. Et propter illam affinitatem longanimitas et constantia sub patientia comprehenduntur: unde Tullius, lib. 2 de *Invent.* definit patientiam, quod sit « honestatis et utilitatis causa, voluntaria ac diuturna perperessio rerum arduarum et difficilium »: quod dicit *arduarum*, pertinet ad constantiam; quod dicit *difficilium*, pertinet ad patientiam; quod addit *diuturna*, pertinet ad longanimitatem.

Petes utrum patientia possit haberi sine gratia?

Resp. 1°: Patientia christiana qua quis æquanimiter tolerat hujus vitæ mala propter Deum, si sit perfecta quoad statum, non potest haberi sine gratia sanctificante ²; quia non potest haberi sine charitate qua Deus diligitur plus quam omnia bona creata, quorum privatio ingerit tristitiam et dolorem: charitas autem non potest haberi sine gratia gratum faciente.

Resp. 2°: Patientia christiana, non perfecta quoad statum, qualis reperitur in pœnitentibus et cathecumenis nondum justificatis, potest haberi sine gratia gratum faciente, sed non sine auxilio gratiæ actualis ³; quia est bonum supernaturale, ad quod homo non potest tendere per virtutem suæ naturæ.

Resp. 3°: Patientia ut est virtus præcise, qualis reperitur in ethnicis aut iis qui tolerant patienter mala tantum propter honestatem hujus virtutis, aut ob aliquod aliud motivum humanum, ut in eo v. g. qui propter sanitatem corporis æquanimiter sustinet tristitias et dolores morbi aut curationis, potest haberi sine gratia proprie dicta, qualis scilicet requiritur ad opus salutare, quia est bonum commensuratum naturæ humanæ: non tamen sine aliquo auxilio Dei animum roborantis ⁴.

Quando vero aliquis dura tolerat propter illa quæ vitiose diligit, non est patientia, sed

¹ Q. 136. a. 5. o. — ² *Ibid.* a. 3. o. — ³ *Ibid.* ad 2. o. — ⁴ *Ibid.*

duritia : non enim omnis qui patitur participat virtutem patientiæ, sed qui laudabiliter patitur.

Ad obtinendam vero patientiam, quam dixi valde necessariam viro christiano, juvat considerare : 1° patientiam Dei tolerantis peccatores ; 2° patientiam Christi morientis pro nobis ; 3° patientiam sanctorum ; 4° fructus patientiæ in utraque vita : satisfactionem pro peccatis in præsentī, gloriam æternam in futura ; 5° redemptionem a pœnis inferni et purgatorii ; 6° mala impatientiæ : hac enim amittitur meritum patientiæ, non minuitur malum, sed potius augetur, imo ipsa impatientia est malum crucians magis quam originale malum unde causatur ; tandem impellit ad plura peccata.

Hujus virtutis primus gradus est tolerare sine murmuratione, secundus sine lamentatione et quærimoniis apud alios, tertius cum gaudio, sicut Apostoli qui ibant gaudentes a conspectu concilii, quia digni habiti pro nomine Jesu contumeliam pati.

Patientiæ opponitur per defectum insensibilitas, cum quis nullis malis sive propriis sive alienis ullo modo tangitur ; id enim neque humanæ naturæ, neque vitæ sociali est consentaneum, sed sapit brutam stoliditatem et inhumanam duritiem. Per excessum opponitur impatientia, ut cum quis nimium ex malo tristatur, aut ex tristitia seu dolore a bono recedit.

ARTICULUS VI.

DE PERSEVERANTIA ET VITIIS OPPOSITIS.

D. Th. qq. 137, 138.

Notā. Perseverantia non sumitur præcise pro illo magno dono quo quis in justitia perseverat usque ad finem vitæ, quod est proprium electorum, de quo 1. 2. q. 109. a. 10, sed pro continuatione operis virtuosī, quaecumque sit, usque ad finem, quem ratio præscripserit¹ ; sicut v. g. quod miles perseveret usque ad finem certaminis ; quia tamen sunt quædam virtutes quarum actus per totam vitam durare debent, sicut fidei, spei, et charitatis, quia respiciunt finem totius vitæ humanæ ; ideo respectu illarum non habetur perseverantia completa, nisi in termino vitæ.

Dico 1° : Perseverantia est virtus specialis, annexa fortitudini ut secundaria principali².

¹ Q. 137. a. 1 ad 2. — ² Ibid. a. 1. et 2. o.

Prob. prima pars¹. Perseverantia de qua est sermo, est habitus quo quis eligit et proponit persistere in bono opere usque ad ejus finem secundum quod recta ratio dictat, non obstante molestia ex diuturnitate operis proveniente : atqui talis habitus est virtus, cum ordinet ad bonum, et est virtus specialis, quia illa persistentia in bono opere diuturno importat specialem honestatem et specialem difficultatem : ergo.

Si dicas immobiliter persistere in opere virtutis pertinere ad omnem virtutem,

Resp. ² id quamlibet virtutem præstare ex intentione et affectu proprii finis : v. g. temperantia facit jejunantem persistere in jejunio usque ad finem Quadragesimæ propter propriam honestatem, et sic de cæteris : sola autem perseverantia facit persistere in bono opere propter honestatem quæ reperitur in continuatione boni operis repugnante tædio ex illa diuturnitate proveniente.

Prob. secunda pars³. Fortitudo firmitatem servat in his in quibus difficillimum est firmiter persistere, scilicet in periculis mortis : ergo huic virtuti adjungitur ut secundaria principali omnis illa virtus cujus laus consistit in sustinendo firmiter aliquid minus difficile. Subsumo : Atqui sustinere difficultatem, quæ provenit ex diuturnitate boni operis, laus est perseverantiæ, nec hoc est ita difficile sicut sustinere pericula mortis : ergo.

Dico 2° : Constantia partim convenit cum perseverantia, partim differt ab illa⁴. Conveniunt quidem in fine, quia ad utramque pertinet firmiter persistere in bono ; differunt autem secundum ea quæ difficultatem afferunt ad persistendum in bono : nam virtus perseverantiæ proprie facit persistere in bono contra difficultatem quæ provenit ex ipsa diuturnitate actus : constantia autem facit firmiter persistere in bono contra difficultatem quæ provenit ex quibuscumque aliis exterioribus impedimentis.

Utrum vero ad perseverandum in justitia usque ad finem vitæ opus sit auxilio speciali gratiæ⁵, respondebimus affirmative q. cit. 109. in 1. 2.

Dico 3° : Duo vitia opponuntur perseverantiæ : unum per defectum, quod dicitur mollities ; aliud per excessum, scilicet pertinacia⁶.

Mollities est cum quis ob difficultates quæ in continuatione boni operis occurrunt, facile

¹ Q. 137. a. 1. o. — ² Ibid. ad 2. — ³ Ibid. a. 2. o. — ⁴ Ibid. a. 3. o. — ⁵ Ibid. a. 4. o. — ⁶ Q. 138. a. 1. et 2. o.

ab eo recedit contra dictamen rationis ¹; mollis enim dicitur qui tangenti facile cedit: vocatur etiam inconstantia. Huic vicina est impatientia, qua quis difficultatibus victus facit aliquid illicitum; unde dicitur impatiens moræ. Vides hic non agi de mollitie, quæ est species luxuriæ, de qua in tract. sequenti.

Pertinacia est cum quis in incepto opere perseverat plus quam oportet secundum dictamen rationis ².

ARTICULUS VII.

DE DONO ET PRÆCEPTIS FORTITUDINIS.

D. Th. qq. 139 et 140.

Dico 1°: Donum fortitudinis est qualitas infusa qua quis ex speciali motione Spiritus sancti et præter connaturalem modum agendi pervenit ad finem cujuslibet operis inchoati cum fiducia evadendi omnia pericula contrarium timorem excludente ³; per quod distinguitur a virtute fortitudinis, quæ movet secundum connaturalem modum agendi et absque tali fiducia. An realiter, vel ratione tantum distinguatur, disputatur 1. 2. q. 68.

Dico 2°: Dono fortitudinis juxta S. Aug. correspondet quarta beatitudo: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam*, secundum ordinem enumerationis, nimirum ut quarto dono correspondeat quarta beatitudo, et attenta etiam aliqua convenientia ⁴; quia fortitudo in arduis consistit; est autem valde arduum quod aliquis non solum opera virtuosa faciat, sed etiam quod faciat cum insatiabili quodam desiderio.

¹ Q. 137. a. 1. o. — ² *Ibid.* a. 2. o. — ³ Q. 139. a. 1. o. — ⁴ *Ibid.* a. 2. o.

Potest etiam dici quod secundum convenientiam ipsi correspondeat octava beatitudo: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*.

Dico 3°: Convenienter in lege divina præcepta fortitudinis traduntur ¹. Quia finis legis divinæ est ut homo inhæreat Deo, ergo convenienter præcepta legis divinæ de fortitudine (idem dic de aliis virtutibus) traduntur secundum quod convenit ordinationi hominis in Deum ².

Et propter hoc dicitur Jacobi 4: *Resistite diabolo, et fugiet a vobis*; I Petri ult.: *Cui resistite fortes in fide*; et Matth. 10: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, sed potius timete eum qui potest animam et corpus perdere in gehennam*.

Dantur autem magis negative præcepta fortitudinis quam affirmative ³; quia lex in suis præceptis attendit communem instructionem: vix autem potest dari communis instructio de iis quæ sunt vitanda.

Dico 4°: Convenienter in lege divina dantur præcepta non solum de actibus fortitudinis et aliarum virtutum principalium, sed etiam de actibus secundarum et adjunctarum virtutum ⁴. Quia lex divina perfecte informat hominem de his quæ sunt necessaria ad recte vivendum: atqui homo ad recte vivendum indiget non solum virtutibus principalibus, sed etiam secundariis et adjunctis: ergo. Possunt tamen excipi magnanimitas et magnificentia, quæ cum importent quamdam excellentiam, non tam sunt necessitatis quam perfectionis, et ideo de illis danda fuerunt consilia magis quam præcepta ⁵. Hæc de fortitudine, tertia virtute cardinali.

¹ Q. 140. a. 1. o. — ² *Ibid.* ad 1. — ³ *Ibid.* ad 2. — ⁴ *Ibid.* a. 2. o. — ⁵ *Ibid.*

TRACTATUS DE TEMPERANTIA

ET VIRTUTIBUS ILLI ANNEXIS

D. Th. a q. 141. ad q. 170.

DISSERTATIO I.

De temperantia, vitiis ipsi oppositis et ejus partibus in genere.

D. Th. qq. 141, 142, 143, 144, 145.

ARTICULUS I.

QUID SIT TEMPERANTIA, QUODNAM EJUS OBJECTUM, QUÆ REGULA?

Temperantia, ut ex ipso nomine patet, significat quamdam temperiem, id est moderationem¹. Dupliciter sumitur: 1° communiter et late prout importat moderationem rationis in quacunque materia morali, et sic est communis omni virtuti; 2° specialiter prout importat moderationem in materia aliqua, quæ maxime allicit appetitum; et hæc est antonomastice temperantia. Secundum enim consuetudinem humanæ locutionis, aliqua nomina communia restringuntur ad ea quæ sunt præcipua inter illa quæ sub tali communitate continentur, sicut nomen *Urbis* accipitur antonomastice pro *Roma*.

Temperantia hoc ultimo sensu sumpta definiiri potest « virtus moderans appetitum circa delectationes tactus ». Pro cujus elucidatione,

Dico 1°: Temperantia est virtus specialis².

Quod sit virtus patet³: quia temperantia, ut dixi, importat in ipso nomine temperiem seu ordinem rationis: de ratione autem vir-

tutis est quod inclinet hominem ad bonum rationis.

Quod sit virtus specialis etiam patet⁴: quia hic agimus de temperantia antonomastice sumpta, prout importat moderationem rationis in aliqua speciali materia quæ maxime appetitum allicit, ut patebit ex sequentibus.

Dices contra primam partem: Nulla virtus repugnat inclinationi naturæ; est enim in nobis naturalis aptitudo ad virtutem: atqui temperantia retrahita delectationibus ad quas natura inclinat: ergo.

Resp. dist. maj.⁵: nulla virtus repugnat inclinationi naturæ humanæ ut humana est et rationi subdita conc.; ut natura est præcise, seu ut bestialis est, neg. Et ad hunc sensum distincta min. neg. conseq.

Dico 2°: Temperantia versatur circa concupiscentias et delectationes⁶.

Prob.⁷. Virtutes morales dantur ad conservationem boni rationis contra passiones rationi repugnantes. Duplex est autem motus passionum animæ: unus prosecutionis boni corporalis et sensibilis; alter fugæ mali corporalis et sensibilis. Primus repugnat rationi propter immoderantiam; non enim bona corporalia et sensibilia secundum se repugnant rationi,

¹ Q. 141. a. 2. o. — ² Ibid. a. 1. ad 1. — ³ Ibid. a. 3. o. — ⁴ Ibid.

⁵ Q. 141. a. 1. et 2. o. — ⁶ Ibid. — ⁷ Ibid. a. 1. o.

quin potius sunt illi instrumenta ad bonum; sed quatenus appetuntur immoderate et contra ordinem rationis. Secundus repugnat rationi non secundum suam immoderantiam, sed maxime secundum suum discessum, prout scilicet fugiendo mala sensibilia discedit a bono rationis: ergo sicut fortitudo, de cujus ratione est præstare firmitatem, versatur præcipue circa passionem pertinentem ad fugam, scilicet timorem, et ex consequenti circa audaciam: ita similiter temperantia, quæ, ut dictum est, importat moderationem, versatur præcipue circa passiones tendentes in bona sensibilia, scilicet concupiscentiam et delectationem, et ex consequenti circa tristitias quæ contingunt ex absentia talium delectationum.

Dico 3°: Temperantia versatur principaliter circa delectationes tactus, secundario et ex consequenti circa delectationes aliorum sensuum, sed maxime gustus ¹.

Prob. prima pars ². Temperantia versatur principaliter circa delectationes alimentorum et venereorum: atqui hujusmodi delectationes consequuntur sensum tactus: ergo. Prob. maj. ³: sicut fortitudo versatur principaliter circa timores et audacias maximorum periculorum quæ sunt pericula mortis, ita temperantia circa concupiscentias maximarum delectationum: atqui delectationes cibi et potus et venereorum sunt maximæ: ergo. Prob. min.: tanto aliquæ delectationes sunt vehementiores, quanto consequuntur operationes magis naturales: delectatio enim consequitur operationem connaturalem; atqui delectationes ciborum et potuum et venereorum consequuntur operationes maxime naturales; ergo. Prob. min.: operationes animalibus maxime naturales sunt eæ quibus conservatur natura individui per cibum et potum, et natura speciei per conjunctionem maris et feminae: ergo.

Prob. secunda pars ³. In delectationibus quæ pertinent ad conservationem vitæ, sive in individuo, sive in specie, consideratur aliquid principaliter et aliquid secundario. Principaliter quidem ipse usus necessariorum, puta feminae ad conservationem speciei, vel cibi et potus ad conservationem individui, et ipse usus horum necessariorum, habet quamdam essentialem delectationem adjunctam. Secundario autem consideratur circa utrumque hunc usum, aliquid quod conducit ad hoc quod ipse necessariorum usus sit magis

delectabilis, sicut pulchritudo aut ornatus feminae, sapor aut odor delectabilis in cibo; atqui, ut dictum est, temperantia versatur principaliter circa ipsam essentialem delectationem usus necessariorum qui est in tangendo, ergo versatur secundario circa delectationes aliorum sensuum, visus, gustus, olfactus, auditus et odoratus, in quantum sensibilia horum sensuum conferunt ad magis delectabilem usum rerum necessariorum quæ pertinent ad tactum; ejusdem enim virtutis est moderari finem et ea quæ sunt ad finem.

Et quia gustus est propinquior tactui, imo juxta philosophum tactus quidam, ideo temperantia est secundario magis circa gustum quam circa alios sensus ¹.

Porro ut hæc clarius percipiantur, nota delectationes sensuum respective ad hominem posse considerari dupliciter ²: 1° ut jam dixi quatenus eorum sensibilia referuntur ad delectationes tactus in his quæ spectant conservationem vitæ, sive in individuo, sive in specie, et hoc modo pertinent secundario ad temperantiam, ut dictum est; 2° quatenus eorum sensibilia sunt secundum se delectabilia propter sui perfectionem et convenientiam ad sensum: v. g. quia sunt sonora, odorifera, pulchra, etc., absque ordine ad voluptates tactus, et hoc sensu non sunt proprie temperantiæ, quia cum sic non pertineant ad operationes vitæ conservativas non sunt vehementes, nec habent illam principalitatem ut circa eas antonomastice temperantia dicatur; et ideo nemo dicitur temperans aut intemperans quod aspectu cœli, aut ædificii, aut cantu, aut odoribus moderate vel immoderate delectetur, neque etiam gustu præcise, ut patet in iis qui vina aut obsonia probandi causa gustant; imo neque tactu, si non sit ad operationes conservativas vitæ ³, sed delectet propter quamdam proportionem tangibilis ad sensum aut alia ratione, ut contingit in quibusdam lusibus circa tactum versantibus.

Dixi *respective ad hominem* ⁴; quia solus homo, inter animalia, hoc secundo modo delectationes sensuum, seu eorum sensibilia considerat; solus quippe homo delectatur coloribus, odoribus, sonis, etc., propter ipsam sensibilibus objectorum perfectionem aut suavitatem absque ordine ad voluptates tactus; cætera vero animalia, minime, sed iis

¹ Q. 141. a. 4. et 2. o. — ² Ibid. a. 4. o. — ³ Ibid. a. 5. o.

⁴ Q. 141. a. 5. o. — ² Ibid. a. 4. ad 3. — ³ Ibid. ad 3. — ⁴ Ibid. ad "

duntaxat delectantur quatenus imaginatio-
nem cibi vel commixtionis ingerunt, horum-
que cupiditatem excitant; sic v. g. lupus non
delectatur figura, odore, aut balatu ovis per
se, sed quatenus apprehensionem escæ vici-
næ excitant; sic aves cantu delectantur, non
ob dulcedinem, sed ut ad escam aut conjun-
ctionem excitat, cujus signum est quod non
delectentur nisi voce suæ speciei; non enim
passer delectatur cantu hirundinis, sed pas-
seris, eique respondet. Solæ ergo delectationes
tactus et quæ ad illas conferunt sunt nobis et
bestiis communes, et ea parte qua cum illis
convenimus, percipiuntur; unde maxime tur-
pitudinem et dedecus conjunctum habent,
cum nos similes bestiis efficiant.

Dices 1° contra primam partem conclusio-
nis: Delectationes spirituales sunt majores
quam delectationes corporales tactus, ut dici-
tur 1. 2. q. 31. a. 5; atqui propter concu-
piscencias delectationum spiritualium aliqui
deficiunt a statu virtutis, v. g. propter curiosi-
tatem scientiæ; ergo temperantia non est so-
lum circa delectationes tactus.

Ante responsionem nota: Delectationes spi-
rituales dicuntur quæ sequuntur operationes
mentis, vel etiam phantasiæ, ut sunt ea quæ
ex contemplatione cujusvis veritatis, sive di-
vinæ sive naturalis oriuntur; item quæ ex
honoribus, ex narratione historiarum aut fa-
bularum, et similibus causis procedunt. Cor-
porales sunt quæ per sensus externos perci-
piuntur. Hoc notato,

Resp. 1° quod quamvis delectationes spi-
rituales secundum suam naturam sint majores
corporalibus, tamen non ita percipiuntur
sensu, et per consequens non tam vehemen-
ter afficiunt appetitum sensitivum, contra cu-
jus impetum adhibetur virtus moralis ad
conservandum bonum rationis.

Vel dicendum quod delectationes spiritua-
les, per se loquendo, sunt secundum ratio-
nem, nec nisi per accidens refrenandæ, in
quantum scilicet una delectatio spiritualis
retrahit ab alia potiori et magis debita 2.

Dices 2° contra secundam partem: Præci-
pua delectatio cibi et potus videtur sita in
gustu: ergo.

Resp. 3° neg. ant. Quia, ut dixi in conclu-
sione, præcipua et essentialis delectatio est in
ipso usu seu fruitione rei necessariæ ad vi-
tam; fruitio autem et usus cibi aut potus non
est per gustum, sed per contactum maxime

dum trajicitur per œsophagum: unde iis qui
cibum aut potum appetunt, non satis est vina
seu escas gustare, nisi etiam deglutiant, nec
qui saporum oblectamenti excedunt dicun-
tur intemperantes, sed delicati. Quia tamen
sapores delectantes sunt signa convenientis
alimenti, ex saporibus gustatis magna vo-
luptas capitur, atque inde fit quod multi in-
temperanter edant et bibant, et ideo diximus
circa hanc delectationem præcipue versari
secundario temperantiam.

Dico 4°: Regula temperantiæ sumenda est
secundum necessitatem præsentis vitæ 1.

Prob. 2° 1° ex S. Aug. lib. *de Moribus Eccle-
siæ* cap. 21, dicente: « Habet vir temperans
in rebus hujus vitæ regulam utroque testa-
mento firmatam, ut eorum nihil diligat, nihil
per se appetendum putet, sed ad vitæ hujus,
atque officiorum necessitatem, quantum satis
est usurpet utentis modestia non amantis af-
fectu ».

Prob. 3° 2° Finis est regula eorum quæ sunt
ad finem: atqui delectabilia secundum tactum
et alios sensus circa quæ versatur temperan-
tia, ordinantur ad aliquam hujus vitæ neces-
sitatem tanquam ad finem: ergo.

Ubi adverte me non dicere necessitatem vi-
tæ esse finem temperantiæ 4, hujus enim finis
est beatitudo, sed esse finem eorum quibus
utitur temperantia; unde cum dicimus ne-
cessitatem vitæ esse regulam temperantiæ,
intelligimus non de temperantia secundum
se, sed de temperantia secundum ea quibus
utitur.

Per necessitatem autem non intelligimus 5
solam necessitatem absolutam qua dicitur
necessarium id sine quo res absolute esse non
potest; sed etiam necessitatem secundum
quid, qua dicitur necessarium id sine quo
res convenienter et commode esse non po-
test, attentis nimirum omnibus circumstan-
tiis personæ, dignitatis, officii, sanitatis, ho-
nestatis, opulentiæ, etc. Uno verbo sub ne-
cessitate intelligitur etiam commoditas et
convenientia respective ad circumstantias.

Et quia alius est finis temperantiæ prout
versatur circa venerea, et alius prout versatur
circa cibum et potum (sunt enim diversæ ne-
cessitates), ita etiam est diversa regula. Re-
gula temperantiæ prout versatur circa vene-
rea est ab eis omnino abstinere extra matri-
monium: in matrimonio autem iis duntaxat
uti causa generandæ prolis (intellige petendo

1 Q. 141. a. 4. ad 4. — 2 Ibid. — 3 Ibid. a. 5. ad 1. 2.
et 3.

1 Q. 141. a. 6. o — 2 Ibid in Arg. s. c. — 3 Ibid. o. —
4 Ibid ad 1. — 5 Ibid. ad 2. et 3.

debitum) ut latius dicetur de matrimonio ; quia hic est finis usus venereorum.

Regula vero temperantiæ, prout versatur circa cibum et potum pariter sumitur ex fine propter quem hæc sumuntur ; et est bona corporis valetudo atque idonea mentis ad suas functiones dispositio ; seu, ut dicit S. Aug. supra, « vitæ et officiorum necessitas » ; ideoque nec plus nec minus, nec alio modo sumi debent quam ad hunc finem ; nisi forte id foret necessarium ad finem majoris momenti, v. g. ad satisfaciendum pro peccatis. Regulariter ergo qui plus aut minus comedit vel bibit, vel sæpius, vel alio modo, vel alias res quam congruit valetudini et mentis functionibus, non servat temperantiæ regulam ; sicut nec qui solius voluptatis causa comedit aut bibit, quia istud motivum non est per se honestum, sed brutis commune, nec cibus est ex natura institutus propter voluptatem, sed voluptas propter cibum.

Dico 5° : Temperantia est virtus cardinalis ¹.

Prob. ². Illa virtus dicitur principalis seu cardinalis cui inest excellenter una ex quatuor conditionibus omni virtuti communibus, quæ sunt *discretio, rectitudo, firmitas et moderamen*, ut jam dixi art. 1 de Fortitudine : atqui temperantiæ excellenter inest moderamen : ergo. Prob. min. : temperantia moderatur illas passiones quæ difficillime frænantur, scilicet concupiscentias et delectationes tactus : ergo. Prob. ant. : quo magis aliquid est naturale et magis ad vitam necessarium, eo magis difficile est ejus amorem moderari ; atqui, ut diximus supra, delectationes tactus sunt maxime naturales et earum objectum maxime præsentis vitæ necessarium : ergo.

ARTICULUS II.

DE VITIIS OPPOSITIS TEMPERANTIÆ.

D. Th. q. 142.

Temperantiæ opponuntur duo vitia : unum per defectum, et est insensibilitas seu stupor ; aliud per excessum, et est intemperantia. Insensibilitas est cum quis ita aversatur delectationes sensuum maxime tactus et gustus ut nolit eis uti, ubi, quando, quomodo, aut quantum recta ratio dictat esse illis utendum ; intemperantia e contra est cum quis delectationes sensuum appetit, ubi, quando, quo-

modo, recta ratio dictat non esse appetendas, aut plusquam dictat esse appetendas. Colligitur ex tota quæstione 142.

Dico 1° : Insensibilitas est peccatum ¹.

Prob. ². Omne quod contrariatur ordini naturali est vitiosum : atqui insensibilitas contrariatur ordini naturali : ergo. Prob. min. : natura, hoc est, Auctor naturæ delectationem apposuit operationibus necessariis ad vitam hominis, et ideo ordo naturalis requirit ut homo in tantum hujusmodi delectationibus utatur, quantum juxta dictamen rationis necessarium est saluti humanæ, sive quoad individuum, sive quoad speciem ; atqui huic ordini contrariatur insensibilitas, ut patet ex ejus definitione : ergo. Non est itaque sensuum delectatio secundum se mala, ut dicebant Manichæi, sed bona ; nedum in ordine naturæ, sed etiam in ordine morali, si secundum dictamen rectæ rationis temperetur.

Est autem insensibilitas vitium rarum inter homines : pauci sunt enim qui delectationes sensuum minus quam oportet appetunt. Est secundum se veniale ; erit tamen mortale si quis ideo omittat id ad quod sub mortali tenetur, ut reddere debitum comparti, sumere cibum vitæ necessarium, etc., aut si ex errore Manichæorum delectationes refugiat tanquam per se malas.

Nullum autem erit peccatum ³, quin potius erit opus laudabile ab iis abstinere ob honestum aliquem finem, puta ob sanitatem, ad agenda pœnitentiam, ad vacandum contemplationi divinorum, ad satisfaciendum voto aut præcepto, etc. Neque id ad vitium insensibilitatis pertinet, quia fit secundum rectam rationem.

Dico 2° : Intemperantia est vitium inter humana maxime probrosum et infame ⁴. Quod sit vitium patet ; quia opponitur virtuti quatenus excedit medium rationis quod statuit temperantia in delectationibus.

Quod sit vitium maxime probrosum etiam patet ⁵ : 1° quia maxime repugnat excellentiæ hominis, quatenus eum quasi servum subjecit delectationibus quæ sunt ipsis et brutis communes ; 2° quia in eo nihil apparet de lumine rationis, nihil ingenii, nihil industriæ aut generositatis, nihil quod etiam secundum quid hominem deceat, sed brutalis tantum et cæcus, extincto quasi lumine rationis, ad pastum et venerem impetus.

Dixi, inter vitia humana, quæ scilicet atten-

¹ Q. 141. a. 7. o. — ² Ibid.

¹ Q. 142. a. 1. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. a. 2. et 4. o. — ⁵ Ibid. a. 4. o.

duntur secundum passiones aliququaliter naturæ humanæ conformes¹; sunt enim quædam vitia humanæ naturæ modum excedentia, ideoque ferina potius quam humana, et hæc sunt magis exprobrabilia, ut si quis delectetur commestione carnum humanarum, aut coitu bestiarum seu masculorum. Reductive tamen videntur etiam pertinere ad genus intemperantiæ secundum quemdam excessum, quatenus a dignitate et natura hominis longius recedunt.

Utrum vero in extrema necessitate liceat comedere carnem humanam? Negative resolvit Sylvius hic, nisi forte per modum medicamenti in modica quantitate et valde alterata. Affirmant alii communius.

Dices 1°: Sunt alia peccata graviora intemperantiæ: ergo magis probrosa; 2° peccata intemperantiæ sunt maxime communia; atqui quæ sunt magis communia videntur minus probrosa, eo quod his homines minus verecundantur: ergo.

Resp. ad primam neg. conseq.². Quia gravitas peccati sumitur ex deordinatione ab ultimo fine, scilicet Deo, infamia autem sumitur ex turpitudine quæ attenditur secundum indecentiam peccantis.

Ad secundum, dist. min.³: quæ magis sunt communia videntur minus probrosa secundum opinionem hominum, conc. min.; secundum naturam ipsam vitiorum, neg.

Nota. Intemperantia dicitur a philosopho *vitium puerile*, non quod pueris conveniat, sed quod homines pueris indisciplinatis similes efficiat: 1° sicut puer delectabilia appetit, non attento ordine rationis, ita intemperans; 2° sicut si puer propriæ voluntati dimittatur, in illa crescit; ita intemperans si satisfaciatur suæ concupiscentiæ, hæc majus robur accipit; 3° sicut puer emendatur dum coercetur, ita intemperans dum ejus concupiscentiæ resistitur.

ARTICULUS III.

DE PARTIBUS TEMPERANTIÆ IN GENERE.

D. Th. q. 128.

Dico: Sicut fortitudinis et cujusvis alterius virtutis cardinalis sunt partes triplicis generis, integrales, subjectivæ et potentiales, ita et temperantiæ⁴.

Explicatur¹. Partes integrales alicujus virtutis dicuntur quædam conditiones requisitæ ad actum istius virtutis integre et bene exercendum; et secundum hoc sunt duæ partes integrales temperantiæ, scilicet verecundia et honestas; integrum enim temperantiæ officium in duobus consistit, in fuga turpitudinis ad quam juvat verecundia, et in amore decoris, ad quem juvat honestas.

Partes subjectivæ alicujus virtutis sunt ejus species: species autem virtutum diversificantur secundum diversitatem objecti seu materiæ²: porro temperantia versatur circa delectationes tactus quæ dividuntur in duo genera; nam quædam ordinantur ad nutrimentum, et in his quantum ad cibum est abstinentia, quantum ad potum inebriantem est sobrietas. Quædam vero ordinantur ad vim generativam, et in his quantum ad delectationem principalem coitus, est castitas; quantum ad delectationes circumstantes, quæ sunt in osculis, tactibus, amplexibus, etc., est pudicitia.

Partes potentiales alicujus virtutis principales dicuntur virtutes secundariæ quæ modum quem principalis virtus observat circa aliquam principalem materiam, eundem observant in quibusdam aliis materiis minus principalibus et minus difficilibus³. Pertinet autem ad temperantiam moderari delectationes tactus quas difficillimum est moderari; unde quæcumque virtus quæ moderationem quamdam operatur in aliqua minus principali materia et refrænat appetitum in aliquod delectabile inordinate tendentem, potest poni pars temperantiæ, sicut virtus ei adjuncta.

Hæc autem inordinatio tripliciter contingit: 1° in interioribus motibus animi; 2° in motibus exterioribus; 3° in exterioribus rebus⁴.

Quantum ad primum, præter motum concupiscentiæ tactus quem moderatur et refrænat temperantia, tres motus inveniuntur in anima in aliquod tendentes⁵. Primus est motus voluntatis commotæ ex impetu passionis, et hunc motum refrænat *continentia*, ex qua fit ut, licet pars inferior hominis patiatur immoderatos concupiscentiæ motus, voluntas tamen non vincatur; secundus motus interior, est motus spei tendentis inordinate in excellentiam aliquam, et hunc motum moderatur, sive refrænat *humilitas*; tertius motus interior, est iræ tendens in vindictam et hunc motum moderatur seu refrænat *mansuetudo* seu *clementia*.

¹ Q. 142. a. 4. o. ad 3. — ² Ibid. ad 1. — ³ Ibid. ad 2. — ⁴ Q. 143. a. unico o.

¹ Q. 143. a. unico o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

Quantum ad motus exteriores, hos moderatur *modestia*¹. Quantum tandem ad res exteriores et omnem apparatus externum ponitur *moderatio*, quæ et superflua respuit et nimis exquisita non requirit.

Sunt igitur quinque partes potentiales temperantiæ, *continentia*, *humilitas*, *mansuetudo*, *modestia* et *moderatio*; licet aliquando modestia sumatur generalius, de quo vide infra q. 160. art. 2.

ARTICULUS IV.

DE VERECUNDIA ET HONESTATE.

D. Th. qq. 144 et 145.

Verecundia est timor opprobrii et consequenter actus turpis ex quo causatur opprobrium². Quia tamen est etiam verecundia de probro præsentis aut præteriti, et timor est tantum de futuro, posset dici quod verecundia sit quædam animi perturbatio de probro, quæ si sit de futuro erit timor, si de præsentis aut præteriti, erit dolor.

Dico 1°: Verecundia non est virtus proprie dicta, sed passio laudabilis, quæ ideo quandoque dicitur virtus late³.

Prob.⁴. Virtus est perfectio et qui deficit a perfectione deficit a ratione virtutis: atqui verecundia deficit a perfectione virtutis, ergo. Prob. min.: qui est perfectus secundum habitum virtutis, non apprehendit secundum illam aliquid exprobrabile et turpe quod sit sibi faciendum et difficile vitandum: atqui verecundia apprehendit aliquid exprobrabile et turpe quod sit sibi faciendum; est enim, ut dictum est, timor de probro ex turpi actu faciendo, a quo propterea refugit, propter quod diximus esse partem integram temperantiæ: ergo.

Quia tamen verecundari nec plus nec minus quam decet secundum dictamen rationis est bonum et laudabile, et bonum et laudabile in actibus humanis ac passionibus dicitur communiter virtus; ideo verecundia quandoque vocatur virtus⁵. Plura circa hanc materiam in auctore.

Dico 2°: Honestum est idem quod virtuosum et decorum⁶.

Prob.⁷. Honestas secundum nominis etymologiam, est quasi honoris status; unde ex hoc videtur aliquid dici honestum quod sit ho-

nore dignum. Honor autem excellentiæ debetur, et excellentia hominis attenditur maxime secundum virtutem: ergo honestum est idem quod virtus seu virtuosum.

Est etiam idem quod pulchrum seu decorum¹; quia sicut pulchritudo seu decor corporalis consistit in debita membrorum proportionem cum quadam coloris claritate et suavitate, ita decor seu pulchritudo spiritualis consistit in hoc quod conversatio hominis, seu actiones ejus sint bene proportionatæ secundum spiritualem rationis claritatem, scilicet ut suo tempore, loco et modo fiant: atqui hoc ipsum est honestum: ergo.

Adverte tamen actum virtutis non dici honestum et decorum, nisi quatenus interiorem pulchritudinem per actus externos prodit, quia aliter non innotescit.

Dico 3°: Honestum est idem re, cum utili et delectabili, ratione tamen distinctum².

Prob.³. Idem officium virtutis in quantum habet quemdam decorem ex ordinatione rationis dicitur honestum; in quantum conducit ad assecutionem beatitudinis dicitur utile; et in quantum est conveniens appetitui rationali et ipsum quietat, est delectabile; unumquodque enim naturaliter delectatur in suo convenienti: ergo.

Sic itaque omne honestum est delectabile et utile, sed non omne delectabile est honestum; quia potest aliquid esse conveniens secundum sensum et non secundum rationem proindeque delectabile, sed non honestum. Omne autem utile simpliciter tale est honestum, quia utile simpliciter est id quod conducit ad assecutionem ultimi finis quod solum honestum et virtuosum præstare potest; secus tamen si loquamur de utili secundum quid, potest enim aliquid inhonestum esse utile ad aliquem finem particularem⁴.

Dico 4°: Honestas specialiter sumpta, seu potius amor honestatis specialiter sumptæ est pars integralis temperantiæ⁵.

Explicatur⁶. Honestas seu decor potest summi dupliciter: 1° generaliter pro conformitate actus cum judicio rectæ actionis, et sic convenit omni virtuti, ut patet ex præcedentibus; 2° specialiter pro eo quod opponitur maxime turpi: et sic est pars integralis temperantiæ; quia ad temperantiam pertinet repellere id quod est turpissimum et indecentissimum, scilicet brutales voluptates.

¹ Q. 144. a. 1. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. — ⁶ Q. 145. a. 1. o. — ⁷ Ibid.

¹ Q. 145. a. 2. o. — ² Ibid. a. 3. o. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. a. 4. o. — ⁶ Ibid.

DISSERTATIO II.

De abstinentia, jejunio et gula.

D. Th. qq. 146, 147, 148.

ARTICULUS I.

DE ABSTINENTIA.

Dico : Abstinentia est virtus specialis¹.

Prob. prima pars². Abstinentia ex suo nomine importat subtractionem alimenti; sic præcise sumpta non est virtus, sed quid indifferens quod potest bene vel male fieri: sumpta vero ut regulatur ratione, sicut hic sumimus, est virtus, quia sic sumpta, est, ut dixi prius, pars temperantiæ moderans secundum dictamen rationis concupiscentias et delectationes ciborum, ut non impediant bonum rationis: ergo.

Prob. secunda pars³. Virtus ponitur ad conservandum bonum rationis contra impetus passionum, et ideo ubi invenitur specialis ratio qua passio abstrahit a bono rationis, ibi necesse est esse specialem virtutem; atqui delectationes ciborum circa quas versatur abstinentia, natæ sunt speciali ratione abstrahere hominem a bono rationis, tum propter earum magnitudinem, tum etiam propter necessitatem ciborum quibus homo indiget ad conservationem vitæ quam maxime desiderat: ergo abstinentia est virtus specialis.

Dices contra primam partem: Moderari alimenta pertinet ad artem medicinæ: ergo.

Resp. dist.⁴: moderari alimenta præcise propter valetudinem corporis pertinet ad artem medicinæ, moderari passiones et delectationes alimentorum propter bonum rationis, pertinet ad artem medicinæ, neg. Id enim pertinet ad virtutem abstinentiæ, quæ proprie respicit refrenationem illecebrarum gulæ ut convenientem rationi et viro temperato. Quod si talis moderatio seu refrenatio ad aliud re-

feratur quam ad propriam honestatem, puta ad satisfaciendum pro peccatis, erit actus imperatus a pœnitentia; si ad luxuriæ illecebras vincendas, erit castitatis imperantis, et sic de cæteris.

Hujus virtutis sunt diversi gradus, ut notat hic Sylvius: primus est abstinere ab omni cibo ad tempus, ut Christus fecit per quadraginta dies; secundus est abstinere a certo genere cibi, v. g. carnibus semper; tertius ad tempus; quartus abstinere a certo genere potus, ut a vino, semper; quintus ad tempus.

Adverte etiam quod quamvis abstinentia dicatur versari circa cibum, non excludat tamen potum præcise secundum se, sed tantum potum inebriantem, de illo enim sub hac speciali ratione duntaxat datur specialis virtus, scilicet sobrietas, ut dicam infra; unde qui excederet in potu aquæ, v. g. lactis aut cujusvis alterius liquoris actu non ebriantis, non peccaret contra sobrietatem, sed contra abstinentiam.

Dices 2° contra secundam partem: Non datur aliqua specialis virtus ad usum vestimentorum: ergo nec ad usum ciborum.

Resp., dato ant. neg. conseq.¹. Disparitas est quod usus vestimentorum sit ab arte introductus; usus autem ciborum a natura ut quid vitæ necessarium, cui ideo ipsa natura magnam delectationem annexuit.

Si dicas usum vestimentorum esse etiam homini naturalem, respondet Cajetan hic, esse homini naturalem secundum quod est animal rationale et politicum, non secundum naturam sensitivam nisi inchoative, pro quanto complexio corporis est præparata ut melius vestimentis conservetur; unde etiam fit quod plures nationes sine vestimentis incedant.

¹ Q. 146. a. 1. et 2. o. — ² Ibid. a. 1. o. — ³ Ibid. a. 2. o. — ⁴ Ibid. a. 1. ad 2.

¹ Q. 146. a. 2. ad 6.

ARTICULUS II.

DE JEJUNIO.

D. Th. q. 147.

Utrum et cujus virtutis sit actus?

Quæstionem de jejunio aggressurus, in capite notare velim semel pro semper ex Cajetano hic a. 7. § *Ad evidentiam*, quod, quia hæc materia est juris positivi humani, ut infra dicam, sicut consensu utentium firmatur, ita contraria consuetudine aut dispensatione, seu relaxatione infirmatur et tollitur, et ita accedit ut quod prius erat jus, non sit amplius de juris necessitate, et quod prius nefas erat, licitum postmodum sit. Ita Eminentiss. Non est itaque quod miremur plures varietates circa legem jejunii a temporibus Apostolorum irrepsisse, neque uniformiter in omnibus Ecclesiis observari. Unde auctor hic a. 8. ad 3. loquens de abstinence ab ovis et lacticiniis dicit: « In jejuniis diversæ consuetudines existunt apud diversos, quas quisque observare debet secundum morem eorum inter quos conversatur ».

2º Jejunii nomen sumptum est a *jejuno*, quod est quoddam intestinum animalis semper vacuum, unde significat abstinentioniam a cibo et potu. Varie accipitur:

1º Sumitur generaliter pro abstinence ab omni cibo et potu in stomachum transmissio, sive ab omni eo quod sumitur per modum cibi et potus, ut est etiam medicamentum, et sic sumptum dicitur jejunium *jejuni*, seu jejunium naturale¹: tale requiritur a media nocte ad sumptionem Eucharistiæ; de quo in materia de Eucharistia.

2º Sumitur pro abstinence cibi et potus secundum regulas communes temperantiæ in ordine ad proprium finem, qui est bona corporis et mentis dispositio ad suas functiones. Hoc jejunium vocatur morale et philosophicum.

3º Sumitur pro abstinence cibi et potus, majori quidem quam exigit communiter temperantia secundum proprios fines, sed quam tamen exigit secundum alios fines ad quos ab aliis virtutibus ordinatur, puta ad satisfactionem pro peccatis, ad refrenationem luxuriæ, etc.

Jejunium hoc tertio modo sumptum, vel est arbitrium, cujus varia exempla habe-

mus in vitis Patrum, et etiamnum in religiosa piorum praxi; vel est lege statutum, scilicet vel lege particulari alicujus communitatis aut religionis, vel lege communi totius Ecclesiæ, quale est jejunium quod dicitur communiter ecclesiasticum, de quo potissimum hic est quæstio.

4º Sumitur jejunium metaphorice, et improprie pro abstinence a vitiis et peccatis¹.

Certum est 1º jejunium naturæ, quod dicitur jejunium *jejuni*, quo quis dicitur jejunus antequam comedat, cum consistat in pura negatione, non esse actum virtutis².

Si tamen consideretur ut privatio cibi quem quis sumere potuisset et quo se voluntarie privat in honestum aliquem finem, hoc ipso est jejunium jejunantis et ex proposito eligentis, proindeque actus virtutis, ut dicam modo.

Certum est 2º jejunium metaphoricum, non esse actum unius virtutis, sed vel omnium virtutum, vel saltem charitatis, quatenus omnes virtutes complectitur. His positis,

Dico 1º: Jejunium morale est actus virtutis abstinentiæ saltem acquisitæ.

Quia virtus abstinentiæ, ut dixi, est virtus moderans delectationes ciborum secundum dictamen rationis: atqui jejunium morale nihil est aliud quam abstinence ciborum moderata secundum dictamen rationis: ergo.

Dico 2º: Jejunium sumptum pro abstinence rigidiori quam communiter exigit temperantia secundum proprios fines, sive sit arbitrium, sive præceptum, est etiam actus virtutis abstinentiæ³.

Prob. prima pars 1º ex variis utriusque Testamenti et SS. Patrum locis, quos longa serie refert Bellarminus *de Bonis Operibus* lib. 2. c. 12. et alibi; in quibus commendatur jejunium ut opus virtutis.

Prob. 2º ex hoc aliquis actus est virtuosus quod versetur circa objectum bonum cum relatione ad finem honestum: atqui hoc convenit jejunio de quo in conclusione: ergo. Prob. min.: hoc jejunium versatur circa delectationes ciborum reprimendas et assumitur principaliter ad tria: 1º ad carnis concupiscentias reprimendas: unde Apostolus II Cor. 6: *In jejuniis, in castitate*; quia per jejunia castitas conservatur, ut enim dicit S. Hieronym. lib. *cont. Jov.*: « Sine Cerere et Baccho friget Venus »; 2º assumitur ad hoc ut mens

¹ Q. 147. a. 1. ad 3.² *Ibid.* a. 1. ad 3. — ³ *Ibid.* a. 1. et 2. o. — ⁴ *Ibid.* a. 1.

liberius elevetur ad sublimia et divina contemplanda : unde Daniel 10 dicitur, quod post jejunium trium hebdomadarum revelationem accepit a Deo ; 3° assumitur ad satisfaciendum pro peccatis : unde dicitur Joël 2 : *Convertimini ad me in toto corde vestro in jejunio et fletu et planctu* : et hoc est quod S. Aug. dicit in serm. 230 *de Tempore* : « Jejunium purgat animam, mentem sublevat, propriam carnem spiritui subjicit, cor facit contritum et humiliatum, concupiscentiæ nebulas dispergit, libidinum ardores extinguit, castitatis verum lumen accendit » : ergo.

Prob. secunda pars ¹. Omnis actus virtutis qui est circa aliquam materiam, ad illam virtutem pertinet quæ medium in illa materia constituit; quia eadem est materia actus et habitus : atqui jejunium attenditur in cibis, in quibus medium constituit abstinencia : ergo jejunium est actus abstinentiæ, elicited quidem ab illa, imperatus autem ab aliis virtutibus ad quarum fines ordinatur, puta castitate, pœnitentia, etc., ut dictum est in priori probatione.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° contra primam partem secundæ conclusionis, cum Lutheranis et Calvinistis qui quidem concedunt jejunium valere ad coercendam carnis petulantiam, ad orationem, ad signum pœnitentiæ; negant autem esse actum virtutis quo quid a Deo mereamur, ipsi satisfaciamus, aut aliquid impetremus; sic ergo arguunt : Omnis actus virtutis est Deo acceptus : atqui jejunium non est Deo acceptum, secundum illud Isaïæ 58 : *Quare jejunavimus et non aspexisti?* ergo.

Resp. dist. maj. : omnis actus virtutis nulla prava circumstantia vitiatus, est Deo acceptus, conc.; prava circumstantia vitiatus, neg. Tale autem erat jejunium de quo est sermo apud Isaïam : unde conquerentibus Israëlitis : *Quare jejunavimus et non aspexisti?* respondet Dominus : *Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra* ; quasi diceret : Non bene jejunatis, quia jejunando nimis indulgetis pravis vestris affectibus. « Non igitur jejunium reprobavit, inquit S. Hieronymus, lib. 2. *cont. Jov.* c. 11, sed quale vellet, ostendit. » Eodem modo respondendum est iis quæ proferuntur ex Jerem. 14 et Zachariæ 7. Cæterum jejunium esse gratum Deo et apud ipsum valere probant S. Scri-

pturæ in probatione primæ partis et plures aliæ.

Obj. 2° : Juxta Apostolum I ad Timoth. 4, *corporalis exercitatio ad modicum prodest* : atqui per corporalem exercitationem plures antiqui intellexerunt jejunium : unde S. Ambros. in hunc locum dicit : « Jejunare enim et abstinere a cibis, non multum prodest » : ergo.

Resp. 1° juxta S. Chrysostomum, Theodoretum, Theophilactum, OEcumenium et alios, falsam esse hanc Apostoli intelligentiam. « Quidam, inquit S. Chrysostomus, hom. 12 ad laudata verba, hoc Apostolum de jejunio aiunt dixisse, sed profecto errant ; neque enim corporalis exercitatio jejunium sed spiritualis ; nam si corporalis esset, corpus perfecto nutriret : cum autem illud maceret et extenuet, macieque conficiat, corporalis omnino dici non potest ». Intelligit ergo Apostolus per corporalem exercitationem, studium corroborandi corporis more athletarum ; familiare est enim Apostolo sumere similitudinem ab athleticis ; ut patet ex I Cor. 9, v. 24 ; ad Galat. 5, v. 7 ; ad Philipp. 3, v. 14 ; II ad Timoth. 2, v. 5, et hic. Unde cum dicit : *Exerce te ad pietatem, nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas ad omnia utilis est* ; sensus est : Exerce te more boni athletæ ad certamen virtutis, hoc enim vere utile est in hac et altera vita ; qui autem exercent se ad corporale certamen parum lucrantur in hac vita, nihil in altera.

Quæ autem adferuntur ex S. Ambrosio, non sunt Ambrosii, inquit hic Sylvius, neque alterius scriptoris catholici, sed alicujus hæretici quem verisimile est esse quemdam Hilarium sectæ Luciferianæ. Certum est enim S. Ambrosium longe aliter sentire de jejunio ut patet ex lib. *de Ecclesia et Jejunio* c. 3. ubi dicit : « Jejunium refectio animæ..... vita est Angelorum, culpæ mors...remedium salutis, radix gratiæ..... hoc ad Deum gradu citius pervenitur ».

Resp. 2° : Dato quosdam veteres orthodoxos sane sic intellexisse Apostolum, hujus et illorum sensus non est quod jejunium nihil aut parum prosit, sed quod sit minus utile quam pietas quæ ad omnia utilis est.

Obj. 3° : Jejunium non servat medium virtutis : ergo. Prob. ant. : Medium virtutis non minus corrumpitur diminuto quam superabundanti ; atqui jejunium importat diminutum cibi : ergo.

Resp. neg. ant. ¹. Ad prob., dist. maj. : corrumpitur diminuto, si diminutum sit contra rationem, conc.; secus, neg. Et ad hunc sensum dist. min., neg. conseq. Itaque medium virtutis non accipitur secundum quantitatem seu æqui distantiam ab extremis, sed secundum rectam rationem. Ratio autem judicat quod propter specialem causam aliquis minus sumat de cibo, quam sibi competeret secundum communem statum, v. g. propter infirmitatem curandam aut propter alia opera corporalia expeditius agenda, et multo magis propter spiritualia mala vitanda aut bona proseguenda : unde contingit, quod id quod est parum uni, puta sano, sit satis alteri, puta infirmo.

Insuper sciendum est quod medium virtutis non consistat in indivisibili ², sed habeat aliquam latitudinem, intra quam virtus salvatur etiamsi termini illius latitudinis (quos prætergredi salva virtute non licet) sermone determinari non possint, et ideo qui dimittit aliquid quo licite potest uti, non est statim dicendus a virtutis medio recedere.

Obj. 4° contra utramque partem conclusionis ejusdem : Jejunium de quo in conclusione secunda non solum consistit in abstinencia a superfluis cibis, hoc est enim de necessitate temperantiæ, et sic omnes temperantes forent jejunantes, quod est falsum, sed consistit in abstinencia a necessariis ; atqui id neque virtuosum est neque licitum : ergo. Patet prima pars min. ; quia virtus temperantiæ non rejicit necessaria sed superflua tantum. Patet etiam secunda pars ; quia subtrahere sibi necessaria, est dare sibi occasionem mortis quod non est licitum : « Non enim differt, inquit S. Hieronymus, de Consec. d. 5. cap. *Non medicriter*, utrum magno vel parvo tempore te interimas » : ergo.

Resp. dist. maj. ³ : jejunium consistit in abstinencia a necessariis simpliciter, neg. ; a necessariis secundum quid, conc. Et ad hunc sensum dist. min., neg. conseq. Explicatur : necessarium accipitur dupliciter in cibis : 1° ad conservationem vitæ, et ad talem valetudinem quæ sit sufficiens ad ea quæ incumbunt peragenda sive ex officio, sive ex societate eorum quibuscum vivimus, sive etiam ex charitate et propter majorem utilitatem : et tale necessarium subtrahere per jejunium,

neque est virtuosum, neque licitum ; subtrahere enim quod est simpliciter necessarium ad vitam est se interimere (hoc tamen necessarium est valde modicum, quia natura paucis contenta est) ; subtrahere quod est necessarium ad ea opera ad quæ quis obligatur est contra rationem, et juxta S. Hieronymum loco citato, « de rapina hostiam jejunii offerre » ; subtrahere tandem quod est necessarium ad alia opera utiliora sive charitatis, sive alia, quamvis ex officio non debita, est indiscretum : unde idem S. Hieronymus ibid. dicit : « Rationalis homo dignitatem amittit qui jejunium charitati, vel vigilias integritati sensus præfert ».

2° Accipitur necessarium ad optimam corporis dispositionem ¹ : et quia caro in suo robore consistens difficilius spiritui subditur ; ideo necessarium ad valetudinem sic acceptam, quamvis licite accipi possit, tamen laudabiliter etiam subtrahi potest, et talis subtractio, licet non sit de necessitate virtutis temperantiæ, erit tamen saltem elicitive ab illa et imperative ab alia virtute ad cujus finem hæc subtractio ordinatur?

Neque dici potest quod inde jejunans sibi occasionem mortis afferat ², quia talis subtractio vix aut nevis mortem accelerat ; nam corpus humanum frequentius ex superfluitate quam ex defectu mortales ægrotudines incurrit, unde illud Galeni : « Summa medicina est abstinencia » ; et experientia constat abstinentes frequenter diutius vivere. Cum itaque prædicta subtractio se habeat ad utrumque, scilicet ad prolongandam vel breviandam vitam, non potest dici occasio mortis.

Obj. 5° : Intemperans potest jejunare : atqui tunc ejus jejunium non erit actus virtutis temperantiæ seu abstinentiæ qua caret : ergo.

Resp. dist. min. : non erit actus abstinentiæ de facto ab ea elicitus, conc. min. ; natus ab illa elici, neg. min. Dum ergo dicimus jejunium esse actum abstinentiæ, sensus est quod sit natus ab ea elici, quia est in ejus materia et ejus moderamen servat, et de facto elicetur si adesset : sicut dum latro reddit depositum, dicitur facere actum justitiæ ; quia hæc redditio nata est elici a justitia, licet de facto non eliciatur, quia non est.

Plura hæreticorum argumenta recurrent, tum articulo sequenti, tum maxime inferius, dum de delectu ciborum, art. 7.

¹ Q. 147. ad 2. et in 4. d. 15. q. 3. a. 1. quæstiunc. 2. ad 1. — ² Ibid. in 4. — ³ Ibid. quæstiunc. 2. ad 3. et hic a. 1. ad 3.

¹ Q. 147. quæstiunc. 2. ad 3. et hic a. 1. ad 3. — ² Ibid.

ARTICULUS III.

UTRUM ET QUO JURE PRÆCEPTUM SIT JEJUNIUM?

Nota : Eustachiani et Aëriani quarto sæculo negarunt jejunium esse in præcepto : sic enim discurrit Aërius apud S. Epiphanium hæresi 75 : « Sed neque jejunii instituendi ulla ratio est : hæc enim omnia Judæorum propria sunt et cuidam servitutis iugo subjecta : quippe justo nulla lex est posita, sed parricidis et matricidis duntaxat et id genus aliis : nam si jejunare omnino decreverim quacumque libuerit die, sponte et integra libertate jejunabo ». Quam theologiam cum suam fecerint Lutherani et Calvinistæ (quo pudore videant), eandem etiam cum istis hæreticis damnationem a concilio Langrensi anno 324 latam subire coguntur. Hoc autem concilium, can. 19, anathemati subjecit illum : « Qui absque necessitate corporea, tradita in communi jejunia et ab Ecclesia custodita superbiendo dissolvit ». Contra ques omnes

Dico 1° : Jejunium in communi jure naturali præceptum est ; quoad determinationem vero temporis et modi, jure ecclesiastico ¹.

Prob. prima pars ². Unusquisque tenetur ex naturali ratione uti remedio quo indiget : atqui jejunium in communi est remedium ad deletionem culpæ præteritæ et cohibitionem futuræ, ac ad elevationem mentis ad Deum qui sunt fines nobis necessarii : ergo jure naturæ tenetur unusquisque jejunium adhibere in quantum est sibi necessarium ad prædicta.

Prob. secunda pars ³. Sicut ad sæculares principes pertinet præcepta legalia juris naturalis determinativa tradere de his quæ pertinent ad utilitatem communem in temporalibus rebus, ita a fortiori ad prælatos ecclesiasticos pertinet ea statutis præcipere quæ ad utilitatem communem fidelium pertinent : atqui Ecclesia statuto determinavit tempus et modum jejunii : ergo. Major constat tum ex paritate potestatis spiritualis ad temporalem, tum ex potestate ligandi data Ecclesiæ, Joan. 20 et 21 ; ex illo Lucæ 10 : *Qui vos audit me audit, qui vos spernit me spernit* ; ex præceptis per Apostolos factis, Act. 15. Confer insuper 1. 2. q. 96. a. 4. Minor etiam constat ex generali consuetudine Ecclesiæ pro lege ubique recepta.

Confirm. : principes et magistratus hæretici quandoque indicunt jejunia, ut patet in

Anglia et Hollandia. Quæro : Subditi tenentur vel non tenentur servare ista jejunia qualia-cumque sint? Si teneantur, quidni fideles Ecclesiæ pariter jejunia præcipienti obedire debent? Si non teneantur, remitto argumentum ipsis principibus et magistratibus, fustibus non verbis probandum.

Respondet Dallæus indici posse ab Ecclesia communia jejunia ex temporum, personarumque causis ac necessitatibus, nulla vero posse indici stata et perpetua.

Sed contra, qui potestatem habet indicendi jejunia pro emergentibus rei christianæ causis, pari jure habet auctoritatem stata in perpetuum jejunia præcipiendi, si causæ illorum sint perpetuæ et certis vicibus recurrentes : tales sunt causæ jejuniorum ecclesiasticorum, scilicet, ut jam dixi, deletio culpæ præteritæ, cohibitio futuræ, elevatio mentis ad Deum, refrenatio concupiscentiæ, quæ causæ sunt perpetuæ : et ultra illas jejunium quadragesimale specialiter est institutum ut christiani ad festa paschalia se præparent, utque carnis mortificatione quodammodo Christo commoriantur ; quæ causæ singulis annis recurrunt.

Itaque jejunium ecclesiasticum de quo nunc et in sequentibus erit sermo, est « abstinentia cibi juxta modum ab Ecclesia præscriptum ». Hic autem modus tria complectitur : primum, abstinentiam a cerlis cibis, nimirum a carnibus ; secundum, unam tantum refectionem ; tertium, tempus hujus refectionis. De quibus dicemus distinctis articulis. Nunc

Dico 2° : Lex ecclesiastica jejunii secundum se obligat sub mortali ⁴.

Est communis contra Angelum v^o *Jejunium* n. 14, et paucos alios qui nolunt præcepta humana obligare sub mortali, nisi ut non agatur contra illa ex contemptu vel ex consuetudine.

Prob. Leges obligant pro quantitate materiæ sub mortali vel veniali, nisi contrarium constet de intentione legislatoris : atqui jejunium utpote opus virtutis et homini ad salutem necessarium aut valde utile, est ex suo genere materia gravis : ergo. Major probatur dum *de Legibus*, et patet quia nisi teneatur hæc regula, nulla alia erit discernendæ obligationis ; recurrere enim ad intentionem legislatoris, nisi de ea aperte constet, est divinare, maxime cum hæc sit ordinariæ conformis capacitati materiæ.

¹ Hic a. 3. o. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.*

⁴ Hic a. 3. o. ad 2.

Confirm. ex gravissimis pœnis quibus Ecclesia subiciebat olim violatores jejunii: nam concilium Langrense, ut dixi supra, eos subiciebat anathemati. Similiter can. 68 inter Apostolicos, et can. 56 synodi Trullanæ: et si sint clerici jubent eos deponi. Hæ autem pœnæ non solent ferri in peccantes venialiter tantum.

Hinc jure damnata est ab Alexandro VII hæc propositio num. 23: « Frangens jejunium Ecclesiæ ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subjicere præcepto ».

Advertit tamen Cajetan. in *Summa* verbo *Jejunium* cap. 3. n. 6 quod is qui absque fraude violat jejunium, putans bona fide se habere causam sufficientem, quæ tamen non sit, non peccat saltem mortaliter; « quia, inquit, non censetur transgressor præcepti, cum per se et ex intentione non agat contra illud; nec etiam ita per accidens et materialiter operatur ut redeat peccatum in naturam suæ formæ, nisi forte agat ex ignorantia ita crassa ut dolo æquiparetur ». Ita etiam post Cajetanum, Navarrus in *Manu.* c. 21. num. 20, citans S. Antoninum 2. p. tit. 6. c. 2. § *Ante*. Item Sylvius hic a. 4. versus finem.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1º cum modernis hæreticis: Obligatio jejuniorum pertinet ad jugum et servitutem legis judaicæ, a quo Christus nos liberavit: unde jejunare ex obligatione est profiteri legem veterem, quod est superstitiosum: ergo.

Resp. 1º hoc ipsum esse argumentum Eustachianorum et Aërianorum quos Ecclesia quarti sæculi damnavit in concilio Langrensi; illuc nostrates hæretici quærant solutionem. Interim,

Resp. 2º neg. ant. Non enim observamus jejunia nostra vi veteris legis, sed vi legis Ecclesiæ, neque sub iisdem cæremoniis et ex iisdem causis ex quibus servabantur legalia. Est sane argumentum risu dignum: Lex vetus præcepit jejunia: ergo lex nova non potest præcipere; quasi Ecclesia non possit præcipere opera bona, quia Synagoga prius præcepit; perinde est ac si dicas: Lex vetus præcepit orationem et eleemosynam, ergo nova non potest præcipere.

Neque magis ab hac obligatione nos liberavit Christus quam ab obligatione obediendi legitimis superioribus tam sæcularibus quam

spiritualibus, quam e contra ubique urget. Libertas ergo qua nos donavit Christus est libertas: 1º a servitute peccati; 2º et consequenter a servitute diaboli; 3º a servitute legis mosaicæ maxime cæremonialis, cujus jugum erat grave et vix portabile, Act. 15.

Obj. 2º cum eisdem: Disciplina Ecclesiæ modernæ circa jejuniorum observationem est eadem cum disciplina Montanistarum: ergo rejicienda. Prob. ant.: 1º catholici moderni sicut Montanistæ pari modo jejunant in certos dies, in abstinencia a certis cibis ex lege stata et inviolabili; 2º antiqui catholici impugnabant olim eodem modo, et iisdem argumentis jejunia Montanistarum, quibus nunc Calvinistæ impugnant jejunia modernorum catholicorum, his nimirum S. Scripturis: *Non hoc est jejunium quod elegi. Quod intrat in os non coinquinat hominem. Esca nos non commendat Deo*, et aliis: ergo.

Resp. neg. ant. Ecclesia catholica etiam jam probabat et observabat stata sua jejunia sicuti nunc, tempore quo Montanistarum jejunia damnavit; cum illa sint ex traditione Apostolorum ut probabimus infra, et testatur ipse Tertullianus Montanista, lib. *de Jejunio*, c. 2, dicens: « Certe in Evangelio illos dies jejunii determinatos putant (catholici) quibus ablatus est sponsus, et hos esse jam solos legitimos jejuniorum christianorum ».

Disparitatem autem inter utraque jejunia assignat S. Hieron. epist. 54. *ad Marcellam*: « Nos, inquit, unam quadragesimam secundum traditionem Apostolorum toto anno, tempore nobis congruo, jejunamus. Illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint salvatores. Non quod et per totum annum, excepta Pentecoste, jejunare non liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre ». Igitur error Montanistarum non erat in eo positus quod quadragesimale jejunium observandum esse ex præcepto contenderent et observarent ipsi, sicut catholici, sed quod præter quadragesimam ab Ecclesia observari solitam, duas alias quadragesimas seu xerophagias necessario esse observandas contenderent ex lege a Montano lata. Catholici vero alia quidem jejunia præter antepaschale esse licita fatebantur, sed esse necessaria pernegabant; nec Montano ac suis pseudoprophetissis inesse eam auctoritatem hæc jejunia ex præcepto instituendi asserabant, quam agnoscunt in Ecclesia cui Spiritus sanctus jugiter assistit secundum Christi promissionem. Et hic est Montanistas inter et

catholicos controversiæ status quem dissimulat Dallæus.

Hoc autem semel constituto, valida erant catholicorum contra Montanistas argumenta. Et 1° supersticiosa merito videbatur illa disciplina et Christi verbis apostolicisque sententiis repugnans, quæ fanaticis tantum Montani sociarumque muliercularum prophetiis fulta erat. 2° Merito catholici incusabant Montanistas quod, Galatarum instar, dies et annos observabant, quod coinquinari putarent hominem per ea quæ in os inferebantur, quod essent ex genere hominum ab Apostolo damnatorum qui nuptias et usum certi cibi erant prohibitori, quod denique illorum xerophagiæ ethnicam superstitionem redolerent. Quid enim aliud credi poterat de semiviro illo Montano et de Prisca et Maximilla insanis fœminis, quæ, novas prophetias mentitæ, una cum illo hæresiarcha novas leges Ecclesiæ statuendi, novaque indicendi jejunia insolitasque abstinencias auctoritatem sibi arrogabant.

At immerito Calvinistæ nunc adversus nos argumenta contorquent cum facile probetur, ut patebit ex dicendis, nostra jejunia ab Ecclesia instituta vel ab Apostolis accepta, ex obedientia quam Ecclesiæ matri debemus, religiose observari et observata semper fuisse. Confer art. præcedentem et art. 7.

Obj. 3° cum quibusdam catholicis contra secundam conclusionem : Violatio jejunii est tantum peccatum inobedientiæ : atqui inobedientia non est peccatum mortale nisi sit formalis, proindeque cum contemptu : ergo. Probatur maj. : quando Ecclesia prohibet aliquid quod non est per se malum, hujus legis transgressio non est nisi peccatum inobedientiæ : atqui esus carniū, aut multiplex in die refectio, non est quid per se malum : ergo.

Resp. 1° neg. maj. Ad probationem, neg. maj. Est enim in proprium veræ legis ejus-cumque aliquid prohibentis aut præcipientis in materia alicujus virtutis, ut actum talis virtutis non necessarium, faciat necessarium hoc ipso quo faciendum præcipit, et omissionem ejus culpabilem in eodem genere virtutis : sic v. g. dum Ecclesia præcipit clericis recitationem breviarii facit ut hæc recitatio sit actus necessarius religionis, et ejus omis-sio peccatum contra religionem. Cum igitur jejunium sit in materia temperantiæ, Ecclesia illud præcipiens facit ut sit actus necessarius temperantiæ, cum alioquin non foret

necessarius si lege non præciperetur, et consequenter, qui jejunium ab Ecclesia præceptum violat, peccat contra temperantiam et non solum contra obedientiam.

Resp. 2° neg. primam min. Quando enim materia inobedientia est gravis, etiam inobedientia materialis erit peccatum mortale, ut docet Sylvius hic.

Quantum ad alia argumenta hæreticorum, confer infra articulum, *de Delectu ciborum*. et art. decimum *de Universalitate hujus obligationis*.

ARTICULUS IV.

UTRUM CONVENIENTER DETERMINATA SINT TEMPORA JEJUNII ECCLESIASTICI?

Dico 1° : Convenienter determinata sunt tempora jejuniorum ecclesiasticorum ¹.

Probatur ². Convenienter indicta sunt jejunia illis temporibus in quibus oportet homines a peccato purgari et fidelium mentes in Deum elevari per devotionem ; ad hæc enim duo maxime ordinatur jejunium, ut dictum est : atqui homines a peccato purgari et ad Deum elevari maxime convenit ante solemnitatem paschalem, ut recte mysteria dominicæ Passionis et Resurrectionis celebrent, seque ad confessionem et communionem præparent. Similiter in vigiliis præcipuarum solemnitatum, quæ sunt devotius celebrandæ ; item in quatuor anni temporibus, quibus ordines conferuntur, ad quorum scilicet susceptionem oportet per jejunium præparari, et eos qui ordinant, et illos qui ordinandi sunt, et etiam totum populum pro cujus utilitate ordinantur : ergo convenienter determinata sunt tempora jejunii Quadragesimæ, Antepaschalis, Vigiliarum, et Quatuor Temporum, quæ sunt omnia jejunia ecclesiastica.

Adde pro Quadragesima, aptissimum esse tempus ratione castitatis : quia verno tempore, libido maxime incenditur, ob sanguinis et spirituum augmentum ac fervorem. Et pro Quatuor Temporibus etiam specialiter convenientia sunt ut Deo supplicemus pro frugibus terræ, aut pro iisdem gratias agamus ; his enim temporibus aeris temperies maxime variatur et fructus omnes aut seruntur, aut nascuntur, aut maturantur, aut colliguntur. Ita S. Leo serm. 2, 5 et 8. *de Jejunio decimi mensis*; *de Jejun. 4 Temp.* Lege in jure dist. 75.

Confirmatur ex generali consuetudine to-

¹ Illic a. 5. o — ² Ibid.

tius Ecclesiæ : « Quod enim tota per orbem frequentat Ecclesia, quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimæ insanix est », inquit S. Aug. epist. 118.

Si dicas jejunia in determinatis mensibus pertinere ad cærimonialia legis veteris; resp. ¹ jejunia nostra Quatuor Temporum non servari iisdem temporibus, quibus Judæi, nec propter easdem causas; de quibus vide auctorem.

Vigiliæ autem festivitatum quibus indictum est jejunium, sunt vigiliæ Nativitatis Domini, et Assumptionis B. Virginis, cap. 1. *de Observant. jejun.*, vigiliæ omnium Apostolorum, exceptis vigiliis SS. Philippi et Jacobi, et S. Joannis evangelistæ, ibid. cap. 2. Advertendum tamen quasdam harum vigiliarum in certis provinciis non observari ex contraria consuetudine; item alia quatuor jejunia etsi non jure scripto, generali saltem consuetudine servantur: nimirum vigiliæ S. Joannis Bapt., S. Laurentii, Omnium Sanctorum et Pentecostes.

Dico 2°: Quadragenarius dierum numerus in Quadragesima, et ternarius in Quatuor anni Temporibus, sunt etiam convenienter assignati ².

Quantum ad Quadragesimam patet ³: 1° quia sic pro modulo aliquantulum imitatur jejunium Salvatoris qui jejunavit quadraginta diebus; 2° quia sic offerimus Deo decimas dierum anni: constat enim annus diebus 365: horum decima pars sunt 36, qui a dominica prima Quadragesimæ usque ad Pascha, non computatis diebus dominicis, sunt jejuniis consecrati; quibus tamen postea additi sunt quatuor præcedentis hebdomadæ pro majori conformitate ad jejunium Christi. Ubi obiter advertet, etiam esse jejunandum feria quinta in Cæna Domini, ut definivit concilium Laodicensium circa medium quarti sæculi, contra quorundam contrarium usum.

Porro ante horum quatuor dierum additionem, nihilominus dicebatur *quadragesima*; quia licet non jejunaretur jejuniis perfectis nisi triginta sex diebus, jejunabatur tamen quadraginta diebus, jejuniis tam perfectis quam imperfectis: quia etiam dominicis diebus erat abstinencia a carnibus et lacticiis, quod est quoddam jejunium quadragesimale.

Quantum ad jejunia Quatuor Temporum ⁴, patet etiam convenientia, tum ex numero

mensium qui competit cuilibet tempori, quasi singulo mense suum correspondeat jejunium, tum ex numero sacrorum ordinum qui his temporibus conferantur.

Dico 3°: Convenienter Ecclesia non instituit de præcepto jejunia tempore paschali usque ad Pentecosten, neque diebus dominicis ¹.

Quia jejunium est opus pœnale et afflictivum, quod non convenit diebus lætitiæ quales sunt dies quinquaginta post Pascha et dies dominici propter commemorationem Resurrectionis. Unde S. Ambrosius, serm. 61, et refertur dist. 76. cap. 8, ait: « Per hos quinquaginta dies (a Paschale ad Pentecosten) est jugis et continua festivitas; ita ut hoc omni tempore neque ad observandum inducamus jejunia, neque ad exorandum Deum genibus succidamus ». Similiter S. Aug. epist. 119. cap. 15.

Quapropter qui paschali tempore, aut diebus dominicis jejunat ex contemptu hujus moris Ecclesiæ, aut ex errore Manichæorum qui veram Christi resurrectionem negabant, aut ex singularitatis desiderio, aut cum superstitione vel scandalo, non est a peccato immunis ².

Dices 1°: Cap. *Rogationes de Consecrat.* dist. 3. ex conc. Aurel., legitur: « Rogationes, id est litanias, ante Ascensionem Domini placuit celebrari, ita ut præmissum triduanum jejunium in dominicæ Ascensionis solemnitate solvatur ». 2° Vigilia Pentecostes jejunium de præcepto servatur. 3° Quatuor Tempora sunt infra tempus paschale, quod finitur in octava Pentecostes tantum: ergo.

Resp. ad primum, vel ibi sermonem esse de jejuniis imperfectis, scilicet de abstinencia a carnibus, quale etiamnum observatur; vel hoc jejunium non fuisse de præcepto, sed de consilio tantum; vel tandem non fuisse jure communi præceptum pro tota Ecclesia, sed propter aliquam necessitatem in particularibus quibusdam Ecclesiis, quod abiit in dis-suetudinem. Sensus autem S. Thomæ et noster est, quod assignatis temporibus nullum sit jure communi constitutum jejunium de præcepto pro tota Ecclesia.

Ad secundum, resp. neque jejunium vigiliæ Pentecostes esse ullo jure scripto præceptum, sed observatum fuisse primo ex pia fidelium devotione et consuetudine, quæ paulatim invaluit, ac tandem vim præcepti obtinuit.

¹ Hic 2. 5. o. ad 3. — ² Ibid.

³ Hic 2. 5. o. in Arg. 2. c. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

Ad tertium, resp. tempus paschale quoad officium durare quidem usque ad octavam Pentecostes; quoad vero exemptionem a jejuniis expirare in ipsa die Pentecostes, et modo ex consuetudine in vigilia Pentecostes. Hujus enim dum meminerunt SS. Patres, non numerant nisi quinquaginta dies, ut patet ex SS. Ambrosio et Augustino citatis et aliis.

Quia tamen jejunium secundum se consideratum est omni tempore laudabile¹ et juxta S. Hieron. *ad Lucinum* (refertur dist. 76. cap. *Utinam*) optandum sit ut omni tempore jejunare possemus; inferunt Bellarmin et Sylvius hic, eum qui seclusis præactis motivis aut inconvenientibus jejunaret assignatis diebus ex aliquo motivo honesto et pio, puta propter fervorem devotionis aut pœnitentiæ, vel propter instantem necessitatem publicam aut privatam, non esse condemnandum.

Si opponas quod Melchiades papa ad episcopos Hispaniæ scribat, quod « jejunium dominici diei et quintæ feriæ nemo celebrare debeat, ut inter jejunium christianorum et gentilium, veraciter credentium et hæreticorum, vera et non falsa discretio habeatur » (refertur *de Consec.* dist. 3. cap. 14); respondeo quod tunc temporis gentiles et hæretici assignatis diebus jejunarent, ad quorum ideo odium et detestationem Pontifex prohibet christianis jejunare iis diebus. Cessantibus vero his motivis abolevit lex.

Quæritur utrum præter assignata jejunia sint vel fuerint alia jure communi præcepta pro tota Ecclesia?

Pro responsione accipe sequentia: 1° Antiquitus feria quarta et sexta cujuslibet hebdomadæ erant jejunio consecratæ; feria quarta, quia hac die Judas convenit de tradendo Christo et Judæi de eo occidendo consilium inierunt; feria sexta, quia ea die Christus passus est. Ita S. Aug. epist. 86 *ad Casulanum*.

2° Sabbato in memoriam sepulturæ Christi, jejunabant olim pleræque Ecclesiæ occidentales cum Romana; non tamen orientalis, neque inter occidentales, Mediolanensis, ut patet ex hac vulgata responsione S. Ambrosii a S. Aug. interrogantem pro matre sua: « Quando hic sum (Mediolani scilicet), non jejuno sabbato; quando Romæ sum, jejuno sabbato: ad quaecumque Ecclesiam veneritis ejus morem servate, si pati scandalum non vultis, aut facere ».

Hujus discrepantiæ inter Ecclesiam orien-

talem et occidentalem causa fuit quod in orientali essent quidam hæretici, ut refert Epiphanius *de Simoniacis* hæresi 21 et *de Marcionitis* hæresi 42, qui affectabant jejunare sabbato, ne viderentur lætari de quiete et operibus Creatoris, quem verum Deum esse negabant: in quorum odium et detestationem Ecclesia græca prohibebat jejunium sabbati, excepto tamen sabbato majoris hebdomadæ.

3° Fuisse olim universale jejunium kalendis novembris, constat ex Isidoro lib. 1. *de Offic.* cap. 39; item et kalendis januarii per triduum, constat ex concil. Turon II can. 13.

4° Servatum etiam antiquitus fuisse jejunium per Adventum tradit Innocentius III cap. *Consilium* tit. *de Observat. jejuniorum*. De diebus Rogat. dictum est supra.

5° Utrum hæc omnia jejunia fuerint observata ex devotione tantum, an etiam ex præcepto, non satis constat, excepto forte jejunio sabbati, quod videtur fuisse præceptum in Ecclesia romana et pluribus Ecclesiis occidentalibus. At vero constat ex populi christiani communi sensu et praxi, saltem nunc, nullum ex his esse universaliter in præcepto. Quod si in quibusdam ecclesiis particularibus quædam adhuc vigeant, standum est consuetudini.

6° Feria sexta et sabbato cujuslibet hebdomadæ, item tribus diebus Rogationum, est obligatio sub mortali abstinendi a carnibus: ita obtinuit consuetudo, salva tamen consuetudine contraria in certis locis aut dispensatione; quia in Gallia, in Belgio et pluribus aliis provinciis licite comeduntur carnes sabbatis inter Nativitatem Christi et Purificationem B. M. Virginis, etiam ipsa die Purificationis si sabbato evenit, ut declaravit concil. Carnotense anno 1526. Idque factum arbitror, sive quia legem de abstinence a carnibus diebus sabbati ab initio non acceptavit plebs christiana, nisi retenta veteri libertate præfatis sabbatis carnes comedendi, sive quia contra legem latam et acceptatam usus contrarius postea invaluit.

Quantum ad feriam sextam, si in ea incidat festum Nativitatis Christi est speciale rescriptum Honorii III ad episcopum Pragensem his verbis: « Explicari per Sedem Apostolicam postulasti, utrum sit licitum, illis qui nec voto, nec regulari observantia sunt astricti, carnes comedere quando in sexta feria dies dominicæ Nativitatis occurrit? Ad hoc respondemus quod illi qui nec voto, nec re-

¹ Hic a. 5. o. ad 3

gulari observantia sunt astricti, in sexta feria, si festum Nativitatis dominicæ die ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci possunt, secundum consuetudinem Ecclesiæ generalis. Nec tamen hi reprehendendi sunt, qui ob devotionem voluerint abstinere». Refertur cap. *Finali* extrav. de *Observant. jej.* lib. 3. tit. 46.

Hinc oritur dubium, utrum religiosi quibus sola regulari observantia non obligante ad culpam indicta est abstinencia carnium, ut sunt Dominicani, possint absque peccato comedere carnes die Natalis Domini, si in feriam sextam inciderit?

Resp. Juxta communio rem sententiam posse. Ita Abbas, Sylvester, Armilla, Tabiena, Sa, Lopez et alii quos citat et sequitur Loth tract. 7. q. 4. art. 3; item etiam ii qui severioris sunt disciplinæ: Henricus a S. Ignatio, Natalis Alexandre lib. 4. art. 7. reg. 7, ex Prospero Fagnano in cap. *Explicari*; quia, inquit laudatus Fagnanus, erga tales religiosos « non habet locum exceptio de qua hic, quia loquitur tantum de his qui ad abstinenciam obligantur ex voto, vel ex regula ». Il autem quibus indicta est hæc abstinencia ex regula non obligante ad culpam, stricte et proprie non obligantur. Canone *Denique* § *Etsi legibus* dist. 4.

Addi potest quod si non eximantur vi dispensationis pontificiæ, quia forte ibi excipiuntur, videantur saltem exempti vi consuetudinis generalis, de qua est mentio in rescripto, sicut ex pari causa, eximuntur, nullo contradicente, sabbatis intra Nativitatem Christi et Purificationem B. Virginis: hæc enim consuetudo generalis, ut derogans legi communi, quæ etiam ante rescriptum, ut ex ipso patet: jam vigeat, sicut neminem excipit, ita omnes afficit, relicta sola voti aut regulæ obligatione.

ARTICULUS V.

DE UNA, VEL MULTIPLI REFECTIONE IN DIE JEJUNII.

Jam dixi supra ad integrum jejunium ecclesiasticum tria requiri: Primum, unicam refectionem; secundum, quod hæc unica refectione sumatur hora a jure statuta et non ante; tertium, abstinenciam a certis cibis, scilicet carnibus, ovis et lacticiniis. Unde jejunium cui deest aliqua ex his tribus conditionibus, non est nisi imperfectum et semiolenum jeju-

nium, quale agitur in diebus Rogationum, feriis sextis, et sabbatis, et diebus dominicis in Quadragesima. Has tres conditiones expendit S. Th. tribus articulis sequentibus, et nos cum ipso, simulque varias difficultates ipsis annexas per varios §§. Unde

§ I.

Utrum requiratur ad jejunium quod homo semel tantum comedat?

Dico: Ad jejunium requiritur quod semel tantum comedatur in die, excepta cœnula, de qua infra¹.

Prob. 1° ex consuetudine generali totius Ecclesiæ, quæ ab ejus incunabulis vixit²; cum enim tunc fideles, non nisi ad vesperam, refectionem sumerent, constat eos non nisi unam sumpsisse.

Prob. 2°. Ecclesia instituit jejunium ad concupiscentiam refræuandam; ita tamen quod salvetur natura: atqui ad utrumque sufficere videtur unica comestio, per quam scilicet homo et naturæ satisfacit et tamen concupiscentiæ aliquid detrahit, diminuendo comestionum vices: ergo.

Si quæras, ubinam extet hoc Ecclesiæ præceptum? resp. reperiri in ipsa institutione jejunii ab Apostolis, non scripto facta, sed verbo et exemplo. In jejunio, inquit Cajetan, communiter intelligitur unica refectione, quia Ecclesia indicendo jejunium, secuta est exemplum Patrum veteris Testamenti, qui jejunantes, tantum semel reficiebantur; unde etiam per unicam refectionem distinguuntur jejunantes a non jejunantibus; et ideo non dicimur jejunare feriis sextis et sabbato, neque diebus dominicis in Quadragesima, licet a carnibus abstineamus, quia nimirum possumus pluries refici.

Dices 1°: Non taxatur jejunantibus quantitas cibi, ergo nec numerus comestionum taxari debet: patet consequentia, quia jejunium, ut dictum est, est actus abstinenciæ, quæ non minus observat quantitatem cibi quam comestionis numerum.

Resp. neg. conseq.³. Quia quantitas cibi non potuit eadem omnibus taxari propter diversas corporum complexiones, ex quibus contigit quod unus majori, alter minori cibo indiget; sed, ut plurimum, omnes possunt naturæ satisfacere per unicam comestionem.

Dices 2°: Licet pluries in die bibere: ergo

¹ Hic a. G. o. — ² Ibid. in A. c. o. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. ad 1

et pluries comedere. Solutioni hujus argumenti reservamus infra § integrum.

§ II.

Utrum quis toties peccat contra legem jejunii quoties comedit ultra unam refectionem; an solum secunda refectione?

Solum peccari contra legem jejunii secunda refectione et non sequentibus docent plures, nec ignobiles theologi: Durand, Cajetan, Sylvester, Navarrus, Paludanus, Lessius et alii. Contra quos

Dico: Probabilius et mihi prope certum videtur peccari contra legem jejunii, non solum secunda refectione sed etiam sequentibus, tot quot sumuntur, excepta collatione. Ita Joannes Medina, Covarruvias, Molanus, Sylvius, Natalis Alexandre et alii.

Prob. Præceptum ecclesiasticum de unica refectione, licet verbotenus videatur affirmativum, est tamen re et sensu negativum. Hujus enim propositionis: « Sumes unam tantum refectionem », sensus est, non sumes plures refectiones: sicut cum Ecclesia præcipit sacerdotibus: « Celebrabitis tantum semel in die », sensus est, non celebrabitis plures in die: atqui præcepta negativa obligant semper pro semper, ita ut non solum per primum aut secundum actum ipsis oppositum violentur, sed per quoscumque sequentes. Sic v. g. quia Ecclesia prohibet ingressum monasterii monalium, toties quis peccat contra illud quoties ingreditur; sic in præsentī materia, quia Ecclesia prohibet esum carnum in die jejunii, toties legem transgredieris quoties carnes comedis juxta ipsos adversarios: ergo similiter.

Confirm. Ex hoc quod Ecclesia præcipiat aut permittat ut sacerdos semel in die tantum celebret, aut fidelis communicet, sequitur prohiberi non solum secundam celebrationem aut communionem, sed etiam tertiam, quartam, quintam, etc.: ergo similiter in nostro casu.

Unde falsum est quod dicunt adversarii, hoc præceptum non continere negationem simpliciter, sed finitam et certo limite comprehensam, scilicet ne bis comedatur; ac proinde non prohiberi quascunque refectiones post primam, sed secundam dumtaxat. Quemadmodum, inquit, si mulier vovendo virginatatem intendat tantum se obligare, non ad continentiam simpliciter, sed ad continen-

tiam a primo actu virginitati contrario, non peccabit contra votum per actus sequentes, sed per primum tantum.

Patet, inquam, ex dictis hoc assumptum esse falsum: licet enim verum sit quod Ecclesia potuerit suam intentionem restringere ad secundum actum, gratis omnino, imo irrationaliter asseritur, cum sit de ratione præcepti negativi ut obliget semper pro semper, ut dictum est, nisi aliter intendat et exprimat præcipiens, sicut facit mulier vovens de qua in instantia. Id autem fecisse Ecclesiam nulli legitur: unde est disparitas.

Solvuntur objectiones.

Objicies 1°: Jejunium postquam secunda refectione violatum est; non potest amplius observari, quia fractum est, neque fieri potest ut non sit fractum: atqui nemo tenetur ad impossibile: ergo. Ita Angelus.

Resp. 1° retorsione argumenti: Jejunium, postquam prima comestione carnum est violatum, non potest amplius observari, quia fractum est, neque fieri potest ut non sit fractum: atqui nemo tenetur ad impossibile, ergo nec ad observantiam talis jejunii. Negant adversarii hanc consequentiam: quo ergo jure eam negant, eodem jure nego consequentiam præcedentis argumenti. Unde

Resp. 2° dist. maj.: Non potest amplius observari integre, conc. maj.; quoad aliquid, neg. maj. Potest enim adhuc observari quoad tertiam, quartam, etc., refectiones quæ non minus prohibentur quam secunda. Qui autem non potest totam legem observare, tenetur observare partem quam potest

Inst.: Si cui præciperetur non frangere vas aliquod, postquam semel fregisset, non peccaret amplius illud in ultiores partes frangendo: ergo similiter.

Resp. dist. ant.: si vas semel fractum sit omnino inutile, conc.; si sit adhuc utile, neg. Jejunium autem semel fractum potest adhuc utiliter observari quoad aliquid. Insto in eo qui semel comedit carnes, potest adhuc et debet ab ulterioribus comestionibus abstinere, juxta adversarios. Insuper non valet consequentia a physicis ad moralia.

Obj. 2°: Lege jejunii non prohibentur plures refectiones absolute sed solum quatenus per eas transgredimur limitem in jejunio præstitutum qui est una refectio: atqui per solam secundam refectionem hunc limitem transimus: ergo. Probatur minor a simili. Tunc

solum quis transgreditur alicujus loci limitem sibi constitutum, cum facit primum passum ultra illum, non autem si postea longius ad decem aut viginti passus ulterius progrediatur : ergo similiter. Ita Durand.

Resp. neg. maj. Præcepto enim jejunii prohibentur posteriores refectioes præter primam, quomodocumque considerentur, quia ut dixi, est præceptum negativum, præcepta autem negativa non solum prohibent actum primum, aut secundum ipsis oppositum, sed omnes sequentes : unde etiam debet negari minor. Hoc ipso enim quod omnes refectioes præter primam prohibentur, non solum per primam transilitur limes, sed etiam per sequentes, cum per eas etiam violetur præceptum, proindeque neganda est paritas, quia transilienti limitem non prohibentur, ut suppono, posteriores progressus, sicut hic prohibentur plures comestiones; si enim prohiberentur, etiam toties peccaret, quoties ulterius per intervalla progredieretur. Ut sit ergo paritas debet comparari pluries comedens, cum eo qui pluries limitem transgredieretur.

Obj. 3° : Plures refectioes non prohibentur in jejunio, nisi quatenus earum abstinencia videtur pertinere ad mortificationem carnis : atqui solum abstinencia a secunda refectioe videtur ad hoc valere, non autem tertia, vel quarta, nisi forte valde parum : ergo. Prob. min. : passim homines, exceptis mechanicis, non nisi bis comedunt; et qui bis comedit non videtur multum mortificare carnem si ab ulterioribus refectioibus abstineat : ergo. Ita Lessius.

Resp. dist. maj. : plures refectioes non prohibentur in jejunio nisi quatenus earum abstinencia videtur pertinere ad mortificationem carnis positive vel privative, conc. maj.; positive tantum, neg. maj. Ad cujus sensum distincta min., neg. conseq. Explicatur : qui abstinet a secunda refectioe, mortificatur positive, quatenus plus solito fame torquetur et caro debilitatur; seu saltem ad hoc tendit hæc abstinencia. Qui vero sumpta secunda refectioe, abstinet ab ulterioribus refectioibus, licet forte plus solito fame non torqueatur, nec magis quam extra jejunium caro debilitetur, privat se tamen iis quibus caro magis ac magis nutriretur et saginaretur, magisque libido incenderetur; quam ideo mortificationem voco privativam, et quam dubie procul intendit lex jejunii; si enim prohibeat secundam refectioem ut non recalcitret caro, a fortiori prohibet ul-

teriores, ex quibus magis recalcitraret : unde sic

Retorqueo argumentum : Plures refectioes non prohibentur in jejunio, nisi quatenus sunt carnis saginativæ et libidinis incentivæ : atqui non solum secunda sed tertia et quarta, etc., sunt carnis saginativæ et libidinis incentivæ, et eo magis quo plures sumuntur : ergo.

Insuper posset absolute negari minor; nemo enim in die jejunii sumit tertiam aut quartam refectioem, nisi vel gula, vel alio motivo humano ad id incitante : his porro motivis resistere et abstinere, est vera nec tam levis mortificatio.

Quapropter ipse Lessius, cujus est argumentum, cogitur tandem fateri quod per tertiam et quartam refectioem longius eatur ultra jejunii limitem, et magis recedatur a fine intrinseco jejunii quam per secundam solum, et quod communi hominum judicio magis censeatur violare legem jejunii qui quater comedit, quam qui bis tantum, licet in hoc agnoscat culpam tantum venialem, quia existimat tertiam et quartam refectioem prohiberi tantum secundo, sed gratis et falso : tum quia, ut dixi, graviter conducunt ad carnis saginationem et rebellionem; tum quia, ut etiam dixi, de ratione præcepti negativi est ut prohibeat æque primario omnes actus sibi oppositos : unde sicut quoties quis manducat carnes in die jejunii, aut quoties iterat celebrationem Missæ, toties peccat mortaliter; ita quoties quis plus quam semel reficitur in die jejunii.

Obj. 4° : In confessione non solet explicari, nec inquiri numerus refectioem, sed simpliciter dici solet non servatum jejunium : ergo. Ita iterum Lessius.

Resp. neg. ant. universaliter sumptum; novi enim et pœnitentes explicantes et confessarios interrogantes numerum refectioem : quantum ad illos qui non explicant aut non interrogant, tribuendum est, partim eorum ignorantia, partim probabilitati contrariae sententia, quam forte probabiliorem reputant.

Obj. 5° : Lex jejunii est pœnalis : ergo restringenda.

Resp. dato ant. dist. conseq. : ergo restringenda servato sensu obvio verborum, conc. conseq.; non servato sensu obvio verborum, neg. Sensus autem obvius horum verborum *non comedes pluries*, est quod prohibeantur omnes comestiones præter unam, sicut per

hoc : Non celebrabis pluries in die, prohibentur omnes celebrationes præter unam.

Ex dictis colliges falsum esse quod ex sua sententia inferunt quidam adversarii, eum scilicet qui sciens mane sumpsit jentaculum, sive cum culpa, sive sine culpa, puta causa profectionis, non teneri eodie jejunare etiam si contingat eum non proficisci; quia, inquiunt, jejunium jam est violatum et amplius servari nequit. Quod principium confutavimus. Sed

Petes 1° quomodo jejunare debeat qui mane vel culpabiliter, vel inculpabiliter, sumpsit jentaculum?

Resp.: Si mane plenam refectionem sumpserit, omisso prandio, debet ipsi sufficere collatio vespertina. Si leve tantum jentaculum sumpserit æquivalens collationi potest vespere cœnam, aut si subsit quædam ratio, v. g. quod debeat adesse communitati prandenti, prandere, omitta tamen collatione; quia debet salvari unica refectio in quantum potest: sic autem salvatur in utroque casu.

Hinc inferes cum qui mane culpabiliter jentavit, si postea plus quam unam refectionemumat eo modo quo diximus, duplex peccatum committere in confessione aperiendum, unum ratione anticipati temporis, aliud ratione multiplicis refectionis.

Attamen si is qui inculpabiliter jentaculum sumpsit gravem pateretur difficultatem in transigendo reliquo die absque cibo, posse meo sensu præter cœnam aut prandium aliquid leve sumere circa meridiem aut vespere; et id ex benigna interpretatione matris Ecclesiæ quæ non censetur velle ut innocens graviolem patiatur difficultatem in jejunando quam alii communiter: secus de illo qui culpabiliter jentavit, ipse enim sibi imputet.

Petes 2° utrum qui aliquid leve pluries comedit in die jejunii peccet mortaliter?

Resp. affirmative dum pervenit ad quantitatem notabilem: quia effectus singularum comestionum manet et ita corroborat naturam, tollitque jejunii difficultatem, ac si simul fierent: paritas est de furtis minutis. Unde damnata est ab Alexandro VII hæc propositio numero 29: « In die jejunii qui sæpius quid modicum comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium ». Si tamen singulis diebus semel aut bis aliquid leve comederet, non ideo in fine Quadragesimæ peccaret mortaliter; quia diversorum diebus sunt diversa præcepta, unicuique enim dici est suum præceptum affixum.

Petes 3° quæ quantitas censeatur notabilis et ad peccatum mortale sufficiens?

Resp. mihi videri quantitatem notabilem, peccato mortali sufficientem, quæ æquivalet vel levi jentaculo, vel collationi, vel tertiæ parti refectionis.

Petes 4° utrum qui lautius prandet ut facilius sustineat laborem jejunii, satisfaciat præcepto?

Resp. affirmative cum Covarruvia, Sylvio, Loth et aliis, etiamsi levis quædam intemperantia subreperet; quia, juxta S. Th.¹, quantitas cibi in una refectione non taxatur præcepto jejunii. Idem dicendum de eo qui pridie lautius cœnaret, aut postridie citius et largius jentaret.

Verumtamen si quis gravi intemperantiæ excessu se cibo potuque ingurgitaret, eo præcise animo ut nullatenus sentiret difficultatem jejunii, non video quomodo posset excusari a fraude, proindeque a violatione legis, quia « legem violat, inquit S. Th.², qui in fraudem legis aliquid facit ». Neque dicas ut ante, quantitatem cibi non prohiberi lege jejunii, proindeque eum de quo in casu uti jure suo, non enim dico hunc peccare contra legem præcise ratione quantitatis, sed ratione fraudis: nemo autem habet jus faciendi aliquid in fraudem legis. Si reponas legem non magis fraudari in hoc quam in priori casu, nego: aliud enim est, temperata jejunii difficultate, se illi et suis muniis parem reddere, quod intenditur in primo casu: aliud omnem jejunandi difficultatem gravi excessu extinguere quod intenditur in secundo casu. Sic juxta communem sententiam peccat contra legem jejunii, qui in ejus fraudem proficiscitur in locum ubi non est jejunium; non peccat, si illuc eat propter sua negotia. Cæterum hæc dicta velim inquirendo potius quam resolvendo.

§ III.

Utrum liceat dividere refectionem in die jejunii?

Dico: Qui sine causa legitima sic dividit refectionem ut non remaneat moraliter una, frangit jejunium.

Patet ex dictis; quia lex jejunii permittit tantum unam refectionem.

Dixi 1° sine causa legitima; quia sicut causa legitima excusat ab integro jejunio, a fortiori

¹ Hic a. 6. ad 1.— ² In 4. d. 15. q. 3. a. 4. Quæstioncul. 1. ad 1.

ab unitate refectionis, quæ est tantum pars jejunii : minor enim causa requiritur ad eximendum a parte legis, quam a tota lege.

Quæ vero debeat censeri in hac parte causa legitima, varie varii determinant, et, ut mihi videtur, satis arbitrarie. Generaliter loquendo potest assignari, sicut circa omnes alias leges humanas, impotentia physica aut moralis continuandi eandem refectionem. Impotentia physica, ut accidit plerumque in pauperibus qui non habent unde unam integram refectionem simul et semel sumere possint. Impotentia moralis, seu magna difficultas, quando scilicet non potest continuari eadem relectio absque aliquo gravi damno aut incommodo, v. g. si quis ex infirmitate, non possit eodem tempore integram refectionem sumere; si parochus, inchoata refectione, vocetur ad ministranda sacramenta, quæ commode aut sine periculo differri non possunt; si instet alia necessitas succurrendi proximo periclitanti sive corporaliter, sive spiritualiter; si inter prandendum occurrat mercatori occasio transiens aliquas merces notabiles vendendi, aut solutionem debitorum periclitantium recipiendi. Ex his exemplis alia collige. Et nota minorem, ut jam dixi, requiri causam ad dividendam refectionem quam ad eximendum a toto jejunio; item majorem vel minorem requiri prout majus vel minus intervallum intercesserit inter utramque partem refectionis.

Dixi 2º sic ut non remaneat moraliter una relectio : pro quo attendendum est, et ad intentionem jejunantis et ad spatium temporis quod inter inchoatam et resumptam refectionem intercedit.

Ex 1º capite, qui sufficienter, licet non abunde, et postea iterum eidem vel alteri mensæ accumbit, quamvis intra tempus communiter concessum ad refectionem, quod est duarum horarum, frangit jejunium; quia in hoc casu prior relectio, re et animo finita est, adeoque repetitio non censetur respectu hujus hominis continuatio prioris, nec una moraliter cum illa, sed plures. Ita Navar., Valent, Layman, Sylvius et communis contra Lessium. Hanc tamen violationem quidam non reputant nisi venialem, quibus assentior, modo sit breve intervallum, puta semiquadrantis circiter; qua tunc videtur materia levis, secus si sit notabile intervallum, juxta sequentia.

Et 2º capite, qui sive sufficienter, sive insufficienter relectus, sive cum animo, sive sine

animo repetendi mensam, abrumpit sine causa legitima refectionis, repetit mensam ibidem vel alibi, peccat moraliter vel contra substantiam jejunii si jam fuerit sufficienter relectus, vel contra modum unicæ refectionis ab Ecclesia præscriptum, si non fuerit sufficienter relectus quia ob notabile spatium intermedium non censetur moraliter una relectio sed duplex. Si autem sit brevior mora, puta unius quadrantis et secundum aliquos, semihoræ, videtur materia levis adeoque peccatum veniale, maxime si non fuerit prius sufficienter relectus et adfuerit animus continuandi postea. Si autem sit brevissima mora, nullum erit peccatum, quia parum in moralibus pro nihilo reputatur, et non desinit ideo reputari moraliter una relectio. Hæc omnia satis communiter admittuntur, nisi quod alii longiorem moram, alii brevioram assignent.

Ex dictis colliges 1º eos qui inter pocula et fercula confabulantur, nugantur, nuntia seu litteras legunt, modo refectionem non protrahant ultra duas horas, non peccare contra legem jejunii, quia moraliter censetur una relectio.

Colliges 2º eos qui dum prævident diu differendam esse refectionem aliquid præsumunt intra horam legitimam, propter debilitatem præsentem, aut contra superventuram alioquin infirmitatem, non peccare; si id faciant absque causa peccare venialiter aut mortaliter, pro quantitate materiæ et interpolationis.

Hac ratione quidam excusant lectores et ministros mensæ, qui aliquid sumunt ante prandium, hora tamen legitima, et statim post prandium aliorum absolvunt suam refectionem. Alii eos excusant, eo quod censeatur una moraliter relectio. Ego neutram rationem universaliter sufficientem arbitror : non primam, qui non omnes indigent hoc adminiculo; non secundam, quia tandiu potest protrahi relectio, puta ad duas horas, ut non possit censeri moraliter una relectio ex priori et posteriori assumpto. Quia tamen communiter theologi tales excusant, verius puto eos excusari ex consuetudine communiter recepta etiam apud timoratos et religiosos.

§ IV.

De cœnula seu collatione.

I. Diu ignota fuit in Ecclesia cœnula vespertina quæ dicitur *collatio*; cum enim unica permetteretur relectio quæ sumenda erat in

Quadragesima hora vespertina et in aliis jejuniis hora nona, hoc est tertia pomeridiana, non erat locus collationi.

Huic verisimiliter occasionem præbuit usus apud quosdam monachos bibendi ante lectionem seu collationem spiritualem quæ vespere ante completorium fieri solebat, ut legitur in conventu abbatum Franciæ Aquisgrani anno 817, his verbis : « Si necessitas poposcerit ob operis laborem post refectionem vespertinam, etiam et in Quadragesima pari modo et quando officium mortuorum celebratur, priusquam lectio completorii legatur, bibant. » Deinde potui additum est frustulum vel panis vel alterius cibi, ne potus noceret. Et ne tempus officii vitæ regularis destinatum in ea actione tereretur, lectionem seu collationem spiritualem quæ in clauastro seu capitulo fieri solebat, his diebus in refectorio habuerunt, et hunc ad refectorium aditum his verbis significabant : Ire ad collationem, ire ad lectionem collationum, et sic nomen collationis ad serotinam illam refectiunculam translatum est.

Verum non in solo potu, adhibito frustulo alicujus cibi solidi per modum medicinæ, ne potus noceret, semper stetit hæc collatio, sed aucta est tandem ad aliqualem nutritionem, ac per modum cibi sumpta cœnula evasit. Quando hæc initium habuit non satis constat. Videtur quod tempore D. Th. (obiit anno 1274) nondum erat in usu; ubicumque enim S. Doctor agit de jejunio, illud reponit in una refectione, nulla mentione facta collationis; et constitutiones nostræ circa hæc tempora editæ non nisi potus meminerunt his verbis : « Infra vero lectionem bibere poterunt..... data benedictione ab hebdomadario: Largitor omnium bonorum benedicat potum servorum suorum ». Probabile est tunc cœnulam fuisse introductam, quando anticipata est hora refectionis a vespere et tertia pomeridiana ad meridiem; cum enim, si post tam maturam diei refectionem, homines nihil amplius cibi sumerent, difficile noctu somnum capere possent, consuetudine paululum invalescente, cœnula vespertina fuit introducta.

II. Cæterum quidquid sit de origine hujus cœnulæ, nunc saltem constat esse licitam, non solum ne potus noceat, aut somnus impediat, sed etiam ad aliquam nutritionem ex indulgentia matris Ecclesiæ hanc relaxationem in sua lege tolerantis. Id admittunt unanimiter theologi, et confirmat praxis omnium etiam timoratorum.

Sed circa quantitatem et qualitatem ciborum sumendorum in hac cœnula, tanta est sententiarum varietas, ut vix duos sibi consentientes reperiatis, et fere tot sint sententiæ, quot capita.

III. Circa qualitatem, quidam permittunt solum panem; alii cum pane fructus arborum crudos, poma, pira, uvas, cerasa, acetarium, etc.; quidam butyrum et caseum; quidam pisciculos paucos non coctos, sed fumo duratos, aut aceto maceratos; quidam etiam coctos; item et legumina cocta, imo et jusculum coctum ex his quæ licita sunt in collatione, ut ex vino vel cerevisia, vel aqua cum pane, herbis, butyro, vel oleo conditum; cum enim, inquiunt, liceat hæc sumere seorsim in collatione, quidni pariter liceret sumere jusculum ex his commixtis et coctis confectum, cum nihil referat calidumne vel frigidum sumatur? Negant alii, contendentes ignis concoctionem multum mutare materiam subjectam, ita ut alium ex ea cibum faciat nutritioni magis servientem. Quidam generalius determinant posse sumi quæ in jentaculis apponi solent vel præmitti in refectionibus ad excitandum appetitum, vel postponi ad sigillandum cibum, *en dessert*.

Quidam tandem volunt non esse attendendam qualitatem ciborum sed quantitatem duntaxat, ita ut ex omnibus cibis esurialibus, seu qui die jejunii licite sumuntur in prandio, piscibus, leguminibus, ovis, etc., etiam liceat sumere in collatione modo servetur quantitas. Ita Cajetan in *Summula*, vº *Jejunium* cap. 1. n. 9, dicens « non referre quid quisque sumat, si modum non excedit ». Ita Bonac. de *Præceptis Eccl.* disp. ult. q. 1. puncto 3. citans Asor., Tolet., Abul., Reginald., Filluc. Ita Loth. citans Jacob., Marchant., in *Resolut. pastor.* p. 2. c. 5; Wiggers tract. de *Temp.* c. 1. dub. 4. Ita etiam Sporer in append. ad 3. præceptum Decalogi sect. 2. § 3. n. 32, citans Petrum Marchant.; Tribun. parte 2. tract. 12. tit. 3. q. 3. dub. 1. cujus ratio est: « Quia cum collatiuncula illa tolerata sit, seu permissa ad aliquam confortationem naturæ propter infirmitatem humanam, nihil refert quo cibo esuriali illa confortatio fiat, modo non excedatur. »

In tanta opinionum varietate, rectius docere mihi videntur qui dicunt standum esse probatæ consuetudini regionis in qua quis vivit. Quia cum collatio ortum habeat a consuetudine, etiam consuetudine modus ejus regi debet.

IV. Circa quantitatem non minus dissentiunt auctores. dum alii ad unam panis unciam cum dimidia restringunt, alii ad duas, alii ad tres, quatuor, quinque, sex extendunt; quasi vero quivis panis, aliusve cibus esurialis sit ejusdem virtutis nutritivæ et alter altero non sit substantior, et quod sufficit uni, omnibus sufficiat. Relictis ergo his opinionibus ut in fundatis et arbitrariis,

Alii assignant pro quantitate collationis leve aut semiplenum jentaculum, alii quartam, alii quintam, alii sextam partem ordinariæ refectionis; sed hæ sententiæ videntur etiam arbitrariæ, et nisi aliquid addatur, patiuntur easdem instantias ac prior.

Itaque, salvo meliori judicio, duo sunt attendenda, juxta quæ regi debet quantitas collationis. Primum est consuetudo cujusvis regionis inter timoratos recepta; non enim est una in omnibus: sic in frigidioribus regionibus plus concedi solet quam in calidioribus; in his partibus satis communiter assumitur pro cœnula quod æquivalet mediocri jentaculo aut quartæ, tertiæve parti refectionis ordinariæ.

2º Inspicienda est conditio personæ jejunantis; plus enim concedi debet seni seu debili, quam adolescenti aut robusto, plus voraci quam fame carenti; idque ratio suadere videtur; sicut enim, juxta S. Th., « quantitas cibi non oportuit eadem omnibus taxari in refectione propter diversas hominum complexionnes, ex quibus contingit quod unus majori alter minori cibo indiget », ita nec oportuit eadem omnibus taxari in refectionuncula, quæ permittitur etiam ad indigentiam naturæ aliquantulum sublevandam.

Dicimus itaque quod ex primo capite quisque potest sumere in collatione tantum quantum sumi communiter solet in sua patria, eodem semper principio, quod collatio a consuetudine vim habeat. Et secundo capite, potest plus sumere etiam quam sumi soleat communiter, qui plus indiget.

Sed dices forte: Si collatio debeat sumi respectiva ad conditionem personæ, ita ut plus sumere possit plus indigens, minus qui minus indiget: ergo nihil sumere debet et potest qui nullatenus indiget, quales sunt plurimi quibus unica plena refectio abunde sufficit ad sedandam famem per totum diem et ad naturam sustentandam: atqui hoc videtur inconveniens: ergo.

Resp. neg. sequelam majoris. Quia licet ex

¹ Illic a. 6. ad 1.

secundo capite collatio sit respectiva, ex primo tamen capite est absoluta, ita ut quisque consuetudine permittente possit absolute sumere quantum communiter sumi solet in sua patria, sive indigeat sive non. Unde est tantum respectiva hoc sensu, quod qui plus indiget plus sumere possit quam sumitur communiter, non autem quod qui minus indiget minus sumere debeat quam sumitur communiter, sed minus quam qui plus indiget. Sicut quia lex jejunii permittit sumere unam integram refectionem, quisque sive indigeat sive non, potest eam sumere absque transgressionem legis: ii autem qui plus indigent, possunt sumere largiorem quam sumi solet communiter, absque eo quod qui non indigent teneantur vi legis abstinere ab ea quæ communiter sumi solet. In hoc tantum est disparitas quod in plena refectione, lex nullatenus taxet cibi quantitatem, ita ut non indigens qui lautius pranderet non peccaret contra legem jejunii, sed contra temperantiam tantum: in refectionuncula autem consuetudo taxat in communi et secundum se certam quantitatem, puta æquivalentem mediocri jentaculo, ultra quam communiter non itur; non prohibet tamen quin per accidens quis possit plus sumere, si nempe plus indigeat. Cæterum id unum omnibus et semper est observandum, ut sic attemperetur cœnula quod non vertatur in cœnam.

Petes 1º quantus excessus requiritur in collatione ad peccatum mortale?

Resp. meo sensu talem requiri qui seorsim sumptus sufficeret ad alteram collationem: sicut dixi supra talem quantitatem sufficere ad fractionem mortalem jejunii.

Petes 2º utrum liceat sumere collationem meridie, prandio in vespem dilato?

Resp. non licere sine causa, quia est contra consuetudinem Ecclesiæ. Hæc tamen transmutatio non est nisi venialis, quia non est violatio jejunii quoad substantiam, sed quantum ad circumstantiam non multum gravem, cum difficilius sit sustinere famem, sumpta mane collatione, ad vespem, quam suscepto prandio. Occurrente autem aliqua causa rationabili, quæ non debet esse multum gravis, v. g. itineris, studii, lectionis, aut concionis habendæ, alicujus negotii peragendi, amici adventuri, etc., nulla est culpa. Ita communiter.

Petes 3º utrum vigilia Nativitatis possit sumi largior collatio?

Resp. negative, nisi ubi viget consuetudo

contraria (non videtur vigere in his partibus), aut nisi labor assumendus in cantu plurium horarum excuset.

§ V.

Utrum juxta S. Thomam potus solvat jejunium?

Nota 1° : Ex his qui contendunt potu solvi jejunium, quidam concedunt non solvi potu aquæ simplicis. Ita Natalis Alexandre lib. 4. *Theol. dogmat. et moral.* cap. 5. a. 7. reg. 14. his verbis : « Aqua quidem secundum se non nutrit et ob hoc non solvit jejunium ». Non sic tamen S. Th. in 4. d. 15. q. 4. a 4. quæstiunc. 1. ad 1 : « Aqua, inquit, etsi solvat jejunium naturæ quia aliquo modo nutrit, non tamen solvit jejunium Ecclesiæ, quia Ecclesia non attendit in statuendo id quod quomodo-cumque nutrire potest, sed id quod principaliter ad nutriendum ordinatum est ». Alii paulo liberaliores concedunt quod licet vinum, cerevisia, sicera et similes liquores nutriant, liceat tamen eis uti extra horam refectionis ex necessitate seu ad extinguendam sitim, sed ultra sumptos frangere jejunium.

Et alia parte quidam plus æquo indulgentes, ita volunt licitum esse omnem potum ut etiam sumptus in fraudem jejunii, causa sedandæ famis et nutriendi, non solvat jejunium, nec etiam si aliquid cibi sumatur toties quoties bibitur, ne potus noceat. Idem censent de *chocolat* sumpto ad nutritionem et extinctionem famis.

Nota 2° : Esto potum non prohiberi lege jejunii, ut modo dicam, certo tamen constat eum qui bibit sine necessitate extra horam refectionis agere contra finem præcepti, peccare contra temperantiam et jejunii meritum perdere vel in toto vel in parte. In toto si sit immoderantia mortalis, in parte si sit venialis, eo modo, v. g. quo qui in fine orationis voluntarie distrahitur, perdit ex illa parte meritum orationis. Quapropter omnino culpandi sunt qui non sine fidelium scandalo dies jejunii agunt in popinis, seque vino aut cerevisia ingurgitant. Sed utrum etiam peccent contra legem jejunii? quæstio est secundum mentem D. Th., quæ ut magis elucescat vix aliquid de meo proferam, sed omnia fere ex S. Doctore, cujus etiam verba, contra id quod consuevi, distincto caractere notabo. Itaque

Dico : Juxta S. Thomam, potus proprie

sumptus secundum se non frangit jejunium.

Probatur. 1° S. Doctor hic a. 9. sibi proponit secundo loco hoc argumentum : « Sicut homo nutritur cibo, ita et potu... sed non est prohibitum quin bibamus pluries diversis horis diei : ergo etiam non debet esse prohibitum jejunantibus quin pluries comedant ». Cui argumento respondet ad secundum his verbis decretoriis : « Jejunium Ecclesiæ non solvitur nisi per ea quæ Ecclesia interdicare intendit instituendo jejunium ; non autem intendit Ecclesia interdicare sumptionem¹ potus, qui magis sumitur ad alterationem sedandam et digestionem ciborum assumptorum quam ad nutritionem, licet aliquo modo nutriat, et ideo licet pluries jejunantibus bibere ». Ergo, juxta S. Thomam, potus proprie sumptus secundum se non solvit jejunium.

2° Ibidem immediate subjungit : « Si autem quis immoderate potu utatur, potest peccare et meritum jejunii perdere, sicut etiam si immoderate cibum in una comestione assumat ». Subsumo : Atqui qui cibum immoderate sumit in una comestione non frangit jejunium, sed peccat duntaxat contra temperantiam : ergo, juxta S. Th., potus proprie dictus etiam immoderate sumptus, secundum se non frangit jejunium.

3° In 4. Dist. 15. q. 3. a. 4. quæstiunc. 1. o. sic discurret : « Jejunium dupliciter solvitur, uno modo quantum ad meritum, ita quod homo vel non meretur, vel minus meretur ; et de hac solutione jejunii non intendimus ad præsens... Alio modo solvitur jejunium secundum quod est ab Ecclesia institutum..... et de hac solutione jejunii nunc quærimus. Ad hoc autem præcipue valet considerare intentiones statuentis. Intendit autem Ecclesia certum modum statuere manducandi, ut scilicet semel in die jejunans manducet : et ideo si aliquorum sumptio secundum quæ manducatio solet compleri iteretur, jejunium prædicto modo acceptum solvitur. Si autem aliqua sumantur quæ ad manducandum de se non sunt ordinata, sed ad alium usum, qui usus communiter manducatio non vocatur, talis cibi vel potus sumptio præter manducationem unam ante vel post, non facit esse binam manducationem et ideo talis sumptio jejunium non frangit ». Subsumo : Atqui potus proprie dictus, non est de se ordinatus ad manducandum sed ad potandum, et ejus usus communiter manducatio non vocatur : ergo,

¹ Alias abstinentiam.

juxta S. Th., potus proprie dictus secundum se non frangit jejunium.

4° Ibidem ad primum : « Quamvis aliquis potus aliquo modo nutriat, tamen de se non ordinatur ad nutriendum ; sed magis ad bonam dispositionem eorum quæ nutriunt, ut scilicet per membra deducantur et in stomacho non comburantur : unde sumptio potus, manducatio non dicitur, et ideo qui potat extra horam unicæ refectionis non dicitur bis manducare, et propter hoc nec statutum Ecclesiæ frangit, nisi fraudem faciat, quia legem violat qui in fraudem legis aliquid facit » : ergo, juxta S. Th., potus proprie dictus secundum se non frangit jejunium.

Hæc plana sunt, nec commentariis indigent : unde meo sensu cæcutiunt in meridie qui S. Doctoris mentem in dubium revocant.

Dixi 1°, *potus proprie dictus*, qui nimirum, ut dicit S. Doctor, ex sua natura et principaliter ordinatur ad refrigerationem et digestionem licet aliquo modo nutriat, ut sunt vinum, cerevisia, sicera, aqua, et alii similes liquores : unde lac, mel, jusculum *bouillon*, *chocolat*, et similia non censentur potus, quia licet non dicantur manducari, neque proprie potari, sed sorberi, potius tamen secundum se ordinantur ad nutritionem quam ad refrigerationem et digestionem, et sic sunt magis cibus quam potus, et ideo frangunt jejunium.

Quantum ad *thé* et *café*, quamvis aliquo modo nutrant, ratione jusculi herbarum, aut fabarum et sacchari, cum tamen secundum se sumantur principaliter ad refrigerationem et digestionem, videntur mihi habere rationem potus, nec solvere jejunium, nisi forte multum lactis et sacchari immisceatur, et sumantur in magna quantitate.

Dixi 2°, *secundum se* ; quia per accidens potus potest solvere jejunium duplici modo : 1° ratione consuetudinis ; si enim in aliqua provincia vel diœcesi vigeat consuetudo pro lege communiter accepta abstinendi a potu extra horam refectionis, servanda est ; sicut enim consuetudo potest præscribere contra legem, ita etiam potest vim legis obtinere. Quod si non vi consuetudinis hæc abstinencia servaretur, sed ex falsa opinione quod lex jejunii secundum se et vi suæ institutionis ad illam obliget, tunc ex sola conscientia erronea et forte ratione scandalii quis peccaret bibendo. Deposita autem hac conscientia per saniolem doctrinam D. Th. non teneretur a potu absti-

nere, nisi secundum leges temperantiæ et forte scandalii vitandi.

2° Potus per accidens frangit jejunium, quando sumitur in fraudem jejunii : « Quia, inquit S. Doctor supra cit., violat legem qui in fraudem legis aliquid facit ». At quando quis censetur bibere in fraudem legis, non est una omnium sententia. Quidam in fieri putant quando quis bibit immoderate aut ex sola voluptate sine ulla necessitate. Ita Pontas v^o *Jeûne*, cas. 12, Henricus a S. Ignatio lib. 11. c. 3, et sic etiam videtur sentire doctissimus Sylvius hic.

Sed non sic S. Thomas : « Si quis, inquit hic a. 6. ad 2, immoderate potu utatur potest peccare et meritum jejunii perdere, sicut etiam si immoderate cibum in una comestione sumat » ; sed qui sumit immoderate et ex sola voluptate cibum in una comestione, non ideo censetur agere in fraudem jejunii, nec peccare contra legem jejunii, sed contra temperantiam tantum : ergo.

Item S. Doctor in 4. loco citato ad 3. ait : « Quidam dicunt quod si electuaria comedantur ad delectationem solvunt jejunium, si autem causa medicinæ sumantur, non solvitur jejunium (electuaria sunt medicamenta saccharo vel melle condita : v. g. confecturæ). Sed statutum legis positivæ non attendit intentionem observantis, sed ipsum actum, eo quod modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti, sed ex intentione potest aliquis mereri vel demereri : et ideo dicendum quod electuaria, etsi aliquo modo nutrant, non tamen hic est principalis usus eorum ; unde nec loco manducationis sumi consueverunt, et ideo talis sumptio jejunium Ecclesiæ non solvit, quamvis homo possit totaliter vel in parte ex hoc meritum jejunii perdere, vel etiam mortaliter peccare, si sit immoderata libido ; non tamen est transgressor præcepti Ecclesiæ, nisi in fraudem sumeret, aut si eis quasi aliis cibis uteretur ad famem extinguendam ». Ergo sumere præcise immoderate et ex voluptate electuaria, a fortiori potum, non est agere in fraudem legis jejunii nec eam transgredi.

Ille itaque, juxta S. Thomam, dicendus est sumere potum aut electuaria in fraudem legis, qui, ut dicit S. Doctor in textu præcedenti, « eis utitur quasi aliis cibis ad extinguendam famem » et ad nutriendum ; vel, ut dicit hic a. 6. ad 3, « qui ea assumit per modum cibi. » Hoc autem assumitur *per modum cibi* quod assumitur ad sedandam famem et ad nutrien-

dum, ad id enim ordinatur cibus. Qui igitur eo animo sumit potum aut electuaria agit in fraudem legis, et ideo peccat, vel mortaliter si sumat in magna quantitate, vel venialiter si in parva.

Ex his colliges hoc famosum et ubique decantatum adagium: *LIQUIDUM NON FRANGIT JEJUNIUM*, ex duplici capite esse falsum, nec a S. Th. unquam traditum, quin ab ejus mente prorsus alienum.

1° Quia, licet omnis potus sit liquidum, non tamen omne liquidum est potus, ut patet de lacte, juseculo et aliis, ut dixi supra, solus autem potus proprie dictus juxta S. Th. non frangit jejunium.

2° Quia juxta eundem S. Doctorem, potus etiam proprie dictus potest per accidens frangere jejunium, si nempe sumatur in fraudem jejunii per modum cibi; et etiam ut dixi ratione consuetudinis.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: S. Th. hic a. 1. et 3. o. dicit jejunium assumi ad concupiscentias refrænandas, ad elevationem mentis ad Deum et ad satisfactionem pro peccatis: et ad 2, quod « si quis transgrediatur (legem) hoc modo ut impediatur finis quem intendit (legislator), peccet mortaliter talis transgressor »: atqui qui immoderate bibit vinum aut cerevisiam impedit finem quem legislator jejunii intendit, scilicet refrænationem concupiscentiæ, elevationem mentis ad Deum, etc.: ergo. Ita Henricus a S. Ignatio.

2° S. Th. hic a. 6. ad 3 dicit quod « si aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate sumat per modum cibi », solvat jejunium: atqui eadem est ratio de potu maxime substantiori, ut est pinguis cerevisia, aut vinum generosum: ergo. Ita Sylvius.

Resp. ad primum: Fateor eum qui transgreditur legem hoc modo ut impediatur finis legislatoris peccare mortaliter; sed qui bibit extra horam refectionis non transgreditur legem, siquidem lex *non intendat interdicare summptionem potus*, hic a. 6. ad 2.

Ad secundum, data min., neg. consequ. Non enim dicit S. Th. quod qui sumit electuaria in magna quantitate præcise agat in fraudem jejunii, sed qui sumit in magna quantitate *per modum cibi*: sic etiam sumptum potum fatemur solvere jejunium; sumitur autem, ut jam dixi et modo adhuc dicam, per

modum cibi quando sumitur ad extinguendam famem, et ad nutriendum.

Omissi min.; quia potest negari, et paritas asserta. Cum enim electuaria, ut plurimum solida, manducentur et sint valde substantiosa, si sumantur in magna quantitate, moraliter loquendo et in apprehensione hominum censentur comedi et sumi per modum cibi: hic enim res moraliter agi et judicari debet; secus de potu qui, cum sit liquidus et minus substantiosus, quantumvis sumatur, non censetur moraliter comedi nec sumi per modum cibi ad extinguendam famem, et nutriendum, nisi id formaliter intendat bibens.

Instabis 1°: Qui potu utitur immoderate ex sola voluptate, non eo utitur ut potu; ergo ut cibo. Prob. ant. Potus, secundum D. Th., est qui ordinatur ad refrigerationem et digestionem: atqui qui utitur potu immoderate, non eum ordinat ad refrigerationem et digestionem: ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. min.: qui utitur potu immoderate non eum ordinat ad refrigerationem et digestionem, et tamen ex se, hoc est, ex sua natura et institutione ad id ordinatur, conc.; et ex se ad id non ordinatur, neg. Non dicit autem S. Th. id esse potum quem potans ordinat ad refrigerationem et digestionem, sed id quod de se, hoc est ex sua natura et institutione, ad id ordinatur. Sicut qui immoderate cibum sumit, quamvis eum non ordinet de facto ad extinguendam famem et ad nutriendum, sed ad solam voluptatem, quia tamen ex se ad id ordinatur, remanet cibus.

Insuper dato primo ant., potest negari consequ. Ex eo enim quod quis non utatur vino ut potu, non sequitur quod utatur ut cibo, sicut ex eo quod quis non utatur pane ut cibo, non sequitur quod eo utatur ut potu. Potus enim et cibus non sunt contraria immediata.

Inst. 2°: Qui immoderate utitur potu validiori in magna quantitate v. g. cerevisia crassa, aut vino generoso, quamvis formaliter et explicite non intendat uti per modum cibi in fraudem ad extinguendam famem et ad nutritionem, hoc ipso tamen quo sentit ex eo in se famem extinguere et corpus multum nutrir de facto fraudat legem, sicque videtur saltem virtualiter et implicite uti tali potu per modum cibi in fraudem: ergo.

Resp. non ita visum fuisse Doctori Angelico: « Si quis, inquit hic ad 2, immoderate potu utatur potest peccare et meritum jeju-

nii perdere, sicut si immoderate cibum in una comestione assumat » : porro qui cibum immoderate sumit in una comestione, non censetur fraudare neque violare legem jejunii, nisi id formaliter intendat : ergo neque qui potu immoderate utitur.

Itaque negandum est ant. Nemo enim dicitur fraudare legem qui facit quod lex non prohibet, nisi eo animo faciat ut fraudet legem, sed dicitur uti jure suo. Si dicas neminem habere jus bibendi immoderate : fateor vi præcepti temperantiæ, nego vi præcepti jejunii, quia eo non prohibetur : unde peccat contra temperantiam, sed non contra præceptum jejunii.

Inst. 3° : S. Th. in 4. cit. ad 3, loquens de electuariis dicit, quod quis esset transgressor præcepti Ecclesiæ si ea in fraudem sumeret, aut si iis quasi aliis cibis uteretur ad famem extinguendam » : ergo, juxta S. Th., aliud est sumere electuaria in fraudem, aliud ea sumere per modum cibi ad famem extinguendam : porro non videtur quomodo non sumpta per modum cibi sumantur in fraudem, nisi quando sumuntur in magna quantitate : eadem autem videtur esse ratio de potu.

Resp. 1° me jam assignasse disparitatem inter electuaria et potum, ita ut qui electuaria sumit in magna quantitate moraliter censeatur comedere et sumere in cibum, licet id formaliter non intendat : secus de potu.

Resp. 2° *Ly aut* non hic sumi in vi copulæ disjunctivæ, sed apponi majoris explicationis ergo, sicut si diceret S. Doctor : Si ea in fraudem sumat iis utendo quasi aliis cibis ad famem extinguendam. Sic cum dico : Si Paulus qui vendidit equum Petro ipsum defraudavit, aut equum morbidum pro generoso supposuit, tenetur ad restitutionem, *Ly aut* non sumitur disjunctive sed explicative, ita ut sensus sit : Si Paulus fraudaverit Petrum ipsi supponendo equum morbidum pro generoso tenetur ad restitutionem. Similiter in nostro casu. Certum est enim quod uti electuario ut cibo sit modus fraudandi legem, nec apparet quod præter eum sit alius. Et ideo S. Doctor in *Summa* hic ad 3, utrumque pro uno et eodem accipit, scilicet agere in fraudem et sumere electuaria in magna quantitate per modum cibi, dum dicit quod is solvit jejunium qui in fraudem electuaria in magna quantitate assumit per modum cibi ; quibus verbis explicat quod sumere in fraudem, sit sumere per modum cibi, et significat quod sumere in magna

quantitate præcise, non sit sumere in fraudem, nisi sumatur per modum cibi.

Cæterum mihi sane mirum est, velle per tot diverticula et illationes scrutari mentem S. Doctoris, dum ipse eam formalissimis et patentissimis terminis prodit. Audi ergo iterum, argumentator, et acquiesce : « Jejunium non solvitur nisi per ea quæ Ecclesia interdiceret intendit instituendo jejunium ; non autem intendit Ecclesia interdiceret sumptionem potus », hic ad 2 ; item : « Si quis immoderate potu utatur potest peccare et meritum jejunii perdere, sicut si immoderate cibum in una comestione assumat », ibid. ; item : « Sumptio potus non dicitur manducatio, et ideo ille qui potat extra horam unicæ comestionis, non dicitur bis manducare, et propter hoc nec statutum Ecclesiæ frangit », in 4. cit. ad 1. Quid vis clarius ? quid expressius ?

Obj. 2° : Primæva lex jejunii interdicebat omnem potum extra horam refectionis : ergo. Prob. ant. 1° ex jejunio veteris Testamenti ad cuius instar institutum est jejunium ecclesiasticum. Esdras jejunans panem non comedit et aquam non bibit. Esd. 1. c. 10. Jejunium Ninivitarum fuit in abstinence panis et aquæ : *Homines et jumenta non gustent quidquam, nec pascantur et aquam non bibant*, Jonæ 3.

2° Ex testimonio Patrum. S. Greg. Nissenus in orat. in *Principio jejunii* : « Amarum est, inquit, jejunium, sed dulcis paradisos ; molesta est sitis, sed prope est fons, ex quo qui biberit non sitiet in æternum ». S. Fructuosus, episcopus Tarracon., cum duceretur ad supplicium, oblatum potum recusavit, quia jejunii dies erat et nondum advenerat hora nona, prout refert S. Prudentius hymno 6° *Peristephanon*, his versibus.

Jejunamus, ait, recuso potum,
Nondum nona diem resignat hora ;
Nunquam conviolabo jus dicatum,
Nec mors ipsa meum sacrum resolvet.

Sylvanus abbas, ut refert Rufinus, lib. 3. de *Vitis Patrum* c. 46, discipulum sitientem et aquam bibere volentem prohibuit, eo quod esset jejunium : ergo.

Hæc objectio non impetit directæ conclusionem nostram in qua præcise agitur de mente D. Thomæ. Probat autem, si quid probat, errasse S. Thomam : sed quia id omnino falsum existimo : ideo ad argumentum

Resp. 1° ipsum nimis probare, adeoque nihil. Ex eo enim sequitur quod non solum vinum, sed nec aquam liceat bibere urgente

siti extra refectionem : quod non admittunt ipsimet adversarii.

Resp. 2° neg. ant. Ad probationes nego iis probari hanc unquam fuisse toti Ecclesiæ legem impositam abstinendi a potu extra horam refectionis. Imprimis quæ afferuntur ex veteri Testamento nihil omnino probant : 1° quia jejunium Esdræ fuit arbitrarium et jejunium Ninivitarum fuit ipsis singulare et extraordinarium; 2° quia, esto jejunium ecclesiasticum sit ad instar jejunii veteris Testamenti, non debet tamen illi in omnibus assimilari; alias sequeretur quod nobiscum deberent jejunare jumenta, nec liceret nobis quidquam comedere aut bibere per totum diem.

Quæ vero obijciuntur ex SS. Patribus non etiam sufficienter probant. Possunt enim intelligi vel de jejunio arbitrario ex fervore devotionis rigidius assumpto, vel de jejunio obligatorio quod sibi privata lege aut voto imposuerant seu impositum habebant ex severiori disciplina alicujus instituti. Aut si loquantur de jejunio ecclesiastico, intelligendi sunt juxta morem alicui provinciae particulari proprium, non toti Ecclesiæ communem. Et eo difficilius adducor ut credam legem jejunii ex sua institutione unquam interdixisse potum extra tempus comestionis, quod S. Thomas aperte contrarium indicet, siquidem licentiam bibendi, non ex consuetudine aut indulgentia Ecclesiæ, sed ex ipsa jejunii institutione ubique repetat : dicit enim hic ad 2 : « Jejunium non solvitur nisi per ea quæ Ecclesia interdicare intendit instituendo jejunium (audis instituendo); non enim intendit Ecclesia interdicare sumptionem potus. » Similiter in 4. cit. o. et ad 2.

Resp. 3° : Dato ant., scilicet quod Ecclesia in prima jejunii institutione abstinentiam a potu intenderit, saltem constat quod nunc eam amplius non intendat, huncque primævum rigorem ex indulgentia remiserit. Hujus intentionis benignæ matris Ecclesiæ mihi testis est omni exceptione major Doctor Angelicus qui Romæ vixit, summis Pontificibus et aliis Ecclesiæ prælatis notus et familiaris, cui proinde melius quam cuivis alteri contrarium opinanti, perspecta fuit intentio Ecclesiæ in hac communi lege et cujus scripta tot encomiis non celebrassent SS. Pontifices, quin potius emendari curassent, si tam apertum errorem docuisset. Testis est insuper constans praxis omnium etiam eruditorum et timoratorum in plerisque orbis catholici provinciis.

Inst. : Juxta SS. Patres, oliū toto tempore

S. THOM. — Tom. V.

Quadragesimæ erat interdictus potus vini, ut patet ex Cyrillo Jerosol. *Catechesi* 4 : « Jejunamus, inquit, a vino et carne »; et ex *Constitutionibus apostolicis* S. Clementis lib. 5. can. 19, ubi legitur : « A vino et carnibus vos abstinete in iis diebus » : ergo.

Resp. ex hac instantia nihil contra nos. Non enim in ea agitur de abstinencia a quocumque potu extra refectionem, sed de abstinencia a certo genere potus, scilicet vini, non solum extra, sed etiam intra refectionem, sicut de abstinencia a certo genere cibi, scilicet carniū. Ex eo autem quod prohibitus fuerit usus vini etiam in ipsa refectione, non sequitur quod prohibitus fuerit quivis alius potus, sive intra sive extra refectionem. Et cum nunc iste rigor non vigeat amplius, ususque vini permittatur, eo licet uti non secus ac alio potu, sive intra, sive extra refectionem. Imo neque omnino certum arbitrator usum vini fuisse unquam lege communi jejunii toti Ecclesiæ interdictum; proindeque præfatæ auctoritates intelligi possunt vel de consilio, vel de more alicui provinciae proprio, non toti Ecclesiæ communi. Id mihi suadet S. Thomas qui hic, art. 8. ad primum, docet Ecclesiam lege jejunii convenientius interdixisse usum carniū, quam vini et leguminum, quia licet hæc tria conducant ad libidinem, id tamen præstat esus carniū subministrando humorem qui diu manet, vinum autem ministrando calorem et legumina ministrando spiritus, qui calor et spiritus cito transeunt.

Obj. 3° : Ex hac quam dicimus S. Thomæ sententia sequitur quod qui præ nimio potu non potest manducare, vere jejunat et melius jejunat quam qui abstinet in pane et aqua, quia hic sumit unam refectionem quam ille non sumit : atqui consequens videtur absurdum et a mente S. Doctoris alienum : ergo.

Resp. 1° majorem universaliter sumptam non esse veram. Si enim is nimium potasset in fraudem jejunii, aut contra consuetudinem in sua provincia receptam, ut explicui supra, vere non jejunaret. Sed extra hos casus,

Resp. 2° talem vere jejunare hoc sensu quod non peccet contra legem ecclesiasticam, non autem hoc sensu quod tale jejunium sit illi meritorium. Ad id quod additur, nego ipsum melius jejunare; non enim ille melius jejunat, qui magis abstinet simpliciter, sed qui magis abstinet ex motivo virtutis : unde v. g. qui abstinet in pane et aqua ex avaritia ut parcat sumptibus, non melius jejunat quam

qui ordinario modo abstinet ad carnem domandam, aut ad satisfaciendum pro peccatis.

Obj. 4° : Potus est pars refectionis : atqui permittitur tantum una refectio : ergo bibens extra refectionis horam sumit plusquam unam refectionem.

Resp. dist. maj. : potus est pars assumpta ut cibus reficiens, neg.; assumpta ut ciborum vehiculum et digestivum, conc. Et ideo sumpta extra refectionem, non facit alteram refectionem.

Petes 1° utrum sumere liceat leve quid cibi ne potus noceat ?

Resp. si potus sit necessarius licet, quia tunc sumitur per modum medicinæ : nec probo quod dicit Hennon, potum necessarium, solitarie sumptum, nunquam nocere. Si non sit necessarius et sæpius iteretur cum cibo levi, non licet; quia tunc moraliter loquendo censetur potius sumi per modum cibi quam per modum medicinæ.

Petes 2° utrum ad sedandum sitim liceat manducare poma, pyra, cerasa, et similia ?

Resp. negative, absolute loquendo. Quia hæc sunt vere cibus, et ideo dicuntur manducari et non bibi. Quia tamen in casu petitionis sumuntur quasi potus, et aliunde sunt cibi valde leves et leviter transeuntes, longe major in eis quantitas requiritur ad frangendum jejunium quam in aliis cibis.

ARTICULUS VI.

DE HORA SOLVENDI JEJUNII.

Dico 1° : Prioribus Ecclesiæ seculis hora solvendi jejunii communis extra Quadragesimam erat nona, hoc est tertia pomeridiana : intra Quadragesimam protendebatur ad vespem.

Prob. prima pars. S. Epiphanius in fine librorum *adversus Hæreses* dicit : « Quarta et pro sabbato jejunium statutum est usque ad horam nonam ». S. Aug., epist. 18. *ad Januarium*, dicit, horam solvendi jejunium esse nonam. Cassianus, *Collat.* 21. cap. 23, scribit horam capiendi cibi esse nonam. Patebit adhuc ex sequentibus : unde

Prob. secundæ pars. S. Hieron., in epist. *ad Eustochium*, dicit, monachosolvere jejunium post horam nonam, excepta Quadragesima, in qua districtius vivitur. S. Bernardus serm. 3 *de Quadragesima* : « Hactenus, inquit, usque ad nonam jejunavimus soli, nunc usque ad vespem jejunabunt nobiscum universi reges et

principes, clerus et populus et ignobiles, simul in unum dives et pauper ». Concilium Cabilonense anno 650, et refertur cap. *Solent.*, *de Consecrat.* dist. 1. sic habet : « Solent plures qui se jejunare putant in Quadragesima, mox ut signum audierint ad horam nonam comedere ; qui nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint quam vespertinum celebretur officium : concurrendum est enim ad Missas, et auditis Missarum solemnibus et vespertinis officiis et largitis eleemosynis, ad cibum accedendum est. Si vero aliquis necessitate constrictus fuerit ut ad Missam venire non valeat, æstimata vespertina hora completa oratione sua, jejunium solvat ». Ex quibus colligitur tunc temporis Missam celebrari hora nona, hoc est tertia pomeridiana ; post Missam vespertinum officium, quo completo refectio sumebatur : unde promiscue apud SS. Patres, refectio in die jejunii dicitur *cæna* et non prandium.

Dico 2° : Sæculo XIII, mos obtinuit ut omnia jejunia indistincte solverentur hora nona, seu tertia pomeridiana.

Hujus moris testis S. Thomas hic art. 7. o, ubi etiam rationes congruentes profert. Prima : quia est communis consuetudo hominibus comedendi circa duodecimam in summo solis ascensu : abstinendo autem per tres horas usque ad tertiam habetur aliqua notabilis castigatio carnis, nec tamen per hoc multum gravatur natura : ergo. Secunda : quia hora nona, id est tertia pomeridiana, convenit passioni Christi quæ completa fuit hora nona quando inclinato capite tradidit spiritum ; jejunantes enim dum carnem suam affligunt passioni Christi conformantur. Ex quibus habes male a quibusdam intelligi S. Thomam de hora nona inchoata et non completa.

Dico 3° : Nunc hora solvendi jejunii est circa meridiem.

Ita passim obtinuit consuetudo, vidente et annuente matre Ecclesia hominum infirmitati indulgente.

Paucis post annis a D. Thoma, consuetudinem hanc obtinuissetatur Durand, ejusdem sæculi scriptor, in 4. dist. 13. art. 3. q. 9, his verbis : « Comedentes in Quadragesima et quibuscumque aliis jejuniiis, circa horam sextam (id est duodecimam) non peccant ; quia tam Papa quam cardinales, prælati et religiosi sic observant ».

Hanc mutationem horæ nonæ in sextam, esse rationabilem, probant Cajetan hic et Belarmin, lib. 2 *de Bonis Operibus*, cap. 2 ; quia

quando homines solebant sumere refectionem circa meridiem, hora conveniens solvendi jejunii erat tertia pomeridiana. Hæc enim dilatio trium horarum erat congrua carnis mortificatio, ut dictum est. Ergo cum nunc soleant homines refici sive jentando, sive prandendo circa nonam matutinam, hora conveniens solvendi jejunii est circa meridiem; ibi enim ut ante intervenit dilatio trium horarum. Antiquæ tamen consuetudinis voluit Ecclesia manere quædam vestigia: unde in Quadragesima ante refectionem cantantur vespere, in aliis jejuniis cantatur nona.

Dixi *circa meridiem*¹; non enim Ecclesia intendit arctare ad subtilem temporis inspectionem, quasi oporteret accipere astrolabium ad cognoscendam comestionis horam, sed sufficit si circa illam horam, quam Ecclesia determinat jejunans sumat cibum. Unde usus invaluit tam apud regulares quam sæculares ut possit comedi ad medium duodecimæ, imo in his partibus, saltem apud sæculares, hora undecima.

Dico 4º: Qui absque legitima causa notabiliter anticipat horam refectionis in die jejunii peccat mortaliter.

Est sententia probabilior et tutior Cajet., Navar., Sylvestri, Paludani, Sylvii, Marchantii et aliorum, contra Lessium, Layman, Toletum et alios.

Ratio est, quia transgreditur præceptum in re notabili; hæc enim conditio jejunii notabiliter facit ad carnis mortificationem quæ est finis præcepti: dicitur autem materia notabilis quæ notabiliter contrariatur fini legis.

Dices 1º: Hæc conditio non est essentialis jejuniis, sed accidentalis tantum, cum Ecclesia pluries circa illam variaverit: ergo.

Resp. 1º neg. ant. juxta S. Th.² qui disertis verbis dicit: « Cum Ecclesia instituit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit »; non dicitur autem solvi jejunium omittendo id quod ipsi est accidentale. Ad prob., resp. ex ea nihil evinci; siquidem Ecclesia etiam variaverit circa unam refectionem permittendo collationem; nemo tamen dicit abstinentioniam a multiplici refectione, prout nunc observatur, non esse de essentia jejunii: in hoc ergo sita est essentia jejunii in quo illud statuit Ecclesia pro diversis temporum congruentiis.

Resp. 2º dato ant., neg. conseq. Sive enim hæc conditio sit essentialis, sive accidentalis

jejuniis, sufficit eam præcipi ab Ecclesia ut censeatur peccare mortaliter qui eam omittit in notabili quantitate.

Dices 2º: Mortificatio seu difficultas quæ minuitur anticipando refectionem, augetur et compensatur diuturniore dilatione collationis, et sic in idem redit: ergo.

Resp. neg. ant. Ut enim omnes fere fatentur et experiuntur, major et præcipua difficultas jejunii est ante primam refectionem, qua plene sumpta facile expectatur hora collationis, etsi quandoque contrarium per accidens contingat.

Dixi, *absque causa legitima*; quia sicut causa legitima excusat a tota lege, potest a fortiori excusare a parte. Causa autem legitima est quando quis non potest sine gravi incommodo sumere refectionem hora solita, qualis est iter inchoandum, concio habenda, aliquod grave negotium tractandum circa meridiem et similia; multi addunt urbanitatem erga hospitem qui discessum differre non potest: sed non satis video quale gravamen communiter resultaret, si hæc urbanitas omitteretur legis ergo servandæ.

Petes quæ censeatur anticipatio notabilis?

Respondet hic doctissimus Sylvius, anticipationem mediæ horæ esse certo levem, anticipationem duarum horarum esse certo notabilem, anticipationem unius horæ esse probabiliter notabilem. Hoc ultimum mihi videtur durum. Cæterum notari velim, majorem vel minorem causam requiri pro majori vel minori anticipationem, et eo majus vel minus esse peccatum, quo plus vel minus causa accedit ad sufficientiam vel ab ea recedit. Unde non puto eum peccare qui urbanitatis causa comederet cum amico proficiscente medio undecimæ, in his partibus; quia dato quod non sit sufficiens causa ad notabilem anticipationem, ut dixi, est tamen sufficiens ad levem.

ARTICULUS VII.

DE ABSTINENTIA A CARNIBUS, OVIS ET LACTICINIIS.

Nota. Circa hanc tertiam jejuniorum nostrorum conditionem, duæ hæreses contrariæ versantur. Prima est illorum qui quosdam cibos natura sua immundos ac ideo illicitos reputabant; quales fuerunt Ebionitæ, Encratitæ, Eusthatiani, qui omnium animantium carnes dicebant immundas; Manichæi qui non solum carnes, sed et vinum immundum di-

¹ In 4. cit. a. 4. questione. 3. — ² In 4. cit. a. 4. questione. 3.

xerunt; quam hæresim, quoad vinum, secutus est Mahomet in *Alcorano* cap. 3, teste Belarm. lib. 2. *de Bonis Operib.* cap. 3.

Hanc hæresim prædamnavit Deus ipse dicens Noë post diluvium: *Omne quod movetur et vivit erit vobis in cibum.* Prædamnaverunt suo exemplo Christus et ejus Apostoli qui tum alias, tum potissimum in ultima Cœna agnum comederunt et vinum biberunt. Prædamnavit specialiter Paulus, I ad Timot. 4, his verbis: *In novissimis temporibus, discedent quidam a fide attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium..... prohibentium nubere, abstinere a cibis quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus..... quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur.*

Altera hæresis huic contraria est eorum qui contendunt nullos omnino cibos sive in perpetuum sive ad tempus, sive omnibus sive quibusdam posse aut debere interdici: tales fuerunt olim Nicolaïtæ et Valentiniani; tales sunt nunc Lutherani et Calvinistæ qui volunt ad jejunium duntaxat pertinere abstinentiam a lautitiis, eumque proinde melius jejunare qui carnibus moderate vescitur, quam qui optimis piscibus et variis condimentis utitur. Contra quos

Dico 1°: Ecclesia jure potest interdicare jejunantibus esum carniū.

Prob. 1° ex variis S. Scripturæ locis: *Qui Ecclesiam non audierit sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Qui vos audit me audit; qui vos spernit me spernit*, etc. Ergo.

Confirm.: Apostoli in concilio congregati interdixerunt christianis usum quorundam ciborum, scilicet sanguinis et suffocati, ut lex vetus suavius abrogaretur: ergo apostolorum successores possunt etiam fidelibus certorum ciborum usum interdicare ad alium aliquem bonum finem, ut est refrænatio carnis, etc.

Prob. 2°. Lumine naturali constat medicum jure posse infirmo præcipere abstinentiam a carnibus ad vitam corporalem salvandam: ergo id etiam jure potest Ecclesia erga jejunantes sibi subditos ad vitam spiritualem salvandam. Patet conseq., quia non minus, imo magis competit Ecclesiæ regimen animarum quam medico regimen corporum.

Dico 2°: Abstinentia a carnibus pars ecclesiastici jejunii semper fuit.

Prob. 1° ex S. Joanne Chrysost. hom. 4 in *Genes.* habita initio Quadragesimæ, ubi sic

ait. « Ilæ veræ feriæ sunt ubi..... omnis hujus vitæ apparatus abigitur, ubi clamor et tumultus et coquorum discursus et pecudum mactationes e medio tolluntur ». Et hom. 2: « Nusquam hodie tumultus, vel clamor, vel carniū concisiones, vel coquorum discursus, sed omnia illa abierunt ».

2° Ex S. Aug. serm. 64 de tempore qui primus est in dominicam 1 Quadragesimæ. « Illa est, inquit, in diebus Quadragesimæ grandis utilitas, quod dum a licitis etiam abstinemus, magis ac magis admonemur illicita vitare, qui enim abstinemus nos a carnibus, quibus uti aliis diebus licet, fugiamus peccata, quæ omnino nunquam licent ».

3° Ex facto quod accidit sub imperio Justiniani; cum enim tunc gravis fames Constantinopoli urgeret, ideoque secunda Quadragesimæ hebdomada carnes venales exponi jussisset imperator, populus « mortem potius sibi tolerandam existimavit, quam ut quidpiam de patriis moribus ac traditionibus immutaret ». Ita referunt Nicephorus lib. 17 *Hist. eccles.* cap. 32, Theophanes, Cedrenus et Anastasius Bibliothecarius.

4° Ex concilio Toletano VIII, anno 653, in quo can. 9 sic decernitur: « Quisquis diebus Quadragesimæ sine inevitabili necessitate atque fragilitate, vel etiam impossibilitate ætatis esum carniū præsumpserit attentare, non solum reus erit Resurrectionis dominicæ, verum etiam alienus ab ejus diei sancta communione: et hoc illi cumuletur ad poenam, ut ipsius anni tempore ab omni carniū esu absteat gulam, quia sacris diebus abstinentiæ oblitus est disciplinam ». Quibus ultimis verbis significatur hanc legem jam antea vigere.

5° Ex Trullana synodo, quæ, can. 56, jubet tota Quadragesima « abstinere ab omni eo quod mactatur », itemque « ab ovis et caseo ». Et clericos transgressores deponit, laicos segregat.

Dico 3°: Convenienter ab Ecclesia interdicitur jejunantibus esus carniū, ovorum et lacticiniorum¹.

Hanc legem de facto esse ab Ecclesia latam probant et quæ modo diximus in secunda conclusione et communis fidelium sensus ac praxis. Unde merito damnata est ab Alexandro VII hæc propositio: « Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in Quadragesima obliget ». Hanc vero legem esse convenienter latam.

¹ Hic a. 8. o.

Prob.¹. Ecclesia illos cibos convenienter jejunantibus interdicit quæ et in comedendo maxime habent delectationem, et hominem maxime ad venerea provocant : atqui hujusmodi sunt carnes animalium in terra quiescentium et respirantium et quæ ex eis procedunt, sicut lacticinia ex gregibus et ova ex avibus : ergo. Major patet, quia, ut sæpe dictum est, jejunium est ab Ecclesia institutum maxime ad reprimendas carnis concupiscentias quæ sunt circa cibos et venerea.

Prob. min.: carnes animalium terrestrium et quæ ex eis procedunt magis conformantur humano corpori et ideo plus delectant et magis conferunt ad humani corporis nutrimentum, et sic ex eorum comestione plus superfluit ut vertatur in materiam seminis cujus multiplicatio est maximum incentivum libidinis: ergo.

Est tamen quædam differentia¹; cum enim carnes primario et principaliter interdican- tur, secundario et minus principaliter ova et lacticinia, quatenus sunt exorta ex animalibus carnes habentibus, ideo in omnibus jejuniis carnes prohibentur; in jejunio autem Quadragesimæ, quod est solemnius, quia observatur ad imitationem Christi et per ipsum disponimur ad redemptionis nostræ mysteria celebranda præter carnes prohibentur ova et lacticinia, quæ non prohibentur in aliis jejuniis. Hæc intellige de jure communi; ex usu enim in multis provinciis permittuntur lacticinia in Quadragesima; et e contra, teste Navarro in *Man.* cap. 21. n. 15, prohibentur ova et lacticinia in aliis jejuniis.

Quapropter circa horum observantiam, unusquisque debet vivere secundum morem eorum inter quos conversatur². Unde S. Hier. epist. ad *Luci.*, de jejuniis loquens, dicit: « Unaquæque provincia abundet in suo sensu, et præcepta majorum, leges Apostolicas arbitretur ». Et S. Aug. epist. 86: « In his rebus de quibus nihil certi statuit Scriptura sacra, mos populi Dei vel instituta majorum, pro lege tenenda sunt.

Solvuntur objectiones.

Obj. cum hæreticis tam modernis quam antiquis: 1° Scriptura sacra damnat et rejicit legem de abstinentia carniū: ergo. Prob. ant. 1° ex verbis Christi Matth. 15: *Non quod intrat in os coinquinat hominem*; et Luc. 10, vult apostolos manducare quæ illis apponuntur.

2° Similiter Apostolus I Cor. 1°: *Omne quod*

in macello venit manducate, nihil interrogantes propter conscientiam: Domini est terra et plenitudo ejus; si quis vocat vos infidelium et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.

3° Idem Apostolus I Timoth. 4, damnat eos qui novissimis diebus venturi sunt prohibentes nubere et præcipientes abstinere a cibis quos Deus creavit, quia, inquit, *omnis creatura Dei bona est et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur.* Et ideo ad Tit. 1 addit: *Omnia munda mundis.*

4° Idem Apostolus ad Coloss. 2 ait: *Nemo vos judicet in cibo aut potu..... Si ergo mortui estis cum Christo, ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne gustaveritis, ne contrectaveritis: quæ sunt omnia in interitum in ipso usu secundum præcepta et doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione et humilitate.* Et I Cor. 8: *Esca vos non commendat Deo: neque enim si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus deficiemus.* Et ideo addit Apost. ad Rom. 14: *Qui non manducat, manducantem non spernat.*

Resp. neg. ant. Ad primam probationem, fateor id quod intrat in os non coinquinare hominem ex natura sua, bene tamen ex inobedientia et intemperantia utentis, quomodo fructus in paradiso terrestri coinquinavit Adamum et cibi prohibiti in antiqua lege coinquinabant sumentes, quomodo etiam nunc coinquinantur cibo aut potu immoderate utentes. Cum autem Christus vult apostolos manducare quæ illis apponerentur, sensus est juxta Ambros., Theophilactum et alios, quod debeant esse contenti cibis quæ offeruntur etsi sint viles et ingrati, neque studiose quærere debeant gratos et lautos. Et loquitur Christus de cibis licitis; non enim voluisset Christus ut manducassent cibos lege prohibitos, aut venenatos, si forte ipsis oblatis fuissent.

Ad secundam, Apostolus ibi loquitur de esu idolothytorum: cum enim carnes immolatiæ, non solum in idoliis, sed etiam publice venderentur et in mensis privatis apponerentur, docet Apostolus fideles non debere anxie quærere quæ carnes sint, cum nullus cibus sit ex se immundus, nec etiam immolatiæ reum faciant comedentem, qui nulla idoli religione et sine offensione fratrum illas manducat. Patet hic sensus ex toto contextu.

Ad tertiam, Apostolus ibi prædicat futuros quosdam qui præciperent abstinentiam a certis cibis tanquam per se, seu natura sua

¹ Illic a. 8. o. — ² Ibid. ad 3. — ³ Ibid.

malis et immundis, quales fuerunt Ebionitæ, Enekratitæ, Marcionitæ et Manichæi, qui quosdam cibos execrabantur quod a malo deo essent. Hic sensus patet ex ratione Apostoli : *Quia, inquit, omnis creatura Dei est bona*. Et hunc locum sic interpretantur S. Hieron. lib. 2 *adv. Jovin.* cap. 2, S. Chrysostom. hom. 12. in epist. I ad Timoth., S. Aug. lib. 3 *contra Faust.* cap. 5.

Nec te moveat quod dicat *in novissimis diebus*; nam per novissimos dies recte intelliguntur tempora subsequenda secundum modum loquendi Scripturæ sacræ quæ totum tempus quod est a Christo ad finem mundi solet vocare novissimos dies, horam novissimam, fines sæculorum. Sic S. Petrus Epist. I cap. 4 scribit Christum manifestatum fuisse *novissimis temporibus*. Similiter Act. 2, Epist. I S. Joan. 2, I Cor. 10.

Ad quartam, Apostolus non agit illic de ciborum delectu quem edomandæ concupiscentiæ et carnis castigandæ causa fideles observant ex lege Ecclesiæ, sed de legalibus cæremoniis legis mosaicæ, vi cujus cibi, alii mundi, alii immundi reputabantur; quibus Apostolus docet fideles non amplius adstringi, eo quod ab iis sint liberati per mortem Christi. Hic sensus aperte patet ex contextu epistolæ, sicque interpretatur S. Hieron. in epist. *ad Aglasiam*, quæst. 10.

Instabit 1º: Apostolus loquitur de *doctrinis hominum*: ergo non de lege mosaica quæ erat a Deo. 2º Dicit: *Nemo vos judicet in cibo aut in potu*; nullus autem potus prohibebatur ut immundus in lege antiqua: ergo.

Resp. ad primum 1º, cum S. Chrysost. hom. 7 in *Epist. ad Coloss.*, legem mosaicam si post abrogationem suam rursus revocetur in usum, ut a pseudo-apostolis et hæreticis simonianis et aliis revocabatur, jam non legem divinam, sed humanam posse dici. 2º Vocatur ab Apostolo doctrina hominum, quia ei admixta erant instituta pharisaica.

Ad secundum, neg. ant. Potus enim qui reperiatur in vasibus immundis, aut quæ carerent operculo, aut in quæ cecidisset morticinium, erat immundus, Num. 19 et Levit. 11. Adde verisimile esse pharisæos inter alias traditiones suas etiam quædam genera potus interdixisse.

Obj. 2º ex Patribus: S. Aug. lib. 30 *cont. Faustum* cap. 5 ait. « Christiani, non hæretici, sed catholici edomandi corporis causa propter animam in orationibus amplius humiliandam, non quod illa esse immunda cre-

dant, non solum a carnibus, verum a quibusdam etiam terræ fructibus abstinent, vel semper sicut pauci, vel certis diebus atque temporibus, sicut per Quadragesimam fere omnes, quanto magis quisque vel minus, seu voluerit seu potuerit: ergo voluntaria et non necessaria ex lege communi fuit abstinentia a carnibus. »

Idem S. Aug. lib. *de Moribus Manichæorum* cap. 14, nullam agnoscit abstinentiam a carnibus nisi quæ suscipitur « vel ad comprimendam delectationem..., vel ad tuendam infirmitatem propter illa quæ sacrificantur atque libantur, vel propter charitatem », ne fratres offendantur: ergo nullam hac de re legem ecclesiasticam agnoscit.

Julianus Pomerius lib. 2 *de Vita contemplat.* cap. 24 ait: « Verumtamen sic abstinere vel jejunare debemus, ut non nos jejunandi vel abstinendi necessitati subdamus, ne jam non devoti, sed inviti rem voluntariam faciamus»: unde ibidem docet licere propter quoslibet advenientes abstinentiam intermittere: ergo idem quod ante.

S. Isidorus Hispalensis lib. 2 *Sentent. sive de Summo Bono* cap. 42, dicit « non qualitatem ciborum, sed eorum cupiditatem cavendam ».

Theodoretus lib. 5 *Hæretic. Fab.* cap. 29, de abstinentia a vino et carnibus loquens, dicit: « Ecclesia vero de his nihil lege decrevit, neque etiam horum usum interdicit. » Similiter in cap. 14 epist. ad Rom. 10.

S. Epiphanius in *Expositione fidei catholicæ*, postquam dixit Ecclesiam consuevisse in Quadragesima jejunare exceptis dominicis et hebdomadam ultimam xerophagiis transigere, narrat varios esse mores circa abstinentiam, quosdam nempe ab omnibus carnibus abstinere, alios a quadrupedibus tantum, sed avibus vesci, alios a carnibus et piscibus abstinere, caseum sibi permittere, etc. Ergo.

Resp. ad primum locum S. Aug. hæc verba, *quanto magis quisque vel minus seu voluerit seu potuerit*, referenda esse non ad abstinentiam a carnibus, sed ad abstinentiam a quibusdam terræ fructibus.

Inferes ex solutione data: Ergo illos *paucos* quos S. Augustinus dicit semper abstinuisse a carnibus et a fructibus, necessario et ex lege abstinere semper a carnibus, libere tantum a fructibus; utramque enim propositionis partem, et *paucos* scilicet et *fere omnes* afficiunt hæc verba, *quanto magis quisque vel minus*, etc. Ita Dallæus.

Resp. neg. illationem; quia, juxta ipsum

S. Aug., alia est ratio abstinentiæ quadragesimalis, alia abstinentiæ perpetuæ quam magis ferventes sibi imponebant. Illa necessaria ex lege, ista voluntaria. Patet ex serm. 64 *de Tempore* civ. in probatione conclusionis.

Ad secundum locum S. Aug., resp. ipsum ibi loqui non de abstinentia a carnibus certis diebus ab Ecclesia præscripta, sed de abstinentia a carnibus perpetua quam Manichæi sibi imponebant, et quam quidam catholici observabant, diversa tamen ratione: illi necessario, eo quod carnes a malo deo conditas arbitrantur; isti sponte ad libidinem edomandam, vel fratrum offensionem vitandam, vel propriam infirmitatem tuendam, ne forte idolotrythis incaute vescerentur. Potest etiam dici sub primo titulo, legem Ecclesiæ contineri, siquidem Ecclesia hanc abstinentiam imperet ad frænandam libidinem.

Ad Julianum Pomerium dico ipsum pariter loqui de abstinentia perpetua sponte suscepta.

Ad Isidorum, loquitur de qualitate ciborum secundum se spectata, non vero de qualitate ciborum ut interdictorum ab Ecclesia, siquidem legem abstinentiæ certis diebus astruat. Lib. 1 *de Divin. Offic.* c. 36 et sequent.

Ad Theodoretum, resp. ipsum loqui de abstinentia perpetua a vino et carnibus qualem Enkratitæ et Manichæi observabant, quod malam horum naturam censerent. Patet ex adjunctis primo loco: « Abstinentiam, inquit, a vino esuque carniū et reliquam continentiam, non similiter ac hæretici amplectitur (scilicet Ecclesia): hi enim ab his tanquam abominandis abstinere præcipiunt; Ecclesia vero nihil de his præcipit, » etc. Fere similiter secundo loco citato.

Ad S. Epiphanium, resp. ipsum n. 22 de jejunii quadragesimalis ritu quidem agere; verum n. 23 ubi varios abstinentiæ mores refert, de quadragesimali jejunio non amplius loqui, sed de abstinentia et aliis observantiis ad quodvis anni tempus indifferenter spectantibus.

Obj. 3° ex historia ecclesiastica: Sosomenus lib. 1 *Histor. eccles.* cap. 11. narrat Spiridionem tempore Quadragesimæ, peregrino adventanti apposuisse carnes suillas sale conditas, et eas cum ipso manducasse.

Theodoretus in *Historia religiosa*, in Martiano, refert ipsum induxisse avitum ad ipsum adventantem ante vesperam cibum sumere et dixisse: « Scimus charitatem jejunio præstantiorem: hæc enim divinæ legis est opus, jejunium vero potestatis nostræ arbitrii ».

Socrates, lib. 5 *Hist.* cap. 29, narrat diversitatem fuisse in abstinentia a carnibus etiam quadragesimali inter catholicos sui temporis, quorum quidam cum piscibus etiam aviculis vescebantur, affirmantes ex aquis eas esse conditas. Idem ex ipso Nicephorus.

Eusebius, lib. 5 *Histor. eccles.* cap. 3, refert Alcibiadem per visionem Attalo martyri factam reprehensum fuisse, quod in carcere pane et aqua contentus abstineret a carnibus: ergo.

Resp. ad Sosomenum 1° non constare esse vera quæ refert, tum quia juxta D. Gregorium lib. 6 epist. 31 multum mentitur, tum quia Rufinus lib. 10 *Hist.* cap. 5, ubi de Spiridione agit, nihil de hac re loquitur. 2° Sed dato veram esse hanc historiam, dico Spiridionem carnes hospiti apposuisse urgente necessitate, cum alii cibi non suppetarent, et ipsum carnes cum hospite manducasse, ut reluctanti, quod Quadragesima esset, scrupulum excuteret, cumque suo exemplo ad vires prope deficientes, eo cibo reficiendas invitaret: quod omnino licitum est. Id totum patet ex ipsa historia, prout refertur a Sosomeno. Quin imo ex ea constat legem esse tunc de abstinentia carniū; si enim unicuique fuisset liberum edere carnes, Spiridion cum audivisset neque panem neque farinam esse domi, antequam carnes suillas juberet apponi, non præmisset orationem, non petiisset veniam, et peregrinus non abnuisset vesci carnibus apposis, eo quod se christianum esse diceret, prout refertur in dicta historia.

Si instes cum Dallæo, non esse verisimile Spiridionem episcopum in eremo habitasse, nullumque habuisse vicinum a quo saltem panem peteret ad reficiendum hospitem, resp. non constare ex ecclesiastica historia, nec aliunde, an jam esset episcopus Spiridion cum præfatum hospitem excepit, an vero agricola ruri vitam degens, qualem ante episcopatum fuisse narrat Sosomenus. Unum constat tunc ipsi non fuisse præsto panem, sed tantum carnes suillas sale conditas: et alios cibos facile ipsum comparare non potuisse verisimillimum est, alioquin panem saltem emi jussisset, quem apponeret hospiti cum carnibus.

Ad Theodoretum, resp. Martianum, non carnes sed olera et legumina hospiti apposuisse et hoc quidem in jejunio perpetuo adeoque arbitrario, non ecclesiastico. Ita constat ex ipso Theodoro loco citato.

Ad Socratem, resp. ex abusu quorundam

Ecclesiæ disciplinam inferri non posse. Porro abusus fuit esus ovorum tempore Quadragesimæ sicut et insulsa ratio ad illum excusandum. Abusum fuisse constat ex Basilio Cilice, exprobrante Joanni Scytopolitano, « quod cum sanctam Quadragesimam tribus hebdomadibus concluderet, ne iis quidem esu volatiliū abstineret »; ut refert Photius in *Biblioth. cod.* 107.

Ad Eusebium, resp. non agi ibi de abstinentia ecclesiastica, sed de abstinentia voluntaria in pane et aqua quam Alcibiades in carcere servabat sicut prius consueverat; et hoc inconsiderate, tum quia ex tanta abstinentia tempore et loco, ubi nec jubebatur nec expediebat, offendeantur alii fideles incarcerati; tum etiam quia cum incarcerati frequenter tormentis subicerentur indigebant cibis ad vires conservandas et reparandas. Prudentiæ ergo erat aliquid remittere tunc de severiori abstinentia, quod et fecit Alcibiades ab avito monitus. Confer art. primum et secundum hujus dissert.

Obj. 4° cum Kemnitio : Quidquid dicant catholici ut amoliantur suspicionem Manichæismi in prohibitione carniū, attamen rationes quibus hanc prohibitionem stabilire conantur, ostendunt in eodem ipsos luto cum antiquis hæreticis hære : ergo. Prob. ant. 1° ex benedictionibus quas ad suos cibos adhibent; hæc enim indicant eos credere hos cibos esse immundos; 2° refugiunt carnes eo quod in homine pravas carnis concupiscentias excitent : atqui hoc ipsum est veterum hæreticorum fundamentum : ergo.

Resp. apertam Kemnitii calumniam evinci ex hoc quod extra tempus jejuniorum, carnibus et cujusvis generis cibis utamur, imo in ipsis jejuniis ex causa legitima : quod plane demonstrat nos non credere eos secundum se esse immundos; quod enim per se immundum est, semper est immundum : unde illi antiqui hæretici nullo unquam tempore carnes comedebant.

Ad primam itaque probationem, insulsa est prorsus Kemnitii argumentatio, ex qua nempe sequitur 1° nos etiam credere panem et aquam esse secundum se immundos, siquidem etiam benedicantur in Ecclesia, nosque ideo ab istis debere abstinere; sequitur 2° paucos posse etiam extra tempus jejunii carnibus vesci, quia pauci sunt qui curant eas benedici; sequitur 3° nos etiam in jejuniis carnes his benedictionibus purgatas posse libere comedere, quæ omnia sunt insulsa et absurda.

Benedictiones igitur et exorcismos quandoque adhibemus non solum circa cibos, sed etiam circa varias alias creaturas, non quod putemus eas esse secundum se immundas aut a diabolo inquinari, sic ut eis uti non liceat, nisi benedicantur, sed quia scimus diabolum, Deo permittente, sæpe eis uti in nostram perniciem, et ideo eas benedictione se signo crucis munimus Deumque precamur ut non sinat res illas a diabolo converti nobis in malum.

Ad secundam prob. ant., neque puto ipsos hæreticos inficiari quin esus carniū sit libidinis incentivus, cum id Patres passim agnoscant, probet ratio, testetur experientia. Sed non ideo nos, plusquam ipsi, carnes esse secundum se immundas dicimus, sicut nec vinum aut legumina, quæ tamen suo etiam modo sunt libidinis incentiva; quia non in hunc finem a Deo creata sunt aut concessa in cibum, sed ut moderate sumpta corpus reficiant. Abusus ergo vescentium immoderate carnibus, non ipsarum natura damnatur. « Non ego, inquit S. Aug. lib. 10 *Confess.* cap. 31, immunditiem obsonii timeo, sed immunditiem cupiditatis ».

Quod autem assumunt hæretici moderni, hoc ipsum esse fundamentum veterum hæreticorum, probat eos esse peregrinos in doctrina Patrum : testatur enim S. Augustinus lib. de *Hæres.* cap. 46, Manichæos non comedere carnes animalium, quia dum occiduntur fugit ab eis anima et remanet corpus a malo principio factum : « Nec vescuntur, inquit, carnibus, tanquam de mortuis vel occisis fugerit divina substantia, tantumque ac tale inde remanserit, quod jam dignum non sit in electorum ventre purgari »; et infra : « Nam et vinum non bibunt dicentes fel esse principium tenebrarum. » S. Epiphanius de Encratitis dicit : « Animata abominantes interdunt non continentiae gratia, neque honestæ vitæ, sed ob timorem et imaginationem, ut non condemnentur ab animatorum esu. »

Inferes : Ergo sufficebat Ecclesiæ prohibere abusus immoderate utentium carnibus, lautitiis et condimentis, nec proinde debebat ipsam cibi qualitatem interdicere.

Resp. neg. illationem. Cum enim Ecclesia cujus intentio erat per jejunium domare concupiscentiam et carnem spiritui subicere, deberet ideo statuere certam aliquam et communem regulam : hanc non potuit statuere circa quantitatem cibi, neque circa lautitias et condimenta, quia quod est multum uni

parum est alteri, quod huic videtur lautum, non est tale isti, et condimentum quod placet uni non sapit alteri. Quapropter restabat ut regulam communem et certam statueret circa aliquod cibi genus quod secundum se magis delectat et magis nutrit, quales sunt carnes, ut dicemus modo.

Obj. 5° : Jejunium est institutum ad carnis macerationem ejusque concupiscentias refræ-
nandas : atqui magis concupiscentiam provocat potus vini quam esus carniū secundum illud Proverb. 20 : *Luxuriosa res est vinum* ; et quidam pisces æque delectabiliter comeduntur ac carnes, imo magis delectabiliter quam carnes macilentæ aut caseus aridus : neque tamen vinum et pisces prohibentur : ergo nec carnes debent prohiberi.

Resp. 1° quantum ad vinum¹ : Ad actum generationis tria concurrunt calor, spiritus et humor ; calorem ministrat vinum, spiritus legumina quæ sunt inflativa, carnes humorem : calor et spiritus cito transeunt, sed humor diu manet : et ideo magis interdicitur jejunantibus esus carniū quam vini vel leguminum.

Resp. 2° quantum ad pisces² : Ecclesia jejunium instituens intendit ad id quod communius accidit ; esus autem carniū secundum se et communiter est magis delectabilis quam esus piscium, magisque confert ad nutrimentum ac per consequens plus importat materiæ spirituosæ ; quamvis in quibusdam aliter se habeat, sed hoc est per accidens intentioni Ecclesiæ, quæ cum non possit de singulis particularibus disponere, debet attendere ad id quod per se et ut in pluribus accidit.

Nec te moveat quod pisces delicati exquisitis condimentis præparati sint communius magis delectabiles, quam caro macilenta aut caseus aridus ; sic enim res non spectantur secundum se : sed ut justa sit comparatio debent comparari simpliciter carnes cum piscibus, delicatæ cum delicatis, aridæ cum aridis, recentes cum recentibus : et sic nemini dubium est quin esus carniū sit magis delectabilis et magis fini jejunii repugnans, quam esus piscium. Et quia ova et lacticinia non prohibentur principaliter, ut supra dixi, non oportet comparare ova et caseum cum piscibus, sed cum leguminibus ; certum est autem quod ova et lacticinia magis repugnent fini jejunii quam legumina.

ARTICULUS VIII.

VARIAE DIFFICULTATES CIRCA PRÆCEDENTEM MATERIAM BREVITER RESOLVUNTUR

Petes 1° utrum præceptum abstinendi a carnibus, ovis et lacticiniis, secundum se obliget sub mortali ?

Resp. affirmative. Quantum ad carnes certum est ex communi fidelium sensu, et quia, ut supra dixi, lex jejunii obligat sub mortali : abstinentia autem a carnibus est pars essentialis jejunii ecclesiastici.

Quantum ad ova et lacticinia in Quadragesima est etiam sententia communis contra paucos ; fundatur pariter in communi sensu fidelium ; et insuper in cap. *Denique*. dist. 4, ubi S. Augustino, Anglorum episcopo, quærenti utrum illicitum esset manducare ova et lacticinia in Quadragesima, respondit S. Gregorius sic : « Par est autem ut quibus diebus a carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque quæ sementinam carnis trahunt originem jejunemus, a lacte videlicet, caseo et ovis ». In quibus verbis, attenta interrogatione et contextu responsionis, doctores communiter agnoscunt strictum præceptum et non solam convenientiam, ut volunt quidam. Insuper si solam convenientiam importarent, nequidem esset obligatio sub veniali, quod est damnatum ab Alexandro VII de quo supra articulo præcedenti, conclusione tertia, et quod non admittunt ipsimet adversarii.

Dixi in petitione *secundum se*, quia in hac lege non secus ac in aliis legibus ecclesiasticis, admittenda est levitas materiæ, unde qui sumeret buccellam carnis, non ideo peccaret mortaliter, quia per hoc non contrarietur graviter fini legis, ex quo pensanda est gravitas materiæ. Vix autem aut ne vix peccant coqui qui leviter prægustant obsonia ex carnibus, quia tam leve quasi pro nihilo reputatur, quod si solum palato degustent non deglutiendo, certum est eos nullatenus peccare, quia sic non est manducatio.

Ex his inferes 1° non licere in Quadragesima, ubi non permittuntur ova, comedere biscostos partim ex ovis confectos : nec obstat quod substantia ovi videatur in aliam substantiam transmutata, quia remanet virtus substantialis ovi, et alioquin sequeretur eadem ratione quod liceret comedere alios cibos ex carnibus aut juscule carniū confectos seu conditos, quod refugit communis sensus fidelium.

¹ Die 3. 8. ad 1. — ² *Ibid.* ad 2.

inferes 2° nec licere in diebus jejunii comedere laridum aut adipem, quia quamvis in rigore non sint caro, magis tamen approximant ad carnem quam ova et lacticinia, et hic est sensus communis fidelium. Unde non probo quod quidam id permittant saltem pauperibus aut famulis et famulabus, quibus hæc ab heris ad esum porriguntur, nisi necessitas excuset aut contraria consuetudo vigeat, qualis v. g. in Brabantia comedendi pinguedinem cum jusculo diebus sabbatinis.

Petes 2° utrum quis toties peccet, quoties in die jejunii carnes comedit?

Resp. affirmative; quia præceptum non comedendi carnes est negativum. Ita communiter.

Petes 3° utrum qui die jejunii non habet alium cibum nisi carnes, possit eas comedere?

Resp. affirmative; quia necessitas evidens ipsum excusat. Si autem habeat panem cum carnibus debet, meo judicio, abstinere a carnibus, nisi per plures dies deberet solo pane vesci cum gravi et insolita difficultate, aut notabili detrimento sanitatis, utpote aliis cibis assuetus.

Petes 4° utrum exemptus, seu dispensatus in abstinence a carnibus, hoc ipso sit dispensatus in abstinence a pluribus refectionibus, et e contra?

Resp. negative pro utraque parte. Est communior inter doctores, et sic observatur inter fideles. Ratio est, 1° quia, ut jam sæpe dixi, quando lex plura distincta continens non potest servari in toto, debet servari in parte possibili, sic, v. g. qui est dispensatus ut possit serviliter operari in die festo, tenetur, si possit, Sacrum audire: sic excusatus a parte etiam majore breviarii, non illico excusatur a toto juxta propositionem 54 ab Innocentio XI damnatam, de qua alibi. 2° Quia potest esse ratio dispensandi in parte et non in toto, ut accidit in nostro casu, ubi tota ratio excusans ab una parte est impotentia, quæ ad alteram partem supponitur non esse. Et si dicas cum adversariis, ei qui non potest abstinere a carnibus, legem jejunii quæ essentialiter importat hanc abstinence, esse ipsi factam impossibilem, et similiter si non possit abstinere a pluribus refectionibus, resp. ei factam esse impossibilem quoad partem, non quoad totum. Confer quæ dixi art. 5. § 2. obj. 1.

Intellige tamen resolutionem nostram tam in hac lege jejunii quam in aliis legibus Ec-

clesiæ, quando terminus potentiae et impotentiae in observantia legis non est incertus et ambiguus: alias daretur locus infinitis scrupulis: ut patet in infirmis, in quibus vix aut ne vix quandoque determinari potest, quid possint, quid non possint: unde hi et similes ex benigna interpretatione Ecclesiæ quiescere debent, vel in dispensatione superioris, vel in judicio medici, alteriusve viri prudentis.

Petes 5° utrum in iis locis in quibus tempore Quadragesimæ prohibentur ova et lacticinia, sint etiam prohibita diebus dominicis?

Resp. affirmative secundum communioem doctorum sententiam et communem fidelium sensum et praxim.

Petes 6° utrum cui licet ex dispensatione comedere carnes aut ova, possit etiam comedere pisces?

Resp. affirmative cum Sylvio, Medina, Asor, Loth, etc. Quia licentia comedendi carnes aut ova, non adimit ipsi potestatem comedendi pisces qui sunt ipsi jure communi concessi; privilegium enim seu dispensatio non imponit onus, sed impositum tollit.

Si dicas: Vel pisces nocent, vel non nocent: si noceant, peccat, si non noceant, etiam peccat, quia nulla est dispensatio, utpote sine causa data;

Resp. quod si noceant peccet contra legem temperantiae, sed non contra legem jejunii a qua est solutus. Si non noceant, peccat, non quia comedit pisces, sed quia comedit carnes, invalide dispensatus. Nota tamen sæpe contingere modicum esum piscium non nocere, qui, si solus adhiberetur ad integram refectionem, vel noceret, vel insufficiens foret ad vires conservandas seu restaurandas. In quo casu valida est dispensatio.

Petes 7° utrum cui plus permittitur in hac materia, permittatur et minus?

Resp. affirmative, si majus et minus continentur sub eodem genere; sic cui permittuntur carnes, permittuntur etiam laridum, adeps, ova et lacticinia: hæc enim prohibentur eo quod sint carni affinia, aut ex carne trahunt originem, ergo cui permittitur caro, etiam ista permittuntur.

Non tamen cui permittitur minus, ideo permittitur majus, unde ex permissione ovorum et lacticiniorum, non sequitur permitti laridum aut adipem, quia hæc sunt quid majus quam illa.

Petes 8° quibus cibis uti debeat qui tenetur jejunare sive ex voto, sive ex poenitentia injuncta, sive jubilæi lucrandi causa?

Resp. debere et posse uti iis cibis quibus concives communiter utuntur in jejuniis Ecclesiæ tunc occurrentibus; ita ut si utantur ovis et lacticiniis possit eis uti, secus non: quia tam vovens quam confessarius aut pontifex præsumuntur intendisse jejunium juxta quod solet observari in patria. Dico, *juxta quod solet observari*, quia si ex speciali et insolita dispensatione comederentur carnes in Quadragesima, non puto id licere jejunantibus præfatis, quia non præsumitur sive vovens, sive confessarius, sive pontifex intendisse id quod præter morem accidit.

Petes 1° utrum pueris nondum adeptis usum rationis, et amentibus, licet ministrare carnes die jejunii?

Resp. affirmative. Ita communiter, contra Palud. et Tolet.; quia leges ecclesiasticæ non imponuntur nisi iis qui usu rationis pollent.

Petes 10° utrum religiosi exempti possint, saltem extra conventum, comedere carnes aut ova non prius obtenta licentia sui prælati regularis, quando episcopus pro sua diœcesi dispensavit?

Resp. negative per se loquendo, quia cum non subiciantur jurisdictioni episcopi ejus dispensatio eos non afficit, sicque respectu illorum lex manet in suo vigore. Si tamen usus invaluerit in certis provinciis aut conventibus, videntibus et non contradicentibus prælatis regularibus, ut religiosi sequantur morem sæcularium quantum ad carnes et ova, sicut invaluit quantum ad lacticinia, possint uti hac tacita licentia: unde dixi in responsione, *per se loquendo*.

De licentia manducandi carnes sabbati intra Nativitatem et Purificationem, et feria sexta, quando in eam incidit Nativitas Christi, etiam respective ad religiosos diximus supra art. 4.

ARTICULUS IX.

UTRUM VIOLATURIS JEJUNIUM LICEAT MINISTRARE CIBOS PROHIBITOS AUT COENAM?

Quæstio est de petentibus cibos prohibitos, aut coenam, non petentes enim aut imperatos ad id invitare, procul dubio non licet.

Dico 1°: Non licet absque justa et rationabili causa violaturis jejunium ministrare cibos vetitos aut coenam.

Prob. 1° ex lege charitatis et præcepto Dei, qui *unicuique mandavit de proximo suo*. Eccli. 7, terentur impedire et offensam Dei et malum

proximi, quando absque nostro aut alterius nocumento possumus; ergo.

Prob. 2°. Qui absque legitima causa præbet alteri occasionem seu materiam peccandi, censetur moraliter velle ipsius peccatum et ipsi positive cooperari, cum tunc nihil rationabile adferre possit propter quod id faciat: ergo.

Dices 1°: Hæc, nempe ministrare cibos aut coenam, sunt secundum se indifferentia et actus ad quos concurrunt, scilicet coenare aut comedere carnes, sunt etiam secundum se indifferentes: ergo.

Resp.: Esto hos ultimos actus secundum se esse indifferentes, tamen prout hic et nunc fiunt, sunt mali, ideoque eis præbere occasionem aut materiam, nulla interveniente causa legitima, est malum.

Repones, si ego talia non vendam aut ministrem, alii ministrabunt sicque non vitabitur peccatum: ergo mihi licet.

Resp. neg. conseq. Sicut enim non valet hoc argumentum: Si non occidam Petrum, occidetur a Paulo, ergo mihi licet Petrum occidere, ita nec præcedens; quia nimirum etiam alii tenentur non ministrare, et sicut si ministrent, peccant, ita et tu.

Instabis: Qui talia petit, jam periit voluntate peccandi: ergo.

Resp. neg. iterum consequentiam. Quia peccatum nondum est opere externo perpetratum, cui non potes absque justa causa materiam seu occasionem præbere, quin potius teneris impedire.

Dices 2°: Abusus non jejunantium, ebriosorum et similium tolerantur a republica: atqui privatus non tenetur impedire peccata quæ tolerantur a republica: ergo.

Resp. dist. min.: privatus non tenetur impedire universim et publice peccata quæ tolerantur a republica, conc.; privatim et in particulari, dum potest, neg. Sic v. g. meretrices tolerantur in certis locis, si tamen aliquam in particulari posses commode a peccato impedire, quis dubitat te ad id teneri?

Inst.: Licet elocare domos meretricibus, quia tolerantur a republica: ergo similiter.

Resp. dist. ant.: elocare domos meretricibus, iis in locis in quibus coguntur habitare, conc.; alibi, neg. Licet ergo domos elocare meretricibus non præcise quia tolerantur a republica, sed quia sic tolerantur ut adstringantur habitare in tali loco et non alibi: unde quia non possunt manere sub dio, qui in tali loco domos habent videntur justam

causam habere permittendi eorum peccata, elocando eis domos.

Dico 2° : Ex justa et rationabili causa licet ministrare cibos vetitos, aut cœnam violaturis jejunium.

Prob. Ministrare carnes aut cœnam est actio secundum se indifferens et ex natura sua ordinata ad refectionem corporis, qua petens potest adhuc bene vel male uti, quod autem ordinetur ad peccatum est ex malitia petentis : atqui nulla lege tenemur cum nostro nocumento abstinere ab actione secundum se indifferente propter malitiam alterius, sed possumus nobis consulere, permittendo seu negligendo ejus malitiam, quam, ut suppono, aliunde detestamur : ergo.

Confirm. : facere rem secundum se indifferentem et non malam, quæ sit alteri occasio aut materia peccandi, non est per se malum, cum omnia omnibus possint esse occasio et materia peccandi ; sed tunc solum est malum, quando quis eam facit nulla rationabili causa motus ; quia tunc, ut dixi supra, censetur moraliter velle peccatum et ipsi cooperari positive, cum nihil rationabile adferre possit propter quod hanc faciat : ergo ubi est rationabilis causa illam faciendi non est malum. Unde S. Th. ¹ docet licere accipere mutuum sub usura, « propter aliquod bonum quod est subventio propriæ necessitatis vel alterius », et alibi ², « quod licite possumus uti malitia alterius, vel etiam materiam qua abuteretur non substrahere, sed præbere pro aliquo incommodo vitando ».

Nota bene : hoc autem incommodum seu causa, ut sit legitima et excusans debet esse proportionata et ipsi operanti et peccato quod inde sequitur. Ita ut debeat esse tanto gravior, quanto majus est peccatum, tanto gravior quanto propinquius ad peccatum concurritur : item gravior si sine tua cooperatione peccatum non fieret quam si fieret ; gravior tandem si agatur de peccato contra justitiam cum damno tertii ut de furto, homicidio, etc. Ad quod discernendum maxime opus est judicio prudentum. Latius de hac materia, dum de scandalo.

Hinc inferes licite apponi carnes aut cœnam violaturis jejunium, si ex denegatione merito timeantur graves iræ, rixa, blasphemiae, grave damnum, sive grave lucrum cessans, quod respective ad ministrantem reputetur grave damnum : ut quod hospes deferatur ad magistratum, privandus in locis hæreticorum ;

¹ Illic q. 78. a. 4. — ² Q. 13. de Malo a. 4. ad 19.

quod hospitium omnino aut notabiliter deseratur : non vero si leve damnum, aut leve lucrum cessans timeatur, puta quod displiceat hospitibus, quod ab iis aut aliquibus tantum hospitium deseratur. Idem dic de propinantibus vinum aut cerevisiam, se inebriaturis, etc.

Ubi adverte tanto gravius fore peccatum in ministrante, quanto levior erit causa ministrandi, tanto minus quanto gravior erit causa ; ita ut futurum sit veniale duntaxat si causa non multum recedat a legitima. Hinc viderint quot peccatis se implicent hi caupones qui ex mera avaritia et majoris lucri cupiditate omnibus indiscriminatim cibos vetitos, cœnam, potum ministrant, et, quod pejus est, violaturos jejunium aut se inebriaturos incitant, urgent ad comedendum aut bibendum : quod nullo unquam casu licet, quia hoc est directe concurrere ad peccatum.

Quantum ad carnes, puto raro esse causam legitimam apponendi in partibus catholicorum, quia tam in ministrante quam in petente est valde scandalosum, et quasi quædam professio tacita hæreseos ; saltem ideo gravior requiritur causa quam ad ministrandam cœnam. Imo nullo casu, neque istud licitum foret, si peteretur vel caro, vel cœna in contemptum religionis, quia tunc ministrare foret secundum se malum.

Inferes 2° quod si sit dubium an hospites habeant jus cœnandi, debeant hac de re interrogari, si decore fieri possit : sin minus propter eorum reverentiam, possunt præsumi posse ; quia nemo debet reputari malus, nisi probetur ; et dubia sunt in meliorem partem interpretanda.

Inferes 3° tibi a jejunio exempto, non licere urbanitatis causa invitare ad cœnam tecum, eum quem scis jejunio teneri, quamvis paratum domi suæ cœnare. Ita Less., Loth, Asor., et alii contra Navar. Ratio est quia si sola urbanitas non sit causa sufficiens ut licite præbeas occasionem aut materiam peccandi, a fortiori ut invites ad id quod sine peccato hic et nunc fieri non potest, quod, ut jam dixi, nullo unquam casu licitum est : cœna autem, quamvis secundum se sit indifferens, tamen hic et nunc non potest sumi sine peccato.

Et hinc solvitur prima ratio Navarr. Addit præfatus auctor : 1° Deus invitat et juvat ad aliqua quatenus sunt entia, quæ tamen alias sunt peccata : ergo et nos ita possumus ; 2° licitum est gaudere de passione Christi quatenus est nostra redemptio, et si de illa dolea-

mus ut fuit peccatum; 3° licitum est egenti petere mutuum ab usurario, sacramenta a malo paroco: ergo et invitare, etc.

Resp. ad primum, Deum nunquam invitare ad id quod sine peccato fieri non potest; juvat autem suo auxilio ad id ut est ens, quia auxilium physicum non attingit nisi entitatem physicam et præscindi a malitia, non sic invitatio moralis qui respicit actum ut est a parte rei cum suis circumstantiis.

Ad secundum, neg. conseq. Disparitas est quod gaudium possit esse de bono præcise secundum se considerato absque approbatione causæ vel circumstantiæ pravæ, non sic invitatio aut incitatio ut dictum est, unde non licuisset incitare Judæos ad occidendum Christum.

Ad tertium, neg. pariter conseq. Disparitas est quod mutuum et sacramenta possint præstari absque peccato, non vero sumere cœnam in die jejunii. Insuper supponitur causa rationabilis ad priora, non ad posterius.

ARTICULUS X.

UTRUM OMNES AD JEJUNIA ECCLESIASTICA TENEANTUR?

Dico 1°: Omnes christiani vigesimum primum ætatis annum completum adepti, tenentur ad jejunia ecclesiastica, nisi in eis fuerit aliquod speciale impedimentum¹. Hæ ultimæ particulæ adduntur propter causas excusantes a jejunio, de quibus articulo sequenti.

Prob. 2°. Statuta communia proponuntur secundum quod multitudini conveniunt; et ideo legislator in eis statuendis attendit id quod communiter habetur et in pluribus accidit: atqui rationes instituendi jejunii sunt omnibus communes: ergo omnes obligantur. Prob. min.: rationes instituendi jejunii sunt carnis castigatio ut ipsa spiritui subjiciatur aut in subjectione jam adepta permaneat, elevatio mentis ad Deum, placatio iræ divinæ, satisfactio pro peccatis præteritis, cautio futurorum, boni privati aut publici impetratio: atqui hæ rationes omnes aut saltem pleræque et præcipuæ sunt omnibus communes; et dato quod in aliquo particulari deficerent, nihilominus lege teneretur, quia cessante fine legis inadæquate tantum, non ideo cessat lex: ergo.

Dices 1°: Ex Apostolo I Timoth. 2, *lex non est posita justo*: ergo.

¹ Hic a. 4. o. — ² Ibid.

Resp. dist. ant.: lex coactiva non est posita justo, quasi metu pœnarum impellatur ad ejus observantiam, conc.; lex directiva quæ sit regula ejus actionum et quam tenere debet, neg. Certe justus erat Adam quando illi fuit posita lex de non edendo ligno scientiæ boni et mali. Justus erat David quando dicebat Deo: *Legem pone mihi Domine viam justificationum tuarum*.

Instabis: Luc. 5, Christus pharisæis et Joannes discipulis quærentibus cur ejus discipuli non tam frequenter jejunarent sicut ipsi jejunabant, respondet: *Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare? Venient autem dies cum ablatus fuerit sponsus, tunc jejunabunt illis diebus*. Quod habetur etiam Matth. 9, excepto quod loco *jejunare*, legatur *lugere*. Atqui sponsus, scilicet Christus, est cum justis spiritualiter eos inhabitans: ergo.

Resp.: S. Thomas huic auctoritati adhibet tres expositiones ex SS. Chrysostomo, Hieronymo, et Augustino; communior tamen est hæc. Christus se *sponsum* vocat, quia sic appellatus fuerat a Joanne Baptista, Joan. 3. Discipulos suos vocat *filios sponsi*: filii sponsi dicuntur pronubi et amici dati sponso comites, honoris gratia, cujusmodi triginta dati sunt Samsoni, Judic. 14. Sensus ergo verborum Christi est: sicut non congruit pronubis lugere seu jejunare quandiu durant tempora nuptialia quæ lætitiæ plena sunt, ita non congruit discipulis meis luctibus et jejuniis frequentibus ac extraordinariis addici, sicut vos pharisæi et discipuli Joannis voluntarie addicimini, quandiu sum cum illis. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, scilicet per mortem vel ascensionem meam, et tunc lugebunt et jejunabunt, sicut reipsa factum indicant Acta Apostolorum.

Repones: S. Hieronymus in hunc locum Matth. dicit: «Quandiu sponsus nobiscum est, et in lætitia sumus, nec jejunare possumus nec lugere: cum autem ille propter peccata a nobis recesserit, tunc indicendum est jejunium, tunc luctus recipiendus»: ergo.

Resp. S. Hieronymum duntaxat velle quod jejunium, qua parte est luctuosum, hoc est assumptum pro peccatorum expiatione non convenire justis. Duplex enim, juxta S. Augustinum, distingui potest jejunium: unum tribulationis et luctus quod assumitur pro peccatis commissis eluendis, et hoc non convenit justis et perfectis; aliud lætitiæ quod pertinet ad gaudium mentis in Deum elevatæ vel elevandæ, et hoc convenit perfectis².

² Hic a. 4. o. ad 5. — Ibid. ad 5.

Dices 2° : Cassianus, *Collat.* 121 cap. 29, asserit justos quadragesimali jejunii lege non teneri, sed suntuat mundanos et vitiis deditos; additque justos, superveniente honesta et sancta necessitate, audere stationem jejunii absque ulla dispensatione laxare, quod negat peccatoribus: ergo.

Resp. dist. ant.: Cassianus asserit justos non teneri lege jejunii, ut cogente, conc.; ut dirigente, neg. Patet ex solutione primi argumenti. Quod autem dicat justos et non impios ex honesta necessitate posse laxare legem jejunii, nihil aliud vult quam quod justus qui per totius anni curriculum jejunia protrahunt, facilius jejunium præceptum solvere possint, quia tum apud se, tum apud alios, certi sunt, quod non ex intemperantia id faciant, sed ex vera necessitate, quam terreni homines qui deliciis perpetuo inservientes et genio indulgentes levioribus de causis et sæpe fictitiis jejunia solvunt. Et si quid aliud intendat Cassianus deserendus est, utpote contrarius menti et praxi Ecclesiæ. Eodem modo exponendus est S. Isidorus Hispal., lib. *de Offic. Eccles.* cap. 38, ubi describit sententiam et verba Cassiani.

Dixi 1° in conclusione, *omnes christiani*: ideoque non solum catholici, sed etiam hæretici lege ecclesiastica jejunii adstringuntur; quia cum per Baptismum fiant Ecclesiæ subditi, ejus legibus tenentur: secus infideles et pagani, quia defectu Baptismi non sunt Ecclesiæ subditi.

Dixi 2°, *vigesimum primum ætatis annum completum adepti*. Pro quo

Dico 2°: Nemo ante vigesimum primum ætatis annum completum tenetur integre vi legis ecclesiasticæ ad jejunia ecclesiastica¹.

Ita mentem Ecclesiæ interpretatur consuetudo a D. Thoma asserta et doctorum ac piorum praxi prope generali firmata. Sic etiam post D. Th. docent S. Antonin., Palud., Sylvester, Cajet., Rosell., Navarr., Sylv., Less., Pontas, et innumeri alii contra paucos.

Ratio etiam adstipulatur². Quia in pueris ante assignatam ætatem, est evidens ratio non jejunandi: tum propter debilitatem naturæ ex quo provenit quod indigeant frequenti cibo et non simul assumpto: tum etiam quia indigent multo nutrimento propter necessitatem augmenti quod fit de residuo alimenti: ergo quandiu sunt in statu augmenti, quod est, ut in pluribus, usque ad finem tertii septennii, non tenentur ad jejunia ecclesiastica.

Conveniens tamen est ut etiam hoc tempo-

re se ad jejunandum exerceant plus vel minus secundum modum suæ ætatis: quod est consilii, inquit hic Cajetan, et non præcepti: gratis itaque doctor Daelman hic astruit obligationem sub veniali.

Quandoque tamen magna tribulatione imminente in signum pœnitentiæ arctioris etiam pueris indici possunt jejunia, sicut legimus de jumentis, Jonæ 3. Possunt etiam ipsis imponi a confessariis, si id necessarium visum fuerit ad coercendam carnis petulantiam, sicut et ipsi possunt ultro se voto adstringere ad jejunandum.

Dixi *integre*; quia certum est omnes, ubi adepti sunt usum rationis, quod in pluribus accidit in fine primi septennii, teneri ad partem jejunii, quæ est abstinencia a carnibus: tum quia id fert generalis consuetudo, quæ est optima legum interpret; tum quia carnes non sunt ita ipsis necessariæ ad debitum naturæ augmentum, sed sufficiunt alii cibi et plures refectiones. Et de hoc imperfecto jejunio intelligenda sunt jura, si quæ sint quæ pueros doli capaces astringant jejunio. Ante vero usum rationis, neque a carnibus abstinere tenentur, sicuti nec amentes quia leges Ecclesiæ non afficiunt nisi ratione utentes: unde possunt etiam ab aliis carnes edendæ ipsis porrigi, ut jam dixi alibi, modo absit scandalum.

Dices 4°: Plures ante annum vigesimum primum indigent jejunio ad cohibendam carnis petulantiam: ergo ad illud tenentur.

Resp. dist. consequ.: ergo ad illud tenentur vi legis naturæ, conc., si nempe alio remedio peccatum vitare non possunt; vi legis ecclesiasticæ, neg. Hæc enim non intendit obligare ante assignatum tempus, ut colligimus ex consuetudine et communi sensu doctorum, sed judicio prudentis confessarii relinquit determinandum quid in certis casibus facto sit opus.

Instabis: Quidam ante vigesimum primum ætatis annum adipiscuntur statum augmenti et naturæ robur: ergo hi saltem tenentur lege ecclesiastica jejunii.

Resp. neg. consequ.; 4° quia cum Ecclesia in suis legibus attendat ad id quod communiter accidit et communiter non habeatur status augmenti ante hunc terminum, ibi fixit tempus obligationis, ita quod ante illud nemo teneatur, sicut post illud omnes tenentur etiamsi quidam nondum attigerint statum augmenti; 2° quia alioquin incerta nimis et ambigua fo-

¹ Illic a. 4. o. ad 2. — ² *Ibid.*

¹ Illic a. 4. o.

ret obligatio jejunii, cum non facile dignoscatur quando quis præcise attigit statum augmenti.

Repones: Pueri qui ante primum septennium attigerunt usum rationis tenentur ad Sacrum audiendum, ad confessionem annuam et ad abstinentionem a carnibus: ergo similiter qui ante vigesimum primum ætatis annum attigerunt statum augmenti tenentur ad jejunium.

Resp., dato ant., neg. conseq.; quia nullibi nobis constat esse mentem Ecclesiæ ut quæ attigerunt usum rationis eximantur a prioribus legibus, sicut constat nobis ex consuetudine et communi sensu doctorum esse mentem Ecclesiæ, ut qui non attigerunt vigesimum primum annum eximantur a lege jejunii. Insuper facilius dignoscitur usus rationis quam status augmenti.

Omisi ant., quia non ita certo constat, quin forte posset negari.

Dices 2º: Non est determinata ætas ad finiendam obligationem jejunii: ergo nec ad inchoandam.

Pro solutione hujus argumenti

Dico 3º: Non est determinata ætas ad finiendam obligationem jejunii, sicut ad inchoandam. Unde male quidam assignant sexagesimum annum pro termino finiendæ hujus obligationis.

Ratio conclusionis et disparitatis est, quia nullibi apparet quod Ecclesia assignaverit hunc sexagesimum annum aut alium pro termino finiendæ hujus obligationis, sicut constat ex consuetudine et communi sensu doctorum, ut jam sæpe dixi, determinasse vigesimum primum annum ad inchoandam hanc obligationem.

Altera disparitas aut potius ratio hujus diversæ dispositionis Ecclesiæ, est quia status augmenti et roboris communiter et ut in pluribus habetur certa ætate, non autem senectus; alii enim senescunt anno 40, alii 50, alii 60, alii 70 tantum et ultra, ita ut quandoque videantur septuagenarii, aut sexagenarii vegetiores quam quinquagenarii, aut quadragenarii: et ideo non potuit assignari certa ætas ad finiendam obligationem jejunii sicut ad inchoandam. Quapropter obligationis finiendæ aut continuandæ regula repeti debet ex debilitate seu infirmitate senio causata. Non diffiteor tamen quin circa sexagesimum annum satis frequenter talis sit infirmitas quæ excuset si non a toto saltem a parte jejunii.

Dices: Hieronymus Lamas, 3. p. *Methodi*

c. 5. § 20, asserit Piam V anno 1370 declarasse vivæ vocis oraculo sexagenarios non amplius adstringi jejuniiis ecclesiasticis sequæ hujus declarationis fuisse testem oculatum. Ita referunt Loth, Sporer et alii; ergo.

Huic argumento respondet Franciscus Hennon q. 7 *de Jejunio* in fine, his verbis: « Miror quosdam auctores etiam modernos huic privilegio adhærere, cum omnia vivæ vocis oracula fuerint per Gregorium XV et Urbanum VIII expressissime revocata ». Verum fortasse vicissim mirabuntur isti auctores moderni, hunc lapsum ab erudito theologo esse admissum, reponentque ipsi Gregorium XV et Urbanum VIII ea duntaxat revocasse vivæ vocis oracula quæ concessa sunt collegiis, capitulis, ordinibus religiosiis aut eorum prælatis, non vero quæ concessa sunt generaliter omnibus fidelibus (quale est id de quo agitur), ut patet ex ipsis terminis revocationis utriusque Pontificis apud Lesanam tom. 3, vº *Oracula vivæ vocis*.

Quantum ad me attinet, magis mirarer Lamas se dicere *testem oculatum* oraculi vivæ vocis; *auricularem* potius dixisset, non enim dicimur videre vocem, sed audire: oraculum autem vivæ vocis est concessio a summo Pontifice oretenus facta sine scriptura. Lesana ibidem, quod si forte ab aliquo, hoc vivæ vocis oraculum exaratum viderit Lamas, et ideo se dicat *testem oculatum*, pari jure me etiam hujus testem oculatum pronuntiabo.

Cæterum si de isto vivæ vocis oraculo certo constaret, absque scrupulo aut cujusvis admirationis metu, illi adhærerem, sed quia non constat, conclusioni standum esse existimo.

Petes 1º utrum religiosi professi qui nondum vigesimum primum annum complevere, teneantur ad jejunia ecclesiastica?

Resp. non teneri vi legis ecclesiasticæ; quia nullibi habetur Ecclesiam prius sua lege religiosos quam sæculares velle astringere. Tenentur autem vi et pro modo suæ regulæ, sicut ad ipsa jejunia regularia, scilicet vel sub culpa mortali aut veniali, si regula sic ad hæc obliget, vel sub pœna tantum si regula non nisi sub pœna obliget ut in nostro Prædicatorum ordine. Ratio est, quia adolescentes absolute loquendo jejunii capaces possunt renuntiare indulgentiæ et privilegio Ecclesiæ, sicut renuntiarent si se voto privato ad jejunandum obligarent, aut jubilæum lucrari vel lent.

Petes 2º utrum religiosi exempti teneantur ad jejunia mandato episcopi indicata?

Resp. non teneri vi legis episcopi, quia ejus jurisdictioni non subduntur, posse tamen teneri vi consuetudinis, si ita vigeat in provincia, aut ratione scandali.

Si dicas religiosos exemptos teneri obedire episcopo ferenti censuras vel interdictum, aut instituenti dies festos : ergo et indicenti jejunia ;

Resp. neg. conseq. Quod enim teneantur observare interdicta aut dies festos ex mandato episcopi, hoc est specialis dispositio Ecclesiæ facta in concil. Trid. sess. 25, *de Regular. cap. 12*. Nullibi autem habetur similis dispositio pro aliis legibus episcopalibus. Ita Pontas v^o *Rogations*, cas. 2, post Sylvium et plures alios.

Petes 3° utrum peregrini teneantur jejunio sui territorii vel loci in quo sunt ?

Resp. teneri jejunio loci in quo sunt. Ita communius.

Patet 1° ex vulgato responso S. Ambrosii ad S. Augustinum interrogantem pro matre sua Monica : « Cum Romam venio sabbato jejuno, cum Mediolani sum non jejuno ; sic et tu ad quaecumque forte Ecclesiam veneris ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalum, nec quemquam tibi ». Habetur epist. 118 et refertur cap. *Illa* dist. 12, unde commune proverbium :

Si fueris Romæ, Romano vivito more,
Si fueris alibi vivito sicut ibi.

2° Quia id exigit uniformitas in regimine et exacta legis observantia, nihil enim frequentius est quam ut, occasione alicujus hospitis a jejunio liberi, alii jejunium frangant.

3° Quia sic obtinuit consuetudo : unde graviter offenderentur fideles si viderent aliquem advenam vescentem carnibus die jejunii.

Ex quibus rationibus jure præsumitur hanc esse legislatorum mentem ut sicut a legibus sui territorii eximuntur absentes, sic teneantur legibus loci in quo reperiuntur. De quo fusius dum *de Legibus*.

Hinc inferes 1° eum qui discedit a loco ubi non est jejunium posse refectionem mane sumere ; et si ad locum ubi est jejunium adveniat circa meridiem, posse iterum cum aliis prandere et sero collationem sumere. Quod si sero tantum adveniat, videtur quod non possit nisi collationem ut alii sumere. E contra si discedat a loco ubi est jejunium, non potest mane sumere jentaculum, nisi aliunde excu-

setur, sed ubi advenerit in locum ubi non est jejunium, se gerat ut alii non jejunantes. Quia, ut dictum est, potest et tenetur obsequi moribus loci in quo est.

Inferes 2° ex eadem ratione, quod qui in hac diœcesi Leodiensi jejunavit vigilia S. Laurentii incidente v. g. in feriam quartam, si sabbato sequenti sit in diœcesi Remensi, in qua hoc jejunium transfertur in sabbatum, teneatur iterato jejunare ¹. Idem censeo de eo qui hic jejunasset tota Quadragesima, si adveniret in Angliam ubi adhuc duraret Quadragesima propter observantiam veteris calendarii.

Neque obstat nos non teneri bis jejunare pro eodem festo, neque duplicem in anno Quadragesimam agere. Id quidem verum est per se, per accidens autem contrarium contingit. Sic per se teneris jejunare semel pro S. Laurentio, et per unam Quadragesimam in anno : per accidens tamen potest contingere quod non tenearis, si nempe successive repariaris in locis in quibus tempus obligationis elapsum est aut nondum advenit : v. g. in diœcesi Remensi feria quarta, et in diœcesi Leodiensi sabbato sequenti ; aut si discedas ex Anglia nondum absoluta Quadragesima et advenies in Galliam quando est absoluta : utrimque a jejunio eximeris : qui autem sensit commodum, debet sentire et incommodum, ut fert regula juris.

Inferes 3° ex eodem semper principio, eum qui invitatur ab amico ad prandium, ubi non est jejunium, posse illic comedere carnes quas domi suæ comedere non potuisset propter jejunium, nisi forte illuc iret in fraudem jejunii, hoc est præcise ut manducet carnes, alias non iturus : quia juxta axioma juris : « Fraus et dolus nemini patrocinantur ». Neque dicas eum uti jure suo ; nemo enim habet jus agendi in fraudem legis.

ARTICULUS XI.

DE CAUSIS EXCUSANTIBUS A JEJUNIO.

Causa excusans a jejunio, generaliter loquendo, una est, nempe impotentia moralis, qua quis non potest sine gravi suo vel alterius incommodo jejunare. Ad hanc revocantur omnes aliæ causæ assignari solitæ, ut infirmitas, labor, peregrinatio, paupertas, pietas, etc. Unde

¹ Hæc resolutio data ante abrogationem jejunii et festi Laurentii.

Dico 1° : Infirmitas præsens vel imminens in tantum excusat a jejunio, in quantum est aut saltem creditur juxta experti et timorati medici, aut eo deficiente alterius viri prudentis et probi judicium, vel incurrenda, vel aggravanda, vel non sananda, si servetur jejunium ¹.

Est communis et certa; quia jejunium est ab Ecclesia institutum ad mortificationem quidem naturæ, non vero ad ejus destructionem.

Audis me, ubi necessitas non est evidens, requirere judicium medici aut viri prudentis¹, quia infirmi solent esse in hac materia plus æquo vel indulgentes, vel scrupulosi : item me requirere judicium medici experti et timorati; quia frequentes sunt medici solo titulo tales et ita ad urbanitatem informati ut omnibus promiscue exemptionem a jejunio petentibus, non nisi annuere noverint, quorum sane judicium tuto non sequuntur infirmi.

Ex hac conclusione inferes 1° non omnes infirmos eximi a toto jejunio, sed quosdam a toto, quosdam a parte, prout scilicet exigit ratio infirmitatis : et ideo quosdam posse manducare carnes, non tamen plures refectioes sumere, vel e contra plures refectioes sumere, sed non carnes; quosdam posse jentaculum sumere, alios pinguiorum collationem; quibusdam sufficere invertere ordinem refectorum, collationem meridie, cœnam vesperi sumendo : unde merito ad instantiam episcopi Gandensis damnata est ab academia Lovaniensi anno 1657 hæc propositio : « Qui dormire nequit, nisi vesperi sumpta cœna, non tenetur jejunare, imo neque in prandio collationem sumere, quamvis hoc modo isti incommodo obviare posset : quia nemo tenetur pervertere ordinem refectorum ».

Inferes 2° mulieres prægnantes aut lactantes quæ infirmis adnumerari possunt, eximi a toto jejunio quoad abstinentionem a pluribus refectoribus. Ita communiter contra paucos. Quia abundantiorum et frequentiorum cibum exigit fœtus quem gestant aut lactant : imo, peccarent si jejunium saltem in rigore observare vellent, ob nocumentum inde fœtui aut proli imminens. Non tamen eximuntur ab abstinentione a carnibus, quia alii cibi sufficiunt; excipe casum quo mulier prægnans immoderata passione ferretur in carnes, cui ne fœtus ex denegatione patiatum detrimentum recusari non debent.

Inferes 3° eum qui nunc est sanus, sed cui ex certis aut vere probabilibus indiciis immi-

net morbus, eximi a jejunio pro quanto necesse est ad avertendum morbum; similiter qui ex infirmitate convalescit, pro quanto necesse est ad reparandas vires.

Inferes 4° neque impotentiam reddendi debitum inter conjuges, neque maciem aut pallorem quo vel uxor viro, vel puella proco se minus gratam ad tempus exhibet, per se loquendo, esse infirmitates seu causas sufficientes eximendi ipsas a jejunio.

Quantum ad primum, scilicet redditionem debiti : 1° quia ad id conjuges non se obligarunt in omni eventu, sed salvis mandatis Dei et Ecclesiæ; 2° quia tempus jejunandi, est tempus longe fieri ab amplexibus, ut religiose observat hic Sylvius. Imo non desunt theologi et canonistæ qui contendunt conjugem petentem debitum tempore jejunii peccare : pro quo citant Patres et canones; sed advertit Nav. in *Manu.* c. 22. n. 71, Patres et canones esse intelligendos de prima consummatione matrimonii, quam reponunt inter solemnitates quæ prohibentur tempore Quadragesimæ. Insuper idem Navar. ibidem existimat hos canones esse antiquatos.

Quantum ad secundum, quia futes sunt prorsus hæ rationes, nec ullam per se inducunt impotentiam aut difficultatem jejunandi. Ecquod enim grande malum si ad tempus uxor minus arrideat viro, puella proco?

Dixi, *per se loquendo*; quia per accidens, puta si ex impotentia aut deformitate unius partis jure timeantur in altera incontinentia, graves iræ, odia, blasphemix, aut grave detrimentum, posset comparis suadente lege charitatis, cui cedunt leges humanæ temperare jejunium quantum necesse est ad illa mala avertenda.

Similiter, quamvis uxor marito violationem jejunii jubenti secundum se obedire non debeat, quia præstat obedire Deo quam hominibus, potest tamen per accidens, si nempe ex recusatione, præfata aut similia immineant.

Dico 2° : Secundum jus antiquum, labor non necessarius etiamsi gravis, non eximit a jejunio; quia dimittendum est id quod non est necessitatis ut servetur id quod est necessitatis. Labor autem gravis necessarius ad bonum sive proprium sive alienum eximit a jejunio; quia non videtur fuisse intentionem Ecclesiæ statuentis jejunia ut per hoc impediret alias pias et magis necessarias causas. Ita, inquam, secundum jus antiquum, S. Thomas et cum eo omnes fere antiqui et multi moderni.

¹ In 4. dist. 15. q. 31. a. 2. Quæstiunc. 4. o.

¹ Hic a. 4. ad. 3. et in 4. cit.

Verum, inquit Sylvester v^o *Jejunium* n. 24, « Eugenius IV anno 1440, circa hoc fecit magnam modificationem, indulgens quod artifices laboriosa opera exercentes et rustici sive sint divites, sive pauperes, non teneantur ad jejunium sub præcepto, ut refert Rosella, et alias a viris doctis audiui. » Hucusque laudatus Sylvest. Eamdem Eugenii IV declarationem refert Basseus v^o *Jejunium* 2. n. 7, his verbis : « Opifices suas artes exercentes, aut coloni colendis serendisque agris aut aliis ejusmodi rebus operam dantes, sive sint divites, sive pauperes, ad jejunia sub peccato mortali non tenentur et a confessariis absolvi possunt, consulendo illis ut in eleemosynis aliisque piis operibus occupentur ». Idem referunt ex laudatis operibus Loth, Hennon et alii : divitibus autem non est necessarius labor. Quapropter

Dico 3° : Secundum jus novum, in hac Eugenii IV declaratione fundatum, omnis labor honestus cum jejunio impossibilis, etsi non necessarius, modo non sit in fraudem jejunii susceptus, eximit a jejunio.

Hanc sane summi Pontificis declarationem a tot viris fide dignis relatum, eo facilius arbitror esse veram, quod videam esse in praxi etiam apud timoratos : neque enim poenitentes, neque confessarii discutere solent an labor qui adfertur ut causa excusans a jejunio fuerit necessarius necne, sed an fuerit gravis et jejunio incompatibilis.

Ex his conclusionibus inferes 1° agricolas, fabros, sive ferrarios, sive lignarios, sive stannarios et similes, item fossores, cæmentarios, pistorum, fullones, coriarios, typographos prælo insudantes (non tamen componentes), cursores, longum aut molestum iter pedibus agentes et alios artes valde laboriosas exercentes eximi a jejunio propter gravem defatigationem et debilitatem cum jejunio moraliter impossibilem.

Inferes 2° e contra propter oppositam rationem, pictores, sartores, barbitonsores, acupingentes, cantores, musicos, mercatores, medicos, chirurgos, pharmacopolas, ancillas, famulos communia et levia ministeria familiæ obeuntes, notarios, scribas, magistratus, et alios officiales quorum labor absque gravi difficultate potest cum jejunio compati, ab ejus lege non eximi. Unde Alexander VII damnavit hanc propositionem : « Omnes officiales qui in republica corporaliter laborant sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare ~~an~~ labor sit compatibilis cum jejunio. »

Sed quid de sutoribus, textoribus, aurificibus et sculptoribus? Quidam eos excusant a jejunio, quod putent gravem eorum laborem; alii non excusant, quod putent levem. Nos cum Sylvio existimamus hos et similes quorum dubius est labor, prudentiæ confessarii esse remittendos ut attento labore et personarum complexione, eos a jejunio liberos, vel ad id obligatos pronuntiet.

Idem censeo de iudicibus, consiliariis, advocatis, lectoribus, scriptoribus, scholasticis, confessariis et prædicatoribus. Qui enim ex illis mediocriter, ut fieri solet, studio incumbunt, nullatenus eximuntur a jejunio; qui acrius, plus vel minus, secundum quantitatem studii et personæ conditionem, eximuntur; ita ut quandoque sumere possit pinguiorem collationem, quandoque cœnam, quandoque jentaculum, quandoque totaliter eximantur quantum scilicet ad unitatem refectionis : sic v. g. qui a mane ad vesperam confessiones exciperet, qui tota Quadragesima quotidie aut fere quotidie concionem haberet cum magno studio et labore, puta quia est ingrata memoriæ, aut conciones recenter cusas pro prima vice recitat; qui diu nocturne ad componendum aut docendum libros evolvit, totaliter a jejunio exemptum quoad abstinence a pluribus refectionibus, non secus ac cæmentarium, arbitror. Sicut enim labore corporali spiritus vitales exhauriuntur, ita labore spirituali spiritus animales, qui non sunt minus ad vitam necessarii.

Inferes 3° præsertim ex tertia conclusione, eos qui non ex necessitate aut officio, quales sunt plerumque ii de quibus hucusque sermonem habuimus, sed honestæ recreationis aut exercitationis causa aliove fine honesto iter aut laborem suscipiunt, v. g. venantur, piscantur, invisunt amicos aut urbes, iter agunt pedibus cum possint rheda aut navi, et similes, etiam eximi a jejunio ubi defatigatio est gravis; a fortiori si peregrinentur ex devotione, ut dicam iterum modo in quinta conclusione.

Dixi 1° in conclusione, *labor honestus*; quia sola defatigatio ex labore inhonesto et illicito non eximit a jejunio, cum præsumi non possit Ecclesiam relaxare legem suam in favorem peccantium; secus tamen si ex labore illicito sequeretur aut immineret infirmitas, tunc enim currit lex naturalis conservandi vitam. Distinguendum est itaque hic inter infirmitatem et solam defatigationem quæ non est infirmitas, sed solum majorem difficultatem

parit jejunandi, quam sane tenetur ferre et suæ iniquitati imputare debet peccator. Unde merito academia Lovaniensis damnavit hanc propositionem : « Defessus ex quocumque labore licito vel illicito, v. g. (pudet referre) cum fœminis commixtione, liberatur a lege jejunii ».

Dixi 2º, *modo labor non sit in fraudem legis susceptus* ; quia, ut communiter dicitur et fert regula juris, *fraus et dolus nemini patrocinantur*, nec ut ante jam dixi præsumi debet Ecclesiam velle suam legem relaxare in gratiam eorum qui quærunt illam fraudare, et ventri indulgere. Hinc qui suscipit iter aut laborem præcise ut eximatur a jejunio, alias non suscepturus, qui itineratur pedibus, alias ascensurus equum, aut currum, aut navim, qui venatur, alias non venaturus, etc., vere non eximitur ; nisi, ut modo dixi, ex nimia defatigatione sequatur aut immineat morbus.

Petes 1º quoad iter, quantum et quale requiratur et sufficiat ad eximendum a jejunio ?

Resp. : Quidam requirunt quatuor leucas, quidam quinque, quidam sex, alii plus, alii minus. Item quidam eximunt solos itinerantes pedibus, alii etiam itinerantes equo aut curru.

Sed hæc, si generaliter statuatur, arbitraria sunt : quamvis enim satis communiter loquendo quatuor aut quinque leucæ videantur requiri et sufficere, in hac saltem patria montibus frequenti, potest tamen contingere quod attenta itinerantis complexione, aeris intemperie, majori viarum asperitate, itineris diuturnitate, plus defatigent duæ aut tres leucæ quam quatuor, quinque, sex aut septem. Similiter, quamvis incedentes equo aut curru regulariter non multum defatigantur, nec ideo communiter eximantur a jejunio, potest tamen contrarium contingere : sic si diu incedas equo molesto, cursu præcipiti, stante vento valido, aut tota die curru non pensili super pavimento aspero et in locis præruptis, plus sane defatigaberis quam si pedester quinque aut sex leucas conficeres.

Non potest ergo certa regula statui generaliter pro omnibus ex longitudine viæ, neque ex modo itinerandi, pedibus scilicet, vel equo aut curru ; sed hæc repeti debet ex ipsa lassitudine et debilitate naturæ restaurationem postulantis causata per itinerationem, qualiscumque sit.

Sed quæ et quanta lassitudo requiratur non magis facile dixerim. Marchantius apud Spo-

rer ponit hanc regulam : « Quandocumque iter ita hominem alterat ut absque aliquo detrimento suo, vel negotii notabilis pro quo vadit, jejunium non possit commode servare, excusat a jejunio ». Verum cum Ly *aliquo detrimento*, et Ly *commode*, valde late pateant, vix itinerantem reperiesset qui juxta hanc regulam adstringatur jejunio. Leve enim detrimentum est *aliquod detrimentum*, et qualiscumque difficultas non est *commoditas*. Nullus est autem itinerans qui jejuset absque aliqua difficultate, aut aliquo levi detrimento. Relicta igitur hac regula, utpote, nostro judicio, laxiori,

Franciscus Hennon, alter minorita, hanc assignat : « Quandocumque iter ita alterat hominem, ut ea in quibus ordinarie occupatur non possit nisi cum magna difficultate exequi, solvit itinerantem a lege jejunii ». Hanc regulam in pluribus valere non diffiteor, at valere generaliter pro omnibus, non arbitror. Opera enim quibus occupantur homines alia sunt facillima, alia difficillima : facillima quis posset absque magna difficultate exequi, etiamsi graviter lassus ex itinere ; difficillima non posset, etiamsi leviter lassus : v. g. malleator in ustrinam (*un forgeron*) non admodum lassus ex itinere, non posset absque magna difficultate exequi opus suum, cui homo quietus et integer vix sufficit. E contra puella graviter defatigata ex itinere, posset adhuc absque magna difficultate nere aut suere.

Hac ergo regula admissa ut in pluribus utili, generalem absolute statui posse non credo, sed unusquisque suarum virium et debilitatis conscius, memor insuper Ecclesiam urgere observantiam legum suarum cum aliqua difficultate, non tamen cum summa aut gravi, sit coram Deo sincerus arbiter sui. Quod si non possit, credat viro prudenti et probo, maxime confessario, si copia adsit. Hinc jure merito damnata est ab Alexandro VII hæc propositio : « Excusantur absolute a jejunio omnes illi qui iter agunt equitando ; utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant ».

Petes 2º utrum agricolæ, fabriferrarii et similes qui laboriosa opera exercent, propter quæ eximuntur a jejunio, teneantur jejunare eo die, quo hæc opera intermittunt, puta die festo incidente in Quadragesima ?

Resp. per se loquendo non videri exemptos, quia eo die non laborant, et, si præcedenti die laboraverint, aut sequenti sint laboraturi, ita et plene corpus refecerunt aut reficient. Ple-

rumque tamen contingit eos excusari : 1° si ex præcedenti labore sint multum attenuati et per jejunium impares forent labori sequentis diei ; 2° quia hujus conditionis homines plerumque parce vivunt, et vita eorum potest censi quasi continuum jejunium, ita ut independenter ab opere laborioso, vix tenerentur lege jejunii. Adde quod cum non sint jejunio assuefacti longe majorem quam alii jejunandi difficultatem patiantur : unde prudentiæ confessarii remittendum est ut, attentis omnibus, judicet num excusentur vel non. Ita ferme clar. Pontas v° *Jeûne*, cas. 9.

Petes 3° quid agendum cum illis pœnitentibus, qui neque infirmi, neque laborantes, confessario urgenti obligationem jejunandi, simpliciter respondent : Non possum jejunare, et nihil aliud? Casum hunc nullibi legi, sed sæpe audiui in tribunali.

Resp. talibus non esse facile fidem adhibendam ; sæpe enim fingunt se non posse quod nolunt, sola communi jejunandi difficultate, quam refugiunt, deterriti, nec forte unquam experti quid revera possint. Quod si re ipsa tamen singuarem et majorem quam alii difficultatem patiantur, vel illa provenit ex eorum culpa, puta ex non usu, quod nunquam voluerint ex intemperantia subjeci legi jejunii, et tunc imputent suæ iniquitati, nisi sit periculum morbi, ut dixi supra de fatigatis ex labore illicito : vel provenit sine eorum culpa, puta ex naturali voracitate, vel ex eo quod jejunio non sint assuefacti ex causa legitima, ut contingit in iis qui continuo labore antehac fuerunt occupati, et in mulieribus quæ nuptæ ante vigesimum primum annum, semper fuerunt aut prægnantes aut lactantes ; hi secundum prudentiam confessarii paulatim assuescant, et ideo ex parte saltem jejunent.

Dico 4° : Paupertas non semper excusat a jejunio, quia non semper adfert impotentiam moralem jejunandi¹. Tunc autem excusat quando pauperes simul habere non possunt tantum hora comestionis quod ad victum totius diei sufficiat, sicut frequenter egenis contingit qui frustratim eleemosynas quærunt, vel etiam quando ex præcedenti inedia tantum debilitati sunt, quod jejunium ferre non possunt.

Petes utrum, quando ostiatim mendicantes aut alii habent sufficienter panem ad refectionem et nihil aliud, teneantur jejunare?

Resp. cum Pontas v° *Jeûne*, cas. 5, non te-

¹ Hic ad 4. et in 4. cit. ad 2.

neri, quia solus panis semel sumptus, non sufficit ad plenam refectionem qualis requiritur ad onus jejunii sustentandum, seu, ut dicit S. Thomas, « ad victum totius diei ». Unde P. Hennon male profert hic S. Th. quasi huic responsioni contrarium. Insuper non ignorabat S. Doctor ostiatim mendicantes posse sæpe habere panem sufficienter ad refectionem, et tamen resolute dicit hic ad 4 : « A jejuniis excusari videntur illi qui frustratim eleemosynas mendicant, quia non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat ».

Dico 5° : Pietas in tantum excusat a jejunio, in quantum importat laborem incompatibilem cum jejunio.

Patet, quia pietas ex se non debilitat corpus, sed labor concomitans. Sic excusantur peregrinantes ad loca pia, inservientes diu noctuque ægrotis, confessarii, concionatores, ut supra dixi, pro quantitate laboris.

Multi hic instituunt quæstionem utrum peregrinatio ex sola devotione excuset a jejunio ; item utrum vacantes charitatis operibus, ut inservientibus ægrotis, concionantes, non ex officio, nec jussi, sed sponte, aut etiam intuitu mercedis, excusentur?

Quidam tenent quod non, quia, ut dictum est supra, dimittendum est id quod non est necessitatis ut servetur id quod est necessitatis. Alii docent quod sic, quia juxta S. Thomam, non est intentio instituentis jejunium impedire per hoc causas pias : et quod est institutum ut promotivum boni, non debet esse illius impeditivum.

Verum supposita veritate tertiæ conclusionis, in qua diximus quemcumque laborem honestum gravem etsi non necessarium eximere a jejunio, evanescit difficultas, fluitque responsio affirmativa. Et sane si Ecclesia ore Pontificis indulget ut divites, quibus non est necessarius labor, operantes laboriose, eximantur a jejunio, a fortiori vacantes religionis aut charitatis officiis.

Et ad rationem pro parte negativa distinguo : dimittendum est id quod non est necessitatis, si ita sit mens instituentis legem, conc.; secus, neg.

Specialiter notanda circa præcedentes causas excusantes a jejunio.

Nota 1° causas assignatas excusare a jejunio ex rationabili epiikia et benigna interpretatione mentis Ecclesiæ quæ in his circumstan-

tiis fideles suos obligare non intendit, adeo ut si causa excusans sit evidens, nulla sit opus dispensatione; si dubia, recurrendum est ad prælatus qui nomine Ecclesiæ dispenset et sua auctoritate suppleat quod deest sufficientiæ causæ. Non enim prælatus solum declarat sufficientiam causæ, sicut facit medicus aut doctor, sed vere dispensat et sua dispensatione causam sufficientem reddit.

Porro prælatus pollens auctoritate dispensandi in jejuniis Ecclesiæ jure ordinario est summus Pontifex in tota Ecclesia: jure delegato ex usu episcopus in sua diœcesi, parochus in sua parochia, saltem ubi non est episcopus, et etiam in multis locis ex usu ubi est episcopus, superior regularis, provincialis in sua provincia, localis in suo conventu.

Nota 2° quod alibi jam dixi. Cum quis non jejunat aut quantitatem excedit in collatione, putans bona fide se habere justam et sufficientem causam, quæ tamen reipsa non est sufficiens, non peccat saltem mortaliter; quia præcepta moralia, inquit Cajetan, moraliter sunt interpretanda in executione; et iste non agit formaliter contra præceptum: nisi forte agat ex ignorantia ita crassa ut dolo æquiparetur. Adde quod Ecclesia non intendat injicere laqueum animabus. Ita Cajetan in *Sum. v^o Jejunium*. cap. 3. n. 6. 7. et 8; Navar. in *Man.* cap. 21. n. 20. ex S. Antonino 2. p. tit. 6. c. 2. § *Ante*; et Palud. in 4. dist. 15. q. 4. a. 1. Item Tolet. lib. 6. c. 4. n. 9; Layman, c. 3. n. 6; Sylvius hic a. 4; et alii.

ARTICULUS XII.

DE GULA.

D. Th. q. 148.

Utrum gula sit peccatum et quale?

Nota: Gula ex primaria significatione significat illum gutturis meatum per quem alimenta trajiciuntur in stomachum, et quia superior ejus extremitas non secus ac lingua percipit saporem et inde natam delectationem, hinc fit quod a theologis ii qui quærent hanc delectationem magis quam corporis sanitatem dicantur gulosi, et eorum vitium *gula*.

Itaque gula generaliter sumpta est appetitus inordinatus cibi et potus. Dividitur in duas species¹: in gulam stricte sumptam,

quæ etiam dicitur crapula et comessatio, et in ebrietatem¹. Gula stricte sumpta est appetitus inordinatus cibi et potus qua delectabilis præcise: sicque ut patet est vitium oppositum abstinentiæ. Ebrietas est appetitus inordinatus solius potus inebriantis, et opponitur sobrietati, ut dicam infra². De gula stricte sumpta hic agimus.

Dico 1°: Gula est peccatum.

Patet ex ejus definitione; est enim, ut dictum est, appetitus seu usus delectationis in cibo et potu inordinatus, id est modum a recta ratione præscriptum excedens, ideoque peccatum³.

Modus autem a recta ratione præscriptus in hac materia est quod ita sumatur alimentum ut sit utile vitæ et sanitati servandæ: qui ergo hunc modum excedit propter delectationem quam appetit aut percipit in alimento, peccati gulæ reus est.

Non itaque peccati gulæ statim culpandus est, qui cibum delectabilem delectabiliter sumit; nisi si adeo insipiens, inquit Cajetan in *Summa v^o Gula* n. 1, ut putes omnem voluntariam delectationem sensibilem esse peccatum: etenim propter infirmitatem humanam, auctor naturæ annexit alimentis, non secus ac actui matrimoniali delectationem, ut in iis sumendis, non essemus difficiles et sumpta facilius retinerentur ac digererentur, sicque melius vitæ et sanitati conservandæ concurrerent. Unde illud S. Aug. lib. 4 *contra Julian.*: « Non solum cibo, sed etiam cibi sapore indiget infirmitas corporis nostri, non propter exsaturandam libidinem, sed propter tuendam salutem ».

Tunc ergo solum est gulæ peccatum, quando, ut dixi, hæc delectatio inordinate, seu contra rectæ rationis dictamen quæritur aut percipitur; quod fit quinque modis, de quibus infra, et etiamsi principaliter hæc delectatio quærat in cibo aut potu, ita ut comedas et bibas præcise propter delectationem; quia tunc est inversio ordinis, cum alimentum non sit a natura institutum ad delectationem: sed mediante delectatione ad sanitatem et vitam; et insuper, quia finis humanarum actionum est bonum honestum, non delectabile, hoc enim est proprium brutorum. Unde merito damnata est ab Innocentio XI hæc propositio: « Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini »; item et falsum principium quo eam fulciebant ejus patroni, hoc

¹ Hic q. 150. a. 1.

² Hic q. 148. a. 6. — ³ Q. 150. — ⁴ Hic q. 148. a. 1. o.

nempe : « Quia appetitus naturalis, potest licite suis actibus frui ». Debuissent dicere *uti* et non *frui*, fruitio enim est de fine, usus de mediis.

Dico 2° : Peccatum gulæ est quandoque mortale, quandoque veniale¹.

Prob. 2. Vel appetitus ille cibi et potus sic est inordinatus ut tollat ordinem rationis quantum ad ipsum finem, quod contingit quando delectationi gulæ sic adhæret homo ut sit paratus transgredi præcepta obligantia sub mortali ut hujusmodi delectationes assequatur; vel tollit tantum ordinem rationis quantum ad media quæ sunt ad finem, quod contingit quando quis concupiscit quidem inordinate delectationes cibi et potus, non sic tamen quod propter hoc vellet facere aliquid contra legem obligantem sub mortali : atqui si primum est mortale, secundum est veniale : et de hoc ultimo intelligendus est S. Aug., cum dicit serm. 4 in die animarum : « Quoties aliquis in cibo aut potu plus accipit quam necesse sit, ad minuta peccata pertinere noverit ».

Hinc inferes eos peccare mortaliter, qui ut gulæ satisfaciant, non solvunt debita, graviter nocent sanitati, aut se reddunt impotentes ad sua munia obeundam et nunc urgentia; item qui prævident inde orituram libidinem cum periculo consensus, item qui ideo parati sunt furari, violare legem jejunii aut aliam quamcumque obligantem sub mortali : vere epicurei *quorum Deus venter est*, ut ait Apost. ad Philip. 3.

Petes utrum comedere usque ad vomitum sit ideo præcise peccatum mortale? Alii affirmant, alii negant.

Resp. : Si vomitus ex quantitate cibi assumpti proveniat, difficile excusarem a mortali, quia tam enormis ingurgitatio videtur graviter repugnare rectæ rationi; si autem proveniat ex qualitate cibi, aut ex indispositione sumentis, excusatur a mortali : unde ex solo vomitu præcise non potest certo colligi intemperantiam fuisse mortalem.

Dico 3° : Sunt quinque species gulæ² : seu quinque modis peccatur peccato gulæ, hoc versu comprehensis :

Præpropere, laute, nimis, ardentem, studiose.

Prob. 4. Appetitus alimenti potest esse inordinatus duplici modo : 1° quoad ipsum alimentum ; 2° quoad ejus sumptionem. Si primo

modo, vel est inordinatus circa ipsam substantiam alimenti, quærendo scilicet pretiosiora, et hoc dicitur *laute*; vel quantum ad qualitatem, quærendo cibos nimis accurate præparatos, et hoc dicitur *studiose*; vel quantum ad quantitatem excedendo in comedendo, et hoc est *nimis*. Si secundo modo sit inordinatus, nempe quantum ad sumptionem, vel quia prævenit tempus comedendi, quod est *præpropere*, vel quia non servat modum debitum, voraciter nimirum et ardentius quam par est comedendo, quod est *ardenter* : ergo.

Cave tamen ne statim ac semper peccati gulæ arguas, qui cibos lautos aut accurate præparatos manducant; id enim quandoque exigit vel sanitatis, vel hospitii, vel festi ratio; aut sic offeruntur, vel alii desunt; sed tunc solum quando id quæritur, aut fit contra dictamen rectæ rationis.

Dices : Plures sunt species aut modi peccati gulæ quam quinque assignati; sic v. g. qui comedit tempore vetito, vel ante sacram communionem, vel in loco indebito ut in templo; item qui utuntur cibis noxiis, v. g. carbonibus, aut etiam carne humana: hi omnes peccant peccato gulæ, et tamen non modis assignatis.

Resp. diversas circumstantias peccati non constituere diversas ejus species nisi sint junctæ diversis motivis intra idem genus peccati; si enim ad aliud genus trahant, et alteri virtuti opponantur, jam non constituunt diversas species ejusdem peccati, sed alicujus alterius ad quod per se pertinent³. Porro quinque assignati modi ex diversis motivis opponuntur eidem virtuti abstinentiæ; sic qui quærit lautos cibos movetur contra abstinentiam ex ipsa specie cibi; qui præoccupat tempus, movetur contra eandem virtutem, propter impatientiam moræ. Et sic de cæteris.

Modi vero assignati in objectionem non procedunt ex diversis motivis intra idem genus, sed ad aliquem ex prædictis quinque modis pertinent, licet possint etiam habere malitiam alicujus alterius generis. Sic comedere tempore vetito, vel ante sacram communionem, vel in loco indebito, pertinet ad illud *præpropere*, et in duobus posterioribus adjungitur peccatum contra religionem. Qui utitur cibis noxiis non etiam peccat peccato gulæ modo a præfatis distincto; non enim sibi nocere est contra virtutem abstinentiæ, sed contra cha-

¹ Illic a. 2. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. a. 4. o. — ⁴ Ibid.

⁵ Illic ad 1. 2. et 3.

ritatem sui ipsius. Similiter qui carne humana vescitur peccat aliquo ex quinque modis, sive *studiose*, sive *ardenter*; et insuper est feritas belluina a qua natura abhorret, nisi forte in extrema necessitate, ut multi volunt.

Dico 4° : Gula est vitium capitale ¹.

Prob. Vitium capitale dicitur ex quo alia vitia oriuntur secundum rationem causæ finalis, in quantum scilicet habet finem multum appetibilem, ex cujus appetitu homines provocantur ad multipliciter peccandum : atqui gula habet finem multum appetibilem : ergo. Prob. min. : ex hoc aliquis finis redditur multum appetibilis quod habeat aliquam de conditionibus felicitatis quam omnes naturaliter appetunt : atqui gula habet unam de conditionibus felicitatis : ergo. Prob. min. : una de conditionibus felicitatis est delectatio sine qua non est felicitas : atqui gula versatur circa delectationes tactus quæ sunt præcipue inter alias : ergo.

Dico 5° : Convenienter assignantur gulæ quinque filiæ², scilicet, *hebetudo mentis*, *inepta lætitia*, *multiloquium*, *scurrilitas*, et *immunditia*.

Prob.³ : Vitia quæ oriuntur ex immoderata delectatione cibi et potus, possunt accipi, vel ex parte animæ, vel ex parte corporis. Ex parte animæ quadrupliciter : 1° quantum ad rationem, cujus vis hebetatur ex immoderatione cibi et potus propter illorum fumositates perturbantes caput; et quantum ad hoc ponitur hebetudo mentis, non solum circa eligibilia, hæc enim communiter invenitur in omni peccante, sed etiam circa speculabilia.

Porro hæc hebetudo mentis, non est secundum se peccatum, sed pœna peccati; quatenus tamen est voluntaria, ut in iis qui in eam scienter incidunt est peccatum et quidem mortale si reddat hominem ineptum ad sua munia gravis momenti, ut jam supra dixi; alias est tantum veniale. Neque existimandum est hanc hebetudinem durare duntaxat quandiu durat actuale peccatum gulæ, sæpe enim ad sequentes annos et in totam vitam extenditur.

2° Quantum ad appetitum, ponitur *inepta lætitia* et alii motus qui ad hunc referuntur⁴. Cum enim mens hebetata altiora non percipiat et carnalibus delectabilibus immergatur, quasi in parte felicitatis exultat et exterius

diffunditur per alia lætitiæ signa, ut sunt ludi illiberales et theatrici, choreæ, tripudia, omnesque sive lasciviæ, sive indecentiæ in verbis, gestibus et factis.

Nota hic obiter quantum ad choreas, eas non esse per se malas, et positis certis conditionibus posse esse licitas; sed periculosæ sunt et plerumque occasio gravium peccatorum; unde ab his bonis suasionibus et adhortationibus deterrendi sunt fideles, inquit hic Sylvius ex fumo. De quo nos forte latius alibi.

3° Quantum ad inordinatum verbum, et sic ponitur *multiloquium* seu garrulitas, hoc est sermo superfluous, qui et in se peccatum est quatenus a recta ratione discordat et sæpe occasio gravius peccandi¹, puta detrahendi, secreta revelandi, præsentibus irridendi, de rebus divinis irrisorie et impie loquendi: unde illud vulgatum Proverbiorum 10 : *In multiloquio non deerit peccatum*.

4° Quantum ad actum inordinatum², et sic ponitur *scurrilitas*, id est jocularitas, seu excessus in jocis et facetiis commoventibus alios ad risum, proveniens ex defectu rationis, quæ sicut non potest cohibere verba, ita nec gestus.

Ex parte vero corporis ponitur *immunditia* quæ potest attendi sive secundum inordinatam emissionem quarumcumque superfluitatum, vel specialiter quantum ad emissionem seminis³.

Dices : Juxta S. Thomam conclusione præcedenti, vitium capitale dicitur ex quo plura peccata oriuntur secundum rationem causæ finalis; atqui hæc quinque assignata non oriuntur ex gula secundum rationem causæ finalis, sed secundum rationem causæ efficientis : ergo.

Resp. cum Sylvio hic, hæc etiam oriri ex gula secundum rationem causæ finalis, non quidem sic quasi appetantur propter gulam, sicut appetitur navis ad navigandum, sed quia appetuntur velut permissa vel etiam acceptata ex desiderio gulæ tanquam finis; quatenus gulosus est ita ventri deditus, ut modo gulæ satisfaciat, non curet incurrere damna hebetudinis, ineptæ lætitiæ, etc., sicut diceretur quis appetere exilium propter vindictam, si sciens se propter vindictam exulandum, eam nihilominus sumeret, quia ex nimio affectu vindictæ incurrit exilii damna.

¹ Hic a. 5. o. — ² Ibid. a. 6. o. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid.

¹ Hic a. 6. o. — ² Ibid. — ³ Ibid.

DIGRESSIO HISTORICA.

A QUO INSTITUTA SINT JEJUNIA ECCLESIASTICA ?

§ I.

A quo institutum sit jejunium antepaschale quod quadragesimale dicimus, et quot dierum ?

Dico 1° : Jejunium antepaschale non fuit institutum a Christo, sed probabilius ab apostolis.

Prob. prima pars 1°. Nullum in Evangelio hujus institutionis vestigium habemus nisi exemplum Christi : atqui quod Christus jejunii quadraginta dierum dederit exemplum, non ideo præcepit : ergo.

Confirm. : magna est inter nostrum et Christi jejunium disparitas : ipse per quadraginta dies ab omnibus cibis et omni refectione abstinuit, non excepto die dominico ; nos autem quibusdam tantum cibis abstinemus, unam refectionem singulis diebus sumimus, diebus dominicis non jejunamus : ergo.

Prob. 2°. A nascente Ecclesia usque nunc, variæ mutationes intervenerunt in jejunio Quadragesimæ, sive ex summorum Pontificum dispensatione, sive ex consuetudine : atqui tales mutationes non inveniuntur fieri in præceptis divinis Christi Salvatoris : ergo.

Prob. secunda pars 1° ex regula S. Augustini lib. 4 *contra Donatist.* cap. 24. « Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum sed semper retentum est, non nisi apostolica auctoritate traditum rectissime creditur » : atqui jejunium antepaschale in nullo concilio invenitur institutum et semper fuit ab universa Ecclesia observatum : quod patet ex primo concilio generali, scilicet Nicæno, ubi Patres can. 5. meminerunt Quadragesimæ tanquam rei et notissimæ et antiquissimæ ; similiter in Laodicensi can. 50. et in aliis deinceps. Id adhuc magis patebit ex sequenti probatione : unde

Prob. 2° eadem secunda pars conclusionis ex SS. Patribus. 1° S. Hieron. epist. 54 *ad Marcellam* dicit : « Nos unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo jejunamus » ; 2° S. Leo serm. 6 *de Quadrag.* : « Apostolica institutio quadraginta dierum jejuniis impleatur ». Et serm. 9 etiam *de Quadrag.* : « In quibus diebus merito a SS. apostolis per doctrinam Spiritus sancti majora sunt ordinata jejunia » : ergo.

Dico 2° : Probabile est jejunium antepaschale semper fuisse quadragesimale, hoc est quadraginta circiter dierum.

Prob. Jejunium antepaschale fuisse quadraginta dierum circiter, testantur quarti et quinti sæculi Patres, nec illum dierum numerum primo sua ætate jejunio fuisse consecratum indicant, sed retroactis sæculis institutum et observatum supponunt : ergo probabile est, etc.

Prob. ant. 1° ex conciliis Nicæno et Laodicensi cit. supra ; 2° S. Cyrillus Jerosolymitanus catechesi prima habita tempore Quadrag. ait : « Tot annorum circulos transegisti, mundo frustra operam dans, et quadraginta diebus, non vacabis pro anima tua » ; 3° S. Epiphanius in *Expositione fidei catholicæ* : « Cæterum ante septem Paschatis dies, Quadragesimam observare, atque in jejuniis perseverare eadem consuevit Ecclesia, dominicis vero nullis omnino adeoque nec ipsius quidem Quadragesimæ jejunare solet ; propterea sex illos Paschatis dies xerophagiis, hoc est arido victu omnis populus consuevit ».

4° S. Augustinus epist. 119 cap. 15 : « Ut quadraginta illi dies ante Pascha observentur, Ecclesiæ consuetudo roboravit ». S. Leo fere ubique serm. 3 *de Quadrag.* : « Doctrina Spiritus sancti hac conditione imbuunt populum christianum ut ad paschale festum quadraginta dierum se continentia præparet » ; serm. 4 : « Provisum est.... ut quadraginta dierum nobis exercitatio moderetur », serm. 5 : « Saluberrime nos quadraginta dierum jejunio præparemus ». Similiter serm. 6, 8, 10, 12.

5° S. Petrus Chrysologus serm. 66 contra relaxationem jejunii quadragesimalis ait : « Si ergo quadraginta dierum simplex, purum, æquale, tantis testimoniis sub tanti numero sacramenti traditum nobis a Domino jejunium perdocetur, unde novitas ista ? unde ista varietas ? etc..... jejunium sit æquale, et ut est nobis traditum servetur ad corporis et animæ disciplinam ».

Item S. Basil. hom. 2 *de Jejunio* ; S. Gregorius Nazianz. orat. 40 ; S. Joan. Chrysost. hom. 16 *ad Antioch.* ; S. Ambros. lib. *de Noë* cap. 13.

6° Cassianus, collat. 21 cap. 24, inducit Germanum abbatem interrogantem Theonam, cur jejunium Quadragesimæ compleatur triginta sex diebus : nam qui jejunium ducunt per septem hebdomadas non jejunant sabbato, nec dominica ; qui sex tantum hebdomadas decurrunt jejunant sabbato ; et in utrisque

triginta sex dies jejunii tantum reperiuntur. Respondet Theonas Quadragesimam jejunari ut dierum totius anni decimæ Deo per jejunium offerantur. Triginta enim sex dies sunt totius anni decima pars.

Ergo antepaschale jejunium fuisse quadraginta circiter dierum Patres quarti ac quinti sæculi testantur, nec sua ætate sic institutum, sed a prioribus sæculis ad se derivatum supponunt.

Solvuntur objectiones contra primam conclusionem.

Obj. 1° contra primam partem primæ conclusionis : S. Ambros. serm. 25, dicit : « Non leve peccatum est indictam fidelibus a Domino Quadragesimam non jejunare ». Et S. Leo serm. 12 *de Quadrag.* « Multum utilitatis afferunt divinitus instituta jejunia » : ergo.

Resp. SS. Patres sic loqui, vel quia Christus jejunii exemplum dedit et suo exemplo monstravit illud sibi placere, vel quia per Spiritum sanctum inspiravit Apostolis ut illud instituerent ; sicut ipse S. Leo dicit serm. 9 cit. supra.

Inst. : S. Aug. in *Psal.* 100, dicit jejunium nobis præcipi ex lege et prophetis et ex Evangelio. Et epist. 119 cap. 15, dicit Quadragesimam jejuniorum habere auctoritatem, et in veteribus libris ex jejunio Moysis et Eliæ, et in Evangelio jejunio Christi : ergo.

Resp. ad primum, S. Aug. loqui de jejunio *ab illecebris mundi*. Ad secundum, sensus est quod jejunium quadragesimale habeat auctoritatem a præfatis tanquam ab exemplaribus, non tanquam ab institutoribus, nisi forte velis Moysen et Eliam etiam instituisse nostrum jejunium.

Obj. 2° contra secundam partem primæ conclusionis : S. Chrysost. hom. in eos qui Pascha jejunant, ait : « Multi quondam temere ac sine judicio, præcipue vero hoc tempore, quo Christus ea tradidit, ad sacra mysteria accedebant : cum intelligerent Patres quantum ex temerario accessu detrimenti caperetur, convenientes, quadraginta dies jejunii, precum, auditionis verbi Dei et conventuum designarunt ».

Resp. vel S. Chrysostom. ibi non loqui de prima Quadragesimæ institutione sed de illius designatione ad omnia illa pietatis christianæ officia quæ ibi recenset ; vel nomine Patrum intelligere Apostolos, quo sensu ipsemet Paulus dixit : *Nam etsi habeatis multa millia peda-*

gogorum in Christo, sed non multos patres, in Christo enim Jesu per Evangelium genui vos. Et certe in quo patrum seu episcoporum conventu ante S. Chrysostomum instituta fuisset Quadragesima in universa Ecclesia? Non in aliqua synodo provinciali, hanc enim auctoritatem non habet pro tota Ecclesia ; non in generali, nam Nicæna supponit jam institutam, ut vidimus ; Constantinopolitana nihil de Quadragesima decernit ; nulla tamen alia synodus œcumenica præter has duas ante S. Chrysostomum habita fuit, dicendum ergo S. Chrysostomum intelligere Quadragesimam institutam ab Apostolis quos hic nomine Patrum appellat, idque elucescit ex serie homiliæ.

Obj. 3° : Victor Antiochenus quinto sæculo in cap. 2 Marci docet neque a Deo, neque ab ejus Spiritu ullam legem jejunii esse latam ; et postea concludit : « Quod si vero quadragesimale, vel aliud quodcumque jejunium definitum habemus, propter ignavos et negligentes, quo nimirum quoque ii officium faciant, præfinitum habemus, studiosi namque pietatique dediti, certo animi consilio propensaque voluntate jejunium illud persolvunt, magis quam ulla omnino legis aut præcepti vi compulsi » : ergo.

Resp. Victorem Antiochenum solum ibi asserere Apostolos non fuisse obligatos jejuniis legis mosaicæ et pharisæorum aut discipulorum Joannis, ut patet ex contextu ; christianosque modo pietati deditos servare jejunia ecclesiastica, non sicut Judæi, lege cogente, per temporalium pœnarum inflictionem, sed libera electione et virtutis amore.

Obj. 4° : S. Aug. epist. 86 *ad Casulanum* dicit : « Ego in evangelicis et apostolicis litteris, totoque instrumento quod appellatur Testamentum novum, animo revolvens, video præceptum esse jejunium : quibus autem diebus non oporteat jejunare et quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum, non invenio definitum » : ergo.

Resp. 1° S. Augustinum in hac epistola nullatenus agere de jejunio Quadragesimæ, sed de jejunio sabbati contra quemdam Urbicum qui contendebat more Romanorum omni sabbato esse jejunandum. Unde sensus S. Augustini est non esse determinatum a Christo vel Apostolis qua feria per anni circulum extra Quadragesimam sit jejunandum, sed hoc cuique liberum juxta morem suæ Ecclesiæ. 2° S. Aug. ibi loquitur de præcepto quod sit scriptis exaratum in sacris Litteris, ut patet

ex contextu, non de præcepto quod sit ore traditum, quale dicimus esse præceptum Quadragesimæ.

Inst. : S. Aug. epist. 119 *ad Januarium* c. 17, Quadragesimam tribuit soli Ecclesiæ consuetudini, sicut neophytorum octo dies post Pascha. Et eos ejusdem facit originis cum Quadragesima : « Ut quadraginta illi dies, inquit, ante Pascha observentur, Ecclesiæ consuetudo roboravit, sic etiam ut octo dies neophytorum distinguantur a cæteris, id est ut octavus primo concinat » : ergo.

Resp. dist. ant. : Quadragesimam tribuit consuetudini Ecclesiæ roboranti, conc.; instituenti, neg. Et hoc sensu comparat Quadragesimæ octo dies neophytorum, quod scilicet Ecclesiæ consuetudo utrosque roboraverit et quod eos pariter observet Ecclesia, quamvis utramque illam observantiam pariter non instituerit, sed primam acceperit ab Apostolis. Quanquam nihil obest quin utrumque illud institutum Apostolis acceptum referatur, licet abrogatum sit alterum, cum solemnibus adulatorum baptismus desiit; alterum etiamnum vigeat, quia ejus rationes permanent.

Obj. 5° : Socrates lib. 5 *Hist.* cap. 22, scribit Apostolos jejunium quadragesimale « arbitrio cujusque ac voluntati permisisse ». Idem Nicephorus ex ipso : ergo.

Resp. Socrati novatiano homini et novatianam circa festorum celebrationem, ac juniorum observantiam, indifferentiam propugnanti, fidem non esse adhibendam, sed magis credendum SS. Hieronym. et Leoni.

Obj. 6° : Cassianus, collat. 21. cap. 30, tradit quadragesimale jejunium post apostolica tempora ab episcopis institutum fuisse, eo quod remitteretur priscorum christianorum fervor, qui initio totum anni spatium æquali jejuniis concludebant : ergo.

Resp. hanc esse privatam Cassiani opinionem et infirmo fundamento nixam : non enim certum est, nec verisimile christianos apostolicis temporibus arctissimum toto anno jejunium observasse; unde, eo relicto, SS. Hieronymo et Leoni adhæremus.

Obj. 7° : Berno Augiensis abbas circa annum 1014 lib. *de Rebus ad Missam pertinentibus* c. 2 et 7, reponit Quadragesimam inter ecclesiasticas consuetudines a Patribus et non ab Apostolis institutas : ergo.

Resp. hunc abbatem a temporibus Apostolorum remotissimum, majorem non mereri fidem quam SS. Hieronym. et Leo.

Obj. 8° : *Chronicon* Eusebii ad annum 136,

Rabban Maur lib. 2 *de Institut. cleric.* cap. 34, Rupert Tuitiensis abbas lib. 4 *de Divin. Offic.* cap. 9, referunt institutionem Quadragesimæ Telesphoro, Pontifici romano : ergo.

Resp. ad Eusebium, ipsum referre quid aliqui sentiant, non tamen approbare. En ejus verba : « Quadragesimale jejunium a Telesphoro per hoc tempus institutum ac præceptum quidam scribunt ». Insuper *Chronicon* Eusebii esse in hoc interpolatum, nec ista verba reperiri in mss. codicibus notat Natalis Alexandre ex Scaligero et Arnaldo Pontaco, in notis ad Eusebium.

Ad Rabbanum et Rupertum, dico ipsos deceptos fuisse, vel jam interpolato Eusebii *Chronico*, vel testimonio libri pontificalis Damaso adscripti, et recentiores esse quam ut eis præ SS. Hieron. et Leone fidem adhibeamus.

Obj. ultimo : Eusebius lib. 5 *Hist.* cap. 18, Apollonium, scriptorem ecclesiasticum, introducit de Montano sic loquentem : « Hic est qui docuit nuptias solvi et qui juniorum leges primus imposuit » : ergo.

Resp. 1° quod licet τó *primus* habeatur in versione Eusebii per Rufinum, non legitur tamen in aliis emendationibus, sed sic : « Iste est qui nuptiarum divortia perdocet, qui novas jejunii leges sancit ».

2° Dato quod debeat legi *primus*, sensus est, quod juniorum insolitorum præter ecclesiastica *primus* leges imposuerit. Ex ipso enim Tertulliano montanista constat catholicos observasse quædam jejunia ante ipsum Montanum. Vide locum citatum art. 3 præced. disert. obj. 2.

Solvuntur objectiones contra secundam conclusionem.

Ante solutiones argumentorum notandum : 1° non eodem semper ritu ab omnibus fuisse observatam Quadragesimam. Alii eam inchoabant a feria secunda post dominicam quæ dicitur Quinquagesimæ, ita ut essent septem septimanæ jejunii; sed ex his aliqui, ut Græci, excipiebant a jejuniis dominicam et sabbatum, ut dicit S. Basil. hom. 2 *de Jejunio*. Quidam solum dominicam excipientes, ultimam hebdomadam non computabant intra dies quadragesimales, quia xerophagiis, id est arido strictiorique victu transigebatur, ut dicit S. Epiphanius citatus in probationibus conclusionis : utrobique tamen, ut patet, nume-

rabantur triginta sex dies quadragesimalis jejunii.

Alii inchoabant jejunium a feria secunda post dominicam quæ dicitur prima Quadragesimæ, jejunantes omnibus diebus usque ad Pascha, excepta die dominica : et sic erant etiam triginta sex dies jejunii; quibus ut esset perfecte completus numerus quadragenarius ad majorem conformitatem cum jejunio Christi, additi sunt quatuor dies præcedentis hebdomadæ.

Quando autem hæc additio facta sit incertum est : quidam eam tribuunt Telesphoro papæ circa medium secundi sæculi, idque eruunt ex ejusdem Pontificis epistola decretali, et ex cap. *Quadragesima*, dist. 4, quod caput desumptum est ex quodam sermone S. Ambrosio adscripto; sed et ista epistola et iste sermo sunt apocrypha.

Id videtur certum hanc additionem esse perantiquam et ante tempora S. Gregorii factam, siquidem ipse in sacramentario, quod ex codice Gelasii papæ collegit, feriam quartam ante Quadragesimam ponat caput jejunii; similiter in antiphonario. Nec obstat quod hom. 16 in *Evang.* tribuat jejunio Quadragesimæ triginta sex dies tantum; quia hos triginta sex dies solum computat a dominica prima Quadragesimæ in qua homiliam hanc habuit; item et quia ipsa Quadragesima quantum ad officium et modum solvendi jejunium post vespertas incipit tantum a dominica.

Nota 2°, varietatem etiam incurrisse in forma jejunii, dum aliqui quotidie ad vesperum reficerentur, alii biduum, alii triduum, alii quatrimum, alii integram septimanam absque omni cibo transigerent, ut referunt S. Irenæus in epistola ad *Victorem papam*, apud Eusebium lib. 5 *Hist.* cap. 24, secundum accuratorem translationem; S. Hieron. epist. 15 et S. Aug. lib. *de Moribus Ecclesiæ* cap. 33.

Obj. 1° : S. Irenæus apud Ecclesiam lib. 5 *Hist.* cap. 24, dicit loquens de jejunio Quadragesimæ : « Quidam unum diem se jejunare oportere existimant, alii duos, non pauci plures, multi quadraginta » : ergo.

Resp. 1° verba græca S. Iren., ut modo dicebam, non accurate reddi latine in hac versione Eusebii per Christophorum, neque etiam in ea quæ est Rufini : sed simpliciter latine reddita sic sonant : Neque enim solum de die (Paschæ) est dubitatio, sed etiam de specie ipsius jejunii; quidam enim existimant unam diem oportune se jejunare, quidam duas, quidam etiam plures. Quidam quadraginta

horis diurnis et nocturnis metiuntur suum diem. Id probat Bellarm. lib. 2 *de Bonis Operib.* cap. 14. Unde Natalis Alexandre sæc. 2 dissert. 4. a. 3, ex emendatiori versione sic refert : « Neque enim de die solum controversia est, sed etiam de forma ipsa jejunii. Quidam enim existimant unico die sibi esse jejunandum, alii duobus, alii pluribus, nonnulli etiam quadraginta horis diurnis ac nocturnis computatis, diem suum metiuntur ». Non fuit ergo diversitas secundum S. Irenæum circa ipsam Quadragesimam, an eo tempore per quadraginta dies esset jejunandum, sed circa ipsum modum et formam jejunii illius, quatenus quidam quotidie reficiebantur, quidam tota die omnem cibum sibi subtrahebant, alii post biduum tantum cibum sumebant, alii post triduum, alii post quadraginta horas.

Et hunc esse sensum S. Irenæi patet 1° quia in nulla versione dicitur quod esset controversia aut dubitatio de jejunio Quadragesimæ, sed in versione Christophorsoni, *de Jejunii ratione et modo*, in versione Rufini, *de Ipsa Specie jejuniis*; 2° quia, juxta S. Irenæum, erat controversia de jejunio Quadragesimæ, sicut de Paschatis celebratione : sic enim scribit juxta ipsam versionem Christophorsoni : « Non enim de die Paschatis solum, sed etiam de jejunii ratione et modo est ista constituta controversia » : atqui non erat controversia an festum Paschæ foret celebrandum, sed qua die, an dominica, an quacumque die hebdomadæ; ergo similiter juxta eundem, non erat controversia de ipso jejunio Quadragesimæ, an servandum esset, sed qua forma et quo modo. Adde non esse verisimile talem unquam fuisse varietatem jejunii paschalis, ut aliqui putarent illud unico die concludi; cum e contra certum sit ex SS. Epiphani., Hieron. et Aug. citatis, fuisse apud veteres varietatem in forma et modo jejunandi.

Resp. 2° : Dato, juxta S. Irenæum, diversitatem illam fuisse in numero dierum, nihil ideo obtinent heterodoxi; siquidem S. Irenæus asserit diversitatem illam ortam ex imperitia, ac irrepsisse in quasdam Ecclesias ex pastorum negligentia contra id quod primitus traditum erat : sic enim prosequitur Irenæus in versione Rufini : « Cœpit hæc diversitas ab illis, ut opinor, qui non simpliciter quod ab initio traditum est tenentes in alium morem, vel per negligentiam, vel per imperitiam post modum decidere ». Aliter quidem habet versio Christophorsoni, sed ipsi præferendus est

Rufinus antiquior et doctior, eo magis quod juxta Bellarm., loco citato, textus Græcus Irenæi de verbo ad verbum latine redditus hunc sensum importat. Unde Natalis Alexandre loco citato ex accuratiori translatione sic refert : « Atque hæc in observando jejunio varietas non nostra primum ætate nata est, sed longe apud majores nostros capit, qui negligentius, ut verisimile est, præsidentes, ex simplicitate et imperitia ortam consuetudinem posteris tradiderunt ».

Obj. 2° : Socrates lib. 5 *Hist.* dicit eos qui Romæ sunt, tres septimanas ante Pascha, sabbato et dominico exceptis, jejunare; qui autem in Illyria, Græcia et Alexandria, ante sex septimanas Pascha præcedentes jejunium quod quadragesimale vocant inchoare, alios ante septem : ergo.

Idem testantur ex ipso Zozomenus lib. 7. c. 19; Cassiodorus, homo romanus, in *Historia tripartita*, et Nicephorus lib. 12. c. 34.

Resp. Socratem hac in re fidem non mereri; 1° quia partibus, si non erroribus Novatianorum addictus erat. Quamvis enim hæresis Novatianorum nihil cum hac quæstione de jejunio Quadragesimæ commune haberet, hanc tamen varietatem Ecclesiæ Romanæ imposuit, ut illi faveret, quia scilicet Novatiani sentiebant esse liberum et indifferens quo quis vellet die Pascha celebrare, et ideo *adiaphori* vocari amabant : unde ut Novatianam illam indifferentiam in disciplinæ moribus exemplo catholicorum Romanorum probatam faceret, exhibet varietatem in moribus Ecclesiæ Romanæ et ejus quoad jejunium dissidentiam ab aliis Ecclesiis.

2° Quia secum pugnat Socrates in hoc ipso capite; scribit enim Romanos tres continuas hebdomadas ante Pascha, « exceptis sabbato et dominica die jejunare »; et infra in eodem capite scribit : « Romæ singulis sabbatis jejunant »; quia vero sibi persuadeat Romanos qui reliquo anni tempore tam religiose sabbati jejunium observabant, ut etiam constat ex sanctis Hieronymo, Augustino et Leone, Quadragesimæ sabbata a jejunio absolvisse.

3° Quia hac in re fuisse hallucinatum Socratem constat ex prius laudatis SS. Leone, Petro Chryso. et Cassiano, ejusdem ætatis scriptoribus, qui jejunium quadragesimale quadragesima dierum, Romæ publica lege sancitum esse et observatum testantur. Porro non est mirum si græcus homo tanto locorum intervallo ab Urbe Romana distans Romanæ

Ecclesiæ ignarus fuerit. Forte huic errori occasionem dedit plurium Christianorum Ravennæ aut etiam Romæ relaxatio contra quam invehit S. Petrus Chrysol. supra.

Si dicas cum Dallæo non esse verisimile Socratem mentitum fuisse in re cujus prompta et expedita probatio in omnium oculis versabatur.

Resp. : Non assero mentitum, sed forte deceptum. Sed esto fuerit mentitus id nulli incredibile esse debet, qui conspexerit Dallæum ipsum in referenda Romanæ et Gallicanæ Ecclesiæ disciplina de jejunio impudenter fuisse mentitum; scribit enim lib. 1 *de Jejunio et Quadragesima* cap. 2, pastores Romanæ Ecclesiæ docere « reprehendi non posse, adeoque ecclesiastice vere jejunare qui hora sexta prandent et vespere cœnant.... neque aliud inter dies jejuniis sacros et eos qui sunt a jejunio liberi discrimen apud eos quidem apparet, nisi quod carne illis abstinent, his vescuntur; certe Ecclesiæ Romanæ pastores nihil aliud vel imperant vel exigunt, nisi ut jejunia ea lege colantur ». Et lib. 4 cap. 6, dicit jejunium Adventus sub pœna æternæ mortis ab omnibus observari. Numquid hæc sunt aperta et putidissima mendacia, hæc tamen potuit calvinista gallus circa mores præsentis suæ ecclesiæ; cur similiter non potuerit errare Socrates extraneus circa mores Ecclesiæ Romanæ.

Quantum ad Zozomenum, Cassiodorum et Nicephorum, dico ipsos sine discussione Socratem fere de verbo ad verbum secutos fuisse, adeoque non majorem mereri fidem.

Dices : Sed quis credat Cassiodorum maxime civem romanum disciplinam Ecclesiæ suæ ignorasse et ipsi falsa imposuisse?

Resp. Cassiodorum, sicut alia Socratis et Zozomeni errata exscripsit ita et illud potuisse exscribere : nullus namque ignorat tempore Zozomeni Pontificem Romanum in Ecclesia populum docuisse, cum id testentur S. Leonis sermones; scripsit tamen Zozomenus loco mox laudato : « In urbe Roma, nec episcopus nec alius quisquam in Ecclesia populum docet »; idque transtulit in suam historiam Cassiodorus sicut et alia. Neque id ne mini mirum videri debet, qui advertit consilium Cassiodori in historia illa tripartita aliud non fuisse « quam de singulis dictatoribus de florata colligere, et cum auctoris sui nominem in ordinem collocare », ut ipse monet in ejusdem historiæ præfatione.

Obj. 3° : Tertullianus lib. *de Jejun.* cap. 14

tantum meminit jejuniorum « Parascevis et sabbati seu Paschatis » : ergo.

Resp.: 1° Tertulliano, montanistæ, præsertim in hac materia scribenti contra catholicos, nullam esse fidem adhibendam. 2° Ibi horum jejuniorum tantum meminit, non quod his solis diebus jejunarent catholici, sed quia solemniora erant jejunia et in his conveniebant catholici cum Montanistis quoad xerophagias : insuper dici potest Tertullianum nomine Paschatis intelligere totum tempus illud antepaschale quod jejuniis consecrant catholici ; sicut lib. *de Idololatria* c. 14, nomine Pentecostes intelligit totum illud tempus quod decurrit a Paschate ad festum Pentecostes.

Obj. 4° : S. Leo serm. 4 *de Quadrag.* diserte testatur tertiam et quintam feriam apud Romanos a jejunio eximi : « Secunda, inquit, et quarta et sexta feria jejunamus, sabbato autem apud B. Petrum apostolum vigilias celebramus » : vigiliis autem adjungebantur jejunia : ergo.

Resp. hæc verba cum viginti circiter lineis adjunctis non esse S. Leonis sed in ejus sermonem irrepsisse atque assuta fuisse. Id constat ex eo quod non reperiantur in quinque codicibus mss. venerandæ antiquitatis et probatæ fidei, quos, inquit Natalis Alexandre sæc. 2, dissert. 4 evolvit Quesnel. Primus extat in regis christianissimi bibliotheca, n. 341 ; secundus in bibliot. illustris D. Thuanii, n. 49 ; tertius in eadem, n. 108 ; quartus in bibliot. Collegii Navarrici ; quintus in bibliot. S. Germani a Pratis. Et sane S. Leo ubique quadraginta dies jejunio antepaschali assignat.

Insuper dato hæc verba esse S. Leonis, intelligenda forent de jejunio quatuor dierum ante primam dominicam Quadragesimæ qui licet nondum tunc lege præciperentur, a multis tamen ex devotione jam observabantur ut testatur Maximus Taurinensis hom. habita in illud Evangelium quod legitur die Cinerum.

Obj. 5° : S. Aug. epist. 118 *ad Januarium* docet cuique liberum esse pro more patriæ suæ jejunare vel non jejunare quinta feria in Quadragesima. Et epist. 86 *ad Casulanum* asserit Romæ feriam quintam a jejunio esse immunitatem : ergo.

Resp. ad primum, S. Augustinum non illic loqui de qualibet feria quinta Quadragesimæ, sed de feria quinta majoris hebdomadæ, ut patet ex serie totius epistolæ et ex ipsa quaestione facta a Januario : « Quæris enim his verbis, inquit S. Aug., quid per quintam fe-

riam ultimæ hebdomadæ Quadragesimæ fieri debeat ». Liberum ergo fateor fuisse tempore S. Augustini in Ecclesia Africana jejunare vel non jejunare feria quinta in Cæna Domini, imo Missam celebrare aut Eucharistiam sumere, jejunum vel pransum, ut constat ex can. 29 concilii Carthag., idque ex quodam usu propter singularem commemorationem Cænæ Domini introducto : sed nego id liberum fuisse qualibet quinta feria Quadragesimæ.

Ad secundum dico S. Aug. ibi non loqui de jejunio Quadragesimæ, sed de jejuniis quæ per totum annum multi ex pia consuetudine Romæ observabant, ut constat ex ipso S. Aug. in eadem epist. ubi dicit fideles qui pietati studebant solitos fuisse quarta et sexta feria, necnon sabbato jejunare per totum annum ; feria autem quinta non jejunare, nisi paucos clericos et monachos.

Insuper dicendum quod si alicubi feria quinta in Quadragesima, erat a jejunio immunis, hæc relaxatio compensabatur per majorem hebdomadarum numerum, ut observavimus supra.

Obj. 6° : S. Gregorius Turonensis lib. 1° *Historiarum Francorum* cap. 31, tradit Perpetuum, episcopum Turon., circa annum 460 « instituisse jejunia, vigiliasque qualiter per circulum anni observarentur, quod hodie, inquit, apud nos tenetur scriptum ». Ille autem ordo jejuniorum quæ Perpetuus instituit erat diversus a cæterorum more, et feriam quintam et sextam tantum Quadragesimæ jejunio addebant : « De jejuniis, inquit, post Quinquagesimam quarta et sexta feria usque natale S. Joannis » : ergo.

Resp. Perpetuum instituisse jejunia et vigilias certis diebus per anni circulum extra Quadragesimam ; de jejunio vero Quadragesimæ quod jam ante institutum erat nihil sanxisse. Nec te moveat quod feria quarta et sexta post Quinquagesimam esse jejunandum decernat, non enim hic Quinquagesima antepaschalis intelligenda est, sed Quinquagesima Paschalis, hoc est quinquaginta dierum intervallum quod a Paschate ad Pentecosten decurrit, quo tempore non jejunabatur, unde dicit *post Quinquagesimam* esse jejunandum. Moris enim ecclesiastici tunc erat appellare Pentecosten *Quinquagesimæ solemnitatem*, quia est dies quinquagesimus a resurrectione Domini. Ita in concil. Aurelian. I, can. 25 ; in concil. Turon. II, can. 17 ; apud Cassianum collat. 21, cap. 11 et alibi.

Obj. 7° : Cassianus collat. 21. c. 27, scribit quosdam jejunare sex hebdomadas, alios septem. Basilius serm. 2 *de Jejunio*, non pluribus quam quinque diebus monet esse jejunandum. Ergo.

Resp. hæc conciliari ex prænotaminibus ad solutionem objectionum. Qui enim quinque tantum diebus jejunabant in hebdomada, septem hebdomadas jejunio consecrabant, et qui sex diebus in hebdomada jejunabant, sex hebdomadibus jejunium concludebant, ita ut utrobique forent triginta sex dies jejunii; computatis scilicet utrobique sex diebus ultimæ hebdomadæ.

Obj. 8° : S. Ambros. serm. 24 dicit aliquos sui temporis jejunare Quinquagesimam pro Quadragesima : ergo.

Resp. S. Ambrosium id referre quidem, sed non probare tanquam majorum auctoritate institutum, quin potius improbare tanquam ex particulari quorundam præsumptione institutum. Cæterum S. Ambrosium pro indubitato habere per quadraginta dies esse jejunandum ex ejus sermonibus de Quadragesima patet.

§ II.

A quo instituta sint jejunia Quatuor Temporum?

Dico : Probabile est jejunia Quatuor Temporum instituta esse ab Apostolis, licet aliqua diversitas supervenerit circa tempus.

Quidam probant primam partem ex illo Luc act. 27 : *Cum jam non esset tuta navigatio, eo quod et jejunium jam præterisset*. Sed alii volunt id intelligi de jejunio Judæorum. Unde efficacius

Prob. ex S. Leone. Is sermone primo de jejunio Pentecostes sic ait : « Hodiernam, dilectissimi, festivitatem descensione Spiritus sancti consecratam sequitur, ut nostris, solemne jejunium..... Repletis namque Apostolis virtute præmissa..... Non ambigimus inter cætera cœlestis sacramenta doctrinæ hanc spiritualis continentiae disciplinam de Paracleti magisterio primitus fuisse conceptam..... Hi itaque doctores qui exemplis et traditionibus suis omnes Ecclesiæ filios imbuerunt, tyrocinium militiæ christianæ sanctis jejunii inchoarunt... Quarta igitur et sexta feria jejunamus, sabbato apud B. Petrum apostolum vigilias celebremus ». Vigiliis autem annexum erat jejunium. Ex quibus evidenter liquet juxta S. Leonem apostolos et hoc jejunium observasse et posteris observandum indixisse.

Et serm. 2 de eodem jejunio dicit : « Hoc jejunium quod ex Apostolica traditione subsequitur sancta observantia celebremus..... Quarta igitur et sexta feria », etc. ut supra.

Idem sermone 7 *de Jejunio septimi mensis*, id est septembris, dicit : « Apostolica institutio, dilectissimi..... Ita veteris Testamenti decreta distinxit ut..... quæ dudum fuerant consuetudinis Judaicæ, fierent observantiæ christianæ ». Et in fine : « Quarta et sexta feria jejunamus », etc., ut ante.

Et sermone 8 de eodem jejunio : « Cui medicinæ (scilicet jejunio) cum tempus non sit congruum, hoc tamen habemus aptissimum, quod Apostolicis et legalibus institutis videmus electum, ut sicut aliis anni temporibus, ita in mense septimo spiritualibus nos purificationibus emendemus ».

Idem serm. 1 *de Jejunio decimi mensis*, hoc est decembris, sic ait : « Tria vero sunt quæ maxime ad religiosas pertinent actiones, oratio scilicet, jejunium et eleemosyna, quibus exercendis omne quidem tempus acceptum; sed illud est studiosius observandum quod Apostolicis accepimus traditionibus consecratum, sicut etiam decimus hic mensis morem refert veteris instituti, ut tria illa de quibus locutus sum diligentius exequamur..... Quarta igitur et sexta feria », etc., ut ante.

Restat solum jejunium vernum, sed cum serm. 8 prius laudato *de Jejunio septimi mensis*, dicat Apostolicis institutis jejunium esse electum in hoc mense « sicut aliis anni temporibus », et serm. 8 *de Jejunio decimi mensis* annumeret jejunium vernum aliis jejuniiis Quatuor Temporum : his nempe verbis : « Jejunium vernum in Quadragesima, æstivum in Pentecoste, autumnale in mense septimo, hiemale autem in hoc qui decimus est celebramus »; aperte colligitur SS. Pontificem censuisse singula quatuor anni temporum jejunia esse traditionis Apostolicæ.

His victus argumentis Dallæus, calvinista, lib. 4 *de Jejun.* c. 7, respondet, Ecclesiam Romanam tempore S. Leonis equidem jejunia servasse quatuor anni temporibus, sed negat hunc fuisse universalis Ecclesiæ morem.

Contra S. Leo serm. 7 *de Jejunio decimi mensis* cap. 2, dicit : « His autem conversionibus per providentiam gratiæ Dei addita sunt sancta jejunia, quæ in quibusdam diebus ab universa Ecclesia devotionem observantiæ generalis exigent ». Et serm. 4 *de Jejunio septimi mensis* c. 2 : « Quamvis autem unicuique nostrum liberum sit voluntariis castigationi-

bus proprium corpus afficere..... Quibusdam tamen diebus ab omnibus oportet celebrari generale jejunium, et tunc efficacior est sacratorque devotio, quando in operibus pietatis totius Ecclesiæ unus animus et unus est sensus ». Intelligere autem *per totam et universam Ecclesiam*, urbis Romæ Ecclesiam, per omnes, solos romanos cives, et per *generale jejunium* quod solis Romanis est proprium, ut facit Dallæus, non solum est ludere et cavillari, sed aperte abuti terminis.

Reponit hæreticus S. Leonem non reponere sicuti nos jejunium æstivum post Pentecosten, sed in Pentecoste. Verum jejunium in Pentecoste et post Pentecosten idem est S. Leoni, qui etiam illud post Pentecosten diserte collocat, *serm. 1 de Jejun. Pentecostes* prius laud.

Prob. secunda pars conclusionis : 1° ex concilio Moguntino, anno 813, sub Leone III et Carolo Magno, can. 34, ubi dicitur : « Constituimus ut quatuor anni tempora ab omnibus cum jejunio observentur, id est mense martio, hebdomada prima.... Similiter mense junio, hebdomada secunda.... Similiter mense septembri, hebdomada tertia, et in mense decembri, hebdomada quæ fuerit plena ante vigiliam Natalis Domini ». Refertur dist. 76. c. *Constituimus*.

2° Ex concilio Salegunstadiensi in eadem diœcesi Moguntina celebrato anno 1022 ubi vocatur « incertum jejunium Quatuor Temporum », et paulo aliter quam in Moguntina synodo assignantur tempora jejunii. Refertur ibidem cap. *de Jejunio*.

3° Ex epistola Goffridi abbatis circa annum 1129 in qua quærit ab Hildeberto, episcopo Cenomanensi, in qua hebdomada junii, jejunia essent celebranda : ergo.

Dices 1° contra primam partem conclusionis : in quibusdam brevioriis romanis legitur decima quarta octobris, sanctum Calixtum papam instituisse quatuor anni tempora quibus jejunaretur. Ipse Calixtus, in epistola *ad Benedictum episcopum* quæ citatur a Gratiano

dist. 76. c. *Jejunium*, scribit quod jejunium quod ter in anno celebrabatur, quater sit celebrandum ; unde eruitur saltem unum ex jejuniiis Quatuor Temporum ab ipso fuisse institutum : et Pontificale Damasi, quatuor illa jejunia ab ipso Calixto tradit instituta : ergo.

Quidam respondent in correctione brevioriis, loco priorum verborum hæc esse substituta : « Constituit quatuor anni tempora, quibus jejunium ex Apostolica traditione acceptum, ab omnibus servaretur » : ex quo colligitur hæc jejunia fuisse quidem ab Apostolis instituta, sed cum varietas accidisset, circa tempora quibus observarentur, Calixtus ea designavit. Ad ejus epistolam respondent sensum esse quod restituerit consuetudinem quater jejunandi, quæ apud aliquos ex parte lapsa erat, ita ut nonnisi ter jejunarent. Ad Pontificale Damasi, dicunt eo significari Calixtum fuisse primum, non qui hæc jejunia instituerit, sed qui scripto mandaverit id quod pia traditione prius servabatur. Sed

Resp. brevius et epistolam Calixti et Pontificale Damaso adscriptum, ex quibus, in quibusdam brevioriis irrepserant, quæ objiciuntur, nunc ab eruditibus explodi ut apocrypha et supposititia, proindeque nullius aut levissimæ auctoritatis esse.

Dices 2° : Tertullianus lib. *de Jejunio* cap. 2, scribit christianos docere nullum ab Apostolis impositum jejunium præter quadragesimale : ergo.

Resp. nullam fidem esse adhibendam Tertulliano scribenti contra catholicos, ex quo ab ipsis in Montani hæresim defecit : docebant quidem christiani nullam aliam Quadragesimam esse sibi impositam præter Quadragesimam antepaschalem (cum ipse Tertullianus cum suo Montano plures astrueret), sed non ullum aliud jejunium.

Quædam alia argumenta præoccupavimus in dissert. præced. in qua etiam sufficienter diximus, de origine aliorum jejuniorum sive abstinentiarum.

DISSERTATIO III.

De sobrietate et ebrietate.

G. Th. qq. 149 et 150.

ARTICULUS I.

DE SOBRIETATE.

Nota : Sobrietas dicitur a servanda *Bria*, id est mensura¹ : unde generalissime sumpta significat omnem moderationem animi a mensura non deviantis in quacumque materia : hoc sensu dixit Apostolus Rom. 12, *sapere ad sobrietatem*. Minus late sumpta sumitur pro temperantia quæ mensuram servat in delectationibus sensuum : hoc sensu dixit Apost. ad Titum 2 : *Sobrie, juste et pie vivamus*. Strictius sumitur pro virtute abstinentiæ : hi enim dicuntur sobrii, non solum qui parce bibunt, sed etiam qui parce manducant. Strictissime tandem sumitur pro moderatione potus inebriantis, de sobrietate hoc sensu sumpta hic agimus, qui definiri potest, virtus moderans affectum et usum potus inebriantis : ad cujus maiorem elucidationem

Dico 1° : Sobrietas versatur circa potum inebriantem, ejus affectum et usum moderans².

Prob.³. Virtutes quæ ab aliqua generali conditione virtutis nominantur, illam materiam sibi specialiter vindicant in qua difficillimum et optimum est hujusmodi conditionem servare ; sic v. g. fortitudo versatur circa pericula mortis ; temperantia circa delectationes tactus : atqui nomen sobrietatis sumitur a mensura, ut dictum est, et in usu potus inebriantis est optimum et difficillimum servare mensuram, quia usus moderatus multum confert, et modicus excessus multum lædit, sua fumositatem caput perturbans : ergo.

Dico 2° : Sobrietas est virtus specialis⁴ ; quia ubi est speciale impedimentum rationis, ibi necesse est esse specialem virtutem ad illud removendum ; virtus enim moralis ponitur ad conservandum bonum rationis : atqui potus

inebrians habet specialem rationem impediendi usum rationis, in quantum perturbat cerebrum sua fumositatem : ergo ad removendum hoc speciale impedimentum rationis requiritur specialis virtus quæ dicitur sobrietas.

Dico 3° : Quamvis sobrietas omnibus conveniat, quia omnes fugere debent mentis perturbationem et peccata inde nascentia, peculiari tamen ratione convenit adolescentibus et mulieribus ; item iis qui aliis præsumunt sive spiritualiter, sive temporaliter et senibus⁵.

Adolescentibus², quia propter fervorem sanguinis et spirituum, est in eis major pronitas ad concupiscentias quas oportet refrænari per virtutem.

Mulieribus³, quia facilius perturbantur, nec est in eis sufficiens robur mentis ad hoc quod concupiscentiis resistent : unde secundum Valerium Max., lib. 2. c. 1, mulieres apud Romanos antiquitus non bibebant vinum.

Senibus⁴, quia in eis ratio vigere debet ad aliorum eruditionem : unde Apost. ad Tit. 2. monet *senes ut sobrii sint*.

Iis qui præsumunt spiritualiter⁵, ut sunt episcopi, et alii Ecclesiæ ministri, quia mente devota debent spiritualibus officiis insistere : unde Apostolus inter cæteras virtutes episcopo necessarias, ponit sobrietatem. Iis vero qui præsumunt temporaliter ut sunt reges, principes, magistratus, etc., quia per sapientiam debent populum subditum gubernare.

ARTICULUS II.

DE EBRIETATE.

Quid sit ebrietas, et quale peccatum ?

Nota . Ebrietas dupliciter accipi potest⁶ :

¹ Q. a. 4. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ibid. 150. a. 1. o.

¹ Q. 149. a. 1. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. a. 2. o.

uno modo prout significat ipsum defectum rationis qui accidit ex multo vino potato (*per vinum* hic intellige omnem potum inebriantem). Et secundum hoc ebrietas non nominat culpam sed defectum pœnalem consequentem ex culpa.

Alio modo ebrietas nominat actum quo quis in hunc defectum incidit¹; qui actus potest causare ebrietatem dupliciter: uno modo ex nimia vini fortitudine præter opinionem bibentis: et sic etiam ebrietas potest accidere sine peccato, præcipue si non ex negligentia hominis contingat: et sic creditur Noë inebriatus esse, Gen. 9; alio modo ex inordinata concupiscentia et usu vini; et sic ebrietas ponitur esse peccatum: et continetur sub gula generatim sumpta, sicut species sub genere: dividitur enim gula generatim sumpta in comessionem et ebrietatem, ut dixi supra.

Itaque ebrietas, ut est peccatum definiri potest ex S. Thoma: « Voluntarius excessus in potu inebriante usque ad defectum usus rationis ».

Dicitur 1° *voluntarius*, dum quis se scilicet, attenta vini quantitate aut qualitate propriaque conditione prævidet se inde privandum usu rationis: aut dubitans non curat inquire: quia tunc defectus usus rationis inde sequens est voluntarius indirecte seu in causa. Unde τὸ *voluntarius* afficit non solum actum potandi, sed etiam ipsum defectum rationis inde sequentem, in quantum prævisus fuit aut potuit ac debuit prævideri secuturus ex tali potatione. A fortiori si esset directe volitus in se; ut si quis biberet expresse ut privaretur usu rationis, quod raro accidit.

Dicitur *in potu inebriante*; quia in hoc distinguitur ebrietas a gula striete sumpta, seu comessione, quod hæc sit excessus in cibo et potu non inebriante, ebrietas in potu inebriante: non enim comessatio dicitur a *comedendo*, sed, ut observat Sylvius ex Calepino post Varronem, dicitur a *Como* qui apud antiquos habebatur deus *crapulæ*; crapula autem committitur et in cibo et in potu.

Ex quo sequitur ex una parte quod excessus in potu non inebriativo ut lacte, vel etiam inebriativo, sed non de facto inebriante, seu non pertingente usque ad *defectum rationis* (hæ enim particulæ additæ sunt pro majori explicatione particulæ *inebriante*) non sit proprie ebrietas, sed gula seu comessatio et crapula, ut dicam infra. Ex altera parte sequitur quod qui aliunde quam ex potu, puta

ex odore lupuli, aut suffitu tabaci, privaretur usu rationis, non esset proprie ebrius, licet posset peccare, si id ipsi voluntarium esset.

Quidam addunt definitioni: *Voluptatis causa*. Verum, licet sic ordinarie fiat, id tamen absolute necessarium non videtur, arbitramurque eum qui repugnante potu ex complacentia pro amico aut metu mortis biberet usque ad privationem usus rationis fore proprie ebrium, sicut puella foret proprie fornicaria, quæ metu mortis consentiret fornicationi.

Ratio est, quia licet intemperantia, cujus ebrietas et fornicatio sunt species, versetur circa delectabile secundum sensum, non est tamen necesse quod versetur circa delectans actu, ut patet in ipsa temperantia quæ opponitur intemperantiæ et versatur pariter circa delectabile secundum sensum: qui enim manducaret moderate cibum secundum se delectabilem, sed in quo nullam perciperet delectationem, ut non infrequenter accidit viris sanctis mortificationi deditis, verum actum temperantiæ exerceret et proprie foret temperans: ergo similiter qui immoderato utitur potu secundum se delectabili, licet non actu delectante, est proprie intemperans, et si usque ad privationem rationis, proprie ebrius.

Confirm. 1° ex D. Th. qui reponit peccatum ebrietatis in « inordinata concupiscentia ex usu vini¹ », seu potus inebriantis: atqui qui sine voluptatē excedit voluntarie in potu usque ad privationem usus rationis, inordinate concupiscit et sumit potum inebriantem: ergo.

Confirm. 2° ex praxi: non enim pœnitentes se accusant quod voluptatis causa se inebriaverint, neque confessarii id inquirunt: ergo. His præmissis,

Dico: Ebrietas plene voluntaria, etiamsi semel tantum admissa, est secundum se peccatum mortale².

Dixi, *etiamsi semel tantum admissa*, contra quosdam qui contendunt præsertim ex S. Augustino et ex S. Thoma in prioribus opusculis, solam assuetudinem se inebriandi esse peccatum mortale.

Prob. 1° ex S. Scriptura. Apostolus ad Galatas 5 recenset ebrietatem inter peccata quæ a regno Dei excludunt: *Manifesta sunt*, inquit, *opera carnis.... homicidia, ebrietates, commessiones et his similia.... quoniam qui talia agunt regnum Dei non consequentur*. Et ad Rom. 13, enumerat ebrietatem inter opera tenebrarum quæ abjicienda sint ut possimus Christum

¹ Q. 150. a. 1. o.

¹ Q. 150. a. 1. o. — ² *Ibid.* a. 2. o.

inducere. Nec refert quod alibi Apostolus nominet ebriosos, ebriosi autem sunt qui ebrietatibus sunt assuefacti, quia sufficit quod alibi nominet *ebrietatem*; non enim omnia in omnibus locis dicuntur.

Prob. 2° ex SS. Patribus: Basilio hom. 14; Ambros. lib. *de Ecclesia, et Jejunio* c. 16; Chrysost. hom. 58 in *Matth.*; Hieron. epist. 83 et in cap. 5 ad Galatas; S. Cæsario serm. 131 et 132 in Apendice operum S. Aug., et aliis, qui acriter invehunt in ebrietatem ut peccatum mortale.

Prob. 1° 3°. Graviter repugnat rectæ rationi quod homo sciens et volens se privet usu rationis et potestate propinqua ad illum: atqui hæc præstat ebrietas plene voluntaria: ergo. Prob. maj.: inter alia hominis bona præstantissimum est usus rationis, quo nempe a brutis distinguitur.

Confirm. 2^a: ebrietas exponit ebrium periculo plura et gravia mala perpetrandi: quod si forte non sequantur, sunt tamen nata sequi ex illa: ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Genesis 43, legimus fratres Joseph fuisse inebriatos cum illo: ergo.

Resp. sensum esse, non quod biberint usque ad defectum usus rationis, sed ad satietatem et hilaritatem: vox enim *ebrietas* seu *inebriatio* sæpe usurpatur in S. Scripturis pro satietate et hilaritate, ut psal. 35: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ*; similiter alibi.

Obj. 2°: S. Aug. serm. 41 *de Sanctis*, aut potius S. Cæsarius hom. 8 alias S. Augustino adscripta et inter ejus sermones relata, dicit ebrietatem esse peccatum mortale, *si assidua sit*. Et S. Thomas q. 2. *ds Malo* a. 8. ad 3. Et q. 7. a. 4. ad 1, docet semel inebriari esse peccatum veniale, assidue autem inebriari esse peccatum mortale: ergo.

Resp. 3^a ad S. Aug. seu Cæsarium, assiduam ebrietatem ab eo dici peccatum mortale, non propter solam iterationem, sed quia non potest esse quod homo assidue inebrietur, quin sciens et volens ebrietatem incurrat, dum multoties experitur fortitudinem vini et suam habilitatem ad ebrietatem; cum e contra qui semel tantum inebriatur, possit ignorare et vini fortitudinem et suam infirmitatem, et sic ab omni peccato excusari.

Ad D. Thomam, quidquid hac in re senserit junior, certo certius est eum nobiscum

¹ Q. 150. a. 2. o. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.* ad 1.

hic sentire, cum ex ipso et conclusionem et ejus probationes et præcedentem responsionem habeamus: neque solum hic, sed etiam in cap. 13 ad Rom. lect. 3; in cap. 5. primæ ad Corinth.; et 1. 2. q. 88. art. 5. ad 1. eandem tenet sententiam.

Obj. 3°: Qui se privat usu rationis per somnum non peccat: ergo nec qui per potum.

Resp. neg. conseq. Disparitas est 1° quod somnus privet tantum actuali usu rationis, non propinqua potestate ad illum, sic, ut dormiens possit ad illum redire quando voluerit, potest enim ante somnum disponere, ut tali hora, qua voluerit excitetur, et excitatus statim est idoneus ad sua munia: e contra ebrietas non tollit tantum usum rationis, sed etiam potestatem propinquam ad illum, nec potest ebrius illum pro nutu recuperare, sed necessitatur in ejus privatione remanere, quandiu durat effectus immoderatæ potationis, ita ut, etiamsi vigilans, sit ineptus ad sua munia.

Altera disparitas est quod privatio usus rationis per somnum inducatur naturaliter, mediante quiete sensuum ad reparandas naturæ vires, per ebrietatem autem inducitur violenter ex causa illicita, vigilantibus sensibus ipsis.

Sed quid si quis aliquo pharmaco se posset statim ab ebrietate expedire.

Resp. cum nihilominus peccare mortaliter, vel quia privatio diuturnior usus rationis per se nata est sequi ex suo actu: in moralibus autem attenditur id quod per se et ordinarie contingit, non per accidens: vel quia non est certum quod ipse ratione carens sumet istud pharmacum aut quod ipsi statim porrigetur: vel quia non constat dari tale pharmacum quod sic subito ab ebrietate liberet absque violentia naturæ illata et capitis gravi læsione.

Obj. 4°: Ex subitanea aut diuturna capitis gyratione, ex odore lupuli aut recentis cerevisiæ, ex suffitu tabaci, quandoque quis fit rationis impos: atqui non ideo arguitur peccati: ergo.

Resp., ubi id foret plene voluntarium, non esse ab omni peccato excusandum: ægre tamen peccati lethalis accusarem, quia regulariter in his casibus, aut non absorbetur totaliter ratio, aut absorbetur mediante somno, aut statim sibi restituitur: cæterum si quid horum inebriaret sicut potus, eodem modo foret vitandum.

Obj. 5°: Non est peccatum spoliare volentem bonis suis: ergo nec se volentem spoliare ratione propria.

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est quod homo sit dominus bonorum fortunæ, et possit ideo cedere juri suo. Secus autem de bonis naturalibus præsertim ratione.

APPENDIX

Petes 1° utrum ut ebrietas sit peccatum mortale requiratur totalis privatio usus rationis.

Resp. negative, nisi velis neminem esse mortaliter ebrium quin fiat brutum aut truncus; sed sufficere existimo notabilem rationis perturbationem qua fit ut homo vix aut ne vix remaneat aptus suis actionibus communibus saltem, et facilibus, dirigendis: quia tanta perturbatio videtur graviter repugnare rectæ rationi.

Petes 2° quibus indiciis possit dignosci an homo ita sit ebrius ut peccet mortaliter?

Ante omnia debet confessarius diligenter perpendere an ebrietas sit plene voluntaria, saltem indirecte. Si enim quis nesciat potum esse immoderatum et inebriare potentem, potest esse ebrietas sine peccato¹; si percipiat potum esse immoderatum, non tamen æstimet esse inebriare potentem, ebrietas poterit esse cum peccato veniali; si proveniat ebrietas ex nimio calore, nimia loquacitate, aliave indispositione non prævisa, poterit esse sine peccato, aut cum peccato veniali pro quantitate negligentiae in prævidendo. Sed supposito quod ebrietas sit plene voluntaria in quantum eam homo prævidit, aut debuit ac potuit humano modo prævidere,

Resp. ad quæstionem, 1° ridiculum plane esse quod quidam dicunt, eum non esse mortaliter ebrium qui potest adhuc equum vel currum prætereuntem declinare ne lædatur, domum redire, lectum repetere; id enim et canes faciunt.

2° Quamvis linguæ balbuties, gressus titubatio, rerum circumstantium apparens gyratio, satis sæpe indicent ebrietatem mortalem, non sunt tamen certa ejus indicia, cum quandoque contingunt remanente fere integro usu rationis. Idem dic de vomitu qui quandoque ex nimio potu vere inebriante procedit, quandoque absque ebrietate ex vitiosa potus qualitate aut ex indispositione sumentis.

3° Certiora ebrietatis mortalis indicia sunt: 1° si quis faciat ea quæ sui compos nunquam facit, ut si vir aliunde modestus et probus blasphemet, turpia dicat aut faciat, rixas mo-

veat, vasa confringat, uxorem, liberos verberet, et similia; 2° si rerum principalium quas gessit sequenti die non recordetur, hæ enim facile retinentur, secus res minutæ quæ vix advertenter fiunt; 3° ut jam dixi, si suis actionibus communibus et facilibus dirigendis vix aut ne vix sufficiat.

Petes 3° utrum hi qui excedunt in potu inebriativo, absque tamen defectu rationis, quia vel a natura vel assuetudine facti sunt potentes ad bibendum, aut quia norunt aliquo pharmaco impedire ne deficiat ratio, peccent peccato ebrietatis proprie dictæ?

Resp. eos certo peccare, non tamen peccato ebrietatis proprie dictæ, sed peccato gulæ, quandoque venialiter, quandoque mortaliter, pro ratione excessus.

Prima pars est contra viginti Doctores Parisienses qui, quæstione secunda resolutionis quæ extat apud Pontas v° *Ivresse*, contendunt ex D. Thoma tales esse reos peccati ebrietatis; at immerito. Nam dicit S. Doctor hic art. 2 ad 2: « Plus sumere in cibo vel potu quam necesse sit, pertinet ad vitium gulæ, quæ non semper est peccatum mortale, sed plus sumere in potu scienter usque ad ebrietatem, hoc est peccatum mortale »; « Ebrietas autem, inquit a. 1. o, nominat actum quo quis in defectum (rationis) incidit »: ergo ubi non est defectus rationis non est ebrietas. Is etiam est sensus communis hominum qui non reputant aliquem ebrium, quantumvis potaverit, si defectum rationis non patiatur.

Ast, inquiunt, juxta S. Thomam hic art. 1. o, « ebrietas oritur ex inordinata concupiscentia et usu vini ». Bene quidem oritur, non tamen in hoc consistit, nisi intelligas *vini de facto inebriantis*.

Reponunt: S. Doctor ibidem ad 2 dicit: « Immoderatus usus vini est in quo peccati ratio consistit ». Distinguo: vini ut inebriantis, conc.; non inebriantis, neg. Addo verba S. Thomæ non satis fideliter referri; sic enim habet S. Thomas: « Immoderatus usus vini est voluntarius in quo peccati ratio consistit ». Quæ verba sensum omnino diversum important; his enim vult duntaxat ostendere S. Thomas rationem voluntarii in quo peccati ratio consistit, non deesse ebrietati, quia actus ex quo causatur est voluntarius. Id evidenter patet ex collatione argumenti quod sibi objicit cum responsione.

Dices insuper: Privatio usus rationis per se nata est sequi ex illa potatione, atqui, ut supra dictum est, in moralibus attenditur id quod

¹ Q. 150. a. 2. o.

est per se, et non id quod est per accidens : ergo.

Resp. dist. maj. : Privatio usus rationis per se nata est sequi ex illa potatione perseitate logica, seu ex natura rei, neg. maj., quia potationes non sunt inebriativæ nisi respective ad potantes; quod enim est nimium uni, quandoque non est satis alteri, et quod est inebriativum unius non est inebriativum alterius : perseitate morali, seu ordinarie et ut in pluribus, conc. maj. Unde respectu illorum qui ex intentione et electione liberi arbitrii possunt impedire et de facto impediunt, ne ex illa potatione sequatur privatio rationis, non est dicenda per se inebriativa, nec illi dicendi sunt ebrii proprie : sic a pari, qui sumeret venenum ordinarie et ut in pluribus occisivum, sed cujus vim vel ex robusta complexione, vel aliquo pharmaco, certo sciret et intenderet elidendam, non esset ideo homicida sui.

Inferes : Ergo qui ex intentione impediret inconvenientia nata sequi ex fornicatione, non esset reus peccati fornicationis. Item qui ex intentione impediret ne ebrietas auferat potentiam propinquam ad usum rationis, ab ea aliquo pharmaco se statim expediendo, non peccaret saltem mortaliter peccato ebrietatis, quod supra negavimus.

Resp. neg. utramque sequelam. Ideo enim prohibetur fornicatio quia per se et attentata natura actus ex ea sequi natus est defectus educationis prolis, sive autem sequatur sive non, stat semper quod ex se et ex natura actus sequi natus sit. Similiter ebrietas prohibetur quia per se et attentata natura rei, nata est auferre potestatem propinquam ad usum rationis, sive autem auferat de facto, sive non, semper stat esse per se et ex natura rei natam auferre. At vero excessus in potu non prohibetur lege prohibente ebrietatem, quia ex eo per se et ex natura actus nata est sequi ebrietas, nullus enim est absolute talis, sed ut dixi potationes sunt inebriativæ respective ad potantes, quarum quidam plus, quidam minus, absque ebrietate potare possunt, sed quia ex eo prævidetur secutura ebrietas; quod si non sequatur, quia ex intentione impeditur, non fuit prævisa, proindeque non cadit sub lege prohibente ebrietatem: si autem non sequatur quia per accidens et præter intentionem impeditur, fuit prævisa et indirecte volita in causa, sicque cadit sub lege prohibente ebrietatem, cujus reum constituit coram Deo potantem.

Secunda pars responsionis patet. Si enim, ut diximus supra, possit esse mortalis excessus in cibo absque ebrietate, quando nempe est enormis, quidni in potu? Hucque videntur spectare maledictiones latae in S. Scripturis; Isaïæ 5 : *Væ qui potentes estis ad bibendum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem*, id est liquores inebriativos; et Proverb. 23 : *Cui væ... nonne his qui commorantur in vino et student calicibus epotandis?* Ubi autem S. Scriptura comminatur væ solet reputari peccatum mortale.

Porro quantus debeat esse excessus, ut censeatur enormis proindeque mortalis? difficile posset hic determinari : id enim pendet non solum ex diuturnitate potationis, sed etiam ex quantitate et qualitate liquoris, ex capacitate aut incapacitate potantis aliisque circumstantiis : unde excessus qui censeretur enormis respectu unius, posset non esse enormis respectu alterius. Item posset esse enormis in quantitate unius liquoris et non alterius.

Petes 4° utrum uxor teneatur reddere debitum marito petenti in ebrietate?

Resp. non teneri ex justitia, quia illa petitio ebrii non est actus humanus magis quam somniantis, ac proinde non potest conjugem obligare : imo nec posset quandoque uxor reddere, si nempe periculum subesset effusionis seminis aut suffocationis fœtus. His seclusis potest contingere quod teneatur reddere ex charitate, si nempe animadvertat in marito periculum pollutionis aut commixtionis cum alia.

ARTICULUS III.

UTRUM LICEAT SE, VEL ALIUM INEBRIARE CAUSA MORTIS VITANDÆ AUT SANITATIS RECUPERANDÆ?

Id non licere causa vitandæ mortis ab aliquo intentatæ est communior sententia; id licere causa sanitatis recuperandæ ex consilio medici, est plurium et gravium auctorum sententia : Cajetani hic, Sylvestri, v^o *Jejunium* q. 3, Navarri in *Man.* c. 23 n. 119, et aliorum. Hunc autem ultimum casum esse metaphysicum plures existimant, quia non credunt dari talem morbum, qui non nisi ebrietate sanari possit. Cæterum in hypothesi quod detur,

Dico 1° : Probabilius est non licere se inebriare, neque causa vitandæ mortis ab alio intentatæ, neque causa sanitatis recuperandæ. Ita S. Anton. Angelus, Fumus, Sylvius, et alii.

Quantum ad primam partem, formalis est

auctoritas S. Augustini, aut potius nunc S. Cæsarii serm. 295 in appendice S. Aug: « So lent, inquit, ebriosi ita se excusare ut dicant. Persona potens me coegit ut amplius bibam, et in convivio regis non potui aliud facere. Ad excusandas excusationes in peccatis ista prætendimus, et quod implere nolimus, non potuisse nos dicimus.... Etiam si ad hoc veniretur ut diceretur: Aut bibas aut morieris, melius erat ut tibi caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur ».

Respondet Lessius id intelligendum esse de casu quo quis in odium virtutis temperantiæ alterum cogeret ad ebrietatem, vel de eo qui initio coactus, sponte tamen postea se inebriat; sed has glossas esse mere gratuitas et pro libitu fictas, patet ex toto contextu.

Probatur utraque pars ratione. Quod est ex se et intrinsece malum, nullo fine cohonestari potest aut licere, alias non foret intrinsece malum; atqui, ut patet ex dictis, privatio voluntaria usus rationis per nimiam potationem est ex se et intrinsece mala: ergo.

Confirm.: vera et propria ebrietas est secundum omnes peccatum mortale: atqui in hoc casu est vera et propria ebrietas: ergo. Prob. min. ex S. Thoma hic a. 2. o.¹: « Quando, inquit, aliquis bene advertit potum esse immoderatum et inebriantem et tamen magis vult ebrietatem incurrere quam a potu abstinere, talis dicitur ebrius, et sic ebrietas est peccatum mortale »: atqui is de quo in casu bene advertit potum esse immoderatum et inebriantem, et magis vult ebrietatem incurrere quam a potu abstinere: ergo.

Neque dicas ad proprie dictam ebrietatem requiri quod potus sumatur causa voluptatis, id enim S. Thomas non requirit, nec revera requiri ostendimus in definitione ebrietatis.

Obj. 1°: Potus in casu non est immoderatus: ergo. Prob. ant.: regula sumendi potus est bona corporis valetudo et præsentis vitæ necessitas, ut dicit S. Thomas hic ad 3 et patet ex dictis de temperantia: atqui potus inebrians supponitur in casu necessarius vitæ aut valetudini: unde S. Thomas ait ibidem: « Sicut quandoque contingit ut cibus vel potus qui est moderatus sano sit superfluous infirmo; ita etiam potest e converso contingere ut ille qui est superfluous sano, sit moderatus infirmo. Et hoc modo cum aliquis multum comedit vel bibit secundum consilium medicinæ ad vomitum provocandum, non est reputandus superfluous cibus vel potus »: ergo.

¹ Q. 150. a. 2. o.

Resp. dist. ant.: potus in casu non est immoderatus respectu sanitatis recuperandæ præcise, transeat ant.; non est immoderatus respectu ad bonum rationis servandum, neg. ant. Unde ad probationem dicendum quod regula potus sumendi aut cibi, sit quidem necessitas præsentis vitæ non tamen quomodocumque, sed convenienter ad bonum rationis, virtutes enim morales ordinantur ad bonum rationis servandum: et S. Thomas specialiter de virtute temperantiæ dicit¹: « Temperantia respicit necessitatem quantum ad convenientiam vitæ, quæ quidem attenditur non solum secundum convenientiam exteriorum rerum, puta divitiarum et officiorum, et multo magis secundum convenientiam honestatis: et ideo philosophus subdit quod in delectabilibus quibus temperatus utitur, non solum considerat ut non sint impeditiva sanitatis et bonæ habitudinis corporalis, sed etiam ut non sint præter bonum, id est contra honestatem ». Porro honestas seu bonum honestum est bonum rationis quæ absorbetur nimio potu inebriante.

Repones: S. Thomas sub finem responsionis ejusdem ad 3, supponens quod potus inebrians non sit necessarius ad provocandum vomitum, quia juxta ipsum potus aquæ tepidæ potest causare hunc effectum, concludit: « Et ideo propter hanc causam non excusaretur ab ebrietate »; ergo in suppositione quod potus inebrians esset necessarius ad vomitum ut hic supponimus, sentit S. Thomas, quod excusaretur ab ebrietate.

Resp. neg. consequentiam. Ut enim recte observat Sylvius hic, S. Doctor simpliciter negat potum inebriantem esse necessarium ad vomitum, et ideo non excusari illum qui ita potaret. Quid autem foret dicendum casu quo talis potus esset necessarius, non exprimit, eo quod non credat necessarium.

Obj. 2°: In casu non intenditur privatio usus rationis, sed sanitas tantum: ergo non est ebrietas formalis, sed materialis tantum.

Resp. dist. ant.: non intenditur directe privatio usus rationis, conc. ant.; non intenditur indirecte et quidem efficaciter, neg. ant. Cum scienter ponatur causa ex qua prævidetur secutura: quinimo potest dici ebrietas, in casu, directe intenta ut medium ad sanitatem.

Inst.: Licet matri prægnanti sumere medicinam directe tendentem ad sanandam morbum, licet inde timeatur ejectio fœtus in-

¹ Hic q. 141. a. 6. ad 3.

nimati : ergo similiter licet sumere potum directe tendentem ad sanitatem, quamvis inde sequatur privatio usus rationis.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod in secundo casu, potus directe tendat ad ebrietatem, cum sumatur ut inebriativus. In primo autem casu, medicina non tendit directe ad ejectionem foetus, quia non sumitur ut ejectiva, nec ut ejectura illum, alioquin nec licita foret.

Urgebis : Qui ex rationabili causa narrat peccatum alterius, unde sequitur ejus diffamatio, non censetur reus diffamationis formalis, sed materialis tantum : ergo similiter.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod non sit detractio formalis nisi sit injusta, non est autem injusta, ubi sit ex causa rationabili, quia tunc diffamatus non est rationabiliter invitus.

Obj. 3°: Non absurdum judicat recta ratio ad breve tempus usu rationis destitui, ut recuperata sanitate munia rationis melius praestentur quemadmodum etiam dormientibus contingit : ergo.

Resp. neg. ant. Absurdum enim judicat recta ratio fieri mala moralia ut eveniant bona temporalia : probavimus autem quod privare se violenter usu rationis et potestate propinqua ad illum, sit intrinsece malum non minus quam mendacium aut fornicatio : unde sicut recta ratio non dictat licitum esse mendacium aut fornicationem ad salvandam vitam, ita nec se inebriare. Quod additur de dormientibus solvimus articulo praecedenti, obj. 3.

Obj. 4°: Licet sibi amputare membrum ad salvandam vitam : ergo et se privare ad tempus usu rationi.

Resp. neg. conseq. Disparitas est 1° quod recta ratio dictet bonum totius esse servandum cum detrimento partis in eodem genere; non dictet vero bonum inferioris ordinis esse servandum cum detrimento boni praestantioris et superioris ordinis, quale est bonum rationis respectu vitae temporalis. 2° Mutilatio praecise secundum se, non est intrinsece mala cum in pluribus casibus liceat, sed tunc solum quando non subest causa legitima : ebrietas autem est intrinsece mala, sic ut in nullo casu liceat magis quam mendacium aut fornicatio; unde si argumentum concluderet, probaret pariter licere mentiri aut fornicari ad salvandam vitam.

Dico 2° : Non est licitum alterum inebriare aut inducere ad ebrietatem, jussu vel suasionem propter quodcumque malum vitandum,

sive mortem, sive deflorationem, sive prodictionem civitatis aut patriae.

Sequitur ex praecedenti; quia sicut inebriare seipsum est intrinsece malum, ita et inebriare alterum; non sunt autem facienda mala ut eveniant bona, ad Rom. 3. Confirm.: non esse licitum inducere aliquem ad fornicandum propter assignatos fines, etiamsi aliis mediis obtineri non possent : ergo neque ad se inebriandum, cum inebrietas non sit minus intrinsece mala quam fornicatio.

Dices cum Lessio cap. 3. dub. 4 : Licet suadere et inducere ad minus malum ut vitetur majus : atqui hic nihil aliud fit, licet non ita exprimatur : v. g. scis aliquem certo occisurum inimicum, adulterium commissurum, proditurum civitatem, etc., tu ipsum inebrias, aut inducis ad ebrietatem, ut sic fiat impotens ad perpetranda haec scelera, sicque per istud minus malum, majus impediatur : ergo.

Resp. dist. maj. : licet inducere ad minus malum reduplicative qua minus ita quod obiectum inductionis sit omissio, aut ut ita dicam, minoritas majoris mali, conc. maj.; ad minus malum absolute, neg., et ad hunc sensum distincta min., neg. conseq. Verum est ergo quod cum quis certo animo concepit perpetrare aliquod peccatum, liceat ipsi suadere ut non committat totum, sed partem duntaxat formaliter aut virtualiter inclusam in toto : ut si volenti furari mille, suadeas furari centum tantum; volenti occidere, ut spoliare tantum aut verberet et sic dimittat; volenti adulterari, ut fornicetur tantum cum soluta indeterminate; volenti prodere civitatem, ut potius exspoliet aërium, quae sunt exempla Lessii : quia in his et similibus non suades homini ut peccatum faciat, sed ut partem peccati omittat, qui a toto non potest abduci, ita quod obiectum tuæ suasionis sit omissio aut diminutio majoris mali. At inducere hominem ad peccatum etiamsi minus committendum, quod ille nec formaliter nec virtualiter decreverat committere, est vera inductione ad malum peccati et scandalum activum; et quamvis inducens in animo suo spectet impedimentum majoris mali, actio tamen ejus ut exterius fit simpliciter et absolute inducit alterum ad novum peccatum non minus quam si ducere eum ad lupanar, ut carnalibus delectationibus occupatus, grave malum quod meditatur non perficiat; quod non potest a quoquam admitti ut licitum. Unde tantum abest ut illius de quo in casu peccatum minus quin potius augeam, cum praeter ma-

lam voluntatem gravius peccatum committendi, quam non tollit, sed tantum sopit ebrietas, inducam ipsum ad novum ebrietatis peccatum. Non ergo videtur excusandus cum Lessio, is qui captus a latronibus et ad tabernam ductus, ipsos inebriavit, ut fugeret.

Sed numquid saltem licitum foret cooperari ad hoc ut proditor aut alius graviter peccaturus se inebriet præter intentionem, v. g. provocando ipsum ad potum generosum cujus vim ignorat, aut clam infundendo in potu aliquid inebrians? Affirmat Layman cum pluribus recentioribus, quia talis isto potu non peccabit.

Resp. nihilominus id mihi non magis licitum videri quam si impelleres puerum, amentem, aut ebrium ad impudica, ad blasphemias, aut similia jure naturæ mala: quemadmodum enim hæc tibi imputarentur ut causæ morali, ita et hujus ebrietas. Horum ratio est, quia quæ per se et intrinsece sunt mala et turpia, ideoque jure naturæ prohibita a quocumque fiant, semper sunt mala et turpia, nec a peccato formali excusantur nisi defectu voluntarii: hoc ipso autem quod ad ea impellis aut inducis, sunt tibi voluntaria; unde quod in aliis est peccatum materiale tantum, fit tibi formale.

Petes quid censendum sit de amico qui ex urbanitate et amicitia urget amicum ad potum, unde tandem inebriatur.

Resp. ¹: Sicut ille qui inebriatur excusatur a peccato si ignoret fortitudinem vini, ita et ille qui invitat aliquem ad bibendum excusatur a peccato, si ignoret talem esse conditionem bibentis ut ex hoc potu inebrietur. Sed si ignorantia desit, neuter a peccato excusatur; vel mortali si uterque præviderit aut prævidere potuerit inde secuturam ebrietatem, vel veniali si fuerit venialis tantum negligentia in prævidendo. Hinc

Inferes 1° provocantes se ad haustus æquales non raro peccare mortaliter, quia inde non raro sequitur ebrietas, quam possunt et debent prævidere.

Inferes 2° gloriantes quod alios inebriaverint secundum se peccare mortaliter; quia gloriari seu se jactare de peccato mortali, peccatum mortale est.

Inferes 3° ministrantes potum iis quos prævident se inebriaturos peccare mortaliter, nisi excusentur ratione notabilis damni ex denegatione secuturi; ut dixi latius art. 9 de Jejunio. Require ibi.

¹ Hic a. 1. ad 3.

Quid dicendum tam de potantibus quam de ministrantibus potum tempore divini officii, diebus dominicis et festis?

Resp.: Quamvis id secundum se non videatur mortale peccatum, non enim puto tam rigore prohiberi, imo dum sit ex necessitate, nullum sit peccatum; si tamen fiat, ut sæpe fieri solet, cum scandalo, puta si publice, si cantando, clamando, nugando, saltando, etc., difficile a peccato mortali excusarem tam potantes quam ministrantes potum. Id enim graviter offendit pios et notabiliter repugnat Religioni, quam eo præsertim tempore colere debent fideles.

ARTICULUS IV.

UTRUM EBRIETAS SIT GRAVISSIMUM PECCATORUM?

Dico: Ebrietas non est gravissimum peccatorum, est tamen grave et maxime fugiendum ¹.

Prob. prima pars ². Peccata quæ sunt directe contra Deum sunt graviora peccato ebrietatis: ergo. Prob. ant.: tanto gravius est peccatum quanto majus est bonum cui directe opponitur et quo privat: atqui bonum divinum est majus quam bonum humanum: ergo peccata quæ sunt directe contra Deum sunt graviora peccato ebrietatis quod directe opponitur tantum bono rationis humanæ.

Dices: Saltem inter peccata quæ opponuntur virtutibus moralibus ebrietas videtur gravissimum; quia peccata quæ opponuntur aliis virtutibus contrariantur tantum rationi; ebrietas autem tollit usum rationis: ergo.

Resp. ³ quod plus habeat mali id quod contrariatur rationi, quam quod ad horam usum rationis tollit: usum enim rationis qui tollitur per ebrietatem potest esse bonus et malus, sed bona virtutum quæ tolluntur per ea quæ contrariantur rationi, sunt semper bona.

Prob. secunda pars 1° auctoritatibus Scripturæ et Patrum quas retulimus in probatione conclusionis primi articuli.

Prob. 2° ratione. Ultra quod ebrietas, ut diximus, tollit ab homine bonum ejus præstantissimum, nempe usum rationis et assimilatur bruto, est insuper ipsi fons et radix plurium et gravissimorum malorum tam spiritualium quam temporalium.

Primi generis sunt, impudens libido mul-

¹ Hic a. 6. o. — ² Ibid. — ³ Ibid.

tiplicis speciei, rixæ, contentiones, pugnae, homicidia, blasphemiae, etc.

Secundi generis sunt infirmitates omnis generis, podagra, chiragra, membrorum tremor, capitis dolor, viscerum resolutio, sanguinis corruptio, linguae balbuties, sensuum dissipatio, memoriae jactura, mentis hebetudo, bonorum fortunae dilapidatio, etc. Hæc enim et alia ex ebrietate sequi, infausta et quotidiana experientia testante, nemo non novit.

Petēs quo ergo fato pestis tam exitiosa vulgæ æstimetur leve peccatum apud certas nationes?

Resp. Quinque causas assignat doctissimus Sylvius, quarum præcipua reducitur ad pravam consuetudinem introductam sub prætextu testificandi et fovendi sinceram amicitiam quam istæ nationes præ cæteris colunt. In hunc enim finem ipsi primates et opulentiores viri, aliunde honesti et probi, convivia sæpe instituunt, sæpius potationes urgent, ad majores haustus excitant, ac tandem inebriantur: quorum exempla sine scrupulo secuti plebei, comessiones et computationes et inde natas ebrietates in consuetudinem vertunt: « Peccata autem, inquit S. Aug. *Enchyrid.* c. 80, quamvis magna et horrenda, cum in consuetudinem venerint, aut parva aut nulla esse creduntur ».

ARTICULUS V.

UTRUM EBRIETAS EXCUSET A PECCATO MALA QUÆ EX EA FIUNT?

Dico 1º: Ebrietas involuntaria excusat a peccato mala quæ ex ea fiunt, quia non sunt voluntaria, neque in se, neque in causa¹.

Unde sequitur quod si ebrietas sit tantum venialis ob defectum sufficientis advertentiæ et voluntarii, peccatum inde sequens, v. g. blasphemia, sit etiam tantum venialis; quia cum sit tantum voluntaria in causa, non est magis culpabilis quam ipsa causa.

Dices: Pollutio secuta ex tactibus libidinis inter conjuges est mortalis: atqui tamen illi tactus sunt tantum veniales: ergo similiter.

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est quod tactus libidinosi non sint veniales ex imperfectione deliberationis, sed quia fiunt intra limites matrimonii; cum ergo proxime influant in pollutionem et sint deliberate voliti, ita et ipsa pollutio est perfecte volita in

¹ Hic a. 4. o.

sua causa; nec proinde habet unde excusetur a mortali. At ebrietas quæ est causa blasphemiae in casu posito, non est perfecte volita, nec consequenter blasphemia ex illa sequens, unde a mortali excusatur.

Dico 2º: Si ebrietas fuerit plene voluntaria et culpabilis non excusat a peccato mala quæ prævisa sunt aut debuerunt ac potuerunt humano modo prævideri ex ea secutura¹: quia tunc sunt sufficienter voluntaria in causa.

Excusat autem, si nec prævisa sunt, nec potuerunt humano modo prævideri ex ea secutura; quia tunc non sunt voluntaria, neque in se neque in causa. Quamvis enim causa sit voluntaria, non est tamen voluntaria ut causa effectus qui non potuit rationaliter in ea cognosci.

Dices: S. Thomas hic o. dicit peccatum sequens ebrietatem esse voluntarium ex hoc quod ebrius se inebriando dat operam rei illicitæ: « Si actus præcedens, inquit (quo nempe se inebriavit), fuit culpabilis, sic non totaliter aliquis excusatur a peccato sequenti, quod scilicet redditur voluntarium ex voluntate præcedentis actus, in quantum scilicet aliquis dans operam rei illicitæ, incidit in sequens peccatum»: ergo non requiritur quod fuerit prævisum.

Resp. S. Thomam debere secum conciliari. Docet autem S. Doctor 1. 2. q. 20, quod effectus sequens non addat ad bonitatem aut malitiam actus ex quo sequitur, nisi sit præcogitatus, aut sequatur per se, proindeque potuerit facile prævideri. Et q. 76. a. 3, docet quod qui percuteret aut occideret hominem, sciens esse hominem, nesciens autem esse patrem, reus esset homicidii, non tamen patricidii, et tamen vacat rei illicitæ.

Et sane quod invincibiliter ignoratur, nullo sensu potest dici voluntarium, atqui effectus qui non fuit prævisus, nec humano modo prævideri potuit secuturus ex actu sive licito, sive illicito, invincibiliter ignoratur; ergo non est voluntarius, nec per consequens culpabilis.

Confirm.: effectus malus sequens ex actione licita, in qua nec fuit prævisus nec potuit prævideri est involuntarius, quia est invincibiliter ignoratus; ergo etiam sequens ex actione illicita: unde, secundum communem sententiam, Judas accedens ad Thamar excusatur ab incestu, quod ignoraret eam esse suam nurum, et tamen vacabat rei illicitæ.

At forte actio mala quia mala, majorem in-

¹ Hic a. 4. o.

gerit notitiam effectus? Sed et hoc falsum est, et contra præsentem hypothesim: supponitur enim quod nec prævisus fuit, nec potuit humano modo prævideri.

Dicendum itaque quod S. Thomas supponat in objectione, effectum quem dicit esse voluntarium, fuisse prævisum aut potuisse prævideri: nec tamen ideo frustra dicit esse voluntarium ex eo quod detur opera rei illicitæ: quia licet, ut effectus sequens ad causam sit voluntarius, requiratur quod fuerit prævisus, aut potuerit prævideri, id tamen non semper sufficit; sed insuper requiritur quod ponens causam unde sequitur non habeat jus illam ponendi: etenim Christus, v. g. prævidit multa mala secutura ex Evangelii prædicatione, non tamen fuerunt ipsi voluntaria, quia habebat jus ponendi causam. Sic etiam puellæ modeste ornatae eunti ad ecclesiam, non est voluntarium peccatum adolescentis eam inspicientis, licet illud præviderit, quia habet jus eundi ad ecclesiam, nec tenetur ab auditione Missæ ut istud peccatum impediatur; et sic sexcenta alia. Sed quando causa est secundum se illicita, nullus habet jus eam ponendi, unde, si effectus malus sequens ex illa fuit prævisus aut potuit prævideri, imputatur moraliter ut voluntarius, quia datur opera rei illicitæ quæ debuit omitti. Sic interpretantur S. Th. Cajetan, Sylvius, et alii ejus interpretes.

Repones: Cui voluntaria est causa, voluntarius est effectus; ut enim dicitur communiter, qui vult causam vult effectum: ergo.

Resp. dist. ant.: cui voluntaria est causa, voluntarius est effectus qui ex causa sequitur per se et ut in pluribus, conc.; sic qui vult fornicari publice, vult scandalum inde secutum, quia id facile potuit prævideri: cui voluntaria est causa, voluntarius est effectus qui per accidens et ut in paucioribus sequitur, subdistinguo: si ponens causam non habeat jus illam ponendi, ut explicatum est, et insuper effectus fuerit prævisus aut potuerit prævideri, conc.; secus, neg. Patet ex dictis.

Hinc inferes 1º, ei qui solet in ebrietate blasphemare, rixari, impudica agere aut dicere, et similia, ultra peccatum ebrietatis hæc omnia imputari ad culpam, et in confessione distinguenda, quia vel prævisa fuerunt, vel potuerunt facile prævideri secutura. Imo, quamvis per accidens de facto non sequerentur semel, horum tamen est reus eo quod ea voluerit in causa ex qua sequi solent; idque est explicandum in confessione.

Inferes 2º eos qui per ebrietatem scienter sibi causant morbos, podagram, v. g., gravem capitis dolorem, etc., ad plures dies, peccare etiam mortaliter contra charitatem propriam, iisque imputari omissiones Missæ de præcepto, jejunii ecclesiastici, recitationis breviarii, quas prævidere potuerunt secuturas ex morbo per ebrietatem causato: imo etiam valde probabiliter teneri ad restitutionem pro rata omissionis officii.

Inferes 3º e contra, eum qui solet in ebrietate dormire aut ridere, aut pacifice se gerere, si semel accidat quod blasphemet, aut rixetur, id ei non imputari ad culpam, quia non potuit humano modo prævidere secuturum. Imputari ad venialem culpam si levis fuit ratio timendi ne sequeretur. Quia in tantum est voluntarium et imputabile, in quantum fuit prævisum aut potuit prævideri. Habes itaque quod in ebrietate etiam mortali, peccatum sequens quandoque mortale, quandoque veniale, quandoque nullum.

Petes 1º quid dicendum de illo qui pro prima vice se inebriat, respective ad effectus sequentes ex ebrietate.

Resp. non posse dici ipsi omnino involuntarios, quia fuit illi causa timendi ne, ratione privatus, plura non facienda faceret: neque omnino voluntarios, quia non potuit certo prævidere quod aliquid mali, et quid mali faceret. Unde censeo peccata inde commissa, non omnino excusari, quia non sunt omnino involuntaria; minui tamen, quia minuitur voluntarium. An autem usque eo minuantur ut de mortalibus fiant venialia? dicat me doctior, aut audacior.

Petes 2º quandonam peccata ex ebrietate commissa imputantur ebrio, an quando se inebriat, an quando ea committit?

Resp. imputari inchoative quando se inebriat, consummative quando ea committit, ut dicitur de peccato omissionis in tractatu *de Actibus humanis*.

DIGRESSIO HISTORICA.

DE EBRIETATE NOE ET LOTH.

Noë, transacto diluvio, egressus de arca, cepit vir agricola colere terram et plantavit vineam: bibensque vinum inebriatus est et nudatus in tabernaculo suo. Ita narratur Gen. 9.

Loth, egressus Sodoma, ivit Segor, et cum illic adhuc timeret conflagrationem, ascendit in montem et ibi mansit in spelunca cum

duabus filiabus, quæ, cum crederent nullum virorum remanere super terram, una et altera die, patrem inebriaverunt, dormiveruntque successive cum illo ut ejus semen suscitant, et sic conservaretur genus humanum : ex eoque conceperunt et pepererunt, scilicet natu major Moabum qui fuit pater Moabitarum, natu minor Ammonem qui fuit pater Ammonitarum. Ita Genes. 19.

Quantum ad Noë, quæstio est utrum absolute et proprie inebriatus fuerit, et in hac hypothesi, utrum se inebriando peccaverit? Quantum ad Loth, utrum tam ejus ebrietas quam inde secutus incestus cum filiabus fuerit culpabilis. Pro quo

Dico 1° : Probabile est Noë non fuisse absolute et proprie ebrium, sed mero duntaxat incaluisse.

Ita posse intelligi ebrietatem Noë tradunt S. Chrysost. hom. 29 in Genes.; Jansenius in Cap. 31 Ecclesiastici, et Estius hic. Ratio est quia vinum jam fuisse in usu ante Noë indicat S. Scriptura Eccli. loco cit., ubi dicitur : *Vinum ab initio in jucunditatem, non ad ebrietatem creatum*. Quod autem dicatur Noë plantasse vineam, eodem sensu debet intelligi, quo dicitur cœpisse exercere terram, rursum scilicet replantans quæ erant disjecta per diluvium ; proindeque virtus vini non fuit incognita Noë qui tunc erat sexcentorum annorum : atqui non est verisimile virum justum se potu, cujus vis conscius erat, ingurgitasse usque ad pudendam ebrietatem : ergo.

Nec obstat vox S. Scripturæ *inebriatus* : hæc enim non semper in S. Scripturis accipitur pro absoluta ebrietate, sed etiam subinde pro largiori et hilari, honesta tamen potus sump-tione, ut patet ex cap. 23 Genes., ubi de Joseph et fratribus ejus dicitur : *Biberuntque et inebriati sunt cum eo* ; et ex I Machab. 16, ubi legitur : *Cum inebriatus esset Simon et filii ejus* ; et Psal. 35 : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ*.

Non obstat etiam quod dicatur Noë inverecunde *nudatus* : non enim hæc nudatio necessario est adscribenda turbationi rationis ex ebrietate, sed vel motui naturali dormientis vel casui : facile enim contingit quod dormientes, præsertim si potu etiam absque ebrietate, aut aliunde incaluerint, operimenta a se projiciant.

Dico 2° : Ad minus æque probabile est, Noë absolute et proprie fuisse inebriatum : non peccavit tamen se inebriando, imo ejus ebrietas fuit mystica¹.

¹ Hic a. 1. o.

Prima pars est Theodoretæ q. 56 in Genes.; S. Chrysost. hom. 29, in Genes.; Cyrilli Alexand. lib. 11 *Glaphyrorum in Genes.* ; S. Hieronymi epist. 22 c. 4 ; Alcuini, Lyrani, Dionysii Carthus., Abulensis, Pererii et aliorum communiter. Isque videtur S. Scripturæ sensus magis obvius et naturalis.

Secunda pars est communis contra Calvinum : et patet, quia Noë inexpertus et nescius vim vini, illud bibit, sicut antea bibebat aquam. Ipse enim primus vineam plantavit, non quod antea ab initio mundi non fuit plantata et a Deo cum aliis plantis creata, sed quia primus renascentes post diluvium variarum vitium radices plantavit, in vineta distribuit, excoluit, ex earum racemis, postquam adoleverunt, liquorem expressit, et bibit, quod antea non fuerat factum.

Unde S. Chrysostomus hom. 29 in Genes. ait : « Verisimile est quod antea et ab initio fuerit in sex illis diebus vinea creata..... nec tamen usum fructus ex illa manifestum fuisse. Nam si fuisset ab initio notus omnino Abelis tempore, inter oblatas hostias et vinum libassent. Verum quia ignorabant adhuc fructus usum, planta hac usi non sunt ; hic autem (Noë scilicet) agriculturæ studiosus et magnæ diligentiae, forte etiam fructum degustavit, et contritis botris vinum fecit eoque usus est : et quia neque ipse gustaverat prius, neque alium sciebat qui gustaverat, ignarus quæ mensura uti debebat, per ignorantiam in ebrietatem incidit ».

Ad locum Ecclesiastici qui objicitur in prima conclusione, resp. vinum ab initio creatum fuisse in jucunditatem, quia a mundi exordio fuit creata vitis ex qua vinum exprimi potest. Si dicas non esse verisimile quod toto tempore ante diluvium, nemo fructum vitis gustaverit. Respondeo forte gustatum fuisse esu, non potu.

Tertia pars est S. Augustini lib. 15 de Civitate c. 1 ubi dicit, Noë ebrietatem fecisse, « prophetis gravidatam sensibus et velatam tegmine ». Et Hieron. contra Luciferianos, ubi hæc habet : « Egressus ex arca Noë vineam plantavit, et bibens de ea inebriatus est : notus quoque in carne Christus Ecclesiam plantavit et passus est. Nudatum patrem irrisit major filius, et minor textit : et Deum crucifixum irriserunt Judæi et honoraverunt Gentes ».

Dico 3° : Ebrietas Loth non videtur posse excusari a toto saltem peccato, etsi forte a tanto : bene tamen ejus incestus.

Ita S. Aug. quoad utramque partem lib. 22 *cont. Faust.* c. 44, ubi ait: «Culpandus est quidem Loth, non tamen quantum ille incestus, sed quantum illa meretur ebrietas».

Prima pars prob. Ebrietas fuit voluntaria Loth: ergo. Prob. ant.: non est verisimile Loth, virum divitem et hospitem, ignorasse vim vini, quam ipsæ ejus filiae bene perspectam habebant: ergo.

Si dicas Loth liberalius bibisse ut suum et filiarum mœrorem liniret, respondet S. Aug. loco cit. talem adhibere consolationem non decuisse virum justum. Si addas aliqua Sodomitarum arte, mixtis fortasse aromatibus cum vino, potuisse filias paucis poculis patrem inebriare, respondet ibidem S. Aug.: «Mirum si hoc Scriptura divina taceisset».

Inst. cum Sylvio in cap. 19 Genesis, Loth ex mœrore et itinere fatigatum atque inde siticulosum, plus solito bibisse, et præter omnem expectationem inebriatum fuisse.

Resp. dato sic accidere potuisse in prima ebrietate, non tamen in secunda quæ sequenti die contigit; cessaverat enim, tum defatigatio et exinde nata sitis, atque Loth prima edoctus ebrietate, ad secundam magis debuisset esse circumspectus. Nec sane verisimile est quod ait doctissimus Sylvius, ipsum neseivisse se prima nocte fuisse inebriatum. Cæterum, hæc quæ obijciuntur probant quod in conclusione dixi, Loth excusari, si non a toto, saltem a tanto.

Secunda pars quæ est communis, probatur

contra Natalem Alexandrum. Ille incestus non fuit Loth voluntarius neque in se neque in causa: non in se, quia rationis impos, ebrius nempe, illud commisit; non in causa, quia in ea nec prævisus fuit, nec potuit humano modo prævideri; quis enim tale quid ex ebrietate secuturum unquam somniasset? Ergo. Unde Theodoretus q. 70 in *Genes.* dicit: «Nemo profecto merito Loth reprehenderit ob istam mixtionem: nesciebat enim quid ageret».

Quantum ad filias Loth, SS. Irenæus, Chrysostomus, Ambrosius et alii ipsas excusare conantur; sed probabilior est et communior sententia S. Aug. lib. 22 *cont. Faust.* c. 43, qui, licet eas aliquatenus excuset quod non ardore libidinis, sed ad conservationem generis humani, quod periisse isto incendio putabant, cum patre essent congressæ, dicit tamen: «Potius nunquam esse matres, quam sic uti patre, debuerunt».

Et ratio est 1° quia error quo credebant totum genus humanum periisse, non videtur invincibilis, cum perspicierent urbem Segor servatam, aut saltem ea de re patrem potuissent et debuissent consulere. 2° Dato hunc earum errorem fuisse invincibilem, non ignorabant saltem invincibiliter, illicitum esse se patri miscere, siquidem ex horrore facinoris, non ausæ sunt illud proponere patri, sed ipsum inebriaverunt ut ab ebrio et nesciente extorquerent, quod a vigilante et sano nunquam obtinuissent.

DISSERTATIO IV.

De castitate, pudicitia et virginitate.

D. Th. q. 151 et 152.

ARTICULUS I.

DE CASTITATE ET PUDICITIA.

Nota 1°: Castitas dicitur a castigando; sicut enim pueri dum castigantur, emendantur, si vero suæ voluntati dimittuntur, pejores fiunt: ita concupiscentiæ, quæ assimilantur pueris,

¹ Q. 151. a. 1. et 2. o. et ad. 2.

dum refrænantur, minuuntur; si vero nutriantur, per hoc quod eis consentitur, augmentur. Et quamvis omnes concupiscentiæ indigeant castigari a ratione, quia tamen concupiscentia delectabilium in venereis est vehementior, ideo circa hanc concupiscentiam antonomastice dicitur castitas.

Nota 2°: Castitas dupliciter sumitur ¹: uno

¹ Q. 151. a. 2. o.

modo proprie, et « est virtus moderativa delectationum in venereis juxta diclamen rationis »; secundo modo improprie et metaphorice sumitur pro moderatione delectationis quæ oritur ex conjunctione mentis ad objectum : sicut enim in conjunctione corporum est delectatio venereorum, ita in conjunctione mentis ad res aliquas est quædam delectatio, quæ si sit in conjunctione mentis ad id cui debet conjungi, abstinendo se ne delectabiliter jungatur iis quibus non debet conjungi, dicitur castitas spiritualis, secundum illud II Cor. 10 : *Despondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo*. Si autem delectabiliter mens jungatur rebus iis quibus non debet conjungi, dicitur fornicatio spiritualis, secundum illud Jeremiæ 3 : *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis*.

Et sic sumpta castitas est generalis virtus¹, quia per quamlibet virtutem retrahitur mens ne rebus illicitis delectabiliter jungatur. Principaliter tamen ratio hujus castitatis consistit in charitate et aliis virtutibus theologicis quibus mens hominis immediate conjungitur Deo; sicut fornicatio spiritualis, licet extendatur per omnia peccata mortalia quibus homo relicto Deo conjungitur creaturæ, ut ultimo fini; dicitur tamen specialiter de apostasia a vera fide. His præmissis,

Dico 1° : Castitas proprie sumpta est virtus specialis distincta ab abstinence².

Quod sit virtus patet³; quia ratio virtutis in hoc consistit quod sit aliquid secundum rationem modificatum : atqui, ut dictum est, castitas est moderativa secundum rationem delectationis venereæ, scilicet ut nec plus, nec minus, nec alio tempore, loco, modo, ne eis utamur quam exigit rectæ rationis præscriptum secundum præsentem statum : ergo.

Quod sit virtus specialis etiam patet⁴, quia habet specialem materiam, scilicet concupiscentias delectabilium quæ sunt in venereis.

Quod sit distincta ab abstinence probatur⁵. Ubi sunt diversæ rationes delectationis, ibi sunt diversæ virtutes earum moderativæ : atqui delectationes venereorum sunt diversæ rationis a delectationibus esculentorum, ergo. Prob. min. : delectationes proportionantur operationibus quarum sunt perfectiones : atqui operationes pertinentes ad usum ciborum quibus natura individui conservatur, et operationes pertinentes ad usum venereorum

quibus conservatur natura speciei, sunt diversi generis : ergo.

Ex his colliges materiam proximam castitatis esse motus interiores circa venerem; materiam remotam esse actus externos, puta coitum, tactus, oscula, etc.; officium ejus, hos actus tam internos quam externos, vel comprimere, vel secundum normam rationis componere.

Dico 2° : Triplex distinguitur castitas, conjugalis, vidualis et virginalis¹.

Conjugalis est quæ abstinet a voluptatibus carnis illicitis et utitur moderate licitis in matrimonio. Vidualis quæ post solum matrimonium abstinet in posterum ab illicitis et licitis in matrimonio. Virginalis quæ nunquam has voluptates experta, ab omnibus omnino tam licitis quam illicitis abstinet in perpetuum. Prima est in præcepto. Secunda et tertia in consilio.

Dico 3° : Quamvis castitas et pudicitia sæpe pro uno et eodem sumantur, si tamen stricte loquamur, pudicitia non est castitas, sed specialis ejus circumstantia².

Probatur³. Pudicitia dicitur a pudore, in quo verecundia significatur : unde pudicitia est proprie circa illa de quibus homines maxime verecundantur, qualia sunt venerea, propter rebellionem membrorum genitalium et quasi absorptionem rationis, adeo ut concubitus ipse conjugalis, qui tamen honestate nuptiarum decoratur, verecundia non careat, et erubescerent conjuges illum coram aliis exercere. Verecundatur autem homo, non solum de ipso concubitu, sed etiam de quibusdam ejus signis, ut sunt aspectus impudici, oscula, tactus, etc. Et quia hæc solent magis deprehendi, ideo pudicitia magis respicit hujusmodi exteriora signa : castitas autem magis ipsam veneream commixtionem : ergo pudicitia pertinet ad castitatem, ut ejus circumstantia specialis.

ARTICULUS II.

DE VIRGINITATE.

In quo consistat et utrum sit licita?

Nota 1° : Virginitas dicitur a virore⁴ : sicut enim illud dicitur virens et in suo virore persistere, qui nimio calore non est adustum; ita virginitas hoc importat quod persona cui

¹ Q. 151. a. 2. o. — ² *Ibid.* a. 1. 2. et 3. o. — ³ *Ibid.* a. 1. o. — ⁴ *Ibid.* a. 2. o. — ⁵ *Ibid.* a. 3. o.

¹ Q. 151. a. 3. ad 5. — ² *Ibid.* a. 4. 5. — ³ *Ibid.* — ⁴ Q. 152. a. 1. o.

inest, immunis sit a concupiscentiæ adulatione, quæ esse videtur in consummatione maximæ delectationis corporalis, qualis est venereorum delectatio.

Nota 2° : Virginitas sumitur dupliciter : 1° naturaliter pro integritate membri genitalis in utroque sexu, qualem nascendo ex beneficio naturæ habemus ; 2° moraliter, et hoc iterum dupliciter, vel pro quodam statu castitatis, ut explicabo modo, vel pro speciali virtute a castitate distincta quæ definitur juxta S. Augustinum lib. *de Virg.* cap. 13 : « In carne corruptibili, incorruptionis perpetuæ meditatio », hoc est, propositum ; vel communiter : « Firma voluntas perpetuo abstinendi ab omnibus delectationibus venereis », quarum præcipua est in resolutione seminis, quia ad eam omnes alii actus venerei etiam ipse coitus naturaliter ordinantur.

Nota 3° : Virginitatem naturaliter sumptam consistere in integritate carnis, patet ex ejus notione data. Et hæc virginitas intelligitur in communi modo loquendi : juxta quem illæ puellæ dicuntur virgines quæ hanc integritatem servant, quamvis aliunde sint pollutæ. Hunc usum sequitur Ecclesia in virginum consecratione a qua non repelluntur variis modis voluntarie pollutæ, modo claustrum virginale integrum servaverint : et de virginitate hoc modo sumpta loquitur S. Augustinus lib. 4 *contra Julian.* cap. 8, dum ipsum redarguit quod virginitatem et pudicitiam pro re eadem usurpet, et dicit virginitatem esse rem corporis, pudicitiam animi, hanc posse permanere illa violenter ablata. Virginitas sumpta pro quodam statu castitatis duo importat : primum quod persona non sit voluntarie polluta ; secundum quod sit in proposito sic se servandi nisi matrimonio jungantur : et hoc modo puellæ nobiles castæ, dicuntur virgines. Restat ergo solum difficultas de virginitate prout est virtus. Pro quo

Nota 4°, in actu venereo tria posse considerari ¹. Primum ex parte solius corporis, scilicet violatio signaculi vaginalis. Secundum ex parte corporis et animæ, scilicet ipsa resolutio seminis delectationem sensibilem causans. Tertium ex parte solius animæ, scilicet consensus in hanc delectationem, aut propositum ad illam perveniendi : et quia virginitas consistit in his rebus removendis, quæritur quomodo ad illam se habent. Pro quo

Dico 1° : Ad virginitatem moraliter sumptam pro virtute, per accidens se habet inte-

gritas carnis ¹ : materialiter se habet abstinencia a delectatione venerea, formaliter propositum perpetuo abstinendi a tali delectatione.

Prima pars patet ², tum quia moralis actus non consideratur per se, nisi secundum ea quæ sunt animæ, tum quia, amissa integritate carnis, potest remanere virginitas moraliter ; si enim casu aut aliter citra omnem consensum membri integritas corrumpatur, non magis præjudicaret virtuti virginitatis, quam si corrumpatur manus aut pes.

Patet etiam secunda pars ³, quia sensibiles passionibus sunt materia actuum et virtutum moralium. Verum quia per hoc quod ex proposito abstinet quis a delectatione venerea conservat carnis integritatem, hæc ideo potest etiam dici esse materiale virginitatis moraliter sumptæ ⁴.

Tertia tandem pars etiam patet ⁵, quia ratio moralium formaliter et com, lective consistit in eo quod est rationis.

Dico 2° : Virginitas pia moraliter sumpta pro voluntate perpetuo abstinendi ab omni delectatione venerea, non est illicita ⁶.

Est contra Lutherum et ejus sequaces.

Prob. 1° auctoritate S. Scripturæ ⁷. Nihil illicitum recte cadit sub consilio : atqui virginitas recte cadit sub consilio ; dicit enim Apostolus I Corinth. 7 : *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do ; et postea : Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem.* Præmiserat autem : *Volo, hoc est opto, omnes vos esse sicut me ipsum, cælibem scilicet.* Et iterum : *Dico non nuptis et viduis : Bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego.* Item patet ex cap. 19 Matth., ubi Christus approbat eos qui se castraverunt, hoc est venereis illecebris renuntiaverunt, *propter regnum cælorum.*

Prob 2° ratione ⁸. Illud non est illicitum in humanis actibus quod est secundum rectam rationem : atqui pia virginitas est secundum rectam rationem : ergo. Prob. ant. : pia virginitas abstinet ab omni delectatione venerea propter bonum animæ et ut liberius vacet contemplationi rerum divinarum : atqui hoc est secundum rectam rationem : ergo. Prob. min. : recta ratio exigit ut his quæ sunt ad finem utamur secundum eam mensuram quæ congruit fini : atqui bona corporis, qualis est dicta delectatio, sunt propter bonum animæ tanquam propter finem sicut bona exteriora

¹ Q. 152. a. 1. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. a. 3 o. et ad 1. — ⁵ Ibid. a. 1. o. — ⁶ Ibid. a. 2. o. — ⁷ Ibid. in arg. s. c. — ⁸ Ibid.

¹ Q. 152. a. 1.

v. g. divitiæ sunt propter bonum corporis tanquam propter finem : et inter bona animæ, bona contemplativæ vitæ sunt potiora bonis vitæ activæ, juxta illud Luc. 10 : *Maria optimam partem elegit* : ergo est secundum rectam rationem quod homo absterneat a voluptate corporea propter bonum animæ ut liberius vacet contemplationi divinorum ; sicut foret secundum rectam rationem si absterneat ab aliquibus rebus exterioribus possidendis propter bonum corporis.

Confirm. exemplo Christi, B. Virginis et plurium sanctorum qui semper manserunt virgines.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Omne quod contrariatur præcepto legis naturæ est illicitum : atqui virginitas contrariatur præcepto legis naturæ : ergo. Prob. min. : sicut est præceptum legis naturæ ad conservationem individui quod tangitur Genes. 2 : *De omni ligno quod est in paradiso comedite* : ita etiam est præceptum legis naturæ ad conservationem speciei quod ponitur Genes. 1 : *Crescite et multiplicamini et replete terram* : ergo sicut peccaret contra præceptum legis naturæ qui absterneat ab omni cibo, utpote faciens contra bonum individui, ita etiam peccat contra præceptum legis naturæ qui omnino abstinet ab actu generationis, utpote faciens contra bonum speciei.

Responderi potest hæc verba Genes. : *Crescite*, etc., non esse præcipientis seu benedictis et beneficium fœcunditatis conferentis. Sed dato esse præceptum naturale de conservanda specie,

Resp. neg. min. 1. Ad probationem, neg. consequentiam ; quia præceptum de conservanda specie respicit totam multitudinem : ad præcepta autem quæ respiciunt totam multitudinem, non tenetur quælibet de tota multitudine : quia multa sunt multitudini necessaria, ad quæ adimplenda unus non sufficit : sicut, v. g. in exercitu, quidam castra custodiunt, quidam signa deferunt, quidam gladiis decertant : quæ tamen omnia debita sunt multitudini, sed per unum impleri non possunt. Cum itaque multitudini hominum non solum necessarium sit quod multiplicetur corporaliter, sed etiam quod spiritualiter proficiat, sufficienter providetur humanæ multitudini,

quidam carnali generationi operam dent, quidam vero ab hac abstinentes, contemplationi divinorum vacent ad totius humani ge-

neris pulchritudinem et salutem. At vero præceptum datum de comestione, necesse est quod ab unoquoque impleatur, quia aliter individuum conservari non posset.

Potest addi insuper ¹, etsi supponeretur hæc præceptum esse datum singulis ; quia tamen est affirmativum non obligat ad semper, sed tantum in casu necessitatis : nunc autem multiplicato sufficienter genere humano, et plurimis generationi vacantibus, nulla est necessitas ; unde etiam in hac hypothesi, nullus in particulari teneretur nunc, vi istius præcepti, vacare actui generationis, sed posset laudabiliter abstinere ab illo majoris boni gratia, exemplo, ut jam dixi, Christi, B. Virginis et plurium sanctorum.

Inst. : Si omnes vellent manere virgines, mundus periret ; ergo illicita est virginitas.

Resp. neg. consequentiam. 1° Quia, secundum ultimam solutionem, dato quod in necessitate urgeat præceptum affirmativum matrimonii, non sequitur quod urgeat nunc quando non est necessitas. 2° Quia pro absurdo haberi non debet quod mundus peccat ; cum, etsi omnes nuberent, sit aliquando periturus. 3° Cum mundus sit creatus ad implendum numerum electorum, si omnes permanerent virgines, quales optat esse Apostolus supra citatus, possent existimare tunc esse completum numerum electorum et finem mundi adesse. Cæterum : « Noli metuere, inquit S. Hieronymus Joviniano, ne omnes virgines fiant, difficilis res est virginitas, et ideo rara, quia difficilis ».

Obj. 2° : Virginitas recedit a medio virtutis : ergo. Prob. ant. ex philosopho 2 Ethic. cap. 2 dicente : « Qui omni voluptate potitur, neque ab una recedit intemperatus est, qui autem omnes fugit sicut agrestis, est insensibilis » : ergo.

Resp. neg. ant. 2. Ad probationem, dico quod qui abstinet ab omni delectatione præter rectam rationem, delectationem quasi secundum se abhorrens, sit insensibilis sicut agrestis ; at virgo non abstinet ab omni delectatione, quasi eam secundum se abhorrens, sed a venerea tantum, et hoc quidem secundum rectam rationem, quia propter bonum animæ. Medium autem virtutis non secundum quantitatem, sed secundum rectam rationem determinatur. Unde de magnanimo dicitur quod sit magnitudine extremus, medius tamen quia est extremus eo modo quo oportet.

¹ Q. 150. a. 2. o. ad 1.

¹ In 4. dist. 37. q. 3. a. 2. ad 2. — ² Illic ad 2.

Obj. 3°: Pœna non debetur nisi vitio: atqui apud antiquos puniebantur secundum leges illi qui semper cœlibem vitam ducebant: unde Plato secundum S. Aug. lib. 4 *de Vera Relig.* sacrificasse dicitur naturæ ut perpetua ejus continentia tanquam peccatum aboleretur: ergo.

Resp. dist. min.: puniebantur illi qui semper cœlibem vitam ducebant ex aliquo motivo humano, conc.; ex motivo supernaturali, neg. Leges enim feruntur secundum ea quæ ut in pluribus accidunt; hoc autem erat rarum apud antiquos ut aliquis amore divinæ veritatis contemplandæ ab omni venerea delectatione abstineret, quod solus Plato legitur fecisse: unde non sacrificavit, quasi hoc peccatum reputaret, sed perversæ opinioni civium cedens, ut ibidem S. Aug. dicit.

Insuper istæ leges etiam attentæ sola lege naturali non erant justæ, neque etiam erant universales; nam Vestales apud Romanos summo honore habebantur, et quæ ex illis corruptæ deprehendebantur, extremo supplicio afficiebantur.

Obj. 4° cum Lutheranis: Nemo potest scire an continentia donum habeat; dicit enim Apost. I Cor. 7: *Qui non se continent nubant*: ergo.

Resp. neg. consequentiam. Ut enim quis proponat, imo et voveat servare perpetuo castitatem, non est necesse quod certo sciat se illius donum habere; sed sufficit quod sciat se id posse divina gratia adjutus; sicut ut quis fiat christianus, non est necesse quod certus sit se nunquam a fide recessurum, sed sufficit quod sciat se ex divino auxilio posse in ea perseverare.

Quædam objiciuntur ex SS. Hieronymo et Augustino quibus videntur agnoscere legem fuisse apud Judæos de matrimonio ineundo et necessariam fuisse huic legi obedientiam.

Resp.: Tirinus in cap. 7 Deuteronomii dicit S. Hieronymum non bene intellexisse hæc verba Exod. 23 et Deuteron. 7: *Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus quam in gregibus tuis*, quasi importarent legem, cum significant tantum benedictionem fecunditatis: fecunditas enim non est in potestate hominis, et brutorum greges non sunt præcepti capaces.

Sed verius fortasse atque decentius videtur dicendum tam S. Hieron. quam S. August. usurpasse legem improprie pro consuetudine quæ tunc vigeat apud Judæos ut omnes nuberent propter spem procreandi Messia: et

similiter usurpasse obedientiam seu necessitatem respective ad hanc consuetudinem. Idque eruitur 1° quia ipse S. Hieronymus lib. 1 *contra Jovin.* et epist. 118 agnoscit Josuë, Eliam, Elisæum et Jeremiam permansisse virgines; 2° quia S. Aug. lib. *de Virginit.* cap. 4 expendens votum a Deipara nuncupatum, contrarium duntaxat vocat moribus Judæorum: « Hoc, inquit, Israëitarum mores adhuc recusabant »; 3° quia nemo nescit utrumque S. Doctorem virginitatem summis laudibus extulisse.

Cæterum dato fuisse in antiqua lege præceptum de matrimonio, saltem nunc certo constat ex Christo, Matre ejus, S. Joanne Bapt., S. Joanne Evang., et infinitis prope aliis sanctis, atque ex Apostolo supra citato, hoc præceptum abolevisse in nova lege.

Alia argumenta require in supp. q. 41, art. 2, ubi disputatur an matrimonium cadat sub præcepto.

ARTICULUS III.

UTRUM VIRGINITAS SIT VIRTUS SPECIALIS?

Dico: Virginitas est virtus specialis a castitate distincta¹

Quod sit virtus patet, quia disponit hominem secundum rectam rationem, ut articulo præcedenti dictum est.

Quod sit specialis virtus a castitate communi distincta probatur². Ubi est specialis ratio boni habens specialem excellentiam, ibi invenitur specialis ratio virtutis, sicut patet in magnificentia, quæ est circa magnos sumptus, et ex hoc est specialis virtus distincta a liberalitate quæ communiter se habet circa communem usum pecuniæ: atqui se servare immunem ab experimento venereæ delectationis habet specialem rationem boni et quamdam excellentiam laudis, supra hoc quod est se conservare immunem ab inordinatione venereæ delectationis quod respicit castitas communis: ergo, virginitas est quædam specialis virtus habens se ad castitatem sicut magnificentia ad liberalitatem.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Nulla virtus inest nobis a natura: atqui virginitas inest nobis a natura: ergo.

Resp. dist. min.³: virginitas quoad suum materiale inest nobis a natura, conc.; quoad suum formale, neg. Sic enim includit propo-

¹ Illic a. 3. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. ad 2.

situm integritatem naturalem perpetuo servandi, quod non est nobis a natura.

Obj. 2° : Qui habet unam virtutem habet omnes, sed aliqui habent alias virtutes et non habent virginitatem, ut patet in conjunctis : ergo.

Resp. dist. maj. ¹ : qui habet unam virtutem habet omnes quoad formale, conc. ; quoad materiale, neg. Et ad hunc sensum distincta minori, neg. consequ. Etenim ipsi conjugati debent habere in præparatione animi propositum prædictæ integritatis servandæ si hoc ipsis competeret : sicut pauper qui non habet materiam magnificentiae, potest tamen in præparatione animi, habere propositum magnificos sumptus faciendi, si sibi competeret : similiter, qui est in prosperitate habet in præparatione animi propositum adversa æquanimitèr tolerandi ; et sine hac præparatione animi, nemo potest esse virtuosus.

Quando autem dicitur virtutes esse connexas, intelligitur vel actu vel in proxima dispositione, qualis est dicta præparatio animi ² : illud enim habere dicimur, quod in promptu est ut habeamus, secundum illud philosophi 2 Physicæ : « Quod parum deest, quasi nihil deesse videtur ».

Obj. 3° : Omnis virtus restituitur per pœnitentiam ; atqui virginitas non restituitur per pœnitentiam ; unde S. Hieronym. dicit ad Eustochium : « Cum cætera Deus possit non potest virginitatem post ruinam reparare » : ergo.

Resp. dist. maj. ³ : omnis virtus quantum ad suum formale restituitur per pœnitentiam, conc. maj. ; quantum ad suum materiale, neg. Non enim si quis magnificus consumpserit divitias suas, per pœnitentiam peccati, restituantur ei divitiæ : similiter qui virginitatem peccando amisit non recuperat per pœnitentiam virginitatis materiam, scilicet integritatem carnis, sed recuperat virginitatis propositum, si recta ratio id ab eo postularet.

Porro circa materiam virginitatis est aliquid quod miraculose reparari potest, scilicet integritas membri quam diximus accidentaliter se habere ad virginitatem ⁴. Aliud autem est quod nec miraculose reparari potest, ut scilicet quod qui expertus est voluptatem veneream, fiat non expertus. Non enim Deus potest facere ut ea quæ facta sunt, non sint facta, quoniam ad præteritum non est potentia, ut dicitur 1. p. q. 25. art. 4.

¹ Hic a. 2. — ² 1. 2. q. 65. a. 1. ad 1. — ³ Hic a. 3. ad 3. — ⁴ Ibid.

Inst. : Atqui virginitas non potest reparari etiam quantum ad suum formale : ergo. Prob. ant. : formale virginitatis est propositum servandæ integritatis : atqui hoc propositum, amissa semel integritate, est impossibile, non enim potest conservari quando non potest recuperari : ergo.

Resp. neg. subsumptum. Ad probationem, dist. minorem : amissa integritate, propositum eam servandi absolute est impossibile, conc. ; servandi conditionate, neg. Igitur reparatio virtutum intelligenda est sicut connexio earum, et propterea, inquit Cajetan, sicut decrepitus potest esse fortis, et pauper magnificus, ita corrupta persona potest esse virgo quoad formale ; sed tamen cum aliqua differentia : aliter enim formale virtutis determinat materiam suam quando est, et aliter quando abest. Quando adest determinat absolute, sic cum adsunt multæ pecuniæ, magnificus eas determinat absolute ; dum absunt determinat conditionate tantum et in præparatione animi : et sicut ideo salvatur in paupere virtus magnificentiae saltem in proxima dispositione, ut dixi supra, sic in corrupta seu conjugata salvatur virginitas formaliter in proposito servandæ integritatis, si adesset. Et hoc sufficit.

Neque tamen inferas corruptam pœnitentem aut conjugatam esse denominandam virginem. Denominatio enim absoluta desumitur ab habitu actu inhærente et materiam absolute determinante. Sic pauper non denominatur magnificus, neque is cui omnia arident, vir patiens. Adde quod denominatio virginitatis denotet integritatem carnis.

Obj. 4° : Nulla virtus perditur sine peccato, sed virginitas perditur sine peccato nempe per matrimonium : ergo.

Respondet S. Thomas hic ¹, quod virginitas secundum quod est virtus, importat propositum voto firmatum integritatis perpetuo servandæ, unde nunquam amittitur nisi per peccatum. Ex quo infert Cajetan hic virginitatem, juxta S. Doctorem, non esse virtutem specialem a castitate distinctam, nisi sit voto firmata ; et S. Th. hic retractasse quod junior dixerat in 4 loco mox citando.

Alii vero, ut Paludanus in 4 dist. 33, q. 2, art. 1, conclusione 1 ; Dominicus Soto in 4 dist. 49, q. 5, art. 2 ; Sylvester v° *Virginitas*, q. 1, quos sequitur Sylvius hic, volunt virginitatem etiam sine voto esse specialem virtutem a castitate distinctam : 1° quia sic con-

¹ Hic ad 4.

siderata habet specialem rationem boni, specialem excellentiam supra castitatem, specialemque difficultatem; 2° quia habet speciale peccatum sibi oppositum, nempe stuprum simplex, quod nulli alteri virtuti opponitur præterquam virginitati etiam sine voto.

Ad S. Th., respondent eum sic loqui de virginitate, secundum gradum perfectum et prout communiter colitur; siquidem, inquiunt, S. Doctor in 4. dist. 33. q. 3. art. 2. ad 4. apertius dicat, quod « completa ratio virginitatis prout est virtus » sit in illis qui habent propositum custodiendi integritatem usque ad finem, « sive sine voto, sive cum voto ». Et ibidem dist. 49. q. 5. art. 3 : « Illis tantum virginibus aureolam deberi quæ propositum habuerunt virginitatem perpetuo servandi, sive hoc propositum voto firmaverint, sive non ».

Juxta quam sententiam ad argumentum respondendum est, dist. maj. : nulla virtus quantum ad suum formale perditur sine peccato, conc.; quantum ad suum materiale, neg. Similiter ad min. : virginitas quantum ad suum materiale perditur sine peccato per matrimonium, conc.; quantum ad suum formale, neg. Nam et ipsi conjugati habere debent propositum servandi integritatem, si recta ratio id exigeret, a quo si recedant, peccant.

Obj. 5° : Virginitas dividitur viduitati et pudicitie conjugali; atqui neque viduitas, neque pudicitia conjugalis sunt virtutes distinctæ a castitate communi : ergo nec virginitas.

Resp. neg. conseq. 1. Disparitas est quod castitas conjugalis in hoc solo habet laudem, quod abstinet ab illicitis voluptatibus, unde non habet excellentiam supra communem castitatem. Viduitas autem addit quidem aliquid supra castitatem communem, non tamen pervenit ad id quod perfectum est in illa materia, scilicet ad omnimodam immunitatem veneræ voluptatis, sed sola virginitas. Et ideo sola virginitas ponitur virtus specialis supra castitatem, sicut proportione servata, magnificentia supra liberalitatem.

Inst. : Vidua majorem patitur difficultatem in abstinendo quam virgo, propter rememorationem delectationis : atqui tamen non est ideo virtus specialis : ergo nec virginitas.

Resp. dist. maj. 2 : vidua patitur majorem difficultatem secundum quid, conc.; simpliciter, neg. Quamvis enim propter rememora-

tionem delectationis vidua patiat in abstinendo difficultatem quam non patitur virgo; majorem tamen sustinet virgo in continendo difficultatem ex aliis capitibus. 1° Etenim virginibus concupiscentiam inflammat experiendi desiderium, quod ex quadam quasi curiositate procedit. 2° Eis concupiscentiam auget æstimatio majoris delectationis quam sit secundum veritatem, et inconsideratio incommodorum quæ huic delectationi conjunguntur. Insuper, ut dixi, viduitas non attingit ad id quod perfectum est in illa materia.

ARTICULUS IV.

UTRUM VIRGINITAS SIT EXCELLENTIOR MATRIMONIO?

Nota : Sensus quæstionis non est, utrum integritas carnis sit excellentior usu aut contractu matrimoniali præcise, hæc enim quæstio magis est physica quam moralis, sed comparando statum virginitatis (sub quo intellige cœlibatum) cum statu matrimonii, prout hi status diversas vivendi formas continent, sit ille isto excellentior? Pro quo

Dico 1° : Virginitas est excellentior et melior matrimonio 1.

Hanc conclusionem negavit olim Jovinianus, qui cum neque nupsisset, neque nubere vellet, propter molestias conjugales, contendebat tamen, non plus esse meriti servare castitatem quam uti matrimonio : contra cujus errorem scripsit S. Hieronymus, et quem concilio coacto damnavit Siricius papa, apud S. Ambros. epist. 80, ubi sic loquitur Pontifex : « Nos sane nuptias non aspernantes accipimus quibus velamine intersumus; sed virginum nuptias Deo devotas majore honorificentia veneramus »; et immediate subjungit : « Facto presbyterio (id est concilio presbyterorum) omnium nostrum tam presbyterorum et diaconorum, quam totius etiam cleri, una fuit sententia, ut Jovinianus, Auxentius, Genialis, etc., qui auctores novæ hæresis et blasphemie inventi sunt, divina sententia et nostro judicio in perpetuum damnati extra Ecclesiam remanerent ». Quam condemnationem laudantes S. Ambrosius et cum eo congregati episcopi, epist. 81, inter plura sic loquuntur : « Jure laudatur bona uxor, sed melius pia virgo præfertur, dicente Apostolo : *Qui jungit virginem suam bene facit, et qui non jungit melius facit*.... Bonum conjugium per

1 Q. 152. a. 3. ad 5. — 2 In 4. d. 49. q. a. 3. ad 1.

1 Hic a. 4. o.

quod est inventa posteritas successionis humanæ, sed melior virginitas per quam regni cœlestis hæreditas acquisita ».

Recentes hæretici, antiquis pejores, scripserunt virginitatem, non solum non esse matrimonio præstantiorem, sed esse superstitionem impiam, si assumatur in cultum et obsequium Dei : et licet assumptam ob hujus vitæ utilitatem et majorem evangelici ministerii facilitatem, non esse malam, stultum tamen esse se ad illam adstringere, nisi quis certus sit se habere donum continentiae. Ita Luther in *Epithalamio*, et Calvin. lib. 4 *Institut.* cap. 13. §§ 17, 18 et 19, quos anathemati subjecit concil. Trident. sess. 24, can. 10, his verbis : « Si quis dixerit statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis, vel cœlibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cœlibatu quamjungi matrimonio, anathema sit ».

Itaque conclusio pertinet ad fidem¹, et præter laudata decreta, probatur 1° exemplo Christi qui virginitatem servavit et virginem matrem elegit, quorum exempla secuti sunt prope infiniti utriusque sexus.

Prob. 2° auctoritate, ratione et exemplo Apostoli I Corinth. 7, ubi dicit : *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino ut sim fidelis... Qui sine uxore est sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo : qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est. Et mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu : quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro... Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam bene facit, et qui non jungit melius facit.... Beatior autem erit si sic permanserit secundum meum consilium, puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam.* Quibus verbis Apostolus non solum sua auctoritate et exemplo, sed et ratione probat præstantiam virginitatis supra matrimonium, nimirum quod virginitas liberet a vinculis et curis sæculi, præbetque facultatem perfecte Deo serviendi, quod non præstat matrimonium implicans variis sollicitudinibus, scilicet ut alter alteri placeat, ut ipsi cum sua familia honorate inter suos amicos vivant, ut proles decenter educent, ut amplam hæreditatem ipsis relinquunt, et alia plura varia quibus videmus passim sic occupari conjuges, ut vix dimidiam horam in die, imo quandoque in hebdomada Deo et salutis suæ consecrent.

¹ Hic a. 4. o. — ² Ibid.

His auctoritatibus accedit unanimis Patrum consensus. Pro quo vide SS. Aug., Hieron., Cyprian., Ambros., Basilium, etc.

Prob. 3° ratione². Bonum animæ est potius bono corporis, et bonum vitæ contemplativæ, bono vitæ activæ : atqui pia virginitas ordinatur ad bonum animæ secundum vitam contemplativam, quod est cogitare ea quæ sunt Dei¹ : conjugium autem ordinatur ad bonum corporis, quod est corporalis multiplicatio generis humani et pertinet ad vitam activam, qua vir et mulier in matrimonio viventes necesse habent cogitare quæ sunt mundi, ut dicit Apost. citatus : ergo.

Confirm. : matrimonium secundum se convenit homini secundum partem inferiorem qua similis est brutis ; virginitas autem formaliter sumpta convenit homini secundum rationem qua similis est Angelis : ergo.

Dico 2° : Quamvis virginitas sit maxima virtutum inter species castitatis, præcellit enim conjugali et viduali, non est tamen maxima virtutum simpliciter² ; illi enim præcellunt virtutes theologicæ et virtus religionis quæ versantur immediate circa Deum aut res divinas. Item virtus fortitudinis martyrum, qui, ut inhæreant Deo, vitam postponunt ; item virtus religiosorum, qui in eundem finem postponunt propriam voluntatem et omnia quæ possunt habere, cum virgines ad hoc postponant tantum veneream voluptatem. Ergo.

Dices 1° contra primam conclusionem : S. Aug. lib. *de Bono conjug.* cap. 21, dicit : « Sicut non est impar patientiæ meritum in Petro qui passus est et in Joanne qui passus non est, sic non est impar meritum continentiae in Joanne qui nullas expertus est nuptias et in Abrahamo qui filios generavit » ; atqui majoris virtutis majus est meritum : ergo virginitas non est potior virtus quam castitas conjugalis.

Resp. dist. min.³ : majoris virtutis majus est meritum cæteris paribus, conc. ; cæteris imparibus, neg. Explicatur. Itaque is qui virtutis majoris opus exercet ex majori affectu erga Deum, majus habet meritum, quam qui virtutem minorem exercet ex minori affectu erga Deum ; sed qui minorem virtutem exercet æquali ac prior affectu in Deum, paratus majorem virtutem exercere, si sibi conveniret, æquale meritum habet quoad præmium essenziale, quia tale meritum non solum pensatur ex genere actus, sed magis ex animo operantis. Habuit autem Abraham animum

¹ Hic a. 4. o. — ² Ibid. a. 5. o. — ³ Ibid. a. 4. ad 1.

sic dispositum, ut paratus esset virginitatem servare, si esset tempori congruum, ex quo meritum continentiae conjugalis in ipso æquatur merito continentiae virginalis in Joanne respectu præmii essentialis, non autem accidentalis quod dicitur aureola. Sicut Christus *qui venit manducans et bibens* non habuit minorem abstinentiae virtutem, quam Joannes Baptista *qui venit neque manducans neque bibens*. Unde subjungit S. Aug. ibidem «quod Joannis cœlibatus et Abrahæ connubium pro temporum distributione Christo militarunt, sed continentiam Joannes etiam in opere, Abraham vero in solo habitu habebat».

Dices 2°: Bonum commune potius est bono privato: atqui conjugium ordinatur ad bonum commune, virginitas autem ordinatur ad bonum privatum tantum: ergo.

Resp. 1° dist. maj. 1: bonum commune est potius bono privato ejusdem ordinis, conc.; superioris ordinis, neg. Conjugium autem ordinatur ad bonum commune corporale, scilicet multiplicationem corporalem generis humani, et virginitas ad bonum privatum sed spirituale, ideoque superioris ordinis. Unde neg. consequentiam.

Resp. 2° neg. min. pro secunda parte. Non enim virginitas ordinatur tantum ad bonum privatum, sed etiam ad bonum totius Ecclesiæ, partim quia virgines expeditæ a curis sæculi sunt in statu perfectius vacandi Deo et ipsum precandi pro se et pro aliis: partim quia frequentia earum bona opera, tam vi charitatis quam earum intentionis fiunt communia membris ejusdem corporis: partim tandem quia decor qui in eis splendet, exornat Ecclesiam, cujus sunt illustrior portio.

Dices 3°: Matrimonium est sacramentum conferens gratiam, non virginitas: ergo.

Resp. neg. consequentiam: 1° quia non instituitur hic comparatio inter matrimonium ut sacramentum et virginitatem, sed inter statum matrimonii et statum virginitatis, ut dixi supra; 2° quia gratia sacramenti compensatur per copiosiores gratias quam consequuntur virgines, offerendo suam virginitatem Deo, divinisque frequentius et devotius vacando.

ARTICULUS V.

QUIBUS MODIS AMITTATUR VIRGINITAS ET UTRUM AMISSA POSSIT RECUPERARI?

Dico 1°: Virginitas naturalis amittitur irre-

¹ Hic ad 3.

parabiliter in viro per copulam, in muliere per reserationem claustrii virginalis, sive hæc reseratio fiat per copulam voluntariam vel involuntariam, sive per aliam turpitudinem.

Patet quia virginitas naturalis consistit, ut dixi, in integritate membri genitalis, quæ irreparabiliter violatur per copulam aut reserationem claustrii, sic ut puella sic corrupta non sit amplius materia stupri, nec in usu communi denominetur amplius virgo.

Dico 2°: Virginitas moraliter sumpta pro virtute amittitur non solum per pollutionem voluntariam aut consensum in delectationem carnalem, sed per simplicem consensum in rem veneream etiam seclusa pollutione aut delectatione ¹, ut si quis simpliciter proponeret nubere, aut fornicari, aut tangere impudice. Quia tunc deficit a proposito perpetuo abstinendi ab omni re venerea, in quo sita est virginitatis virtus.

Dico 3°: Virginitas amissa per simplicem consensum in rem veneream potest reparari; amissa per pollutionem non potest ².

Ratio est ³, quia in primo casu perit tantum id quod est formale in virginitate, scilicet propositum, remanente materiali. In secundo autem perit irreparabiliter quod est materiale, scilicet incorruptio seu immunitas ab omni experimento delectationis venereæ quæ est in resolutione seminis: atqui potest iterum assumi propositum servandi incorruptionem quæ permanet, non potest autem si perierit nisi, ut dixi a. 3, in præparatione animi, quia electio servandi incorruptionem quam quis nunquam amisit, non exigit quod nunquam contrariam electionem habuerit, sed quod nunquam habuerit contrariam corruptionem.

Dico 4°: Verius videtur virginitatem amissam per actus libidinosos, ut sunt copula, tactus, aspectus turpes, etc., etiam non seclusa pollutione, non posse reparari, saltem in iis qui attenta ætate sunt capaces seminationis.

Quia licet de facto non habeatur delectatio quæ est in resolutione seminis, cujus immunitas est præcipua materia virginitatis, est omnino per accidens, cum actus ex natura sua et ex intentione agentis eo tendant; iudicium autem in moralibus fertur de iis quæ sunt per se et non per accidens. Et sane mirum esset eum qui, per solam delectationem morosam pollutionem sibi semel procuraret, amittere irreparabiliter virginitatem quam non amitteret irreparabiliter qui sodomitice

¹ In 4. d. 33. q. 3. a. 1. ad 4. — ² Ibid. — ³ Ibid.

centies fœdaretur absque pollutione, et hunc habere aureolam, qua privaretur alter.

Dixi, *saltem in iis qui attenta ætate sunt capaces seminationis*; quia S. Th., loco citato, videtur excipere impuberes seminationis incapaces, his verbis: « Si luxuria contra naturam tempus perfectæ ætatis præveniat, cum non adsit seminis decisio et per consequens nec delectatio completa mentem suffocans, non amittitur virginitas quantum ad id quod est materiale in ipsa¹ ». Advertit autem Cajetan hic in fine sexum fœmineum esse capacem seminationis ante pubertatis annos, etiam in sexto ætatis anno et supra: unde mulieres longe citius possunt irreparabiliter amittere virginitatem quam viri.

Ne tamen ex hac exceptione certo inferas viros seminare impotentes ex infirmitate, non etiam amittere irreparabiliter virginitatem per actus libidinosos; quia, ut subdit laudatus Cajetan ibidem, differt puer a viro per infirmitatem impotente, quod puer est per se impotens, vir autem infirmus per accidens impotens, et propterea puero per se deest materia stupri, viro autem per accidens. Ac per hoc puer remanet virgo per se ex parte materiæ et corporis; vir autem remanet ex parte corporis per accidens virgo. Et propterea non est dubium quin pueri virginitas sit reparabilis per pœnitentiam; sed an sit etiam reparabilis sic perdita infirmi viri virginitas, non facile dixerim; trahitur forte id quod est per accidens ad id quod est per se. Ita Cajet.

Dico 5º: Virginitas amissa per solam delectationem morosam etiam accedente consensu in opus, probabiliter potest reparari nisi sit talis delectatio, ut ex ea nata sit sequi pollutio.

Primam partem colligo ex præcedenti doctrina auctoris, quia posita sola delectatione etiam cum consensu in opus, remanet adhuc quod est materiale in virginitate, nempe immunitas a delectatione quæ est in decisione seminis, in qua S. Doctor reponit præcipue materiale virginitatis et ideo docet, ut dixi, pueros antequam sint seminationis capaces,

per actus impudicos, non amittere virginitatem quantum ad materiale.

Nec obstat virginitatem importare etiam propositum abstinendi a similibus delectationibus morosis, quia id importat tantum secundario et tanquam materiam minus principalem, cum, ut dictum est, præcipua delectatio sit in resolutione seminis, ad quam aliæ delectationes et actus libidinosi per se ordinantur, et qua obtenta quiescit passio. Quapropter ex instantia bene probatur revera amitti virginitatem per delectationem morosam, non tamen irreparabiliter, quia remanet ejus materiale principale.

Secunda pars eadem probabilitate gaudet ac præcedens conclusio, si enim talis sit delectatio ut ex ea nata sit sequi pollutio, quamvis de facto non sequatur, videtur esse de ea eodem modo ratiocinandum ac de actibus libidinosi, ex quibus per accidens non sequitur pollutio, licet ex iis nata sit sequi.

Petes utrum violata aut polluta in somno, ebrietate, amentia aut per vim, amittat virginitatem moralem?

Resp. 1º: Si violatio aut pollutio fuerit perfecte voluntaria in causa tollit irreparabiliter virginitatem, ut si mulier hac intentione iret dormitum, aut se inebriaret ut cognosceretur a viro. Si ante et post displiceat, nullatenus tollit.

Si vero cum sit involuntaria in causa post factum tamen placeat, tollit quidem virginitatem, sed reparabiliter per pœnitentiam, quia approbatio illa subsequens non facit actum præteritum esse voluntarium; nec de facto inducit, ut suppono, corruptionem cujus immunitas est materiale virginitatis.

Qui tamen violenter corruptam duceret, fieret irregularis defectu significationis²; quia in significationibus sacramentorum magis attenditur quod exterius geritur quam quod interius: et præcipue si per vim violata fuerit sui compos, quia cum propter delectationem nimiam ratio in illo actu suffocetur, difficillimum est tali delectationi dissentire in statu illo, et ideo præsumptio videtur esse quod consenserit.

¹ In 4. d. 33. q. 3. a. 4. ad 4.

² In 4. d. 33. q. 3. a. 6 et 7. — ³ Ibid. ad 5.

DISSERTATIO V.

De luxuria.

D, Th. q. 153.

Lutulentum hoc cœnum, mortiferum spirans fœtorem ingressurus, christiane lector, ora mecum : « Ure igne sancti Spiritus renes nostros et cor nostrum, Domine, ut tibi casto corpore serviamus et mundo corde placeamus, per Christum, Virginem, Virginis Filium et virginum Sponsum. Amen ».

ARTICULUS I.

UTRUM LUXURIA SIT EX GENERE SUO PECCATUM MORTALE ?

Nota : Luxuria dicitur a luxando ¹, seu solvendo animum, et cum nihil magis luxet animum, seu, ut dicit S. Aug. 1 *Soliloq.* cap. 10, nihil tam ex arce dejiciat animum virilem quam delectatio venerea, ideo luxuria proprie significat excessum seu superfluitatem in delectatione venerea. Secundario autem et minus proprie translatus est hoc nomen ad significandum omnem excessum non solum in rebus ad hominem pertinentibus, ut in cibo, potu, vestitu, ædibus, hortis, etc., sed etiam in rebus creaturas irracionales spectantibus, sic agni et hædi lascivientes, arbores copiosiores ramos emittentes, agri nimium feraces, luxuriari dicuntur.

Similiter *libido* ², quamvis generaliter significet omnem vitiosum libitum, seu cupiditatem animi, specialiter tamen ex communi usu loquendi significat cupiditatem delectationis venereæ.

Luxuria itaque definiri potest « appetitus inordinatus delectationis venereæ ». Delectatio venerea autem est quæ consurgit ex commotione vel alteratione partis inferioris ob motum spirituum generationi servientium, qualis percipitur in ipsa pollutione aut copula. Dicitur venerea, quia naturaliter ordinatur ad promovendam generationem cui deam Ve-

nerem præsidem faciebat insaniens et impia gentilitas.

Dico : Luxuria est ex genere suo peccatum mortale ¹.

Prob. 1° ex Apostolo ad Galat. 5, ubi inter opera quæ excludunt a regno Dei, enumerat luxuriam ².

Prob. 2° ratione ³. De ratione luxuriæ est ut ordinem et modum rationis excedat circa venerea : atqui talis excessus est ex genere suo mortalis : ergo. Prob. min. : quanto aliquid est magis necessarium tanto magis oportet ut circa illud rationis ordo servetur, et per consequens graviter vitiosum est, si ordo rationis prætermittatur : atqui usus venereorum est valde necessarius ad bonum commune, quod est conservatio generis humani, sicut cibus necessarius est ad conservationem individui : ergo excessus circa venerea præter id quod requirit ordo rationis est mortalis utpote in re gravi.

Dices 1° : Præcipuus actus venereus est emissio seminis ; atqui talis emissio non est peccatum : ergo. Prob. min. : semen est superfluum alimenti, atqui in emissione aliarum superfluitatum non est peccatum : ergo.

Resp. neg. min. ⁴. Ad probationem, dist. maj. : semen est superfluum alimenti quo indiget ad conservationem speciei, conc. ; quo non indiget, neg. Aliæ autem superfluitates humani corporis sunt quibus non indiget, et ideo non refert, qualitercumque amittantur, salva decentia actus humani : unde est disparitas ab emissionem seminis quæ taliter debet fieri ut conveniat fini ad quem eo indiget.

Inferes : Ergo saltem in his in quibus semen non est prolificum ut sunt eunuchi, frigidi, mulieres quæ non patiuntur amplius menstruum, hujus emissio non erit peccatum.

¹ Q. 153. a. 3. o. — ² *Ibid.* in Arg. s. c. — ³ *Ibid.* o. — ⁴ *Ibid.* ad 1.

¹ Q. 153. a. 1. o. et ad 1. — ² *Ibid.* ad 3.

Resp. neg. illationem ; quia non cessat lex ex eo quod cesset finis legis inadæquate et circa quosdam particulares tantum : seu, ut dicit Cajetan hic, quia id est per accidens. Præcepta autem moralia attendunt ad id quod secundum naturam est, et non ad id quod per accidens in illa complexione vel ætate invenitur. Per se autem semen a natura ordinatum est ad prolis generationem, alioquin semen non esset : et ideo circa seminationem quamlibet communia præcepta, quæ maxime a fine, qui est generatio, sumuntur, servanda sunt, quantumcumque per accidens tunc generatio sequi non possit. Falsissima est ergo et destructiva moralis christianæ, consequentia allata. Ita doctiss. cardinalis.

Dices 2º : Quilibet potest licite uti, ut libet, eo quod suum est : atqui in actu venereo non utitur nisi eo quod suum est, nisi forte in adulterio, aut raptu : ergo.

Resp. dist. maj. 1º : quilibet potest licite uti, ut libet, eo quod suum est pleno jure, conc. ; eo quod suum est non pleno jure, neg. Et ad hunc sensum distincta min., neg. consequentiam. Igitur homo non habet plenum jus in corpus suum, quasi de eo, ut libet, possit uti : solus Deus est absolute dominus sicut vitæ, ita et corporis ; præscribit autem homini rationem sui dominii in proprium corpus in ordine ad debitum finem, et illi concessit usum non quemlibet sed decentem, ut ipsa ratio naturalis dicat : facit ergo injuriam Deo, qui inordinate utitur corpore suo per luxuriam.

Nota : Hoc peccatum fieri veniale ex indeliberatione actus, ut accidit in omnibus aliis peccatis, nullus dubitat : sed utrum possit esse veniale ex levitate materiæ, controversia est inter theologos, quos tamen puto convenire in re, exceptis paucis, et differre tantum penes modum dicendi. Sit itaque

ARTICULUS II.

UTRUM IN PECCATO LUXURIÆ DETUR LEVITAS MATERIÆ ?

Nota 1º, hic esse distinguendum inter materiam sensualitatis et materiam luxuriæ seu veneream. Materia sensualitatis est delectatio orta ex proportionem objecti sensibilis ad sensum, visibilis nempe ad visum, audibilis ad auditum, gustabilis ad gustum, tangibilis ad tactum, etc., ut tangere rem mollem, lenem, etc.,

¹ Q. 153. a. 1. o. et ad 2.

audire vocem sonoram, videre pulchrum objectum, gustare cibum sapidum, etc. ; materia venerea est, ut dixi, delectatio orta ex commotione spirituum generationi deservientium.

De delectatione sensualitatis, quæ etiam dicitur organica, non videtur difficultas ; pro certo enim habeo, saltem speculative, admitendam in ea levitatem materiæ, atque de ea impræsentiarum dicendum quod dixi supra de Gula, conclusione prima et secunda, eam nimirum propter se quæsitam, non excedere culpam venialem, quia est tantum inordinatio rei secundum se indifferentis. Unde, sicut qui audit vocem sonoram, qui gustat cibum sapidum, præcise propter delectationem organicam, seu sensualem inde exortam, non peccat nisi venialiter ; ita non peccat nisi venialiter, qui aspicit pulchram mulierem, aut tangit ejus manum seu faciem, præcise propter delectationem mere organicam seu sensualem, consistentem, ut jam dixi, in quadam proportionem et conformitate rei visæ vel tactæ cum organo visus vel tactus ; ita ut non sit aliud quam delectatio de re pulchra quæ videtur, aut de re blanda, molli, tenera quæ tangitur absque alia cujuscumque rei turpis delectatione. Ita censent S. Antoninus, Navar., Sanchez, Lessius, Gabriel, Molanus, Asorius, a Graffiis, Fillucius, quos citat et sequitur Sylvius hic art. 4. conclus. 4. Item Wiggerius, Comitulus, Colvenerius, Vincentius Baronius, Loth, Boudart, quos citat et sequitur Hennon in 6 Præcep. Decalog. q. 9. art. 1. concl. 2, et, ut puto, communiter contra Cajetanum. Imo et videtur S. Thomæ qui hic art. 4 non agnoscit oscula libidinosa, nisi ea quæ fiunt ob delectationem peccati mortalis, ut fornicationis. De hac materia redibit sermo infra dum de Impudicitia tactus, etc.

Cæterum quia a delectatione sensuali ad veneream, maxime in sensu tactus aut visus, facilis est progressus, consultum est omnibus castitatem amantibus, his delectationibus organicis non immorari.

Quæstio itaque restat de commotione seu delectatione venerea, utrum plene voluntaria, seu volita, quæcumque sit, etiam levis, semper sit peccatum mortale ? Potest autem esse volita vel directe in se, vel indirecte in causa tantum. His positis,

Dico 1º : In re venerea directe in se volita et intenta non datur parvitas materiæ, excusans a peccato mortali

Est communis contra Caramuelem et ad-

modum paucos alios; plures enim qui videntur sentire oppositum, intelligendi sunt de re venerea indirecte tantum volita, ad sensum sequentis conclusionis.

Quidam conclusionem probant ex hoc quod quæcumque carnis commotio etiam levis sit inchoata pollutio, proindeque materia gravis. Verum incertum est istud fundamentum et a multis negatur, nec nobis probatur. Insuper plus probat quam intendunt isti auctores. Pro quo

Nota commotionem carnalem quandoque esse gravem, quandoque levem saltem physice, et inter actiones ex quibus causari solet quasdam esse remote influentes in illam, quasdam proxime: item quasdam esse quæ remote et per accidens influunt in gravem, per se autem et proxime in levem: v. g. simplex osculum oris ad os, aspectus fixus et morosus pulchræ mulieris in faciem, tactus levis et transitorius superioris partis mamillarum, et similia, meo iudicio, influunt per se et proxime in levem commotionem, remote et per accidens in gravem, quia, licet non habeant ex se vim sufficientem ad commovendam graviter naturam, habent tamen ad commovendam leviter. Igitur si quæcumque levis commotio sit inchoata pollutio, ideoque materia gravis sequitur quod actiones præfatæ quæ per se et proxime influunt in eam, sint peccata mortalia, quia non alia ratione tactus impudicus, v. g., est peccatum mortale, nisi quia per se proxime influit in commotionem carnis; et tamen hanc sequelam negant isti auctores, qui passim docent tales aspectus, aut oscula, aut tactus, ex joco, levitate, aut simili causa factos, non esse peccata mortalia. Hac ergo probatione omissa, melius

Probatur conclusio ex periculo ulterioris et turpioris consensus qui inseparabiliter annectitur consensui directo in levem delectationem. Cum enim natura ex sua corruptione sit maxime fragilis in hac materia, atque tota proclivis in has delectationes, et insuper hæc indocilis passio, semel voluntarie admissa mentem excæcet et tanta vi voluntatem rapiat, ut illi figere terminos sit difficillimum, ne dicam impossibile, vix aut ne vix fieri potest quod quis directe consentiat delectationi carnali in se, quin sit periculum proximum in aliquid ulterius et turpius consentiendi: atqui id quod de se foret veniale fit mortale ratione periculi proximi incidendi in mortale: ergo.

Confirm. ex damnatione hujus propositionis

ab Alexandro VI: «Est probabilis opinio quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo ulterioris consensus et pollutionis». Atqui si in re venerea directe in se volita daretur levitas materiæ, tale foret osculum habitum ob delectationem carnalem quæ ex illo oritur: ergo. Unde sententia nostræ opposita non videtur posse nunc amplius sustineri.

Porro adverte illam propositionem peccare, non quia dicit tale osculum esse veniale si secludatur periculum, sed quia, inquit Steyaert, ad tegendam turpitudinem suam, supponit id quod est impossibile, aut certe metaphysicæ raritatis, nimirum posse in tali casu secludi periculum ulterioris consensus.

Dices 1º: Juxta S. Aug. lib. 2 *cont. Julian.* cap. 10, et serm. 6 *de Verb. Apost.*, sæpe concupiscentia non lethaliter, sed venialiter, vincimur: ergo.

Resp. S. Aug. loqui de concupiscentia cui non plene deliberate consentitur; ab ea enim tunc venialiter vincimur.

Dices 2º: Inter conjuges datur materia levis in re venerea: ergo etiam inter solutos.

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est quod, inter conjuges, consensus in levem commotionem, non habeat annexum periculum consensus in actum ulteriorem mortalem, siquidem actus posteriores sint ipsis liciti; secus in solutis.

Dices 3º: Talis est delectatio quale est objectum, sed objectum est leve: ergo.

Resp. dist. maj.: talis est delectatio quale est objectum, secluso periculo peccati mortalis, conc.; attento periculo peccati mortalis, neg. Et ad hunc sensum distincta minori, neg. consequentiam.

Dices 4º: In aliis peccatis directe in se volitis datur levitas materiæ: ergo et in isto.

Resp. neg. consequentiam, quia in aliis peccatis non intervenit periculum proximum peccandi sicut in isto.

Dico 2º: In re venerea indirecte tantum volita in causa datur parvitas materiæ excusans a mortali; ita quod qui voluntarie ponit actum ex quo sive per accidens, sive per se sequitur levis commotio, modo in se displiceat, nec adsit periculum consensus in illam, peccet venialiter duntaxat.

Est communis, si non quoad verba, saltem quoad sensum: ii enim fere omnes qui negant dari levitatem materiæ in re venerea, plerumque intelligunt de re venerea directe

in se volita tantum, ut patet in theologis Societatis, qui cum secundum suas leges teneantur docere, et de facto doceant, non dari levitatem materiæ in re venerea, passim tamen docent, oscula, tactus, aspectus in partibus honestis causa levitatis, joci, etc., ex quibus ordinarie oritur quædam commotio, non esse nisi venialia peccata, et consequenter dari levitatem materiæ in re venerea indirecte volita in sua causa.

Prob. 1°. In re venerea directe in se volita, non datur levitas materiæ, ob periculum proximum consensus ulterioris : atqui ubi non est consensus in ipsam rem levem veneream in se, sed tantum in sua causa non est periculum proximum ulterioris consensus, ut testatur quotidiana experientia : ergo.

Prob. 2°. In aliis peccatis datur levitas materiæ, v. g. in ebrietate, gula, furto, etc., ergo a fortiori in hoc peccato admodum naturali, familiari, facillimo et frequentissimo, ubi abest periculum gravioris peccati, ut in casu conclusionis. Nec sane proferri potest ulla ratio sufficiens disparitatis.

Scio hanc proferri quod omnis commotio carnalis etsi levis, sit inchoata pollutio, quia, juxta Galenum et medicos, ut fertur, omnis carnalis commotio nihil aliud est quam motus humoris spermatici per spiritus generationi servientes incalescentis et e lumbis per certas arterias ad membrum genitale descendens, quod est inchoata pollutio.

Verum jam ostendi hoc assumptum nimis probare. Insuper ipsum nego. Quamvis enim levis commotio carnalis sit quædam decisio humoris spermatici, est tamen levis decisio et longe adhuc distans a completa pollutione, nec magis debet dici inchoata pollutio, quam jurgium dicitur inchoatum homicidium, aut haustus immoderatus dicitur inchoata ebrietas. Quod si morose contendas dicendam esse inchoatam pollutionem, dicam inchoatam leviter et remote, sicut pari jure dicam haustum immoderatum esse inchoatam ebrietatem leviter et remote, et ideo utrobique culpam venialem.

Repones : Ista levis commotio est saltem dispositio ad pollutionem utpote ad quam ex natura sua tendit : ergo.

Resp. dist. ant. : est dispositio proxima, neg. ; est dispositio remota, sicut rixa ad homicidium, haustus immoderatus ad ebrietatem, conc., et neg. conseq. Non est enim damnandus peccati mortalis qui vult indirecte tantum et in causa dispositionem remotam ad

peccatum mortale, alioquin omnes occasiones remotæ peccandi, forent peccata mortalia, quod nemo dixit.

Confirm. conclusio ab inconvenienti. Si homo teneretur sub peccato mortali vitare omnem actionem, ex qua sequitur ordinarie levis commotio venerea, sequitur quod deberet damnare ut plurimum peccati mortalis, conversationes non necessarias virorum cum mulieribus, juvenum maxime cum puellis, colloquia familiaria, varias recreationes honestas secundum se, in quibus facillime intercurrent aspectus blandi, verba demulcentia, tactus, oscula, amplexus in partibus honestis ex amicitia, joco, levitate, utpote ex quibus plerumque oriuntur leves motus veneri : atqui hæc, quamvis sint fugienda, pauci sunt tamen, si qui sint, qui ea damnant peccati mortalis, ubi abest periculum consensus in ipsam venerem, nec ea est praxis confessoriorum in tribunali : ergo. Confer quæ dicemus infra de osculis, tactibus, et similibus impudicitis.

Quæritur utrum possit dari actus venereus qui non sit peccatum.

Resp. affirmative¹, scilicet actus conjugalis in matrimonio. Quia non est peccatum, quando homo utitur modo et ordine convenienti rebus propter finem bonum ad quem sunt ordinatæ : atqui talis est usus matrimonii ad conservationem generis humani : ergo. De hoc latius dum *de Matrimonio*

ARTICULUS III.

UTRUM LUXURIA SIT PECCATUM CAPITALE, ET QUÆ EJUS FILIÆ?

Dico 1° : Luxuria est peccatum capitale².

Prob. 3. Illud est vitium capitale quod habet finem multum appetibilem, cujus appetitu homo procedat ad multa peccata perpetranda : atqui finis luxuriæ est maxime appetibilis, nempe delectatio venereorum, quæ est maxima : ergo.

Recte notat hic Sylvius quod quamvis, origo vitiorum ex capitalibus attendatur potissimum, secundum rationem causæ finalis, non attendatur tamen solum secunda illam, quasi omnia alia vitia oriantur ex affectu finis peccati capitalis, tanquam media ordinata in eum ; sed sufficit quod vel ex affectu vitii capitalis homo sit paratus alia incurrere, vel quod ex ipso secundum rationem causæ effi-

¹ Q. 153. a. 2. o. — ² *Ibid.* a. 4. o. — ³ *Ibid.*

cientis aut dispositive procedant. Et hoc insinuat S. Doctor, tum hic ad 1, ubi docet originem aliorum vitiorum attendi *potissime* secundum rationem causæ finalis : et similiter 1. 2. q. 64. a. 4. dicit vitia capitalia dici ex quibus alia oriuntur *præcipue* secundum rationem causæ finalis : ubi τὸ *præcipue*, et τὸ *potissime* satis indicant etiam oriri secundum aliam rationem. Et hic q. 158. a. 6, docet iram ideo esse vitium capitale, quia ex illa multa vitia oriri possunt, non solum ex parte objecti secundum rationem causæ finalis, sed etiam ex suo impetu, quo ira mentem præcipitat ad inordinata quæcumque agenda.

Dico 2° : Convenienter assignantur a D. Gregorio octo filiæ interiores luxuriæ, nempe cæcitas mentis, inconsideratio, præcipitatio, constantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi et horror futuri. Et ab Isidoro quatuor exteriores, scilicet, turpiloquia, scurrilia, ludicra, et stultiloquia¹.

Prob. prima pars². Quando inferiores potentie vehementer afficiuntur ad sua objecta, consequens est quod superiores vires impediuntur et deordinantur in suis actibus ; atqui per vitium luxuriæ appetitus inferior vehementer intendit suo objecto propter vehementiam passionis et delectationis : ergo per luxuriam maxime superiores vires, scilicet ratio et voluntas deordinantur. Subsumo : Atqui quatuor sunt deordinationes in actibus rationis, totidem in actibus voluntatis ; rationes enim sunt quatuor actus in agendis : primus, simplex intelligentia quæ apprehendit aliquem finem ut bonum ; et hic actus impeditur per luxuriam et quantum ad hoc ponitur cæcitas mentis, qua fit ut luxuriosus pro fine debito ultimo vel medio non apprehendit eum qui vere est talis, sed aberrat, et alium finem indebitum sibi constituit.

Secundus actus rationis est consultatio de mediis : et hic etiam impeditur per luxuriam, et quantum ad hoc ponitur præcipitatio, qua fit ut homo non adhibeat deliberationem sufficientem circa media ad finem.

Tertius actus est iudicium de agendis, qui etiam impeditur per luxuriam et quantum ad hoc ponitur inconsideratio, qua fit ut quis deficiat in seligendis mediis inter plura ad finem aptioribus.

Quartus actus est imperium rationis circa agenda, qui etiam impeditur per luxuriam, et quantum ad hoc ponitur inconstantia, qua fit ut luxuriosus non exequatur id quod decernit esse faciendum ; unde Terentius in *Eunucho* de quodam qui dicebat se recessurum ab amica ait : « Hæc verba, una falsa lacrymula restringet ». Ex quibus etiam patet peccato luxuriæ maxime everti prudentiam quæ in prædictis actibus consistit.

Ex parte autem voluntatis, consequitur duplex actus inordinatus³, quorum unus est appetitus finis, et quantum ad hoc ponitur amor sui, quo luxuriosus non solum se inordinate amat, id enim est commune omni peccato, sed quo amat carnem suam et ejus voluptates, sic ut in eis ultimum finem suum constituat. Et per oppositum ponitur odium Dei, qui prohibet et punit delectationem concupitam. Alius actus voluntatis est circa media ad finem, et quantum ad hoc ponitur affectus præsentis sæculi, cui luxuriosus ita adhæret propter suas voluptates ut in eo semper vellet manere ; et per oppositum horror et desperatio futuri sæculi : horror, quia luxuriosus scit per mortem se privandum suis voluptatibus et gravissima tormenta pro eis subiturum ; item desperatio, quia luxuriosus dum nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat pervenire ad spirituales, sed fastidit.

Prob. secunda pars³. Cum luxuriosus habeat cor turpibus cogitationibus plenum, de facili in turpia verba prorumpit : *Ex abundantia enim cordis os loquitur*, Matth. 12, et sic ponitur *turpiloquium*. Item, quia luxuria inconsiderationem et præcipitationem causat, efficit ut luxuriosus facile dicat aut faciat quædam minus honesta ad risum aliis excitandum, quod dicitur *scurrilitas* : et quia luxuriosus delectationem quærit, verba sua ad delectationem ordinat, et sic prorumpit in verba *ludicra* ; unde videmus huic vitio deditos, colligere ex libris certas narrationes turpes et lubricas, quas coram aliis, quasi ludendo et oblectando referunt. Tandem cum luxuria excæcet mentem, luxuriosus prorumpit in *stultiloquia*, utpote cum suis verbis præfert delectationes quas appetit quibuscumque aliis rebus.

¹ Q. 153. a. 5. o. et ad 4. — ² *Ibid.* o.

³ Q. 153. o. — ³ *Ibid.* ad 4.

DISSERTATIO VI.

De speciebus luxuriæ.

D. Th. q. 154.

ARTICULUS I.

QUOT ET QUÆ SINT SPECIES LUXURIÆ?

Sanctus Thomas¹, Magistrum Sententiarum in 4. d. 41, et Gratianum 36. q. 1. c. *Lex illa*, secutus, recenset hic quinque species luxuriæ, naturæ humanæ non repugnantes, scilicet fornicationem, adulterium, incestum, stuprum et raptum, quibus addit sextum repugnantem naturæ humanæ quæ communi vocabulo dicitur vitium contra naturam. Et quamvis hic², solita sua reverentia utens in auctores, inquit Cajetan, reducat sacrilegium ad adulterium; dicens esse quoddam adulterium spirituale, quatenus mulier vovens continentiam quoddam spirituale matrimonium facit cum Deo, infra tamen art. 10. expresse ponit speciem distinctam luxuriæ. Itaque

Dico: Sunt septem species luxuriæ: scilicet, fornicatio simplex, adulterium, incestus, stuprum, raptus, sacrilegium, et vitium contra naturam³.

Prob.⁴. Species in peccatis desumuntur ex diversitate objecti formalis: atqui in peccato luxuriæ tot sunt diversitates objecti formalis, quot sunt species assignatæ: ergo. Prob. min.: Diversa ratio objecti formalis in peccatis desumitur a materia sub diversa repugnantia ad rationem: atqui in peccato luxuriæ reperitur repugnantia ad rationem, uno modo quoad finem actus venerei, et hoc dupliciter: vel quia impeditur generatio prolis, et sic est *vitium contra naturam*, vel quia impeditur debita educatio et promotio prolis natæ, et sic est *simplex fornicatio*; alio modo, per comparisonem ad alios homines, et hoc quintupliciter vel quia fœmina est nimis propinqua, nec ideo servatur illi debitus honos, et sic est *incestus*; vel quia alteri est juncta, et sic est *adul-*

terium, vel quia est sub potestate parentum et est *stuprum*, si non inferatur violentia: *raptus* vero, si inferatur; vel tandem quia non servatur debitus honos propter votum aut legem ecclesiasticam, et sic est *sacrilegium*. ergo. Quantum ad tactus, oscula et similes impudicitias, reducuntur ad speciem ad quam disponunt, v. g. si fiant cum soluta, ad fornicationem, si cum conjugata ad adulterium, et sic de cæteris.

Dices 1º: Peccata conjugum sunt in genere luxuriæ, adeoque in aliqua specie, non in assignatis: ergo.

Resp.: Peccata conjugum sunt secundum se, vel mortalia, vel venialia; si sint secundum se mortalia reducuntur ad aliquam ex prædictis speciebus, ut congressus in vase indebito ad vitium contra naturam, in loco sacro ad sacrilegium, petitio debiti in habente affinitatem cum uxore ad incestum. Si autem sunt venialia secundum se ut tactus, oscula, etc., non pertinent ad prædictam divisionem, quia non sunt in genere luxuriæ simpliciter, sed luxuriæ secundum quid: prædicta autem divisio fit in genere luxuriæ simpliciter, quia fit secundum inordinationem seminationis quoad substantiam actus, et non quoad modum aut alias circumstantias veniales actus liciti.

Dices 2º: Genus luxuriæ non potest contrahi per differentiam alterius generis ad constituendam speciem, una enim species non potest esse sub diversis generibus: atque differentiæ adulterii, incestus, stupri, raptus et sacrilegii, sunt alterius generis, scilicet veniæ, ut in adulterio, stupro et raptu vel irreverentiæ in sanguine junctos, ut in incestu, vel irreligionis ut in sacrilegio: ergo.

Resp. dist. majorem: genus luxuriæ non potest contrahi per differentiam alterius generis ad constituendam speciem proprie et

¹ Q. 154. a 1. o. — ² *Ibid.* ad 3. — ³ *Ibid.* a. 1. et 10. o. — ⁴ *Ibid.* a. 1. o.

metaphysice sumptam, conc.; speciem moraliter sumptam, neg. Hoc autem ultimo sensu tantum species assignatæ dicuntur species luxuriæ, moraliter scilicet et juxta vulgatum modum loquendi, quo minus communia dicuntur species, etsi solum per accidens communem aliquam rationem contrahunt. Sed quamvis pertineant ad duplex genus, v. g. adulterium ratione injuriæ quæ fit comparti, pertinet ad injustitiam, ratione carentiæ vinculi conjugalis ad luxuriam, dicuntur tamen potius species luxuriæ quam vel injustitiæ vel irreligionis, etc. 1º Quia luxuria se habet in illis formaliter, cum se habeat per modum finis, alia vero genera materialiter, sic adultera, v. g. regulariter loquendo non querit facere injuriam marito, sed suæ concupiscentiæ satisfacere; et sic de cæteris. 2º Quia hæc peccata committuntur in materia luxuriæ et per actum ejus.

ARTICULUS II.

DE FORNICATIONE.

Nota : Fornicatio aliquando sumitur pro quovis illicito concubitu; sic Matth. 5, sumitur pro adulterio cum dicitur : *Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœcham*. Quandoque et communius accipitur pro determinata specie luxuriæ quæ definitur « concubitus soluti cum soluta corrupta »; et solet designari per hæc verba : *Fornicatio simplex*, ut ostendatur eam nulla alia graviore circumstantia infici.

Dicitur 1º *soluti cum soluta* : id est personarum quæ sint liberæ non solum a vinculo matrimonii, sed etiam a mutua cognatione, vel affinitate in gradibus prohibitis, a voto continentiæ, ab ordine sacro et violentia. Dicitur 2º *corrupta*, quia si sit virgo erit stuprum et non simplex fornicatio, ut dicitur infra.

Circa fornicationem simplicem triplex fuit error : primus Nicolaïtarum, Gnosticorum et quorundam Græcorum, qui docuerunt fornicationem nullo jure esse illicitam. Idem adhuc tenent hujus temporis Anabaptistæ, qui concubitum promiscuum permittunt et agunt. Alter error fuit Durandi qui, in 4. d. 33. q. 2. n. 10, docet fornicationem jure naturæ non esse nisi culpam venialem; quod autem sit mortalis hoc habere a lege positiva. Tertius error fuit Caramuëlis lib. 3 *Theolog. moral.*, n. 1600, et quorundam aliorum qui docue-

runt fornicationem nullatenus esse intrinsece malam, sed solum esse malam quia lege positiva est prohibita. Contra quos

Dico 1º : De fide est fornicationem simplicem esse peccatum mortale.

Prob. 1º ex S. Scripturis : Deuter. 23 : *Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator de filiis Israël : non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui..... quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum*; Apost. ad Rom. 1, fornicationem annumerat iis peccatis, *quæ qui faciunt digni sunt morte*; I Cor. 6 dicit : *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, etc., regnum Dei possidebunt*; ad Galat. 5 : *Manifesta sunt opera carnis quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, etc., qui talia agunt regnum Dei non consequentur*; similiter ad Ephes. 5, et ad Hæb. 13, et Apocalyp. 21.

Neque dicas nomine fornicationis intelligi in S. Scripturis, luxuriam incommuni, 1º quia id est aperte falsum ut patet ex locis citatis ad Cor. ad Galat. ad Ephes., et ad Hæb., ubi fornicatio cum variis aliis speciebus luxuriæ ut ab ipsis distincta recensetur. 2º Dato gratis assumpto, nihil ex illo evincitur contra conclusionem : si enim luxuria ut sic damnatur peccati mortalis : ergo et fornicatio simplex quæ est ejus species.

Prob. 2º ex concilio Vienn., Clementina de Hæreticis cap. 3 *Ad nostrum* lib. 5, ubi inter varios errores Beguardorum et Beguinarum damnatur hic : « Mulieris osculum, cum ad hoc natura non inclinet, est mortale peccatum : actus autem carnalis, cum ad hoc natura inclinet, peccatum non est; maxime cum tentatur exercens. »

Prob. 3º ex Patribus : S. Fulgentius epist. 1. c. 1 : « Fornicatio nunquam potest esse sine gravi crimine; in quo licet non dubitemus damnabiliter peccare hominem ab uxore disjunctum, damnabilius tamen fornicari existimo conjugatum : utrumque autem Scriptura sancta judicandum et regno Dei pronuntiat alienum. » S. Chrysostomus hom. 22, in II ad Cor. : « Quoties scortatus es, toties condemnasti teipsum. » Similiter alii Patres. Quantum ad probaticnem a ratione, proponetur conclusione sequenti : unde

Dico 2º : Fornicatio simplex est intrinsece mala mortaliter : proindeque non solum est mala quia prohibita, sed prohibita quia mala¹.

Prob. 1º ex condemnatione hujus proposi-

¹ Hic a. 2. c.

tionis ab Innocentio XI : « Tam clarum videtur fornicationem secundum se, nullam involvere malitiam, et solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur ». Est vigesima prima.

Prob. 2°. Si fornicatio non esset intrinsece mala, sed sola lege positiva prohibita, sequeretur quod gentes qui hanc legem positivam ignorarent, fornicando non peccarent; atqui falsum consequens et Apostolo contrarium: ergo. Probatur minor: Apost. loco citato ad Cor. ubi postquam dixit: *Neque fornicarii, neque alii quos ibi enumerat, regnum Dei possidebunt*, subjungit alloquendo Corinthios: *Et hæcquidem fecistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi et in Spiritu Dei nostri*. Fuerunt ergo Corinthii per fornicationem, dum adhuc in gentilitate detinebantur, sordidi, immundi, injusti. Item Apost. loco citato ad Ephes. 5, ubi postquam dixit: *Quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus non habet hæreditatem in regno Christi et Dei*; subjungit: *Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiae*, hoc est incredulitatis, adeoque gentes non imbutas præceptis S. Scripturarum: ergo.

Ante probationem a ratione ¹, suppono ¹o tanquam certum seminationem humanam, ordinari naturaliter non solum ad generationem sed etiam ad nutritionem, educationem et instructionem prolis. Id patet ex natura seminis et prolis necessitate secundum corpus et secundum animam. Frustra enim esset generatio, nisi debita nutritio sequeretur quia generatum non remaneret, debita nutritione subtracta: et in specie, humana proles non solum indiget nutritione, quantum ad corpus, ut in aliis animalibus, sed etiam instructione quantum ad animam: nam alia animalia habent naturaliter suas providentias quibus sibi providere possunt; homo autem ratione vivit, quem per longi temporis experimentum ad prudentiam perveniret oportet: unde necesse est ut filii a parentibus quasi jam expertis instruantur, nec hujusmodi instructionis sunt capaces mox geniti, sed post longum tempus, et præcipue cum ad annos discretionis pervenerint.

Suppono ² 2° quod in animalibus in quibus sola fœmina non sufficit ad educationem prolis, a naturæ Auctore indictum esset ut mas et fœmina post coitum commaneant quo usque necessarium est ad prolis educationem et

instructionem, ut patet in quibusdam avibus quarum pulli indigent foveri, et cibo aliunde quæsito nutrir, ad quæ cum non sufficiat sola fœmella, a natura inditum est mari in talibus ut commaneat fœmellæ ad educationem fœtus. Manifestum est autem quod ad educationem hominis, non solum requiratur cura matris a qua nutritur ad tempus, sed multo magis cura patris a quo est intruendus, defendendus, corrigendus et in bonis tam interioribus quam exterioribus promovendus, proindeque necessum est ut in specie humana sit naturale vinculum seu societas maris ad determinatam fœminam, non ad breve tempus, seu diu et per totam vitam; sic enim secundum se exigit debita prolis educatio. Hanc autem societatem matrimonium vocamus.

Ex his principiis ¹ sponte fluit ratio a priori conclusionis, hæc scilicet: fornicatio simplex est concubitus secundum se privatus ordine naturali ad suum finem, scilicet educationem prolis, proindeque secundum se importat inordinationem quæ vergit in grave nocumentum, non solum ejus qui ex tali concubitu nasciturus est, sed etiam boni communis et societatis humanæ, in quam plurima et pessima mala irruunt ex mala educatione membrorum: ergo secundum se est peccatum mortale. Probatur antecedens: debita educatio prolis in specie humana exigit inter marem et fœminam diuturnam societatem post coitum, ut patet ex dictis: atqui fornicarius concubitus secundum se, neque supponit, neque importat hanc diuturnam societatem maris et fœminæ, quin potius contrarium importat: est enim soluti cum soluta, hoc est eorum qui nullo inter se vinculo sunt devincti, ex quo fit quod, quantum est ex natura actus fornicarii, pars post coitum possit pro libitu deserere compartem, prolem non agnoscere, nullam ejus curam gerere, quod sane frequentissime accidit et consequenter pessima prolis educatio: ergo.

Nec obstat si dicas fornicatores posse inter se pacisci et jurare de cohabitatione quandiu necessaria erit ad prolis educationem, aut aliter illi providere.

Resp. enim id esse per accidens actui fornicario ², per se autem illi convenire, ut partes non teneantur post coitum commanere, cum per ipsum nullo vinculo ad hoc arctentur in quantum fornicatores sunt, nec prohibeatur quis, quantum est ex ipsa ratione

¹ 3. Cont. Gentiles cap. 122. — ² *Ibid.*

¹ 3. Cont. Gentiles et hic a. 2. o. — ² *Ibid.*

actus fornicarii ad quamecumque aliam accedere, et ideo quantum est ex se, est actus privatus naturali et debito ordine ad educationem prolis. Quod ergo fornicator post coitum diu commaneat mulieri, et eam juvet ad prolis educationem, facit quidem quod fornicatio actu non noceat proli et bono communi, sed non tollit quin sit secundum se nociva et deordinata a fine generationis; imo id ipsum aperte ostendit ipsa provisio ordinata ad educationem prolis fornicariæ; nam si non esset deordinatus et per se nocivus iste concubitus, non oporteret ejusmodi provisiones adinvenire ut proles sine nocumento evadat, sicut non providetur concubitu matrimoniali, quia non est secundum se nocivus proli. Porro in actibus humanis bonitas aut malitia specificata tenditur secundum id quod illis convenit per se, non autem secundum id quod illis convenit per accidens. Itaque differentia inter *per se* et *per accidens*, inquit hic Cajetan, monstrat fornicationem esse peccatum mortale, et solvit omnes difficultates.

Repones: Si quis projiciat lapidem illuc, ubi quis facile lædi potest, sed adhibita diligentia provideat ne ullus lædatur non peccat jaciendo: similiter, si quis sumat venenum mortiferum, sed cujus vim antidoto elidat, non peccat, nec est sui homicida: ergo similiter fornicarius si provideat ne nocumentum accadat proli.

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est, quod actui fornicario per se conveniat privatio naturalis ordinis ad debitam educationem prolis, at jactui lapidis non convenit per se lædere, sed per accidens, in quantum fit improvide, et propterea si auferatur *Ly improvide*, quod quia accidens est, potest auferri, tollitur culpa, sed a fornicatione non potest tolli illa privatio quæ per se inest. Idem dic de sumptione veneni, quæ non est secundum se illicita, nisi in quantum est occisiva; potest autem tolli ab ea per antidotum quod sit occisiva, seu tendens ad occisionem, sæpe enim venenum per antidotum sit sanativum medicamen.

Dices 2º: Fornicatio simplex non contrariatur neque dilectioni Dei, neque dilectioni proximi; non dilectioni Dei, quia non est directe contra Deum; non dilectioni proximi, quia per hanc nulli homini fit injuria: ergo.

Resp. 1º fornicationem contrariari dilectioni proximi in quantum secundum se im-

portat inordinationem quæ vergit in nocumentum prolis nascituræ. Et nota me non dicere quod de facto noceat proli, id enim potest impediri, sed quia secundum se involvit inordinationem, quia vergit in nocumentum, seu quæ est nociva. Unde est essentialiter peccatum in materia luxuriæ, consequenter in materia injustitiæ.

Inst. Si quis fornicetur cum vetula aut sterili ex qua certum sit non nascituram prolem, hujus fornicationis inordinatio non vergit in nocumentum alicujus: ergo.

Resp. dist. antecedens: non vergit in nocumentum alicujus per accidens, conc.; per se, neg. Quia omnis concubitus in vase naturali per se ordinatur ad generationem, et ex eo secundum se potest nasci proles, alioquin congressus matrimonialis inter steriles foret illicitus: quod si de facto non nascatur ob conditionem personæ, hoc est per accidens. Adeoque semper stat quod inordinatio concubitus fornicarii secundum se vergat in nocumentum proximi.

Repones: Melius est proli natæ ex fornicatione sic esse quam non esse simpliciter: ergo.

Resp. neg. consequentiam. Alias sequeretur quod adulterium etiam esset licitum, cum melius sit proli adulterinæ sic esse quam non esse: quamvis ergo melius sit absolute proli fornicariæ sic esse quam omnino non esse, non tamen ideo excusantur parentes; quia supposito quod generationi vacent, non solum debent proli esse absolute, sed in quantum possunt, debent bene esse, ut patet in ipsis animalibus quæ proles suas ex ipsa lege naturæ, nutriunt, defendunt, etc.

Dices 3º: Peccatum mortale non cadit sub præcepto: atqui Oseæ 1 præcipitur a Domino: *Vade, sume tibi uxorem fornicariam, et fac tibi filios fornicationum*: ergo.

Resp. his verbis non præscribi Oseæ accedere fornicarie ad fornicariam; sed eam quæ erat antea fornicaria, sibi datam a Deo accipere in uxorem legitimam: unde non dicit simpliciter: *Sume tibi fornicariam*, sed: *Sume tibi in uxorem fornicariam*. Et cum subdit, *fac tibi filios fornicationum*, sermo est vel de filiis ex fornicatione præcedente genitis quos ducendo matrem, quasi in filios adoptaret, vel de filiis quos ex ipsa uxore procrearet, qui dicuntur filii fornicationum, non a fornicatione patris, sed a priori fornicatione matris, ut patet ex capite sequenti in quo dicitur: *Filii fornicationum sunt, quia fornicata est mater eorum*,

1 Conl. Gentiles ad 4.

Cum autem S.Th. hic ad 2 dicit, « quod Osee non peccavit fornicando ex præcepto divino », non vult Oseam proprie fuisse fornicatum, cum ibidem addat hunc concubitum non debere dici proprie fornicationem, sed vult ita nominari, referendo ad cursum communem, secundum quem potuisset videri fornicatio secluso præcepto divino, cum mulier esset fornicaria, nec de matrimonio haberetur certitudo. Adde quod 1. 2. q. 100. art. 8. ad 3, diserte asserat quod Osee « nec mœchatus, nec fornicatus fuit ». Ita Sylv. hic.

Dico 3° : Fornicatio simplex non est majus peccatum quam peccata quæ sunt contra virtutes theologicas et religionem, neque majus quam homicidium; est tamen majus quam furtum ¹.

Probatur ². Gravitas specifica peccati desumitur ab objecto, seu a bono cui opponitur; atqui bonum divinum cui opponuntur peccata contra virtutes theologicas et religionem est majus quam bonum humanum cui opponitur fornicatio, et inter bona humana majus est bonum hominis jam nati cui opponitur homicidium, quam bonum hominis nascituri cui opponitur fornicatio: bonum autem hominis nascituri est majus quam bona exteriora quibus opponitur furtum: ergo.

Dices: Furtum opponitur justitiæ, fornicatio temperantiæ: atqui eo gravius est peccatum quo præstantior est virtus cui opponitur, et justitia est præstantior temperantia: ergo.

Resp. dist. minorem: eo gravius est peccatum quo præstantior est virtus cui opponitur, cæteris paribus, conc.; cæteris imparibus, neg. Nam si oppositio unius peccati ad nobiliorem virtutem sit in re levi, et oppositio alterius peccati ad minus nobilem virtutem sit in re gravi, gravius erit hoc secundum peccatum quam primum: sic v. g. bestialitas est gravius peccatum quam furtum unius floreni, licet hoc sit contra justitiam et prius contra temperantiam. Bonum autem hominis nascituri secundum se est quid gravius bono exteriori. Adde quod licet fornicatio sit essentialiter contra temperantiam, est tamen consequenter etiam contra justitiam.

APPENDIX I.

Varix quæstiones resolvuntur circa fornicationem.

Petes 1° utrum possit dari ignorantia invincibilis de malitia fornicationis?

¹ 3. cont. Gent. a. 3. o. — ² *Ibid.*

Resp. posse dari inter barbaros, rudes et agrestes quibus deest instructio quia hujusmodi inordinatio, cum non manifeste contineat injuriam proximi, non est omnibus manifesta, sed solum sapientibus per quos debet ad aliorum notitiam derivari ¹. Ita post S. Thomam, Soto, Asor. et alii quos citat et sequitur Sylvius.

Petes utrum sit simplex fornicatio, sufficiatque pro tali confiteri, si quis cognoscat viduam, si servus suam dominam, si christianus gentilem aut judæam, si tutor aut curator pupillam, vel minorennem?

Resp. quantum ad duo prima affirmative; quia est congressus soluti cum soluta, et quamvis interveniant quædam circumstantiæ, non videntur tamen notabiliter aggravantes. Ita Sylvius hic, qui idem censet de duobus posterioribus casibus. Sed quantum ad tutorem aut curatorem cui ex officio incumbit cura, non solum temporalis, sed spiritualis pupillæ aut minorennis, videtur circumstantia notabiliter aggravans. Quantum ad congressum christiani cum gentili aut judæa, probabile est pertinere ad rationem sacrilegii, utpote contra reverentiam debitam religioni et sacramento Baptismi. Dum enim Ecclesia damnat conjugium fidelis cum infideli, videtur etiam prohibere quaecumque commixtionem, cum sit idem motivum reverentiæ, scilicet erga nostram religionem et sacramentum Baptismi. Ita Lessius, Sporer, Delugo, contra Asor., Tambur., et Sylvium hic.

Petes 3° quid censendum de copula cum alterius sponsa de futuro: an sit simplex fornicatio, an adulterium?

Resp. non esse proprie adulterium, quia adulterium, ut dicam infra, est alieni thori violatio; neque etiam esse simplicem fornicationem, quia non est soluti cum plene soluta, siquidem sponsa de futuro sit obligata tradere suum corpus illi soli cui per sponsalia promisit; sed reduci ad adulterium sicut imperfectum ad perfectum sui generis, quatenus nempe fit injuria sponso cujus violatur jus, si non in re saltem ad rem ²; ideoque est circumstantia explicanda in confessione: idque verum est sive agatur de sponso, sive de sponsa: par est enim in utroque jus quantum ad mutuam obligationem corporis tradendi.

Neque obstat si dicas sponsos per sponsalia non promittere abstinere a concubitu alieno. Resp. id promittere si non explicite, saltem implicite, quatenus promittunt mutuam tra-

¹ Q. 5. de Malo a. 2 ad 3. — ² *Ibid.* a. 7. ad 4.

ditionem corporum in eo statu in quo reperiuntur. Idque sic esse patet ex eo quod secundum communem sensum censeatur gravis injuria irrogata sponso, si ejus sponsa ab alio cognoscatur; aut sponsæ, si ejus sponsus aliam cognoscat.

Petes 4° utrum liceat abruptere copulam fornicariam?

Resp. 1°: Qui ex displicentia et odio peccati copulam fornicariam abruptit, etiam cum seminatione extra vas, bene facit et ad id tenetur, quia nullum est instans in quo quis non teneatur cessare a peccato actuali. Perditio autem seminis inde secuta est per accidens et præter intentionem, subestque legitima causa eam permittendi. Confirm.: ita excitatus ad copulam, ut nisi eam peragat sit seminaturus extra vas, tenetur eam non peragere: ergo qui eam inchoavit abruptere.

Resp. 2°: Qui in affectu peccati perseverans inchoatam copulam abruptit cum seminatione extra vas metu infamiæ aut ex aliquo simili motivo humano, peccat duplici peccato, scilicet fornicationis inchoatæ, et pollutionis.

3° Qui iisdem motivis inchoatam copulam abruptit absque seminatione, novo peccato non inficitur; non videtur tamen sufficere, si accuset tactum impudicum, sed debet explicare se penetrasse vas, quia est inchoata fornicatio.

Petes 5° utrum vir qui fœminam inducit ad fornicandum, teneatur hanc scandali circumstantiam exprimere in confessione?

Resp.: Si paratam aut facile consentientem induxit, quamvis sit scandali reus, non tamen tenetur exprimere in confessione, quia ex communiter accidentibus præsumitur et confessarius facile intelligit virum petiisse: ita Layman cum aliis. Secus, propter oppositam rationem, si alias nolentem et invitam precibus, promissis, blanditiis, muneribus, etc., induxit.

Petes 6° utrum qui ter peccatum fornicationis aut aliud commisit cum tribus fœminis, teneatur exprimere in confessione fuisse tres fœminas, an sufficiat dicere: Ter fornicatus sum?

Resp.: Quantum est ex capite fornicationis, non tenetur exprimere numerum fœminarum, quia in omnibus est eadem specie malitia. Si tamen eas induxerit, tenetur ratione scandali.

Meminerit insuper confessarius inquirere a fornicatoribus, an proles ex fornicatione nata sit, aut nascitura, an natam non exposuerint,

aut neglexerint; an prolis conceptionem impedire, seu abortum procurare non tentaverint; an antequam ad copulam pervenerint, sæpe eam non desideraverint, aut de ea delectati fuerint: ad hæc enim peccata interna plures pœnitentes maxime rudes et rustici non attendunt, qui solos actus externos peccata reputant.

APPENDIX II.

De concubinato et meretricio.

Petes 1° utrum concubinitus et meretricium distinguantur specie a simplici fornicatione?

Resp. negative; sed sunt diversi gradus ejusdem speciei.

Meretricium dicitur, cum quis accedit ad eam quæ est publice exposita. Concubinitus, cum habet consuetudinem accedendi ad aliquam determinatam, sive eam domi habeat, sive non. Concubitus vero cum ea quæ neque est publica, neque consuetudinaria, retinet nomen simplicis fornicationis; sed ubique est soluti cum soluta, ut supponitur, ideoque intra eandem speciem fornicationis.

Attamen meretricium est aliquo usque gravius fornicatione, quia non solum est contra bonam educationem prolis, sed etiam aliquo modo contra ejus vitam, cum ex meretricio non soleat nasci proles. Attamen, juxta Sylvium et alios, non videtur necesse explicare in confessione an fornicatus quis fuerit cum meretrice vel cum alia, modo exprimitur numerus; quia, inquiunt, hæc circumstantia non est notabiliter aggravans, forte quia actus secundum se est generativus, et solum per accidens ex conditione personæ, impeditur generatio, sicut si fornicaretur cum vetula aut sterili.

Concubinitus autem est et fornicatione et meretricio gravior, quia superaddit statum et permanentiam in peccato, videturque necessario aperiendus in confessione, si non ratione majoris gravitatis, saltem vel ratione scandali quod plerumque sequitur, vel, etiamsi absit, quia alioquin confessarius non cognoscat sufficienter pœnitentis statum, quo permanente concupiscentiæ et desideria mala in infinitum multiplicantur, neque poterit convenientia remedia præscribere.

Quod autem legatur in veteri Testamento sanctos viros habuisse concubinas, concubinae ibi intelliguntur veræ uxores quæ habe-

bant quidem jus ad concubitus, unde dicebantur concubinæ, sed non ad administrationem familiæ, sicut illæ quæ dicebantur uxores. Similiter cum in jure c. 4. et 5. dist. 34. ex conc. Tol. dicitur : « Christianis aut uxorem aut pro uxore concubinam habere licere » : per concubinam etiam intelligitur veri nominis uxor, quæ tamen non dicebatur uxor. quia non erat juncta matrimonio cum certis solemnitatibus quæ alias ex jure civili requirebantur ad matrimonium in foro exteriori.

Petes 2º utrum concubinarius sit absolvendus antequam ejecerit concubinam ?

Regulariter non esse absolvendum, si semel aut bis fidem promissi fregerit, satis convenit inter auctores ; sed an etiamsi prima vice confiteatur ? Absolvendum affirmant Tabiena, Sanchez, quos citat et sequitur noster Loth, idque aperte insinuat Sylvius hic. Quia cum pœnitens nunquam promiserit, nec ideo unquam fidem fregerit, non est ratio cur confessarius credat ipsius præsentem dolorem aut propositum esse fictitium, unde tali pœnitenti credere debet. Nihilominus

Resp. verius videri non esse regulariter absolvendus etiam prima vice : ita Navar. in *Manu.* c. 16. n. 20, noster Sylvester vº *Concubinarius* q. 2, Chapeauville de *Cas. reservat.* in fine, Pontas vº *Absolution* cas. 13, et alii.

Ratio est quia confessarius habet legitimam causam suspicandi defectum sinceri propositi, si non ex priori infidelitate quam nondum admisit, saltem ex hoc quod communiter accidit in similibus : vix enim unum reperies qui id sincere promittat ; quod patet ex hoc quod vix sit unus qui semel absolutus fidem promissi teneat et concubinam ejiciat : ex quo verisimiliter colligitur non sincere promisisse. Imo, dato quod sincere hic et nunc promittat et quod ex eo capite possit confessarius eum absolvere ut judex, non potest tamen ut medicus, quia ut medicus tenetur pœnitenti remedia necessaria præscribere contra relapsum : unicum autem remedium in hoc casu contra relapsum, est ut prius ejiciat concubinam, quia si antea absolvatur, verosimilius non ejiciet, ut communiter accidit, sicque remanebit in occasione proxima peccati.

Dixi in conclusione regulariter : quia sunt casus in quibus id liceat prima vice. 1º Si ex certis et singularibus indiciis probabilius sit confessario pœnitentem sincere promittere et fidem promissi servaturum, quod, licet ut dixi rarum sit, potest tamen contingere. 2º Si pœnitens concubinarius non sit sui juris, nec

possit concubinam ejicere, ut filiusfamilias respectu ancillæ. 3º In periculo mortis, in quo casu non solum liceret prima vice, sed toties quoties, quia in extremis extrema sunt tentanda. 4º Si ex denegatione absolutionis sequeretur gravis infamia aut grave scandalum, ut si pastor deberet in die festo omittere sacrum parochiale, modo aliunde appareat sincere pœnitens.

Petes 3º utrum concubinarius nolens expellere concubinam aut ab ejus consortio desistere, possit in aliquo casu absolvi : quod generalius quæri solet utrum liceat permanere in periculo proximo peccandi, et talem in aliquo casu absolvere ?

Navarrus in *Manu.* cap. 3. n. 15, loquens de occasione proxima respondet affirmative positus quatuor conditionibus. Prima est quod sit pœnitudo præteritorum. Secunda verum propositum non peccandi, cum se invenerit in ea occasione. Tertia credulitas quod, Deo juvante, non peccabit in ea. Quarta quod subsit rationabilis causa non se separandi ab illa.

Equidem in ea sum opinione quod proximum periculum peccati non sit secundum se peccatum formaliter, sed occasio duntaxat peccati, proindeque quod aliqua ratione possit cohonestari. Sic secundum jura, capite *Consultationi*, de Frigidis, duo conjugati quorum matrimonium ratione impotentiae est nullum, permittuntur simul cohabitare ut frater et soror, non sine evidentissimo et proximo periculo plurium immunditiarum. Idem censet laud. Navar. de duobus conjugatis quorum matrimonium est nullum ob impedimentum occultum, ex quo tamen natæ sunt proles, quos dicit posse simul cohabitare ut fratrem et sororem ad evitandum scandalum donec adveniat dispensatio. Sic etiam puto chirurgum, etsi in hac materia fragilem et sæpe lapsum, posse mulieri parienti, nullo alio opitulante, manum obstetricantem adhibere ne simul foetus cum matre pereat. Tunc ergo solum periculum proximum peccandi imputatur ad peccatum, quando quis censetur illud gratis velle et amare, juxta illud Eccli. 3: *Qui amat periculum in illo peribit*. Quia tunc censetur velle et amare peccatum, cujus periculum est occasio et causa proxima : qui autem urgente aliqua gravissima ratione in illo permanet, aut illud incurrit, non tam dici potest amare periculum, quam illud subire aut pati.

Verum rarissimam arbitror hanc gravissimam rationem quam Navarrus indulgentiori vocabulo nominat *rationabilem causam*,

maxime dum attendo ad hæc Christi verba Matth. 18 : *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum et projice abs te ; bonum est tibi cum uno oculo in vitam intrare quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis* : quorum verborum sensus est, quod omnia quæ sunt nobis causa et occasio peccandi quantumvis chara et necessaria, sicut est oculus, postponere debeamus salutis periclitanti. *Quam enim commutationem, dicit alibi Christus, dabit homo pro anima sua ?*

Utergo ad concubinarium redeamus, resp. 1º : Si sit notorius, nullus est casus in quo ipsi liceat manere cum concubina, aut eam frequentare, quia tunc non jam est periculum solum peccati, sed peccatum formaliter, nempe scandalum ; non licet tamen nec ad instans permanere in peccato formali. Ex quo etiam adferunt plures theologi, quod licet concubinarium resipuerit, aut forte nunquam talis fuerit, si tamen sit aut remaneat fama de concubinato, teneatur mulierem quæ habetur ejus concubina deserere propter scandalum, donec veritas legitimæ conversationis appareat.

Resp. 2º : Sive notorius concubinatus, sive secretus, censeo non posse concubinarium retinere concubinam in casibus qui vulgo proponuntur. Et 1º certum est non posse, quamvis concubina sit ipsi valde utilis et alia famula difficile inveniretur, ut patet ex condemnatione sequentis propositionis per Alexandrum VII : « Non est obligandus concubinarium ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum vulgo regalo, dum deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, et aliæ epulæ tædio magno afficerent concubinarium, et alia famula nimis difficile inveniretur ».

2º Regulariter non potest retinere propter periculum infamiæ aut alterius damni temporalis quod incurreret ex ejectione concubinæ. Quia recta ratio principiis fidei instructa videtur exigere ut homo quaecumque damnum in bonis temporalibus patiatur potius quam animam, certa et proximo damnationis æternæ periculo exponat. Et quantum ad infamiam specialis insuper est ratio. Vel enim concubinarium est notus ut talis, vel non : si primum, nulla ex ejectione concubinæ sequetur infamia, sed laus e contra : si secundum non magis inde sequetur infamia, quam ex ejectione alterius domestici, nec desunt pretextus quibus tegatur vera objectionis ratio.

Dixi *regulariter* : et ideo resp. 3º : Si revera imminente gravissimo damno, aut scandalo

ex ejectione concubinæ, posset attentata dispositione pœnitentis et aliis circumstantiis concipi fundata credulitas, ut loquitur Navarrus, quod, opitulante Deo, remanens in pericula, non peccabit : non do quidem securitatem, sed nec auderem ex supradictis damnare pœnitentem, neque confessarium qui eum absolveret, maxime quod in hac hypothesis videatur minui periculum et non esse anipius proximum.

Petes 4º utrum confessarius possit audire confessionem suæ concubinæ.

Juxta Sanchez. et Dian. apud Loth talis confessio potest esse licita ad salvandum famam concubinari, aut quia ipse melius novit statum pœnitentis.

Resp. 1º id nec esse decens, nec congruum, propter periculum novi consensus aut defectus doloris ex nimia familiaritate, adhuc, ut suppono, perdurante. Supposita tamen sufficiente dispositione pœnitentis quæ raro potest præsumi, nisi jam diu abstinerit, si absolveretur esset absoluta. Hoc attento jure naturæ, nam ex jure positivo talis absolutio reservatur in multis diœcesibus et signanter in hac nostra Leodiensi.

Petes 5º quænam sint pœnæ concubinariorum ?

Resp. concilium Tridentinum sess. 24, cap. 8, *de Reformatione matrim.* statuit ut concubinari, si ter admoniti ab ordinario concubinam non ejecerint, nec ab ejus consuetudine se separaverint, excommunicentur. Quod si per annum non paruerint, severe puniantur. Concubinæ vero, si pariter ter admonitæ non paruerint, extra oppidum seu diœcesim ejiciantur. Verum istæ pœnæ et aliæ quæ spectant clericos concubenarios sunt sententiæ ferendæ et non latæ, ut patet ex terminis concilii loco citato et sess. 25. cap. 14.

ARTICULUS III.

DE STUPRO.

Nota 2 : Stuprum generaliter sumitur pro omni illicito concubitu ; sic sumitur Num. 5 dum dicitur : *Si latet adulterium et testibus argui non potest, quia non est inventa in stupro*, etc. Specialiter sumitur pro illicito concubitu cum virgine.

Quidam requirunt ad rationem stupri prout est species distincta luxuriæ, quod iste concubitus sit violentus ; ita ut si virgo consen-

¹ Supp. q. 20. a. 2. ad 1. — ² *Ibid.* ad 2.

serit non sit proprie stuprum, neque species distincta a fornicatione. Ita Dom. Soto in 4. d. 18. q. 2. a. 4, Navarrus, Sanchez, Lessius, Malderus, Henn. et plures alii recentiores : unde stuprum definiunt quod sit « violenta virginis defloratio ».

S. Thomas ¹ vero Gratianum et Magistrum sententiarum secutus, et cum eo antiquiores theologi, S. Bonavent. S. Anton. Angelus, Sylvestre, Fumus, Navar., Cajet., Tolet., Bannes, Asor, Bonacina, Sylvius et alii plures tenent oppositum, atque docent ad rationem stupri, quatenus est species distincta luxuriæ, sufficere congressum cum virgine, sive adsit violentia, sive non. Unde definiunt stuprum : « Illicita virginis defloratio ».

Nota 2° : Per *virginis*, in utraque sententia, non intelligi illam quæ virtutem virginitatis sic servavit ut nullo peccato luxuriæ fuerit maculata; sed illam quæ virginitatis signaculum integrum retinet, quamvis aliunde delectationibus venereis aut mollitie sit polluta. Igitur virginitas hic supponit non pro virtute, sed pro statu integritatis.

Signaculum autem virginale, quidam reponunt in quadam membrana seu pellicula, quæ hymen dicitur et virili coitu lacerata aboletur : alii autem, et præsertim recentiores volunt nihil aliud esse quam compressionem seu complicationem orificii vasis fœminei, quæ congressu viri dilatatur, sicque vas aperitur. Idque verius videtur, quod juxta medicos et anatomicos modernos, prædicta pellicula non reperiatur in omnibus virginibus, maxime junioribus.

Dico 1° : Stuprum virginis invitæ, seu violenta defloratio virginis, superaddit simplici fornicationi malitiam mortalem specie distinctam, non solum ratione violentiæ qua cogitur ad fornicandum, qualis potest esse respectu corruptæ, sed etiam ratione integritatis naturalis quæ ab invita violenter rapitur, quia, ut dicam infra, hæc integritas violenter ablata est sufficientis momenti ad constituendum peccatum mortale in violatore.

Per violentiam autem hic intelligitur non solum violentia physica, sed etiam moralis, qualis est fraus et metus; item importunæ preces, et blanditiæ, quæ juxta judicium prudentum, in hac præsertim materia, violentia moraliter reputantur; quales sunt eæ quas comitantur magna promissa, oscula, tactus, veneris incentiva, ac uno verbo eæ omnes

quibus ingenua mulier facile resistere non potest.

Dico 2° : Stuprum virginis ultro consentientis est etiam vera species luxuriæ a fornicatione distincta.

Prob. Ubi circa materiam alicujus vitii occurrat aliqua specialis difformitas, ibi debet poni determinata species illius vitii : atqui in stupro virginis etiam ultro consentientis est specialis difformitas circa materiam luxuriæ : 1° ex parte puellæ, quæ ex hoc quod corrumpatur nulla pactione conjugali præcedente, impeditur a legitimo matrimonio et ponitur in via meretricandi, a qua retrahebatur ne signaculum virginitatis amitteret ; 2° ex parte patris qui de ejus custodia sollicitudinem gerit : ergo.

Sed quid si parentes etiam consentiant?

Resp. nihilominus stuprum remanere speciem distinctam luxuriæ; quia remanent eadem rationes ex parte puellæ, quod sufficit. Insuper juxta Cajetanum, signaculum virginale indiget naturaliter custodia paterna, sicque ab ordine ad illam non potest absolvi per consensum parentum; neque negandum puto quod, qui corrumpere virginem, quæ de facto non existit sub cura parentum, committeret verum stuprum et non simplicem fornicationem, sicque stet ratio stupri, independenter a consensu vel dissensu parentum. Quando autem S. Thomas definit hic stuprum quod sit illicita virginis defloratio sub cura parentum existentis, hæc ultimæ particulæ, juxta Sylvium, non ponuntur ad significandum tantum esse stuprum, quando virgo quæ corrumpitur de facto est sub custodia parentum, sed ad significandum id quo virginem naturaliter indigent ad signaculum virginale servandum usque ad matrimonium.

Dices : Scientibus et volentibus non fit injuria : ergo.

Responderi potest ex dictis ad antecedens fieri injuriam juri naturali, quo pater constituitur custos virginitatis filiæ, qui proinde cedere non potest. Sed hoc omisso,

Resp. dato antecedente, neg. consequentiam. Neque enim S. Th. neque nos statuimus stuprum esse speciem distinctam luxuriæ præcise et principaliter ratione injuriæ aut injustitiæ alicui irrogatæ, sed præsertim quia puella per hoc impeditur a legitimo matrimonio et ponitur in via meretricandi, a qua retrahebatur ne signaculum virginitatis amitteret. Addimus quidem cum auctore, fieri injuriam parenti, qui de custodia virginitatis

¹ Supp. q. 20. a. 6. ad 2. o.

sollicitudinem gerit. Quia vel parentes valide consentire non possunt, ut dictum est, vel raro accidit ut consentiant stupro suarum filiarum : casu tamen quo res ita sit, et cesset ista ratio, remanent saltem adhuc rationes aliæ ex parte virginis, quæ, cum importent specialem deformitatem, sufficiunt ad constituendam speciem distinctam luxuriæ.

Repones : S. Th. hic ad 3, docet stuprum habere duplicem injuriam annexam : unam ex parte virginis, quam etsi stuprator vi non corrumpat, seducit tamen, et sic tenetur ei satisfacere ; aliam ex parte patris : ergo utroque ultro consentiente, non est injuria nec stuprum.

Resp. neg. consequentiam. Nihil enim aliud ibi intendit S. Th. quam quod stuprum ex adjunctione injuriæ, remaneat nihilominus stuprum, et fiat deformius ; non autem negat, quod, seclusa injuria, sit vere stuprum quin potius contrarium evidenter et constanter asserat, tum in definitione stupri, tum in rationibus quas deduximus in probatione conclusionis, tum denique articulo sequenti ubi diserte dicit : « Stuprum sine raptu invenitur quando aliquis sine violentiæ illatione virginem illicite deflorat ».

Ex hac conclusione colliges 1º puellas quæ se tangendo libidinose digitis aut instrumento, claustrum virginale reserant, committere stuprum. Colliges 2º masculum primo fornicantem non committere stuprum (est communis contra paucos), quia non amittit signaculum virginale, ex cujus amissione impediatur a legitimo matrimonio, et ponatur in via meretricandi, nec aliquid aliud quod paternæ custodiæ a natura sit demandatum : nam masculi post pubertatis annos, absque custodia communiter discurrunt, non sic puellæ ; quod autem communiter fit in naturalibus, signum est sic natum esse fieri, inquit philosophus 2 physic.

Ast, inquires, perdit masculus virginitatem Deo, Angelis et hominibus amabilissimam, singulare animæ et corporis ornamentum. Esto : sed perdit quod suum est et nemini facit injuriam ; cessante autem injuria, nihil ex hac amissione remanet quod specialem aliquam deformitatem importet, sicut contingit in puella.

Colliges 3º cum Asorio, Bonac. et aliis quos citat et sequitur hic Sylvius, pollutionem in virgine aut consensum in pollutionem sine respectu ad copulam, non pertinere ad stuprum, sed solum ad mollitiem.

Dico 3º : Probabilius videtur stuprum virginis ultro consentientis, non superaddere fornicationi simplici malitiam mortalem, quæ sit necessario in concessione explicanda, sed venialem duntaxat. ita Joannes Wiggers *de Justitia et Jure*, tract. 2. cap. 4. art. 1, quem citat et sequitur Boudart, tract. 6. in 6 *Præcept. Decalog.* q. 4, et novissime Carolus Gislenus Daelman *de Jure et Justitia* q. 4. observat. 17.

Neque ideo putes nos a D. Th. dissentire. Statuit quidem S. Doctor et nos cum ipso stuprum virginis consentientis esse vere stuprum et speciem distinctam luxuriæ ; at non dicit esse mortalis malitiæ : non enim omnis circumstantia mutans speciem semper addit malitiam mortalem, quod forte fallit minus intelligentes, siquidem sint plures peccatorum species quæ secundum se non sunt mortales, v. g. ira, avaritia, gula, prodigalitas, vana gloria, etc. Item eæ quæ sunt secundum se mortales, sæpe fiunt veniales ex levitate materiæ.

Probatur itaque conclusio 1º a priori. Rationes propter quas ponimus cum D. Thoma stuprum virginis consentientis constituere speciem distinctam luxuriæ, sive considerentur ex parte puellæ, sive ex parte parentum, non videntur adeo graves ut afferant malitiam mortalem : ergo.

Probatur antecedens ex parte puellæ : non est tanti momenti 1º quod impediatur a legitimo matrimonio, tum quia non tenetur illud inire, et potest velle ab illo absunere, tum quia non impeditur per stuprum, nisi in quantum innotescit, quod raro accidit, et quando accidit est per accidens stupro. 2º Neque quod ponatur in via meretricandi : quia quæ secunda et tertia vice fornicatur magis ponitur in via meretricandi quam quæ prima vice. Per actus enim repetitos sensim amittuntur fama et pudor, ac generatur habitus : imo quæ cum diversis fornicatur, non solum ponitur in via meretricandi, sed de facto meretricatur, et tamen neque in primo casu secundæ et tertiæ fornicationis, neque in secundo casu fornicationis cum diversis est per se malitia mortalis superaddita simplici fornicationi. Ergo.

Si dicas per primam amitti signaculum virginale, cujus amittendi metu retrahebatur a fornicatione, ut dicit S. Th., quod non accidit in casibus allatis. Equidem fateor aliquam ibi esse specialem deformitatem, et ideo dicimus tale stuprum esse speciem distinctam luxuriæ.

riæ, sed non putamus mortalem, alias quo magis progredieretur in via meretricandi, eo major admittenda foret malitia mortalis, quod tamen est falsum, ut patet ex dictis.

Ex parte parentum, non minus jure naturæ: imo magis demandata est parentibus cura et custodia filiarum corruptarum utpote magis periclitantium quam virginum; atqui quod puella corrupta fornicetur citra consensum parentum, non est circumstantia mortalis: ergo nec quod virgo, etc.

Horum fundamentalis ratio est quod tam virgo quam corrupta habeant proprietatem et dominium sui corporis quantum ad hunc usum, non minus quam pedum ad ambulandum, oculorum ad videndum, ita ut valide et absque injustitia, quamvis non semper licite possit de illo disponere: quod patet ex eo quod invitis parentibus possint valide nubere. Confirm.: masculus habet dominium sui corporis quantum ad hunc usum, ita ut nulli faciat injustitiam si eo abutatur: ergo et puella. Jus autem quod parentes habent in corpus filiæ quoad hunc usum, est jus improprie dictum, scilicet custodiæ et œconomix. Unde fieret illis quidem gravis injuria si vi aut fraude contra illud ageretur; at dum illa quæ habet dominium et proprietatem in hujus boni amissionem consentit, non nisi levis injuria custodi infertur.

Nec refert si dicas parentes non a puella sed a natura constitutos esse custodes: fateor quidem ita esse, alias non levis, sed nulla fieret ipsis injuria, ut patet in œconomis et custodibus, quibus nulla fit injuria, quando dominus qui eos constituit, in direptionem bonorum suorum consentit. Verum est ergo hinc sequi aliquam injuriam fieri parentibus, sed non admodum gravem, ut patet in fornicatione corruptarum quarum custodia pariter non ab ipsis, sed etiam a natura, sibi demandata est.

Probat 2º a posteriori ex communi praxi et inconvenientibus. Si stuprum virginis ultro consentientis superadderet simplici fornicationi malitiam mortalem, sequitur quod puella se accusans de delectationibus aut desideriis in ordine ad copulam, teneretur etiam explicare an sit virgo vel non; similiter vir an puella quam concupivit sit virgo vel non; et si id taceant, debeat inquirere confessarius: atqui hoc est contra praxim communem tam pœnitentium, quam confessorum, idque foret utrisque onus intolerabile: quæ enim puella in pari casu somniavit unquam ex-

plicare sitne virgo vel non, quis pariter vir id cogitavit inquirere aut exprimere; et si id sciscitari ab eis tentet confessarius, ingenuas puellas, præsertim moniales, pudore maximo suffundet et elingues efficiet; a viris autem responsum habebit se id nescire, neque de eo cogitasse, et demum ab utriusque nimix et suspectæ curiositatis arguetur: ingenue fateor me antequam præsentī opinioni subscriberem, in his pudendis et importunis interrogationibus faciendis, dum menti occurrerent, graves molestias passum esse et aliis creasse, mihiq̃ raro fuisse satisfactum: ergo.

Solvuntur objectiones contra ultimam conclusionem.

Obj. 1º: Stuprum virginis etiam consentientis pervertit ordinem naturalem, juxta quem claustrum virginale debet manere integrum usque ad matrimonium, vel usque ad mortem: ergo.

Resp. dist. antecedens: pervertit ordinem naturalem in re levi, conc.; in re gravi, neg. Explicatur: ista perversio ordinis naturalis potest considerari dupliciter, quoad modum et quoad rem. Quoad modum, est quid grave, quia fit per modum graviter illicitum, nempe fornicando. Quoad rem vero, quæ est amissio integritatis, in qua sita est ratio stupri, est quid leve posito consensu virginis, quia tunc cessat injuria, quod est in eo præcipuum et grave.

Inst. 1º: Signaculum virginale est quid grave saltem in ordine ad famam et statum suscipiendum, utpote singulare virginis ornamentum, quo se viro reddit gratam, naturæ donum honori matrimonii reservandum, ac tandem virginitatis custos: ergo ejus amissio est res gravis.

Respondent aliqui negando signaculum virginale esse rem gravis momenti. Vel enim, inquirunt, consideratur naturaliter vel moraliter quoad æstimationem hominum. Si naturaliter, nihil est aliud quam scissio levis pelliculæ, vel partium reseratio, et utrovis modo, est admodum levis læsio, quæ nec tollit incolumitatem corporis, nec causat ejus deformitatem. Si consideretur moraliter in ordine ad æstimationem hominum, etiam dicunt esse quid leve apud æquos rerum æstimatores, utpote quod unico actu amittatur; quod autem contemptu habeatur quæ noscitur corrupta, hoc provenit non tam ex signaculo virginali amisso, quam ex probata inde ejus lasci-

via : unde, inquit, si duæ aliæ offerantur ad matrimonium quarum una sit vidua, sed adhuc vegeta et nubilis, nullaue prole gravata. altera virgo, cæteraue sint paria, non multum virgo præferetur viduæ, quin potius vidua sæpe præferenda est propter ejus probatam in administranda familia dexteritatem. Quod si in tali casu quidam multum attendant ad dotem virginalem, hi non videntur æqui rerum æstimatores, qui, in matrimonio ineundo, ad carnalia transitoria magis attendunt quam ad essentialia, nimirum ad sponsæ fidelitatem in servanda fide conjugali, ad ejus pietatem in educandis prolibus, ad ejus dexteritatem in administranda re domestica, etc.

Hæc solutio est probabilis ; sed ex ea sequitur quod qui vi opprimeret virginem non peccaret mortaliter, ratione virginitatis ablata, sed solum ratione violentiæ illata ad copulam illicitam, qualis foret respectu corruptæ ; sicut, v. g., qui vi auferret ab alio quadrantem non peccaret mortaliter ratione rei ablata ; et consequenter satisfaceret iste violentus stuprator accusando se vim intulisse puellæ, non explicando conditionem virginitatis. Quod non puto concedendum juxta primam conclusionem.

Quapropter, dato virginitatem esse sufficientis valoris apud homines, ut ejus violenta ablatio constituat peccatum mortale superadditum violentiæ pari quæ fieret corruptæ (non enim constat esse iniquos rerum æstimatores, ut dicit præcedens responsio, qui illam magni æstimant, imo oppositum videtur verius et colligitur ex communi sensu et ex supremo ac justo mœrore quo affligitur virgo violenter deflorata), respondeo hanc malitiam gravem quæ sita est in injuria virgini illata cessare per ejus consensum in stuprum, sicut cessaret si ab ea consentiente auferrem centum nummos ; remanet tamen in tali stupro sufficiens deformitas ad constituendum peccatum veniale, ut dictum est.

Inst. 2º : Virgo non potest in id consentire : ergo.

Resp. dist. antecedens : non potest licite, conc. ; non potest valide, seu citra cujusque injuriam, neg. Habet enim, ut dixi, proprietatem et dominium sui corporis ad hunc usum, non minus quam oculorum ad videndum. Unde sicut qui abutitur oculis ad malum peccat, nemini tamen facit injuriam : ita quæ utitur suo corpore ad hunc usum modo illicito, peccat ; sed nemini facit injuriam, nisi

levem parentibus ob custodiam ipsis a natura demandatam, tam circa virgines quam corruptas.

Inst. 3º : Virgo non potest valide consentire in abscissionem membri, nisi abscissio sit necessaria ad conservationem totius ; ergo nec in amissionem signaculi virginalis.

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est quod puella habeat majus jus in proprium corpus ad usum copulæ quo aufertur signaculum virginale, quam in propria membra quantum ad eorum abscissionem ; quod patet ex eo quod possit absque necessitate inire matrimonium : non possit autem absque necessitate abscindere sibi membra. Adde quod physice loquendo membrum sit gravis momenti, non sic pellicula aut complicatio virginalis.

Inst. 4º : Conjux non potest valide consentire adulterio compartis ita ut per hujusmodi consensum abstergatur malitia adulterii : ergo nec virgo stupro.

Resp. neg. consequentiam. Disparitas est, quod adulterium non solum sit contra jus personale conjugis, sed etiam contra jus status conjugalis : unde, dato quod possit conjux valide cedere juri suo personali, ex quo per adulterium non fiet ipsi personaliter injuria, non potest tamen valide cedere juri status, eo modo, v. g. quo clericus non potest cedere juri sui status clericalis. Quapropter, supposito consensu mariti in adulterium compartis, remaneret semper injuria facta statui et juri conjugali. At jus virginis in corpus ad copulam est jus personale tantum, cui proinde valide cedere potest.

Obj. 2º : Ex stupro virginis etiam consentientis sequuntur gravis mœror et indignatio parentum ob familiæ dedecus, item sæpe inimicitiae, rixæ, cædes, etc. Ergo.

Resp. hæc non sequi per se ex stupro, sed per accidens ratione evulgationis, sicut etiam sequi possunt ex evulgatione fornicationis illius quæ jam secreto erat corrupta : unde non constituunt malitiam mortalem in stupro secundum se.

Obj. 3º : In certis diœcesibus, non reservata fornicatione simplici, reservatur stuprum : ergo signum est stuprum superaddere fornicationi mortalem malitiam, venialis enim non solet reservari.

Resp. 1º non solum circumstantiam stupri reservari, sed ut conjunctam fornicationi, quæ inde fit gravior. Et ideo potest reservari stuprum etsi non reservetur fornicatio simplex.

Quod si hæc pura circumstantia reservetur, ut vult Steyaert, quod tamen non probat.

Resp. 2° hos episcopos sequi sententiam oppositam, quæ ipsis videtur probabilior. Vel potius, sicut in hac diœcesi Leodiensi, secundum Chapeauville, reservatur stuprum, quod est violenta defloratio virginis, non violentia stricte dicta, sic enim est raptus, sed violentia morali, quæ sita est in precibus importunis, ut explicui supra conclusione prima.

ARTICULUS IV.

DE RAPTU.

Raptus potest dupliciter considerari: 1° ut est species luxuriæ; 2° ut est impedimentum matrimonii: quæ duo auctores plerumque non satis distinguunt. De raptu, ut est species luxuriæ, hic est dicendi locus; quatenus est impedimentum matrimonii, spectat tractatum *de Matrimonio*: quia tamen quædam habent communia et unum per aliud innotescit, hic de utroque dicam. Unde sit

§ I.

De raptu ut est species luxuriæ.

Dico: Raptus, ut est species luxuriæ, « est vis illata cuicumque personæ, aut ejus parentibus, causa explendæ libidinis ».

Scio communiter definiri quod sit « abductio violenta cujuscumque personæ causa explendæ libidinis ». Et quidem in Jure cap. *Lex illa* dist. 36. a. 1, exprimitur per abductionem. Prior tamen definitio videtur conformior S. Th. et rationi. 1° S. Thom.¹ docet quod raptus et stuprum « concurrunt in idem, quando aliquis violentiam infert ad virginem illicite deflorandam »: ubi non requirit abductionem. Et infra: « Qualitercumque violentia adsit, proindeque etiam absque abductione, salvatur ratio raptus ». Et iterum infra: « Stuprum sine raptu invenitur quando aliquis absque violentiæ illatione, virginem illicite deflorat »: ergo ubi intervenit violentiæ illatio est raptus. Verum quidem est quod ibidem ponat exemplum raptus *in abductione*, dum dicit: « Puta cum ipsa puella consentit, ut per violentiam de domo patris abstrahatur ». Sed hoc probat esse quidem raptum cum puella violenter abducitur, at non quod solum tunc sit raptus.

2° Non est de ratione raptus ut sic, quod

¹ Hic a. 7. o.

res rapta abducatur de loco in locum, sed solum quod violenter auferatur a domino vel custode præsentem et reluctantem, etiamsi non abducatur, sed ibidem consumatur vel vi detineatur, ita ut sola violentia sit essentialis raptui et ipsum a furto distinguat: sic v. g. qui panem vel vinum ab aliquo præsentem et renitente vi auferret et ibidem consumeret, esset verus raptor et non tantum fur: ergo.

Confirm.: vis illata alicui ad explendam libidinem, non est simplex stuprum, ut patet ex articulo præcedenti, non simplex fornicatio, aut simplex adulterium, incestus vel sacrilegium: ergo raptus.

Quidam dicunt hanc violentam oppressionem in eodem loco esse raptum generatim et communiter dictum, violentam autem abductionem esse raptum specialiter sumptum. Transeat per me licet ista distinctiuncula, modo admittatur cum S. Thoma quod qualitercumque adsit violentia salvetur veri raptus ratio: et ita censent S. Antoninus, Navarrus, cap. 16. n. 3, Chapeauville cap. 11 *de Stupro* q. 1. His positis,

Explicatur definitio. Dicitur *vis illata* seu violentia, per quod intelligitur solum vis aut violentia physice et proprie dicta, seu etiam metus qui censeatur gravis, saltem respectu ad personam, puta metus reverentialis respectu puellæ, non vero fraus aut preces importunæ: quia ille non dicitur proprie raptor qui dolo aut precibus importunis alienum extorquet, sed qui vi aperta, aut saltem metu gravi injuste incusso.

Dicitur 2° *cuicumque personæ*, quia hic non agitur ut in stupro de sola virgine, sed sive sit virgo, sive corrupta, sive soluta, sive conjugata, sive mas, sive fœmina, uno verbo quæcumque sit persona, est materia raptus, qui est eo gravior, quo persona rapta graves induit qualitates, ita ut si sit conjugata sit raptus et adulterium; si Deo sacra, raptus et sacrilegium; si ejusdem sexus, raptus et sodomia: et sic de cæteris.

Dicitur 3° *vel ejus parentibus*, quia ad rationem raptus ut est species luxuriæ, non est necesse quod violentia semper fiat personæ raptæ, sufficit quod fiat ejus parentibus seu tutoribus, aut custodibus ab iis constitutis sub quarum cura existit persona rapta, quia tunc habetur violentia, qualitercumque autem adsit violentia salvatur ratio raptus ut est species luxuriæ: sive ergo rapta raptori consentiat, reluctantibus parentibus, sive consentiant parentes reluctantem rapta, est raptus.

Sed quid si rapta consentiat, nescientibus parentibus.

Resp. non esse proprie raptum, quia nulla est violentia, in quo consistit essentialiter ratio raptus. Dicitur a quibusdam *raptus seductionis*, sed melius ab aliis dicitur *fuga*, quæ tamen reduci potest ad raptum, quia licet fiat sine violentia, non fit tamen sine injuria parentum, quatenus eorum custodiæ præsertim puellæ a natura et lege commissæ sunt, ad certum tempus, regulariter usque ad vigesimum quintum ætatis annum, quo fiunt annis majores, et ultra quem abductio puellæ ultro consentientis, etiam repugnantibus parentibus, non est amplius dicendus raptus, neque proprie, neque improprie; quia tunc nulli fit injuria.

Hæc autem injuria quam patiuntur parentes ex fuga, seu raptu seductionis puellæ virginis est major quam ea quam patiuntur ex simplici stupro virginis consentientis, quia non solum defloratur virgo, sed etiam subducitur eorum custodiæ, regulariter cum scandalo, diffamatione et familiarum discordia, non raro cum rixis et cædibus. De fuga seu raptu seductionis fusius dicam § sequenti.

Dicitur 4° *causa explendæ libidinis*, quia si sit ex alio motivo, puta ut persona rapta fiat servus aut ancilla, aut venundetur, non erit species luxuriæ, sed alia species raptus qui dicitur plagium. Quamvis autem raptus de quo hic, habeat suum complementum per expletionem libidinis, erit tamen verus raptus ex sola intentione, copula non secuta.

Ex dictis colliges 1° virum qui uxorem suam de ingressu religionis intra bimestre deliberantem, vi illata cognoscit, aut in hunc finem e domo parentum violenter abducit, probabilius esse raptorem: quia, inquit Sylvius hic post Asor., Bonac., et Filluc., uxor utitur jure quod ipsi conceditur cap. *Ex publico*, Extrav. lib. 3. tit. 32, et hoc jus violat vir vim inferens ad consummationem matrimonii, vel ad abductionem in hunc finem.

Colliges 2° sponsum qui sponsam de futuro volentem abducit ad libidinem sine matrimonio explendam, reluctantibus parentibus, esse etiam probabilius raptorem, juxta eundem Sylvium post Sanchez, Asor. et Filluc., quia ad id jus non habet per sponsalia, et violentiam veram facit parentibus.

Si dicas S. Thomam hic ad 4 oppositum docere ex can. *Lex illa*, d. 36. q. 1, et ex cap. *Cum causa*, Extrav. lib. 5. tit. 17, respondet laudatus Sylvius S. Thomam et jura loqui de

raptu sponsæ consentientis in ordine ad matrimonium legitime contrahendum, ut dicam § sequenti. Vel etiam posset dici sensum S. Thomæ et juris esse quod talis in jure non reputetur raptor, propter aliquale jus quod habet in sponsam, non autem quod non sit talis coram Deo, et revera ratio convincit sic esse.

Colliges 3° eum qui copulatur fœminæ dormienti absque prævio ejus consensu, non esse proprie et in rigore raptorem, quia non est ibi proprie dicta violentia, est tamen reductive raptor, quia cum supponatur invita mulier per fraudem quæ ibi intervenit, censetur ipsi fieri aliqualis violentia; saltem est injustitia explicanda in confessione. Idem cense de eo qui sine vi copulam extorqueret a puella ante usum rationis, seu ab ea quæ hujus peccati foret ignara.

Colliges 4° eum esse vere raptorem, qui sive voluntarie abductam postea renitentem, violenter cognoscit, sive violenter abductam, postea consentientem cognoscit, quia utrobique est violentia in ordine ad libidinem explendam.

Petes quomodo se gerere debeat mulier vi oppressa ut non peccet coram Deo?

Resp.: Debet 1° interius non consentire delectationi, sed ipsi positive dissentire; debet 2° exterius positive resistere oppressori toto corporis connisu, motu, agitatione, pugnis, alapis, etiam clamando, si sit spes subsidii impetrandi: uno verbo, in quantum utiliter potest et rationabiliter debet, alioquin eo ipso quo quantum potest et debet, non impedit, censetur consentire: unde Exod. 22, domi stuprata jubetur lapidari, non stuprata in agro, quia domi potuisset utiliter et debuisse clamare, non in agro.

Utrum autem clamare debeat cum periculo vitæ aut famæ? Respondeo: Si speret se Deo opitulante non consensuram interius veneri, quod difficile fateor, non puto teneri; modo tamen exterius semper quantum potest resistat opprimenti.

§ II.

De raptu ut est impedimentum matrimonii.

Circa hunc raptum ita statuit concilium Tridentinum sess 24 de *Reformatione Matrimonii* cap. 6: « Decernit sancta Synodus inter raptorem et raptam, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quod si rapta a raptore

separata et in loco tuto et libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat : et nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium et favorem præbentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces : et si clerici fuerint, de proprio gradu decident. Teneatur præterea raptor mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio judicis dotare ».

Quæstio est itaque de quo raptu intelligendum sit Tridentinum, an de omni? Id melius erui non potest, quam ex motivo seu fine quem habuit concilium in condendo illo decreto. Porro motivum, seu finis concilii fuit consulere libertati matrimonii, ut patet ex toto contextu decreti, et omnes fere concedunt. Unde

Dico : Raptus inducens impedimentum matrimonii et alias pœnas præsentis decreto latas, est omnis et sola abductio violenta mulieris invitæ, causa ineundi cum illa matrimonii. Patebit ex explicatione terminorum.

Dicitur 1° *abductio* ; et hoc videtur indicare concilium, dum dicit : « Quandiu ipsa in potestate raptoris manserit », et : « Si rapta a raptore separata et in loco tuto et libero constituta », etc. ; sicque communiter intelligunt auctores. Si tamen liceat meum proferre iudicium, existimo verba concilii posse etiam sano sensu intelligi de violentia illata absque abductione de loco in locum : et nullus dubitat quin sit raptus dirimens matrimonium si quis, v. g., puellam peregrinantem, aut extra domum paternam existentem, vi detineret in loco, ubi illi occurrisset, causa contrahendi cum illa matrimonii, etiamsi, dum cessante vi, sponte consentiret, nisi posita extra potestatem detinentis ; huic enim violentæ detentioni congruunt verba concilii naturali sensu intellecta : ut enim prius dixi, ille cum omni proprietate dicitur *rapere* seu *raptor*, qui rem domini præsentis et inviti violenter surripuit, quamvis illam de loco in locum non transferat, sed ibidem consumat aut destruat. Nisi forte dicas hanc violentam detentionem in nostro casu esse virtuale abductionem, quatenus præsupponit mulierem de loco in locum esse abductam, aut saltem a sua libertate abductam in potestatem alienam. Quod non abnuo.

Dicitur 2° *violenta* ; et hæc violentia debet intelligi ut § præcedenti de violentia physice sumpta, aut etiam de metu gravi injuste in-

cusso : puella enim quæ gravi et injusto metu perterrita raptorem sequitur, censetur violenter abducta.

Hæc autem violentia debet inferri personæ abductæ, unde addidi *personæ invitæ*, nec sufficit quod inferatur parentibus aut tutoribus, si persona abducta sponte abductioni consentiat, per quod 1° differt hic raptus a raptu ut est species luxuriæ. Et ratio est quia, ut dixi, per hoc impedimentum concilium voluit consulere libertati matrimonii et obviare gravissimis inconvenientibus quæ ex matrimoniis coactis nata sunt sequi, ut patet ex eo quod decernat mulierem cui vis a raptore illata fuit non posse ab eo duci in uxorem, antequam ab ejus potestate erepta suæ libertati sit restituta ; quæ causa cessat in ea quæ suæ abductioni consentit, quantumvis restiterint ejus parentes. Ita censet Cabassut. *Juris can. Theor. et Praxis* lib. 3. cap. 26. n. 21, qui improbabilem pronuntiat sententiam oppositam ; item, Sanchez, Coninch, Hurtado, quos citat et sequitur Loth ; item Perez, Gobat, quos citat et sequitur Sporer. ; item Steyaert *de Sacramento matrim.*, § 17, et novissime Daelman *de Impedim. raptus*.

Dices : Concilium Trident. decernit absque ulla limitatione raptum dirimere matrimonium ; atqui raptus quo, consentiente puella, fit parentibus violentia, est vere et proprie raptus, secundum jus et D. Thomam : ergo. Ita Franciscus Hennon.

Resp. dist. maj. : concilium decernit absque ulla limitatione explicita, transeat ; implicita, neg. Hoc ipso enim quo agit de raptu in ordine ad matrimonii libertatem satis indicat se loqui de raptu qui hanc libertatem lædit, qualis est solus raptus in raptam et non in parentes ejus ; sunt enim duæ species raptus quas juxta laudatum Cabussutum utrumque jus canonicum et civile agnoscit, cap. *de Rapt.* 36. q. 1, cap. *Cum causam*, de Raptoribus ; et l. *Raptores*, cod. *de Episc. et Cleric.*

Et sane si verum foret assumptum Patris Hennonis, sequeretur quod concilium suo decreto comprehenderet 1° raptum masculi a fœmina, quod ipse diserte negat ; 2° raptum causa libidinis tantum, quod infra negabimus ; 3° raptum in ordine ad servitutem aut venditionem raptæ, quod omnes negant : hi enim omnes raptus sunt vere et proprie raptus.

Inst. cum eodem : Concilium non intendit solum prospicere libertati matrimonii : ergo. Prob. ant. : si concilium solum intenderet

prospicere libertati matrimonii, eo ipso quo puella abducta consentiret, cessare deberet impedimentum : atqui etiam tunc perseverat quo usque sit posita extra potestatem raptoris; ergo.

Resp. neg. ant. Ad probationem, neg. sequelam; quia, quamvis puella vi prius rapta, postea libere consentiat in matrimonium, quandiu tamen manet sub potestate raptoris est justa ratio suspicandi quod non omnino libere consentiat, sed exterius tantum metu aut tædio coacta, intus vero sit semper invita. Et ideo concilium ad maiorem cautelam ac deliberationem firmioremque libertatis assertionem prudenter requirit separationem a raptore. Adde id etiam recte a concilio statui et in pœnam raptoris, et ut deterreatur a rapiendo, dum scit per raptum non juvari ad matrimonium, sed potius impediri. Quæ ratio semper eo tendit ut sarta tecta maneat libertas matrimonii. Aliud ejusdem theologi argumentum de clericis, recurret modo.

Dicitur 3° *mulieris*; et in hoc iterum distinguitur a raptu, ut est species luxuriæ, qui versatur indifferenter circa masculum aut fœminam : iste vero non est nisi mulieris, qualiscumque tamen sit, sive virginis, sive corruptæ, sive meretricis, sive solutæ, sive conjugatæ. Ratio petitur ex ipso decreto, nam concilium expresse loquitur de raptore et rapta, non de raptrice et rapto, et cum sit quid pœnale et odiosum, non debet extendi ultra terminos legis. Ita communiter contra Steyartium; cujus tamen opinio non est improbabilis, sequenti rationi nixa.

Objicit enim quod sit identitas rationis in utroque sexu, quia hac lege concilium intendit servare libertatem matrimonii, quæ ratio æque currit in viro rapto, ac in muliere rapta : atqui ubi est identitas rationis legis ferendæ in utroque sexu, lex utrumque sexum obligat, ut patet in impedimentis criminis et affinitatis : ergo.

Resp. tamen, neg. maj. Magis enim urget hæc ratio in muliere rapta quam in viro rapto, tum propter infirmitatem sexus cum propter frequentiam casus : satis enim frequens est quod viri rapiant mulieres ad matrimonium, rarissimum autem et vix auditum quod mulieres rapiant viros. Cum ergo non soleant leges ad insolita attendere, verisimile est concilium voluisse consulere et infirmiori sexui et frequentiori malo, non vero comprehendere casum insolitum et in quo minus periclitatur libertas matrimonii.

Nec obstat quod mulieres faventes raptori excommunicentur vi laudati decreti; non enim magis infrequens est quod mulieres faveant raptoribus quam viri, neque hic quidquam facit major aut minor infirmitas sexus, unde est in utrisque quoad hoc identitas rationis.

Dicitur 4° tandem, *causa matrimonii cum rapta ineundi*; et per hoc iterum distinguitur a raptu. ut est species luxuriæ qui sit causa explendæ libidinis. Ita communius Rodriguez, Vega, Coninch, Sanchez, Hutardo, quos citat et sequitur Loth. Item Sporer, Daelman, et alii plures, contra Bonacinam, Sa, Hennonem, etc. Imo in declarationibus concilii Tridentini editionis Antverpiensis 1633 typis Joannis Merusii, declaratione in præsens decretum legitur fuisse decisum a sacra congregatione die 13 januarii 1586, raptores ob aliam causam, quam ut in uxores ducant non comprehendi a concilio.

Ratio petitur semper ex motivo legis, quod est consulere libertati matrimonii; atqui raptus qui non sit causa matrimonii, sed solius libidinis explendæ, non nocet libertati matrimonii nec in illud influit magis quam raptus qui fieret causa servitutis aut venditionis. ergo. Unde

Confirm. 1° : raptus mulieris eo fine ut venundetur aut ut serva fiat, est verus et proprius raptus, atqui non subiacet pœnis hujus decreti : ergo nec raptus causa libidinis explendæ.

Confirm. 2° : metus gravis injuste incussus, sed non in ordine ad matrimonium contrahendum illud non irritat; ergo nec violentia quæ infertur alio motivo quam contrahendi matrimonii.

Dices cum Francisco Hennone : Concilium subjicit pœnis decreti clericos raptores; atqui hi non rapiunt causa contrahendi matrimonii, sed solius libidinis explendæ : ergo.

Resp. 1° neg. maj. Non enim ibi concilium loquitur de clericis raptoribus, sed fautoribus raptorum quos ideo excommunicationi et degradationi subjicit : ut patet ex contextu qui sic habet : « Nihilominus raptor ipse ac omnes illi consilium, auxilium et favorem præbentes sint ipso jure excommunicati..... et si clerici fuerint de proprio gradu decident ». Ubi evidens est *et si clerici fuerint* referri ad præbentes auxilium, consilium, etc.; qui ponuntur in plurali et non ad raptorem qui ponitur in singulari, ita ut sensus sit : Et si clerici fuerint præbentes consilium, etc., alio-

quin non dixisset in plurali : *Et si clerici fuerint*, seu in singulari : *Et si clericus fuerit*, nempe raptor.

Resp. 2° data maj., neg. min. Et 1° clerici minorum ordinum possunt rapere causa matrimonii contrahendi. 2° Etiam clerici majorum ordinum possunt rapere causa matrimonii contrahendi, si non jure, saltem facto, sicut ipsi conjugati. Et quamvis eorum matrimonium sit jam aliunde nullum, non debuit tamen concilium eos excipere, tum quia generaliter decernit de omnibus raptoribus, nec est insolitum plura impedimenta erga eundem concurrere, tum quia eos subijcit aliis pœnis ibidem latis.

Posset insuper objici concilium loqui de raptu absque limitatione, raptum autem causa libidinis esse vere raptum. Sed hanc objectionem solutam habes in explicatione particulæ *violenta*.

Non dubito tamen quin qui abductam mulierem causa libidinis, postea expleta libidine, vi detineret ad matrimonium contrahendum, subjaceret omnibus pœnis præsentis decreti, non quidem vi abductionis causa libidinis, sed vi detentionis violentæ ad matrimonium, quia, ut dixi prius, hæc violenta detentio habet rationem raptus.

Ex dictis colliges 1° eum qui non sibi sed alteri jubenti aut consentienti rapit mulierem ad matrimonium, non incurrere cum illa impedimentum matrimonii, quia non est proprie raptor sed minister et instrumentum raptoris. Incurrit tamen excommunicationem et alias pœnas latas in fautores raptorum. Ipse autem jubens aut consentiens cui rapitur mulier, incurrit et impedimentum cum illa et alias pœnas decreti; quia ipse est principalis et proprius raptor. Quapropter, si quis tibi neque consentienti neque scienti rapiat mulierem, probabile est quod neque tu, neque rapiens incurrat impedimentum: non tu, quia nullo sensu es raptor; non exequens, quia pro alterius matrimonio non pro suo rapuit, de quo solo tamen videtur loqui concilium. Ita cum aliis Sanchez apud Sporer *de Sacram.* p. 4 cap. 1. sect. 1. § 4.

Colliges 2° rapientem, qui pœnitentia ductus aut aliunde impeditus non abducit raptam usque ad locum destinatum, sed in via sistit, incurrere dictas pœnas, quia vere rapit, estque verus raptor.

Petes 1° utrum sponsus qui sponsam de futuro rapit ad matrimonium, sit vere raptor et incurrat pœnas latas in raptos?

Resp. 1°: Si rapiat consentientem, reluctantibus licet parentibus, ad matrimonium legitime perficiendum, excusatur a crimine raptus, proindeque non incurrit pœnas, quia ex desponsatione habet aliquod ius et in sponsam et ad matrimonium cum illa contrahendum. Et ita statuitur can. *Lex illa* d. 36. q. 1, et c. *Cum causa*, Extrav. lib. 5. tit. 17 *de Raptoribus*, his verbis: « Respondemus quod cum raptus ibi dicatur admitti, ubi nihil ante de nuptiis agitur; iste raptor dici non debet cum habuerit mulieris assensum, et prius eam desponsaverit quam cognoverit, licet parentes reclament a quibus dicitur eam rapuisse ». Poterit tamen abducens peccare propter violentiam illatam parentibus si non prius tentatis aliis mediis, eam adhibeat ².

Resp. 2°: Si abducat invitam, etiamsi ad matrimonium perficiendum juxta Sylvium hic quem sequitur Pontas v^o *Empêchement de rapt*, cas. 3, et plures alios, est verus raptor et pœnas incurrit, quia, licet habeat jus ad compellendum via juridica sponsam ut perficiat promissum matrimonium, non habet tamen jus vi illam compellendi ad matrimonium.

Petes 2° utrum, postquam legitime duxit raptam in uxorem, adhuc subiaceat aliis decreti pœnis?

Resp. affirmativè. Patet ex ipso decreti textu qui sic habet: « Quod si rapta a raptore separata et in loco tuto et libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat: et nihilominus raptor ipse ac omnes illi consilium, auxilium et favorem præbentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuo infames », etc.

Petes 3° utrum hæc pœnæ incurrantur ante sententiam judicis?

Resp. impedimentum dirimens et excommunicationem incurri ipso facto; ad infamiam autem, incapacitatem ad dignitates et earum privationem, requiri sententiam judicis. Ita Sanchez apud Loth: quia, inquit, infamiæ pœna et aliæ huic annexæ non incurruntur ante sententiam judicis, et sic videtur esse in usu.

Petes 4° an non sint aliæ pœnæ statutæ sive jure civili, sive canonico contra raptos?

Resp. jure civili, l. *Raptos*, C. *de Raptu virg.*, et in authent. *de Raptu mulier.*, raptor cujuscumque mulieris honestæ sive causa libidinis, sive causa matrimonii, et omnes coadjutores morte puniuntur et amissione bono-

¹ Hic ad 4. — ² *Ibid.*

rum quæ raptæ seu monasterio, si sit monialis, applicantur. Item raptor deprehensus in flagrante crimine potest impune a personis raptis conjunctis interfici. In regno Galliæ, raptus meræ seductionis etiam pœna mortis plectitur, ut patebit ex infra dicendis. Raptor vero inhonestæ mulieris pœna arbitraria punitur.

Jure canonico C. *Raptor* 33, et C. *Statutum* 34, 27, q. 2, raptor alienæ sponsæ, primo pœnitentiæ publicæ addicitur; secundo, manet sine spe conjugii, etiamsi rapta separata consenserit. Est tamen solum impedimentum impediens, quod in multis locis in dissuetudinem abiit; tertio fit servus raptæ.

Confutatur opinio Honorati Tournely circa raptum quem vocat seductionis.

Honoratus Tournely q. 8 de *Impedimentis Matrim.* art. 1. § de Impedimento raptus, vocat raptum seductionis, « cum puella blanditiis et voluptatis illecebra aut quocumque alio motivo seducta consentiens, raptorem sequitur »: etiam ut colligitur ex totius § contextu, parentibus nescientibus. Hoc nos supra vocavimus fugam.

Hunc autem raptum contendit subjacere pœnis concilii Tridentini et esse impedimentum dirimens matrimonium.

Hinc singularis opinio confutatur 1° iis omnibus rationibus et auctoritatibus, quibus supra, circa particulam *violenta*, probavimus raptum in solos parentes, consentiente puella, non subjacere pœnis decreti: si enim id verum sit de raptu in quo fit parentibus violentia, a fortiori ubi nulla reperitur neque in parentes neque in puellam.

2° Raptus seductionis, seu abductio mulieris consentientis, non reluctantibus parentibus, puta quia nesciunt, non est raptus, nec nisi abusive et valde improprie dicitur talis: atqui hic est quæstio de solo raptu proprie dicto et de eo solo loquitur concilium Trid. Ergo. Prob. maj.: violentia est de conceptu essentiali raptus: atqui in casu nulla reperitur violentia, neque in puellam, neque in parentes: ergo.

Objeit 1° laudatus theologus: Antiqua jura tam civilia quam ecclesiastica raptum seductionis statuerunt impedimentum dirimens matrimonium: ergo.

Resp. hæc antiqua jura, fatente ipso Tournely ibidem, a sæculo nono in dissuetudinem abiisse: quod etiam aperte constat ex eo quod

juxta illa jura raptor nunquam possit habere raptam in uxorem, etsi sit separata a rapto et suæ libertati restituta liberrime consentiat, cujus contrarium sancivit Tridentinum citatum. Adde theologos non agnovisse in his jure antiquis nisi impedimentum impediens tantum de quo hic non est quæstio, sicut nec de jure antiquo, quod est præsertim civile, sed de novo canonico per Tridentinum.

Obj. 2°: Concilium Tridentinum loquitur de raptu, nulla facta distinctione violentiæ, neque ulla potest firma proferri ratio, qua ostendatur verba ipsius ad solum raptum violentiæ restringi debere: ergo.

Resp. neg. antecedens quoad omnes partes. Hoc ipso enim quo concilium loquitur de raptu, plusquam evidens est ipsum loqui de raptu violentiæ, cum non detur alius, ut probavi. Raptus autem quem Tournely vocat seductionis, non nisi abusive et valde improprie dicitur raptus, sed potius *fuga* dicitur.

Instat: Cum puella e domo patris abducitur volens ac consentiens, raptus crimen haud dubie intervenit: atqui tamen nulla est in rei veritate violentia: ergo.

Resp. neg. absolute majorem, in hypothesi scilicet quod nulla etiam violentia fiat parentibus, quæ videtur esse hypothesis adversarii. Quod si supponas fieri violentiam parentibus, erit quidem raptus in parentes, sed insufficiens ut incurrat pœnas decreti, ut probavimus supra circa particulam *violenta*.

Urget: Henricus III, Galliarum rex, in famoso edicto art. 42, raptum per seductionem et subornationem definit; sic enim loquitur gallice: *Voulons que ceux qui se trouveront avoir suborné fils ou filles mineurs de vingt-cinq ans, sous prétexte de mariage ou autre couleur, sans le gré, sçu, ou vouloir et consentement exprès des pères et mères, ou des tuteurs, soient punis de mort*; latine: « Statuimus ut qui filios vel filias nondum viginti quinque annos natas, prætextu matrimonii aut alio quocumque, sine expresso parentum vel tutorum consensu ac beneplacito, seduxerint, capite puniantur ». Renovatus est ac denuo confirmatus hic articulus a Ludovico XIII, edicto anni 1639, art. 2. Ergo.

Resp. neg. antecedens. Hoc enim edictum non solum non dicit, sed nequidem innuit seductionem de qua loquitur esse vere raptum. Statuit quidem in eam pœnam mortis, sed quid ad nos? Non quærimus hic qua pœna mera seductio puniatur in Gallia, sed an sit verus raptus et talis qui subiaceat pœnis

concilii Tridentini, quod hæc instantia nec leviter attingit.

Reponit: Mera seductio non minus generat malum quam violentia: 1° pariter familiarem pacem turbat et honorem labefactat; 2° lædit etiam libertatem puellæ in ordine ad matrimonium: cum enim teneræ et molliori puellæ per blanditias illuditur, vix ipsi permittitur ut serio attendat ad gravitatem et momentum contractus quo se obstringit, ad quem si attenderet ab eo haud dubie desisteret: ergo.

Resp. 1° id quod objicitur de turbatione familiarum et honoris labefactione non esse ad rem; non enim concilium persæpe laudatum decretum intendit providere paci et honori familiarum, sed libertati matrimonii. Quod additur de læsione libertatis puellæ in ordine ad matrimonium negandum est; non enim censetur puris blanditiis lædi libertatem quæ sufficiat ad matrimonium, alioquin vix ulla puella valide contraheret, cum vix sit ulla quæ proci blanditiis non alliciatur ad matrimonium. Sed efficacious

Resp. 2° dato antecedente, neg. consequentiam: sive ergo mera seductio lædat libertatem matrimonii, familiarum pacem et honorem labefactet, sive non, nihil inde evincitur: non enim concilium Tridentinum præsentis decreti pœnis subjicit omne id quod lædit libertatem matrimonii, familiarum pacem turbat aut honorem labefactat; sed solum raptum qui noceat libertati raptæ circa matrimonium. Unde quidquid non est vere raptus, quantumvis aliunde noceat, decreto non comprehenditur. Meram autem seductionem non esse vere raptum probavimus supra.

Replicat tandem, et hæc instantia videtur alicujus momenti, leviores enim sunt precedentes: Si raptus de quo concilium Tridentinum solummodo sit ille qui cum violentia fit non consentiente, sed renitente puella, non novum constituit impedimentum distinctum a violentia, quæ cum libertatem tollat, jure naturali irritat conjugalem contractum: atqui tamen certum est voluisse concilium inducere impedimentum raptus distinctum ab eo quod dicitur vis vel violentia: ergo.

Resp. neg. majorem. Posito enim quod solus raptus violentiæ in puellam sit impedimentum matrimonii, nihilominus stat aperta differentia inter istud impedimentum et impedimentum quod dicitur vis seu violentia; in hoc quod, licet impedimentum raptus ortum habeat a violentia, illa tamen penitus cessante et puella libere consentiente, remanet

nihilominus impedimentum, quandiu remanet puella sub raptoris potestate: sic enim diserte decernit concilium, partim, ut jam dixi, in pœnam raptoris et ut a rapiendo deterreatur, partim ad majorem cautelam, ampliolem deliberationem raptæ, certiolemque assertionem suæ libertatis. Hæc autem locum non habent in impedimento quod dicitur vis; hac enim cessante, cessat impedimentum.

Ad quid teneatur raptor sicut et stuprator expendimus dum de Restitutione in materia de *Jure et justitia*.

De raptu Benjamitarum dicemus in digressionem speciali ad calcem dissertationis præsentis.

ARTICULUS V.

DE ADULTERIO.

Adulterium, sicut ipsum nomen sonat, est accessio ad alienum thorum; communiter definitur « thori alieni violatio ¹ ».

Dico 1°: Adulterium est species luxuriæ ab aliis distincta ².

Patet, quia ultra deformitatem fornicationis quam habet totam ex hoc quod quis accedit ad non suam, habet insuper aliam specialem deformitatem ex hoc quod accedit ad alienam. Sic enim peccat contra fidem datam in sacramentali contractu matrimonii, in quo corpus suum ad usum conjugalem soli conjugi promisit et tradidit, et contra justitiam violando jus corporis sui acquisitum conjugi juxta illud Apostoli I Corinth. 7: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier*. Huic autem infidelitati et injustitiæ cooperatur pars coadulterans.

Porro hoc jus conjugale consistit in duobus: 1° quod alter alteri petenti debitum reddere teneatur; 2° quod a persona extranea abstinere debeat. Quando ergo alteri se commiscet, id quod est conjugis quoad usum, alteri tribuit; imo cum sit una caro cum conjugem juxta illud Christi Matth. 19: *Erunt duo in carne una; itaque jam non sunt duo, sed una caro*, carnem conjugis miscet carni extraneæ; quæ quanta sit injuria, patet ex communi hominum æstimatione, qui illam non nisi morte aut divorcio ulcisci solent. Unde

Dico 2°: Adulterium est grave peccatum mortale.

Sequitur ex dictis. Insuper patet ex sexto præcepto Decalogi: *Non mœchaberis*; ex I Cor.

¹ Hic a. 8. o. — ² *Ibid.*

7 : *Neque fornicarii, neque adulteri.... regnum Dei possidebunt* ; ex variis aliis S. Scripturæ locis, Lev. 2, Deuter. 22, 27, Tob. 32, Proverb. 6, Ecclesiastici 33, ubi hujus criminis gravitas exaggeratur. Constat tandem ex gravissimis pœnis quæ jure civili statuuntur in adulteros : 1° Adultera morte punitur, non tamen adulter ; 2° Donata propter nuptias amittuntur per adulterium ; 3° Pars adulterans privatur jure petendi debitum ; 4° Pars innocens habet jus petendi divortium.

Tres sunt gradus in adulterio : primus est conjugati cum soluta ; secundus, conjugatæ cum soluto ; tertius, conjugati cum conjugata, quorum est diversa gravitas.

Secundus est gravior primo, quia magis repugnat unam mulierem commisceri pluribus viris, quam unum virum pluribus mulieribus : 1° quia ex commixtione unius mulieris cum pluribus viris plerumque impeditur generatio ; quod si non impediatur, incertum est cujus sit proles : 2° fit singularis injuriæ marito, dum ei aliena proles supponitur, et filiis legitimis dum extraneus in partem hæreditatis immittitur, aut saltem his periculis se subjeicit adultera ; quæ omnia non consequuntur ex adulterio conjugati cum soluta. Unde in antiqua Lege, quamvis aliquando fuerit permissum viro uti pluribus fœminis, nunquam tamen fœminæ, uti pluribus viris : et ideo conditio mulieris in hoc casu explicanda est in confessione. Tertius autem gradus est omnium gravissimus, quia ultra prædicta continet duplicem numero infidelitatem et duplicem injustitiam necessario explicandam in confessione.

Petes 1° utrum si compars cedat juri suo, aut etiam vir fiat leno uxoris suæ, remaneat adulterium ?

Resp. affirmative. Est certa et communis. Sed tamen statim occurrit axioma juris, *scienti et volenti non fit injuria* : si autem tollis injuriam ab adulterio, non remanet adulterium.

Respondent plures nihilominus fieri injuriam comparti cedenti juri suo, quia non potest cedere tali juri : regulam autem juris debere intelligi de iis quorum sumus domini, ut sunt bona fortunæ ; non de iis quorum sumus tantum custodes, ut sunt vita, membra, quibus annumeratur usus uxoris : cum ergo talis juris cessio sit invalida, et illud jus ideo integrum permaneat, contra illud agitur per adulterium et consequenter fit injuria comparti quamvis consentienti.

Verum hæc doctrina non videtur confor-

mis doctrinæ D. Thomæ ¹ qui docet, neminem posse pati injustitiam formaliter nisi nolentem ; et quod « qui seipsum occidit injuriam quidem facit, non sibi, sed civitati et Deo ». Neque etiam videtur conformis veritati et communi hominum sensui : is enim qui uxorem suam alteri cognoscendam sponte tradiderit, risu dignum se omnibus exhiberet, si de injuria ideo sibi irrogata conquereretur, et pro illa satisfactionem aut reparationem aliquam exigeret : quod totum tamen posset si vere patiatur injuriam formaliter ². Confirmatur a simili : qui corrumpit virginem consentiente patre, aut furatur bona pupilli consentiente tutore, juxta communem hominum sensum, neque patri, neque tutori facit injuriam, et tamen neuter potest cedere juri suo : ergo.

Equidem verum est jus non obstante tali cessione manere integrum ³, et ideo consentientem adulterio pati injustum materialiter, quia injustum materiale attenditur secundum id quod exterius agitur, jus autem quod manet integrum violatur exterius ; at non patitur injustum formaliter, quod est proprie injuria, quia injustum formaliter seu injuria attenditur secundum voluntatem sive agentis, sive patientis : ita ut sicut nemo facit injustum formaliter nisi volens, sic nemo patitur injustum formaliter nisi nolens. Iste autem in casu patitur volens.

Melius ergo videtur dicendum per tale adulterium fieri injuriam non ipsi viro consentienti, sed statui et juri conjugali cui cedere non possunt conjuges, quodque ideo, cum maneat integrum, non obstante eorum cessione, violatur per adulterium. Sicut, quemadmodum jam alibi dixi, si clericus cedat juri et privilegio sui status, et inde trahatur ad tribunal sæculare, non fit illi injuria, sed statui clericali : nec ideo minus peccat judex sæcularis.

Petes 2° utrum, in foro conscientie, liceat marito aut patri occidere uxorem aut filiam et adulterium in adulterio actuali deprehensos ?

Id licere non pauci opinantur propter leges civiles qui hanc occisionem permittunt : licitum est enim occidere malefactores auctoritate legum et reipublicæ. Nihilominus,

Resp. id esse illicitum. Videtur etiam certa et est communior. Ratio est quia leges civiles non possunt dare auctoritatem sic occidendi adulteros, et si darent forent injustæ, proindeque ipsa occisio remaneret intrinsece mala.

¹ Ille q. 59. a. 3. o. — ² Ibid. ad 2. — ³ Ibid. ad 3.

1° Quia est contra jus gentium, imo contra jus naturale, quod quis extra urgentem necessitatem inauditus et indefensus puniatur maxime pœna mortis. Item quod quis constituatur in eadem causa pars, accusator et iudex, sicque sub falso prætextu aperiatur via occidendi innocentes. 2° Est contra charitatem, quod quis absque urgente necessitate occidatur cum evidenti et fere certo periculo damnationis æternæ: hæc autem acciderent, si liceret occidere adulteros in flagranti crimine deprehensos; nec ulla est necessitas quæ ad id cogat, cum neque bonum publicum hic periclitetur, et reus possit capi et judicialiter puniri: secus esset si ageretur, v. g. de hoste publico reipublicæ, qui capi non posset, nec aliter quam ejus occisione defendi respública. Dicendum itaque leges civiles hanc occisionem duntaxat tolerare seu permittere negative, hoc est non prohibere, nec punire propter vehementiam doloris et iræ qua supponitur occidens permotus. De hoc vide latius Loth, tract. 16. q. 6. a. 16.

Ad quid adulter et adultera teneantur? spectat materiam de Restitutione. De adulterio autem respective ad divortium agit S. Th. supp. qq. 60. et 61.

RTICULUS VI.

DE INCESTU.

Incestus est « concubitus cum consanguinea vel affine intra gradu prohibitos »; sub concubitu tanquam sub actu principali, intellige cum tactus, aspectus et alias impudicitias oscula, consanguinea vel affine, quæ ex se ad concubitum ordinantur et ideo pertinent ad incestum; sicuti cum conjugata ad adulterium, cum soluta ad fornicationem.

Gradus prohibiti sunt in consanguinitate et affinitate orta ex matrimonio sive rato, sive consummato, usque ad quartum inclusive. In affinitate orta ex copula illicita, usque ad secundum inclusive. Ex Trident. sess. 24, cap. 4, de Reformat. matrim.

Dico 1° : Incestus est determinata species luxuriæ¹.

Probatur². Ibi necesse est inveniri determinatam speciem luxuriæ ubi invenitur specialis repugnantia usui debito venereorum: atqui in usu consanguinearum vel affinium intra gradus prohibitos invenitur specialis et

multiplex repugnantia usui debito venereorum: ergo.

Probatur minor¹: quia homo in eis præsertim quæ spectant actum generandi, naturaliter debet quamdam honorificentiam et reverentiam parentibus ut sui ortus principio, et consequenter consanguineis et affinibus in quibus parentes, hoc est ortus sui principium intuetur; ita ut apud antiquos, teste Valer. Max. lib. 2. tit. 1. cap. 9, non erat fas filium simul cum patre balnari, ne scilicet se invicem nudos conspicerent: atqui in actibus venereis est quædam turpitudine honorificentiae et reverentiae contraria, unde de his homines verecundantur: ergo.

2° Quia personas sanguine junctas necesse est simul ad invicem conversari²: unde si non arcerentur a commixtione venerea, nimia oportunitas daretur venereæ commixtionis, et sic animi hominum nimis emollirentur per luxuriam: ergo.

3° Quia per commixtionem consanguineorum et affinium impeditur multiplicatio amicorum, dum enim homo uxorem extraneam accipit, junguntur sibi quadam speciali amicitia omnes consanguinei uxoris, ac si essent consanguinei sui, quia vir et uxor fiunt una caro³: ergo.

Aristoteles addit quartam rationem in 2 Politic.⁴, quia cum naturaliter homo consanguineam diligat et consequenter affinem, si adderetur amor qui est ex commixtione venerea, fieret nimius ardor amoris et maximum libidinis incentivum, quod castitati repugnat: ergo.

Ex his vides quanta sit malitia incestus, quem utriusque Testamenti paginæ damnant ac detestantur. Sic Levit. 20 constituitur pœna mortis in incestuosos, *quia rem illicitam, rem nefariam operati sunt*; Apost. I Cor. 5: *Auditur inter vos, inquit, fornicatio et talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris aliquis habet*. Hunc autem incestuosum tradit Satanæ vultque totam Ecclesiam lugere ob hoc facinus.

Imo, ipsa natura dictante, quædam animalia sic ab incestuosa commixtione abhorrent, ut juxta Aristotelem lib. 9 de Animalibus, equus regis Scytharum deceptus ut matri commisceretur, re detecta, se ipsum præcipitaverit quasi præ horrore facti. Parem instinctum ibidem tribuit camelis⁵.

Dico 2° : Omnes incestus carnales sunt ejusdem speciei⁶.

¹ Hic a. 9. o. — ² Ibid. —

³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. ad 3. — ⁶ Ibid. ad 2.

Ita præter auctorem Cajetan et Sylvius hic, Soto, Nugno, Bonac. et alii communius, contra Lessium, Fillucium et alios qui contendunt incestum consanguinitatis specie differre ab incestu affinitatis : item contra Navarrum et Valenam, qui ulterius volunt incestus in diversis gradibus consanguinitatis inter se specie differre, sicut et incestus in diversis gradibus affinitatis : ita ut incestus, v. g. cum matre specie differat ab incestu cum sorore, et incestus cum sorore uxoris specie differat ab incestu cum ejus nepte. Contra quos omnes

Prob. 1° conclusio ¹. Hoc ipso quo per copulam carnalem consummatam fit viri et mulieris una caro, consanguinei unius sunt consanguinei alterius, ita quod affinitas nihil sit aliud quam consanguinitas carnis suæ, proindeque utriusque violatio importat deformationem ejusdem rationis, scilicet violationem et dehonationem consanguinitatis carnis suæ : ergo.

Nec obstat quod diversimode caro sit sua per generationem et commixtionem ; id enim, inquit Cajetan, spectat differentiam inter personas coeuntes, non differentiam carnis ad sibi conjunctos, quia utrobique est consanguinitas.

Confirm. : affinitas est propter consanguinitatem tanquam propter finem, ad hoc enim est directe et proxime ut honoretur consanguinitas carnis sibi commixtæ et unius factæ : atqui ordinatum ad finem ex fine specificatur : ergo ejusdem rationis est dehonorare affinitatem et consanguinitatem. Hæc, inquit laudatus Cajetan, indicant verba litteræ subtiliter perspecta.

Porro si consanguinitatis et affinitatis violatio sit ejusdem rationis, a fortiori violatio diversorum graduum, vel consanguinitatis, vel affinitatis inter se.

Prob. 2°. Gradus sive affinitatis, sive consanguinitatis solo jure positivo prohibiti, inter quos contrahi non potest matrimonium eodem motivo prohibentur ac ii gradus consanguinitatis qui jure naturæ prohibentur, nimirum ut servetur honorificentia debita propinquis, removeatur nimia occasio libidinis inter ipsos et multiplicentur amici : ergo alterutrius juris sive positivi sive naturalis transgressio per incestum est ejusdem rationis.

Confirm. : quæ differunt tantum secundum majus et minus non differunt specie : atqui incestus varii non differunt nisi secundum majus et minus, scilicet secundum majorem

vel minorem propinquitatem cujus inhonoratio per incestum inducit majorem vel minorem indecentiam : ergo.

Cæterum, quamvis omnes incestus sint ejusdem speciei, alii tamen aliis sunt graviores : sic gravior est incestus cum consanguinea quam cum affine : gravior in priori quam in secundo gradu, sive consanguinitatis, sive affinitatis ; et sic de cæteris : item gravior et gravissimus est in linea recta sive consanguinitatis sive affinitatis, quam in linea collateralis, puta cum matre, quam cum sorore : unde, juxta communioem sententiam de circumstantiis notabiliter aggravantibus accusandis, non sufficit dicere in confessione : Commisi incestum ; sed debet exprimi, an cum consanguinea vel affine, an in primo vel secundo gradu lineæ rectæ vel collateralis, quia hæ circumstantiæ videntur notabiliter aggravare. De remotioribus autem gradibus lineæ collateralis censeo cum Ledesma, Delacroix, Sporer et pluribus aliis non debere esse sollicitum pœnitentem, quia id non videtur notabiliter aggravare.

Nota hic quod, licet incestus cum consanguinea gravior sit incestu cum affine, iste tamen ex jure positivo habeat duplicem effectum quem non habet alter. 1° Privat incestuosum jure petendi debitum ab uxore cujus consanguineam in primo vel secundo gradu cognovit, quia per illam copulam contrahit cum uxore affinitatem ; potest tamen petenti reddere. 2° Mortua conjuge, non potest aliam ducere : sed istud impedimentum est tantum impediens, et videtur cum pluribus aliis in dissuetudinem abusse.

Dixi in conclusione *incestus carnales* ; quia certum est incestus legales aut spirituales ratione nempe cognationis legalis vel spiritualis, specie differre tum ab incestibus proprie dictis, tum inter se : quia cognatio tam legalis quæ fundatur in adoptione, quam spiritualis quæ oritur ex Baptismo et Confirmatione, distinguuntur specie inter se et a cognatione carnali quæ oritur ex copula, suntque ad instar illius : etenim quia filius adoptivus transit in potestatem adoptantis et accipit ab ipso alimenta et hæreditatem sicut filius naturalis, et quia filius spiritualis accipit esse spirituale a baptizante aut confirmante, sicut filius naturalis accipit esse naturale a patre ; Ecclesia his similitudinibus mota est, ut inter illos statueret quamdam speciem cognationis dirimentem matrimonium.

Adoptio « est personæ extraneæ in filium

¹ Hic a. 9. o.

aut filium assumptio legitima ». Persona extranea dicitur quæ non est ex descendentiis adoptantis, sive sit alioquin ejus consanguinea sive non. Est autem triplex cognatio legalis orta ex adoptione perfecta¹. Prima in linea recta quasi descendentiis quæ contrahitur inter adoptantem et adoptatum ejusque descendentes, si in ejus potestate existant. Secunda in linea transversa, inter filium adoptatum et filios naturales legitimos adoptantis quandiu existunt in ejus potestate. Tertia per modum cujusdam affinitatis inter adoptantem et uxorem adoptati, et e converso inter adoptatum et uxorem adoptantis. Prima et tertia perpetuo durant etiam dissoluta adoptione per mortem alterius, aut per emancipationem adoptati. Secunda, non nisi quandiu adoptatus, aut filii legitimi naturales manent in potestate adoptantis. Ita in jure.

Istæ autem cognationes legales, ut jam dixi, non oriuntur nisi ex adoptione perfecta, quæ dicitur *arrogatio*: et hæc fit auctoritate principis de aliqua persona quæ non sit amplius sub potestate patris naturalis, sed emancipata et sui juris, fitque per adoptionem hæres non solum legitima, sed etiam necessaria adoptantis.

Igitur qui peccat carnaliter cum cognata legali committit incestum a præcedentibus specie distinctum et ideo explicandum in confessione, et quamvis diversi gradus hujus cognationis inter se specie non differant, alii tamen aliis sunt graviores, ut dictum est supra de incestu carnali.

Cognationis spiritualis quæ oritur ex sacramento Baptismi et Confirmationis est duplex modus: scilicet *paternitas*, inter baptizantem et paternos ex una parte et baptizatum ex altera, et *compaternitas* inter eosdem baptizantem et paternos ex una parte, et patrem ac matrem baptizati ex altera: idem dic de Confirmatione: olim erat etiam *fraternitas* inter baptizatum et baptizantis ac patrinoꝝ filios, sed jure novo Tridentini sess. 24, de *Reformat. matrim.* cap. 2, cessavit.

Qui igitur peccat cum cognata spirituali committit incestum a præcedentibus distinctum specie, et explicandum in confessione, eo magis quod addat specialem malitiam sacrilegii propter irreverentiam irrogatam sacramento. Utrum vero explicanda sit an cognatio sit ex Baptismo an ex Confirmatione; item an sit paternitas aut compaternitas? videtur quod non: quia in omnibus eadem specie diffor-

mitas, non notabiliter gravior aut levior. Ad Sylvius hic, quoad primam partem: Sporer, quoad utramque.

Plura de utraque cognatione tam legali quam spirituali discutiuntur in tractatu de *Impedimentis matrimonii*. Hæc nunc prælibasse sufficiat pro necessitate præsentis materiæ.

Petes utrum actus sodomitici inter consanguineos aut consanguineas, vel affines induant malitiam incestus?

Resp.: Si fiant in gradibus jure naturæ prohibitis qui secundum aliquos est tantum primus in linea recta, secundum alios primus et secundus, certum est induere malitiam incestus, probabile autem si fiant in gradibus solo jure positivo prohibitis: quia in quolibet gradu læditur reverentia consanguineis vel affinibus jure naturali vel positivo debita.

Dices: Jus positivum prohibet duntaxat copulam inter personas inter quas prohibet iniri matrimonium; isti enim gradus consanguinitatis et affinitatis constituuntur ab Ecclesia in ordine ad dirimendum matrimonium: sicque non videntur afficere personas ejusdem sexus inter quas non potest iniri matrimonium. Hæc sententia non est improbabilis.

Resp. tamen dist. ant.: Jus positivum prohibet duntaxat directe copulam inter personas inter quas potest iniri matrimonium, conc.; indirecte, neg. Hoc ipso enim quo Ecclesia sua lege statuit propinquitatem inter personas tam diversi quam ejusdem sexus, recta ratio jusque naturale dictat eas sibi mutuo debere reverentiam, quam proinde lædi per sodomiam indirecte prohibet lex positiva. Sicut hoc ipso quo lex ecclesiastica statuit cognationem spirituales inter baptizatum et baptizantem, directe ex jure naturali, et indirecte ex lege positiva aut saltem ex sacramento sibi mutuo debent reverentiam, quam si lædant actu sodomitico, rei erunt incestus spiritualis aut, ut alii volunt, sacrilegii.

ARTICULUS VII.

UTRUM EX SACRAMENTO PŒNITENTIÆ ORIATUR COGNATIO SPIRITUALIS, SIC UT CONFESSARIUS PECCANS CUM SUA PŒNITENTE COMMITTAT INCESTUM; AUT SALTEM HOC TITULO ADDAT CIRCUMSTANTIAM EXPLICANDAM IN CONFESSIONE?

Dico 1°: Ex sacramento Pœnitentiæ non oritur cognatio spiritualis qualis oritur ex Baptismo et Confirmatione dissolvens matri-

¹ L. 4. d. 42. q. 2. a. 3. o.

monium, adeoque confessarius peccans cum sua pœnitente, non committit incestum¹.

Prob. Certum est talem cognationem ex sacramento Pœnitentiæ non oriri jure naturæ seu ex natura rei, quod enim alter alterum absolvat a peccatis, ex natura rei non fit quod sint cognati seu propinqui. Neque oritur ex sacramento Pœnitentiæ talis cognatio jure positivo; quia si quæ fuerint jura antiqua quæ quibusdam videntur talem cognationem statuisset (quod forte non est verum) saltem certo sunt abrogata per Bonifacium VIII cap. *Quamvis, de Cognatione spirituali* tit. 3, lib. 4 in 6, ubi dicitur: « Ex datione vero aliorum sacramentorum (præter scilicet Baptismum et Confirmationem) cognatio spiritualis nequaquam oritur, quæ matrimonium impediatur aut dissolvat ».

Ratio autem congrua cur Ecclesia ex Baptismo et Confirmatione et non ex sacramento Pœnitentiæ statuerit talem cognationem, hæc est. Duplex est carnalis nativitas²: prima in utero in quo adhuc id quod est natum, est adeo debile quod non possit extra poni sine periculo; et huic nativitati similatur generatio per Baptismum, in quo regeneratur aliquis adhuc quasi fovendus intra uterum Ecclesiæ. Secunda est nativitas ex utero, quando id quod jam natum erat in utero, tantum roboratum est quod potest sine periculo exponi exterioribus quæ nata sunt corrumpere, et huic similatur Confirmatio per quam homo roboratus, exponitur in publicum ad confessionem nominis Christi, et ideo congrue per utrumque istorum sacramentorum Ecclesia statuit contrahi spirituales cognationem, ad instar cognationis carnalis. Quamvis autem per sacramentum Pœnitentiæ tollatur peccatum actuale³, hoc tamen non est per modum generationis, cum in peccatore maneant adhuc semina vitæ spiritualis, nempe fides et spes, sed per modum sanationis seu suscitationis.

Nec obstat quod confessarius dicatur pater spiritualis⁴; quia, cum pater spiritualis dicatur ad similitudinem patris carnalis, pater autem carnalis det tria, scilicet esse, nutrimentum et instructionem, potest aliquis dici pater spiritualis ratione alicujus horum: tamen ex hoc quod sit pater spiritualis non habet secundum Ecclesiæ dispositionem cognationem spirituales, nisi conveniat cum patre

quantum ad generationem per quam est esse. Sic director per spiritualia monita aut instructiones, pastor per pastorem curam, concionator per conciones, dicuntur patres spirituales absque ulla cognatione.

Dico 2°: Jure antiquo ecclesiastico, ratione sacramenti Pœnitentiæ contrahebatur inter confessarium et pœnitentem quoddam fœdus simile cognationi spirituali, non quidem dirimens matrimonium; sed tale, ut tantum peccaret confessarius pœnitentem carnaliter cognoscens et iisdem subjaceret pœnis, ac si esset sua spiritualis filia¹.

Probatur. Symmachus papa cap. *Omnes* causa 30. q. 2, dicit: « Omnes quos in pœnitentia suscipimus, ita nostri sunt spirituales filii, ut et ipsi quos vel nobis suscipientibus vel trinæ mersionis vocabulo mergentibus, sacri Baptismatis unda regeneravit. Sylvester quoque docens admonet unumquemque sacerdotem, ut nullus causa fornicationis ad suam pœnitentialem accedat, quia scriptum est, omnes quos in pœnitentia accipimus, ita filii nostri sunt ut in baptismo suscepti: quapropter hoc scelus, si quis perpetraverit, non solum dignitatis honorem amittat, verum etiam usque ad exitum vitæ, jugi Pœnitentiæ se subdat ». Et Cœlestinus I, cap. *Non debet* ibidem, ait: « Non debet episcopus aut presbyter commisceri cum mulieribus quæ ei sua fuerint confessæ peccata: si forte, quod absit, hoc contigerit, sic pœniteat, quomodo de filia spirituali: episcopus quindecim annos, presbyter duodecim, deponatur ».

Hæc autem jura, quamvis plures theologi intelligant de cognatione spirituali proprie dicta matrimonium dirimente ut in Baptismo et Confirmatione, cujus violatio sit incestus, et quæ ideo dicunt revocata per Bonifacium VIII ut supra, tamen S. Thomas intelligit in sensu conclusionis quæ, sicut præcedens, est ex ipso fere terminis.

Hujus autem prohibitionis ecclesiasticæ motivum fuit, ut tolleretur occasio peccandi ex nimia familiaritate quæ quandoque contingit inter confessarium et pœnitentem.

Dico 3°: Hæc jura antiqua de quodam fœdere inter confessarium et pœnitentem videntur abrogata; ita quod peccatum confessarii simplicis cum sua pœnitente, absque ullo respectu ad sacramentum, licet ex hoc capite habeat forte aliquam deformitatem, non tamen videatur talis ac tanta quæ debeat necessario exprimi in confessione.

¹ In 4. q. 1. a. 2. ad 1. et in Supp. q. 56. a. 2. ad 1.

² In 4. d. 42. q. 1. a. 2. ad 8. et in Supp. q. 56. a. 2. ad 8. — ³ Ibid. q. 1. a. 2. ad 1. et in Supp. q. 56. a. 5. ad 1.

— ⁴ Ibid. ad 8. — ⁵ Ibid. ad 9.

Quoad primam partem videtur communior. Quoad secundam est Bonac. *de Matrimon.* q. 14, p. 16, prop. 5; Bas. Pont. lib. 7. cap. 38. n. 7; Sa v^o *Confess.* n. 15; Asor. tom. 3. lib. 3. cap. 9. q. 5; Vasquez q. 91. a. 1. dub. 2; Sporer *Theol. Sacram.* p. 4. cap. 3. sect. 4. § 4; Leand. Sancio et plurium aliorum.

Multi probant primam partem ex Bonif. VIII supra laudato in prima conclusione, qui videtur revocasse hæc jura antiqua; sed quia Bonifacius loquitur de cognatione dirimente matrimonium: et S. Thomas interpretatur jura antiqua de cognatione similitudinaria tantum non dirimente matrimonium. Ideo melius, ut puto,

Probatur prima pars ex usu et praxi contraria. 1° In foro exteriori ubi agitur de pœnis infligendis, inauditum est quod, sacerdote causa fornicationis accusato, inquiratur an peccaverit cum ea quam audivit in confessione, et si hoc innotescat, non ideo gradu deicitur, aut aliis pœnis per hæc jura statutis plectitur; nisi forte abusus fuisset sacramento ad peccandum, ut dicam modo: quod sane est manifestum indicium hæc jura non amplius vigere.

2° Si hæc antiqua jura adhuc vigeant sequitur 1° quod talis cognatio seu fœdus quod statuunt, contrahatur non solum inter confessarium et fœminas pœnitentes, sed etiam inter confessarium et mares confitentes ut patet ex ipsis terminis canonum qui loquuntur in masculino genere, et consequenter quod confessarius peccans cum tali masculo debeat hanc circumstantiam explicare; quod est inauditum modo, inquit Pontius. 2° Sequitur quod confessarius qui frequenter audit confessiones in aliqua parochia, vel civitate, si contingat quod peccet, non solum per actus externos luxuriæ cum aliqua hujus parochiæ vel civitatis muliere, sed interne tantum eam concupiscendo, debeat inquirere an non aliquando ipsi confessa fuerit, et rem comperitam explicare in confessione, et si dubitet vel de suo peccato vel de ista conditione cum muliere, id dubium aperire in confessione, quam quæ nunc sunt insolita ac prorsus inaudita nemo nescit.

3° Vix ullus est inter plebeios, si non sit omnino rudis, qui non apprehendat aliquam obligationem baptizati ad baptizantem aut suscipientem, et e contra; idem de Confirmatione: nullus autem qui apprehendat obligationem confessarii ad eum cujus peccata semel aut iterum audivit, nec talis pœnitentis

ad confessarium a quo plerumque non vult cognosci.

« Hæc omnia, inquit Basilius Pontius, (nec tamen dixit omnia quæ ego dixi) multorumque hominum timoratae conscientiae judicium in praxi mihi persuadent abolitam eam spirituales cognationem, si qua erat judicio ecclesiastico inducta consuetudine, vel illa constitutione, Bonifacii VIII qui voluisse videtur nullam aliam cognationem esse præter eam quæ matrimonium impedit, ortam ex Baptismo et Confirmatione.

Porro, his antiquis juribus sublatis, cessat omnis cognatio spiritualis aut fœdus illi simile inter confessarium et pœnitentem: cessante autem omni cognatione seu fœdere, abstergitur a peccato confessarii cum pœnitente, non solum ratio incestus sive proprie dicti, sive similitudinarii, sed etiam ratio sacrilegii quod oriebatur ex prohibitione facta in reverentiam sacramenti et religionis: non enim ex natura rei peccatum confessarii cum pœnitente est magis sacrilegium, quam peccatum sacerdotis cum ea cui aliud sacramentum, puta Eucharistiæ vel Extremæ Unctionis ministravit: unde etiam peccatum cum filia spiritali Baptismi non esset incestus sacrilegus, nisi causa religionis ab Ecclesia prohiberetur. Et hinc

Probatur secunda pars conclusionis. Si enim a peccato confessarii cum pœnitente removeas rationem incestus etiam similitudinarii et sacrilegii, non video quid ex illo capite supersit tale ac tantum quod debeat necessario explicari in confessione; et eo magis quod ipsi auctores qui nobiscum agnoscunt hoc peccatum non esse neque incestum neque sacrilegium, et tamen ponunt esse circumstantiam notabiliter aggravantem, non explicent in quo sita sit notabilis aggravatio. Quidam, ut Franciscus Hennon, recurrunt ad moralem considerationem: sed, ut ingenue fateor, confessarius secundum meam moralem considerationem extra tribunal existens, habetur apud me respectu pœnitentis ut alius homo ipsi omnino extraneus, nec magis propinquus quam illi cui sacramentum Eucharistiæ aut Extremæ Unctionis ministrasset, imo magis alienus, eo quod teneatur se gerere cum pœnitente sua ac si eam nunquam audivisset.

Quidam distinguunt inter pœnitentem quæ aliquoties tantum confessa est, et illam quæ frequenter et ordinarie confitetur. Sed contra, vel illi distinguunt secundum jura anti-

qua, vel ex natura rei : primum dici non potest, tum quia ista jura sunt abrogata, tum quia, etiamsi vigerent, non distinguunt, imo præcise vi confessionis etsi semel factæ hoc peccatum prohibent, ut patet ex textu; non secundum, quia si ex natura rei nihil sequatur ex confessione semel facta quod debeat explicari, non sequitur etiam ex confessione sæpe et frequenter repetita, cum omnes sint ejusdem rationis quantum ad hoc.

Si dicas ex frequentia confessionis oriri familiaritatem inter confessarium et pœnitentem; respondeo 1º id esse per accidens, cum contrarium sæpe contingat; sunt enim plures pœnitentes qui, quamvis ordinarie eidem sacerdoti confiteantur, nunquam tamen ipsum nisi in tribunali alloquuntur: imo non rari sunt qui ejus aspectum et consortium omnino fugiunt. Respondeo 2º non omne id unde oritur familiaritas inter sacerdotem et fœminam adferre circumstantiam notabiliter aggravantem nisi specialiter ab Ecclesia prohibeatur, ut patet in ipsa cohabitatione sacerdotis cum ancilla et multis aliis: unde, quamvis talis familiaritas orta ex sacramento Pœnitentiæ fuerit causa congrua ob quam Ecclesia olim specialiter prohibuit peccatum confessarii cum pœnitente, ex quo contraherat malitiam specialem, cessante tamen ipsa prohibitione, nihil est secundum se, neque in sacramento neque in familiaritate inde orta, quod peccatum notabiliter aggravat.

Tandem oppones verba S. Thomæ loco citato ad 8, ubi sic ait: « Per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter sacerdotem et mulierem confitentem simile cognationi spirituali ut tantum peccet, eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia »: ergo.

Resp. S. Thomam loqui vi juris antiqui quod forte sua ætate adhuc vigeat, et quod probavimus nunc non amplius vigere. Id certo constat: 1º quia solum peccatum astruit S. Doctor ratione fœderis inter confessarium et pœnitentem, hoc autem fœdus plusquam certum est non oriri ex natura rei, sed ex sola lege Ecclesiæ; 2º et maxime, quia id aperte exprimit in verbis sequentibus, subjungit enim immediate: « Et hoc ideo quia maxima familiaritas est inter sacerdotem et confitentem, et ex hoc ista prohibitio est inducta (audis) ut tollatur occasio peccandi »: ergo, sublata ista prohibitione, cessat fœdus ac tale tantumque peccatum.

Dixi 1º, *peccatum confessarii simplicis*; quia si confessarius esset pastor, foret circumstan-

tia necessario explicanda in confessione. Quia tunc pastor peccaret contra officium, cum ex officio teneatur etiam extra confessionem suas oves a peccato arcere et bonis moribus imbueri.

Dixi 2º, *absque omni respectu ad sacramentum*. Pro quo

Dico 4º: Confessarius occasione vel prætextu confessionis impudica agens cum pœnitente, aut ad impudica aliave peccata sollicitans, sive tunc sive postea perpetranda gravissimum sacrilegii peccatum committit propter gravissimam irreverentiam quam infert Sacramento, eo ejusve occasione aut prætextu abutens ad peccatum. Ita communiter.

Contra hos confessarios sacrilegos, inhonesti sic perpetrantes aut ad inhonesti sic sollicitantes Gregorius XV bulla *Universi Domini* confirmans bullam Pii IV decernit pœnitentes teneri eos denunciare ordinariis locorum, seu inquisitoribus, mandatque confessariis ut moneant tales pœnitentes de ista obligatione.

Huc spectant duæ propositiones damnatæ ab Alexandro VII. Prima: « Confessarius qui in sacramentali confessione tribuit pœnitenti chartam postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in confessione, ac proinde non est denunciandus ». Secunda: « Modus evadendi obligationem denunciandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante; hic potest ipsum absolvere absque onere denunciandi ».

Verum hæc bulla Gregorii XV, inquit Pontas, vº *Confesseur* 2. cas. 17, non habet vim in Gallia, quia non fuit ibi promulgata: « In nostris partibus, id est in Germania, inquit Sporer supra citatus, in tanto rigore bulla non est usu recepta, ut notant doctores Germani omnes: certe difficile foret in Germania honestis matronis et puellis id onus imponere: prudentiæ ergo confessarii relinquitur, tam grande malum impedire »: hæc ille, quæ forte etiam nostratibus conveniunt.

Cæterum notant auctores hanc obligationem denunciandi non urgere quando confessarius creditur fraterne corrigibilis, quando est emendatus, quando ex denuntiatione timetur grave malum, mors, vulnera, infamia, etc. Item confessarium non debere facile in se suscipere onus denunciandi, ne zelotypiæ aut odio irritatæ mulieris forte faveat, injustæque diffamationi innocentis concurrat, ut non semel contingit. Refert Lesana tom. 1. cap. 19. n. 34, quod cum quidam episcopus cogere

vellet regulares sub juramento ad observandum id quod in dicta constitutione Gregorii XV, § *Mandantes*, continetur, prohibitus sit id facere a sacra Congregatione Episcoporum et Regularium septima novembris 1642. Vide eundem ibidem, et fusius Dianam *Resolut. Moral. tract. 4.*

ARTICULUS VIII.

DE SACRILEGIO CARNALI.

De sacrilegio in communi egimus in tractatu *de Religione*, dissert. 4, ubi require plura huc spectantia. Hic quæritur tantum de sacrilegio in materia venerea. Definitur « violatio rei sacræ per actum venereum ».

Dicitur species luxuriæ¹, quia dum actus unius virtutis vel vitii ordinatur ad finem alterius assumit speciem illius, sicut furtum, quod propter adulterium committitur, transit in speciem adulterii : ergo violatio rei sacræ quæ committitur propter luxuriam transit in speciem luxuriæ, sicque est luxuria sacrilega. Pro quo vide Cajetanum in hunc articulum.

Per *rem sacram* in definitione intelligitur persona sacra, locus sacer, et quæcumque res sacra alia a persona vel loco. Quapropter triplex est species sacrilegii carnalis, sicut et sacrilegii in communi, ut dixi loco citato *de Religione*; scilicet personæ, loci et rei, tantoque gravius, quanto sacratior est persona, locus, vel res, et quanto gravior profanatio, ut dixi loco citato.

Quantum ad personam sacram.

Persona sacra hic dicitur quæ est Deo dicata ad servandam castitatem per votum, sive sit solemne per professionem religiosam, sive solemnezatum per susceptionem Ordinis, sive simplex. Et quamvis quidam opinentur per votum simplex personam non fieri sacram, sed requiri auctoritatem publicam, pro quo vide *de Religione*, concedunt tamen hujus peccatum in materia luxuriæ, reductive saltem pertinere ad sacrilegium. Ita Sporer. Ex quo habes nomine personæ sacræ non comprehendere clericos minorum ordinum, neque novitice nondum voto obstrictos.

Itaque committitur sacrilegium ex hac parte, 1º quando persona sacra luxuria contaminatur sive interne per delectationes morosas aut consensum in actum luxuriæ, sive externe per actus impudicos tam in se, quam in aliam

personam etsi non sacram; 2º quando persona non sacra concupiscit personam sacram, aut cum ea impudice agit, quamvis enim non sit sacra, violat tamen affectu vel actu personam sacram; quod si tantum a persona sacra patiatur impudica, cooperatur saltem ejus sacrilegio; 3º quando utraque persona complex est sacra : et tunc est duplex sacrilegium, sicut in adulterio quando utraque pars est conjugata est duplex adulterium : et hoc est explicandum in confessione utpote multiplicans numerum peccatorum.

Petes 1º utrum sufficiat pœnitenti dicere se peccasse contra votum castitatis, aut se peccasse cum persona voto castitatis obstricta, non explicando qualitatem voti an sit solemne vel simplex?

Resp. sufficere si tantum voto simplici obstringatur, quia sic totam peccati malitiam exprimit. Idem censeo si sit sacris initiatus, quia votum, quod emittitur in susceptione ordinis sacri, est etiam votum simplex, quod dicitur solemne seu potius solemnezatum, quia conjungitur ex lege ecclesiastica susceptioni ordinis sacri, sive traditioni ad sacrum ministerium, ut dixi *de Religione* dissert. 4, de Voto, art. 5.

Si vero agatur de religioso non sufficit, saltem secundum communiozem sententiam de accusandis circumstantiis notabiliter aggravantibus, quia cum votum solemne addat promissioni voti simplicis traditionem, ut ibidem docui ex D. Thoma, obligatio voti solemnis est multo strictior obligatione voti simplicis, si tamen specie non differant; et ideo ejus transgressio, vel est specie distincta, vel saltem notabiliter gravior transgressionem voti simplicis : debet ergo in tali casu explicari conditio voti solemnis. Ita communiter Thomistæ contra plures alios.

Et puto id sufficere, nec requiri quod pœnitens explicet se ulterius esse sacerdotem aut episcopum, aut se alias teneri voto simplici. Ita docet Delacroix in 2º præceptum a. 2. n. 15, Coninch. *de Sacram. disp. 7. dub. 4. n. 18*, et alii. Quia supposito quod obligatio sacerdotis ad servandam castitatem sit ex voto, ut tenet probabilior opinio cum D. Thoma, hæc obligatio est ejusdem rationis cum obligatione voti solemnis, imo quid minus eminenter contentum in majori : etenim votum solemne importat totam obligationem voti sacerdotalis, aut alterius voti simplicis, et aliquid plus, ut patet ex dictis; ergo inutile videtur utramque explicare quando major exprimitur.

¹ Ille a. 1. o.

A fortiori non tenetur pœnitens explicare in confessione se pluries idem votum suum iterasse, ut docent Sylvius et Lessius hic : quia secunda promissio ejusdem rei non inducit novam obligationem in promittente, nec novum jus tribuit promissario, sed confertur idem quod prima promissione repetito titulo : omnis enim obligatio et omne jus quod secunda promissione induci posset, jam priori promissione inductum est : sicut ergo cum quis inter homines iteratam ejusdem rei promissionem violat non committit duplicem infidelitatem, sed unam tantum nec multo graviolem propter iteratam promissionem ; ita nec in promissione facta Deo.

Petes 2° utrum qui voto castitatis adstrictus consuleret impudica alteri pari voto non adstricto peccaret contra votum et foret sacrilegus ?

Resp. : Videtur quod non, quia non vovit castitatem alienam sed propriam, sicut si uterque voto jejunandi teneretur, et unus alteri consuleret non jejunare ; consulens non peccaret contra votum suum. Nec obstat quod alteri consulens impudica, censeatur velle et amare impudica ; amat quidem et vult in alio, sed non in seipso, nisi ea consulendo alteri, eis ipse delectaretur.

Quantum ad locum sacrum.

Nomine loci sacri jam dixi loco citato *de Religione* intelligi locum auctoritate publica deputatum cultui divino, seu sacris officiis, quales sunt ecclesiæ et cœmeteria ; et utraque, si non secundum jus, saltem secundum praxim communem consecrata aut benedicta, cap. unico *de Consecrat. Eccles.* in 6, lib. 3. tit. 21, non tamen sacristiæ nec cameræ adjacentes, nec ecclesiæ destructæ, nec oratoria privata aut eremitoria non consecrata aut benedicta, quamvis episcopus dederit licentiam in eis Missam celebrandi, quia hoc non obstante, possunt ad nutum domini ad usus prophanos converti ; item, neque claustra, officinæ, cellæ religiosorum : licet tamen in favorabilibus, puta quoad immunitates, tam monasteria quam sacristiæ et cameræ adjacentes ecclesiæ intra triginta passus locis sacris annumerentur, can. *Quamvis* caus. 17. q. 4, imo quoad præsentem effectum Bas. Pontius non improbabiler censet claustrum in quo sepeliuntur mortui esse locum sacrum, si sit benedictum, quia censeatur cœmeterium.

Si quæras utrum quælibet pars ecclesiæ sit

locus sacer respective ad præsentem materiam ? respondeo cum Navar., Graffia, Sanchez, Nugno, Coninch., et aliis quos citat et sequitur Bonac. *de Mat.*, q. 4. p. ultimo proposit. 2, illud spatium dici locum sacrum quod spectat ad interius corpus ecclesiæ a tecto interiori usque ad pavementum. Unde respectu hujus materiæ luxuriæ non reputatur locus sacer tectum exterius ecclesiæ, parietes exteriores, nisi inserviant pro muro cœmeterii, caveæ fabricatæ sub pavimento, nisi sit locus sepulturæ aut ibidem celebrentur divina officia : turris seu campanile, item chorus a corpore ecclesiæ separatus ut sæpe contingit in ecclesiis monialium, quia censetur tunc oratorium privatum, quod tamen sic intelligo, nisi sit, sicut ecclesia, per consecrationem aut benedictionem cultui divino deputatus. Dico respectu præsentis materiæ, quia quoad immunitates, ea omnia habentur pro locis sacris.

Igitur sacrilegium carnale committitur per copulam carnalem aut quamcumque voluntariam seminis humani effusionem in loco sacro. cap. *Ecclesia* dist. 68 et eodem cap. *de Consec.* dist. 4. Dico *seminis humani*, non seminis bruti, neque humoris medii inter semen et urinam. Non est autem necesse quod effundatur in pavementum ecclesiæ, sed sufficit quod effundatur in vas naturale, seu in alium locum.

Petes 1° utrum seminis effusio debeat esse notoria, ut sit sacrilega, et locus sacer censeatur pollutus ?

Resp. probabilius negative cum Lessio, Loth et aliis contra Tolet., Asor., Coninch, et alios quos citat. et sequitur Bas. Pontius libro decimo cap. 10. n. 15. Ratio est, quia Ecclesia non solum prohibet talem actum fieri publice, sed absolute fieri, in reverentiam loci sacri, quem per immunitatem a tali spurcitia vult honorari, licet ad vitandos scrupulos et molestias, non jubeat abstinere a tali loco, nec necessariam velit esse reconciliationem, nisi factum sit notorium, quia, inquit Lessius, quamvis in se ipsa sit læsa sanctitas loci, non est tamen læsa in mentibus hominum, et ideo Ecclesia non jubet reconciliationem, quæ propter apprehensionem hominum est introducta. Simile est in actu cui annexa est excommunicatio quem qui facit revera excommunicatur, licet non teneamur eum vitare, nisi sit publice denunciatus.

Confirm. : notitia hominum non polluit locum sacrum, sed factum prohibitum, licet quia est occultum non teneamur abstinere ab

ille loco tanquam a loco polluto, ubi autem factum sit publicum, nullo alio actu interveniente, indiget reconciliatione; ergo ante notitiam erat pollutus.

Petes 2° utrum etiam colloquia, aspectus, oscula, tactus impudici in loco sacro sint sacrilegia?

Resp. negative cum Sylvio hic, Coninch. disp. 7 *de Pœnitentia*. n. 22, Sanchez et aliis quos citat et sequitur Bonac. Ratio est, quia id solum quo Ecclesia polluitur habet rationem sacrilegii; atqui sola seminis effusio jure positivo prohibetur ut polluens locum sacrum, non vero alia impudica: ergo. Hinc qui in templo existens concupiscit mulierem, non est sacrilegus, nisi forte intendat ibidem explere libidinem, quod rarum est; quia, hac intentione seclusa, censetur id velle secundum morem communem, exequi alibi loco et tempore opportuno.

Si tamen præfati actus impudici forent admodum enormes, ut si vir palam coram omnibus ante altare tangeret impudice mulierem, si comedie lascivæ repræsentarentur in templo, censerentur sacrilegi, non quidem ex jure positivo, sed jure naturæ, quia ex natura rei et secundum se repugnant notabiliter et directe primariæ sanctitati loci, involvuntque contemptum gravem loci sacri, non secus ac si, v. g., quis haberet locum sacrum pro stabulo aut latrina. Item si præfati actus sint ita impudici ut per se influant proxime in pollutionem, licet de facto per accidens non sequatur; juxta Sylvium et Bonacinam citatos, contrahunt ex hoc capite specialem malitiam in confessione explicandam. Quod tamen non videtur omnino certum.

Petes 3° utrum copula conjugalis possit licite et absque sacrilegio exerceri in loco sacro?

Resp. : Quidam absque distinctione affirmant de omni copula conjugali, sive interveniat necessitas, sive non. Ita Gerson, Halensis, Henriquez, Sa et alii quos citat et sequitur Basil. Pontius lib. 10. *de Mat.* cap. 10. n. 13. Hæc ejus ratio, quia copula conjugalis in loco sacro non habet labem sacrilegii ex naturali aut divino jure, sed tantum ex lege ecclesiastica, statuente certis actibus violari locum sacrum; atqui nullibi id statuit de copula conjugali: ergo. Prob. min. : in cap. *Significasti*, *de Adult.*, agitur de copula clerici cum alterius uxore. In cap. *Ecclesiis* dist. 68 et eodem cap. *de Consecr.* dist. 1; item, cap. fin. *de Consecr. Eccles.* tantum dicitur violari ec-

clesiam si cujuscumque, hoc est sive viri, sive fœminæ, pollutione maculetur, eo autem verbo non significatur actus maritalis: ergo. Ita Pontius.

Hæc sententia non videtur probabilis, quam impugnant omnes auctores mox citandi et quæ nititur falso fundamento; ad argumentum enim Pontii, neg. min. Ad ejus probationem dico ipsum male legisse aut intellexisse textus juris: etenim in cap. *Ecclesiis* dist. 68 sic legitur: « Ecclesiis semel Deo consecratis, non debet iterum consecratio adhiberi, nisi aut igne exustæ aut sanguinis effusione, aut cujuscumque semine pollutæ fuerint. Similiter cap. *Ecclesiis*, *de Consecrat.* dist. 1; et cap. finali *de Consecrat. ecclesiæ*. Non dicunt ergo jura: « Si cujuscumque pollutione maculetur », ut fingit Pontius, sed: « Si cujuscumque semine polluat »: Quæ verba sensum omnino diversum important, et per Ly *cujuscumque semine*, patet aperte significari non semen fornicarium, aut molitiei tantum, sed etiam semen conjugale.

Altera sententia resolvit quæstionem sub distinctione: nimirum actum conjugalem ob periculum incontinentiæ in alterutra parte exercitum in loco sacro, non esse sacrilegium, sed licitum: puta si conjuges diu detineantur in ecclesia, ut potest contingere tempore obsidionis seu excursionis militaris, et alteruter non possit continere. Ita Sylvestre, Richard, Angelus, Tolet, Asor, Coninch, Lessius et alii plures. Ratio est quia in eo casu copula non censetur ab Ecclesia vetita; hoc enim esset nimis durum, nec satis congruum indulgentiæ Apostoli I Corinth. 7: *Nolite fraudare invicem; nisi forte ex consensu ad tempus ut vacetis orationi; et iterum revertimini in idipsum ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram*: ergo quando est periculum incontinentiæ, id non est prohibendum.

Confirm. : quando in ecclesia sanguis in sui defensionem licite effunditur, aut semen per pollutionem nocturnam, ecclesia non polluitur, quia ubi nulla est culpa contra loci sanctitatem, nulla est violatio: ergo nec quando semen actu alias licito effunditur. Hæc sententia est probabilis.

Tertia sententia tenet hanc copulam conjugalem in loco sacro esse illicitam et sacrilegam, sive petendo sive reddendo etiam in periculo incontinentiæ propriæ vel alienæ, a fortiori causa delectationis aut sobolis procreandæ. Ita S. Antonin., Soto, Turrecremata, Sylvius, Joan. Andreas, Navarr., Cajetan,

quos citat et sequitur Pontas, v^o *Devoir conjugal*, cas. 14. Quorum quidam hanc sententiam probant, quia, ut arbitrantur, copula conjugalis in loco sacro, est jure naturæ prohibita; sed hac ratione omissa, quam non puto veram,

Ratio convenientior videtur, quia nulla in tali casu est necessitas ob quam Ecclesia censeatur relaxare suam legem; huic enim incontinentiæ periculo occurrere possunt conjugales oratione, jejunio et aliis mediis, sicut facerent, si diu ab invicem abesse cogerentur, aut alter diuturno morbo detineretur. Et hinc patet disparitas ab effusione licita sanguinis in sui defensionem, quia est ibi vera necessitas, cum supponatur non posse aliter vitari mortem, in tali autem necessitate leges ecclesiasticæ non obligant. Quantum ad Apostolum, dico ipsum hoc dixisse *secundum indulgentiam*, ut patet ex ejus verbis, et casu quo nullum obstaret Ecclesiæ præceptum; alioquin sequeretur quod nullus esset casus in quo foret illicitus actus conjugalis, quod est falsum. Et ideo hæc sententia nobis videtur probabilior.

Quantum ad res sacras.

Committitur sacrilegium carnale, quando circa eas aut earum interventu aguntur impudica, ut si in lintheamina aut vasa sacra semen effundatur, si cereus benedictus, aut, quod est horribile, sacra Eucharistia ad philtum amatorium adhiberetur; si res sacra, maxime sacrificium Missæ, promitteretur aut daretur in pretium actus carnalis; secus si, actu peracto, in signum benevolentiae offeratur. Si autem quid impudicum petatur per obtestationem Dei seu B. Virginis aut alicujus sancti, erit potius blasphemia quam sacrilegium.

Petes utrum sit sacrilegium exercere copulam sive conjugalem, sive fornicariam, cum reliquiis aut similibus rebus sacris ad collum aut alibi appensis?

Respondetur communiter negative, nisi id fiat in contemptum hujus rei sacræ aut adhibeatur ad ipsum actum venereum; quia alias concomitanter tantum et materialiter se habent ad copulam, nec moraliter censetur gravem injuriam illis inferri. Idem puto dicendum propter eandem rationem, si sacerdos alba indutus fornicetur aut impudica agat, licet contrarium sustineant Marchand et Hennon; secus si gestaret corpus Christi pro-

pter singularem reverentiam quæ *Ipsi debetur*.

ARTICULUS IX.

DE PECCATO CONTRA NATURAM.

Nota: Dupliciter aliquid in nāc materia dicitur contra naturam¹: uno modo generaliter, quia repugnat rectæ rationi, quod est commune omni vitio luxuriæ; alio modo stricte, quia ulterius repugnat ordini et modo quem natura instituit in actu venereo ad generationem, ad quam solam est a natura ordinatus; et hoc peccatum specialiter dicitur contra naturam, quod, ut patet, est species distincta luxuriæ cum habeat specialem deformitatem.

Dico 1°: Sunt quatuor species peccati contra naturam².

Prob. ³ Actus venereus, ut ex eo possit concipi proles ejusdem speciei quatuor requirit: 1° concubitum duorum; 2° eandem in utroque naturam specificam; 3° diversitatem sexuum; 4° modum connaturalem concumbendi: ergo sunt quatuor species peccati contra naturam. Prima, si absque omni concubitu causa delectationis venereæ pollutio procuretur, quod dicitur immunditia, ab aliquibus mollities; secunda, si fiat per concubitum cum re diversæ speciei, v. g. cum bestia aut dæmone, quod vocatur bestialitas; tertia, si fiat per concubitum ad indebitum sexum, hoc est ad eundem, puta masculi ad masculum, vel fœminæ ad fœminam, quod dicitur sodomiticum vitium; quarta, si servato sexu debito non servetur modus naturalis concumbendi, unde impediatur generatio: quod potest fieri dupliciter: 1° defectu instrumenti naturalis, ut si vir coeat in vase præpostero; 2° defectu situs naturalis, ut si mulier supergrediatur virum, aut vir eam cognoscat averse in vase tamen naturali: hic autem modus non est contra naturam nisi in quantum per ipsum impediretur generatio, alioquin erit potius præterquam contra naturam, estque tantum peccatum veniale in conjugatis, et quandoque nullum, si nempe aliqua ratio exigat ita fieri.

Porro, huic deformitati peccati contra naturam possunt conjungi deformitates aliarum specierum luxuriæ, ut si quis cognoscat uxorem alterius in vase præpostero, adjungitur malitia adulterii; si consanguinea, malitia incestus, et sic de cæteris; quia per primum fit injuria marito, per secundum, non servatur

¹ Sic 2. 11. o. — ² Ibid. — ³ Ibid

reverentia debita parentibus. Non est tamen stricte et proprie incestus; quia per primum non violatur proprie torus alienus seu vas conjugale; per secundum, non fit commixtio seminum ex quo contrahatur affinitas: et insuper hæc nomina tribui solent luxuriæ naturali. Quapropter si reservaretur adulterium aut incestus, hæc non essent reservata.

Dico 2º: Inter peccata luxuriæ peccatum contra naturam est gravissimum in genere luxuriæ¹. Quia transgreditur id quod est secundum naturam determinatum circa usum venereum; cætera vero transgrediuntur tantum id quod est determinatum per rationem: atqui primum est gravius secundo: ergo. Prob. min.: in quolibet genere, pessima est principii corruptio ex quo alia dependet: atqui principia rationis sunt ea quæ sunt secundum naturam; nam ratio præsuppositis his quæ sunt a natura determinata, disponit alia secundum quod convenit: ergo.

Dixi, *in genere luxuriæ*; quia in alio genere, ratione circumstantiæ adjunctæ, alia peccata luxuriæ possunt esse graviora, v. g. pollutio in genere luxuriæ est gravior adulterio, sacrilegio, etc., tamen adulterium ratione injustitiæ est absolute gravius, et sacrilegium ratione irreligionis.

Dico 2º: Inter peccata contra naturam gravissimum est bestialitas²; quia non servatur debita species: unde super illud Genesis 37: *Accusavit fratres suos de crimine pessimo*, dicit Glossa quod cum pecoribus miscebantur. Post hoc est sodomia, quia ibi non servatur debitus sexus. Deinde est indebitus modus concumbendi, magis autem si non sit debitum vas, quam si sit inordinatio secundum aliqua pertinentia ad modum concubitus (intellige tamen hoc ultimum quatenus per eum impeditur generatio). Tandem infimum locum tenet pollutio quæ consistit in sola omissione concubitus ad alterum; gravitas enim in peccato magis attenditur ex abusu alicujus rei, quam ex omissione debili usus.

Ex dictis inferes merito damnatam fuisse ab Alexandro VII hanc propositionem numero vigesimam quartam: « Mollities, sodomia, bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit in confessione dicere se procurasse pollutionem ». Quidquid sit enim de specie physica, certum est ea inesse moris, seu quatenus rationi repugnant, specie et plusquam specie differre, ut patet ex eorum notione data.

¹ Hic a. 12. o. — ² Ibid. a. 13. ad 4

ARTICULUS X.

DE BESTIALITATE ET SODOMIA.

Circa bestialitatem et sodomiam pauca occurrunt dicenda quæ breviter perstringam.

Quantum ad bestialitatem, imprimis hujus sceleris atrocitatem probant pœnæ in illud latae. Levit. 20, jubetur ut bestia et bestialitatem committens simul interficiantur; apud christianos flammis addicuntur.

Quando concubitus sit cum dæmone, præter malitiam bestialitatis, habet etiam malitiam superstitionis; quatenus includit societatem cum dæmone, Dei et nostri hoste infensissimo, quod ideo debet explicari in confessione. Item attendendum sub qua forma appareat dæmon: si sub forma bruti, nihil addit: si sub forma humana, vel sub forma viri ad virum, vel mulieris ad mulierem, et sic contrahit secundum affectum malitiam sodomiae; si sub forma alterius conjugis diversi sexus, malitiam adulterii; si sub forma monialis, malitiam sacrilegii; et sic de cæteris. Et hæc sunt in confessione explicanda.

Petes 1º utrum in confessione debeat explicari, utrum dæmon fuerit incubus aut succubus?

Resp. negative; hæc enim circumstantia non est mutans speciem, neque multum aggravans; non enim peccatum viri incumbens est diversæ speciei a peccato mulieris succubæ, nec multum gravius.

Petes 2º utrum sit necesse explicare speciem bestiae?

Resp. negative; quia id non mutat speciem in genere moris nec multum aggravat. Ita Sylvius, Chapeauville, Bonac., et alii.

Petes 3º utrum, si non sit seminatio intra vas, bestialitas sit casus reservatus, ubi reservatur?

Resp. negative; quia cum reservatio sit odiosa, non cadit nisi supra actum consummatum, ut iterum dicam de sodomia.

Petes 4º ad quam speciem vitii contra naturam pertinet coitus viri cum fœmina mortua?

Resp.: Quidam reducunt ad bestialitatem, quia fœmina mortua non est amplius fœmina et specie differt a viro vivente. Non est tamen, inquiunt, proprie bestialitas; quia bestialitas stricte intelligitur de concubitu viventium diversæ speciei. Alii reducunt ad fornicationem, quia fœmina mortua dicitur adhuc, licet æquivoce, fœmina, sicut oculus mortuus

dicatur æquivoce oculus; nec tamen, inquit, est etiam proprie fornicatio, quia fornicatio proprie est inter personas ejusdem speciei. Alii tandem reducunt ad pollutionem, sicut qui coiret cum pictura aut statua. Forte participat aliquid de istis omnibus secundum rem: secundum autem affectum, multiplicatur malitia secundum diversas condiciones quas concumbens apprehendit in illa muliere et quas habebat dum viveret, scilicet adulterii si fuerit conjugata, incestus si fuerit consanguinea, et sic de cæteris, quia ista copula procedit ex affectu quem habebat ad illam viventem.

Quantum ad sodomiam, est, ut jam dixi, « concubitus ad indebitum sexum ¹ ». Ubi vides S. Thomam, totam malitiam sodomix repetere a sexu indebito, nullatenus a vase indebito sexus debiti, ut quidam ipsi perperam tribuunt, indeque volunt id ultimum esse sodomiam saltem imperfectam; cum e contra S. Doctor ² hoc ultimum expresse reponat in altera specie, nimirum modi innaturalis concumbendi.

Ex quo inferes virum coeuntem cum muliere in vase præpostero nullatenus, secundum S. Thomam, esse sodomitam, et e contra mulieres coeuntes in vase naturali esse vere sodomitas, quia est indebitus sexus. Ita Cajetan, Sylvestre, Bonac., et alii. Quia tamen usus invaluit apud majorem partem theologorum, ut coitus in vase indebito sexus debiti dicatur *sodomia imperfecta*, morem usui gerentes loquemur cum multis, censebimus cum paucis.

Hoc autem peccatum esse execrandum patet 1° ex ejus notione quod ita sit contra naturam, ut ipsamet bruta illud regulariter abhorreant; 2° ex igne quem Deus pluit in Sodomam et Gomorrham; 3° ex epist. ad Rom. 1, ubi Apostolus dicit, gentilium sapientes propter suam idololatriam esse traditos in reprobum sensum et in hanc passionem ignominiosam ut fœminæ mutarent naturalem usum et in masculi in masculos exarserint; 4° ex pœnis in illud statutis: jure civili plectitur pœna ignis, Cod. lib. 9. tit. 7; jure canonico antiquo, clericus sodomita, depositus detrudebatur in monasterium ad pœnitentiam agenda; jure novo Pii V bulla *Horrendum illud scelus*, clericus exercens sodomiam privatus omni privilegio clericali, officio, beneficio, dignitate et gradu dejectus sæculari potestati traditur.

Sed hæc pœnæ requirunt sententiam judicis. Advertunt etiam auctores eum qui semel aut

iterum committit sodomiam his pœnis constitutionis Pianæ non esse subjiendum, quia loquitur de clerico qui exercet sodomiam; aliquis autem dicitur aliquid exercere quod illud non semel aut bis, sed frequenter facit, sicut dicitur mercaturam exercere qui illi frequenter addicitur.

Petes 1° utrum sodomita seminans extra vas, sive tentaverit illud penetrare, aut etiam penetraverit et se retraxerit sive non, incurrat pœnas latas, et reservationem, ubi sodomia est reservata?

Resp. negative. Ita communiter; quia cum pœna et reservatio sint odiosa, non intelliguntur afficere nisi peccatum consummatum; consummatur autem sodomia per seminationem intra vas.

Petes 2° utrum sodomita debeat explicare in confessione an fuerit agens aut patiens?

Resp.: Mihi probabile est quod non. Ita Loth et alii quos citat; quia hæc circumstantia non mutat speciem, nec videtur notabiliter aggravare, sicut in fornicatione peccatum masculi agentis, non est alterius speciei, nec multum gravius peccato fœminæ patientis. Si dicas in sodomia agentem seminare, non patientem, respondeo etiam in fornicatione fœminam non semper seminare, nec tamen inde videtur multum minui ejus peccatum, neque aggravari peccatum masculi, sic ut talis circumstantia sit explicanda. Insuper, raro, ut puto, contingit patientem in his immunditiis non seminare. Si iterum opponas peccatum agentis esse gravius et gravius puniri: esto, sed id non probat esse notabiliter gravius, sic ut oporteat confiteri.

Petes 3° utrum, dum sodomia exercetur inter consanguineos aut affines, conjugatos, voto adstrictos, etc., contrahat malitiam incestus, adulterii, sacrilegii, etc.

Resp. affirmative, eo tamen sensu quo dixi supra art. præcedenti, prima conclusione, sub finem. Scio quosdam id negare de consanguineis aut affinibus in gradibus solo jure positivo prohibitis. Sed vide quæ ad hoc respondi art. 6. hujus dissert. in fine.

ARTICULUS XI.

DE POLLUTIONE.

Dico 1°: Pollutio sive mollities est « voluntaria emissio seminis humani extra omnem concubitum ¹ ».

¹ Hic, a. 11. o. — ² Ibid.

¹ Hic a 11. o.

Explicatur. Dicitur 1° *voluntaria*; quia hic agitur de pollutione ut est peccatum, non est autem peccatum nisi sit voluntarium. Quapropter quaecumque pollutio, sive in somnis, sive in vigilia, quæ non est voluntaria neque directe in se, neque indirecte in sua causa non imputatur ad peccatum.

Dicitur 2° *extra concubitum*, et non extra vas tantum, ut quidam ponunt: quia in fœminis sæpius accidit pollutio per solam decisionem seminis in vase genitali, absque ullo effluxu exteriori, licet etiam quandoque extra emitatur; hanc autem decisionem seu resolutionem sensibiliter percipiunt mulieres et in ea magna voluptate afficiuntur, qua completa satiantur et quiescunt: idque sit pollutionis fœminæ indicium confessariis, quorum plerique falluntur, dum putant eam ut in viris semper exterius fluere, ideoque solum interrogant et attendunt in fœminis an non senserint humoris fluxum exteriorem, cum tamen sæpe ulterius patiantur humoris medii (de quo modo) fluxum absque pollutione, et e contra interius veras pollutiones absque fluxu ad extra.

Dicitur 3° *extra omnem concubitum*; quia si fiat in concubitu naturali, erit fornicatio; si in concubitu innaturali, ex parte instrumenti, scilicet in vase posteriori, erit altera species luxuriæ quam cum S. Thoma dixi modum innaturalem concumbendi.

Dicitur 4° *seminis humani*; ut distinguatur a fluxu seu distillatione alicujus humoris medii inter urinam et verum semen, qui a vero semine multis conditionibus differt: 1° quod sit minus mordax et magis aquosus; 2° quod habeat diversum meatum et quandoque misceatur cum urina; 3° quod quandoque insensibiliter fluat; 4° quod guttatim in minori quantitate absque impetu et ejaculatione decidat. De illo humore, juxta Cajetanum tom. 1. *Opusc. tract. 22. q. unica*, Layman lib. 3. sect. 4. n. 18. et alios communiter, cum sit ineptus generationi, non est magis curandum quam de sudore, quando fluit absque carnis commotione, quæ tamen etiam non raro intervenit.

Dico 2°: Pollutio dividitur 1° in *simplicem* quæ, præter malitiam pollutionis, nullam aliam habet adjunctam, ut si omnino liber proprii corporis tactu aut aspectu se polluat, sistens in sola propria delectatione; et *qualificatam* quæ præter malitiam pollutionis habet aliam adjunctam, vel ex parte objecti cogitati, vel ex parte personæ pollutæ aut polluentis.

Ex parte objecti cogitati, ut si quis se polluyendo cogitet de consanguinea, uxorata, Deo sacra, de masculo, etc., tunc pollutio præter malitiam propriam induit malitiam vel incestus, vel adulterii, vel sacrilegii, vel sodomix, etc., et ideo conditio personæ cogitatæ est in confessione explicanda; si autem sistat in delectatione fœminæ ut sic, superaddit tantum malitiam simplicis fornicationis. Quod si se pollueret coram statua vel imagine, tale erit ejus peccatum, quale apprehendet objectum in hac statua vel imagine, nimirum fornicationis si simpliciter fœminam apprehendat, sodomix si masculum, bestialitatis si pecudem, horrendi sacrilegii si aliquam sanctam.

Ex parte personæ pollutæ aut polluentis: ut si religiosus, sacerdos, uxoratus, etc., se aut alium polluat, aut ab alio polluatur: explicandæ sunt conditiones personæ polluentis aut pollutæ, utpote superaddentes malitias specie diversas, ut patet.

Ex parte vero modi se vel alium polluendi, aut instrumenti ad hoc adhibiti, non videtur regulariter superaddi malitiam specie distinctam, nec eandem notabiliter aggravari, ut si quis sive intra manus, sive inter ubera aut fœmora mulieris se polluat, item sive aspectu, sive osculo, sive tactu quocumque corporis proprii, vel alieni, vel rei turpis, sive intensa imaginatione venereorum, se vel alium polluat; hæc omnia materialiter et per accidens se habent ad pollutionem, nec sunt mala nisi per ordinem ad illam, ideoque nec speciem mutant, nec eandem notabiliter aggravant, nec in confessione necessario sunt explicanda, modo explicentur qualitates personarum; dicendo me pollui cum tali vel tali, aut talem vel talem pollui, aut a tali vel tali pollutus sum. Ita Bonacin. *de Matr. q. 4. puncto 10. proposit. 4*; Sporer, *de Sacram. cap. 3. sect. 5. §. 4.* Favent Cajetan hic art. 11, Navar., Asor., Tolet, Loth, qui docent omnes pollutiones secundum se esse ejusdem speciei.

Quidam tamen excipiunt, parce, verecunde lector, pollutionem in ore, voluntque esse quamdam speciem luxuriæ quam alii innominatam relinquunt, alii *irrumationem* nominant. Et sane hæc putida mollities tam enormiter a ratione et natura deviat, ut, si non constituat speciem distinctam luxuriæ, saltem eandem notabiliter aggravare non sit improbabile.

2° Dividitur pollutio in voluntariam directe in se et voluntariam indirecte in causa. Unde

Dico 3°: Pollutio directe in se voluntaria

est jure naturæ mortaliter mala sic, ut nullo fine possit unquam cohonestari. Est communis et certa.

Latini passim hanc conclusionem probant ex Apostolo I Corinth. 6, ubi dicit : *Neque fornicarii..... neque molles..... regnum Dei possidebunt.* Intelligendo per molles pollutioni deditos, unde et pollutionem vocant mollitiem; verum Græci per *molles* intelligunt pathicos, seu patientes in copula sodomitica. Cæterum potest aliunde probari ex eodem Apostolo, nimirum ad Galat. 5 et ad Ephes. 5, ubi etiam a regno Dei repellit immunditiam : nomine enim immunditiæ omnes libidines innominatæ significantur, ut notat S. Hieronymus, et præsertim hæc in qua est specialis immunditia.

Prob. ratione a priori. Iste actus est contra primum finem ad quem semen est a natura seu naturæ Auctore destinatum, qui est conceptio prolis et generis humani propagatio : ergo est intrinsece et jure naturæ illicitus, sic ut nullo fine sive tentationis sedandæ, sive morbi sanandi, sive mortis vitandæ etiam in principe, possit unquam cohonestari, quia naturæ rerum sunt immutabiles. Hinc poeta gentilis solo lumine naturali instructus ad quemdam Ponticum hujus criminis servum ait : *Quod perdis, Pontice, digitis, homo est.*

Probatur a posteriori. Si ullo unquam casu liceret sibi vel alteri procurare pollutionem, cum in ea homines maxima voluptate afficiantur, facile ea licentia abuterentur et eam ad infinitos prope casus extenderent, sicque ea voluptate contenti matrimonium et legitimum generandi modum cum maximo speciei humanæ detrimento negligerent : in hoc ergo sicut et in pluribus aliis non est attendendum præcise ad damnum actuale quod sequitur, sed ad damnum quod sequeretur, aut sequi natum esset si semel liceret; quod quidam vocant malitiam extrinsecam.

Jure itaque Innocentius XI proscripsit hanc propositionem : « Mollities jure naturæ prohibita non est : unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona et aliquando obligatoria sub mortali » ; est 49.

Dices : Licet ad conservationem totius corporis elicere sanguinem aut etiam amputare membrum : ergo et semen ejicere.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod tam sanguis quam membra sint partes corporis et propter solum bonum individui institutæ, partes enim sunt propter bonum totius : unde rationi consentaneum est ut de eis disponamus prout convenit bono individui. At semen

non est pars corporis, nec propter bonum individui, sed totius speciei institutum, unde eo uti non possumus, nisi eo modo quo posset generationi servire.

Adde ex detractone sanguinis, aut abscissione membri, cum sit per se molesta, non esse periculum quod eo medio abutantur homines in destructionem individui aut speciei humanæ, sicut est in pollutione, si causa sanitatis liceret.

Responses : Vasa spermatica sunt etiam propter generationem, et tamen causa sanitatis licet ea exscindere : ergo similiter.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod ista vasa sint veræ partes corporis; unde de illis sicut de aliis partibus possumus statuere. Semen autem non est pars corporis nec propter illius bonum, sed propter solam generationem. Militat insuper secunda disparitas ad priorem instantiam data.

Petes 1º utrum non possit saltem adhiberi medicamentum corrumpens semen aut illud transmutans in sanguinem, vel alium humorem, ut sic corruptum aut transmutatum expelli possit.

Resp.: Negat Diana p. 6. tract. 6. *Resol.* 37; affirmat Sanchez lib. 9. *de Mat.* disp. 17. n. 15. Item noster Loth. tract. 16. q. 3. a. 1, nec video cur id sit illicitum, si fieri possit absque sensu libidinis, nisi forte dicatur eandem esse rationem ac de abortu fœtus inanimati, sed tamen multo longius semen distat ab homine quam fœtus inanimatus.

Petes 2º qua ratione pollutio et actus sodomitici in fœminis sint peccata mortalia contra naturam?

Hæc in fœminis esse peccata mortalia pro constanti supponitur, inquit Cajetan hic a. 12, utpote ab universa Ecclesia acceptatum; nullus enim apparet catholicus contradicens. Sed quæstio est qua ratione in via Aristotelis et D. Thomæ, hæc sunt peccata mortalia contra naturam : docet enim Aristoteles semen muliebne non esse nisi emissionem superfluitatis uteri, neque active, neque passive concurrere ad generationem, sed esse quid ipsi extraneum, et solum menstruum esse materiam generationis. S. Thomas, ex parte Aristotelem secutus, docet semen muliebne esse quid imperfectum in ratione seminis, nec esse necessarium generationi. De quo vide Cajetanum hic a. 12. Difficultas est ergo, quomodo, in hac maxime S. Thomæ sententia quam plures sustinent et quæ videtur aptior ad defendendam summam B. Virginis purita-

tem in conceptione Christi, pollutio in foeminiis sit peccatum mortale contra naturam.

Resp. duplicem modum videri nobis probabilem. Primus est, quia licet semen muliebri non sit absolute necessarium generationi, est tamen ipsi utile et ad eam commodius, melius et perfectius peragendam a natura ordinatum, sive ut adjuvans semen viri, sive ut adjuvans menstruum, et hoc videtur insinuasse S. Thomas cum dixit semen muliebri, non sicut dixerat Aristoteles esse quid extraneum generationi, sed quid imperfectum in ratione seminis; et patet ex hoc quod tantam delectationem ejus emissioni non annexisset natura si nullatenus ad generationem concurreret. Porro abuti non solum necessariis a natura ordinatis ad generationem sed etiam utilibus est peccatum mortale: sic peccaret moraliter qui se vel alterum uno oculo privaret, quamvis non sit absolute necessarius sed utilis tantum ad videndum.

Secundus modus est, quia, licet seminatio mulieris non sit necessaria immediate generationi, est tamen necessaria concubitu et eo mediante generationi, quod colligitur ex summa delectatione quæ huic seminationi annexa est: sæpius enim mulier refugeret concubitum, si non perciperet in eo delectationem, delectationem autem non perciperet, si non seminaret.

Nota: Juvat hic scribere verba card. Toleti in *Summa* cap. 13. n. 10 et 11. Est autem hoc peccatum, inquit, difficillimæ emendationis quia occasio fere semper est cum homine, et adeo universale ut crediderim maximam partem damnatorum hoc infici peccato. Vix puto esse aliud efficax remedium, nisi frequentissimam confessionem cum uno eodemque confessario, ut fiat ter in hebdomada sibi fieri possit; est enim hoc sacramentum maximum frænum, et qui hoc non utitur, non si promittat emendationem, nisi per miraculum a Deo factum, aut rarissimum privilegium. Hæc laudatus cardinalis, quæ etiam conveniunt aliis luxuriæ peccatis.

Major est difficultas de pollutione indirecte voluntaria in causa. Pro quo sit

ARTICULUS XII.

DE POLLUTIONE VOLUNTARIA INDIRECTE IN CAUSA.

Utrum et quando sit peccatum?

Nota, quod jam alibi notavi, nec piget re-

petere. Voluntarium directum et in se dicitur, quidquid per se procedit a voluntate, seu omnis actus qui per se et in se intenditur a voluntate: ut si quis occidat hominem intendens occidere, occisio est ipsi voluntaria directe, si quis se polluit intendens pollutionem, pollutio est ipsi voluntaria directe; et sic nunquam esse licitam dixi articulo superiori. Voluntarium indirectum dicitur quod quidem in se non intenditur, tamen ratione alicujus in se voliti et intenti prævidetur secuturum, et ideo censetur voluntarium et intentum indirecte; dicitur etiam voluntarium in causa, voluntarium interpretative, moraliter præsumpte; quia ex hoc quod quis vult et ponit causam, præsumitur velle ejus effectum, licet ipsum in se non velit aut intendat.

Docent autem communiter auctores ad voluntarium indirecta tria requiri. Primum, quod prævideatur aut prævideri possit moraliter secuturum ex causa, quia quod non est cognitum non est voluntarium. Quod etiam verum est quamvis causa sit illicita, quia, licet agens potuerit et debuerit illam secundum se vitare, et ideo peccaverit non vitando, non fuit tamen in ejus potestate vitare illam ut est causa talis effectus, quia ut sic non erat ipsi cognita; unde v. g. pollutio secuta ex ebrietate, quam secuturam prævidere non potuisti, puta quod nunquam tibi acciderit, non est voluntaria nec culpabilis. Secundum, quod agens possit causam cognitam amovere et non amoveat, nemo enim peccat in eo quod vitare non potest. Tertium, quod teneatur amovere, si enim non teneatur amovere, quin e contra habeat jus illam ponendi, non est ratio cur censeatur velle effectum inde secutum contra formalem ejus intentionem, sed potius debet censi velle uti jure suo aut aliquid aliud intendere ex sua actione.

Neque dicas quod hoc ipso quo sequitur malus effectus ex mea actione, teneam illam amovere. Id enim omnino falsum est; possum enim habere aliunde justam rationem permitendi seu negligendi malum effectum ex mea actione secutum, sive quia bonus quem intendendo ipsi prævalet aut æquivalet, sive quia actio mea leviter influit in illum sive aliter. Aliud siquidem est velle directe malum aut illud facere ex intentione, quod nunquam licet, quia est intrinsece malum; aliud velle et ponere causam unde sequitur malum illud non intendendo, sed permittendo duntaxat; quod sæpe licet quia non est intrinsece malum; sic v. g. Christus et Apostoli non tene-

bantur omittere prædicationem Evangelii, licet inde plura mala sequi viderent. Sic rex non tenetur omittere bellum justum licet inde prævideat multos innocentes gravandos aut occidendos; sic injuste invasus non tenetur omittere moderatam defensionem, licet inde prævideat læsionem invadentis; sic puella licite vadit ad templum, licet sciat se turpiter amandam; sic licite venduntur venena et arma licet multi præsciantur iis abusuri; et alia similia passim occurrentia, de quibus jam alibi et adhuc infra.

Et hoc maxime verum est quando effectus malus non sequitur per se ex tali causa sed per accidens, puta ex conditione materiæ aut interventu alterius causæ, cum enim tunc malus effectus supponatur habere causam aliam ab ea quam ponit agens, non est cur præsumatur ab ipso volitus et intentus si aliunde habeat congruam rationem agendi. Imo id etiam verum est, licet effectus malus per se sequatur ex tali causa, si hujus causæ duplex sit effectus æque immediatus, unus malus et alter bonus, et bonus prævaleat seu saltem æquivalet malo, ut latius explicui ex D. Thoma dissert. 10 de Homicidio art. 5. § 1. prob. 4. confer quæ illic dixi, et dissert. 8 de Restitutione art. 13. § 6 de *Participante*.

Ut ergo dignoscatur quando debeat vel non debeat omitti causa propter malum effectum, sive per se, sive per accidens secuturum, comparari debet malus effectus cum bono, et quantus sit influxus causæ in effectum malum.

Si enim gravis sit malus effectus maxime in damnum proximi, et levis bonus; tunc est gravis obligatio amovendi causam, etsi leviter influentem: quia charitas jubet nos, non solum non causare malum proximo, sed etiam in quantum commode possumus illud impedire. Si sit levis malus effectus et gravis sit bonus, nulla est obligatio amovendi causam etiam per se influentem, quia tunc subest ratio negligendi seu permittendi minus malum propter majus bonum. Si tandem nullus bonus effectus sequatur ex causa, quin imo ipsa sit mala, leviter tamen influat in effectum malum non perniciosum proximo, erit obligatio levis amovendi illam, nempe juxta rationem influxus, cum enim effectus non sit voluntarius nisi in causa et leviter contineatur in causa, leviter est in ea voluntarius, adeoque ad culpam levem tantum imputabilis. Ex his positis principiis fluunt sequentes conclusiones. Unde

Dico 1º: Quando actio ex qua prævidetur secutura pollutio, est secundum se licita et

simul est necessaria aut utilis, non est illicitum eam ponere propter prævisam inde pollutionem, nec ipsa pollutio est culpabilis, modo absit consensus aut periculum proximum consensus in illam.

Est D. Thomæ ¹ qui metitur malitiam aut inculpabilitatem pollutionis nocturnæ ex causa: ita ut si causa non sit mala nec pollutio est mala; si venialis aut mortalis, pollutio est venialis vel mortalis. Sive autem pollutio eveniat nocte dormiendo, sive in vigilia, modo non intendatur, perinde est, ut probat Cajetan tom. 1 *Opuscul.* tract. 22. q. unica. Est etiam, post S. Thomam, S. Antonini p. 2. tit. 6. cap. 5; Cajet. loco citato, et in *Summa*, vº *Pollutio*; Navar. in *Man.* cap. 16. n. 7; Less. lib. 4. cap. 3. dub. 4; Layman lib. 3. sect. 4. n. 16; Sylvii hic a. 11. conclusione 1; Sylvestri, Sa, Sanchez, Bonac., et aliorum passim.

Prob. Nemo tenetur omittere actionem secundum se licitam necessariam vel utilem propter aliquod leve malum ex ea præter intentionem secutum, maxime si sequatur per accidens; neque ex tali actione posita, potest hoc malum censi ab agente volitum seu dici ipsi voluntarium indirecte, patet ex principiis positis: atqui sic est in casu conclusionis. Et 1º, ut supponitur, actio est secundum se licita, necessaria aut utilis. 2º Pollutio inde secuta præter intentionem est leve malum, exiguum aut pœne nullum incommodum affert sive individuo agenti, sive humanæ speciei ut per se patet, non enim ex tali pollutione præter intentionem accidente, natum est sequi inconveniens, quod art. superiori probavimus, natum esse sequi ex pollutione directe in se volita. 3º Sequitur per accidens ex causa posita; hæc enim utpote necessaria aut utilis habet effectum alium et bonum, et ipsa pollutio habet aliam causam in agente nimirum propensionem et miseriam naturæ per peccatum corruptæ quæ maxime in eam influit, cui etiam sæpe adjungitur singulare temperamentum: ergo.

At forte dices: Aspectus et tactus partium secretiorum alterius sexus, quales exercet, v. g. chirurgus morbi sanandi causa, videntur per se influere in pollutionem.

Resp. hos equidem actus secundum se assumptos, et non ut media ad honestum finem, per se influere in pollutionem, secus apprehensos ut media necessaria ad sanitatem; quia non movent nisi ut apprehensi a phantasia; apprehensi autem a phantasia, ut me-

¹ Hic a. 5. o. et 3. p. q. 80. a. 7. o.

dia necessaria ad curandum morbum, non habent vim concitandi libidinem; quod si cum ea apprehensione simul subrepat alia, ut rei delectabilis, eaque moveat, hoc est per accidens ex miseria naturæ et præter intentionem agentis, non ex natura objecti sub ratione medii ad sanitatem considerati. Ita Lessius. Sed, et dato hos actus etiam ut media necessaria apprehensos per se influere in pollutionem, stat nihilominus conclusio; quia horum est etiam alter effectus bonus æque immediatus, nimirum sanatio morbi, et hic effectus æquivalet, imo longe prævalet pollutioni præter intentionem secutæ. Quando autem unius causæ est duplex effectus æque immediatus, unus bonus, alter malus, et bonus æquivalet malo, nihil prohibet bonum intendi et malum permitti, ut dixi in notamine, et probavi ex D. Thoma locis ibidem citatis. Et ideo dixi in probatione *maxime si sequatur per accidens*, ut innuerem majorem esse veram, etiamsi *sequatur per se*.

Confirm. conclusio ex Cajetano *Opusc. cit.* (loquitur de pollutione ex auditione confessionum proveniente). Voluntarium indirecte, id est, quia est in potestate voluntatis, non imputatur voluntati ex eo quod possit facere et non faciat, sed ex eo quod possit et debeat facere et non faciat; sed in proposito pollutio hæc non cadit sub voluntario, nisi indirecte (quia scilicet voluntas non divertit ab auditione quæ est ejus causa). Et quamvis voluntas possit, non tamen tenetur divertere a tali actu auditionis, cogitationis et similium: ergo hoc non imputatur voluntati. Declaratur min.: quia nullus artifex debet omittere inchoationem aut prosecutionem operis propter defectus consequentes ex necessitate materiæ; stulte enim aliquis omitteret constructionem serræ vel gladii ex eo quod rubiginem contrahent, propterea quod ex ferro fiant, et sic de aliis; pollutiones autem et stimuli carnis in proposito contingunt ex necessitate materiæ, ex eo quod res venerea est materia purganda, lavanda, disputanda, prædicanda, cogitanda; exinde naturali sequela sequitur commotio carnis, etc. Testatur autem hoc non solum experientia, sed doctrina tertii de anima ubi in cap. *de Motivo principio* vult Aristoteles quod quandoque intellectu non præcipiente, ex imaginatione moveatur pars aliqua corporis, etc. Non igitur debet homo propter defectus contingentes, ex necessitate materiæ venereæ omittere non solum necessaria, sed utiles cogitationes, locutiones, auditiones, etc.

Nam alioquin oporteret aut angelos aut viros valde privilegiatos tantum de ejusmodi disputare, audire, etc., cujus oppositum ecclesiastica habet consuetudo et ratio docet. Hæc eminent. et doctiss. cardinalis.

Hinc ergo colliges studere rebus venereis, causa docendi aut discendi, confessiones, præsertim fœminarum, excipere, cum eis honeste et utiliter conversari, eas secundum morem patriæ amplecti, quando sine gravi offensione intermittere non potest, equo incedere, certo et commodo situ cubare, cibo aut potu calido sed salutari moderate uti, mederi in partibus secretioribus alterius sexus, proprias a sordibus mundare, servire infirmis, aut in balneis; hæc, inquam, et plura alia similia esse licita, quantumvis ex eis prævideatur secutura pollutio, et eam ipsam etiam pollutionem esse a culpa immunem.

Dixi 1º in conclusione, *quando actio de se licita, est etiam simul necessaria aut utilis*; quia si in his et similibus nulla esset utilitas, essent peccata venialia vel mortalia ratione pollutionis secuturæ prout in eam parum vel multum influerent. Sic incedere equo, cum æque commode posses curru, certo situ cubare cum possis altero æque commodo, talibus cibis uti cum possis aliis æque sanis, est peccatum veniale ab his non abstinere propter prævisam inde pollutionem; quia licet, ut dixi, pollutio quæ non est per se intenta aut procurata, sed ex necessitate materiæ atque naturæ impulsu provenit, non sit gravis inordinatio, est tamen aliqua inordinatio, mentem perturbans et ad malum incitans, sic ut causa etiam per accidens illi præberi non debeat, sed vitari, si commode possit, alioquin censetur voluntaria saltem imperfecte, ut modo dicam.

Dixi 2º, modo absit consensus aut periculum consensus in ipsam pollutionem, et hoc sit dictum semel pro semper; quia, ut patet ex articulo præcedente, consentire directe pollutioni in se, est semper mortale, et consequenter hujus consensus periculo proximo se exponere; hoc autem periculum quisque advertere potest ex propria experientia, aut ex præsentis voluntatis dispositione.

Dico 2º: Quando actio ex qua prævidetur secutura pollutio est peccatum veniale, sive in genere luxuriæ, sive in alio, leviter et remote tantum influens in pollutionem, ipsa pollutio inde secuta, est tantum veniale peccatum, nec per consequens est obligatio abstinendi ab illa actione, nisi sub veniali.

Est, ut præcedens, S. Thomæ juxta principium positum de metienda culpa pollutionis ex causa, item et aliorum ibidem laudatorum. Unde Cajetan 2. 2. q. 64. art. 8, dicit: «Actus materialiter mortalis, quando non est voluntarius nisi indirecte et in causa, judicandus est secundum illam causam; et ideo effusionem seminis humani extra matrimonii actum posse esse solum veniale definitum est, quando actus in causa solum fuit peccatum veniale, ut patet in pollutione nocturna, ex delectatione veniali per diem habita, consequente».

Prob. 1°. In tantum pollutio est peccaminosa, in quantum est voluntaria: atqui in casu est tantum voluntaria imperfecte et secundum quid: ergo est tantum peccaminosa imperfecte et secundum quid, hoc est venialiter. Prob. min: in casu est tantum voluntaria in causa et ratione causæ, atqui continetur tantum imperfecte et secundum quid in causa, sive causa est tantum imperfecte et secundum quid illius causa utpote leviter tantum et remote influens in illam: ergo.

Prob. 2°. Ideo peccat agens in casu posito, ratione pollutionis secutæ, quia non amovet causam illius: atqui non tenetur sub mortali eam amovere: ergo. Prob. min.: non tenetur 1° ratione causæ secundum se, quia secundum se est tantum venialis, neque ratione pollutionis secutæ, quia pollutio non intenta in se, sed ex conditione materiæ et impulsu naturæ principaliter proveniens non est grave malum neque agenti, neque speciei, ut dictum est; alioquin non posset permitti propter levem utilitatem, quod tamen omnes concedunt, ut prima conclusione dictum est; sicut v. g. homicidium non potest permitti propter levem utilitatem quia est grave malum: ergo.

Dices: Si quis poneret causam venialem, puta jaceret ex levitate aut joco per fenestram lapides, ex quo prævideret secuturam mortem transeuntis, hæc mors foret ipsi voluntaria, et peccasset mortaliter ponendo hanc causam: ergo similiter.

Resp. neg. conseq. Disparitas patet ex dictis, quia mors aut mutilatio hominis est grave proximi damnum, nec alia datur causa quam ista projectio; unde gravis est obligatio eam amovendi, nisi forte æquale damnum ponenti immineret; secus de pollutione præter intentionem secuta ex causa levi, utpote quæ non est grave malum et habet aliam causam in natura.

Quod autem pollutio in hoc casu sit saltem venialiter mala, patet quia est aliququaliter voluntaria in causa et in se habet aliquam inordinationem, ut dictum est supra post primam conclusionem.

Hinc colliges locutiones, lectiones, cantiones turpium vanas et inutiles, item aspectus, tactus, amplexus, oscula quæ venialia sunt in materia luxuriæ sive ex imperfectione actus, sive ex parvitate materiæ, si fiant ex levitate, curiositate, joco et alio motivo non libidinoso, etsi ex his prævideatur secutura pollutio, esse tantum venialia tum ex se, tum ut sunt causa pollutionis, quia leviter tantum et remote influunt in illam, ipsamque pollutionem consequenter esse tantum venialem. Intellige semper modo absit periculum consensus in illam. Idem dic a fortiori de causis venialibus et remote influentibus in alio genere ut de nimio aut calidiori cibo et potu et similibus.

Dico 3°: Quando actio ex qua perfecte prævidetur secutura pollutio est secundum se mortaliter mala et simul notabiliter et proxime influens in pollutionem, ita ut ex ea nata sit sequi pollutio, tenemur sub peccato mortali abstinere ab illa actione, non solum ratione sui, sed etiam ratione pollutionis secuturæ, quæ alioquin erit mortaliter mala. Quia ejusdem moris est velle effectum et ejus causam propinquam, nisi, ut dixi in prima conclusione, subsit gravis et justa ratio illam causam ponendi, quod esse non potest ubi causa est secundum se mortaliter mala.

Hinc colliges diuturnas et intensas cogitationes, seu delectationes impudicas, aspectus, tactus, amplexus, oscula, turpiloquia quæ sunt peccata mortalia in genere luxuriæ, sive ex objecto secundum se obscæno, sive ex affectu libidinoso, si ex aliis prævideatur pollutio secutura, licet non intendatur, esse regulariter peccatum mortalia, non solum in se, sed etiam ut causa pollutionis; ita ut pollutio secuta debeat explicari in confessione, utpote voluntaria et mala mortaliter. Quia hæc graviter et proxime influunt in pollutionem.

Dico, *regulariter*; quia sunt quædam actiones mortales etiam in genere luxuriæ quæ non videntur notabiliter et proxime influere in pollutionem, ut est v. g. consensus instantaneus in delectationem carnalem, et quæ ideo ratione pollutionis secutæ et ut ejus causa probabiliter non videtur mortalis. Ita Sanchez et Salas apud Loth. Idem a fortiori et proba-

bilius videtur dicendum de actionibus quæ sunt peccata mortalia in alio genere v. g. ebrietate, quia hæ actiones minus adhuc influunt in pollutionem, quam actiones mortales etiam transitorie in materia luxuriæ. Ita Bonac. q. 4 de Mat. puncto 10; Sporer de Sacram. p. 4. cap. 3. sect. 4, reg. 3, citans Navar., Suaresium, Laymanum et alios: et ideo dixi, *et simul notabiliter influens*.

Si objicias S. Thomam metiri malitiam pollutionis ex causa, ut sæpe dixi; resp. id verum esse de causa pollutionis ut causa est, talis autem actio ex causa pollutionis, est tantum venialis quia leviter influit in illam, licet sit aliunde mortalis.

Advertunt insuper auctores quod qui posuit causam mortalem pollutionis, si antequam eveniat pollutio, ipsum causæ poeniteat, pollutio sequens non censetur amplius ipsi voluntaria et culpabilis, quia causa desinit esse voluntaria: unde non tenetur eam explicare in confessione, quia jam nullam habet malitiam et sufficienter expressa est in sua causa. Ita Loth a. 4 sub finem, citans plures alios.

Nota bene: Quæ hucusque dixi de causis pollutionis, a fortiori dicenda sunt de causis delectationis seu commotionis carnalis quæ est quid minus pollutione et via tantum ac dispositio ad illam. Unde 1° ponere causam honestam, necessariam vel utilem ex qua prævidetur secutura commotio carnalis absque periculo consensus in illam, nullum est peccatum: et nota minorem adhuc requiri utilitatem quam ad pollutionem, quia, ut dixi, est quid minus in genere mali quam pollutio. 2° Ponere causam venialem leviter et remote influentem in commotionem carnalem notabilem, est peccatum veniale: dico *commotionem notabilem* quia ponere causam per se proxime influentem in commotionem levem, secluso periculo consensus in illam, est tantum peccatum veniale, ratione illius commotionis, quia ut jam dixi initio hujus dissertationis, datur parvitas materiæ in hac re volita tantum in causa. 3° Ponere causam proxime et notabiliter influentem in gravem commotionem absque urgente necessitate est peccatum mortale ratione istius commotionis.

Petes utrum ad expellendum semen corruptum aut sedandum pruritus in verendis, liceat ea fricare cum periculo effusionis veri et prolifici seminis?

Respondent affirmative Thomas Sanchez, Filluccius, Reginald, Bonac., Joannes San-

chez et alii quos citat Loth, tract. 46, q. 3, a. 5, et sequitur quoad speculationem; quia 1° secundum omnes licitum est chirurgo videre et tangere verenda foeminae causa curationis, quamvis inde prævideat pollutionem secuturam: tactus autem, aut fricatio pudendorum propriorum minus movent quam alienorum præsertim diversi sexus. 2° Quia licitum est in bello justo ponere actionem ex se tendentem ad occisionem innocentis præter tamen intentionem formalem agentis ut in expugnatione urbium. 3° Licitum est mulieri prægnanti sumere medicinam causativam sanitatis, licet sequatur inde præter intentionem abortus foetus inanimati: ergo similiter. Hæc illi.

Verum cum ista fricatio ex se directe et proxime tendat in pollutionem, nec istæ infirmitates mihi adeo graves videantur, censeo potius esse patienter tolerandas, quam tali remedio curandas. Attamen si revera esset in isto pruritu ingens dolor verendorum, ut quidam dicunt, aut ex semine corrupto immineret gravis morbus, juxta posita ante principia, non damnamus illum qui non habens aliud remedium, illud adhiberet, secluso periculo consensus in delectationem aut pollutionem.

ARTICULUS XIII.

DE POLLUTIONE NOCTURNA.

Utrum et quando sit peccatum. ?

Pollutionem nocturnam vocat S. Doctor eam quæ accidit in somno, quia somnus nocte capi solet.

Dico 1°: Certum est pollutionem nocturnam secundum se non habere rationem peccati utpote involuntariam¹. Quia in somno non habetur perfecte liberum judicium rationis: perfectum enim judicium de aliqua re, non potest a nobis naturaliter haberi nisi per resolutionem ad principium ex quo nostra cognitio oritur, omnis autem cognitio nostra oritur a sensibus qui ligantur in somno: ergo.

Quod si aliquis non dormiens intendat pollutionem in somno, aut eo utatur tanquam instrumento ut eveniat, puta certo situ ea intentione cubando, sive quia prævidens turpe somnium, aut se impudice tangendum, ideo somno se dat: in hoc quidem casu patiundo pollutionem peccaret executive, eo modo quo

¹ Hic a. 5. o. 3. p. q. 80. a. 7. o. et in 5. d. 9. a. 4.

quis emittens sagittam peccat eo instanti quo occidit inimicum, non tamen elicitive aut imperative, quia tunc non agit ex iudicio aut electione, sed tunc solum quando formavit talem intentionem.

Dico 2°: Perpendenda est malitia pollutionis nocturnæ ex suis causis, sicut supra diximus de pollutione indirecte tantum in causa volita quæ accidit in vigilia ¹; est enim eadem utriusque ratio, ut dixi ex Cajetano.

Explicatur ². Triplex esse potest causa pollutionis nocturnæ; corporalis, animalis et spiritualis, seu ut dicitur secundo loco citato, spiritualis intrinseca et spiritualis extrinseca. Corporalis est superabundantia humoris seminalis vel ex superfluitate alimenti, vel ex speciali temperamento. Item et resolutio huius humoris vel ex debilitate naturæ vel per nimiam calefactionem aut aliam commotionem: cum enim humor seminalis superabundat in corpore, vel quando facta est huius humoris resolutio, somniat dormiens ea quæ pertinent ad expulsionem huius humoris superabundantis aut resoluti, sicut etiam contingit quando natura gravatur ex alia aliqua superfluitate, puta urinæ, ita quod quandoque formantur in imaginatione phantasmata ad emissionem similium superfluitatum.

Causa animalis seu spiritualis intrinseca sunt cogitationes et delectationes præcedentes in vigilia, ad quam reduci possunt omnes actiones exteriores quæ pollutionem causare possunt. Spiritualis extrinseca est dæmon tentans et commovens phantasmata dormientis in ordine ad talem effectum ³.

Igitur pollutio nocturna est vel non est peccatum, pro conditione causæ in qua fuit prævisa aut potuit ac debuit prævideri. Si causa non sit culpabilis, nec ipsa erit culpabilis ⁴; si causa sit culpabilis venialiter, leviter et remote influens in illam erit venialis; si causa sit mortalis graviter et proxime influens in illam erit mortalis; juxta ea omnia quæ dixi articulo præcedente.

Petes quid sit censendum de pollutione incohata in somno et continuata in vigilia?

Resp. ⁵: Qui plene expergefactus complacet pollutioni in somno completæ vel actu fluenti propter delectationem peccat mortaliter; quia complacet rei mortaliter malæ; ista tamen complacentia non facit pollutionem præteri-

iam esse peccatum, quia ipsius causa non est, sed ipsa in se est peccatum. Si sit tantum semi expergefactus, aut ex subreptione sit talis complacentia peccat venialiter. Tandem si placeat ut naturæ exoneratio, vel alleviatio peccatum non creditur.

Nec tenetur ejus fluxum actualem cohibere ¹, quia ex quo in dormiendo excitatus est motus carnis, non subjacet ulterius voluntati vigilantis, et quamvis subjaceret, cohiberi non posset absque notabili gravamine corporis et pericula infirmitatum: quapropter potest illum permittere tanquam effectum causæ naturalis quæ amplius impediri non potest. Præter auctorem ita censent Gerson, Sa, Sanchez apud Sporer, et alii plures. Idem dicendum videtur de quacumque pollutione involuntaria sive in somno, sive in vigilia eveniat, cum sit utriusque ratio eadem quantum ad hoc, ut jam dixi ex Cajetano.

ARTICULUS XIV.

UTRUM LICEAT GAUDERE SECUNDUM RATIONEM DE POLLUTIONE NOCTURNA MERE NATURALI ET INVOLUNTARIA, AUT ETIAM EAM DESIDERARE AFFECTU SIMPLICI?

Quod hic dicemus de pollutione nocturna videtur propter paritatem rationis idem dicendum de pollutione mere naturali et ex omni capite involuntaria quæ accidere potest in vigilia.

Certum est 1° esse peccatum mortale gaudere de pollutione nocturna propter voluptatem, aut eam sub ea ratione desiderare, ut articulo præcedenti dixi ex D. Thoma; quia objectum est mortaliter malum, cum delectatio venerea sit a natura ordinata ad solam generationem in actu conjugali.

Certum est 2° pollutionem sub quavis ratione desiderare efficaciter, ita ut desiderium eam causet aut vi illius adhibeantur media ad ejus eventum, esse pariter peccatum mortale, quia tunc fit voluntaria et non remanet amplius mere naturalis.

Certum est 3° licitum esse gaudere de bono effectum pollutionis, puta de sanitate aut cessatione tentationis per illam causata: item licere pariter illum effectum desiderare, quia utrobique hoc objectum est bonum: item, eadem ratione, licet gaudere quod absque peccato et mere naturaliter evenit pollutio.

Quæstio itaque devolvitur, utrum licitum

¹ In 4. cit. quæstiuncul. 1. ad 5.

¹ Hic a. 5. o. 3. p. q. 80. a. 7. o. et in 5. d. 9. a. 4. —

² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ In 4. cit. quæstiuncul. 1. ad 5.

ait, de pollutione mere naturali et omnino involuntaria, gaudere propter bonum finem, seu quatenus est causa boni effectus, puta sanitatis aut cessationis a tentatione, pariter utrum sub eadem ratione liceat eam desiderare desiderio simplici et inefficaci.

Partem negativam tenent Soto in 4, d. 12, q. 1, a. 7, Lopez, Medina, Azor., Zumel., Rodriguez, Sylvius hic, Hennon et alii. Hæc sententia est vere probabilis: attamen affirmativa mihi aliquo usque videtur probabilior tum ab auctoritate, tum a ratione. Unde

Dices 1°: Si pollutio mere naturalis habita in somnis « placeat ut naturæ exoneratio aut alleviatio, peccatum non creditur ¹. »

Ita in terminis S. Thomas. Scio quidem Sylvium interpretari hæc S. Doctoris verba non de pollutione ipsa, sed de ejus effectu, nimirum de exoneratione naturæ, at, pace doctissimi viri, non dixit S. Thomas si placeat *exoneratio naturæ*, sed: *Si placeat pollutio ut est exoneratio naturæ*, sive ut est causa exonerationis naturæ; et sane si S. Thomas intellexisset non de pollutione ipsa, sed de ejus bono effectu, non dixisset quasi sub formidine, *non creditur peccatum*, certo enim certius est apud omnes licitum esse gaudere de sanitate obtenta per pollutionem. Hanc sententiam post S. Thomam docent gravissimi theologi S. Antonius p. 2. tit. 6, cap. 5, Cajetan, Sylvestre quos citat et sequitur Navar. in *Man.* cap. 16. n. 7; item Tolet, Angelus, Lessius, Tanner, Layman, et alii plures quos citat et sequitur noster Loth tract. 16, q. 3, a. 6.

Probatur ratione. Pollutio mere naturalis et ex omni parte involuntaria nullo jure prohibetur, neque naturali, neque positivo; non est enim actus humanus, sed effectus mere naturalis et indifferens ut sternutatio aut sudor, proindeque non est in se peccatum nequidem materialiter, ut fatetur ipse Hennon, nobis in hac parte adversarius: finis autem propter quem de ea habetur gaudium est bonus: ergo ex nullo capite illicitum est de ea gaudere secundum rationem; tale est enim gaudium quale est objectum et motivum.

Dices cum Patre Hennone: Talis pollutio, quamvis naturalis et indifferens, est tamen nociva naturæ, quia semen est ordinatum ad generationem; non licet autem gaudere de re aliqua etiam naturali et indifferenti propter bonum finem si sit alteri nociva: sic v. g. non licet filio gaudere de morte naturali patris propter pinguem hæreditatem ipsi obventu-

ram. Ut patet ex propositione 14, ab Innocentio XI damnata.

Resp. 1° naturam non esse sibi contrariam nec sui ipsius destructivam, proindeque effusio seminis quæ est ab ipsa natura non potest nec debet dici naturæ nociva. Equidem pollutio quando est a voluntate hominis est graviter, si non nocens actu, saltem nociva; quia ejus voluptate, si liceret, illecti homines negligerent legitimum concubitum in totalem naturæ destructionem, ut supra explicui: at natura, quando eam profundit, habet suos fines sibi consentaneos, quod sane liquet ex eo quod ab initio mundi sit ita disposita, sic egerit et agat absque ullo sui dispendio: sic ut, v. g., licet sanguis sit a natura institutus ad vitam individui, illum tamen natura quandoque effundit, non in perniciem suam, sed e contra in sui ipsius salutem et conservationem.

Resp. 2°: Dato pollutionem naturalem esse nocivam naturæ, istud tamen nocumentum est leve et abundanter compensatur bono effectu secuto propter quem de ea lætatur homo. Istud autem nocumentum, si revera detur, esse leve patet, ut dixi, ex ipsa experientia ab initio mundi, idque negare non possunt adversarii qui nobiscum concedunt posse permitti propter levem commoditatem: quod non potest dici de iis quæ grave nocumentum afferunt, puta de morte, mutilatione, incendio, etc., et hinc patet responsio ad paritatem factam de morte patris. Mors enim est omnium damnorum gravissimum, quod non satis compensatur per bona fortunæ filio obventura: sed pone effectum ex morte naturali secutum præeminere malo mortis; puta: sit pater tuus tyrannus, reipublicæ et religioni per omnia exitiosus, plane liceret tibi de ejus morte naturali gaudere, imo ipsam affectu simplici et inefficaci desiderare ob bonum reipublicæ et religionis. Unde dicit S. Thomas « esse licitum optare malum alicui sub ratione utilis, puta cum aliquis optat aliquam peccatorem pati aliquam ægritudinem aut aliquod impedimentum, ut vel ipso melior efficiatur, vel ut saltem ab aliorum nocumento cesset ¹. ».

Dico 2°: Pollutionem mere naturalem et involuntariam affectu simplici et inefficaci desiderare propter bonum finem non videtur etiam peccatum.

Ita tenent et tenere debent quotquot docent primam conclusionem, ex illa enim sequitur:

¹ In 4. d. 9. q. 1. a. 4. quæstiuncul. 1. ad 5.

¹ In 4. 2. 2. q. 76. a. 1. o.

quia si licitum sit gaudere de facto, licitum est desiderare ut fiat : gaudium enim nascitur ex desiderio obtento ipsumque supponit, unde sunt ejusdem moris. Adde quod præteritum et futurum, non variant naturam actuum, quando procedunt ex eodem motivo; ut patet in vidua et sponsa quarum hæc de copula futura, illa de præterita sibi complacet.

Confir. : objectum talis desiderii, ut dixi, non est malum nequidem materialiter; finis propter quem desideratur est bonus, ergo ex nullo capite est malum.

Quapropter cum dicitur pollutionem in se volitam et intentam esse semper peccatum mortale intelligendum est de volitione efficaci, aut de pollutione in se et propter se, non propter bonum finem volita.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Voluntatis efficaci et inefficaci est idem objectum : atqui non licet velle efficaciter pollutionem, ergo nec ineffaciter.

Resp. dist. maj. : Est idem objectum materiale, conc. maj. ; est enim utrobique pollutio; est idem objectum formale, neg. Sic, v. g., sit pauper qui desiderat ineffaciter facere eleemosynam, et alter etiam pauper qui idem desiderat efficaciter, uterque habet idem objectum materiale, scilicet eleemosynam, non tamen formale : quia primus vult tantum eleemosynam simpliciter secundum se, alter vult illam per furtum quo vitiatur ejus bona intentio. Similiter in nostro casu idem est objectum materiale voluntatis efficaci et inefficaci, scilicet pollutio, non item formale : objectum enim formale voluntatis inefficaci est pollutio ut habenda per causas mere naturales propter bonum finem : objectum voluntatis efficaci est pollutio habenda per media voluntarie adhibita, quia intentio efficax movet ad electionem mediorum : unde in hoc casu pollutio desinit esse naturalis et fit voluntaria ; in primo autem remanet naturalis et fit tantum volita : aliud enim volitum, aliud voluntarium, voluntarium procedit a voluntate, volitum est objectum voluntatis : sic pluvia est volita ab agricola, non tamen ipsi voluntaria. Quando autem objectum non est malum, non est mala ejus simplex volitio, licet non sit semper licitum illud velle efficaciter aut facere : utrumque patebit modo.

Obj. 2° : Licitum est facere seu procurare quod est licitum velle, unde S. Thomas in hac

parte q. 76. a. 1. o. dicit : Facere aliquid et illud velle se consequuntur in bonitate et malitia : atqui nulli licet facere seu procurare pollutionem, ergo nec velle.

Resp. dist. maj. : licitum est facere quod licet velle facere, conc. ; quod licet velle fieri, neg. Ita ipse Sylvius, nobis hic contrarius, interpretatur S. Thomam loco citato. Vel aliter : licet facere quod licet velle efficaciter, conc. ; quod licet velle ineffaciter, neg. In idem redit ; plura sunt enim quæ nobis licet velle fieri ab aliis, aut velle ineffaciter, quæ tamen non possumus facere ; sic v. g. mihi licet velle homicidam a iudice occidi, non tamen ipsum occidere, sic mihi licet velle ineffaciter mortem illorum qui rempublicam aut religionem conculcant, non tamen illis inferre, sic, juxta S. Thomam supra citatum ¹, licet velle morbum peccatoris, ut non amplius noceat, non tamen illi procurare.

Instabis cum eodem Sylvio : Juxta S. Thomam ex D. Augustino « hoc licet orare quod licet desiderare » : atqui non licet orare Deum ut tibi dormienti eveniat pollutio, cum sit per se mala : ergo.

Quibusdam forte videbitur neganda hujus argumenti minor cum sua probatione, etiam ex ipsis principiis quorundam adversariorum qui tenent nobiscum pollutionem mere naturalem non esse ex natura sua malam, neque materialiter neque formaliter, sed esse effectum pure naturalem qualis est sternutatio aut emissio humoris superflui per aures, ita in terminis P. Hennon, ut jam monui supra ; quale ergo inconveniens, si petam a Deo effectum mere naturalem ad bonum finem ? Ommissa tamen hac solutione,

Resp. dist. maj. : hoc licet orare quod licet desiderare efficaciter, conc. maj. ; quod licet desiderare ineffaciter, neg. maj. Hoc ipso enim quo adhibetur oratio ad obtinendum objectum desiderii, jam non amplius sistitur intra limites desiderii simplicis et inefficaci, sed fit efficax ex ipso medio adhibito, et ipsum desiderii objectum, non remanet simpliciter volitum, sed fit voluntarium cum procedat a voluntate per medium adhibitum. Quapropter admittenda est minor argumenti, non propter ejus probationem, quæ, ut dixi, est falsa, sed quia adhibita oratione desiderium pollutionis fieret efficax et ipsa pollutio non maneret simpliciter volita, sed etiam esset voluntaria. Quantum autem ad D. Thomam patet esse intelligendum de desiderio efficaci, quia ibi lo-

¹ Ia 1. 2. 2. q. 76. a. 1. o.

quitur de desiderio bonorum temporalium, quæ licet efficaciter desiderare.

Obj. 3° : Non licet gaudere propter bonum finem de homicidio, adulterio, perjurio et similibus in ebrietate, amentia aut ex ignorantia perpetratis, ut patet ex hac propositione ab Innocentio XI damnata : « Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias, inde ex hæreditate consecutas », neque etiam desiderare affectu licet simplici ut sic eveniant ; quis enim non horreat filium qui desideraret occidere patrem in ebrietate, propter ejus hæreditatem capessendam, puellam qui cuperet vim sibi dormienti inferri propter utile matrimonium consequendum ? Ergo.

Resp., concesso ant., neg. conseq. Disparitas est jam insinuata et clara. Homicidium, adulterium et similia non sunt actus mere naturales, sed ex natura sua petunt esse actus morales et liberos, suntque jure naturæ prohibiti, proindeque intrinsece et ex natura sua mali, soloque defectu rationis et voluntatis liberæ excusantur a culpa formali : hæc autem causa excusans non reperitur in eorum desiderio seu gaudio, quæ propterea sunt mala formaliter, utpote actus liberi de objecto materialiter et intrinsece malo. Hæc enim tenenda est regula : quoties causa excusans a peccato factum exterius, non reperitur in ejus desiderio vel gaudio, tunc licet factum sit liberum a culpa, non est tamen liberum a culpa ejus desiderium vel gaudium. Pollutio autem vi naturæ proveniens non est actus hominis, nec ejus voluntati subjectus, sed actus naturalis, seu naturalis evacuatio naturæ, sicut sudor et aliæ expulsiones, proindeque nullo jure prohibetur, et vacat omni culpa, non detectu cognitionis aut libertatis sicut homicidium aut adulterium, sed quia nulla lege prohibetur, utpote effectus mere naturalis, unde velle illam ut talem non contrahit ullam malitiam.

Inst. : Si voluntas illam libere concurreret, non vacaret culpa : ergo vacat culpa tantum, defectu cognitionis et libertatis ut homicidium.

Resp. dist. ant. : si voluntas concurreret ad illam causando et procurando, non vacaret culpa, conc., quia tunc desineret esse mere naturalis et fieret voluntaria ; si voluntas concurreret simplici affectu seu gaudio, neg., quia tunc remanet mere naturalis et fit tantum volita. Potest autem esse simpliciter et inefficaciter volita, quia non est ex se mala

etiam materialiter, utpote effectus naturalis nullo jure prohibitus. Homicidium autem, adulterium, etc., non possunt esse sic volita, quia sunt peccata materialiter, utpote lege prohibita et solum defectu voluntatis, quæ tunc adesset, a peccato formali excusata.

Obj. 4° : Tenetur quis pollutionem naturaliter fluentem cohibere si possit absque suo gravi incommodo, ergo non potest illam desiderare. Ita Hennon.

Resp. 1° juxta S. Thomam supra citatum, pollutionem fluentem non posse impediri, et dato quod possit, id tamen fieri non posse absque notabili incommodo, ut dixi prius. Unde negandum est suppositum antecedentis.

Resp. 2° dato ant., dist. conseq. : ergo non licet illam desiderare secundum se, conc. ; pro suo commodo, neg. Sicut enim secundum Theologum Franciscanum non tenetur eam cohibere cum suo incommodo, ita potest illam desiderare pro suo commodo, nec aliud nos intendimus. Insuper non satis sibi constare videtur laudatus theologus ; docet enim infra q. 11, non esse obligationem saltem sub mortali resistendi motibus carnalibus naturaliter obortis, quia sunt naturales et nullo modo in se peccata, si autem id verum sit de motibus ad ipsam pollutionem, cur non de ipsa pollutione ?

Cæterum hanc quæstionem verbis Navarri loco citato absolvo : « Ob rationes quibus in præsentia respondere nesciremus, et ob prædictorum, quos sequimur auctoritatem, hanc partem sine ulla contentione pervicaci et præjudicio ejus qui contra contenderit, sub correctione debita tenemus ».

ARTICULUS XV.

DE DELECTATIONE MOROSA IN MATERIA VENEREA.

Quamvis delectatio morosa per omnia peccatorum genera vagetur, et de ea ex professo tractet auctor 1. 2. q. 74, ne tamen aliquid desit præsentī tractatui, quæ spectant delectationem in hac particulari materia, in qua frequentior est, nunc expediā per distinctos paragraphos. Unde sit

§ I.

Utrum delectatio morosa in materia venerea sit semper peccatum mortale ?

Nota 1^a : Delectatio ut sic, est actus appe-

titus sive rationalis, sive sensitivi quiescentis seu sibi complacentis atque oblectantis circa rem vel operationem aliquam sibi convenientem ¹.

Delectatio venerea est illa quæ oritur ex commotione spirituum generationi deservientium. Talis autem commotio seu concupiscentiæ motus, ut jam notavi, oriri potest ex variis causis, ex dæmone tentante, ex temperamento, complexione aut debilitate naturæ, ex nimia calefactione, ex nimia quantitate aut calidiori qualitate alimenti, ex superabundantia humoris seminalis, et similibus, tandem ex objecto realiter viso, tacto, vel per imaginationem apprehenso: objectum enim per imaginationem apprehensum fere æque movet ac si esset realiter præsens. Pro quo

Nota 2º, dupliciter aliquid posse nobis fieri præsens, uno modo realiter in se, alio modo vi phantasie, et uterque modus delectationem ejusdem rationis ponit, ut patet ex his quæ in somno accidunt, dum imaginamur comedere, bibere, etc. Quod etiam docet S. Augustinus lib. 12 *de Civit.* cap. 19. Et ratio est, quia phantasia habet vim sensuum exteriorum, unde sicut res quando a parte rei est præsens sensibus causat delectationem, ita similem parit delectationem quando vi phantasie apprehenditur ut præsens, licet a parte rei non sit præsens.

Nota 3º, in qualibet rei apprehensione, sive per sensum, sive per intellectum, posse duo considerari ², scilicet ipsam apprehensionem, quæ est quædam actualis rei notitia, et ipsum opus seu objectum apprehensum: delectatio autem non solum ex opere seu objecto apprehenso, sed etiam ex ipsa apprehensione oriri potest; apprehensio enim seu cognitio veritatis aut rei raræ vel novæ maxime delectat, quamvis sit quandoque rei cujus usus vel exercitium nihil voluptatis contineat, sed quandoque sit tristissima et odiosa; sic delectantur homines lectione, auditione, narratione præliorum, latrociniorum et similium quæ displicent, item recordatione malorum quæ sustinuerunt absque ulla in his complacentia, sic delectatur doctor aut studens intelligentia operum quæ ad generationem concurrunt, confessarius cognitione peccatorum in materia luxuriæ, sic curritur ad spectacula rerum etiam tristissimarum.

Nota 4º: Delectatio morosa idem est ³ ac vo-

luntaria; non enim dicitur morosa a mora temporis, cum uno instanti possit perfici peccatum morosæ delectationis per voluntatis consensum, sed dicitur morosa a mora rationis, quatenus ratio eam plene advertens, vel ei consentit, vel non repellit prout potest et debet, sicque circa eam immoratur, eo sensu quo quis officio suo non fungens dicitur esse in mora. Quæstio est igitur utrum simplex delectatio voluntaria tam de apprehensione seu cognitione rei venereæ, quam de ipsa re venerea apprehensa aut cognita, sæclusa voluntate operis exequendi sit peccatum mortale? voluntatem enim ipsius operis esse mortaliter malam nullus dubitat: ante cujus resolutionem,

Suppono ex his quæ traduntur 1. 2. q. 74 citata, nullum concupiscentiæ motum habere rationem peccati formalis etiam venialis independentem ab omni consensu saltem indirecto seu interpretativo voluntatis, proindeque motus venereos qui præveniunt omnem rationis deliberationem aut quibus voluntas resistit nullatenus imputari ad culpam etiam venialem.

Patet 1º ex concilio Tridentino sess. 5 can. 5, ubi definitur concupiscentiam quæ manet ad agonem non nocere non consentientibus, nec appellari ab Apostolo peccatum vere et proprie, sed quia est ex peccato et ad peccatum inclinatur.

2º Ex condemnatione sequentium propositionum per Sixtum V et Pium V: «Concupiscentia sive lex membrorum et prava ejus desideria quæ inviti sentiunt homines sunt veræ legis inobedientiæ»; est 51 inter Baianas. «Prava desideria quibus vere non consentit et quæ homo invitatus patitur sunt prohibita præcepto: *Non concupisces*»; est 50 idem 75.

3º Auctoritate et ratione SS. Augustini et Thomæ. S. Aug. lib. 1 *Retract.* cap. 13: «Usque adeo peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo sit peccatum si non sit voluntarium»; et lib. *de Duabus Animab.* cap. 10: «Non nisi voluntate peccatur». S. Thomas ¹: «Non peccatur nisi voluntate sicut primo movente, aliis autem potentiis peccatur sicut ab ea motis».

4º Ratione. Actus qui nullam habent dependentiam a ratione neque ut operante, neque ut permittente, neque ut negligente vel dissimulante, non sunt actus humani, quia non sunt actus hominis in quantum homo est scilicet per rationem et voluntatem, nullus autem

¹ In 2. d. 24. q. 3. a. 4. o. et ad 2. — ² *Ibid.* 1. 2. q. 74. a. 8. o. — ³ *Ibid.* 2. 6. ad 3.

¹ In 2. a. 2. ad 1. et per totam q.

actus est vere et proprie peccatum, nisi sit humanus, aut hominis qua homo est.

Et hic sensus est non solum omnium theologorum, sed totius generis humani, exceptis nostris sectariis. Ita ut actus nostri sint vel non sint peccata, sint magis vel minus peccata, secundum quod sunt vel non sunt, sunt magis vel minus a voluntate seu voluntarii; unde motus qui dicuntur primoprimum nullatenus censentur peccata, quia nullatenus sunt voluntarii; secundoprimum peccata venialia, quia sunt imperfecte voluntarii; perfecte deliberati, peccata mortalia. Non tamen semper requiritur voluntatis consensus positivus et directus in ipsum motum, sed sufficit vel indirectus in causam, vel interpretativus, quando nempe homo potest et debet, aut praevenire aut reprimere hos motus, et non facit.

Quod S. Thomas 1. 2., q. 74. art. 3. ad 2, dicat hominem per rationem posse vitare singulos motus concupiscentiæ, sed non omnes. Ad 3, quod motus sensualitatis rationem præveniens sit peccatum veniale. In 2. disp. 21 q. 1. art. 2, quod tentatio quæ est a carne sit peccatum in eo qui tentatur, non autem quæ est a mundo vel diabolo nisi accedat delectationi consensus. Et 3. p. q. 41. ad 3, quod tentatio quæ est a carne, non possit esse sine peccato. Tria prima loca intelligunt ejus interpretes de motibus qui, quamvis præveniant perfectam deliberationem, sequuntur tamen ad imperfectam, sicque secundum quid potuerunt impediri, unde fiunt venialia. Quartum intelligunt, quod non possit esse sine peccato prævio scilicet originali. Pro quo et pro quibusdam locis D. Aug. Vide Sylvium loco citato. Quantum vero ad præceptum: *Non concupisces*, per illud non prohibentur motus involuntarii, sed ne eis demus consensum, juxta illud Ecclesiastici 18: *Post concupiscentias tuas ne eas*.

His notatis et suppositis de quibus latius alibi,

Dico 1°: Delectatio voluntaria de cogitatione aut cognitione rei venereæ, non est de genere peccati mortalis, sed quandoque est peccatum veniale, quandoque nullum ¹.

Ratio est ², quia delectatio de cogitatione seu cognitione, v. g. fornicationis, sequitur inclinationem affectus in cogitationem ipsam: atqui cogitatio seu cognitio ipsa fornicationis secundum se non est peccatum mortale, cum sit in Deo et patet ex tertio notamine, sed quandoque veniale tantum, puta cum aliquis

inutiliter cogitat de fornicatione, quandoque autem sine peccato, puta cum aliquis utiliter cogitat de ea, sicut cum vult de ea prædicare vel disputare. Ergo.

Dico 2°: Delectatio morosa, sive consensus directus et plene deliberatus in delectationem ipsius rei venereæ realiter aut per apprehensionem præsentis est semper peccatum mortale ¹.

Ratio est ², quia quod aliquis cogilans, v. g. de fornicatione, delectetur de ipso fornicationis actu, hoc contingit ex hoc quod affectio ejus inclinata sit in hunc actum, seu illum amet, etsi opere complere non velit, unde quod aliquis consentiat in talem delectationem, hoc nihil aliud est, quam quod ipse consentiat in hoc quod affectus suus sit inclinatus in fornicationem, nullus enim delectatur nisi de eo quod amat aut est conforme appetitui ejus: atqui quod aliquis eligat ex deliberatione quod affectus suus conformetur his quæ sunt secundum se peccata mortalia, qualia sunt omnes actus venerei, est peccatum mortale: ergo. Uno verbo: qui delectatur voluntarie de re mortaliter mala hanc amat et voluntarie illi afficitur, quod est mortale.

Nota: Quando vero dubitatur, an delectatio fuerit de cogitatione ipsa, vel de re cogitata: si cogitatio cum delectatione frequenter absque necessitate aut utilitate, se ingerat, signum est delectationem esse de re cogitata, quia hujusmodi frequentia cogitationis absque necessitate vel utilitate, videtur oriri ex prava inclinatione affectus ad res ipsas: si autem talis cogitatio non sit importuna, sed sequatur judicium et moderamen rationis, signum est quod delectatio sit tantum de ipsa cogitatione. Cave tamen, facilis est descensus in hac materia a delectatione cogitationis ad delectationem rei cogitatæ, præsertim si sit inutilis et vana cogitatio, unde qui huic diu immoratur, periculo se exponit.

Dixi 1° in conclusione, *esse semper peccatum mortale*; quia, ut patet ex dictis initio dissertationis, non datur levitas materiæ in re venerea directe in se volita.

Dixi 2°, *consensus directus*; quia consensus in causam potest esse peccatum veniale tantum et quandoque nullum ut satis fuse dixi de pollutione voluntaria indirecte: nimirum, ponere causam honestam seu de se licitam, quæ sit necessaria aut utilis, unde prævideatur secutura commotio seu delectatio carna-

¹ In 2. a. 3. o. — ² *Ibid.*

¹ In 2. a. 3. o. — ² *Ibid.*

lis, nullum est peccatum : ponere causam quæ venialis tantum leviter et remote influens in commotionem, est peccatum veniale, modo tamen in utroque casu absit periculum consensus in ipsam delectationem ; ponere vero causam mortaliter malam graviter et proxime influentem in commotionem est peccatum mortale etiam ratione ipsius commotionis. Vide attente quæ diximus loco citato ; ea enim militant pro commotione carnali, sicut pro pollutione, cum sint ejusdem rationis, nisi quod commotio sit quid levius pollutione ; imo, ut patet ex dictis initio dissertationis art. 2, ponere aliquam causam per se et proxime influentem in levem commotionem, non est nisi peccatum veniale, quia, ut ibi dixi, datur levitas materiæ in re venerea, indirecte tantum volita in sua causa.

Dixi 3º, *consensus plene deliberatus*, ad quem requiritur plena advertentia, si enim sit semiplena, aut imperfectus consensus, erit peccatum veniale, si nulla advertentia, non erit peccatum, etsi diuturnus sit motus : si autem adsit quidem plena advertentia, sed denegetur consensus, quin imo resistatur, non tantum non erit peccatum, sed meritum, etsi per horas perseveret tentatio.

Porro dato quod in aliis peccatis externis non requiratur semper advertentia ad malitiam actus, hic tamen videtur omnino requiri, quia hi motus interni facillime, frequentissime et quasi insensibiliter, irrepunt, nec sui malitiam ita aperte ac prompte menti ingerunt, sicut actus externi, unde si præsentialis quidem et advertas te carnaliter delectari, sed non advertas delectationem esse inordinatam et malam, non erit peccatum saltem mortale. Ita S. Thomas his verbis ¹ : « Antequam ratio delectationem perpendat vel nocumentum ipsius, non habet interpretativum consensum, etiamsi non resistat ». Ut autem scias quid intelligat per *nocumentum*, ut non putes ipsum disjunctive loqui, attende immediate sequentia : « Sed quando jam perpendit ratio de delectatione insurgente et de nocumento consequente, utpote cum percipit homo se totaliter per hujusmodi delectationem in peccatum inclinari et in præceptum ruere, nisi expresse resistat, videtur consentire ». Item aperte in *Summa* ² : Ratio « deficit in directione passionum interiorum... quando non reprimit illicitum passionis motum : sicut cum aliquis postquam deliberavit quod

motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum moratur et ipsum non expellit ». Ita etiam sentiunt post auctorem Bonac. *de Mat.* q. 4. p. 7. n. 6, citans Vasquem et Becan. Item Lessius, lib. 4. c. 4. d. 15. n. 116, Sporer in *Decalog.* tract. 1. proœm. cap. 6. sect. 2. § 1. n. 11. Si tamen fuerit negligentia in advertendo, sicut et in præveniendi istos motus poterit esse peccatum pro qualitate negligentiae, plerumque veniale.

Quod si dubitatur an fuerit consensus in delectationem, aut an fuerit plene deliberatus ; hujus dubii practici et frequentissimi resolvendi causa, assignantur communiter a theologis sequentes regulæ. Prima si dubitans sit timoratae conscientiae, aut si nunquam vel raro exteriori actu peccat in hac materia ; præsumitur non consensisse, saltem plene ; si enim sic consensisset non dubitaret, sed talis cognosceret cum sit timoratae conscientiae : adde in similibus delectationes communiter esse tantum in appetitu sensitivo. A contrario si dubitans sit liberioris conscientiae, aut actu exteriori non infrequenter labitur, præsumitur consensisse, si non enim consensisset, id certo cognosceret, nec dubitaret cum sit liberioris conscientiae.

2º Si instantanee et obiter hæserit delectationi, dubitans de consensu, potest præsumere non adfuisse saltem plenum, licet enim transitoria delectatio possit esse mortalis, hoc tamen verum est duntaxat dum constat de consensu, qui sæpius non adest, dum quis instantaneæ delectationi adhæret, et statim repellit.

Dixi 4º *rei*, et non modi tantum, quia delectari de modo subtili, novo, ingenioso, quo actio turpis est perpetrata, malum non est, cum iste modus non sit malus et ab actione turpi disparatus, possitque licite reperiri et adhiberi in alia actione non turpi : sic pater cogitans de raptu filiae suæ, potest delectari de modo subtili quo rapta est, licet raptum detestetur, sic quis potest delectari de suavitate cantus turpis, licet turpitudine displiceat, sic quotidie delectamur de modis ingeniosis quibus grassatores, vulgo *filous*, furantur, licet eorum furta improbemus, sic tandem Christus *laudavit villicum iniquitatis* quod prudenter egisset ; laudavit, inquam, modum ejus subtilem, non actionem.

Idem statuere possumus de delectatione rei quæ non erit intrinsece mala, sed solum quia prohibita, quia in simplici delectatione, seclusa voluntate operis, potest res illa secun-

¹ Q. 15. de Verit. a, 4. ad 10. — ² *Ibid* 1. 2. q. 74. a. 6. o.

dum se considerari abstracta a prohibitione quæ est ipsi accidentaria; secundum se autem non est mala, adeoque de illa sic delectari non est malum, sed tunc solum, si esset delectatio de illa qua prohibita. Unde communiter docent theologi Carthusianum non peccare saltem mortaliter, si delectetur de esu carnum cogitato; sicut nec laicus qui de illo delectaretur, in Quadragesima, vel feria sexta, nisi forte delectaretur de illo esu exercendo die prohibita: sicque pari ratione non peccat saltem mortaliter in præsentī materia qui delectatur secundum rationem de matrimonio ineundo cum affīne aut consanguinea in tertio vel quarto gradū; abstrahendo a prohibitione Ecclesiæ. De his fusius in 1. 2. q. 74. citata.

Obj. 1° contra secundam conclusionem: Jacobi 1, dicitur: *Peccatum cum consummatum fuerit generat mortem*: atqui non consummatur peccatum nisi opere, vel saltem voluntate operis: ergo.

Resp. neg. min. Peccatum enim consummatur pleno consensu voluntatis qualis hic reperitur, si non ad faciendum saltem ad delectandum. Insuper, dato apostolum Jacobum loqui de peccato consummato per opus externum, dicit quidem quod generat mortem, sed non negat quod consensu interno consummatum non generat mortem: id solum speciali ratione tribuit primo, quia peccator opere externo perpetrato audacior factus, facilius relabitur, et peccandi consuetudinem contrahendo difficilius resurgit.

Obj. 2°: S. Aug. 12 de *Trinit.* cap. 12, dicit de talibus delectationibus morosis « pectus esse percutiendum atque dicendum: Dimitte nobis debita nostra »; atqui juxta eundem S. Aug. in *Ench.* c. 71, tussio pectoris et oratio dominica sunt remedia contra venialia: ergo.

Resp. juxta ipsum S. Augustinum ibidem in *Enchyridion*, quod oratio Dominica et alia hujusmodi non solum ad delenda peccata venialia valeant, sed etiam ad remissionem mortalium, quamvis non ita sufficiant ad delectionem mortalium, sicut venialium¹.

Instabis: Juxta eundem S. Aug. loco citato de *Trinit.*, consensus in delectionem sine voluntate, perinde est ac si mulier sola cibum vetitum in paradiso comedisset: atqui si sola mulier cibum vetitum comedisset, vir non fuisset mortuus: ergo.

¹ Sic a. 8. ad 6. et q. 15. de Verit. a. 4. ad 1.

Resp. S. Aug. in hac comparatione non intendere omnimodam paritatem: est enim disparitas juxta ipsum ibidem: quod vir et mulier in paradiso essent distinctæ personæ; sed in homine ratio inferior quæ mulieri comparatur, et ratio superior quæ comparatur viro ad unam eandemque personam pertinent: unde addit ibidem: « Hæc quippe una persona est, unus homo est, totusque damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sciuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur ».

Obj. 3°: Delectatio morosa nullo præcepto videtur prohibita: ergo⁴.

Resp. 1° prohiberi præcepto: *Non concupisces*, qui enim consentit in delectionem afficitur illius objecto, proindeque concupiscit illud, si non ad faciendum, saltem ad oblectandum².

Resp. 2° prohiberi præcepto quo prohibetur opus externum, hoc ipso enim quo prohibetur fornicatio, g. prohibentur omnia quæ ad idem genus pertinent.

Inst.: In delectatione morosa fornicationis, non reperitur malum fornicationis, scilicet mala educatio prolis: ergo.

Resp. dist. ant.³: non reperitur malum fornicationis effectum, conc.; amatum, neg. Hoc autem sufficit, alias sequeretur quod ipsa voluntas fornicandi, opere non secuto, non foret mala.

Obj. 4°: Deus est pronior ad præmiandum quam ad puniendum: atqui non præmiat solam delectionem voluntariam de bono sine voluntate ipsum faciendi: ergo non punit delectionem voluntariam de malo seclusa voluntate illud faciendi.

Resp. dist. maj.⁴: Deus est pronior ad præmiandum bona quam ad puniendum mala, conc.; est pronior ad præmiandum quæ non sunt bona quam ad puniendum mala, neg. Jam autem delectatio voluntaria de bono seclusa positive voluntate faciendi, non est bona meritorie, licet mala sit delectatio mali seclusa voluntate faciendi; quia plura requiruntur ad hoc ut aliquid sit bonum meritorium quam ut sit malum demeritorium, bonum enim ex integra causa, malum ex quovis defectu, ut dicitur communiter.

¹ Q. 15. de Verit. cit. ad 9. — ² Ibid. — ³ Ibid. ad 3. — ⁴ Ibid. ad 3.

§ II.

Utrum sit peccatum et quantum si quis post plenam advertentiam rationis non reprimat naturales motus concupiscentiæ, sed negative se habeat neque consentiendo neque dissentiendo?

Circa hanc quæstionem est duplex sententia. Prima affirmat esse peccatum mortale se habere negative ad hos motus seu delectationes carnales post plenam advertentiam; pro hac sententia citantur Vasquez, Valentia, Lessius, Asorius, Ledesma, Zumel, Curiel, etc. Secunda negat esse peccatum mortale: hanc tenent Cajetan in *Summa* v^o *Delectatio*, Sylvester ibid.; Angelus ibid.; Tolet lib. 5. cap. 14; Layman lib. 1. tract. 3. cap. 6. n. 7. et 8; Navarrus in *Man.* cap. 11. n. 12, Adrianus, Corduba et alii plures; probabilem censet Sylvius, licet oppositam censeat probabilior, nobis utraque videtur speculative probabilis.

Stabilitur prima sententia affirmans

Ex D. Thoma ¹ qui dicit peccatum esse in ratione: « Quando ratio inordinatos actus inferiorum virium vel imperat, vel etiam post deliberationem non coerces ».

Item docet peccatum esse in ratione quando deficit in directione interiorum passionum ²; quia est earum directrix: « Deficit autem, inquit, in directione passionum interiorum dupliciter, uno modo quando imperat illicitas passiones.... alio modo quando non reprimat illicitum passionis motum, sicut cum aliquis, postquam deliberavit quod motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur et ipsum non repellit; et secundum hoc dicitur peccatum delectationis morosæ in ratione ».

Ratio fundamentalis est quia qui post plenam advertentiam non resistit motui seu delectationi carnali, ipsi interpretative consentit, cum possit et debeat resistere. ¹ Potest, quia, ut suppono, plene advertit. ² Debet, quia, ut dictum est modo ex S. Thoma et secundum rei veritatem, officium et obligatio rationis est refrænare passiones inordinatas atque ipsi repugnantes, juxta illud Genesis: *Subter te erit appetitus tuus et tu dominaberis illius*; neque dici potest hanc obligationem esse levem, cum sit circa materiam gravem

et in genere peccati mortalis illicitam: ergo.

Confirm. ¹º: consensus expressus in talem delectationem foret mortalis: ergo et interpretativus: quia hi duo consensus sunt ejusdem moris et interpretativus in moralibus reducitur ad speciem expressi, cum habeat idem objectum.

Confirm. ²º: mulier tenetur sub mortali resistere ebrio vel amenti ipsam impudice tangenti, licet ipsa motibus exortis non consentiat expresse: ergo similiter.

Proponuntur fundamenta secundæ sententiæ negantis.

Fundatur ¹º etiam in D. Thoma loco citato § præcedenti, scilicet, q. 15. de *Verit.* a. 4. ad 10, ubi docet tunc solum esse consensum interpretativum quando ratio advertit nocuum seu periculum consensus: fundatur etiam in D. Aug. lib. 1 de *Civit.* cap. 15 dicente: « Si motus concupiscentiæ sine peccato est in corpore dormientis, quanto magis in corpore non consentientis ».

Fundamentum a ratione est; quia, licet inferior appetitus mali objecti sit quædam deordinatio et deformitas in homine utpote mentem perturbans et ad malum incitans, non est tamen secundum se gravis, quando præter voluntatem ex infirmitate naturæ oritur: ergo etsi sit quædam obligatio illum reprimendi, non est tam gravis. Prob. ant. multipliciter: ¹º quia talis appetitus seu motus inferior cum non sit actus humanus sed mere naturalis, non subiacet legi, proindeque non debet dici secundum se illicitus etiam materialiter in genere peccati mortalis; ²º in aliis passionibus earum motus naturales quandoque legitime permittuntur ad tempus ut majori cum merito coerceantur: ergo neque in illis neque in istis sunt secundum se in genere gravis mali; ³º juxta communem theologorum etiam adversariorum sententiam, ob levem utilitatem hi appetitus seu delectationes naturales possunt permitti non solum in sua causa, ut supra dictum est, sed etiam in se ipsis immediate, ut modo dicam. Quod fieri non posset si secundum se essent grave malum ut patet de homicidio, adulterio, etc. Et sic patet responsio ad rationem fundamentalem adversæ sententiæ: vide quæ dixi a. 13 de Pollutione nocturna.

Sed contra inferes: Ergo non erit peccatum mortale consentire expresse illis motibus: probatur illatio; talis est consensus, quale est objectum: atqui ex doctrina tradita, obje-

¹ Q. 153 1. 2. q. 74. a. 5. o.— ² Ibid. a. 6. o.

etum talis consensus non est grave malum : ergo.

Resp. neg. illationem. Ad probationem, neg. minorem. Non enim dixi hos motus naturales non esse grave malum, seu non esse illicitos in genere peccati mortalis respectu voluntatis seu appetitus rationalis, sed tantum respectu appetitus inferioris ; hoc est : non est grave malum quod appetitus sensitivus delectetur circa illos motus, quia, ut dictum est, non subjacet legi ; sed grave malum foret quod voluntas seu appetitus rationalis circa illos eosdem delectaretur, seu delectationi appetitus inferioris consentiret, quia subjacet legi graviter talem consensum prohibenti, quatenus scilicet cum hi motus sint a natura ad solam generationem ordinati in actu conjugali, grave malum est voluntati illos velle iisque consentire extra hunc statum. Sic quod appetitus inferior appetat vindictam aut de ea delectetur, non videtur grave malum, secus si voluntas illam appetat aut appetitui inferiori consentiat.

Neque verum videtur quod dicitur in prima confirmatione ex Lessio consensum interpretativum æquivalere expresso in gravitate culpæ, maxime si loquamur de peccatis internæ appetitionis. Nam permissio voluntatis quæ dicitur consensus interpretativus in tantum ad culpam imputatur, in quantum est alicujus mali seu incommodi quod impediri potest et debet, quare si malum grave non sit, ejus voluntaria permissio non potest ad gravem culpam imputari ; porro appetitum sensitivum delectari circa motus naturales, ostendimus non esse grave malum, secus quod voluntas illos amet et appetat, ut patet in exemplo vindictæ supra.

Ad secundam confirmationem, patet disparitas ex dictis ; quia tactus facti ab ebrio seu amente circa mulierem non sunt actus naturales, sed ex natura sua petunt esse actus morales et liberi, proinde cadunt sub lege prohibente, suntque mali materialiter, unde mulier tenetur sub mortali, quantum in se est illos impedire.

Ad S. Thomam respondetur intelligendum esse de eo qui circa illos motus immoratur iis consentiens, seu ut dicit ibidem ad 3 : « Tenens et volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum », scilicet inclinando rationem in consensum respui debuerunt : vel loquitur de obligatione resistendi quæ inest nobis, non ob ipsos motus, sed ob periculum consensus iis annexum, ut dicam modo, et

patet ex q. 15 *de Verit.* citata ; vel tandem et forte melius ac dictis conformius quod revera ratio deficiat et peccet, cum non reprimit motus naturales quia est quædam inordinatio, ut dictum est, non tamen mortaliter, quia non est gravis inordinatio.

Quidam absolute negant ullam esse obligationem his motibus resistendi, et consequenter negant esse consensum interpretativum, dum non resistitur, sed veritati conformius videtur agnoscere obligationem, non tamen gravem.

Si opponas legem : *Non concupisces*, jam respondi supra ea tantum prohiberi consensum voluntatis in motus concupiscentiæ.

Hæc dicta sint in elucidationem veritatis speculativæ, nam pro praxi

Dico : Se habere negative circa motus carnales naturaliter exortos, est regulariter peccatum mortale ; si non præcise ratione istorum motuum, saltem ratione periculi consensus iis annexi. Quia, cum hi motus vehementer animum alliciant et ea sit quasi naturalis conditio hominis ut, appetitu sensitivo delectante in aliquo, simul etiam voluntas delectetur, nisi ipsa voluntas positive resistat, aut saltem actum displicentiæ, seu, ut ita dicam, nolletatis eliciat imminet periculum illis consentiendi, et contrarium prætere tendere præsumptio est.

Imo, puto rarissimum in praxi quod quis omnino se negative habeat, et quod non consentiat qui non dissentit. Quis enim credat motus illos voluntati illius non placere, qui, cum eos plene advertit, sinit absque rationabili causa eos partes suas agere appetitum inferiorem delectabiliter commoveri et phantasmam has obcœnitates volvere et revolvere ?

Dixi, nisi saltem actum displicentiæ seu nolletatis aut improbationis eliciat ; quia sic se gerere, non est negative se habere, et quamvis talis actus non sit semper efficax ad reprimendos et depellendos istos motus, est tamen efficax ad tollendum seu impediendum consensum voluntatis, cui formaliter et directe opponitur. Hic actus displicentiæ potest brevissimo tempore elici et longo virtualiter durare, sic ut non sit opus illum toties iterare.

Posito autem semel hoc actu displicentiæ quo periculum consensus abstergitur, si propter aliquam rationabilem causam aliquis non possit commode resistere positive his motibus, vel quia aliis rebus utiliter occupatur, puta studio, vel confessionibus audiendis, vel

quia timet ne ex nimio resistendi conatu magis inardescat concupiscentia, et motus exasperentur, secundum omnes non tenetur positive resistere.

Quod si possit facile resistere et eos motus extinguere, sed ex negligentia, otiositate aut alio simili motivo, non mortaliter malo omitat resistere, supposito semper actu displicentiæ, peccare tantum venialiter, mihi omnino probabile est, certum vero si aliquam resistantiam adhibeat, etsi non omnem quam potest et debet, neque necesse est quod perseverante pertinaciter tentatione continuo contra nitatur, sed identidem et per intervalla. Quod si adhibito rationabili conatu nihil proficiat, potest negligere et contemnere secluso semper periculo consensus per actum displicentiæ quem convenit in diuturna pugna aliquoties renovari.

Optimus autem modus fugandi atque vincendi hunc importunum hostem, est divertere cogitationem ad alia objecta non mala, præsertim quæ maxime afficiunt et animum intentum requirunt. Non satis capio quid intendat recentior theologus cum dicit hoc remedium « non sufficere ut homo dicatur resistere », cum tamen theologi morales, vitæ spiritualis moderatores et SS. Patres unanimi voce illud suadeant et inter eos singulariter Doctor Angelicus ex Apostolo, his verbis ¹: « Impugnatio peccati quandoque est vincenda fugiendo, quandoque resistendo : fugiendo quidem, quando continua cogitatio auget peccati incentivum sicut est luxuria; unde dicitur I Cor. 6 : *Fugite fornicationem*. Et sane quodnam efficacius medium ad tollendum seu impediendum effectum, quam amovere ejus causam? causa autem in præsentī est cogitatio turpium; cum ergo tentatus cogitationem a turpibus amovet, eo animo ut tentatio cesset, optima resistantia est, nec meliorem scio.

§ III.

Utrum delectatio morosa contrahat omnes malitias objecti circa quod versatur?

Certum est 1° quod delectatio morosa conjuncta voluntati aut desiderio operis perficiendi contrahat omnes malitias sui objecti, ut si quis delectetur de copula cum conjugata consanguinea, eamque velit aut desideret, reus est non solum fornicationis, sed incestus et adulterii; ratio est quia voluntas seu

desiderium fertur in opus ut a parte rei exercendum, opus autem exercetur cum omnibus suis circumstantiis.

Certum est 2° delectationem morosam etiam sine voluntate operis faciendi, tot contrahere malitias, quod apprehendit in objecto circa quod versatur : ut si sit de muliere ut consanguinea, ut voto adstricta, contrahit malitiam incestus et sacrilegii; si sit de persona ejusdem sexus, malitiam sodomiae; si de bruto, malitiam bestialitatis, etc., quia actus humani qualis est ipsa delectatio voluntaria, speciem habent ab objecto suo formali.

Nota : Docet Franciscus Hennon in nonum præceptum Decalogi q. 1 conclusione 4, delectationes de aspectu, tactu, osculo, etc., specie inter se differre et debere sic distincte accusari dicendo : Habui tot delectationes circa tactus, tot circa aspectus, tot circa oscula; quia, inquit, aspectus, tactus, oscula, specie inter se distinguuntur et distincte sunt explicanda, sed tamen fatetur proxim confessariorum et poenitentium esse contrariam.

Insuper, puto ego falsum esse ejus fundamentum, nempe tactus, oscula; aspectus, specie inter se distingui in genere luxuriæ; cum enim non sint per se mala, ut dictum est, sed tantum ratione commotionis aut pollutionis, aut copulæ ad quas excitant et tendunt, eandem inter se malitiæ speciem habent, scilicet commotionis carnalis, vel pollutionis, vel copulæ, etc. Unde, meo judicio, satisfaceret poenitens qui diceret : Toties excitavi in me vel in alio commotionem carnalem aut pollutionem, tacendo an per tactus, aut aspectus, aut oscula, modo sui et complicitis conditiones explicet; a fortiori satisfaceret dicendo : Toties delectatus sum carnaliter circa talem vel talem personam, non explicando an circa actus, aut oscula, aut aspectus; bene tamen si fuerit delectatio circa copulam aut pollutionem, quia cum hæ differant specie ab impudicitia et distincte sint accusanda, ita et delectationes circa ipsa. Hanc tamen resolutionem doctiorum censuræ specialiter subjicio.

Difficultas est ergo hic, utrum delectatio morosa sine desiderio operis faciendi tot malitias contrahat quot habet objectum, si ab illis præscindat, seu eas non apprehendat, quamvis aliunde noverit inesse : ut si quis delectetur de copula cum muliere, quam quidem novit conjugatam et consanguineam, non tamen quatenus est conjugata aut consanguinea, sed præcise quatenus est mulier sibi conveniens, ut regulariter sit; difficultas

¹ Q. 15. 2. 2. q. 35. a. 1. ad 2.

est, inquam, utrum talis sit reus non solum fornicationis, aut molliti sed etiam adulterii et incestus.

Plures negant, plures affirmant, et, ut iterum fatear, utrinque probabiliter : unde utriusque fundamenta proponam.

Sententia affirmativa proponitur.

Quidam partem affirmativam probant hac ratione, quod non solum voluntas operis, sed etiam delectatio simplex de opere sequatur naturam operis, quod probant tum ex D. Thoma 1. 2. q. 74. a. 8. ad 4. et q. 15. de Verit. a. 4. ad 8. tum ratione, quia actus est objectum delectationis; actus autem quicumque, cum sit tendentia in objectum, sequitur naturam illius et ab eo speciem sumit.

Sed statim occurrit responsio dicens objectum delectationis non esse actum exteriorem prout ponitur in re, sed prout est in imaginatione præcisum a suis circumstantiis; proindeque non conferre actui plus malitiæ quam sic præcisum contineat; S. Thomam vero loqui de delectatione quæ fertur in actum exteriorem, prout est a parte rei absque præcisione.

Idque confirmatur a simili. Carthusianus, v. g., aut Minimus, considerans esum carniū secundum se et præcisum ab obligatione voti, licite delectatur de illo, ut concedunt communiter auctores, quia objectum hujus delectationis, non esus carniū exterior ut in re, sed ut in cogitatione præcisus a circumstantia legis aut voti : ergo similiter qui delectatur de moniali ut pulchra præscindendo a circumstantia voti est solum reus fornicationis et non sacrilegii; quia objectum hujus delectationis non est copula ut in re, sed ut in phantasia, præcisa a circumstantia voti, et sic de cæteris.

Quare alii ad aliam probationem confugiunt, hanc scilicet : delectatio de copula cum muliere repræsentata præcise ut mulier est, desumit ab ea malitiam fornicationis, licet non sit de illa sub ea formali ratione malitiæ (nemo enim intendens malum operatur) sed tantum sub ratione delectabilis, quia ad peccandum formaliter sufficit quod implicite et interpretative intendatur malitia : ergo similiter desumit malitiam incestus et sacrilegii, si noverit illam mulierem esse consanguineam et Deo sacram.

Confirm. 1° : hoc ipso quo novit has qualitates inesse, implicite saltem repræsentantur,

ideo indirecte et interpretative censetur de illis delectari, quatenus mavult delectari de hoc pravo opere cogitato cum muliere, quæ habet prædictas qualitates, quam non obstante earum notitia, ab hac delectatione abstineret, sicut censetur interpretative velle malitiam operis, qui non obstante ejus notitia ab opere non vult abstinere.

Confirm. 2° : si istæ præcisiones aliquid valerent in praxi, sequeretur quod delectatio morosa posset vacare omni culpa, v. g. si quis delectaretur de muliere prout est mulier, præscindendo non solum a consanguinitate aut vinculo, sed etiam ab hoc quod sit non sua, talis non esset reus neque incestus, aut adulterii, neque fornicationis; ergo nullius.

Alii tandem dicunt id esse speciale in delectatione morosa venereorum, quod cum excitent ardorem corporis et materiam libidinis, tendit ex natura sua ad opus externum, cujus est principium, non minus quam tactus et oscula, non sic in aliis materiis. Ita Bas. Pontius lib. 10. cap. 16 § 2. Et Bonac. de Mat. q. 4. p. 8.

Sententia negativa stabilitur.

1° Delectatio sequitur naturam sui objecti, atqui objectum ejus in casu, ut jam dixi, non est actus exterior ut in re ponendus cum omnibus suis circumstantiis, sed ut in imaginatione præcisus a suis circumstantiis : ergo.

Confirm. 1° : Ideo consensus in executionem operis contrahit omnes ejus malitias, quia in executione neutra ab altera separari potest : unde qui vult executionem sive efficaciter sive ineffaciter consentit in omnes malitias executioni conjunctas : at hæc ratio locum non habet quando quis consentit in meram delectationem : facile enim mens potest diversas rationes luxuriæ, injustitiæ, sacrilegii, in opere distinguere, et alteram sine altera sibi proponere et circa unam sine affectu ad alteram per complacentiam versari : ergo.

2° In his quæ sunt mala ex lege positiva, aut ex voto tantum, potest præscindi objectum a prohibitione legis aut voti, et sic haberi delectatio licita de illis, ut patet in eo qui die veneris delectatur de esu carniū secundum se, aut in Carthusiano seu Minimo qui vi voti abstinere tenetur a carnibus : ergo etiam in his quæ sunt intrinsece mala, licet non possit abstrahi a malitia essentiali et intrinseca, potest tamen abstrahi a circumstantiis accidentaliter tantum objectum principale concomi-

tantibus, ut in muliere a qualitate consanguinitatis, voti, etc. Nec refert quod hæc qualitates sint quid accessorium ad principale, non sic prohibitio, quæ est quid disparatum, ut dicit Daelman; ut enim possint præscindi, sufficit quod non sint de intrinseca ratione et essentia objecti, non individuo, sed secundum se considerati: hac enim ratione duntaxat præscinditur prohibitio ab objecto.

Confirm. 3°. qui delectatur de percussione aut vulneratione inimici in loco sacro, abstrahendo a consideratione loci sacri, peccat tantum peccato odii et non sacrilegii, is est saltem sensus communis: et tamen locus sacer est circumstantia objecti et accessorium ad principale. Similiter, qui delectatur de verbis impudicis in alium contumeliosis, præcise ut contumeliosa sunt non ut impudica, peccat contra justitiam et non contra temperantiam, et tamen impudicitia est circumstantia objecti et accessorium ad principale: ergo pariter qui delectatur de copula cum muliere ut mulier est et non ut conjugata, reus est fornicationis et non adulterii, licet vinculum sit circumstantia et accessorium ad principale.

Urgetur magis hæc ratio in casu particulari. Qui delectatur secundum rationem de matrimonio ineundo cum affine aut consanguinea in tertio vel quarto gradu, abstrahendo a prohibitione, non peccat: ergo qui delectatur de copula cum muliere affine aut consanguinea in tertio vel quarto gradu, abstrahendo a prohibitione legis positivæ, non peccat peccato incestus, sed fornicationis tantum; porro si possit abstrahi ab hac circumstantia affinitatis, cur non a circumstantia voti aut vinculi?

In omne latus se vertit Daelman, ut aliquam disparitatem hic inveniat; sed meo sensu non satisfacit: quid enim facit quod matrimonium sit licitum, et copula fornicaria non sit licita; ex hoc quidem sequitur quod in primo casu non peccet et in secundo peccet peccato fornicationis, sed non incestus. Quid iterum, quod ille qui delectatur sit consanguineus, est enim in utroque casu. Adde quod si possit præscindi consanguinitas ex parte objecti, cesset etiam ex parte principii, quia nemo est consanguineus, nisi consanguineæ. Aliud tamen foret si vovisset continentiam, quia obligatio voti extenditur etiam ad actus interiores simplicis complacentiæ. Tandem recurrit laudatus theologus ad periculum consentiendi in volitionem operis: ergo non solum agnosco periculum volendi, sed existimo regulariter adesse volitionem. Sed hæc responsio cedit ar-

gumento, non solvit illud, aut saltem excurrit extra thesim. Etenim juxta illam habetur quod delectatio qua delectatio, non contrahat omnes malitias objecti (quod hæc secunda sententia intendit), sed tantum ratione volitionis præsentis aut imminenti, quod nunc non est in quæstione, sed de quo statim.

Confirm. 4°: si quis vovisset castitatem externam tantum et non internam, posset absque peccato sacrilegii, delectari de opere venereo externo, quamvis tamen istud contineret malitiam sacrilegii: ergo falsum est delectationem sequi naturam actus exterioris et omnes ejus malitias haurire.

Negat suppositum laudatus theologus Lovaniensis, contenditque fieri non posse, quod quis voveat abstinentionem a fornicatione exteriori quin suo voto simul excludat non solum voluntatem fornicandi, sed etiam delectationem simplicem de fornicatione; quia, inquit, in moralibus actus exteriores et interiores sunt ejusdem moris; unde concludit quod ille suo voto, vel se obligavit ad actus interiores, vel ad nihil.

Id quidem verum existimo de voluntate perpetrandi actum externum; qui enim se obligat ad non fornicandum, se etiam obligat ad non volendum fornicari; sed non sic omnino de mera delectatione: quæro enim cur qui se voto adstrinxit ad abstinentionem a carnibus, ut Minimus, possit absque sacrilegio delectari de esu carnium, et qui vovit præcise non fornicari exterius, non possit absque sacrilegio delectari de fornicatione: difficile invenietur disparitas.

Propter has rationes, hæc secunda sententia mihi videtur probabilior, et in hoc utilior quod secundum illam, melius et facilius intelligitur quomodo liceat delectari de iis quæ sola lege positiva sunt prohibita et variis aliis.

Unde, ut anquanter satisfiat argumentis primæ sententiæ, ad primum jam responsum est; ad secundum, solutio ibidem insinuata est. Ideo delectatio de fornicatione contrahit ejus malitiam formalem, licet hæc non intendatur explicite, quia sic non potest intendi, sed tantum implicite, nemo enim ut dictum est, intendens malum operatur, secus qualitates delectabiles objecti. Altera solutio est quod malitia sit de intrinseca ratione fornicationis, aut cujusvis transgressionis legis, a quo proinde præscindi non potest, secus qualitates accidentales objecti.

Ad confirmationem: Ille de quo in argu-

mento ut eximatur ab omni peccato non sufficit quod præscindat ab eo quod non sit sua, sed debet etiam vere apprehendere quod sit sua, alioquin peccabit, si non peccato fornicationis. saltem impudicitiae aut mollitiei.

Ad ultimum, respondeo delectationem appetitus sensitivi non solum in materia venerea, sed in quacumque alia importare commotionem spirituum et alterationem corporalem; definitur enim passio ut sic: « Motus appetitus sensitivi ex imaginatione boni vel mali, cum transmutatione corporali », ut docent communiter theologi cum auctore¹: quapropter si hoc non obstante, delectationes in alia materia, non contrahunt omnes malitias actus exterioris ut concedunt auctores hujus argumenti, ita nec in hac materia: ideoque dicendum ut ante has commotiones ex natura sua tendere ad actum exteriorum prout representatur in imaginatione, vel ad pollutionem. Neque verum est eandem esse rationem de illis ac de tactibus et osculis: hæc enim versantur circa objectum ut est in re cum omnibus suis circumstantiis, istæ autem circa ipsum ut ab illis præcisum.

His tamen non obstantibus,

Dico: Regulariter in praxi non est recedendum a prima sententia; quia, qui hujusmodi delectationibus dediti sunt, regulariter desiderant opus, a quo non abstinere, nisi vel defectu oportunitatis, vel metu infamiae aut poenae temporalis, vel ex alio simili motivo humano.

Hinc inferes regulariter interrogandos esse poenitentes de qualitatibus objecti venerei circa quod morose delectati sunt, nec sufficere si simpliciter dicant se delectatos fuisse in materia venerea, aut circa aliquam mulierem, sed explicare debent, an mulier sit conjugata, aut consanguinea, aut monialis, etc.

Dixi *regulariter*; quia, si probabilius constet non adfuisse consensum in opus, nec proximum illius periculum, ut contingere potest poenitentibus timoratae conscientiae, qui cum non soleant his obscœnitatibus voluntarie immorari, sæpe tamen dubitant an non irrepserit consensus in delectationem, aut si consenserint certo tamen sciunt et affirmant se non consensisse in opus externum, nec illud desiderasse; talibus inquam, prout probabilius juxta secundam sententiam sufficere, si simpliciter se accusent, vel sub dubio, vel certo de consensu in delectationem absque eo quod cogantur explicare conditiones objecti, explicato tamen voto proprio, si forte eo teneantur.

¹ q. 15. 2. 2. q. 22. et seq.

§ IV.

Resolvuntur plures difficultates circa eandem materiam.

Petes 1° utrum peccet sponsa vel vidua de copula carnali futura aut præterita oblectans?

Resp.: Si sponsa de futuro delectetur secundum rationem et non carnaliter de copula ut futura et legitima non peccat saltem mortaliter. Si vero delectetur carnaliter de copula futura quidem, sibi tamen per imaginationem præsentem peccat mortaliter. Idem dic de vidua respectu copulae præteritæ. Ratio est, quia, in primo casu, delectatio est de copula quatenus erit aut fuit licita; in secundo, de copula ut præsentem quæ est illicita. Possunt ergo sponsus et sponsa gaudere quod suo tempore exercebunt legitime actum conjugalem, sive illud gaudium sit propter sanitatem recuperandam, sive propter meliorem conditionem temporalem, sive etiam propter voluptatem intra fines matrimonii percipiendam. Similiter viduus et vidua, quod exercuerint; seclusa tamen pro tunc omni commotione voluntaria.

Petes 2° quid censendum de delectatione morosa inter conjuges ab invicem absentes?

Resp.: Probabilius videtur delectationem veneream de copula in conjugem absente esse peccatum mortale. Ita Sylvestre, Navarre et alii contra Cajetanum, Med., Less., et plures alios.

Probatur. Delectatio venerea, ea est quæ habetur cum carnis commotione: atqui hæc carnis commotio in conjugem absente non ordinatur ex natura sua ad copulam, sed ad pollutionem, eo quod, ut dicam infra de tactibus, nihil censeatur conjugale et ordinatum ad copulam nisi fiat inter conjuges; unde sicut tactus aut aspectus impudici solitarii in conjugem absente sunt peccata mortalia: idem prorsus videtur dicendum de illa commotione delectante.

Dices: Delectatio de copula etiam in conjugem absente est de actu et objecto licito: ergo est licita.

Resp. disp. ant.: est de actu licito cum commotione illicita, transeat; cum commotione licita, neg. Si ergo non ratione delectationis præcise non sit illicitum in casu posito delectari, saltem ratione commotionis annexæ tendentis ex se ad pollutionem et non ad copulam in conjugem absente.

Inst.: Commotio illa est de se indifferens ad

pollutionem aut ad copulam, ergo potest a conjugē absente ordinari ad copulam.

Resp. neg. ant. Cum enim talis commotio solitaria, sicut et ipsi tactus et aspectus solitarii in conjugē absente non sunt actus conjugales, ex natura sua non ordinantur ad copulam, sed ad pollutionem, nisi forte paulo ante copulam acciderent, quæ enim fiunt ex incontinenti, moraliter simul fieri censentur.

Repones: Commotio illa est effectus copulæ licitæ habitæ vel habendæ: ergo.

Resp. 1º id nimis probare; probaret enim licere sponsis delectari venereæ de copula futura et viduis de præterita.

Resp. 2º dist. ant.: est effectus copulæ licitæ tendens tamen hic et nunc ex se ad pollutionem, conc.; secus, neg. Vide quæ dicam infra de tactibus inter conjuges.

Petes 3º utrum qui vellet fornicari, aut morose delectari, tangi, vel tangere impudice si liceret, sit reus lethalis luxuriæ?

Resp. negative; quia, ut suppono, non vult actu fornicari, neque actu delectatur, sed vellet tantum, delectaretur tantum si liceret. Hoc autem nihil aliud exprimit quam cogitationem de voluntate seu delectatione non quæ sit, sed quæ esset de fornicatione, si purificaretur a sua malitia, a qua cum non possit purificari, ideo non vult de facto neque de facto delectatur de ea: cum autem talis voluntas, in hac hypothesi non foret mala, cogitatio de illa non est etiam mala nec proinde malus est voluntatis consensus in illam cogitationem.

At si sic cogitando aut loquendo, actu velit fornicari, aut actu delectetur de fornicatione, certum est quod peccet mortaliter; quia objectum talis volitionis aut delectationis actualis est fornicatio intrinsece mala, non obstante posita conditione, quæ nihil de facto mutat in re.

Idem cense si sic cogitando aut loquendo, cupiat de facto fornicationem esse licitam; quia hoc est velle inversionem ordinis et legis naturalis, quod est quid gravius quam velle de facto fornicari, sicut est gravius velle regem a suo principatu dejicere, quam ejus præceptum transgredi. Idem dic de omnibus quæ sunt intrinsece mala.

At si agatur de re mala quia prohibita, contrarium est dicendum: ut si quis, v. g., cupiat non esse prohibitum matrimonium in tertio et quarto gradu consanguinitatis, ut possit nubere consanguineæ; non enim videtur grave malum velle affectu inefficaci non esse talem legem, sicut nemo damnat peccati mortalis

eum qui fame urgente, cupit non esse tali die jejunium.

Ex dictis inferes 1º eum qui dicit: Si non essem religiosus inirem matrimonium: Si hæc mulier non esset conjugata, vellem eam habere uxorem, seclusa actuali delectatione, non peccare mortaliter, quia istæ conditiones abstergerent malitiam objecti sub his conditionate voliti. Imo nec peccaret mortaliter, qui actu vellet non esse religiosum, aut talem mulierem non esse conjugatam, quia non est juris naturæ quod sit religiosus, neque quod mulier sit conjugata: dicam tamen cum Cajetano vº *Peccatum*, similia desideria « fatuas esse ac diabolicas tentationes » et peccata saltem venialia, sive propter otiositatem et vanitatem, sive propter periculum actualis delectationis venereæ.

Inferes 2º e contra eum qui dicit. Fornicarer si non essem religiosus, si non timerem infamiam, si non esset infernus, peccare mortaliter, si hæc efferat optative et revera sit talis ejus præsens voluntas fornicandi posita ista conditione, quia quamvis poneretur, non abstergeret malitiam fornicationis; secus, si sic loquatur enuntiative ita ut significet non actualem voluntatem, sed tantum propensionem naturalem voluntatis ad fornicationem, nisi obstaret talis conditio: quasi diceret: Talis est fragilitas mea, ut si me non deterreret sublimitas status mei, tentationi succumberem: tunc non est peccatum, sed propriæ infirmitatis confessio.

Nota hic: Quamvis auctores videantur inter se contrarii circa præsentem difficultatem, si tamen attentius legantur idem sentiunt; qui enim volunt desideria conditionata de re intrinsece mala esse illicita, supponunt quod actu voluntas feratur in illam sub ista conditione, seu de ea actu delectetur, et hoc vere malum est, ut dixi. Qui autem negant esse illicita, supponunt non esse actualem volitionem objecti, nec actualem delectationem de illo, sed fore tantum si purificaretur conditio, actu autem esse tantum consensum in cogitationem de volitione, quæ esset si poneretur conditio, quod non est malum, quando conditio, si poneretur, abstergeret malitiam objecti.

Nota insuper quod quæ hucusque diximus de delectatione morosa et de desideriis conditionatis in materia luxuriæ, extendenda sint ad omnes alias peccatorum materias, nisi quod sit majus periculum et frequentior lapsus in materia venerea quam in aliis.

ARTICULUS XVI.

DE IMPUDICITIA TACTUS, OSCULI, AMPLEXUS,
ASPECTUS, TURPILOQUII, ETC.

Nota 1°, oscula, tactus, aspectus, etc., posse considerari tripliciter: 1° per se et secundum speciem; 2° ratione causæ motivæ seu finis extrinseci, qui dicitur etiam operantis; 3° ratione affectus seu finis intrinseci qui dicitur etiam finis operis. Finis autem extrinsecus seu operantis potest esse vel honestus et licitus, ut urbanitas, amicitia, etc., vel venialiter malus, ut curiositas, vel mortaliter malus, ut delectatio. Attamen

Nota 2°, non omnem delectationem esse mortaliter malam; potest enim hic distingui triplex delectatio: una honesta et amicabile quæ exurgit, v. g., ex occurso seu præsentia amici et testificatione ejus aut nostræ amicitiae; altera sensualis seu organica, quæ oritur ex conformitate sensus ad sensibile, v. g. visus ad visibile, tactus ad tangibile, auditus ad audibile, etc.; tertia venerea, quæ est cum commotione carnis circa genitalia et spirituum generationi deservientium, ut supra diximus.

Tandem oscula, tactus, aspectus, ex parte objecti, alia dicuntur honesta, quæ fiunt in partibus corporis honestis; alia inhonesta, quæ fiunt in pudendis aut vicinis partibus.

Dico 1°: Oscula, amplexus, tactus, aspectus, etc., quæcumque etiam in partibus inhonestis facta, per se et secundum suam speciem non sunt peccata¹. Quia quod est secundum se peccatum, nunquam potest esse licitum, hæc autem possunt licite fieri, ut omnes concedunt, et dicam modo: ergo. Ita communiter cum auctore.

Dico 2°: Oscula, amplexus, tactus, aspectus, etc., quantumvis levia et in partibus honestis, si fiant ex seu cum affectu delectationis venereæ sunt peccata mortalia. Ita etiam communiter cum auctore².

Ratio est³, quia, ut dictum est supra de delectatione morosa, non solum consensus in actum mortalem, sed in delectationem actus mortalis est peccatum mortale: atqui hic habetur consensus in delectationem actus mortalis: ergo. Prob. min.: vel illa delectatio cum qua aut propter quam fiunt hi actus est de ipsa copula aut pollutione repræsentata, et sic certo est delectatio peccati mortalis, vel est de ipsa commotione venerea quæ ex illis

actibus oritur, et sic est etiam delectatio peccati mortalis, quia hæc commotio est ejusdem rationis et moris cum ea quæ est in copula vel pollutione ad quam per se tendit contra ordinem naturæ, cum a natura sit ordinata ad solam generationem in actu conjugali: ergo. Nec obstat quod forte commotio sit levis, quia, ut dixi supra, non datur levitas materiæ in re venerea directe in se volita.

Hinc inferes eos graviter hallucinari qui cum præfatos actus leves exercent sub prætextu urbanitatis aut amicitiae, putant se a peccato immunes, si delectationi carnali inde exurgenti afficiantur. Peccant certo mortaliter si non ratione istorum actuum præcise, saltem propter consensum in delectationem veneream ipsos comitantem.

His duabus conclusionibus generalibus præmissis tanquam præambulis, ad particulariam descendo. Unde

Dico 3°: Oscula, amplexus, tactus, aspectus in partibus honestis facta causa urbanitatis, amicitiae, pacis, reconciliationis et similibus secluso consensu in delectationem, si inde exurgat, aut consensus periculo, sunt licita⁴. Ita communiter cum auctore.

Patet non solum ex usu generis humani et moribus primorum christianorum qui solebant etsi diversi sexus se osculo salutare juxta illud I ad Thessalon. 5: *Salutate fratres in osculo sancto*; sed etiam ratione, quia tales actus non sunt ex se turpes: turpitudine nulla intenditur aut admittitur, ut suppono; finis insuper est honestus et legitimus, scilicet testificatio unionis animorum, amicitiae, benevolentiae, etc. Ergo.

Unde etiam est licita delectatio honesta et amicabile ex his amicitiae signis proveniens; sicut enim licitum est delectari de amicitia, benevolentia, pace, ita et de ejus signo, testificatione et usu, quia ubi actio aliqua est licita, licita est etiam delectatio ipsi annexa. Ita Sylvius hic, Loth et alii.

In his tamen servanda est decencia status: non autem decet ecclesiasticos, maxime religiosos, his signis testari suam amicitiam erga personas alterius sexus.

Dico 4°: Præfata oscula, tactus, aspectus, etc., in partibus honestis ob solam delectationem sensualem seu organicam facta, non sunt peccata saltem mortalia, sunt tamen periculosa.

Ita S. Antonin. p. 2. tit. 5. cap. 1. § 9, Navar., Lessius, Sanchez, Gabriel, Molanus a

¹ Illic q. 151. a. 4. o. — ² Ibid. — ³ Ibid.

⁴ Illic q. 154. a. 4. o.

Graffis, Asor., Filluc., et alii quos citat et sequitur Sylvius hic conclusione 4, contra Cajetanum.

Probatur¹. Ea sola oscula, tactus, aspectus sunt libidinosi et consequenter peccata mortalia quæ fiunt propter delectationem peccati mortalis : atqui ea de quibus agitur non fiunt propter delectationem peccati mortalis : ergo. Major communiter admittitur cum auctore ; et ratio evincit : consensus enim in delectationem sequitur naturam delectationis, et ideo, si delectatio non sit de peccato mortali, nec erit mortalis consensus in illam. Minor etiam patet. Non enim hic agitur de delectatione sive fornicationis sive commotionis carnalis, sive aliorum actuum venereorum, sed solum de delectatione orta ex convenientia sensus ad suum objectum, ut auditus ad vocem sonoram, visus ad pulchram imaginem, tactus ad rem mollem, teneram, etc., quam natura operationibus sensuum annexuit, et quam nemo unquam dixit esse secundum se mortaliter malam, quin nec venialiter, sed indifferentem, quam si quis referat ad bonum finem erit bona, si propter se quaeratur erit venialiter mala, quia operatio non est a natura instituta propter delectationem, sed delectatio propter operationem, ut alibi jam dixi : ergo.

Confirm. 1° : nemo peccati saltem mortalis damnat nutrices aut ancillas, quæ, seclusa delectatione carnali, aut turpi intentione, tangunt, osculantur molles infantium carnes ; atqui tamen adest ibi delectatio sensualis et organica : ergo.

Confirm. 2° : comedere et bibere ob delectationem gustus est agere propter delectationem sensualem et organicam ; atqui id nemo damnat peccati mortalis, ergo nec tangere, aut osculari propter eandem delectationem.

Dixi, *tamen periculosa* ; quia facile confunditur delectatio sensualis cum venerea, et facilis est ab illa ad istam progressus, propter sympathiam et affinitatem utriusque : quapropter si tactus et oscula præsertim, ob delectationem sensualem morose fiant aut pluries eodem momento repetantur, non facile excusarem a mortali, quia sic facta videntur non leviter influere in commotionem et delectationem vicinam, nempe veneream.

Dico 5° : Præfata oscula, amplexus, tactus, aspectus in partibus honestis facta ex levitate, joco, curiositate, et alia simili causa, non excedunt peccatum veniale.

¹ Hic et q. 15. de Verit. a. 4. o.

Ita Sanchez, Bonacina, Filluc., quos citat et sequitur Sylvius hic conclus. 2. Item Navar. in *Man.* cap. 14. n. 42 ; Layman, Loth, et alii communiter.

Ratio est, quia hujusmodi actus non sunt secundum se mali ; alias, ut dictum est, nunquam licerent ; sed sunt mali tantum ex causa : ergo non sunt mali plusquam causa : atqui causa vel levitatis, vel joci, vel curiositatis, aut similis non est mortaliter mala : ergo.

Dico 6° : Oscula et tactus alieni corporis diversi sexus in partibus genitalibus aut vicinis, sive immediate, sive mediante solo indusio facta, etiamsi ex levitate, joco, curiositate, aut simili causa, seclusa urgente necessitate, sunt regulariter peccata mortalia. Idem dic de tactibus immediatis ejusdem sexus, et de aspectibus etiam immediatis diversi sexus, quia hæc omnia graviter influunt in copulam aut pollutionem seu saltem in gravem commotionem carnalem.

Dixi 1°, *regulariter* ; quia sunt quidam casus qui possunt excusari a mortali ; pro quibus vide infra corollarium 5, 6 et 9.

Dixi 2°, *alieni corporis* ; quia tactus et a fortiori aspectus proprii corporis, aut etiam aspectus alieni ejusdem sexus, non ita movent ad libidinem, ut dicam adhuc infra.

Dixi 3°, *seclusa urgente necessitate*, et est necessitas medendi in partibus secretioribus, aut inserviendi ægrotis, vel in balneis (quamvis longe satius foret ad hæc ultima officia assumere personas ejusdem sexus) ; quia hi tactus aut aspectus apprehensi ut media sanitatis aut necessitatis non ita phantasiam et carnem commovent, quod si ex alia subrepente apprehensione delectabilis, graviter commoveat, hoc est per accidens ex miseria naturæ et præter intentionem agentis, cui, cum habeat justam causam illos actus ponendi, non imputatur effectus secutus.

Insuper dato etiam quod hi actus per se influant in commotionem, habent nihilominus alium effectum bonum æque immediatum qui potest intendi, malo permissio, ut dixi supra artic. 11 de Pollutione ; vide. Intellige semper modo absit periculum consensus in ipsam delectationem veneream inde ortam.

Dices : S. Thomas hic art. 4. o, docet ea sola oscula aut tactus esse peccata mortalia quæ sunt libidinosi, et ea sola esse libidinosi quæ fiunt propter delectationem peccati mortalis, v. g. fornicationis : ergo quæ fiunt propter jocum, curiositatem, levitatem aut alios si-

miles fines non mortales, etsi in partibus secretis non sunt libidinosæ nec consequenter mortalia.

Resp. dist. ant. : quæ fiunt propter delectationem peccati mortalis, *Ly propter* dicente finem operantis tantum, neg.; *Ly propter* dicente finem operantis vel operis, conc. Finis autem operis seu intrinsecus in talibus tactibus et osculis inhonestis est vel copula vel pollutio, vel gravis commotio carnalis ad quam directe tendunt et in quam graviter influunt : unde qui tales actus vult absque justa causa, censetur velle finem intrinsecum seu effectum illorum : quapropter neganda est consequentia. Nec obstat quod S. Thomas faciat paritatem in eo qui dat eleemosynam ut inducat aliquem in hæresim, quia S. Doctor ponit exemplum in eo quod est notius. Vide Cajetanum hic.

Consectaria præcedentis doctrinæ.

Ex his conclusionibus colliges 1° quod commotio carnalis prævisa et orta ex osculis, tactibus, amplexibus, aspectibus, secundum tertiam conclusionem factis, non sit culpabilis; ex factis secundum quartam et quintam, sit venialiter culpabilis, secluso in utroque casu consensus periculo; ex factis secundum sextam conclusionem sit mortalis : pro quo vide articulum undecimum de Pollutione indirecte voluntaria.

Colliges 2° virum qui ex levitate, joco, etc. osculatur fœminam in facie, faciem ejus, collum, scapulas manu tangit, manum comprimit, digitos aut brachium contorquet et similia, non nisi venialiter peccare; similiter de fœmina respectu viri. Idem puto dicendum de osculo oris ad os, nisi fiat valde morose, aut sæpius in eodem temporis articulo repetatur crispatis et gustatis labris, aut nisi sit columbinum, immissa scilicet lingua unius in os alterius; sic enim factum, quamvis ex joco aut levitate, aut etiam ad contestandum amicitiam, videtur graviter influere in commotionem carnalem, ideoque non excusandum a peccato mortali.

Navarrus in *Manuali* cap. 14. n. 42, excusat a mortali tactum mamillarum « ex joco et honesto amore, absque mala intentione; quamvis, inquit, si serio fieret aliud dici deberet » : ego puto cum pluribus aliis posse a mortali excusari, si leviter fiat in parte superiori; secus, non.

Colliges 3° virum ex levitate aut joco tan-

gentem obiter mulierem e regione pudendorum supra vestes a mortali posse excusari, quia id graviter non videtur influere in commotionem carnalem.

Colliges 4° mulierem quæ etiam absque affectu libidinoso permittit se tangi in partibus pudendis aut vicinis, item morose in mamillis, peccare mortaliter, quia non solum sic tangere, sed etiam sic tangi multum influit in venerem.

Colliges 5° impuberes ejusdem sexus se impudice tangentes ex joco aut levitate posse a mortali excusari; quia tales tactus inter hujusmodi, ut plurimum adhuc veneris expertes, non videntur multum influere in commotionem carnis : secus, propter oppositam rationem, si fiant inter puberes etiam ejusdem sexus, nisi forte fiant valde obiter et leviter, juxta Sylvium hic conclusione tertia et quosdam alios; quia sic non videntur graviter commovere naturam.

Colliges 6° ancillas, nutrices, etc., dum infantes lavando, spoliando, induendo et alias, eorum pudenda ex levitate aut curiositate tangunt ordinarie, non peccare mortaliter, quia id non influit graviter in venerem : nullo autem modo peccare, si id ex necessitate faciunt, secluso semper affectu libidinoso.

Colliges 7° eum qui seipsum tangit in venerendis ex joco, levitate aut curiositate, excusari communiter a mortali; quia proprii corporis tactus minus movet quam alieni : caveat tamen a morositate et frequentiori repetitione absque causa, sic enim factus videtur non leviter excitare venerem; si autem id fiat ex rationabili causa necessitatis, vel utilitatis, ut medendi, mundandi, etc., vacat omni culpa.

Colliges 8° eos qui citra necessitatem tangunt genitalia pecorum grandiorum, licet ex joco, levitate aut curiositate, etiam absque affectu libidinoso, committere peccatum mortale, quod spectat ad bestialitatem; quia tales tactus notabiliter commovent venerem. Dixi *citra necessitatem*, quia si necessitas adsit, puta ad medendum, aut ad eos copulandos, secluso affectu libidinoso, culpa vacat. Dixi etiam *pecorum grandiorum*, quia minorum animalium, ut catulorum, felium, etc., genitalia tangere ex levitate, joco, curiositate, non videtur graviter commotivum naturæ, ideoque non esse mortale. Quod quidam etiam concedunt, etsi agitentur usque ad seminis effusionem; id tamen non videtur vacare periculo.

Petes circa quartum corollarium quomodo debeat se gerere mulier quæ tangitur a viro?

Resp. : Si tangatur in partibus inhonestis, debet omni modo moraliter possibili tangenter repellere. Moraliter autem dicitur impossibile, quod adhiberi non potest absque incommodo tali quod præponderet, aut saltem sit æquale perpeſſioni hujus tactus, quale foret periculum mortis, infamiæ, gravis jacturæ bonorum et similium, si tangenti resisteret, in quibus casibus, juxta Lessium lib. 4. cap. 3. n. 64 et Loth, non teneretur mulier tactui exteriori resistere, quia talis tactus secundum speciem non est malus ex parte mulieris, sicut foret fornicatio, si tamen libidini interiori consentiendi periculum absit, quod cum ego rarissimum et difficilissimum existimem, etiam arbitror mulierem regulariter teneri resistere omni modo possibili et licito, quidquid ipsi immineat.

Si autem tangatur mulier in partibus honestis, sed avertit animum libidinosum tangentis, distinctione opus est : vel tangitur præsentibus aliis, qui ex resistantia mulieris pravam de tangente seu amplectente suspicionem conciperent, vel non. Si primum, non tenetur se subtrahere, quia subest causa negligendi alterius peccatum ; si secundum, tenetur quia tenemur impedire peccatum proximi quando commode possumus. Ita Sylvius hic conclusione prima et alii.

Specialia circa aspectus.

Nota, aspectum esse sensum magis elevatum et minus materiale quam tactum, minusque ideo movere ad libidinem : quo tamen non obstante dixi in sexta conclusione aspectum deliberatum partium pudendarum aut vicinarum diversi sexus, quovis fine fiat, excepta necessitate, esse peccatum mortale, quia graviter influit in venerem : juxta enim majorem vel minorem influentiam in venerem, seclusa prava intentione, malitia aspectus sicut et tactus est pensanda. Ex quo principio et statutis conclusionibus

Colliges 9º, aliquos non improbabiler excusare a mortali eum qui ex curiositate aut levitate admodum leviter et obiter, aut e loco remoto aspicere pudenda alterius sexus : quia talis aspectus non videtur multum carnis commotivus. Idem dic si aspiciens, etiam non ita leviter nec minus, sit puer aut valde senex, vel aliunde frigidissimæ complexionis in quibus propterea videtur abesse periculum commotionis carnalis. Ita Sylvius hic post Sanchesium, Bonac., etc. Idem a fortiori est di-

cendum de aspiciente infantes nudos etiam diversi sexus, id enim parum movet.

Colliges 10º, esse peccatum lethale ex curiositate vel levitate aspicere virum et fœminam coeuntes, quia id est valde provocativum libidinis : secus, propter oppositam rationem, aspicere animalia coeuntia, aut eorum genitalia.

Colliges 11º, aspicere ex curiositate vel levitate, faciem, crura, collum, humeros, pectora nuda mulieris non esse ex se peccatum mortale secundum Sylvium hic conclus. 4, etiamsi id fiat cum delectatione organica ejus pulchritudinis, albedinis, etc. Si enim hæc tangere non sit mortale, a fortiori nec aspicere. Puto tamen aspectum morosum pectoris nudi, cujus nec tactum simpliciter et absolute exemimus a mortali, non carere periculo, et quem ideo non facile excusarem a mortali.

Colliges 12º, aspectum non valde morosum ex curiositate aut levitate pudendorum ejusdem sexus, ut contingit inter viros simul natantes aut inter fœminas simul se lavantes, non esse mortale, quia non graviter provocat ad libidinem ; secus puto si sit valde morosus.

Nota hic, quod cum ex natationibus in locis publicis in quibus natantes videri possunt a personis diversi sexus, multa et gravia mala oriantur, lethaliter peccent et natantes et ii quibus eorum cura incumbit, ut sunt parentes et magistratus, si eas non prohibeant nec impediant. Imo recte monet recentior theologus non expedire ut adolescentes simul narent ; nisi secretioribus partibus coopertis, propter multas spurcicias, quæ alias committi solent.

Colliges 13º, aspicere seipsum in partibus secretioribus ex levitate aut curiositate non esse peccatum mortale, juxta Sylvium hic, et communiter, quia propria minus movent quam aliena. Cavendum tamen a nimia morositate aut frequentiori repetitione absque causa ; id enim indicat affectum libidinosum. Aspicere autem propter necessitatem, vel utilitatem, nullum est peccatum.

Colliges 14º, aspicere obiter ex levitate aut curiositate imagines vel statuas exhibentes personas grandiores in partibus pudendis nudas, non excedere probabilius peccatum veniale ; quia artificialia minus movent quam naturalia. Dixi, *exhibentes personas grandiores*, quia de infantibus videtur certum : sicut enim aspectus infantis nudi nihil aut parum

movet, a fortiori aspectus ejus figuræ; et sic absque scrupulo passim exponuntur etiam in templis.

Conficientes autem priores statuas seu imagines obscenas personarum grandiorum, item eas exponentes aspectui, certo peccant mortaliter propter scandalum: et ideo non semel miratus sum eas exponi in hortis vel aulis illorum qui tamen aliunde videntur pii et timorati, et quibus quandoque ex officio incumbit eas undequaque amovere.

Colliges 15° aspicere ex levitate aut curiositate comœdias exhibentes turpia, gestibus aut factis, probabilius esse peccatum mortale, quia id videtur grave veneris incentivum. Certo autem peccant mortaliter qui eas exhibent, aut qui eas permittunt, dum possunt et debent impedire, quales sunt magistratus, principes, etc.

Circa turpiloquia.

Colliges 16°, turpia loqui, audire, scribere, egere, canere ex seu cum affectu libidinoso, aut ad eum in audientibus, legentibus excitandum esse mortale peccatum: ex necessitate aut utilitate, puta ob doctrinam, ob veritatem historiæ, superiorum informationem, morum correctionem et similes justas causas, nullum est peccatum. Ex curiositate, vanitate, levitate, recreationis propriæ vel alienæ causa, secluso, ut ante, scandalo aut periculo consensus in venerem, peccatum veniale. Ita quoad hanc ultimam partem S. Antonin., Caj., Navar., Tolet., et alii quos citat et sequitur Sylvius q. 153. a. 5. conclus. 2. Ratio est, quia verba aut scripturæ, præsertim sic accepta, longe minus movent ad libidinem quam tactus aut aspectus. Hic intellige etiam litteras amatorias.

Ratione autem scandali, lethalis peccati rei sunt qui componunt, scribunt, vendunt comœdias lascivas, narrationes amatorias, vulgo *romans*, et similia scripta turpia, ex quorum lectione tot in dies animæ pereunt.

Recte monet Sylvius loco citato conclus. 3, non statim peccati mortalis accusandos esse eos qui dum obscena audientes aut legentes rident et gaudere videntur, si revera non de ipsa re turpi, sed solum de artificioso aut lepido modo vel rei, vel dictionis aut scriptonis rideant seu delectentur, vel etiam ne ab aliis irrideantur aut convitiis lacessantur; id enim non excedit culpam venialem: modo tamen per suum risum nulli sint scandalo,

neque videantur auctoritatem præbere verbis turpibus aut ea cohonestare, neque velint æstimari quod talibus oblectentur; nam si aliquid horum adsit, peccabunt mortaliter.

Nota bene: Quando in his omnibus tactibus, osculis, amplexibus, aspectibus, turpiloquiis, etc., contingit esse peccatum mortale, necessario explicandæ sunt in confessione conditiones sive peccantis, sive objecti circa quod versabantur. Si enim mortaliter tetigisti aut aspexisti conjugatam, pertinet ad adulterium; si consanguineam ad incestum, et sic de reliquis; pariter, si tu sis conjugatus, voto astrictus, etc. Id quidam negant de aspectibus præcise delectantibus absque desiderio operis, quod non est omnino improbabile.

Hucusque de impudicitia inter solutos, nunc de eadem inter conjugatos pauca dicenda sunt. Sed antea

Petes utrum sponsis de futuro aliquid plus liceat in hac materia quam solutis?

Resp. probabilius negative. Unde sponsus qui sponsam suam de futuro oscularetur honeste sed affectu libidinoso, seu tangeret in secretioribus, non minus peccaret quam solutus, quia copula est adhuc illi illicita, proindeque ea quæ ordinantur ad illam, et sunt cum illa ejusdem rationis. Secluso tamen affectu libidinoso, posset illam osculari aut honeste tangere ad fovendum honestum amorem, in ordine ad matrimonium.

ARTICULUS XVII.

DE IMPUDICITIA INTER CONJUGES.

Varie possunt peccare conjuges circa finem et usum actus conjugalis; de quo in tractatu *de Matrimonio*. Hic quæro breviter de eorum impudicitia in tactibus, aspectibus, etc. Unde

Dico 1°: Quæcumque oscula, tactus, amplexus, aspectus, turpiloquia libidinoso inter conjuges præsentis citra periculum pollutionis et intra terminos honestatis naturalis, sunt licita, si fiant in ordine et ex intentione copulæ; sunt autem peccata duntaxat venialia, si in eis sistatur nec ordinentur ad copulam.

Patet prima pars; quia quibus est licitum principale, licitum est accessorium et medium ordinatum ad illud: atqui oscula, tactus, aspectus, etc., sunt accessoria ad copulam et media ordinata ad illam, et hæc est licita conjugibus: ergo.

Quidam etiam non improbabilius excusant ab omni culpa si fiant ad fovendum mutuum amorem qui est matrimonio valde necessarius.

Secunda pars, quod sint peccata si sola libidine sine ordine ad copulam fiant; quia tunc frustrantur ab agente suo fine naturali et debito.

Tertia pars, quod sint tantum peccata venialia, est communis contra paucos, et probatur 1°: illa voluptas venerea non quaeritur extra matrimonium, sed in actu suapte natura ordinato ad copulam licitam, adeoque nihil ipsi deest ut sit bonus nisi circumstantia finis debiti ex parte operantis; atqui ex tali defectu non efficitur culpa plus quam venialis: ergo. Prob. min.: ex communi regula morali, excessus seu inordinatus usus rei alias licitæ non est nisi venialis culpa, ut patet in ipso actu conjugali, qui cum debeat exerceri propter generationem, exercetur propter voluptatem.

Prob. 2°. Matrimonium facit ut copula habita propter solam voluptatem sit tantum venialis: ergo pariter facit ut quæ natura sua ordinantur ad copulam non sint pejora.

Dices: Ultra copulam non plus licet conjugatis quam solutis, cum finis matrimonii sit generatio, ad quam sola copula conducit.

Resp. dist. ant.: ultra copulam solitarie sumptam, neg.; ultra copulam et ea quæ ad ipsam de se ordinantur et disponunt, ut sunt præfata, conc. Cui enim licet principale, ut dixi, licet accessorium.

Repones: Supponitur in conclusione ea fieri sine ordine ad copulam: ergo.

Resp. dist. ant.: sine ordine ex parte operantis, conc.; sine ordine ex parte operis, neg. Illa enim per se et independenter ab operante dicunt hunc ordinem.

Dixi, *intra terminos honestatis naturalis*; quia tota illa indulgentia non est data conjugibus nisi quatenus prædicta secundum naturam et rectam rationem ordinantur ad naturalem et humanum concubitus, unde magis vel minus peccant quo magis vel minus hos limites transgrediuntur. Tunc autem solum censentur conjuges graviter transgredi hos limites quando attentant aut admittunt aliquid sodomiticum, vel agunt cum periculo pollutionis: extra hos duos casus quantumvis actus sint turpes, non videntur excedere peccatum veniale.

Idemque videtur dicendum quamvis copu-

la foret conjugibus inpedita ab extrinseco, scilicet propter impotentiam supervenientem matrimonio, aut propter periculum aborsus in uxore partui vicina, aut propter Ecclesiæ prohibitionem, v. g. in marito qui cognovit sororem uxoris suæ; quia in duobus prioribus casibus præfati actus etiam tunc ordinantur ex natura sua ad copulam per se licitam, et tantum illicitam per accidens, a qua circumstantia extrinseca non vitiantur, cum ad copulam illicitam, nec ex natura rei, nec ex intentione conjugum, ut suppono, ordinantur. In tertio autem casu, cum talis Ecclesiæ lex sit pœnalis prohibens tantum copulam, non debet extendi ultra copulam, sed potius restringi.

Dixi 2°, *inter conjuges*: unde

Dico 2°: Tactus et aspectus libidinosi proprii corporis in uno conjugis, saltem altera parte absente, sunt peccata mortalia; est communis contra paucos.

Probatur. Actus illi in homine solitario, per se et ex natura sua ordinantur ad pollutionem et non ad copulam, quia nihil censetur ordinari ad copulam, nisi inter conjuges fiat: ergo.

Confirm.: conjux non habet potestatem in corpus proprium ad usum venereorum nisi per accidens, scilicet ut hic et nunc possit copulari cum conjugis: ergo extra casum et finem copulandi cum conjugis tales actus sunt illiciti.

Dixi, *saltem altera parte absente*; quia quidam volunt quod, etiam præsentis comparte, tales actus aut aspectus solitarii in uno conjugis, sint mortales: sed distinguendum puto: vel conjux habet animum copulandi saltem casu quo sit excitatus, vel non habet; si primum, non videntur mortales quia tunc propter circumstantias et contiguitatem videntur inchoative et in potentia proxima conjugales et ad copulam referri, quæ enim fiunt ex incontinenti, moraliter simul fieri censentur; si secundum, non videntur actus conjugales, sed actus solitarii unius hominis per se ordinati ad pollutionem, adeoque peccata mortalia.

De delectatione morosa in conjugibus absentibus dixi articulo præcedente.

Parce, caste lector, si hucusque tuos oculos et aures tot obscœnitatibus oppleverimus: ad id nos coegit maxime necessaria tum confessoriorum, cum pœnitentium instructio in hac materia omnium frequentissima: quædam hinc et inde excusamus a mortali, non ut impotenti passioni fræna laxentur, absit, sed so-

lius amore veri, et quia lepram a lepra distinguere necessum est. Verum memento et alta mente reponere, viam hanc undequaque esse lubricam, quam quis semel ingressus, quot gressus tot lapsus facit, ignem esse proditorium cujus minima scintilla sæpe, eheu! sæpius, magnum incendium causat. Fuge ergo, dilecte mihi, fuge occasiones, non dico proximas, sed remotas et remotissimas; nihil in hac materia leve reputes, si gravia certo cavere cupias; fugere in hoc conflictu vincere est: fuge crapulam, fuge otium, fuge somnum prolixiorum, fuge cogitationes, aspectus, colloquia, consortia quæ spirant libidinem: mortifica membra tua et fac Deo hostiam viventem: ipsum instanter et frequenter ora cum Propheta ut creet in te cor mundum et spiritum rectum innovet in visceribus tuis: sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ religiose frequenta: Virginis singularis patrocinium devote invoca, ut te culpis solutum, mitem faciat et castum. Amen.

DIGRESSIO HISTORICA

DE RAPTO FILIARUM SILO PER BENJAMITAS.

Narratur cap. 2 lib. Judic., quod cum tribus Benjamin bello pene excisa esset, exceptis sexcentis viris qui in solitudinem fugerant, et omnes alii Israëlitarum juramento se obstrinxissent non dare illis filias suas in uxores: ne tamen tota tribus periret et simul servaretur religio juramenti, primores populi, quibus tunc reipublicæ cura incumberebat, præceperunt Benjamitis, ut proxima solemnitate in Silo celebranda, ex virginibus Israëliticis choros ducentibus, tot raperent quot ad copulanda conjugia et redintegrandam tribum essent necessariæ. Quæstio est ergo utrum hoc Benjamitarum factum fuerit raptus, et in eo peccaverint.

Dico: Hoc Benjamitarum factum non fuit verus raptus, nec in eo peccaverunt Benjamitæ. Ita Lyranus, Cajet., Estius, Tirin., Menoch., Sylvius, et alii contra Abulensem.

Probatur. Ad rationem veri et illiciti raptus requiritur quod violentia sit injusta, sic enim intelligitur in ejus definitione, alioquin non foret injustus, proindeque nec raptus: atqui in facto Benjamitarum, non fuit injusta violentia: ergo. Prob. min.: Benjamitæ id egerunt auctoritate publica, scilicet de mandato primorum populi, ut patet ex textu, penes quos tunc erat auctoritas publica, et propter bonum commune, ne scilicet tota tribus Benjamin alioquin extingueretur; non enim Benjamitæ ducere poterant alienigenas lege prohibente, et aliunde omnes alii Israëlitarum juraverant se non duros illis filias suas: ergo.

Dices: Benjamitæ fecerunt injuriam tum parentibus qui habebant jus filias suas aliis tradendi, tum puellis ipsis, quæ invitæ raptæ sunt ad matrimonium: ergo.

Resp. neg. ant. Posito enim quod auctoritate publica jus factum fuerit Benjamitis filias Silonitas rapiendi, ii, utendo jure suo, nulli fecerunt injuriam proprie dictam. Insuper, quamvis tam puellæ quam parentes fuerint invitæ in raptu, postea tamen intellecta ratione restaurationis tribus Benjamin, utrique matrimonio consenserunt, et verisimiliter antequam puellæ cognoscerentur a Benjamitis.

Repones: Saltem Benjamitæ tali facto induxerunt Silonitas in perjurium, quia et ipsi juraverant cum aliis se non tradituros filias suas Benjamitis. Imo et ipsi primates id præcipiendo suum etiam juramentum violarunt: ergo.

Resp. neg. ant. Silonitæ enim non juraverant quod non permetterent filias suas jungi Benjamitis, sed quod eas illis non traderent, sponte scilicet et libere, quomodo parentes tradere solent filias suas. Similiter primates et omnis populus non juraverant quod nullo modo procurarent uxores Benjamitis, sed singuli de suis tantum filiabus juraverant quod eas non traderent Benjamitis, ut patet ex textu. Quidam contendunt insuper eos tali juramento non fuisse obstrictos.

DISSERTATIO VII.

De partibus potentialibus temperantiæ et vitiis oppositis.

D. Th. a q. 155. ad 170

Partes potentiales alicujus virtutis dicuntur, ut patet ex dictis, quæ ejus modum imitantur in quibusdam materiis secundariis. Temperantiæ partes potentiales numerantur a D. Thoma : continentia, clementia, mansuetudo, modestia, cujus sunt quatuor species, scilicet humilitas, studiositas, modestia motuum exteriorum corporis et modestia externi apparatus ; de quibus et vitiis oppositis succincte dicemus in præsentī dissertatione quæ finem imponet tractatui.

ARTICULUS I.

DE CONTINENTIA ET INCONTINENTIA.

Petes 1° quid sit continentia?

Resp. : Continentia, relictis variis acceptationibus, consideratur hic moraliter prout importat firmitatem voluntatis ne ad illicita diffluat : et sic considerata si sumatur generaliter, est abstinencia ab omni re illicita¹ ; si specialiter, est firmitas voluntatis qua quis resistit quibuscumque pravis concupiscentiis quæ in eo vehementes existunt². Et quia concupiscentiæ secundum tactum alimentorum et maxime venereorum sunt vehementiores et difficilius superabiles, eo quod magis sequuntur inclinationem naturæ in conservatione individui et speciei, ideo continentia proprie dicitur « dispositio voluntatis qua resistitur pravis concupiscentiis circa tactum³, hoc est circa alimenta sed et maxime circa venerea. Unde qui resistit passionibus in materia temperantiæ, præsertim in venereis, dicitur simpliciter continens⁴; qui autem resistit

passionibus in aliis materiis, non dicitur continens simpliciter, sed secundum quid, ut continens iræ, continens avaritiæ, continens honoris, etc. Quidam etiam continentiam nominant, per quam quis ab omni omnino delectatione venerea etiam licita abstinet¹; unde Apost. ad Galat. 3, continentiam castitati conjungit; sed hæc coincidit primario cum virginitate, secundario cum viduitate.

Petes 2° utrum continentia proprie dicta sit virtus?

Resp.² : Continentia habet aliquid de ratione virtutis in quantum per eam firmatur ratio contra passiones ne ab eis deducatur, non tamen attingit ad perfectam rationem virtutis moralis, secundum quam etiam appetitus domatur et subditur rationi, sic ut in eo non insurgant tam vehementes et tam frequentes passiones rationi contrariæ. Largius tamen accipiendo nomen virtutis pro principio laudabilium operationum, possumus dicere continentiam esse virtutem.

Itaque differt continentia a temperantia sicut imperfectum et inchoatum a perfecto et completo³. Temperantia enim appetitum sensitivum rationi subjicit et quasi edomitum tenet, continentia illi insurgenti et adhuc reluctandi resistit. Bonum rationis per temperantiam usque ad appetitum descendit, per continentiam in voluntate sistit, ut patebit ex petitione sequenti; vicit temperans, pugnat adhuc continens : unde non male a quibusdam comparatur continens illi qui feras agrestes cicurandas accipit, temperans illi qui eas cicuravit. Idem dic de continentia secundum quid respectu aliarum virtutum.

Hæc tamen non sic intelligenda sunt, quasi

¹ Q. 155. a. 4. ad 1. — ² Ibid. a. 1. o. — ³ Ibid. a. 2. o. — ⁴ Ibid. ad 1. 2. 3. et 5.

¹ Q. 155. a. 1. o. — ² Ibid. a. 1. — ³ Ibid. a. 4. o.

temperatus nullos amplius sentiat rebellis concupiscentiæ motus, contrarium enim probant exempla sanctorum, etiam ipsiusmet Apostoli, et juxta Tridentinum, sess. 5, concupiscentia remanet ad agonem in hac misera vita. Sed sic sunt intelligenda quod in temperato regulariter nec tam vehementes nec tam frequentes exurgant motus, et saltem insurgentes facilius et perfectius comprimat quatenus per habitum temperantiæ appetitum sensitivum rationi subjectum tenet. Exurgunt tamen adhuc sæpe, eheu! sæpius, sive ab extrinsecis, puta ab objectis, ab alimentis aut arte dæmonis, sive ab intrinseco fomite qui, ut dixi ex Tridentino, relinquitur ad agonem.

Petes 3° utrum continentia subjectetur in voluntate an in appetitu sensitivo?

Resp.¹ : non subjectari in appetitu sensitivo, sed in voluntate : quia omnis virtus in aliquo subjecto existens, facit illud differre a dispositione quam habet dum subicitur vitio opposito : atqui appetitus sensitivus eodem modo se habet in eo qui est continens et in eo qui non est continens; quia in utroque prorumpit ad concupiscentias pravas vehementes; ergo continentia non subjectatur in appetitu sensitivo, sed in voluntate quæ per continentiam disponitur ut eligat resistere concupiscentiis pravis, a quibus se vinci sinit incontinens. Vide Cajet. in hunc articulum. Ex dictis colliges a contrario quid sit incontinentia. Pro qua vide si lubet auctorem q. 156.

ARTICULUS II.

DE MANSUETUDINE ET IRA.

Petes 1° quid sit mansuetudo?

Resp. : Mansuetudo est virtus moderatrix iræ².

Est pars potentialis temperantiæ³; quia sicut temperantia consistit in refrænatione concupiscentiarum vehementissimarum cibi et venereorum; ita mansuetudo in refrænatione concupiscentiæ minus vehementis, scilicet iræ : dicitur autem pars potentialis alicujus virtutis quæ illam imitatur in aliquibus materiis secundariis quantum ad modum, ut dictum est.

Petes 2° quid sit ira et an sit semper mala?

Resp.⁴ : Ira est passio appetitus sensitivi a qua vis irascibilis denominatur. Definatur

« appetitus vindictæ ». Unde cum vindictæ possit bene vel male appeti, ira de se neque est mala neque bona, sed quid indifferens quo bene vel male uti possumus. Si ergo vindicta appetatur secundum rectam rationem, ira est bona et laudabilis, imo et naturæ utilis ad sui conservationem; quemadmodum enim amoris passio inest homini ad prosequendum bonum conveniens, ita passio iræ ad propulsandum malum disconveniens, ne in eo repellendo natura torpescat; unde illud Psal. 4 : *Irascimini et nolite peccare*.

Dices : Ira turbat rationem et rationis iudicium impedit : ergo.

Resp. dist. ant.¹ : ira antecedens turbat, etc., conc.; ira consequens, neg. Itaque ira dupliciter se habere potest ad iudicium rationis : uno modo antecedenter, et sic illud impedit atque obnubilat, si dum advertitur, non cohibeatur intra limites rationis, et dicitur ira per vitium; alio modo consequenter, quatenus postquam ratio deliberavit ac ordinavit de vindicta, tunc insurgit ad ejus executionem; et hæc ira est bona et dicitur ira per zelum, nec impedit iudicium rationis et sanum consilium quod jam præcessit et a quo procedit, sed e contra juvat ad promptiorem ejus executionem, et, quamvis in executione aliquantulum rationem turbet et ejus quietem impediat, quia tamen concurrat ad exequendum in quod justum est, nec tollat ordinem rationis qui ex præcedente iudicio stabilitus est, non imputatur vitio, sed virtuti; non est enim contra rationem virtutis, ut intermittatur deliberatio rationis in executione ejus quod est a ratione deliberatum, sicut patet in arte quæ impediretur in suo actu, si dum debet agere, deliberaret de agendis. Nec etiam refert quod ratio sit præstantius bonum in homine; non enim quod est nonnihil impeditivum ad horam boni præstantioris est semper malum, sed quandoque melius; sic contemplatio est præstantior actione, quandoque tamen actio, qua impeditur, in aliquo casu est melior.

Petes 3° quandonam ira sit peccatum?

Resp.² iram esse peccatum quando non continetur intra limites rectæ rationis, et vocatur proprie iracundia : quod contingit dupliciter, scilicet ratione objecti et ratione modi. Ratione objecti nempe vindictæ quam appetit, si appetat puniri eum qui non meruit, vel ultra quam meruit, vel contra ordinem juris, vel non propter debitum finem, qui

¹ Q. 155. a. 3. o. — ² Ibid. 157. a. 1. et 2. o. — ³ Ibid. a. 3. o. — ⁴ Ibid. 158. a. 1. o.

¹ Q. 158. ad 2. — ² Ibid. a. 2. o.

est conservatio justitiæ et correctio culpæ, sed ex odio Ratione modi, si nempe motus iræ immoderate effervescat sive interius sive exterius, etiamsi aliunde appetatur justa vindicta.

Non est tamen æstimandum motum iræ esse immoderatum præcise quia magnus est et gravis, sed quia excedit dictamen rationis attenta qualitate culpæ, conditione peccantis et aliis circumstantiis. Etenim Christus gravi ira commotus fuit quando negotiatores flagello eiecit de templo, Joan. 2. Mathathias commendatur quod videns Judæum idolis sacrificantem, accensus furore, illum trucidaverit; quia in his casibus recta ratio exigebat gravem iram. E contra Heli reprehenditur quod in filios graviter delinquentes minori ira commotus fuerit, quia majorem in hoc casu exigebat recta ratio.

Petes 4° utrum ira vitiosa sit ex genere suo peccatum mortale?

Resp. ¹: Ira vitiosa ex parte objecti est ex genere suo peccatum mortale: quia contrariatur charitati et justitiæ. Potest tamen esse veniale, vel ex imperfectione actus, vel ex levitate materiæ, ut si vindicta injusta quæ appetitur sit levis, et quod si actu inferretur non esset peccatum mortale; puta si aliquis parum trahat puerum per capillos, aut aliquid hujusmodi.

Ira vitiosa ex parte modi, non est ex genere suo peccatum mortale ², quia excessus in passione aliunde indifferenti, ut est ira, non excedit culpam venialem. Potest tamen fieri mortalis, si nempe ita sit vehemens ut vel signis exterioribus, puta spuma, clamoribus inconditis, contorsionibus, enormiter dehonestet imaginem Dei creaturam nempe rationalem, vel noceat graviter valetudini, vel grave scandalum generet, vel ex ea iratus sit ad peccatum mortale animo paratus.

Dices: Omnis ira meretur damnationem æternam; dicit enim Dominus Matth. 5: *Omnis qui irascetur fratri suo reus erit iudicio*; quod intelligitur de iudicio æternæ damnationis: ergo.

Resp. ³ quod Dominus loquatur ibi de motu iræ, quo quis appetit proximi occisionem aut quamcumque gravem læsionem, quo etiam sensu ibi dixit: *Qui dixerit fratri suo: RACA, reus erit consilio; qui autem dixerit fratri suo: FATUE, reus erit gehennæ ignis*; scilicet ex ea ira qua mortem illius desiderat et intendit. Ostendit enim ibi Dominus non solum homicidium

externum esse peccatum mortale in iudicio divino, sed et iram qua quis proximi mortem optat, cuius ponit tres gradus: primum, quo quis simpliciter interne irascitur; secundum, quo quis exterius iram manifestat erumpens in voces inordinatas et confusas indignationis: *Raca* enim nihil determinate significat, nisi motum indignantis; tertium, quo erumpit in contumeliam apertam et determinatam ut *Fatue*; et tandem, ipsum homicidium facto completum, seu quodvis aliud grave nocumentum.

Petes 5° utrum ira sit majus peccatum quam odium vel invidia?

Resp. ¹ iram secundum se et ex parte objecti esse minus peccatum quam odium et invidiam. Quia quamvis ira cum odio et invidia in hoc convenient quod malum proximi appetant, in hoc tamen differunt quod odium appetat malum proximi qua malum et eo fine ut illi male sit, id enim apprehendit ut sibi bonum, invidia tristatur de bono proximi quatenus ex eo videtur propria excellentia obscurari, ideoque etiam malum ejus appetit, scilicet privationem istius boni, ut suam existimationem servet illibatam, proindeque ex affectu proprii boni nempe propriæ gloriæ; ira autem appetit malum proximi sub imagine et specie justæ vindictæ, nullus enim est irascens qui non prætendat etsi falso, iræ suæ justam causam qua se excuset: atqui pejus est appetere malum sub ratione mali saltem mediate, quam sub ratione boni, et pejus est appetere malum sub ratione boni exterioris quod est vana gloria, quam sub ratione rectitudinis justitiæ: ergo. Et ex ea parte etiam ira est minus peccatum quam concupiscentia; quia melius est bonum justitiæ quod appetit iratus quam bonum delectabile vel utile, quod appetit concupiscentia.

Ex parte vero modi irascendi, ira habet specialem inordinationem, præ assignatis vitiis, propter vehementiam et velocitatem sui motus ²: inde enim clamores inconditi, verba exerrantia, gestus indecentes, os spumans, membrorum contorsiones, totius corporis enormis et noxia commotio; juxta illud D. Greg. 5 *Mor.* cap. 31: « Iræ suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, et nequaquam recognoscuntur noti ».

Petes 6° utrum ira sit vitium capitale?

Resp. affirmative ³. Quia hoc vitium dicitur capitale ex quo multa vitia exoriuntur: atqui

¹ Q. 158. a. 3. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. ad 2.

¹ Q. 158. a. 4. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. a. 6. o.

habet hoc ira, quod ex ea multa vitia oriri possint duplici ratione. 1° Ex parte sui objecti quod multum habet de ratione appetibilitatis, in quantum scilicet vindicta appetitur sub ratione iusti vel honesti quod sua dignitate allicit; alio modo ex suo impetu quo mentem ad inordinata quaecumque audenda, et agenda præcipitat.

Petes 7° utrum convenienter assignentur sex filiæ iræ, scilicet indignatio, tumor mentis, clamor, contumelia, blasphemia, et rixa?

Resp. affirmative ¹ ex S. Greg. lib. 31 *Moral.* cap. 31. Ratio est, quia ira potest tripliciter considerari. Uno modo secundum quod est in corde et sic ex ira nascuntur duo vitia: unum quidem ex parte ejus contra quem homo irascitur quem reputat indignum ut sibi tale quid fecerit: et sic ponitur indignatio. Aliud autem est vitium ex parte sui ipsius, in quantum excogitat diversas vias vindictæ, et talibus cogitationibus animum suum replet: et sic ponitur tumor mentis. Alio modo consideratur ira secundum quod est in ore: et sic ex ira duplex inordinatio procedit; una secundum hoc quod homo in modo loquendi iram suam demonstrat, et sic ponitur clamor, per quem intelligitur inordinata et confusa locutio, ut *Raca* de quo supra. Alia etiam est inordinatio, secundum quod aliquis prorumpit in verba injuriosa, quæ si sint contra Deum, erit blasphemia; si contra proximum, contumelia. Tertio modo consideratur ira secundum quod procedit usque ad factum: et sic ex ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia nocumenta quæ facto proximis inferuntur ex ira.

Petes 8° utrum sit aliquod vitium oppositum iræ per defectum?

Resp. affirmative ², quia sicut laudabile est ex judicio rationis infligere pœnam quando et quomodo infligi debet, ita vituperabile est non infligere quando et quomodo debet infligi. Hoc autem vitium caret proprio nomine; sed potest dici vacuitas iræ, seu indiscreta patientia et stolidi indulgentia quæ bono communi est maxime nociva, utpote qua foveantur crimina. Inter hoc vitium et iram mediat mansuetudo utriusque moderativa.

ARTICULUS III.

DE CLEMENTIA ET CRUELITATE.

Petes 1° quid sit clementia?

¹ Q. 153. a. 7. o. — ² *Ibid.* a. 8. o.

Resp. ¹: Clementia est virtus moderatrix pœnarum ex affectus lenitate, in quantum justitiæ ratio patitur.

Dicitur *moderatrix pœnarum* ², quia si esset totalis pœnæ remissio non foret clementia, sed venia.

Dicitur *ex affectus lenitate* ³, quia scilicet quis proximo bene afficitur, ejusque malum abhorret; nam si amore vel timore aut muneribus corruptus pœnas moderetur, non exercet actum clementiæ nisi materiale.

Dicitur *in quantum justitiæ ratio patitur* ⁴; non enim clementia inclinatur contra ordinem justitiæ et rectæ rationis dictamen ad mitigandas pœnas quas quis subire debet secundum legem aut consuetudinem; sed attentis circumstantiis facti, personæ, causæ, modi et aliis judicat juxta rectæ rationis dictamen reum non esse puniendum tanta pœna quantum verba legis aut consuetudo alioquin requirit: unde se habet clementia ad severitatem sicut epikia ad justitiam legalem. Differt tamen clementia ab epikia ⁵, quia per epikiam fit diminutio pœnarum secundum intentionem legislatoris, licet non secundum verba legis: per clementiam autem sit diminutio pœnarum ex quadam teneritudine affectus erga puniendum et ex animi moderatione, qua fit ut quis non utitur tota sua potestate in inflictione pœnæ.

Petes 2° utrum clementia et mansuetudo sint idem?

Videtur quod sic, quia, ut dictum est, clementia est moderatrix pœnarum, et mansuetudo moderatrix iræ quæ tendit in pœnam, ejusdem autem virtutis est moderari affectum internum et opus externum; sic eadem virtus temperantiæ moderatur concupiscentias internas, et earum usum externum: ergo. Nihilominus,

Resp. ⁶ clementiam et mansuetudinem habere quidem inter se affinitatem, quatenus concurrunt ad eundem effectum, qui est moderatio pœnæ; differre tamen inter se, quia in hunc effectum tendunt sub diversa ratione formali. Mansuetudo moderatur pœnam ut ex impetu iræ inferendam; clementia, ut inferendam ex legitima potestate; et hæc est utriusque materia remota; proxima vero materia mansuetudinis est moderatio affectus iræ, et materia proxima clementiæ est moderatio affectus utendi tota sua potestate: hæc est

¹ Q. 158. 157. a. 1. o. — ² *Ibid.* a. 2. ad 2. — ³ *Ibid.* a. 3. ad 1. — ⁴ *Ibid.* a. 2. ad 3. — ⁵ *Ibid.* a. 3. ad 1. — ⁶ *Ibid.* a. 1. o. et a. 3. ad 1. et q. 159. a. 1. o.

enim naturæ corruptæ indoles ut delectetur ostentatione suæ potestatis et aliorum sub se depressione : unde clementia est virtus propria superioribus, mansuetudo autem est omnibus communis. Et sic patet responsio ad rationem oppositam. Etiam clementia et misericordia in hoc conveniunt quod utraque refugit et abhorret alienam miseriam¹; sed in hoc differunt quod misericordia subveniat alienæ miseriæ per beneficii collationem, et clementia per pænæ subtractionem.

Observandum hic quod cum clementia sit pænarum moderatrix juxta dictamen rectæ rationis, quandoque dictat recta ratio severitatem (quæ est inflexibilis animi rigor nihil de pœna merita remittens) magis expedire quam clementiam; quod contingit, vel quando peccatum est ex malitia commissum, vel quando populus est duræ cervicis, nec nisi pænarum severitate potest in officio contineri, vel tandem quando ita judicatur expedire delinquentis correctioni aut bono publico.

Petes 3° quid sit crudelitas et an opponatur clementiæ?

Resp.² : Nomen crudelitatis a cruditate sumptum esse videtur; sicut enim ea quæ sunt cocta et digesta solent habere suavem saporem, sic illa quæ sunt cruda habent asperum saporem. Est ergo crudelitas atrocitas animi in exigendis pœnis³. Et cum clementia importet quamdam animi lenitatem per quam aliquis est diminutivus pænarum, patet quod crudelitas directe opponatur clementiæ⁴.

Dices : Superexcessus pænarum pertinet ad injustitiam : ergo crudelitas opponitur justitiæ et non clementiæ.

Resp. dist. ant.⁵ : superexcessus pænarum quantum ad id quod exterius agitur pertinet ad injustitiam, conc. ant.; quantum ad austeritatem animi per quam aliquis fit promptus ad pœnas augendas, neg. ant. Sic enim pertinet ad crudelitatem.

Petes 4° utrum crudelitas distinguatur a sævitia seu feritate?

Resp. affirmative⁶. Quia crudelitas attendit culpam in eo qui punitur, sed excedit modum in puniendo. Sævitia autem seu feritas non attendit culpam in eo qui punitur, sed hoc solum quod delectatur hominum cruciatus; dicitur enim sævitia seu feritas a feris quæ nocent hominibus ut ex eorum corporibus pascantur, non ex aliqua justitiæ causa, cujus consideratio pertinet ad rationem. Unde sæ-

vitia seu feritas est vitium bestiale non humanum.

Per aliud extremum opponitur clementiæ nimia lenitas qua quis contra dictamen rationis mitigat aut remittit pœnas quas reus ex præscripto legum subire deberet : et hoc vitium est etiam reipublicæ valde noxium ex quo nempe facinorosi invalescunt. Inter utrumque hoc vitium crudelitatis scilicet et nimie levitatis, mediat clementia.

ARTICULUS IV.

DE MODESTIA ET EJUS SPECIEBUS

Modestia quæ a moderatione dicitur, est virtus moderativa eorum quæ mediocrem habent difficultatem¹. Ubiunque enim est aliqua virtus specialiter circa aliquod maximum, oportet esse aliam virtutem circa ea quæ mediocriter se habent, eo quod oportet quantum ad omnia vitam hominis secundum virtutem esse regulatam; unde quia est virtus magnificentiæ circa magnos sumptus, est virus liberalitatis circa mediocres. Porro temperantia moderationem adhibet circa ea in quibus difficillimum est adhibere, scilicet circa delectationes tactus; ergo oportet esse aliquam virtutem quæ adhibeat moderationem circa ea in quibus non est ita difficile adhibere; et hæc est modestia : unde patet quod sit pars potentialis temperantiæ seu illi adjungatur ut principali.

Si jam quæras quæ sint ista mediocria circa quæ versatur modestia?

Resp. quod cum, ut dictum est, temperantia moderetur delectationes tactus et clementia ac mansuetudo moderentur passionem quæ ad inflictionem pænarum incitant, supersunt quatuor minus difficilia quæ moderatur modestia. Primum est motus animi ad excelsa quem moderatur humilitas quæ opponitur superbiæ. Secundum est desiderium cognitionis, et hoc moderatur studiositas quæ opponitur curiositati. Tertium est motus et gestus externi corporis quos ut decenter fiant sive joco sive serio moderatur ea species modestiæ quæ proprio nomine caret, et vocari potest modestia motuum exteriorum. Quartum, externus cultus seu apparatus exterior in vestibibus, conviviis, suppellectilibus, quem moderatur alia species modestiæ quæ dici potest modestia cultus. Et sic sunt quatuor species modestiæ quæ ideo explicatius definiri

¹ Q. 159. a. 1. ad 2. — ² Ibid. o. — ³ Ibid. in a. s. c. — ⁴ Ibid. o. — ⁵ Ibid. ad 1. — ⁶ Ibid. a. 2. o.

¹ Q. 160. a. 1. o. — ² Ibid. a. 2. o.

potest : « Virtus qua quis intra modum et limites sui status, ingenii et fortunæ quantum ad motus tam internos quam externos et omnem rerum suarum apparatus se continet ». De his quatuor speciebus et vitiis oppositis per distinctos §§ acturi, sit

§ I.

De humilitate.

Petes 1° quid sit humilitas?

Resp. ¹ : Humilitas dicitur ab humo et humilis quasi humi acclivis ac vicinus, unde dicimus humiles casas. Metaphorice significat vilem seu tenuem conditionem, quo sensu dicimus aliquem humili loco natum, et B. Virgo dixit Luc. 2 : *Respexit humilitatem ancillæ suæ*. Hic autem sumitur pro depressione ad ima, quæ si fiat ab extrinseco contra voluntatem illius qui deprimitur, est pœna et idem est ac afflictio et miseria, quo sensu dictum est : *Qui se exaltat humiliabitur*. Si fiat ab intrinseco dum quis sua sponte ex consideratione suorum defectuum se deprimit, est virtus ², cum tunc temperet et refrænnet animum ne immoderate et contra rectam rationem tendat in excelsa, quod habet peculiarem rationem boni, potestque definiri ³ : « Virtus qua quis considerans suum defectum tenet se in infimis secundum modum suum ».

Dices : Magnanimitas non impellit ad excelsa nisi secundum rectam rationem : ergo etiam refrænnet animum ne tendat ad excelsa contra rectam rationem, et consequenter coincidit cum humilitate.

Resp. neg. ultimam consequentiam. Disparitas est 1° Quod magnanimitas primario impellat ad excelsa, secundario refrænnet animum ne ad ea tendat contra rectam rationem. E contra humilitas non impellit animum ad excelsa, sed e contra cohibet : virtutes autem distinguuntur penes primarias suas functiones. 2° Magnanimitas cohibet animum ab excelsis, considerando quod ea excedant suam conditionem etiam secundum dona quæ possidet ex Deo : humilitas autem cohibet animum ab excelsis secundum generationem proprii defectus qui est ab ipso : et sic procedunt sub diversa ratione formali ⁴.

Ex his colliges ⁵ humilitatem præsupponere actum intellectus nempe cognitionem priorum defectuum tanquam regulam di-

rectivam appetitus, essentialiter vero consistere in appetitu quem moderatur et cohibet ne feratur ad excelsa. Et ideo est proprie directiva et moderativa motus appetitus.

Petes 2° utrum homo possit et debeat se omnibus per humilitatem subicere?

Resp. affirmative ¹. 1° Quia in homine duo possunt considerari, scilicet id quod est Dei et id quod est hominis. Hominis autem est quidquid pertinet ad defectum, sed Dei est quidquid pertinet ad salutem et perfectionem. Homo itaque comparans quæ sua sunt in se cum bonis quæ alii habent ex Deo, debet se illis per humilitatem subicere. Quia, cum humilitas proprie respiciat reverentiam qua Deo subicimus, non solum Deum in seipso revereri debemus, sed etiam id quod Dei est in quolibet ²; unde et ipsi Deo et iis quæ sunt a Deo, in quocumque sint, non subicere debemus. 2° Quia homo etiam comparando bona sua cum bonis aliorum, potest et debet cogitare esse fortasse longe plura bona in aliis, quamvis sibi occulta ³; et etiam esse in se mala sibi ignota, quæ non sunt in aliis. Item quod si alii tot gratiis ac beneficiis donati fuissent, quot ipse accepit, meliores ipso forent, et erga Deum gratiores. Ex his ergo considerationibus homo potest et debet absque falsitate se reputare et pronuntiare omnibus viliorum, donis Dei indignum et ad omnia ineptum.

Petes 3° utrum Christus fuerit vere humilis, non solum externa conversatione, sed etiam interno iudicio? videtur enim quod non, cum non potuerit se iudicare vilem et imperfectum.

Resp. Christum fuisse vere humilem interno iudicio : et ad rationem oppositam dist. : non potuit se iudicare vilem et imperfectum absolute, conc., quia noverat suam excellentiam et impeccabilitatem ex unione Verbi, sequere ideo esse omni honore dignum; secundum quid, neg., noverat enim sanctissima illius humanitas totum se habere a Deo, et quod si a divinitate desereretur, relaberetur in ignorantiam et peccandi pronitatem. Hac itaque ratione fuit interno iudicio vere humilis, divinitati profunde subjectus, ei omne bonum et omnem honorem sibi exhibitum referens.

Petes 4° quem locum humilitas obtineat inter virtutes?

Resp. ⁴ esse inferiorem virtutibus theologi-

¹ Q. 161. a. 1. ad. 1. — ² Ibid. o. — ³ Ibid. ad 1. — ⁴ Ibid. q. 129. a. 3. ad 4. — ⁵ Ibid. a. 2. o.

¹ Q. 161. a. 3. o. — ² Ibid. ad 1. — ³ Ibid. ad 2. a. 6. ad 1. — ⁴ Ibid. a. 5. o.

cis quæ habent ultimum finem nempe Deum pro objecto. Item virtutibus intellectualibus quæ ipsam rationem ordinant, in cujus ordinatione consistit virtus humana. Item justitia præsertim legali quæ facit appetitum esse juxta rationem bene ordinatum universaliter. Aliis autem humilitas videtur potior : quia facit hominem ordinationi tum rationis tum appetitus bene subjectum quantum ad omnia, quælibet autem alia virtus, quantum ad aliquam materiam specialem tantum. Excipe forte obedientiam quæ etiam affectum bene ordinat ad totam legem : hæcque videtur excepta a D. Thoma tum in corp., tum ad primum ubi humilitatem non vult præferri justitiæ; obedientia autem est pars justitiæ.

Petes 5° quo sensu humilitas dicitur fundamentum ædificii spiritualis?

Resp. ¹ esse fundamentum ædificii spiritualis per modum removentis prohibens; in quantum expellit superbiam cui Deus resistit, et qua expulsa præbet hominem subditum et patulum ad suscipiendum influxum divinæ gratiæ : juxta illud Jacob. 4 : *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*. Directe vero fundamentum ædificii spiritualis et prima virtutum est fides, per quam fit primus accessus ad Deum, juxta illud Apost. ad Heb. 11 : *Accedentem ad Deum oportet credere*, etc.

Petes 6° qui sunt actus seu functiones humilitatis?

Resp. : Primus est contemptus sui; secundus, reputare se Dei donis indignum; tertius, non cupere magni æstimari aut honorari; quartus, desiderare vilis haberi et contemni; quintus, dolere dum magnifit aut honoratur; sextus, se æstimare aliis viliores; septimus, subicere se Deo et hominibus propter Deum; octavus, in rebus aut functionibus externis amplecti quod est abjectius.

Petes 7° utrum hi omnes actus humilitatis competant superioribus erga subditos?

Resp. actus interiores ipsis competere juxta illud S. Aug. in regula : « Coram Deo prælatus sit prostratus pedibus vestris ». Quantum vero ad actus exteriores, opus est discretione : « Ne, ut dicit idem S. Aug. ibid., apud eos quos oportet esse subjectos, dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas ».

§ II.

De superbia.

Petes 1° quid sit superbia?

¹ Q. 161. ad 2.

Resp. : Superbire secundum nominis etymologiam est quasi super ire, seu supergredi et superare : unde superbia potest generaliter sumi pro omni eo quod superexcedit¹, quo sensu dicitur Isaïæ 60 ad Sion : *Ponam te in superbiam sæculorum*, id est in celsitudinem et gloriam; et Proverb. 8 : *Mecum sunt divitiæ et gloria, opes superbæ*, id est magnæ. Frequentius tamen solet superbia accipi, prout hic accipitur, in malam partem, et definitur : « appetitus inordinatus propriæ excellentiæ ». Explicatur :

Dicitur 1° *appetitus*²; quia licet superbia supponat actum intellectus unde causatur, scilicet considerationem aliorum defectuum et priorum meritorum ultra et aliter quam sint; formaliter tamen est in appetitu irascibili³, quia objectum ejus est arduum nempe propria excellentia; sed quia arduum quod respicit superbia invenitur et in sensibilibus et in spiritualibus rebus ideo appetitus irascibilis non sumitur hic proprie prout est pars appetitus sensitivi distincta a concupiscibili, sed sumitur largius prout invenitur etiam in appetitu rationali; unde in dæmonibus qui carent appetitu sensitivo ponitur superbia.

Dicitur 2° *appetitus inordinatus*⁴; quia inordinatum est et contra rectam rationem quod quistendat per voluntatem supra id quod est, quod facit superbus, sic dictus quia super vult videri : habet enim hoc recta ratio ut voluntas uniuscujusque feratur in id quod est sibi proportionatum. Unde patet quod superbia sit peccatum.

Dicitur 3° *appetitus excellentiæ*; quod intelligitur non solum de respectiva excellentia, sed etiam de absoluta. Non solum enim is est superbus qui vult aliis præcellere; sed etiam is qui vult simpliciter excellere supra id quod est, sive de aliis cogitet quibus vult præcellere, sive non. Cum tunc se extollat supra id quod sibi est præfixum secundum divinam regulam et rectam rationem in quo consistit superbia⁵.

Dicitur 4° *propriæ excellentiæ*, id est personalis; quia objectum superbiæ est excellentia personæ, sicut enim humilitas depressionem personæ intendit; ita superbia quæ ipsi opponitur, exaltationem personæ quærit : et per hoc distinguitur ab ambitione, præsumptione, et inani gloria : nam objectum ambitio-

¹ Q. 162. a. 1. ad 1. — ² Ibid. ad 2. et a. 2. o. —

³ Ibid. a. 6. ad 2. — ⁴ Ibid. o. — ⁵ Ibid. a. 1. o. — ⁶ Ibid. a. 5. o.

nis est excellentia in honoribus et dignitatibus : præsumptionis, excellentia in operibus : inanis gloriæ, excellentia in fama et gloria. Hæc tamen a superbia originem ducunt et ipsi deserviunt; quia enim superbus inordinate appetit propriam excellentiam, ideo fit quod intendat magnos honores et magnas dignitates, quod aggrediatur præsumptuosa opera, et quod appetat magnam famam et magnam gloriam ut ex his ipse præcellat et magnificat.

Hinc sequitur superbiam esse peccatum speciale¹, quia habet speciale objectum, nempe propriam excellentiam. Potest tamen dici peccatum generale, secundum redundantiam quamdam in alia peccata, quatenus ex superbia oriri possunt omnia peccata duplici ratione; uno modo per se, in quantum alia peccata ordinari possunt ad finem superbiæ qui est propria excellentia ad quam ordinari potest omne id quod quis inordinate appetit. Alio modo indirecte et quasi per accidens, scilicet removendo prohibens, in quantum homo per superbiam contemnit divinam legem per quam prohibebatur a peccando, secundum illud Jerem. 2 : *Confregisti jugum, rupisti vincula, dixisti : Non serviam.*

Petes 2º quot sunt species superbiæ?

Resp. 2 quatuor numerari a S. Greg. 23 *Moral.* cap. 7. Prima est, cum quis æstimat bona quæ habet, habere a seipso; secunda, cum æstimat ea se habere a Deo sed propriis meritis; tertia, cum arrogat sibi bona quæ non habet; quarta, quando in bonis quæ habet, cæteris despectis, vult illis præferri plus quam decet.

Hæ autem quatuor species superbiæ possunt variis modis exerceri : 1º si superbus bonum juxta aliquam ex his speciebus, in animo suo æstimet et ibi se extollat; 2º si velit ut ita æstimetur ab aliis; 3º si illud opere vel verbo declaret; 4º si saltem optet tale bonum vel tali modo habere ut extollatur.

Cæterum adverte non esse necesse quod superbus formaliter et serio judicet se bona habere a seipso vel suis meritis, alias foret hæreticus; sed sufficit quod absque formali judicio apprehendat illa tanquam sua et a se dependentia, non considerando distincte quomodo illa acceperit, et inde se extollat quasi a se aut suis meritis haberet³; sicut si pauper qui alicujus bonis affluit, inde superbiret quasi de suis, licet sciret esse aliena.

¹ Q. 162. a. 2. o. — ² *Ibid.* a. 4. o. — ³ *Ibid.* ad 1.

Petes 3º utrum superbia sit peccatum mortale?

Resp. esse ex suo genere peccatum mortale¹; quia superbia humilitati opponitur, humilitas autem proprie respicit subjectionem hominis ad Deum : ergo a contrario superbia respicit defectum hujus subjectionis qui defectus secundum se et ex genere suo est peccatum mortale.

Est autem in individuo superbia mortalis quando quis ita se extollit ut Deo et divinæ legi se subicere refugiat, quasi ita subjectio foret læsiva suæ excellentiæ. Et hæc dicitur superbia completa, quæ est in dæmonibus, raro in hominibus.

Item, juxta Sylvium et Navarrum, superbia est mortalis quando superbus incurrit omnino deliberate in duas primas species, ita scilicet ut efferatur omnino deliberate se æstimans quasi bona haberet a se aut ex meritis, vel velit ita æstimari. Quantum vero ad alias duas ultimas species, non videtur superbia esse mortalis, nisi res fuerit gravis momenti, ut si superbus ignarus arroget sibi excellentiam in arte medendi vel advocandi cum gravi detrimento proximi vel si cum gravi aliorum contemptu velit illis præferri. Item si sit cum gravi Dei irreverentia, aut superbum reddat paratum ad peccatum mortale. In cæteris est venialis; maxime tamen fugienda, quia ex ea multa mala scaturiunt et spiritualia impediuntur.

Petes 4º utrum superbia sit gravissimum peccatorum?

Resp.² : Superbia, ex parte conversionis ad bonum commutabile, non habet quod sit gravissimum peccatorum; quia celsitudo quam superbus inordinate appetit, secundum suam rationem non habet maximam repugnantiam ad bonum virtutis. Sed ex parte aversionis a Deo, superbia nimirum completa habet maximam gravitatem : quia in aliis peccatis homo a Deo avertitur vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, sive propter desiderium cujuscumque alterius boni; in superbia vero completa, homo avertitur a Deo per se et directe, quia nolle subici Deo et ejus regulæ, quod est proprium superbiæ completæ, est directe ab eo averti. Et ideo averti a Deo est quasi consequens in aliis peccatis, per se autem ad superbiam pertinet : et quia id quod est per se semper potius est eo quod est per aliud, sequitur quod superbia sit gravissimum peccatorum secundum

¹ Q. 162. a. 5. o. — ² *Ibid.* a. 6. o.

dum genus suum, quia excedit in aversione quæ formaliter complet peccatum. Quod tamen intellige de peccatis quæ, licet directe avertant a Deo, non tamen habent pro objecto ipsam aversionem a Deo, sicut habet odium Dei, propter quod est gravius peccatum quam superbia, quæ licet directe avertat a Deo, non tamen habet pro objecto ipsam aversionem, sed propriam excellentiam, ratione cujus cum nolit subjici Deo, ab illo avertit; non subjectio enim est ipsa aversio.

Petes 5º utrum superbia sit primum omnium peccatorum?

Resp. superbiam esse primum omnium peccatorum perfectione¹ eo sensu et ea ratione qua modo diximus esse gravissimum omnium peccatorum. Est etiam primum peccatum causalitate² hoc sensu quod quodlibet peccati genus ex superbia natum sit oriri: quo tamen sensu potest etiam avaritia dici primum peccatum, cum ex ea quodlibet peccatum etiam natum sit oriri juxta illud I ad Timoth. 6: *Cupiditas omnium malorum radix*.

Item superbia est primum peccatum tempore juxta illud Eccli. 10: *Initium omnis peccati est superbia*. Et Tob. 4: *In ipsa (superbia) initium sumpsit omnis perditio*. Patet etiam quia et Lucifer in natura angelica, et Adam in natura humana primum peccaverunt superbia. Ille ita inordinate appetendo suam excellentiam, ut voluerit esse similis altissimo: iste appetendo similitudinem Dei quantum ad scientiam boni et mali sicut serpens suggererat Evæ, ut probat S. Doctor q. sequent.

Petes 6º utrum surperbia sit vitium capitale?

Resp. quosdam considerantes superbiam secundum quod est speciale peccatum connumeraverunt vitiis capitalibus, sicque numerabant octo vitia capitalia, scilicet superbiam, inanem gloriam, avaritiam, invidiam, gulam, luxuriam, acediam. Alii inter quos S. Greg. 31 *Moral.* cap. 31 considerantes generalem superbiam influentiam in omnia vitia non connumeraverunt aliis vitiis capitalibus, sed posuerunt reginam et matrem omnem vitiorum capitalium.

Occasione peccati superbiam S. Thomas instituit tres quæstiones de peccato primi parentis. De quo nos alibi.

§ III.

De studiositate et curiositate.

Petes 1º quid sit studiositas?

¹ Q. 166. a. 7. o. — ² *Ibid.* ad 1. — ³ *Ibid.* a. 8. o.

Resp.¹: Studiositas nominatur a studio. Studium autem, relictis variis acceptionibus, proprie importat vehementem applicationem mentis ad aliquid, et cum mens non applicetur ad aliquid nisi cognoscendo illud, sequitur quod studiositas, quæ, ut dixi, nominatur a studio, versetur circa cognitionem; non tamen hoc sensu quod cognitio sit ejus materia proxima², veritatis enim cognitio per se loquendo bona est, nec virtute indiget; sed materia proxima studiositatis est ipse appetitus veritatis cognoscendæ qui potest esse bonus vel malus. Itaque ut quæstioni respondeam: « Studiositas est virtus moderans appetitum et studium veritatis cognoscendæ secundum regulas rectæ rationis³ ».

Explicatur⁴. Est in homine quantum ad cognitionem duplex inclinatio. Ex parte animæ inclinatur homo ad hoc quod rerum cognitionem desideret; unde philosophus, in principio *Metaphysices*, dicit quod « omnes homines naturaliter scire desiderant ». Ex parte vero naturæ corporalis homo inclinatur ad hoc ut laborem inquirendi scientiam vitet: datur ergo studiositas quæ utramque inclinationem intra limites rationis contineat, ne scilicet vel excedat in inquirenda scientia, vel labore territus deficiat, hoc est ne in curiositatem aut pigritiam diff luat. Quatenus refrænât immoderatam appetitum sciendi, est pars potentialis temperantiæ utpote virtus secundaria ei adjuncta ut principali virtuti, eam nimirum imitans in modo moderandi concupiscentiam naturalem. Quatenus vero impellit ad studium non obstante labore, non pertinet ad temperantiam, sed potius ad fortitudinem; et quamvis ex hoc secundo capite nominetur, ut dictum est, primum tamen est illi essentialius quam secundum: nam appetitus cognoscendi per se respicit cognitionem ad quam ordinatur studiositas; sed labor ad discendi est impedimentum quoddam cognitionis; unde respicitur in hac virtute per accidens quasi removendo prohibens.

Ex dictis patet studiositati opponi duplex vitium extremum, scilicet curiositatem per excessum et negligentiam per defectum. Et ideo

Petes 2º quid sit curiositas?

Resp.: Curiositas generatim sumpta significat curam superfluum circa res inutiles, sic dicimus curiosum in vestibulis, suppellectili, in sermone, in arte, in rebus externis conqui-

Q. 166. a. 1. o. — ² *Ibid.* q. 167. a. 1. o. — ³ *Ibid.* et q. 166. a. 2. o. — ⁴ *Ibid.* 166. a. 2. o. et ad 3.

rendis, etc., quod tamen etiam quandoque sumitur in bonam partem pro cura diligenti et rationabili. Proprie autem sumpta importat diligentiam superfluam in cognoscendis rebus quæ vel nihil ad nos pertinent, vel captum nostrum superant, eo præcise animo ut sciamus et discernamus ¹; nam, si id fiat non affectu cognitionis sed operationis, puta ut eorum usu et non cognitione delectemur, non erit curiositas formaliter, sed materialiter tantum ²; sic qui cupit audire musicam ut ejus harmonia delectetur, non ut distinguat voces et de illis judicet, non est formaliter curiosus. Potest ergo definiri curiositas: «Appetitus inordinatus cognoscendi.»

Versatur autem vitium curiositatis tam circa cognitionem intellectivam quam sensitivam. Circa cognitionem intellectivam duplici modo generali ³: 1° ex parte finis, si nempe quærat scientia ad malum finem, puta ad superbiendum, aut aliis nocendum, et hæc est tantum curiositas materialis, ut dictum est; 2° ex ipso modo inordinato appetendi scientiam; et hoc quadrupliciter: 1° in quantum per studium minus utile, retrahimur a studio necessario; 2° si quis studet aliquid addiscere ab eo a quo non licet, ut a dæmone vel a magis; 3° si appetat cognoscere veritatem circa creaturas non referendo ad debitum finem, scilicet ad cognitionem Dei; 4° si studeat ad cognoscendam veritatem supra proprii ingenii facultatem, quia per hoc homines de facili in errores labuntur. Unde dicitur Eccli. 3: *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus.* Et postea sequitur: *Multos enim supplantavit suspicio earum et in vanitate delinuit sensus earum.*

Similiter circa cognitionem sensitivam versatur duplici modo vitiosa curiositas ⁴: cognitio enim sensitiva ordinatur ad duo, uno modo tam in hominibus quam in aliis animalibus ordinatur ad corporis sustentationem, quia per hujusmodi cognitionem, homines et alia animalia vitant nociva, et necessaria quærunt; alio modo specialiter in homine ordinatur ad cognitionem intellectivam, sive speculativam, sive practicam: apponeret ergo studium circa sensibilia cognoscenda potest dupliciter esse vitiosum: uno modo si cognitio sensitiva non ordinatur ad aliquid utile, sed potius hominem avertit ab aliqua utili consideratione: alio modo in quantum co-

gnitio sensitiva, ordinatur ad aliquid noxium; sicut inspectio curiosa mulieris ordinatur ad concupiscendum, et diligens inquisitio de aliorum factis, ordinatur ad detrahendum.

Petes 3° quale peccatum sit curiositas?

Resp. esse secundum se duntaxat peccatum veniale; quia non videtur magna inordinatio, quod homo curam superfluam adhibeat in cognoscendis rebus quæ ad ipsum non pertinent. Potest tamen fieri multipliciter mortale ex circumstantiis: 1° ratione materiæ, ut si cognitio alicujus rei sit prohibita jure naturali vel positivo: sic mortaliter peccant qui legunt libros prohibitos, aut amatorios cum periculo consensus, qui ex curiositate inspicunt partes secretas alterius sexus, qui tentant per vires naturæ cognoscere mysteria fidei, qui expiscantur secretum confessionis sacramentalis, qui spectant duella saltem palam et ex proposito, et ii excommunicantur per Trid. sess. 25. cap. 19; 2° ratione finis, ut si tentes aliquid scire ad graviter nocendum proximo; 3° ratione medii, ut si arte magica, vel inducendo aliquem in peccatum mortale, velis aliquid scire.

Negligentia quæ opponitur studiositati per defectum, est voluntaria omissio sciendi ea quæ quis scire tenetur pro suo statu et conditione. Est mortalis vel venialis prout obligatio sciendi et negligentia est gravis vel levis.

§ IV.

De modestia exteriorum motuum.

Petes quid sit modestia exteriorum motuum?

Resp.: Est «virtus motus externos corporis temperans secundum præscriptum rationis ¹». Cum enim motus exteriores hominis sint liberi, et per rationem ordinabiles, ad imperium enim rationis membra externa moventur, et id quod subjicitur ordinationi rationis possit bene vel mala ordinari, manifestum est quod circa horum motuum ordinationem constituenda sit virtus moralis. Ordinatio autem horum motuum attenditur quantum ad duo: uno modo secundum convenientiam personæ secundum se; alio modo secundum convenientiam ad alias personas, negotia, tempora et loca.

Et quia motus exteriores sunt quædam signa interioris dispositionis ²; juxta illud Eccli. 10: *Ex visu cognoscitur vir, et ab occur-*

¹ Q. 167. a. 2. ad 7. — *Ibid.* a. 1. et a. 2. o. — ² *Ibid.* a. 1. o. — ³ *Ibid.* a. 2. o.

18. a. 1. o. — ² *Ibid.* ad 2.

faciei cognoscitur sensatus. Item, quia per istos motus aliis exterius convivimus, juxta illud S. Aug. in *Regula*: « In omnibus motibus vestris nihil fiat quod cujusquam offendant aspectum »: ideo si hujusmodi motuum exteriorum moderatio præstetur ut quis se exterius talem exhibeat qualis est interius, erit imperative a virtute veracitatis, si ut neminem offendant, sed e contra ut gratum et commodum in convictu se exhibeat, erit imperative a virtute affabilitatis de quibus supra; utrinque autem erit elicitive a virtute modestiæ. Ex quo patet hanc virtutem esse apprimè utilem ad vitam sociale, ad bonum nomen et ad proximi ædificationem. Huic virtuti opponitur per excessum petulantia: per defectum rusticitas seu morositas.

Postquam S. Thomas art. 1 hujus quæstionis egit de modestia in exterioribus motibus et gestibus seriis, tractat in sequentibus articulis de modestia in motibus ludicris et jocosus seu de ludo de quo sufficienter diximus art. 5 ultimæ dissert. *de Contractibus*. Illuc recurre.

§ V.

De modestia exterioris apparatus.

Petes quid sit modestia exterioris apparatus?

Resp.: Est « virtus quæ in apparatu rerum exteriorum ¹ », puta vestium, supellectilis, conviviorum, etc., « moderationem rationis adhibet ». Quamvis enim in ipsis rebus exterioribus non possit esse virtus aut vitium, potest tamen esse in homine qui illis bene vel male utitur. Potest autem iis male uti vel per excessum vel per defectum; et utrumque dupliciter uno modo per comparisonem ad consuetudinem hominum ejusdem conditionis cum quibus aliquis vivit: « Turpis est (enim), inquit S. Aug. 3 *Conf.* cap. 8, omnis pars universo suo non congruens ». Alio modo ex inordinato affectu utentis sive consuetudinem servet, sive non.

Porro hæc affectus inordinatio per excessum potest contingere tripliciter et per defectum dupliciter ². Per excessum: 1° si aliquis ex superfluo cultu gloriam hominum, aut alium malum finem quærat; 2° si quærat delicias; 3° si nimiam sollicitudinem adhibeat in suo apparatu sive conquirendo, sive conservando, sive aptando. Per defectum: 1° ex negligentia hominis qui non adhibet studium vel laborem

ad hoc quod exteriori cultu utatur secunda ³ quod decet, ut si ex pigritia trahat vestem per terram; 2° si ipsum defectum exteriori cultus ad gloriam ordinet quod pertinet ad hypocrisim. Adhibetur ergo virtus quæ hujusmodi inordinationes secundum præscriptum rationis corrigat.

Notandum tamen quod illi qui in dignitatibus constituuntur vel etiam ministri altaris, pretiosioribus vestibus quam cæteri absque vitio induantur, non propter sui gloriam, sed ad significandam excellentiam sui ministerii vel cultus divini ⁴; similiter non semper qui vilioribus quam cæteri vestibus utitur, peccat: si equidem hoc faciat propter jactantiam vel superbiam ut se cæteris præferat, vitium est; sed si hoc faciat propter macerationem carnis vel humiliationem spiritus, ad virtutem temperantiæ pertinet. Præcipue autem competit vilibus vestimentis uti, iis qui alios et verbo et exemplo ad pœnitentiam hortantur, sicut fecerunt Prophetæ de quibus Apost. ad Hæb. 11 dicit: *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes*, etc., et sicut faciunt etiam nunc religiosi.

§ VI.

De ornatu mulierum.

Nota 1°: Quamvis circa ornamenta mulierum sint eadem attendenda quæ § precedenti communiter dicta sunt circa exteriorem cultum, nimirum mulieres posse peccare in ornatu vel per comparisonem ad consuetudinem, vel ex inordinatione affectus quatenus quærunt gloriam, delicias aut alium finem malum vel nimiam adhibent sollicitudinem, specialis tamen de illis quæstio instituitur tum quia cultus muliebris id habet speciale quod viros ad lasciviam provocet, tum quia mulieribus est magis familiare ornatum et pulchritudinem affectare ².

Nota 2° cum Cajetano hic, cultum corporis ad quatuor posse ordinari: 1° ad favendum corpus contra injurias aeris; 2° ad tegenda verecunda naturæ; 3° ad servandam decetiam status juxta consuetudinem patriæ; 4° ad fovendam et augendam pulchritudinem. Primum est necessitatis ex parte corporis. Secundum est necessitatis ex parte animæ. Tertium est conveniens et rationi conforme; dictat enim recta ratio ut quilibet prout eum decet secundum mores patriæ honorabiliter proce-

¹ Q. 169. a. 1. o. — ² *Ibid.*

S. Thom. — Tom. V.

³ Q. 169. ad 2. — ⁴ *Ibid.* a. 2. o.

dat in vita politica et statum suum condecoret. Restat ergo difficultas de quarto; pro quo

Dico 1°: Mulieres matrimonio junctæ vel ad illud aspirantes possunt licite intendere ornatum pulchritudinis ut placeant viris quos habent aut habituræ sunt, atque ut eas ab aliis mulieribus retrahant, servato tamen moderamine rationis: secus illæ quæ viros non habent nec volunt habere, et sunt in statu non nubendi ¹.

Probatur prima pars ². Mulieres nuptæ aut nubendæ possunt licite intendere placere viris, nuptæ ut conservent, nubendæ ut habeant, juxta illud Apost. I ad Cor. 7: *Quæ nupta est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro; quod etiam debet intelligi de nubenda, alioquin innupta maneret: atqui id quo mulieres naturaliter et maxime placent viris est pulchritudo quam natura illis contulit ut illecebram et vinculum amoris atque officii conjugalis; oportet, inquit laudatus Cajet. hic, mulieres amari ut pulchras ad habendos vel conservandos maritos bene dispositos: ergo possunt licite intendere et procurare pulchritudinem, et si minor sit, eam arte juvare et augere.*

Ratio secundæ partis est ³, quia quæ non sunt nuptæ et nubere nolunt non habent legitimam causam ornandi se ut placeant viris; ita ut si se ornent ut viros ad concupiscentiam provocent, peccant mortaliter: si autem ex quadam levitate vel etiam vanitate, ut habeantur pulchræ, peccant tantum venialiter; quia non est ibi gravis deordinatio, sed quædam jactantia ac vana gloria. Et eadem est ratio quantum ad hoc de viris studiose se ornantibus.

Utramque partem confirmat S. Aug. epist. 73 ad Possid. his verbis: « Nolo de ornamentis auri vel vestis præproperam habeas in prohibendo sententiam, nisi in eos qui neque conjugati neque conjugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo ». Non vult ergo S. Aug. ornatum pulchritudinis facile prohiberi nuptis aut nubendis, quia eo licite uti possunt, sed iis tantum qui nubere nolunt; quia non subest ratio utendi ⁴.

Dixi in conclusione, *servato moderamine rationis*; quia si excedatur in ornatu a quacumque muliere erit peccatum, cum omnis excessus sit vitiosus. Quale autem sit peccatum an mortale, an veniale?

Dico 2°: Excessus in ornatu mulierum per

se loquendo et abstrahendo ab omni adventitia malitia non est mortalis ¹. Ita communius cum auctore.

Prob. Excessus in appetitu rei quæ non est de se mala, non est mortalis, ut patet in appetitu inordinato divitiarum, honorum et similium: atqui esse ornatum et pulchrum non est quid de se malum, sed indifferens: ergo.

Confirm.: talis excessus secundum se non est contra Dei aut proximi vel ipsius utentis charitatem; non enim inde vel honor Dei, vel proximus, vel utens læditur: ergo.

Dixi *per se loquendo*, etc.; quia per accidens ratione annexæ alicujus malitiæ potest esse peccatum mortale ². 1° ratione finis, si fiat propter lasciviam aut in contemptum Dei.

2° Ratione scandali, ut si quis veste ita tenui ac subtili utatur ut pudenda non satis tegantur: quia hoc est de se turpe et grave libidinis incentivum; de nudatione pectoris dicam modo; 3° ratione prohibitionis ut si genus quoddam vestimenti seu ornatus esset stricte prohibitum. Item ratione variarum aliarum circumstantiarum quæ occurrere possunt.

Obj. 1° contra utramque conclusionem: Ornatus mulierum etiam nuptarum prohibetur I Pet. 3 his verbis: *Quarum* (scilicet mulierum) *non sit extrinsecus capillatura aut circumdatio auri aut indumenti vestimentorum cultus*, ubi glossa S. Cypriani in lib. *de Habitu virg.* dicit: « Serico et purpura indutæ, Christum sincere induere non possunt: auro et margaritis adornatæ et monilibus, ornamenta mentis et corporis perdidierunt »; quæ indicant culpam mortalem: ergo.

Resp. cum Glossa ibid., quod mulieres eorum qui in tribulatione erant, contemnebant viros, et ut aliis placerent se pulchre ornabant, quod fieri prohibet Apost. tanquam grave malum; in quo etiam casu loquitur S. Cyprianus. Non autem prohibet conjugatis mulieribus ornari ut placeant viris, ne detur eis occasio peccandi cum aliis. Unde Apost. I ad Timoth. 2, dicit: *Mulieres in habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus aut auro aut margaritis aut veste pretiosa*. Per quod datur intelligi quod sobrius et moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, sed superfluous, inverecondus et impudicus. Insuper in prioribus Ecclesiæ sæculis major requirebatur modestia in mulieribus ad ædificationem ethnicorum, qua de causa hi ornatus potuerunt a patribus prohiberi.

Inst. 1°: S. Cyprianus loco cit. dicit mu-

¹ Illic a. 2. o. et ad 4. et in cap. 3. Isaïæ in fine. — ² *Ibid.* a. 2. o. — ³ *Ibid.* — ⁴ *Ibid.*

¹ Illic a. 2. o. ad 2. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.* ad. 1.

lires etiam nuptas quæ fucantur manus Deo inferre, impugnare divinum opus, Deum videre non posse, sed cum diabolo arsuras : ergo.

Resp. ¹ quod mulierum fucatio de qua S. Cyprianus loquitur, sit quædam species fictionis, quæ non potest esse sine peccato : unde S. Aug. epist. cit. dicit : « Fucari pigmentis quo rubicundior vel candidior appareat adulterina, fallacia est, qua non dubito etiam ipsos maritos se nolle decipi. » Non tamen semper talis fucatio est cum peccato mortali ; sicut nec omne mendacium seu omnis fictio est peccatum mortale ; sed solum quando fit propter lasciviam vel in Dei contemptum : In quibus casibus loquitur S. Cyprianus. Sciendum tamen quod aliud sit fingere pulchritudinem non habitam, et aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa convenientem, puta ex ægritudine vel quia secundum Apost. I ad Cor. 12 : *Quæ putamus ignorabilia membra esse corporis, his honorem abundantiore circumdamus.*

Insuper, quamvis fucatio adhibita ad fingendum nativum colorem, sit fictio culpanda, ut dictum est, si tamen eam adhibeat mulier, non ea intentione ut decipiat, sed ut simpliciter appareat pulchra, vigente præsertim hujusmodi pigmentorum usu, quo fit ut vix decipiantur nisi qui volunt decipi ; idque faciat vel jubente marito (quamvis enim, ut dixit S. Aug., soleant mariti nolle hac adulterina pulchritudine decipi, sunt tamen qui suas uxores sic ornari cupiunt), vel ut ipsum ab alienis amplexibus retrahat, aut alia de causa rationabili, ut forte fecerunt Judith et Esther, non puto culpandam. Quod culpet S. Thomas, ut asserit P. Hennon nullibi video : dicit quidem S. Doctor quod fucatio de qua loquitur S. Cyprianus sit quædam fictio quæ non est sine peccato ; sed non dicit quod omnis fucatio sit fictio. Eamdã hallucinationem reprehendit Sylvestre in *Summa angelica* v^o *Ornatus* q. 4. Sic etiam non videtur culpandus vir vel mulier qui ex rationabili causa utitur coma adoptiva seu capillis alienis simpliciter adornatum, eo modo quo utimur lana ovium, vel pellibus aliorum animalium ; nisi forte per hoc velit decipere fingendo esse proprios, quo casu erit fictio venialis, ut dictum est de fuco.

Insi. 2° : Mulieres quæ fucantur adulterant opus Dei et illud emendare volunt, quod cedit in gravem Dei injuriam : ergo.

Resp. neg. ant. Non enim in hoc spectant

¹ Illic a. 2. c. ad 2.

opus Dei qua Dei est, sed opus naturæ ; natura autem potest juvari per artem ; sic natura nascimur nudi, arte cooperimur. Sic multi nascuntur deformes aut membris debiles qui arte sanantur aut juvantur.

Obj. 2° : Sicut non congruit mulieri quod veste virili utatur, ita ei non competit quod inordinato ornatu utatur ; atqui primum est peccatum mortale : ergo. Prob. min. ex lege Deut. 22 : *Non induatur mulier veste virili, nec vir veste mulieri* : ergo.

Resp. neg. min.¹. Quamvis enim uti veste alterius sexus consideratum secundum se et abstracto a circumstantiis præ se ferat aliquam deformitatem, eo quod non conveniat conditioni personæ secundum consuetudinem, et possit esse causa lasciviæ, tamen non est ita natura sua malum ut ex circumstantiis cohonestari non possit, puta si sit necesse ad se occultandum ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliquid aliud hujusmodi : unde si ex levitate vel vanitate fiat absque scandalo aut periculo proximo lasciviæ, erit peccatum veniale tantum. Ad prob. min. ex lege Deut., resp. hanc legem esse judicialem, vel cæremonialem, ideo latam quod gentiles tali mutatione habitus abuterentur ad idololatriæ superstitionem : evanuit autem per Christum.

Obj. 3° : Ornatus mulierum est provocativus ad libidinem : ergo.

Resp. dist. ant. : est provocativus remote et naturaliter, conc. ; proxime et vitiose, neg. Est enim provocativus sicut ipsa pulchritudo quam ornat ; pulchritudo autem naturalis non est proxime et vitiose provocativa, sed remote tantum naturaliter ; alioquin continuo peccaret pulchra mulier se præbens conspectui hominum. Vide Cajet. hic § *Ad horum* et § seq. ad primum.

Inst. : Saltem nuditas pectoris est vitiose provocativa ad libidinem : atqui hæc reponitur inter ornamenta mulierum : ergo.

Resp. dist. maj. : nuditas immodica pectoris est vitiose provocativa, conc. ; nuditas modica, neg. Mulier itaque modice nudans pectus pro consuetudine patriæ absque prava intentione potest excusari juxta Sylvium, Cajet., Navar., et alios, quia pectus est pars corporis honesta quam nec natura nec pudor absolute tegi jubent : hæc tamen consuetudo quantum fieri potest est extirpanda, et qui illam primum introduceret, graviter peccaret, quia insolita magis movent. Quæ autem ita immodice nu-

¹ Illic a. 2. o. ad 3.

dant pectus, ut media ubera nuda appareant, nullatenus sunt excusandæ, cum tam immodica nudatio non ita parum sit provocativa, et magis pertineat ad lasciviam quam ad pulchritudinem. Idem ferme dicendum de iis quæ quidem ubera habent cooperta, sed linteo tam tenui ut remaneant intuentibus perspicua.

Circa præcepta temperantiæ de quibus S. Doctor agit q. 170,³ hoc unum occurrit notandum¹: nimirum inter præcepta Decalogi convenienter tradi præceptum negativum de temperantia, scilicet prohibitionem adulterii, non solum secundum quod opere exercetur, sed etiam secundum quod corde concupiscitur: quia ea præcepta ponuntur in Decalogo quæ vel directius ad charitatem Dei et

proximi ordinantur, vel directius illi opponuntur; charitati autem proximi maxime opponitur adulterium per quod aliquis usurpat sibi rem alienam abutendo scilicet uxore proximi. Præcepta vero affirmativa de temperantia non conveniebat reponi inter præcepta Decalogi¹; quia præcepta Decalogi sunt quædam universalis legis divinæ principia, unde oportet ea esse communia. Usus vero temperantiæ variatur secundum diversa tempora, sicut dicit S. Aug. *de Bono conjugali* cap. 15, et secundum diversas hominum leges et consuetudines, ut patet in jejunio.

Et hæc de temperantia cæterisque virtutibus cardinalibus ad majorem Illius gloriam qui omnium virtutum est Auctor et Largitor.

¹ Q. 170. a. 1. o.

¹ Q. 170 a. 1. o. ad 3.

TRACTATUS DE STATU RELIGIOSO

D. Th. 2. 2. a. q. 186. ad ultimam.

DISSERTATIO I.

his in quibus principaliter consistit status religiosus.

D. Th. q. 186.

ARTICULUS I.

QUID SIT STATUS IN COMMUNI? QUID STATUS
PERFECTIONIS?

Dico 1° : Nomen status dupliciter sumi potest : 1° generaliter pro quavis vitæ conditione, in qua quis, sive ad tempus, sive perpetuo, permanet; quo sensu dicitur status ecclesiasticus, status sæcularis, status viduarum, status virginum, status præsentis vitæ, status futuræ, etc. ; 2° stricte pro immobili vitæ conditione per quam quis alteri perpetuo adstringitur, nomen enim status importat quamdam firmitatem et rectitudinem : sic homo rectus et quiescens, dicitur stare ; si jaceat aut moveatur non dicitur stare. Hoc sensu distinguuntur tres status in Ecclesia, scilicet status episcoporum, religiosorum et conjugatorum : episcopi enim vinculo perpetuo adstringuntur obsequio suæ Ecclesiæ ; religiosi divino cultui ; conjugati mutuo obsequio ; sic tamen quod episcopatus et religio sint status spirituales, conjugium autem status sæcularis. Item quod episcopatus et religio sint status perfectionis. Quod ut intelligatur,

Dico 2° : Perfectio christianæ vitæ attenditur specialiter secundum charitatem¹ ; quia unumquodque dicitur esse perfectum in quantum attingit proprium finem, qui est ultima rei perfectio : atqui charitas est quæ unit nos Deo qui est finis ultimus humanæ mentis : *Qui enim manet in charitate in Deo manet et Deo in illo*, I Joan. 4. Ergo.

Dico 3° : Posito quod perfectio christianæ vitæ attendatur specialiter secundum charitatem, sequitur² quod per se et essentialiter consistit in observatione præceptorum ipsius charitatis Dei et proximi et aliorum præceptorum, sive divinorum, sive humanorum, quorum violatio sit contraria charitati ; secundo autem et quasi ministerialiter in observantia consiliorum quæ ordinantur ad charitatem, non quidem sic quod sine illis non possit haberi charitas, sed quatenus removeant ea quæ maxime impediunt exercitium charitatis, licet eam non extinguant, ut sunt matrimonium, occupatio negotiorum sæcularium, et alia hujusmodi.

Dico 4° : Ex dictis sequitur, id quod antea diximus, episcopatum et religionem esse status perfectionis³, quia ad statum perfectionis

¹ Ille q. 183. a. 1. o.

² Ille q. 184. a. 1. o. — ³ Ibid. a. 3. o. — ³ Ibid. a. 4. et 5. o.

requiritur obligatio perpetua ad ea quæ perfectionem promovent, cum aliqua solemnitate; status enim, ut diximus, importat permanentiam et in his quæ inter homines firmitatem et perpetuitatem obtinent, adhibetur aliqua solemnitas: atqui religiosi se voto adstringunt ad abstinendum a rebus sæcularibus per paupertatem, continentiam et obedientiam, ut liberius Deo vacent, in quo consistit perfectio præsentis vitæ, idque fit cum aliqua solemnitate, quando emittunt vota religionis, sive solemnia, sive simplicia, secundum ordinationem et approbationem Ecclesiæ. Similiter, episcopi se obligant ad ea quæ perfectionis sunt, assumptis pastorale officium, ad quod pertinet ut ponant animam suam pro ovibus suis et totam vitam impendant in utilitatem proximi, idque cum solemnitate consecrationis in sua ordinatione: ergo.

Dices: Si omnes episcopi et religiosi sint in statu perfectionis, sequitur quod qui inter illos non sunt perfecti, sint mendaces et simulatores: falsum consequens: ergo. Prob. sequela: status exterior debet interiori respondere, alioquin incurritur mendacium et simulatio: ergo.

Resp. dist. sequelam ¹: sequitur quod qui inter illos non sunt perfecti, nec intendunt perfectionem sint mendaces et simulatores, conc.; si intendant perfectionem, neg. Quia homines statum perfectionis assumunt, non quasi profitentes se esse perfectos, sed profitentes se tendere ad perfectionem, sicut qui frequentat scholas non profitetur se esse doctum, sed se tendere ad doctrinam: unde non committit mendacium aut simulationem qui in statu perfectionis non est perfectus, sed qui ab intentione perfectionis animum revocat; de quo iterum art. sequent.

Hinc inferes 1º non omnem qui est perfectus esse in statu perfectionis, nec omnem qui est in statu perfectionis esse perfectum²; quia, ut dictum est, ad statum perfectionis exteriorum, scilicet de quo hic agitur, requiritur obligatio perpetua cum aliqua solemnitate; potest autem aliquis sine hac obligatione et solemnitate facere opera perfectionis et per charitatem adhærere Deo, sicque esse perfectus sine statu perfectionis, cum e contrario qui se obligavit perpetuo ad opera perfectionis cum solemnitate et ea non implet non erit perfectus, licet sit in statu perfectionis.

Inferes 2º presbyterum curatum non esse

¹ Hic q. 184. a. 5. ad 2. — ² *Ibid.* a. 4. o.

in statu perfectionis³; quia, licet debeat ut minister episcopi se impendere in salutem parochianorum, ad id tamen non obligatur immobiliter quia potest etiam absque licentia episcopi deserere suam curam et transire ad statum religiosum, ut habetur causa 19. q. 2. cap. *Dux sunt*; quod non potest episcopus absque dispensatione Papæ. Vide Cajetanum in hunc articulum.

Petes quis status sit perfectior, episcoporum an religiosorum?

Resp. ² statum episcoporum esse perfectiorem statu religiosorum, quia semper agens est prestantius patiente: atqui in genere perfectionis, episcopi se habent ut perfectiores et magistri qui perfectionem doceant, religiosi vero ut perfecti, seu perficiendi et discipuli intruendi, qui acquirendæ perfectioni studeant; quorum prius, ut patet, pertinet ad actionem, secundum ad passionem: ergo. Et ideo status episcoporum dicitur status perfectionis acquisitæ, status autem religiosorum status perfectionis acquirendæ.

Neque dicas religiosos adstringi tribus votis paupertatis, continentiae et obedientiae, quibus, saltem votis paupertatis et obedientiae, non adstringuntur episcopi; nam ad aliquid majus his adstringuntur episcopi, nempe ad ponendam animam pro aliorum salute. Insuper præterquam quod teneantur ad castitatem, temporalia suadebent erogare suorum subditorum necessitatibus³, sicque in præparatione animi esse pauperes, quod pertinet directius ad perfectionem quam paupertas in actu, quæ est tantum perfectionis instrumentum. Item cum religiosi uni tantum prælato obediunt, episcopi omnium suorum subditorum se servum constituunt, dum, non quod suum, sed quod illorum est tenentur quærere: unde Apost. II Cor. 4: *Non nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per ipsum*; itaque hinc, juxta S. Th., opusculo de *Perfectione vitæ spiritualis* cap. 17, consuetudo obtinuit ut summus Pontifex se scribat servum servorum Dei.

ARTICULUS II.

IN QUIBUS PRINCIPALITER CONSISTAT STATUS RELIGIOSUS?

Nota: Religio tripliciter sumitur: 1º pro virtute qua Deus ut supremus omnium Dominus colitur, de qua sat alibi diximus; 2º pro

¹ Hic q. 184. a. 6. o. — ² *Ibid.* a. 7. o. — ³ *Ibid.* ad 1.

quadam formula cultus divini omnibus communi, per quam homo addicitur obsequio divino, quantum est præcise necessarium ad salutem, qualis nunc est religio christiana, et fuit olim judaïca; 3° pro quadam speciali formula cultus divini per quam homo ex libera sua electione totaliter mancipatur divino obsequio; continet omnia ad quæ obligat religio christiana et alia superaddit quæ maxime ad perfectionem conducunt. Unde dicitur antonomastice *religio* et ejus professores *religiosi*¹; vocabantur ab Apostolis, teste S. Dionysio cap. 6 *de Cælest. Hierarch.*, therapeutæ, a puro Dei obsequio et cultu. Eodem nomine vocat illos Philo *de Contemplat.* Item teste eodem S. Dionysio ibid. vocabantur etiam ab Apostolis « monachi, a vita indivisibili et singulari qua in deiformem monadem colliguntur et præficiuntur »: secundum quam etymologiam omnes religiosi sunt monachi. Attamen, secundum vulgarem significationem et etymologiam, hi soli dicuntur monachi qui vitam solitariam agunt, vel contemplationi sunt totaliter dediti; quo sensu religiosi mendicantes non sunt monachi, et constat ex jure cap. *Licet* 18 de Regularibus, cap. *Nullus* 1, et cap. 2 *Mandamus* 19. 4. 3. In favorabilibus tamen, nomine monachi veniant omnes religiosi, ut docet Panormitanus in cap. *Ex parte* de Postulat. prælat., et alii.

Virgines quæ religionem profitentur, jam tempore S. Augustini vocabantur *sanctimoniales*, ut patet serm. 23 *de Verbis Dom.*; nunc, brevitatis causa, vocantur *moniales*. Dicebantur etiam *nonnæ*, ex S. Hieron. epist. 22. cap. 6. Tam in his partibus quam in Gallia, Hispania et Italia, religiosi sacerdotes, præsertim mendicantes, vocantur *patres*, eo quod in plebem et pauperes quoslibet paternum affectum et officia præstent; quod nomen ideo est magis benevolentiae et charitatis quam honoris, quale est nomen *dominus* quo cæteri religiosi et sæculares sacerdotes vocantur.

Dico : Status religiosus consistit in immobili vitæ conditione ab Ecclesia approbata, in qua homines per tria vota paupertatis, continentiae et obedientiae et certam regulam tendunt ad perfectionem².

Explicatur et probatur. Dicitur 1° *immobilis vitæ conditio*; quia, ut diximus, status exigit firmitatem perpetuam : unde qui observaret paupertatem, castitatem et obedientiam absque voto, non esset religiosus, nec in statu religioso, quia haberet libertatem resiliendi.

Dicitur 2° *ab Ecclesia approbata*, propter plures rationes. 1° Quia status religiosus est status spiritualis et supernaturalis distinctus a communi statu christianorum, proindeque descendens a Christo, mediante Ecclesia : atqui sine approbatione Ecclesiae non foret status spiritualis distinctus a communi statu christianorum, sed omnes forent laici, potestati sæculari subjecti, nisi qui essent ex illis clerici, sed id non haberent vi status, sed vi ordinis. Ergo.

2° Religiosus tenetur obedire superiori, non solum ratione voti, sed etiam supposito voto et traditione sui, ratione jurisdictionis spiritualis quam superior habet in illum, sicut episcopus habet in suos diocesanos : unde religiosus inobediens peccat duplici peccato, scilicet peccato sacrilegii ratione voti, et peccato injustitiæ ratione jurisdictionis in superiore quam violat : atqui talis jurisdictio spiritualis haberi non potest nisi interveniat auctoritas Ecclesiae.

Si dicas : Possum me alteri subicere eligendo illum in superiorem eique vovendo paupertatem, continentiam et obedientiam : atqui iste habebit jurisdictionem spiritualem in me : ergo.

Resp. neg. min. Non enim habebit aliam potestatem in te quam eam quam tu illi dares : non potes autem illi dare in te jurisdictionem spiritualem cum eam in te non habeas ; nemo enim in se habet jurisdictionem qua se cogere possit, sibi que præcepti obligationem imponere ; nemo autem dat quod non habet : unde illa potestas erit tantum naturalis seu moralis, teneberisque solum illi obedire ratione voti, sicut si vovisses parere ejus consiliis. Adde quod sic non esses in statu spirituali, sed maneres laicus.

3° Sine illa approbatione Ecclesiae, religio non haberet stabilitatem : posset enim facile dissolvi secundum hominum instabilitatem, neque haberet securitatem ; possent enim errores in statutis irrepere, sicut contigit in religione Waldensium.

4° Denique ad statum religionis requiritur non solum promissio ex parte voventis, sed totalis ejus traditio in cultum divinum, atque hujus traditionis acceptatio nomine Dei ; non est autem qui nomine Dei possit acceptare nisi Ecclesia, aut is cui Ecclesia committit.

Porro per approbationem Ecclesiae, intellige nunc approbationem summi Pontificis ; quamvis enim olim plures religiones, ut sanctorum Antonii, Basilii, Augustini et Benedicti, non

¹ Q. 186. a. 1. o. — ² Ibid. a. 6. o.

fuerint approbatæ immediate a Romanis Pontificibus, sed admissæ, seu usu receptæ ab episcopis, quibus tum suberant, non contradicente Romano Pontifice, nunc tamen a tempore concilii Lateranensis sub Innocentio III hanc approbationem sibi reservarunt Romani Pontifices. Sic enim in concilio quod refertur cap. *Ne nimia* lib. 3. tit. 3. de Religiosis domibus, legitur: « Ne nimia religionum diversitas gravem in Ecclesiam Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus ne quis de cætero novam religionem inveniat », scilicet absque approbatione summi Pontificis, ut habetur in rubrica, et patet, siquidem postea plures adhuc religiones erectæ sunt cum approbatione summi Pontificis. Idem statuitur in concilio Lugdunensi sub Gregorio X.

Hinc sequitur quod professio in religione non approbata sit invalida et quod profitens probabilius non teneatur ad vota; tum quia Ecclesia non acceptat hanc professionem quoad illa; tum quia profitens non intendit vivere nisi in religione, ut sic vivendo fiat religiosus, quod cum in eo sit deceptus, non videtur teneri; imo id videtur certum quoad vota paupertatis et obedientiæ, quia cum possit hanc religionem deserere utpote nullam, non habet superiorem a quo dependeat in voto paupertatis et obedientiæ.

Secus dicendum de quibusdam piis institutis quæ longo usu censentur ab Ecclesia approbata, non ut religiones, sed ut pia instituta; eorum enim professio habet vim votorum simplicium, a quibus proinde profitentes non possunt eximi sine dispensatione episcopi, qui illos ex causa potest absolvere a voto paupertatis et obedientiæ, non tamen a voto castitatis perpetuæ, quod reservatur Papæ.

Dicitur 3° *per tria vota paupertatis, continentiae et obedientiae*, utpote quæ sunt essentialia religioni, ut probabimus art. seq. Dixi, *per tria vota* simpliciter et non solemnia; quia, licet jure antiquo requireretur ad statum religiosum quod tria vota essent solemnia, id est quod esset totalis et perpetua traditio ex parte voventis; et similiter perpetua acceptatio ex parte superioris seu religionis; jure tamen novo sufficiunt vota simplicia. Declaravit enim Gregorius XIII, bulla *Ascendente Domino*, vota emissa a scholaribus Societatis Jesu post biennium probationis esse simplicia (quia acceptatio ex parte Societatis non est absoluta et perpetua, sed potest professum dimittere) et tamen eos esse vere religiosos.

Dicitur 4° *Et certam regulam*: quia, licet per se loquendo sufficiat ad statum religiosum ea regula quæ divinis mandatis et prædictis tribus votis continetur, siquidem hæc sufficiunt ut ducant ad perfectionem; quia tamen Ecclesia non consuevit approbare aliquem statum tanquam religiosum absque aliqua particulari regula, ideo requiritur, si non per se, saltem per accidens et ex institutione Ecclesiæ.

Dicitur 5°, *tendant ad perfectionem*¹; quia licet, ut diximus, religio sit status perfectionis, qui tamen illum assumunt, non profitentur se esse perfectos sed tendere ad perfectionem, sicut discipuli frequentando scholas non profitentur se doctos, sed tendere ad doctrinam: unde non transgreditur suam professionem religiosus qui non est perfectus, sed solum si contemnat tendere ad perfectionem, seu ab intentione perfectionis animum revocat, ut si apud se statuat manere in statu mediocritatis in quo est, aut dicat: Nolo ad perfectionem tendere; vel etiam si sola observatione præceptorum obligantium sub mortali contentus, proponat transgredi ea quæ obligant ad veniale tantum, aut ad solam pœnam.

Petes utrum quilibet religiosus teneatur ad omnia consilia?

Resp. negative²; quia nemo tenetur ad opera supererogationis nisi ex propria electione, aut nisi in casu necessitatis, sed tunc non forent mera consilia, sed præcepta: atqui quilibet religiosus non se obligat per suam professionem ad omnia consilia, sed ad aliqua determinata secundum suam regulam: ergo. Confirm.: quilibet religiosus potest pervenire ad perfectionem charitatis per observantiam regularem sui instituti, siquidem sit ab Ecclesia approbatum ut sufficiens ad hunc finem: atqui nullum est institutum quod omnium consiliorum observationem præcipiat: ergo. Peccaret tamen graviter, qui ea consilia contemneret.

ARTICULUS III.

UTRUM TRIA VOTA PAUPERTATIS, CONTINENTIÆ, ET OBEDIENTIÆ SINT ESSENTIALIA STATUI RELIGIOSO?

Dico: Tria vota paupertatis, continentiae et obedientiæ sunt essentialia statui religioso³.

¹ Q. 184. a. 5. ad 2. et q. 186 a. 2. ad 1. — ² Q. 186. a. 1. o. — ³ *Ibid.* a. 3. 4. 5. et 7. o.

Prob.¹. Status religiosus potest considerari tripliciter : 1° secundum quod est exercitium tendendi ad perfectionem charitatis ; 2° secundum quod est portus et statio quædam quietans animum a sollicitudinibus sæcularibus ; 3° secundum quod est perfectissimum sacrificium, scilicet holocaustum per quod aliquis totaliter se et sua offert Deo : atqui status religiosus secundum hanc triplicem considerationem exigit essentialiter tria vota assignata : ergo.

Prob. prima pars min. : ad exercitium perfectionis requiritur quod aliquis a se removeat illa per quæ possit impediri ne totaliter ejus affectus tendat in Deum, in quo consistit perfectio charitatis ; atqui hujusmodi sunt tria : primum, cupiditas exteriorum bonorum quæ tollitur per votum paupertatis ; secundum, concupiscentia sensibilibum delectationum, inter quas præcellunt delectationes veneræ quæ excluduntur per votum castitatis ; tertium, inordinatio voluntatis humanæ quæ excluditur per votum obedientiæ : ergo. Hæc autem tria impedimenta designavit S. Joannes I Epist. cap. 2. his verbis : *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et superbia vitæ.*

Prob. secunda pars min. Sollicitudinis sæcularis inquietudo præcipue ingeritur homini circa tria : 1° circa dispensationem rerum exteriorum, et hæc sollicitudo per votum paupertatis homini aufertur ; 2° circa gubernationem uxorum et liberorum, quæ amputatur per votum continentiae ; 3° circa dispensationem propriorum actuum, quæ tollitur per votum obedientiæ, quo aliquis se alterius dispositioni committit : ergo.

Prob. tertia pars min. Holocaustum est cum aliquis totum quod habet offert Deo ; atqui homo habet triplex bonum : 1° habet bonum rerum exteriorum quas totaliter offert Deo per votum voluntariæ paupertatis ; 2° habet bonum corporis quod præcipue offert Deo per votum continentiae quo abrenuntiat maximis delectationibus ; 3° est bonum quod totaliter offert Deo per votum obedientiæ, quatenus per illud offert Deo propriam voluntatem ; per voluntatem enim homo utitur omnibus potentiis et habitibus animæ : ergo.

Hinc cap. *Cum ad monasterium*. tit. de statu Monach. Innocent. III dicit : « Abdicatio proprietatis, sicut et custodia castitatis, adeo est annexa regulæ monachali, ut contra eam, nec summus Pontifex possit licentiam indulgere ».

Dices 1° : Status episcoporum est perfectior quam status religionis : atqui episcopi possunt habere proprium : ergo et religiosi.

Resp. neg. conseq.¹. Disparitas est quod status episcopalis non ordinatur ad perfectionem acquirendam, sed potius ut ex perfectione quam quis habet alios gubernet, non solum ministrando spiritualia, sed etiam temporalia, quod pertinet ad vitam activam, in qua multa operanda occurrunt instrumentaliter per divitias : et ideo ab episcopis, qui profitentur gubernationem gregis Christi, non exigitur ut proprio careant, sicut a religiosis qui profitentur disciplinam perfectionis acquirendæ.

Dices 2° : Divitiæ sunt utiliores ad perfectionem acquirendam quam paupertas : ergo. Prob. ant. Proverb. 14, dicitur : *Corona sapientum divitiæ eorum*. Et Eccli. 7 : *Utilior est sapientia cum divitiis* : ergo.

Resp. neg. ant. Ad primam probat., divitiæ dicuntur corona, id est ornamentum et decus sapientum, tum quia sapientes bene illis utendo sibi decus parant ; tum quia divitiæ apud vulgus auctoritatem conciliant. Ad secundam probat., sensus est quod sapientia cum divitiis sit utilior, quam divitiæ sine sapientia, quatenus sapiens bene utendo divitiis, maxime utilis est proximo per liberalitatem et misericordiam.

Dices 3° : Primum perfectionis exemplar nobis in Abraham ostenditur, cui Dominus dixit Genes. 17 : *Ambula coram me et esto perfectus* : atqui Abraham habuit divitias et uxores : ergo ad perfectionem religionis non requiritur paupertas et continentia.

Resp. neg. conseq.², quia, ut dicit S. Aug. *de Bono conjugali*, « Abraham castus sine conjugio esse potuit, sed non oportuit ». Quod ergo antiqui patres perfectionem animæ cum divitiis et matrimonio habuerint, hoc pertinet ad magnitudinem virtutis et perfectionis acquisitam : et ideo infirmiores non debent præsumere se tantæ esse virtutis ut cum divitiis et matrimonio possint ad perfectionem pervenire ; sicut nec aliquis præsumit hostes inermis invadere, quia Samson cum maxilla asini multos hostium peremit.

Petes quodnam sit inter ista tria vota potissimum ?

Resp. esse votum obedientiæ³ : 1° quia per illud aliquid majus Deo offertur quam per reliqua : per votum enim paupertatis offeruntur Deo bona fortunæ ; per votum continentiae

¹ Q. 186. a. 7. q.

¹ Q. 186. a. 3. ad 3. — ² Ibid. a. 4 ad 2. — ³ Ibid. a. 8. o.

corpus; per votum autem obedientiae ipse animus seu propria voluntas, quæ est quid majus bonis fortunæ et corpore; 2º quia votum obedientiae continet sub se alia duo vota, sed non convertitur: quamvis enim religiosus teneatur ex voto servare continentiam et paupertatem, tamen hæc etiam sub obedientia cadunt; et in nostro Prædicatorum ordine promittitur tantum explicite obedientia. Hinc Joannes XXII extravag. *Quorumdam* de Verborum significationibus dicit: « Magna est paupertas, sed major continentia, maxima autem obedientia * ».

ARTICULUS IV.

AD QUID TENEATUR RELIGIOSUS VI VOTI PAUPERTATIS?

Dico: Paupertas religiosa est voluntaria abdicatio, voto firmata, rerum temporalium, quantum ad dominium, proprietatem et usum juris, seu jus utendi irrevocabiliter et independentem a voluntate superioris, non tantum quantum ad usum facti seu simplicem usum revocabilem et dependentem a voluntate superioris. Ita jura cap. cit. *Cum ad monasterium* et concil. Trid. sess. 25. *de Regularibus* cap. 2.

Ratio est, quia ille non censetur vere pauper qui alicujus rei temporalis habet dominium et proprietatem, qua de illa tanquam sua possit pro nutu disponere ad quemlibet usum, neque qui habet jus utendi irrevocabiliter et independentem ab alterius voluntate; secus si habeat tantum usum facti revocabilem et dependentem ab alterius voluntate; sic servi qui nihil habent proprii et sunt vere pauperes, habent nihilominus usum facti vestium et ciborum quæ illis a dominis conceduntur.

Dixi, *rerum temporalium*, quia rerum spiritualium religiosus habet dominium; unde potest sine consensu prælati pro amico orare, prædicare, Missas celebrare, si tamen habeat liberas intentiones, etiamsi amicus recipiat stipendium; similiter potest sine consensu prælati dare reliquias sanctorum, Agnus-Dei et similia, quæ pretio temporali non æstimantur, non tamen imagines, scapularia, numismata, rosaria; hæc enim pretio temporali æstimantur. Item est dominus sui honoris et famæ, ut docet S. Th. hic q. 186. a. 7. ad 4.

Ex conclusione sequitur 1º religiosus nulla re temporali posse uti tanquam sua, sed tanquam aliena seu monasterii, ideoque animo

* Vide sub fine voluminis notam.

debet esse dispositus ea carere ad nutum prælati, alioquin est votifragus, quales sunt ii qui ea quæ habent occultant ne a superiore auferantur.

Sequitur 2º religiosus nullam rem temporalem sive ex bonis communibus, sive ex concessis ad usum, posse dare, vendere, mutuare, commodare seu extraneis, seu domesticis absque licentia prælati, quia hæc sunt actus dominii aut ususfructus, cum ipse tantum habeat usum facti a prælato dependentem; ideoque alienatio est nulla.

Sequitur 3º religiosus nullum temporale posse recipere, sive ab extraneis, sive a domesticis, aut acceptum retinere sine licentia prælati cap. cit. *Ad monasterium*. Et patet; quia, seclusa prælati licentia, illud haberet ut proprium.

Sequitur 4º religiosus non posse ea quæ sibi ad usum sunt concessa, expendere in res illicitas aut vanas, ut in turpia, vestes sericas, multos canes venaticos, sumptuosa convivia, etc. Quia secundum jura Clementina 1 *de Statu monachorum*, prælatus non potest illud permittere. Item eadem ratione et eodem jure non potest religiosus habere superflua in notabili quantitate, quæ mediocritatem religiosam notabiliter superet.

Observe tamen circa primam partem hujus corollarii, religiosus posse cum licentia prælati exponere ludo aliquid moderatum, juxta leges, opes et consuetudinem sui conventus, quia ludus non est quid illicitum. Item posse, supposita eadem licentia, facere donationes « ex causis gratitudinis, conciliationis benevolentiae, ejusdemque conservationis erga ipsam religionem vel conventum, aliisve causis, ex sui natura, actum virtutis et meriti continentibus, modeste tamen et discrete »: ita in terminis Urbanus VIII in constitutione *Nuper*, per quam moderatur rigor constitutionis *Religiosæ* Clementis VIII. De quo vide plura in nostro tractatu *de Contractibus* dissert. 2. art. 2. § 2.

Sequitur 5º Religiosus non posse, sub prætextu, quod omnia sint in religione communia, res communitatis, aut particularibus ad usum concessas, sibi appropriare; quia in hoc se gereret ut dominum et proprietarium.

Si tamen prælatus denegaret religioso simpliciter necessaria ad victum et amictum, non peccaret religiosus ea accipiendo, sive data a sæcularibus, sive ex bonis communibus monasterii etiam sine licentia prælati; quia iste foret irrationabiliter invitatus, et religiosus

uteretur jure sibi a natura concesso ad sui conservationem; aliunde censetur consentire religio. Dixi *simpliciter necessaria*, quia secus dicendum foret, si essent tantum utilia seu necessaria secundum quid et non absolute; qui sunt enim vere pauperes non raro sentire debent et sentiunt incommoda paupertatis, deficientibus utilibus et necessariis secundum quid. Unde non sibi abblandiantur religiosi fingentes absolutam necessitatem, dum est tantum necessitas secundum quid, seu minor commoditas.

Sequitur 6° religiosum teneri res sibi concessas rationabili cura conservare, non destruere, aut prodige et cum gravi negligentia tractare; quia cum habeat tantum usum facti, non potest de eis disponere, nisi juxta mentem praelati, et modo religiosæ paupertatis congruo.

Sequitur 7° officiales in monasteriis non posse res suæ administrationi commissas dispensare pro libitu, sed tantum juxta mentem superioris, alioquin dispensarent ut domini ab alterius voluntate independentes.

Petes 1° quæ licentia requiratur et sufficiat ut religiosus possit licite uti rebus aliquibus, sive donando, sive recipiendo, sive aliter disponendo?

Resp. non requiri necessario licentiam expressam, sed sufficere tacitam seu probabiliter præsumptam ut in terminis docet S. Th. 2. 2. q. 32. a. 8. ad 1. quæ scilicet ex circumstantiis et signis probabiliter conjicitur et præsumitur actualiter adesse: sic si sit consuetudo in aliqua religione quædam leviter recipiendi, vel expendendi sine licentia expressa superioris, indicat tacitum ejus consensum. Similiter si superior sciat quædam recipi aut expendi absque expressa ejus licentia, et toleret cum posset facile impedire; quod addo, quia si toleraret, quia non posset facile impedire, puta propter gravia quædam inconvenientia, hæc tolerantia non indicaret tacitum ejus consensum. Item si praelatus conferat religioso officium, tacite concedit ea omnia quæ ad debitam ejus administrationem pertinent. Item si permittat alicui emere vel recipere ea quibus scit ipsum non indigere ad proprium usum, ut sunt imagines, rosaria, scapularia, etc., tacite permittit ut aliis donet. Item religiosus absens, puta studens, aut itinerans, merito præsumit consensum praelati ad expensas et donationes quales facere solent religiosi ejusdem ordinis et conditionis.

Dixi, *licentia quæ ex circumstantiis et signis*

probabiliter conjicitur et præsumitur actualiter adesse; non vero quæ præsumitur danda si peteretur: quia ad legitimum usum præsentem requiritur licentia præsens, non futura: cum autem in casu non ponatur conditio, scilicet petitio, ex qua sequeretur licentia, non est de facto licentia, sed tantum foret si peteretur. Sicut ergo ex hoc quod scias legislatorem dispensaturum, si peteres dispensationem, non ideo es vere dispensatus, ita ex hoc quod scias superiorem concessurum licentiam, si peteres, non es ideo licentiatus. Requiritur ergo non solum ut concederet præcise si peteres, sed etiam ut, attenta ejus habituali dispositione, censeatur de facto concedere, neque velle ut in his circumstantiis expresse petas. Sicut ut vinculum legis cesset per epikiam requiritur ut de facto mens legislatoris sit, ut non tenearis in hoc casu agere secundum verba legis, neque petere dispensationem.

Non potest autem præsumi hæc præsens habitualis dispositio et inde consensus actualis tacitus superioris, etsi petitus concederetur in omni casu et in rebus gravioribus; quia inde evanesceret religiosa paupertas et obedientia regularis, sequerenturque graves abusus, cum inde inferiores semper pro libitu agerent, sibi persuadendo rem esse justam et concedendam licentiam si peterent. Si sit ergo superior qualis debet esse, debet censi in gravioribus invitus, non solum quoad modum, sed etiam quoad substantiam, et velle ut petatur expresse licentia. In rebus tamen levioribus et inordinariis, potest præsumi consensus præsens tacitus, non solum ex circumstantiis et signis, de quibus paulo ante, ut ex consuetudine, ex silentio praelati, etc., sed etiam ex aliis, ut si superior sit facilis ad concedendum, si inferior sit, vel senex, vel de religione bene meritis, vel superiori gratus et amicus; item si superior sit absens et urgeat justa ratio agendi. Item facilius præsumitur in rebus acceptis quam in rebus datis, facilius in datis ad commodum communitatis quam particularis. Ex his et similibus indiciis præsumi potest, non solum quod si peteretur licentia, facile concederetur, sed etiam quod sit talis præsens dispositio superioris, quod censeatur nunc tacite consentire, aut saltem quod non velit inferiorem gravi obligatione teneri ad petendam expresse licentiam, sicque quod non sit invitus, saltem quoad modum, erit peccatum veniale, sed non contra votum paupertatis; sicut in furto, si sciam dominum parvi æstimare, aut in me ita esse affectum,

ut si rem peterem libentissime mihi concederet, jure præsumo ipsum non esse invitum quoad substantiam, nec velle me gravi obligatione teneri. Conformiter ad hæc intelligenda sunt, quæ olim dixi in tractatu *de Contractibus*, dissert. 2. art. 2. § 2, de præsumpta licentia, seu consensu tacito.

Petes 2º quanta materia requiratur ad peccatum mortale in transgressione voti paupertatis?

Resp. tantum requiri quanta requiritur in furto. Plures dicunt, quanta requiritur in furto filiorumfamilias; in furto autem filiorumfamilias ad peccatum mortale requiritur major quantitas, et satis probabiliter, duplo major quam in furtis extraneorum, ut expendimus in tract. *de Jure et justitia*, dissert. 11. art. 5.

Verum puto hic esse distinguendum: si agatur de rebus usu consumptibilibus, ut sunt omnia esculenta et poculenta, existimo de iis loquendum esse, ac de furtis filiorumfamilias in eadem materia; quia in his prælati, sicut parentes, quorum loco succedunt, non censentur regulariter inviti quoad substantiam, sed quoad modum tantum.

Si autem agatur de rebus permanentibus, ut sunt pecuniæ, supellectilia et similia, res mihi videtur dubia: equidem ex una parte religiosi sunt in monasterio sicut filiifamilias, imo sunt partes et membra communitatis ad quam pertinent ista bona, quapropter probabile est prælatos in furtis non esse magis invitos respectu illorum, quam parentes respectu filiorum.

Ex altera parte propter votum paupertatis, nunquam erunt illorum bonorum domini, sicut filiifamilias bonorum paternorum, etsi in illorum furtis tanta requireretur quantitas, quanta requiritur in furtis filiorumfamilias, cum plures esse soleant in monasteriis, gravi bonorum communium dissipationi janua aperiretur. Quibus de causis est etiam probabile prælatum non esse minus invitum respectu illorum quam respectu extraneorum, nisi forte ex indiciis conjiciatur aliam esse superioris mentem.

Adverte tamen majorem quantitatem requiri ad peccatum mortale in iis quæ ab extraneis recipiuntur, quam quæ a monasterio surripiuntur; minorem e contra requiri in iis quæ dantur extraneis quam in iis quæ suis aut confratrum usibus applicat religiosus: item minorem, si detur ex bonis communibus, quam si ex proprio peculio; quia ubi major

vel minor sit injuria monasterio, censetur prælatus magis vel minus invitus.

Ex his inferes 1º quod licet usum ad tempus alicujus rei non consumptibilis ipso usu, v. g. libri, sibi sine licentia usurpare, vel alteri sive domestico sive extraneo concedere seu commodare repugnet voto paupertatis, excusetur tamen a peccato mortali ob levitatem materiæ, nisi notabiliter ipso usu atteratur, quia simplex usus ad tempus, v. g. libri, non tanti æstimatur ut sit materia peccati mortalis.

Inferes 2º quod licet commutatio sit actus dominii et ideo si sit res gravis momenti, sit peccatum mortale; rerum tamen communium, ut libri, cultri, vestis, etc., regulariter sit peccatum veniale; quia si fiat, ut supponitur, cum æquali aut fere æquali, non videtur materia sufficiens ad peccatum mortale, cum inde non gravetur notabiliter monasterium, et prælatus non censeatur graviter invitus saltem quoad substantiam, licet sit forte quoad modum.

Petes 3º utrum peccet religiosus qui pecunias ex censu vitalitio, aut aliunde cum licentia acceptat, retinet sine licentia in cella vel alibi, et non in communi deposito, seu apud depositarium communem?

Resp. 1º: Si retineat animo celandi superiori aut expendendi sine ejus licentia, peccat mortaliter ex genere contra votum paupertatis, quia intendit dominium aut usum independentem.

2º Si retineat non animo celandi aut expendendi sine licentia superioris, non peccat mortaliter stando in natura voti paupertatis; quia ex illa simplici retentione, sine animo celandi aut expendendi sine licentia, non habet, nec intendit ullum dominium aut usum independentem. Neque refert, si dicas quod possideat illas pecunias sine licentia; non enim possidet ut suas, sed ut alienas; unde non est vera et stricta possessio, quæ jus supponat aut conferat, sed simplex detentio, qualis foret retentio depositi, cujus dominium et administrationem retinet deponens; hæc autem retentio, seu possessio non repugnat voto paupertatis, et sine illius violatione potest haberi a religioso, etiam non petita licentia.

3º Si sit præceptum non retinendi apud se pecunias, sed eas reponendi in deposito communi, seu apud communem depositarium, ut solet esse in omni religione bene ordinata, peccabit secundum qualitatem præcepti: mortaliter, si sit præceptum rigorosum in virtute

sanctæ obedientiæ; venialiter tantum, si sit præceptum commune seu ordinatio communis, nisi forte sit aliis scandalum, aut sibi occasio proxima, ut sæpe solet esse, exprehendi has pecunias sine licentia. Unde hæc praxis nullatenus est toleranda.

Petes 4° utrum religiosus peccet contra votum paupertatis, si sine licentia prælati recipiat ab aliquo pecunias, vel alia dona, non pro se, sed ut det aliis, puta consanguineis, vel pauperibus quibus voluerit?

Resp. sub distinctione: Religiosus peccat contra votum paupertatis si donationem in causa posito absolute acceptet, ita ut non sit in potestate dantis illam revocare, et dona seu pecunias aliter quam voluerit religiosus expendere, quamvis dantis nomine distribuat, quia sic jus aliquod pretio æstimabile acquirit.

Non peccat autem contra votum paupertatis si dominium non acceptet, sed maneat penes dantem donata revocare et in alios usus expendere; quia sic licet pecuniæ aut dona in manus religiosi tradantur, nihil tamen juris aut dominii pretio æstimabilis ipsi acquiritur, sed se habet ut alterius internuntium seu eleemosynarium, cui dona vel pecuniæ committuntur ut, dantis nomine, consanguineis vel pauperibus, quos ipse religiosus elegerit, distribuat.

Petes 5° utrum religiosus peccet dicens aliquid esse suum, v. g. mea cella, mea vestis, meus liber, etc.?

Resp. quod si id dicat intendens se habere dominium illius, aut usum independentem, mentiatur et peccet peccato proprietatis contra votum paupertatis; si autem id dicat, aut velit dicere esse suum quoad usum facti dependentem a superiore non mentitur, nec peccat contra votum paupertatis.

Petes 6° utrum liceat religiosus habere peculium?

Nomine peculii hic intelligo non solum aliquam pecuniæ summam, sed etiam pensionem annuam, seu censum vitalitium, sive parentes aut monasterium religioso concesserint, sive sibi ante professionem reservaverit, aut aliunde acquisiverit.

Resp. affirmative; quia peculium a superioris voluntate dependens et ad ejus nutum revocabile, non repugnat ex natura sua religiosæ paupertati, et talis est praxis omnium fere religionum.

Dices: Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 2 de Regularibus sic statuit: « Nec de-

inceps liceat superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad usumfructum, vel usum ». Per bona autem stabilia etiam intelliguntur census: ergo.

Resp. concilium loqui de usu bonorum stabilium civili et independente atque irrevocabili ad nutum superiorum, non autem de simplici usu facti dependente et revocabili ad nutum superiorum: patet ex eo quod immediate præcedit: « Nemini, inquit, liceat bona tanquam propria, aut etiam nomine conventus possidere vel tenere ». Nihil ergo aliud intendit concilium quam amovere a religiosis dominium et proprietatem. Idque constat ex praxi communi regularium, etiam in iis provinciis in quibus viget religiosa Tridentini observatio, ut in Hispania, Lusitania, Belgio, imo in Italia, sub oculis summorum Pontificum. Unde si aliud intenderit Tridentinum, dicendum foret non esse in isto rigore receptum.

Petes 7° utrum licitum sit religiosis habere bona in communi?

Resp. affirmative. Id enim concessit Trid. sess. 25. cap. 3, omnibus religiosis, exceptis Minoribus de Observantia et Capucinis; sed quia est privilegium, illæ possunt religiones renuntiare, sicut de facto renuntiaverunt domus Professæ Societatis et Carmelitæ Discalceati in Hispania. Idem ante Tridentinum Sixtus IV concesserat FF. Prædicatoribus, ut habetur in eorum constitutionibus dist. 2. cap. 4 et 10.

Neque id repugnat religiosæ paupertati, siquidem Christus, Apostoli, et primi Christiani qui colebant perfectam paupertatem, habuerint bona in communi; ut patet Act. 2. et alibi; sicque declaravit Joannes XXII, extrav. *Ad Conditorem*, et extrav. *Inter nonnullos*, de Verborum significat.

Petes 8° quid possint prælati regulares circa alienationem bonorum communium monasterii?

Ante responsionem nota bona communia esse vel immobilia vel mobilia: mobilia sunt vel pretiosa quæ servando servari possunt, saltem ad triennium, ut sunt vela aurea vel argentea, gemmæ, etc. Quidam etiam inter hæc reponunt greges ovium aut caprarum, armenta boum, et similia: alia sunt non pretiosa, ut vinum, frumentum, oleum, item et pecunia, si tamen non sit in valde notabili quantitate, juxta aliquos, aut non sit voto vel juramento emendis immobilibus destinata, vel etiam nisi proveniat ex redemptione census. Hoc notato, ad petitionem,

Resp. 1°: Possunt prælati regulares absque licentia superioris majoris et consensu conventus alienare, sive dando, sive vendendo, sive permutando bona mobilia non pretiosa, seu etiam pretiosa quæ servando servari non possunt ad triennium, prudenter tamen et discrete, atque juxta constitutiones et consuetudinem sui ordinis vel monasterii.

Ratio est 1° quia prælatura regularis est quoddam beneficium: beneficiarius autem etiam regularis de jure communi potest disponere inter vivos de fructibus sui beneficii, non secus ac sæcularis, ut docent Nav., Less., Sa, Layman et alii: et colligitur aperte ex Clementina 2. § *Sed talis* de Vita et honest clerici., lib. 31. tit. 1.

2° Quia prælati regulares sunt administratores absoluti bonorum communitalis, consequenter ad eos pertinet illa dispensare juxta statuta et usus suæ religionis, ex consensu præsupposito aut saltem debito communitalis, penes quam est dominum.

Resp. 2° prælatus regularis non potest alienare immobilia et mobilia pretiosa quæ servando servari possunt saltem ad triennium, sive donando, sive vendendo, sive permutando, nisi de licentia prælati superioris et consensu communitalis et in ejus utilitatem. Ita communiter auctores et praxis.

Si petas quis sit iste prælatus superior, cujus licentia requiritur?

Resp. quod secundum extravagantem *Ambitosæ* Pauli II, sit Papa; secundum vero decretum S. Congregat. Concilii, datum 1624, sit ipsa S. Congregatio. Verum Navarrus in *Manuali* cap. 27. n. 149, dicit quod hæc bulla Pauli II juxta Sylvestrum in nullo sit recepta. Verba autem Sylvestri v^o *Alienatio* q. 15, sunt: « De qua (bullæ) dic ut de lege moribus utentium non recepta et quod consuetudo valet contra illam ». Idem forte dicendum de decreto Congregationis. In nostro Prædicatorum Ordine, prælatus superior est generalis, ex indulto Leonis X, et Clementis VIII ut habetur in nostris constitution. dist. 2. cap. 1. § 3. litt. H. Quia tamen juxta easdem constitutiones dist. 2. cap. 3. § 10, prior provincialis eandem habet potestatem in sua provincia quam et magister ordinis in toto ordine, inde infert Joannes Delacroix, quod licentia provincialis sufficit, additque de facto ita servari.

Advertunt etiam auctores quod quando res alienanda est modicis valoris, non requiritur licentia prælati superioris, nec consensus communitalis; ex cap. *Terrulas* 12. q. 2.

Quantum ad locationem bonorum religiosorum, dixi in tract. *de Contractibus* dissertat. 6. a. 1. § 1. juxta Clemen. *de Rebus Ecclesiæ* l. 3. tit. 4. non posse locari nisi ad modicum tempus, quod juris interpretes intelligunt minus decennio.

ARTICULUS V.

AD QUID TENEATUR RELIGIOSUS VI VOTI CASTITATIS?

Dico: Vi voti castitatis tenetur religiosus abstinere ab omni actu venereo, tam interno, ut est turpis cogitatio, delectatio morosa, etc., quam externo, ut est tactus, aspectus, coitus, pollutio, etc. Ita ut peccatum religiosi in materia venerea importet semper duplicem malitiam, unam contra virtutem castitatis, aliam sacrilegii contra religionem.

Et hæc malitia sacrilegii est mortalis quando libido est mortalis, venialis autem si libido sit venialis; quia circumstantia voti castitatis non mutat obligationem juris naturalis servandi castitatem, sed solum addit circumstantiam sacrilegii, quæ sequitur naturam actus cui conjungitur.

Porro docuimus in tract. *de Temper.* diss. 5. a. 2, in re venerea directe in se volita non dari levitatem materiæ excusantem a mortali; bene tamen in re venerea volita tantum indirecte et in causa.

Id autem habet proprium votum solenne castitatis quod irritet non solum sponsalia, ante et post ipsum contracta, et matrimonium subsequens, sed etiam antecedens nondum consummatum, ut fusius diximus alibi.

Pro voto castitatis melius servando, inducta est clausura tam religiosorum quam monialium, de qua dicemus infra.

ARTICULUS VI.

AD QUID TENEATUR RELIGIOSUS VI VOTI OBEDIENTIÆ?

Dico: Voto obedientiæ religiosus tenetur obedire præcepto legitimi superioris, in iis quæ pertinent directe vel indirecte ad vitam regularem; hoc est ad observantiam votorum, regulæ et constitutionum; in his enim consistit vita regularis.

Explicatur. Dicitur 1° *obediendi præcepto superioris*. Pro quo observandum est non omne præceptum superioris obligare ad culpam

saltem mortalem, etiam in re gravi, sed tantum quando præcipiendo sic obligare intendit; non censetur autem, ex usu recepto in religionibus intendere obligare nisi præcipiendo his aut similibus formulis utatur: «Sub formali præcepto; in virtute Spiritus sancti; in virtute sanctæ obedientiæ. Si ergo his aut similibus terminis utatur, obligat ad mortale in materia gravi, ad veniale in materia levi, nisi transgressio fiat ex perfecto contemptu, prout explicabo art. seq. Si vero his aut similibus formulis non utatur, non censetur velle obligare sub mortali, etiam in re gravi, nisi aliunde constet de ejus intentione. An autem obliget sub veniali? Puto quod sic, si revera intendat sic obligare. At quandonam censetur id intendere? Censetur meo saltem judicio, salvo meliori, si præcipiendi alicui particulari dicat: *Mando, præcipio tibi*: tum quia utendo his terminis non censetur velle consulere aut suadere, sed aliquo modo præcipere et obligare; tum quia ipsa ratio disciplinæ regularis exigit ut inferior obtemperet, etiamsi extremum præceptum illi non imponatur. Si autem sit mandatum commune toti communitati, non censetur velle obligare sub culpa, sed sub pœna tantum et correctione regulari, quomodo ipsæ regulæ obligant.

Dicitur 2° *obediendi præcepto superioris legitimi*; ut distinguatur a voto quod quis faceret obediendi alicui particulari, puta confessorio, qui non esset superior, nec haberet jurisdictionem, sicut habet superior in religione, ex constitutionibus ecclesiasticis, et ex ipsa profitentis traditione et acceptatione. Unde juxta probabilem plurium sententiam, inobedientia in religioso continet duplicem malitiam, scilicet inobedientiæ superiori legitimo et sacrilegii ratione voti; votum autem obediendi, addit novam obligationem illi quam quisque habet obediendi suo legitimo superiori, sicut si servus aut filiusfamilias voveret obedire Domino aut patri, inobediendo duplex peccatum committeret, unum inobedientiæ, aliud sacrilegii.

Dicitur 3° *in his quæ pertinent ad observationem votorum, regulæ et constitutionum*. Tum quia religiosus, per votum, non intendit se obligare ad vivendum et obediendum, nisi secundum proprium institutum, ut per se patet et docet S. Th. Quodlib. 10. a. 10. in 1. arg. s. c. Tum quia obedientia, ut dicit idem S. Doctor ibid. o., non se extendit ultra potestatem et jus prælationis, quæ secundum regu-

lam limitatur; et ideo concludit ibidem, quod «Si aliqua sunt quæ nullatenus (scilicet «neque directe, neque indirecte, ut mox explicabo) ad regulam reducantur, videtur «esse verior opinio quod obedire in hujusmodi non sit de necessitate obedientiæ, sed «de perfectione, ut dicit S. Bernardus lib. 1 «*de Præcepto et Dispensatione*». Verba autem S. Bernardi sunt: «Prælati jussio vel prohibitio non prætereant terminos professionis, nec ultra extendi potest, nec contrahi citra. Nihil me prælatus prohibeat horum quæ promisi, nec plus exigit quam promisi: vota mea nec augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate».

Hinc sequitur 1° quod cum non sit una omnium religionum regula, non sit una omnium religiosorum obedientia; sed alii plus, alii minus, secundum diversitatem regularum teneantur obedire.

Sequitur 2° quod si prælatus præcipiat aliquid contra regulam, v. g. manducare carnes, inferior non teneatur obedire, nisi prælatus possit dispensare et adsit justa causa dispensandi, tunc enim inferior tenetur obedire. A fortiori non tenetur obedire si superior præcipiat rem illicitam; in dubio tamen an res sit illicita, debet deponere dubium et obedire, ut fusius probo in tract. *de Act. hum.* dissert. 5. post art. 2. Neque tenetur obedire si superior præcipiat supra regulam, ut ire ad infideles cum manifesto periculo mortis aut servitutis, diu jejunare aut abstinere a carnibus et similia, quando non habentur in regula; nisi forte injungantur in justam punitionem criminis, vel propter aliquam necessitatem publicam, sicut Ecclesia quandoque præcipit fidelibus. Neque tandem tenetur obedire si superior præcipiat indifferentia et impertinentia ad regulam. Posse autem præcipere actus mere internos dixi, dum *de Legibus*.

Dicitur 4° *in his quæ pertinent directe vel indirecte ad regulam*¹, directe pertinent ad regulam quæ in ea expresse continentur, ut abstinere a carnibus, servare silentium, etc. Indirecte pertinent, quæ licet in ea expresse non continentur, sunt tamen necessaria vel valde utilia ad ejus observationem, ut sunt mutua obsequia sine quibus status religionis servari non posset, pœnæ transgressionum, quædam statuta regularitati servandæ vel restaurandæ oportuna: quia qui promittit explicite obedire quoad ea quæ continentur expresse in regula, censetur promittere explicite obedire etiam

¹ In 2. Dist. ult. a. 3.

quoad ea quæ regulæ observationi sunt necessaria aut valde utilia. Hac ratione Ecclesia in concilio Trid. et in variis summorum Pontificum constitutionibus præcepit clausuram monialibus, licet non contineretur expresse in earum regula, nec unquam in earum monasteriis fuisset observata, quia iudicavit eam servandæ castitatis voto necessariam.

ARTICULUS VII.

AN ET QUANDO PECCET RELIGIOSUS TRANSGREDIENS REGULAM?

Nomine regulæ hic intelligimus etiam constitutiones regulæ superadditas.

Dico : Religiosus transgrediens regulam non semper peccat mortaliter ; sed peccat aliquando mortaliter, aliquando venialiter, aliquando non peccat, secundum scilicet quod quæ continentur in regula, vel sunt præcepta obligantia sub mortali, vel obligantia sub veniali, vel consilia seu monita non obligantia sub aliqua culpa ¹.

Prob. ². Qui profitetur religionem, non vovet servare omnia et singula quæ in regula continentur, sed vovet regularem vitam juxta præscriptum regulæ : atqui regula non præscribit omnia sub peccato mortali, sed quædam tantum sub mortali, ut ea præsertim quæ spectant tria vota, in quibus primario et essentialiter consistit vita regularis, quædam sub veniali, ut sunt exteriores observantiæ quæ conducunt ad observantiam votorum ; quædam ut consilia et monita tantum ; ergo. Prob. maj. triplici modo fit professio religiosa : quidam profitentur seu vovent servare regulam : quidam cautius profitentur vivere secundum regulam : quidam adhuc cautius profitentur obedire secundum regulam, ut in meo Prædicatorum ordine. De his qui secundo et tertio modo profitentur, patet quod non voveant servare omnia et singula quæ in regula continentur, sed vitam regularem eo modo quo præscribit regula. De his autem qui vovent simpliciter servare regulam, ut sunt Fratres Minores, pariter definitum est in jure cap. *Exiit* § *Imprimis* de Verb. signific. in 6, et Clementia 1 § *Cum Igitur* eod. tit. Quod non omnis illius transgressio sit culpa mortalis ; sed vel mortalis, vel venialis, vel etiam nulla, secundum quod contenta in regula, vel sunt præcepta rigore obligantia sub mortali, vel communia statuta obligantia sub veniali, vel

tantum consilia aut monita sub nulla culpa obligantia. Ergo.

Insuper, cum multa et minima contineantur in regulis religionum, si religiosi tenerentur sub mortali ad omnia et singula quæ in his continentur, religio foret jugum intollerabile ¹, et status religionis, qui debet esse securior quam status sæcularis, foret isto periculosior et periculosissimus.

Dico : In ordine FF. Prædicatorum regula et constitutiones, exceptis votis et præceptis, non obligant ad culpam etiam venialem ; ita ut earum transgressio, exceptis duobus prædictis, non sit culpa nequidem venialis ex genere suo, seu ex parte operis, potest tamen esse culpa ex parte operantis.

Conclusio constat ex prologo constitutionum præfati ordinis § 4, his verbis : « Ut igitur unitati et paci totius ordinis provideamus, volumus et declaramus ut regula nostra et constitutiones nostræ non obligent nos ad culpam, nisi propter præceptum vel contemptum..... Præceptum autem in regula nullum (nisi quando de natura sua est ratione trium votorum vel divinæ aut ecclesiasticæ legis) contineri volumus et declaramus : et idem in constitutionibus, nisi ubi ponitur sententia excommunicationis, aut formaliter exprimitur per verbum *præcipimus in virtute sanctæ obedientiæ*. Et hoc idem in ordinationibus et prælatorum verbis et litteris intelligi volumus ».

Idem dic de quacumque alia religione habente simul statutum ; ut est Societas Jesu, teste Sanchez et Palaus, ordo Minimorum, teste Passarel, et forte alii quidem ordines.

Neque obstat quod in regula S. Augustini, quam profitetur ordo Prædicatorum, dicatur : « Hæc sunt quæ, ut observetis, præcipimus ». Quia verbum *præcipimus* non sumitur hic stricte pro præcepto rigore, sed late pro monitione, ordinatione, statuto, etc. Idque indicant multitudo et parvitas rerum quæ in ea regula continentur. Quod si contendas hoc verbum rigore accipi, resp. hanc regulam sub isto rigore non esse in ordine Prædicatorum receptam, sed ea tantum conditione ut non obligaret ad culpam, nisi in casibus in constitutione expressis, ut patet ex prologo citato.

Neque etiam obstat quod in constitutionibus ejusdem ordinis habeantur specialia capitula, de levi et gravi, graviori, gravissima culpa, et in capitulis de levi et gravi culpa, multa

¹ Q. 186. a. 9. o. — ² *Ibid.*

¹ Q. 186. in Arg. s. c.

levia contineantur, quæ non essent culpæ, nisi essent prohibita per constitutiones: non obstat, inquam, quia, ut advertit Cajetan hic, hæc constitutio in prologo, quæ eximit transgressores a culpa, edita fuit in secundo capitulo, generalissimo, anno 1237 postjam editas constitutiones, et ideo remanserunt ista capitula sub nominibus levis aut gravis culpæ. Insuper in eodem prologo § 6, legitur:

« Statuimus etiam quod tam in constitutionibus quam extra, quidquid, non secundum se mortale, mandatur sub quacumque pœna, nisi excommunicationis, ad solam pœnam obliget, non obstante quod in capitulo de graviori culpa dicitur: « Ut qui membrum diaboli culpam perpetrando non erubuit fieri ». Ex quo evidenter patet quod in illis capitulis nomen *culpæ* sumatur large pro quacumque transgressionem.

Dixi 1° *hujusmodi regulam et constitutiones obligare ad pœnam*: intellige obligationem ad pœnam sub culpa; quia, hoc ipso quo decernunt se non obligare ad culpam, sed ad pœnam, excipiunt transgressionem pœnæ subeundæ ab ipso generali statuto non obligandi ad culpam.

Utrum vero religiosus teneatur sub culpa, pœnam a lege taxatam sponte et ex se subire absque mandato, seu saltem declaratione prælati? Affirmat Passerinus. At quo fundamento non video: sufficienter enim habetur obligatio sub culpa subeundi pœnam, quando aderit mandatum, seu saltem declaratio superioris eam esse subeundam.

Insuper sententia Passerini videtur aperte pugnare contra jus et usum.

Contra jus: quia in eodem prologo, eodem § 4, sic habetur: « Pœnis tamen absolutionis ab officio, privationis vocis activæ, vel passivæ, gravioris culpæ et aliis majoribus (quantumcumque tam in constitutionibus quam extra, ipso facto sint incurrendæ) nisi sit pœna excommunicationis latæ sententiæ, nullus sit subjectus, nisi superveniat declaratio prælati in particulari respectu hujus, quantumcumque etiam notorium facti vel juris, aut utriusque interveniat ».

Contra usum, quia inauditum puto, in ordine S. Dominici, quod religiosus qui v. g. septies silentium fregerit inter duo capitula, sponte et ex se, absque mandato, aut saltem declaratione prælati, in uno prandio sedeat in terra, ut statuitur in dictis constitutionibus dist. 1. cap. 12. §. 2, et plura alia similia.

Dixi 2° *transgressionem regulæ et constitu-*

S.—THOM. TOM. V.

tionum hujusmodi non esse culpam ex parte operis, posse tamen esse culpam ex parte operantis: et hoc triplici modo, inquit S. Th. ¹, scilicet ex negligentia, libidine et contemptu. Explicatur.

Ex negligentia, cum quis absque rationabili causa seu fine honesto, movetur ad non implendum statutum; censetur enim negligi statutum seu lex, quando sine rationabili causa non servatur; agere autem etiam in indifferentibus absque rationabili causa est peccatum veniale.

Quod si ex honesto fine et rationabili causa regulam transgreditur, non solum non peccat, sed facit actum virtutis; virtus enim est agere ex motivo honesto indifferentia, qualis est in casu transgressio legis quoad substantiam, vi decreti non obligantis ad culpam.

Sed statim insurgit difficultas, quomodo obligatur ad pœnam ille qui non solum non peccat, sed facit actum virtutis, pœna enim non debetur nisi culpæ.

Resp. pœnam hic non sumi specialiter pro vindicta peccati, sed communiter pro pœnalitate, ad quam quis sponte ex pacto se obligavit, quod potest contingere etiamsi actus aut omissio ex qua contrahitur hæc obligatio sit virtuosa; sic v. g. in contractu in quo maneat libertas a culpa aliquid agendi vel non agendi, cum pacto tamen ut qui omittit solvat tantum; si omissio fiat ex motivo honesto erit virtuosa, et tamen omittens tenebiturolvere summam conventam: similiter inter religionem et religiosum initur contractus servandi regulam, sic tamen ut qui non servat sit liber a culpa, sed teneatur subire talem pœnam: unde qui omittit servare regulam ex fine honesto, v. g. qui frangit silentium ut consoletur amicum afflicto, virtuose agit, et tamen tenetur subire pœnam conventam, nisi forte sit talis causa, ut merito præsumatur in ea superior dispensare in lege, aut per episcopiam intelligatur in hoc casu regulam non obligare.

Ex libidine. Libido seu cupiditas est inordinata voluntas qua aliquid concupiscitur plusquam dictat recta ratio: est ex genere suo peccatum veniale. Unde religiosus qui v. g. ex sensualitate seu nimia cupiditate cibi violaret jejunium regulare, aut ex nimia curiositate seu loquacitate frangeret silentium, peccaret venialiter.

Ex contemptu ². Tunc aliquis transgreditur regulam ex contemptu quando voluntas ejus

¹ Q. 186. ad 1. — ² *Ibid.* ad 3.

renuit subjici ordinationi legis et ex hoc procedit ad faciendum contra illam; si enim propter aliquam causam particularem, puta concupiscentiam, vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statutum legis, non peccat ex contemptu, sed ex aliqua alia causa, etiamsi frequenter ex eadem causa, vel alia simili legem transgrediatur; frequentia tamen peccati dispositive ad contemptum inducit.

Duplex autem debet distingui contemptus, perfectus et imperfectus. Perfectus est quando quis renuit in toto subjici superiori vel legi et transgressio ex tali contemptu procedens, etiam in re levi est semper peccatum mortale; quia licet res sit levis, intentio tamen qua directe tendit contra totam superioritatem, importat gravem injuriam. Imperfectus contemptus est quando quis renuit subjici superiori vel legi, in aliqua re tantum, sive gravi, sive levi, paratus ipsi obedire in aliis: transgressio ex tali contemptu, si sit in re gravi est mortalis, si in re levi est venialis.

Petes 1° utrum in ordine Prædicatorum præceptum non impositum sub hac forma: *Præcipimus in virtute sanctæ obedientiæ*; sed sub alia æquivalenti, puta, *in virtute Spiritus sancti, sub formali præcepto*, vel simili, obliget sub mortali?

Resp. Ledesma et Sanchesium tenere partem affirmativam: quia cum prælatus habeat jus obligandi et præceptum nihil sit aliud quam ejus absoluta voluntas sufficienter significata subdito, nihil interest quod prælatus utatur hac vel illa forma, si sufficienter suam voluntatem absolutam manifestet.

Verum Passerinus mordaciter tenet partem negativam ex illo textu prologi constitutionum ejusdem ordinis § 4: « Præceptum autem in regula nullum.... contineri volumus et declaramus; et idem in constitutionibus, nisi ubi ponitur sententia excommunicationis, aut formaliter exprimitur per verbum *præcipimus in virtute sanctæ obedientiæ*. Et hoc idem in ordinationibus et prælatorum verbis et litteris intelligi volumus ». Ex quo sic arguit. 1° Lex ista non est affirmativa, sed negativa, concepta per hanc vocem *nullum* quæ

universalissimam negationem importat et significat quod sub quacumque alia forma verborum concepta ordinatio prælati, vel statutum, non sit rigorosum præceptum, nec habeat vim obligandi. 2° Illa constitutio vult quod in ordine Prædicatorum, nulla forma verborum æquivaleat huic, scilicet: « Præcipimus in virtute sanctæ obedientiæ »; voluit enim constitutio tollere omnem ambiguitatem, difficultatem et scrupulum, et quod omnino manifestum sit quando prælati præcipiunt, et ideo non vult prælatis licere uti alia forma etiam æquivalenti.

Unde ad rationem sententiæ oppositæ, negat suppositum; quoniam in hoc ordine, voluntas prælati, ut obligans sub mortali, non potest sufficienter innotescere per alia verba, cum lex omnia alia verba reddat insufficientia ad id præstandum.

Hæ rationes habent suam probabilitatem, et licet forte non plene convincant, juvant saltem ut prælati ad cautelam non omittant in suis præceptis hæc verba: *In virtute sanctæ obedientiæ*.

Petes 2° utrum religiosus eodem genere peccati gravius peccet quam sæcularis?

Resp. peccatum religiosi esse gravius diversimode¹. 1° Si sit contra votum et simul contra legem Dei vel Ecclesiæ, puta si fornicetur aut furetur; tunc enim præter malitiam luxuriæ aut injustitiæ includit malitiam luxuriæ aut injustitiæ includit malitiam sacrilegii. 2° Ratione majoris ingratitude propter majora beneficia a Deo accepta. 3° Ratione scandali, si peccatum ejus sit publicum; quia ad vitam religiosi, ut ad exemplar virtutum respiciunt sæculares.

Aliunde tamen peccatum religiosi est levius²: quia, si sit veniale, quasi absorbetur multitudo bonorum operum quæ facit; si vero sit mortale, facilius et citius ab eo resurgit, tum propter consuetudinem rectæ intentionis, quæ licet sit ad horam interrupta, facilius per Dei gratiam reparatur ex restantibus reliquiis pristinæ pietatis: tum quia ad resurgendum juvatur a fratribus per salubres exhortationes et ferventes preces.

¹ Q. 186. a. 10. o. — ² *Ibid.*

DISSERTATIO II.

De clausura tam religiosorum quam monialium.

Cum clausura, ut jam observavimus, sit inducta pro melius servandis votis, præsertim voto continentiae; præcedenti dissertationi, ubi egimus de votis, dissertationem de clausura subjicio.

Spectari autem potest clausura, vel quoad egressum religiosorum et monialium e monasterio, vel quoad ingressum mulierum in monasterium virorum, et ingressum virorum et mulierum in monasterium monialium. Unde sit

ARTICULUS I.

DE CLAUSURA RELIGIOSORUM QUOAD EGRESSUM.

Nota 1°: Clausura dicitur a claustro; clausura autem et monasterium pro eodem sumuntur apud canonistas, et est locus in quo clauduntur religiosi et moniales, ad quietius Deo vacandum. Sumitur etiam pro obligatione non egrediendi e monasterio et non ingrediendi monasterium sine licentia.

Nota 2°, non esse eandem rationem clausuræ respectu egressus religiosorum e monasterio, et respectu ingressus mulierum in monasterium. Etenim respectu mulierum ingredientium, ecclesia, chorum, sacristia, atrium seu locutorium, non sunt intra clausuram: respectu vero religiosorum egredientium, ista loca sunt intra clausuram; sicut enim mulier ingrediens ecclesiam, chorum, sacristiam, locutorium, non dicitur ingredi clausuram, ita religiosus vadens ad ista loca, non dicitur egredi e clausura.

Nota 3°, etiam esse aliam rationem clausuræ religiosorum et clausuræ monialium. In clausura religiosorum idem locus potest esse extra clausuram respectu ingredientium, et intra clausuram respectu egredientium, ut patet ex præcedenti notamine; ita ut mulieres

et religiosi possint esse simul in eodem loco absque violatione clausuræ. At vero in clausura monialium idem locus non potest esse extra clausuram respectu sæcularium ingredientium et intra clausuram respectu monialium egredientium; sed quicumque locus ad quem accedere possunt sæculares, ut ecclesia exterior, locutorium exterius, sit extra clausuram respectu monialium egredientium et quicumque locus ad quem accedere possunt moniales est intra clausuram respectu sæcularium ingredientium. Ita ut moniales et sæculares non possint accedere ad eundem locum absque violatione clausuræ.

Id eruitur ex bulla *Deo sacris* Greg. XIII data 1572, § 6 *Cæterum*, ubi sic statuitur: « Declaramus præterea nullis monialibus etiam tertiariis licere habere ostium per quod ex monasterio introiri possit in ipsarum monialium ecclesiam exterioriorem, in quam sæcularibus ad Missas et divina officia patere solet aditus, sed omnino muro obstruendum: neque illidem licere monialibus etiam tertiariis egredi janua monasterii, quæ est pro clausura ipsius monasterii, etiam ad claudendum aliam ulteriorem januam, per quam patere solet aditus sæcularibus venientibus, vel ad rotam, vel ad crates, seu loca colloquiis destinata, quæ vulgo parlatoria vocantur, vel ad pulsandam ipsam januam clausuræ, quæ loca, cum saltem pro causis prædictis patere solent sæcularibus, extra clausuram censi debent, etiam tempore quo clausa sunt ». Ex quo inferunt generaliter auctores ea omnia loca ad quæ sæcularibus patet liber aditus esse extra clausuram respectu monialium egredientium, et vicissim ea omnia loca ad quæ monialibus patet liber aditus esse intra clausuram respectu sæcularium ingredientium: ita ut sine violatione clausuræ, nec sæculares accedere possint ad ea loca ad quæ

accedere possunt moniales, nec moniales ad ea loca ad quæ accedunt sæculares.

Dico 1° : Exitus e monasterio sine licentia superioris, non videtur prohibitus religiosis jure communi. Quamvis enim causa 19. q. 4, multis canonibus prohibeatur exitus monachis, non tamen prohibetur ut exitus simpliciter, sed ut talis exitus, nempe ad malum finem, seu ad exercenda munia ecclesiastica, tunc monachis interdicta. Concilium Tridentinum sess. 25. a. 4, *de Regularibus*, prohibet quidem religiosis, « a suis conventibus recedere » sine licentia, sed recessus importat non simplicem exitum, sed exitum ad multam distantiam et multum tempus. Quantum ad constitutionem Clementis VIII *de Reformatione regularium*, confirmatam ab Urbano VIII qua exitus simplex prohibetur, videtur in multis casibus non esse usu receptam.

Dico 2° : Egressus e monasterio sine licentia est prohibitus religiosis ex usu et consuetudine. Patet ex praxi omnium religionum, in quibus hujusmodi egressus semper habitus fuit ut res gravis et gravi pœna mulctatus.

Dico 3° : Supposita institutione et professione vitæ cœnobiticæ, ejusmodi egressus sine licentia, non solum usu et consuetudine, sed etiam jure naturali videtur prohibitus. Quia religio cœnobitica est cœtus virorum in eodem loco sub obedientia superioris viventium : atqui, juxta S. Th. hic q. 186. art. 5. ad 4, votum obedientiæ se extendit ad dispositionem totius vitæ humanæ, ita ut religiosus teneatur obedire pro quocumque loco tempore : ergo vi status cœnobitici et voti obedientiæ religiosus non potest exire e cœnobio nisi sciente et consentiente superiore, alioquin exit ab obedientia quam vovit, cum se ponat in statu in quo superior non potest pro eo tempore illi præcipere.

Hinc inferes egressum ejusmodi sine licentia, etiam abstrahendo a pravis circumstantiis, puta contemptu, malo fine, scandalo, gravi damno, et simul præscindendo a specialibus statutis religionum, in quibus magis vel minus stricte clausura præcipitur, esse secundum se peccatum mortale ex genere ; utpote contra votum obedientiæ et justitiam prælato debitam. Hoc ipso enim quo religiosus vi voti obedientiæ se obligat ad obediendum prælato pro omni loco et tempore, simul se obligat ad non recedendum a statu et loco obediendi, quod facit, si e monasterio, quod est locus obedientiæ, recedat prælato nesciente et non consentiente.

Fit autem veniale ex levitate materiæ, ut si egressus, seclusis malis circumstantiis, fiat de die, ad breve tempus. Censent Donatus et Passerinus duos vel tres dies esse breve tempus : si sit ad diuturnius reputabitur egressus fugitivus. Dicitur autem religiosus fugitivus qui ad notabile tempus exit sine licentia e monasterio, cum animo redeundi. Apostata dicitur qui exit sine animo redeundi, etiamsi retento habitu.

Nullum autem erit peccatum exire e monasterio sine licentia, imo ea denegata, si sit gravis et manifesta necessitas exeundi, quæ moram non patitur, ut ad absolvendum moribundum : tunc enim superiore locali irrationabiliter recusante, adest præsumpta licentia juris et majorum superiorum.

Petes utrum egressio furtiva et nocturna sit semper peccatum mortale ?

Resp. partem affirmativam a multis teneri : quia ex Clemente VIII est casus reservabilis ; non reservantur autem nisi peccata mortalia.

Id tamen videtur dubium Passerino, si agatur de egressione præcise furtiva et nocturna, secluso pravo fine, scandalo, infamia religionis et omni alia prava circumstantia, quia existere per unam noctem extra monasterium inscio superiore, non videtur materia gravis. Ideo autem est reservabilis, quia regulariter ex aliqua mala circumstantia est peccatum grave, et præsumptive est tale.

Porro egressio dicitur *furtiva* quæ fit sine licentia superioris, etiamsi ab aliis sciatur. Dicitur *nocturna*, quæ fit integra nocte, et non in crepusculis ; quia de ratione noctis est totalis absentia lucis. Addit Passerinus, quod etsi fiat de nocte, sed ante totalem et ultimam clausuram portarum (ut dum in hyeme non clauduntur statim ab initio noctis) et fit re-ditus antequam portæ ultimo et totaliter claudantur, non debeat censeri nocturna egressio quoad reservationem ; quia hoc tempus est velut complementum diei concessum exitui ad negotia ; et ideo talis brevis egressio debet reputari inter diurnas in materia odiosa qualis est reservatio casuum.

ARTICULUS II.

DE CLAUSURA RELIGIOSORUM QUOAD INGRESSUM.

Dico : Prohibitum est mulieribus quibuscunque usum rationis adeptis sub pœna excommunicationis latæ sententiæ Papæ reser-

valæ, ne accedant aut præsumant ingredi monasteria religiosorum, nisi in certis casibus : ipsis vero religiosis, ne illas introducere, admittereve præsumant, sub pœna privationis officiorum quæ in præsentia obtinent, et inhabilitatis in posterum ad illa et alia omnia, et suspensionis a divinis ipso facto, sine alia declaratione, incurrenda.

In probationem hujus conclusionis proferruntur bulla S. Pii V *Regularium personarum* data Romæ 23 octobris 1566, et bulla Gregorii XIII *Ubi gratiæ* data Romæ idibus junii 1575. Sed veritas est quod istæ bullæ, illorum verbis præcise sistendo, non loquantur de quibusvis mulieribus, sed de iis solum quæ sub prætextu quorundam privilegiorum ingredi præsumunt : unde illis præcise stando, non probatur integre conclusio.

Verum Pius V in altera bulla, *Decet Romanum Pontificem* data Romæ 16 julii 1570, apud Confettium pag. mihi 147 edit. Colon., declarat mentem suam in priori bulla, fuisse comprehendere, non solum mulieres habentes seu prætendentes habere privilegia ingrediendi monasteria, sed etiam omnes et quascumque alias tam in genere quam in specie : nihil autem tale habemus ex Gregorio XIII licet quidam dicant sic etiam explicuisse suam mentem, sed id neque certum est, neque authenticum. Unde solum utrique bullæ Pianæ insitemus, ommissa quoad generalitatem mulierum bulla Gregoriana, maxime cum contineat aliquid quod non continetur in bullis Pianis; subjicit enim excommunicationi Papæ reservatæ non solum mulieres ingredientes, sed etiam prælatos ingredi facientes aut permittentes, quod non habent bullæ Pianæ.

Porro tota nostra conclusio in hac utraque bulla Piana continetur : unde indiget tantum explicatione. Itaque

Dicitur 1° *Mulieribus quibuscumque*, id est, *cujuscumque status, gradus, ordinis et conditionis et quacumque dignitate ac præeminentia præditis, etiam comitissis, marchionissis, ducissis* : sunt verba bullæ. Non nominantur imperatrices et reginæ, nec earum filiæ : unde et propter maximam earum dignitatem, auctores communiter eas excipiunt cum suis sequacibus. Idem eisdem rationibus quidam censent de principissis. Quantum ad fundatrices quidam eas etiam excipiunt; tum eadem ratione, quia non nominantur; tum quia domum suam ingrediuntur. Alii autem non excipiunt.

Dicitur 2° *usum rationis adeptis*; quia puellæ ante usum rationis, cum ad peccatum incitare

non valeant, quod intendit vitare summus Pontifex; et ideo respectu illorum cesset finis legis, possunt intrare. Non tamen adultæ, factæ, quia, licet non sint præcepti capaces et ideo non peccent intrando, peccant tamen et pœnis subjiciuntur qui introducunt; quia movere possunt ad peccatum.

Dicitur 3° *sub pœna excommunicationis latæ sententiæ Papæ reservatæ*, a qua tamen absolvere possunt extra Italiam confessarii Mendicantium, vi suorum privilegiorum.

Dicitur 4° *ne audeant vel præsumant*, id est ex malitia et certa scientia; id enim importat audacia et præsumptio : mulier ergo quæ ignoraret, etsi vincibiliter, hanc prohibitionem, vel bona fide aut ex simplicitate crederet id non esse malum; nec censuris obnoxium, etsi forte posset peccare venialiter, non tamen incurreret excommunicationem, cum non feratur nisi in contumaces, præsertim ista; quia dicitur in bulla : « Postquam harum litterarum notitiam habuerunt ». Unde raro mulieres ingredientes monasteria religiosorum incurrunt excommunicationem.

Dicitur 5° *ingredi monasteria religiosorum*. Nomine monasterii intellige tantum claustrum, dormitorium, seu domum et officinas interiores : sic declararunt summi Pontifices Innocentius V, Nicolaus III, et Gregorius IX, in expositione Regulæ Minorum vetantis dictum ingressum. Et in constitutionibus nostris dist. 2, cap. 1. § 5, simpliciter dicitur : *Mulieres cloustrum, vel oratorium, vel alias officinas nostras nunquam ingrediantur*. Unde ecclesia, chorus, locutorium, sacristia, chors (*basse-cour*), officinæ exteriores adjectæ monasterio, non sunt intra clausuram respectu mulierum ingredientium, si ad hæc loca pateat aditus non transeundo per monasterium.

Difficultas est de horto contiguo qui continetur intra ambitum muri continui et deservit deambulationi religiosorum.

Resp. ex laudatis Pontificibus probabiliter non esse intra clausuram respectu mulierum ingredientium, si ad illum ingrediantur non transeundo per monasterium; quia neque est claustrum, neque dormitorium, neque domus, neque officina interior.

At dices : Gregorius XIII in sua bulla de qua supra prohibet intrare *monasteria et loca*; hortus autem est locus monasterii : ergo.

Resp. : Præterquam quod hæc bulla, ut jam dixi, non spectet nisi mulieres quæ sub prætextu alicujus indulti præsumunt intrare per monasteria et loca, nihil aliud importatur

quam quæ diximus ex prælaudatis Pontificibus, scilicet claustrum, dormitorium seu domus et officinæ interiores; alioquin si etiam intelligat hortum, quia est locus monasterii, eadem ratione debes intelligere ecclesiam, chorum, sacristiam, locutorium, etc.; sunt enim etiam loca monasterii, sicque ea contineri intra clausuram, quod est falsum.

Inferes: Ergo etiam hortus monialium monasterio contiguus et earum ambulationi et recreationi deserviens erit extra clausuram respectu sæcularium ingredientium præsertim cum Nicolaus III, cap. *Exiit* de Verborum significationibus in 6, § *Denique*, cui innititur resolutio nostra, loquatur de monialibus, cum dicit: « Et nomine monasterii, volumus claustrum, domos et officinas interiores intelligi ». Atqui falsum consequens; certum est enim hortum monialium, monasterio contiguum, earum deambulationi servientem, esse intra clausuram respectu sæcularium ingredientium: ergo.

Resp.: Esto forte posset admitti illatio sistendo bullæ Nicolai III, secus tamen attento jure posteriori Gregorii XIII, qui bulla *Deo sacris*, de qua notamine 3º art. 1 hujus dissert. declarat omnia loca, ad quæ sæcularibus patet liber aditus, esse extra clausuram respectu monialium egredientium, et vicissim omnia loca ad quæ monialibus liber patet accessus, consequenter hortum deservientem earum recreationi, esse intra clausuram respectu sæcularium ingredientium. Vide bullam loco citato.

Oppones tandem usum communem, juxta quem hortus contiguus reputatur intra clausuram, ab eoque ideo arcentur fœminæ.

Resp. 1º falso supponi universaliter hunc usum communem: nam Joannes Delacroix, Hispanus, dicit usum esse contrarium. Et Passerinus refert Romæ in conventu S. Xisti hortum contiguum, valde amplum, intra ambitum ejusdem muri contentum, per simplicem sepem, seu fossam in duas partes dividi, et unam partem locari sæcularibus, ad quam tamen etiam accedere possunt religiosi.

2º Esto in aliquibus locis iste usus sit communis; vel oritur ex opinione plurimorum, quod hortus contiguus, vi legis contineatur sub clausura respectu mulierum ingredientium, quod cum, secundum nos, fundetur in falsa præsumptione legis non obligat; vel oritur ex eo quod sit magis decens et magis conveniens ad removendum periculum et occa-

sionem peccandi, quamvis non censeatur intra clausuram, quem usum maxime probo et sedulo servandum consulo. Cæterum in propositam sententiam eo facilius adducor, quod cum leges clausuræ sint pœnales et in materia odiosa, sint potius restringendæ quam extendendæ. Hæc tamen, salvo meliori judicio.

Item nomine *monasterii* non intelliguntur, nec ideo legibus clausuræ adstringuntur hospitia, prioratus, vicariatus, et similia loca, in quibus divinum Officium non celebratur communiter.

Denique notandum usu receptum esse, quod clausura tam religiosorum quam monialium, non sit observanda quoad ingressum, quando per destructionem muri aut parietis, vel per aliquid aliud est fracta. Exoticum plane nobis videtur quod Pontas vº *Monastère* casu 6, dicit hunc usum seu consuetudinem esse abusum; quia, inquit, est contraria constitutionibus canonicis: quasi vero consuetudo non possit præscribere, et quotidie non præscribat contra constitutiones canonicas. Id negare, est negare principium ab utroque jure canonico et civili, a S. Thoma et ab omnibus theologis unanimiter assertum atque quotidianæ experientiæ aperte contradicere. Numquid enim in omnibus regnis, maxime in christianissimo Galliæ regno, vigent usus et consuetudines contrariæ variis Constitutionibus canonicis tum Pontificum cum conciliorum.

Dicitur 6º, *nisi in certis casibus*. Possunt enim mulieres licite et libere ingredi claustra et loca regularia religiosorum, quando in eis Missa et alia divina officia celebrantur, dum processiones fiunt (consequenter dum deferitur processionaliter Viaticum ad infirmum), quando Christi fidelium cadavera ibi sepe-liuntur, ac etiam pro eis suffragia fiunt: quando in eis verbum divinum annuntiatur: item quando est tantus concursus populi, ut ecclesiæ porta non sufficiat ad commodum ingressum et egressum; tunc enim licet mulieribus ingredi vel egredi per portam claustri, recto tamen tramite. Hi omnes casus continentur in laudata bulla S. Pii V *Decet Romanum Pontificem*.

Verum circa hæc dubitatur 1º utrum superior possit instituere processionem eo fine ut mulieres ingrediantur? 2º utrum mulieres possint intrare ante tempus celebrationis officii et ipso peracto ibi manere? 3º utrum possint progredi ad alia loca?

Resp. ad primum, superiorem id non posse quia abuteretur sua potestate. Ita communiter. Videtur quod neque ipse, neque mulieres intrantes, incurrerent pœnas, quia non agunt contra legem; imo quod neque mulieres peccent, quia non ad ipsas pertinet judicare de justitia processionis, et utuntur jure suo.

Ad secundum, cum mulieres non possint esse in dictis locis, nisi quando divina officia celebrantur, peccant si notabiliter tempus præveniant, aut eo peracto notabiliter remaneant; secus, si neque anticipatio, neque mora sit notabilis; quia res morales non consistunt in indivisibili, sed admittunt latitudinem moralem ad arbitrium prudentum.

Ad tertium, pariter peccant progrediendo ad alia loca; quia ipsis tantum conceditur ingredi loca, ubi celebrantur divina officia.

Quantum vero ad excommunicationem, existimo quod in hoc ultimo casu, neque in præcedenti saltem diuturnioris moræ, non incurrant; quia videtur lata tantum in ingredientes indebite, non autem in ingressas debite, diutius commorantes, aut ultra progredientes. Ita Bonacin. q. 5. de *Clausura*, puncto 4, n. 16.

Id quidem negant quoad ultimum casum Diana et Donat; quia, inquiunt, S. Pius V non solum prohibet ingredi januam, clausuram, sed etiam officinas interiores. At falluntur. S. Pius V in prima bulla, *Regularium personarum*, prohibet mulieribus sub pœna excommunicationis simpliciter, *ne dictas domos et monasteria* ingredi audeant: quæ autem semel ingressæ, ad ulteriora loca progreditur, non dicitur ingredi domum vel monasterium, sed ipsum perlustrare. In altera vero bulla *Decet Romanum Pontificem*, nihil habet de excommunicatione.

Insuper possunt mulieres ingredi in casu veræ necessitatis, ut si deficientibus medicis, mulier perita posset succurrere religioso infirmanti; aut si quæsitæ ad necem, non posset aliter evadere quam intrando monasterium: præceptum enim ecclesiasticum in his et similibus casibus non obligat.

Dicitur 7° *ipsis vero religiosis prohibitum est, ne illas introducere, admittere vel præsumant*. Censentur autem introducere, admittere vel qui cooperantur ad ingressum, portam aperiendo, claves præbendo, jubendo, consulendo, impellendo, imo et non impediendo si sit prælatus, aut janitor qui custodiam portæ habeat.

Quidam censent quod ingressas detinere saltem diutius confabulationibus aut deam-

ulationibus, sit illas admittere; latius enim, inquiunt, patet admittere quam introducere. Equidem fateor quod sic diutius detinendo, ingressas admittant et peccent; non tamen admittunt ingredientes sicut censeretur admittere qui urbane reciperet eas ad portam; et ideo existimamus quod non incurrant pœnas, quæ videntur tantum latæ in eos qui vel introducunt, vel ingredientes admittunt. Ita Sanchez, Portel, Merolla, Tamburnibus, Pellizz apud Donatum, tom. 3. tract. 5 q. 9.

Dicitur 8°, *sub pœna privationis officiorum quæ in præsentia obtinent et inhabilitatis in posterum ad illa et alia omnia, et suspensionis a divinis ipso facto sine alia declaratione incurrenda*.

Nomine officii communius intelligitur, officium habens superioritatem et jurisdictionem, ut provincialatus et prioratus, non autem simplex officium sine superioritate, ut sunt officia procuratoris, lectoris, prædicatoris, superioris præsentis prælato: quia sic declaravit Sixtus V in constitutione circa illegitime natos. Et quamvis ibi dicat: «Declaramus, hac in re de qua agitur, appellatione dignitatum, etc.»; quasi significaret se loqui tantum de isto casu et de ista constitutione a se edita et non de aliis, a se vel ab aliis editis aut edendis; auctores tamen communius extendunt ad alios casus, et ad alias constitutiones.

Suspensio a divinis officiis, est suspensio ab exercitio ordinum. Unde qui in illa suspensione exerceret ex officio actum ordinis quem habet, etiamsi minoris, ut cantare epistolam, evangelium, collectas in choro ut hebdomadarius, celebrare Missam, administrare sacramenta, cereos deferre ut accolytus, etc., peccaret mortaliter et incurreret irregularitatem. Dixi, *qui exerceret ex officio*, quia sine peccato et irregularitate exercere potest ut laicus, si a laico exerceri possunt, ut cereos deferre, cantare epistolam sine vestibus sacris.

Joannes Delacroix et Donat volunt quod suspensi a divinis etiam suspendantur ab officiis, quæ non sunt annexa ordinibus, sive intra sive extra ecclesiam fiant, exceptis horis canonicis quas privatim recitare tenentur: unde, juxta illos, qui suspensus a divinis, psalleret in choro, cantaret responsoria, litanias, baptizaret, sine solemnitate more laicorum, audiret Missam, sacramenta reciperet, acceptaret electionem, etc., peccaret mortaliter, non tamen incurreret irregularitatem, quia hæc non sunt actus ordinis. At contra

sunt Bonacina disp. 3, puncto 2, n. 15. et bene. Id enim nullibi in jure reperitur et videtur alienum a definitione suspensionis in genere; definitur enim suspensio: « Censura ecclesiastica privans clericum usu potestatis seu juris ecclesiastici »; in his autem actibus nulla potestas aut jus ecclesiasticum exercetur. Et unde, quæso, habent quod suspensus magis teneatur recitare horas canonicas, quam audire sacrum in die festo.

Petes 1º utrum istæ pœnæ incurrantur ante sententiam judicis?

Resp. excommunicationem et suspensionem, quia sunt censuræ, incurruntur ante sententiam judicis; aliæ autem pœnæ non incurruntur ante sententiam judicis, non solum quia inhumanum foret hominem teneri se sponte prodere, se infamare et se bonis habitis privare, sed etiam quia est communis praxis e' communis auctorum sententia, nec aliter hæ et similes leges sunt usu receptæ. Neque obstat quod ponatur, *absque alia declaratione*; id etiam spectat pœnam, non culpam aut factum, ita ut sensus sit, absque alia declaratione pœnæ, non tamen absque alia declaratione facti, cui est annexa pœna.

Petes 2º quis possit absolvere ab istis censuris?

Resp. confessarios Mendicantium extra Italiam vi privilegiorum posse absolvere, ab excommunicatione etsi reservata et a suspensione. Alias autem pœnas, scilicet privationis officiorum et inhabilitatis ad illa et alia, utpote non reservata, tollere possunt prælati Mendicantium; quia, cap. *At si clerici* de Judiciis, dicitur quod in adulterio et minoribus delictis (qualis est ingressus prohibitus in monasteria) potest episcopus dispensare cum clericis, peracta pœnitentia, in pœnis talium delictorum, quando istæ pœnæ non reservantur: prælati autem Mendicantium habent respectu suorum subditorum jurisdictionem quasi episcopalem, sive sunt eis æquipollentes episcopi.

Petes 3º ad quem pertineat designare terminos clausuræ?

Respondetur communiter pertinere ad prælatos religiosorum; quia sunt illorum iudices ordinarii et pastores. Ita Confettius, Suarez, Naldus, Lezana, quos citat et sequitur Donat tom. 1, p. 2, tract. 3, q. 3. Id tamen intelligendum est, salvo legibus canonicis clausuræ: unde prælatus non potest ponere extra clausuram claustrum integrum, dormitorium et officinas interiores; quia hæc de jure continentur intra clausuram: sed posset, meo

saltem iudicio, ponere extra clausuram, quædam alia loca ad quæ pertinet aditus per proprias portas, sine transitu per claustrum, dormitorium aut officinas interiores, ut sunt v. g. area postica seu chors, pars horti, etiam in eorum sententia qui tenent hortum esse in clausura, ut patet ex Passerino supra laudato: item quædam officinæ hoc sensu exteriores, quod a via publica immediate sit aditus, propter quædam opera fœminis propria et quæ a viris commode fieri non possunt; sicque videmus esse in usu in pluribus locis.

Petes 4º utrum sepes possint esse termini et limites clausuræ?

Resp. sub distinctione. Respective ad egressum religiosorum e clausura, sepes possunt esse termini et limites clausuræ, ita ut totum quod intra sive muros, sive sepes, sive circumferentiam continuam conventus continetur, censeatur respective ad egressum religiosorum, esse intra clausuram: quia totum est veluti sub oculis superioris, qui ad omnem locum facile potest accedere, neque extra ejus potestatem ponitur, qui est intra septa conventus. Imo addit Passerinus, quod ad virorum clausuram respectu egressus, sufficiat quod quomodo-cumque sit a superiore designata, etiam sine muro aut sepe; quia linea a superiore descripta sufficit ut in virtute obedientiæ contineat religiosos, ne illam transgrediantur sine licentia.

At vero respective ad ingressum mulierum in monasteria religiosorum et virorum ac mulierum in monasteria monialium, videtur non sufficere sepes, sed requiri muros aut parietes ad clausuram; ita tenet Donat: et ratio est, quia in concilio Aquisgrano, sub Ludovico primo imperatore, statutum est ut « claustra... firmis undique circumdant munitionibus, ut nulli omnino intrandi aut exeundi, nisi per portam, pateat aditus »; ad quod ordinarie non sufficiunt sepes, quas facile est plerumque, vel frangere, vel aperire, vel transilire; atque hic videtur sensus communis. Non enim, puto, mulieres quæ locum monasterii sepibus tantum clausum intrant, censent clausuram violasse.

ARTICULUS III.

DE CLAUSURA MONIALIUM QUOAD EGRESSUM.

Dico: Nemini sanctimonialium licet post professionem exire e monasterio, etiam ad breve tempus, quocumque prætextu, nisi ex

aliqua causa legitima ab episcopo approbanda, indullis quibuscumque et privilegiis non obstantibus. Ita in terminis concil. Trid. sess. 25, de Regular., cap. 5. Aliter egredientes, seu licentiam exeundi quomodocumque concedentes, necnon comitantes, ac illarum receptorices personæ, sive laicæ aut sæculares, vel ecclesiasticæ, consanguineæ vel non, excommunicationis majoris latæ sententiæ vinculo, eo ipso absque alia declaratione subjacent, a quo præterquam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo absolvi nequeant. Ita S. Pius V, bulla *Decori et honestati* data 1570.

Explicatur. Dicitur 1º *Nemini sanctimonialium*: intellige sanctimoniales præsentis atque futuras cujuscumque religionis et ordinis, tacite vel expresse religionem professas, etiamsi conversas, aut quocumque alio nomine appellentur, etsi ex institutis vel foundationibus, earum regulæ ad clausuram non teneantur, et nunquam in earum monasteriis clausura servata fuerit. Ita in terminis S. Pius V, bulla *Circa pastoralis* data anno 1566.

Intellige etiam tertiarias quæ collegialiter vivunt et emittunt vota solemnia, quia tunc sunt veræ religiosæ. Quæ autem emittunt tantum vota simplicia, hortandæ sunt ut emittant solemnia, et sic clausuræ subjiciantur; quæ renuunt remittendæ sunt, et nulla in posterum recipiatur, nisi emittat vota solemnia, alias nulla sit professio: ex eodem S. Pio V, bulla citata.

Dicitur 2º *exire e monasterio*. Nomine monasterii monialium tam quoad egressum monialium quam quoad ingressum sæcularium, intelligitur illud spatium muro circumseptum, quod intra januam, quæ solet esse semper clausa continetur; ita ut ubicumque esse possunt moniales, illuc ingredi non possint sæculares; et e converso quocumque ingredi possunt sæculares, illuc accedere non possint moniales, ut explicuimus ex Gregorio XIII, a. 1 hujus dissert., not. 3. Vide.

Et talis egressus vel ingressus, si sit completus, ita ut totum corpus egredientis sit extra clausuram, aut totum corpus ingredientis sit intra clausuram, juxta communem sententiam, non admittit levitatem materiæ: 1º quia cum clausura certis terminis definia- tur, tam illos excedit qui ad unum aut alterum passum egreditur vel ingreditur, quam qui longius progreditur; 2º quia respective ad moniales, videtur æquale inconveniens in distantia unius aut alterius passus, ac in majori distantia.

Dixi, *respective ad moniales*; quia scio quosdam non apprehendere tantum inconveniens in clausura virorum, dum introitus sit per portam claustrum; ideoque censent esse levitatem materiæ excusantem a peccato et censuris, si mulier per portam claustrum ingrediat ecclesiam, ubi porta claustrum et porta ecclesiæ non nisi paucis passibus distant. Ita P. Hennon.

Verum dato esse minus inconveniens, subsistit tamen prima ratio, quæ videtur æque militare pro clausura religiosorum ac pro clausura monialium, nisi forte dicas clausuram religiosorum esse minus strictam clausura monialium, et terminos clausuræ religiosorum non esse ita fixe definitos, sicut terminos clausuræ monialium, cum illos et non istos possint prælati extendere aut restringere, imo et ponere partem claustrum extra clausuram. An hæc sufficiant solvendæ primæ rationi? affirmare non ausim: videant oculatiores.

Dicitur 3º *nisi ex causa legitima*. Causas legitimas assignavit et restrinxit S. Pius V, bulla *Decori et honestati*, ad tres, dicens: « Nisi ex causa magni incendii, vel infirmitatis lepræ et epidemiæ ». Sub nomine autem lepræ et epidemiæ, intelligitur omnis morbus contagiosus. Item non obstante dictione taxativa *nisi*, auctores communiter extendunt ad omnes alios casus similes, in quibus eadem vel urgentior ratio militat, et sic usu receptum est. Hinc inferunt moniales posse exire cum licentia superioris: 1º propter ingruens bellum; 2º propter ingentem alluvionem ruinam monasterii minantem; 3º si monialis deputetur ad reformandum vel fundandum monasterium; vel ut sit abbatissa, magistra novitiarum, etc., in alio monasterio, in quo ad hæc munera non habentur idoneæ; 4º si abbatissa vel priorissa teneatur propter feudum præstare juramentum domino sæculari, quod præstare non possit per procuratorem; 5º si velit transire ad aliam perfectiorem religionem vel perfectiorem conventum; 6º si conventus necessitas exigat ut conversæ exeant ad petendas eleemosynas. Quia in his omnibus casibus et similibus agitur de bono communi, et, ut dixi, ita usu receptum est. Quæ autem exeunt propter aliquam ex his causis, ea cessante debent statim moraliter redire ad monasterium. Ita decernunt jura cap. *Pericul os* de Statu regular. in 6., et bulla *Decori et honestati* S. Pii V.

Gravior difficultas est utrum possit concedi licentia moniali exeundi e monasterio, ob

morbum non contagiosum, sed ex quo ipsi imminet periculum vitæ, aut diuturnæ infirmitatis, si in monasterio curari non possit?

Resp. plures affirmare: 1° quia lex humana non obligat, cum tanto detrimento, nisi ubi honor Dei, vel religionis, vel magna boni communis necessitas interveniat, quorum nullum hic reperitur.

Imo nec votum perpetuæ clausuræ quam quædam emittunt, non fit ab eis sub isto rigore, nec habetur in earum regula, sicut habetur in regula Carthusianorum, potius esse moriendum quam manducare carnes. 2° Quia si monialis ab aliquo invaderetur, nec posset aliter periculum evadere, quam exeundo, potest exire juxta communem Doctorum sententiam: ergo pariter in nostro casu, cum par sit ratio. 3° Denique quia, licet Pius V excipiendo tres præfatos casus intenderit solum providere communi incolumitati monialium, non est tamen censendus voluisse excludere ab exceptione casum in quo violaretur jus naturale quod quisque habet ad tuendam propriam vitam; sicut secundum communem sententiam non exclusit, ut modo dicebam, casum quo monialis ab aliquo invaderetur, nec posset aliter evadere quam exeundo.

Cæterum dato id a jure esse prohibitum, videtur illi quoad hoc esse derogatum saltem in his partibus, in quibus videmus passim moniales cum licentia superiorum exire e monasteriis ob infirmitates sibi soli nocivas. Nec inde sequitur inconveniens, quod extollunt adversarii, scilicet inde laxandam omnino clausuram.

Dicitur 4° nisi ex causa legitima ab episcopo approbanda. Approbationem episcopi requiri pro monialibus sibi subjectis, est extradubium, ex textu Tridentini citato in conclusione. Requiritur autem etiam pro monialibus ab episcopi jurisdictione exemptis et solis regularibus subjectis, certum pariter videtur stando bullæ S. Pii V *Decori et honestati*, in qua præcipitur licentiam egrediendi pro monialibus regularibus subjectis dandam esse a superioribus ordinis et ab episcopo.

Dixi, stando bullæ Pii V, quia, juxta Bonacinam et plures alios quos citat, hæc bulla non est ubique recepta, et Joannes Delacroix, Hispanus, testatur hanc bullam in Hispania, pro hac parte esse abrogatam, et moniales cum sola licentia suorum superiorum exire.

Secunda pars conclusionis ex se patet. Quantum ad absolutionem ab excommunicatione,

a quo sit danda, dixi prius dum de Clausura religiosorum quoad ingressum.

ARTICULUS IV.

DE CLAUSURA MONIALIUM QUOAD INGRESSUM

Dico: Ingredi intra septa monasterii monialium nemini licet, cujuscumque generis aut conditionis, sexus vel ætatis fuerint, sine episcopi vel superioris licentia in scriptis obtenta, sub excommunicationis pœna, ipso facto incurrenda. Dare autem tantum episcopus vel superior licentiam debet in casibus necessariis, neque alius ullo modo posset, etiam vigore cujuscumque facultatis vel indulti, hactenus concessi vel concedendi. Ita in terminis concilium Trid. sess. 25 de Regularibus cap. 5.

Gregorius XIII, bulla *Ubi gratiæ*, et Paulus V, bulla *Monialium* idem prohibent sub excommunicationis pœna reservata Papæ iis qui, sub prætextu alicujus indulti, dicta monasteria ingredi *audent*: abbatissis vero, necnon abbatibus, conventibus et aliis monasteriorum utriusque sexus personis, sub eadem et privationis suorum officiorum quæ obtinent et inhabilitatis ad illa et alia in posterum obtinenda, ipso facto sine alia declaratione incurrendis pœnis ingredi faciant aut permittant, inquit Gregorius, introducere seu admittere, vel admissum quoquo modo retinere audeant seu præsumant, inquit Paulus V.

Imo idem Gregorius ibid. sub iisdem pœnis ipso facto incurrendis prohibet generaliter quibusvis personis, ne prætextu licentiarum ab episcopis, vel a superioribus, monasteria ipsa monialium, nisi in casibus necessariis ingredi, neve moniales sub iisdem pœnis illas aliter admittere præsumant.

Explicatur. Dicitur 1° *ingredi intra septa monasterii monialium*: quid nomine monasterii monialium intelligatur, dixi art. præcedenti.

Dicitur 2° *nemini licet cujuscumque generis aut conditionis, sexus, vel ætatis*. Intellige sub iisdem exceptionibus quas art. 2 apposuimus ingressui mulierum in monasterium religiosorum.

Dicitur 3° *sine episcopi, vel superioris licentia*: episcopi scilicet respectu monialium sibi subjectarum, et superioris regularis respectu monialium a jurisdictione episcopi exemptarum. Ita communissima sententia contra Donatum, qui ex quibusdam declarationibus S. Congregationis contendit ultra licentiam superioris

regularis, requiri licentiam episcopi. Verum istæ declarationes vel non sunt authenticæ, vel non sunt receptæ, aut saltem usu communi contrario sunt abrogatæ.

Per episcopum, intelligitur etiam vicarius ejus generalis et capitulum sede vacante. Per superiorem regularem, intelligitur generalis, provincialis, prælatus localis, ut abbas, prior, guardianus, etc., qui sit monasterii superior; non autem abbatisa, seu priorissa, nisi prælatus superior ipsis hanc facultatem delegaverit: quia illius est solvere, cujus est ligare; ad solos autem prælatos pertinet ligare seu addicere moniales clausuræ, non vero abbatisæ aut priorissæ, quippe quæ ipsæmet ligantur et addicuntur.

Dicitur 4° *licentia in scriptis obtenta*. Communius censent auctores licentiam in scriptis non requiri in casibus ordinariis, puta quoad medicos, chirurgos, opifices, et similes quorum opera passim indigent moniales; sed pro his abbatisam seu priorissam posse oretenus dare licentiam, sive ex commissione superioris, sive ex præsumpta ejus voluntate: et talis est usus.

Quoad casus vero extraordinarios, Navarrus, Homo bonus, Diana, Bellochius, Pellizz citati a Donato, censent ex Innocentio, Abbate et Felino, dictum concilii Tridentini, de licentia scriptis obtenta, intelligendum esse pro foro fori, non pro foro conscientiæ, quia in interiori foro animæ, in quo attenditur veritas, sufficit quod interveniat consensus jure naturali requisitus, qualis est qui etiam oretenus conceditur: et puto sic esse in usu, saltem in his partibus.

Urbanus VIII, bulla *Sacro Sanctum* exigit insuper consensum monialium capitulariter datum per vota secreta; sed neque id est in usu.

Dicitur 5° *sub excommunicationis pœna ipso facto incurrenda*. Non reservatur, nisi ingressus fiat ad malum finem.

Dicitur 6°, *dare autem tantum episcopus vel superior licentiam debet in casibus necessariis*. Intellige necessitatem non physicam et strictam, sed moralem, ut in aliis præceptis Ecclesiæ, a quorum observatione excusat neces-

sitas moralis. Itaque possunt ingredi medici, chirurgi, opifices necessarii, superior pro visitando monasterio, confessarius pro administratione sacramentorum infirmis, et his toties quoties exigit devotio vel dispositio infirmæ. Denique generaliter omnes qui requiruntur ad debitam monasterii conservationem, seu administrationem sive temporalem sive spirituales.

Hæc autem necessitas moralis admittit latitudinem; minor enim causa requiritur pro concedenda licentia fœminis quam viris, minor pro matre aut sorore quam pro extraneis, minor ad ingredienda loca viciniora portæ clausuræ quam interiores officinas.

Insuper, juxta Bonifacium VIII, cap. *Periculoso*, quod innovat et confirmat Tridentinum, requiritur quod causa sit manifesta, hoc est quod non sit obscura et dubia, nemo enim licite operatur cum conscientia dubia; sufficit tamen quod probabilius reputetur justa, alioquin daretur locus infinitis scrupulis, et aliunde licet agere secundum probabiliorem sententiam.

Quantum ad ingredientes sub prætextu aliqujus indulti, et permittentes eorum ingressum, item de ingredientibus sub prætextu licentiarum ab episcopis vel superioribus, in casibus non necessariis, sufficienter explicatur in secunda parte conclusionis.

Observatio necessaria ad totam dissertationem.

Cum omnia fere quæ hucusque diximus de clausura religiosorum et monialium, sint juris positivi humani, potest illi derogari per contrarium usum; ita ut, juxta Donatum, Suaresium et alios, clausura possit per usum contrarium abrogari in una provincia et non in alia, et intra eandem provinciam, in una religione et non in alia, imo in uno monasterio ejusdem religionis et non in alio. Debet ergo unusquisque attendere ad legitimum usum suæ provinciæ, vel religionis, vel conventus: videmus namque in variis locis, constitutionibus apostolicis esse derogatum, sive quoad ingressum in monasteria religiosorum et monialium, sive quoad istarum egressum.

DISSERTATIO III.

De iis quæ competunt religiosis, necnon de religionum distinctione.

D. Th. qq. 187 et 188.

ARTICULUS I.

DE HIS QUÆ COMPETUNT RELIGIOSIS.

Postquam S. Th. tractavit de statu religionis et de votis, votorumque obligatione, in quibus principaliter consistit religio, agit de actionibus quæ religiosis competere possunt. Huic quæstioni locum dederunt tempore S. Ludovici Francorum regis, quidam magistri Parisienses, quorum præcipuus erat Guillelmus de Saint-Amour, qui in nascentes ordines Mendicantium, fratrum Prædicatorum et fratrum Minorum, insurgentes, contendebant eorum statum esse damnabilem et iis non licere docere, prædicare, sacramenta administrare et similia, neque etiam mendicare, sed teneri manibus laborare; eaque de re librum edidit præfatus Guillelmus, cui titulus: *Tractatus brevis de periculis novissimorum temporum*: contra quem scripsit S. Th. opusculum, inter alia, decimum nonum, quod inscripsit: *Contra impugnantes Dei cultum et religionem*; et hanc præsentem quæstionem 187 in Summa.

Librum Guillelmi ab Alexandro IV fuisse damnatum refert ex Ptolomeo Lucensi Odo-rius Raynaldus ad annum 1256, num. 20; et addit num. 24, quod unus ex istis magistris Parisiensibus « Christianus nomine, morti proximus, amarissimo corde contritus, recognovit nihil se et complices suos contra dictos ordines habuisse, nisi quod illis æquari in scientia non valerent et ob hoc eos parvipenderent auditores ». Et subjunxit: « Quoniam nihil taceo quod vobis pro injuria gravi illata refundam, in signum tamen quod ex corde

pœniteo, corpus meum apud vos fratres Prædicatores tradendum sepulturæ relinquo ».

Verum quia iste error magistrorum Parisiensium, cum ipsis est extinctus, totam hanc quæstionem hoc uno articulo breviter perstringam: unde

Dico 1°: Religiosi vi status non prohibentur docere, prædicare, sacramenta Eucharistiæ et Pœnitentiæ administrare, aliasque functiones ecclesiasticas exercere¹: quia vi status qui est status perfectionis, non fiunt ad hæc inepti, sed e contra magis idonei, neque habent in regula præceptum ista prohibens: ergo.

Sed neque etiam vi status præcise possunt licite istas functiones exercere², quia vi status non habent potestatem et jurisdictionem ad illas.

Ex quibus sequitur quod licite eas exercere possunt, si ipsis a superioribus, quibus ex officio competunt, committantur³.

Ex variis autem privilegiis summorum Pontificum eis commissum est docere, prædicare, sacramenta Eucharistiæ et Pœnitentiæ administrare, mediante tamen quoad hoc ultimum approbatione episcopi.

Dico 2°: Non licet religiosis et clericis gerere negotia sæcularia, sive judicialia, sive extrajudicialia, ex cupiditate, vanitate, aut alio motivo profano⁴; quia, per hæc impedirentur a divinis contemplationibus et exercitiis spiritualibus, ad quæ tenentur vi status. Et hoc sensu intelligitur illud Apostoli II Timoth. 2: *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*.

¹ Hic q. 187. a. 1. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. a. 2. o.

Licet autem cum debita moderatione secundum licentiam superioris, ex charitate¹, juxta illud Galat. 6: *Alter alterius onera portate et sic adimplebitis legem Christi*; quia et in hoc ipso quod proximis servirent propter Deum; obsequuntur dilectioni divinæ, in qua sita est perfectio religiosa. Unde Jacobi I dicitur: *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem, hæc est: visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum*, id est succurrere eis qui carent præsidio in tempore necessitatis. Insuper utraque pars conclusionis habetur dist. 86, cap. *Pervenit*, ex concilio Chalcedonensi.

Dixi, cum debita moderatione; quia sunt quædam negotia secularia quæ omnino dedecent statum religiosum, quæ ideo per se exercere non debet religiosus, sed per alios, dirigendo, instruendo, alloquendo, etc.

Dico 3º: Religiosi per se et secluso præcepto suæ regulæ, si quod sit, non magis tenentur laborare manibus quam sæculares².

Prob.³: labor manuum est necessarius, vel ad victum quærendum, vel ad otium vitandum, vel ad carnem macerandam, vel ad eleemosynam faciendam in urgente necessitate pauperum: atqui religiosi, non secus ac sæculares, possunt aliunde quam ex labore manuum habere unde vivant, puta ex possessione bonorum in communi, vel ex eleemosynis et beneficiis fidelium comparatis propter obsequia spiritualia ipsis præstita, docendo, concionando, sacramenta ministrando, orando, etc. Otium vitare possunt et carnem macerare sicut sæculares, per aliud quam per laborem manuum, nempe per jejunia, vigiliæ, orationes et alia exercitia spiritualia. Tandem necessitas laborandi ad dandam eleemosynam non urget nisi in pauperum necessitate, cui non possit aliter succurri, quo casu non magis obligantur religiosi operari manibus quam sæculares; religiosi enim non obligantur ad alia quam sæculares, nisi ad ea vi suæ regulæ obligentur: ergo.

Dixi, secluso præcepto regulæ, si quod sit. Fuit autem hujusmodi præceptum in variis regulis, ut S. Benedicti cap. 48, S. Macharii c. 10 et 11, S. Basilii reg. 37. 38. 39. 40 et 42, et in aliis pluribus. De qua re etiam scripserunt S. Aug. de *Opere monachorum*; S. Hieronym. epist. ad *Rusticum*; Cassianus lib. 2 *Institutionum* cap. 3. et 5, lib. 10 fere per totum, et collat. 24. c. 11. et 12.

Observandum est quod cum manus sit organum organorum, per laborem manuum

intelligentur omnia opera corporalia, ex quibus homines victum lucrantur, sive exerceantur manibus, ut ars sartoria, sutoria et aliæ artes fabriles, sive pedibus, ut cursores; sive oculis ut custodes et excubitores; sive etiam lingua, in ordine ad effectum corporeum, ut architectus lingua dirigens artifices et artefactum.

Pro solutione argumentorum notandum est tempore S. Augustini extitisse quosdam monachos qui dixerunt religiosos non solum non teneri, sed nec licite posse operari manibus sine detrimento perfectionis: unde contendebant laborem manuum etiam pro sustentanda vita esse monachis illicitum, et ab eo abstinebant sub prætextu operum spiritualium, orationis, lectionis, instructionis privatæ, etc., addentes illud Christi, Matth. 6: *Ne solliciti sitis quid manducetis*. Contra quos insurrexit S. Aug. lib. de *Opere monachorum*, et quos damnavit concil. IV Carthag. cui etiam interfuit et subscripsit S. Aug.

Alii e contra, scilicet quidam magistri Parisienses, de quibus supra, ut religiosos mendicantes a studio sacræ doctrinæ, prædicatione, sacramentorum administratione, etc., amoverent, dixerunt religiosos teneri laborare manibus, quos, ut dixi, impugnat S. Thom. *Opusc.* 19, et præsentī articulo, apud quem utroque loco vide si lubet argumenta.

Dico 4º: Licetum est religiosis vivere ex eleemosynis, sive sint parvæ et quotidianæ, sive consistant in perpetuis redditibus¹; quia licet unicuique vivere de eo quod suum est: atqui eleemosynæ ex quibus vivunt religiosi sunt suæ, saltem quantum ad usum, utpote ipsis donatæ, vel ex mera liberalitate, vel ex aliquo debito ratione ministerii spiritualis: ergo.

Dico 5º: Religiosis non secus ac sæcularibus licitum est mendicare causa humilitatis, necessitatis et utilitatis, non causa acquirendi divitias aut victum otiose².

Probatur et explicatur. *Causa humilitatis*³; est enim laudabile virtutem colere: mendicatio autem quæ habet adjunctam abjectionem est efficax remedium contra superbiam; ergo laudabile est, abdicatis divitiis propter Christum, mendicare causa humilitatis.

Atque hoc modo mendicavit Christus⁴: quando Luc. 2 abfuit a parentibus per tri-duum; quando Joan. 4, dixit mulieri Samaritanæ: *Da mihi bibere*; quando Luc. 10 petiit

¹ Illic q. 187. a. 2. o. — ² Ibid. a. 3. o. — ³ Ibid.

⁴ Illic q. 187. a. 4. o. — ² Ibid. a. 5. o. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. in arg. s. c.

asellum quo ingrederetur Jerosolymam; et Luc. 22, quando petiit locum ubi celebraret Pascha. Unde illud Psal. 39 : *Ego autem sum mendicus et pauper* : ubi dicit glossa : « Hoc dixit Christus de se ex forma servi ». Sic etiam mendicaverunt Apostoli et apostolici viri, sic plures sancti, sancta Fabiola apud S. Hieronymum, B. Arsenius in *Vitis Patrum*, S. Alexius toti orbi notus.

Causa necessitatis ¹, ut cum quis non potest habere unde vivat nisi mendicando. *Causa utilitatis*, ut cum quis intendit aliquid facere, quod sine eleemosynis fidelium facere non potest, ut dum agitur de constructione pontis aut ecclesiæ, vel quibusvis aliis operibus quæ vergunt in utilitatem communem.

Non causa acquirendi divitias, vel victum otiose : 1° quia mendicitas non est medium ordinatum ad ditescendum, sed ad sublevandam miseriam, et otium est reipublicæ perniciosum; 2° quia qui dant eleemosynam, non intendunt fovere otium, vel favere cupiditati ditescendi : adde quod talis mendicitas jure civili prohibetur, Cod. de Mendicis lib. 41.

Petes utrum dives possit in spiritu humilitatis et pœnitentiæ, sive sponte, sive ex injunctioe Ecclesiæ, suscipere peregrinationem mendicando?

Resp. affirmative; quia, cum mendicare etiam ad tempus, sit valde abjectum et asperum, est medium aptum ad humilitatem et pœnitentiam.

Nec obstat quod sit dives; quia cum extra domum sine pecuniis et sine comœatu peregrinetur, pro tunc est pauper et vere indiget.

Dico 6° : Religiosi non solum licite, sed etiam laudabiliter, utuntur vilibus vestibus²; quia vilitas vestium conducit ad humilitatem, estque signum pœnitentiæ et contemptus mundi; status autem religionis est status humilitatis, pœnitentiæ et contemptus mundanæ gloriæ. Secus dicendum, si vilitas vestium procederet vel ex inani gloria, vel ex avaritia, vel ex negligentia. Confer quæ dixi de *Temperantia* dissert. 7. art. 4. § 5.

ARTICULUS II.

DE RELIGIONUM DISTINCTIONE.

§ I.

Utrum sit una tantum religio, an plures?

Dico : Si spectentur finis remotus et prin-

¹ Uic. q. 187 a. 5. o. — ² Ibid. a. 6. o.

cipalis omnium religionum et exercitia seu media principalia ad hunc finem consequendum, est unica religio¹; quia finis remotus et principalis est unus in omnibus, scilicet perfectio charitatis et eadem in omnibus media principalia ad hunc finem consequendum, scilicet tria vota essentialia. Si vero spectentur fines proximi et diversa media ad hos fines, sunt, ut patet, diversæ religiones.

Atqui id fuit conveniens ad decorem et utilitatem Ecclesiæ, majusque Dei obsequium².

Ad decorem Ecclesiæ; quia Ecclesia tanquam regina tot religionum circumdata varietate, nunc decoratur, Psal. 44.

Ad utilitatem Ecclesiæ; quia, attentis diversis hominum temperamentis, inclinationibus et moribus non conveniret una omnibus religio. Alii enim solitudinem amant, alii vitam socialem, his placet vita activa, illis contemplativa; hi in hoc exercitio delectabilius operantur, isti in otio : ut ergo omnium saluti consulatur, juvat religionum varietas, ut cui minus placet vita solitaria, eligat socialem; cui minus contemplativa, eligat activam; cui minus rigidiores observantiæ, eligat faciliores, et sic de cæteris.

Ad majus Dei obsequium : quia omnibus charitatis obsequiis, non sufficit una religio; non enim qui militat, potest in xenodochio curam infirmorum habere, et qui xenodochio deservit, non potest prædicationi vacare, et sic de cæteris.

Antiquissima autem est in Ecclesia ista religionum varietas; nam S. Hieronymus epist. ad Eustochium de Virginitate, S. Aug. lib. de Moribus Ecclesiæ cap. 31, Cassianus collat. 18, plurium generum monachorum, anachoretarum et cœnobitarum mentionem faciunt. Idem Cassianus collat. 14. cap. 4, refert ex religiosis sui temporis aliquos vacare contemplationi, alios curando xenodochia, alios alendis pauperibus, alios instruendis imperitis.

§ II.

Ad quid potest institui religio.

Dico 1° : Potuit institui religio aliqua ad corporalia opera vitæ activæ, ut ad suscipiendos peregrinos, redimendos captivos, curandos aut visitandos infirmos, sepeliendos mortuos, et ad alia quæcumque charitatis et misericordiæ opera³ : quia status religionis ordi-

¹ Q. 186. a. 1. o. et ad 1 et 2. — ² Ibid. in arg. s. c. —

³ Ibid. a. 2. o.

natur ad perfectionem charitatis; charitas autem se extendit ad dilectionem Dei et proximi; unde sicut ex charitate diligitur proximus propter Deum, ita etiam obsequium delatum in proximos, redundat in Deum, secundum illud Matth. 25 : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.*

Hinc sequitur 1° potuisse institui religionem ad militandum¹, non quidem propter aliquid mundanum, sed propter defensionem, sive fidei et religionis sive reipublicæ, sive pauperum et oppressorum; hæc enim sunt opera vitæ activæ subventionem proximorum spectantia.

Si dicas defensionem reipublicæ et oppressorum esse quid mundanum ipsis etiam paganis commune;

Resp. defensionem reipublicæ et oppressorum, materialiter et secundum se consideratam, esse quidem quid mundanum; secus autem assumptam in obsequium Dei et exercitium charitatis aut alterius virtutis. Ex fine ergo distinguuntur militia mundana et religiosa; quia illa habet pro fine aliquid temporale ibi sistendo, ista autem habet pro fine Dei obsequium, et sic potest esse finis ad quem religio militaris instituat.

Sequitur 2° et a fortiori posse institui religionem ad prædicandum et confessiones excipiendas², quia per hujusmodi officia spiritualia magis procuratur utilitas proximorum et Dei obsequium quam per opera ad subventionem corporalem proximorum ordinata, ad quæ diximus posse religionem institui.

Sic tamen intellige istud consecrarium, non quasi quilibet, hoc ipso quo talem religionem est professus, possit propria auctoritate prædicare et confessiones excipere, sed solum si ista munia ab episcopo, vel a summo Pontifice illi committantur.

Dico 2° : Congrue potest institui religio ad studium sacræ doctrinæ et consequenter earum doctrinarum, sine quibus sacra doctrina haberi non potest³.

Prob. Et 1° si sit religio ordinata ad docendum, prædicandum et administrandum sacramenta, patet ad hæc requiri studium sacræ doctrinæ. 2° Si sit religio ordinata ad vitam contemplativam, opus est etiam sacra doctrina qua illustretur intellectus et dirigatur in consideratione divinorum, removeanturque pericula contemplationis, scilicet errores qui in contemplatione divinorum fre-

quenter accidunt his qui S. Scripturas ignorant, sicut in collationibus Patrum, collat. 10. cap. 4, legitur abbatem Serapionem propter simplicitatem incidisse in errorem Anthropomorphitarum, qui Deum habere formam humanam arbitrantur. Adde quod in quacumque religione etiam contemplativa, oportet esse aliquos qui conscientias dirigant, sacramenta administrent, ignorantes doceant, et in via salutis deducant. 3° Denique omni religioni, sive contemplativæ, sive activæ utile est studium sacræ doctrinæ ad observantiam trium votorum essentialium : nam studium concupiscentiam carnis domat, juxta illud S. Hieronymi : « Ama scientiam Scripturarum, et carnis vitia non amabis »; amorem divitiarum frænat; qui enim studio sacræ doctrinæ animum adjicit, nequidem cogitare de divitiis vacat; tandem promptam obedientiam reddit, propter plurima exempla, documenta et præmia obedientiæ quæ in sacris Litteris inveniuntur.

§ III.

Quæ sit religio excellentior?

Nota excellentiam unius religionis supra aliam, primario et principaliter attendi secundum religionis finem; secundario autem et minus principaliter secundum exercitia seu media ad illum finem; quia finis est id quod propter se appetitur, media propter finem¹.

Dico : Inter religiones supremum gradum tenent mixtæ, quæ sic contemplationi vacant, ut ex plenitudine contemplationis, contemplata fidelibus communicant, per doctrinam, prædicationem et alia officia spiritualia² : quia sicut magis est illuminare quam lucere solum, sic magis est contemplata aliis ex charitate tradere, quam contemplari tantum : excellentia autem unius religionis super aliam attenditur primario et principaliter ut dictum est ex potiori fine. Adde quod hoc fuerit officium Christi et Apostolorum.

Secundum gradum tenent religiones quæ ad contemplationem ordinantur; tertium, quæ circa res corporales occupantur³ ut elemosynas distribuere, captivos redimere, peregrinos suscipere, infirmos curare, etc. Quia vita contemplativa præeminet activæ solum, juxta illud Christi Luc. 10 : *Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea.*

¹ Q. 186. a. 3. o. — ² *Ibid.* a. 4. o. — ³ *Ibid.* a. 2. o. ad 3.

¹ Q. 186. a. 6. o. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.*

Dico 2° : In singulis ex prædictis tribus gradibus præeminentia inter se attendi potest ex triplici capite¹. 1° Ex fine, si nempe una religio ordinetur ad perfectiorem actum in eodem genere sic inter opera vitæ activæ potius est redimere captivos, quam peregrinos hospitio suscipere; inter opera vitæ contemplativæ, melior est oratio quam lectio. 2° Si una religio ad plures actus in eodem genere ordinetur quam alia, sic enim respicit finem in ordine ad plura bona, consequenter potior finem. 3° Quando eundem seu æqualem finem habent, desumitur præeminentia ex parte mediorum seu statutorum et observantiarum, non quidem secundum se, seu secundum quantitatem, sed quatenus sunt convenientiora et magis accommodata ad finem æqualem consequendum.

Non enim, quod advertas, una religio est potior altera ad eundem finem ordinata, ex hoc præcise quod habeat arctiores observantias, sed ex hoc quod majori discretionem ejus observantiæ sint ad finem ordinatæ et accommodatæ²; quia observantiæ non quærentur propter se sed propter finem, et ideo non sunt id quod præcipue in religione commendatur. Unde in collationibus Patrum collat. 2. cap. 3. refertur S. Antonium prætulisse discretionem per quam aliquis omnia operatur, vigiliis, jejuniis et omnibus hujusmodi observantiis.

§ IV.

Utrum habere aliquid in communi minuat perfectionem religionis.

Nota 1° cum Cajetano hic triplicem distinguere perfectionem vitæ spiritualis, unam hominis absolute, alteram status episcopalis, tertiam status religionis; fuerunt namque viri perfectissimi, non religiosi, non episcopi, non pauperes, ut Abraham, Isaac, David, etc. Item necessarias esse episcopis divitias, probatum est supra. Verum alia est ratio de perfectione religionis; cum enim votum paupertatis sit de ejus substantia, merito quæritur utrum possessio bonorum in communi minuat perfectionem status religiosi?

Nota 2° perfectionem religionis non consistere essentialiter in paupertate, sed in sequela Christi³, juxta illud S. Hieronymi in cap. 19 Matthi. : « Quia non sufficit tantum relinquere, addit Petrus quod perfectum est : *Et secuti sumus te* ». Paupertas autem est instru-

mentum perfectionis, quatenus removet impedimenta perfectionis ex divitiarum possessione provenientia : et hæc sunt tria. scilicet sollicitudo circa divitias acquirendas et conservandas, amor divitiarum quæ ex illarum possessione crescit, juxta illud vulgatum : « Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ » ; et inanis gloria seu elatio quæ etiam ex divitiis nascitur.

Primum impedimentum non potest totaliter separari a divitiis etsi parvis; quia necesse est hominem aliquammodo sollicitari de acquirendis et conservandis exterioribus rebus sibi necessariis ad victum et amictum; sed si res exteriores non quærantur vel habeantur nisi in modica quantitate, quantum sufficiunt ad simplicem victum et amictum, talis sollicitudo non multum distrahit; unde nec perfectioni Christianæ repugnat; non enim omnis sollicitudo a domino interdicitur, dum dicit Matth. 6 : *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis*; sed sollicitudo superflua et nociva: at abundans divitiarum possessio abundantior sollicitudinem ingerit, quibus animus hominis multum distrahitur et impeditur ne totaliter feratur in Dei obsequium⁴. Alia vero duo impedimenta, nempe amor divitiarum et inanis gloria, non consequuntur nisi superabundantes divitias.

Nota 3° quod sollicitudo circa proprias divitias pertineat ad amorem privatum quo quis se temporaliter amat, sed sollicitudo circa divitias communes pertinet ad amorem charitatis quæ non quærit quæ sua sunt, sed omnibus intendit⁵; et quia religio ad perfectionem charitatis ordinatur, quam perficit amor Dei usque ad contemptum sui; ideo habere aliquid proprium repugnat perfectioni religionis; sed sollicitudo circa communia, potest, ut dixi, pertinere ad charitatem, quamvis etiam per eam possit impediri aliquis altior actus charitatis, puta contemplationis divinæ aut instructionis proximorum.

Nota 4° paupertatem posse considerari secundum se et secundum quod est instrumentum ad perfectionem acquirendum : certum est eam quæ abdicat omne dominium tam in particulari quam in communi esse altioris et altissimam in genere paupertatis; in quo sensu verificatur quod dixit Innocentius V et refertur extrav. *Quia quorundam*, scilicet altam esse paupertatem quæ pauca habet propter Christum; altioris quæ nulla habet propria, habet tamen in communi; altissimam quæ

¹ Q. 186. a. 6. o. — ² Ibid. ad 3. — ³ Ibid. a. 7. o.

⁴ Q. 186. a. 7. o. — ⁵ Ibid.

nihil habet in mundo nec in proprio nec in communi. Considerata vero paupertas in ratione instrumenti, ea est perfectior quæ est magis accommodata fini religionis. His notatis,

Dico 1° : Possessio abundantium divitiarum in communi non tollit totaliter perfectionem religionis, sed est aliquod impedimentum illius, seu non tollit perfectionem religionis quoad substantiam, sed quoad gradum¹.

Patet prima pars²; tum quia sollicitudo circa res communes potest pertinere ad charitatem, ut dixi nota 3°; tum quia, ut mox dicam, abundantia bonorum in communi est necessaria quibusdam religionibus, et tamen omnes sunt status perfectionis et omnes Christum pauperem imitantur atque paupertatem evangelicam profitentur.

Secunda pars etiam constat³: quia, ut dixi nota 2°, abundantia bonorum affert varias distractiones, quibus impeditur animus ne tam assidue vacet divinæ contemplationi, et ne totaliter feratur in Dei obsequium. Item inde natum est augeri amorem divitiarum et oriri inanem gloriam.

Dico 2° : Si consideretur paupertas respective ad finem communem religionum, qui est vacare divinis officiis, possessio bonorum, quantum sufficit ad simplicem victum et amictum, non impedit perfectionem religionis⁴: quia sive iste simplex victus et amictus habeatur ex bonis moderatis possessis in communi, sive aliunde quærat, non adfert tot ac tantas distractiones, neque alia impedimenta quæ adfert bonorum abundantia, sicque non impedit vacare divinis officiis.

Si vero⁵ paupertas consideretur respective ad fines speciales religionum, tanto unaquæque religio erit perfectior secundum paupertatem, quanto habebit paupertatem magis suo fini accommodatam; quia, ut dictum est, paupertas assumitur a religione ut instrumentum et medium ad suum finem. Hinc fluit sequens conclusio trimembris.

Dico 3° : Religionibus quæ ordinantur ad corporales actiones vitæ activæ, ut ad militandum, ad hospitalitatem sectandam, ad curandum infirmos, etc., competit habere abundantiam divitiarum communium: alioquin non possent assequi finem ad quem sunt institutæ, et sic non haberent paupertatem suo fini accommodatam.

Religionibus accommodatis ad contemplan-

dum simpliciter competit habere divitias moderatas, potiusquam abundantes, quia, quanto minores sunt divitiæ, tanto minor est sollicitudo circa illas¹; quo autem minor est sollicitudo, eo magis animus est contemplationi idoneus.

Religionibus quæ ordinantur ad contemplandum et simul ad contemplata aliis tradendum per doctrinam, prædicationem et alia spiritualia exercitia competit habere quam minimum bonorum in communi, ea scilicet mobilia vitæ necessaria quæ congruo tempore procurata conservantur²: quia tanto magis sollicitudo temporalium impedit religionem, quanto sollicitudo spiritualium major ad religionem requiritur: atqui maiorem spiritualium sollicitudinem requirit religio instituta ad contemplandum et contemplata aliis tradendum per doctrinam, prædicationem et alia exercitia spiritualia, quam illa quæ est instituta ad contemplandum tantum: ergo talem religionem decet paupertas quæ minimam sollicitudinem temporalem ingerit. Subsumo: Atqui minorem sollicitudinem temporalem ingerit servare usui hominum pauca necessaria tempore congruo procurata, quam possidere immobilia: ergo.

Et hæc quidem vera sunt per se loquendo et suppositis in religiosis magno animi fervore et aspera parcimonia atque temperantia in victu et amictu. Verum quia non solet plerumque sic esse, aut saltem non diu permanere tantus fervor et tanta vitæ austeritas; ideo spectato præsentī statu, nihil obstat quominus religiones ad salutem proximorum institutæ, habeant modicas immobilium possessiones in communi: id enim ex una parte non aufert magnam sollicitudinem et ex altera juvat tum ad perfectiorem regulæ observantiam, cum ad conservandam status religiosi immobilitatem.

§ V.

Utrum perfectior sit religio in societate viventium quam agentium solitariam vitam?

Nota 1° quod solitudo, sicut ipsa paupertas, non sit essentia perfectionis, sed perfectionis instrumentum³.

Nota 2° quod solitudo non sit instrumentum congruum actioni sed contemplationi⁴, secundum illud Oseæ. 2: *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus*. Unde non congruit reli-

¹ Q. 186. a. 7. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

¹ Q. 186. a. 7. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. a. 8. o. — ⁴ Ibid.

gionibus quæ sunt ordinatæ ad opera vitæ activæ, sive corporalia, sive spiritualia, nisi forte ad tempus exemplo Christi, qui ut dicitur Luc. 6 : *Exiit in montem solus orare et erat pernoctans in oratione Dei*. Competit autem religionibus ad contemplationem ordinatis.

Non facit hic itaque S. Th. comparisonem inter religionem et religionem, sed inter gradus ejusdem religionis, scilicet contemplativæ, siquidem dicat solitudinem non competere religioni activæ, sed soli contemplativæ. Et aliunde certum est quod religio mixta, cum habeat perfectiorem finem quam contemplativa tantum, ut superius dictum est, sit ista simpliciter perfectior; perfectio enim ex fine excedit eam quæ est ex medio tantum.

Dico : Inter religiones soli contemplationi

vacantes, major est perfectio eorum qui vitam solitariam ducunt, quam qui vitam cœnobicam seu socialem agunt¹ : quia quod jam perfectum est præeminet ei quod ad perfectionem tendit : atqui vita cœnobitica est eorum qui ad perfectionem tendunt, vita autem solitaria, si debite assumatur, est perfectiorum ; non enim debite assumitur, nisi ab eo qui jam perfectus est, tam quoad intellectum quam quoad voluntatem, sive ex divino munere ut S. Joannes Baptista, sive exercitio virtutum ; alioquin qui nondum perfectus, solus vivit, a quo instruetur ad contemplandum sine errore ? Quomodo humilitatem, obedientiam, passionum mortificationem discet et acquirat : quapropter vita solitaria indebite assumpta, est periculosissima.

DISSERTATIO IV.

De religionis ingressu, novitiatu et professione.

D. Th. q. 189.

ARTICULUS I.

DE CONDITIONIBUS RECIPIENDORUM AD RELIGIONEM.

Dico : Quisquis baptizatus qui est sui juris et nullo aliunde impedimento irretitus, potest admitti ad religionem : quia religio est bonum commune a quo nemo repellitur absque justa causa.

Explicatur conclusio. Dicitur 1° *quisquis baptizatus* ; quia religio est pars Ecclesiæ cui nullus incorporari potest, nisi sit Ecclesiæ et ipsi Christo per baptismum incorporatus.

Dicitur 2° *qui est sui juris* ; quia alioquin non posset se totum tradere religioni, ut fit per professionem religiosam.

Hinc sequitur 1° servum seu mancipium non posse, sine consensu domini, admitti ad

religionem, nec validam esse ejus professionem, nisi fiat post triennium ab ingressu ; quia si intra triennium non sit requisitus a domino, valide elapso triennio profitetur ; tum quia dominus censetur renuntiasset juri suo ; tum quia vi juris mox citandi, servus tunc recuperat suam libertatem. Ita in jure cap. *Si quis* 17. q. 2. ex Bonifacio I his terminis : « Si quis incognitus monasterium ingredi voluerit, ante triennium monachi habitus ei non præstetur : et si intra tres annos aut servus aut libertus colonus (id est qui alteri est obligatus non ratione pecuniæ sed personæ) quærat a domino suo, reddatur ei cum omnibus quæ attulit, fide tamen accepta de impunitate. Si autem intra triennium non fuerit requisitus, postea quæri non potest, nisi sit tam longe quod inveniri non posset, sed tantum ea quæ in monasterium

¹ Q. 186. a. 8. o

attulit, dominus servi accipiat ». Recipientes autem sine licentia domini excommunicantur, cap. *Qui vere* 16. q. 1. ex concil. Carthag. Intellige si noverint eum esse servum, quo casu invalida est professio etiam post triennium; quia Ecclesia non intendit favere fraudibus textusque juris expresse loquitur de incognito, teneturque religio restituere non solum servum et ea quæ attulit, sed etiam damna secundum illius æstimationem.

Sequitur 2º episcopos nec licite nec valide posse admitti ad religionem sine licentia Papæ¹; quia ratione voti taciti quod emittunt in sua consecratione, perpetuo adstringuntur suæ ecclesiæ sub obedientia Papæ; officium autem episcopi est per modum causæ principalis et ex natura sua perpetuum. Et ita habetur cap. *Licet quibusdam* 18 de Regularibus et transeuntibus ad religionem lib. 3. tit. 31.

Secus dicendum de presbyteris etiam curatis et archidiaconis; hi enim licite et valide possunt ingredi et profiteri religionem, etiam contradicente episcopo, non tamen eo incon-sulto². Ita cap. *Dux sunt* 19. q. 2. Et ratio est quia eorum officium non est principale ut officium episcoporum, et ideo non est perpetuum, illudque deserere possunt.

Sequitur 3º conjuges, consummato matrimonio, nec licite nec valide posse admitti ad religionem, nisi ex consensu compartis, aut nisi propter adulterium notorium illius; quia per consummationem matrimonii conjuges fiunt una caro, ita ut vir sit mulieris et mulier viri, sicque non sunt sui juris.

Dixi 1º *consummato matrimonio*; quia ante consummationem intra primum bimestre quod a jure conceditur conjugibus ad deliberandum de ingressu religionis et quo non tenentur reddere debitum, possunt conjuges, etiam invita comparte licite et valide admitti ad religionem, ita ut adveniente professione dissolvatur matrimonium, et pars remanens in sæculo potest transire ad secundas nuptias. Si autem elapso bimestri non sit consummatum matrimonium, conjux non potest licite invita comparte transire ad religionem; quia tenetur ei petenti reddere debitum; si tamen ingrediatur et profiteatur, videtur multis professio valida; quia jura in gratiam religionis generaliter statuunt matrimonium inconsummatum dissolvi per professionem religiosam, sicque videntur non concessisse bimestre, nisi ut intra illud posset negari debitum petenti, ultra illud non posset.

¹ *Ilic* q. 189. a. 7. o. — ² *Ibid*

Utrum autem uxor vi a marito oppressa intra bimestre posset adhuc ingredi et profiteri religionem?

Respondi olim cum pluribus probabilius affirmative; quia per violentiam sibi illatam non debet privari jure suo. Verum nunc re attentius considerata, resolutio mihi videtur dubia; quia revera, etsi per violentiam, matrimonium est consummatum et conjuges facti una caro, indeque potest nasci proles; passa est quidem injuriam uxor, sed ex illa injuria videtur facta inhabilis ad religionem, sicut si per violentiam amputatum esset illi utrumque brachium: pro injuria autem satisfaciat illi oppressor meliori quo potest modo.

Porro si matrimonium ratum et non consummatum non impedit quominus conjuges possint licite et valide ingredi et profiteri religionem, a fortiori sponsalia etiam jurata non impediunt, quippe quæ sunt minus vinculum quam matrimonium ratum, et quæ contrahuntur semper sicut matrimonium ratum sub hac tacita conditione, nisi voluero intrare religionem. Intellige tamen modo sponsus non violaverit sponsam sub promissione matrimonii; tenetur enim tunc ex justitia, matrimonium cum illa non solum contrahere, sed etiam consummare; quia res promissa non est tantum matrimonium ratum, sed etiam consummatum; hoc est enim quod nomine matrimonii absolute intelligunt promittentes et promissarii. Idem dic de illo qui sine promissione matrimonii, sed vi vel fraude virginem defloravit, si non possit, nisi nubendo ejus infamiam impedire, tunc enim est debitum personale, non reale tantum aut pecuniarium. In his tamen casibus foret valida professio, licet illicita.

Dixi 2º, *nisi ex consensu compartis*; pars autem consentiens, si sit juvenis, debet pariter ingredi et profiteri religionem; si vero sit senex potest remanere in sæculo sed cum voto continentiae. Ita in jure cap. *Cum sis*, cap. *Uxoratus* et cap. *Ad Apostolicam Sedem* de Conversione conjugatorum lib. 3. tit. 32.

Dixi 3º, *vel nisi propter adulterium notorium illius*, cap. *Significasti* de Divortiis lib. 4. tit. 19, modo tamen pars volens religionem suscipere non sit etiam adultera; nam paria crimina mutua compensatione delentur, cap. *finali de Adulteriis* lib. 5. tit. 16. Parte autem innocente ingrediente religionem non tenetur pars nocens, etsi juvenis, ingredi religionem, vel vovere continentiam; quia id nullo jure statuitur, sicut statuitur in præcedenti.

Dicitur 3° in conclusione, *et nullo alio impedimento irretitus*; sunt autem multiplicis generis impedimenta religionis suscipiendæ. Quædam sunt ex jure naturæ, quædam ex jure positivo, quædam impediencia tantum, quædam dirimentia, non secus ac in matrimonio: est enim professio religiosa, non secus ac matrimonium, contractus inter profitentem et religionem acceptantem, ita ut possit quandoque esse invalida, quandoque valida, sed illicita, non enim lex prohibens professionem semper illam irritat.

Impedimenta dirimentia.

Primum impedimentum quo receptio et professio religiosa fit nedum illicita, sed etiam invalida, præter jam dicta de defectu juris in seipsum, est differentia sexus, ita ut vir nec licite nec valide potest recipi aut profiteri in conventu mulierum, nec mulier in conventu virorum. Non solum quia in jure cap. *Defnivit* et cap. *In nullo* 18. q. 1, prohibetur cohabitatio monachorum cum monialibus; non enim, ut jam dixi, omne quod prohibetur irritatur; sed quia hujusmodi professio non fit in religione ab Ecclesia approbata; religiones enim virorum non sunt approbatæ pro mulieribus, nec mulierum pro viris.

Secundum impedimentum dirimens est si recipiendus sit hermaphroditus. Sed hic opus est distinctione. Communis sententia tenet hermaphroditum, si uterque sexus sit æqualis, nec licite nec valide posse recipi aut profiteri; quia respectu fœminarum est vir et respectu virorum est mulier; si autem unus sexus prævaleat, posse, si non licite, saltem valide profiteri religionem in conventu ejusdem sexus cum eo qui in eo prævalet, non in conventu alterius sexus. Verum existimo hoc ultimum intelligendum esse sub aliqua distinctione: si namque unus sexus sic prævaleat ut alter sit omnino ineptus et inutilis ad usum venereorum, resolutionem admitto; secus autem si, quamvis unus sexus prævaleat, alter tamen sit adhuc aptus ad usum venereum; quia, cum talis hermaphroditus in ordine ad incontinentiam possit cum mulieribus agere quæ viri sunt et cum viris pati quæ sunt mulieris, respective ad mulieres venire debet nomine viri et respective ad viros nomine mulieris. Quod si detur talis hermaphroditus qui neutrum sexum habeat, prout natura requirit ad usum venereum, is secundum medicos debet censeri fœmina, et sic nihil prohibet eum admitti in monasterio fœminarum.

Sed quid si mulier evadat in virum?

R. quod simpliciter loquendo, nunquam secundum medicos possit mulier evadere in virum, sed tantum potest contingere quod quæ apparebat mulier, postea appareat vir, quatenus sexus virilis qui propter frigiditatem non se prodibat, adveniente pubertate et calore crescente, manifestetur; quo casu, si uterque sexus maneat ad usum venereum aptus, neque inter viros, neque inter mulieres potest valide admitti, ut supra dictum est; si autem sit unius sexus virilis et forte professus sit in monasterio mulierum, ejus professio nec est nec unquam fuit valida, quia semper fuit vir, etsi talis non appareret, sicque professus est in religione non approbata pro viris.

Tertium impedimentum dirimens est amen-tia, si adsit dum actu emittitur professio; quia ad illam requiritur consensus liber, cujus amens est incapax.

Neque dicas manere virtualiter consensum ex priori voluntate profitendi; non est enim virtualis consensus nisi adsit confusa saltem notitia rei quæ agitur, item confusa memoria voluntatis præcedentis ac tandem facultas amplius deliberandi et priorem voluntatem revocandi, quæ non sunt in amente.

Qui vero est amens tantum circa aliquam materiam, aut habet lucida intervalla, quamvis possit valide admitti et profiteri, non tamen licite, quia non est aptus ad religionem.

Quartum impedimentum dirimens est defectus ætatis sexdecim annorum completorum et anni novitiatus. Ita Trid. sess. 25 *de Regularibus* cap. 15 his terminis: « In quacunque religione tam virorum, quam mulierum, professio non fiat ante decimum sextum annum completum, neque minori tempore quam per annum, post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur: professio autem antea facta sit nulla, nullamque inducat obligationem ad alicujus regulæ, vel religionis, vel ordinis observantiam, aut ad alios quoscumque effectus ». De anno novitiatus dicam infra dum de Novitiatu.

Impedimenta impediencia tantum.

1° Illicite admittitur et profitetur filius cujus parentes sunt in gravi necessitate, et quibus manens in sæculo succurrere potest sine salutis dispendio¹: quia præceptum naturale de honorandis parentibus prævalet consilio, imo et voto ingrediendi religionem. De hoc

¹ Hic q. 189. a. 6. o.

casu latius dixi in tract. *de Virtutibus justitiæ annexis* dissert. 1 de Pietate art. 2. Require.

2° Illicite admittuntur criminosi, id est homicidæ, fures et similibus ac graviorum criminum rei, si tamen sint notorii, aliqua notorietate juris, puta quod de iis facta sit accusatio, seu inquisitio a iudice sæculari. Ita Sixtus V in const. *Cum omnibus* et const. *Ad Romanum*, qui illorum professionem irritaverat, sed quam irritationem sustulit Clemens VIII const. *In suprema* relictis tamen pœnis quas præfatos recipientibus imposuerat Sixtus V scilicet privatione vocis activæ et passivæ et officiorum, graduum, dignitatum ac inhabilitatis ad illa.

3° Excommunicatus etiamsi toleratus illicite recipitur in religione; quia, licet fideles possint cum illo communicare, ille tamen non potest se ingerere communicationi fidelium: unde et ipse peccat et qui ipsum recipit; quia illius peccato cooperatur. Aliæ autem censuræ quatenus impediunt a divinis etiam impediunt susceptionem habitus.

4° Illegitimus illicite recipitur in religione in qua ejus pater professus adhuc vivit, et recipiens excommunicatur ex Greg. XIV, bulla *Circumspecta*; valide tamen recipitur et profitetur, quia non irritatur.

5° Ingenti ære alieno supra vires suarum facultatum gravati, vel ratiociniis reddendis obnoxii, ita ut ex ejusmodi causa lis vel molestia sit illata, vel timendum sit ne inferatur, non possunt licite in religione admitti, nisi debitores cedant suis bonis, et nulla seu vix ulla sit spes quod remanendo in sæculo sint solvendi. Admittentes autem privantur voce activa et passiva, officiis, dignitatibus, gradibus et sunt perpetuo inhabiles ad illa. Ita Sixtus V bulla *Cum omnibus*, in qua etiam irritaverat illorum professionem; sed Clemens VIII irritationem sustulit, manentibus tamen pœnis contra recipientes. De hoc impedimento late disserui in tract. *de Jure et Just.* dissert. 8. a. 20. de Causis excusantibus a restitutione, quarta causa. Vide ibi.

Observandum duntaxat hac constitutione Sixtina non comprehendendi 1° moniales ut idem Sixtus V declaravit alia constitutione, *ad Romanum*. 2° Non comprehenduntur ordines militares, quia cum sua bona administrent ex consensu religionis, non magis redduntur inhabiles ad solvendum, quam si manerent in sæculo. 3° Non comprehenduntur debitores incerti, qui scilicet ignorant cui debeant. Colligitur ex bulla Sixtina ubi dicitur: « Quo-

rum dominus facta diligenti inquisitione potest sciri ». Adde quod hujusmodi debitum incertum possit converti in usus pios, atque adeo applicari monasterio quod quis ingreditur. 4° Non comprehenduntur debitores cujus debitum est levis momenti, aut non superat facultates debitoris, ut patet ex textu bullæ. 5° Non comprehenduntur debitores ex liberali promissione, tum quia promissio liberalis nunquam obligat supra vires; tum quia debitor ex promissione liberali non gravatur ære alieno; tum denique quia in omni promissione liberali semper subintelligitur, nisi voluerit religionem ingredi. Comprehenduntur tamen debitores ex delicto; quia qui intulit alteri damnum pecunia æstimabile, est vere ære alieno gravatus, quatenus habet alterius damnum quod est pecunia redimendum.

6° Illicite recipiuntur infames, sive ex delicto enormi notorio notorietate juris, sive ex pœna ignominiosa, puta morte, flagellatione, triremibus, a iudice imposita, sive ex genere artis seu facti, ut sunt carnifices, scurræ, histriones, lenones, etc., nisi infames ex delicto aut pœna, pœnitentia diuturna et morum sanctitate; infames autem ex officio, nisi eo dimisso, singularibus meritis infamiam diluerint: quia religio est status honorificus quem libenter assumunt viri tum genere nobiles, tum virtutibus et honore præeinentes, quibus esset grave fieri socios et confratres personarum infamium, indeque religio amitteret suam dignitatem et suum decorem.

ARTICULUS II.

DE NOVITIATU.

Novitatus est mutuuum experimentum quo religio ex una parte experitur mores et qualitates novitii ut videat an expediat illum admittere vel ejicere, et novitius ex altera parte experiatur religionis austeritates et statuta, suamque indolem, ut videat an sibi expediat illam profiteri. Quod cum sit nunc institutum non in solam privatam utilitatem novitii et monasterii, sed in bonum totius religionis et Ecclesiæ, ne scilicet ex professione temere facta sequantur gravia damna et scandala, non potest illi renunciari ex consensu utriusque partis nempe novitii et monasterii, ut fiebat olim.

Quæstio est 1° an in habitu religioso debeat peragi novitatus? 2° in qua ætate? 3° in quo loco? 4° quanto tempore? 5° an tempus

istud debeat esse continuum? Quas quæstiones distinctis §§ discutiemus. Unde sit

§ I.

In quo habitu debeat peragi novitiatus?

Dico 1º : Novitiatus debet regulariter peragi in habitu religionis quam intendit profiteri novitius. Patet tum ex jure communi cap. *Ad Apostolicam*, cap. *Super eo* et cap. *Statuimus* de Regularibus; item cap. 1, eod. tit., in 6, et Clement. *Eos* eodem tit. ubi sic statuitur, tum ex communi praxi omnium religionum, tum denique quia gestatio habitus religiosi est aliqua religionis austeritas quam convenit experiri novitium.

Dico 2º : Habitus religionis non videtur de essentia novitiatus : unde potest valide peragi in habitu sæculari, imo et licite, subsistente justa causa.

Prob. prima pars ex cap. *Porrectum* ubi dicitur quod « monachum non faciat habitus, sed professio religiosa »; et ex cap. *Quia ingredientibus*, de Testamentis, ubi abbatissa declaratur professa quæ nunquam induerat habitum monialium.

Secunda pars constat ex communi praxi religiosorum in Anglia, Hyberniam et in aliis locis hæreticorum, ubi suos novitios probant in habitu sæculari, nemine reclamante. Satiùs tamen foret si admissi ad religionem in illis partibus mitterentur ad partes catholicorum, ut in conventu et in habitu religionis suum novitiatum perficerent, sicut modo faciunt nostri Hyberni.

Dices 1º : Tridentinum supponit suspensionem habitus religionis pertinere ad essentiam novitiatus : etenim sess. 25. cap. 15, *de Regularibus*, irritat professionem quæ fieret ante annum integrum probationis *post susceptum habitum* : ergo.

Resp. neg. ant. Sic autem loquitur concilium, quia sic fit ordinarie : sumit itaque diem suspensionis habitus pro die quo quis incorporatur religioni. Si namque voluisset suspensionem habitus esse de essentia novitiatus, id aperte declarasset, sicut declaravit de anno et ætate.

Dices 2º : Gestatio habitus religiosi est una ex austeritatibus religionis : ergo eam debet experiri novitius.

Resp. dist. consequ. : ergo eam debet experiri novitius, ut novitiatus sit validus, neg.; ut sit licitus subd. : regulariter loquendo, ut

dicatur in prima conclusione, conc.; per accidens et ubi justa causa adest aliter agendi, neg. Non enim novitius tenetur necessario experiri omnes religionis austeritates in specie, sed potest in eis ex causa dispensari, et sufficit quod sit sub obedientia prælati, paratus ad omnia quæ jusserit.

Petes 1º utrum habitus proprius novitiorum debeat esse distinctus ab habitu professorum?

Resp. id nullo jure sive antiquo sive novo statui. Unde in nostro Prædicatorum ordine, idem est habitus novitiorum et professorum, nisi quod in professione benedicatur et non in susceptione. Cæterum servandus est ritus cujuslibet religionis, et si forte ex alicujus statuto declararetur irritus novitiatus non peractus in habitu distincto, habendus esset pro irritato.

Petes 2º a quo debeat recipi habitus?

Resp. debere recipi a legitimo superiore, quia in novitiatus susceptione fit conventio inter novitium et religionem; non est autem conventio sine mutuo contrahentium consensu, consequenter sine consensu legitimi superioris qui nomine religionis cum novitio contrahit et acceptat.

§ II.

Qua ætate sit inchoandus et perficiendus novitiatus?

Dico : Novitiatus non potest inchoari ante annum pubertatis, qui est duodecimus completus in fœminis, et decimus quartus completus in masculis; quia ante hoc tempus non potest haberi experimentum sufficiens quantum ad ea quæ votum castitatis spectant. Et ita communiter sentiunt auctores.

Completo autem anno pubertatis nihil obstat quominus possit statim licite et valide inchoari et perfici annus novitiatus, quo tamen finito non poterit immediate sequi professio, sed debet differri ad annum decimum sextum completum, quia ex Trident. sess. 25, *de Regularibus* cap. 15, non potest valide fieri ante hoc tempus.

Dices : Tridentinum ibid. cap. seq. 16, statuit quod « finito tempore novitiatus, superiores novitios quos habiles invenerint, ad profitendum admittant, aut e monasterio eos ejeciant ». Ergo supponit concilium novitiatum non posse inchoari nisi anno decimo quinto completo, alioquin novitius non pot-

erit profiteri revoluto anno novitiatus, ut intendit concilium.

Resp. neg. illationem; quia concilium ibi loquitur de novitiis habilibus ad professionem: novitius autem in nostro casu non est secundum concilium habilis ad professionem; cum non attigerit annum decimum sextum completum, qui requiritur a Tridentino ad professionem. Insuper non intendit concilium ita conjungere finem novitiatus cum professione, quin hæc possit differri ex causa puta propter infirmitatem, aut majorem et certiore probationem et similia, ut dicetur infra.

§ III.

In quo loco sit perficiendus novitiatus?

Dico 1°: Jure antiquo, cum novitiatus non esset de substantia religionis, sed illi poterat renunciari ex consensu partium, poterat fieri extra monasterium. Id evidenter patet ex cap. *Insinuante*, tit. *Qui clerici vel voventes* lib. 4. tit. 6, ubi mulier quæ habitum regularem receperat et votum emiserat, nec unquam monasterium ingressa fuerat, declaratur vere religiosa.

Dico 2°: Nunc cum, jure novo Tridentini, annus probationis sit de substantia religionis, ita ut ante illum completum emissa professio sit nulla, sicque ei renunciari non possit de consensu partium, videtur quod novitiatus perfici valide non possit extra monasterium vel domum illius ordinis quem vult profiteri novitius: quia, cum sit institutus ut et monasterium mores novitii experiatur et novitius mores religionis, exigit hujus probationis natura ut habeatur intra claustra et in consortio religiosorum: neque enim regulæ rigor et novitii mores extra monasterium satis probari possunt. Et ita Congregationem Cardinalium declarasse refert Sanchez lib. 1. *Summæ* cap. 4. n. 17.

Nihil obstat tamen quominus novitius possit de licentia superioris abesse a monasterio etiam per aliquot menses, sive necessitatis alicujus, sive etiam recreationis causa: tum quia ubicumque sit religiosus ad tempus de licentia et sub obedientia superioris, censetur fictione juris esse in monasterio: tum quia non est necessarium ut novitius toto tempore novitiatus austeritates religionis experiatur, ut patet in ægrotis, sed sufficit si illas aliquo tempore experiatur, et alias sit paratus illas experiri ad nutum superioris: peccaret ta-

men superior qui sine justa causa talem licentiam concederet. Vide infra § 5. concl. 2.

Dixi in conclusione *vel domum*; quia, in Anglia et in Hybernia, novitii probantur in aliqua domo particulari, in qua habitant quidam confratres.

Dico 3°: Intra fines Italiæ et Insularum adjacentium, novitiatus debet fieri non solum in monasterio, sed in monasterio a S. Sede designato, alioquin est irritus et professio nulla. Ita constitutiones Clementis VIII et Innocentii X.

§ IV.

Quanto tempore debeat durare novitiatus?

Dico: Secluso privilegio novitiatus debet durare per annum integrum, alioquin nulla est professio. Ita Trident. sess. 23, *de Regularibus* cap. 15: «Nec, inquit, minori tempore quam per annum, post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur; professio autem antea facta sit nulla», etc.

Et quamvis jure antiquo, cap. *Ad Apostolic.* de Regularibus lib. 3. cap. 31, posset anno integro novitiatus renunciari ex consensu partium, ut jam dixi, quia tamen nunc, jure novo Tridentini citati, annus integer probationis est de substantia novitiatus tanquam illius forma, utpote sine quo nulla est professio, estque institutus; non in solum favorem partium contrahentium, sed etiam totius religionis et Ecclesiæ, cum gravia damna et scandala nata sint sequi ex professione temere facta, ut jam etiam dictum est, illi non potest renunciari ex consensu partium, sicut clericus non potest renunciare privilegio clericatus.

Adde quod alioquin frustra esset posita lex concilii; nam ante illam professio facta ante annum integrum probationis sine consensu mutuo novitii et monasterii, erat jam invalida, lex autem correctiva prioris, debet sic intelligi, ut non sit superflua.

Sed difficultas est an iste annus debeat esse integer mathematicè a momento ad momentum; an e contra sufficiat si sit integer moraliter, qualis dicitur si sit cœpta ultima dies, aut si ei desint aliquot horæ, vel aliquot instantia ut sit completa.

Resp.: Communior sententia tenet annum debere esse integrum mathematicè a momento ad momentum, ita ut si quis inchoet novitiatum hora decima primæ diei hujus anni 1756, non possit valide profiteri nisi hora decima

primæ diei anni sequentis, sitque invalida professio si fiat vel instanti antedictam horam. Ratio est 1° quia sic intelligitur annus decimus sextus completus requisitus a Tridentino : ergo et annus integer novitiatus. 2° Quia quando lex assignat initium alicujus temporis a die determinata, computari debet a momento ad momentum, ut colligitur ex l. *Denique* § 3. *Minorem* ff. lib. 4. tit. 4.

Alii tamen etiam numero plures intelligunt hanc legem Tridentini, de integritate morali anni, ita ut si inchoata sit dies ultima anni, vel desint aliquot horæ vel aliquot instantia ad complementum mathematicum anni, valida sit professio. 1° Quia in favorabilibus dies cœpta habetur pro integra. 2° Quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. Adde quod hujusmodi anticipatio nihil faciat moraliter loquendo ad finem legis, posito enim quod sumptum fuerit ex utraque parte experimentum, usque ad ultimam diem inceptam, nihil moraliter accidere potest quod vel religio in novitio, vel novitius in religione, experiri potest.

Cæterum in re tanti momenti a communi et tutiori sententia non puto esse recedendum : neque ante factum suaderem, licet post factum improbare non auderem.

Quantum ad annum bissextilem, secundum primam sententiam, non censetur integer nisi computato die superaddito, quia politice et civiliter ille annus non censetur integer nisi constans 366 diebus, et tam jure ecclesiastico quam civili, duo dies dicuntur, sexto kalendas martii et pro uno die habentur : unde qui incepit novitiatum 27 februarii anno 1755, non potest profiteri nisi 28 februarii anni sequentis.

Si petas quandonam incipiat novitiatus ?

Resp. quod in religionibus in quibus non est conventus designatus pro novitiatu, incipiat in persona habili a die suscepti habitus, seu incorporationis in religione ex Trid. sess. 25. cap. 13. In religionibus vero in quibus est conventus designatus pro novitiatu incipit in persona habili a die receptionis novitii in conventu designato. Quod si persona non sit habilis ad novitiatum quando suscipit habitum, aut recipitur in conventu designato, annus novitiatus incipit tantum a tempore habilitatis habitæ.

Dixi in conclusione *secluso privilegio* ; quia Pius V constituit. *Summi Sacerdotis* data anno 1570 concessit monialibus S. Dominici, consequenter per communicationem aliis tam

mulieribus quam viris, ut in casu morbi, medici judicio mortalis, possint profiteri ante annum completum novitiatus, dummodo tamen habeant ætatem requisitam, scilicet annum decimum sextum completum.

Hæc privilegio non fuisse derogatum per constitutionem *In tanta* Gregorii XIII multis probat Passerinus ad q. 189 D. Th., pag. 105, præsertim quia Gregorius XIII non revocavit per hanc bullam omnes gratias factas regularibus a Pio V, sed eas tantum de quibus ibi mentionem facit et quæ concernunt interesse episcoporum et parochorum ; nullam autem mentionem facit de isto privilegio quod aliunde nihil interest episcoporum et parochorum.

Sed gravior difficultas est utrum hujusmodi professio sit absoluta et rata, ita ut novitius vel novitia, si convalescat, non teneatur complere annum integrum novitiatus et aliam professionem facere.

Multi negant eo quod Pius V dicat se motum esse ad facultatem sic profitendi concedendam, quia « salutem animarum dictarum monialium novitiarum, sic ante professionis emissionem et durante tempore probationis earumdem decedentium, sincero desiderat affectu ». Item dicit se largiri « iisdem monialibus novitiis ita tunc professis decedentibus plenariam peccatorum suorum indulgentiam », etc. Ex quibus videtur hæc professio esse facta et acceptata sub conditione mortis secuturæ ; ita ut si mors non sequatur, nulla sit, sed debeat fieri altera, completo prius anno novitiatus. Si tamen mors sequatur, professio prius conditionata, purificata conditione evadit absoluta et monasterium habet jus ad dotem.

Petes utrum tempus novitiatus possit prorogari ?

Resp. posse prorogari ex causa legitima, puta, infirmitatis, defectus scientiæ aut morum, qui tamen defectus sperentur corrigibiles. Est sententia communis doctorum et praxis communis religionum. Neque id ullo jure invenitur prohibitum, quin imo concessum ex variis declarationibus S. Congregationis, ut mox patebit.

Dices : Concilium Trident. sess. 25. cap. 15. *de Regularibus*, statuit quod novitius per annum post susceptum habitum, ad professionem admittatur : ergo.

Resp. ex declaratione S. Congregationis Concilii apud Passerinum ad q. 189 S. Th. inspect. 4. n° 57, quæ sic est : « Concilium noluit quempiam minori » tempore quam per annum stare in probatione, idque expressim disposuit.

Ne autem hoc tempus longius extendi possit, non prohibuit, ideoque arbitrio superioris extendi et prorogari potest. Et sic communiter interpretantur theologi.

Inst.: Tridentinum, eadem sess. cap. 16, sic statuit: «Finito tempore novitiatus, superiores novitios quos habiles invenerint ad profitendum admittant aut monasterio ejiciant»: ergo.

Resp. sensum hujus decreti esse quod superiores admittant ad professionem novitios quos invenerint simpliciter et absolute habiles et in quibus nulla sit causa differendi; ejiciant autem simpliciter et absolute inhabiles, non tamen inhabiles secundum quid, seu eos in quibus est spes quod intra certum tempus fient habiles. Ita ex ore Pii V declaravit S. Congregatio apud Passerinum ibid. n° 59 his verbis: «Sanctitas Sua dixit decretum hujusmodi concilii procedere tantum in illis novitiis quos superiores, lapso tempore novitiatus habiles invenerint; non autem in his quos inhabiles invenerint, ut sunt illi qui non bene didicerunt: et ideo quod attinet ad illos, Sanctitas Sua concessit quod superiores possint prolongare illorum professionem, dummodo habeant spem probabilem quod efficiantur habiles infra sex menses».

Ex his ultimis particulis quidam inferunt professionem non posse differri ultra sex menses et sic legitur in nostris constitutionibus, distinctione 1. textu 11. cap. 14. litt. O, ubi denuntiatur Pium V declarasse «professionem alicujus ad profitendum inepti, ad sextum tantummodo mensem posse differri».

Attamen Passerinus loco citato dicit se vidisse fieri contrarium ex justa causa, contenditque restrictionem Pii V ad sex menses, non esse præceptivam, sed directivam tantum; quia, quando inhabilitas est personalis, puta ex defectu scientiæ vel morum, regulariter sufficiunt sex menses ut novitius censeatur vel simpliciter habilis, vel simpliciter inhabilis. Non prohibet autem quod si adsit justa causa majoris dilationis, qualis esse potest, si quæ proveniat ab extrinseco, ulterius differri professionem, sed tantum declarat jus commune quod exigit ut sine causa non protrahatur professio, post probationem annuam. Potest ergo differri professio ad arbitrium viri prudentis, attentis omnibus circumstantiis.

§ V.

Utrum annus novitiatus debeat esse continuus?

Dico 1°: Annus novitiatus debet esse conti-

nus, alias est nulla professio. Ita communissime theologi, canonistæ et juristæ.

1° Quia secundum communem acceptionem hæc vox *annus* continuum decursum duodecim mensium significat; et jura quæ important certum tempus, intelliguntur de tempore continuo, quia regulariter omne tempus est continuum. 2° Quia alias novitius non est in statu idoneo experiendi omnes austeritates religionis, gravius est enim experiri ab continentiam per annum continuum quam per interpolatum; quamvis autem non teneatur novitius actu experiri omnes austeritates religionis in specie, debet tamen esse in statu idoneo omnes experiendi.

Sed difficultas est quando et per quot actus discontinuetur annus novitiatus? Pro cuius resolutione,

Dico 2°: Saltem sistendo in terminis antiquorum canonum et concilii Tridentini annus novitiatus non discontinuatur per exitum novitii e claustris de licentia superioris.

Prob. 1° quia religiosus ubivis sit de licentia et sub obedientia superioris, fictione juris, ut jam dixi, censetur esse intra claustra; 2° quia, quamvis in jure decretum sit quod novitius debeat probari per annum continuum, nullibi tamen decretum est quod per annum continuum debeat manere intra claustra, neque quod debeat experiri omnes austeritates religionis in specie et continuo, ut patet in ægrotis et in eis qui legitime dispensantur, sed sufficit si illas probet in genere vivendo sub obedientia superioris. 3° Negari non potest quin superior possit ex rationabili causa concedere suo subdito licentiam manendi extra claustrum. 4° Conversi, non secus ac clerici tenentur ad novitium continuum et tamen non possunt experiri austeritates ad quas recipiuntur, nisi mittantur extra claustra ad quæstus faciendos. 5° Denique sic fuisse declaratum a S. Congregatione Concilii, refert ex Navarro et Fagnano Passerinus loco prius citato n° 86. Proposito enim dubio an valeret professio illius qui tantum per mensem et dimidium anni novitiatus manserat in monasterio et residuo illius anni tempore, de licentia et mandato prælati steterat sub ejus obedientia in quadam curia agens gravia sui monasterii negotia et in fine anni professionem per procuratorem emisit? Responsum est valere. Ex quibus colliges quod, quamvis sit de substantia et forma novitiatus quod novitius post susceptum habitum aliquandiu in conventu maneat, non sit tamen de substantia et

forma novitiatus quod novitius per annum continuo maneat in conventu.

Quod posset opponi ex § 3, quod novitiatus debeat fieri in monasterio ibidem solutum est.

Sufficit autem quod licentia sit valida seu concessa ab habente auctoritatem, etiamsi sit illicita, seu sine justa et rationabili causa concessa; quia novitius qui ex licentia etiam illicita exit e claustrum non deserit religionem, neque ex propria voluntate operatur, sed ut superiori subditus. Peccat quidem superior, non vero novitius qui ex bona fide agit et cuius non est discutere causas licentiæ; sed etsi injustæ licentiæ esset conscius, peccaret quidem, non tamen ejus exitus redderet novitiatum irritum; quia, ut dictum est, non est contra substantiam et formam novitiatus.

Dixi in conclusione, *saltem sistendo in terminis antiquorum canonum et concilii Tridentini*: quia hærendo terminis constitutionum Clementis VIII et Innocentii X qui statuunt novitiatum in Italia et insulis adjacentibus debere perfici in conventu designato, quidam existimant quod permanentia per annum in conventu sit de forma et substantia novitiatus, adeoque quod exitus ex illa discontinued novitiatum: ideo enim, inquiunt, volunt laudati pontifices novitiatum peragi in conventibus designatis ubi viget strictior observantia, ut sit optima novitiorum educatio secundum regulam: intendunt ergo quod in illis non solum recipiant habitum, sed etiam quod in illis continuo habitent per annum.

Verum responderi potest quemcumque novitiatum esse institutum ut sit optima novitiorum educatio secundum regulam, et tamen permanentiam per annum in conventu non esse de substantia et forma cujuscumque novitiatus. Ratio est quia optima educatio novitiorum utrobique est finis legis, finis autem legis non cadit sub lege. Porro medium ad hunc finem consequendum de novo præceptum per constitutiones Clementis VIII et Innocentii X quodque pertinet ad formam et substantiam novitiatus, est quod habitus recipiatur in conventu designato, et in eo peragatur novitiatus, talis tamen qualis peragendus est de jure communi: circa id enim nihil innovarunt laudati Pontifices.

Cæterum defensores hujus sententiæ ita illam limitant ut vix differat a nostra conclusione. 1º Fatentur eam non habere locum in conversis. 2º Concedunt existentiam diurnam extra conventum non interrompere novitia-

tum. 3º Admittunt parvitatem materiæ: unde quidam horum existimant quod manere extra conventum ad pie peregrinandum, ad recuperandam sanitatem, ad negotium gerendum, imo et ad invisendum parentes non discontinued novitiatum; quia, inquiunt, leges et decreta admittunt rationabiles interpretationes. 4º Exciipiunt casum necessitatis, non solum physicæ, sed etiam moralis.

Dico 3º: Per exitum e conventu dimisso habitu et cum animo relinquendi religionem, sive id faciat novitius propria voluntate, sive juste ejectus, interrumpitur novitiatus, ita ut si post unum vel alterum diem, vel etiam post aliquas horas, novitius redeat ad conventum, aut a conventu readmittatur, teneatur denuo probationis annum inchoare.

Constat ex declaratione S. Congregationis cardinalium concilii Tridentini interpretum, quam declarationem se habere apud se authenticam testatur Passerinus ad q. 189 D. Th. inspectione 3. n. 132.

Et ratio est, quia posito exitu extra conventum cum dimissione habitus et animo derelinquendi religionem habetur perfecta et consummata abdicatio et desertio status religiosi, sicque nova ejusdem status assumptio non potest censi continuata cum priori.

Hinc inferes 1º, novitium qui dimisit habitum animo redeundi ad sæculum si antequam exeat e conventu, facti pœnitens habitum reassumat, non interrupisse novitiatum, quia quandiu manet in conventu, est adhuc aliquo modo in statu religioso, et nondum est consummata desertio.

Inferes 2º, novitium qui retento habitu exit sine licentia e conventu, etiam animo non redeundi, si iste animus non manifestetur exterius per aliquam circumstantiam, qualis esse potest diuturnior permanentia extra conventum, non interrompere novitiatum; quia delatio habitus est magnum signum permanentiæ in statu religioso: nec obstat animus interior non redeundi, si non manifestetur exterius, quia cum religio sit status visibilis in facie Ecclesiæ, ita continuatio vel discontinuatio novitiatus, qui est hujus status inchoatio, debet esse visibilis in facie Ecclesiæ: unde cum Ecclesia non judicet de internis quivis animus religioni contrarius, si non manifestetur exterius, non interrompit novitiatum, qui est de jure ecclesiastico.

Inferes 3º, novitium qui non dimisso ad semper, sed deposito tantum ad tempus habitu exit e conventu sine licentiâ, non animo,

ut patet, relinquendi religionem, sed ob aliam causam, sive bonam, puta ad fugiendam sævitiam magistri, ad recurrendum ad superiores majores, etc., sive malam ut ad fornicandum, ad tripudiandum, etc., non interrompere novitiatum; quia, licet sit inobediens actu, non abjicit tamen statum et obligationem obediendi, cum intendat redire et sit paratus subire pœnas inobedientiæ debitas, solus autem status et deputatio seu obligatio ad experimentum obedienciæ secundum regulam est de substantia novitiatus, non actualis obedientia aut actuale experimentum austeritatum, ut patet, v. g. in novitio, qui sine licentia abest a choro, comedit carnes in cella, frangit silentium, etc. Si tamen diu maneat extra conventum sine habitu et licentia, juste præsumitur abjecisse animum redeundi et novitiatum ejus interrompi.

Inferes 4º, novitium injuste expulsum, non sic discontinuare novitiatum, ut si postea readmittatur, debeat ex integro novum novitiatum incipere, quia nemo sine culpa debet privari jure suo; debet tamen adimplere annum integrum novitiatus, non computato tempore absentiae, quia non censebatur eo tempore novitius. Ita tutius et nobis probabilius.

Dico 4º: Infirmitas novitii post susceptum habitum, etsi durans per totum annum, non discontinuat novitiatum, ita ut expleto anno, si aliunde sit habilis ad religionem possit admitti ad professionem; quia, ut jam sæpe dictum est, non tenetur novitius omnes religionis austeritates in individuo et in specie experiri, sed sufficit si experiatur in genere perseverando per annum sub obedientia prælati. Insuper non potest quis melius experiri statum religionis, et ejus austeritatem quam in infirmitate, et aliunde religio mores novitii potest probare ex modo vivendi in infirmitate.

Dico 5º: Si post susceptum habitum superveniat amentia accidentalis causata ex morbo, ut phrænesis ex violenta febre, non interrompit nec suspendit novitiatum. Patet 1º ex praxi communi omnium religionum; 2º quia talis amentia non habet in novitio causam stabilem et permanentem, sed est accidentalis, effectus infirmitatis, qui non durat nisi per aliquot dies: unde perinde est ac si novitius eo tempore, lethargo laboraret et dormiret.

Si autem amentia proveniat ex propria causa, scilicet ex perturbatione cerebri et duret per aliquot menses aut etiam per men-

sem, non equidem discontinuat novitiatum, quia novitius ratione carens, non abdicat statum, sed suspendit et est complendus per tantum tempus, quanto amentia laboravit; quia usus rationis est de essentia probationis humanæ, qualem leges præcipiunt: si tamen per paucos dies puta per decem aut duodecim dies duraret sicut phrænesis ex morbo, idem ac de isto foret dicendum, scilicet quod nec discontinuet nec suspendat novitiatum, quia ista sunt moraliter sumenda et definienda; moraliter autem parum pro nihilo reputatur. Ita communiter canonistæ.

Dices: Canon *Si tenor* de Regularibus lib. 3. tit. 31, videtur nihil aliud exigere quam quod novitius sit mentis compos quando professionem emittit; dicit enim novitium factum non esse monachum, « nisi, postquam mentis factus est compos, spontanea voluntate professionem fecerit monachalem»: ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., equidem canon requirit quod profitens sit mentis compos; non vero dicit quod non debuerit esse mentis compos tempore novitiatus. Insuper iste canon est Innocentis III quo tempore annus continuus non erat de substantia novitiatus, sicut nunc est post Alexand. IV, cap. *Non solum*, in 6, et post decretum Tridentini.

§ VI.

Variae quæstiones circa præcedentem materiam discutiuntur.

Petes 1º utrum qui fecte ingreditur religionem animo non profitendi, valide incipiat et peragat novitiatum? Item utrum qui tempore novitiatus mutat animum quem prius habuerat profitendi, non interrompat novitiatum?

Resp. et primum valide incipere et peragere novitiatum, et secundum illum non interrompere, ita ut si uterque finito anno novitiatus intendat sincere profiteri, valide profiteatur absque novo novitiatu, quia novitiatus est tantum de jure positivo; jus autem positivum præcipiens novitiatum non præcipit intentionem quæ est actus internus et non est necessaria ad probationem et mutuum experimentum quod lex intendit.

Idem dicendum de eo qui vi aut metu suscipit habitum et in eo perseverat usque ad finem anni, modo cessante vi aut metu libere profiteatur; quia licet vis et metus repugnent professioni, non repugnant tamen novitiatui.

cui sufficit quod novitius ex quacumque voluntate etiam coacta, sit per annum sub habitu religionis et obedientia superioris in statu experiendi tam active quam passive religionem; id enim et nihil aliud præcipit lex novitiatus.

Petes 2° utrum qui absoluto anno novitiatus, non emissa professione sive tacita, sive expressa exit e conventu, sive cum licentia, sive sine licentia, sive retento, sive dimisso habitu et animo non redeundi, si postea redeat, possit valide profiteri absque novo anno novitiatus?

Resp. affirmative, nisi religionis aut personæ conditio sit ita mutata ut necessarium sit novum experimentum annuale.

Ita declaravit S. Congregatio Concilii 27 febr. 1597, pro iis qui redeunt ad sæculum cum licentia, et 12 februarii 1598, pro iis qui exeunt sine licentia, his verbis: «Proposito dubio, an novitia quæ finito anno novitiatus exivit a monasterio absque licentia ordinarii, iterum reversa, possit sine nova probatione ad professionem emittendam admitti? Die 12 febr. 1598, S. Congregatio censuit posse, nisi conditio religionis aut personæ sit mutata; idque a superioribus monasterii diligenter est dispiciendum».

Intellige mutationem talem quæ necessario requirat experimentum qualis non est simplex mutatio animi, seu propositum redeundi ad sæculum, ut patet ex laudatis declarationibus: equidem hæc animi mutatio, quæ forte animi levitatem et inconstantiam novitii indicat, potest inducere religionem, ut non admittat amplius aut differat professionem, non tamen ut exigat novitiatum annum.

Ratio præter laudatas declarationes suffragatur; quia annus novitiatus non est necessarius professioni ex natura rei, sed solo jure positivo; unde eo secluso et attento solo jure naturæ, posset quis profiteri religionem in ipsa susceptione habitus vel statim post: jus autem positivum præcipiens annum novitiatus non præcipit, saltem sub pœna nullitatis, professionem faciendam statim post annum novitiatus; potest enim ultra annum prorogari novitiatus, ut superius dixi. Si ergo medio tempore exeat novitius et postea redeat, virtute prioris novitiatus secundum legem peracti, poterit profiteri, cum et ipse austeritates ordinis et religio ipsius mores sufficienter et secundum præscriptum legis exploraverint. Excipe cum S. Congregatione nisi conditio novitii aut conventus sit adeo muta-

ta, ut novum experimentum sit necessarium. Ita plusquam viginti auctores quos citat et sequitur Passerinus contra Suaresium, Peqrinum, Palaum et Vechium, quibus adhæret P. Hennon.

Dices: Trid. sess. 23. cap. 15 de Regularibus, statuit ut post annum a susceptione habitus, novitius professionem emittat: et cap. 16 decernit ut finito anno novitiatus, novitius admittatur aut ejiciatur: ergo præcipit continuationem anni novitiatus cum professione.

Resp. 1° neg. conseq. Nihil enim aliud intendit Concilium his decretis nisi prohibere ne professio fiat ante annum novitiatus, non vero prohibere ne professio possit differri ultra annum, ut ostendi supra. 2° Data consequentia, ista decreta non sunt irritantia, sed prohibentia tantum aut præcipientia.

Inferes: Ergo potest quis post decem annos et amplius profiteri.

Resp. neg. illationem. Quia moraliter loquendo impossibile est quod per decem annos aut amplius conditio personæ aut conventus non sit mutata aut saltem non sit dubium de mutatione personæ, quo casu necessarium est novum experimentum; sed si supponatur ex nulla parte factam esse mutationem, et id utrique parti constet, quod tamen vix est credibile, tunc non esset necessarium novum experimentum et admittenda esset illatio.

Petes 3° utrum transeuntibus ab una ad aliam religionem, necessarius sit novus et integer annus probationis?

Resp. 1°: Transeuntibus ab uno conventu ad alium, aut ab una provincia ad aliam, sive arctiorem, sive laxiorem intra eundem ordinem et sub eodem generali, non est necessarius novus annus probationis; quia non sunt diversæ religiones: in una enim parte seu provincia in qua strictius vivitur sub eodem generali, nihil præcipitur, ut suppono, quod sit supra regulam et leges fundamentales ordinis; unde est simpliciter una regula et una ejusdem regulæ professio. Patet in ordine nostro in quo qui a quibusdam dicuntur *Reformati*, ab aliis non differunt nisi in observantia exactiori ejusdem regulæ et earumdem constitutionum, et quod non utantur tam facile dispensationibus, sicut alii utuntur.

Aliud dicendum foret si in provincia ad quam transit, aliquid gravis momenti foret additum super regulam, etiamsi esset sub eodem generali, propter rationes sequentis responsionis.

Resp. 2º: Transeuntibus ab una religione ad aliam sive strictiorem sive laxiorem necessarius est novus annus probationis, quia licet substantialia religionis, scilicet tria vota essentialia, sint eadem in omnibus religionibus, diversæ tamen sunt regulæ et constitutiones, in quibus necesse est probari novitium.

Insuper, ex una parte, religio ad quam fit transitus jure suspicatur hunc transitum fieri ex levitate et temeritate, atque transeuntem esse inconstantem, inquietum, turbulentum, vel obedientiæ parum assuetum; ex altera parte, timere sibi debet transiens, ne vel deficiat a fervore, vel angatur scrupulis, vel non valeat alterius ordinis moribus accommodari. Quod si ad laxiorem ordinem trans-eat; facile contingere potest quod ex affectu austerioris vitæ mores religiosorum in ordine laxiori viventium despiciat et carpat, religiosique vicissim ejus asperitatem et censuram ægre ferant, sicque oriantur discordiæ, et pax turbetur. Ita communiter auctores; ita communiter omnium religionum praxis, estque sententia probabilior et tutior; et ideo absolute tenenda in praxi, ubi agitur de nullitate professionis.

Petes 4º utrum novitii gaudent omnibus privilegiis professorum?

Resp. affirmative; quia secundum jura in favorabilibus reputantur religiosi; et æquum est ut qui sentit incommodum sentiat et commodum.

Hinc 1º gaudent privilegio canonis, *Si quis suadente*, etc., et fori, ita ut pro delicto aut debito non possint conveniri a iudice sæculari, vel episcopo nisi se illi subdiciant, vel non sint religionis exempti. 2º Eximuntur a gabellis et tributis. 3º Possunt per prælatos aut per alios legitime deputatos absolvi ab omnibus peccatis, pœnis, censuris et irregularitatibus, a quibus absolvi possunt professi; ita ut si egrediantur, non reviviscant ea a quibus fuerunt absoluti; quia non secus ac professi, fuerunt absolute et simpliciter absoluti. 4º Possunt confiteri religionis a superiore deputatis, etsi non approbatis ab ordinario.

Utrum autem possint etiam valide confiteri aliis sive regularibus sive sæcularibus a solo ordinario approbatis et a superiore non deputatis? Quidam affirmant, quia sunt adhuc de facto sæculares. Alii negant, quia nemo potest valide confiteri nisi proprio sacerdoti, vel alteri de ejus licentia; proprius autem sacerdos novitii est prælatus monasterii: proprius enim cujuslibet fidelis sacerdos est ille

in cujus districtu fidelis habet domicilium; novitius autem habet domicilium in monasterio. Adde quod si episcopus esset proprius sacerdos novitii, is non posset confiteri nisi sacerdoti ab episcopo approbato et deputato; quod ex generali praxi contraria constat esse falsum. Hæc sententia mihi est valde probabilis, et cum sit tutior, tenenda est in praxi.

Petes 5º quam potestatem habeat prælatus regularis in novitios?

Resp. non habere potestatem patriam et dominativam, qualem habet in professos; quia novitii nondum se absolute tradiderunt religioni; sed habet potestatem jurisdictionis, qualem habet episcopus in clericos. Illa jura concedunt: tum quia id necessarium est ad bonum regimen conventus et novitii; tum quia æquum est ut qui eximitur a jurisdictione episcopali et sæculari, subjiciatur regulari. Hinc prælatus regularis non potest irritare simpliciter vota novitiorum; potest tamen in illis dispensare.

ARTICULUS III.

DE PROFESSIONE RELIGIOSA.

§ I.

Quid et quotuplex sit professio religiosa?

Dico 1º: Professio religiosa non est simplex promissio, ut in voto simplici, sed est simul sui traditio ad cultum divinum, seu ad vivendum caste, sine proprio et sub obedientia in religione approbata, et simul traditionem acceptante.

Prob. quod quis se privet, non solum dominio, sed etiam usu libero sui, suæ libertatis, sui corporis et suarum rerum, non fit nisi traditione per quam se alteri donat, atque in illum sui dominium transfert: atqui in religiosa professione profitens se sui, suæ libertatis et suarum rerum dominio et usu libero privat, illudque dominium religioni transfert. Unde perinde est ac si quis alteri promitteret fructus agri et promittendo daret ipsum agrum, seque obligaret ad illum excolendum juxta voluntatem acceptantis.

Ista autem traditio non fit per aliquem contractum reciprocum et utrinque obligatorium, quo religiosus se mancipat et obligat religioni ad obsequia spiritualia, et religio se obligat profitenti ad ejus alimenta et vestimenta; id enim foret aperte simoniacum, sed

est donatio et traditio liberalis ex parte profitentis ad suam propriam utilitatem et perfectionem et acceptationem ex parte religionis.

Quod autem religio teneatur ad alimenta et vestimenta profitentis non est ex vi alicujus pacti vel contractus, sed ex vi institutionis vitæ monasticæ, et quia monasteriorum bona instituta et ordinata sunt in victum et amictum religiosorum. Et sane turpe foret quod religiosus se daret religioni principaliter et ex pacto, ut aleretur ab ea, et quod religio daret illi alimenta ut pretium conversionis in Deum.

Qui sint admittendi ad professionem, qui rejiciendi, patet ex supra dictis art. 1 hujus dissert. Quibus adde quod tam professio quam acceptatio debeant esse liberæ: unde gravis metus injuste incussus in ordine ad professionem emittendam, vel ad ejus acceptationem per religionem, utramque irritat ut dixi de *Contractibus* dissert. 1, art. 4.

Dico 2º: Duplex distinguitur professio, expressa quæ verbis, et tacita quæ factis exprimitur, et de qua jura loquuntur in pluribus locis. Non differunt essentialiter, ut patet, sed in modo tantum. Unde conditiones quæ requiruntur ad professionem expressam, ut sit licita et valida, requiruntur pariter ad tacitam.

Ut ergo sit professio tacita, requiritur ex una parte quod actus per quem dicitur induci fiat sciente et consentiente eo ad quem spectat admittere ad professionem; non est enim professio religiosa, nisi acceptata a religione: ex altera parte quod novitius exercens actum inductivum professionis, illum cognoscat ut talem et intendat per eum profiteri; hoc enim est de essentia professionis. Unde fit quod raræ sint professiones tacitæ coram Deo; quia rari sunt novitii qui intendunt aliter profiteri quam verbis expressis, licet in foro fori possint præsumi professi. Pontas dicit, ex variis sententiis curiarum supremarum, professiones tacitas in Gallia non amplius admitti.

Duplici modo inducitur professio tacita, vel gestando habitum proprium professis, vel exercendo actus ipsis proprios, prout habetur in variis textibus juris.

Quantum ad primum, observandum est quod in pluribus religionibus habitus novitiorum sit distinctus ab habitu professorum, sive in aliquo permanente, ut in colore, vel forma, vel scissura, sive in aliqua actione transeunte, ut si habitus professorum benedicatur solemniter, non habitus novitiorum;

vel si habitus professorum de jure detur in uno loco, puta in choro, et habitus novitiorum in alio, puta in capitulo; vel si ille de jure detur ab uno superiore, puta a provinciali et iste ab alio, puta a priore, etc.

In quibusdam autem aliis religionibus habitus novitiorum est indistinctus ab habitu professorum, ut in nostro Prædicatorum ordine, quamvis enim habitus professorum benedicatur et non habitus novitiorum, notat tamen Passerinus quod hæc cæremonia non sit sollemnis, nec necessaria sed mere accidentalis.

Quantum ad secundum, actus proprii professis dicuntur qui sunt vel jure tales, ut vox activa et passiva in electionibus, susceptio sacrorum ordinum, etc., vel ex consuetudine, ut certæ oblationes a professis fieri solitæ cap. *Vidua* de Regularibus lib. 3. tit. 31. Qui ergo deposito habitu novitiorum gestat habitum professorum, aut qui in habitu communi novitiis et professis exercet aliquem actum proprium professis, in foro exteriori præsumitur professus.

Dixi, in foro exteriori; quia in foro interiori et coram Deo nulla est professio, ut supra dictum est, sine intentione expressa profitendi in novitio et acceptandi in religione vel in superiore. Unde si fiat protestatio in contrarium, sive ex parte novitii, sive ex parte religionis, neque gestatio habitus proprii professis, neque exercitium actuum illis priorum etiam in foro exteriori, inducunt professionem.

§ II.

De effectibus professionis validæ.

Primus effectus professionis validæ est quod professus non sit amplius sui juris, sed quod transeat sub potestate et dominio religionis, ratione traditionis per quam seipsum totum religioni donando tradit, et hanc traditionem voto consecrat atque confirmat: unde oritur ex parte religionis vi vitæ cœnobiticæ et ex natura bonorum monasterii, ut jam dixi, obligatio subministrandi necessaria professo.

Secundus effectus est remissio omnium pœnarum peccatis debitarum, non ex opere operato¹; quia professio non est sacramentum, sed ex excellentia operis, quod est condigna satisfactio pro tota pœna peccatis debita: unde secundum S. Hieron. epist. 8 et 25, et S. Bernardum lib. de *Præcepto et Dispensat.*,

¹ Hic q. 189. a. 3. ad 3.

professio religiosa comparatur baptismo. Adde quod summi Pontifices concesserunt indulgentiam plenariam profitentibus. Nota tamen quod professio debeat fieri in statu gratiæ; non enim remittitur pœna, nisi remissa culpa.

Tertius effectus est extinctio omnium votorum professionem præcedentium, sive sint reservata sive non, sive realia, sive personalia, sive in sæculo, sive in novitiatu emissa.

Ita S. Th. quem unanimiter sequuntur theologi : sic autem habet S. Doctor 2. 2. q. 88. a. 12. ad 1 : « Dicendum, inquit, quod omnia alia vota sint quorundam particularium operum; sed per religionem homo totam vitam suam Dei obsequio deputat; particulare autem in universali includitur, et ideo decretalis dicit, quod *reus voti fracti non habetur qui temporale obsequium in perpetuam religionis observantiam commutat*. Nec tamen religionem ingrediens tenetur implere vota vel jejuniorum, vel orationum, vel aliorum hujusmodi, quæ existens in sæculo fecit, quia religionem ingrediens moritur priori vitæ. Et etiam singulares observantiæ religioni non competunt et religionis onus satis hominem onerat, ut alia superaddere non oporteat ». Idem docet hic q. 189. a. 3. ad 3. et in 4, dist. 38. q. 1. a. 4. q. 4. ad 1. et 2.

Sed quæstio est utrum ista extinctio votorum fiat ipso jure vi professionis, independenter ab intentione profitentis?

Resp. probabilius et communius affirmative. Et est expressa sententia D. Th. qui loco cit. in 4. ad 1. dicit : « Ex ipsa vi voti religionis a prioribus votis est absolutus rationibus dictis » : rationes autem dictæ quas habet ibid. et quas retulimus supra ex 2. 2. q. 88 probant sic fieri tam jure naturali divino quam ecclesiastico.

Jure naturali divino probatur. Professio religiosa se habet ad particularia vota prius emissa, ut totum ad partes, quatenus omnia illa particularia vota continentur formaliter vel eminenter in voto professionis : ergo. Prob. ant. deductione : sic votum castitatis continetur formaliter in voto professionis; vota eleemosynarum, largitionum, oblationum, etc., eminenter continentur in voto paupertatis; certo enim homo perfectiori modo solvit Deo omne debitum pecuniarum, dum per professionem dat Deo totum quod habet et quod habere potest in posterum. Tandem alia opera honesta quæ possunt esse materia votorum particularium et quæ possunt exerceri ab homine in statu religioso,

eminenter continentur in voto obedientiæ, quo homo se totum et sua opera dat Deo : ergo. Hinc vere dixit S. Th. loco cit. in 4. ad 2. quod professio religiosa sit « quodammodo ampliatio voti, magis quam commutatio ».

Confir. : homo per professionem religiosam moritur priori vitæ, id est priori voluntati et libertati, ita ut non sit amplius sui juris, sed juris religionis et Dei : ergo non amplius tenetur priori obligatione, quæ ex privata sua voluntate ortum habebat.

Jure ecclesiastico prob. ex cap. *S. Scripturæ* de voto ubi dicitur universaliter de omnibus votis : « Reus voti fracti non habetur qui temporale obsequium in perpetuam religionis observantiam commutat »; ubi hæc vox *commutat*, significat quidem actum hominis, sed qui in ipsa professione consistit, non in speciali profitentis intentione : est enim sensus apertus quod profitendo commutat; quia scilicet ipsa professione commutat. Confir. ex cap. penultimo *de Regularibus*, in 6, ubi dicitur quod qui voverat ingredi religionem strictiorem, et profitetur solemniter in laxiori, licet peccet, prius ejus votum simplex sit extinctum per solemne. Nusquam enim hic est exceptio juris communis, sed est resolutio ex ipso jure communi, hujus enim resolutionis hæc adfertur ratio : « Quia voto priori tanquam simpliciter per secundum solemne noscitur derogatum ». Audis, non, *derogat*, sed *noscitur derogatum*; a quo autem derogatum, nisi ab ipso jure communi, tam naturali divino quam ecclesiastico, ut probatum est.

Hinc vides quantum a vero aberrat idem Henno dum dicit S. Thomam non esse contrarium oppositiæ sententiæ; siquidem non solum omnes rationes quas protulimus sicut ex ipso, sed ipse in terminis dicat, quod profitens, « ex ipsa vi voti religionis a prioribus votis sit absolutus ». Hic error frequens est in isto auctore, ubi agitur de mente S. Thomæ.

Quartus effectus, est dissolvere præcedens matrimonium ratum, non consummatum, et dirimere subsequens contractum, Trid. sess. 24. can. 6. et 9. De isto matrimonii impedimento, vide plura in theologia nostra, tract. *de Impedimentis matrimonii*.

Quintus effectus, est tollere irregularitatem ortam ex defectu natalium in ordine ad sacros ordines suscipiendos, non tamen in ordine ad prælaturas et dignitates cap. 1 de Filiis presbyterorum. Item tollere inhabilitatem ad testificandum; ita ut professus possit testifi-

cari judicialiter; quamvis antea ratione perjurii aut furti, fuisset ad id declaratus inhabilis, authent. *de Monachis* collat. 1.

Sextus effectus, est eximere professum a patria potestate, in his scilicet in quibus est utile filio ab ejusmodi potestate esse liberum, secus in iis in quibus id caderet in ejus damnum; item a jurisdictione laicali, ita ut professus gaudeat privilegio fori et canonis, ut dixi de Novitiis. Denique a jurisdictione ordinarii.

Oppones contra hoc ultimum caput *Volentes* de Privilegiis, in 6, ubi Innocentius IV in concilio Lateranensi declarat exemptos subjeci jurisdictioni ordinarii in tribus casibus, scilicet ratione delicti, contractus initi et rei litigiosæ, si hæc fiant aut existant intra locum exemptionis. Et Trid. sess. 7. cap. 14 hanc declarationem confirmat et innovat.

Resp. caput *Volentes* loqui in hac exceptione de exemptis localiter tantum non de exemptis personaliter, qualiter sunt hodie plerumque regulares, ex quibusdam constitutionibus sequentium Pontificum qui etiam expresse huic decretali, ad abundantio rem cautelam derogarunt; exemptio autem personalis ubique afficit exemptum. Veritas hujus responsionis patet ex ipsa decretali: nam ibid. § *In omnes* agens de exemptis personaliter quantum ad censuras declarat quod episcopus non possit monachos « pro ulla causa, ullove loco interdicere, suspendere, vel excommunicare ».

Unde ad Trid. dicendum est ipsum innovasse hoc decretum in suo sensu, scilicet quoad exemptos localiter tantum. Idque patet tum ex citato cap. 14, ubi concilium in causis miserabilium personarum subjecit regulares episcopis *ut delegatis a S. Sede*: similiter sess. 6. cap. 3. Ex quo evidenter constat quod non agnoscat in eis jurisdictionem ordinariam in regulares. Sed quod rem decretorie conficit, Paulus V constit. *Religiosorum* data 14 aug. 1607, declarat regulares non comprehendendi sub decretali *Volentes*, neque sub decretis concilii Trid. sess. 7. cap. 14. et sess. 24. cap. 20.

ARTICULUS IV.

DE PROFESSIONE INVALIDA.

§ I.

Utrum professio invalida habeat aliquem effectum?

Quidam volunt professionem invalidam de-

fectu alienius conditionis jure positivo requisitæ, valere in ratione voti simplicis, tum ad religionem alteram profitendam, tum ad castitatem servandam. Contra quos

Dico: Probabilius videtur professionem quovis jure invalidam, nullum habere effectum.

Prob.: professio religiosa non est simplex promissio vitæ regularis facta Deo, sed est sui traditio et donatio ad vitam regularem, in hac specifica et individua religione acceptante, quam donationem profitens voto facto Deo confirmat et sigillat: ergo ex quovis capite sit invalida donatio, est pariter invalidum votum de ea emissum, sicque nullam inducens obligationem etiam voti simplicis, sive ad religionem in communi, sive ad castitatem servandam.

Unde Trid. sess. 25. cap. 15, de professione invalida defectu ætatis sexdecim annorum aut anni novitiatus, quæ sunt solemnitates a jure positivo requisitæ, declarat quod « sit nulla, nullamve inducat obligationem ad alienius regulæ vel religionis, vel ordinis observationem, aut ad alios quoscumque effectus ». Hi autem termini universales excludunt omnem prorsus obligationem etiam voti simplicis. Quod propter identitatem rationis videtur dicendum de aliis similibus casibus.

Dices 1º: Secundum jura antiqua quædam professiones invalidæ censentur valere, vel ad religionem in communi, vel ad castitatem servandam in sæculo: ergo.

Resp. jura antiqua sic censuisse ex præsumptione quod professioni accessisset votum simplex, sive antecedens, sive concomitans, sive subsequens professionem, ut si quis prius vovisset simpliciter ingredi religionem vel servare castitatem, et ut vel simpliciter, vel melius voto satisfaciat religionem profiteatur, supposita nullitate professionis remanet obligatio voti simplicis; sed secluso simili voto simplici, nulla restat obligatio præcise ex professione invalida.

Dices 2º: Leg. tam Augustini ff. *de Servit.* et cap. unic. *de Spons.* in 6 statuitur hæc regula: « Quando actus non valet sicut fit, valet eo modo quo valere potest »: ergo quando professio religiosa non valet in ratione voti sollemnis, valet saltem in ratione voti simplicis.

Resp. hanc juris regulam non habere locum in actibus quorum totus valor desumitur ab intentione agentis, ut est professio religiosa, sed in his actibus servanda est hæc

altera regula : « Actus tantum valet, quantum agens vult ut valeat ». Adde quod ex prima regula sequeretur quod professio religiosa non valeret tantum in ratione voti simplicis castitatis, ut volunt adversarii, sed etiam in ratione voti simplicis paupertatis et obedientiæ, quippe quæ etiam fieri et servari possunt in sæculo.

§ II.

De reclamatione contra professionem invalidam.

Reclamare contra professionem invalidam, est petere facultatem dimittendi habitum et statum religiosum, allegando causas nullitatis professionis.

De ista reclamatione extat speciale decretum concilii Trid. sess. 23 cap. 19 his verbis : « Quicumque regularis prætendat per vim et metum ingressum esse religionem, aut etiam dicat ante ætatem debitam professum, aut aliquid simile, velitque habitum dimittere quacumque de causa, aut etiam cum habitu discedere, sine licentia superiorum, non audiatur; nisi intra quinquennium tantum a die professionis, et tunc non aliter nisi causas, quas prætenderit, deduxerit coram superiore suo et ordinario. Quod si ante habitum sponte dimiserit, nullatenus ad allegandum quancumque causam admittatur, sed ad monasterium redire cogatur, et tanquam apostata puniatur : interim vero nullo privilegio suæ religionis juvetur ». Circa hoc decretum occurrunt variæ quæstiones resolvendæ.

Petes 1º quos istud decretum comprehendat ?

Respondeo comprehendere omnes religiosos etiam militares qui tria vota emittunt; quia sunt vere religiosi : item eos qui Societati Jesu sunt post biennium incorporati, quia in bullis SS. Pontificum sunt etiam religiosi ; denique omnes moniales. Constat ex his terminis decreti : *Quicumque regularis* qui cum sint universales omnes quovis nomine vel titulo regulares comprehendunt. Ita communiter.

Petes 2º utrum etiam comprehendat perpetuo inhabiles ad profitendum : item eos qui toto tempore quinquennii non potuerunt ratificare professionem invalidam nec reclamare ex impedimento quidem temporali, sed toto tempore quinquennii durante, v. g. metu vel ignorantia nullitatis professionis.

Multis videtur præfatos non comprehendendi : 1º quia concilium determinavit quinquennium ex præsumptione quod toto eo tempore

ratificaretur professio invalida, quod præfati non potuerunt facere. 2º Sequeretur quod id quod est institutum in bonum religionis cederet in ejus gravamen; dum cogeretur retinere perpetuo inhabiles aut volentes profiteri. 3º Quia nemo cogi debet ad religionem, cum sit onus gravissimum summa libertate suscipiendum. 4º Sequeretur quod mulier, quæ mentito sexu professa esset in monasterio virorum et non reclamasset tempore quinquennii, cogeretur in eo perpetuo manere, quod est absurdum. Hinc volunt quod istæ particulæ decreti *Ex quacumque causa*, restringi debeant ad habiles ad profitendum. His non obstantibus,

Resp. probabilius nobis videri etiam cum multis præfatos sub isto decreto comprehendendi, excepto impedimento perpetuo facti notorii permanentis, ut explicabo infra.

1º Quia hæ particulæ : *Ex quacumque causa*, cum sint universales, comprehendunt omnes casus; nec est ratio cur restringantur ad solos habiles ad profitendum, ut patebit tum ex rationibus sequentibus, tum ex solutione rationum oppositarum : unde 2º quia intentum concilii fuit ut iudicium nullitatis professionis non esset penes solum professum, tum ne pateret lata via ad apostasias impune habendas, quod accideret, dum quisque diceret se esse aut fuisse inhabilem; tum quia secundum se injustum est ut parte inaudita auferatur ab ea quod legitime possidet : possidet autem legitime religio quoquo modo professum. 3º Quia concilium istud decretum edidit, non solum ex præsumptione quod tempore quinquennii ratificaretur professio invalida, aut ederetur tacita, ut supponit opposita sententia, sed etiam pro tranquillitate religionum quæ nunquam haberetur si sub quovis prætextu liceret toto tempore vitæ religionis et religioni reclamare : et ideo ad limitandum tempus hujusmodi litium et contentionum, decrevit pro religione et religiōis præscriptionem professionis terminato quinquennio, sive fuerit valida professio, sive invalida.

Quidam addunt in confirmationem hujus sententiæ quasdam declarationes S. Congregationis; sed esto forte de his declarationibus non satis constare, saltem stylus et praxis curiæ est, quod nullum, elapso quinquennio, admittat ad reclamandum, nisi vis extraordinaria obtinuerit a S. Sede apertionem oris, seu, ut dicitur communiter, restitutionem in integrum.

Dixi, *excepto impedimento perpetuo facti no-*

torii permanentis; ut si mulier mentito sexu, professa esset in monasterio virorum, aut vir in monasterio mulierum, aut hermaphroditus perfectus et certus in alterutro; cum enim is teneretur exire, id posset se solo, non petita licencia, nec servata forma præcedentis decreti, non solum post quinquennium, sed post viginti, triginta annos et amplius. Quia, inquiunt auctores, notorium facti permanentis non eget probatione, nec requirit ordinem iudicii, et quod extrinsecus patet, expresse probare non est necesse; quæ enim necessitas probandi eum esse cæcum qui non habet oculos.

Et hinc patet responsio ad quartam probationem sententiæ oppositæ. Ad primam patet responsio ex tertia ratione nostræ sententiæ, nimirum quia concilium decretum istud edidit, non ex sola præsumptione ratificationis tempore quinquennii, sed etiam pro tranquillitate religionum, quæ non posset haberi si toto tempore vitæ locus esset reclamationi. Ad secundam resp. majus esse inconveniens quod religio exponatur perpetuis litibus et contentionibus quam quod retineat religiosum inhabitabilem tempore ejus vitæ. Ad tertiam resp. veram esse per se, secus per accidens ad vitandum majus inconveniens. Adde quod pateat ipsi recursus ad S. Sedem pro obtinenda restitutione in integrum: sed

Petes 3° a quo temporis puncto incipiat istud quinquennium?

Resp. non incipere, ut quidam volunt, a cessatione impedimenti ad profitendum, aut a cessatione ignorantie nullitatis professionis, sed a tempore professionis sive expressæ sive tacitæ, præsumptæ scilicet per exercitium alicujus actus professis proprii. Constat tum ex responsione præcedenti, tum ex his verbis expressis decreti: « Nisi intra quinquennium tantum a die professionis numerandum »: ubi particulæ *nisi* et *tantum* sic affirmant quod ponunt, ut excludant omnes alios casus præter expressum; ex quo etiam colligitur quod istud quinquennium sit numerandum de momento ad momentum; quia istæ particulæ sunt taxativæ et non admittunt ampliationem aut diminutionem; unde nullus elapso quinquennio a professione est audiendus, nisi obtinuerit a Sede Apostolica restitutionem in integrum.

Quæ objici possunt contra hanc responsionem soluta sunt in præcedenti responsione.

Si dicas ulterius posse contingere quod professio aut permanentia professi in religione

sit manifeste contra legem naturalem aut divinam, ut si sit scandalum quod dubius hermaphroditus maneat in monasterio, aut si maritus qui prætextu adulterii uxoris religionem professus est, et post multos annos inveniatur nulliter professus, eo quod ipse ante professionem pariter adulteratus fuisset, et inde perdiderat jus profitendi religionem invita uxore; foret enim aperta injustitia ipsum non reddere uxori: nulla autem lex humana prævalere debet legi naturali vel divinæ.

Resp. responsionem nostram esse intelligendam salva lege naturali et divina, non enim concilium intendit peccatum aut peccati incentivum: attamen casus propositi non nullum urgent. In 1° enim posset separari dubius hermaphroditus, sic ut absit scandalum, donec de ejus causa per judices definatur. In 2° equidem restitutio est de jure naturali, sed potest differri ex causa, qualis potest esse necessitas cognoscendi nullitatem professionis in facie Ecclesiæ. Cæterum si attentis circumstantiis, lex naturalis obliget ad statim, servanda est.

Ex dictis in duabus præcedentibus responsionibus colliges nulli, sive sit dubius, sive etiam certus de nullitate suæ professionis quam tamen nullitatem possit in iudicio probare, licere deserere religionem et redire ad sæculum, non servata hujus decreti forma: equidem si sit certus de nullitate suæ professionis, non erit apostata coram Deo, nec incurret censuras contra apostatas latis; quia apostasia supponit professionem religiosam, peccabit tamen et erit apostata in foro Ecclesiæ, atque ut talis punietur.

Dixi, *quam tamen nullitatem possit in iudicio probare*; quia existimo, salvo meliori iudicio, quod qui omnino certus est de nullitate suæ professionis et eam nullitatem non potest probare, possit licite, secluso tamen scandalo, sine licentia et non servata forma hujus decreti, deserere religionem et redire ad sæculum; quia decretum non videtur comprehendere nisi eos qui causas nullitatis suæ professionis deducere et probare possunt in iudicio.

Petes 4° utrum qui dimisso habitu recessit sine licentia et ideo non est audiendus, si redeat sive sponte, sive coacte, possit, reassumpto habitu, audiri?

Resp. juxta communem sententiam affirmative; quia concilium non prohibet audiri, si redeat; intellige durante quinquennio a

professione, quia eo elapso non est audiendus, ut dictum est, nisi obtinuerit restitutionem in integrum.

Petes 5° de quo superiore et de quo ordinario intelligendum sit decretum?

Resp. intelligendum esse de superiore locali conventus in quo emissa fuit professio; et de ordinario diœcesis in qua situs est iste conventus. Ita communiter. Sub nomine ordinarii veniunt capitulum sede vacante, et vicarii episcopi.

Adjunxit autem concilium ordinarium superiori ut ab eis conjunctim fieret inquisitio et ferretur sententia; quia superiorem non judicavit judicem ex omni parte integrum, eo quod agatur de re sua, et posset induci vel ad dimittendum valide professum, quia est religioni noxius, vel ad retinendum invalide professum, quia est religioni utilis. In casu autem quod isti duo judices non conveniant, lis per Sedem Apostolicam est dirimenda.

Petes 6° utrum in hoc judicio citandi sint parentes vel hæredes aut alii interesse habentes?

Resp. a pluribus negari. Attamen Passerinus refert Rotam irritasse hujusmodi sententias, quia non fuerant citati interesse habentes. Indubitatum est autem citandam esse religionem seu conventum collegialem, qui per suum procuratorem compareat.

Petes 7° quæ bona dimissus, probata nullitate professionis, secum deferat?

Resp. deferre 1° quæ religioni donavit intuitu professionis; quia hæc donata sunt sub

conditione quæ non purificatur; 2° quæ in religione ipsi donata vel legata fuerunt ab amicis aut consanguineis ratione personæ, ipsius sunt; secus si fuerint donata intuitu religionis, licet occasione professi; 3° quæ acquisivit in religione docendo concionando, ministrando sacramenta, etc., etiam ipsius sunt et secum defert; quia est capax domini, nec intendit acquirere religioni, nisi ex errore professionis validæ; si enim scivisset esse invalidam, nec ipsam ratificare voluisset, indubie sibi acquisivisset; error autem non tribuit verum titulum nec verum dominium.

Verum est quidem sic nulliter professum teneri religioni de alimentis et vestimentis; quia in sæculo vixisset de suo; in religione autem vixit de alieno: unde si sit possessor bonæ fidei, tenetur ad id in quo factus est ditior; si sit malæ fidei tenetur ad totum.

Si dicas ipsum interim inservisse religioni; resp. obsequia communia religionis esse simpliciter in utilitatem religiosi operantis et non religionis, sicque non debent intrare compensationem pro alimentis et vestimentis a religione subministratis: secus autem foret dicendum, si obsequia essent specialia, necessaria aut utilia religioni.

Quæ hucusque diximus de reclamatione nulliter professi contra suam professionem, pariter dicenda sunt de reclamatione religionis contra ejus professionem; quia sunt correlativa, et quæ statuuntur de uno correlativo censentur statuta de alio.

TRACTATUS DE INCARNATIONE

D. Th. 2. 3. p. 2. q. 1. ad 9.

PROOEMIUM.

IN QUO RECENSENTUR VARIAE HÆRESES CIRCA INCARNATIONIS MYSTERIUM.

Hunc tractatum S. Thomas in duas partes dividit : prima est de ipso Incarnationis mysterio, seu de ipsa unione divinitatis et humanitatis, et de his quæ ad eam consequuntur ; secunda est de his quæ per ipsum Salvatorem acta sunt, hoc est de mysteriis vitæ et mortis ejus.

Hoc magnum pietatis sacramentum juxta Apost., « hoc ænigma sacratissimum » juxta S. Cyrillum Alexand., « hanc mirabilem mixturam » juxta S. Aug., tam vere atque catholice, tam intelligibiliter, quantum homini licuit, exposuit S. Doctor, ut ter, dum huic operi incumberet, ab ipso Christo meruerit his vocibus approbari : *Bene scripsisti de me, Thoma.* Duce igitur sancto Doctore explicationem hujus mysterii, contra quod tot insurrexerunt hæreses, securi aggredimur.

Hos varios ac multiplices errores ipse S. Th. in cap. 1 Matth. ad tres classes revocat : prima est errantium circa divinitatem Christi ; secunda errantium circa ejus humanitatem ; tertia errantium circa utriusque naturæ unionem.

Ad primam classem pertinent Cerinthus, Ebion, Paulus Samosatenus, Photinus et alii qui solam naturam humanam in Christo agnoscunt ; divinam autem per solam divinæ gloriæ participationem quam operibus suis promeruit.

Cerinthus, a quo Cerinthiani, Simonis Magi discipulus, Apostolis coætaneus, unus fuit ex his qui anno circiter 69 descendentes de Judæa dogmatizabant Antiochiæ circumcisionem et legalia necessario esse observanda :

item unus fuit ex his qui millenarium Christ regnum post resurrectionem prædicabant. Docebant insuper, ut refert S. Aug. lib. *de Hæres.* cap. 8, « Christum purum hominem fuisse ». Refert autem S. Polycarpus ; apud S. Irenæum lib. 3 *adversus Hæreses* cap. 3, quod cum Joannes apostolus hunc hæresiarcham ad balneum accedentem vidisset, recesserit exclamando : « Fugiamus hinc, ne balneum in quo Cerinthus veritatis inimicus moratur, subito corruens nos opprimat ». Quo dicto, subito collapsa domus Cerinthum cum sociis oppressit.

Ebion sub Tito imperatore et Cleto Romano Pontifice anno circiter 72, hæresi Cerinthi addebat « Christum hominem esse, non ex Virgine, sed ex viro et fœmina natum ».

Paulus Samosatenus, a quo Paulianistæ, natione Syrus, Antiochenus episcopus, vir ante episcopatum pauper et mendicus, circa annum 273, sub Felice I, blasphemabat « Christum non semper fuisse, nec ante Mariam virginem extitisse, sed ex eo quo ex Maria natus est, initium habuisse, ac proinde non Deum sed purum hominem esse ». Teste S. Aug. lib. *de Hæres.* cap. 44.

Damnata fuit hæc hæresis cum suo auctore in duobus conciliis Antiochiæ habitis : in quorum primo Paulus suam fidem simulans patribus illusit : in secundo autem de hæresi convictus et anathemate percussus, a sua sede ejectus est.

Photinus, a quo Photiniani, Sirmiensi episcopus, acris ingenii ac multæ eruditionis vir, Pauli Samosatani discipulus, circa annum 347, sub Julio I, eandem hæresim instauravit, quæ rursum damnata est in concilio Mediolanensi eodem anno, et ipse exauctoratus in Syrmienti anno 351.

Elipandus Urgelitanus et Felix Toletanus

Hispani dicebant Christum non esse Dei Filium naturalem, sed adoptivum tantum : unde consequens erat ipsum non esse verum Deum. Fuit proscriptus iste error in concilio Forojuliensi anno 791, Ratisbonensi 792, et Francofordiensi 794.

Ad hanc classem revocari possent *Ophitæ*, sive serpentini, qui secundo sæculo juxta S. Aug. lib. *de Hæres.* cap. 17, eo dementiae venerant ut assererent « serpentem illum qui primos decepit ; parentes, Christum esse », de cœlo venisse, nobisque tulisse scientiam boni et mali.

Ad secundam classem pertinent Marcionitæ et Manichæi, qui cum dicerent omnem creaturam corpoream esse a malo deo, seu diabolo, negabant consequenter Dei Filium assumpsisse veram carnem, sed tantum phantasticam et apparentem, et omnia quæ de ipso narrantur in Evangelio pertinentia ad humanam naturam, ut nativitatem, circumcisionem, passionem, mortem, etc., non vere sed apparenter tantum contigisse. Ita etiam Basilides circa annum 124, qui dicebat Simonem Cyræneum loco Christi fuisse crucifixum.

Ad hanc etiam classem revocatur error Apollinaris : is fuit patria Laodiceus, vir doctus, filius alterius Apollinaris eruditissimi presbyteri, qui pro Ecclesia multos edidit libros contra Porphyrium : dogma hæreticum quod senior Apollinaris tentaverat, promovit filius ejus circa annum 367 sub Damaso Romano Pontifice, nempe « Christum corpus sumpsisse quidem ex virgine, sed sine anima ». Postea errorem suum revocans seu temperans addidit « sumpsisse quidem animam, sed quæ mente careret, Verbumque divinum ei fuisse loco mentis ». Ulterius progressi Apollinaris discipuli dixerunt humanitatem esse consubstantiali divinitati, ideoque hanc esse patibilem, et revera passam esse cruciatus et mortem ; ex S. Athan. lib. *de Incarn.*, ex S. Epiph. hæres. 77 : imo divinam Verbi substantiam in carnem esse conversam ; ex S. Greg. Nissen. opusc. *contra Apollinaristas* ; ex S. Leone serm. 9 *de Quadrag.* ; ex Gennadio lib. *de Dogmat. Eccles.* cap. 2 : tan-

dem Verbum non assumpsisse carnem ex Maria Virgine, sed e cœlo attulisse ; ex S. Greg. Nazianz. orat. 46, et aliis. Damnata est hæc hæresis in concilio Romano sub Damaso anno 373, in Antiocheno 378, et in secundo Constantinopolitano anno 381.

Ad hanc iterum classem revocandus est error Valentini, qui licet verum corpus Christum habuisse confiteretur, negabat tamen eum assumpsisse illud ex B. Virgine, sed illud de cœlo allatum transiisse per virginem quasi per canalem. Huc iterum revocandus est error Monothelitarum qui voluntatem humanam in Christo negantes, solam divinam confitebantur. In hac etiam classe reponendi sunt hodierni Anabaptistæ, qui negant Christum habuisse veram carnem ex Maria Virgine assumptam.

Ad tertiam classem pertinet error Nestorii, patriarchæ Constantinopolitani, qui circa annum 427, sub Theodosio juniore et Cœlestino I, dogmatizavit « duas in Christo esse personas, duos esse Christos, unum Filium Dei, alterum Filium hominis ; ac proinde B. Mariam Virginem, non Dei, sed hominis Matrem, neque esse nominandam θεοτοκον, sed χριστοτοκον. Hæc hæresis a Cyrillo Alexandrino profligata, damnata fuit cum suo auctore in concilio œcumenico Ephesino.

Ad eandem classem pertinet error Eutychetis, qui circa annum 441 ut unitatem personæ contra Nestorium propugnaret, in oppositam hæresim incidit « negando duas in Christo naturas et asserendo carnem in ipso incarnationis articulo in divinitatem fuisse commutatam, et ex utraque natura divina et humana unam coaluisse substantiam, sicque Christum ut Deum fuisse passum ». Hic error fuit damnatus sub Leone I in concil. œcumenico Chalcedonensi.

Ab hoc errore non multum abludunt Lutherani, qui dicunt attributa divinitatis communicari carni Christi, consequenter corpus Christi, non secus ac divinitatem esse ubique : unde dicti Ubiquistæ.

De his hæresibus saltem præcipuis, latius infra.

DISSERTATIO I.

De possibilitate et cognoscibilitate Incarnationis.

Incarnatio idem significat ac innumanatio; estque « unio seu unio naturæ humanæ cum divina in una Verbi persona »: unde Verbum incarnari est hominem fieri, juxta illud Joan. 1: VERBUM CARO FACTUM EST. Quamvis autem natura humana constet carne et anima, a carne tamen potius quam ab anima hoc mysterium nomen accepit. 1° Quia nomine carnis totus homo sæpe in S. Scriptura significatur, ut Genes. 6: *Omnis caro corruperat viam suam*; Luc. 3: *Omnis caro videbit salutare Dei*; et alibi. 2° Ad commendandam nobis humilitatem Salvatoris et ejus in homines charitatem, qua motus, tam vilem et abjectam carnem ad eos redimendos assumpsit. 3° Quia hoc nomine insinuatur Deum infirmitates nostras, quæ voce carnis significari solent, assumpsisse. Adde quod caro, si vera sit ac viva, sit animata. Hoc vocabulum usurpavit concil. Nicænum in Symbolo; S. Leo serm. 2 *de Nativ.*; S. Aug. lib. 10 *de Civ. Dei* cap. 29, et multi alii Patres.

ARTICULUS I.

UTRUM INCARNATIO VEREI SIT POSSIBILIS?

Sanctus Thomas hic omisit quæstionem de possibilitate Incarnationis: qua ratione, non ita constat; forte quia supposita convenientia Incarnationis quam probat infra, sat insinuat ejus possibilitas; vel quia nulla scientia probat, saltem ex necessitate, possibilitatem sui objecti, sed supponit seu per se notam, seu demonstratam in scientia superiori, vel aliunde certam, ut hic supponi debet certa possibilitas Incarnationis per fidem in doctore catholico; vel tandem quia præcipuæ dif-

ficultates quæ militant contra possibilitatem hujus mysterii, occurrunt et solvuntur in sequentibus quæstionibus. Quia tamen in usu habent theologi ut hunc tractatum a quæstione possibilitatis hujus mysterii ordiantur, consuetudini morem gerentes,

Dico: Incarnatio Verbi est possibilis.

Quantum ad fideles, facile probatur ex eo quod fide certum sit hoc mysterium esse perfectum, ergo est possibile: ab actu enim ad potentiam valet argumentum affirmative. Aliunde quid difficilius unam personam in duabus naturis subsistere quam tres personas in una natura, sicut fit in mysterio SS. Trinitatis.

Quantum ad infideles probatur. 1° Illud censeri debet possibile, cujus impossibilitas nullo argumento demonstrativo evinci potest: atqui impossibilitas Incarnationis nullo argumento demonstrativo evinci potest; cum enim sit veritas fidei, et verum non opponatur vero, nullum fieri potest argumentum contra hanc veritatem quod sit demonstrativum, sed sunt omnia solubilia argumenta, ut patebit ex solutionibus objectionum.

2° Illud censeri debet possibile in quo nulla apparet contradictio, juxta illud Archangeli ad Mariam, Luc. 1: *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*, id est omne quod mente concipi potest: atqui in mysterio Incarnationis ex nulla parte apparet contradictio: non ex parte humanitatis assumptæ, quæ cum sit realiter distincta a propria subsistentia, eaque prior, potest ab ea separari divina supplente propriam: neque ex parte Dei assumptis, quia cum subsistentia divina sit infinita, potest terminare non solum propriam naturam, sed etiam alienam; neque

ex parte unionis : hæc enim non consistit in hoc quod duæ naturæ confusæ identificentur sed quod salva integritate utriusque humana assumatur ad divinam, cui, quia est summum bonum, communicatio maxime convenit : ergo.

Huc etiam faciunt quædam similitudines, licet imperfectæ; sic substantia spiritualis, anima scilicet rationalis, unitur naturaliter corpori in eodem supposito. Ramus extraneus et diversæ speciei inseritur trunco, una nempe radice, uno trunco, una arbore, diversos specie fructus proferenter¹.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Deus non potest intrinsece mutari : atqui si incarnaretur, intrinsece mutaretur : ergo. Prob. min. : mutari intrinsece nihil aliud est quam se habere intrinsece aliter quam prius : atqui per Incarnationem Deus aliter se haberet intrinsece quam prius ; fieret enim intrinsece homo, quod prius non erat : ergo.

Pro solutione hujus argumenti nota, quod mutatio sit actus existentis in potentia prout in potentia : unde ut aliquid mutetur intrinsece, requiritur quod intrinsece recipiat ratione potentiæ passivæ terminum mutatione productum. Hoc posito, relictis variis solutionibus, ad argumentum.

Resp. neg. min. ². Ad probat., dist. maj. : mutari est intrinsece se habere aliter quam prius, recipiendo in se aliquid distinctum ratione potentiæ passivæ, conc. maj. ; pure terminando aliquam naturam, neg. maj. Patet ex notamine. Porro Deus de novo factus est homo, non recipiendo in se humanitatem ratione potentiæ passivæ, sed illam pure terminando absque ulla potentialitate, nihil perdens, nihil acquirens, sed solum suam perfectionem diffundens, adeoque nullo modo in se mutatus, sed tota mutatione se tenente ex parte naturæ assumptæ propria subsistentia carentis et divinam acquirentis.

Hanc solutionem tradit D. Th. locis cit. ubi dicit quod sicut « nulla mutatione facta circa scibile, incipit esse a me scitum per mei mutationem ; et similiter dicitur res scibilis non per potentiam passivam quæ sit in ipsa, sed per potentiam quæ est in sciente. Sic est in proposito.... Ideo Deus dicitur uniri non per mutationem sui, sed ejus cui unitur, et simi-

liter cum dicitur unibilis, hoc dicitur non per potentiam aliquam passivam in Deo existentem, sed per potentiam quæ in creatura est, ut uniri possit ».

Quorum verborum sensus non est, ut imaginatur Valentia, quod humanitas sit quid relativum quoad rem, sicut ea quæ S. Doctor affert hic in exemplum, sed tantum quoad modum, seu quod denominet Deum ad modum relativorum tertii generis, in quantum scilicet non denominat Deum ratione alicujus potentiæ passivæ in ipso existentis, sicut denominant aliæ formæ absolutæ sua receptiva creata, sed ratione potentiæ passivæ quæ est in ipsa natura humana ad hoc ut uniatur Deo, sicut in relativis tertii generis res non dicitur scibilis per potentiam passivam quæ est in ipsa, sed in sciente. Sicut ergo res scibilis absque sui mutatione per solam scientis mutationem dicitur scita ; ita et Deus dicitur homo per solam naturæ humanæ mutationem, eo quod necesse sit subjectum mutationis esse in potentia ad id per quod mutatur.

Subsumes : Atqui Verbum est humanitatis subjectum, et non tantum terminus : ergo. Prob. ant. : Verbum est habens humanitatem : atqui habens formam in se est subjectum talis formæ : ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob. dist. maj. : Verbum est habens humanitatem receptive, neg. maj. ; terminative, conc. maj. Et ad hunc sensum distincta min., neg. conseq. Itaque habere formam abstrahit ab hoc quod est eam habere receptive vel personaliter seu terminative. Habere formam receptive est esse subjectum illius, secus autem eam habere personaliter vel terminative : porro Verbum habet humanitatem non receptive, sed personaliter et terminative, utpote terminus ejus intrinsecus eam intrinsece complens et terminans.

Repones : Natura humana non potest dici nec fieri intrinseca Verbo, nisi recipiatur in illo : ergo. Prob. ant. : quod est extrinsecum alteri, non potest fieri intrinsecum nisi recipiatur in illo : ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. ant. Potest enim aliquid fieri intrinsecum alteri per hoc solum quod ipsi jungatur per intrinsecum sui terminationem : sic punctum fit lineæ intrinsecum.

Replicabis : Atqui ad mutationem non requiritur unio receptiva ratione potentiæ passivæ : ergo. Prob. subsumptum : si per impossibile Angelus incarnaretur, mutaretur : atqui tamen ejus subsistentia non reciperet,

¹ In. 3. d. 4. q. 1. a. 1. o. — ² Sic q. 16. a. 6. ad 2. et n. 3. d. 1. q. 1. a. 1. ad 1.

sed terminaret duntaxat naturam humanam. Idem dicendum de subsistentia humana, si crearetur separata a natura et postea illi uniretur. Item de anima rationali, quæ in resurrectione cum sui mutatione uniretur de novo materiæ. Similiter si intellectus divinus terminaretur nunc ad aliquid, ad quod prius non terminabatur, perficeretur et mutaretur : ergo.

Resp. neg. subsumpt. Ad prob., dist. min. : Angelus non reciperet naturam humanam nec quidquam aliud, neg. min. ; non reciperet naturam humanam, sed aliquid aliud, conc. min. Verum est ergo quod subsistentia angelica in casu impossibili non reciperet naturam humanam sed eam tantum terminaret. Verum cum sit entitas incompleta et modalis, ex unione ad naturam humanam compleretur et perficeretur, trahereturque ad ejus esse : unde ex tali terminatione reciperet, si non naturam, saltem completionem et perfectionem, sicque mutaretur. Idem dicendum de substantia humana si crearetur separata, et de anima in ordine ad unionem cum corpore. Id vero dici non potest de subsistentia increata, utpote infinita et summe perfecta. Ad id vero quod additur de intellectu divino, disparitas est quod cognitio sit perfectio cognoscentis, sed terminatio licet sit perfectio rei terminatæ, non tamen semper terminantis, cum per hoc nihil recipiat.

Urgebis : Ipsamet infinitas repugnat huic unioni seu terminationi : ergo. Prob. ant. : infiniti ad finitum nulla est proportio : ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. ant. : nulla est proportio æqualitatis in esse entis, conc. ant. ; proportio habitudinis et capacitatis ratione potentiæ obedientialis, qua finitum potest a Deo infinito perfici, neg. ant. Hinc enim etsi non habeat infinitam perfectionem, habet tamen infinitam capacitatem divinæ plenitudinis susceptivam.

Obj. 2° : Deus non potest supplere vices subsistentiæ creatæ : ergo. Probat. ant. : subsistentia creatæ est actus et forma naturam humanam informans : atqui Deus non potest supplere vices formæ informantis utpote quæ sit pars, adeoque quid incompletum essentialiter involvens imperfectionem : ergo.

Resp. dist. ant. : Deus non potest supplere vices subsistentiæ creatæ ut informantis, transeat ; ut terminantis, neg. Ad prob., dico quod licet subsistentia creatæ informet naturam, quia ut creatæ est modus et compars naturæ, id tamen non habet ex suo essentiali

conceptu, sed solum naturam terminare, ut patet in subsistentiis divinis quæ naturam divinam terminant absque labe informationis : licet autem Deo repugnet ratio formæ informantis, quia forma informans etsi naturam perficiat, se habet tamen ut pars ordinata ad componendum aliquid perfectius, ut patet in anima in ordine ad hominem, qui est quid ipsa perfectius, quod involvit imperfectionem impræscindibilem ; non tamen ipsi repugnat ratio actus terminantis, quippe qui non ordinatur ad totum magis completum, sed naturam potius ad se ordinat et ad suum esse trahit, unde imperfectionem non involvit, sed potius perfectionem diffundit.

Dixi ad primum ant. transeat ; quia quidam Thomistæ, inter quos Gonet, existimant Deo non repugnare rationem formæ metaphysicæ, eo quod non se habeat per modum partis, ut forma physica, sed tantum per modum actus et constitutivi, adeoque nullam involvat imperfectionem. Alii tamen non concipiunt formam, qualiscumque sit physica aut metaphysica, quæ non sit pars incompleta ad partem ordinata, adeoque quæ non involvat in suo conceptu imperfectionem.

Inst. : Deus non potest supplere vices humanitatis, animæ, intellectus, luminis gloriæ, etc., ergo nec subsistentiæ.

Resp. neg. conseq. Quia hæc omnia important imperfectionem impræscindibilem, utpote rationem naturæ potentialis actuabilis per subsistentiam, existentiam aut operationem ; item et potentiæ seu habitus : secus subsistentia quæ importat tantum ex suo conceptu rationem termini seu actus terminantis naturam ultra non communicandam.

Obj. 3° : Implicat, secundum philosophos, produci effectum omnium perfectissimum : atqui Christus foret talis : ergo.

Resp. dist. min. : Christus ratione divinitatis foret talis, conc. min., at ut sic non est effectus, sed auctor et artifex ; Christus ut compositus, neg. min. Posset enim sub hac ratione a Deo produci perfectior, quia posset produci perfectior humanitas.

Obj. 4° : Ex pluribus entibus completis, non potest fieri unum ens per se : atqui natura tam humana quam divina sunt entia completa : ergo ex his non potest fieri unum ens per se, qualis foret Christus.

Resp. dist. consequens : ergo ex his sub ratione qua completa sunt, non potest fieri ens unum per se, conc. conseq. ; sub alia ratione

qua non sunt completa, neg. conseq. Porro ex divina natura et humana quæ in ratione naturæ sunt completæ, non fit natura una per se, sed unum suppositum, quatenus natura humana cum non sit sub hac ratione completa, trahitur ad unum esse et subsistere divinum.

ARTICULUS II.

UTRUM LUMINE NATURALI POSSIT DEMONSTRARI
AUT COGNOSCI POSSIBILITAS INCARNATIONIS?

Dico : Non potest lumine naturali demonstrari aut evidenter cognosci possibilitas Incarnationis.

Prob. 1° auctorit. Ad Ephes. 3, Incarnatio vocatur *sacramentum absconditum a sæculis in Deo*. Concilium Toletanum XI : « Si ratione ostendi posset, non esset mirabile : si exemplo, non esset singulare ». S. Aug. *ad Volus.* epist. 3 : « Demus Deum aliquid posse, quod nos fatemur investigare non posse » : ergo.

Prob. 2° ratione. Hoc mysterium est extra omnem spheram et omnem proportionem luminis naturalis etiam angelici : ergo. Prob. ant. : hoc mysterium est omnino supernaturale nedum in esse entis seu in sua entitate, sed etiam in esse veri et cognoscibilis, cum nullam habeat connexionem eum aliqua causa aut effectu naturali, ex cujus cognitione ascendat ad illud indagandum : licet enim nunquam existeret aut possibile foret, adhuc res naturales eodem modo forent quo nunc sunt : ergo.

Quamvis ergo supposita fide possit hujus mysterii possibilitas aliquibus rationibus naturalibus probabiliter suaderi et argumenta in contrarium probabiliter solvi, nulla tamen ratione petita ex naturalibus potest positive demonstrari.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Articulo præcedenti probavimus rationibus naturalibus Incarnationem non involvere contradictionem ; atqui probare aliquid non involvere contradictionem, est probare illud esse possibile : ergo.

Resp. dist. maj. : Incarnationem non involvere contradictionem probavimus negative et probabiliter, conc. ; positive et evidenter, neg. In solvendis enim contradictionibus et argumentis quæ proponuntur contra possibilitatem Incarnationis, non procedimus ex aliqua

ratione a priori vel posteriori positive demonstrativa hujus possibilitatis, vel falsitatis objectionum, sed ex probabilibus tantum et apparentibus, quod sufficit ut hoc mysterium non judicetur impossibile, non tamen ut cognoscatur evidenter possibile ; quandoque enim, ait philosophus, falsa sunt probabiliora veris : unde solutis omnibus argumentis infidelium contra hoc mysterium, nemo potest sibi certo persuadere omnes suas solutiones esse demonstrativas, et nullam implicantiam, præter solutas, restare solvendam : quia cum hoc sacramentum totam naturam excedat, ut dictum est, nullus intellectus creatus etiam angelicus illud funditus penetrare potest. Hoc argumentum fusius deductum require in tract. *de Deo Trino*, dissert. præem. art. 4, conclus. 2.

Obj. 2° : Intellectus creatus cognoscit Deum esse omnipotentem, adeoque posse facere quidquid non implicat contradictionem : atqui Incarnatio non implicat contradictionem : ergo.

Resp. dist. min. : Incarnatio non implicat contradictionem et hoc evidenter cognoscit intellectus creatus, neg. ; et hoc evidenter non cognoscit, conc. Quamvis igitur intellectus creatus cognoscat in communi Deum posse omne quod non involvit contradictionem, non tamen cognoscit distincte et in particulari quæ sunt quæ non involvant contradictionem et an de istorum numero sit Incarnatio.

Obj. 3° : Intellectus perspicax, v. g. angelicus, comprehendit naturam humanam, adeoque priorem esse et distinctam ab ejus subsistentia : ergo ea subsistentia seclusa a Deo esse assumptibilem.

Resp. neg. conseq. Ulterius enim deberet scire subsistentiam divinam absque labe imperfectionis posse vices subsistentiæ humanæ supplere variasque alias difficultates solvere, quibus seclusa fide succumberet intellectus noster. Adde intellectum lumine naturali certo scire non posse naturam a subsistentia separari posse, aut saltem sine hac vel illa sibi propria subsistere posse.

Obj. 4° : Deus ut Auctor naturæ cognoscit possibilitatem Incarnationis : atqui quod Deus præcise ut auctor naturæ cognoscit, potest lumine naturali cognosci : ergo.

Resp. neg. maj. Deus enim non dicitur auctor naturæ vel gratiæ ex parte virtutis productivæ vel cognoscitivæ, sed per ordinem ad effectum naturalem vel supernaturalem : cum ergo ex nullo effectu naturali possit cognosci

Incarnatio, non cognoscitur etiam a Deo ut auctore naturæ.

Consecrarium.

Ex dictis colliges existentiam Incarnationis, seclusa revelatione, solis viribus naturalibus a fortiori non posse cognosci; si enim possibilitas vim luminis naturalis transcendat, quanto magis executio in qua rerum agenda-rum præcipua difficultas consistit.

Dices 1°: Angelus lumine naturali cognoscit humanitatem Christi non terminari creata subsistentia, cum omnia naturalia cognoscat: ergo divina; nulla enim est alia quæ possit creatam supplere. 2° Angelus cum intuitive cognoscat humanitatem Christi, cognoscit eam ut existentem: ergo agnoscit existere existentia divina: atqui non minus est supernaturalis existentia divina quam subsistentia: ergo. 3° Dæmones cognoverunt Christum esse verum Deum et hominem, ut patet Luc. 4: *Scio te quis sis, sanctus Dei*; et infra: *Non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum*. Porro hæc sciebant, non lumine supernaturali per peccatum amisso: ergo lumine naturali.

Ad primum, resp. beatis Angelis fuisse revelatam Incarnationem, cum Verbum incarnatum juxta Apost. Heb. 1, orbem terrarum ingrediens adoraverint omnes Angeli Dei: et juxta Luc. 2, festivis acclamationibus ejus Nativitatem celebraverint. At seclusa revelatione, neg. conseq. argumenti: etenim boni Angeli non videntes subsistentiam creatam in Christo, prudenter dubitassent, an sibi illa subsistentia occultaretur ob latentes concilii divini rationes.

Ad secundum, resp. in eadem hypothesi, scilicet seclusa revelatione, neg. conseq. Non requiritur enim ad visionem intuitivam quod feratur in rem formaliter existentem, seu quod existentiam formaliter attingat; sed satis est quod feratur ad id quod existit quamvis ipsam existentiam non attingat: sic v. g. oculus videt intuitive corpus coloratum, cujus tamen existentiam non attingit.

Ad tertium, equidem dæmones potuissent cognoscere mysterium Incarnationis esse per-actum ex prophetiis quas videbant impleri in Christo, sicut et ipsi Judæi; unde Christus ut istis probaret se esse verum Messiam, remittit illos ad S. Scripturas Joan. 5: *Scrutamini, inquit, Scripturas, illæ sunt quæ testimonium perhibent de me*; at ista notitia fundata fuisset in medio naturam excedente, nimirum in re-

velatione; illud tamen dæmones non cognovisse probabilius est, Deo ex singulari providentia id eis occultante. Ita S. Ignatius epist. ad Ephesios ubi dicit Christum esse natum ex Virgine desponsata *ut partus ejus celaretur diabolo*. Idem sentiunt S. Ambr. in cap. 9 Lucæ; S. Aug. lib. 9 de Civit. cap. 21; et S. Leo serm. 11 de Passione cap. 3, qui hujus providentiæ rationem hanc adfert: Quia « si crudelis et superbus inimicus concilium misericordiæ Dei noscere potuisset, Judæorum animos potius temperare quam injustis odiis studuisset accendere, ne omnium captivorum amitteret servitutem, dum nihil sibi debentis proseguitur libertatem ». Eandem rationem adfert auctor infra q. 41, a. 1, et opusc. 6, art. 1. Unde quando dæmon Luc. 4 dicebat Christo: *Scio te quis sis, sanctus Dei*; et quando dæmonia clamabant: *Tu es Filius Dei*, hoc dicebant exploratorie tantum, dubitanter et tentando. Nec refert quod de Christo dicatur: *Non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum*. Nam hæc particula *quia* non hic sumitur causaliter, sed historialiter et recitative, ita ut sensus sit, Christus non sinebat dæmones dicere se scire quod ille esset filius Dei: et bene Christus id prohibebat, quia mentiebantur, cum id revera non scirent, sed tantum dubitarent et indagarent.

Petes an et quibus revelatum fuerit futurum mysterium Incarnationis?

Resp. 1°: Tertullianus lib. de Resurrect. carnis cap. 6, et S. Aug. lib. 9 de Genes. ad litt. cap. 19, censent fuisse revelatum Adamo in eo sopore in quo ex costa ejus Eva fuit formata, et dum dixit: *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea*..... *et inquit homo patrem suum et matrem suam et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una*: hæc verba prophetico spiritu protulisse de Christo. Et hoc etiam colligitur ex Apost. Ephes. 5, ubi relatis his Adæ verbis addit: *Sacramentum hoc magnum est in Christo et in Ecclesia*. Ex quo inferitur juxta Apostolum Mysterium Incarnationis fuisse Adamo revelatum. Neque inde sequitur ipsum præcognovisse suum peccatum ad quod diluendum venturus erat Messias; potuit enim absolute cognoscere illius futurum adventum, ignorato motivo seu fine illius.

2° Certo revelatum fuit hoc mysterium Abrahamæ, ipsumque Messiam ex ejus semine nasciturum, prout ipse vaticinatus est filiis suis Genes. 49. Idem censendum de aliis patriarchis, prophetis et aliis viris sanctitate conspi-

cuis. Illud etiam cognoscere poterant Judæi tam ex S. Script. quam ex majorum traditione.

3° Ex Gentibus revelatum fuit sancto viro Job Idumæo, ut patet ex his ejus verbis cap. 19: *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursum circum-*

dabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum, quem visurus sum ego ipse et oculi mei conspecturi sunt et non alius. Item Balaam Num. 24, ubi prædixit Messiam venturum, his verbis: *Orietur stella ex Jacob.* De Sybillis dicemus in singulari digressione.

DISSERTATIO II.

De existentia Incarnationis contra Judæos.

ARTICULUS I.

PRÆMITTENDA DE DIVINITATE MESSIÆ.

Per Incarnationem, ut ex dictis pervium est, nihil aliud intelligitur quam unio duplicis naturæ divinæ et humanæ in una Verbi divini persona; catenus autem probamus hanc unionem esse peractam, quatenus evincimus Messiam advenisse, quia supponitur Messiam prænuntiatum futurum esse Deum simul et hominem: ut ergo id gratis suppositum non dicatur, nostræque probationi sua vis et firmitas non desit, necesse est hic præmittere quæ certo probant divinitatem Messiæ. Unde

Dico: Messias prænuntiatus in S. Scripturis futurus, est, non homo purus, sed Deus et homo cum hominibus conversans.

Prob. disertissimis S. Scripturæ testimoniis: 1° Baruch 3, dicitur: *Hic est Deus noster et non æstimabitur alius adversus eum: hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo et Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est et cum hominibus conversatus est.* Neque dici potest ipsum visum et conversatum cum hominibus, non in persona naturæ nostræ unita, sed miracula patrando: sic enim Baruch nihil singulare promississet in futurum tempus, siquidem Deus jam antea miracula plurima ediderat: neque proprie dicitur Deus conversari nobiscum sola miraculorum patracione, nisi aliquam nobiscum in natura unionem habeat.

2° Isa. 9: *Parvulus natus est nobis et Filius*

datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus; et vocabitur nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Et sic legitur non solum in nostra Vulgata, sed etiam in textu Hebræico, in paraphrasi Chaldaïca, in versione Syriaca et Arabica.

3° Jerem. 23: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum, et regnabit Rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, et Isroël habitabit confidenter, et hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus justus noster.* In Hebræo pro Dominus est JEHOVA, quod simpliciter dictum, nulli creaturæ appropriatur, sed illi soli designando consecratur, qui natura verus est Deus.

Neque dicas nomen *Jehova* in S. Scriptura quandoque per translationem tribui creaturis. Sic Genes. 22, mons in quo Abraham obtulit sacrificium Deo, dictus est *Dominus videt*, usurpato nomine JEHOVA, quia Deus ibi vidit et approbavit obedientiam Abrahæ. Id, inquam, non obstat, quia ibi mons non est dictus simpliciter JEHOVA seu *Dominus*, sed cum addito significante aliquam operationem, nempe *Dominus videt*: quare non ipsam essentiam divinam in his rebus inesse significat nomen JEHOVA, sed tantum aliquam Dei operationem in eis elucescentem: et ita similiter in quibusdam aliis locis quæ opponuntur. At in eo loco a nobis laudato, JEHOVA simpliciter ponitur.

4° Isa. 45 : *Hæc dicit Dominus : Labor Ægypti, et negotiatio Æthiopix, et Sabaim viri sublimes ad te transibunt et tui erunt, post te ambulant, viri manibus pergent, et te adorabunt, teque deprecabuntur : tantum in te est Deus et non est absque te Deus : Vere tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.* Hic qui loquitur verus Deus est : *Hæc dicit Dominus*; et is quem alloquitur est etiam verus Deus in salutem Israël missus, Deus, inquam, absconditus a nobis adorandus et exorandus, absque quo non est Deus. Quod confirmatur cap. 48 : *Audi me Jacob et Israël quem ego voco : Ego ipse, ego primus, ego novissimus : Manus quoque mea fundavit terram, et dextera mea mensa est cælos.... Accedite ad me et audite hoc : non a principio in abscondito locutus sum : ex tempore antequam fieret, ibi eram : et nunc Dominus meus misit me et spiritus ejus.* *Hæc dicit Dominus Redemptor tuus sanctus Israël : Ego Dominus Deus tuus, docens te utilia, gubernans te in via qua ambulas.* Hic qui est rerum omnium finis et principium cæli et terræ conditor, consequenter verus Deus, se dicit a Domino suo missum in salutem et redemptionem Israël : ergo verus est Deus de Deo vero.

5° Characteres divinitatis Messix tribuuntur in S. Scripturis. 1° Æternitas, Micheæ 5 : *Et tu Bethleem Ephrata parvulus es in millibus Juda : ex te mihi egredietur qui sit Dominator in Israël, et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis.* 2° Adorationis cultus ei a regibus exhibendus, Psal. 71 : *Adorabunt cum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.* 3° Totius mundi imperium, ibid. : *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.* 4° Nomen ejus erit benedicendum in æternum, ibid. : *Benedictum nomen ejus majestatis in æternum, et replebitur majestate ejus omnis terra.* Plura alia in eandem rem S. Scripturæ testimonia omitto, ne longior sim.

Dices : Deuteron. 18. Deus promittens Messiam Moysi, dicit ei : *Prophetam suscitabo eis de medio Fratrum suorum similem tui* : atqui non esse similis Moysi, sed longe major si foret Deus : ergo.

Resp. Messiam ratione humanitatis prænuntiari fore similem Moysi non ratione divinitatis.

Christum autem nostrum esse verum Deum probatum habes contra Arianos et Socinianos in tract. nostro de *Deo trino* dissert. præcæm. a. 3. Require ibi.

His ergo præmissis, et supposito Messiam prænuntiatum futurum Deum et hominem,

mysterium Incarnationis peractum esse, demonstratum manebit, si Messiam advenisse evincamus. Duo itaque hic contra Judæos a nobis præstanda sunt. Primum, Messiam revera advenisse. Secundum, hunc esse Jesum Nazarenum. Primum seorsim articulo sequenti probabimus : utrumque simul articulo subsequenti.

ARTICULUS II.

UTRUM MESSIAS ADVENERIT.

Dico : Messias a prophetis desideratus, a Judæis expectatus, jam pridem advenit.

§ I.

Prima probatio ex vaticinio Jacob.

Jacob morti proximus filiis suis benedicens et eis ventura fausta prædicens Judam sic alloquitur, Genes. 49 : *NON AUFERETUR SCEPTRUM DE JUDA ET DUX DE FEMORE EJUS, DONEC VENIAT QUI MITTENDUS EST, ET IPSE ERIT EXPECTATIO GENTIUM.* Atqui sceptrum de Juda et de tota gente Judaica jam pridem ablatum est, et duces ac principes de ejus femore jam diu desierunt : ergo venit jam pridem ille qui a Deo mittendus est, hoc est Messias. Minor in propatulo est, non probatione firmanda sed oculis spectanda et manibus palpanda : a tempore enim quo Jerusalem est eversa et templum igne absumptum a Vespasiano et Tito, triginta sex annis post Ascensionem Christi, gens misera e sua regione pulsa, extorris et profuga ubique sub aliarum nationum imperio servit, omni supremæ potestatis jure et titulo exuta, nec enim leges condit, nec gladii jus exercet, nec monetam cudit, nec bella indicit, nec fœdera sancit, nec quidquam attentat eorum quibus est suprema potestas, sed utique alieni juris est, invisa, despecta, omnium ludibriis exposita : et quod religionem spectat, est sine templo, sine altari, sine sacrificiis, sine sacerdotibus. Idque totum conformiter ad prophetiam Osee c. 3 : *Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine ephod et sine teraphin.*

Neque dici potest hoc ultimum vaticinium spectare tempus captivitatis Babylonicæ, non præsentem statum Judæorum : nam constat ex lib. IV Reg. c. 25, et II Paralip. c. 30, Judæos in captivitate Babylonica habuisse suos

reges et principes, Sedeciam, Joakimum seu Jechoniam, etc. Item ex I Paralip. habuisse suos pontifices et inter alios Josedech : item et suos prophetas. ut notum est, Jeremiam, Baruch, Danielelem, etc. Item et penes eos jus necis et gladii in reos suos remansisse probat judicium Susannæ. Adde tempore captivitatis babylonicæ plures Judæos Jerosolymis substituisse, qui nomine fratrum suorum captivorum hostias offerebant ad aram Domini, quæ everso templo, residua erat, Baruch c. 4.

Præcluduntur effugia Judæorum.

Nihil non tentant Judæi, adhibitis etiam fabulis et figmentis, ut effugiant vim ineluctabilem hujus argumenti quo demonstratur ad oculum jam pridem advenisse Messiam. Itaque

Objeiunt 1° hoc oraculo Jacobeo non designari Messiam, sed quemdam alium, scilicet vel Moysen, vel Saülem, vel Davidem, vel Jeroboamum, vel Nabuchodonosorem, vel Cyrum.

Resp. ex ipso textu S. Scripturæ constat Messiam et non alium designari : hæ namque duæ dictiones : *Qui mittendus est* ; et : *Ipse erit expectatio Gentium*, aperte Messiam designant. Prima : nam quoties *mittendus*, sive *venturus*, simpliciter et antonomastice legitur in S. Scripturis, ut hic, toties Messias designatur. Sic Moyses petens a Deo ut quantocius Messiam mitteret, Exod. 4 : *Obsecro*, inquit, *Domine, mitte quem missurus es*. Sic Habacuc 2 : *Quia veniens veniet*. Sic Matth. 11, delegati Judæorum Christum interrogant : *Tu es qui venturus es, an alium expectamus* ? Similiter his particulis : *Et ipse erit expectatio gentium*, passim in S. Scripturis Messias designatur. Psal. 21 : *Adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium*. Psal. 58 : *Omnes gentes quascumque fecisti venient*. Isa. 2 : *Fluent ad eum omnes gentes* ; cap. 42 : *Ipsam gentes deprecabuntur*. Aggæi 2 : *Movebo gentes et veniet desideratus cunctis gentibus*. Et alibi pluries.

Confirm. ex eo quod ipse textus Hebraïcus et præcipuæ versiones indigent Messiam. Textus Hebraïcus cui tenacius adhærent Judæi sic ad litteram redditur : *Non recedet sceptrum de Juda et legislator de inter pedes ejus usquequo veniat Siloh et erit ei obedientia populorum*. Siloh autem idem ac mittendus seu missus : unde natatoria Siloë interpretatur missus, Joan. 9. Septuaginta interpretes et ipsi Judæi sic vertunt : *Non deficiet princeps ex Juda et dux de*

femoribus ejus, donec veniant quæ promissa sunt ei et ipse est expectatio gentium. Hæc verba : *Donec veniant quæ promissa sunt ei*, quæ ponuntur pro Siloh textus Hebraïci, aperte significant : donec adimpleantur promissiones factæ Abraham, Isaac et Jacob, Genes. 12, 26, 28, Messiam oriturum ex eorum semine. Idem habent textus Samaritanus et Syriacus, sed clarissime Chaldaïcus ab ipsis Judæis paraphrasibus adornatus, Messiam ex ipso nomine designat ; sic enim habet : *Non auferetur habens principatum in domo Judæ, neque scribe a filiis filiorum ejus donec veniat MESSIAS, cujus est regnum, et ipsum expectabunt gentes* Sic etiam intellexerunt veteres rabbini a Galatino recensiti.

Expendamus modo quos fingunt Judæi hoc vaticinio designari.

Quidam dicunt Moysen, qui fuit liberator Israëliitarum e captivitate Ægyptiaca. Verum ante Moysen nullus rex aut dux fuit in domo Juda, neque in tota gente Judaïca ; et post Moysen respublica Judæorum tempore judicium, deinde regum, potentissimos principes habuit, ita ut istud vaticinium *Non auferetur*, etc., intellectum de Moyse omnino sit falsum. Adde quod Moyses non fuerit expectatio sed dominator gentium.

Alii dicunt nomine Siloh in textu Hebraïco designari Saülem, eo quod in urbe Siloh fuerit a Samuele unctus in regem. At nec Saül ipse fuit expectatio gentium, nec tempore ipsius sceptrum recessit de domo Juda, quin potius post ipsum in Davide et ejus posteris maxime floruit. Adde Saülem non in Siloh, sed in Ramatha unctum fuisse in regem, I Reg. 8.

Alii dicunt Davidem, eo quod unctus fuerit in regem eo tempore quo Arca de Siloh sublata est. Sed idem quod ante, post Davidem diu stetit et floruit sceptrum in Juda. Insuper diu antequam regnaret David, imo et ante Saülem, Arca de Siloh ablata erat. I Reg. 4.

Alii dicunt Jeroboam, eo quod in Siloh rex creatus sit. Et hoc falsum ; fuit enim creatus rex in Sichem, III Reg. 12. Insuper regnante Jeroboam super decem tribus, non ideo fuit extinctum Judæ regnum, sed mansit penes Roboam et alios nepotes Davidis. Nec potest dici Jeroboam sicut nec David expectatio gentium.

Alii dicunt Nabuchodonosorem, sed qua verisimilitudine non liquet. Nam 1° Nabuchodonosor rex impius et sceleratus, non potest dici expectatio, sed potius execratio gen-

lium. 2° Jacob fausta vaticinabatur suis filiis, Nabuchodonosor autem gravissima servitute Judæos oppressit. 3° Quamvis Nabuchodonosor Joakimum seu Jechoniam Judæorum regem exauctoraverit, Sedeciam ejus patrum regem instituit, II Paralip. 36; et Nabuchodonosore mortuo, Evilmerodach ejus successor Jechoniam vinculis solutum solio restituit, IV Reg. 25, totoque captivitatis tempore permissum fuit Judæis, se suis legibus regere, ut jam dixi sub fine probationis.

Alii tandem dicunt Cyrum qui Judæos a captivitate liberavit, et ideo Isaïas cap. 45 vocat illum Christum: *Hæc dicit Dominus, inquit, Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes.* At 1° etsi Cyrus possit dici expectatio Judæorum, quia illos a captivitate liberavit, non potest tamen dici expectatio gentium, sed potius debellator. 2° Post Cyrum respublica Judæorum mutato regimine monarchico in aristocraticum, stetit sub ducibus suæ gentis usque ad Herodem, ut videbimus infra. Deus autem apud Isaïam vocat Cyrum Christum meum, id est unctum a me in regem, alludens ad reges Hebræorum qui unctione consecrabantur, sive quia Cyrus erat typus et imago Christi; imago autem sortitur nomen ejus cujus est imago, sic dicimus de imagine S. Petri: Hic est S. Petrus. Insuper plura dicit ibidem Isaïas de Messia quæ Cyro accommodari non possunt: inter alia: *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.*

Objectio seu effugium secundum. Hac prima statione pulsus Judæi, alio confugiunt: minorem argumenti nostri propositionem universo orbi notam negant, contenduntque sceptrum apud suos etiam nunc subsistere: id autem ut probent, fictitia regna nobis obtrudunt, fabulas fabulis nectunt quibus aurito suo gregi illudunt.

Imprimis rabbi Benjamin Tudelensis venditat nescio quem *Ætmalotharcham* e tribu Juda oriundum quem Judæi Patriarcham appellant, quemque in Asia regnare fabulantur. At vetus est hæc fabula, quam Origenes secundo Ecclesiæ sæculo, jam propalatam exsufflavit lib. 4 de *Principiis* cap. 1. Equidem non negamus ætate Origenis ab excidio Jerosolymitano non longe dissita, remansisse apud Judæos aliqua præteritæ auctoritatis vestigia, et quandoque permittentibus Romanis, jure gladii in suos usos fuisse, at eos de sua gente sive regem, sive ducem, sive principem, sive, ut isti barbare loquuntur, *Ætmalotarcham*, ne-

gamus; idque nullatenus probare possunt. Temporibus autem Origene posterioribus, hæc umbratilis potestas sic evanuit, ut nec ubi sit, nec ubi fuerit dici possit, sed et ipse Benjamin Tudelensis hujus fabulæ buccinator, se, ea quæ narrat, ex auditu tantum scire fatetur, unde nugivendum se prodit, idque saniores rabbini ut figmentum rejiciunt et irrident.

Altera est fabula Judæos in Syria habere regnum florentissimum, sed nullum inde nuncium ad nos commeare; quia interjacet flumen sabbaticum, quod cum sola die sabbati sit navigabile, Judæis iter agere illa die non licet. Belle quidem fictum: at unde ergo illi fabulatores florentissimum regnum didicerunt? Aut cur alterius gentis et religionis nuncios, quibus licet sabbato iter agere, hujus regni incolæ non mittunt aut excipiunt? Verum neque nugatores juvat flumen sabbaticum: vel etiam juxta Plinium lib. 31 hist. nat. c. 2, dicitur sabbaticum, quia sex diebus continuo fluit, septimo quiescit et alveum suum siccum relinquit: vel juxta Josephum lib. 7 de *Bello Judaïco* c. 24, dicitur sabbaticum quia sabbato fluit, sex vero diebus paulatim decrescit et tandem arescit, donec recurrente sabbato, iterum more solito fluat. Utcumque autem res se habeat, facile fuerit fictitiis illis Judæis trans illud habitantibus ad nos commeare. Sed quidquid fuerit antiquitus de isto fluvio, nullus hujusmodi nunc videtur in Syria.

Succurrunt alii circulatores. Quidam dicunt reliquias decem tribuum quas Salmanazar Assyriorum rex in captivitatem abduxit anno ante Christum 721, partim in Æthiopia, partim in Asia, regna obtinere, sed mœnibus igneis circumsepta: ita rabbi Simeon Jalcut. E contra Thalmud Jerosolymitanum eas collocat regnantes in America, sed nubibus expansis protectas et a cæteris mortalibus separatas. Rabbi Abraham Perizol aliquos Judæos sceptrum tenentes versus Orientem locat, sed montibus immensis conclusos ostendit. Ita ariolantur nugarum venditores quibus suos gregales pascunt. At dicant velim si isti Judæi regnantes, vel mœnibus igneis, vel nubibus expansis, vel montibus immensis a cæteris mortalibus sint separati, qua arte nuncii ex his regionibus inaccessis ad ipsos pervenerunt, ut scirent quæ nobis venditant? Apage putidas fabulas quas diutius refellere pudet.

Instant quidam Judæos si non re et actu, jure saltem adhuc nunc regnum obtinere,

cum per injuriam a Romanis eo spoliati fuerint.

Resp. 1° hac interpretatione semel admissa, nullum erit adventus Messiae signum fixum, quod tamen intendit Jacob in suo vaticinio : pari enim titulo Judaei a quocumque et quovis modo regno spolientur, dicere poterunt se jure obtinere regnum quo quantum ad actum tantum per injuriam sunt privati ; intelligendum est ergo vaticinium Jacobicum, non de ablatione juris, sed de ablatione actualis possessionis. 2° Falsum quod asserunt Judaei se per injuriam fuisse regno privatos, siquidem non nisi in poenam perduellionis, saepius moniti ut arma deponerent, a Romanis fuerint regno spoliati. 3° Gente toto orbe dissipata, confusis tribubus, everso templo, amisso sacerdotio, sine quibus reipublicae Judaicae forma subsistere non valet, quale jus ad regnum penes Judaeos stare postest ?

Objectio tertia, seu tertium effugium. Recentiores Judaei omissis praefatis figmentis, aliud effugium, si minus nugatorium, non tamen magis solidum commenti sunt. Observant vocem Hebraicam *sceveeth* quam Vulgata nostra *sceptrum* vertit, significare simpliciter virgam : virga autem in S. Scripturis sumitur vel pro virga regiminis, ut Psal. 44 : *Virga directionis, virga regni tui*, vel pro virga tribulationis, ut Psal. 2 : *Reges eos in virga ferrea*. Dicunt ergo vocem hebraeam *sceveeth* in vaticinio Jacob non significare imperium, sed tribulationem quam passuri sunt Judaei usque ad Messiae adventum, et sensum esse : Non auferetur virga tribulationis de Juda donec veniat qui mittendus est ; sicque Messiam nondum venisse, quia gens Judaica etiam nunc patitur tribulationem et persecutionem.

Resp. 1° : Esto vocem *sceveeth* seorsim sumptam aequè significare virgam ac sceptrum, eoque nomine posse intelligi vel virgam tribulationis, vel virgam regiminis, secus tamen si ex adjunctis significatio ambigua determinetur ad virgam regiminis, sicut contingit in praesenti casu ; dicit enim Jacob : non auferetur sceptrum, seu ut volunt, virga de Juda et dux de femore ejus donec veniat qui mittendus est : certum est autem quod ille dux non defecturus de femore Judae donec veniat Messias, non erit tyrannus, sed princeps beneficus suis contribulibus et suae genti : ergo per *sceveeth*, non virga tribulationis, sed regiminis debet intelligi : et ita intellexerunt antiquiores et doctiores inter Judaeos, septua-

ginta interpretes et paraphrasis Chaldaica, ut vidimus supra.

2° Falsum est gentem Judaicam post Judae vaticinium sub virga tribulationis perpetuo gemuisse, siquidem et tempore regum a Davide usque ad Sedeciam quingentis annis, et a captivitate Babylonica sub primatibus usque ad Herodem excluso exterorum principum dominatu suis legibus steterit et floruerit : unde vaticinio Jacob sua non staret veritas, si de virga tribulationis et non regiminis intelligeretur.

3° Jacob moriens et benedictionem filio Judae impertiens, non infausta et mala, sed fausta et bona ei ominatur, ut patet ex toto contextu prophetiae, non ergo virgam tribulationis, sed imperii illi praenuntiat.

Objiciunt 4° : Promissionem factam Messiae venturi sub certo et designato tempore fuisse conditionatam, si nempe Judaei legem Dei servarent pietatemque colerent, quod cum non praestiterint, in aliud tempus dilatus est Messiae adventus.

Resp. 1° : Quando prophetiae conditionate efferuntur in S. Scripturis, vel ibidem, vel alibi conditiones apponuntur et designantur : quae autem absolute efferuntur sine conditionibus ibidem vel alibi apposis, non conditionate sed absolute sunt intelligendae ; alioquin nulla foret prophetia quae simili exceptione non posset cludi. Porro promissiones Messiae venturi sive in Jacobeo vaticinio, dum auferetur sceptrum de Juda, sive in prophetia Danielis, post septuaginta hebdomades, sive in Aggaeo et Malachia stante adhuc templo a Zorobabel instaurato et alibi, absolute sunt nullis adjunctis conditionibus a quibus designati temporis ratio pendeat.

2° Messias venire debuit in remedium peccati : ergo absonum est ejus adventum esse dilatum ob peccata, sicut absonum foret adventum medici differri ob ingravescentem morbum infirmi, cum potius inde debeat accelerari.

3° Messias venturus erat non solum in salutem Judaeorum, sed omnium hominum ; ut quid ergo propter peccata unius populi tantum dispendium omnibus aliis intulisset, eos suo adventu privando, quasi gentes peccata Judaeorum luere debeant ?

4° Si adventus Messiae sit ob peccata Judaeorum dilatus in aliud tempus quam quod in Prophetis est designatum : dicant ergo qui id effutiant, quodnam sit illud tempus : incertum esse dicunt : ergo in incerto fluctuamus

et evidenti periculo errandi circa adventum Messiae, quod summa rei est, exponimur. Hoc autem est gravissimum et non ferendum inconveniens.

Obijciunt 5° : Hæc dictio *donec* non semper significat cessationem rei de qua est sermo, sed quandoque ejus continuationem cum interventu alicujus alterius, cui dictio *donec* adjungitur : sic Genes. 8, de corvo dicitur : *Non revertetur donec siccarentur aquæ super terram* : quo non significatur corvum rediisse post siccatas aquas, sed nec tunc rediisse postquam siccatae sunt aquæ. Sic de Josepho et Maria scribit Matth. cap. 1 : *Et non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum*. Quibus non significatur Josephum post partum Mariæ illam cognovisse, sed quod nec post partum illam cognoverit. Similiter, inquit, *donec*, in vaticinio Jacob, non significat cessationem regni Judaïci dum veniet Messias, sed ejus continuationem adveniente Messia ; ita ut sensus sit : non auferetur sceptrum de Juda et dux de femore ejus quando veniet Messias. Hanc autem interpretationem non solum Judæi, sed etiam insignes scriptores catholici, Cajetan, Huet et alii amplectuntur.

Resp. : Quamvis dictio *donec* aliquando in S. Scripturis, significet rei continuationem, frequentius tamen significat rei desitionem ; sic Genes. 26 : *Isaac ibat proficiens atque succrescens, donec magnus effectus est* ; sic Judic. 4 : *Filii Israël crescebant quotidie et forti animo opprimebant Jabin regem Chanaan, donec deleverunt eum* ; et alibi sæpe : atque hic est vulgaris et communis sensus hujus vocis *donec*. Hoc autem sensu debere intelligi in vaticinio Jacob patet : 1° quia Jacob in hoc vaticinio voluit designare tempus adventus Messiae : atqui juxta interpretationem quam impugnamus, nullum est determinatum tempus hujus adventus ; cum enim dicunt, non auferetur sceptrum de Juda quando veniet Messias, nullum huic adventui tempus determinatum assignant. 2° Quia veteres Judæi, scilicet Paraphrasis Chaldaïca, rab. Salomon, rab. Kimchi, Josephus lib. 3 de Bello Judaïco cap. 28, et lib. 7 Antiq. Judaïc. c. 31, sic intellexerunt hanc particulam ut significaret desitionem regni Judaïci adveniente Messia : et hic sensus erat ita intimus et communis apud Judæos, ut dum intellexerunt sceptrum a gente sua defecisse in Herode, quidam ipsum Herodem, quidam Joannem Baptistam, alii, inter quos Josephus, Vespasianum esse Messiam dixerint.

S. THOM. — Tom. V.

3° Hæc Judæorum interpretatio supponit sceptrum in Juda subsistere adveniente Messia ; dicunt enim : Non auferetur sceptrum de Juda quando veniet Messias : ergo quando veniet Messias, erit sceptrum in Juda quod non auferetur : atqui gens misera a 1700 annis et amplius infelici novit experientia sceptrum in Juda non subsistere, seclusa omni spe illud recuperandi juxta prophetiam Jerem. c. 19 : *Contriti sunt sicut vas figuli, quod non potest ultra instaurari* ; et alteram Isa. c. 25 : *Posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit civitas et in sempiternum non ædificetur*.

Opinio autem Cajetani et Huetii in immensum distat ab interpretatione Judæorum. Docent quidem doctores catholici *donec* significare, adveniente Christo, non deletionem sed continuationem regni Judaïci, sed commutati in spirituale ; quasi dixisset Jacob : Non auferetur sceptrum de Juda dum veniet Messias, quia veniens illud commutatum in spirituale possidebit æternum. Et hæc interpretatio salvat vim oraculi Jacob. Si enim Judæ sceptrum non nisi commutatum in spirituale sit a Christo in æternum possidendum, tunc necesse est Christum advenisse quando hæc commutatio facta est : est autem facta hæc commutatio, quando desiit esse temporale, et desiit esse temporale, quando periit in Herod

§ II.

Secunda probatio ex septuaginta hebdomadibus Danielis.

Anno ultimo captivitatis Babylonicæ, regnante Dario, cui eodem anno successit Cyrus, ante Christum natum 536, Daniele propheta orantem, et peccata populi sui plangentem sic affatus est angelus Gabriel : *Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus Sanctorum. Scito ergo et animadverte : Ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ erunt. Et rursum ædificabitur platea et muri in angustia temporum : et post hebdomades sexaginta duas, occidetur Christus, et non erit ejus populus qui eum negaturus est. Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Con-*

firmabit autem pactum multis hebdomada una, et in medio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium. Et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio. Dan. cap. 9. Subsumo : Atqui non alius quam Messias hoc vaticinio designatur, et tempus ibidem definitum ejus adventus jamdudum est elapsum : ergo jamdudum Messias advenit. Utraque pars minoris est probanda.

Prob. prima pars. Hoc vaticinio ille venturus promittitur qui prævaricationem consuminabit ; qui delebit iniquitatem, qui justitiam sempiternam adducet : ecquis ille, nisi Messias ? Item promittitur is qui visiones et prophetias implebit, et hic fuit Messias ad quem omnes prophetiæ diriguntur : is qui ungetur Sanctus Sanctorum ; et ita passim describitur Messias in S. Scripturis : is tandem qui confirmabit pactum Dei cum hominibus, qua nota Isaïas cap. 42 et 49 Messiam designat : ergo.

Prob. secunda pars min. In S. Scriptura duplex tantum invenitur hebdomadam acceptio, una dierum, Levit. 23, altera annorum, Levit. 25 ; septuaginta hebdomades dierum conficiunt 490 dies, seu sexdecim menses ; septuaginta hebdomades annorum conficiunt 490 annos. Initium septuaginta hebdomadam Danielis sumi debet *ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem*, ut fert prophetia ; ille autem sermo, vel intelligitur promissio facta a Deo Isa. 44 et 45, Jerem. 27 et 29, Baruch 2, ipsi Danieli 9, et aliis. Vel intelligitur edictum regum de restauranda civitate datum, sive a Cyro primo regni sui anno, sive a Dario Hystaspe, secundo sui regni anno sive ab Artaxerxe Longimano septimo sui regni anno, sive ab eodem vigesimo regni sui anno. Vel *exitus sermonis* intelligitur non ipsa promissio aut edictum de reædificanda civitate, sed completa ejus reædificatio quæ contigit anno vigesimo tertio Artaxerxis secundum aliquos ; vel trigesimo secundo, secundum alios : hæ sunt enim diversæ auctorum opiniones : atqui quovis modo accipiantur hebdomades sive dierum sive annorum, et a quocumque tempore sumatur earum initium, certo certius est hoc anno quo bis mille ducentos nonaginta circiter ab eo Danielis vaticinio numeramus, *has septuaginta hebdomades effluxisse* : ergo certo certius est Messiam advenisse.

Solvuntur objectiones Judæorum.

Objiciunt 1º Judæi hoc vaticinio non indi-

cari Messiam, sed vel Cyrum Persarum regem, vel Zorobabelem, vel Jesum Josedech. vel Nehemiam duces Israëlitarum in reditu a captivitate, vel etiam Agrippam juniorem qui fuit occisus in excidio Jerosolymitano.

Resp. hanc objectionem aperte repugnare textui vaticinii : 1º quia in nullo ex assignatis reperiuntur caracteres a Daniele descripti : nullus enim ex his fuit Sanctus Sanctorum, Justitia sempiterna, Auctor novi fœderis qui peccatum deleret. 2º Quatuor primi, Cyrus, Zorobabel, Jesus Josedech et Nehemias vivebant tempore vaticinii, cum tamen ille, cujus adventus prænuntiatur ab Angelo, non sit futurus nisi post septuaginta hebdomades. 3º Zorobabel, Jesus Josedech et Nehemias non fuerunt occisi ; id etiam probabilius est de Cyro, et tamen Christus in vaticinio prænuntiatus est occidendus : falsum est quoque Agrippam juniorem fuisse occisum in excidio Jerosolymitano, cum teste Josepho lib. 2 *de Bello Jud.* c. 16, et Tacito lib. 5 *Hist.* Agrippa usque ad finem vitæ amicitia fuerit junctus Romanis et a Vespasiano amicissime habitus.

Objiciunt 2º has hebdomadas non esse annorum simpliciter, sed vel decenniorum, ita ut unaquæque hebdomada septem decades annorum, id est annos septuaginta, conficiat, vel hebdomades jubilæorum, ita ut unaquæque trecentos quinquaginta annos compleat, vel hebdomadas sæculorum.

Resp. id esse vacui cerebri figmentum, siquidem in S. Scripturis nonnisi dierum vel annorum hebdomades memorentur, et quæ in illo vaticinio prænuntiantur, scilicet everio civitatis et templi, sacrificia abolita, a mille septingentis annis et amplius contigerint ; cum tamen istæ hebdomades vel decenniorum, vel jubilæorum, vel sæculorum nondum nunc pro minori parte effluerint.

Instant : Danielis oraculo promittuntur tempora quibus *finem accipiat peccatum, deleatur iniquitas et adducatur justitia sempiterna* : atqui perinde nunc grassantur omnia vitiorum genera : ergo.

Resp. sensum hujus prophetiæ non esse quod adveniente Christo, nullum amplius futurum sit peccatum, nullus iniquus, sed omnes justii ; sed quod hominum peccata quæ sacrificiis legis veteris expiari non poterant, sanguine Christi eluerentur, quod uberiora auxilia ad sectandam justitiam conferrentur, quodque tandem chirographum peccati, quod diabolus genus humanum obstrictum tenebat, Messias sua morte deleret.

Objiciunt 3° ex vaticinio Danielis haberi quidem Messiam venturum post septuaginta hebdomades, at non significari venturum statim post illas expletas, sed indefinite et indeterminate venturum post illas. Addunt alii certum numerum septuaginta hebdomadum poni pro incerto et indeterminato, ut sæpe fit in S. Scripturis, v. g. Matth. 18 : *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagesies septies*; Apocal. 7 : *Ex tribu Juda duodecim millia signati*, etc.

Resp. ad primum, hoc Danielis vaticinio significari Messiam venturum non post septuaginta hebdomadas completas, sed intra illas et in medio ultimæ esse occidendum.

Ad secundum, quamvis in S. Scripturis aliquando ponatur numerus certus pro incerto, non tamen semper, neque in præsentibus casu. 1° Quia istæ septuaginta hebdomades distribuuntur per varios eventus quibus suum tempus determinari necesse est, ut mox dicam. 2° Quia Daniel intendebat consolari populum suum spe brevi venturi Messiae; quæ fuisset autem consolatio, si nullum tempus ejus adventus determinasset? 3° Quia oportebat tempus adventus Messiae certo determinari, ne in incerto semper fluctuaremus et evidenti periculo errandi in rei summa exponeremur.

Illæ ergo septuaginta hebdomades ab Angelo in tres partes distribuuntur, et unicuique suus eventus assignatur. Primo numerat septem hebdomadas, quarum spatio, hoc est annis quadraginta novem ædificata est civitas: quamvis enim muri ob irruentes hostes quinquaginta duobus diebus fuerint erecti, non tamen plateæ, ut loquitur Angelus, strata viarum, publica ædificia, fora, cisternæ, aquæ ductus et alia, quæ destruxerat Nabuchodonosor. Postea assignat sexaginta duas hebdomadas quæ post septem primas effluxerunt usque ad occisionem Christi; non quidem quod hic esset occidendus illis statim finitis, sed hebdomada sequenti septuagesima, in qua confirmabit pactum seu Testamentum novum, prædicando, conversando, miracula edendo, tribus circiter annis, et sic in medio hebdomadæ septuagesimæ, id est exactis tribus primis annis cum medio, deficiet hostia et legis sacrificium, cessabitque figura in sacrificio crucis, et post hæc sequetur abominatio desolationis, ut de facto evenit.

Quod autem objici posset hanc Messiae promissionem esse conditionatam, solutum est § præcedenti.

Objiciunt 4° Danielelem non annumerari inter prophetas.

Resp. non annumerari inter prophetas quoad modum vivendi; quia Judæi eos solos dicebant prophetas, qui solitariam vitam agebant; annumerari tamen inter prophetas quantum ad opus; Judæi enim illud habent pro canonico et divinitus inspirato, exceptis ultimis capitulis, sicut habent libros Davidis et Salomonis, etsi eos inter prophetas non recenseant.

§ III.

Tertia probatio ex prophetis, Aggæo et Malachia, prædicentibus Messiam oriturum stante secundo templo.

Cum lugeret populus Judaicus secundum templum a Zorobabele et Jesu Josedechi restauratum, priori templo per Nabuchodonosorem combusto, majestate et magnificentia esse longe inferius, Deus populum suum consolaturus commendat hujus secundi templi prærogativas quibus pristinum superaret, his verbis apud Aggæum c. 2 : *Adhuc unum modicum est et ego commovebo cælum et terram et mare et aridam, et movebo omnes gentes et veniet DESIDERATUS cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum..... Magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ, dicit Dominus exercituum: et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* Et Malachiæ ultimi prophetarum cap. 3 : *Ecce ego, inquit Dominus, mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam, et statim veniet ad templum suum Dominator quem vos quæritis, et Angelus Testamenti quem vos vultis: Ecce venit, dicit Dominus exercituum.* Subsumo: Atqui Desideratus cunctis gentibus, qui cælum, terram et universos populos in unius Ecclesiæ fidem commovere debet, qui pacem animarum hominibus cum Deo reconciliatis daturus est, qui gloria et majestate sua hoc secundum templum plus illustrare debet quam fuerit primum, tandem Dominator et Angelus Testamenti, ille ipse, inquam, Messias est et non alius: ergo venit Messias stante secundo templo: ergo ante tempora Vespasiani et Titi a quibus hoc templum ultimo eversum est.

Objiciunt Judæi, 1° majorem hujus secundi templi gloriam inde requirendam esse quod Alexander Magnus aliquando supplex ad illud accesserit, et quod Herodes multis muneribus illud exornaverit; 2° majorem illius secundi

templi gloriam dictam esse, quod diutius duraverit quam primum. Primum enim duravit tantum quadringentis viginti duobus annis; secundum quingentis septuaginta. 3° Tandem in eo reponendam esse majorem ejus gloriam quod exstructum fuerit invitis et repugnantibus hostibus, primum autem summa pace.

Resp. ad primum, 1° neque Alexandrum, neque Herodem posse dici desideratum cunctis gentibus, neque Angelum Testamenti ab Hebræis expetitum. 2° Alexander aut Herodes non plus contulit gloriæ huic secundo templo quam unus Salomon, Alexandro et Herode major, contulerit primo.

Ad secundum, gloriam hujus secundi templi non repetit Deus a diuturnitate majori, sed ex præsentia Messiae desiderati cunctis gentibus, et ex pace illic ab eodem omnibus concedenda.

Ad tertium, gloria quam promittit Deus, futura est; illa autem quæ fingitur ex difficultate operis, præterita est.

ARTICULUS III.

DE PERACTO INCARNATIONIS MYSTERIO IN JESU NAZARENO.

Articulo præcedenti invincibiliter demonstravimus contra Judæos Messiam simpliciter advenisse; nunc huic veritati alteram adjungimus, et utramque simul contra eosdem probandam suscipimus, scilicet et Messiam advenisse et hunc esse Jesum Nazarenum. Unde

Dico : Messias jampridem advenit, et is fuit Jesus Nazarenus, Virginis Mariæ Filius, a Judæis crucifixus.

§ I.

Prima probatio petita ex jam laudatis vaticiniis Jacob et Danielis.

Jacob et Danielis vaticinia de Messia venturo sunt adimpleta in Jesu Nazareno : ergo venit Messias, et is est Jesus Nazarenus.

Quantum ad prophetiam Danielis, omnes Messiae venturi circumstantiæ in eo notatæ apprime Jesu Nazareno conveniunt et manifeste in eo sunt adimpletæ. 1° Prænuntiatur a Daniele is cujus adventu cessabunt prophetiæ; cessasse autem prophetas in adventu nostri Christi negare non possunt Judæi, aut dicant quis inter illos propheta surrexit ab isto tempore. 2° Prænuntiatur is, quo occiso

civitas Jerusalem et sanctuarium dissipabuntur, quod accidisse post mortem Christi sub Vespasiano et Tito nemini non notum est. 3° Prænuntiatur is, quo adveniente deficiet hostia et sacrificium : utrumque defecisse adveniente Christo, vel inviti fatentur Judæi. 4° Prænuntiatur is, quo mortuo erit in templo abominatio desolationis usque ad consummationem et finem duratura; hanc experitur gens misera quæ, templo post occisum Christum nostrum desolato, ubique errat despecta, invisa, sine patria, sine templo, sine sacerdote, sine sacrificio, sine principe. 5° Tandem tempore nostri Christi absolutus est numerus septuaginta hebdomadum seu quadringentorum nonaginta annorum; initium enim harum hebdomadum sumi debet ab edicto de reædificanda civitate, ut expresse dixit Angelus Danieli : *Ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum ducentem*. Exiit autem istud edictum anno septimo vel vigesimo Artaxerxis Longimani ut patet I Esdr. 7, et II Esdr. 1 et 2. A regno autem Artaxerxis usque ad septuagesimam hebdomadam inclusive, in cujus medio occisus est Christus, chronologi exacte computant quadringentos nonaginta annos.

Quantum ad vaticinium Jacob, pariter esse impletum in Christo probatur. 1° Fuit expectatio gentium, seu, ut in textu Hebræo legitur, ei fuit obedientia populorum, dum gentes ejus religionis jugum sponte subierunt, et ei per fidem et obedientiam adhæserunt. 2° Natus est eo tempore quo defecit sceptrum in Juda, regnante scilicet Herode alienigena.

Observandum est non simul et semel collapsam esse totam Judæorum rempublicam, sed gradatim ad consummatam ruinam pervenisse. Imprimis Pompeius Jerusalem armis expugnavit, templum polluit, et Judæos Romanis vectigales fecit, Joseph. lib. 14 *Antiquit.* cap. 8, et *de Bello Judaico* lib. 1 cap. 5. 2° Herodes Ascalonita paulo post, anno scilicet ante Christum quadragesimo, invitis Judæis obtinuit precario regnum Judææ a Romanis, quod post tres annos ipsi firmatum est, ducto in captivitatem Antigono, Machabæorum rege ultimo. Idem *Antiquit.* lib. 14 cap. 26. 3° Herodes exaucloravit Sanehdrim, omnibus senatoribus, uno excepto, occisis, eisque plebeios substituit. Idem *ibid.* cap. 17. 4° Augustus, Archelao, Herodis filio et successore, Viennam in exilium pulso, Judæam in provinciam redegit, misso ad eam administrandam procuratore seu præside, primum Coponio, deinceps

Pilato, jusque gladii Judæis ademit. Idem lib. 18 *Antiquit.* cap. 1, et de *Bello Jud.* lib. 2 cap. 11. Unde Judæi tempore passionis Christi Joān. 18, dicebant: *Nobis non licet occidere quemquam*; et 19: *Non habemus regem nisi Cæsarem*. 5° Tandem civitate a Vespasiano per Titum eversa et templo exusto, tota respublica penitus extincta est. Inter has igitur cadentis reipublicæ epocas natus est Christus, anno scilicet quadragesimo et ultimo regni Herodis post expugnatam urbem a Pompeio, post constitutum regem extraneum et exautoratum consilium Sanhedrim, ante vero Judæam redactam in provinciam ac extinctam penitus rempublicam, adeoque eo tempore quo jam defecerat sceptrum in Juda et erat proxime totaliter et consummate defuturum: sicque aperte in eo verificatur Jacobæum vaticinium.

Verum, ut hujus probationis vis et veritas tota pateat, duo sunt hic discutienda quæ inter doctores catholicos controvertuntur; primum, quid nomine *Judæ* in vaticinio Jacob sit intelligendum; an sola tribus Judæ, an tota gens Judaïca? Secundum, utrum Herodes reipsa fuerit alienigena? Quamvis enim omnes agnoscant Jacobi vaticinium in Christo esse adimpletum, non tamen omnes id uno modo explicant.

Quantum ad primum, qui volunt prophetiam Jacob intelligendam esse de sola tribu Juda, dicunt vel Machabæos, qui diu ante Christum regnarunt, fuisse de tribu Juda ex parte matris, vel penes hanc tribum semper mansisse jus sceptri usque ad Herodem. Qui vero volunt in hac prophetia intelligi totam gentem Judaïcam, absque difficultate ostendunt perennitatem sceptri in illa usque ad Herodem.

Quantum ad secundum, qui volunt Herodem esse genere Judæum, dicunt, pulso in exilium Archelao Herodis magni filio et successore, regnum Judææ fuisse a Romanis redactum et divisum in quatuor provincias seu tetrarchias, et cuique provinciæ suum tetrarcham seu præsidem fuisse destinatum, dicente Luc. 3: *Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituræ et Trachonitidis regionis, et Lysania Abylinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caïpha, factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto.* (Herodes et Philippus erant filii magni Herodis, fratres Archelai). Itaque, in-

quiunt, sceptrum a Juda ablatum est, vel inso Herode regnante, quia, quamvis esset genere Judæus, tamen neque jure hæreditario, neque electione gentis, sed jure fiduciario regnum a Romanis obtinuerat: vel tempore divisionis, præsidentibus præfatis tetrarchis, qui a Cæsaris nutu in suæ provinciæ regimine pendebant; neque erant, duo saltem Pilatus et Lysania, prosapia Judæi: idque agnoscebant Judæi qui tempore passionis Christi dicebant Pilato, Joān. 18: *Nobis non licet occidere quemquam*; et 19: *Non habemus regem nisi Cæsarem*; neque obstat quod Marcus, cap. 6, vocat hunc Herodem regem, sic enim vocat, tum quia potestas tetrarchiæ erat quasi regia, tum quia se accommodabat mori populi qui adulatorie vocabat Herodem regem, ne minor patre videretur. Et aliunde certum videtur quod Herodes nullam haberet potestatem in Judæam, sed in Galilæam tantum, ut patet, tum ex Luc. cit., tum ex eo quod Pilatus, audiens Jesum esse Galilæum, ipsum ad Herodem tanquam ejus subditum remiserit, tum denique quia alioquin Judæi, non Pilatum sed Herodem judicem appellassent in causa Christi. Si dicas ipsum Herodem gladio animadvertisse in Joannem, resp. id fecisse vel usurpatione jurisdictionis, vel in sua tetrarchia Galilææ. Non obstat etiam quod Pilatus dixerit Judæis de Christo, Joān. 19: *Accipite eum vos et crucifigite*; hoc enim dixit pro hac vice tantum, ut a condemnatione Christi, quaangebatur, se extricaret.

Alii qui eandem de genere Judaïco Herodis sententiam tenent, et existimant in ejus nepotibus perseverasse potestatem regiam (Herodes Agrippa enim nepos magni Herodis obtinuerat a Caligula, deinde a Claudio potestatem cum titulo regis in præfatas tetrarchias rursus coadunatas, quod etiam ejus filio Agrippæ videtur fuisse concessum, usque ad excidium Jerosolymitanum) dicunt sceptrum ablatum fuisse a Juda tantum anno post Christum natum septuagesimo, in eversione Jerusalem sub Vespasiano et Tito. Neque id putant repugnare Jacobæo vaticinio: quia, inquit (et ita nos ipsi dicimus), *ὥς donec* in magnis eventibus et qui procul admodum ac longissime prænuntiantur, non denotat præcise diem, mensem, aut annum. seu distinctum et determinatum tempus, sed indistinctum et circa circum: sic non incongrue dicimus: Non suscitabitur Anti-Christus donec mundi finis adveniat. Quo loquendi modo non significamus mundi finem obventurum, vel

priusquam suscitetur Anti-Christus vel eo præcise tempore quo suscitabitur, sed eo circiter tempore Anti-Christum suscitandum quo mundi finis adveniet. Ita pariter sensus hujus propositionis : Non auferetur sceptrum de Juda donec veniat Messias, est, quod eo circiter tempore quo sceptrum de Juda auferetur, Messias adveniet, sive paulo ante, sive paulo post.

Hæc dicta sint ut innotescat, non obstante opinionum diversitate circa propositas difficultates, catholicos tamen omnes agnoscere Jacobi vaticinium in Christo esse impletum, et ex eo recte probari ipsum esse Messiam. Nunc quid de istis difficultatibus sit probabilius, est expendendum.

Prima difficultas.

Quid nomine Judæ in Jacobeo vaticinio sit intelligendum, an sola tribus Judæ, an tota gens Judaïca.

Dico : Probabilius est nomine Judæ in vaticinio Jacob, non solam tribum Judæ, sed totam gentem Judaïcam esse intelligendam.

Imprimis est SS. Patrum : S. Justini in *Dialogo cum Triphone Judæo*, S. Athanasii lib. *de Incarnat.*, S. Chrysostomi hom. 67 in *Genes.* Euseb. lib. 8 *Demonstrat. Evang.* et lib. 1 *Hist.* cap. 6; S. Ambrosii lib. *de Bened. Patriarch.* cap. 4; S. Aug. lib. 18 *de Civit. Dei* cap. 43. S. Cyrilli Alexand. lib. 7 *Glaphirorum in Genes.*; et aliorum.

Prob. Longe ante Christum, sceptrum defecit in tribu Juda : ergo vaticinio Jacob deesset sua veritas, si intelligeretur de sola tribu Juda et non de tota gente Judaïca. Prob. ant. ex historia Judæorum. Omitto, soluta captivitate ægyptiaca, cum populus Israel facti est sui juris, per trecentos circiter annos tempore Judicum, nullum ex tribu Juda præter Othonielem et Abesan, obtinuisse principatum; quia scio adversarios respondere in vaticinio Jacob non agi de initio, sed de fine sceptri in tribu Judæ, et sensum esse, non esse ab ea auferendum ex quo semel in ea fuerit, donec adveniat Messias. Scrutemur ergo sequentia tempora.

A Davide usque ad captivitatem babylonicam substitit sceptrum in tribu Juda, annis circiter quingentis. Nabuchodonosor, abducto in captivitatem Joachimo, seu altero nomine, Jechonia, loco ejus constituit regem super Judam et Jerusalem Sedeciam, Joachimi seu Jechoniæ patrum. At postea ipsum Sedeciam, prius occisis ejus filiis, deinde effossis ei oculis, pa-

riter abduxit captivum in Babyloniam. Mortuo Nabuchodonosore anno trigesimo septimo captivitatis, Evilmerodach ejus successor iterum Joachimum seu Jechoniam sublevavit super thronum et ejus thronum posuit super thronum regum qui erant cum eo in Babylone, IV Reg. 25. Et hi sunt duo ultimi reges de stirpe David et de tribu Juda.

Quantum ad Sedeciam, certum est ipsum nullos habuisse regni hæredes et successores, cum omnes ejus filii ante conspectum ejus fuerint occisi a Nabuchodonosore, et regum familiæ Davidicæ habeatur ultimus.

De Joachimo seu Jechonia idem dicendum esse evincit Jeremiæ oraculum contra ipsum pronuntiatum, cap. 22 : *Scribe virum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur : nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David et potestatem habeat ultra in Juda.*

Neque dicas filios aut nepotes Joachimi seu Jechoniæ non quidem sedisse super solium David, nec habuisse potestatem regiam, habuisse tamen ducalem, aut aliter supremam, ut patet in Zorobabele Joachimi seu Jechoniæ nepote per Salathielem. Contra est enim quod Jeremias deneget posteris Joachimi seu Jechoniæ non solum potestatem regiam, sed et potestatem simpliciter qualemcumque supremam quam a regia distinguit : *Nec erit, inquit, de semine ejus qui sedeat super solium David et potestatem habeat ultra in Juda*; potestas autem ducalis seu aliter suprema est simpliciter et absolute potestas.

Quod autem dicitur de Zorobabele, qui sit nepos istius Jechoniæ per Salathielem, error est : non enim Zorobabel qui reduxit Judæos e captivitate et a quo ortus est Messias, fuit nepos istius Jechoniæ seu Joachim, sed alterius Jechoniæ ejus patrum qui dicebatur etiam Johanan. Ita constat ex genealogia Christi apud Matth. cap. 1, ubi sic legitur : *Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus in transmigratione Babylonis*; erant autem tres fratres hujus Jechoniæ, scilicet Joakim, qui fuit pater Joachim Jechoniæ, Sedecias, et Sellum seu Joakas, prosequitur Evangelista : *Jechonias autem, absque dubio Johanan filius Josiæ, non Joachim Jechonias filius Joakimi, nisi velis mancam esse genealogiam : Jechonias igitur seu Johanan, genuit Salathiel, Salathiel autem genuit Zorobabel.* Ergo Zorobabel abusive recensetur inter posteros istius Joachim, seu Jechoniæ a Deo maledicti.

Sed esto fuerit Joachim Jechoniæ nepos, nihil nocet : vel enim fuit tantum ductor red-

euntium e captivitate, absque principatu qui Jesu Josedecho fuerat concessus, ut multi volunt, vel si fuerit etiam dux et princeps, ejus principatus in eo desiit, nec ullum e tribu sua supremæ auctoritatis successorem habuit : notum est enim ex Joseph lib. 11 *Antiq.* cap. 4, Judæorum rempublicam, soluta captivitate babylonica, regiminis aristocratici formam induisse, rerumque summam penes summos sacerdotes extitisse. Quin etsi id non ita constaret de tempore quod antecessit Machabæos seu Assamonæos, saltem nemini dubium est Machabæos seu Assamonæos annis centum quinquaginta et amplius ante Christum natum, obtinuisse supremam potestatem, quandoque ducis, quandoque principis, quandoque etiam regis titulum præferentes.

Machabæos autem fuisse non de tribu Juda, sed de tribu Levi apertissime evincitur ex S. Scriptura lib. I Machab. cap. 2. §. 1. Mathathias, Machabæorum pater, dicitur *filius Joannis filii Simeonis sacerdos ex filiis Joarib.* Et §. 25. Ipse Mathathias dicit se ex Phinee oriundum : *Phinees, inquit, pater noster zelando zelum Dei, accepit testamentum sacerdotii æterni : Phineem autem et Joaribum fuisse Aaronis nepotes ideoque ex tribu Levi habetur lib. Num. cap. 25, et lib. II Esd. cap. 11. Id etiam demonstratur ex eodem lib. I Machab. cap. 13. et 14, ubi Simon, filius Mathathiæ, dicitur summus sacerdos, magnus dux et princeps Judæorum : nemo autem nescit sacerdotes extitisse non de tribu Juda, sed de tribu Levi, Deo ita jubente, Num. cap. 16.*

Neque obstat quod lib. I Machab. cap. 5, de Machabæis legatur : *Et viri Juda magnificati sunt valde in conspectu omnis Israël et gentium omnium, ubi audiebatur nomen eorum ;* quo loco delusus est *Annalium* parens, Baronius. : his enim verbis *viri Juda*, non significantur viri de tribu Juda, sed fratres et socii Judæ Machabæi qui præliabantur cum illo, ut indicat versus sequens : *Et exivit Judas, et fratres ejus, et expugnabant Esau,* etc. Et apertius textus græcus qui tollit æquivocationem sic vertens : *Et vir Judas et fratres ejus glorificati sunt valde.*

Huic invincibili argumento duo reponunt patroni adversæ sententiæ. Quidam dicunt Machabæos fuisse de tribu Juda, si non ex parte patris, saltem ex parte matris. Quamvis enim, inquiunt, esset prohibitum tribubus inter se matrimonio jungi, id tamen tribubus Judæ et Levi fuisse licitum probat matrimonium Aaronis cum Elizabeth, filia Aminadab,

de tribu Juda, et Joïadæ pontificis cum filia Joram, etiam de tribu Juda. Item cognatio Mariæ de tribu Juda cum Elizabeth de tribu Levi. Et quamvis maternum genus apud Hebræos pro nullo habeatur ad genealogiam texendam, valet tamen in ordine ad sceptrum, ut patet in Athalia et Debhora.

Sed contra 1º incredibile est omnes summos sacerdotes, Hebræorum duces per quingentos et amplius annos semper duxisse uxores ex tribu Juda, nunquam ex sua aut ex altera, vel semper prognatos ex matre de tribu Juda obtinuisse principatum, non enim tunc hæreditario jure obtinebatur, in quo casu satis fuisset primum ducem duxisse uxorem de tribu Juda, sed plerumque electione concedebatur.

2º Dato hoc moraliter impossibili, non ideo sequitur sceptrum toto isto tempore fuisse in Juda, quia revera apud Hebræos maternum genus non attenditur non solum ad texendam genealogiam, sed etiam in ordine ad sceptrum, sicut non attenditur in ordine ad sacerdotium, juxta dictum Thalmudicum : « Familia matris non vocatur familia ». Quemadmodum ergo ex eo quod aliqui de tribu Levi duxerint uxores de tribu Juda, non ideo dicere possumus sacerdotium fuisse in tribu Juda, dicente Apostolo Hebr. 7 : *Manifestum est quod ex Juda ortus sit Dominus, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est.* Ita ex eo quod prognati ex tribu Levi duxerint uxores de tribu Juda, dici non potest sceptrum in tribu Juda fuisse.

3º Admissa hac adversariorum responsione, sequitur quod neque in Herode neque in ejus filiis sceptrum a Juda defecerit, quia Herodes duxerat uxorem Mariannam de genere Machabæorum, ideoque secundum datam responsionem de tribu Juda; quam tamen sequelam non admittunt adversarii.

Quantum ad id quod opponitur de Athalia et Debhora, resp. Athalias tyrannice usurpasse sex annis sceptrum nepotis sui Joas, Ochosiæ regis filii, qui ope Joïadæ pontificis, extincta Athalia, thronum conscendit. Quoad Debboram, esto simul cum Barac judicasse Israël, de quo non omnes conveniunt, id in ea singulare fuit et verisimiliter ex extraordinario Dei munere ad tempus, confecto enim bello, auctoritatem ipsamet soli Barac concessit; ideoque in exemplum trahi non potest.

Alii respondent sceptrum penes tribum Juda semper substiisse; quatenus ipsa tribus Juda, Machabæos in principes eligebat, et ser-

vata proprietate regni, ejus usumfructum tribui Levi concedebat, eo modo, inquit, quo dicitur sceptrum Poloniæ esse penes Polonos, cujus proprietate servata, usum conferunt alieni extraneo, modo Gallo, modo Germano; alioquin sequeretur tribum Levi injuste ac tyrannice usurpasse principatum.

Sed contra, 1° hæc responsio supponit falsum, scilicet solam tribum Juda constituisse duces seu principes ex tribu Levi, cum constet ex lib. I Machab. cap. 9 et 14. omnes tribus ad electionem Jonathæ et Simonis suffragatas fuisse; præterquam quod secutis temporibus, non semper electione fierent principes, sed aliquando hæreditario jure, ut patet in Aristobulo, Hircano et alio Aristobulo: ex quo sequitur quod Machabæi non tyrannice, nec injuste principatum usurpaverint. Adde quod sceptri proprietatem et usum amiserat tribus Juda in Jechonia, juxta oraculum Jeremiæ supra laudatum: *Scribe virum sterilem*, etc. Insuper si intelligatur prophetia Jacob de solo jure ad regnum, nihil ex illa conficere possumus contra Judæos, qui contendunt solum usum sceptri a se esse ademptum, jus autem penes ipsos semper manere.

2° Ita sit ut volunt: jus regni maneat penes tribum Juda, non ideo verificatur vaticinium Jacob, si de sola tribu Juda intelligatur; quia Jacob non solum prædicit perennitatem sceptri in tribu Juda, sed etiam duces semper de suo femore nascituros. At Machabæi non possunt dici de femore specialis personæ Judæ nati, quantumvis precariam auctoritatem ab ejus tribu habuerint, sicut Poloni, quod est exemplum adversariorum, possent quidem dicere habere apud se jus sceptri, reges tamen exteri quos constituunt, non possunt dici de sanguine Polono prognati.

Superest una difficultas, nec ipsa contemnenda, quæ contrasententiam nostram opponi solet; hæc est: Jacob morti proximus unicuique filio propria prædixit: dicitur enim ipsum singulis filiis benedixisse *benedictionibus propriis*, Genes. 49. Atqui si oraculum de sceptro ex ejus tribu nunquam defecturo, ipsi directum, non ad solam ejus tribum, sed ad totam gentem pertineat, propria Judæ benedictio non fuisset: ergo. Adde propositionem antecedentem et sequentem in hoc oraculo spectare specialiter tribum Judæ; quidni media?

Resp. equidem in hæc vaticinio propositionem antecedentem: *Te laudabunt fratres tui, adorabunt te filii matris tuæ*: et sequentem

Ligans ad vineam pullum suum, etc., quo indicatur fertilitas terræ quam habitatura erat tribus Juda, esse benedictionem propriam Judæ; at mediam non illi soli personaliter, sed illi ut totam gentem repræsentanti abscribere cogit veritas historiæ. Non ergo caruit Judas benedictione propria, sed ultra propriam accepit alteram toti genti communem. Cur autem benedictionem toti genti destinatam, potius Judæ quam alteri direxerit Jacob? multiplex adfertur ratio: 1° quia Christus ex illa tribu erat oriturus, et regnum temporale in spirituale atque æternum commutaturus, isque honos interventu tribus Judæ erat toti genti obventurus; 2° quia ex tribu Juda universus populus erat nomen accepturus, et præcipua regni Judaici pars ac ipsa regni sedes Jerosolyma, in sorte tribus Judæ futura erat; 3° quia præ cæteris erat regno destinata et per quingentos annos sceptrum habitura: quas tribus Judæ prærogativas prænosces Jacob, Judæ nomen toti genti accommodavit, et partem populi nobilissimam pro toto populo posuit, quemadmodum sæpe in sacris Litteris ponitur Jerusalem seu Sion pro Judæis, Samaria pro Israëlitis, Babylon pro Chaldæis.

Brevius responderi potest, nomine Judæ intelligi quidem tribum Judæ, sed quatenus tantum in ea diutissime mansurum esset sceptrum, et usque ad tempus Christo proximum, futurum esset in eo populo qui a Juda passim denominaretur Judæus. In idem redit.

Secunda difficultas.

Utrum Herodes fuerit genere Judæus an alienigena?

Dico: Herodes, etsi religione Judæus, genere tamen fuit alienigena.

Ita ferme unanimiter censent SS. Patres: S. Justinus in *Dialogo cum Tryphone*, Origenes hom. 47 in *Genes.*, Euseb. lib. 4 *Hist. eccles.* c. 6; S. Epiphan. hæres. 20; Severus Sulpit. lib. 2 *Hist.*, S. Hieron. in cap. 3 Oseæ, S. Aug. lib. 12. *contra Faust.* c. 47; S. Ambros. lib. de *Benedictionibus Patriarcharum*; Theodoret. in *Daniel.* c. 9; S. Cyrill. Alexand. lib. 7 *Glaphirorum in Genes.*; S. Eucher. Lugd. lib. 3 *Comment. in Genes.*; Rupert. lib. 5 *Comment. in Oseam.*

Ante hos omnes Josephus, quo nemo melius cognoscere potuit genus Herodis. Is, lib. 14 *Antiq. Judaic.* c. 2, Antipatrum, Herodis patrem, Idumæum dicit, et Nicolaum Damascenum ut adulatorem traducit, eo quod eundem

Antipatrum Judæum genere posuisset. « Amicus, inquit, Hircani Idumæus nomine Antipater vir perniciosus, natura factiosus et industrius, infensus erat Aristobulo, eo quod ipse studeret partibus Hircani : quamvis Nicolaus Damascenus hujus genus deducat a principibus Judæorum qui in Judæam venerunt ex Babylonia ; sed hoc dicit in gratiam Herodis ejus filii, quem fortuna ad Judæorum regnum evexit. » Et lib. 1 *de Bello Judaico* c. 5, de eodem Antipatro dicit : « Erat autem genere Idumæus et nobilitate et opibus gentis suæ princeps » : intelligis *princeps*, non dominatione sed opibus ; dicit enim lib. 14. c. 28, de Herode ejus filio, quod sit plebeio genere natus et regibus subjectus.

Obj. 1° : Josephus lib. 20 *Antiquit.*, cap. 6, refert quod orta Cæsareæ inter Judæos et Syros rixa de civitatis jure, Judæi ut illud obtinerent, contenderent Herodem Cæsareæ conditorem, esse Judæum genere, nec id negaverint Syri. 2° Idem Josephus lib. 14 *Antiquit.* c. 2, refert Nicolaum Damascenum coætaneum, Herodem genere Judæum dixisse. 3° Strabo lib. 6 *Hist.* Herodem vocat *Judæorum indigenam*. 4° Plures Judæi, Herodiani dicti, Herodem pro Messia habuerunt : reputabant ergo eum genere Judæum, cum nihil magis in S. Scripturis expressum sit quam Messiam ex gente Judaica, imo ex tribu Juda et ex familia David esse oriturum. 5° Herodes dum concionem ad Judæos haberet, vocabat illos *contribules suos*, ut refert Josephus lib. 15. *Antiquit.* cap. 16. Ergo.

Ad primum, resp. Josephum ita quidem referre, at Judæos vera locutos fuisse non dicit ; quin e contra aliis locis, ut vidimus, diserte negat Herodem fuisse genere Judæum. Dixerint ergo obiter Judæi in contentione, Herodem esse genere Judæum, nec negaverint Syri, nihil probat, cum ibi non ageretur de genere Herodis, sed de jure civitatis, quod pariter stetisset Judæis, etsi Herodes religione tantum fuisset, ut erat, Judæus.

Ad secundum, Josephus ipse qui hæc de Nicolaus Damasceno refert, monet ipsum id adulatorie dixisse, ideoque nullam ipsi fidem esse adhibendam, ut vidimus in probatione.

Ad tertium, Strabo vocat Herodem Judæorum indigenam, quia natus est in loco cujus incolæ erant Judæi religione : natus est enim Herodes inter Idumæos, ut mox dicam ; Idumæi autem ab Hircano Judæorum rege devicti, circumcisionem et omnem ritum legis Moisaicæ admiserant, ideoque Judæi religione

effecti, ut narrat Josephus lib. 17 *Antiquit.* c. 17. Aliunde potuit Strabo decipi in genere Herodis, sicut deceptus est, cum dicit eum ad summum pontificatum fuisse evectum.

Ad quartum, resp. Herodianos, vilissimam inter Judæos sectam, ex adulatione Herodem ut Messiam coluisse : nec mirum cum ipse Josephus, vir aliunde veritatis amicus, lib. 2 *de Bello Judaico* c. 4, Vespasianum habuerit pro Messia, quanquam certo sciret ipsum non esse genere Judæum. Nihil ergo inde evincitur pro genere Judaico Herodis : sed inde evincitur eam tunc opinionem invaluisse apud Judæos, Messiam circa tempora Herodis nasciturum, ut revera natus est.

Ad quintum, Herodes vocabat Judæos contribules suos, quia, ratione religionis Judaicæ quam profitebatur, erat populo Judaico aggregatus.

Inst. : Alienigenæ per circumcisionem tam vere sunt Judæi, quam pagani per Baptismum sunt christiani : ergo.

Resp. neg. ant. Disparitas est quod Judæi nascentur, christiani autem fiunt, non nascuntur, et inter eos nulla habetur ratio diversæ originis, ut dicit Apost. Galat. 3.

Si objiciantur quidam Patres, longe plures eis opponimus. Quod autem posset opponi ex particula *donec* qua videtur significari prius venturum Messiam, quam deficiat sceptrum de Juda, præventum est initio hujus articuli ante primam difficultatem. Insuper addo quod cum per gradus defecerit Judæorum respublica, ut vidimus ibidem, possit etiam dici aliquo sensu Messiam venisse priusquam sceptrum de Juda auferretur, scilicet totaliter et consummate : siquidem id evenit tantum in eversione urbis et dispersione gentis. Et quamvis ante id tempus absolute loquendo sceptrum ablatum fuerit in Herode, remansit tamen semper quoddam vestigium reipublicæ, præsertim in ritibus religionis et in antiquis usibus nationis.

Obj. contra totam hanc probationem ex vaticinio Jacob desumptam : Sive nomine Judæ, intelligatur sola tribus Juda, sive tota gens Judaica ; sive Herodes fuerit alienigena, sive non, constat sceptrum defecisse non solum in tribu Juda, sed in tota gente longe ante Herodem et Christum nostrum natum, nimirum in captivitate Babylonica : ergo.

Resp. neg. ant. Nam, ut jam dixi, Nabuchodonosor, abducto in captivitatem Jechonia, ejus loco Sedeciam regem constituit ; Sedecia extincto, Evilmerodach, Nabuchodonosoris

successor Jechoniam iterum regno restituit, concessumque fuit Judæis toto illo captivitatis tempore ut secundum suas leges et ritus viverent, haberentque in suos jus vitæ et necis, ut patet ex judicio Susannæ. Post captivitatem vero, reædificato templo, et forma regiminis in aristocratiam mutata, summi sacerdotes principatum obtinuerunt usque ad Herodem, qui, expulso Antigono Machabæorum ultimo, regnum a Romanis obtinuit.

Petes 1° si Herodes non fuerit ex genere Judæorum, ex quo ergo alio genere?

Resp., juxta quosdam fuisse genere Idumæum; juxta alios fuisse Ascalonitam seu Philistæum, sed istæ diversæ opiniones conciliantur, si observemus cum Julio Africano apud Euseb. lib. 1 *Hist. Eccles.* c. 6, cum S. Ambros. lib. 3 *Comment. in Luc.*, et S. Epiphonio hæres. 20, Antipatrum Herodis patrem, et alterius Herodis qui Ascalone templi Apollinis ædituus erat, filium, in prima pueritia a latronibus Idumæis in Idumæam fuisse abductum, ibidemque ad virilem ætatem degentem, hunc Herodem, de quo hic est quæstio, procreasse: unde iste Herodes est dictus Idumæus a loco nativitatis et Ascalonita a patris et avorum origine.

Petes 2° quo sensu Christus in vaticinio Jacob dicitur *Expectatio gentium*, et ab Aggæo cap. 2, *Desideratus gentibus*, cum ejus futuri adventus gentes nullam haberent notitiam?

Resp. eo sensu id dictum esse, quo sensu res etiam inanimatæ dicuntur figurate expectare aut desiderare quæ illis sunt necessaria, etsi illorum non habeant notitiam, ut *terra de cælo pluviam expectare* dicitur, Deut. cap. 11; *Frustrum desiderare nubes*, Job. cap. 37; *Area sitire imbrem* Joël cap. 1. Sic itaque gentes ad quarum salutem adventus Christi erat necessarius, dictæ sunt illum expectare et desiderare, quamvis ipsis esset ignotus. Adde, non esse verum universaliter adventum Messiae fuisse ignotum gentibus, ut patet ex historia Job et Balaam.

§ II.

Secunda probatio ex prophetiis prænuntiantibus circumstantias nativitatis, vitæ et mortis Messiae adimpletis in Jesu Nazareno.

1° Messias debuit nasci Bethleem, Mich. 5: *Et tu Bethleem Ephrata..... ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël, et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis; Jesum Nazarenum*

natum esse Bethleem testatur Matth. 2: *Cum ergo natus esset Jesus in Bethleem Juda.*

2° Messias erat oriturus ex tribu Juda et ex familia David, Isa. 11: *Egredietur virga de radice Jesse*, etc. Christum nostrum ex Davidis semine ortum probat ejus genealogia apud Matth. 1. Item nasciturus erat Messias ex virgine, Isa. 7: *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*, etc. Id esse adimpletum in Jesu nostro narrat Matth. 1: *Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto..... Hoc autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce virgo in utero habebit filium.*

Scio Judæos multa opponere contra hoc Isa. vaticinium, quæ omnia discutere foret longioris otii. Inter alia dicunt vocem Hebræam *haalma*, non significare necessario virginem, sed puellam adolescentulam, sive virginem, sive non. Verum observant Hebræicæ linguæ periti vocem hanc *haalma* cum articulo emphatico *ha* nullibi usurpari in S. Scriptura nisi pro puella virgine: unde S. Hieron. lib. 1 *cont. Jovin.*: « Ostendant, inquit, Judæi in S. Scripturis alicubi positum *haalma* ubi adolescentulam tantum, non virginem sonet ». Aliunde Isaïas eo loco prænuntiat portentum ingens et inauditum: *Pete tibi signum a Domino*, inquit ad Ahas, *sive in profundum inferni, sive in excelsum supra*. Quid vero novi et portentosi haberet, si puella virum experta, sit filium paritura? Ita arguunt Tertull. lib. 1 *cont. Jud.* cap. 9; Origenes *cont. Celsum*; Euseb. lib. 1 *Demonstrat. Evang.*, et S. Hieron. in loc. cit. Isaïæ.

3° Adventum Messiae debuit præcedere qui pararet vias ejus, Malach. 3. Id præstitit Joannes Baptista qui fuit vox clamantis in deserto, et præcessit Christum in spiritu et virtute Eliæ, ut ejus vias præpararet, Matth. 2, et Luc. 1. Messiae nomen futurum est Jesus seu Salvator, Isa. 42, 51, 62, 63. Item Emmanuel Isa. 7. Ita fuisse vocatum nostrum Christum narratur Matth. 1, et Luc. 1. Reges prædicuntur venturi ab Oriente Messiam adoraturi, Psal. 71. Id adimpletum in Christo legimus Matth. 2.

4° Messias venturus erat ad medendum contritis corde et ad prædicandum captivis indulgentiam, Isa. 61. Item ad salvandum nos et patrandam miracula, *Deus ipse veniet et salvabit nos: tunc operientur oculi cæcorum, aures surdorum patebunt, tunc sicut cervus claudus,*

et aperta erit lingua mutorum, Isa. 35. Hæc præstitisse Christum nostrum experti sunt ipsi Judæi, et passim testatur Evangelium.

5° Omnes circumstantias mortis, passionis et resurrectionis Messiae quæ præsentibus et videntibus Judæis, atque in conspectu orbis in Jesu nostro sunt adimpletæ, ita distincte prænuntiant prophetæ, ut non tam prophetas quam evangelistas egisse videantur.

Imprimis Sapiens cap. 2, graphice describit impiorum conatus et oblocutiones adversus Christum, mortemque turpissimam illi ab eis definitam : *Tanquam nugaces æstimati sumus ab illo, et abstinet se a viis nostris tanquam ab immunditiis, et præfert novissima justorum, et gloriatur patrem se habere Deum. Videamus si sermones illius veri sint, et tentemus quæ ventura sunt illi, et sciemus quæ erunt novissima illius. Si enim est verus filius Dei, suscipiet eum, et liberabit eum de manibus contrariorum. Contumelia et tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus et probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum.* Hæc autem omnia contigisse in Christo nostro, omnibus notum est.

Consilium prævium principum, sacerdotum et seniorum de Jesu capiendo et tradendo morti prædixit David, Psal. 2 : *Astiterunt reges terræ et principes convenerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum ejus.*

Christus noster venditus est triginta argenteis quibus emptus est ager figuli. Hoc prænuntiavit Zacharias c. 11 : *Appenderunt mercedem meam triginta argenteos, et dixit Dominus ad me : Projice illud ad statuarium (seu figulum) decorum pretium quo appretiatus sum ab eis.*

Jesus noster conspuitur et in faciem cæditur : id non tacuerunt prophetæ ; Isa. cap. 50 : *Corpus meum dedi percutientibus et genas meas vellentibus, faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me ;* Thren. cap. 3 : *Dabit percutientibus se maxillom et soturabitur opprobriis.*

Jesus Nazarenus flagellis cæditur : et id a Davide prædictum, Psal. 34 : *Congregata sunt super me flagella.* Psal. 138 : *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores.*

Christus noster a falsis testibus accusatur. Ita Psal. 34 : *Surgentes testes iniqui quæ ignorabant interrogabant me.* Psal. 26 : *Insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi.* Manus ejus et pedes fuerunt perforati, ita prædictum a regio vate, Psal. 21 : *Foderunt manus meas et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea.* Fuit crucifixus inter latrones :

Sic Psal. 53 : *Cum sceleratis reputatus est. Divisa sunt ejus vestimenta, missa sorte in togam : et hoc prædicatur Psal. 21 : Diviserunt sibi vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortem.*

Jesus noster pendens in cruce fuit felle et aceto potatus : ita prænuntiatum. Psal. 68 : *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.* Irridetur a prætereuntibus capita sua moventibus et ei supplicia exprobrantibus : ita Psal. 21 : *Ego sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis : omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis et moverunt caput : Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum quoniam vult eum.*

Jesu nostro moriente, sol passus est deliquium : sic prænuntiavit Amos cap. 8 : *Et erit in die illa, dixit Dominus Deus : occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis.* Ejus mansuetudinem et patientiam in subeunda morte describit Isa. cap. 53 : *Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem ducetur et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. De angustia et judicio sublatus est, generationem ejus quis enarrabit ? Quia abscissus est de terra viventium. Propter scelus populi mei percussus eum.*

Jesus noster fuit sepultus ; nec id omisit Isa. c. 11 : *Et erit sepulchrum ejus gloriosum.* Resurrexit : ita Psal. 3 : *Ego dormivi et soporatus sum, et exsurrexi quia Dominus suscepit me.* Ascendit in cælum : sic Psal. 67 : *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus.* Misit Spiritum sanctum : et hoc annuntiavit Joel 2 : *Effundam Spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestræ.*

Si respondeant Judæi hæc omnia non esse prophetice dicta de Christo, sed casu et fortuito in eo contigisse, dicant ergo de quo alio sunt prophetice dicta et in quo alio exitum habuerunt : quæ duo cum ostendere non possunt, fateantur necesse est de nostro Christo esse prænuntiata in quo adamussim impleta sunt.

§ III.

Tertia probatio ex his quæ prænuntiata sunt ex adventu Messiae subsecutura, et quæ ex adventu Christi nostri sunt adimpleta.

Primum est vocatio gentium et abolitio idololatriæ. Genes. 20, ubi prædicatur Messias nasciturus ex semine Abrahæ : *Id te, inquit*

Deus, *benedicentur omnes cognationes terræ*; et cap. 22 : *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ*; et cap. 49 dicitur *Messias expectatio gentium*. Psal. 2 : *Postula a me et dabo tibi gentes et possessionem tuam terminos terræ*. Psal. 71 : *Dominabitur a mari usque ad mare et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.... et benedicentur in ipso omnes tribus terræ et omnes gentes magnificabunt eum*. Isa. 49 : *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob et fœces Israël convertendus : ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*. Ibid. cap. 49 : *In die illa erit altare Domino in medio Ægypti... clamabunt enim ad Deum a facie tribulantis et mittet eis Salvatorem et propugnatorem qui liberet eos*. Ibid. cap. 2 : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles et fluent ad eum omnes gentes... quia de Sion exhibit lex et verbum Domini de Jerusalem*. Ezech. 30 : *Hæc dicit Dominus : Disperdam simulacra et cessare faciam idola de Memphis*. Zachar. 13 : *Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum : disperdam nomina idolorum de terra, et non memorabitur ultra, et pseudopphetas, et spiritum immundum auferam de terra*. Lege in eandem rem Isaïam a cap. 42 ad 66, Jerem. cap. 3. 4. 16. 31, Oseam cap. 1. 2, Joël cap. 2, Amos cap. 9, Mich. cap. 4, Sophon. cap. 2 et 3, Agg. cap. 2, Zachar. 2. 3. 9. 13. et 14, Malach. cap. 1.

Subsumo : Atqui Christum nostrum has primas Messiae promissi partes adimplevisse vocando idololatrias ad verum Dei cultum per suos Apostolos et eorum successores, omnibus est pervium, ita ut nunc in toto orbe vix sit ulla natio quæ verum Deum non agnoscat et colat, et si sit adhuc aliquis terræ angulus in quo sit ignotus, novis in dies missis Evangelii prædicatoribus annuntiatur, sic ut hæc vocationis gentium prophetia in dies compleatur, donec in fine mundi consummetur; juxta illud I Corinth. 15 : *Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse subjectus erit ei qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus*.

Neque obstat quod inter colentes verum Deum sint diversæ sectæ, sufficit enim ad verificationem prophetiæ, quod in qualibet secta verus Deus colatur : sicut enim diversæ sectæ Samaritanorum, Sadducæorum, Phariseorum, Herodianorum et aliæ non officiebant veritati religionis, apud Judæos, ita diversæ sectæ Arianorum, Manichæorum, Nestorianorum, Eutychianorum, Pelagianorum, Calvinistarum, et Lutheranorum, non officiunt veritati religionis inter christianos.

Dices : Ipse Christus Matth. 15, dicit mulieri Chananæ : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israël.... non est bonum sumere panem filiorum et dare canibus* : ergo.

Resp. : Quamvis Christus fuerit missus ad salvandas gentes, non tamen id per se, sed per Apostolos præstitit : ipse enim personaliter fuit missus ad populum Israël, ut in eo nasceretur, conversaretur, prædicaret et miracula faceret, quorum ipse nihil per se fecit apud gentes, sed tantum per Apostolos : unde fuit proprie Apostolus Judæorum non gentium, et ideo Paulus Rom. 15 ipsum vocat, *ministerium circumcisionis* : et scribens ad Hebræos seu Judæos cap. 3, vocat eorum Apostolum.

Quantum ad posteriora verba, iis significat nondum esse tempus auferendi regnum Dei a Judæis et tradendi gentibus : id demum fieri debebat, post Christi passionem per Apostolos, filiis, id est Judæis, panem illum rejicientibus, juxta illud Apost. Act. 13 : *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quia repellit illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes*.

Secundum, adveniente Messia abolendum esse sacerdotium leviticum et novum inducendum. Tribus constat sacerdotium leviticum, victimis offerendis, sacerdotibus offerentibus, et loco sacrificii : victimæ offerendæ erant ceræ genera animalium; sacerdotes offerentes erant ex tribu Levi et ex familia Aaron assumendi; locus sacrificii erat, 1º tabernaculum, deinde templum Jerosolymitanum, extra quod sacrificium offerre prohibitum erat. Hæc tria ergo juxta prophetarum oracula immutanda fore adveniente Messia, et esse mutata per Christum nostrum probare incumbit.

Quantum ad sacrificia, imprimis nota est prophetia Danielis cap. 9, occiso Messia, sacrificia cessatura : *Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus... et in medio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium*; Psal. 49 : *Audi populus meus, et loquar Israël et testificabor tibi, Deus Deus tuus ego sum. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos... immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua*. Quibus verbis significat Deus se paratum esse ad sacrificia suscipienda, sed velle aliud sacrificium quam quod Aaronico ritu celebratur pecudum mactatione. Lege Isa. cap. 4, Jerem. cap. 6, Amos cap. 5, Mich. cap. 6.

Quantum ad sacerdotes, Deus 1º omnes Ju-

Judæos propter eorum scelera repellit a sacerdotio; Osee 4: *Conticuit populus meus eo quod non habuit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio mihi fungaris; et oblitas legis Dei tui, obliviscar filiorum tuorum et ego.* Deinde Isa. 66 declarat se sacerdotes ex gentibus, Africanis, Lydis, Græcis, Italis et aliis nationibus, quæ Deum ignorant, assumpturum: *Ecce ego venio, inquit, ut congregem ex omnibus gentibus et linguis, et venient et videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, ut mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes, in mare, in Africam et Lydiam tendentes sagittam, in Italiam et Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt me et non viderunt gloriam meam..... et assumam ex eis sacerdotes et levitas.*

Quantum ad templum, in confesso est apud Judæos in solo templo Jerosolymitano licitum esse offerre Aaronica legis veteris sacrificia: et tamen Deus declarat futurum aliquando ut grata sint illi sacrificia extra templum Jerosolytanum, extra Judæam et in medio cæterarum nationum oblata. Malach. cap. 1: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Isa. 49: *In die illa erit altare Domini in medio Ægypti... et colent eum in hostiis et muneribus, et vota vovebunt Domino et solvent.* Et quidem supposita vocatione gentium, de qua probatione præcedenti, fieri non posset ut religio Messiae eo sacrificio staret quod in solo templo Jerosolymitano et a solis Judæis offerendum erat, cum non possent gentes ex universo orbe stata die in hoc templum convenire.

Subsumo: Atqui ex adventu Christi nostri a mille septingentis annis et amplius, cessasse sacrificia legis Mosaicæ, sacerdotes nullos amplius esse ex stirpe Aaron nec esse posse, permixtis inter se tribubus, et templum Jerosolymitanum esse solo adæquatum, patet omnium oculis: ergo.

Objiciunt Judæi a Deo ipso perennitatem esse promissam sacerdotio Levitico Jeremi. 33: *Hæc dicit Dominus: non interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israël, et de sacerdotibus et levitis non interibit vir a facie mea qui conferat holocausta, et incendat sacrificium, et cædat victimas omnibus diebus.... sicut enumerari non possunt stellæ cæli et metiri arena*

maris, sic multiplicabo semen servi mei et levitas ministros meos.

Resp. perennitatem sacerdotii eo in loco promitti tribui Levi, sicut promittitur perennitas sceptri domui Davidis: hæc enim duo in ea prophetia junguntur: constat autem ex aliis S. Scripturæ locis non promitti domui David perennitatem sceptri absolutam, sed vel ad certum tempus, scilicet donec veniat qui mittendus est, vel conditionate, si posteri David servent legem: ita similiter perpetuitas absoluta sacerdotii non promittitur tribui Levi, sed vel usque ad certum tempus scilicet Messiae, vel conditionate si levitæ servent pactum. Alioquin cum certo constet Judæos a mille septingentis annis et amplius sacrificio et sacerdotio levitico destitutos esse, non staret vaticinio Jeremiæ sua veritas. Neque dicant Judæi utrumque et sacerdotium et sacrificium restitutum iri per suum quem expectant Messiam. Esto ita esset, ex quo tamen quod per mille septingentos annos utrumque cessaverit, falsum erit Dei promissum, quod fingunt absolutum, quo pollicitus est futurum esse ut de sacerdotibus et levitis non interiret vir a facie ejus qui offerret holocausta, incenderet sacrificium et cæderet victimas omnibus diebus.

Tertium. Messias juxta vaticinia prophetarum debuit legem Mosaicam auferre et novam condere: atqui id præstitit Jesus Nazarenus: ergo. Min. constat.

Prob. maj. 1º ex dictis. Si enim debuit Messias, non Judæos tantum sed omnes gentes in unius religionis societatem congregare, lex soli populo Judaico data, tot diversis gentibus accommodari non potuit: sic v. g. circumcisione quæ inter hujus legis officia est præcipuum, non potuerunt initiari gentes, cum hæc instituta sit ut Judæos a gentibus distingueret; similiter impossibile erat ut ex omni parte universi, gentes confluerent statis diebus ad templum Jerosolymitanum, extra quod omne sacrificium erat sacrilegum: necesse ergo erat in hac hypothesis conversionis gentium, novam legem condi, veteri abrogata.

Item si debuit Messias sacerdotio aaronico sublato novum instituere, debuit pariter veteri lege sublata, novam condere; cum enim pars maxima legis veteris posita sit in cultu ac religione sacerdotii levitici, eo sublato, non potest subsistere.

Prob. eadem maj. 2º expressis S. Scripturæ testimoniis quæ prænuntiant novum et æternum fœdus, non cum solis Judæis, sed etiam

cum gentibus : Isa. 55 : *Inclinate aurem vestram et venite ad me, audite et vivet anima vestra et feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles : ecce testem populis dedi eum et præceptorem gentibus ;* et cap. 61 : *Dabo opus eorum in veritate et fœdus perpetuum feriam cum eis, et scient in gentibus semen eorum et germen eorum in medio populorum.* Vide ibid. cap. 32, Ezech. 16, Oseæ 2. Hoc autem pactum esse novum et distinctum ab eo quod Deus inierat cum populo Israëlitico, expresse docent prophetæ, Baruch. cap. 2 : *Et statuam illis testamentum alterum sempiternum, ut sim illis in Deum et ipsi mihi erunt in populum.* Jerem. cap. 31 : *Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israël et domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, et ego dominatus sum eorum, dicit Dominus, sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël, post dies illos dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum et in corde eorum scribam illam, et ero eis in Deum et ipsi mihi erunt in populum.* Isa. 2 : *De Sion exibit lex et verbum Domini de Jerusalem, et judicabit gentes et arguet populos multos.* Idem Mich. 4. Ex quibus liquidissime patet, novam legem temporibus Messiae esse sancendam ; legem a lege Mosaïca populo Israëlitico in egressu Ægypti data, distinctam ; legem non solis Judæis, sed omnibus gentibus latam ; legem denique non in tabulis lapideis, sed in cordibus scriptam.

Adde sæpe in S. Scripturis legis Mosaïcæ ritus et solemnitates aliquando abolendos prænuntiari ; Isa. 1 : *Neomenias et sabbatum et festivitates alias non feram, calendas vestras odit anima mea.* Oseæ. 3 : *Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine teraphim.* Erat ephod indumentum superhumeralis sacerdotum ; teraphim erant imagines futura prænuntiantes. Vide ibid. cap. 2, et Amos 5.

Objiciunt Judæi perennitatem legis Mosaïcæ esse assertam in S. Scripturis. Malach. ultimo : *Mementote legis Moysis servi mei, quam mandavi ei in Hored ad omnem Israël præcepta et judicia.* *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et terribilis, et convertet corda patrum ad filios ne forte veniam et percutiam terram anathemate.* Et ideo noster Christus ne falsus propheta videretur, sæpe protestatus est, se non venisse solvere legem sed adimplere. Et Deut. 4 dicitur : *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo :*

custodite mandata Domini Dei vici, quæ ego præcipio vobis.

Ad primum, vel exponitur de primo Messiae adventu, et tunc per Eliam intelligitur Joannes Baptista qui præivit Christo in spiritu et virtute Eliæ : vel exponitur de secundo adventu, et sic quidem legis Mosaïcæ commendatur memoria recolenda, at non observantia ; aut si observantia, hæc spectat præcepta moralia quæ legi evangelicæ sunt communia, non cæremonialia, nec judicialia quæ sunt legis Mosaïcæ propria : et hoc sensu intellige, si quandoque in S. Scripturis lex Mosaïca dicitur æterna. Hanc ergo Christus non solvit, absolvit tamen ; adimplevit, sed adimplendo consummavit substituendo antitypum figuræ.

Ad secundum, præceptum non detrahendi verbo Dei astringit quidem Judæos, sed non Deum ipsum. Verum nec ipse detraxit verbo quod locutus est Moysi, sed, ut dictum est, implevit.

Instant : Ritus circumcisionis in S. Scriptura asseritur perpetuo duraturus, Genes. 17 : *Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris tam vernaculus quam emptitius circumcidetur, eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum ;* ergo.

Resp. 1° juxta linguæ Hebraicæ peritos, hanc vocem *æternum* expressam Hebraïca voce *holam*, ut hic exprimitur, non semper significare æternitatem proprie, seu durationem fine carentem, sed longum et diuturnum tempus, ut variis exemplis demonstrant. 2° Esto eo loci significaret proprie æternitatem, nihil inde obtinent Judæi : etenim hic duo adnotantur et distinguuntur, amicitia seu fœdus Dei initum cum Abrahamo, et signum hujus fœderis : Circumcisio non est ipsum fœdus, sed signum fœderis juxta versiculum præcedentem : *Circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit signum fœderis inter me et vos.* Sit ergo amicitia seu fœdus Dei cum Abrahamo æternum, quod solum dicit S. Scriptura laudata, at signum hujus fœderis esse æternum negamus, nec ullo S. Scripturæ testimonio probari potest : neque enim necesse est fœderis æterni signum esse æternum, cum sæpe fœdus firmum et stabile signo fluxu et instabili firmetur, ut fœdus matrimoniale annulo qui perdi potest aut destrui, permanente fœdere matrimoniali.

Urgent : Fœdus initum cum Abrahamo fuit initum cum ejus semine : ergo.

Resp. dist. ant. : fuit initum cum ejus se-

mine fidei quod fidem Abrahæ sectaretur et pactum non frangeret, conc.; secus, neg. Pacta enim mutua fide stant. Judæos autem hoc pactum irritum fecisse testatur S. Scriptura, Jerem, 11: *Irritum fecerunt domus Israël et domus Juda pactum meum, quod pepigi cum patribus eorum.* Oseæ 6: *Sicut Adam transgressi sunt pactum, prævaricati sunt in me.* Psal. 77: *Averterunt se et non servaverunt pactum: quemadmodum patres eorum conversi sunt in arcum pravam.*

Potest iterum antecedens distingui aliis terminis: fœdus initum fuit cum semine Abrahæ secundum spiritum, conc.; secundum carnem, neg. Vel: cum semine Abrahæ circumciso corpore, neg.; circumciso mente, conc. Ex hoc sunt christiani, juxta illud Galat. 3: *Qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ;* et Rom. 9: *Non omnes qui ex Israël sunt, hi sunt Israëlitæ, neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii.*

§ IV.

Quarta probatio ex miraculis Christi comparatis cum miraculis Moysis.

Argumentum est ad hominem. Judæi probant divinam Moysis missionem ex ejus miraculis: atqui miracula Christi sunt numero, dignitate et aliis titulis longe præstantiora: ergo vel divinam Christi nostri missionem agnoscant, vel Moysen recusent, necessum est.

Prob. prima pars min. Judæi numerant septuaginta sex miracula Moysis: hoc dato quamvis posset negari, longe plura patravit Christus, de quo Act. 10 dicitur: *Pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo:* unde Joannes cap. ultimo post recensita plura Christi miracula, dicit: *Sunt autem et alia multa quæ fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros:* et quamvis id sit hyperbolice dictum, sicut cum dixit Deus quod multiplicarentur filii Abrahæ sicut arenæ maris, attamen significat maximam esse multitudinem.

Prob. secunda pars min. Moyses nulla edebat miracula nisi ex mandato Dei vel fuis ad Deum precibus, quia non per virtutem sibi innatam, sed a Deo certis casibus obtentam illa faciebat. At Jesus per virtutem sibi innatam et a se indistinctam, ubi vellet, quando vellet, etiam absens, prodigia operabatur: unde Matth. 18, dicit: *Data est mihi omnis po-*

testas in cælo et in terra. Quod si quandoque præmittebat orationem, id faciebat, non ex indigentia, sed ut probaret veritatem suæ humanitatis, qua erat inferior Deo, et præberet nobis exemplum,

Prob. tertia pars min. Moyses sic miracula fecit, ut hanc potestatem aliis communicare non potuerit: at Christus non solum ipse miracula fecit, sed et aliis miracula faciendi potestatem contulit: Matth. 10: *Infirmos cuate, mortuos suscite, leprosos munate, dæmones ejicite, gratis accepisti gratis date.*

Quidam hic proferunt Josephi testimonium lib. 8 *Antiquit.* cap. 4. Verum quamvis hoc testimonium esse genuinum, sit probabilius, ut ostendam infra in digressionem speciali, quia tamen ipsimet scriptores catholici inter se de illo disputant ipseque Joseph videatur loqui non ex propria sententia, sed ex sententia eorum qui adhærebant Christo, videtur insufficiens hoc testimonium ad revincendos Judæos: quapropter non immoror.

ARTICULUS IV.

SOLVUNTUR OBJECTIONES JUDÆORUM.

Præter argumenta hinc et inde proposita et soluta, iterum

Objiciunt Judæi 1º Messiam prophetarum vaticiniis prænuntiatum, urbem Jerusalem et ipsum Salomonis templum restauraturum, Judæosque ex omni parte collecturum, ut illic veteri ritu sacrificia offerunt, ac in terra patrum suorum beate secundum carnem vivant: atqui nihil horum tempore Jesus Nazareni experti sunt, nec experiuntur modo, quippe qui adhuc misere extorres et profugi ubique gentium vagantur sine templo, sine sacrificio, etc. Ergo. Probant maj. ex prophetis Amos, Jeremia et Ezechiele. Amos cap. 9 Deum sic loquentem inducit: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, et reedificabo illud, sicut in diebus antiquis..... Convertam captivitatem populi mei Israël et ædificabunt civitates desertas et inhabitabunt: et plantabunt vineas et bibent vinum earum, et facient hortos, et comedent fructus eorum. Et plantabo eos super humum suam, et non evellam eos ultra de terra sua, quam dedi eis, dicit Dominus Deus.* Jerem. cap. 29: *Reducam captivitatem vestram et congregabo vos de universis gentibus et de cunctis locis ad quæ expuli vos, dicit Dominus, et reverti vos faciam de loco ad quem transmigrare vos feci.* Idem cap. 30, et cap. 31, dicit civitatem sic instauran-

dam ut non evellatur et non destruatul ultra in sempiternum. Ezech. 34 : *Sicut visitat Pastor gregem suum in die, quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum, sic visitabo oves meas et liberabo eas de omnibus locis in quibus dispersæ fuerunt in die nubis et caliginis. Et educam eas de populis et congregabo eas de terris, et inducam eas in terram suam, et pascam eas, et in montibus excelsis Israël erunt pascua earum.*

At quantum a vero aberrant Judæi et vana spe deludantur palam erit, si probemus, juxta eosdem et alios prophetas, neque Jerosolymam, neque templum unquam esse colligendum. Isa. cap. 25 : *Posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit civitas et in sempiternum non ædificetur.* Jerem. 91 : *Hæc dicit Dominus exercituum : Sic conteram populum istum et civitatem istam, sicut conteritur vas figuli quod non potest ultra instaurari.* Amos 5 : *Audite verbum istud quod levo super vos planctum : Domus Israël cecidit, et non adjiciet ut resurgat, virgo Isroël projecta est in terram et non est qui suscitet eam.* Daniël 9 : *Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum Duce venturo, et finis ejus vastitas et post finem belli statuta desolatio..... Et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.* Osee 3 : *Dies multos sedebunt filii Israël sine rege et sine principe et sine sacrificio, et sine altari et sine ephod et teraphim (id est sine pontifice et propheto) et post hæc revertentur filii Israël et quærent Dominum Deum suum, et pavebunt ad Dominum et ad bonum ejus, in novissimo dierum.* Si usque ad novissimum diem mansuri sunt sine sacrificio, sine altari, sine pontifice, nulla est ergo spes templi restaurandi.

Adea ergo quæ opponunt Judæi, resp. prophetas Amos, Jeremiam et Ezechielem, quos laudant in sui erroris patrociniū, tempore captivitatis babylonicæ prophetasse, et eos aliquo usque spectasse restaurationem Jerusalem et templi quæ facta est soluta captivitate, hic tamen non stetisse, sed more suo a figura ad veritatem transvolasse, et in multis præsertim quæ spectant hujus restaurationis perennitatem, intendisse spiritualem Judæorum liberationem et mysticam Jerosolymorum et templi restaurationem, Ecclesiam scilicet a Christo instituendam et consequendam. Id autem a nobis non esse gratis dictum, ut volunt Judæi, multiplex evincit ratio.

1º Quia hæc vaticinia litteraliter intellecta, spectant, ut diximus, instaurationem urbis et templi sud Cyro post solutam captivitatem fa-

ctam; si ergo littere hæreamus, et perennitas hujus restaurationis promissa ad mysticæ Jerusalem, Ecclesiæ scilicet, institutionem non referatur, non stabit is vaticinalis sua veritas, cum constet urbem et templum fuisse postea a romanis incensa et deleta.

Neque dici potest prophetas respexisse ad aliam perfectionem urbis et templi restaurationem, quæ fieret per Messiam et in perpetuum duraret : nam 1º contrarium expresse habemus Esd. lib. 4. cap. 4, ubi dicitur mandatum fuisse a Cyro instaurationem soluta captivitate, *ut compleretur verbum Domini de ore Jeremiæ* : ergo hanc instaurationem Jeremias et alii prophetæ coætanei intendebant. 2º Quia alioquin aperte sibi contradicerent prophetæ, cum et urbem et templum semel destructa post primam reædificationem, nunquam restauranda et populum nunquam colligendum diserte prædixerint, ut vidimus.

2º Si quæ laudati prophetæ prædixerunt de restaurandis civitate et templo, deque beatis temporibus Judæorum in pristinas sedes revocatis et collectis litteraliter intelligantur, sequuntur absurda et impossibilia. Enimvero Deus apud Isaïam cap. 54 dicit : *Sternam per ordinem lapides tuos et fundabo te in sapphiris et ponam jaspidem propugnacula tua.* Idem cap. 2 : *Et erit præparatus mons Domini in vertice montium et elevabitur super colles.* Quis hæc litteraliter dicta putet? Idem cap. 66 : *Et erit mensis ex mense, sabbatum ex sabbato, veniet omnis caro ut adoret coram facie mea in Jerusalem.* Qui autem fieri posset ut omnes gentes toto orbe diffusæ quolibet mense, quolibet sabbato Jerosolymam adeant adoraturæ? Addit Zachar. 44, convoluturas illuc omnes gentes ad celebrandam festivitatem tabernaculorum, rem similiter impossibilem, si non figurate intelligatur. Isaïas jam sæpe laudatus describens beata tempora urbis Jerusalem de novo instauratæ, et populi in eam reducis, dicit cap. 40 : *Omnis vallis exaltabitur, omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa et aspera in vias planas* ; cap. 24 : *Erubescet luna et confundetur sol cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion et in Jerusalem* ; cap. 11 : *Habitabit lupus cum agno et pardus cum hædo accubabit, vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. Vitulus et ursus pascentur, simul requiescent catuli eorum, et leæ quasi bos comedet paleas.* Psal. 97 : *Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt.* Hæc qui litteraliter et non allegorice intelligere voluerit, omnium cachinnis excipietur.

3° Deus per suos prophetas promisit liberationem et reintegrationem aliis populis similem ac Judæis, quas tamen nec venisse nec venturas litteraliter agnoscunt Judæi. Sic Ezech. cap. 16: *Soror tua Sodoma et filia ejus revertentur ad antiquitatem suam, et Samaria et filia ejus revertentur ad antiquitatem suam, et filia tuæ revertimini ad antiquitatem vestram*, id est ad antiquas sedes, opus et gloriam; et tamen fatentur Judæi neque Samariam neque Sodomam igne succensam unquam temporaliter esse restituendas. Jerem. cap. 48 et 49, promittit Moabitibus et Ammonitis parem ac Judæis liberationem, cum tamen hos populos nunquam a captivitate rediisse consentiant Judæi: hæc ergo spiritualiter et allegorice intelligenda sunt. Quidni quæ similiter promissa sunt Judæis?

Pari modo promissio quam Deus fecit dandi Abrahæ et semini ejus terram Chanaan in possessionem æternam, Genes. 17, Isa. 60, Ezech. 37, intelligitur allegorice de perennitate cœlestis patriæ, cujus terra Chanaan fuit figura. Impossibile enim foret semen Abrahæ, quod Deus toto terrarum orbe diffundendum promiserat, Genes. 13, angusto terræ Chanaan tractu contineri: neque Deus Abrahæ fidem mercede sat digna compensasset, si illi et ejus semini unum terræ angulum in præmium concessisset. Est ergo spiritualiter intelligenda terra Chanaan et ad cœlestem patriam, cujus fuit symbolum, referenda. Adde promissiones felicitatis terrenæ factas Judæis fuisse conditionatas, si nempe legem religiose servarent, sicut promissio throni perennaturi in familia David.

Instant et subsumunt: Atqui neque noster Jesus Judæos profugos collegit spiritualiter, neque in unam Ecclesiæ societatem adunavit; ergo is non est verus Messias.

Resp. nostrum Jesum per se et per Apostolos et eorum successores collegisse omnes veros Abrahæ filios qui sunt, non secundum carnem, sed secundum spiritum; non ex femore, sed ex fide: etenim *qui ex fide sunt*, inquit Apost. Galat. 3, *hi sunt filii Abrahæ*.

Obj. 2°: Messias oraculis prophetarum prænuntiatus, futurus est bellator, manu fortis, qui numerosos ducet exercitus, atque, gentibus externis stricto gladio victis, magnaue strage debellatis, Judæos quaqua parte dispersos ab earum servitute liberet. Item passim S. Scriptura, Num. 24, Psalm. 109, Isaïæ 42, Jerem. 12, Joel 2, Habac. 3, Zachar. 9, et alibi pluries. Confectis autem bellis pacem toti

orbi tam firmam allaturus est, ut nullo bello deinceps turbetur. Ita Psalm. 45 et 75, Isaïæ 2, Mich. 1, et alibi: atqui nullus hucusque tantæ virtutis apparuit, nec talis fuit noster Christus: ergo.

Resp. Messiam hunc bellatorem, bella non temporalia, non carnalia, adversus gentis Judæicæ hostes, ut autumant Judæi, sed spiritualia adversus animæ hostes peccata et vitia gesturum, subindeque pacem inde secutam, non esse carnis, sed spiritus pacem, piam scilicet mentis et fidei securitatem. Patet ex ipso armorum genere quo usus prædicatur iste bellator, nimirum virga oris sui, spiritu labiorum, veritate, æquitate, justitia, judicio, prædicatione Evangelii et similibus; Isaïæ 11: *Percutiet terram virga oris sui et spiritu labiorum suorum interficiet impium, et erit justitia cingulum lumborum ejus et fides cinctorium renium ejus*; Oseæ 1: *Domui Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo; et non salvabo eos in arcu et gladio et in bello et in equis et in equitibus*; Sap. 5: *Dextera sua reget eos et brachio sancto suo defendet illos, accipiet armaturam zelus illius et armabit creaturam ad ultionem inimicorum. Induet pro thorace justitiam et accipiet pro galea judicium certum: sumet scutum inexpugnabile æquitatem*. His porro armis et similibus, non nisi bella spiritualia contra internos animi hostes geruntur.

Obj. 3°: Messias designatus a prophetis futurus est immortalis et regnum æternum possessurus. Isaïæ 9: *Super solium David et super regnum ejus sedebit ut confirmet illud et corroboret in judicio et justitia, a modo usque in sempiternum*; Daniel 7: *Dedit ei potestatem et honorem et regnum, et omnes populi, tribus et linguæ ipsi servient. Potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus quod non corrumpetur*: atqui Christus noster mortuus est: ergo.

Resp. prophetas expresse prænuntiassse Messiam non solum moriturum, sed et omnes ejus mortis circumstantias accuratissime descripsisse, ut vidimus art. præced., § 2. Manifestum est ergo regnum ejus æternum de quo loquuntur prophetæ, non esse terrenum sed cœleste, in quo cum illo regnabunt omnes sancti in perpetuas æternitates.

Objiciunt ultimo et summatim, plura alia in S. Scripturis prædici de Messia venturo quæ non verificantur de Jesu Nazareno. 1° Isaïæ 2, dicitur Messias venturus *in novissimis diebus*; 2° ibidem quod *fluent ad eum omnes gentes*; 3° cap. 11 quod tunc *habitabit lupus cum agno*, et cap. 2 quod mons domus Domini sit exaltandus super alios montes, etc.; 4° Jerem. 3,

quod sit regnaturus super sedem David et in Jerusalem; 5° Malach. 3, quod Angelus præcedet ejus adventum, cap. autem 4, iste angelus dicitur Elias: atqui hæc non sunt verificata de Jesu Nazareno: ergo.

Resp. ad primum, Christum advenisse in novissimis diebus, quia totum tempus, quod ab ejus ortu ad finem mundi fuit, dicitur novissimum et ultimum: tum quia in eo adimpletæ sunt prophetiæ, tum quia post ipsum, nulla alia lex, nullus legislator, nullus alius status religionis succedet.

Ad secundum, fluxerunt ad eum omnes gentes, quatenus lux Evangelii ad omnes gentes diffusa est.

Ad tertium, jam dixi hæc non nisi figurate posse intelligi: habitavit ergo lupus cum agno, vitulus cum leone, etc., dum Apostoli conversati sunt cum gentibus quæ morum feritate has belluas æquabant: unde dicebat Christus: *Mitto vos sicut oves in medio luporum*, vel dum gentes deposita morum feritate tanquam agni mansueti ad fidem adducti sunt. Per montem Domini exaltandum super alios montes, exaltatio et sublimitas Ecclesiæ designatur.

Inst.: Vel omnes prophetiæ de Messia sunt litteraliter intelligendæ vel nullæ: non est enim potior ratio de una quam de alia.

Resp. neg. ant. Cum enim Deus non possit mentiri, oportet omnia adimpleri quæ dixit: cum ergo multa certo sint adimpleta, oportet et reliqua adimpleri; unde quæ verificari non possunt litteraliter, qualia sunt quæ proponuntur in instantia, et plura alia, ut quod flumina plaudent manu, quod montes exultabunt, et similia, sunt mystice intelligenda.

Ad quartum, ex dictis constat per Jerusalem intelligi Ecclesiam, et per solium David intelligi non illud intra fines Palestinæ inclusum, sed spirituale fundatum in fide et charitate quam habuit David.

Ad quintum, vel iste locus Malach. intelligitur de secundo Christi adventu quem præcedet Elias Thesbites; vel intelligitur de primo adventu, et tunc per Eliam intelligitur Joannes Baptista qui venit in spiritu et virtute Eliæ, ut dicitur Luc. 1, et jam diximus prius.

DIGRESSIO I HISTORICA

DE JOSEPHI TESTIMONIO.

Sitne genuinum an suppositum?

(Ad præced. dissertationem.)

Sic legitur lib. 18 *Antiquit.* cap. 4: « Fuit

autem hoc tempore Jesus, vir sapiens, si tamen virum illum oportet dicere, erat enim mirabilium operum effector, magister hominum qui vera libenter amplectuntur. Et plures quidem ex Judæis, plurimos etiam ex gentibus ad se pertraxit. Hic erat Christus (veritit S. Hieronymus: Christus hic dicebatur) cumque eum a primoribus gentis suæ accusatum, Pilatus ad crucem damnaasset, ab eo diligendo non abstinuerunt, qui primum cœperant: nam post tertium diem redivivus ipse apparuit, cum divini vates hæc aliaque plurima admiranda de eo prædixissent: neque ad hanc diem defecit denominatum ab eo Christianorum genus. »

Dico: Probabilius videtur hoc Josephi testimonium esse genuinum et non suppositum.

Prob. 1° Quia scriptores antiquissimi et fide dignissimi illud ut genuinum laudant ex vetistissimis et probatis codicibus, scilicet Euseb. lib. 3 *Demonst. Evang.* p. 124, et lib. 10 *Hist.* cap. 11, S. Hieron. in *Catal. Script. Eccles.* in *Josepho*; Isidorus Pelusiota lib. 4 epist. 225; Sosomenus lib. 1 *Hist.* cap. 1; Nicephorus lib. 1, cap. 39, et alii plures.

2° Quia hoc testimonium esse genuinum constans fuit traditio a primis sæculis usque ad medium circiter decimi sexti sæculi, quo Gifanius et Osiander primi hanc communem fidem tentaverunt elevare.

3° Quia si Christiani hoc testimonium *Historiæ* Josephi assuissent, non defuissent ex Judæis aut aliis, qui toto illo tempore hanc fraudem detexissent et Christianis exprobrasent.

4° Quia Josephus meminit cum laude Joannis Baptistæ et S. Jacobi quem Jesu fratrem appellat; ergo omnino verisimile est ipsum in historia suæ gentis texenda diligentissimum, non siluisse de Jesu qui tot et tam stupenda miracula fecerat, et cujus occasione tot commotiones in sua gente ortæ fuerant.

5° Quia notæ suppositiones quas proferunt recentiores, videntur insufficientes, ut patebit ex earum solutione. Itaque,

Objiciunt silentium veterum Patrum Justiniani et Tertulliani, qui in suis concertationibus contra Judæos illud testimonium nunquam protulerunt.

Resp. 1° argumentum negativum nullam vim habere contra rationes positivas. 2° Hi Patres forte inciderunt in codices corruptos e quibus fraude Judæorum expunctum fuit hoc testimonium; qualem repertum fuisse Romæ

testatur Baronius ad annum Christi 34. n. 221, et qualem asservari in bibliotheca Sorbonica narrat Tournely. 3° Veteres contra Judæos efficacius adhibebant vaticinia prophetarum quam testimonium Josephi, utpote recentioris auctoris et cui poterant respondere Judæi, sicut nunc possunt : Josephum hæc dixisse non ex propria sententia, sed ex sententia sectatorum Jesu Nazareni qui ipsum habebant pro Christo; quod non multum urget Judæos.

Instant : Non solum antiqui Patres siluerunt de isto testimonio Josephi, sed expresse dixerunt Josephum nunquam agnovisse Jesum pro Christo; ut Origenes tom. 11 in *Matth.*, Theodoretus et alii : atqui tamen testimonium laudatum dicit : « Hic erat Christus » ; et : « Si tamen illum fas est virum dicere » ; item prophetas prædixisse ejus resurrectionem et alia plura miranda de eo : ergo hoc testimonium non est genuinus Josephi fœtus.

Resp. neg. conseq. Merito ergo negarunt isti Patres Josephum agnovisse Jesum pro Christo, quia nec in Christum credidit, nec christianus fuit, sed omnia de Messia vaticinia accommodavit Vespasiano quem adulatorie Messiam dixit. Cum itaque hæc, quæ referuntur in objectione, dixit, non est locutus, ut dixi, ex propria sententia sed ex fide discipulorum Christi, narrando quid ipsi sentiebant de Jesu, quem dicebant Christum; et ideo S. Hieron. vertit : « Hic dicebatur Christus ».

Reponunt : Auctor hujus testimonii dicit plures ex gentibus Christum secutos fuisse, cum tamen una vel altera mulier ethnica legatur ei adhæsisse : ergo,

Resp. Josephum respexissè ad tempus quo vivebat; quo certo tempore magna Gentilium multitudo jam eum Christum credebant; vivebat enim Joseph anno post Christum 96.

Urgent : Non est verisimile Josephum secta pharisæum laudasse Jesum, qui palam Pharisæos insectatus fuerat.

Resp. 1° non magis esse mirum Josephum laudasse Jesum Pharisæorum adversarium quam Vespasianum gentis suæ capitalem hostem; 2° Josephum non tam laudasse Jesum quam retulisse laudes sectatorum illius.

Insistunt ex Photio qui opera Josephi recensens codice 238 nihil de isto celebri testimonio dicit : imo codice 48 negat librum *de Universo* esse Josephi, quia ibi fit sermo de æterna Christi generatione : ergo supposititium reputat testimonium lib. *Antiquit.* tam disertum in laudem Christi.

Resp. Photium noluisse exacte discutere Judaicas Josephi *Antiquitates*, sed sola librorum argumenta describere. Neque etiam hoc testimonium ignoravit; citato enim codice 238 iisdem omnino verbis ac Josephus loquitur de Christo, quamvis nomen Josephi taceat; sed, cum id quod addit ibidem de Jacobo, scilicet mortis ejus causa evenisse excidium Jerosolymitanum, sit exscriptum ex Josepho, licet etiam ejus non meminerit, solus enim Josephus hoc dixit, ita quæ dixit de Christo indubie ex Josepho excipit. Ad id quod opponitur ex codice 48 circa librum *de Universo*, Photius non loquitur affirmative, sed dubitanter et ex aliena sententia : « Quæ res, inquit, ambigendi fortasse cuipiam causam præbent, sitne hoc Josephi opusculum ». Insuper potuit Josephus credere, aut saltem referre quæ discipuli Christi credebant de ejus sapientia, virtute et resurrectione, ut fert testimonium libri *Antiquitatum*, et non credere ejus divinitatem seu æternam generationem, ut fert liber *de Universo*; in primo enim testimonio nihil de Christi divinitate affirmat, sed dubitanter tantum et oratorio modo dicit : « Si tamen virum illum oportet dicere ». Denique Photii auctoritas non præponderat auctoritati Eusebii, S. Hieronymi et aliorum Patrum quos laudavimus.

DIGRESSIO II HISTORICA.

DE LIBRIS SIBYLLINIS.

Utrum sint genuini an supposititii?

(Ad præced. dissertationem.)

Sibyllarum oracula continentur octo carminum libris, qui Sibyllini dicuntur in Bibliotheca Patrum, tom. 8 edit. Paris. 1624. Quidam et libros et oracula iis contenta rejiciunt ut figmenta christianorum. Quidam e contra et libros et oracula admittunt. Forte verius ac tutius erit inter duo extrema tenere medium. Unde

Dico : Sibyllarum oracula non sunt christianorum figmenta : neque tamen omnia carmina, quæ his octo libris sibyllinis continentur, sunt genuina et incorrupta.

Probatur prima pars 1° : Patres antiquissimi et commendatissimi hæc oracula laudant in probationem nostræ religionis, eaque a suppositionis nota vindicant : atqui hæc sunt legitimi operis notæ : ergo.

Prob. maj. 1° ex Origene lib. *contra Celsum*

p. 516 sic ipsum perstringente : « Nescio quid ei venit in mentem ut censeret sibyllam a nobis potiusquam Jesum appellandam fuisse Dei filiam, asseverans nos multa ejus versibus inseruisse maledica, non tamen indicans quæ sint illa, quæ inseruimus : indicasset autem si antiqua habuisset incorruptiora exemplaria in quibus non reperiantur quæ putat a nobis interpolata; quod tamen non fecit ».

2° Ex Lactantio Firminiano lib. 4 *de Vera Sapientia* cap. 15 : « His testimoniis (Sibyllarum, inquit) quidam revicti, solent eo confugere, ut aiunt, non esse carmina sibyllina, sed a nostris ficta atque composita : quod profecto non putabit qui Ciceronem, Varronemque legerit aliosque veteres qui Erythræam sybillam ceterasque commemorant, ex quorum libris ista exempla proferimus. Qui auctores obierunt antequam Christus secundum carnem nasceretur.

3° Ex Constantino imperatore in *Oratione ad sanctorum cœtum* apud Eusebium cap. 18 ubi de sibylla Erythræa hæc habet : « Divino quodam instinctu afflata versibus ea quæ erant de Deo futura prædixit, notisque et ordine primarum litterarum (quæ acrostichis dicitur) historiam de Jesu adventu declaravit. Acrostichis hæc quidem est JESUS-CHRISTUS DEI FILIUS, SERVATOR, CRUX ». Et cap. 19 dicit : « Verum multi sunt qui nullam fidem ei adjungunt; idque cum fateantur sybillam vatem Erythræam extitisse : imo vero suspicantur quem nostræ religionis professorem poeticæ non ignarum, ista carmina contexuisse; falsoque inscripta esse et inter sybillæ oracula numerata.... Verum de hujus rei veritate satis constat, quippe nostri homines tempora adeo accurate et magno studio collegerunt, ut nemo possit suspicari hoc poema post Christi in terras descensum, editum fuisse; atqui illi propterea mendacii perspicue convincuntur qui ista carmina non olim a sibylla condita esse prædicant. Perspicuum est enim Ciceronem istud poema, cum forte perlegisset, in latinum convertisse sermonem suisque scriptis attexuisse ».

4° Ex S. Justino in *Apolog.* ad Antoninum Pium et in cohortatione ad Græcos. ex Clemente Alexand. lib. 6 *Stromat.*, et S. Aug. epist. 155 *ad Martinum*, et lib. 18 *de Civit.* cap. 46 et 47.

Prob. 2° prima pars ex illustrioribus inter gentiles scriptoribus qui, longe ante christianorum tempora, hæc sibyllina oracula lauda-

verunt. Varro *de Lingua Latina* lib. 5 et lib. 4 *de Re rustica* cap. 1; Cicero *de Divinatione* lib. 1. n. 112; Livius lib. 3, 4, 7, 10, decadis 1, decadis 3 lib. 1, 2, 5, 9; et sæpius Cornel. Tacitus lib. 15 *Annal.*, Suetonius in *Octavio Augusto* cap. 31, et in *Julio Cæsare* cap. 69, Plinius lib. 13 cap. 13, et plures alii inter quos signanter Virgilius qui sibyllæ Cumanæ de Christo vaticinia, mysteriorum nescius, Salonio, Asinii Pollionis novi consulis filio, accommodat, ecloga 4.

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas,
Magnus ab integro seculorum nascitur ordo,
Jam redit et virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina.....
Hoc duce, si qua manent sceleris vestigia nostri
Irrita perpetua solvent formidine terras.

Prob. secunda pars. 1° Lib. 1 sibyllino legitur Noë diebus tantum quadraginta et uno mansisse in arca. At constat ex S. Scriptura Noë anno solido in arca fluctuasse.

2° Ibid., mons Ararath in quo quievit arca in Phrygia collocatur. At ex omnibus geographis constat Ararath esse montem Armeniæ.

3° Constans est Patrum sententia Moysen omnium scriptorum sive profanorum sive sacrorum esse antiquissimum, et tamen auctor tertii libri se Moyse antiquiorem facit.

4° SS. Patres sibyllas gentilium prophetissas passim vocant, et ex gentibus oriundas asserunt, et tamen sibylla Erythræa se nurum Noë dicit, et lib. 8 auctor se christianum dicit.

5° Eodem libro legitur Romam perituram anno a conditione sua 948, æræ vulgaris 195, quæ tamen adhuc modo subsistit. Sunt et alia quædam falsa impermixta.

Obj. 1° contra primam partem : Teste Suetonio in *Octav. Aug.* cap. 31, Sibyllarum oracula a Cæsare Augusto duobus forulis auratis abscondita sunt sub Apollinis Palatini basi : ergo supposititia sunt quæ laudantur a SS. Patribus.

Resp. neg. conseq. Quia secundum Lactantium lib. 1 *de Falsa Religione* cap. 6, solius sibyllæ Cumanæ oracula obserata fuerunt, non aliarum, sed etsi etiam aliarum, non unum sed plura erant in mundo exemplaria quæ consulere poterant SS. Patres : unde cum anno ab urbe condita 671, concremato Capi-

tolio, concremati fuissent libri sibyllini, missi tuerunt legati Erythras qui carmina sybillina quærerent, ut testatur Lactantius supra ex Varrone. Neque Erythris tantum, sed et in aliis regionibus conquisita fuisse prodit Tacitus lib. 6. *Annal.*¹

Obj. 2° : Si sint genuina sibyllina oracula de Deo et Christo quæ laudantur a Patribus, cum hæc sint clariora oraculis prophetarum, feliciores forent Gentiles in assequenda Dei et Christi cognitione quam Judæi, contra illud

Psal. 147 : *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.*

Resp. neg. sequelam. 1° Quia sibyllinis oraculis plura falsa sunt mixta veris. 2° Quia licet essent clarissima, ea tamen non intelligebant Gentiles, Deo mentis oculos non aperiente ut intelligerent, ut patet de Virgilio supra. 3° Quia Judæis et non gentibus lex Dei data est, Judæis et non gentibus missi sunt prophætæ, quorum oracula sunt certiora quibuscumque oraculis sibyllarum.

DISSERTATIO III.

De convenientia, necessitate et motivo Incarnationis.

D. Th. q. 1.

ARTICULUS I.

DE CONVENIENTIA INCARNATIONIS.

Ex multiplici capite potest attendi hæc convenientia : 1° ex parte Dei; 2° ex parte generis humani; 3° ex parte totius universi; 4° ex parte personæ assumentis; 5° ex parte naturæ assumptæ tam quoad speciem quam quoad sexum; 6° ex parte temporis quo facta est Incarnatio.

Dico 1° : Conveniens fuit Deo incarnari¹.

Prob. 2 1°. Illud opus est Deo convenientissimum in quo relucet ejus perfectiones, ad hoc enim totus mundus conditus est ut gloriam Dei manifestet, et ut perabilia, invisibilia Dei conspiciantur, et ideo dicitur quod omnia propter semetipsum fecerit Dominus : atqui in mysterio Incarnationis mire relucet ac manifestantur perfectiones Dei, nempe bonitas, sapientia, justitia et potentia : bonitas, quoniam non despexit proprii plasmatis infirmitatem; justitia, quoniam rigorosam exhibuit peccatorum satisfactionem, et homine victo, non alio quam homine fecit vinci ty-

rannum : sapientia, quoniam difficillimæ præstii adinvenit decentissimam solutionem et difficillimam justitiæ cum misericordia conciliationem : potentia, quia nihil est majus quam Deum fieri hominem et tam distantia jungere : ergo.

Prob. 2°. Convenit summo bono qualis est Deus se summo modo communicare : atqui Deus per Incarnationem se summo modo communicat ad extra : ergo. Maj. patet : quia cum bonum sit de se seu ex natura sua sui diffusivum et communicativum, sequitur quod summum bonum sit summe communicativum. Prob. min. : nullus major nec intimior excogitari potest modus communicationis, quam quod ex tribus, verbo, anima et carne, una fiat persona, seu quo Creator et creatura una persona evadant, ut fit in Incarnatione : quadrupliciter enim Deus se communicat ad extra in ordine naturæ, gratiæ, gloriæ et unionis hypostaticæ. In ordine naturæ dona sua communicat, sed naturalia. In ordine gratiæ, communicat quidem supernaturalia, sed creata. In ordine gloriæ, seipsum communicat, sed tantum in esse intelligibili. At in

¹ Illic q. 1. a. 1. o. — ² Ibid. in a. 3. c

¹ Illic q. 1. a. 1. o.

unione hypostatica, seipsum communicat secundum esse proprium naturale et personale, ita ut verum sit dicere : Deus est homo, homo est Deus : in prima communicatione facit hominem rationalem, in secunda sanctum, in tertia beatum, in quarta Deum : ergo.

Dices 1° : Videntur divinæ perfectiones obscuratæ in hoc mysterio, maxime divina majestas ex tanta humiliatione et conjunctione ad vilem carnem : ergo.

Resp. quod sicut sol illuminando lutum nihil sordidum inde recipit, et sicut anima corpori unita non fœdatur, ita nec divinitas carni conjuncta. Adde quod in omnibus humanitatis Christi humiliationibus, semper aliquis splenduerit fulgor divinitatis : concipitur in carne, sed de Spiritu sancto ; nascitur, sed de Virgine ; jacet in præsepio, sed a regibus adoratur ; fugit in Ægyptum, sed ibi idola subvertit ; vivit pauper, sed miracula patrat. Rapitur a militibus, sed eos prius prosternit ; crucifigitur, sed terra concutitur ; moritur, sed sol obscuratur ; sepelitur, sed propria virtute resurgit.

Repones : Magis eluxisset divina bonitas si Deus gratis peccata nostra nobis remisisset : ergo.

Resp. neg. ant. Majoris enim bonitatis est nobis inimicis suis filium suum dare quam offensas gratis remittere. Adde quod non fuissent servata justitiæ jura.

Dices 2° : Si Deo fuit conveniens incarnari, ergo non incarnari fuit inconveniens ; quod non potest dici, cum Deus aliquod inconveniens facere non possit et tamen potuerit non incarnari.

Resp. dist. ant. : si Deo fuit conveniens ut necessarium et debitum incarnari, non incarnari fuit inconveniens, conc. ; si Deo fuit conveniens ut liberum, etc., neg. Sic conveniens est servare virginitatem, non est tamen inconveniens uti matrimonio, quia utrumque liberum est. Incarnatio autem sic Deo fuit conveniens, ut tamen ipsi esset libera.

Dico 2° : Incarnatio fuit maxime conveniens generi humano.

Patet ex multis commodis quæ homini per Incarnationem obveniunt : a dæmonis et peccati servitute liberatur ; verbis et exemplis Christi ad virtutem instruitur et incitatur ; jus ad gratiam et gloriam ejus meritis acquirit ; ejus natura sublimatur ad usque divinitatem cui fit quodam modo consanguinea ; facilius habet accessum ad Patrem per Filium ejus, qui frater et caro nostra est ; facta est ipsi fa-

cilior et planior via salutis per abundantiores gratias et sacramenta. Alias recenset utilitates S. Doctor a. 2.

Dico 3° : Incarnatio fuit conveniens toti universo.

Patet ex præcedenti. Cum enim homo sit quoddam universi compendium et epilogus, habet enim esse cum lapidibus, vivere cum plantis, sentire cum brutis, intelligere cum Angelis, fit inde ut omnia cum homine per Incarnationem decorata sint atque nobilitata. Et ideo dicitur ad Ephes. 1 : *Omnia in Christo esse instaurata.*

Dico 4° : Inconvenienter facta fuisset Incarnatio in principio et in fine mundi, sed convenienter peracta est in plenitudine temporis ¹.

Prob. prima pars ². Neque ante peccatum, neque statim post peccatum conveniens erat Verbum incarnari : ergo. Prob. ant. : non ante peccatum ; quia opus Incarnationis principaliter ordinatur ad reparationem generis humani per peccati abolitionem ; non autem datur medicina nisi jam infirmis : unde Christus Matth. 9, dicit : *Non est opus valentibus medicus sed male habentibus ; non enim veni vocare justos, sed peccatores.* Non statim post peccatum : 1° ut homo qui per superbiam peccaverat, profunde humiliatus, magis agnosceret morbi sui gravitatem, naturæ et legis infirmitatem, ac medici necessitatem, sicque ad eum clamaret et gratiæ quæreretur auxilium ; 2° ut paulatim ad id quod perfectum est procederetur, in quo processu primo est natura, secundo lex, tertio gratia ; naturalis enim ordo est ut ab imperfecto ad perfectum veniatur ; 3° propter dignitatem Verbi Incarnati : ut enim dicit Glossa super c. 4 ad Gal., « quanto major judex veniebat, tanto præconum series longior præcedere debebat » ; qui scilicet per oracula, figuras, varique sacramenta veteris legis, tanti Salvatoris prænuntiarent adventum ; 4° ne fervor fidei temporis prolixitate tepesceret : ea est enim conditio hominum ut non diu in virtutum exercitio perseverent, ut patet in Ecclesiæ progressu quæ a primævo fervore tantum defecit : unde Luc. 18 dicitur : *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra ?* Ergo.

Prob. secunda pars ³. 1° Quia Incarnatio est causa efficiens ejus perfectionis quæ in nobis est per gratiam, *de plenitudine enim ejus omnes accipimus*, Joan. 1. Non decet autem quod

¹ Hic q. 1. a. 5. et 6. — ² Ibid. a. 5. o. — ³ Ibid. a. 6. o.

causa efficiens perfectionis tandiu differatur, alias pauci perficerentur et paucis profuisset Christus. 2° Quia non conveniebat Verbum tunc incarnari quando notitia Dei penitus excidisset, et spes de eo quasi desperata, et mores omnino essent corrupti; quod contigisset si usque ad finem mundi venire distulisset. 3° Ut manifestaretur divina virtus quæ pluribus modis homines salvavit, non solum per fidem futuri, sed etiam per fidem præsentis et præteriti; consequenter conveniens fuit etiam, quod est tertia pars, ut Christus veniret *in plenitudine temporis*, ut ait Apost. ad Galat. 2, vel *in medio onnorum*. ut dicitur Habacuc 3, non quidem mathematicè, quasi tot anni supersint post Incarnationem quot effluxerunt ante illam : id enim incertum est, sed moraliter, in quantum non est facta neque in principio, neque in fine temporum; quod est enim inter duos terminos, dicitur in medio, quamvis magis distet ab uno extremo quam ab alio : intellige etiam plenitudinem temporis definiti a Deo; quia tunc Deus adimplevit mysterium quod præfinierat, adimplevit figuras, promissiones, et dedit plenitudinem gratiæ.

Dices contra primam partem : Charitas non tardat subvenire amico necessitatem patienti : atqui Deus *nimia charitate dilexit nos*, Ephes. 2; ergo.

Resp. dist. maj. ¹ : charitas non differt subvenire amico, salva tamen negotiorum opportunitate et personarum conditione, conc.; secus, neg. Si enim medicus statim a principio ægritudinis medicinam daret infirmo, aliquando minus proficeret vel magis læderet quam sanaret. Et ideo etiam Dominus non statim a principio, Incarnationis remedium humano generi exhibuit, ne illud contemneret ex superbia, si prius infirmitatem suam non agnosceret.

Dices 2° : Si Christus citius venisset, plures fuissent salvati : ergo.

Respondet S. Doct. ad 2 quod S. Aug. dicat in lib. *de Sex Quæst. paganorum*, epist. 49, quod tunc Christus voluit hominibus apparere, quando et ubi sciebat esse qui in eum fuerint credituri; sed quod hanc responsionem retractaverit in lib. *de Perseverant.* cap. 6, adducto exemplo de Tyriis et Sidoniis; item cap. 10, et lib. 2 *Retract.* cap. 31. Unde ad argumentum, utrum plures salvati fuissent si a principio venisset Christus? resp. esse valde incertum : proximioribus forte magis profuis-

set sanguis recens effusus, qui remotioribus propter refrigerentem charitatem nihil profuisset. Aliunde ante Christi adventum non defuerunt auxilia gratiæ ad salutem sufficientia ex ejus prævisis meritis.

De aliis convenientiis dicemus infra secundum ordinem D. Thomæ.

ARTICULUS II.

DE NECESSITATE INCARNATIONIS.

§ I.

Utrum Incarnatio fuerit necessaria ad reparationem generis humani?

Dupliciter aliquid dicitur necessarium ad finem ¹ : uno modo simpliciter et absolute, utpote sine quo aliquid esse non potest, sicut cibus est necessarius ad conservationem vitæ : alio modo secundum quid, quatenus per id melius est convenientius pervenitur ad finem, sicut equus necessarius est ad iter.

Dico : Incarnatio non fuit simpliciter necessaria ad reparationem generis humani, sed tantum secundum quid ².

Primam partem docent unanimiter SS. Patres Athanas. orat. 3 *cont. Arianos*; Greg. Nazianz, orat. 9; Theodoret. serm. 6 *cont. Græcos*; Leo Magnus serm. 2 *de Nativit.*; Cyrillus Alexand. lib. *de Incarnat.*; Gregorius Magnus lib. 20 *Moral.* cap. 26; Joannes Damascen. lib. 3. cap. 18; Bernard epist. 190 et serm. 11 *in Cantic.*; Aug. lib. 13 *de Trinit.* cap. 10, et lib. *de Agone Christiano* cap. 11, ubi dicit : « Sunt stulti qui dicunt : Non poterat aliter sapientia Dei homines liberare nisi susciperet hominem et nasceretur de fœmina et a peccatoribus omnia illa pateretur. Quibus dicimus : poterat omnino, sed si aliter faceret, similiter vestræ stultitiæ displiceret.

Ratio est ³, quia Deus per suam omnipotentem virtutem poterat humanam naturam multis aliis modis reparare, vel illi condonando injuriam sibi per peccatum illatam ut persona offensa et supremus Judex, vel acceptando aliqualem hominis satisfactionem, vel quoquo modo sibi placuisset : ergo. Prob. ant. : in his nulla involvitur contradictio; et Deus est liberrimus respectu operum ad extra.

Prob. secunda pars ⁴. Id melius et convenientius est ad reparationem generis humani

¹ Hic q. 1. a. 5. ad 1.

¹ Hic q. 1. a. 2. o. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.* — ⁴ *Ibid.*

per quod homo melius et facilius promovetur ad bonum, et recedit a malo; atqui hoc utrumque obtinet per Incarnationem: ergo. Prob. prima pars minoris quinque rationibus: 1° per Incarnationem magis certificatur fides, magis enim creditur Deo loquenti; 2° spes magis erigitur; 3° charitas magis incenditur, utraque per manifestationem tantæ Dei dilectionis erga nos; 4° exemplum bonæ operationis nobis præbetur; 5° plane divinitas participatur, in qua vera hominis beatitudo consistit. Probat. secunda pars minoris etiam quinque rationibus: 1° quia homo per Incarnationem instruitur ut diabolum contemnat et detestetur, ex eo quod per hoc mysterium sit humiliatus; 2° innotescit humanæ naturæ dignitas quam sordibus peccatorum inquinare dedecet; 3° præsumptio tollitur per hoc quod gratia Dei nullis præcedentibus meritis in homine Christo commendatur; 4° superbia per tantam humiliationem redarguitur et sanatur; 5° homo a servitute diaboli et peccati liberatur: ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° contra primam partem: Deus necessario et ex natura sua est justus, imo est ipsa justitia, nec omnino potest esse injustus, quia seipsum negare non potest, ut dicit Apost. II Timoth. 2. Atqui justitia exigit punitionem peccati: ergo necessaria fuit simpliciter Incarnatio ut Christus per pœnas peccato debitas justitiæ Dei satisfaceret.

Ita Honoratus Tournely, qui licet agnoscat Deum posse de potentia extraordinaria reparare hominem absque Incarnatione, tenet tamen non posse potentia ordinaria temperata virtute justitiæ; quasi vero potentia extraordinaria non debeat esse temperata virtute justitiæ. Forte poterit Deus de potentia extraordinaria aliquid injustum? Peccat ergo Tournely in ipso limine: et dum dicit Deum non posse potentia ordinaria dimittere peccatum sine satisfactione, quia non potest esse injustus et se negare, probat pariter id non posse potentia extraordinaria quia Deus non potest etiam potentia extraordinaria facere injustum et se negare. Hoc præmisso,

Resp. 1° ad argumentum: S. Th. infra q. 46. art. 2. ad 3, idem argumentum iisdem ferme terminis sibi proponit, et sic respondet: « Ad tertium, dicendum quod hæc etiam (Dei) justitia dependet ex voluntate divina ab humano genere satisfactionem exigente pro pec-

cato; nam si voluisset absque omni satisfactione hominem a peccato liberare, contra justitiam non fuisset; ille enim judex non potest, salva justitia, culpam sine pœna dimittere, qui habet punire culpam in alium commissam, puta vel in alium hominem, vel in totam rempublicam, sive in superiorem principem. Sed Deus non habet aliquem superiorem, sed ipse est supremum et commune bonum totius universi: et ideo si dimittat peccatum, quod habet rationem culpæ ex eo quod contra ipsum committitur, nulli facit injuriam; sicut quicumque homo remittit offensam in se commissam absque satisfactione, misericorditer et non injuste agit. Et ideo David misericorditer petens dicebat: *Tibi soli peccavi*; quasi dicat: Potes sine injuria mihi dimittere ». Hæc S. Doctor. Inde, dist. maj. argumenti: Deus est necessario et ex natura sua justus in actu primo, conc.; in actu secundo et quoad exercitium hujus justitiæ, neg. Id enim juxta S. Th. pendet ab ejus liberrima voluntate. Ad hunc sensum dist. min.: atqui justitia exigit simpliciter necessario punitionem peccati, neg.; dependenter a divina voluntate et quantum illi placet, conc.

Et ut præveniatur instantia, ne dicas cum Tournelio Deum non esse tantum partem læsam, sed judicem publicum et rectorem universalem, cujus est bonum publicum tueri: respondet enim tibi S. Th. Deum ipsum esse supremum et commune bonum totius universi; et ideo si dimittat peccatum quod contra ipsum committitur, nulli nec etiam bono communi facit injuriam.

Resp. 2° dist. min.: justitia exigit satisfactionem pro peccato aliqualem, transeat ad sensum præcedentis solutionis: rigorosam, aut saltem condignam, neg. Ita ipsemet obijciens, qui fatetur Deum in exercitio justitiæ esse liberum quantum ad mensuram et gradum satisfactionis, seu pœnæ infligendæ, possequē mitiorem exigere quam culpa mereatur: ergo liberum illi fuit aliqualem creaturæ satisfactionem acceptare: ergo non fuit necessaria Incarnatio. Sed unde velim theologus Parisiensis habeat quod Deus sit liber circa condignitatem et non circa substantiam satisfactionis, utrumque enim exigit justitia, nec Deus potest se magis negare in uno quam in altero. Ficta ergo videtur hæc distinctio et ad subterfugium excogitata.

Inst. 1° cum eodem: Deus necessario odit peccatum, nec enim potest non odisse quod

suæ sanctitati ac justitiæ adversatur : atqui istud odium in Deo nihil est aliud quam constans voluntas illud puniendi : ergo.

Resp. dist. maj. : Deus necessario odit peccatum quandiu remanet, conc. ; si deleatur, neg. Potest autem illud delere vel condonando, vel aliqualem satisfactionem ab homine acceptando, vel alio modo sibi noto et in thesauris divinæ omnipotentiae latente.

Inst. 2° : Deus non potest magis peccatum impunitum remittere quam posset præmium merito denegare : atqui non potest salva justitia præmium merito denegare : ergo.

Resp. neg. ant. Disparitas est quod per meritum acquiratur merenti jus ad præmium : unde si eo frustraretur, violaretur ejus jus et fieret illi injuria. At per peccatum non acquiratur peccanti, sed personæ læsæ jus ad exigendam satisfactionem, quam ideo si remittat gratis, nemini facit injuriam.

Obj. 2° cum eodem auctoritatem S. Anselmi qui toto ferme libro *Cur Deus homo* duo contendit : primum, Deum non potuisse lapsum hominis permittere, quin statim ejus reparationem decreverit ; alterum est, hominem non Jebuisse nec potuisse alia quam plenæ atque condignæ satisfactionis, atque adeo Incarnationis via redimi ac liberari. Ut hæc duo probet, istud fundamentum ponit lib. 1. cap. 10 : « Sicut in Deo quodlibet parvum inconueniens sequitur impossibilitas, ita quamlibet parvam rationem, si majori non vincatur, comitatur necessitas ». Ex quo principio concludit cap. 12 : « Quapropter si non decet Deum aliquid injuste aut inordinate facere, non pertinet ad ejus libertatem, aut benignitatem aut voluntatem, peccantem qui non solvit Deo quod abstulit, impunitum dimittere » ; ergo.

Si fides est objicienti in his quæ tribuit D. Anselmo, tria docet S. Doctor, quæ negat ipse Tournely. Primum, Deum non potuisse homini lapsum permittere, quin statim ejus reparationem decreverit. Hoc negat Tournely conclusione secunda præcedenti. Secundum, non potuisse liberari alia via quam condignæ satisfactionis. Hoc negat Tournely q. 2 in prima probatione conclusionis et alibi. Tertium, Deum non posse etiam de potentia extraordinaria peccatum remittere sine satisfactione, siquidem nec de potentia extraordinaria possit Deus aliquid injustum et inordinatum : et hoc tertium negat Tournely conclusione præcedenti. Unde hoc argumentum prout proponit, plus ipsi nocet quam nobis et ab ipso prius est solvendum. Hoc præmisso,

Ad S. Anselmi testimonium variæ sunt responsiones. Quidam ingenue agnoscunt eum fuisse in hac sententia quam illi tribuit arguens, sed ipsum in hoc esse deserendum, utpote unanimi aliorum SS. Patrum sensui dissentaneum.

Alii ipsum intelligunt de necessitate secundum quid seu congruentiæ, vel de necessitate per respectum ad condignam satisfactionem.

Alii tandem cum S. Bonaventura et Alensi quibus subscribimus, dicunt S. Anselmum loqui in hypothesi decreti divini de reparatione hominum per satisfactionem condignam, consequenter de necessitate hypothetica et consequente, non absoluta et antecedente. Id demonstratur ex ipso eodem opere ; etenim lib. 2 dicti operis cap. 5, solvens hanc objectionem, quod si Deus causa vitandæ indecentiæ necessitetur reparare genus humanum per Incarnationem et satisfactionem Filii, gratia beneficii minuatur : respondet gratiam beneficii augeri « cum aliquis sponte necessitati benefaciendi se subdit », et adfert exemplum necessitatis ortæ ex promissione vel voto, quæ aperte est necessitas ex suppositione et consequens. Etc. 17 ostendit omnem necessitatem de qua locutus est, divinæ subjacere voluntati, et nihil necessarium esse nisi quia Deus ita decrevit : ergo manifestum est S. Anselmum loqui ex suppositione divini decreti, consequenter de necessitate hypothetica et consequente, non absoluta et antecedente.

De eadem necessitate ex suppositione intelligendi sunt quidam alii SS. Patres, dum dicunt Deum non potuisse sine Filii satisfactione reparare hominem lapsum ; constat enim ex probatione conclusionis ipsos unanimiter sentire id potuisse simpliciter absolute.

Id vero quod dicitur Deum non posse facere quod est inconueniens, verum est de inconuenienti privative seu contrarie quando nempe fit aliquid contra id quod convenit et oportet, non vero de inconuenienti negative, quando scilicet aliquid omittitur quod certa ratione conveniret, cujus tamen faciendi nulla est obligatio. Cum ergo supposito lapsu hominis reparandi Incarnatio sit conveniens divinæ bonitati et justitiæ, si eam non decrevisset, omissum fuisset aliquid quod est conveniens, sed quia nullo jure ad eam volendam tenebatur, si eam non voluisset, nihil egisset contra quam convenisset et oportuisset : neque in hoc casu defuissent divinæ sapientiæ rationes et convenientiæ sic agendi.

Nota enim bene, quod Deus non semper faciat aut debeat facere id quod est melius, perfectius et convenientius ex parte operis, alias deberet facere mundum perfectiorem et perfectiorem in infinitum, sed quod suæ voluntati, quæ est fons et regula totius rectitudinis, magis congruit in ordine ad fines quos liberrime sibi constituit.

Obj. 3° contra secundam partem : Gratis debemus dimittere debitoribus nostris : ergo convenientius Deus sic egisset nobiscum, sic enim dedisset exemplum.

Resp. neg. conseq. Alia enim est ratio privati hominis, alia iudicis et superioris : illi laudabile est offensam sine satisfactione dimittere ; iste vero misericordiam justitia temperare debet, ne impunitate et facilitate veniæ laxentur haberi peccatoribus : cum ergo Deus sit simul Pater misericordiarum et ultionum Dominus, debuit unum attributum altero temperare ; quod in Incarnatione mirabiliter effectum est.

§ II.

Utrum ad condignam satisfactionem pro peccato necessaria fuerit Incarnatio?

Nota 1° : Licet absolute et simpliciter non fuerit necessaria Incarnatio ad reparationem generis humani, ut vidimus § præcedenti, controvertitur tamen utrum saltem ad satisfaciendum de condigno pro peccato, non fuerit necessaria, ita ut homo purus non potuerit talem satisfactionem Deo exhibere.

Nota 2°, sermonem esse de homine puro, non per exclusionem gratiæ, sed per exclusionem divinitatis, hoc est de homine non Deo.

Item quæstio est de peccato proprio vel alieno. Insuper intelligimus hic Incarnationem late prout significat assumptionem naturæ creatæ, sive sit angelica, sive humana.

Nota 3°, satisfactionem quæ est recompensatio seu redditio voluntaria alicujus debiti, aliam esse sufficientem et perfectam, aliam insufficientem et imperfectam : perfecta attenditur penes duo : 1° penes materiam seu pretium quo fit compensatio ; 2° penes formam justitiæ quæ non considerat solum materiæ valorem, sed etiam conditionem personæ satisfaciens. Itaque tunc est perfecta ex parte materiæ, quando res oblata adæquat debitum, ut si furatus fueris centum, offeras rem valentem centum. Si secus, erit imperfecta ex parte materiæ, cujus proinde defectus suppleri debebit ex gratia creditoris.

Tunc est perfecta ex parte formæ seu modi justitiæ, cum servantur conditiones strictæ et rigorosæ justitiæ, quæ solent numerari quinque a theologis : prima, quod sit ad alterum ; secunda, quod sit ex bonis propriis ; tertia nec alio titulo debitis ; quarta, nec sub dominio creditoris contentis ; quinta, quod creditor teneatur illam satisfactionem acceptare. Imperfecta erit ex parte formæ si aliqua ex his conditionibus desit. Perfectam ex parte materiæ tantum, vocamus condignam seu de condigno ; perfectam autem etiam ex parte formæ, vocamus rigorosam seu de toto rigore justitiæ.

Suppono ut certum, hominem purum non posse Deo pro peccato offerre satisfactionem secundum totum rigorem justitiæ ; quia nihil potest exhibere Deo sive naturale sive supernaturalis, quod non sit a Deo creditore collatum et quod Deus teneatur acceptare. Insuper si vix in Deo homine purificentur præfatæ conditiones, ut videbitur infra, quanto minus in homine puro. Restat ergo difficultas tantum de satisfactione de condigno seu perfecta ex parte materiæ et pretii æquivalentis.

Dico 1° : Homo purus non potuit Deo satisfacere de condigno pro peccato mortali suo vel alieno ; adeoque ad hujusmodi satisfactionem necessarium fuit Deum incarnari.

Ita S. Aug. in *Enchyr.* cap. 108 : « Neque per ipsum liberaremur unum mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum, nisi esset et Deus ». Et S. Leo serm. 1 *de Nativit.* : « Nisi esset verus Deus, non afferret remedium ; nisi esset verus homo, non præberet exemplum ».

Prob. verbis et ratione S. Th.¹ : « Peccatum inquit, contra Deum commissum quamdam infinitatem habet ex infinitate divinæ Majestatis ; tanto enim offensa est major quanto major est ille in quem delinquitur : unde oportuit ad condignam satisfactionem, ut actus satisfaciens haberet efficaciam infinitam, utpote et Dei et hominis existens ».

Varii quidem varie hanc quamdam infinitatem peccati de qua S. Th. explicant. Quidam volunt esse infinitatem secundum quid tantum et objectivam, et ideo dixisse S. Thomam *quamdam infinitatem* : alii esse infinitatem simpliciter, hoc est absolute, sed non omnibus modis, nec in ratione entis, sed tantum in genere moris, et ideo dixisse sanctum Thomam *quamdam infinitatem* ; sed quovis modo intelligatur currit ratio S. Doctoris. ♥

¹ Hic q. 1. a. 2. o.

Et quidem patet si dicatur offensa peccati infinita simpliciter, quam sententiam elegimus in tract. *de Peccatis* dissert. ultima art. 5. Quia injuria simpliciter infinita non potest condigne resarciri per satisfactionem valoris finiti: atqui satisfactio cujuscumque creaturæ est valoris finiti: ergo. Prob. min.: valor et æstimatio satisfactionis desumitur ex persona satisfaciens, quia persona satisfaciens est subiectum satisfactionis; unde dicitur communiter: honor est in honorante, et ideo tanto major æstimatur satisfactio quanto est dignior et excellentior persona satisfaciens, qua ratione satisfactio Christi, est simpliciter infinita, quia persona satisfaciens est divina et infinita: atqui creatura satisfaciens quantumvis supernaturalibus donis exornata, est finitæ dignitatis: ergo.

Si autem juxta alteram intelligentiam dicatur injuriam peccati esse infinitam objective tantum et secundum quid, sicut actus charitatis dicitur infinitus objective, quia habet pro objecto Deum infinitum; nihilominus militat ratio D.Th.: quæ secundum hunc sensum sic proponitur.

Injuria Deo per peccatum mortale illata, etsi sit infinita tantum secundum quid, reparari condigne non potest per actum pœnitentiæ aut charitatis quantumvis ferventis puræ creaturæ: ergo. Prob. ant.: gravitas injuriæ mortalis non consistit solum in hoc quod auferatur a Deo ratio ultimi finis ad quod habet jus strictum, sed et insuper quod hujus juris violatio et divinæ Majestatis depressio ac contemptus fiat a vili creatura ipsum offendere præsumente: atqui per actum charitatis quantumvis ferventis, quo creatura in amicitiam Dei redit et ipsum pro fine ultimo iterum amplectitur, non compensat condigne injuriam de qua in majori: ergo. Prob. min.: quia longe atrocius et gravius est Deoque magis injuriosum ipsum vili creaturæ subjici, quam sit ipsi honorificum creaturam hanc ei subjici, sicut indignius est regem subdito mancipari, quam sit honorabile regi mancipium ipsi subdi: quapropter inde decrescit valor satisfactionis, unde crescit gravitas offensæ: ergo.

Dico 2º: Homo justus potest condigne satisfacere pro peccato veniali.

Prob. 1º. Peccatum veniale est ab intrinseco reparabile, quia non tollit gratiam quæ est radix vitæ supernaturalis, nec conversionem ad ultimum finem qui est principium vitæ humanæ, et ex quo reparari potest tanquam ex primo principio quidquid retardat ejus as-

secutionem: secus autem peccatum mortale: atqui pro illo quod reparari potest, potest etiam satisfieri; peccatum enim integre non reparatur donec pro eo sit satisfactum: ergo homo justus, etc.

Prob. 2º. Ideo a puro homine non potest reparari injuria peccati mortalis, quia per illud persona infinita deprimitur et subjicitur vili creaturæ, jusque quod habet ut sit ultimus finis simpliciter læditur, cui injuriæ humiliatio cujusvis creaturæ non æquiparatur, ut ponderavimus modo: atqui per peccatum veniale persona divina non subjicitur creaturæ, nec jus quod habet ut sit ultimus finis læditur simpliciter, sed tantum secundum quid, in quantum Deus remanet semper finis ultimus hominis peccantis venialiter, et impeditur tantum extensio finalisationis quoad actum, ut clarius patebit ex solutione objectionum: ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1º contra primam conclusionem: Illa satisfactio est de condigno quæ reddit personæ offensæ totum quod ipsi abstulit: atqui homo per actum charitatis reddit Deo totum quod ipsi abstulerat per peccatum: ergo. Prob. min.: homo per peccatum a Deo abstulerat, quoad affectum scilicet, rationem ultimi finis: atqui id totum ei reddit etiam quoad affectum per actum charitatis: ergo.

Resp. dist. maj.: illa satisfactio est de condigno quæ reddit personæ offensæ totum quod illi abstulerat per actum adæquantem gravitatem injuriæ, conc. maj.; per actum non adæquantem gravitatem injuriæ, neg. maj. Sic enim potius dici debet solutio seu restitutio quam satisfactio: et ad hunc sensum distincta min. neg. conseq.

Hæc est igitur differentia inter restitutionem et satisfactionem, quod ad restitutionem sufficiat reddere rem ablatam seu rei ablatae æquivalentem, ut si furatus fueris centum, reddas centum. Ad satisfactionem autem injuriæ seu inhonorationis requiritur ulterius quod res ablata restituatur per actum adæquantem gravitatem injuriæ, et quod tantum honoris personæ offensæ reddatur quantum ei fuerat ablatum: sic v. g. si plebeius filiam regis ipso præsentem et invito rapuisset, eam reddendo, satisfaceret quidem pro re ablata, sed non pro injuria illata, et talis actus posset dici restitutio, non tamen condigna satisfactio, quia nempe illius plebei subjectio et humiliatio non adæquaret gravitatem injuriæ et inhono-

rationis regi factæ : similiter itaque licet homo per actum charitatis reddat Deo rationem ultimi finis quoad affectum quam ipsi per peccatum abstulerat, non tamen per actum adæquantem injuriam et inhonorationem Deo factam, cum sit longe atrocius Deum subjici creaturæ, quam sit honorificum Deo creaturam ipsi subjici, ut explicatum est supra.

Unde brevius posset distingui min. sic : per actum charitatis homo reddit Deo totum quod illi abstulerat et eo modo quo illi abstulerat, neg. ; et diverso modo, conc. Peccatum enim subjicit Deum summum vilissimæ creaturæ : charitas autem subjicit vilissimam creaturam Deo summo ; subjicere vero Deum creaturæ longe majus est quam subjicere creaturam Deo.

Inst. : Actus charitatis est valoris adæquantis injuriam peccati : ergo. Prob. ant. : utrobique est tantum infinitas secundum quid : ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. ant. secundum primam sententiam ; juxta secundam vero, dist. ant. : utrobique est infinitas secundum quid, sed in diverso genere, conc. ant. ; et in eodem genere, neg. ant. Ideo enim peccatum est infinitum saltem secundum quid, quia Deum infinitum deprimit et in eo moraliter subjectatur, ut dictum est ; charitas autem dicitur infinita secundum quid, non ex eo quod subjicit et deprimit, sed ex eo cui subjicit nempe Deo infinito : sunt ergo illæ infinitates disparatæ et ex diverso fonte manantes, ideoque una per aliam digne compensari non potest.

Obj. 2° : Per peccatum mortale non læditur jus seu honor Dei : ergo ruit fundamentum nostrum. Prob. ant. : quia alias sequeretur quod in quolibet peccato mortali foret duplex malitia, alia injustitiæ contra honorem Dei, alia propria ex parte objecti, puta intemperantiæ in peccato gulæ : atqui consequens est falsum : ergo. Prob. minor. : dum subditus transgreditur legem seu præceptum regis, non ideo dicitur esse injurius seu injustus contra honorem regis quem non lædit, nec ad hujusmodi honoris reparationem adstringitur, nisi forte verbis contumeliosis legem aut legislatorem affecisset : ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. min. Ad prob., neg. conseq. Disparitas est quod princeps creatus sit quidem legislator, sed non ultimus finis actuum humanorum ; unde transgressio legis ejus est quidem contra obedientiam, non tamen directe contra debitum honorem. Sed Deus est ultimus finis et ad hoc strictum jus

habet : unde in quolibet peccato mortali, cujus ultimus finis est creatura, violatur jus Dei, et summe inhonoratur dum vili creaturæ in affectu peccantis postponitur.

Advertendum tamen duplicem esse inhonorationem ; alteram intentam cum expresse intenditur contemptus Dei, ut in peccatis blasphemiarum et similibus ; alteram consecutam cum quidem læditur jus, id tamen non intenditur, licet revera eveniat : et sic læditur jus divinum in quolibet peccato mortali.

Inst. : Si in quolibet peccato inhonoretur Deus, ergo debet compensari peccatum per honorationem contrariam : ergo per religionem et non per pœnitentiam. Prob. illatio : quia honorem exhibere Deo pertinet ad religionem.

Resp. neg. secundam illationem. Ad prob., dist. : exhibere honorem Deo ut primo principio pertinet ad religionem, conc. ; Deo ut offenso et placando, neg. Aliud est ergo reddere honorem Deo ut primo principio per modum cultus, quod pertinet ad religionem : aliud reddere jus læsum in honore, quod pertinet ad justitiam, vel imperfectam ut in pœnitentia, vel perfectam ut in Christo. Ita contingit etiam inter homines ; non enim pertinet ad eandem virtutem reddere honorem debitum alteri et resarcire jus honoris ablatum ; hoc quippe pertinet ad justitiam, siquidem in reddendo illo honore, non tam respicitur honor ipse quam jus quod læsum est in honore.

Repones : Inter Deum et hominem non datur justitia stricte dicta : ergo nec injustitia.

Resp. neg. conseq. Ideo enim non potest dari inter Deum et hominem justitia proprie dicta, quia homo non potest reddere Deo æquivalens, potest tamen lædere jus supremum Dei et hac ratione committere contra Deum injustitiam ; sicut homo qui ex paupertate non potest reddere quod furatus est, non potest hunc justitiæ actum exercere, licet tamen furando veram injustitiam commiserit. Nec mirum quod homo non possit aliquando actum virtutis exercere, licet possit actum vitii oppositi ; quia bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu.

Obj. 3° : Meritum condignum gratiæ remittentis peccatum est condigna satisfactio pro illo : atqui homo purus potest a Deo constitui caput aliorum in ordine gratiæ, et sub hac qualitate illis mereri condigne gratiam remissivam peccati : ergo. Minor traditur a pluribus Thomistis, Joanne a S. Th. 1. 2. q. 114. a. 6. ; et hic disp. 1. a. 2. ad 6. Aravio, Serra et

aliis : nec in ea ulla apparet repugnantia. Prob. maj. : abolere peccatum et extinguere omne debitum ex eo contractum est condigne satisfacere pro illo : atqui meritum condignum gratiæ remittentis peccatum, ipsum aboleret et omne debitum ex eo contractum extingueret : ergo.

Resp. neg. maj. Alia enim est ratio meriti, alia ratio satisfactionis. Ratio meriti respicit præmium seu retributionem et pertinet ad justitiam distributivam : ratio autem satisfactionis respicit recompensationem æqualitatis, pertinetque ad justitiam commutativam qua jus alterius læsum resarcitur et adæquatur : et potest contingere quod aliquis mereatur gratiam justificantem seu remissionem peccati pro altero, dandam secundum formam justitiæ distributiæ et in recompensationem seu præmium meritorum ejus, nec tamen detur ista remissio secundum formam justitiæ commutativæ resarciendo ad æqualitatem jus læsum : sic v. g. si rex attendens ad egregia facta alicujus militis in eorum præmium velit remittere Petro crimen læsæ majestatis, seu mille aureos quos debet, illa remissio non fit per modum satisfactionis ad æqualitatem, sed in recompensationem et præmium meritorum istius militis ; alius ergo est titulus meriti, alius satisfactionis. Unde ad prob. dist. maj. : abolere peccatum et extinguere omne debitum ex eo contractum per opera valoris adæquantis injuriam peccati, est satisfacere condigne pro illo, conc. maj. ; secus, neg. maj. Et ad hunc sensum dist. min. Nunquam enim purus homo, ut dictum est, quantumvis elevatus et inde humiliatus tantum honoris Deo tribuit quantum ipsi ablatum est per peccatum ; unde in casu posito Deus tolleretur ejus culpam non vi compensationis sibi factæ, sed volens per condonationem peccati præmiare meritum sibi exhibitum, ut patet in exemplo regis adducto.

Obj. 4° contra secundam conclusionem : Per peccatum veniale læditur vere et simpliciter jus Dei, ideoque fit ipsi injuria : atqui hoc jus est infinitum : ergo talis læsio resarciri non potest ad æqualitatem per personam finitam, ut dictum est de peccato mortali. Prob. maj. : Deus habet jus ut sit finis ultimus cujuscunque actus humani, non solum habitu sed etiam actu : atqui peccati venialis non est finis ultimus actu, sed tantum habitu : ergo. Patet maj., quia Deus ad illa omnia habet jus ad quæ potest se extendere causalitas finis ultimi : causalitas autem finis ultimi non

solum nata est extendi ad actus humanos secundum habitum, sed etiam secundum actua-lem relationem.

Resp. neg. maj. Ad prob., dist. maj. : Deus habet jus ut sit finis ultimus cujusque actus humani, non solum habitu, sed etiam actu eodem modo respectu utriusque, neg. maj. ; diverso modo, conc. maj. Et concessa min., neg. conseq. Est igitur Deus finis ultimus habitu operis, in quantum immediate finalisat operantem ; est autem finis ultimus actu operis mediate, mediante scilicet finalisatione operantis : nam finis ultimus non potest finalisare actum nisi finaliset ipsum operantem, quia finis ultimus est finis operantis, non solum operis, et est causa cur efficiens causet et operetur : unde causalitas causæ finalis non potest extendi ad ipsum actum, nisi mediante operante et finalizando ipsum. In hac igitur finalisatione operantis est radicaliter tota ratio divini juris, licet impediatur extensio qua derivatur in actum, ut fit in peccato veniali : unde quando non tollitur jus supra ipsum operantem, sed tantum retardatur et impeditur ne exeat in opus, non tollitur jus a Deo etiam quod habet ut opus ad se referatur actualiter, quia manet radicaliter hoc jus quando operans manet ei subordinatus licet impeditus. Et ideo non requiritur quod aliqua persona cedat juri suo ut ad æqualitatem satisfaciat, sed quod retardationem ipsam tollat ex vi ipsius finalisationis habitualis seu subjectionis operantis ad Deum in qua radicaliter conservatur jus divinum, ut dictum est, etsi non explicetur.

Inst. : Deus vere remittit peccatum veniale : unde in Oratione Dominica dicimus : *Dimitte nobis debita nostra* : ergo vere injuria est, alias non esset materia remissibilis : iterum ergo gratis condonatur, non enim dicitur aliquid remitti, nisi quod gratis condonatur.

Resp. ad primam illationem, peccatum hoc sensu esse injuriam offensivam Dei quatenus est contra ejus legem, non tamen contra finem legis et amicitiam Dei ; unde non est injuria simpliciter dicta sed tantum secundum quid.

Ad secundam illationem resp. Deum gratis remittere nobis peccata venialia hoc sensu quod det gratis nobis pretium, gratiam scilicet, qua condignam ei satisfactionem exhibeamus. Qua gratiæ collatione supposita et simul pacto opus ex illa factum acceptandi, satisfactionem pro peccato veniali condignam exhibemus, quam Deus saltem ut justus judex acceptare tenetur.

ARTICULUS III.

DE MOTIVO INCARNATIONIS.

Utrum si homo non peccasset, Deus vi præsentis decreti incarnatus fuisset?

Dixi, *vi præsentis decreti*; certum est enim Deum *vi* alterius decreti potuisse incarnari, etiamsi Adam non peccasset, cum Incarnatio nullam secundum se connexionem habeat cum peccato ¹. Utrum autem Deus habuisset hoc decretum, incertum est, ut dicam in fine articuli.

Tota quæstio igitur est, utrum si Adam non peccasset, *vi præsentis decreti* Verbum incarnatum fuisset, seu utrum decretum præsens Incarnationis sit ex alio motivo quam redemptionis generis humani, nec ideo connexum cum peccato? An e contra sit solum aut principaliter ex motivo redemptionis generis humani et ideo cum peccato connexum?

Hoc secundum tenent Thomistæ et alii communius cum S. Th. Quamvis enim S. Doctor utramque sententiam probabilem reputaverit in 3. d. 1. q. 1. art. 3, hic tamen secundæ esse *magis assentiendum* dicit.

Primum tuentur Scotistæ cum Scoto, distinguuntque in Deo duplex decretum: unum circa substantiam Incarnationis ex motivo naturam humanam nobilitandi et glorificandi, adeoque a peccato independens; aliud circa circumstantiam passibilitatis ex motivo naturam reparandi, adeoque cum peccato connexum: unde, juxta illos, Adamo non peccante, venisset Christus, sed non in carne passibili.

Scotistis aliquo modo concinunt Suarez, Isambert et quidam alii, sed in hoc differunt quod pro motivo primi decreti assignent ipsius Incarnationis excellentiam, et quod velint secundum decretum versari etiam circa substantiam Incarnationis et non tantum circa circumstantiam passibilitatis, ut sic salvetur Christus venisse propter nos, nec inconveniens reputant eundem effectum procedere a duplici causa totali. Contra hos omnes,

Dico: Unicum motivum Incarnationis fuit redemptio generis humani; unde Adamo non peccante, Verbum non fuisset incarnatum *vi præsentis decreti* ².

Prob. ³ 1°. Ea quæ ex sola Dei voluntate pendent et proveniunt supra omne debitum naturæ, nobis aliunde innotescere non possunt, quam per Scripturam sacram aut traditionem:

¹ Hic q. 1. a. 2. o. — ² Ibid. — ³ Ibid.

atqui Scriptura sacra et Patres, non aliud assignant Incarnationis motivum, quam redemptionem generis humani: ergo. Patet maj.: quia libera Dei voluntas sibi soli nota est, nec alia via nobis innotescere potest quam revelatione quæ habetur aut in S. Scripturis, aut in traditione: unde dicitur Sap. 9: *Quis hominum poterit scire consilium Dei, aut quis poterit cogitare quid velit Deus?*

Prob. min. 1° ex S. Scriptura. Ipse Salvator, Luc. 5, dicit: *Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent. Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam*; cap. 19: *Venit Filius hominis quærere et salvum facere quod perierat*. I Timoth. 1: *Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere*; ad Galat 4: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret*; Joan 3: *Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam*. Tandem non alia ratione a SS. Patribus veteris Testamenti expectabatur MESSIAS, nec alia ratione promittebatur, quam ut mederetur contritis corde, ut consummaretur prævaricatio, ut finem acciperet peccatum et deleretur iniquitas, ut patet Isa. 61, Dan. 9, et alibi.

Prob. min. 2° ex Traditione. Concilium Nicænum in Symbolo quod ubique canit Ecclesia, dicit: « Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cœlis: et incarnatus est de Spiritu sancto, et homo factus est »: hunc esse communem Ecclesiæ sensum confirmat quod cantat in benedictione cærei paschalis: « Felix culpa quæ talem meruit habere Redemptorem! O certe necessarium Adæ peccatum »; nimirum ad hoc ut veniret Filius Dei.

S. Irenæus lib. 5 *advers. Hæres.* cap. 14, ait: « Si non haberet caro salvari, nequaquam Verbum Dei caro factum esset »; Cyrillus Alexand. dial. 5 *de Trinit.* circa medium: « Si non peccassemus neque factus esset nobis similis Filius Dei ». Hos specialiter laudo quia opponuntur nobis: omnes autem alios pariter loquentes proferre longum foret; sufficiant duo quasi capita utriusque Ecclesiæ Græcæ et Latinæ. S. Aug. serm. 8 *de Verb. Apost.* ait: « Si homo non peccasset, Filius hominis non venisset »; et serm. 9: « Nulla causa fuit veniendi Christo, nisi peccatores salvos facere: tolle morbos, tolle vulnera, nulla est medicinæ causa ».

S. Chrysostomus hom. 5 *in Epist. ad Heb.*: « Propter hoc carnem assumpsit nostram,

propter misericordiam solam ut misereatur nostri : non enim est alia quæpiam causa dispensationis quam hæc sola». Quid expressius? nec aliter posset loqui Thomista ad exprimendam mentem suam.

Respondent Scotistæ Scripturam et Patres nihil aliud velle quam quod secluso Adæ peccato Christus non venisset, sicut reipsa venit in carne passibili seu tanquam medicus et salvator; non autem intendunt quod non venisset in carne impassibili propter gloriam Dei, deinde propter naturam humanam glorificandam et dignificandam.

Sed contra, si valeret ista responsio, falsa foret Patrum locutio asserentium absolute Christum non venturum Adamo non peccante : id enim quod fieri potest duobus modis, ex eo quod uno ex illis non fiat, non potest dici absolute et simpliciter non fieri; quia absoluta negatio, cum sit malignantis naturæ, et totum destruat, ut communiter dicitur, omnem modum rei faciendæ excludit : ergo si Adamo non peccante veniret Christus, licet in carne impassibili, falsa foret Patrum locutio asserentium absolute simpliciter et sine restrictione Christum non venturum Adamo non peccante, aut certe magna sub eorum verbis lateret æquivocatio puritate et candore Patrum indigna. Sic v. g. falsum diceret, imo hæreticus reputaretur qui simpliciter et absolute assereret corpus Christi non esse in cœlo, vel in sacramento, quamvis ibi non sit in carne passibili. Sic iterum mentiretur qui sciens regem venturum Parisios, sed sine rheda et armis, diceret simpliciter et absolute ipsum non venturum. Ergo similiter mentirentur Patres simpliciter absolute et sine restrictione asserentes Christum non venturum Adamo non peccante, si revera Adamo non peccante venisset, quamvis non in carne passibili.

Nec valet si dicas cum P. Hennone ideo Patres non mentiri quia sensus ille aperte colligitur ex subjecta materia et circumstantiis consignantibus : utrumque enim falsum est. Et 1º non colligitur aperte ex subjecta materia, siquidem fundamentum hujus sententiæ nusquam sunt rationes convincentes, nisi forte apud Scotistas, sed mere solubilia argumenta et quæ de facto solvuntur a Thomistis. Non etiam ex circumstantiis consignantibus; nulla enim potest adferri quæ hunc sensum indicet, quod enim dixit S. Aug. : « Tolle morbos et vulnera, et nulla est causa medicinæ » : unde Hennon colligit ipsum loqui de adventu in carne passibili; quia, inquit,

non fuit medicina, nisi patiendo. Futile est : potuisset enim Christus nobis mederi absque passione per unicum amoris actum. Sed et quid respondebit aliis Patribus? Quid Irenæo dicenti : « Si non haberet caro salvari, nequaquam Verbum Dei caro factum esset ». Quid S. Chrysostomo diserte resolventi : « Non est alia quæpiam causa dispensationis quam hæc sola ». Quomodo in his verbis deprehendit Hennon circumstantias restringentes Incarnationem Verbi in carne passibili? Et sane mirum foret hunc sensum aperte colligi sive ex subjecta materia, sive ex circumstantiis consignantibus, quem subtiliora ingenia, S. Thomas et tot insignes theologi non colligunt nec apprehendunt.

Prob. 2º conclusio. Non datur in Deo decretum efficax Incarnationis nisi in statu redemptoris et passibilitatis : atqui utrumque supponit peccatum ut motivum, ut fatentur adversarii : ergo vi præsentis decreti, etc. Min. patet; prob. maj. Licet decretum conditionatum et inefficax respiciens solum impositionem ordinis in rebus, quale est v. g. voluntas antecedens salvandi omnes homines, feratur ad rem secundum se consideratam et in communi, abstrahendo a circumstantiis singularibus et a statu assequibilitatis, secus tamen decretum efficax et absolutum quod respicit non solum ordinem in rebus, sed rerum exitum et in statu assequibilitatis : atqui Christus secundum eventum rei et in statu assequibilitatis fuit redemptor et passibilis : ergo.

Prob. maj. : 1º decretum Dei efficax et absolutum est actus perfectissimæ prudentiæ seu regulatur per illam : atqui perfectissima prudentia ad omnes circumstantias objecti attendit; prudentia enim versatur circa agibilia et eo exactius ad omnia singularia attendit quo est perfectior : ergo. 2º Quo efficacior est intentio alicujus objecti, eo plures in objecto circumstantias individuales attingit : atqui decretum seu intentio efficax Dei est in summo efficaciam : ergo. Min. est certa. Maj. etiam patet; quia efficacia alicujus causæ consistit in positione et productione effectus extra nihil et omnes causas, adeoque omnibus suis circumstantiis et accidentibus instructi : ergo. 3º Hæc est inter nos et Deum differentia quod non multa intendamus etiam quantum est ex parte nostra efficaciter, licet nondum attentis omnibus circumstantiis particularibus, sive quia non omnes nobis simul occurrunt sed succes- sive, sive quia ex impotentia sæpe cogimur alterius causæ concursum expectare ad posi-

tionem circumstantiarum, sive quia sæpe temere et præcipitanter decernimus; nihil simile autem in Deo contingit : ergo.

Dices : Electio v. g. Petri ad gloriam est decretum efficax : atqui tamen non attingit in objecto omnes circumstantias : ergo. Prob. min. : tale decretum non attingit quo medio Petrus assumetur ad istam gloriam, an martyrio, quo genere martyrii, etc. quia ista pertinent ad decretum subsequens : ergo.

Resp. dist. maj. : electio Petri ad gloriam est decretum efficax finis, conc.; mediorum, neg. Ad min. similiter, non attingit in objecto omnes circumstantias mediorum explicite, conc.; sufficit enim quod talem finem decernat per media convenientia obtinendum; omnes circumstantias finis et subjecti finalisati, neg. Attingit enim illud decretum talem gloriam, talem gloriæ gradum et hanc personam in individuo suis proprietatibus et circumstantis, individuantes vestitam; non enim potest ordinare efficaciter aliquem ad gloriam nisi supponat creationem illius; creatio autem seu productio terminatur ad personam individuatam et omnibus particularibus circumstantiis personam spectantibus vestitam : sic ergo decretum efficax Verbi incarnandi quod est subiectum finalisatum debuit terminari ad ipsum ut individuatam et cum omnibus circumstantiis personam spectantibus in statu existentiae consequenter ut Redemptorem in carne passibili, sicut re ipsa evenit.

Nec obstat si dicas cum Hennone : Possum decernere efficaciter solvere alicui centum florenos, abstrahendo ab hoc quod solvam in argento vel auro : istud namque decretum est tantum de fine et subiecto finalisato non de mediis, et sic sufficit quod attingat circumstantias finis et subiecti, licet non mediorum. Insuper disparitas est quod decretum efficax alicujus rei producendæ non possit abstrahere a circumstantiis illam spectantibus in productione et in statu existentiae, secus decretum rem jam productam supponens, et dirigens tantum aliquid circa illam agendum.

Cæterum ad clariorem horum omnium intelligentiam et ad faciliorem argumentorum solutionem, adverte quod quamvis in Deo non sint plures actus quorum alii sunt priores, alii posteriores, ut in nobis, sed ipse unico simplicissimo actu omnia simul intelligat, velit, ordinet ac decernat, nihilominus propter imbecillitatem nostram distingui solent in Deo diversa instantia seu signa rationis, quæ quidem non diversificantur ex parte Dei, sed ex

parte objectorum, idque juxta nostrum modum concipiendi et prout alia ab aliis aliquam habent dependentiam.

Porro in disponendis illis signis maxima est auctorum varietas : nos sic disponimus. 1° Deus se et omniaabilia in essentia sua intelligens, voluit gloriam suam per effusionem suæ virtutis ac bonitatis suorumque attributorum manifestare. 2° Ad talem gloriam propalendam hunc mundum ex multis possibilibus elegit. 3° Creaturam intellectualem ad ordinem supernaturalem evelire constituit. 4° Inscrutabili judiciorum abyssu ejus lapsum permittere voluit. 5° Præviso peccato mederi voluit. 6° Ad tale remedium Filium suum incarnari voluit. 7° In Christo quosdam efficaciter elegit, aliis in massa perditionis relictis. 8° Omnia in signis prioribus decreta Christo subiecit et ad ejus gloriam ordinavit : secundum itaque hanc dispositionem Deus decrevit Incarnationem propter seu ex motivo Redemptionis, seu ut dicit Joannes a S. Th. decrevit Incarnationem propter seipsam, non absolute et secundum substantiam consideratam, sed quatenus valebat ad manifestandam gloriam Dei per viam misericordiæ et justitiæ in redemptione hominum : unde quando dicimus redemptionem esse motivum Incarnationis, non facimus sensum præcisivum redemptionis ab Incarnatione, sed sensus est quod Incarnatio ut redemptiva, seu ut valens ad redimendum sit motivum volendi illam, non ipsa dignitas, seu substantia Incarnationis secundum se : sicut quando dicimus unumquodque esse propter suam operationem, non est sensus præcisivus, sed quod sit propter seipsum ut operans : et sic dixit S. Th. 1. 2. q. 12 art. 3. quod « hoc ipsum quod est aliquid valere ad plura, est ratio eligendi illud » : unde redemptio ut præcisæ ab Incarnatione, non tam debet dici finis Incarnationis quam materia circa quam versatur Incarnatio in ordine ad manifestandam per viam misericordiæ et justitiæ gloriam Dei, quæ est finis principalis et primarius.

Equidem multi etiam ex Thomistis aliter ordinant ista signa, volentes Deum intendisse Incarnationem priusquam prævideret peccatum, sed redemptionem elegerit ut medium per quod executioni mandaretur Incarnatio juxta id quod dicit S. Th. hic ad 4 : « Sicut Deus prædestinat salutem alicujus hominis per orationes aliorum implendam, ita etiam prædestinavit opus Incarnationis in remedium humani peccati ».

Verum in isto ordine non posset vere et in rigore dici Deum propter nos et propter nostram salutem descendisse de cœlis, neque Deum sic dilexisse mundum, ut Filium unigenitum daret, etc.; sed e contra, Deum sic dilexisse unigenitum, ut mundum seu hominem cadere permitteret. Insuper sequeretur in ista hypothēsi quod Christus venisset etiam Adamo non peccante, quod non admittunt hujus ordinis defensores: quia quando aliquis finis potest per diversa media obtineri, etiamsi unum ex his mediis non adhiberetur, intentio efficax illius finis nihilominus sortiretur suum effectum; remedium autem peccati non erat unicum medium ad exequendum Incarnationis consilium.

Ad S. Th. resp. quod S. Doct. velit tantum quod sicut prædestinatio quoad decretum executivum supponit præscientiam alicujus futuri, v. g. orationum per quas est adimplenda; ita in prædestinatione Christi non est inconveniens aliquid supponi ut futurum, scilicet peccatum, in cuius remedium prædestinatur Incarnatio. In hac autem comparatione nihil refert, an redemptio se habeat ut medium vel ut motivum. Et hanc esse mentem S. Th. patet tum ex argumento, tum ex modo loquendi in responsione *per orationes et in remedium*.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Incarnatio est primum opus Dei ad extra; atqui non executione, ut patet: ergo intentione: ergo ante prævisum peccatum et independentem ab illo. Prob. maj.: Proverb. 8, dicitur: *Dominus possedit me in initio viarum suarum*, seu juxta 70 Interpretes: *Dominus creavit me initium viarum suarum*, quod multi Patres intelligunt de Sapientia incarnata. Eccli. 24 dicitur: *Ego ex ore Altissimi prodivi primogenita ante omnem creaturam*: quod de Christo Domino intelligit concil. Sardicense in epist. ad omnes episcopos. Item ad Coloss. 1 Christus dicitur *primogenitus omnis creaturæ*: ergo.

Resp. neg. maj. Ad prob. neg. ex locis citatis S. Scripturæ quidquam evinci contra nos. Et 1° quantum ad textus Proverb. et Eccli. resp. juxta Estium, Sa, Tirinum et alios interpretes, sermonem esse in his libris de sapientia indistincte, id est non distinguendo creatam ab increata: ita ut quæ sapientiæ tribuuntur, partim convenient sapientiæ creatæ, partim increatæ, nec enim omnia sapientiæ

increatæ, neque omnia creatæ connivere possunt. Enimvero quomodo potest intelligi locus Proverbiorum de sapientia creata? siquidem ibi dicatur quod quando Deus condebat mundum, *erat cum eo cuncta componens*. Similiter locus Eccli. 24 intelligi non potest de Christo, siquidem post verba citata statim subditur de eadem sapientia: *Ego feci in cœlis ut oriretur lumen indeficiens*, scilicet solem: *Ego in altissimis habitavi et thronus meus in columna nubis, gyrum cœli circuii sola et profundum abyssi penetravi, in fluctibus maris ambulavi*, etc. Quomodo, inquam, ista possunt adaptari Christo?

Nec refert vox *creavit*, quæ legitur apud 70 interpretes; frequenter enim in S. Scripturis usurpatur creare pro generare, ut illud Psalm. 101: *Populus qui creabitur, laudabit Dominum*, intelligendum est sine dubio, populus qui gignetur et nascetur ex parentibus via ordinaria.

Quoad Patres, si hos textus revera intellexerint de Sapientia incarnata, dico ipsos loqui, non de Sapientia incarnata, formaliter et reduplicative ut incarnata, sed materialiter tantum et specificative, id est de Sapientia æterna quæ est incarnata, ita ut quæ afferuntur, ipsi convenient ratione divinitatis et non humanitatis. Ita interpretantur S. Cyrillus lib. 9 *Thesauri* cap. 7 et S. Hieronym. verba illa Proverb. 8.

Ad locum Apostoli, resp. 1° quod Apost. ad Colossens. loquatur de Christo, modo ut Deo, modo ut homine et Deo: hæc autem verba: *Primogenitus*, etc., intelliguntur de Christo ratione divinitatis, ratione cujus Apost. dicit quod sit *imago Dei invisibilis* et quod *per ipsum et in ipso omnia creata sunt*: vel primogenitus idem est ac unigenitus, ut dicitur Matth. 1: *Peperit filium suum primogenitum*, id est unigenitum. Ita S. Ambrosius, Theodoretus, Theophilactus apud Tirinum.

Resp. 2° Christum vocari et esse primogenitum omnis creaturæ et primum omnium hominum prædestinatorum, non quod sit efficaciter intentus ante prævisum peccatum et voluntatem salvandi omnes homines saltem antecedenter; sed quia in ordine voluntatis consequentis electionis efficax est quidem primus prædestinatus: item prædestinatus est ut caput, cæteri ut membra, et insuper ejus prædestinatio est causa finalis, meritoria et exemplaris nostræ prædestinationis, juxta illud Apost. Rom. 8: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut*

sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et ad Ephes. 1 : *Elegit nos in ipso, seu per ipsum ante mundi constitutionem, ut essemus sancti.*

Dixi : Hominum prædestinatorum; quia quoad Angelos Christus non est nec primus, nec caput quantum ad gloriam essentialem sed tantum accidentalem, nempe aliquas revelationes, aliqua charismata gratiarum, ut dicit D. Th. q. 29 de *Veritate* art. 7. ad 5. Si enim prævisum fuit Adæ peccatum ante decretam Incarnationem, prævidebatur ergo etiam dæmon suggerens : ergo jam Angeli erant beati; eo enim instanti quo mali Angeli peccaverunt, boni fuere confirmati in gratia.

Inst. 1° : Christus est finis omnium prædestinatorum et omnis creaturæ : atqui finis prius intenditur quam ea quæ sunt ad finem : ergo. Probat. maj. ex concil. Tridentin. sess. 6. cap. 7, ubi dicitur gloriam Christi esse finem nostræ prædestinationis, et ex I Corinth. 3, ubi dicitur : *Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei* : ergo.

Resp. quoad prædestinatos, solutionem esse jam datam. Quoad alias creaturas, dist. maj. : Christus ut incarnandus, est finis omnium operum Dei, neg. maj. ; Christus ut glorificandus, est finis operum Dei, subdistinguo : operum Dei jam productorum seu intentorum, conc. ; productionis seu intentionis eorum, neg. Non enim Deus ex prævia intentione Christum glorificandi, omnia producere voluit, sed totum universum prius intentum, et nostram salutem prius volitam ordinavit in gloriam Christi. Unde Christus debet potius dici finis rerum productarum quam productionis earum : et hoc sensu intelligendæ sunt auctoritates allatæ.

Inst. 2° : Saltem Christus est propinquior fini, nempe manifestationi gloriæ Dei, quam cæteræ creaturæ et salus hominum : atqui ordinate volens, prius vult propinquiora fini quam remotiora : ergo.

Resp. dist. maj. : est propinquior fini in movendo seu ordine causalitatis, neg. : in essendo seu in ordine perfectionis, conc. Et sic distincta min., neg. conseq.

Inferes : Deus plus dilexit hominem quam Christum : finis enim magis diligitur eo quod propter illum amatur.

Resp. neg. illationem. Patet ex dictis; licet enim Deus voluerit Incarnationem Christi propter redemptionem hominis, ipsam tamen redemptionem ordinavit ad ipsius Christi gloriam, eique plura bona et commoda contulit

quam omnibus hominibus simul sumptis : unde ipsum plus amavit.

Ad probationem dico veram esse de fine ultimo, non autem de fine intermedio, seu ut dicit Contenson, de fine necessitatis respectu medii ex natura sua ipsi subordinati, non autem de fine voluntario pietatis et charitatis; sic v. g. qui ex charitate ministrat infirmo, non ideo plus diligit infirmum quam se. Adde Redemptionem ut præcisam ab Incarnatione non tam esse finem Incarnationis quam materiam circa quam versatur, ut dictum est ex Joan. a S. Th.

Repones : Perversitas ordinis est ordinare nobilius et perfectius ad minus perfectum et minus nobile; atqui Incarnatio est quid nobilius et perfectius redemptione seu salute generis humani : ergo.

Resp. dist. maj. : perversitas ordinis est ordinare nobilius et perfectius ad id quod est minus perfectum et minus nobile tanquam ad finem ultimum sui perfectivum, conc. maj. ; tanquam ad finem intermedium perfectibilem et ulterius ordinatum ad bonum nobilius et supremum, neg. maj. Sic v. g. nulla est perversitas quod Deus ordinet Angelos ad nostram custodiam propter gloriam suam, quod medicus visitet infirmum peste laborantem propter bonum reipublicæ, quod sacerdos celebret Missam pro sanitate restauranda in ordine ad bonum commune et gloriam Dei. Sic autem est in nostro casu; ita enim Deus vult Incarnationem propter redemptionem generis humani, ut et ipsam redemptionem ordinet ad ipsius Christi gloriam, et ipsum Christum sicut et cætera ad gloriam suam. Et sic solves auctoritatem S. Cyrilli lib. 5 *Thesauri* cap. 3 contra Arianos, ubi dicit : « Si propter nos factus est Filius et non propter Filium nos, erimus nos ipso multo præstantiores; » id est si propter nos, tanquam propter finem ultimum factus est Filius; patet ex sequentibus terminis : Et *non nos propter ipsum*.

Urgebis : Effectus sequens ex efficacia intentionis Christi incarnandi non potest esse finis etiam intermedius, nec motivum talis intentionis : atqui redemptio est effectus intentionis Christi incarnandi, in Christo enim et per Christum Deus nos elegit ad gloriam : ergo.

Resp. dist. min. : redemptio ut volita per voluntatem consequentem est effectus intentionis Christi incarnandi, conc. min. ; ut velita per voluntatem antecedentem et provi-

dentiam generalem, qua Deus vult omnes salvos facere et redimere, neg. min. Hoc enim modo est finis et motivum, non effectus Incarnationis, ut probatum est: postquam enim Deus decrevit permittere lapsum, voluit mederi et redimere; ad hoc autem tanquam medium elegit Incarnationem Christi in qua postea aliquos efficaciter elegit ad gloriam, aliis relictis, ut jam vidimus.

Inferes: Ergo voluntas antecedens redimendi omnes homines, adeoque gratiæ sufficientes ex illa manantes non erunt ex meritis Christi, quod est absurdum.

Resp. dist. consequ.: non erunt ex meritis Christi ut finis, transeat; non erunt ex meritis Christi ut medii, neg. Quia illa voluntas redimendi dependet a Christo ut a medio; vult enim Deus redimere per Christum, licet possit etiam dici quod omnia dependeant in executione a Christo ut a fine, ratione decreti in ultimo signo.

Porro ad abundantio rem solutionem totius hujus argumenti quod præcipuum est, nota 1° illud cum omnibus ferme instantiis suis posse retorqueri in Scotistas: dicunt enim decretam fuisse Incarnationem quoad substantiam, ut Christus « nos justificaret, glorificaret, et naturam nostram dignificaret ». Ita Hennon ex Scoto et Scotistis. Infero 1°: Ergo nostra justificatio, glorificatio, naturæ nostræ exaltatio est finis et motivum Incarnationis quoad substantiam; finis autem prius intenditur quam media, adeoque Christus non est initium viarum Domini nec primogenitus omnis creaturæ. Infero 2°: Ergo Deus plus dilexit hominem quam Christum. Infero 3°: Ergo est perversitas ordinis ordinare perfectius ad minus perfectum.

Nota 2° quod licet distinxerimus varia signa seu instantia in Deo, Deum tamen unico instanti reali et unico actu omnia simul velle et discernere, adeoque eodem actu et instanti reali decrevit mundum, permisit peccatum, voluit Christum ut Redemptorem et ut finem omnium suorum operum; unde licet Christus pendeat a peccato seu redemptione hominis tanquam a causa materiali perficienda, et in hoc genere præcedat peccatum secundum modum nostrum concipiendi, redemptio tamen pendet a Christo tanquam a fine perficiente, et in hoc genere causæ finalis et perficientis præcedit Christus ipsam redemptionem, ita ut simul volita dependeant ab invicem in diverso genere causæ. Non enim existimandum est Deum unum voluisse indepen-

denter ab alio, sed voluit redemptionem ut perficiendam per Christum, et voluit Christum ut perficientem seu ut redimentem, ita ut neutrum voluerit in ullo signo rationis sine ordine ad aliud. Sicut in omni signo rationis Deus vult materiam ut actuabilem a forma, et formam ut actuantem materiam, non autem in aliquo signo vult Deus formam priusquam materiam seu independentem ab illa: unde dicimus formam esse priorem in genere causæ formalis, materiam in genere causæ materialis. Ita similiter in nostro casu proportionem servata. Non ergo prædestinatus est Christus simpliciter, sed ut Redemptor, adeoque dicens ordinem seu sub ordine ad naturam humanam reparandam, quæ ideo debebat supponi ut perdita.

Obj. 2° cum P. Hennone: S. Cyrillus Alexand. lib. 5 *Thesauri* cap. 8 dicit: « Præfundatur ante nos Christus et in ipso nos omnes superædificamur, idque ante initium mundi in præscientia Dei ». Postea subdit: « Creator noster Christum salutis fundamentum etiam ante initium mundi formavit, ut si prævaricatione caderemus, in ipso rursus revocaremur ». Ergo supponit Christum in intentione divina antequam prævideretur peccatum; alias non dixisset, « ut si prævaricatione caderemus ». Irenæus lib. 5 *cont. Hæres.* cap. 14, docet quod prius in intentione Dei fuerit *salvans*, nempe Christus, quam salvandi, scilicet homines: ergo.

Resp. hos Patres, quibus maxime innititur objiciens, certo tenere nostram sententiam: constat ex probationibus conclusionis; imo quantum ad Cyrillum eo ipso loco quem objicit Henno scilicet lib. 5 *Thes.* cap. 8, ubi dicit: « Sed Deus qui futura omnia novit, æternaliter quoque fundavit quantum ad cognitionem suam Filium suum, hoc est fundamentum illud futurum constituit, ut nos superædificati in ipso, a corruptione in incorruptionem, resurgamus; sciebat enim mortales nos futuros propter peccatum, ac ideo ex misericordia sua ante sæcula constituit ut Verbum suum homo et initium viarum et fundamentum fieret ». Constat ergo juxta S. Cyrillum quod quia Deus prævidit hominem casurum, prædestinavit Christum ut initium viarum scilicet supernaturalium seu naturæ reparandæ, et ut fundamentum totius ædificii supernaturalis.

Itaque priora verba Cyrilli in objectione laudata, et altera S. Irenæi intelligenda sunt vel de prædestinatione Christi relative ad effi-

cacem prædestinationem nostram quæ est decreto Incarnationis posterior, vel quod Christus ut glorificandus sit prior, quia omnia ipsi sunt subjecta, ut dictum est, non ut incarnandus. Ad posteriora verba Cyrilli : « Ut si prævaricatione caderemus », etc., vult tantum innuere Deum misisse Filium suum, ut redemptione semel posita, dum postea cadimus, ejus meritis resurgere valeamus. Objicit insuper Hennon Rupertum ; potuisset addere Alensem et quosdam alios : sed quid sunt tam pauci contra nubem Patrum contrarie sentientium ?

Obj. 3° : Si decretum Incarnationis supponat prævisum peccatum originale in Adamo, ergo etiam omnia peccata actualia omnium posterorum. Falsum consequ. : ergo et ant. Prob. sequela maj., tum quia si propter originale, etiam propter actualia peccata redimenda venit Christus, tum quia ex originali actualia oriuntur, tum tandem quia pertinent ad ordinem naturæ sicut peccatum originale. Prob. min. : multa peccata patrata sunt in ipsum Christum, utpote blasphemantium in eum et crucifigentium : atqui ista peccata non potuerunt prævideri ante Christum. Insuper multi homines nascuntur ex meritis Christi, nempe ii qui nascuntur per miraculum : ergo.

Resp. dist. sequelam maj. : ergo omnia peccata actualia omnium posterorum supponuntur prævisa ante decretum Incarnationis implicite, conc. seq. ; supponuntur prævisa explicite, neg. seq. Et sic distincta min., neg. consequ. Nec aliud evincitur ex probationibus majoris : ex eo enim quod propter actualia peccata redimenda venerit Christus, evincitur tantum quod prævisio eorum debuerit præcedere virtualiter aut formaliter, implicite aut explicite, non necessario explicite et formaliter quoad omnes circumstantias : sufficit ergo quod sit prævisum universale et generale peccatum in cujus virtute omnia illa continentur, et ad omnia illa redimenda Deus decrevit mittere Redemptorem. Similiter ex eo quod peccata actualia ex originali deducantur et pertineant ad ordinem naturæ, solum infertur quod in virtute et implicite ac sub ea præcisa ratione qua pertinent ad ordinem naturæ et a primo originantur, prævideantur, quod est implicite prævideri.

Observandum itaque quod cum instantia quæ distinximus in Deo, et ea quæ in ipsis ordinantur, sint ad invicem connexa saltem ex determinatione voluntatis divinæ, et quæ-

dam ordinantur in uno instanti, quædam in alio, fieri non potest quod aliquid complete et perfecte prævideatur cum omnibus ad se pertinentibus in uno instanti. Sic effectus qui pendet a pluribus causis quæ sunt sibi invicem causæ, non potest in una prioritate naturæ qua consideratur ut dependens ab una causa, adæquate et complete cognosci, donec consideretur ut pendens ab altera causa, quæ in suo genere est etiam prior.

Obj. 4° : Adam cognovit in statu innocentie futuram Incarnationem Verbi : atqui in hoc statu non cognovit peccatum suum futurum, alias tristatus fuisset, quod repugnat illi statui : ergo peccatum non est causa seu motivum Incarnationis. Prob. consequ. : naturale est homini, cognito effectu, appetere causæ cognitionem, ita ut si ignoret non quiescat, sed tristetur animus : ergo si peccatum Adæ fuit causa motiva Incarnationis, cognita Incarnatione etiam peccatum suum cognovit.

Resp. dist. consequ. : ergo peccatum Adæ non est motivum primum Incarnationis, conc. consequ., est enim gloria Dei ; non est motivum proximum, neg. Porro cognovit Adam Incarnationem esse ad consummationem gloriæ, ut docet D. Th. 2. 2. q. 2. a. 7, et hoc sufficiebat ut ab illo tolleretur anxietas, licet motivum proximum ignoraret : eo potissimum quod Incarnatio non penderet ab hac causa ex intrinsecis, sed ex determinatione Dei voluntaria.

Obj. 5° : Si Adamo non peccante, non venisset Christus, sequitur quod Adamo non peccante, nullus prædestinatus fuisset : absurdum consequens : ergo. Prob. maj. : nullus prædestinatus est nisi in Christo et per Christum : atqui non venisset Christus, Adamo non peccante : ergo, Adamo non peccante, nullus prædestinatus fuisset.

Resp. dist. maj. : si etc., nullus prædestinatus fuisset vi præsentium decretorum, conc. ; vi aliorum decretorum quæ Deus habuisset, neg. Christus ergo est causa nostræ prædestinationis prout nunc est, sed non prout tunc fuisset.

Inst. : Gratia justitiæ originalis Adamo collata ante peccatum est effectus ejus prædestinationis, adeoque est ex meritis Christi, siquidem Adam non secus ac cæteri homines sit prædestinatus in Christo et per Christum : ergo Christus fuit prædeterminatus independentem a peccato. Prob. ant. : illi gratiæ quamvis per peccatum mortificatæ, quia tamen per contritionem revixit, correspondet gradus glo-

riæ : atqui gratia, cui respondet gloria, est effectus prædestinationis et est ex meritis Christi : ergo.

Resp. neg. maj. Ad prob., dist. maj. : illi gratiæ correspondet gradus gloriæ ratione reparationis factæ per Christum, conc. ; seclusa ista reparatione, neg. Licet ergo verum sit illi primæ gratiæ correspondere aliquem gradum gloriæ, quia tamen illa gratia semel mortificata non mansisset in acceptatione divina, nisi Deus statuisset mederi peccato per Incarnationem, ideo solum ut reparata profuit ad gloriam.

Obj. 6° : Non est credibile Deum permisisse peccatum ex solo fine manifestandi gloriam suam, sed potius ex fine Incarnationis præintendæ ex alio motivo : ergo, etc.

Resp. cum Contensonos nos non posse nec debere præscribere rationes cur Deus voluerit peccatum permittere, judicia enim Dei abyssus multa, præsertim cum habeamus ex S. Scriptura Incarnationem esse propter peccatum, neutiquam autem peccatum propter Incarnationem ; non enim dicitur : Sic Deus dilexit Christum, ut peccatum permiserit, sed e contra dicitur : *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.*

Inferes 1° : Ergo Incarnatio erit bonum occasionatum. 2° Ergo anima Christi debebit gaudere de peccato nostro, et nobis gratias agere quod illi dederimus occasionem essendi. Quæ videntur absurda.

Resp. dist. primam illationem : ergo Incarnatio est bonum occasionatum proprie, neg. ; improprie, conc. Dicitur proprie occasionatum quod est præter intentionem agentis et a casu ; hoc sensu Incarnatio non est occasionata. Improprie dicitur occasionatum quod pendet ex aliqua occasione, licet sit intentum ab agente : et sic Incarnatio est bonum occasionatum, nec est inconveniens quod occasione mali tantum bonum Deus eliciat.

Replicabis : S. Th. 1. p. q. 98. art. 1, docet in statu innocentie fore matrimonium ad propagationem generis humani, quia tale bonum non debet esse occasionatum ex peccato, sed per se intentum : ergo a fortiori Incarnatio quæ est majus bonum propagatione generis humani, non debet esse bonum occasionatum etiam improprie ex peccato sed per se intentum.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod propagatio generis humani sit bonum ex natura rei debitum, adeoque per se intendendum et non est occasione peccati. Incarnatio autem

est bonum gratuitum et ex misericordia Dei, adeoque ex peccato occasionatum, quia misericordia est objectum misericordiæ.

Ad secundam illationem, neg. illam pro utraque parte. Neque enim nos dedimus occasionem essendi Christo per se et ex intentione nostra, sed per accidens ex intentione Dei, qui ex peccato Adæ, tanquam ex occasione Incarnationem Verbi decernere voluit : unde non nobis debet gratias agere anima Christi, sed soli bonitati et misericordiæ Dei, quæ ex tanto malo tanquam ex occasione produxit tantum bonum.

Repones : S. Anselmus lib. 1 *Cur Deus homo* cap. 18 probat, homines futuros esse beatos, etiamsi Angeli non peccassent ; quia alias homines possent lætari de peccato Angelorum : ergo similiter in nostro casu, Christus posset lætari de peccato nostro.

Respondet P. Lemos tract. 5. cap. 4, hanc rationem S. Anselmi non esse cogentem, sed topicam tantum seu probabilem, non enim evincit quod homines in illo casu deberent gaudere de peccato Angelorum, sed de misericordia Dei qui occasione peccati Angelorum tantum bonum eis contulisset.

Respondet Bancel S. Anselm. loqui contra hæreticos sui temporis qui volebant ruinam Angelorum esse medium necessarium a Deo intentum ad gloriam hominum, ex quo bene infert, quod in illa hypothesi, homo deberet gaudere de ruina Angelorum, non sic autem in nostro casu ; non enim peccatum fuit medium necessarium ad Incarnationem. Quam volueris solutionem elige.

Obj. 7° : Esto Christus venerit in redemptionem generis humani, hæc tamen non fuit causa sola nec principalis ejus adventus : ergo. Prob. ant. prima et principalis causa motiva Incarnationis fuit gloria Dei ; deinde nobilitatio et perfectio naturæ humanæ, consummatio ordinis gratiæ, complementum universi et ipsa mysterii hujus excellentia : unde Ecclesia canit in Symbolo : *Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cælis, et incarnatus est* : ubi duæ afferuntur causæ adventus Christi in carne. Prima, *propter nos homines*, scilicet nobilitandos, dignificandos et glorificandos, quod fuit primo decretum independenter a peccato. Secunda, *et propter nostram salutem*, seu redemptionem, quod fuit secundo decretum præviso peccato.

Resp. neg. ant. Ad primam probationem seu primam causam allegatam, dist. : causa principalis motiva remota fuit gloria Dei

conc.; proxima, neg., hæc enim fuit redemptio generis humani. Primo enim Deus intendit equidem gloriam suam, deinde præviso peccato, in ejus remedium elegit Incarnationem, ut per viam misericordiæ et justitiæ gloriam suam magnificaret. Unde vi præsentis decreti ex solo fine gloriæ Dei, peccato non existente, Christus non fuisset incarnatus.

Ad alias causas motivas propositas, non negamus Deum his de causis et aliis potuisse incarnari, sed vi præsentis decreti de facto ita fuisse negamus propter rationes allatas in probationibus.

Ad id quod opponitur ex Symbolo, resp. τὸ et non ibi sumi multiplicative sed explicative, quasi diceret propter nos homines, id est propter nostram salutem, seu propter nos salvandos.

Inst.: Ex pluribus S. Scripturæ locis habemus Christum venisse ut concionatorem, pastorem, regem, ducem, magistrum: atqui hæc officia videntur independentia ab officio redemptoris: ergo.

Resp. dist. min.: hæc officia videntur independentia ab officio redemptoris absolute, conc. min.: ut in Christo, neg. min. Hæc enim officia ut a Christo exercita officium redemptoris supponunt et implicite involvunt. Et 1° concionatus est Christus *captivis indulgentiam*, juxta illud Isa. 61: *Spiritus Domini super me..... ut mederer contritis corde et prædicarem captivis indulgentiam*. 2° Pastor missus est ut quæreretur et salvam faceret ovem quæ perierat, ut constat Luc. 15, et Ezech. 34. 3° Venit ut rex et dux ad salvandum populum; juxta illud Isaïæ 33: *Dominus, rex noster, ipse salvabit nos*. 4° Venit ut magister, ut nos verbo et exemplo errantes ad viam salutis reduceret. Et ideo dicit S. Th. hic ad 1: « Quod omnes aliæ causæ pertinent ad remedium peccati ».

Obj. 8° plura simul compendiose. 1° Ad omnipotentiam divinæ virtutis pertinet ut et opera sua perficiat, et se manifestet per aliquem effectum infinitum: sed in sola Incarnatione videtur perfici universum per hoc quod ultima creatura, scilicet homo, primo principio jungatur, et infinitum haberi effectum per hoc quod infinite distantia jungantur: ergo.

2° Per peccatum humana natura non est facta capax gratiæ, sed post peccatum est capax gratiæ unionis, quæ est summa gratia: ergo et ante peccatum: ergo etiam tunc Deus non subtraxisset ipsi bonum cujus erat capax.

3° Beatior est accidentali beatitudine homo videns Christi humanitatem gloriosam oculis corporeis: atqui non fuisset minus beatus etsi non peccasset: ergo.

4° Ideo supra diximus Deo convenire incarnari quia est summum bonum, cui convenit summo modo communicari: atqui independentem a peccato est summum bonum: ergo.

5° Christus ut homo est caput Ecclesiæ; fuisset autem Ecclesia etiam homine non peccante: ergo. Confirm.: in statu innocentiae fuit Ecclesia: ergo dicebat ordinem ad Christum, alias Ecclesia Christi non fuisset ab initio.

6° In statu innocentiae matrimonium significabat conjunctionem Christi cum Ecclesia, intellige secundum carnem.

Resp. ad primum, quod in ipso modo productionis rerum ex nihilo, divina virtus infinita ostenditur¹. Ad perfectionem etiam universi sufficit quod naturali modo creatura ordinetur in Deum sicut in finem; hoc autem excedit limites perfectionis naturæ, ut creatura uniatur Deo in persona.

Ad secundum, resp. naturam humanam per peccatum non esse factam capaciorem gratiæ unionis, sed indigentiorum adeoque aptiorum ut in ea simul cum justitia exerceretur summa misericordia². Porro licet Deus semper impleat capacitatem creaturæ naturalem, non tamen semper capacitatem obedientialem, qualem habet creatura ad unionem hypostaticam: unde neg. ultimam illationem; nec inconueniens reputat S. Doctor ibidem naturam humanam ad aliquid majus esse productam post peccatum; Deus enim permittit mala fieri ut inde aliquid melius eliciat: unde dicitur ad Rom. 4: *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia*. Et hinc patet responsio ad tertium.

Ad quartum, resp. communicationem actualem ad extra Deo convenire per modum liberi, ut jam supra dictum est; adeoque nullum fore inconueniens si de facto non se communicaret homini, sicut nec se communicavit Angelis. Est ergo solum de ratione summi boni quod ipsi sit consentaneum se communicare, non actualis communicatio.

Ad quintum, resp. quod homine non peccante, Deus fuisset caput Ecclesiæ, cujus membra cum fuissent integra, ad invisibilem Verbi gubernationem sufficienter fuissent disposita. Ad confirmationem, dico in statu innocentiae fuisse Ecclesiam materialiter tantum

¹ Hic q. 1. ad 2. — ² Ibid. ad 3.

et in potentia, in quantum personæ illæ futuræ erant membra Christi, non tamen formaliter, quia ille status formaliter ut talis non pendebat a Christo venturo.

Ad sextum, resp. verum esse ant.; quia re vera futura erat Incarnatio, et hoc Deus præsciebat qui mulierem viro conjungebat. Si vero non fuisset peccatum, solum significasset unionem Dei cum Ecclesia secundum affectum et charitatem.

Petes utrum, non existente peccato, Verbum incarnatum fuisset vi alterius decreti?

Resp. id incertum nobis esse, ut jam diximus, cum nullibi id nobis revelatum sit penitus atque ex mera Dei voluntate. Nec sufficit quasdam afferre congruentias, quia divina voluntas utpote liberrima, illis congruentiis non adstringitur. Etenim, ut bene advertit Contenson, quando theologi adferunt congruentias divinarum operum, non tam sunt accipiendæ ut convenientiæ operis faciendi quam operis facti; quia, etsi opus illud factum non esset, ejus negationis non deessent convenientiæ: v. g., quod Deus noluit assumere naturam angelicam, conveniens est, et tamen, si eam dignatus fuisset assumere, non deessent convenientiæ. Prima ergo convenientia operis alicujus faciendi est executio divinæ voluntatis quam impleri summe decet, et cui, si oppositum decrevisset, rationes non defuissent. Ita laudatus theologus.

ARTICULUS IV.

AD QUÆ PECCATA DELENDA VENERIT CHRISTUS?

Dico 1°: Christus venit in mundum ad delenda omnia peccata, tam originale quam actualia, principaliter tamen ad delendum originale ¹.

Prob. prima pars auct. I Joan. 2, dicitur: *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi*; cap. 1: *Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato*; et sæpius alibi. Id expresse definit concilium Tolet. 6. can. 1. Addi potest concil. Trident. sess. 6. cap. 2.

Prob. ratione. Deus venit ut homines salvaret: ergo ut tolleretur omnia peccata, non solum originale, sed et actualia quæ sunt ad salutem obstacula.

Probat. secunda pars ² ex illo Joan. 1: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*. Quod exponens Beda juxta Gloss. ord. in hoc loco

¹ Hic q. 1. a. 4. o. — ² Ibid. in A. s. c.

dicit: « Peccatum mundi dicitur originale peccatum quod est commune totius mundi. »

Prob. ¹ 2°. Christus venit principaliter ad delendum illud peccatum quod est absolute majus: atqui tale est peccatum originale respectu actualis: ergo. Prob. min.: licet peccatum actuale sit intensive majus, quia habet plus de voluntario, originale tamen est extensive majus, quatenus inficit totum genus humanum, actuale vero est proprium singularis personæ: atqui peccatum quod inficit totam naturam, est absolute majus eo quod inficit singularem personam; quia ut dicit philosoph. 1 Ethic. 2 « bonum gentis divinius et eminentius est quam bonum unius »: Ergo.

Dico 2°: Existente solo originali peccato sine actualibus, vi præsentis decreti venisset Christus. Solis autem peccatis actualibus existentibus sine originali, probabile est quod non venisset vi præsentis decreti.

Prob. prima pars. Existente solo originali peccato sine actualibus, remaneret prima et principalior ratio Incarnationis, ut modo dictum est: ergo.

Confir.: ideo venit Christus ut totam naturam, quæ in Adamo perierat, restauraret: atqui independenter a peccatis actualibus tota natura per solum originale periit, et a jure ad gloriam excidit: ergo.

Prob. secunda pars. 1° Non existente originali peccato, principalior ratio Incarnationis non subsistit, ut dictum est: atqui cessante fine primario et principali alicujus operationis, cessat operatio: ergo. 2° Christus vi præsentis decreti venit in carne passibili et mortali: sed non existente peccato originali, caro non fuisset passibilis nec mortalis; ut enim ait Apostol. Rom. 5: *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit et per peccatum mors*: ergo vi præsentis decreti, etc.

Dices contra primam partem secundæ conclusionis: Peccata actualia integrant totale motivum Incarnationis cum originali, ut dictum est in prima conclusione: ergo illis non existentibus non venisset Christus, deficiente enim motivo totali decreti cessat ejus effectus.

Resp. dist. ant.: peccata actualia ut ab originali tanquam a fonte dimanant et originantur, integrant, etc., conc. ant.: seorsim considerata, neg. ant.

Dices contra secundam partem. Quidam SS. Patres, inter quos S. Chrysost. hom. 3 in Act. Apost. innuunt Christum tantum facere

¹ Hic q. 1. a. 4. o.

animam, ut si unus tantum homo peccasset, venisset tamen in mundum : ergo.

Resp. SS. Patres hoc modo loquendi, nihil aliud velle quam commendare immensum Christi amorem et misericordiam in singulos homines, ratione cujus erat ita affectus ut pro

uno peccatore, si Deus ita voluisset, libenter vitam dedisset; sed hoc non probat quod Christus vi præsentis decreti venisset. An vero vi alterius decreti pro solis actualibus peccatis venisset, nos latet; quia non est revelatum.

DISSERTATIO IV.

De quidditate Incarnationis sive de ipsa unione hypostatica.

D. Th. q. 1.

ARTICULUS I.

UTRUM UNIO VERBI INCARNATI FACTA SIT IN NATURA, VEL IN PERSONA?

Natura hic sumitur pro perfecta rei essentia quæ definitione essentiali explicatur, seu pro eo quod quid est¹: ita tamen quod non intelligatur natura sola communis, sed etiam singularis et individua, qualis est in Christo. Uniri vero in natura, est sic uniri ut ex unione resultet tantum una natura, sicut ex corpore et anima, ex materia et forma, una tantum exurgit natura.

Persona est *intellectualis naturæ individua et incommunicabilis substantia*: uniri autem in persona, est uniri personæ non constituendo aliam personam ab ea cui unitur; ac proinde unionem factam esse in persona, est naturas sic fuisse unitas ut unio seu unio terminata fuerit ad unam personam in utraque natura subsistentem.

Nestorius negavit unionem naturæ humanæ et divinæ in Christo factam fuisse in persona, seu ex hac unione resultasse unam personam quæ simul esset Deus et homo²; sed dicebat Christum esse personam creatam, atque purum hominem, cui erat unitum Verbum divinum unione accidentali seu morali: 1° secundum

inhabitationem, in quantum scilicet divinum Verbum habitavit in illo sicut in templo, specialiori tamen modo quam in aliis justis; 2° per unitatem seu conformitatem affectus, quatenus hominis voluntas semper erat conformis voluntati Verbi; 3° secundum operationem qua dicebat hominem illum fuisse divini Verbi instrumentum; 4° secundum dignitatem honoris, quatenus honor exhibitus Filio Dei exhibebatur etiam filio hominis non propter se, sed propter eum cui conjunctus erat.

Ex hoc falso principio sequebatur: 1° Verbum non esse vere incarnatum; 2° duas esse personas in Christo, unam divinam, alteram humanam; duos Filios, alterum Dei, alterum hominis. 3° B. Mariam Virginem nec esse nec dici posse Matrem Dei, seu θεότοκον, sed Christi tantum seu χριστότοκον; 4° proprietates utriusque naturæ in Christo non posse de se invicem prædicari, sicque non posse dici: Deus est homo, homo est Deus, Deus est natus, passus, mortuus, etc. His contraria quandoque visus est verbotenus adstruere Nestorius, sed sensu sub hæretico et juxta principium positum intelligebat, ut videbimus infra.

Eutyches ardentiori zelo Nestorium aversus in extremum errorem ex imperitia impegit³; ut enim unitatem personæ in Christo propu-

¹ Q. 2. a. 1. o. — ² Ibid. a. 6. o.

³ Q. 2. a. 6. o.

gnaret contra Nestorium, unitatem etiam naturæ adstruxit, dixitque quod licet ante Incarnationem seu unionem fuissent duæ naturæ, post unionem tamen in unam coaluerint, sive utriusque confusione et mixtione, sive conversione unius, nempe humanæ in divinam, sive compositione utriusque tanquam partium imperfectarum : qui ultimus modus tribuitur discipulis Eutychetis et quem sequuntur Armeni, nimis litteraliter usurpantes illud S. Athanasii : « Sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus ». Unde dicebat Eutyches Christum esse ex duabus naturis, non in duabus, nec esse nobis consubstantialem secundum carnem ; deitatemque passam, sepultam, etc. Facta historica has hæreses spectantia discutimus in digress. ad calcem hujus dissertationis.

Veritas catholica, quæ totius religionis nostræ est fundamentum, media est inter hos duos extremos errores ; distinctionem naturarum contra Eutychetem, unitatem personæ adversus Nestorium propugnat. Unde

Dico 1° : Unio Verbi incarnati non est facta in natura, sicque natura divina et humana non coaluerunt in unam, sed utraque incon-fusa et impermixta mansit integra, uni personæ Verbi unita ¹.

Dogma fidei est definitum contra Eutychetem in concil. Chalcedonensi act. 1. 4. et 5, Constantinopolitano II can. 7. et 8, et a S. Leone in celebri epistola ad Flavianum, recepta et probata in concil. Chalcedon. Sicque profitetur universa Ecclesia in Symbolo quod dicitur S. Athanasii : « Unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum : unus omnino non confusione substantiæ sed unitate personæ ».

Prob. ex S. Scripturis 1° quæ passim agnoscunt Christum Deum et hominem, seu duplicem esse in eo naturam. Ex veteri Testamento, Baruch 3 : *Hic est Deus noster... post hæc in terris visus est et cum hominibus conversatus*. Isa. 9 : *Parvulus natus est nobis... et vocabitur nomen ejus... Deus fortis* ; Ibid. 45 : *Hæc dicit Dominus... post te ambulabunt, vineti manicis pergent, et te adorabunt, teque deprecabuntur... Vere tu es Deus absconditus*. His et similibus loquendi formulis aperte exprimitur in eodem natura divina et humana, et agnoscitur Christus Deus et homo. Confer articulum 1. præcedentis dissert.

Ex novo Testamento. Philipp, 2 : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ; sed semetipsum exmanivit formam servi accipiens* : en duplex forma seu natura, Dei et servi, distincta non confusa. I Joan. 1 : *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ* : en iterum duplex natura distincta, una divina de Verbo vitæ, altera humana quæ oculis videtur et manibus contrectatur.

2° S. Scriptura Christo contraria tribuit quæ uni naturæ convenire non possunt. 1° Quod sit natus in tempore, et tamen quod sit ab æterno : Mich. 5 : *Ex te (Bethleem) mihi egredietur qui sit dominator in Israël : et egressus ejus a diebus æternitatis*. 2° Quod a nobis discedat, Joan. 16, et tamen quod nobiscum maneat in æternum, Matth. 28. 3° Quod de cœlo descendit et in terra versatur, et tamen simul sit in cœlo, Joan. 3. 4° Quod Pater sit illo major, Joan. 4, et tamen quod sit unum cum Patre, ibid. 10. Hæc et alia enuntiata de Christo ipsi convenire non possunt, nisi sit simul Deus et homo.

Prob. ¹ ratione auctoris. Tripliciter aliquid unum ex duobus vel pluribus constituitur. Uno modo ex duobus integris et completis, perfectis remanentibus : quod quidem fieri non potest nisi in his quorum forma est vel compositio, ut acervus lapidum, vel ordo ut exercitus, vel figura ut domus ex multis lapidibus et lignis. Secundo modo fit aliquid unum ex perfectis, sed transmutatis, sicut ex elementis fit mixtum. Tertio modo fit aliquid unum ex aliquibus non permixtis et transmutatis, sed imperfectis et incompletis, sicut ex corpore et anima fit homo, ex pluribus membris unum corpus constituitur : atqui nullo ex his modis facta est in Christo naturarum unio : ergo. Prob. min. : non primo modo, tum quia iste modus unionis non est ad rem, sed potius pertinet ad errorem Nestorii, cum non sit unio substantialis sed accidentalis ; tum quia ex ejusmodi non fit unum simpliciter sed secundum quid ; remanent enim plura actu ; tum quia forma talium non est natura, sed magis ars, sicut forma domus, et sic non constitueretur una natura in Christo, ut volunt Eutychiani. Non secundo modo ; tum quia quæ mixtione uniuntur, mutantur et corrumpuntur, quod repugnat verbo ; tum quia mixtum nulli miscibilium est idem specie, caro enim specie differt a quolibet ele-

¹ Q. 2. a. 1. o.

¹ Q. 2. a. 1. o.

mentorū : et sic Christus non esset ejusdem naturæ cum Patre, nec cum matre, nec Deus, nec homo; tum quia ex his quæ plurimum distant non potest fieri commixtio, solvitur enim species unius eorum, puta si quis guttam aquæ dolio vini infundat. Et cum natura divina in infinitum excedat humanam naturam, non potest esse mixtio, sed remanebit sola natura divina. Tandem non tertio modo; tum quia utraque natura divina et humana est secundum suam rationem perfecta et completa; tum quia natura divina et humana non possunt constituere aliquid per modum partium quantitativarum, sicut membra constituunt corpus, quia natura divina est incorporea: neque per modum materiæ et formæ, quia divina natura non potest esse forma alicujus præsertim corporis, a fortiori nec materia; tum quia Christus non esset naturæ neque divinæ neque humanæ, differentia enim addita variat speciem, sicut unitas numerum: ergo.

Dices circa secundum modum unionis, potuisse fieri in Christo transsubstantiationem seu conversionem naturæ humanæ in divinam, sicut panis in altari transsubstantiatur in Corpus Christi, licet sit incorruptibile.

Resp. S. Thomam supposuisse Eutychnianos, contra quos ibi agit, non intellexisse nec prætendisse talem conversionem in alterutram naturam, sed mixtionem in unam tertiam, et hoc probabilius est.

Si tamen aliquando Eutyches aut aliqui Eutychniani intellexerint transsubstantiationem humanitatis in divinam, resp. 1º hanc etiam involvere mutationem, corpus enim Christi per panis in ipsum transsubstantiationem etiam mutatur secundum quid, quoad scilicet modum existendi, est enim sub speciebus, movetur, manducatur, etc., quo modo prius non erat; unde licet sit incorruptibile, est tamen hoc sensu mutabile, et talis mutatio etiam verbo repugnat. Resp. 2º quod post unionem Christus dictus sit et fuerit homo verus, utpote qui natus sit, comederit, biberit, passus sit et mortuus, et quidem vere non phantastice, alias ejus satisfactio adeoque et redemptio nostra fuisset etiam phantastica et non vera: ergo vere remansit natura humana et non transsubstantiata in divinam.

Dico 2º. Unio Verbi divini cum natura humana facta est in persona Verbi, sic ut in Christo sit unica Verbi persona, unusque sit et idem Dei et hominis Filius.

1º Q. 2. a. 2. o.

Est iterum fidei dogma definitum contra Nestorium in concil. Ephes., et confirmatum in concilio Chalcedon. quodque universa profitetur Ecclesia in symbolis fidei. In Symbolo Apostol. « Credo..... et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine ». In Symbolo Nicæno: « Credo.... Deum verum de Deo vero.... consubstantialem Patri..... qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cœlis, et Incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine; et homo factus est ». Quibus verbis profitetur Ecclesia, unum et eundem, unam et eandem personam esse Filium Dei et hominis. Unde in Symbolo S. Athanasii: « Unus omnino non confusione substantiæ sed unitate personæ ». Insuper,

Prob. ex S. Scripturis. 1º Juxta S. Scripturas Filius Dei factus est homo non conversione divinitatis in carnem, insulsa foret hæc cogitatio, sed assumptione humanitatis in Deum. Joan. 1: *Verbum caro factum est.* Philipp. 2: *Qui cum in forma Dei esset..... formam servi accepit.* Galat. 4: *Misit Filium suum factum ex muliere.* Porro si Filius Dei factus sit homo, non sunt ergo duo, Filius Dei et homo: ergo unus et idem physice et personaliter, non moraliter tantum secundum affectum; amicus enim quantumvis intimus, non dicitur factus alter amicus, vel sanctus ferventissimo amore Deo junctus non dicitur factus Deus.

2º S. Scriptura uni et eidem Christo tribuit proprietates utriusque naturæ divinæ et humanæ, ut patet ex secunda probatione ex S. Script. præcedentis conclusionis: ergo una est persona in duplici natura.

3º Ille qui, Joan. 6, dicebat: *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi*; Joan. 16: *Exivi a Patre et veni in mundum*; Joan. 10: *Ego et Pater unum sumus*; Ille, inquam, qui hæc dicebat de seipso, erat homo qui natus, circumcisis, flagellatus, passus, mortuus est: atqui si duplex fuisset Christus aut in eo duæ personæ, non potuisset sic loqui sine mendacio: ergo. Prob. min.: pronomen *ego* denotat personam loquentem, adeoque personam humanam si sit in Christo, homo enim erat qui sic loquebatur, ut dictum est: atqui falsum est Christum ut hominem descendisse de cœlo, exivisse a Patre, esse unum cum Patre, etc. Ergo.

4º Quando duo supposita vel personæ distinguuntur, unum non dicitur alterum: sic ista propositio: album est dulce, non est vera, nisi quia albedo et dulcedo uniuntur in eodem

supposito, puta lacte, falsa autem foret si intelligeretur de dulcedine et albedine in diversis suppositis, puta in melle et pariete: atqui vere dicitur de Christo: Deus est homo, homo est Deus, ut constat ex dictis et ex illo Joan. 5. *Hic est verus Deus*: ergo Christus est unus in persona.

Quantum ad SS. Patres, longa serie citantur ab auctoribus. Vide si lubet.

Prob. ratione¹. Juxta fidem catholicam natura humana est vere et realiter in hoc mysterio unita Verbo: atqui non in natura ut probatum est: ergo in persona tanquam in termino unionis. Patet consequentia, quia nulla alia potest excogitari unio Verbi nisi in natura vel persona; unio enim per affectum seu per eximiam gratiam personæ amatae collatam qualem Nestorius fingeat in Christo, non est propria Verbo, sed communis tribus Personis, quia opera ad extra sunt toti Trinitati communia. Insuper hanc unionem Dei et hominis Apostolus vocat *exinanitionem*, Philipp. 2. Non est autem exinanitio Dei quod creaturæ rationali uniatur per gratiam.

Prob. ab inconvenienti. Si sint duæ in Christo personæ, nulla est redemptio nostra: nulla enim ex his duabus Personis potuit nos a peccato redimere: non divina, quia non potuit pati, nec pro nobis satisfacere: non humana, quia non potuit conferre operibus suis satisfactoriis valorem infinitum, qualis requirebatur ad redemptionem nostram: ergo.

Consectarium.

Ex dictis colliges B. Virginem vere, proprie et catholice dici θεότοκον seu Deiparam, et non solum χριστότοκον seu Christiparam, ut contendebat Nestorius, non quod genuerit divinitatem aut Deum purum; quis ita desipit? sed quod genuerit hominem qui est Deus: *Misit Deus*, inquit Apost. Galat 4, *Filium suum factum ex muliere*: et Rom. 1 scribit *Filium Dei factum esse ex semine David secundum carnem*. Id etiam definivit concil. Ephes. contra Nestorium, atque hac nomenclatura Virginem donarunt SS. Patres concilio Ephesino anteriores, S. Ignatius epist. ad Ephesios, S. Justinus in *Dialogo cum Triphone*, S. Irenæus lib. 3. cap. 31, Tertullian. lib. de *Præscript.* cap. 13, S. Athanas. orat. 4 contra Arian. S. Basil. hom. 25 de *Humana Christi generatione*, S. Gregorius Nazianzen. epist. 1 ad Clidonium, S. Hilarius lib. 9 de *Trinit.*, S. Ambrosius lib. de *Incarnat.* cap.

¹ Q. 2. a. 2. o.

5., S. Chrysost. hom. 2 in *Matth.*, S. Hieron. lib. contra *Helvid.* et alii plures.

Solvuntur objectiones Eutychianorum contra primam conclusionem.

Obj. 1° auctoritatem S. Cyrilli cui potissimum innitebatur Eutyches. S. Cyrillus post unionem non agnoscit duas naturas sed *unam naturam Verbi incarnatam*, vel unam naturam Filii incarnati. Ita epist. 1 ad *Successum* ubi ait: « Post unionem non dividimus naturas a se mutuo, neque in duos secamus filios, qui unus est et individuus. Sed unum dicimus Filium, et quemadmodum locuti sunt Patres, unam naturam Dei Verbi incarnatam ». Similiter in epist. ad *Acacium* Melitinensem: ergo.

Respondet S. Thomas ¹ S. Cyrillum ita locutum fuisse contra Nestorium duas in Christo naturas completas propriis subsistentiis seorsim gaudentes asserentem, et hoc sensu negat S. Cyrillus duas in Christo naturas, unamque adstruit, unitate scilicet personæ. Ita exponitur auctoritas S. Cyrilli in quinta synodo generali act. 5, sed et notandum maxime S. Cyrillum non dixisse simpliciter unam naturam, sed *unam incarnatam*: et hoc verissimum est cum sola natura divina sit incarnata. Quin imo cum dicit *incarnatam* aperte significat carnem esse hypostatice unitam Verbo, adeoque a Verbo distinctam, quo perimitur error Eutychetis. Hac expositione ipsemet S. Cyrillus in 2 epist. ad *Successum* amolitur calumniam a suis illis vocibus.

Instab.: S. Cyrillus dicit naturas in Christo post unionem sola mentis consideratione distinguui: ergo. Prob. ant.: epist. 2 citata ad *Successum*, arguens Nestorianos qui duas in Christo subsistentes naturas negabant, dicit « illos ignorare quæcumque non sola mentis consideratione distinguui soleat, ea prorsus etiam in diversitatem distinctam omnifariam ac privatim a se mutuo segregari »: ergo juxta S. Cyrillum ea diversa sunt et a se mutuo segregantur, quæ non sola mentis consideratione distinguuntur. Subsumitur: Atqui natura humana et divina in Christo non sunt divisæ, nec a se mutuo segregatæ et separatæ, sed unitæ: ergo sola mentis consideratione distinguuntur.

Resp. sensum S. Cyrilli non esse quod naturæ per unionem ita sint inter se permixtæ ut una simpliciter remaneat, sed quod uniantur non sola affectione aut habitudine, ut fin-

¹ Q. 2. a. 1. ad 1.

gebat Nestorius, sed substantivo aliquo nexu, scilicet persona, unum per se faciente. Hunc esse sensum S. Cyrilli patet, tum ex eo quod contra Nestorium scribat, tum ab exemplo animæ ex corporis in homine quod adducit, quæ pariter sola cogitatione distingui asserit, quia seorsim non subsistunt quamvis comperitum sit distinctam esse realiter corporis et animæ substantiam.

Repones : Juxta S. Cyrillum citatum, talis est unio naturæ humanæ et divinæ in Christo, qualis est animæ et corporis in homine : sic etiam tradit S. Athanasius in Symbolo : « Sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus ». Atqui ex anima et carne fit una natura in homine : ergo ex humanitate et divinitate fit una natura in Christo.

Resp. dist. maj. ¹ : talis est unio naturæ humanæ et divinæ in Christo, qualis est corporis et animæ in homine quoad aliquid, conc. ; quoad omnia, neg. Itaque ex anima et corpore constituitur in unoquoque nostrum duplex unitas, naturæ et personæ : naturæ quidem secundum quod anima unitur corpori ut forma formaliter perficiens ipsum, ita ut ex duobus fiat una natura, sicut ex actu et potentia, vel materia et forma : et quantum ad hoc non est similitudo, quia natura divina non potest esse corporis forma. Unitas vero personæ constituitur ex eis, in quantum est unus aliquis subsistens in carne et anima : et quantum ad hoc est similitudo ; unus enim Christus subsistit in natura divina et humana.

Obj. 2° : Juxta S. Script. Joan. 1, VERBUM CARO FACTUM EST : ergo divinitas conversa est in carnem. Probat. consequent. : cum dicitur, Joan. 2, in Cana Galilææ aquam factam esse vinum, significatur aquam conversam fuisse in vinum : ergo similiter.

Resp. neg. conseq. Ad probat., neg. iterum conseq. Licet enim particula *factum* aliquando importet conversionem, ut in casu nuptiarum, non tamen semper ; alias sequeretur Christum esse conversum in maledictum, siquidem Galat. 3 dicatur *factus pro nobis maledictum* : significat ergo sæpe acquisitionem vel assumptionem alicujus de novo : sic dicitur ad Hebr. 6 : *Jesus pontifex factus*, vel homo rex factus, non per conversionem Jesus aut hominis in dignitatem pontificiam vel regiam, sed per hujus dignitatis assumptionem. Hoc ergo sensu dicitur VERBUM CARO FACTUM EST. Id autem constat non solum ex subjecta materia quod

impossibile sit divinitatem converti in humanitatem, sed ex verbis immediate subsequentibus : *Et habitavit in nobis*. Nam ut ait S. Chrysost. hom. 11 in Joan. : « Id quod habitat non est idem cum eo quod habitatur, sed diversum : nam alterum habitat in altero, alioquin non esset habitatio ; nihil enim in seipso habitat. Cæterum alterum dixi substantia », id est natura.

Inst. 1° : Juxta plures SS. Patres, Justinum Apolog. 2, Ambros. lib. 4 de Sacramentis cap. 4, et alios, Verbum factum est caro, sicut panis in Eucharistia fit Corpus Christi : atqui panis in Eucharistia convertitur in Corpus Christi : ergo.

Resp. SS. Patres, paritatem in hoc tantum intendere, quod sicut sub speciebus panis et vini est vera Caro et verus Sanguis Christi, ita vera Caro et verus Sanguis subsistat in Verbo.

Inst. 2° : Juxta Apost. Philipp. 2, Filius Dei seipsum exinanivit : ergo.

Resp. seipsum exinanivisse, non conversione divinitatis in carnem, quod est impossibile, sed assumptione humanitatis, seu ut ibid. dicit Apost. *formam servi accipiens*, qua exanitione major in Deo esse non potest.

Obj. 3° : Duarum naturarum una non denominatur ex altera, nisi aliquo modo in invicem transmutentur, v. g. lignum non dicitur ignitum nisi sit in ignem conversum : atqui natura divina et humana in Christo ab invicem denominantur ; dicit enim S. Cyrillus supra naturam « Verbi incarnatam », et S. Greg. Nazianz. in epist. 1 ad Clidonium dicit naturam humanam esse deificatam : ergo.

Resp. has et similes voces benigne esse intelligendas ¹ : igitur sicut dicit S. Damascenus lib. 3 *Orthod. fidei* cap. 6, « natura divina dicitur incarnata, quia est unita carni personalter, non quod sit in naturam carnis conversa. Similiter et caro dicitur deificata, non per conversionem, sed per unionem ad Verbum, salvis suis proprietatibus naturalibus, ut intelligatur caro deificata, quia facta est Dei Verbi caro, non quia facta sit Deus ».

Obj. 4° : Si in Christo essent duæ naturæ, Christus esset duo : ergo. Prob. sequela : una natura non obstante trinitate Personarum facit unum Deum : ergo similiter duæ naturæ non obstante unitate personæ facerent duos Christos.

Resp. neg. sequelam. Ad probat., neg. conseq. Disparitas est quod ad multiplicationem concretorum substantialium requiratur mul-

¹ Q. 2. a. 1. ad 2.

¹ Q. 2. a. 1. ad 3.

tiplicatio naturæ et suppositi. Porro licet in Christo sint duæ naturæ, unicum tamen est Verbi divini suppositum subsistentiæ humanæ vices supplens.

Obj. 5° : Plures Patres : Tertul. *Apolog.* cap. 21 ; S. Aug. in epist. *ad Volus.* ; S. Leo serm. 3 *de Natali Dom.*, loquentes de Incarnatione, mixtionis nomen usurpare : ergo.

Resp. cum S. Cyrillo lib. 9 *adversus Nestorium* cap. 31, quosdam Patres mixtionis nomen usurpasse, non eo quo sumitur sensu, cum liquores dicuntur misceri ; sed ut *summam unionem ostenderent*. Id patet ex ipso Patrum textu.

Objiciebant insuper Eutychiani auctoritatem Julii, Romani Pontificis, duas naturas negantis in epist. *ad Dionys.*, Corinthiorum episcopum. Sed Leontius, lib. *de Sectis* act. 8., multis probat illam epistolam non esse Romani Pontificis. Et supposito quod illius sit, respondet Eulogius Alexand. apud Photium codice 230, ipsum naturæ nomen pro persona usurpasse.

Solvuntur objectiones Nestorianorum contra secundam conclusionem.

Ob. 1° : Persona Verbi non est aliud a natura ipsius : ergo si unio non sit facta in natura, sequitur quod non sit facta in persona.

Resp. dist. ant. ¹ : persona Verbi non est aliud a natura secundum rem, conc. ; secundum rationem et modum significandi, neg. Persona enim significat per modum subsistentis. Et quia natura humana sic unitur Verbo, ut Verbum in ea subsistat, non autem ut aliquid addatur ei ad rationem suæ naturæ, vel ut ejus natura in aliud transmutetur, ideo unio naturæ humanæ ad Verbum Dei facta est quatenus rationem personæ habet et non naturæ, et sic in persona et non in natura.

Obj. 2° : Humanitas Christi est substantia ; atqui de ratione substantiæ est quod sit ens per se subsistens : ergo humanitas Christi per se subsistit adeoque est persona humana.

Resp. dist. min. : de ratione substantiæ est quod sit ens subsistens per se, perseitate excludente inhæSIONem alteri tanquam subjecto, conc. min. ; perseitate excludente subsistentiam per aliud tanquam per terminum, neg. Est equidem de ratione substantiæ quod sit capax subsistendi subsistentia propria et connaturali, non autem quod actu sic sub-

sistat, sed salvatur ratio substantiæ si subsistat per aliam digniorem subsistentiam sibi appropriatam et suppletem vices propriæ. Sic licet sit de ratione accidentis quod petat existere in alio tanquam in subjecto, non tamen quod actu inexistat, ut patet in accidentibus eucharisticis.

Inferes : Ergo Christus non est perfectus homo. Prob. illatio : subsistentia est perfectio et complementum naturæ : atqui ex dictis humanitas Christi caret propria subsistentia : ergo.

Resp. neg. illationem ¹. Ad probat., dist. maj. : subsistentia est perfectio et complementum naturæ perficiens illam in ratione naturæ seu essentiæ, neg. maj. ; perficiens illam seu potius constituens illam in ratione personæ et suppositi, conc. : in tantum enim personalitas pertinet ad dignitatem alicujus rei et perfectionem, in quantum ad dignitatem alicujus rei et perfectionem ejus pertinet quod per se existat ; quod in nomine personæ intelligitur. Dignius autem est alicui quod existat in aliquo se digniore, quam quod per se existat. Et ideo ex hoc ipso natura humana dignior est in Christo quam in nobis.

Obj. 3° : Persona est *rationis naturæ individua substantia* : atqui Verbum Dei assumpsit naturam humanam individuum ; natura enim universalis non subsistit secundum se, sed in nuda contemplatione consideratur : ergo.

Resp. ² : Admitto definitionem personæ et explico. Itaque per individuum substantiam in definitione personæ intelligitur substantia quæ seorsim per se existat, et sit incommunicabilis alteri, ut pars toti, vel ut natura supposito. Unde cum humanitas Christi reipsa communicetur Verbo divino, nec in se seorsim existat, sed in aliquo digniore, scilicet persona Verbi, non est in Christo persona humana, est tamen individua natura eo sensu quo una numero natura est, et a reliquis distincta certis proprietatibus et accidentibus.

Obj. 4° : Generatio terminatur ad suppositum seu personam : ergo ubi sunt duæ generationes, sunt duæ personæ. Subsumo : Atqui in Christo sunt duæ generationes, altera æterna ex Patre, altera temporalis ex matre.

Resp. neg. conseq. Idem enim suppositum ratione duplicis naturæ potest terminare duas generationes ; quia, licet suppositum terminet generationem ut quod, natura tamen terminat ut quo, seu ut terminus formalis et specificus : unde ad terminandam diversam ge-

¹ Q. 2. a. 2. ad 6.

² Q. 2. a. 2. ad 2. — ³ Ibid. a. 2. ad 3.

nerationem, sufficit realis distinctio naturæ duplicis cum distinctione virtuali suppositi, ut est in Christo. Quapropter suppositum Verbi, quatenus subsistit in natura divina, terminat generationem æternam; quatenus autem subsistit in natura humana, terminat generationem temporalem.

Inst. : Suppositum divinum non potest terminare etiam ut quod generationem Christi temporalem : ergo. Prob. : terminus etiam ut quod actionis non potest esse ante actionem : atqui suppositum divinum erat ante generationem temporalem : ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., dist. maj. : terminus actionis formaliter sumptus non potest esse ante actionem, conc. maj.; materialiter sumptus, neg. maj. Ad min., pariter dist. : suppositum divinum erat ante generationem temporalem materialiter respectu generationis temporalis, conc.; formaliter, neg. Suppositum igitur seu persona Verbi non terminat formaliter generationem temporalem prout est una ab æterno, sed prout est unita humanitati, ita ut unio seu generatio intelligatur modo nostro concipiendi præcedere personam Verbi, non prout est una, sed prout est unita humanitati.

Repones : B. Virgo producendo Christum genuit hominem : atqui homo non importat solam naturam cum subsistentia : ergo.

Resp. dist. min. : homo importat naturam cum subsistentia propria vel aliena, conc.; semper propria, neg. Patet ex dictis.

Replicabis : Terminus generationis divinæ est persona divina : ergo terminus generationis humanæ est persona humana.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod persona divina utpote infinita possit terminare generationem humanam, non e contra persona humana generationem divinam. Insuper potest dici seu denominari in Christo persona humana seu persona hominis quatenus personat naturam humanam, eo sensu quo diceretur persona divina quia personat naturam divinam, licet tamen entitative et realiter sit tantum divina.

Obj. 5° : S. Chrysost. hom. 3. in cap. I Epist. ad Hebr. docet ex illo Psal. 44: *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi*, ostendi esse in Christo « duas personas et Deum et hominem ». Et infra : « Quoniam duæ sunt personæ divinæ per hypostasim ». S. Leo in epist. ad Flavianum dicit de Christo : « Unum horum coruscant miraculis, aliud succumbit injuriis ». Atqui unum et aliud, sive aliud et aliud differunt supposito : ergo.

Resp. ad primum, neg. ant. Nunquam enim dixit S. Chrysostomus « in Christo duas esse personas », sed simpliciter esse duas Personas : id autem dum dicit, loquitur respective ad Deum Patrem et Filium incarnatum, non respective ad unum Christum. Patet tum ex contextu, tum ex scopo S. Chrysostomi ; contendit enim ex Psalmista et Apostolo confutare duplicem errorem Judæorum circa Trinitatem et circa Incarnationem, ostendendo Patrem et Filium esse duas personas, et Christum esse simul Deum et hominem, cum Judæi et distinctionem personarum in Trinitate, et divinitatem in Christo negarent. Et sane si tam aperte S. Chrysostomus errorem Nestorii professus fuisset, et ipse Nestorius, et Joannes Antiochenus, et omnes Nestorii fautores et amici tantum patrocinium in sui erroris defensionem plenis buccis non semel advocassent, quod tamen nullus fecit, nequidem mussitando.

Ad secundum ¹, resp. Ly *aliud* in rigore sumptum et alicui attributum in recto, v. g. *Christus est aliud et aliud*, differre supposito quatenus importat diversitatem naturæ et suppositi. Si autem sumatur paulo latius, vel si tribuatur alicui in obliquo, v. g. in Christo, aliud patitur, aliud miracula patrat: importat tantum diversitatem naturæ non suppositi; hoc autem posteriori sensu intelligenda est auctoritas S. Leonis et aliæ si quæ sunt aliorum Patrum.

Obj. 6° : Ex eo quod in S. Scripturis tam Angeli quam homines vocentur quandoque dii, non sequitur quod sint veri dii : ergo ex hoc quod Christus dicatur Deus, non sequitur quod sit vere Deus.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod Christus in S. Scripturis vocetur Deus eo modo ac Pater, æqualis Patri asseratur, eadem potestas et virtus ac Patri tribuatur, ei idem cultus ac Patri deferatur, et ab eo omnis inferioritas creaturæ removeatur, ut late probavimus dissert. procem. de Trinit. art. 2. § 2 ; vide ibi. Quæ omnia probant veram divinitatem; at Angeli et homines figurate vocantur dii propter excellentem aliquam auctoritatem seu gratiam quam Deus illis contulit : unde Psal. 81, ubi iudices vocantur dii : *Ego dixi, dii estis*, statim subjungitur : *Vos autem sicut homines moriemini*.

Obj. 7° : Si una tantum sit in Christo persona, verum erit dicere : « Unus de Trinitate passus est » : atqui id prohibuit Hormisdas papa : ergo.

¹ Q. 2. a. 2. ad 1.

Resp. dist. min. : id prohibuit ut falsum, neg. ; ut intempestivum, conc. Quia hæc propositio tunc erat nova et dissidiorum causa propter pertinaciam quorundam monachorum Scytharum, qui eam necessario esse inserendam definitioni concilii Chalcedonensis contendebant. Sed postea dissidiis sopitis, hanc propositionem probavit quintum concilium generale can. 4 et 5. et Joannes II in epist. ad *Justinianum*.

Obj. 8° varios loquendi modos SS. Patrum, quorum quidam Christum vocant, *hominem deiferum*, alii *deificatum*, alii *dominicum*, alii dicunt esse templum Dei, instrumentum divinitatis, hominem esse assumptum a Deo, etc.

Resp. hos et similes loquendi modos equidem fuisse reprehensos in Nestorio, quia non agnoscebat in Christo nisi unionem moralem divinitatis et humanitatis. At in viris non suspectis erroris sanum et catholicum sensum patiuntur : sic Christus dicitur homo deifer, deificatus, dominicus, propter arctissimam unionem hypostaticam inter divinitatem et humanitatem ; dicitur templum Dei non sensu Nestorii, sicut sancti dicuntur templum Dei per gratiam, sed sensu Apostoli Coloss. 2 : *In quo scilicet inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* per unionem hypostaticam. Dicitur instrumentum divinitatis, non separatum sed conjunctum. Dicitur hominem esse assumptum a Deo, sumpto concreto pro abstracto, id est humanitatem esse assumptam.

Obj. 9° contra consecrarium : B. Virgo non genuit divinitatem : ergo non est Mater Dei.

Resp. neg. conseq. Ut enim sit et dicatur Mater Dei, sufficit quod genuerit illum qui est Deus : sicut ut mulier dicatur mater hominis, sufficit quod generet eum qui homo est, licet non generet quod in homine est præcipuum, scilicet animam.

Inst. : B. Virgo nec est, nec dici potest Mater Verbi divini : ergo nec Filii Dei. Patet conseq. quia Verbum divinum est Filius Dei.

Resp. omisso ant., neg. conseq. Disparitas est quod *το Verbum* formaliter significet terminum generationis æternæ per divinum intellectum. At *το Filius* significat indifferenter terminum generationis sive æternæ sive temporalis. Omisi ant. ; quia multi promiscue et sine scrupulo vocant B. Virginem Matrem Verbi, sicut Matrem Dei ; et sensu catholico, intelligendo scilicet materialiter, quod sit mater illius qui est Verbum Patris.

Urgebis : Mater debet esse consubstantialis

suo filio : atqui B. Virgo non est consubstantialis Christo : ergo.

Resp. dist. maj. : mater debet esse consubstantialis filio ex parte, conc. maj. ; ex toto, neg. maj. Ad cujus sensum distincta min., neg. conseq. Hujus quidem rei exemplum non habemus in natura ; quia mysterium est singulare, et si exemplo constaret, singulare non foret, ut ait S. Aug. epist. 2 ad *Volus*.

S. Thomas art. 3 sequenti quærit utrum unio sit facta in hypostasi sive supposito, contra quosdam qui distinguentes personam ab hypostasi, fatebantur unionem esse factam in persona, sed non in hypostasi. Sed cum nunc certo constet personam nihil aliud addere supra hypostasim nisi determinatam naturam scilicet rationalem, adeoque in rationali natura hypostasim, suppositum et personam esse unum et idem. Hæc quæstio resoluta manet ex præcedenti.

ARTICULUS II.

UTRUM CHRISTUS SIT PERSONA COMPOSITA ?

Christus est nomen personæ, non secus ac Petrus. Unde quærere utrum persona Christi sit composita, seu utrum Christus sit persona composita, est quærere utrum Christus sit compositus.

SS. Patres, ut tuerentur fidem catholicam contra errores Nestorii et Eutychetis, dixerunt personam Christi esse compositam ex duabus naturis ; quia, cum persona importet officium subsistendi, si persona sit simplex in ratione et formalitate personæ, erit etiam unum simplex officium personandi seu subsistendi, et sic post Incarnationem vel remaneret una natura, ut volebat Eutyches, vel forent duæ personæ duplicem naturam personantes inter se accidentaliter seu moraliter compositæ et unitæ, ut volebat Nestorius.

Compositio potest sumi dupliciter : 1° pro unione extremorum in aliquo uno communi-cante esse extremis unitis, et hæc non involvit imperfectionem ; 2° pro unione partium ex qua causetur et resultet esse totius, et hæc importat imperfectionem, scilicet quod esse totius sit causatum et dependens a partibus. Pars proprie et stricte sumpta est ens incompletum ex cujus unione cum altero ente incompleto causatur totum quod est perfectius qualibet parte. Extremum autem abstrahit ab hoc quod sit ens completum vel incompletum.

¹ In 3. d. 6. q. 2. a. 3. o.

Loquendo itaque de compositione primo modo sumpta.

Dico : Christus est persona composita ex duabus naturis divina et humana ¹.

Prob. 1° ex Conciliis. In sexto concilio generali, act. 11 legitur: « Unam ejus subsistentiam compositam dicimus ». Idem fuerat antea definitum in quinta synodo generali can. 4, et postea in Lateranensi sub Martino I. can. 8.

2° Ex SS. Patribus. Damascenus lib. 3 *Orthod. fidei*, cap. 4, dicit : « In Domino duas quidem naturas, at unam duntaxat personam ex utrisque compositam agnoscimus ». Item lib. 4. cap. 5. Pro eadem sententia citantur D. Dionysius cap. 1 *de Divinis Nomin.*; Aug. lib. 13 *de Trinit.* cap. 17, Gregor. hom. 38 *in Evang.*; et alii.

Prob. 3° ratione. Persona Christi licet secundum quod est in se et ut ab æterno in propria natura subsistit, sit simplex sicut ipsa natura a qua non distinguitur realiter : attamen formaliter prout est in Christo, non solum naturam divinam terminat, sed etiam humanam, in illisque duabus unitis subsistit : ergo est in Christo ex illis composita. Patet conseq. ex prænotaminibus ; quia illud dicitur compositum quod constat ex pluribus realiter distinctis et unitis quibus esse communicat.

Hinc colliges Christum vere etiam dici compositum ex persona Verbi et natura humana, quia etiam constat illis realiter distinctis et unitis ; imo immediatius natura humana unitur persona Verbi quam naturæ, siquidem non uniatur naturæ nisi mediante persona, ut dictum est : non potest tamen dici compositus ex alia et alia ratione subsistendi, quia cum ista diversa ratio subsistendi non sit nisi diversa habitudo ejusdem subsistentiæ ad diversam naturam, adeoque relatio et quidem rationis ex parte Verbi, non potest fieri ex his compositio maxime substantialis qualis est de qua agimus, utpote quæ debeat esse extremorum realiter distinctorum et substantialium unio.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Persona Christi est ipsamet persona Verbi ; atqui persona Verbi non est composita : ergo.

Resp. dist. maj. : persona Christi est ipsamet persona Verbi ut subsistens in sola na-

¹ In 3. d. 6. q. 2. a. 4. — ² *Ibid*

tura divina, neg. ; ut subsistens in natura divina et humana, conc. Ad hunc sensum distincta min., neg. conseq. Plus ergo dicit persona Christi quam persona Verbi, licet enim sit eadem utriusque entitas, tamen post Incarnationem non habet solum officium terminandi naturam divinam sed etiam humanam, unde est simul persona Verbi et hominis.

Obj. 2° : Omne compositum constat ex partibus : atqui neque persona, neque natura divina potest esse pars : ergo. Maj. patet ; quia compositum est quoddam totum, totum autem constat ex partibus. Min. etiam patet ; quia de ratione partis est quod sit ens incompletum, adeoque quid imperfectum.

Resp. dist. maj. : omne compositum constat ex partibus stricte sumptis pro entibus incompletis, neg. ; ex partibus late sumptis pro entibus completis unitis in aliquo uno communicante esse illis, conc. Patet ex notaminibus. Ad sensum distincta min. neg. conseq.

Inst. 1° : Ad rationem compositionis substantialis requiritur quod unum componentium habeat se per modum actus, aliud per modum potentiæ : atqui neque persona neque natura Verbi habet se per modum actus informantis, conc. min. ; per modum actus terminantis et sustentantis naturam humanam quæ se habet per modum potentiæ, neg. min. Et hoc sufficit ut persona Christi dicatur composita.

Inst. 2° : Omne compositum est perfectius suis partibus seu extremis componentibus : atqui Christus non est perfectior Verbo ; ergo.

Resp. majorem esse veram tantum quando neutrum componentium est infinitum, hic autem natura et persona Verbi est infinita, et ideo eminenter continet omnem perfectionem alterius componentis et compositi.

Inst. 3° : Omne compositum majus est qualibet parte seu extremo componente ; atqui id non potest dici de Verbo, quippe quod involvat imperfectionem : ergo. Patet maj. ; quia compositum non dicit unum tantum extremum, sed utrumque : ergo.

Resp. dist. maj. : omne compositum est majus extensive quolibet extremo componente, conc. maj., propter rationem allatam in probatione : est majus intensive id est perfectius, neg., propter rationem allatam in præcedenti solutione.

Inst. 4° : Compositum et saltem natura posteriorius suis componentibus, sit enim ex illis : atqui persona Christi non est posterior com-

ponentibus : ergo. Probatur min. : persona Christi est ab æterno : ergo.

Resp. neg. min. Ad prob., dist. ant. : persona Christi materialiter, seu ut subsistens in sola natura divina, est ab æterno, conc. ant.; formaliter seu ut subsistens in utraque natura divina et humana, neg. ant. ; ut sic enim non est ab æterno, sed a tempore Incarnationis.

Obj. 3° : Si Christus ducatur et sit vere compositus, Deus etiam dicetur et erit compositus : falsum consequens : ergo et ant. Prob. sequela : quidquid dicitur de Christo propter communicationem idiomatum, dicitur etiam de Deo ; v. g. Deus est homo, homo est Deus : ergo.

Resp. neg. sequelam. Ad prob., dist. ant. : quidquid dicitur de Christo ratione humanitatis vel divinitatis seorsim sumptæ dicitur de Deo, conc. ant. : sic v. g. quia dicitur de Christo quod sit homo, natus, passus, dicitur etiam de Deo ; quidquid dicitur de Christo ratione utriusque simul, seu de Christo reduplicative prout est aggregatum ex utroque resultans, dicitur de Deo, neg. Alias diceretur etiam de Deo quod duabus naturis constet. *Ly compositus* autem dicitur de Christo reduplicative ut est quoddam aggregatum ex utraque natura divina et humana.

Inst. : Non potest dici de Christo simpliciter quod sit creatura, sed tantum cum addito, scilicet quatenus est homo : ergo nec quod sit compositus.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod esse creatum convenire possit et personæ et naturæ ; juxta autem regulam dialectices, quando aliquod prædicatum potest convenire toti et parti, si parti tantum conveniat, non dicitur de subjecto simpliciter, sed cum addito ; v. g. non dicitur simpliciter de Æthiope quod sit albus, sed cum addito, secundum dentes. Ad vero esse compositum convenire non potest Christo nisi ut quidam aggregato, seu ut subsistenti in duabus naturis.

Dices contra corollarium : Persona Verbi est medium in quo natura divina et humana uniuntur : sed medium, in quo extrema uniuntur, non est extremum componens : ergo.

Resp. neg. min. Nihil repugnat enim id quod est medium sub una ratione, esse sub alia etiam extremum componens : sic v. g. quantitas est medium quo albedo unitur parieti, et etiam est id quod unitur et albedini et parieti.

Repones : Deus non dicitur compositus ex personis et natura : ergo nec Christus ex persona et natura humana.

S. THOM. — Tom. V.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod Personæ divinæ inter se non uniuntur, sed potius opponuntur, neque etiam cum natura, quia sunt simpliciter unum et idem cum illa.

ARTICULUS III.

UTRUM UNIO NATURÆ DIVINÆ ET HUMANÆ SIT ALIQUID CREATUM? SIVE UTRUM DETUR NEXUS MEDIUS FORMALIS INTER UTRUMQUE?

Nota unionem posse sumi tripliciter : 1° pro ipsa actione unientis, et sic dicitur unio potius quam unio ; 2° pro eo quod formaliter extrema conjungit, sive sit quid ab eis distinctum, sive non ; 3° pro relatione quæ de ipsa conjunctione resultat inter extrema.

De unione primo modo sumpta non est difficultas modo, constat enim eam esse quid increatum utpote actum intellectus et voluntatis divinæ formaliter immanentem et virtualiter transeuntem. De unione tertio modo sumpta constat etiam esse aliquod accidens ab extremis unitis distinctum, nempe relationem realem ex parte humanitatis, et relationem rationis ex parte Verbi.

Tota difficultas est ergo circa unionem secundo modo sumptam, seu circa fundamentum istius relationis, an sit aliquis nexus medius substantialis formaliter uniens naturam humanam Verbo. Hoc volunt Scot, Suarez, Vasquez et alii etiam quidam ex Thomistis, sub hac tamen differentia quod Scot velit esse quid relativum extrinsecus adveniens ; alii vero modum absolutum substantialem. Contra quos

Dico : Non datur modus substantialis quasi nexus medius formaliter uniens naturam humanam Verbo, ita ut nulla alia unio formalis ab extremis distincta reperiatur nisi ipsa relatio consequens ad immutationem passivam naturæ humanæ ex actione unientis.

Prob. 1° ex D. Th. in 3. d. 2. q. 2. art. 2. quæstiunc. 3, ubi sic dicit : « Sciendum est quod in unione humanæ naturæ ad divinam nihil potest cadere medium formaliter unionem causans, cui per prius humana natura conjungatur quam divinæ Personæ : sicut enim inter materiam et formam nihil cadit medium inesse quod per prius sit in materia quam forma substantialis (alias esse accidentale esset prius substantiali, quod est impossibile), ita etiam inter naturam et suppositum, non potest aliquid dicto modo cadere medium ». Et infra dicit quod inter humanam naturam

et divinam est necesse cadere unionem mediam, non sicut causam, sed sicut effectum consequentem ». Et subdit : « Unde unio est medium non sicut assumptionem causans, sed sicut eam consequens ».

Ex quibus patet S. Doctorem exclusisse nedum entitatem completam quæ habeat rationem extremi uniendi, ut est v. g. calx inter lapides; filus inter pannos assutos, ut volunt quidam Thomistæ, sed etiam modum medium formaliter unientem; tum quia dicit nihil cadere medium inter Verbum et humanitatem, sicut nec inter formam et materiam, adeoque omne medium excludit: tum quia dicit unionem non esse ut causam, sed ut effectum consequentem; tum denique quia nullibi unquam mentionem fecit istius nexus medii, nequidem hic art. 7, ubi ex professo agit de istiusmodi unionem, nullam aliam unionem formalem assignat, nisi ipsam relationem unitorum.

Prob. 2° ratione. Per id Verbum unitur humanitati per quod ipsam terminat et sustentat: atqui Verbum seipso, seu sola personalitate, omni nexu formali excluso, terminat et sustentat naturam humanam: ergo. Maj. patet; quia Verbum unitur humanitati per modum termini et complementi supplens vires subsistentiæ creatæ, neque aliud est ipsum uniri humanitati quam ipsam terminare. Prob. min.: Verbum non est minus actus purus et infinitus in ratione termini naturæ humanæ quam in ratione principii productivi: atqui ex hoc quod sit actus purus et infinitus in ratione principii productivi, exercitium producens res ad extra non est aliquid realiter distinctum a virtute productiva, sed actio immanens virtualiter transiens quæ cum virtute ipsa identificatur: ergo similiter exercitium terminandi non est aliquid creatum a virtute terminandi, seu ab ejus personalitate distinctum.

Quia vero non potest intelligi Verbum unitum humanitati quin intelligatur humanitas unita Verbo, sequitur, quod sicut Verbum immediate per seipsum unitur humanitati, ita humanitas immediate per seipsam concipitur unita Verbo.

Confirm.: subsistentia creata seipsa immediate unitur naturæ creatæ: ergo a fortiori subsistentia increata, utpote actualissima in ratione terminandi. Ant. videtur certum, quia terminus seipso terminat, subsistentia autem nullam aliam causalitatem habet circa naturam quam eam terminare. Insuper si subsi-

stentia mediante modo superaddito uniretur naturæ; pari ratione existentia uniretur supposito mediante modo, et sic modorum non esset modus; sicut ergo existentia seipsa immediate rem facit existere, ita et subsistentia seipsa immediate naturam facit subsistere seu eam terminat.

Neque dicas subsistentiam creatam seipsa terminare materiam quia est modus: si id enim possit modus qui est entitas valde debilis et imperfecta, quidni entitas infinita et actualissima, qualis est substantia Verbi.

Solvuntur objectiones.

Ad solutionem objectionum nota 1°, Verbum et humanitatem post unionem hypostaticam consubsistere et coexistere, cum antea non consubsisterent nec coexisterent.

Nota 2° quod, licet natura humana non possit dici rigore et stricte mutata per Incarnationem, quia ad strictam mutationem requiritur quod res, quæ dicitur mutari, præexistat ad receptionem seu amissionem ejus ratione cujus dicitur mutari; humanitas autem Christi eodem instanti producta et assumpta fuit a Verbo: potest tamen large dici mutata, in quantum cum haberet inclinationem naturalem ad propriam subsistentiam, tracta et assumpta fuit ad alienam, et prius natura intelligitur producta quam assumpta. Ista autem mutatio sive tractio, sive terminatio passiva est passio seu modus passionis ab agente in passo; nec potest dici formalis unio seu nexus medius formaliter uniens; quia unio seu nexus formalis uniens, si daretur, tantum respicit extrema, ut formaliter illa ad unitatem redigens; passio autem respicit agens a quo passum immutatur. Cæterum si per nexum formalem medium nihil aliud intelligent adversarii quam istam tractionem seu mutationem passivam humanitatis, quæstio est de nomine.

Obj. 1°: Debet assignari fundamentum relationis inter Verbum et humanitatem: atqui illud non potest esse aliud quam modus substantialis superadditus: ergo. Prob. min.: non est ipsa humanitas secundum se, alias omnis humanitas fundaret talem relationem; non est ipsa personalitas Verbi, quia ipsa est terminus relationis: ergo.

Resp. neg. min. Ad probat., neg. conseq. et assigno fundamentum, nempe immutationem realem seu tractionem passivam humanitatis ad Verbum: fundatur itaque hæc relatio in

actione supernaturali unitiva virtualiter transiente quæ relinquit modum passionis in humanitate, quod nihil est aliud quam illam naturam passive fieri dependentem a Verbo et in eodem esse communicantem. Unde agnoscimus quidem modum superadditum, sed per modum passionis, non per modum formæ unientis.

Inst.: Fundamentum debet tandiu manere, quandiu manet relatio; at illa unio seu tractio passiva transivit cum actione uniente: ergo.

Resp. dist. min.: mutatio seu tractio passiva in fieri transivit, etc., conc. min.; in facto esse, neg. Manet enim in ipsa natura immutata et communicata Verbo, seu in ejus dependentia a Verbo; et hæc dependentia prout connotat actionem et passionem unde emanavit, est fundamentum permanens relationis.

Obj. 2° et simul inst. cum P. Henn.: Si non daretur unio ab extremis distincta, non aliter se haberet Filius respectu naturæ humanæ quam Pater aut Spiritus sanctus, ac proinde Filius non esset incarnatus, vel omnes Personæ essent incarnatæ; falsum consequ.: ergo et ant. Prob. sequela: nam si Filius sit naturæ humanæ intime præsens ab ea omnino indistans non solum per immensitatem, sed etiam per propriam personalitatem; ita etiam aliæ personæ sunt intime præsentibus tum per immensitatem, tum etiam per propriam personalitatem: ergo.

Resp. dist. maj.: si non daretur unio ab extremis distincta, quæ sit nexus medius formaliter superadditus, non aliter, etc., neg. sequelam; quæ sit immutatio et terminatio passiva humanitatis, vel relatio ad eam consequens, conc.; et distincta min. ad sensum maj., neg. consequ. Solutio patet ex dictis.

Inst. cum eodem: Si non daretur unio ab extremis realiter distincta, SS. Trinitas non causaret hoc mysterium: falsum consequ.: ergo. Prob. maj.: quia nihil in eo produceret, non quidem divinitatem aut personalitatem Verbi, cum sint increatæ; non etiam humanitatem, cum actioni incarnativæ natura saltem præsupponatur: ergo. Confirm.: non datur causans aut produciens nisi detur causatum et productum, cum sint correlata: ergo.

Resp. neg. sequelam maj. Ad probat., neg. ant. et assigno quid producat, scilicet ipsum Christum exurgentem ex Verbo et humanitate unitis, sive coexistentiam secundum omnes theologos, et coexistentiam Verbi cum humanitate secundum Thomistas, quæ non esset sine unione; sicut in sententia Thomistarum

actio agentis seu unientis formam materiæ producit compositum, sive utriusque coexistentiam quæ antea non habebatur.

Unde ad confirmationem patet responsio; datur enim causatum et productum non quidem absolute et simpliciter, sed secundum quid, id est de novo immutatum et communicatum: non enim ad quamlibet actionem maxime unitivam requiritur quod terminus simpliciter incipiat esse, sed sufficit quod secundum quid et cum addito, sicut Verbum, v. g., per Incarnationem non incipit esse homo, ita terminus quem producit actio unitiva non est quod aliquid sit simpliciter, sed quod sit sub alio, seu ex una parte terminatum ab alio, et ex alia parte terminans aliud, quod non erat ante.

Repones: In solutionibus datis assignatur quidem terminus totalis actionis unitivæ, scilicet Christus, seu compositum ex Verbo et humanitate, sed non formalis, qui non potest esse alius quam ipse modus substantialis medius: ergo.

Resp. neg. ant. Et dico terminum formalem esse ipsum Verbum ut communicatum humanitati, sicut modo dicemus.

Insistes cum eodem: Non datur denominatio nova sine nova forma: atqui Verbum ante Incarnationem non dicebatur unitum, et post illam dicitur unitum: ergo datur nova forma seu unio, non quidem in ipso recepta, cum illius sit incapax, sed recepta in natura humana et ad ipsum terminata.

Resp. conc. totum. Nec enim nos negamus dari unionem quæ antea non erat, sed nexum medium formaliter unientem extrema. Porro ista unio a qua denominatur de novo Verbum unitum, est ipsa actio uniens humanitatem Verbo, et immutatio passiva, et dependentia ex illa actione resultans, nisi velis dicere esse ipsam relationem unionis ex illa unione activa et passiva resultantem.

Aliæ objectiones facile solventur attentis prædictis, maxime in prænotamin. ad sol. obj.

Corollaria.

Ex dictis colliges 1° terminum totalem actionis incarnativæ seu unitivæ Verbi cum humanitate esse ipsum Christum; quia terminus totalis actionis unitivæ duorum extremorum est compositum resultans ex illis, ut patet in generatione hominis: atqui Christus est compositum resultans ex unione activa Verbi et humanitatis: ergo.

Terminum vero quo formalem actionis uni-

tivæ esse ipsam Verbi personalitatem ut terminantem humanitatem; materialem ipsam humanitatem ut terminatam a Verbo. Quia in omni actione unitiva id habet rationem termini formalis quod habet rationem actus et perfectivi; id vero est terminus materialis quod habet rationem materiæ et perfectibilis: atqui in præfata actione unitiva ipsa Verbi personalitas seu subsistentia ut terminans humanitatem habet rationem actus et perfectivi; ipsa vero humanitas rationem perfectibilis: ergo.

Nec refert quod Verbum dicatur sustentans humanitatem, non est enim sustentans passive per modum subjecti recipientis, sed active per modum actus complentis et perficientis.

Unde sequitur quod, etsi daretur modus substantialis medius de quo supra, non esset tamen terminus formalis Incarnationis, ut falso contendunt ejus patroni, sicut nec unio animæ cum corpore est formalis terminus generationis, sed ipsa anima ut corpori communicata.

Colliges 2° actionem unitivam humanitatis cum Verbo, creationem animæ et productionem humanitatis, licet eodem temporis instanti fuerint, esse tamen tres actiones realiter distinctas; non quidem active ex parte Dei, qui omnia per unam et eandem actionem a se indistinctam operatur, sed passive ex parte termini; quia distinctio realis et specifica actionum desumitur ex distinctione specifica terminorum: atqui illarum actionum termini sunt distincti formaliter et specificè: ergo. Probat. min.: terminus formalis creationis animæ est ipsa anima, terminus formalis productionis humanitatis est ipsa humanitas, terminus formalis assumptionis seu actionis unitivæ est Verbi personalitas ut communicata humanitati, ut dictum est: ergo.

Nec refert quod S. Leo et quidam alii videantur asserere oppositum; quia nihil aliud intendunt quam quod illæ actiones fuerint simul tempore.

Dices 1°: Creari et produci est accipere esse: atqui anima et humanitas Christi acceperunt esse per assumptionem seu unionem; non enim habent aliud esse quam divinum: ergo.

Resp. dist. maj.: creari et produci est accipere esse sive formaliter, sive concomitanter, conc.; semper formaliter, neg. Explicatur: creatio sicut et productio habet duplicem terminum, unum primum qui est essentia, alium secundarium qui est existentia. Licet ergo creatio seu productio, quando est com-

pleta et non impedita, utrumque terminum attingat, si tamen impediatur et remaneat incompleta accipiens complementum ab alio, non est necesse quod formaliter seipsa attingat existentiam quæ est tantum terminus secundarius, ut dixi, sed sufficit quod formaliter attingat terminum primum scilicet essentiam; secundario per aliam actionem simultaneam producto, sicut fit in præsentī casu.

Dices 2°: Ex assertionē nostra sequitur quod prius natura sit producta humanitas quam unita Verbo; sed hoc non potest dici: ergo. Probat. min.: quia alias B. Virgo non esset proprie Mater Dei, siquidem ejus conceptio seu generatio ad solam humanitatem complete terminaretur prius natura quam uniretur Verbo. Sicut, v. g., si ignis produceret calorem et aliud agens illum uniret subjecto, diceretur quidem ignis producere calorem, sed non facere calidum.

Resp. neg. min. Ad probat., dico ea non obstante B. Virginem esse proprie Matrem Dei: tum quia secundum S. Th, infra q. 32. art. 4, mulier non dicitur generare hominem quia elicit actionem generativam, sed quia ministrat materiam, quod et fecit B. Virgo respectu Christi; tum etiam quia, dato secundum medicos mulierem etiam active concurrere ad generationem, non requiritur ad hoc ut B. Virgo sit Mater Dei, quod ejus actio uniret humanitatem Verbo, sed sufficit quod in eo instanti, in quo humanitatem concepit, ipsa humanitas assumpta fuerit ad personalitatem Verbi; quia tunc suppositum Verbi censetur ultimate complere et terminare actionem generativam B. Virginis cum præstet personalitas Verbi, seclusis imperfectionibus, quod præstitisset subsistentia propria si resul-tasset.

Ad exemplum de igne, dico quod si actio ignis esset de se unitiva caloris cum subjecto aliquo, licet virtute divina aliud substitueretur, talis ignis nihilominus diceretur facere calidum: unde cum generatio B. Virginis sit de se unitiva humanitatis supposito creato, licet virtute divina substitutum sit suppositum increatum, potest tamen dici genuisse Christum seu Deum et hominem simul.

ARTICULUS IV.

UTRUM UNIO HUMANITATIS ET DIVINITATIS SIT SUBSTANTIALIS EAQUE OMNIUM MAXIMA?

Sanctus Thomas respondet ¹ hanc unionem

¹ In. 3. d. 6. q. 2. a. 6. o.

non esse accidentalem, sic ut ex pluribus entibus completis proprio esse gaudentibus resultaret unum per accidens, ut volebat Nestorius; neque essentialem, sic ut ex pluribus resultaret unica essentia seu natura, ut volebat Eutyches; sed esse substantialem, sumpta substantia non pro essentia, ut aliquando sumitur, sed pro subsistentia et hypostasi. Hæc omnia constant ex prædictis. Sed utrum aliquo sensu non possit dici ista unio accidentalis, saltem prædicabiliter et logice, ut existimavit Durand?

Dico 1°: Unio naturæ humanæ cum Verbo nullatenus est accidentalis, sed absolute substantialis.

Prob.: unio rerum substantialium ad componendam unam personam, neque est accidentalis prædicamentaliter seu physice, neque prædicabiliter seu logice; atqui talis est præfata unio: ergo. Patet min. Prob. maj. pro prima parte: non est accidentalis prædicamentaliter, quia et res unitæ et id in quo uniuntur et ipsum compositum, omnia hæc, inquam, sunt substantiæ ut patet: ergo. Prob. maj. pro secunda parte: licet humanitas adveniat Verbo ut enti completo, et sit extra illius essentiam, quia tamen trahitur ad communionem ejusdem esse substantialis, non potest dici accidens logicum respectu illius nec prædicari de eo accidentaliter, ut dicit D. Th. ad 2. Sic v. g. licet corpus sit extra essentiam animæ et ipsi ut præexistenti reuniatur, quia tamen ad ejus esse trahitur, non unietur illi accidentaliter, sed substantialiter: ergo.

Confirm.: quando unio est accidentalis, vel per modum accidentis, id quod unitur etsi sit substantia, non prædicatur per modum substantiæ et in quid, sed per modum accidentis et in quale: sic v. g. homo non dicitur vestis, sed vestitus; non dicitur albedo, sed albus: atqui humanitas prædicatur de Verbo per modum substantiæ et in quid, dicitur enim Deus est homo et Christus est homo, sicut dicitur Petrus est homo; homo enim ut docet D. Th. q. 16. art. 6, prædicatur univoce de Christo et aliis hominibus: ergo.

Dices: Accidens logicum definitur quod potest adesse vel abesse sine subjecti corruptione: atqui humanitas potest adesse vel abesse a Verbo sine subjecti corruptione: ergo.

Resp. ant. intelligendum esse quando id quod unitur adfert suum proprium esse, nec trahitur ad idem esse substantiale cum eo cui unitur, ut v. g. albedo respectu parietis: secus vero si trahatur ad idem esse: sic v. g.

corpus potest adesse et abesse ab anima sine animæ corruptione per solam corporis destructionem, et tamen non unitur animæ accidentaliter, quia trahitur ad esse illius.

Adde quod ut aliquid non sit accidens, sufficiat quod abesse non possit absque corruptione suppositi, si suppositum sit capax corruptionis vel denominationis substantialis: sic corpus non potest abesse ab anima absque corruptione humani suppositi; similiter humanitas non potest abesse a Verbo, nisi Verbum desinat esse persona hominis, ipseque Christus ut compositum destruat.

Cæterum, si Durand tantum voluerit humanitatem non esse de essentia Verbi, et hoc sensu dixerit unionem esse accidentalem, sensus retinendus est, sed modus loquendi ablegandus, ne videamur convenire cum hæreticis.

Dico 2°: Unio hypostatica, si consideretur ex parte eorum quæ conjunguntur, non est maxima; si vero consideretur ex parte ejus in quo conjunguntur, est inter creatas uniones maxima¹.

Prob. prima pars². Illa unio censetur, minor ex parte extremorum, cujus extrema magis distant: atqui extrema quæ conjunguntur in hac unione infinite distant: ergo.

Prob. secunda pars³. Tanto major est unio, quanto medium, in quo extrema conjunguntur, est magis unum et simplex, minusque ab extremis unitis differt: atqui medium in hac unione, nempe persona Verbi est quid simplicissimum et maxime unum atque cum uno extremo, nempe natura divina, realiter idem et unum, cum altero vero, scilicet humanitate, intime et substantialiter unitum, ita ut ei tribuat suum esse, suam unitatem et subsistentiam: ergo. Unde dixit S. Bernard. lib. 5 de Consid. cap. 8: « Inter omnia quæ recte unum dicuntur, arcem tenet unitas Trinitatis, qua tres Personæ una substantia sunt, secundo loco illa præcellit quæ e converso tres substantiæ una in Christo persona sunt ».

Dices: Illa unio est major in ratione unionis ex qua fit aliquid magis unum: atqui ex unione materiæ et formæ fit aliquid magis unum: ergo. Patet min., quia ex unione materiæ et formæ fit aliquid unum in natura seu essentia et in supposito: ex unione autem hypostatica fit unum tantum in supposito: ergo.

Resp. neg. min.⁴. Ad probat., dist. consequ.:

¹ In 3. d. 6. q. 2. a. 9. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. ad 3.

ergo ex unione materiæ et formæ fit magis unum extensive, quia scilicet resultat duplex unitas naturæ et personæ, conc. consequ.; fit magis unum intensive, neg. consequ. Unitas enim divinæ Personæ est major quam sit unitas et personæ et naturæ in nobis; in quantum scilicet anima et corpus uniuntur cum imperfectione partium, et in unionem creatam morte solubilem: in unione autem hypostatica uniuntur naturæ in unitatem divinam simplicissimam et incorruptibilem.

ARTICULUS V.

VARIÆ DIFFICULTATES EXPENDUNTUR EX CÆTERIS
ARTICULIS D. THOMÆ.

Quæritur 1° utrum unio Verbi Incarnati sit idem quod assumptio?

Resp. 1° unionem sumptam pro relatione certo distinguere ab assumptione, quippe quæ est actio ¹.

Resp. 2° unionem sumptam pro actione uniente etiam differre ab assumptione ²; quia unio importat tantum conjunctionem extremorum, assumptio importat in assumente habitudinem termini ad quem; assumptio enim idem est ac ad se sumptio: unde omnis assumptio est quidem unio, sed non e contra: sic Pater et Spiritus sanctus dicuntur unire, non tamen assumere.

Insuper unio importat relationem æquiparantiæ, et utrumque extremum æqualiter denominat ³: sicut enim dicitur de humanitate quod sit unita, ita et de Divinitate: secus autem assumptio quæ cum sit actio assumentis, unum extremum nempe agens, denominat assumens, aliud nempe passum, denominat assumptum.

Quæritur 2° utrum in Christo ejus anima sit corpori unita?

Responsio affirmativa est de fide ⁴ contra quosdam, qui volentes vitare hæresim Nestorii, dicebant carnem et animam in Christo non fuisse inter se unitas tanquam partes, quia ex tali unione existimabant necessario resultare personam creatam.

Prob. autem responsio; quia fide certum est 1° Christi corpus esse animatum, ut canit Ecclesia in festo Circumcisionis: « Animatum corpus sumens »: non potest autem dici corpus animatum nisi ipsi uniatur anima. 2° Fide certum est Christum esse ejusdem speciei

cum aliis hominibus ¹; ad rationem autem humanæ speciei pertinet unio animæ et corporis. 3° Fide certum est Christum esse conceptum et natum hominem; terminus autem conceptionis et generationis humanæ est compositum ex corpore et anima: ergo.

Quæritur 3° utrum unio hypostatica facta sit per gratiam?

Resp. ²: Si gratia intelligatur donum aliquod habituale animæ vel humanitati inhærens, quo mediante facta sit Incarnatio, sic non est facta per gratiam, ut patet ex dictis.

Si autem gratia intelligatur vel gratuita Dei voluntas, vel donum Dei gratuitum, primo sensu Incarnatio facta est per gratiam tanquam per causam efficientem; secundo sensu est maxima gratia, utpote nullis præcedentibus meritis concessa ³, ut dicemus infra.

Quæritur 4° utrum gratia unionis sit homini Christo naturalis?

Resp. ⁴ gratiam unionis, sive intelligatur ipsa unio substantialis, sive gratia habitualis, non esse naturalem hoc sensu quod sit causata ex principiis naturæ: posse tamen dici naturalem aliò duplici sensu: primo, quatenus humanitati fuit collata ab initio conceptionis cum ipsa natura, secundo, quia est causata a natura divina quæ est natura Christi. Simpliciter tamen tam gratia unionis quam gratia habitualis sunt quid supernaturale.

Quod tradit S. Doctor art. 41 *de Causa meritoria Incarnationis*, discutiemus dissert. sequenti.

DIGRESSIO I HISTORICA.

DE NESTORIANISMO.

(Ad dissert. præcedentem.)

Ventilatis iis quæ spectant difficultates scholasticas circa essentiam unionis hypostaticæ contra duplicem hæresim Nestorii et Eutychetis, nunc præcipua utriusque sectæ facta discutienda veniunt: et primo de Nestorianismo. Unde

SECTIO I.

Synopsis historica Nestorianismi.

Nestorius, Germanicia Syriæ oppidulo oriundus, monasticam vitam in cœnobio S. Euprepî prope Antiochiam professus est cum Joanne, postea episcopo Antiocheno, et Theo-

¹ In 3. d. 6. q. 2. a. 2. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. a. 5. o.

¹ In 3. d. 6. q. 2. a. 5. o. — ² Ibid. a. 10. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. a. 12. o.

dorete. Mortuo Sisinnio, episcopo Constantinopolitano, et hujus urbis populo circa electionem futuri episcopi in varias partes diviso, aliis Proclum, aliis Philippum volentibus, Theodosius imperator Nestorium tunc Antiochenæ Ecclesiæ presbyterum ad sedem Constantinopolitanam vocavit, virum eloquentiæ et doctrinæ fama celebrem, qui aliunde speciem sanctitatis affectabat : præceptorem habuit Theodorum Mopsuestenum a quo hæreseos suæ virus de Incarnatione hausit. Inauguratus est Constantinopoli anno 427.

Statim post inaugurationem omnibus hæreticis Arianis, Macedonianis, Quarto-decimanis, bellum indixit ut suæ hæresi viam patefaceret. Primus ejus nævus est quod faveret Pelagianis in quorum gratiam scripserat ad Cœlestinum Pontificem Romanum, ut patet ex hujus Pontificis responso.

Ipsa suæ ordinationis anno primo suam hæresim disseminare cœpit, unionem duplicis naturæ in Christo non esse hypostaticam seu in persona dixit, sed accidentalem tantum seu moralem, scilicet : 1° secundum inhabitationem ; 2° per conformitatem affectuum ; 3° secundum operationem ; 4° secundum dignitatem honoris. Ex quo sequebatur 1° Verbum non esse proprie incarnatum ; 2° duas esse personas in Christo ; 3° B. M. Virginem non esse matrem Dei sed hominis ; 4° non posse dici Deum esse natum, passum, etc., nec Deum esse hominem, et hominem esse Deum, ut paulo latius explicui initio præcedentis dissertationis.

Hunc hæresiarcham scriptis insectati sunt S. Proclus, episcopus Cyzicenus, Marius Mercator, Joannes Cassianus, sed maxime S. Cyrillus patriarcha Alexandrinus, qui et Cœlestinum I summum Pontificem hac de re monuit ; hunc autem litteris etiam convenerat Nestorius.

Cœlestinus igitur acceptis tum Nestorii, tum Cyrilli litteris, coegit Romæ synodum anno 430 ex episcopis qui tunc in urbe vel in vicinia erant, in qua synodo lata est sententia excommunicationis in Nestorium, nisi intra decimum a denuntiatione diem errores suos *aperta et scripta confessione* damnaret. Insuper summus Pontifex litteris datis mandavit Cyrillo, ut in causa Nestorii Sedis Apostolicæ vice fungeretur ad sententiam contra eum latam executioni mandandam, et ad providendum Ecclesiæ Constantinop. : dedit etiam litteras Nestorio ut in saniolem mentem rediret, et aliis præcipuarum sedium episcopis.

Cyrillus his acceptis litteris synodum habuit Alexandriæ ex universa diœcesi Ægypti eodem anno 430, 3 novembris : ex qua per legatos synodica missa est ad Nestorium, ut mandatis Cœlestini obtemperaret ; huic autem synodicæ subjuncti sunt duodecim anathematismi a Cyrillo editi.

His morem non gessit Nestorius, quin imo duodecim anathematismos blasphemos duodecim anathematismis Cyrilli opposuit, Joannem Antiochenum et Syriæ episcopos contra capitula Cyrilli commovit, tanquam Apollinaris errore conspurcata, atque Theodosium imperatorem in suas etiam partes inclinavit.

Itaque œcumenicam synodum Ephesi in Asia minore indixit imperator, missis hac de re litteris ad Cœlestinum Romanum Pontificem, et ad alios majorum sedium antistites, vocatisque ex universis diœcesibus episcopis.

De concilio Ephesino in causa Nestorii.

Celebratur S. synodus anno 431 cui initio præfuit solus Cyrillus tum jure suæ sedis a Romana secundæ, tum ut Sedis Apostolicæ legatus ad executionem sententiæ in Nestorium latæ, donec Arcadius et Projectus episcopi, et Philippus presbyter, a Cœlestino legati adventassent.

Venit etiam Ephesum Nestorius cum decem episcopis sibi addictis ; Candidianum comitem ad concilium misit imperator ut ordinem servari curaret. Huc etiam appulit Irenæus comes ut Nestorium sibi amicum comitaretur et foveret.

Moras ex industria trahente Joanne Antiocheno Nestorii amico, et ipso per legatos annuente, incepta est synodus vigesima secunda junii.

Decima julii post actionem primam pervenerunt Ephesum, et excepti sunt a concilio prædicti legati summi Pontificis qui cum Cyrillo ipsi concilio præfuerunt.

Damnationi et exauctorationi Nestorii tanquam novi Judæ in prima actione decretis, subscripserunt legati Pontificis in tertia actione.

Joannes Antiochenus statim ab incepta synodo Ephesum appulsus, in conciliabulo intra proprias ædes congregato, depositionis sententiam adversus S. Cyrillum et Memnonem Ephesiorum episcopum dixit, quasi ille Apollinaris et Eunomii hæreses in suis capitulis docuisset, iste cuncta per violentiam in civitate gereret : et etiam excommunicationis

in alios Patres, nisi intra constitutam diem Cyrillo et Memnone relictis ad suas partes transirent.

Decima sexta julii actio quarta habita est, in qua Cyrillus et Memnon conquesti sunt adversus Joannem Antiochenum pro sententia in ipsos ab ipso et congregabilibus lata. Semel et iterum citatus Joannes per tres episcopos a synodo missos qui a militibus ejus ædes vallantibus indignissime accepti sunt : quod cum ad synodum retulissent, Patres decreta a Joanne et ejus symmistis contra Cyrillum et Memnonem irrita pronuntiarunt.

Die sequenti celebratur actio quinta in qua citato tertio per tres episcopos Joanne Antiocheno, fertur in eum sententia excommunicationis, necnon in episcopos eum eo in schismatica synodo collectos Ecclesiam turbantes.

Utriusque variæ ac contrariæ gestorum relationes missæ sunt ad Imperatorem, clerum, populumque regiæ urbis. Princeps malis artibus Candidiani comitis in sanctam synodum præoccupatus misit Ephesum Joannem sacrarum legationum comitem, qui sepositis Cyrillo, Memnone et Nestorio, omnibus autem aliis in unam synodum congregatis, res pacifice ageret : quo valde commota sancta synodus imperatori querelam detulit : simul libellum supplicem eidem imperatori pro sancta synodo porrexit regiæ urbis clerus, quibus tandem effectum est ut jussu imperatoris convocatis Chalcedonem septem ex utraque parte legatis, et ipsis sæpius auditis, sententiæ contra Nestorium latæ annuit imperator, Maximiano presbytero in locum Nestorii sedi Constantinopolitanæ suffecto.

De pace inter S. Cyrillum et Joannem Antiochenum.

Anno 432, Sixto summo Pontifice, Theodosius tentavit concordiam inter S. Cyrillum et Joannem Antiochenum : quibusdam interlocutionibus præmissis per Paulum Emisenum ad S. Cyrillum Alexandrinum a Joanne Antiocheno missum, pacem tandem inierunt sub his conditionibus : prima, ut Joannes Antiochenus anathema diceret Nestorio ; secunda, ut ejus depositioni assentiretur ; tertia, ut ordinationem Maximiani approbaret, quibus subscripsit Joannes, fideique confessioni a S. Cyrillo missæ.

Hic observandum est S. Cyrillum, ex œconomia et studio pacis restituendæ, siluisse de suis capitulis : unde Orientales occasionem susceperunt dictitandi ipsum ea retractasse.

Aliud notandum, Orientales noluisse admittere communicationem idiomatum, v. g. Deum natum, mortuum, etc., sed istud apud theologos ut problema reliquisse.

Ex inita pace subierunt invidiam aliquorum Cyrillus et Joannes Antiochenus, Theoretus et alii pauci vitio Joannem donabant, quod non exegisset condemnationem a Cyrillo suorum capitulorum. Alii Cyrillum nimiae œconomiae, ignaviae et levitatis insimulabant.

Ecclesiarum pace composita, Theodosius imperator lege lata publicam infamiæ notam Nestorianis inussit, edicens ut *simoniani*, non *christiniani* vocarentur, et libros Nestorii flammis addixit, eumque e monasterio Eupreprii turbare non desinentem, hortante Joanne Antiocheno in exilium in Oasim deportari jussit, ubi exesa vermibus lingua quæ in Christum et Deiparam tam horrendas blasphemias evomuerat, ex hac vita migravit.

SECTIO II.

Utrum Nestorius purus hæreseos jure asseri possit ?

Albertinus calvinista et alii quidam ejusdem sectæ Nestorium equidem ignorantiae, aut inconstantiae et etiam pertinaciæ circa prolationem quorumdam verborum accusant, at ab errore immunem fuisse contendunt : contra quos

Dico : Nestorius vere fuit hæreticus.

Probatur 1° auctoritate œcumenicæ synodi Ephesinæ quæ sic loquitur act. 4 : « Deprehendentes partim ex litteris commentariisque ipsius (Nestorii), partim e sermonibus quos nuperrime in hac Ephesiorum metropoli habuit, quique testimoniis comperti sunt, illum impie sentire ac prædicare : coacti per sacros canones et epistolam sanctissimi Patris nostri, et comministri Cœlestini Romanæ Ecclesiæ episcopi lacrymis subinde perfusi, ad lugubrem hanc contra eum sententiam necessario venimus. Igitur Dominus noster JESUS-CHRISTUS, quem suis ille blasphemis vocibus impetivit, per sanctissimam hanc synodum eundem Nestorium episcopali dignitate privatum, et ab universo sanctorum consortio alienum esse definit ». Hanc sententiam S. synodus ad Nestorium transmisit cum hac inscriptione. « Sancta synodus..... novo JUDÆ : agnosce te propter impias prædicationes tuas et adversum canones contumaciam, vigesimo secundo die mensis junii præsentis, juxta ecclesia-

sticarum sanctionum decreta a S. synodo depositum, atque ob omni ecclesiastico gradu alienum esse ».

Idem jam definitum et decretum fuerat in synodo Romana sub Cœlestino anno 430, et in synodo Ægyptiaca sub Cyrillo, ut vidimus in Synopsi historiæ.

Prob. 2° testimonio veterum : S. Cyrilli in anathematismis contra ipsum Nestorium et in epistola ad Cœlestinum Romanum Pontificem, S. Leonis epist. 97 ad *Leonem Augustum* : Theodoretii lib. 4 *Hæretic. Fab.* c. 12; Vincentii Lirin. in *Commonit.* 1 cap. 17, Cassiani lib. 5 de *Incarnat.* cap. 1; Liberati in *Breviario causæ Nestorianæ* cap. 4; Facundi Herm. lib. 1, et aliorum qui Nestorium ut hæreticum impugnarunt. Item imperatores, clerus, populusque Constantinopolitanus, ac tandem universus orbis hunc ut hæresiarcham, et Christi atque Deiparæ hostem abominati sunt. Summæ ergo impudentiæ est hunc hominem tot testimoniis probatum hæreticum, velle ab hæresi absolvere.

Prob. 3° ex ipsis ejusdem Nestorii scriptis. Docuit hominem in utero Virginis formatum, alium esse ab unigenito Dei Filio, et Incarnationem esse meram habitationem Dei Verbi velut in templo suo, adeoque duas in Christo personas. Item Beatissimam Virginem Deiparam diserte negavit.

Sic in anathematismo primo contra Cyrillum : « Si quis eum, qui est Emmanuel, Deum verum esse dixerit, et non potius nobiscum Deum, hoc est inhabitasse eam, quæ secundum nos est, naturam, per id quod unitus est nostræ, quam de Maria Virgine suscepit : Matrem etiam Dei Verbi et non potius ejus qui Emmanuel est nuncupaverit, etc., anathema sit ». Fere idem, in aliis anathematismis.

Sermone tertio : « Verbum ergo Deus non est natus ex Maria, sed in illo, qui ex ea natus est, mansit. »

Sermone septimo : « Non per se ipsum Deus est quod in utero figuratum est ».

In libro ejus prolato actione 1 concil. Ephes. quaternione 21 : « Hic est qui triduo mortuus fuit : hunc autem tanquam divinæ Majestatis cooperatorem cum Divinitate adoro ».

Et quaternione 16 : « Propter gestantem, gestatum veneror : propter latentem adoro apparentem ».

Sermone primo : « Matrem habet Deus? Ergo excusabilis gentilitas matres diis subintroducens..... Non, vir optime, Maria peperit Deum ».

Legatur insuper ipsius epistola ad *Cyrillum* quæ extat 1. p. concil. Ephes. cap. 9, et ad *Cælestinum* ibidem cap. 16. et 17.

Prob. 4° ex symbolo Nestoriano quod Charisius presbyter obtulit Patribus Ephesinis, et refertur actione 6 : « Confitemur (inquiunt Nestoriani), Verbum hominem secundum naturam perfectum ex humana carne et anima rationali consistentem assumpsisse..... quem secundum naturam nostram, nobisque similem hominem existentem, Spiritus sancti virtute in utero Virginis formatum..... inexplicabili quodam modo sibi conjunxit ». Audis hominem existentem, consequenter personatum sibi conjunxisse : ergo duplex est persona hominis et Dei, nec unio facta est in persona, sed duæ personæ sunt moraliter et accidentaliter conjunctæ.

Solvuntur objectiones.

Obj. contra primam probationem desumptam ex auctoritate concilii Ephesini : Hoc concilium, maxime tunc cum Nestorium condemnavit, non erat œcumenicum : ergo. Prob. ant. : 1° tunc nondum advenerant legati summi Pontificis; 2° Joannes Antiochenus cum suis episcopis Orientalibus aberat, aberat et ipse Nestorius episcopus Constantinopolitanus, pluresque contestati fuerant se habituros ut irritum quidquid absentibus Orientalibus adversus Nestorium decerneretur a synodo; 3° Cyrillus qui huic synodo præerat, graves inimicitias gerebat adversus Nestorium; erat turbarum auctor, teste Theodosio imperatore : sententiam suam contra Nestorium jam dixerat in privata synodo Alexandrina : erat Ephesi simul judex, accusator et testis : tandem suam culpam agnovit cum petiit absolvi ab excommunicatione quam Joannes Antiochenus cum suis in eum tulerat.

Resp. 1° dato ant., neg. conseq. Esto enim synodum Ephesinam tunc non fuisse œcumenicam, inde equidem aliquo usque minuitur vis probationis nostræ, at non omnino elevatur; validum enim est argumentum hunc esse hæreticum quem ducenti episcopi conciliariter congregati ut talem damnarunt, maxime si addas ut talem fuisse prædamnatum a synodo Romana et Alexandrina. Sed

Resp. 2° neg. absolute ant. Ad primam probationem, resp. ante adventum legatorum S. Cyrillum, cui summus Pontifex vices suas commiserat in causa Nestorii, ut jam dixi et

dicam infra, hujus nomine concilio præfuisse. Aliunde legati ratam habuerunt actione tertia Nestorii condemnationem actione prima decretam.

Ad secundam, Joannes Antiochenus ex industria moras trahebat ut Nestorio faveret, annuit tamen ut ipso absente inchoaretur concilium; Ephesum vero appulsus, pluries fuit interpellatus ut relicto conciliabulo quod intra proprias aedes agebat, synodo adesset. Item Nestorius ter citatus, comparere recusavit. Inter episcopos autem quos secum Joannes adduxerat, juxta relationem synodi, « alii erant extorres, otiosi Ecclesiisque carentes : alii ante multos annos ob graves culpas a suis metropolitanis depositi : cum ipsis etiam Pelagiani et Cœlestiani, etc.

Ad tertiam, Cyrillus ante lapsum Nestorii, erat illi amicus : post ejus lapsum, inimicus fuit erroris non personæ. Theodosius hæc dixit de Cyrillo, falsa amicorum Nestorii relatione deceptus ; at postea veritate comperta Cyrillum habuit ut strenuum fidei defensorem. Nihil obstat judicem pluries super eadem rem ferre judicium : id quotidiana experientia constat. Falsum est Cyrillum fuisse accusatorem et testem contra Nestorium, accusatores et testes erant ipsius Nestorii scripta et clamores cleri et universæ plebis Constantinopolitanæ.

Ad quartam, quamvis sententia excommunicationis, a Joanne Antiocheno in S. Cyrillum lata, esset notorie nulla, idque probe sciret S. Cyrillus, attamen ex œconomia et ne aliquid scrupuli remaneret in animis simplicium, petiit ab illa absolvi.

Obj. 2° : Nestorius agnovit 1° Christum non esse hominem solum, serm. 12 ; 2° non esse duos Filios, aut Dominos, aut Christos, serm. 11 ; 3° naturas duas in unam Verbi hypostasim convenisse, epist. 2 ad Cœlest. ; 4° B. Mariam Virginem recte dici posse Deiparam, serm. 6. Ergo ab hæresi immunis est.

Resp. dist. ant. : hæc omnia agnovit Nestorius sincere et sensu catholico neg. ant. ; verbotenus et sensu hæretico, conc. ant.

Quoad primum, agnovit Christum non esse hominem solum, non hoc sensu quod Deus, sed quia homo nunquam extitit sine Verbo ipsi in ipso conspectu copulatus nexu morali tantum, ut habitatum habitanti : unde fiebat ut esset homo Dei et Deus hominis, non Deus homo, nec homo Deus. Id patet anathematismo 5 S. Cyrilli : « Simulant, inquit, se Incarnationis vocem admittere, verum incarna-

tum esse revera Dei Verbum non putant ; hoc est hominem esse factum nostri similem. Verum asserunt sic tanquam in uno quopiam homine ex sanctorum numero, de Maria Virgine natum, habitasse unigenitum Verbum ».

Ad secundum, similiter dixit non duos sed unum Christum, unum Dominum, non hypostasi sed mera conjunctione morali.

Ad tertium, sic etiam dicebat unam hypostasim, seu unam personam unitate morali non naturali, sumens nomen personæ, est vox juris, qua ratione v. g. conjuges dicuntur una persona. Hinc quinta synodus œcumenica anathemate 4 demonstrat ex Nestorii sententia unionem naturarum duarum esse tantum, « secundum gratiam, vel secundum operationem, vel secundum dignitatem, vel secundum æqualitatem honoris, vel secundum auctoritatem, aut relationem, aut effectum, aut virtutem » : additque : « Nestorianos Deum Verbum Filium et Christum vocantes, et hominem separatim Christum et Filium nominantes, et duas personas evidenter dividentes ; per solam nominationem et honorem et dignitatem et adorationem, unam personam et unum Filium et unum Christum confingere ».

Ad quartum, dixit seu permisit B. Virginem dici *Deiparam*, non quod Deum genuisset, sed hominem unitum Deo et Verbi Dei templum. Patet ex ejus epist. 1 ad Cœlestinum, ubi dicit : « Ferri potest hoc nomen θεότοκον..... propter inseparabile templum Dei Verbi ex ipsa ; non quia ipsa sit Mater Dei Verbi : nemo enim antiquiorem se parit ».

Inst. : Joannes Antiochenus, Theodoretus, Acacius Beroensis, quibus apprime notus erat Nestorius, testantur ipse hæretice non sensisse, sed tantum elapsum esse in voces quæ emendatione indigerent : additque Acasius multos Constantinopolim venientes, asseruisse nihil a Nestorio dictum quod in sensu Nicænæ et Apostolicæ doctrinæ containeret contrarium : ergo.

Resp. laudatos auctores, singulari amicitiae vinculo junctos Nestorio, in benigniorem partem ejus verba accepisse, maxime initio, cum non esset constans adhuc de ejus errore omnium opinio ; quem tamen postea agnoverunt, maxime Joannes Antiochenus post initam pacem cum Cyrillo. Et Theodoretus qui in concilio Chalcedonensi Nestorio dixit anathema, et ipsum hæreseos probavit auctorem lib. 4 *Hæretic. Fab.*

Repones testimonium Socratis lib. 7 *Hist. Eccl.*, cap. 32. ita scribentis : « Dum ejus (Nestorii) libros lustrō, hominem imperitum reperio..... Nec tamen mihi videtur imitari Paulum Samosatenum, aut Photinum, et Dominum omnino simplicem dicere hominem, sed solam Deiparæ vocem tanquam larvam reformidare » : ergo.

Resp. : Dato quod Nestorius a Photino et Paulo Samosat. in aliquibus dissenserit, asse-
rebat enim hominem unitum esse Verbo per se hypostatico et Patri consubstantiali, Verbumque Deum fuisse personam ante Mariam subsistentem, quæ duo negabant Photinus et Paulus : cum his tamen conveniebat in hoc quod Chistum vere esse Deum, Beatamque Virginem esse Dei Matrem negaret. Insuper vix est audiendus Socrates cum theologum agit, quippe qui ex auiā scriptor est, nec tanta ejus auctoritas, ut tot antiquitatis monumentis anteponi debeat.

SECTIO III.

*De convocatione et præsidentia concilii Ephesini.
Quis illud convocavit? Quis illi præsuit?*

Dico 1° : Concilium Ephesinum convocatum fuit auctoritate Cœlestini I Romani Pontificis.

Ad approbationem suppono quod probavi in tract. *de Trinit.* digress. 1 ad dissert. præem. sect. 1 conclu. 1. prob. 3, solum Romanum Pontificem jus habere convocandi generalia concilia, sicut solus rex jus habet convocandi comitia generalia regni. Qualis enim est rex in regno quoad temporalia, talis est summus Pontifex in Ecclesia quoad spiritualia. Hoc supposito,

Prob. conclusio. Concilium Ephesi convocatum fuit ex consensu Cœlestini : ergo ex ejus auctoritate. Patet consequ., quia licet absolute loquendo idem non sit auctoritas et consensus, attamen respectu personæ ad quam spectat auctoritas convocandi concilium, idem est præbere consensum ad concilii indictionem, ac illud per alium indicere ; penes autem Romanum Pontificem est, ut supposuimus, auctoritas convocandi concilia. Ant. etiam patet, tum ex epistola exhortatoria quam Cœlestinus scripsit ad concilium, tum ex legatis quos ad illud direxit, tum quia monitus a Theodosio de mente concilii convocandi ipsi annuit, tum quia S. Cyrillus cui Cœlestinus vices suas commiserat pro executione senten-

tiæ contra Nestorium latæ, hac de causa petiit a Theodosio juniore concilium generale, ut refert Evagrius lib. 1. cap. 3.

Id etiam constat ex variis relationibus istius concilii in quibus dicit se convenisse *secundum canones*; juxta vero canonem antiquum, quem Julius papa in epist. *ad Episcopos Antiochenæ provinciæ*, Apostolicum dicit, quemque Alexandrina synodus in epistola *ad Felicem*, a Nicæno I renovatum esse testatur, « statuitur præter sententiam Romanis Pontificis non posse concilia celebrari ».

Dicere vero cum Natali Alexandro concilium hoc congregatum fuisse *secundum canones*, quia secundum Ecclesiæ morem congregatum fuit, in quantum priora concilia, nempe Nicænum a Constantino, Constantinopolitanum primum a Theodosio seniore convocata fuerint, falsa est responsio ex falso supposito; probavimus enim in tract. *de Trinit.* loco citato, concilium Nicænum non fuisse convocatum a Constantino, nisi ex assensu et auctoritate S. Sylvestri. Quantum ad Constantinopolitanum primum, non fuit œcumenicum, nisi ex post facto. Vide ibid. digress. 4. Et dato hoc supposito, non potest dici factum secundum canones Ecclesiæ, quod esset factum directe contra jus et canones illius.

Multa congerit idem Natalis Alexandre, tum ex ipso concilio, tum ex ipso Cœlestino et aliis, ut probet Theodosium juniorem convocasse concilium, jussisse congregari episcopos, etc. Hæc non inficiamur, sed nobis et conclusioni nostræ sufficit id a Theodosio factum fuisse annuente et consentiente Cœlestino.

Dico 2° Concilio Ephesino sub ejus initium præfuit S. Cyrillus Alexand. nomine Cœlestini Pontificis. Post actionem vero primam præfuerunt legati Cœlestini, Arcadius et Projectus, episcopi, et Philippus presbyter.

Prob. prima pars ex ipso concilio actione prima, quæ ibidem dicitur habita « confidentibus in sanctissima Ecclesia, quæ appellatur Maria, religiosissimis et sanctissimis episcopis S. Cyrillo Alexandriæ, qui et Cœlestini quoque sanctissimi Romanæ ecclesiæ locum obtinebat, et Juvenali Jerosolymorum », etc.

Ex Menna Constantinopolitano episcopo in professione fidei quæ inserta est in constituto Vigili papæ; ibi enim de synodo Ephesina loquens, sit ait : « In qua in legatis suis atque vicariis, id est beatissimo Cyrillo Alexandrinæ urbis episcopo, Arcadio et Projecto episcopis, et Philippo presbytero, beatissimus Cœlestinus papa senioris Romæ præsedisse ».

Sic etiam Evagrius lib. 1 *Hist.* cap. 4., Liberatus cap. 5. brev. Nicolaus I epist. 9 *ad Michaëlem imperatorem*, et alii.

Confir.: cum Cœlestinus vices suas commisisset S. Cyrillo ad executionem sententiæ contra Nestorium latæ a synodo occidentali, et Nestorii ipsius causa discuteretur in hoc concilio Ephesino, atque ad exitum promovenda foret, vicariam Romanæ Sedis potestatem S. Cyrillus servabat, donec absolute depositus esset Nestorius, ejus hæresis confixa, ipsiusque Ecclesiæ provisum de successore, ut ferebat commissio.

Prob. secunda pars ex epistola Cœlestini summi Pontificis ad ipsam synodum Ephesinam: « Direximus (inquit) pro nostra sollicitudine sanctos fratres et consacerdotes nostros unanimes nobis et probatissimos viros, Arcadium et Projectum episcopos et Philippum presbyterum nostrum, qui iis quæ aguntur intersint, et quæ a nobis antea statuta sunt exequantur ».

Idem constat ex epistola ejusdem Cœlestini *ad Theodosium imperatorem*, et ex alia *ad S. Cyrillum*. Item ex interlocutionibus legatorum act. 3. et ex interlocutione S. Cyrilli *ibidem*

Major difficultas est utrum post legatorum S. Sedis adventum iterum cum ipsis præfuerit S. Cyrillus? Pro quo,

Dico 3°: Probabilius videtur S. Cyrillum, advenientibus legatis, cum illis etiam præfuisse concilio, saltem in iis quæ propriam suam causam non spectabant

Prob. 1° Commissio contra Nestorium ipsi data a Cœlestino nullibi legitur retractata, nec censetur retractata per aliorum legatorum deputationem, ut vult Natalis Alexandre ex regula juris, « posteriorem procuratorem dando, priorem prohiberit », lib. 31 *Si quis § ultimo de Procurat.* Valet enim duntaxat hæc regula in iis in quibus non convenit plures simul procuratores constitui.

Prob. 2° Actio tertia dicitur habita « consistentibus in sanctissima Ecclesia quæ appellatur Maria, piissimis Deoque dilectissimis episcopis S. Cyrillo Alexandrino, qui et Cœlestini quoque sanctissimi Romanæ Ecclesiæ archiepiscopi locum obtinebat, et Arcadio episcopo, Romanæque Sedis legato, et Projecto episcopo, qui et ipse quoque Romanæ Ecclesiæ legatus erat, et Philippo præbytero et legato Juvenale Jerosolymitano », etc.

Nec obstat si dicas cum Natali Alexandro has voces, « qui et Cœlestini locum obtine-

bat », non importare tempus præsens sed præteritum præteritasque sessiones: quia in prima actione in qua præsens et de facto præsidebat S. Cyrillus, eadem voces usurpantur, ut vidimus supra.

3° Quia in relatione concilii missa ad imperatores, Patres vocant S. Cyrillum concilii caput, « ne, inquit, sancta nostra synodus suo destituatur capite. »

Tandem fatetur ipse Natalis Alexandre, contra quem hic agimus, Cœlestinum in epistola *ad S. Cyrillum* data post jam indictam synodum, non leviter innuere prorogationem datæ antea commissionis pro illo sacro consessu.

Dices cum eodem Natali S. Cyrillum actorem egisse in hoc concilio contra Joannem Antiochenum et ejus conciliabulum; atqui non potuit esse præses in sua causa: ergo.

Resp. 1° ex hoc argumento sequi nequidem fuisse judicem S. Cyrillum, quia etiam nemo est judex in sua causa. Unde

Resp. 2° S. Cyrillum pro hac particulari causa non egisse neque præsidem neque judicem: sed inde non probatur non egisse utrumque quoad alia.

Dices 2° cum eodem: S. Cyrillus actione tertia non se connumerat legatis S. Sedis. Resp. id modestiæ ejus tribuendum esse.

SECTIO IV.

De epistolis et anathematismis S. Cyrilli.

Utrum hæc scripta sint erroris pura?

Dico: Hæc S. Cyrilli scripta sunt ab omni labe erroris pura. Est contra Orientales qui illa acriter aliquando impugnarunt ut Apollinaristarum errore conspurcata.

Prob. 1° ex epistolis Cœlestini *ad S. Cyrillum* per Possidonium missis, quibus Pontifex fidem S. Cyrilli commendat his verbis: « Magnus sane hic fidei nostræ triumphus est, quod nimirum et nostra tam valide probaveris, et his opposita per divinarum Scripturarum testimonia tam fortiter expugnaveris ». Extant 1. p. concil. Ephes. cap. 18. Idem in litteris *ad Nestorium* quæ extant 1. p. concil. Ephes. cap. 18: « Alexandrinæ (inquit) Ecclesiæ sacerdotis fidem et probavimus et probamus: et tu admonitus per eum eadem sentias nobiscum ».

2° Concilium Ephesinum in relatione ad imperatores: « Ac principio quidem, inquit, Cyrilli, religiosissimi sanctissimique archiepiscopi, epistolas de fide conscriptas cum hac

expositione contulimus, collatisque dogmatibus ac sententiis consentaneas reperimus, nec ulla re doctrinam ejus a pia illa expositione discrepantem ». Idem significant Patres in relatione ad summum Pontificem.

Similiter capitula seu anathematismos S. Cyrilli, Epiphanius, Ecclesiæ Alexandrinæ archidiaconus, tempore S. Cyrilli, in epist. *ad Maximianum* Constantinopolitanum episcopum, asserit ab Ephesina synodo fuisse approbata. Idem asserit Joannes, Sebastensis episcopus, in synodicis ad Leonem Aug. literis. Idem Liberatus in *Breviario*. Idem Vigilius papa in decreto quo Rusticum et Sebastianum Romanæ Ecclesiæ diaconos exauctoravit.

Quinta synodus Theodoreti scripta quædam tanquam impia damnavit, et Ibæ Edesseni epistolam, quia erant contra S. Cyrillum et duodecim ejus capitula.

Tandem actione prima concilii Chalcedonensis; cum Eusebius, Dorylæi episcopus, porrexisset adversus Eutychetem libellum quo profitebatur se omnibus consentire quæ sapuit et exposuit Beatissimus Cyrillus, exclamavit sancta synodus: « Semper memoria Cyrilli, Cyrillo æterna memoria, si quis retractat anathema sit. Si quis super ista inquit, anathema sit. » Exclamavit Julianus legatus: « Apostolica sedes sic sapit. » Sancta synodus dixit: « Et hæc universalis synodus sic sapit.... Nos sicut Cyrillus credimus; sic credimus; sic credimus; anathema ei qui sic non credit. »

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Joannes Antiochenus cum Orientalibus; Theodoretus, doctor catholicus et a concilio Chalcedonensi susceptus; Ibas Edessenus in epistola ad Marim Persam, quam a synodo Chalcedonensi probatam testantur Facundus Herm. lib. 5 et 6, Liberatus cap. 13. *Brev.*, Gennadius Constantinopolitanus episcopus, vir et orthodoxus et sanctus, ut constat ex fragmentis a Facundo relatis, S. Cyrilli scripta impugnant ut hæretica et Apollinaris errore conspurcata. S. Isidorus Pelusiota lib. 1 epist. 130, sic scribit ad S. Cyrillum: « Multi ex iis qui Ephesi coacti sunt, te traducunt ut tuas inimicitias persequentem et ulciscentem, ac non ea quæ Jesu Christi sunt, orthodoxe quærentem » : ergo.

Resp. Joannis Antiocheni et Orientalium testimonia in hac causa nullius esse ponderis,

utpote qui a concilio Ephesino usque ad initam pacem hostes infensissimi S. Cyrilli fuerint, licet tamen post initam pacem Joannes Antiochenus honorifice S. Cyrillum tractaverit.

Idem de Theodoreto qui licet sub initio S. Cyrilli scripta impugnaverit, postea tamen ipsis usus est in suis contra Apollinarium et Eutychetem *Dialogis*, et in epist. 83 *ad Dioscorum* in qua ait: « Quod vero etiam beatorum Alexandrini et Cyrilli scriptis utamur, atque etiam eorum verbis adversantium audaciam retundamus, libri testantur ». Et in priori libro numerat S. Cyrillum inter eos quos *orbis lumina et fidei duces ac magistros* appellat.

Idem de Iba. De quo insuper nego ejus epistolam fuisse susceptam in concilio Chalcedonensi; nec in hoc Liberato et Facundo acerrimis trium capitulorum defensoribus est credendum. De hoc fusius alibi. Sufficit dicere modo Ibam ipsum, non ejus epistolam, fuisse susceptum a concilio Chalcedonensi, postquam anathema dixit Nestorio, et sua adversus S. Cyrillum et ejus anathematismos dicta excusavit.

Quoad Gennadium Constantinopolitanum, resp. librum ejus non extare, nec multum fidendum Facundo, ut diximus, et eo maxime, quod ipsemet in præfatione conqueratur *de mendositate coldicum et de incuria translatorum*: unde verisimile est hunc librum ex quo profert fragmenta Facundus, Gennadio esse suppositum; sed dato esse genuinum ejus opus, resp. ipsum fuisse deceptum, et S. Cyrilli mentem non attigisse, ut dicit ipse Facundus lib. 2 his verbis: « Talia Gennadius de Cyrillo non scriberet, nisi dicentis intentionem minus intellexisset ».

Quoad S. Isidorum dico ipsum scripta S. Cyrilli non damnasce, sed ut patrem monuisse, Orientalium clamoribus turbatum, ipsum enim S. Cyrillus patrem appellat et ut patrem veneratur.

Inst.: S. Cyrillus sua capitula saltem implicite retractavit: ergo. Prob. ant.: S. Cyrillus ineundo pacem cum Joanne Antiocheno et Orientalibus, ipsos non adegit ut sua capitula probarent et calumnias in illa disseminatas retractarent: ergo non injuste Orientales illa damnarant, adeoque implicite S. Cyrillus ea retractavit.

Resp. neg. ant. Cujus falsitas aperte patet ex epist. ipsius S. Cyrilli ad Acacium Melitensem episcopum, in qua de conditionibus pacis hæc

habet S. Cyrillus : « Volebant omnia aboleri quæ vel epistolis, vel tomis vel libris evulgarerant, et soli fidei quæ a SS. Patribus Nicææ edita fuerat, consentire. Ego vero ad ista ita rescripsi : expositioni fidei qua Nicæni Patres ediderunt, adhæremus omnes..... Quæ vero recte contra Nestorii blasphemias scripsimus, ea ejusmodi esse, et nulla nobis ratione persuaderi possit, ut recte scripta esse negemus ».

Ad probationem dico S. Cyrillum id dispensatione quadam et œconomia egisse, ne episcopi aliqui de fide recte sentientes diutius extra Ecclesiæ communionem manerent. Id observavit Facundus Hormianensis lib.6. pag. 249. edit. P. Sirmundi in verbis : « Sane quoniam B. Cyrillus, Orientalium legatione suscepta, magis quod a consacerdotibus suis expectebatur, festinavit implere quam dictorum suorum, in quibus infensi fuerant, sufficientem purgationem facere, ideo putatus est, veluti pristino errore damnato, Orientalium admonitione conversus : cum ille recuperandæ unitatis cupidus in defensione dictorum suorum noluerit immorari, ne cum probare diu contendit, quod non, ut putabatur, ab eo fuerint dicta, de quibus minus intelligentes aliter sentiebant, controversiæ, hac dissentione, terminus non daretur ».

Repones : Ipse Facundus eodem lib. 6, dicit S. Cyrillum retractasse sua capitula scribens his verbis : « Ipsam capitulorum suorum retractationem, non ideo eum (S. Cyrillum) post synodum Ephesinam fecisse aliqui crediderunt ». Et post pauca : « B. autem Cyrillus non solum fidei confessioni, quam sicut necessariam crediderunt, illi (Orientales) dictaverant, expetitus ante subscriberet, sed etiam ipsa sua capitula retractaret ». Ergo.

Resp. per *retractationem* Facundum intellexisse interpretationem seu expositionem. Patet tum ex ejus dictis prius laudatis, quibus alias ipse contradiceret, tum ex eo quod ibidem ipsemet asserat Ibam in eo errasse quod crediderit S. Cyrillum sua capitula retractasse. En ejus verba : « Putaverat autem reverendissimus Ibas episcopus quod idem B. Cyrillus, directa sibi ab Orientalibus confessione, non communem errorem cognoverit, sed proprium errorem correxerit. Quod neque nos, neque sancta Chalcedonensis synodus approbavit ». In eodem errore facti versatus est Theodoretus in sua epistola 112 *ad Domnum patriarcham Antiochenum*.

Replicabis : Synodus Chalcedonensis Theodoretum suscipiens, ipsum tantum adegit dicere

anathema Nestorio, non autem revocare quæ contra duodecim capitula Cyrilli scripserat : ergo existimavit synodus illa jure a Theodoro fuisse impugnata.

Resp. synodum in hoc eadem ac Cyrillum œconomia usum fuisse ; ut testatur Leontius Bysantinus lib. *de Sectis* act. 6.

Obj. 2° : Multa erant in capitulis S. Cyrilli reprehensioni obnoxia : ergo. Prob. ant. : in primo anathemate dicit B. Virginem *carnaliter genuisse incarnatum Dei Verbum*. In tertio vocat hanc mirabilem unionem *naturalem* : et multa alia quæ hæresim Appollinaris sapiunt : ergo.

Resp. hæc et alia meras esse cavillationes Orientalium, quas ipse S. Cyrillus dissipavit in *Apologetico* pro duodecim capitulis. Ex quo ad duo objecta resp.

Ad primum, dixit B. Virginem carnaliter genuisse Verbum, non quod cessaverit esse Virgo, aut non genuerit ex virtute Spiritus sancti, ut calumniose interpretabantur Orientales : sed *carnaliter* dixit, id est *secundum carnem*, ne putaretur asserere divinitatem ex B. Virgine natam, ut ex catholicorum sententia sequi effutiebat Nestorius.

Ad secundum, vocavit hanc unionem *naturalem*, intelligens non esse fictitiam aut imaginariam, sed veram et realem : quo sensu scribit Apostolus : *Eramus natura filii iræ*, id est *revera*.

Obj. 3° : Epistolas S. Cyrilli *ad Successum* in quibus dicit, unam esse naturam Verbi incarnatam ; sed hujus objectionis solutionem require supra dissertat. præcedente artic. 1, obj. 1, inter Eutychianas.

SECTIO V.

De fide Joannis Antiocheni et episcoporum Orientalium in causa Nestorii.

Utrum Joannes Antiochenus cum suis Orientalibus errori Nestorii adhæserit ?

Dico : Quamvis Joannes Antiochenus et Orientales impense faverint personæ Nestorii, ejus enim damnationi subscribere recusarunt, anathematismos Cyrilli contra ipsum exploserunt, ipsam synodum Ephesinam impugnaverunt, Patres synodicos insectati sunt, ut omnibus notum est, ejus tamen errori non adhæserunt.

Prob. 1° ex ipso Joanne Antiocheno in epistola *ad Nestorium* data ante synodum Ephesinam, et post acceptas Coelestini et Cyrilli litteras de ipso ejusque errore. « Etenim, inquit.

si id quod nominis (Deiparæ) significatione offertur, non recipimus, restat ut in gravissimum errorem prolabamur : imo vero ut circa inexplicabilem illam unigeniti Filii Dei œconomiam periculosissime versemur : quandoquidem nomine hoc sublato, vel potius hujus nominis notione repudiata, sequitur mox illum non esse Deum, qui admirabilem illam dispensationem nostræ salutis causa suscepit ; tum Dei Verbum neque se exinanivisse, neque in servi formam sese demittens, ineffabilem quamdam benignitatis magnitudinem humano generi exhibuisse..... Hæc ego, complures religiosissimos tuæque pietatis studiosissimos episcopos apud me habens... scribere volui ». Unde constat Joannem Antiochenum cum aliis episcopis Orientalibus admisisse nedum vocem *Deipara*, sed etiam vocis notionem, Christumque verum esse Deum ; quæ directe contradicunt hæresi Nestorianæ.

Prob. 2º ex concione quam nomine Orientalium habuit Alexandriæ in festo Nativitatis Paulus Emissenus, illuc missus a Joanne et Orientalibus, ad pacem cum S. Cyrillo ineundam : « Non igitur, inquit, duos filios asserimus, neque merum hominem Emmanuelem qui ex Deipara Virgine natus est, neque gratiam, veluti prophetam, aut justum aliquem, plus aliis consecutum. In ipso enim complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare corporaliter, hoc est, veluti in proprio corpore ; siquidem corpus nostrum sibi proprium fecit ». Cui concionanti populus acclamavit : « Ecce fides hæc est..... bene venisti, orthodoxe episcopo » : ergo.

Prob. 3º ex S. Cyrillo in epistola *ad Acacium Melitenum*, in qua sic ait : « Quia vero sanctissimi Orientales episcopi, cum Ephesi essent, a nobis dissentiebant, eaque de causa, quasi blasphemiarum Nestorii laqueis irretiti tenerentur, suspecti erant, ut eo crimine se liberarent, inculpatæque fidei amatoribus per omnia satisfacerent, ac Nestorianæ impietatis se expertes esse ostenderent : apologiam composuerunt et id quidem admodum prudenter ». Et in epist. *ad Valerianum*, Iconii episcopum : « Religiosissimi totius Orientis episcopi, una cum domino meo Joanne, religiosissimo Ecclesiæ Antiochenæ episcopo, scripta dilucidaque confessione palam fecerunt se profanas Nestorianorum vocum novitates æque ac nos condemnasse et anathematizasse, seque

nullo unquam loco eas habuisse », etc. Ergo.

Prob. 4º ex Sixto III, Pontifice Maximo in epist. *ad S. Cyrillum* in qua dicit. « Non se exuli vestro (Nestorio) sanctus frater noster Joannes addiderat, non ejus est blasphema prædicatione deceptus : nam (quantum rerum exitus docet) suspendit suam sententiam, non negavit » : ergo.

Obj. 1º : S. synodus Ephesina passim asserit Joannem et Orientales cum Nestorio sentire, sic in relatione ad Imperatorem per Joannem sacrarum legationum comitem ait ipsos noluisse damnationi Nestorii subscribere, eo quod « aperte quoque cum illo sentiant ». In synodica ad clerum Constantinopolitanum : « Cum Nestorio sentire nequaquam cessant » et alibi. Similiter S. Cyrillus ad Theopemptum et alios Constantinopoli agentes : « Dignoscuntur enim, inquit, Nestorii dogmata, loqui, sentire, confiteri ». Idem in epist. *ad Clerum Constantinopolitanum* : ergo.

Resp. tam synodum Ephesinam quam S. Cyrillum ita quidem suspicatos fuisse, propter impensum ab Orientalibus Nestorii personæ patrociniū, propter impugnationem S. Cyrilli, recessum a concilio, etc., ut dixi supra : unde nec suspicio, nec judicium eorum fuit in hac parte temerarium ; falsum tamen fuisse et eos errasse in hoc facto docuit rerum exitus, ut dicit Sixtus papa : unde ipsemet S. Cyrillus, discussis contentionum nebulis, priorem de illis sententiam emendavit, ut vidimus.

Obj. 2º : Joannes Antiochenus et Orientales S. Cyrilli capita Nestorianis dogmatibus directe contraria impugnaverunt, ipsum etiam Cyrillum et ipsam œcumenicam Synodum insectati sunt : ergo vere fuere hæretici.

Resp. eos ita se gessisse non errore juris et odio fidei, sed mero errore facti : cum enim falso existimarent ex una parte, Nestorium solam vocem *Deipara* rejicere, non autem puram putamque hæresim sustinere ; et ex alia parte anathematismos S. Cyrilli hæresim Apollinaris redolere, ipsamque synodum Ephesinam ipsis absentibus non esse œcumenicam, causamque Nestorii non satis discussam judicasse : inde factum est quod et personæ Nestorii, non tamen errori patrocinati fuerint, et quod S. Cyrilli capitula et synodum impugnaverint. Ita respondit Facundus Herm. lib. 6 *de Synod. Chalcedon.*

DIGRESSIO II HISTORICA.

DE EUTYCHIANISMO.

(Ad dissert. præcedentem)

SECTIO I.

Synopsis historica Eutychianismi.

Eutyches presbyter erat et archimandrita seu abbas celeberrimi monasterii Constantinopolitani. Ardentissimo zelo contra Nestorium pugnavit, sed non secundum scientiam; ex imperitia enim in extremum errorem abreptus est; utque unitatem personæ contra Nestorium defenderet, unitatem naturæ adstruxit, sive mixtione sive confusione, sive conversione, ut jam dixi, et adhuc latius dixam infra. Nata est hæc hæresis anno 448 S. Leonis 9, Theodosii junioris 41, ab Ephesino concilio 18.

Cum Flavianus, patriarcha Constantinopolitanus, concilium pro componendo dissidio inter aliquos episcopos coegisset, Eusebius Dorylæi in Phrygia episcopus, porrecto Patribus synodicis libello, accusavit hæreseos Eutychetem, quem prius pluries amice monuerat et ad erroris revocationem hortatus fuerat.

Citatus per deputatos Eutyches ut compareret, abnuit, hoc prætextu quod e monasterio nunquam exire decrevisset citra mortis necessitatem. Iterum citatus idem respondit. Tertio citatus, ipsius nomine comparuit Abraamius monachus cum aliis monachis qui archimandritæ ægritudinem mentiti, dixerunt se habere in mandatis ut pro ipso responderent.

Citatus iterum per deputatos concilii ut personaliter compareret, petiit septem dierum inducias: quo tempore abusus, ad imperatorem confugit, favente Crysaphio eunucho inter cubicularios Theodosii primario et potentissimo, et Flaviani propter recusatum benedictionis aurum hoste infensissimo. Hujus ope obtinuit Eutyches ut concilium ingrederetur cum patritio Florentio et magno Silenariio, turbulentaque monachorum phalange, ac prætorianorum militum manu stipatus.

De fide interrogatus, duas naturas post adunationem confiteri renuit; quapropter sententia in eum lata decrevit synodus « cum Apollinaris et Valentini perversitatibus ægrotare... et extraneum esse ab omni officio sacerdotali et communione fidelium et primatu

monasterii ». Subscripserunt triginta duo episcopi, abbates viginti tres.

Damnatus Eutyches ad Romanum Pontificem appellavit, multaque ipsi tanquam injuriam passus mentitus est. Sed Leone de rei gestorumque veritate per Flavianum certiore facto, Eutyches nihil obtinuit; unde novas turbas Constantinopoli molitus, ope Crysaphii acta synodi quæ falsata mentiebatur, rescindi ab imperatore obtinuit.

Qua de causa imperator secundum concilium Constantinopoli ineunte aprili anno 449, iisdem episcopis indixit, excluso Flaviano a jure præsentia, in quo prioris synodi acta examinarentur. Huic Eutyches adfuit per procuratores, tres scilicet monachos.

Faventibus Eutycheti magistratibus in gratiam Crysaphii, pluribus falsis testimoniis contenderunt procuratores hæresiarchæ, prioris concilii acta contra Eutychetem per notarios esse falsata.

De prædatoria synodo seu latrocinio Ephesino in causa Eutychetis.

Cum non posset Eutyches communionem a S. Leone obtinere, inaudito Flaviano, synodum aliam Ephesi congregandam obtinuit a Theodosio ope Crysaphii, qui primatum curavit speciali imperatoris edicto conferri Dioscuro Alexandrino. Advocavit etiam ad hoc concilium Barsumam e Syria archimandritam, virum sceleribus exosum, qui vices ageret omnium monachorum de episcopis Orientalibus querentium, simulque cum episcopis judex foret. Quæ duo tentavit contra canones Theodosius.

S. Leo Romanus Pontifex invitatus per imperatorem ad concilium, cum illud nec impedire posset, nec intra Italiam congregare, misit ad illud legatos nempe Julium episcopum, Renatum presbyterum tituli S. Clementis, Hilarum diaconum, quibus associavit Dulcitum notarium.

In actis concilii Chalcedonensis, pro Julio, legitur Julianus: unde verisimile est Julium Puteolanum equidem a Leone missum, sed aliquo impedimento detentum fuisse et Julianum Coënsensem ejus loco substitutum fuisse.

Adfuere quidem concilio legati, sed non consedere, vel ut refert Liberatus in *Breviario* cap. 12, « assidere non passi sunt, eo quod non fuerit data præsessio S. Sedi eorum, insuper etiam, quod non lecta fuerat ad Flavianum epistola in Eutychetis damnatione a papa Leo-

ne scripta ». Et sane quem locum tenuissent non lectis eorum legationis litteris.

Cœpta est hæc synodus anno 449, mense augusto : adfuere centum triginta episcopi : Flavianus suo loco sedere non est permissus, sed quinto loco tantum, a jure suffragii decreto imperatoris exclusus cum aliis qui Eutychetem prius Constantinopoli damnarant.

S. Leonis epistola exhibetur a legatis, quam quidem suscipi jubet Dioscorus, sed ejus lectionem quæsitis diverticulis elusit.

Introductus Eutyches suam causam egit, fideique professionem perplexam et simulationis plenam.

Intercessit Flavianus, ut Eusebius Dorylæi accusator Eutychetis in synodum admitteretur. Prohibuit Elpidius comes.

Unde perlectis gestis in Constantinopolitana Flaviani synodo, in sacerdotii gradum et monasterii principatum restitutus est Eutyches, lata sententia depositionis in Flavianum et Eusebium Dorylæi, cui cæteri episcopi alioqui orthodoxi, metu fracti vique adacti, subscripsere.

Quidam venerabiles episcopi pedibus Dioscori advoluti in gratiam Flaviani, a militibus et monachis Eutychetis, qui cum gladiis et fustibus foris adstabant, jubente Dioscoro, repulsi sunt.

Flavianus ad Sedem Apostolicam appellans indignissime excipitur, injuriis et verberibus afficitur, præcipuas partes agente Barsuma per suos monachos, calcibus verberatur, inquit Evagrius, per vim ab Ecclesia extruditur, ita ut paulo post plagarum dolore animam efflaverit.

In legatos apostolicos damnationi Flaviani constanter obsistentes desæviit etiam Dioscorus, quos in custodiam detrusit. Unus Hilarus fuga elapsus post varias circuitiones et fortunas tandem Romam appulsus, S. Leonem de omnibus Ephesi gestis instruxit.

Theodosius lege lata Ephesinum latrocinium firmavit, quam postea rescidit Marcianus imperator.

Mortuo Flaviano, Theodosius in ejus sedem suffecit Anatolium, cujus ordinationem a Dioscoro factam, ratam haberi cupiebat a Romano Pontifice : illi non annuit S. Leo nisi post datam fidei professionem ab Anatolio, cui jubet S. Pontifex ut Dioscori, Juvenalis, Eustachii, Berytensis nomina ad altare non recitentur.

De Concilio Chalcedonensi in causa Eutychetis.

Theodosio e vivis sublato, Marcianus ejus
S. THOM. — Tom. V.

successor, ducta in uxorem Pulcheria Augusta, S. Leoni mentem aperit de synodo universali celebranda, quam ipso Leone annuente indicat primo Nicææ, deinde propter barbarorum imminentium metum et petentibus legatis pontificiis, Chalcedoni in Bithynia.

Incepta est hæc synodus anno 451 mense octobri in suburbiis civitatis Chalcedonensis in amplissima S. Euphemie basilica, illi præsidente S. Leone per legatos, Paschasinum Lilibæi episcopum, Lucentium Asculanum episcopum, Bonifacium et Basilium presbyteros, quibus Julianus Coënsis auctoritate Pontificis adjunctus est. Adfuere episcopi ferme sexcenti juxta S. Leonem epist. 52, juxta alios ultra sexcentos. Adfuere magistratus sæculares ut tumultus compescerent.

Dioscorus qui concilio in prima actione aderat prohibitus est sedere ut judex, jussus in medio sedere ut reus. Actorem egit Eusebius Dorilæi; ipse et Flavianus a labe hæreseos vindicati sunt, et præter jus exauctoratos communioneque privatos pronuntiatum est. Decreta, si imperatori placeret, eadem pœna in Dioscorum Alexandrinum, Juvenalem Jerosolymitanum et alios auctores Latrocinii Ephesini. Hæc actione prima.

Actione secunda, lecta et probata est a majori parte celebris illa S. Leonis ad Flavianum epistola, de qua infra.

Actione tertia, Dioscoro semel, iterum et tertio citato ut compareret synodo, ipsoque abnuente, sententia dispositionis in eum lata est. 1º Quod Eutychetem, similia sibi sapientem, canonice excommunicatum a proprio episcopo in communionem suscepisset. 2º Quod epistolam S. Leonis ad Flavianum legi prohibuisset in synodo prædatoria Ephesina. 3º Quod S. Leonem a communione abscindere ausus fuisset. 4º Quod ter ad synodum vocatus venire renuisset.

Ex verbis primæ causæ damnationis patet Dioscorum etiam damnatum fuisse propter hæresim Eutychetis. Patet etiam ex actione quinta, in qua cum Anatolius Constantinopolitanus dixisset Dioscorum non esse propter fidem damnatum, illustrissimi judices, sic interlocuti sunt: « Dioscorus ait: Quod ex duabus naturis est, suscipio, duas non suscipio (sic dixerat in prima actione); SS. autem Archiepiscopus Leo duas naturas dicit esse in Christo inconfuse, inconvertibiliter et indivisibiliter unitas in uno Unigenito Filio Salvatore nostro. Quem igitur sequimini, SS. Leonem, aut Dioscorum? » Ad hæc nihil reposuit Anatolius.

Unde colligitur priora verba ei incaute et imprudenter excidisse. Nec mirum, nonnihil enim favebat Dioscoro cujus archidiaconus fuerat, et a quo ordinatus fuerat archiepiscopus Constantinopolitanus.

Actione quarta, omnes episcopi S. Leonis epistolæ subscripserunt. Post hæc tumultuantibus monachis Eutychianis, et id potissimum petentibus ut Dioscorus Alexandrinus concilio iudex adesset, triginta dierum induciæ ipsis concessæ sunt, quibus elapsis, ni concilii decretis parerent, omni gradu, dignitate et communione essent privandi.

Actione quinta, actum est de definitione fidei; magna circa hos terminos, *in duabus naturis inconfuse, immutabiliter et indivise* Christum subsistere, exorta controversia; quæ utrinque deputatis legatis et accedente imperatoris jussu composita est, editaque et recepta fidei definitio quæ symbolum Nicænum ac Constantinopolitanum, epistolas synodicas Cyrilli et memoratam S. Leonis epistolam atque illa verba diserte continebat: « Unum eundemque Christum Filium Dominum Unigenitum in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum ».

Actione sexta, præsentem Marciano imperatore, relecta est definitio fidei et omnium episcoporum subscriptione approbata.

Actione octava, Theodoretus jussus est dicere anathema Nestorio; quo præstito, in suam sedem restitutus est.

Actione nona et decima, idem de Iba Edesseno episcopo.

Actione undecima et duodecima, Bassiani et Stephani controversia dirempta est; illo ex sede Ephesina deposito, isto subrogato, iudicatum fuit, ut neuter sederet; tertius ordinaretur, utrique sumptus ex ærario Ecclesiæ subministrarentur: quod etiam actione 14 erga Sabinianum, Perrensem episcopum, sede destitutum factum est.

Nota: pensiones ecclesiasticæ et beneficiorum ecclesiasticorum redditibus nullibi in ecclesiasticæ antiquitatis monumentis memorantur ante concilium Chalcedonense, quas Bassiano et Stephano, item et Sabiniano decrevit ad summam ducentorum solidorum aureorum. Sed hæ pensiones ipsis concessæ sunt propter paupertatem, et, ut loquitur synodus, *nutrimenti gratia et consolationis*.

Actione decima quinta, absentibus Sedis Apostolicæ legatis, plures canones ediderunt Patres. Græci numerant triginta, Latini viginti octo: vigesimum octavum quo sedi Constan-

tinopolitanæ confirmantur patriarchæ privilegia, quæ centum quinquaginta Patres sub Nectario Constantinopoli congregati olim ipsi contulerant, ut scilicet primo post Romanam Ecclesiam honore frueretur, jusque et potestatem haberet in dioceses Thraciæ, Ponti et Asiæ et Barbarorum, insuper episcopos ordinaret, sibi relegendum postularunt legati actione decima sexta, eumque, licet instantibus Patribus, approbare renuerunt.

Ipsam quoque improbavit S. Leo, quin imo a Græcis ex numero canonum expunctus est: cæteros consensu saltem tacito approbasse summum Pontificem vult Natalis Alexandre, quod alii negant, sed quosdam in posterum obtinuisse firmamentum vel ex usu, vel ex aliis synodis.

Canones hujus concilii disciplinam spectant: iis, nempe canone 2, prohibentur simoniacæ ordinationes sub pœna depositionis in clericos, excommunicationis in laicos. Canone 3, prohibetur clericis alienarum possessionum conductio, et sæcularium negotiorum procuratio, exceptis cura necessaria pupillorum, rerum ecclesiasticarum procuratore, orphanorum et viduarum patrocinio. Canone 5, prohibetur ut nullus fiat clericus sine titulo, titulus autem his temporibus non erat patrimonialis ut nunc; sed ecclesia civitatis, vel pagi, vel martyrii, id est oratorium ubi martyrum reliquiæ coluntur, quibus addicti clerici in perpetuum esse debebant ad sacra mysteria obeunda. Canone 9, prohibentur lites clericorum adversus clericos ad sæcularia tribunalia deferri. Canone 10, clericis sub gradus proprii periculo prohibetur ne in duabus simul ecclesiis conscribantur, id est ne plura beneficia obtineant. Ibidem, prohibentur pensiones causa permutationis. Canone 13, prohibentur clerici peregrini in aliena civitate sine commendatitiis proprii episcopi litteris ministrare. Canone 20, prohibentur clerici ab una Ecclesia ad aliam migrare, multaque alia circa disciplinam sancita sunt. Canone 28, de privilegiis sedis Constantinopolitanæ decernitur, ut dictum est.

Synodi Chalcedonensis hostes.

Contra synodum Chalcedonensem insurrexerunt primum monachi Alexandrini pro suo in Dioscorum affectu: deinde Palestiniæ monachi, excitante Theodosio, monacho Eutychetis amico. Tantum fuit eorum in S. synodum odium, ut catholicis episcopis depositis, suæ factionis alios in eorum sedes intru-

serint, et insectati sunt omnes qui anathema in synodum dicere renuerent. Hos et illos compescere tentaverunt Marcianus imperator et Pulcheria augusta.

Basiliscus tyrannus, fugato Zenone et in vaso imperio, Tymothei Æluri consilio synodum Chalcedonensem impugnat, datis ad omnes ubique episcopos litteris, quibus et ipsam synodum et S. Leonis epistolam damnabat, huicque damnationi omnes et clericos et laicos sub gravibus pœnis, depositionis pro clericis, exilii pro laicis, assentiri jubebat.

Encyclicis litteris subscribere Tymotheus Ælurus, Petrus Canaphæus pseudo-episcopus Antiochenus, Anastasius Jerosolymitanus et alii circiter quingenti episcopi, maxime ex Asiatica diœcesi.

Restiterunt Acacius Constantinopolitanus et monachi Constantinopolitani, ita ut tumultuante plebe in tyrannum ex urbe regia fugere coactus sit. Eutychiani, coacto concilio, Acacium deposuerunt.

Henoticon Zenonis.

Zenon, recuperato imperio et rescissis Basilyci actis, auctore imo dictante Acacio, Henoticon, id est unitivum edictum ad omnes direxit, studio conciliandæ pacis.

In eo, non aliud symbolum admittendum sancit quam Nicænum in concilio Constantinopolitano et Ephesino confirmatum. Approbat duodecim capitula Cyrilli : Nestoriam et Eutychetem damnat; sed de Dioscoro, de concilio Chalcedonensi, de epistola S. Leonis silet: quinimo damnat anathemate S. synodum si expositæ in suo edicto fidei sit contraria.

Cæterum, fidem Chalcedonensis synodi tacito nomine profitetur, siquidem dicat: « Confilemur autem unigenitum Dei Filium et Deum vere hominem factum, Dominum nostrum Jesum Christum consubstantialem Patri secundum deitatem, eundemque nobis consubstantialem secundum humanitatem. Qui descendit et incarnatus est ex Spiritu sancto de Maria Virgine Dei genitrice, unum esse non duos. Unius enim esse dicimus tum miracula tum passiones quas sponte sua in carne sustinuit. Eos vero qui dividunt, aut confundunt, aut phantasiam introducunt, nullatenus suscipimus ». Per phantasiam intelligit errorem Eutychetis qui carnem non veram sed phantasticam asserebat.

Addit Zenon: « Quicumque vero aliter sentit aut sensit vel nunc, vel quodcumque

alias sive Chalcedone, sive in alia qualibet synodo, eum anathematizamus; præcipue tamen Nestorium et Eutychem, et eos qui idem cum illis sentiunt ».

Ex his evidens est Henoticon Zenonis esse rejiciendum, non quidem ut hæreticum, sed ut hæresi favens, silendo de Dioscoro, de epistola S. Leonis, de concilio Chalcedonensi et de his vocabulis, *ex duabus*, et *in duabus naturis*, quæ catholicæ fidei contra Eutychianismum tessera erant, et recipiendo ad communionem hæreticos absque ulla fidei professione et ulla hæreseos abjuratone. Item hoc alio titulo rejiciendum est quod decernat de fide, quod nulli laico licet aut competit.

Si dicas Zenonis Henoticon nunquam fuisse ab Ecclesia reprobatum; resp. sufficienter fuisse reprobatum hoc ipso quo qui illi subscripserunt, damnati sunt, Petrus Moggus, Petrus Fullo, Acacius, et Zeno ipse post mortem e sacris dyptichis expunctus est. Cæterum, quod Ecclesia hoc edictum expresse non damnaverit, id œconomia factum est, ne scilicet Zenonis animus magis exacerbaret et graviora inde mala orirentur.

Anastasius imperator, Zenonis successor anno 491, fuit alter concilii Chalcedonensis hostis. Sub ejus imperio fervebat inter episcopos pertinacissima contentio: quidam decreta concilii ad apicem tuebantur: alii illud cum epistola S. Leonis damnabant: alii Zenonis Henotico mordicus adhærebant, licet inter se de una vel duabus naturis disceptarent.

Quæ cum videret imperator, pro aut contra concilium prædicantes damnavit. Gravem insuper in orthodoxos episcopos et monachos concilii Chalcedonensis defensores persecutionem novit. Eum Simmachus Romanus Pontifex ob pertinaciam in Acacii communione servanda excommunicavit.

Acephali.

Cum Petrus Moggus in sedem Alexandrinam esset restitutus a Zenone imperatore, ejus Henoticon probavit, nec concilium Chalcedonense juxta Henotici præscriptum damnavit: unde infensi Eutychiani Alexandrini a Petri communione discesserunt: « Ac propterea nominati sunt Acephali, quod a capite, id est patriarcha suo, disjuncti seorsim congregabantur », inquit Leontius lib. *d. Sectis* act. 5, licet Liberatus dicat eos *Acephalos*, qui neque Cyrillo neque Joanni Antiocheno post concordiam initam adhærebant.

DIGRESSIO II HISTORICA.

Huic sectæ vires addidit sequenti sæculo, anno 512, Severus, Antiochenæ sedis inceptor Anastasii imperatoris, expulso Macedonio legitimo antistite; Severus enim Henoticon Zenonis suscipiendo et concilium Chalcedonense damnando, Acephalorum dux factus est; et damnatus in concilio Constantinopolitano quadraginta episcoporum.

Acephali dicti sunt etiam Hæsitantes et Monophistæ: item et Semi-Eutychiani, quia Eutychetis errorem emoluebant dicendo « quod, etsi una prædicetur filii Dei natura, posset accipi eadem una natura secundum aliquid naturæ Patris esse consubstantialem, et item secundum aliquid nostræ », inquit Facundus lib. 1 cap. 5. Dicti sunt etiam Jacobitæ a Jacobo Syro, et sic vocantur in Ægypto.

Theopaschitæ.

A Petro Fullone orti sunt. Is Petrus monasticam vitam professus est in cœnobio Acæmensium in quo fullonis artem exercuit: unde nomen *Fullonis* sortitus.

E monasterio propter Eutychianum dogma et impugnationem synodi Chalcedonensis ejectus, tandem per varias artes et maxime favente Zenone Antiochenam sedem invasit. Ipsam divinitatem Filii unigeniti cruci affixam effutiebat: unde ipsi adhærentes dicti sunt Theopaschitæ.

SECTIO II.

In quo situs sit error Eutychetis?

Theodoretus lib. 4 *Hæret. Fab.* c. 13, et Vigilius Taspensis lib. 3, referunt Eutychetem censuisse cum Valentino carnem Christi non in utero Virginis formatam, sed e cœlo fuisse deductam, et per uterum Virginis tanquam aquam per fistulam transiisse. Sed ipse Eutyches, in responsione facta Joanni presbytero ad eum misso a synodo Constantinopolitana sub Flaviano, conqueritur de hac calumnia sibi ab aliquibus impacta, asseritque se ab ea esse innoxium. Ita refertur act. 3 præfati concilii relecta actione prima concilii Chalcedonensis.

Certum est Eutychetem negasse in Christo post adunationem duas naturas, eumque esse nobis consubstantialem. Patet ex relatione præfati Joannis presbyteri ibidem et ex actione septima ejusdem concilii Constantinopolitani, ubi refertur Eutychetem respondisse Florentio patricio interroganti: « Confiteor ex duabus

naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem: post adunationem vero unam naturam confiteor ». « Corpus Domini, inquit S. Flavianus in epist. ad S. Leonem, humanum quidem vocat Eutyches, non tamen nobis consubstantiale ».

Sed difficultas est quomodo Eutyches intellexerit has duas naturas ante adunationem, coaluisse post adunationem in unam, an mixtione, an confusione, an conversione unius in aliam, an tantum compositione, quo pacto anima et corpus componunt hominem salva integritate componentium: hoc ultimum contendit Vasquez ex Gelasio lib. *de Duabus Naturis*, et ex Facundo Herm. lib. 1 cap. ultimo.

Sed si revera sic intellexisset Eutyches, non negasset corpus Christi esse nobis consubstantiale, nec veritatem carnis atque animæ ejus, quod tamen negavit, ut patet jam ex dictis, et insuper ex S. Leone ad Flavianum dicente de Eutychete: « Qui naturam nostram in Unigenito Dei, nec per humilitatem mortalitatis, nec per gloriam resurrectionis agnovit ».

Dico: Videtur verius Eutychetem intellexisse ex duabus naturis factam esse unam in Christo, mixtione seu confusione, aut etiam conversione unius in aliam, nunc uno nunc alio modo, secundum quod varie urgebatur a catholicis: « Nesciens (ignarus archimandrita), inquit S. Flavianus ad S. Leonem, quod dicit, neque de quibus affirmat ». Unde factum est quod SS. Patres varie hanc hæresim exposuerint, modo mixtione, modo conversione.

Concilium ipsum in suo decreto non meminit nisi confusionis et mixtionis.

S. Leo ad Leonem Augustum de Eutychete: « Totum, inquit, Dominum nostrum Jesum Christum unius assereret esse naturæ, tanquam Verbi Deitas ipsa se in carnem animamque converterit ».

Gelasius lib. *de Duabus Naturis*: « Eutychiani dicunt unam esse naturam, id est divinam ». Et infra: « Jam vero, si, ut ipsi delirant (scilicet Eutychiani), adunatione una facta natura est, aut unius abolitio est, aut utriusque confusio ».

Vigilius Tasp. lib. 2 *adversus Nestorium et Eutychetem*: « Eutyches respiciens unam personam, unam censuit esse naturam, et ob hoc humanam ausus est denegare... et ipsam Divinitatem asseruit passam ».

Theodoretus in dialogo *Inconfusus*, interro-

ganti orthodoxo : « Doce nos quomodo unam post unionem dicas naturam ; an quod una ex ambabus facta sit ? An quod altera deleta, altera remanserit ? » Respondet Eranistes Euty-chianorum causam agens : « Ego dico mansisse divinitatem : ab hac vero absorptam esse humanitatem : ut mare mellis guttam si accipiat, statim etiam gutta illa evanescit, aquæ maris permixta ».

Cæterum, etsi Eutyches, ut patet ex dictis, non agnoverit istam naturarum compositionem quam intendit Vasquez : non negaverim tamen quosdam post ipsum Eutychianos argumentis catholicorum agitados, istud exemplum unionis animæ et corporis in una hominis natura exemplum attulisse, ut suum loquendi modum aliqua ratione tuerentur, ulterius tamen progressos, asseruisse non solum hoc sensu dici posse unam naturam, sed ita unam ut humana non remaneret. Aut si quidam sic censuerint de sacra unionem hac, sicut de unionem animæ ad corpus, rigorem Eutychianismi in hoc emollivisse : unde patet solutio ad Gelasium et Facundum.

Dices : Eutyches confessus est Verbum incarnatum : atqui Verbum Incarnatum non fuisset si carnis sit extincta natura commixtione aut conversione : ergo. Et Joannes presbyter supra citatus referens de Eutychete : « Confitebatur, inquit, perfectum Deum esse et perfectum hominem qui natus est de Maria Virgine, non habentem carnem consubstantialem nobis » : ergo.

Resp. hæresiarcham senem ignarum, nescientem quid diceret, neque de quibus affirmaret, ut jam observavi ex S. Flaviano, Incarnationem verbotenus admisisse et pugnantia locutum fuisse, ut patet in ipsis ejus verbis objectis.

SECTIO III.

De convocatione et præside concilii Chalcedonensis.

Quis illud convocavit ? quis illi præfuit ?

Dico 1° : Concilium Chalcedonense auctoritate S. Leonis S. Pontificis fuit convocatum.

Prob. 1° ex ipso concilio, actione prima jam laudata superius dum de concilio Ephesino, in qua Patres leguntur non permisisse Dioscorum sedere inter episcopos, quia sine auctoritate Sedis Apostolicæ aliam synodum celebrare ausus fuerat, « quod, inquiunt, nusquam licitum, nusquam factum ». Quomodo ergo ipsummet concilium absque auctoritate Sedis

Apostolicæ convocatum dici poterit, cum aperte declaret id « nusquam licitum, nusquam factum ».

Prob. 2° ex epistola imperatoris Marciani *ad S. Leonem* quæ extat prima parte conc. Chalcedon. cap. 34 : « Superest, inquit imperator, ut si placuerit Tuæ Beatitudini in has partes advenire et synodum celebrare, hoc facere religionis affectu dignetur, nostris utique desideriiis Vestra Sanctitas satisfaciet, et sacræ religioni quæ utilia sunt decernet ».

3° Ex ejusdem Leonis *ad Marcianum* ep., ubi ait : « Litteras dedimus ad fratres et coepiscopos nostros, iisque concilium generale indiximus ».

4° Ex epistola episcoporum secundæ Mysiæ, ubi dicunt : « In Chalcedonensium civitate multi sancti episcopi convenerunt per jussionem Leonis Romani Pontificis ».

5° Ex Gelasio S. Pontifice in epistola *ad Episcopos Dardaniæ* : « Solam, inquit, Apostolicam Sedem, ut synodus Chalcedonensis fieret, sua auctoritate decrevisse ».

Dicit *solum Apostolicam auctoritatem*, non ut excludat Marciani imperatoris officia pro indictione concilii Chalcedonensis, sed ut innuat solum S. Leonem auctoritative potuisse hanc synodum congregare et de facto congregasse.

Tandem negari nusquam potest hanc synodum fuisse congregatum saltem ex aperto assensu S. Leonis : atqui id solum, etsi nihil aliud probaret, sufficit ad veritatem nostræ conclusionis, ut vidimus supra de concilio Ephesino. Require ibi.

Multa profert Natalis Alexandre ex epistolis summi Pontificis et imperatorum, ex ipso concilio et ex aliis auctoribus, ut probet ipsum imperatorem Marcianum convocasse hoc concilium.

Sed breviter respondemus his omnibus testimoniis nihil aliud probari quam imperator officia et ministerium adhiuerit ad convocationem concilii. Aut si probent imperatorem jussisse et ex auctoritate egisse, nusquam probant id factum fuisse inconsulto et non assentiente Pontifice : quod, ut jam dictum est, sufficit nobis ; in eo enim qui auctoritate pollet ad aliquid faciendum, ipsum in illud consentire est illud ejus auctoritate fieri.

Dices nihilominus cum eodem, Marcianum in epist. laudata *ad S. Leonem* post verba citata addere, quod « si sit hoc onerosum ut ad has partes adveniat, hoc ipsum nobis propriis litteris Tua Sanctitas manifestet, quatenus in omnem Orientem et in ipsam Thraciam et Illyricum sacræ nostræ litteræ dirigantur, ut ad

quem iam definitum locum ubi nobis placuerit omnes sancti episcopi debeant convenire»: ergo.

Resp. 1° in editione concilii Dom. Bail non legi *ubi nobis*, sed *ubi vobis placuerit*, et hic sensus est magis congruus. Resp. 2° dato legendum esse *nobis*, id esse ministerii non auctoritatis nisi participatæ, ut diximus.

Dico 2° S. Leo synodo Chalced. præfuit per legatos Paschasinum Lylibætanum, et Lucentium Asculanum episcopos, et Bonifacium presbyterum, quibus adjunxit Julianum Coënssem, saltem ut conciliorum participem.

Prob. 1° ex epist. 47 S. Leonis *ad Synodum Chalced.*: « In his fratribus Paschasino et Lucentio, episcopis, Bonifacio et Basilio, presbyteris, qui ab Apostolica Sede directi sunt, me synodo vestra fraternitas æstimet præsidere. »

2° Ex epistola ejusdem 43 *ad Imperat. Marc.* « Nec me quoque, ut voluit vestra clementia, ab illo credatis abesse concilio, cum in his fratribus quos direxi, id est Paschasino et Lucentio, episcopis, Bonifacio et Basilio, presbyteris, sed et in fratre meo Juliano, quem eorum volui esse participem, etiam mea sit æstimanda præsentia ».

Et in epistola ad ipsum Julianum septuagesima prima juxta novam editionem S. Leonis, mandat ipsi ut legatis suis « curam et actionem conjungat nominibus ». Et addit: « Quoniam scimus omnium illic auctorum rerum majorem te quam nostros habere notitiam: ut dum curam tuam illis consiliumque sociaveris, in nulla parte fallantur ».

Nota quod, licet in his tribus litteris legatur Basilius ut delegatus, nullibi tamen in actis concilii nominetur, forte quia, licet revera missus, casu tamen aliquo interveniente, non potuit concilio adesse: et ideo nec nos in conclusione inter legatos præsidēs numeravimus.

3° Ex ipso concilio in tribus primis actionibus, quæ sic incipiunt: « Conveniente sacro et universali concilio secundum sacram præceptionem in Chalcedonensi urbe congregato, id est Paschasino et Lucentio, episcopis, et Bonifacio, presbytero, locum tenentibus archiepiscopi Leonis », etc.

Et actione sexta Paschasinus definitioni fidei, tunc præsentē Marciano, sic suscribit: « Paschasinus episcopus, vicarius domini mei atque universalis Ecclesiæ episcopi urbis Romæ Leonis, synodo præsidens, statui, consensi et subscripsi. Eodem fere modo Lucentius et Bonifacius subscripserunt. »

Dices 1°: In actione 12, in qua Bassiani et Stephani causa judicata est, Anatolius, Constantinopolitanus episcopus, primus sententiam dixit ante legatos S. Sedis: ergo concilio præfuit.

Resp. dist. consequ.: ergo concilio præfuit Anatolius quoad hanc sessionem, transeat; quoad alias, neg. Cum enim in actione ageretur de causa singulari et disciplinam tantum spectante, utpote de ordinatione irregulari præfatorum episcoporum, quæ notior erat Anatolio. forte ideo præsentiam quoad hoc ipsi sponte detulerunt legati.

Inst. 1°: Synodus Sardinia post S. Leonem numerat Anatolium inter præsidēs concilii: ergo.

Resp. hanc synodum usurpasse *præsidere* pro *judicare*, siquidem non solum Leonem et Anatolium præfuisse dicat synodo, sed et « summos sacerdotes qui eis concordēs fuerunt ».

Inst. 2°: Tarasius Constantinop., actione 1 septimæ synodi, vocat Anatolium synodi Chalcedonensis primum exarcham: ergo.

Resp. dist. ant.: vocat primum exarcham respective ad alios antistites, conc.; respective ad Sedem Romanam, neg. Siquidem in eadem actione prima præfatæ septimæ synodi recitatur exordium actionum synodi Chalced. in quo sic habetur: « Conveniente sancto et universali concilio, id est Paschasino », etc., ut vidimus supra.

Inst. 3°: Photius, lib. *de Septem Synodis*, Anatolium inter concilii præsidēs primo loco recenset. Cedrenus in *Compend. Historiarum*, Zonaras tom. 5 *Annal.*, Nilus Rhodiensis lib. *de Synodis*, etiam ipsum Anatolium inter præsidēs concilii recensent, post tamen legatos S. Leonis: ergo.

Resp., Photio in hac causa nullam fidem esse adhibendam, utpote schismatico et studio sedis Constantinopolitanæ invidiaque in Romanam abrepto contra fidem omnium monumentorum antiquorum.

Quoad alios, resp. fidem potius adhibendam ipsis actis concilii, S. Leoni, etiam Vigilio pontifici, Faenno Herm., Liberatori Diacono, aliisque auctoribus cœvis, quam iis qui opponuntur a tempore concilii nimium remotis. Nisi forte dicatur eos vocabulum præsidendi aut præsidis sensu latiori usurpasse, prout dicitur de omnibus qui in aliquo cœtu dignitate præeminent et primi sententiam dicunt, quamvis inter eos sit cujus major dignitas est.

Dices 2° : Imperator Marcianus per magistratus initio synodi et per se sexta actione et sequentibus præfuit synodo, ut testantur Patres in relatione *ad S. Leonem*.

Resp. : Præfuit ad politiam et ordinem servandum, ne scilicet quid simile accideret quod in latrocinio Ephesino, conc.; præfuit condendis fidei decretis et ecclesiasticæ disciplinæ sancientiæ, neg. Sic enim ait pius imperator actione 6 : « Nos enim ad fidem confirmandam, non ad potentiam ostendendam exemplo religiosi principis Constantini, synodo interesse volumus. » « Interesse » dicit, non « præsidere. »

Repones : Senatores a Marciano missi in prima sessione sententiam depositionis tulerunt in Dioscorum Alexand. : ergo.

Resp. ipsos non tulisse sententiam juridicam et finalem, sed tantum mentem aperuisse ut patet ex verbis, « justum nobis videtur », et ex conditione apposita, si imperatori placeret. Sententia autem finalis et juridica lata est a Patribus synodi actione 3, absentibus magistratibus.

SECTIO IV.

De epistola dogmatica S. Leonis ad S. Flavianum in concilio Chalcedonensi approbata.

In actione secunda concilii, recitata per Beccianum, S. concilii secretarium celebri illa S. Leonis epistola ad Flavianum, reverendissimi episcopi acclamaverunt : « Hæc Patrum fides : hæc Apostolorum fides : omnes ita credimus, anathema ei qui non credit. Petrus per Leonem locutus est. Apostoli ita docuerunt. Pie et vere Leo docuit. Cyrillus ita docuit ».

Ibidem episcopi Palestini et Illyriciani moverunt dubitationem circa tria loca hujus epistolæ, quam excutere conati sunt Theodoretus et Aëtius, archidiaconus Constantinop., sed frustra tunc : unde ipsis dubitantibus concessum est ut intra quinque dies penes Anatolium episcopum Constantinop. convenirent et docerentur. Quo facto dubietas omnis, quæ oriebatur ex obscuritate linguæ latinæ quam non callebant, ablata est per legatos, epistolæque subscripserunt, ut testantur ipsi met actione quarta.

Eadem actione, cum judices sæculares petiissent ut epistola S. Leonis ad examen revocaretur, id ægre tulit Paschasius cum aliis legatis, dixitque « manifestum esse » nec du-

bitari posse, quin Leonis epistola cum superioribus symbolis concordaret. Quod omnes episcopi testati sunt, seque illi epistolæ subscripsisse.

Excipiendi tamen sunt decem episcopi Ægyptiaci, qui renuerunt in hac sessione subscribere epistolæ S. Leonis, quoadusque datus esset Alexandriae Ecclesiæ archiepiscopus, deposito Dioscoro, citra cujus consensum, ut mos erat in Ægypto, inqueiebant, non poterant subscribere. Et cum instantur urgerent subscriptionem cæteri episcopi, aut eorum excommunicationem; tandem, datis fidejussoribus, promiserunt se non exituros Constantinopoli quousque Alexandria acciperet episcopum, testatique sunt se non ex repugnantia contra fidem catholicam, neque ex inobedientia sanctæ synodo subscriptionem differre : annuit S. synodus.

Magna deinde contentio orta est ob verba epistolæ S. Leonis, omissa in formula fidei actione quarta concinnata, quibus verbis aiebat « salvam utriusque naturæ proprietatem in unam coivisse personam, inconvertibiliter, inseparabiliter et inconfuse ». Hæc verba inserenda esse formulæ fidei contendebant legati Pontificis cum aliquot episcopis orientalibus, jam definitæ fidei formulæ pertinaciter insistebant alii, nihilque addendum clamabant, dicentes nihilominus : « Ut Leo credimus; qui contradicunt, Eutychiani sunt. Leo recte exposuit ». Tandem constitutis jussu Imperatoris selectis episcopis contentio composita est, et formulæ fidei inserta sunt prædicta verba S. Leonis.

Petes ad quem finem curaverunt legati ut hæc epistola in synodo probaretur?

Respondet ipse S. Leo epist. 65 *ad Theodoretum*, « ut accedente totius Ecclesiæ consensu, irretractabilis esset definitio fidei » : non quod antea talis non esset, sed ut talis videretur etiam ipsis Eutychianistis, nullaue superesset ipsis ratio eam retractandi. Et eodem motivo legitur fuisse examinatam et collatam regulis fidei, non vero quod ullum in ea errorem suspicaretur S. synodus.

SECTIO V.

Utrum Theodoretus merito coactus sit a concilio Chalcedonensi dicere anathema Nestorio?

Theodoretus Cypri episcopus, amicus Nestorii cui impense patrociniatus fuerat, pace inita inter Orientales et S. Cyrillum, ad commu-

monem ab aliis episcopis receptis fuerat. Subinde a Dioscoro in synodo prædatorio depositus ad S. Leonem appellaverat, apud quem, cum suam fidem a labe Nestorianismi purgasset, eum S. Leo in suam communionem recepit et episcopatum ei restituit.

His non obstantibus, et quamvis ex decreto judicum imperialium susceptus esset in concilium Chalcedonen. Theodoretus, attamen episcopis Ægyptiis, Palestinis et Illyricanis, quibussuspecta remanebat ejus fides, tumultuose conclamantibus ipsum hæreticum et nestorianum, atque ejus ejectionem poscentibus, judicarunt magistratus ut, salvis juribus, non sederet ut judex. Hæc in actione prima.

Actione octava, ejus causa ad examen revocata est, et ut a suspicione hæreseos omnino se purgaret, placuit sacro consessui ut diceret anathema Nestorio.

Petiit Theodoretus ut legerentur libelli supplices quos legatis Pontificis et imperatori obtulerat. Clamaverunt Patres : « Nihil relegi volumus, modo anathematiza Nestorium » : Theodoretus reposuit : « Non solum Nestorium et Eutychetem, sed et omnem hominem qui recte non sapit aversor ».

Hæc ambigua visa sunt Patribus ; unde rursus postularunt « ut clare diceret anathema Nestorio et dogmatibus ejus : anathema Nestorio et amantibus eum ». Reposuit Theodoretus per ambages et fidei formulam qui non est visa sufficiens Patribus : unde cum adhuc diceret, clamaverunt : « Dic aperte anathema Nestorio et iis qui ea quæ ejus sunt sapiunt ».

Theodoretus prius suam fidem exponere aggressus est iterum : « Ego, inquit, nisi exposuero quomodo credo non dico ; credo autem ». Hæc verba loquentem interturbaverunt Patres his vocibus : « Iste hæreticus est ; iste nestorianus est ; hæreticum foras mitte ».

Theodoretus tandem nolens pro hæretico haberi morem gessit, dixitque « anathema Nestorio et ei qui non dicit Dei Genitricem Virginem Mariam, et qui in duos filios partitur unum Filium Unigenitum », etc.

Quæ cum dixisset Theodoretus, « omnes Reverendissimi clamaverunt : Theodoretus dignus est sede, Ecclesiæ orthodoxum ecclesia pastorem recipiat : Theodoro catholico doctore reddatur ecclesia ». Et ita pro Theodoro tulerunt sententiam Sedis Apostolicæ legati.

Quæstio est an justus fuerit hic agendi modus cum Theodoro.

Notandum hanc quæstionem maxime affi-

nem esse quæstioni quæ multum his temporibus controversatur, scilicet an defensores Jansenii merito compellantur damnare nedum quinque famosas propositiones, sed etiam ut excerptas ex libro Jansenii et in sensu ab auctore intento, hoc est in sensu obvio libri seu auctoris qua talis ; non enim agitur, quod bene advertas, de sensu mere interno seu personali auctoris, sed de sensu obvio naturali ejus libri.

Dico : Theodoretus ut a labe et suspicione hæreseos plene se purgaret, hæresim et hæresis auctorem Nestorium damnare in synodo merito coactus est.

Prob. secundum antiquos Ecclesiæ mores, qui de hæresi suspecti erant, semper coacti sunt et hæreseos et auctoris ejus damnationi subscribere : atqui Theodoretus merito suspectus erat hæresis Nestorianæ : ergo.

Patet min. : 1° quia impugnarat duodecim capitula S. Cyrilli, quorum impugnationem non retractarat, etiam inita pace ; 2° quia ægerrime tulerat anathema dictum Nestorio sibi amico a Joanne Antiocheno, ut constat ex ejus epistola ad ipsum Joannem data ; 3° quia synodus quinta œcumenica damnavit ejus scripta contra S. Cyrillum pro Nestorio. Nec refert eum a S. Leone in communionem fuisse susceptum et in sedem restitutum : timere enim poterant Patres ne forte summo Pontifici obrepisset et fucum fecisset.

Prob. ergo maj. 1° Ea disciplina observata est erga Arianos, qui non solum Arianæ hæreseos sed et Arii ipsius damnationi subscribere coacti sunt, et qui id recusarunt, scilicet Theonas et Secundus, abdicati sunt : ita refert ipse Theodoretus lib. 1 *Hist.* cap. 6.

2° Sic actum est cum Origenistis, ut refert S. Hieronymus epist. 65.

3° Sic actum est cum Pelagianis, ut constat ex sanctione Honorii imperatoris directa ad Aurelium, Carthaginensem episcopum : « Religio tua, inquit imperator, competentibus scriptis universos faciat admoneri... hanc sibi definitionem esse præscriptam, ut quicumque damnationi supra memoratorum (hæreticorum Pelagianorum) quo pateat mens pura, subscribere, impia obstinatione neglexerint, episcopatus amissione mulctati..... communionem priventur ». De ejusdem subscriptionis necessitate ipse Aurelius episcopos provinciæ Bysancenæ scribit.

Ea de re etiam Marius Mercator in *Commonitorio* qui dicit epistolam Zozimi, qua « Pelagius et Cœlestius damnati sunt, subscriptionis

SS. Patrum esse roboratam... cui Julianus et reliqui complices ejus subscribere recusantes... non solum imperialibus legibus, sed et sacerdotalibus statutis depositi sunt ».

Eandem disciplinam observavit S. Leo erga eosdem Pelagianos, ut patet ex epist. 86 *ad Aquileiensem episcopum* : « Damnent, inquit, apertis professionibus suis, superbi erroris auctores ».

Sic actum est cum aliis qui Nestorianæ hæreseos erant suspecti, ut patet ex conditionibus pacis inter S. Cyrillum et Orientales.

Sic actum est cum eis qui Eutychianæ hæreseos suspecti erant. Ita etiam egit S. Leo cum Anatolio Constantinopolitano et cum Attico presbytero de quo sic loquitur ad Anatolium : « Non solum voce hæreticos, sed etiam propriæ manus subscriptione damnasset », etc.

Sic etiam egit postea Hormisdas cum Orientalibus quos in communionem noluit recipere, nisi postquam Eutychetem, Dioscorum, Timotheum, Ælurum, Petrum Moggum et Acacium propria subscriptione damnassent : ergo.

Porro nullatenus S. Leoni displicuit quod sic cum Theodoro actum sit, ut constat ex consensu ipsius legatorum et ex ipsomet S. Leone epist. 63 in qua Theodoro gratulatur quod omnis hæreseos immunis demonstratus sit, et quod Apostolicæ Sedis de ipso judicium fuerit confirmatum.

Prob. 2°. Indeficiens est judicium Ecclesiæ circa facta dogmatica et circa facta cum jure connexa, ut probavimus dum *de Ecclesia* : atqui scripta Nestorii esse hæretica, seu hæresim continere, est factum dogmaticum : esse autem hæreticum eum qui propositiones vel scripta hæretica edidit, factum est cum jure connexum ; si enim is non sit hæreticus, ergo nec quæ vel dixit, vel scripsit hæretica sunt : ergo tenebatur Theodoretus assentiri concilio damnanti Nestorium ut hæreticum.

Adverte tamen dici hæreticum qui hæretica dicit aut scribit, non attendendo sensum pure internum et mere personalem quem habuit, vel habere potuit, hæretica scribendo vel dicendo ; de internis enim non judicat Ecclesia, sed sensum externum et naturalem seu obvium verborum.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Non minus est indeficiens S. Pontificis judicium circa facta cum jure connexa, seu in declarando auctorem catholicum, quam sit indeficiens concilii judicium in declarando

auctorem hæreticum : atqui S. Leo declaraverat Theodoretum catholicum : ergo concilium huic judicio Pontificis indeficienti annuere debebat, nec ullam suspensionem circa fidem Theodoreti habere poterat.

Resp. dist. maj. : non minus est indeficiens S. Pontificis loquentis ex cathedra judicium, etc., quam sit indeficiens, etc., conc. maj. ; non loquentis ex cathedra, neg. Ad cujus sensum, dist. min. Sanctus enim Leo privatis litteris cum Theodoro egit, ipsum in communionem recipiens, non vero diplomatibus ad universalem Ecclesiam directis, quod requiritur ut censeatur loqui ex cathedra, ut fusius alibi dicitur. Non tenebantur ergo patres synodici agnoscere Theodoretum omnino catholicum, poterantque merito suspicari ipsum obrepisse summo Pontifici, adeoque jure ipsum adigere ut anathemate contra Nestorium prolato, omnem a se hæresis suspensionem amoveret.

Obj. 2° : Theodoretus non tenebatur credere Nestorium hæreticum : ergo immerito coactus est dicere anathema Nestorio. Prob. ant. : utrum Nestorius hæretice senserit est quæstio facti : atqui in quæstionibus facti, fallibile est judicium Ecclesiæ : ergo non tenebatur Theodoretus credere Nestorium hæreticum, sed ipsi sufficiebat damnare impia Nestorio imputata dogmata. In pari forma argumentantur Jansenistæ in favorem Jansenii.

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. maj. : utrum Nestorius hæretice senserit est quæstio facti, si intelligatur de ejus sensu mere interno et personali, conc. maj. ; si intelligatur de sensu propositionum seu scriptorum ejus, subd. : est quæstio facti meri, neg. maj. ; est quæstio facti dogmatici, conc. maj. Et ad hunc sensum dist. min., neg. conseq. Est ergo quæstio facti puri circa quod Ecclesiæ judicium est fallibile, v. g. utrum Nestorius interius et personaliter hæretice senserit, talemque in se habuerit sensum qualem ejus scripta præ se obvie ferebant : circa quod, inquam, et alia similia facta deficiens est judicium Ecclesiæ, cum de internis nulla sit ipsi potestas judicandi : soli enim Deo notum est cor nostrum. Utrum vero propositiones seu scripta Nestorii sint vel non sint conformia fidei, hæretica vel non hæretica, est quæstio facti sed dogmatici, circa quod est infallibile Ecclesiæ judicium, nec minus infallibile quam circa hoc factum : an concilium Nicænum contineat veram fidem : an editio Vulgata contineat verum Christi evangelium ? Dicitur autem talis quæstio facti dogmatici,

quia est de libro, vel scripto, vel propositione quæ continet dogma verum vel falsum : sicut dicitur apud litigantes *factum*, scriptum aliquid continens suæ causæ rationes et momenta.

Item utrum ille qui tales propositiones hæreticas vel talia scripta hæretica edidit, sit hæreticus, est quæstio facti cum jure connexi : et circa tales quæstiones est etiam infallibile Ecclesiæ judicium : si enim sit hæretica hæc propositio : B. Virgo non est Mater Dei, statim sequitur eum qui illam asseruit, esse hæreticum. Et si is non sit hæreticus, nec ista propositio erit hæretica. Dicitur enim hæreticus quis, quia asserit propositiones hæreticas : et quia Ecclesia est infallibilis in definiendo an talis vel talis propositio sit hæretica, quæ est quæstio juris, si attendatur dogma contentum, vel facti dogmatici, si attendantur verba ; consequenter etiam est infallibilis in definiendo an ille, qui talem vel talem propositionem asseruit, sit hæreticus vel non.

Intellige semper hæreticum materiale vel formale, attento præcise sensu naturali et obvio verborum seu propositionum, qui dicitur etiam sensus externus, non autem attento sensu mere interno et personali quem in se habuit vel habere potuit auctor.

Inst. : Quæstiones facti vel dogmatici vel cum jure connexi non sunt revelatæ : ergo Ecclesiæ judicium circa illas non est infallibile. Prob. ant. : non est revelatum quod scripta vel sermones Nestorii contineant dogma hæreticum quod est factum dogmaticum, neque quod Nestorius sit hæreticus, etiam quoad externum et naturalem verborum ejus sensum quod est factum cum jure connexum : ergo.

Resp. 1° neg. conseq. Non enim probari potest a Christo collatam esse Ecclesiæ infallibilitatem circa revelata tantum : quinimo potius contrarium constat, cum alias male oves pascere posset, et portæ inferi prævalere possent adversus eam. Habet ergo hanc infallibilitatem Ecclesia ex assistentia Spiritus sancti, qui docet eam omnem veritatem maxime spectantem omnes fideles et necessariam ad conservationem depositi fidei, qualis est ea quæ involvitur in quæstionibus facti vel dogmatici, vel cum jure connexi.

Resp. 2° dist. ant. : quæstiones facti vel dogmatici, vel connexi cum jure non sunt revelatæ immediate in se, conc. ant. ; non sunt revelatæ mediate ut partes in suo toto, neg. Et hoc sufficit ut teneamur ipsis semel ab Ecclesia propositis assentiri etiam assensu fidei.

Notandum itaque veritatem a Deo revelari dupliciter : 1° immediate in se in particulari, v. g. hanc : Deus est trinus in personis, Christus est homo ; 2° mediate in alio : et hoc iterum dupliciter, vel ut effectum in causa, ut hæc, v. g. : Christus est risibilis, revelata est in hac : Christus est homo ut in sua causa ; vel ut partem in suo toto, ut hæc : David in Adamo peccavit, revelata est in hac universali ut pars in toto : Omnes in Adamo peccaverunt, et hæc : Concilium Tridentinum est regula fidei, in hac : Omne concilium, legitime congregatum, est regula fidei.

Quæ revelantur ut effectus in causa non sunt objectum fidei, sed assensus duntaxat theologici, quia effectus tantum virtualiter continentur in causa. Quæ autem revelantur ut partes in toto sunt objectum fidei, quia partes formaliter sunt in toto et veritas propositionis universalis per se petitur ex veritate propositionum particularium quæ in illa formaliter continentur : in tantum enim propositio universalis est vera, in quantum propositiones particulares quas continet, sunt veræ : unde eo ipso quo revelatur formaliter propositio universalis, revelantur etiam formaliter propositiones particulares, sicque ad idem fidei lumen pertinent.

Porro revelatum est universaliter omnem textum, omnem propositionem, omnem librum ab Ecclesia damnatum esse vere damnabilem, id enim comprehenditur sub infallibilitate Ecclesiæ revelata : ergo et hunc textum hujus hominis, puta Nestorii. Plura de hac materia alibi.

Replicabis : Potuisset saltem Theodoretus uti distinctione dogmatis et personæ, dicendo scilicet anathema dogmatibus Nestorii, v. g. his propositionibus : Sunt in Christo duæ personæ ; B. Virgo non est Deipara : non autem personæ ipsius Nestorii quem has propositiones hæretico sensu non propugnasse existimabat : ergo.

Resp. dist. ant. : potuisset uti distinctione dogmatis et personæ dicendo anathema dogmatibus et non personæ, si attendatur præcise sensus ejus internus et personalis, transeat ant. ; si attendatur sensus ejus externus seu obviu sensus verborum ejus, neg. Patet ex dictis. Ecclesia autem non quærit de sensu interno et personali, sed de sensu obvio scriptorum seu dictorum.

Dixi, *transeat*, ad primam partem : quia, cum verba sint instituta ab hominibus ut signa sensus interioris, et per ea judicemus de

DE EUTYCHIANISMO.

sensu proferentis, temerarium et infundatum foret attribuere auctori alium sensum quam quem verba ejus præ se ferunt, maxime cum nihil ambiguitatis continent, sed aperte hæreseos expressiva sunt et ut talia ab Ecclesia judicantur.

Repones : Non magis tenebatur Theodoretus credere Nestorium hæreticum, etsi ut talem damnatum a concilio Ephesino, quam tenerentur catholici credere Cæcilianum innocentem, etsi ut talem judicatum in concilio Arelatensi et a Melchiade papa : atqui catholici non tenebantur credere Cæcilianum innocentem, ut docet pluries S. Aug. : ergo.

Resp. 1° neg. maj. Disparitas est quod in causa Cæciliani ageretur de mero facto, an scilicet Cæciliani ordinatio esset vitiosa. In causa autem Nestorii agebatur de dogmate et facto dogmatico.

Resp. 2° neg. min. Etsi enim in his factis fallibile sit Ecclesiæ judicium, nulla tamen sufficiens ratio subsistit ut dicatur hic errasse : unde temerarium esset negare Cæcilianum innocentem, neque constat S. Augustinum contrarium censuisse.

Obj. 3° : Theologi catholici et doctissimi tum antiqui tum recentiores, inter quos Binet et Hallox Soc. Jesu, Huet, Pic de la Mirandole, etc., susceperunt defensionem Origenis et scriptorum ejus : atqui tamen scripta Origenis damnata sunt ab Ecclesia, tum in concilio generali 5, coll. 8, anath. 11, tum in concilio generali VII, a. 1, 3 et 7 ; ergo, etc.

Resp. dist. maj. : plures theologi catholici susceperunt defensionem Origenis quoad quæstionem meri facti, conc. maj. ; quoad quæ-

stionem dogmatis vel facti dogmatici, neg. maj., et concessa min. neg. conseq. Itaque variae classes fuerunt defensorum Origenis : alii sic defendebant Origenem, ut ejus errores tuerentur, et hi sunt damnati ut hæretici a quinta synodo : alii sic defendebant ut negarent ejus scripta continere errores ab Ecclesia proscriptos, quos et ipsi damnabant ; et illi etiam merito culpandi utpote qui contradicerent judicio Ecclesiæ in facto dogmatico. Tales sunt hodie plures defensores Jansenii.

Alii sic defendebant Origenem, ut asserebant propositiones hæreticas quæ in libris Origenis reperiuntur, non esse ab ipso, sed ab hæreticis intrusas in ejus libros vitiatos et interpolatos, maxime per Rufinum, ut probat S. Hieronymus : et hoc est merum factum, de quo nec curat nec judicat Ecclesia, de libris prout ipsi offeruntur judicare contenta. Et hi Origenis defensores possunt excusari, siquidem ipse Origenes adhuc vivens conquebatur de suorum operum interpolatione ab hæreticis.

Alii tandem quædam tantum Origenis dicta sic defendunt ut alia damnent : unde Origenem absolute non defendunt nec ab omni errore purum asserunt, quinimo potius damnant. Et hi etiam videntur excusandi, quia Ecclesia damnando Origenem non distinxit sigillatim quos in eo errores damnaret ; imo Ecclesia utitur in Breviario quibusdam lectio- nibus ex Origene depromptis ; licet enim hæretice scripserit Origenes, non tamen fuit hæreticus, scilicet formalis, quia suos errores pertinaciter non sustinuit. Hæc omnia confer cum Jansenismo et ejus defensoribus.

DISSERTATIO V.

De causa tam mortali quam physica Incarnationis.

Causam moralem voco causam meritoriam. Meritum vel sumitur in abstracto et est jus ad præmium: vel in concreto et est opus præmio seu retributione dignum. Duplex distingui solet, de condigno et de congruo. Meritum de condigno est illud quod habet condignitatem seu proportionem cum suo præmio, adeoque est ejusdem ordinis cum illo, spectatque justitiam saltem distributivam: sic gratia fundat meritum de condigno gloriæ, juxta illud Apost. : *De reliquo reposita est mihi corona justitiæ*, etc. Meritum de congruo est illud quod non habet æqualitatem proportionis cum præmio, sed est ordinis inferioris, est tamen quædam congruitas, quædam decencia aut convenientia quod ejusmodi præmium conferatur.

Congruitas dupliciter accipi potest, uno modo prout fundatur in pura Dei misericordia, sine ullo jure vel debito ex parte operis. Alio modo pro congruitate fundata in amicitia et in opere gratiæ procedente ab amico: amicitia enim cum sit pars potentialis justitiæ, fundat aliquod debitum etsi non strictum sicut meritum de condigno: et hoc meritum de congruo secundo modo sumptum ordinariè intelligitur cum sit fermo de merito congrui. Etenim meritum congrui primo modo nonnisi late et improprie potest dici meritum. His notatis de quibus fusius dixi in tract. *de Grat.* dissertat. ultima sit

ARTICULUS I.

UTRUM CHRISTUS MERUERIT AUT MERERI POTUERIT SUAM INCARNATIONEM?

Suppono 1° tanquam certum de fide humanitatem Christi non meruisse unionem hypostaticam per merita illam tempore anteceden-

tia: quia ut definitum est in concilio Ephesino, Chalcedonensi et aliis contra Photinum, Nestorium et alios, humanitas nullo instanti reali extitit ante unionem; sed eodem instanti reali fuit creata et Verbo unita.

Suppono 2° quod si humanitas Christi extitisset in se cum gratia habituali prius tempore quam uniretur Verbo, potuisset mereri Incarnationem, non quidem de condigno, quia cum opera non procederent a supposito infinito, sed creato, non essent ejusdem ordinis cum Incarnatione, quæ est opus infinitæ dignitatis; meritum cutem de condigno exigit esse ejusdem ordinis et habere æqualitatem cum præmio; sed de congruo, quia ad meritum de congruo non requiritur æqualitas ad præmium, sed sufficit amicitia cum Deo.

Quæstio est igitur de humanitate, ut conjuncta Verbo, seu de Christo ut sic, an per opera ordine naturæ præcedentia vel subsequentia Incarnationem, illam meruerit, aut saltem mereri potuerit?

Christum reipsa suam Incarnationem non meruisse, imo nec de lege ordinaria potuisse mereri, sat conveniunt theologi. At quidam contendunt potuisse saltem de potentia absoluta illam mereri maxime per opera eam subsequentia, quatenus Deus decrevisset Incarnationem intuitu futurorum meritorum Christi: sicut rex confert militi nobilitatem seu arma intuitu futurorum ejus meritorum. Contra quos ut serviamus scholæ,

Dico: Christus nec meruit, nec absolute mereri potuit sive de condigno, sive de congruo suam Incarnationem¹.

Prob. Principium meriti nec cadit, nec absolute cadere potest sub merito. Ita communiter admittitur a theologis ex D. Thom. hic et 1. 2. q. 144. art. 9. o. et q. 29. *de Verit.* art.

¹ Hic q. 2 a. 11. o.

6. Idque ratio evincit; meritum enim est causa efficiens præmii quatenus efficit hominem præmio dignum, et se habet ad præmium ut medium ad finem et via ad terminum, proindeque prius existens quam præmium: si ergo principium meriti causaretur a merito seu caderet sub merito, idem esset causa efficiens et effectus in eodem genere, idem prius et posterius seipso existens, prius ut causans, posterius ut causatum, quæ implicant. Atqui Incarnatio seu persona Verbi communicata humanitati est principium et efficiens et formale totius meriti Christi: efficiens, quia nulla Christi operatio potest concipi nisi ut procedens a supposito tanquam a principio efficiente ut quod, cum actiones sint suppositorum et prius sit esse quam operari. Formale, quia omnis valor illarum operationum est a persona divina, tanquam a principio formaliter illas valorante, ut ita dicam, et dignificante. Si ergo aliquod opus Christisive natura antecedens sive subsequens ejus Incarnationem illam causaret seu mereretur, sequeretur 1° quod istud meritum esset causa et effectus in eodem genere causæ efficientis; 2° quod esset causa sui, quia esset causa sui principii formalis; 3° similiter Incarnatio esset causa et effectus simul, principium et principiatum, seipsa prior et posterior, quæ omnia sunt implicatoria.

Confirm. 1°: implicat quod id quod jam est, alium moveat ut sit: atqui quando est meritum Christi præsens vel futurum, est jam Incarnatio præsens vel futura, nedum in ordine intentionis, sed etiam in ordine executionis, siquidem ut in re ponenda sit principium et causa meriti: ergo.

Confirm. 2°: prius decreta fuit Incarnatio etiam quoad executionem, quam decreta, adeoque et quam prævisa futura ejus merita: ergo implicat ea potuisse Deum movere ut eam decerneret. Prob. ant.: sicut prius est esse quam operari, ita et prius est decernere Christum esse quam decernere eum operari: atqui Christus habet esse per Incarnationem: ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Apocal. 5 dicitur: *Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem et divinitatem.* Psal. 44: *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Ad Philipp. 2: *Humiliavit semetipsum..... propter quod et Deus exaltavit illum et donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Ergo.

Resp. ad primum, per *Ly accipere divinitatem*, non significari fieri Deum aut divinitatem acquirere, sed eam palam agnosci et celebrari: sicut cum dicitur Christum accipere scientiam, est publicari et agnosci sapientem esse juxta phrasim usitatam S. Scripturæ.

Ad secundum, dico 1°: Juxta plures Patres *Ly propterea* non significare causam meritoriam, quasi Deus unxerit Christum Deum, quia *dilexit justitiam*, sed causam finalem, ita ut sensus sit: *Dilexisti justitiam, propterea*, id est: Et in hunc finem, seu ut justitiam diligeres *unxit te Deus*. Eo sensu quo dicitur Luc. 4: *Aliis civitatibus oportet me evangelizare, quia ideo*, id est, *ad hoc missus sum*.

Altera hujus loci interpretatio est, *Ly propterea* equidem significare causam meritoriam, sed *ὅ oleo lætitiæ* non significari divinitatem, sed eam unctionem qua Christus post passionem immortalitate donatus, et ad dexteram Patris collocatus, regni possessionem accepit.

Ad tertium ¹, sensus est quod propter humilitatem et obedientiam Christi Deus Pater manifestavit mundo quod haberet nomen Dei, ut omnes illud venerarentur: unde sequitur *ut in nomine Jesu omne genu flectatur*, etc.

Inst.: Basilius hom. de *Humana Christi generatione* dicit: « Digna fuit (scilicet humanitas) Unigeniti divinitati conjungi »: ergo.

Resp. dist.: digna fuit dignitate meriti, neg.; dignitate capacitatis, id est fuit capax ut illi jungeretur, conc., et neg. conseq.

Obj. 2°: Nihil repugnat humanitatem Christi pro priori naturæ ad assumptionem elicere aliquod opus ipsius Incarnationis meritorium de congruo: ergo.

Resp. neg. ant. Repugnat enim causam agere priusquam intelligatur existens et subsistens; actiones enim sunt existentium et suppositorum; humanitas autem Christi pro priori naturæ ad assumptionem non intelligitur existens et subsistens, siquidem existat et subsistat per subsistentiam et existentiam Verbi.

Inst.: Non repugnat accidens conservari sine subjecto et operari sine illo, ut patet in mysterio Eucharistiæ: ergo nec naturam operari sine supposito.

Resp. neg. conseq. Disparitas est 1° quod accidens existat per propriam existentiam, non autem humanitas Verbi; 2° quod existentia accidentis ipsi immediate conveniat, non mediante subjecto, licet connaturaliter ab ipso

¹ In cap. 2. Epist. ad Philipp.

dependeat; existentia vero substantiæ non ipsi conveniat immediate, sed mediante subsistentia in principiis Thomistarum.

Obj. 3°: Actus charitatis et contritionis in justificatione impii, secundum probabilem plurium Thomistarum sententiam, sunt a gratia justificante: atqui tamen præcedunt illam in genere causæ materialis et dispositivæ: ergo non implicat quod opera a Christo elicitæ intelligantur ipsum seu ejus Incarnationem præcedere in genere causæ meritoriae.

Resp., dat. maj. item et min. de quibus dixi dum de Justificatione, neg. conseq. Disparitas est quod materia et forma sint sibi invicem causæ in diverso genere, et sic in præfata sententia probabili actus charitatis et contritionis præcedunt gratiam ut formam justificantem in genere causæ materialis, et eam ut talem sequuntur in genere causæ formalis: secundum hanc enim sententiam gratia habitualis consideratur dupliciter: 1° ut habet rationem auxilii actualis, et sub hoc sensu causat efficienter actus charitatis et contritionis, neque ullo sensu ut sic ab eis causatur aut præceditur; non datur enim mutua causalitas nisi inter causam materialem et formalem, efficientem et finalem ad invicem comparatas, efficiens autem omni modo est causa et prior formali et materiali, nec ab eis ullo modo causatur. Secundo modo potest considerari gratia sanctificans ut est forma quædam afficiens subjectum et illud reddens Deo gratum, et sub hac notione præcedit et subsequitur actus charitatis et contritionis; præcedit eos in genere causæ formalis, quia ab ea tanquam a forma dimanant; et eos subsequitur in genere causæ materialis et dispositivæ, quia illi ad eam subjectum disponunt. Porro si opera a Christo in priori naturæ elicitæ præcederent ut merita ipsius Christi seu ejus Incarnationis, principium meriti caderet sub merito, et idem foret sui ipsius causa in eodem genere causæ nempe efficientis; Christus enim eliciens illa opera meritoria esset causa efficiens illorum, et vicissim illa opera meritoria causarent Christum in eodem genere causæ efficientis. Unde etiam illi actus contritionis et charitatis, de quibus modo in præfata sententia, non dicuntur meritorii istius primæ gratiæ a qua causantur, sed alterius nempe primæ gloriæ. In alia autem sententia quæ est etiam plurium Thomistarum, illi actus charitatis et contritionis dispositivi ad gratiam, non sunt ab ipsa gratia, sed ab auxilio actuali.

Obj. 4°: Potuit Deus decernere Incarnationem sub aliqua subsistentia indeterminate et in communi, antequam illam decernat sub hac determinata subsistentia Verbi: atqui in illo priori potest concipi Christus prius prioritate naturæ eliciens ex auxilio gratiæ opera meritoria subsistentiæ determinatæ: ergo.

Resp. neg. min. Quia merita non possunt concipi elicitæ a Christo nisi sub statu existentiae saltem futuræ; non potest autem concipi Christus existens nec futurus nisi sub hac determinata subsistentia.

Obj. 5°: Nihil repugnat merita Christi ut possibilia et in spe potuisse movere Deum ut decerneret Incarnationem, sicut merita aliqujus militis possibilia et in spe possunt movere regem ut ipsum nobilitet: ergo.

Resp. dist. ant.: nihil repugnat merita Christi ut possibilia et in spe potuisse movere Deum ut Incarnationem decerneret ut donum gratuitum, conc. ant.; ut præmium et mercedem, neg. Idem de milite. Sicut enim repugnat quod quis puniatur propter demerita mere possibilia, ita et quod præmiatur propter merita mere possibilia. Quia ergo meritum causat præmium per modum causæ efficientis, in quantum facit subjectum præmio dignum, necessario ut causet, debet existere aut prævideri absolute existens in aliqua differentia temporis; nemo enim est dignus laude vel vituperio propter actiones mere possibles. Idem cense de meritis conditionate futuris; sequeretur enim similiter hominem reipsa posse constitui dignum supplicio vel præmio per opera bona vel mala quæ nunquam faciet, sed faceret si in istis circumstantiis poneretur; quod tanquam absurdum rejiciunt S. Augustinus, Prosper, etc., contra Semi-Pelagianos.

Inst.: Sæpe contingit inter homines ut præmium antecedit meritum, ut dum quis anticipata solutione accipit mercedem sub spe aut onere laboris futuri: ergo.

Resp. neg. suppositum ant.¹; quia opus illud debitum sequens seu speratum non se habet ut meritum præmii anticipati, sed ut dicit D. Th., per modum gratiarum actionis seu solutionis; proprietates enim meriti sunt ut a concessione præmii tollat rationem gratiæ, quod sit objectum justitiæ remunerativæ, quod in præmiante inducat rationem justitiæ saltem late; quæ in præsenti casu non reperiuntur: vel dicas intercedere ibi contractum *do ut facias*, et tunc opus sequens movebit

¹ Q. 29. de Verit. a. 6.

ut finis ut sit, non ut meritum quia est.

Obj. 6° cum Suaresio : Unio hypostatica potuit duplici decreto decerni, non intentivo, altero executivo : atqui in hac hypothese nihil implicat Christum meruisse suam Incarnationem quoad executionem saltem : ergo. Prob. min. : in hac hypothese principium meriti non caderet sub merito, et meritum foret prius præmio : ergo. Prob. ant. : in hac hypothese principium meriti foret Incarnatio ut intenta, et præmium Incarnatio ut executiva, quam præcederet meritum fundatum in Incarnatione ut intenta : ergo.

Resp. 1° neg. min. Ad prob., neg. ant. non enim potest concipi actio meritoria procedere a Christo nisi sub statu subsistentiæ et existentiae, consequenter nisi a Christo ut per decretum executivum præordinato.

Resp. 2° neg. secundam partem ejusdem ultimi ant., nempe in hac hypothese Incarnationem ut secundo decretam fore præmium. 1° Quia de ratione præmii est quod sit aliquid realiter distinctum a merito, alias præmiatus non foret ditior eum præmio quam cum solo merito : merita autem Christi ut intenti sunt merita Christi ut executi : Christus enim ut executus non est alius a Christo intento. 2° Quia sequeretur quod prima gratia ut secundo decreto voluta caderet sub merito, cujus esset principium ut primo intenta.

Inst. : Licet prædestinatio nostra ad gloriam sit ante prævisa merita, non tamen decretum executivum hujus prædestinationis : ergo similiter hic.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod executio prædestinationis non sit causa meritum nostrorum, sed potius e contra merita sunt causæ executionis prædestinationis. At vero Incarnatio nedum quoad intentionem, sed etiam quoad executionem est causa efficiens meritum Christi.

Obj. 7° cum eadem : Licet principium meriti quando absolute datur non possit cadere sub merito, bene tamen quando datur tantum sub conditione futuri meriti, ut si rex, v. g., concedat militi arma et equum anticipata solutione in compensationem egregii facinoris eodem equo et armis futuri : atqui Deus potuit conferre humanitati unionem Verbi sub conditione meriti futuri per eam exercendi : ergo.

Resp. 1° : Istud argumentum nimium probare, cum enim exemplo allato nihil fiat contra legem ordinariam, sequeretur etiam posse de lege ordinaria principium meriti cadere sub

merito, adeoque hominem posse, imo de facto mereri primam gratiam, primum suum esse, suam creationem et Christum suam prædestinationem primam seu quoad intentionem, quæ tamen non concedit adversarius.

Resp. 2° neg. maj. Et ad prob., ex paritate exempli adducti, dico disparitatem esse quod principium meriti in milite non sint præcise equus et arma, sed bonus eorum usus, seu prudentia et valor militis : in Christo autem totale principium meriti tam physicum quam morale, est unio hypostatica.

Insuper dona quæ ab hominibus conceduntur, possunt dari imperfecte et quoad usum tantum, donatione suspensa quoad possessionem absolutam, et sic imperfecte habita possunt cadere sub merito ut perfecte et absolute habeantur, sicque principium meriti formaliter ut tale non cadit sub merito : unde miles in casu allato per egregium facinus meretur absolutam equi et armorum possessionem, quæ tantum antea imperfecte et quoad usum habebat. Unio autem hypostatica non potest sic concedi quoad usum et imperfecte, donatione suspensa et quæ nulla sit, conditione non purificata, sed hoc ipso quo datur, simpliciter et absolute datur ; quia esse, si datur, absolute et simpliciter datur ; alias, ut jam diximus, posset quis mereri suum esse et suam creationem.

Obj. 8° cum eodem : Finis potest esse causa et effectus sui medii : ergo etiam meritum potest esse causa et effectus sui principii.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod finis non causet quia est, sed ut sit, sicque non causat per sui existentiam vel actuale vel saltem prævisam ut absolute futuram in aliqua temporis differentia, sed solum per esse apprehensum ut bonum et possibile : unde respectu medii non est causans et causatum sub eadem ratione ; est causans secundum esse objectivum, et causatum secundum esse a parte rei. At vero meritum causat quia est aut prævidetur futurum absolute in aliqua temporis differentia : unde si causaret principium a quo est efficienter et formaliter, causaret per suum esse actuale id a quo accipit idem esse actuale, et sic secundum idem esse actuale foret prius et posterius existentia actuali sui principii, quod implicat.

Obj. ultimo : SS. Patres meruerunt de congruo Incarnationem : atqui tamen Incarnatio est illorum meritum principium : ergo principium meriti, etc.

De hoc argumento art. subsequente.

ARTICULUS II.

UTRUM CHRISTUS MERUERIT CIRCUMSTANTIAS
SUÆ INCARNATIONIS?

Circumstantiæ Incarnationis aliæ sunt præcedentes, aliæ concomitantes, aliæ consequentes.

Dico 1° : Christus non meruit eas circumstantias suæ Incarnationis sive præcedentes, sive concomitantes, quæ vel in aliquo genere sunt causæ seu principia substantiæ Incarnationis ut executioni mandatæ, vel eam necessario comitantur.

Patet ex dictis. 1° Quia sicut merita Christi supponunt ejus Incarnationem ut eorum principium, sicque eam mereri non possunt, ita etiam supponunt eas circumstantias quæ sunt causæ aut principia illius Incarnationis, aut eam necessario comitantur, et sine quibus non esset; ergo.

2° Non possunt infallibiliter prævideri a Deo merita Christi futura, nisi prius prævideatur Christus futurus et existens in aliqua differentia temporis : ergo etiam nisi prius prævideantur ea a quibus et cum quibus habet necessario esse; quæ proinde cum se teneant ex parte principii meriti, non possunt cadere sub merito.

Dico 2° : Meruit tamen Christus eas Incarnationis suæ circumstantias quæ nec influunt in ejus esse, nec eam necessario comitantur.

Patet ab opposita ratione, cum enim illæ circumstantiæ non sint causæ ut principium meriti, nec ab illis dependeat Christi meritum, non est ratio cur eas non meruerit, cum meruerit Christus omne illud quod congruenter potest habere rationem præmii, hoc enim confert ad ejus majorem dignitatem et gloriam.

Dico 3° : Christus meruit circumstantias Incarnationem consequentes : quia illæ non prærequiruntur merito ipsius, nec se tenent ex parte principii merendi, sed ad illud consequuntur : ergo.

Colliges ex prima conclusione Christum non meruisse concipi ex Spiritu sancto, nasci ex B. Maria, ex populo Judaico, tali loco, tali tempore, tali modo : quia hæc sunt vel principia Incarnationis, vel circumstantiæ necessario eam comitantes in executione.

Colliges ex secunda conclusione Christum meruisse prophetarum de ipso prædictionem, annuntiationem per Angelum, etiam, ut probabilius videtur, matris virginitatem : quoad

duo prima patet, quia non sunt causæ aut principium Incarnationis. Patet etiam quoad tertium ; quia virginitas matris non influit in Incarnationem magis quam albedo aut nigredo matris, nec videtur circumstantia cum Incarnatione necessario connexa, etsi enim mater non foret virgo, eadem numero esset Incarnatio.

Colliges ex tertia conclusione Christum meruisse concentum angelorum, pastorum et magorum adorationem, apparitionem stellæ, fugam in Ægyptum, curam et sollicitudinem BB. Mariæ et Joseph, esse mundi judicem, sacramentorum institutorem, quia hæc omnia sequuntur ad Christum, adeoque ad principium meriti. Item et suam resurrectionem non solum quoad reunionem animæ ad corpus, quod omnes admittunt, et dicemus infra, sed etiam probabilius quoad reunionem personitatis Verbi ad totam humanitatem quæ morte desiderat. Licet enim partes humanitatis separatæ semper manserint unitæ Verbo, nihilominus tota humanitas non mansit unita Verbo in triduo mortis, quia humanitas non dicit partes quomodocumque, sed unitas, seu unum factas, et cum Christus meruerit suam resurrectionem, sequitur Christum eam meruisse.

Dices : Ista reunio totius humanitatis ad Verbum sequitur ad reunionem animæ ad corpus vi primæ Incarnationis : ergo.

Resp. neg. conseq. Quia licet id quod sequitur ad id quod est gratis concessum non cadat sub merito, quandiu durat illud gratis concessum, secus tamen si desinat illud gratis concessum.

Repones : Hoc ipso quo anima reunitur corpori, nihil est amplius quod cadere possit sub merito, quia totum non distinguitur a partibus : ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. : totum physicum, conc.; totum metaphysicum, neg. Id enim ratione suppositi distinguitur a partibus, scilicet materia et forma.

Petes utrum Christus meruit suæ Incarnationis continuationem?

Responsio communis, et maxime Thomistarum, est negativa contra Suaresium et alios. Ratio est ; quia continuatio Incarnationis est eadem indivisibilis actio qua inchoata est : atqui ipsa Incarnationis actio non potest cadere sub merito ut primo facta : ergo neque ut continuata. Prob. maj. : Incarnatio, non continuatur ad modum rerum successivarum et divisibilium per additionem alicujus, puta

partis, gradus aut auxilii, sed est tota simul et mensuratur duratione omnino indivisibili, scilicet æternitate participata, utpote immutabilis et permanentior visione beata : ergo.

Confirm. : qui semel obtinuit beatitudinem, totam ejus continuationem adeptus est, quia est indivisibilis inceptio et continuatio ejus, est enim ex natura sua vita æterna : ergo potiori jure idem dicendum de Incarnatione.

Dices 1° : Poterat Christus mereri ne humanitas dimitteretur a Verbo aut non annihilaretur : ergo.

Resp. neg. ant. Vel enim illa non dimissio, aut non annihilatio sumitur ex parte Dei pro actione ejus increata, et hæc non cadit sub merito ; vel pro effectu ex parte humanitatis, et tunc illa non dimissio, aut non annihilatio nullum importat alium novum effectum realem qui possit cadere sub merito, sed est eadem ipsa continuatio.

Dices 2° : Christus meruit extensionem unionis hypostaticæ ad eas partes quas acquirerebat per nutritionem : ergo et hujus unionis conservationem. Prob. conseq. 1° : mereri ea quæ necessaria sunt ad conservationem est mereri ipsam conservationem ; sed extensio unionis hypostaticæ ad illas partes erat necessaria ad ejusdem unionis conservationem : ergo. Prob. 2° eadem conseq. : ideo potuit mereri illam extensionem quia est posterior merito Christi : atqui continuatio Incarnationis est etiam posterior merito Christi : ergo.

Resp. quosdam negare ant. Quia posita prima productione, sicut debebatur conservatio, ita et restauratio ne periret : aliis tamen videtur magis consonum excellentiæ Christi asserere hanc extensionem esse ipsi debitam, nedum sequela naturali ex vi primæ unionis, sed etiam titulo meriti, cum nihil obstet : unde, dato hoc ant., neg. conseq. Et ad primam prob., conc. ant., quoad ea quæ sunt necessaria conservationi immediate et per se : neg. vero quoad ea quæ sunt tantum remote et per accidens necessaria conservationi, quales sunt partes de novo advenientes respectu conservationis Incarnationis, in tantum enim sunt ipsi necessariae in quantum nutritio erat ipsi necessaria : unde modo, Christo non indigente nutritione, sine illa unio hypostatica continuatur.

Ad secundam prob., neg. min. Cum enim continuatio unionis primo factæ, mensuretur, ut diximus, æternitate participata quæ habet durationem omnino immobilem et permanen-

tem, non est formaliter et secundum propriam durationem posterior merito, sed solum virtualiter per correspondentiam ad tempus nostrum.

Inferes : Ergo saltem istud virtualiter posterius et superadditum Incarnationi ut primo factæ poterit cadere sub merito.

Resp. neg. illationem ; quia principium meriti, cum sit causa efficiens præmii, debet realiter distingui ab illo.

ARTICULUS III.

UTRUM SANCTI PATRES MERUERINT INCARNATIONEM ?

Dico 1° : SS. Patres veteris Testamenti non meruerunt nec mereri potuerunt de condigno Incarnationem nec circumstantias ejus intrinsecas ¹.

Est communis et certa. Prob. ². Meritum de condigno adæquari debet cum præmio in valore et virtute : atqui meritum antiquorum patrum non potest adæquari in valore et virtute cum Incarnatione : ergo. Patet maj. ; id enim importat condignitas. Prob. min. : in homine non datur aliud principium merendi quam gratia adoptionis : atqui unio hypostatica, cum sit in esse personali, illa transcendit gratiam adoptionis ut sit alterius et superioris ordinis, sicut esse personam divinam respectu illius qui est tantum participative Deus : ergo.

Confirm. : unio beatæ mentis ad Deum, seu in esse intelligibili, hoc est gloria cœlestis, est præmium proportionatum et condignissimum gratiæ adoptionis ; dicitur enim semen gloriæ : atqui unio in esse personali et divino, qualis est Incarnatio, transcendit unionem in esse intelligibili, estque superior ad illam : ergo.

Hinc passim in Scriptura Incarnatio dicitur opus misericordiæ ; sic ad Tit. 3 : *Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit* ; Luc. 1 : *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.*

Dices cum S. Bonaventura : Antiqui Patres meruerunt de condigno apertionem regni cœlestis, alias non meruissent gloriam : atqui cœlum non est apertum nisi per adventum Christi : ergo illum meruerunt.

Resp. dist. maj. : antiqui Patres meruerunt de condigno apertionem regni cœlestis quoad remotionem impedimenti quod se tenebat ex parte cujuslibet particularis, scilicet indigni-

¹ Illic q. 2. a. 11. o. — ² *Ibid.*

tas personalis, qualiter nos meremur nunc, conc. maj.; quoad remotionem impedimenti quod se tenebat ex parte naturæ peccato originali vitiatæ, neg. maj. Solutio est D. Th. in 3. d. 18. q. 1. art. 6. quæstiunc. 2. ad 2.

Repones cum Medina : Extrinseca Dei ordinatio illorum meritorum ad Incarnationem potuit supplere illorum improportionem: ergo.

Resp. neg. ant. Illa enim extrinseca ordinatio non elevaret illa opera supra ordinem gratiæ, adeoque non tribueret illis valorem alterius rationis quam secundum se haberent.

Replicabis : Posita illa extrinseca Dei ordinatione et promissione retribuendi Incarnationem illis operibus, Incarnatio foret illis operibus debita : ergo eam mererentur de condigno.

Resp. dist. min. : foret eis debita ex fidelitate Dei qui promissis non deest, conc. min.; ex condignitate operis, neg. min. et conseq.

Dico 2° : Antiqui Patres meruerunt de congruo Incarnationem ¹. Est etiam communis.

Prob. ². Congruum erat ut Deus exaudiret desideria et preces amicorum suorum qui ipsi obediebant : atqui SS. Patres erant amici Dei, desiderabant et petebant Incarnationem : ergo.

Sed difficultas est utrum illud antiquorum meritum fuerit de congruo stricte an late? Plures theologi, tam domestici quam extranei, contendunt esse de congruo stricte, fundanturque in S. Th. qui hic art. 11. o. dicit : « Ex congruo meruerunt SS. Patres Incarnationem desiderando et petendo : congruum enim erat ut Deus exaudiret eos qui ei obediebant ». Quæ verba intelligunt de congruo stricte. Sed, quia Incarnatio seu Christus est principium totius meriti SS. Patrum, sicque sequeretur quod principium meriti caderet sub merito, ut hunc nodum solvant, in varias explicationes abeunt.

Quidam dicunt Incarnationem ut intentam, hoc est Christum et ejus merita ut intenta, esse principium meritorum SS. Patrum per modum causæ finalis tantum, quatenus Deus intendens Incarnationem Christi, vi illius intentionis elegit merita antiquorum Patrum tanquam media ad executionem Incarnationis : unde Incarnatio in intentione est principium meritorum SS. Patrum, et merita Patrum sunt principia Incarnationis in executione ; adeoque principium meriti sub ratione

qua est principium meriti, non cadit sub merito, seu, quod idem est, Incarnatio et meritum Patrum sunt sibi invicem causæ in diverso genere, Incarnatio in genere causæ finalis, merita Patrum in genere causæ efficientis moralis, quod non repugnat.

Verum obstare videtur quod nullum sit aut concipi possit meritum in antiquis Patribus quod non sit, non solum propter Christum aut Incarnationem tanquam causam finalem, sed etiam quod non sit ex ipso Christo seu ex ejus meritis tanquam ex causa efficiente morali ; nullum est enim aut concipi potest pro hoc statu meritum in homine quod non accipiat valorem suum et vim merendi ex meritis Christi, seu cui Christus non meruit gratiam qua ejus opera sint meritoria apud Deum, ut docet hic auctor ad 2 et omnes admittunt, juxta illud Joan. 1 : *Omnes de plenitudine ejus accepimus*. At vero nec sunt nec concipiuntur merita in Christo moraliter efficientia merita nostra, nisi prout Christus consideratur ut existens aut absolute futurus in aliqua differentia temporis, consequenter in statu executionis et non intentionis tantum, actiones enim sunt suppositorum et existentium : si ergo merita Patrum causent Incarnationem in executione in genere causæ efficientis moralis, et Incarnatio vicissim in executione causet merita Patrum in eodem genere causæ efficientis, evidens est quod principium meriti cadat sub merito operis ab ipso procedentis, quod Incarnatio sit causa et effectus in eodem genere, seipsa prior et posterior, etc.

Alii dicunt antiquos Patres meruisse de congruo Incarnationis executionem, non prout decretam et prævisam, sed ut executam in tempore. Sed neque iste dicendi modus nobis probatur, quia nihil fit in tempore nisi eo modo quo Deus per suum decretum executivum decrevit ab æterno fieri : unde vel Patres meruerunt de congruo executionem Incarnationis ut prævisam et decretam a Deo, vel eam non meruerunt ut executam in tempore. Paritas est in nostra prædestinatione ; ideo enim per merita assequimur in tempore gloriam, quia Deus ab æterno decreto suo executivo voluit sic assequendam.

Alii tandem dicunt non repugnare principium efficiens tantum meriti cadere sub merito, sed id non cohæret cum principiis positis : enimvero quod causat per modum efficientis necessario existit, quod autem jam existit, non potest sibi mereri ut existat. Insuper meritum etiam causat per modum effi-

¹ Eccl. q. 2 a. 11. o. — ² Ibid.

cientis; idem ergo causa et effectus in eodem genere causæ.

Verius ergo arbitror cum doctissimo Sylvio, antiquos Patres non meruisse Incarnationem Christi nisi de congruo late sumpto pro impetratione Incarnationis exequendæ ex divina bonitate. Et hoc, tum propter rationem datam quod Incarnatio et merita Christi sint fundamentum et principium totius meriti, non effectus, tum quia alioquin sequeretur 1° Patres meruisse aliquid melius quam Christus ipse meruit; 2° quod Incarnatio non esset opus puræ misericordiæ, meritum enim de congruo stricte importat aliquod jus saltem amicabile ad præmium tanquam ad recompensationem et retributionem; 3° quod Christus esset Patribus debitor suæ Incarnationis, item gratiæ et gloriæ quæ consequuntur ad Incarnationem. Hæc autem sunt absurda.

Ad D. Th., quidam ipsum intelligunt de merito quarundam circumstantiarum Incarnationis, veluti quod tali tempore, de tali populo nasceretur. Alii intelligunt de congruo late sumpto, ita ut mereri idem sit quod impetrare, et meritum accipiatur pro opere quo fiebat ut, attenta divina bonitate, congruum esset ut exaudiret illos qui ei obediebant, *propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones Patrum*. Ita respondet laudatus Sylvius.

Et revera S. Doctorem alterutro sensu, maxime secundo esse intelligendum patet: 1° quia hic art. 11. o. generaliter resolvit quod Incarnatio non possit cadere sub merito, quia est principium meriti, hæc autem ratio non minus militat pro merito de congruo stricte, quam pro merito de condigno; 2° quia ibidem ad 3 negat B. Virginem meruisse Incarnationem. « Quod B. Virgo, inquit, dicitur meruisse portare Dominum omnium, non quia meruit ipsum incarnari, sed quia meruit ex gratia sibi data illum puritatis et sanctitatis gradum, ut congrue posset esse Mater Dei ». Et in 3. d. 4. q. 3. art. 1. ad 6. ait « quod beata Virgo non meruit Incarnationem, sed, supposita Incarnatione, meruit quod per eam fieret, non quidem merito condigni, sed merito congrui ». Ex quo manifestum est juxta S. Doctorem, quod nec merito congrui B. Virgo meruerit Incarnationem: nullatenus autem est verisimile id ipsum concessisse Patribus S. Virgini longe inferioribus.

Inst.: Meritum de congruo stricte illud est quod fundatur in amicitia mutua merentis et præmiantis: atqui SS. Patres, qui petebant Incarnationem, erant amici Dei: ergo.

Resp. maj. esse veram quando nihil obstat rationi meriti: hic autem obstat quod Incarnatio sit principium meriti et non possit esse ejus effectus.

ARTICULUS IV.

QUÆ FUERIT CAUSA PHYSICA INCARNATIONIS?

Dico 1°: Nulla creatura fuit aut esse potuit causa principalis efficiens Incarnationis, sed solus Deus.

Pro. 1° ex S. Scriptura. Habacuc 3, de Incarnatione dicitur: *Domine, opus tuum*. Et Psal. 135, dicitur quod Deus faciat mirabilia solus: omnium autem mirabilium maximum est Incarnatio: ergo. Ratio etiam evincit ad tantum ac tale miraculum requiri virtutem infinitam

Quæstio est potissimum de causa instrumentali respectu B. Virginis.

Dico 2°: Beata Virgo non fuit causa instrumentalis conjunctionis humanitatis cum Verbo.

Hæc conclusio insinuat ex auctoritatibus citatis; non enim proprie diceretur Incarnatio opus solius Dei, si B. Virgo illi cooperata fuisset etiam instrumentaliter.

Adstipulatur auctoritas D. Th. infra q. 31. a. 5. et q. 32. art. 4. o, ubi ait: In ipsa conceptione Christi B. Virgo nihil active operata est, sed solam materiam ministravit.

Prob. ratione. Concursum instrumentalem ad conjunctionem humanitatis cum Verbo ideo aliqui adstruunt, ad salvandam maternitatem Dei in B. Virgine: atqui ad id non requiritur: ergo perperam ei tribuitur. Prob. min.: ut B. Virgo vere sit et dicatur Mater Dei, sufficit quod exercuerit in conceptione Christi illum concursum quem matres aliæ exercere solent in conceptione suorum filiorum: atqui hunc exercuit B. Virgo erga Christum absque eo quod debuerit esse causa instrumentalis respectu illius Incarnationis: ergo. Prob. min.: in sententia Aristotelis et D. Th., mater non concurrit active in generatione proles, sed passive tantum ministrando materiam humano conceptui, et hoc, in loco ad eum conceptum naturali, vi seminis virilis elaborandam ad perfectam organisationem: atqui id totum præstitit B. Virgo respectu Christi, excepto quod materia quam ministravit, non virili semine, sed mystico spiramine fuerit elaborata usque ad perfectam organisationem et ultimam dispositionem ad recipien-

dum animam rationalem, ex cujus unione cum corpore resultare debebat connaturaliter subsistentia creata tanquam terminus completivus generationis, sed loco illius in eodem instanti substituta fuit subsistentia Verbi, quæ ultimo complevit et terminavit concursum passivum B. Virginis et operationem activam Spiritus sancti suppletis vices viri, ergo. Et esto secundum medicos mater concurreret active, eodem modo ratiocinandum foret de concursu ejus activo ac diximus de concursu ejus passivo.

Confirm. : esto B. Virgo foret elevata ut instrumentum Incarnationis, non ideo foret mater Dei, tum quia concursus matris est principalis, tum quia creatura etiam inanimata potuit de potentia Dei absoluta ad id elevari, quæ tamen non foret ideo Mater Dei.

Dices : S. Ambros. epist. 82 et S. Bernard. hom. 4, dicunt per B. Virginem carnem fuisse junctam Divinitati. Et Isichius hom. 2 *de Deipara*, vocat illam « instrumentum Incarnationis » : ergo.

Resp. SS. Ambrosium et Bernardum intelligendos esse de junctione, non effectiva, sed

dispositiva, quatenus subministravit et præparavit materiam quæ efformata in humanitatem juncta fuit Verbo. Isichius autem nomen instrumenti sumpsit late pro omni eo quod concurrit aliquo modo ad productionem alterius.

Dico 3° : Tota Trinitas Incarnationem operata est. Insinuatur in S. Scriptura. Ad Galat. 4 : *Misit Deus Filium suum factum ex muliere* ; en Pater. Ad Philipp. 2 : *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens* ; en Filius. Matth. 1 : *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est* ; en Spiritus sanctus. Ergo.

Prob. ratione. Omnia opera Dei ad extra sunt toti Trinitati communia : ergo. Prob. ant. : Deus operatur ad extra per omnipotentiam : atqui omnipotentia est communis tribus personis non minus quam essentia : ergo non potest una persona operari ad extra, quin operetur et altera, adeoque opera Dei ad extra toti Trinitati sunt communia. Unde sequitur Filium dupliciter se habuisse ad Incarnationem, effective per potentiam, et terminative per subsistentiam : Pater autem et Spiritus sanctus effective tantum.

DISSERTATIO VI.

De Persona assumente.

D. Th. q. 3.

ARTICULUS I.

UTRUM PROPRIUM SIT PERSONÆ DIVINÆ NATURAM ALIENAM TERMINARE ?

Dico : Ita proprium est personæ divinæ naturam alienam terminare, ut id repugnet omni personalitati creatæ vel creabili ¹.

Prob.². Personalitas finita non potest terminare nisi naturam propriam : atqui omnis personalitas creata vel creabilis est finita :

¹ Hic q. 3. a. 1. ad 2. — ² *Ibid.*

ergo. Patet min. Prob. maj. : personalitas finita habet suam limitationem et speciem a natura cujus est complementum et terminus, ita ut subsistentia equi, v. g., non distinguatur a subsistentia hominis, nisi quia illa est equi, ista hominis : ergo non potest loco alterius subsistentiæ subrogari, nec nisi propriam naturam terminare. Ant. est certum ; cum enim subsistentia sit modus et terminus naturæ, non dat speciem naturæ sed eam supponit et ab ipsa specificatur, sicut totum quod est terminus et complementum partium ab ipsis li-

mitatur et specificatur. Patet etiam conseq. Quia hoc ipso quo subsistentia desumit speciem a natura, et talis est speciei quia talem naturam terminat, implicat quod eadem manens terminet aliam naturam, alias foret eadem ut supponitur, et non foret quia esset alterius naturæ et speciei, sicut implicat totum inveniri et communicari extra suas partes quia ab ipsis specificatur, resultat et limitatur.

Aliter autem dicendum de subsistentia divina quæ ratione infinitatis nullo genere, nulla specie clauditur : unde sicut natura divina continet formaliter eminenter omnium naturarum possibilium perfectionem, ita et subsistentia divina terminando naturam sic infinitam continet formaliter eminenter omnium subsistentiarum possibilium virtutem, adeoque apta est quascumque naturas terminare.

Confirm. : subsistentia quæ posset terminare duas naturas, posset terminare infinitas, adeoque esset infinita in ratione terminandi ; ubi enim pluralitas non facit differentiam, nec illam faceret infinitas, si esset possibilis, ut ait Aristot. 4. phys. textu 76 ; ex quo infert quod si duo corpora possent esse simul in eodem loco, possent et infinita si darentur : atqui nulla subsistentia est infinita nisi increata : ergo.

Prob. 2° et simul præcluditur evasio adversariorum qui distinguunt inter potentiam naturalem et supernaturalem, inter potentiam ordinariam et extraordinariam. Nulla personalitas creata potest naturaliter terminare alienam naturam : ergo nec supernaturaliter aut de potentia Dei absoluta. Ant. est certum. Prob. conseq. : juxta communem philosophorum doctrinam, in causis formalibus non currit distinctio potentiæ ordinariæ et extraordinariæ : atqui subsistentia creata habet rationem formæ et actus substantialis naturæ quam terminat : ergo si non possit naturaliter, etc. Min. est certa ; maj., ultra quod communiter tradatur a philosophis, patet ex hoc quod causa formalis non causat nisi communicando seipsam, effectus enim formalis est ipsa forma communicata, in quo differt a causa efficiente quæ producit aliquid a se distinctum : ergo quantumcumque applicetur a causa supernaturali, nihil amplius efficiet nisi communicare seipsam.

Neque dicas posse augeri vim ejus causandi, quia non causat, ut dictum est, nisi seipsam communicando : unde quamvis augeatur,

nihil aliud efficiet nisi seipsam communicare : et aliunde cum formæ substantiales non admittant magis et minus, si quid ipsi addatur, non erit amplius eadem forma, sed alia.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Terminare plures naturas non arguit infinitatem in persona terminante : ergo. Prob. ant. : personalitas divina prout ab essentia distincta non est infinita : atqui tamen ut sic de facto plures terminat naturas, divinam scilicet et humanam, et infinitas terminare posset : ergo terminare alienam naturam non arguit infinitatem. Prob. ant. : si personalitas divina, prout distincta ab essentia, esset infinita, sequeretur aliquam infinitatem competere Filio quæ non competeret Patri, et vicissim : atqui hoc dici non potest : ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. maj. : personalitas divina, prout ab essentia distincta, non est infinita infinitate perfectionis, transcat maj. ; non est infinita infinitate terminativa, neg. maj. Igitur personalitas divina duo præstat naturæ alienæ quam terminat, 1° perfectiorem independentiæ ; et quia hoc est perfectio, id præstat ratione subsistentiæ absolutæ quam implicat et in qua transcendentaliter imbibitur. Aliud autem quod præstat est perfectitas incommunicabilitatis ; et quia id non dicit perfectionem, illam præstat ratione illius quod explicat : et sub illa ratione licet non sit infinita infinitate perfectionis, est tamen infinita in ratione terminandi, tum quia naturam infinitam terminat, tum quia potest terminare in infinitum sincategorematice. Unde patet responsio ad probationem : sicut enim licet a pluribus reputetur inconveniens quod perfectio aliqua competat Patri et non Filio et e contra, non tamen quod aliqua entitas non explicans perfectionem, v. g. filiatio conveniat Filio, quæ non convenit Patri ; ita similiter non est inconveniens quod aliqua infinitas terminativa uni personæ conveniat quæ alteri non convenit. Confer tractatum de Trinit. dissert. 3. art. 5.

Inferes : Ergo Pater non est in omni linea infinitus.

Resp. dist. illationem : Pater ratione paternitatis non est in omni linea infinitus. conc. ; est enim sub hac ratione infinitus in sola linea paternitatis : ratione naturæ, neg. Sub hac enim ratione est formaliter infinitus in

linea naturæ et identice in omni linea; quia natura divina cum omnibus quæ sunt in Deo, sive : b. olutis, sive relativis identificatur.

Iust. : Terminare naturam alienam non est effectus infinitus : ergo non exigit infinitatem in causa.

Resp. dist. ant. : non est effectus infinitus in ratione entis, conc. ; in ratione effectus formaliter, neg. ant. et conseq. ; sic, licet effectus creationis sit ens finitum, quia tamen in ratione effectus formaliter est infinitus, exigit causam infinitam.

Repones : Sol continet eminenter effectus causarum inferiorum, et tamen est aliquid finitum : ergo a pari non repugnat dari aliquam subsistentiam creatam superioris ordinis quæ eminenter contineat virtutem personalitatum inferiorum.

Resp. neg. conseq. et paritatem. Disparitas est 1° quod sol causet per modum causæ efficientis; subsistentia vero per modum causæ formalis, ut dictum est. 2° Sol continet aliarum causarum effectus eminenter imperfecte quoad rationes genericas tantum, puta viventis aut corporis corruptibilis; subsistentia vero terminans plures naturas, earum subsistentias deberet eminenter continere quoad rationes earum specificas et individuales, quod non magis potest quam possit natura cuius est terminus et a qua specificatur continere aliarum naturarum rationes earum specificas et individuales : hoc soli subsistentiæ divinæ competit, quæ, cum terminet naturam eminenter continentem omnes rationes specificas et individuales aliarum naturarum, continet ideo omnes perfectiones specificas et individuales aliarum subsistentiarum.

Obj. 2° : Non implicat contradictionem ut ea quæ sunt naturaliter determinata ad unum effectum vel terminum, supernaturaliter extendantur ad alia : v. g. quod idem corpus sit in diversis locis, idem accidens in diversis subjectis, eadem forma in diversis materiis : ergo similiter.

Resp. dato aut. cum suis exemplis, neg. conseq. Disparitas est quod ea quæ afferuntur, habeant ex se speciem et determinationem : unde ex eo quod extendantur ad alia a quibus specificationem non habent, non amittunt suam speciem et determinationem, sed solum variantur termini et eorum materiales : at vero subsistentia habet limitationem et speciem a natura quam terminat : unde si aliam terminaret naturam, suam speciem amitteret.

ARTICULUS II.

PER QUID IMMEDIATE TERMINATUR NATURA HUMANA IN CHRISTO? AN PER ALIQUID ABSOLUTUM, VEL PER ALIQUID RELATIVUM?

Suppono extract. *de Trinit*, præter tres subsistentias relativas et incommunicabiles, dari insuper in Deo secundum se, et ut personis præintellecto, subsistentiam absolutam per quam natura divina per se subsistit, non quidem incommunicabiliter sicut personæ, sed communicabiliter.

Existimavit Durand unionem humanitatis immediate factam esse ad subsistentiam absolutam Dei, mediate autem ad proprietatem relativam Filii, quia existimavit proprietates relativas non esse subsistentias.

Dico : Ratio formalis terminandi naturam humanam est subsistentia relativa, seu : Verbum terminavit naturam humanam formaliter et proxime per propriam personalitatem seu subsistentiam relativam, per quam constituitur in ratione personæ distinctæ a Patre et Spiritu sancto, non per subsistentiam absolutam et communem¹.

Prob. 1° auctoritate concilii Tolet. 6 et 11 in confessione fidei, ubi sic habebur : « Incarnationem Filii tota Trinitas operata est, quia inseparabilia sunt opera Trinitatis, solus tamen Filius formam servi accepit in singularitate personæ, non in unitate naturæ divinæ, in id quod proprium est Filii, non quod Trinitati commune est ».

Et in synodo 6 act. 8, dicitur ex S. Dionysio cap. 2 *de Divin. Nomin.*, « quod Pater et Spiritus sanctus nihil in Incarnatione habent commune, nisi benignissimam voluntatem ».

Prob. ratione insinuata in præfatis auctoritatibus. Si Verbum terminaret naturam humanam formaliter et proxime per subsistentiam communem et absolutam, Pater et Spiritus forent incarnati non minusquam Filius : atqui falsum consequens : ergo et ant. Prob. sequela : quod convenit alicui personæ Trinitatis ratione alicujus attributi absoluti et communis, convenit toti Trinitati : sic quia creatio, conservatio, gubernatio, imo et ipsa actio unitiva Incarnationis conveniunt uni personæ ratione omnipotentiae, conveniunt omnibus : ergo.

Dices cum Durando humanitatem non solum esse unitam immediate subsistentiæ absolutæ, sed etiam mediate proprietati relativæ

¹ Illic q. 3. a. 2. et 4. o.

Filii, unde fit quod Filius solus sit incarnatus, non Pater et Spiritus, nisi cum addito, in quantum scilicet sunt hic Deus, non autem in quantum sunt tales personæ.

Sed contra instatur ratione jam facta : quæ competunt Deo ratione alicujus attributi absoluti et communis, competunt personis, et de illis absolute et sine addito prædicantur : sic quia creare convenit Deo ratione potentiæ, absolute et sine addito de qualibet persona prædicatur : ergo si terminare naturam humanam conveniat Deo ratione subsistentiæ communis et absolutæ, convenit et omnibus personis, et de illis poterit dici simpliciter et absolute quod sint incarnatæ et homines factæ.

Quod autem dicit Durand, Patrem et Spiritum sanctum posse dici incarnatos cum addito, hoc est in quantum sunt *hic Deus*, temeritate non vacat, cum nullus Patrum ita loqui ausus fuerit.

Hinc sequitur 1° etiam explodendam esse alteram sententiam quæ dicitur esse Victoriæ, Soto, etc., nimirum, Verbum terminare humanitatem per subsistentiam absolutam et communem, non quidem præcise et absolute sumptam, sed ut modificatam proprietate relativa Filii : quia in hac sententia, ut in priori, sequeretur pariter Patrem et Spiritum sanctum esse incarnatos. Prob. seq. : quod convenit alicui personæ ratione alicujus attributi communis etsi appropriati et proprietate relativa modificati, convenit omnibus : v. g. quia creare convenit Filio ratione omnipotentiae quæ omnibus communis est, non potest ratione illius etiam ut ipsi appropriatæ et relativa proprietate modificatæ quidquam creare, nisi Pater et Spiritus sanctus simul creent : ergo pariter non potest terminare naturam humanam ratione subsistentiæ communis etsi ipsi appropriatæ et proprietate relativa modificatæ, nisi Pater et Spiritus sanctus simul eam terminent.

Sequitur 2° Verbum terminare mediate et secundario humanitatem per subsistentiam communem et naturam ; quia subsistentia personalis immediate terminans identificatur cum absoluta et natura. Ne tamen inde inferas Patrem et Spiritum sanctum posse dici mediate incarnatos eo quod identificentur ipsi naturæ et subsistentiæ communi ; id enim non sufficit, sed deberent identificari cum termino immediato, scilicet personalitate Verbi, a qua e contra realiter distinguuntur.

Sequitur 3° subsistentiam communem et

essentiam divinam posse dici rationem radicalem et remotam terminandi naturam humanam : quia inde oritur in subsistentia relativa vis infinita et perfectio terminandi.

Sequitur 4° merito olim damnatos fuisse Hermogenem et Praxeam, de quibus SS. August. et Epiphanius lib. *de Hæres.* Itaque et Sabelianos seu Patripassianos, qui de ~~matribant~~ ^{matribant} Filium non potuisse incarnari et pati absque Patre cum quo esset ejusdem naturæ.

Sequitur 5° nihilominus Patrem et Spiritum sanctum esse in humanitate Christi, non solum ratione immensitatis, sed etiam per concomitantiam ratione Incarnationis, ita ut si per impossibile Personæ divinæ non forent ubique ratione immensitatis et infinitatis, forent tamen in humanitate Christi ratione mysterii Incarnationis. Ratio est : Verbum est in humanitate ratione hujus mysterii, Verbo identificatur divinitas, divinitati identificantur Personæ divinæ : ergo Personæ divinæ ratione hujus mysterii sunt per concomitantiam in humanitate Christi.

Si dicas : Pater et Spiritus sanctus non sunt concomitanter in Eucharistia ratione consecrationis, alias sequeretur quod manducaremus et sacrificaremus Patrem et Spiritum sanctum, quod falsum est : ergo nec in humanitate Christi. Prob. sequela : manducamus et sacrificamus id quod in Eucharistia est per concomitantiam, scilicet divinitatem Verbi : ergo.

Resp. neg. Ad prob., neg. sequelam. Ad prob., dist. : manducamus et sacrificamus quod est per concomitantiam immediatam, conc. ; mediatam, neg. Natura autem Verbi est in Eucharistia per concomitantiam immediatam, in quantum pari passu procedit cum Verbo et æque immediate comitatur corpus, quod Verbum hypostatice sustentat, ac ipsum Verbum. Pater autem et Spiritus sunt ibi mediante divinitate ut sic, et divinitas mediante divinitate Verbi, seu Verbo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Deitas potest immediate communicari humanitati absque eo quod ipsi immediate communicentur personæ : ergo ruit fundamentum conclusionis. Prob. ant. : natura divina de facto communicatur Filio et non paternitas : ergo similiter.

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. conseq. Disparitas est quod oppositio relativa, quæ reperitur inter Personas divinas, impediat quin

una alteri communicetur : at vero inter humanitatem et personalitates Patris aut Spiritus sancti nihil obstat quominus istæ illi communicentur, si et ipsa natura immediate communicaretur.

Obj. 2° : Personalitas Verbi identificatur cum natura : ergo non potest humanitas immediate uniri personalitati, quin et ipsi natura.

Resp. dist. ant. : personalitas Verbi identificatur cum natura sub distinctione virtuali, conc. ; sine distinctione virtuali, neg. Hæc autem virtualis distinctio sufficit ut filiatione immediate terminet, non natura ; sicut sufficit ut natura communicetur et non paternitas.

Inst. 1° : Quia visio beatifica terminatur ad essentiam divinam ut est in re, non potest non terminari ad relationes, ut docetur in tract. *de Visione beatifica* : atqui personalitas Verbi, ut est in re, terminat naturam humanam ; ergo non potest eam non terminare natura quacum identificatur, licet virtualiter ab ea distinguatur.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod visio Dei cum sit intuitiva, quidditativa et beatifica, ex hoc multiplici capite exigit attingere omne quod in Deo est, ut probatur loco citato : at vero humanitas terminata subsistentia Verbi, non exigit terminari absoluta : communicatio autem alicujus rei fit secundum exigentiam termini cui fit communicatio. Adde quod humanitas terminetur etiam ad naturam et subsistentiam communem, sed mediate, ratione scilicet subsistentiæ Verbi.

Inst. 2° : Humanitas terminata per subsistentiam relativam, exigit terminari per absolutam : ergo. Prob. ant. : humanitas exigit non solum perseitatem incommunicabilitatis, sed etiam perseitatem independentiæ : atqui subsistentia relativa confert tantum perseitatem incommunicabilitatis ; altera autem perseitas habetur a subsistentia absoluta, ut diximus art. præced, et in tractat. *de Trinit.*

Resp. neg. ant. Ad probat., dist. min. : subsistentia relativa ratione ejus quod explicat, confert tantum perseitatem incommunicabilitatis, conc. ; ratione ejus quod implicat, neg. Cum enim identificetur cum essentia divina quæ ipsi transcendentaliter imbibitur, implicat et continet omnimodum perfectionem, adeoque et perseitatem independentiæ : quod sufficit ut illam communicet humanitati, sicut sufficit ut illam communicet personæ divinæ quam constituit.

Obj. 3° : Natura divina quæ est communis tribus personis ut modificata paternitate, est principium generans : ergo similiter subsistentia absoluta, licet communis tribus personis ut modificata subsistentia relativa, est ratio terminandi humanitatem.

Resp. neg. conseq. Disparitas est 1° quod generatio non supponat tres personas Trinitatis cum sit generatio unius, unde tribus convenire non potest, sed solum ei quæ est ingenita ; at terminatio naturæ humanæ supponit tres personas ; unde si fiat primo per se ratione alicujus absoluti, omnibus convenit. 2° Generare est agere ; unde debet assignari hujus actionis notionalis principium *quo*, quod est natura, et principium *quod*, quod est persona ; at vero terminare humanitatem non est actio in illam, sed purus terminus, et ideo id quo fit hæc terminatio, non debet esse natura, sed personalitas cujus proprium est terminare naturam.

Obj. 4° : Secundum Thomistas, humanitas existit formaliter per existentiam divinam absolutam et tribus Personis communem, ut dicemus infra ad q. 17. D. Th. Quidni ergo subsistat per subsistentiam communem ?

Resp. disparitatem esse quod unio humanitatis ad existentiam divinam non sit immediata, sed ex consequenti tantum et mediante personalitate Verbi.

ARTICULUS III.

UTRUM DEUS SECUNDUM SE ABSTRAHENDO A PERSONALITATIBUS RELATIVIS POSSIT NATURAM ALIENAM ASSUMERE ?

Quæstio duplici sensu intelligi potest. 1° An si natura divina intelligeretur sine relationibus personalibus, ita ut consideraretur hic unus Deus, non trinus in personis, qualem imaginantur ethnici, posset naturam alienam assumere ? 2° An supposito quod sint in Deo tres personæ, ut fides docet, posset tamen natura divina, seu hic Deus ut communis tribus personis, ratione subsistentiæ absolutæ, assumere alienam naturam ?

Dico 1° : Hic Deus unus, abstractis personalitatibus, potest intelligi assumens naturam alienam ¹.

Prob. 2°. Quia in hac hypothesis remaneret Dei omnipotentia per quam facta est Incarnatio, remaneret et una personalitas Dei, ut Judæi intelligunt, ad quam posset terminari as-

¹ Hic q. 3. a. 3. o. — ² *Ibid.* in a. s. c. et ad 2.

sumptio; sicut nunc dicimus eam terminari ad personam Verbi: ergo.

Dico 2°: Deus trinus in personis posset ratione subsistentiæ absolutæ assumere naturam alienam, subsistentiis relativis eam secundo tantum terminantibus.

Est communis inter Thomistas, qui agnoscunt in Deo subsistentiam communem et absolutam, distinctam a subsistentiis relativis per quas constituuntur personæ.

Prob. Quod est Deo ratio subsistendi in natura propria, potest esse illi ratio subsistendi in natura aliena: id per se manifestum est; non enim alia de causa subsistentia relativa Verbi est illi ratio subsistendi in natura humana, quam quia est illi ratio subsistendi per se primo in propria natura: atqui subsistentia communis et absoluta est Deo ratio subsistendi in propria natura: id probatum suppono ex tract. *de Trinit.* dissert. 4. art. 3. Ergo.

At statim obvia se offert difficultas: ista natura humana terminata per subsistentiam absolutam foret homo et non persona, quod implicat. Prob. assumptum: persona per se subsistit incommunicabiliter: atqui subsistentia absoluta non confert perseitatatem incommunicabilitatis, sed independentiæ tantum: ergo.

Resp. neg. assumptum. Ad prob. dist. min.: subsistentia communis et absoluta, non tribuit incommunicabilitatem formaliter et per se, conc. min.; concomitanter et mediate, neg. min. Hoc ipso enim quod natura humana uniretur primario et immediate subsistentiæ communi et absolutæ, uniretur etiam secundo et mediate subsistentiis relativis a quibus haberet incommunicabilitatem.

Dices insuper: Patres et concilia non cognoverunt aliam unionem possibilem naturæ creatæ in Deo, nisi vel in natura vel in persona: unde arguebant quod si non esset in natura, ergo esset in persona, vel nulla. Ita concil. Tolet. 6 et 11; S. Anselmus lib. *de Incarnat.* cap. 4; D. Th. q. præcedenti art. 2. 0; atqui unio naturæ creatæ facta subsistentiæ absolute et communi, non esset unio, neque in natura, neque in persona: ergo.

Resp. 1° ad maj., equidem Patres et concilia non meminisse nisi duplicis unionis, in natura scilicet vel in persona, non quidem quod aliam impossibilem judicarent, sed quia hæretici contra quos agebant, Nestoriani scilicet et Eutychiani, de illa tantum duplici unione contendebant: unde ex concessis, seu

ut dicitur argumento ad hominem, contra illos inferebant unionem esse factam in persona, ex hoc quod non esset facta in natura.

Resp. 2° ad min., hanc unionem in nostro casu equidem non fore ad personam immediate et per se primo, quia hic Deus sic consideratus persona non est, ex consequenti tamen necessario fore etiam ad personam, quia terminaretur 1° ad subsistentiam absolutam, secundo et mediate terminaretur ad subsistentias relativas, ut jam diximus.

ARTICULUS IV.

UTRUM PLURES PERSONÆ DIVINÆ POSSINT SIMUL VEL DIVISIM ASSUMERE EAMDEM NUMERO NATURAM HUMANAM? ET E CONTRA, AN PLURES HUMANITATES POSSINT SIMUL AB EADEM PERSONA DIVINA ASSUMI?

Dico 1°: Quælibet ex Personis divinis potuit terminare naturam humanam, eique hypostatice uniri¹.

Prob. 2. Assumere naturam alienam convenit Deo ratione omnipotentiae ut principii assumptis, et ratione personalitatis ut termini assumptionis: atqui quælibet ex Personis divinis habet omnipotentiam et personalitatem propriam in terminando infinitam: ergo.

Nec refert quod si Pater incarnaretur, esset simul Pater et Filius: id enim foret secundum diversas naturas, quod non repugnat, neque pareret confusionem in re, sed ad summum in sermone, quo sensu intelligenda sunt verba D. Anselmi lib. *de Incarnat.* cap. 4.

Dico 2°: Plures personæ divinæ possunt eandem simul naturam humanam terminare, eique hypostatice uniri¹. Est communis contra Scotistas.

Prob. Non est repugnantia neque ex parte personarum terminantium, neque ex parte naturæ terminabilis: ergo nulla. Prob. ant. pro prima parte: personæ divinæ non se excludunt a convenientia in eadem natura, cum omnes terminent simul eandem naturam divinam. Ergo. Prob. pro secunda parte: 1° tota ratio facti in hoc mysterio est potentia facientis, ut dicit S. Aug. epist. 3 *ad Volus.* Ergo de illo judicandum est magis secundum conditionem personæ assumptis, quam secundum conditionem naturæ assumptæ. Subsumo: Atqui non repugnat ex parte personæ assumptis, ut dictum est: ergo nec ex parte

¹ Illic. q. 3. a. 5. 0. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.* a. 6. 0.

naturæ assumptæ. Conf. : Natura humana est terminabilis a persona divina, non ratione potentiæ naturalis sed obedientialis : atqui ex parte hujus potentiæ non oritur repugnantia, si ex parte termini non oriatur : ergo.

Dices 1° : Ideo natura divina potest terminari tribus subsistentiis, quia est infinita : ergo non valet consequentia ad naturam creatam, quæ finita est.

Resp. infinitatem esse rationem cur divina natura connaturaliter terminari possit tribus subsistentiis, et ut idem re cum ipsis. Natura vero creata est terminabilis supernaturaliter seu obedientialiter, et ut quid distinctum ab illis.

Dices 2° : Ex hac conclusione sequitur 1° naturam humanam fore communicabilem ulteriori supposito, ut supponitur, et incommunicabilem, quia de ratione subsistentiæ est reddere naturam incommunicabilem ulteriori supposito ; 2° esse simul adæquate terminatam et non adæquate terminatam, utpote ulterius terminabilem ; 3° pendere a duplici termino totali et adæquato, quod non minus repugnat quam eundem effectum produci a duabus causis totalibus, idem accidens esse in diversis subjectis, idem corpus in diversis locis circumscriptive, eandem lineam terminari diversis punctis : ergo.

Resp. ad primum, esse de ratione subsistentiæ creatæ reddere naturam incommunicabilem ulteriori supposito, ut dicemus infra, non autem de ratione subsistentiæ infinitæ, ut patet in divinis : unde quod habet natura divina connaturaliter ex intrinsecis quod possit communicari pluribus personis, hoc habet natura creata participative ratione potentiæ obedientialis quæ est quodammodo infinita.

Ad secundum, dico in hoc casu naturam fore adæquate terminatam intensive, sed non extensive, et sic ulterius adhuc esse terminabilem extensive. Sic paternitas in creatis adæquate intensive terminatur per unicum filium, est tamen adhuc terminabilis extensive per plures alios, si adveniant. Per *intensive* autem intelligimus perfectionem terminationis ; per *extensive* modum terminationis : unde adæquate intensive terminatum per aliquid, sed non extensive, non erit quidem perfectius terminatum per aliud, sed tantum pluribus modis terminatum.

Igitur una persona divina terminando naturam divinam, eminenter habet posse terminare naturam creatam contentam in divina : et sicut terminando naturam divinam

relinquit locum alteri personæ ut possit simul terminare eandem naturam, non quia non terminat eam omnimoda perfectione, sed quia non omni modo seu omni extensione ; Pater enim terminat ut persona ingenta, Filius ut genita, Spiritus sanctus ut spirata : ita similiter terminando eminenter naturam creatam, relinquit alteri personæ locum ut possit simul terminare, non quod perfectissime non suppleat quidquid perfectionis personalitas creata conferre posset, sed quia sola non communicat omnem modum terminationis eminentialis quo suppleri potest : neque affert omnem modum eminentialem continendi qui est in alia persona ; adeoque non exhaurit totam terminabilitatem naturæ ab alio supposito eminentiali.

Et hinc patet solutio ad tertium ; licet enim verum sit eundem omnino effectum non posse pendere a duplici causa totali et adæquata, quando omni modo est totalis et adæquata tam quoad rem quam quoad modum, ita ut una nihil amplius etiam quoad modum, causet quam altera : secus tamen, si aliquid amplius tribuat, aut idem novo modo, tunc enim non est omnibus modis totalis et adæquata, sed solum quoad aliquid, videlicet quoad substantiam effectus, non quoad modum seu extensionem : patet in relatione paternitatis de qua supra, vel in relatione similitudinis unius albi ad aliud album.

Porro qualibet personalitas divina terminat et quidem adæquate intensive seu quoad perfectionem naturam assumptam, sed non adæquate extensive seu omnibus modis, ut dictum est de terminatione divinæ naturæ.

Quoad exempla objecta, patet responsio ad primum. Ad secundum, de accidente posset negari ant. si intelligatur supernaturaliter : sed hoc dato, neg. conseq. quia accidens individuatur a subjecto, non autem natura a personalitate. Ad tertium et quartum de corpore bilocato circumscriptive et duplici puncto terminante lineam, disparitas est quod tam unus locus circumscriptivus respectu ejusdem quantitatis seu corporis, quam unum punctum respectu ejusdem lineæ, sint termini totales et adæquati non solum intensive, sed etiam extensive, cum alter locus et aliud punctum non contineat eminenter virtutem novo modo terminandi idem corpus seu eandem lineam : sicut quælibet persona alio et alio modo terminando naturam divinam, potest terminare eminenter alio etiam et alio modo naturam creatam in illa contentam.

Est hæc subtilis doctrina Cajetani quam communiter adoptant nostri Thomistæ.

Inst. : Divina persona non potest assumere humanitatem propria personalitate terminatam, ut dicemus dissert. seq. Ergo nec terminatam aliena.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod humanitas terminata propria personalitate sistat in se; si autem terminaretur ulterius aliena personalitate, sisteret in se et non in se sed in alio, quod implicat: at quod terminata aliena personalitate sistat in alio, non implicat quod sistat in altero alio, novo modo. Sed de hac difficultate latius dissert. seq. art. 1, § 2.

Dices 3° : D. Anselmus lib. *de Fide Trinit. et Incarnat.* cap. 4 dicit: « Quapropter impossibile est, Deo incarnato secundum unam quamlibet personam, illum secundum aliam quoque personam incarnari » : ergo.

Resp., etsi a quibusdam admittatur S. Anselmum in hoc nobis adversari, posse tamen intelligi hoc sensu quod velit non posse plures personas eandem naturam assumere, sic ut ex illa assumptione resultet tantum una persona : patet ex ejus scopo qui est probare Patrem et Spiritum sanctum non assumpsisse humanitatem, quia in Christo est unica persona, et una persona non potest resultare ex natura pluribus personalitatibus terminata.

Dico 3° : Una persona divina potest simul plures naturas humanas assumere ¹.

Prob.². Neque omnipotentia Dei, neque vis terminativa ejus est coarctata aut exhausta per unam naturam creatam, cum utraque sit infinita : ergo.

Confirm. : de facto una Verbi persona terminat naturam divinam et humanam : ergo a fortiori potest terminare plures humanas.

Dices : Hinc sequitur quod duæ naturæ corporeæ se penetrarent.

Resp. neg. sequelam : quia ad veritatem conclusionis non requiritur quod suppositum divinum assumat in eodem loco duplicem illam naturam, sed ratione immensitatis possit hic unam assumere, alteram Romæ. Sed et concessa sequela supernaturaliter, nihil sequitur absurdi secundum Thomistas.

Dico 4° : Si plures personæ divinæ assumerent unam naturam humanam, aut una persona assumeret plures naturas, in utroque casu diceretur unus homo, non plures homines³.

Prob. Ad multiplicationem nominis concreti substantivi requiritur multiplicatio for-

mæ et suppositi : atqui homo est nomen concretum substantivum, et in primo casu, non multiplicaretur forma, in secundo non multiplicaretur suppositum : ergo. Maj. patet ex regula dialectices quæ inter nomina concreta substantiva et adjectiva statuit hoc discrimen, quod ad multiplicationem nominum substantivorum requiratur multiplicatio formæ et suppositi, ad multiplicationem autem nominum adjectivorum sufficit multiplicatio subjecti. Ratio autem hujus discriminis, juxta auctorem ¹, est quia nominibus est utendum secundum quod sunt ad significandum imposita, quod quidem est ex consideratione eorum quæ apud nos sunt, hoc est quod debet attendi secundum usum communiter receptum inter homines : porro secundum usum communiter receptum, nomina concreta substantiva non multiplicantur nisi multiplicatis forma et supposito, et e contra adjectiva multiplicantur multiplicato solo subjecto : sic v. g. quia in divinis est unica natura, licetsint tria supposita seu tres personæ, dicitur unus Deus : e contra, quia in Christo est unum suppositum, licet duæ naturæ, dicitur unus Christus, non duo. Item in divinis non dicuntur substantive tres omnipotentes, sed unus omnipotens; non tres æterni, sed unus æternus, prout usurpavit S. Athanasius in Symbolo contra Arianos : si autem sumantur adjectiva, recte dicuntur tres omnipotentes, tres æterni : item in humanis homo habens plures artes non dicitur plures artifices, habens plures filios non dicitur plures patres : e contra vero si poneretur una albedo in duobus subjectis, dicerentur duo alba.

Ratio ulterior hujus differentię hæc adfertur etiam ex D. Th. ², quod nomina adjectiva significant formam per modum accidentis seu adjacentis subjecto : unde cum accidens sicut habet esse in subjecto, ita et habet, saltem quoad nos, suam unitatem aut pluralitatem a subjecto, consequenter nomina concreta adjectiva significantia unitatem vel multipliciter sumunt a subjecto : at vero nomina concreta substantiva significant juxta modum connaturalem substantię per se stantis seu subsistentis : modus autem substantię proprius et connaturalis est afferre suum suppositum, hoc ipso quo est per se subsistens : unde ad multiplicationem nominis concreti substantivi requiritur pluralitas naturæ et suppositi : naturæ quidem ut principii formalis, suppositi ut conditionis.

¹ Hic q. 3. a. 7. o. — ² *Ibid.* — ³ *Ibid.* a. 6. ad 1. et a. 7. ad 2.

¹ Hic q. 3. a. 7. ad 2. — ² 1. p. q. 29. a. 3.

Dices 1°: D. Th. in 3. d. 1. q. 2. art. 5. ad 2. et 3, expresse docet contrarium secundæ parti conclusionis : ergo.

Resp. S. Doctorem hic art. 7. ad 2. hanc retulisse sententiam et retractasse.

Inst. : S. Doctor 1. p. q. 36. art. 4. et q. 39. art. 3, dicit unitatem et pluralitatem nominis substantivi attendi secundum formam significatam per nomen : ergo :

Resp. cum Cajetano, Ferrariensi, Goneto et aliis Thomistis, S. Thomam ibi velle pluralitatem nominis substantivi attendi secundum formam, tanquam secundum causam sufficientem, si nomen sumatur in abstracto ut humanitas ; si autem sumatur in concreto, attendi secundum formam tanquam secundum causam requisitam, non tamen sufficientem, nisi accedat saltem ut conditio, multiplicatio suppositorum ; patet quia ibid. q. 36. art. 4. ad 2. dicit Patrem non esse duo principia, licet sit duplex ratio principiandi, quia est unicum suppositum.

Repones : S. Doct. hic art. 6. ad 1. dicit quod in casu primæ partis conclusionis non foret unus homo simpliciter, sed tantum secundum quid : ergo.

Resp. neg. ant. Non enim dixit S. Doctor non fore *unum hominem* simpliciter, sed non fore *unum* simpliciter : sicut in divinis est quidem *unus Deus* simpliciter propter unitatem naturæ, non tamen est *unus* simpliciter sed cum addito, *unus Deus* ; quia unus masculine insinuat unam personam, sicut unum neutraliter importat unitatem naturæ. Ita S. Th. loco cit. et 1. p. q. 31. art. 2. ad 4.

Dices 2° : Sicut una persona potest assumere duas humanitates, ita et posset assumere unam humanitatem et naturam leonis simul, ut dicemus dissert. seq. Ergo sicut in primo casu foret unus homo, ita in secundo foret unum animal. Subsumo : Atqui repugnat unum et idem animal pertinere simul ad diversas species, utpote quæ contrahuntur per differentias oppositas : ergo.

Resp. concesso ant. et illatione, dist. subsumptum : repugnat unum et idem animal unitate naturæ pertinere ad diversas species, conc. subsumptum ; unum et idem animal unitate suppositi, diversum autem in natura, neg. subsumpt. et consequ.

Dices 3° : Persona est nomen concretum substantivum : atqui non multiplicata natura multiplicatur ex sola multiplicatione suppositi, ut patet in divinis ubi sunt tres personæ cum una natura : ergo.

Resp. dist. maj. : persona est nomen concretum substantivum naturæ, neg. ; personæ, conc. Hic autem agimus de concretis naturæ in quibus importatur natura et suppositum, non de concretis personæ in quibus tantum habetur ratio personalitatis.

Dices 4° : In casu primæ partis conclusionis, forent tres habentes humanitatem : atqui homo, idem est ac habens humanitatem : ergo forent tres homines.

Resp. dist. min. : homo idem est ac habens humanitatem quoad rem significatam, conc. min. ; quoad modum significandi, neg. Homo enim significat substantive, habens humanitatem adjective : unde licet in Deo sunt tres habentes deitatem, non tamen sunt tres dii.

Similiter licet quoad rem significatam, homo idem sic ac suppositum naturæ humanæ forent tamen in hoc casu tria supposita naturæ humanæ et unus homo ; quia terminus numeralis præfixus huic termino *suppositum*, illud tantum multiplicat ; præfixus autem huic termino *homo* multiplicat etiam humanitatem quam homo de formali significat.

Inst. : In eo casu sequeretur quod idem homo posset esse vivens et mortuus, parvus et magnus, albus et niger, etc., atqui : ergo.

Resp. hæc non repugnare ratione diversi corporis et naturæ.

Corollaria.

Ex dictis colliges 1° quod si Pater assumeret naturam jam assumptam a Filio, assumeret etiam omnia pertinentia ad esse talis naturæ ; probabilius tamen non assumeret etiam mediate unionem hypostaticam Filii, neque pertinentia ad ejus esse personale ; quia hæc nullam habent dependentiam aut connexionem necessariam cum natura assumpta.

Colliges 2° quod cum radix communicationis idiomatum sit identitas suppositi, in casu quo tres personæ assumerent eandem humanitatem, oriretur communicatio idiomatum inter hunc Deum et hunc hominem quoad prædicata essentialia et communia : item inter hunc hominem et tres personas quoad prædicata notionalia, quia ubique reperiretur identitas suppositi, non tamen inter ipsas personas quoad prædicata personalia, quia semper inter se differrent supposito. Hinc in illa hypothesis verum esset dicere : Hic homo est Pater ; non tamen : Pater est Filius.

Colliges 3° quod si Pater incarnaretur ex

Maria Virgine ex qua Filius est incarnatus, Pater esset filius matris sui Filii et frater sui Filii, non tamen B. Virgo foret simul mater et avia Christi, quia non esset mater ejus Patris sub ea ratione qua est pater Filii sui, scilicet secundum naturam divinam, sed secundum humanam tantum.

Quæritur, utrum fuerit convenientius Filium incarnari quam Patrem aut Spiritum sanctum?

Resp. affirmative ¹.

Prob. ². 1° Quia sicut per Verbum omnia facta sunt, ita conveniens erat ut per Verbum omnia repararentur: artifex enim per formam artis conceptam, qua artificiatum con-

didit, ipsum, si collapsum fuerit, restituit. Hæc ratio est etiam S. Augustini tract. 17 in Joan. 2° Quia congruum erat ut per eum qui est Filius Dei naturalis, efficeremur Filii Dei adoptivi. 3° Ut homo qui per appetitum inordinatum scientiæ peccaverat et perierat, per eum cui attribuitur sapientia repararetur.

Dices: Potentia creandi attribuitur Patri: atqui Incarnationis effectus est quædam mundi recreatio: ergo magis decuisset Patrem incarnari quam Filium.

Resp. ¹ primam creationem esse factam a potentia Dei Patris per Verbum: unde et recreatio per Verbum fieri debuit a potentia Dei Patris, ut recreatio creationi responderet.

DISSERTATIO VII.

De natura assumptibili et assumpta, nec non de ordine assumptionis.

D. Th. qq. 4. 5. et 6.

ARTICULUS I.

DE NATURA ASSUMPTIBILI.

§ I.

Utrum omnis natura completa sit assumptibilis a Verbo?

Dico 1°: Convenientius fuit naturam humanam assumi a Verbo quam aliam quamcumque ².

Prob. ³. Hæc major convenientia in natura humana potest attendi secundum duo, scilicet secundum dignitatem et secundum necessitatem: secundum dignitatem, quia cum sit rationalis et intellectualis, nata est attingere aliquantulum ipsum Verbum per suam operationem, cognoscendo scilicet et amando ipsum; secundum necessitatem, quia lapsa per pec-

catum originæ indigebat reparatione: atqui hæc duo simul soli naturæ humanæ conveniunt: ergo. Prob. min.: creaturæ irrationali deest congruitas dignitatis; naturæ angelicæ congruitas prædictæ necessitatis: ergo. Prob. secunda pars ant., prima enim patet: 1° tota natura angelica non cecidit sicut humana; 2° cecidit irreparabiliter non quidem absolute, sed juxta modum divinæ providentiæ consentaneum, ut diximus in tract. de Angelis; 3° cecidit propria voluntate, natura autem humana voluntate aliena: unde hæc minus quam illa miseratione est indigna: ergo.

Verum istæ sunt convenientiæ rei factæ non faciendæ, ut jam diximus alibi. Ultima enim et verissima hujus dispensationis causa sunt inscrutabilia Dei judicia: poterat enim, ut modo dicemus, naturam angelicam assumere et liberare, et si voluisset, congruentiæ non defuissent.

¹ Hic q. 3. a. 8. o. --- ² Ibid. — ³ Hic q. 4. a. 1. o. —

⁴ Ibid.

¹ Hic q. 3. ad 2.

Dico 2° : Absolute loquendo quælibet natura completa etiam irrationalis et angelica est assumptibilis a Verbo. Quoad Angelos, de quibus est major difficultas, est expresse D. Th. hic ad 3.

Prob. Talis assumptio non repugnat, neque ex parte divinæ personæ, cujus vis terminandi est infinita, neque ex parte naturæ creatæ, quæ cum distinguatur a sua subsistentia, etiam in Angelis, ut patebit ex sol. obj., potest ea privari dum habetur, aut impediri antequam habeatur et a divina præveniri. Neque repugnat ex parte ignobilitatis cujusvis naturæ ; ut enim dicit S. Greg. Nyss. *Orat. catechetica* c. 27, « ex æquo distat omnis creatura a Deo ». Unde Tertullianus lib. *de Carne Christi* cap. 4, docet Verbum divinum potuisse prodire de vacca aut sue, si voluisset : ita ut hoc tantum sit turpe et indecens Deo, si de nostro sensu judicamus Deum, non vero ex rei veritate : sic seclusa fide indecens existimarem divinam Majestatem assumere carnem nostram, flagellari, conspui, mori, etc. : et tamen vere indecens non est.

Quinimo de facto Verbum assumpsit naturam irrationalem et insensibilem, cum triduo mortis mansit unitum hypostatice cadaveri, communicans ei suam personalitatem, non quidem sub ratione personalitatis, sed sub ratione subsistentiæ constituentis non personam sed suppositum, quia creatura irrationalis est incapax denominari persona.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Sola illa natura potest assumi quæ distinguitur a personalitate : atqui, juxta D. Th., natura in Angelis non distinguitur a personalitate : ergo. Prob. min. : S. Doctor 1. p. q. 3. a. 3. dicit « quod in his quæ non sunt composita ex materia et forma, in eis non differt suppositum et natura ». Et q. 7 *de Pot.* a. 4 : « In Angelis quodlibet suppositum est sua natura ». Et potissimum 4 *cont. Gent.* c. 55 : « Convenientius assumpta est natura humana quam angelica, quia in homine aliud est natura, aliud persona, cum sit ex materia et forma compositus, non autem in Angelis, quia immaterialis est ». Ergo.

Resp. : Cum S. Thomas expresse asserat conclusionem nostram hic ad 3, manifestum est verba in objectionem laudata, non eo sensu esse intelligenda quo intelligunt adversarii. Itaque observandum est cum nostris Thomistis Cajetano, Medina, Alvaresio, Goneto, Contensonio et aliis suppositum posse sumi dupliciter : 1° for-

maliter pro termino complente naturam ; 2° radicaliter pro ipso naturæ individuo. Cum enim suppositum formale reddat naturam singularem et incommunicabilem, oritur ex principiis naturam non specificantibus sed individuantes ; et cum in substantiis immaterialibus, juxta D. Th., idem sit principium specificativum et individuativum, suppositum radicale in illis seu individuum non distinguitur a natura, secus in substantiis materialibus, in quibus principium specificativum aliud est ab individuativo ; est enim in illis materia signata quantitate. Quandoque ergo S. Th. loquitur de supposito radicali, quandoque de formali : dum loquitur de supposito radicali, ut in locis in argumento citatis, vere dicit illud non distingui a natura in substantiis immaterialibus ; dum vero loquitur de supposito formali ut hic ad 3 vere etiam dicit, illud distingui a natura. Enimvero si S. Doctor in locis objectis sentiret suppositum formale nullatenus distingui a natura, non dixisset convenientius fore assumi naturam humanam quam angelicam, sed angelicam assumi esse omnino impossibile : cum ergo dicat alterum fuisse convenientius, utrumque judicat possibile. Recte tamen advertit majorem esse convenientiam ex parte naturæ humanæ in qua suppositum etiam radicaliter distinguitur a natura : tanto enim major est congruentia assumendi, quanto major est suppositi a natura distinctio, quippe quæ est veluti assumptionis regula.

Inst. : S. Th. locis citatis asserit formas spirituales completas esse supposita subsistentia, quia individuantur a seipsis : ergo.

Resp. dist. ant. : supposita subsistentia radicaliter et ut quo, conc. ; formaliter et ut quod, neg.

Obj. 2° : S. Th. hic in calce articuli sic concludit : « Unde relinquitur quod sola natura humana sit assumptibilis » : ergo.

Resp. S. Thomam loqui de assumptibilitate secundum congruentiam, non secundum potentiam Dei absolutam ; patet ex textu.

Obj. 3° : Si Deus assumeret naturam irrationalem, v. g. naturam equi aut canis, indecentissima foret communicatio idiomatum quæ ex tali assumptione sequeretur : atqui Deus nihil potest facere indecens : ergo.

Resp. dist. maj. : indecentissima foret communicatio idiomatum secundum sensum nostrum præcise, conc. ; secundum rei veritatem aut sensum fide regulatum, neg. Patet ex dictis in probatione conclusionis.

Monet tamen recte Cajetan quod, licet Deus absque ullo majestatis suæ dedecore possit etsi vilissimam creaturam assumere, imprudentiæ tamen foret descendere ad particularia propter periculum infirmitatis nostræ.

Obj. 4° · Natura irrationalis non potest elevari ad visionem et amorem Dei : ergo nec ad esse ejus personale. Prob. conseq. 1° quia operari sequitur ad esse ; 2° quia quod ad minus elevari non potest, non etiam potest a fortiori elevari ad majus : majus est autem assumi ad subsistendum in divina persona quam ad videndum seu amandum Deum.

Resp. neg. conseq. Ad primam probat., dist. ant. : operari sequitur ad esse essentiæ, conc. ; ad esse personale, subd. : ut ad principium quo et formale, neg. ; ut ad principium quod seu conditionem, conc. Juxta autem conditionem principii quo, sequitur operatio. Ad secundam probat., dico veram esse majorem de minori et majori ejusdem ordinis, non autem quando sunt diversi ordinis : unde licet sit minus volare quam intelligere, homo tamen est capax intelligere et non volare : videre autem seu amare Deum, et uniri ipsi hypostatice sunt diversi ordinis. Insuper patet falsitas consequentiæ ex corpore Christi mortuo, quod tamen mansit unitum Verbo triduo mortis.

Obj. 5° : Natura incapax effectus formalis est incapax formæ : atqui creatura irrationalis est incapax effectus formalis subsistentiæ Verbi, scilicet sanctitatis : ergo.

Resp. 1° et insto in corpore Christi mortuo ut supra.

Resp. 2° dist. maj. : de effectu formali primario, conc. ; de effectu formali secundario, neg. Sanctitas autem est effectus tantum secundarius subsistentiæ divinæ : primarius est naturam humanam reddere subsistentem.

§ II.

Utrum Verbum assumere potuerit naturam propria subsistentia terminatam, ea retenta ?

Suppono 1° ut certum de fide Verbum non assumpsisse de facto personalitatem aut personam creatam : quia fide certum est unam esse in Christo personam divinam, ut probavimus contra Nestorium.

Suppono 2° etiam ut certum, neutram esse assumptibilem a Verbo. 1° Quia personalitas est ultimus terminus in ratione subsistendi, termini autem ultimi non potest dari ulterior

terminatio. 2° Quia de ratione personæ est quod sit incommunicabilis alteri ut supposito ; definitur enim rationalis naturæ individua, id est incommunicabilis substantia.

Suppono 3° Verbum potuisse assumere naturam creatam propriæ personalitati conjunctam, destruendo per assumptionem hanc personalitatem ; sicut enim potest impediri propria personalitas ne resultet in natura, ita potest ea natura privari dum jam habet.

Solum ergo difficultas est, an natura creata propria personalitate terminata possit ea retenta assumi a Verbo, ita tamen ut hæc personalitas non assumatur : licet enim sit de ratione subsistentiæ seu personalitatis reddere ipsam personam, hoc est compositum ex natura et personalitate alteri supposito incommunicabilem, non omnes tamen conveniunt de ratione subsistentiæ seu personalitatis esse ut reddat naturam quam afficit incommunicabilem alteri supposito vel personæ : sic natura divina subsistens personalitate remanet communicabilis personæ Filii : sic humanitas Christi est adhuc assumptibilis a persona Patris seu Spiritus sancti, ut diximus. His non obstantibus, juxta communem theologorum sententiam

Dico : Natura creata propria personalitate subsistens, non potest ea retenta assumi a Verbo etiam de potentia Dei absoluta. Ita communiter theologi, quamvis non conveniant in assignanda ratione hujus implicantiæ.

Prob. 1°. Patres et concilia, maxime quintum generale collat. 8 can. 5, ex unionem divinæ naturæ ad humanam inferunt unam esse personam in Christo ; atqui hæc illatio nulla foret, si Verbum potuisset assumere naturam humanam propria personalitate subsistentem eam retinendo : ergo.

Prob. 2°. Implicat eandem naturam simul subsistere in alieno supposito et non subsistere in alieno supposito, terminari in se non in se, sed in alio : atqui si natura creata retenta propria personalitate assumeretur a Verbo, simul subsisteret in alieno supposito et non subsisteret, simul terminaretur in se et non in se sed in alio : ergo. Maj. patet. Prob. min. : subsisteret in alieno supposito nempe Verbo, et in ipso terminaretur ut supponitur, et non subsisteret neque terminaretur quod probatur : quia de ratione subsistentiæ propriæ est reddere ex propriis et intrinsecis naturam subsistentem, non utcumque (id enim competit alienæ etiam subsistentiæ) sed in se, id est sistentem et terminatam in se et non in

alio, non solum tanquam in subjecto (id enim habet essentialiter substantia prout distinguitur ab accidente) sed in alio tanquam in supposito • ergo.

Dices : Natura divina terminata et subsistens personalitate Patris, ea retenta ulterius terminatur et subsistit personalitatibus Filii et Spiritus sancti. Item natura humana subsistens personalitate Verbi remanet assumptibilis ab aliis personis divinis, ut diximus supra : ergo similiter natura creata retenta propria personalitate potest assumi a Verbo.

Resp. neg. conseq. Disparitas patet ex probatione, quia ex pluribus subsistentiis propriis sequitur unicus effectus, qui est subsistere et terminari in se, licet pluribus modis; et ex pluribus subsistentiis alienis sequitur pariter unicus effectus, qui est subsistere et terminari in alio, pluribus tamen modis : sicut autem non implicat subsistere in alio pluribus modis, ita nec subsistere in alio pluribus modis. At ex subsistentia propria et aliena sequitur duplex effectus repugnans; effectus enim formalis subsistentiæ propriæ, cum sit ex intrinsecis, est subsistere et terminari in se et non in alio; effectus autem subsistentiæ alienæ est subsistere et terminari in alio et non in se, quæ, ut patet, implicant.

Petes 1° utrum hæc propositio : Deus assumpsit hominem, in rigore sit vera?

Resp. hanc propositionem non esse veram in rigore sermonis; quia homo est nomen personæ significans humanitatem ut subsistentem : unde hæc propositio, Petrus est homo, est vera, quæ tamen esset falsa si diceretur, Petrus est humanitas : atqui Deus non assumpsit personam, ut probatum est : ergo.

Dices : Modus ille loquendi passim usurpatur? SS. Patribus et conciliis, imo canit Ecclesia : *Tu ad liberandum suscepturus hominem, non horruisti Virginis uterum.*

Resp. huiusmodi locutiones non esse extendendas tanquam proprias, sed pie exponendas ubicumque a sacris Scriptoribus ponuntur, ut dicamus hominem assumptum, quia ejus natura assumpta est, accipiendo partem pro toto per synecdochen; et quia assumptio terminata est ad hoc ut Filius Dei sit homo.

Petes 2° utrum decebat assumi naturam abstractam ab omnibus individuis?

Resp. negative, tum quia nulla datur talis natura nisi per intellectum, tum quia hoc ipso quo natura assumitur ad personam, individuatur.

Petes 3° utrum decebat assumi naturam in omnibus individuis?

Resp. negative; 1° quia inde sequeretur quod esset tantum unus homo in rerum natura, adeoque Christum non esse primogenitum in multis fratribus, nec Salvatorem hominum; 2° quia salus hominum fuit sufficienter reparata per assumptionem unius naturæ.

Petes 4° utrum decebat assumi naturam ex stirpe Adæ.

Resp. potuisse Deum aliunde naturam humanam assumere, convenientius tamen fuit assumere ex stirpe Adæ; et hoc propter tria : 1° quia hoc videtur pertinere ad justitiam, ut ille satisfaciat qui peccavit; 2° quia hoc pertinet ad majorem hominis dignitatem, dum ex illo genere victor diaboli nascitur, quod per diabolum fuerat victum; 3° quia per hoc magis ostenditur potentia Dei, dum naturam infirmam et corruptam ad tantam virtutem et dignitatem promovit.

Non decuit tamen hanc singularis Adæ naturam assumere, quia illa erat peccato corrupta, debebat autem Christus esse a peccatoribus segregatus, qui mundare venerat omnes peccatores.

Petes 5° utrum humanitas conjuncta Verbo appetat appetitu innato propriam subsistentiam.

Nota appetitum innatum esse inclinationem seu propensionem ab Auctore naturæ inditam, qua unaquæque res ad bonum sibi proportionatum propendet absque ulla cognitione, per quas ultimas particulas distinguitur ab appetitu elicito : sic lapis suspensus habet appetitum innatum in centrum. Dupliciter considerari potest : in actu primo, et est ipsa rei natura secundum se veluti inclinata in proprium bonum; et in actu secundo, et est operatio seu quasi operatio naturæ tendentis in bonum : sic gravitas in lapide est appetitus innatus in actu primo in centrum; gravitare autem est appetitus in actu secundo.

Suppono in humanitate Christi Verbo conjuncta esse appetitum innatum in actu primo ad propriam subsistentiam; quia, ut dixi, est ipsa humanitas secundum se, quatenus ex ea nata est sequi naturaliter propria subsistentia, si separaretur a Verbo. His suppositis,

Resp. humanitatem Christi non habere appetitum innatum in actu secundo ad propriam subsistentiam. Ita Cajet. Joannes a S. Th. et communiter Thomistæ contra Vasq.

• Hic q. 4. a. 2. 3. 6. -- ² Ibid. ad 1. — ³ Ibid. a. 4. 0.

¹ Hic q. 4. a. 5. 0. — ² Ibid. a. 6. 0. — ³ Ibid. ad 2.

Prob. Quando aliquid perficitur per aliquam perfectionem continentem formaliter eminenter, quidquid omnino est in eo ad quod naturaliter inclinatur, ibi quiescit appetitus, eo modo ac quiesceret in eo quod naturaliter appetit, adeoque quantumvis cum eo habeat convenientiam, quod est appetitus in actu primo, in illud tamen amplius actu non movetur : atqui personalitas divina non solum terminat naturam humanam tanquam perfectior subsistentia succedens propriæ, sicut anima rationalis succedit ut forma perfectior in materia alteri formæ, ex quo non impeditur appetitus innatus materiæ in aliam formam, sed tanquam continens totam perfectionem propriæ subsistentiæ, quia infinita est : ergo. Min. est certa. Maj. etiam patet ; quia ideo appetitus quiescit in propria perfectione, quia est conveniens et proportionata suæ inclinationi : ergo si totum hoc est in altero, etiam ibi quiescit : sicut esset aliquid continens quidquid est in centro respectu lapidis, lapis in illo quiesceret sicut in centro.

Confirm. ab inconvenienti : quia alias sequeretur quod humanitas appeteret dimitti a Verbo, siquidem Verbum non possit stare cum propria subsistentia humanitatis. Adde quod foret etiam in statu violento.

Dices : Intellectus videns Deum in se, appetit adhuc ipsum cognoscere naturali modo ex effectibus. Item accidens perfectius existens separatum quam inhærens, appetit tamen inhærentiam : ergo.

Resp. ad primum : 1° posset negari ant. ; 2° hoc dato, disparitas est quod visio Dei in se non sit incompatibilis cum cognitione ex effectibus, sicut subsistentia Verbi est incompatibilis cum subsistentia propria humanitatis.

Ad secundum, resp. accidens separatum non recipere aliquam formam continentem perfectionem inhærentiæ, sed Deum duntaxat suspendere inhærentiam supplendo concursus subjecti : unde per hoc non tollitur quin appetat inhærentiam.

§ III.

Utrum substantiæ incompletæ et accidentia possint assumi a Verbo?

Dico : Generaliter inter naturas incompletas, illæ solum sunt assumptibiles ad unitatem subsistentiæ vel existentiæ divinæ, quæ sunt intrinsece capaces propriæ subsistentiæ vel existentiæ et pro illo statu quo sunt capaces.

S. Thom. — Tom. V.

Quæ vero nec subsistentiæ nec existentiæ propriæ sunt intrinsece capaces, non sunt assumptibiles.

Ratio est, quia subsistentia et existentia divina assumunt naturam aliquam, non eam per modum formæ constituendo, sed illam terminando in ratione puri termini : ergo supponunt terminabilitatem in natura assumpta : ergo naturæ quæ non sunt secundum se terminabiles seu capaces propriæ subsistentiæ et existentiæ immediate, sed mediante alio, neque etiam sunt capaces immediate divinæ subsistentiæ seu existentiæ loco propriæ subrogandæ, sed tantum mediante illo in quo subsistunt vel existunt. Hinc

Sequitur 1° materiam primam omni forma denudatam non esse assumptibilem, sed solum mediante aliqua forma ; quia, juxta Thomistas, materia prima sine forma, non est capax existentiæ, cum non possit habere ultimum actum, qui est existentia, nisi habeat primum qui est forma, ut fusius docetur in physica.

Sequitur 2° animam rationalem esse assumptibilem, quia cum a solo Deo per creationem producat, est capax immediate propriæ subsistentiæ et existentiæ, adeoque et divinæ propriam supplentis, imo de facto in triduo mortis remansit unita Verbo.

Quoad alias autem formas materiales et corruptibiles pendet ex diversis principiis philosophicis, qui enim tenent eas non posse subsistere separatas a materia, negant eas posse assumi. Qui autem opinantur eas divinitus posse sine materia subsistere, sicut accidentia existere divinitus possunt sine subjecto, consequenter dicunt eas posse assumi.

Sequitur 3° nullum accidens esse immediate assumptibile ad subsistentiam divinam ; quia non est capax per se subsistentiæ propriæ ; quod patet, tum quia subsistentia est terminus ultimus et complementum essenziale substantiæ : ergo ad subsistentiam assumi non potest nisi substantia : tum quia subsistentia est modus existendi substantiæ proprius, sicut inhærentia accidenti ; atqui modus inhærentiæ est ita accidenti proprius, ut non possit communicari substantiæ : ergo.

Dixi *immediate* ; quia certum est accidentia posse assumi ad subsistentiam Verbi mediante substantia cui inhærent, et ita de facto voluntas, intellectus, cæteræque hominis proprietates assumptæ sunt a Verbo mediante humanitate.

Utrum autem accidentia saltem sint imme-

diate assumptibilia ad existentiam divinam : utrinque est probabile. Quidam negant, quia existimant accidens non posse existere existentia substantiæ, sicut fieri nequit substantiam existere existentia accidentis.

Alii e contra affirmant id fieri posse, quia cum accidens secundum se sit capax existentia, videtur assumi posse ad existentiam divinam supplet vices propriæ, non quatenus est accidentalis, sed præcise quatenus est existentia seclusis imperfectionibus : sicut subsistentia divina unita corpori supplet vices subsistentiæ corporeæ, non quatenus corporea est, sed quatenus præcise est subsistentia, quam divina eminenter continet.

Ad rationem contrariam potest dici existentiam divinam esse eminenter accidentalem; existentiam vero nullam dari accidentalem quæ sit eminenter substantialis.

Nec inde sequitur Deum nominandum album, si, v. g., assumeret ad sui existentiam albedinem, quia accidentia non dominant subjectum nisi quatenus ipsi inhærent : Deo autem in nostro casu non inhærent : unde dicendum foret duntaxat : Deus habens albedinem.

Sequitur 4° partes integrales, ut manus, caput, pes, etc., dum sunt unitæ toti, non posse assumi, nisi assumatur totum; secus, si separentur. Prima pars patet; quia ut unitæ existunt et subsistunt existentia et subsistentia totius, non enim Thomistæ agnoscunt subsistentias sive existentias partiales in toto : non potest autem eadem pars subsistere duplici subsistentia sui totius et Dei, et repugnat divinam subsistentiam venire in compositionem unius subsistentiæ totalis cum aliis subsistentiis partialibus, esto gratis concederentur.

Secunda pars etiam patet, quia illæ partes a toto separatæ sunt capaces propriæ subsistentiæ et existentia, a subsistentia et existentia totius distinctæ.

ARTICULUS II.

DE NATURA ASSUMPTA.

Dico 1° generaliter : Verbum hypostatice assumpsit omnes partes pertinentes ad integritatem et perfectionem humanitatis, sive informantur vita totius, sive non.

Prob. Secundum fidem catholicam passim in S. Scripturis traditam, a conciliis et Patribus unanimiter assertam, quamque tenet,

tuetur et cantat universa qua late patet Mater Ecclesia, Christus est verus, integer et perfectus homo : ergo veram, perfectam et integram humanitatem; non mutilatam, mancā aut imperfectam, hypostatice assumpsit. Ex hac generali positione fluunt sequentes, unde

Dico 2° : Verbum hypostatice assumpsit verum corpus, non phantasticum aut umbratile ¹.

Est de fide definitum in concilio Nicæno, Ephesino, Constantinop., Chalced., etc., contra Marcionitas et Manichæos, qui tribuebant corpus phantasticum Christo, ne diceretur sordibus uteri muliebris inquinatus, et quia putabant omne corpus esse a malo principio, ideoque malum. Item contra Simonem, Saturninum et Basilidem, qui dogmatizabant non Christum, sed Simonem Cyræneum fuisse crucifixum, quem ideo Christus in suam transformaverat figuram, et cujus ipse induerat effigiem.

Prob. ex S. Scriptura. Joan. 1 : VERBUM CARO FACTUM EST. Epist. I Joan. cap. 4 : *Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est : et omnis spiritus qui solvit Jesum Christum, ex Deo non est.* Rom. 1 : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* Matth. 20, Christus ipse de se loquens : *Ecce, inquit, ascendimus Jerosolimam, et Filius hominis tradetur, et occidetur, et tertia die resurget.* Post suam resurrectionem veritatem sui corporis discipulis probaturus dicit : *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.*

Ex his et pluribus aliis quæ sequenti conclusione referemus, sic arguit Tertullianus lib. 3 *contra Marcion.* cap. 8 : Si Christus putative homo dicatur, eadem ratione putative Deus asseretur; non enim evidentius S. Scriptura Deum testatur quam hominem : ergo.

Item sic D. Th. ² post S. Irenæum lib. 5 *cont. Hæres.* cap. 20. Et S. Aug. lib. 83. *Quæst.* q. 1. Verbum quod est ipsa veritas increata, non poterat committere fictionem aut mendacium : atqui pluries se dixit et probavit hominem, veritatemque sui corporis diserte asseruit suis discipulis de eo dubitantibus : ergo.

Prob. 2° aliis argumentis SS. Patrum. 1° Christus, juxta Apostolum I Timoth. 2, est verus mediator Dei et hominum, qui intercessionem et subjectionem suam vere hominibus obtinuit reconciliationem cum Deo : atqui si

¹ *Ilic* q. 5. a. 1. 6. — ² *Ibid.*

non esset verus homo, non posset intercedere et se subicere Deo : ergo. Ita S. Irenæus lib. 5 *adversus Hæres.* c. 20.

2° Nihil certius habetur in S. Scriptura quam quod Christus corpus suum crucifigendum tradiderit, et sanguinem suum fuderit in pretium redemptionis nostræ¹ : atqui pretium redemptionis nostræ non fuit specietenus solutum, nec nos sumus putative redempti. Ita S. Iren. lib. 5 cap. 1. Et Doctor Angelicus hic.

3° In S. Scripturis textitur genealogia Christi, nominantur ejus parentes, familia, tribus, tempus, locus, modus nativitatis; dicitur natus, circumcisis, parentibus subditus, flagellis cæsus, cruci affixus, mortuus, resurgens et ascendens in cælum : hæc autem omnia sunt falsa, si verum corpus non habuit. Ita S. Ignatius epist. *ad Trallianos*, S. Irenæus lib. 5. cap. 1, Tertull. lib. 3 *cont. Marc.* cap. 8.

4° Si Christus in corpore phantastico et umbratili tantum apparuit, nullum foret discrimen inter ejus Incarnationem et apparitiones veteribus patriarchis et prophetis factas; unde sequeretur quod sicut hi quod futurum erat prophetice videbant, ita apparitio Christi in Incarnatione prænuntiaret adventum Messiae venturi, quem etiamnum cum Judæis expectare deberemus. Ita S. Iren. 5. c. 1.

Confer conclusionem sequentem ex qua præsens conclusio confirmatur.

Obj. 1° : Philipp. 2, Christus dicitur *in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo*. Et Rom. 8 : *Deus Filium suum misit in similitudinem carnis peccati* : sicut ergo vere peccati carnem non assumpsit, ita nec veram humanam carnem, sed specietenus et apparenter tantum similem.

Resp. duplicem esse similitudinem² : unam secundum externam apparentiam, secundum quam v. g. imago dicitur similis suo prototypo; alteram secundum internam rei veritatem, secundum quam v. g. unus homo dicitur similis alteri homini propter veritatem naturæ specificæ in utroque; et sic Genes. 5, Adam dicitur genuisse Seth *in similitudinem suam*. Priori ergo modo Christus dicitur factus in similitudinem carnis peccati, quia secundum externam apparentiam videbatur caro peccati ut nostra, tametsi esset purissima. Posteriori modo Christus dicitur factus in similitudinem hominum, quia in eadem natura

specificæ cum aliis hominibus convenit : patet ex adjunctis; sequitur enim : *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem*.

Inst. : Christus ipse damnavit carnem, I Cor. 15 : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* : ergo eam non assumpsit.

Resp. per carnem illic intelligi opera non substantiam carnis. Ita Tertull. l. 5. *cont. Marcion.* c. 14.

Repones : Veritas carnis est indigna Deo : ergo.

Respondet 1° Tertull. lib. cit. cap. 10 : Si indigna Deo veritas carnis, etiam indigna ipsi similitudo carnis. 2° Licet nulla res digna sit quam Deus induat, tamen quaecumque induerit, ipse dignam facit.

Obj. 2° : Filius Dei, seu juxta S. Aug. et plures alios, Angeli ejus nomine apparuerunt veteribus patriarchis et prophetis in carne, ambulabant, loquebantur, manducabant, et tamen non erat vera caro, sed specietenus : ergo similiter Christus in Incarnatione.

Resp. neg. consequ. : 1° quia ex apparitionibus Verbi vel Angelorum patriarchis et prophetis in carne umbratili, sequitur e contra quod apparitio Verbi incarnati debuerit esse in vera carne, ut veteres figuræ implerentur. Consule ultimam probationem. 2° Quamvis Angeli sub specie humana viderentur ambulare, loqui, manducare, has tamen actiones vitaliter non eliciebant, ut aperte testatur Angelus Tobiae c. 12 : *Videbar quidem, inquit, vobiscum manducare et libere, sed ego cibo invisibili et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor*. Insuper de illis non dicitur quod sint nati et mortui, nullus ex illis asseruit veritatem suæ carnis : hæc autem omnia contigerunt in Christo.

Dico 3° : Verbum assumpsit ex B. Virgine corpus terrenum ex carne et sanguine sicut nostrum¹.

Est etiam de fide contra Valentinianos qui dicebant Christum corpus e cælo detulisse, et per B. Mariam Virginem seu per canalem transmisisse.

Prob. ex illo Apost. ad Rom. 1 : *Factus ei ex semine David secundum carnem*; et ex illo ad Galat. : *Deus misit Filium suum factum ex muliere* : atqui non potest dici ex semine David secundum carnem, neque factus ex muliere, si solum per eam quasi per fistulam transiisset nihil ex ea assumens : ergo.

Item in genealogia Christi quam describit Matth. cap. 1, dicitur *Filius David, Filius Abra-*

¹ Hic q. 5. a. 1. o. — ² Ibid. ad 1.

¹ Hic q. 5. a. 2. o.

ham. Ibidem, Joseph dicitur vir Mariæ de qua natus est Jesus. Luc. 1: *Ecce concipies in utero et paries Filium, et vocabis nomen ejus Jesum.* Matth. 1, et Joan. ultimo, Maria dicitur mater Jesu: atqui si carnem ex B. Virgine non assumpsisset, sed e cœlo detulisset quæ per B. Virginem tanquam per canalem tantum transiisset, Christus non vere diceretur Filius David, Filius Abraham, nec ex Maria natus, et Maria non vere diceretur conceptura et paritura Christum, neque mater illius: ergo.

Obj. 1º: I Cor. 15 dicitur: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis:* ergo.

Resp. Christum dici hominem cœlestem, non quod corpus e cœlo detulerit, sed ratione divinitatis adjunctæ et donorum cœlestium, quibus etiam ut homo exornatus¹: item et quia ejus corpus virtute cœlesti fuit formatum.

Inst.: Joan. 3, Christus ait: *Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo Filius hominis qui est in cœlo;* et cap. 6: *Ego sum panis qui de cœlo descendi;* non potest autem dici Christus descendisse de cœlo ratione divinitatis quæ ubique præsens est: ergo ratione corporis.

Resp. Christum dici descendisse de cœlo secundum divinitatem et secundum humanitatem, sed diverso sensu. Dicitur descendisse de cœlo secundum divinitatem, non quidem per motum localem, quasi cœlum dereliquerit, aut in terra non esset, sed per assumptionem humanitatis, quæ potest dici summus descensus, et summa demissio, imo, ut ait Apostolus, exinanitio Verbi. Christus dicitur de cœlo descendisse secundum humanitatem, quia virtute de cœlo in utero Virginis efformata est. Item quia vita Christi tota cœlestis et divina fuit.

Obj. 2º: Matth. cap. 1, dicit Christum in Maria natum, non ex Maria natum, quo significatur carnem non ex Maria, sed aliunde sumpsisse. Item Christus ipse profitetur se neque matrem neque fratres habere, Matth. 12: *Quæ est, inquit, mater mea? Et qui sunt fratres mei?* Et nunquam Mariam matrem appellasse legitur, sed mulierem simpliciter, ut Joan. 2: *Quid mihi et tibi, mulier?*

Resp. ad primum, neg. ant. Ibidem enim expresse Matthæus dicit: *De qua (Maria) natus est Jesus, qui vocatur Christus.* Et Luc 1: *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Insuper inutilis est hæc distinctio inter has particulas *in ea* et *ex ea*, cum sit utriusque idem

sensus: In ea enim erat quod ex ea erat, inquit Tertull. lib. de Carne Christi c. 20.

Ad secundum, Christus non negat sibi esse matrem et fratres secundum carnem, sed significat se eos non agnoscere dum occupatur in divino Patris sui ministerio, præsertim si sint illi remora, seque eis anteponebat matrem et fratres spirituales; unde subdit evangelista: *Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea et fratres mei; quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater et soror et mater est.*

Similiter cum dixit: *Quid mihi et tibi est, mulier?* non negavit Mariam esse matrem suam, siquidem ibidem evangelista conceptis terminis eam vocet matrem Jesu: *Et erat Mater Jesu ibi.* Sed cum mater peteret miraculum, quod erat divinitatis opus quam ex matre non habebat, negat se ea ex parte cum matre habere commercium. Ita S. Aug. lib. de Symbolo cap. 4. Sic cum David dixit Joab et Abisai II Reg. 16: *Quid mihi et vobis est, filii Sarviæ?* non eos negavit suos consanguineos, sed in præsentī negotio de quo agebat se cum illis sentire.

Tandem, quod Christus B. Mariam Virginem nusquam expresse vocaverit matrem suam, inde factum est, inquit Epiphani. hæresi 79, ne forte aliquibus daret occasionem errandi, et credendi ipsum ex Maria modo ordinario esse genitum. Cæterum hanc maternitatem sat aperte indicat cum se vocat Filium hominis: et dum in cruce moriens sufficit in suum locum Joannem matri, et matrem Joanni. Aliunde evangelistæ pluries vocant illam expresse matrem Jesu.

Dico 4º: Verbum assumpsit animam intellectualem¹. Est iterum de fide contra Apollinarem, qui primo negaverat Christo animam, deinde, priorem sententiam retractans, concessit ipsi animam, sed mente carentem, dicens Verbum ipsi esse loco mentis. Definita est in concilio Ephes. can. 13.

Patet etiam ex S. Scriptura Matth. 26: *Tristis est anima mea;* Luc 23: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum;* et alibi. Si vero animam habuit, ergo et intellectum, qui est animæ proprietas naturaliter ab illa fluens. Adde ex prima conclusione quod Verbum assumpserit veram et integram humanitatem, erat enim verus et integer homo; non est autem vera et integra humanitas sine anima intellectuali.

Dico 5º: Verbum assumpsit hypostatice den-

¹ Hic q. 5. a. 2. o. ad 1.

¹ Hic q. 5. a. 3. et 4.

tes, ungues et capillos. Est contra Vasquesium et Frassen.

Patet; 1° quia hæ partes informantur anima saltem quoad gradum vegetativum, siquidem nutriantur et crescant per intus summptionem; 2° quia aliquo sensu pertinent ad integritatem corporis, cum futuri sint in corporibus gloriosis. Et dato quod non ita requirantur ad integritatem corporis sicut partes organicæ, sunt tamen necessarii ad meliorem corporis constitutionem, ornamentum et utilitatem, dentes enim deserviunt ad edendum, capilli ad caput fovendum, ungues ad extremitates membrorum protegendas.

Confirm. : corpus Christi in Eucharistia est cum dentibus, capillis et unguibus : ergo illas partes sibi vivens in terris hypostatice univit. Patet conseq., quia nullas partes habet in Eucharistia quas non habuit hypostatice unitas vivens inter nos : et ideo, v. g., chylus quem in stomacho habebat Christus in ultima cœna dum consecravit, non est in Eucharistia, quia non erat hypostatice unitus Verbo, utpote non pertinens ad integritatem ejus.

Dico 6° : Verbum non assumpsit hypostatice lacrymas, sudorem, salivam et alias superfluitates seu partes excrementitias corporis humani.

Ratio est, quia nec sunt partes corporis, nec ad ejus perfectionem et integritatem pertinent : unde non remanebunt in corporibus gloriosis, nec sunt in Eucharistia. Ideoque dicendum illas substituisse in Christo subsistentia propria, quia mediate tantum fuerunt assumptæ.

Specialiter de sanguine.

Dico 7° : Verbum assumpsit hypostatice sanguinem naturalem. Est contra Durandum.

Dixi *naturalem* ; quia, juxta D. Th. quodlib. 5. a. 5, potest distingui duplex sanguis, unus nutrimentalis, alter naturalis : nutrimentalis est humor quidam in colore sanguini similis ex chylo proxime generatus, nondum sufficienter decoctus et depuratus, qui ideo sanguinis naturam nondum attigit. Sanguis naturalis est proprie et essentialiter sanguis, fit ex priori per majorem decoctionem et elaborationem virtutis efformativæ sanguinis. Dicitur naturalis non quod ad nutritionem animalis non deserviat aliquo modo, sed quia ultra hoc munus pertinet insuper ad integritatem naturæ animalis. Huic distinctioni contradicunt medici : sed quidquid sit, nostra as-

sertio est de sanguine naturali, vero et proprio tantum.

Prob. 1° ex S. Scriptura. Ad Hebr. 2, dicitur : *Quia ergo pueri*, id est homines, *communi caverunt carni et sanguini*, id est componuntur ex carne et sanguine, *et ipse Christus similiter participavit eisdem*, nempe carni et sanguini ; atqui immediate sibi ad hypostasim assumpsit carnem, ergo et sanguinem.

Confirm. ex aliis S. Scripturæ locis in quibus redemptio nostra tribuitur sanguini Christi, ut I Joan. 1 : *Sanguis Jesu Christi Filii ejus emundat nos ab omni peccato*. Item I Petri 1 et alibi : nulla autem ratio cur sanguini potius redemptio nostra attribuitur quam lacrymis. v. g., nisi quia ille est unitus hypostatice Verbo, non lacrymæ.

Nec dicas ideo esse quia Christus illum obtulit Patri ; nam lacrymas et sudores pariter obtulit Patri : unde licet lacrymarum effusio operata sit etiam salutem nostram, non tamen id lacrymis ipsis aut sudoribus tribuitur, sic, ut tribuitur ipsi sanguini et non solum ejus effusioni.

Prob. 2° auctoritate Clementis VI, extrav. *Unigenitus* de pœnitentiis et remissionibus, ubi dicit unam guttam sanguinis Christi, *propter unionem ad Verbum* habuisse valorem infinitum : non potest autem intelligi de unione mediata, alias idem posset dici de lacrymis aut sudore.

Prob. 3° ratione fundamentali Verbum hypostatice assumpsit quidquid pertinet ad integritatem et perfectionem humanitatis : atqui sanguis saltem verus et naturalis pertinet ad integritatem et perfectionem humanitatis : ergo.

Prob. min. 1° ex concil. Trid. sess. 13. cap. 3, ubi sanguis dicitur pars Christi his verbis : « Corpus sub specie vini et sanguinem sub specie panis..... animamque sub utraque, vi naturalis illius connexionis et concomitantiae, qua partes Christi Domini..... inter se copulantur ».

2° Sanguis ita est animali necessarius, ut sine illo subsistere non possit. Item est et organum et instrumentum universale quo anima plures functiones vitales in corpore exercet : sic irascimur dum sanguis fervet, timemus dum contrahitur, gaudemus dum diffunditur, etc.

3° Sic se habent sanguis et alii tres humores ad parvum mundum qui est homo, sicut quatuor elementa quorum qualitates exprimunt præfati humores, ad magnum mundum : at-

qui elementa sunt partes magni mundi, et ad ejus integritatem et perfectionem perlinent : ergo.

4° Sanguis secundum theologos erit in corporibus gloriosis : ergo pertinet ad integritatem corporis.

Confirm. : si Verbum non assumpsit hypostaticesanguinem, non est per concomitantiam sub speciebus vini : falsum consequens : ergo. Prob. sequela : illud est per concomitantiam in Sacramento quod unitur realiter et substantialiter cum termino primario consecrationis : atqui si Verbum non assumpsit hypostastice sanguinem, non unitur realiter et substantialiter cum sanguine qui est terminus primarius in consecratione calicis : ergo.

Ex hac conclusione colliges tres alios humores, nempe pituitam, melancholiam et bilem, etiam fuisse, ut jam diximus, hypostatice assumptos. Item et spiritus vitales ac animales qui sunt velut radii sanguinis purissimi et defecatissimi, necessarii ad operationes vitales exercendas, ita ut sine illis corpus vix possit operari.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Sanguis non est animatus : ergo nec Verbo unitus.

Resp. 1° neg. ant. secundum Thomistas. 2° Dato ant. secundum alios, neg. consequ. Ut enim sit Verbo unitus, sufficit quod sit pars humanitatis pertinens ad illius integritatem et perfectionem, sive sit animatus, sive non.

Inst. 1° : Sanguis non est pars actu corporis humani, sed tantum in potentia : ergo. Prob. : sanguis deservit nutritioni corporis humani : atqui corpus non nutritur suis partibus : ergo.

Resp. neg. ant. ¹. Ad prob., dist. ant. : sanguis deservit nutritioni corporis humani quoad partes solidiores, conc. ant. ; quoad omnes, neg. ant. Unde licet respectu illarum partium solidarum, sanguis non sit pars actu sed tantum in potentia, est tamen pars actu fluida respectu totius hominis seu totius corporis viventis : sicut elementa, licet sint tantum partes in potentia respectu mixtorum, sunt tamen partes actu respectu totius universi.

Inst. 2° : Sanguis ut pote fluxibilis non continuatur cum aliis partibus corporis quæ sunt influxibiles : ergo non est pars actu corporis.

Resp. dist. ant. : non continuatur immediate, etc., conc. ; mediate, neg. Habet enim

¹ In 4. d. 44. q. 1. a. 2. quæstiunc. 2. ad 3.

quasdam partes crassiores, fibras scilicet quæ continuantur venis, venæ carni.

Inst. 3° : Sic se habet sanguis ad corpus humanum sicut oleum ad lucem : atqui oleum non est pars actu lucis : ergo.

Resp. neg. maj. ; sed se habet sicut oleum ad lampadem ardentem, oleum autem est pars actu lampadis ardentis.

Inst. 4° : Si sanguis esset de integritate corporis humani, poneretur in Eucharistia sub speciebus panis vi verborum et non solum per concomitantiam : atqui falsum consequ. : ergo. Prob. sequela : corpus integrum ponitur vi verborum sub speciebus panis : ergo.

Resp. neg. maj. Ad prob., dist. ant. : corpus integrum quoad partes solidas ponitur vi verborum sub speciebus panis, conc. ; corpus integrum quoad partes fluidas, neg. Et ratio est quia vi verborum consecrationis panis ponitur corpus Christi sub ejus speciebus, non utcumque, sed sub ratione cibi, cui aptæ sunt partes solidæ, non fluidæ, ut est sanguis.

Obj. 2° : Quod Verbum semel assumpsit nunquam dimisit, ut docent omnes theologi post Damascenum : atqui dimisit sanguinem ; ergo. Prob. min. : in pluribus locis servantur aliquæ particulæ sanguinis Christi, et inter eas celebris est illa ampulla vitrea quæ asservatur in ecclesia S. Mariæ Magdalænæ apud S. Maximinum, in qua sæpins sacer ille cruor terra mixtus ebullire visus est in die Parasceves circa horam transitus Salvatoris. Ejusdem sanguinis veritatem testatur Leo III, de sanguine Mantuæ asservato, teste Platina et Baronio ad annum 804. Julius II, de Sindone Taurinensi. Idem etiam constat de Spina sacelli regii parisiensis et ferro lanceæ Romæ asservato sanguine tinctis : atqui ille sanguis non remanet unitus hypostatice Verbo : ergo. Min. admittitur communiter a Theologis contra Valentiam, alias sequeretur carnem præputii, si apud nos remanserit, ut multi volunt, dentes, pilos qui ex corpore Christi deciderunt, remanere Verbo hypostatice unitos, quod nemo admittit. Sequeretur iterum aliquam naturam Verbo hypostatice unitam remanere in terris alibi quam in Eucharistia, quod non est etiam admittendum. Et sane cum tales partes non dicant amplius ordinem ad humanitatem Christi, non est ratio cur dicantur iterum unitæ Verbo : ergo.

Huic argumento varie varii respondent. Quidam dicunt illum sanguinem qui visitur in terris fluxisse ab imagine Crucifixi Beryti a Judæis confossa, cujus sanguinis copia in va-

rias ecclesias transmissa est, ut habetur in Martyrologio Romano 9 novembris et docet Th. infra q. 54. a. 1. ad 3. At, licet id verum sit de quibusdam particulis, non tamen de omnibus, v. g. de ferro lanceæ, spina coronæ, sindone Taurinensi ex immediato contactu Christi corporis tinctis, nec de particulis in ampulla Maxima servatis, quæ collectæ dicuntur a B. Maria Magdalena tempore passionis. Neque dicas esse ibi tantum colorem : color enim non communicatur sine substantia cui inhæret.

Alii dicunt hunc sanguinem esse nutritivum. Sed unde constat tot sanguinis particulas quæ in tot locis asservantur, et ex variis Christi corporis partibus manarunt, non fuisse nisi ex nutritivo? Adde non omnes admittere hanc distinctionem sanguinis nutritivi et naturalis : unde, his solutionibus omissis,

Resp. dist. maj. : quod Verbum semel assumpsit nunquam dimisit moraliter loquendo de partibus ad integritatem corporis necessariis, conc.; physice loquendo de particulis minimis sine quibus stat integrum corpus, neg. Ita intelligendus venit D. Th. inf. q. 54. a. 2. ad 3, dum dicit totum sanguinem qui de corpore Christi fluxit, in corpore Christi resurrexisse : hoc, inquam, verificatur moraliter de toto sanguine qui fuit necessarius ad integritatem corporis in statu resurrectionis, non vero physice de toto omnino, etiam minimis particulis non necessariis. Unde Pius II, in bulla ad abbatem S. Mariæ Xantonensis diœcesis, quam vidisse se ait Silvester in *Rosa aurea* tract. 3. q. 31, dicit fidei veritati non repugnare asserere Redemptorem nostrum de sanguine in cruce effuso, ob ipsius passionis memoriam et fidelium consolationem, partem aliquam in terris reliquisse.

Ex dictis colliges sanguinem Christi etiam in triduo mortis mansisse hypostatice unitum Verbo : tum quia resumendus erat in corpore resurgente ; hac etiam ratione caro et anima inter se separatæ manserunt unitæ Verbo ; tum quia alias si consecratus fuisset calix in triduo mortis, divinitas non fuisset per concomitantiam sub speciebus vini quod est contra Trid. sess. 13. c. 3. Secus dicendum de præputio et sanguine effuso in circumcisione, quia non erant resumenda in resurrectione.

Nota contrariam sententiam quosdam ordinis FF. Minorum aliquando prædicasse circa annum 1352, sub Clemente VI. Et anno 1462,

sub Pio II contentioneque acrem inde ortam inter præfatos Fratres Minores et FF. Prædicatores oppugnantes. Re delata ad summum pontificem Pium II utrinque coram ipso et cœtu cardinalium disputatum est, Pio II et majori parte cardinalium in favorem sententiæ Prædicatorum opinantibus. Non fuit tamen quæstio definita, « ne multitudo Minorum, cujus erat contra Turcas prædicatio necessaria, offenderetur ». Imo Pius II, decima quinta die ante mortem constitutione edita, vetuit ne quis opinionem Minorum proscriberet ut hæreticam, donec quæstio per Sanctam Sedem definiretur. Ita Spondanus ad annum 1462. Porro hæc FF. Minorum sententia, licet nondum hucusque fuerit proscripta, e scholis tamen est eliminata, utpote « nec pia, nec segura », inquit Suarez.

ARTICULUS III.

DE ORDINE ASSUMPTIONIS.

Dico 1° : Animam, corpus et humanitatem Christi simul tempore fuisse assumpta a Verbo.

Est definitum in concilio quinto generali contra Origenem, qui dicebat animam Christi fuisse cum cæteris animabus creatam initio mundi, atque suis operibus meruisse hypostatice uniri Verbo, eique de facto unitam fuisse antequam carni in utero Virginis uniretur. Verba concilii sunt hæc : « Si quis dicit aut sentit animam Domini præexistisse, unitamque esse Dei Verbo ante Incarnationem et Nativitatem ex Virgine, anathema sit ».

Ratio autem conclusionis est, quia vel duplex fuisset subsistentia in Verbo, quod utrinque est inconveniens. Adde falsum esse animas creari antequam uniantur corporibus.

Dico 2° : Secundum ordinem intentionis prius natura fuit assumpta tota humanitas quam partes in ordine executionis ; quia secundum intentionem facientis prius est completum quam incompletum, et per consequens totum quam partes : e contra vero in executione prius sunt partes quam totum.

Dico 3° : Secundum ordinem executionis prius natura fuit assumpta anima, mediante qua assumptum est corpus, ac tandem totum seu tota humanitas ex utroque resultat.

Ratio est, quia cum anima rationalis sit per

¹ Hic q. 6. q. 3. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. a. 5. o. — ⁴ Ibid. a. 1.

se subsistens, ipsi prius competit subsistentia quam carni, quæ aliunde non est humana nisi per formam : atqui subsistentia divina supplens locum propriæ eundem servavit ordinem, nullum enim est fundamentum hunc naturalem invertendi ordinem, nec multiplicanda sunt miracula sine necessitate : ergo.

Dices : Quoties aliqua inter se uniuntur mediante aliquo, separato illo medio dissolvitur unio ; sic separata superficie a corpore,

ab ipso removetur etiam color : ergo si Verbum assumpsit corpus mediante anima, illa anima separata a corpore in triduo mortis, ab ipso etiam remota est subsistentia Verbi, quod est falsum.

Resp.¹ ant. verum esse de medio necessario, non vero de medio quoad aptitudinem et congruentiam, sic si inter. Aliquos causatur amicitia mediante aliquo, eo remoto, adhuc remanet amicitia.

DISSERTATIO VIII.

De gratia Christi secundum quod est singularis homo.

D. Th. q. 7.

Præter gratiam unionis, quæ est gratia substantialis de qua jam hucusque, alia est in Christo accidentalis, ut probabimus infra, quæ nempe est gratia habitualis; et hæc dupliciter consideratur, vel quatenus Christum ut personam singularem sanctificat, et vocatur personalis; vel prout est Christo principium alios sanctificandi, et dicitur capitalis. De gratia habituali personali hic disserit S. Doctor; de capitali, quæst. sequenti. Ita et nos. Sed prius occurrit hic difficultas: an non per ipsam gratiam unionis formaliter sanctificetur humanitas Christi, et quomodo? unde sit

ARTICULUS I.

DE SANCTIFICATIONE CHRISTI PER GRATIAM SUBSTANTIALEM UNIONIS.

Nota : Sanctitas, juxta S. Thomam¹, tria importat, seu ex tribus coalescit : primum est munditia, seu ab omni labe puritas, sanctus enim græce dicitur ἅγιος, quasi sine terra. Secundum est firmitas in bono; sanctum enim quasi lege sancitum seu firmatum. Tertium est summa conjunctio et applicatio ad Deum

¹ 2. 2. q. 81. a. 8.

resque divinas : ad quod ultimum duo prima requiruntur; mens enim sine munditia conjungi nec applicari Deo potest, et cum conjungatur et applicetur Deo ut ultimo fini et primo principio, firma et immobilis debet esse applicatio. « Sic ergo sanctitas, concludit S. Doctor, dicitur per quam mens hominis seipsam et suos actus applicat Deo », seu dirigit ad Deum : et hæc dupliciter accipi potest : 1° quatenus est virtus proxime operativa boni indistincta realiter a religione; 2° pro conjunctione amicabile ad Deum fundante radicaliter rectificationem et regulationem operum ad Deum. Primo sensu sanctitatem accipit D. Th. loco citato. Nos hic secundo sensu eam accipimus.

Suppono 1° sanctitatem divinam attributalem per communicationem idiomatum non minus prædicari de Christo quam alia attributa, sicut enim Christus dicitur omnipotens, ita et sanctus sanctitate divina.

Suppono 2° solam gratiam substantialem unionis sufficere ad effectum negativum sanctitatis, nempe impeccabilitatem, quia, ut dicitur infra, illi homini Christo ratione personæ, quæ est principium quod operationum

¹ hic q. 6. a. 3. o. ad 1.

ejus, et non solum ex aliqua extrinseca providentia, repugnat quod influat in peccatum.

Difficultas est ergo in duobus: primum, an ista gratia unionis seu unio personalis radicaliter tantum præbeat sanctitatem animæ Christi quatenus est radix et principium cui debetur gratia habitualis: an e contra sanctificet etiam formaliter, id est vere, proprie et actualiter independentem a gratia habituali. Non enim quando dicimus hic *formaliter*, intelligimus quod Verbum habeat rationem formæ respectu humanitatis, sed quod per gratiam unionis vere, proprie, actualiter et non solum radicaliter sanctificet humanitatem. Quod diligenter adverte ad tollendam quorundam æquivocationem, qui ideo negant humanitatem a Verbo formaliter sanctificari, quia non exercet munus formæ.

Alterum, in quo versatur difficultas, est, dato quod gratia unionis possit formaliter sanctificare humanitatem Christi, an ille effectus formalis proveniat a divinitate, vel a personalitate ejus relativa, vel ab ipsa unione. Sit itaque

§ I.

Prima difficultas resolvitur.

Dico: Humanitas Christi formaliter sanctificatur per ipsam gratiam substantialem unionis.

Prob. 1°. S. Cyrillus lib. 4 in Joan. cap. 29, dicit « Christum unctum esse, non sicut alios sanctos et reges, sed quia Verbum caro ». Nazianzenus orat. 36, ubi exponit hoc nomen *Christus*, ait: « Christus dicitur propter divinitatem, ea enim unctio est humanitatis, non operatione ut in aliis Christum sanctificans, sed totius unguenti præsentia ». Idem S. Damascen. lib. de *Imaginibus*, et concil. Francoford. in epist. ad *Episcopos Hispaniæ*: « Christus natura unctus, nos per gratiam, quia in illo plene fuit divinitas ». Idem autem est *unctus* ac *sanctus*: unde justi vocantur *uncti* seu *christi*, juxta illud Psalm. 104: *Nolite tangere christos meos*: ergo.

Nec illa testimonia intelligi possunt de sanctificatione per Verbum in sensu causali et non formali, sic enim nulla esset differentia inter sanctificationem Christi et nostram, nisi penes majorem et minorem gratiam, Christusque sanctificaretur operatione divina sicut nos: quod tamen utrumque negant Patres in præfatis testimoniis.

Prob. 2° ratione. Humanitas Christi per

unionem ad Verbum, præcisis quibuscumque aliis, vere et proprie sanctificabatur, et quidem perfectius quam homo sanctificatur per gratiam habitualement: ergo præter sanctitatem accidentalem quæ provenit a gratia habituali, admittenda est in Christo substantialis, sic dicta, quia immediate provenit a Verbo Dei substantialiter unito, et divinam naturam quæ est sanctitas per essentiam includente. Prob. ant.: ideo homo per gratiam habitualement habet quod sit formaliter sanctus; quia 1° per illam trahitur ad esse divinum et ipsi conjungitur; 2° constituitur Filius Dei, hæres regni illius, ipsi gratus et dilectus; 3° disponitur radicaliter ad bene supernaturaliter operandum; 4° quia gratia habitualis habet repugnantiam cum peccato: atqui hæc quatuor multo perfectius conveniunt gratiæ unionis: ergo. Maj. patet: non enim hic agimus, ut jam monui, de sanctitate prout est virtus quædam specialis proxime operativa quæ a religione realiter non distinguitur, de qua S. Th. 2. 2. q. 81. art. 8. sed de sanctitate prout importat conjungi Deo et esse ipsi gratum in ordine supernaturali, qualis scilicet habetur per gratiam habitualement præcise.

Prob. min. 1° Per gratiam unionis humanitas Christi perfectius trahitur ad esse divinum ipsique conjungitur, quam per gratiam habitualement; per illam enim trahitur ad esse divinum in se et ei conjungitur substantialiter personaliter, per istam vero trahitur ad esse divinum participative tantum, eique conjungitur accidentaliter et per affectum. 2° Per gratiam unionis, Christus ut homo fit Filius Dei naturalis et hæres, ipsi gratus et dilectus, cum enim *amare* in Deo sit diffundere bonum, majus bonum humanitati conferre non potuit quam seipsum illi substantialiter dare adeoque nec magis amare, per gratiam autem habitualement homo constituitur Filius Dei adoptivus tantum. 3° Per gratiam unionis Christus constituitur principium quod operationum theandricarum quæ sunt infinite meritoriarum. Consule obj. 4. § sequent. 4° Unio hypostatica majorem habet impossibilitatem cum peccato quam gratia habitualis, ut dicemus infra dum de Impeccabilitate Christi: ergo.

Confirm. esse Filium Dei naturalement importat maximam sanctitatem: atqui Christus ut homo, est Filius Dei naturalis formaliter et proxime per gratiam unionis, et non per gratiam habitualement, quæ importat tantum filiationem adoptivam et sanctitatem secun-

dum affectum : ergo. Prob. maj. : esse Filium Dei naturalem importat conjunctionem supremam animæ ad Deum, supremam communicationem supernaturalem quæ ipsi animæ fieri potest, vi cujus doni communicati animæ Christi, ipsa manet supernaturaliter diligibilis a Deo et ipsi grata juxta illud Matth. 17 : *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui* : ergo.

Favet etiam S. Thomas in pluribus locis, 1° Opusc. 2. c. 214, ubi postquam dixit hominem per gratiam habitualement conjungi Deo secundum affectum, et ideo fieri ipsi gratum, addit : « Alia vero est conjunctio hominis ad Deum non solum per affectum aut inhabitationem, sed etiam per unitatem hypostasis.... Et hæc.... est propria Jesu Christi.... et gratissimum Deo facit, ita quod de ipso singulariter dicatur : *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui* ».

2° In catena, Joannis 10 ad illa verba : *Quem Pater sanctificavit et misit in mundum*, dicit ex S. Hilario 7 de *Humanitate* : « Præcedit cæteros per id quod sanctificatus in Filium est, beato Paulo dicente, quod prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ». Ponit ergo S. Doctor ex S. Hilario præcellentiam sanctificationis Christi in eo quod accepit sanctificationem filiationis naturalis et non adoptivæ, quod utique factum est per gratiam unionis.

3° Hic a. 1. probans necessitatem gratiæ habitualis in Christo, eam non repetit ex ejus sanctificatione, sed aliunde : supponit ergo illum aliunde esse sanctificatum scilicet per gratiam unionis : unde infra q. 22. a. 2. ad 3. dicit gratiam unionis sanctificare absolute humanitatem Christi.

Ex quibus colliges Patrem Hennonem propter quædam D. Th. verba quæ mox referemus et explicabimus, immerito dixisse stylo de vico, Thomistas in hac quæstione *Doctori suo nasum contorquere*.

Solvuntur obiectiones.

Obj. 1° : S. Th. in 3. D. 13. q. 1. a. 1. ait : « Deitas autem non est formaliter sed effective perficiens ipsam (scilicet animam Christi), unde oportet aliam formam creatam in ipso ponere qua formaliter perficiatur, et hæc est gratia ». Et ad 3 : « Lux solis et lux candelæ, utrumque est active illuminans, sed deitas et gratia non sic se habent, sed unum illuminat active alterum formaliter » : ergo.

Resp. S. Thomam ibi loqui de sanctificatione et accidentali et participativa, non de substantiali seu personali : illa enim non formaliter, sed effective est a deitate ut a forma derivante talem participationem et gratiam habitualement causante : hæc vero quæ est substantialis et secundum filiationem naturalem, formaliter est ab ipsa deitate : unde S. Doctor ibid. ad 5, dicit quod Christus ex ipsa sola unione ad Verbum sine gratia habituali peccare non poterat, et « sibi gloria debebatur », adeoque gratus et dilectus a Deo in ordine ad gloriam, quod est sanctitas.

Obj. 2° : Sanctitas formalis est effectus formalis et primarius gratiæ habitualis : atqui effectus formalis et primarius alicujus formæ non potest ab alio quam ab ipsa forma præstari, cum ab illa non distinguatur, sed sit ipsa forma communicata : ergo.

Resp. dist. maj. : sanctitas formalis accidentalis est effectus primarius gratiæ habitualis, transeat maj. ; de qua modo, substantialis seu personalis sanctitas, neg. Et hæc sanctitas, quia eminentior est, est distinctus effectus formalis et a distincta forma provenit ; sicut vegetativum hominis quia est eminentius quam vegetativum plantæ, est distinctus effectus formalis et a distincta forma provenit.

Inst. : Quod constituit animam radicaliter sanctam, non potest illam simul talem formaliter reddere ; sicut quia homo per animam rationalem est radicaliter risibilis, non est per eandem formaliter talis, sed solum per risibilitatem : atqui anima Christi constituitur radicaliter sancta per gratiam unionis, utpote quæ est radix gratiæ habitualis qua formaliter sanctificatur : ergo.

Resp. dist. maj. ut ante : quod constituit animam radicaliter sanctam sanctitate accidentali, non potest illam formaliter sanctificare sanctitate accidentali, conc. maj. ; sanctitate substantiali, neg. maj. ; nihil enim repugnat idem esse radicem respectu unius et formam respectu alterius.

Obj. 3° : Gratia unionis non potest reddere hominem formaliter beatum : ergo nec formaliter sanctum.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod beatitudo formalis consistat in actione vitali, scilicet in visione et amore Dei, sanctitas autem seu sanctificatio in conjunctione ad Deum ordinata radicaliter ad bene operandum. Porro actio maxime vitalis non potest communicari alicui nisi ab illo procedat : unde per gratiam unionis suppleri non potest actio visionis

beatæ. At vero conjunctio ad Deum fieri potest nedum per habitum et secundum affectum, sed multo perfectius secundum ipsas naturas in esse personali.

Inst.: Ex eo quod divinitas uniatur humanitati non constituit illam formaliter omnipotentem, æternam, etc. : ergo nec formaliter sanctam.

Resp. neg. conseq. Disparitas est ex dictis, quia illæ perfectiones non consistunt in conjunctione ad Deum sicut ipsa sanctitas, et aliunde humanitas est incapax illorum attributorum.

Obj. 4° et simul inst : Si Verbum assumeret leonem, ipsum non sanctificaret formaliter : atqui tamen ipsi conjungeretur : ergo sanctitas in ista conjunctione cum Deo non consistit.

Resp. dist. min.: ipsi conjungeretur conjunctione suppositali præcise, conc. min.; conjunctione requisita ad sanctitatem, neg. Non enim in qualicumque conjunctione ad Deum reponimus sanctitatem, sed in conjunctione fundante radicaliter rectificationem et regulationem ad Deum in operationibus suis, ideoque moralibus liberis et regulabilibus per rationem, quorum est incapax natura leonis.

Inferes : Ergo gratia unionis non est formaliter sanctificans. Prob. illatio : forma unita subjecto omnem illi suum formalem effectum tribuit : atqui ex concessis, si Verbum uniretur naturæ irrationali, ipsam non sanctificaret : ergo.

Resp. neg. illationem. Ad prob. dist. maj. : forma unita subjecto capaci omnem, etc. conc. maj. ; subjecto incapaci, neg. Et dist. min. ad sensum maj., neg. conseq. Patet in ipso Christo : sic v. g. effectus formalis gratiæ habitualis est reddere Filium Dei adoptivum, et tamen hunc effectum non habet in Christo ; quia, cum sit Filius Dei naturalis, adoptionis est incapax. Sic si Verbum uniretur naturæ irrationali, illam personatam non redderet, sed suppositatam tantum, licet personam constituere sit effectus formalis Verbi.

Neque dicas hæc esse vera de effectibus formalibus secundariis, non autem de effectui formali primario, qui nihil est aliud quam ipsa forma communicata ; sanctitas autem est effectus formans primarius gratiæ unionis si ab ea præstetur, sicut est effectus primarius gratiæ habitualis.

Resp. dist. ut ante : effectus formalis primarius est ipsa forma communicata subjecto capaci, conc. ; incapaci, neg. Patet ex jam

dictis : sic effectus formalis primarius personalitatis Verbi est personam constituere, et tamen unita naturæ irrationali personam non constituit sed suppositum ; effectus formalis primarius filiationis divinæ est esse relatum, et tamen unita humanitati illam non refert, sed tantum subsistentem reddit.

Insuper his datis, neg. quod assumitur, scilicet sanctitatem esse effectum formalem primarium gratiæ unionis ; sicut enim effectus formalis primarius gratiæ habitualis est hominem deificare accidentaliter seu reddere participem divinæ naturæ ; reddere autem sanctum et gratum Deo in ordine ad gloriam, effectus secundarius : ita reddere naturam deificatam substantialiter et personaliter conjunctam Deo, est effectus formalis primarius gratiæ unionis : sic autem conjungere ut sit grata et dilecta Deo supernaturaliter cum ordine radicali ad recte operandum, in quo consistit sanctitas, est effectus formalis secundarius gratiæ unionis, adeoque ab illa separabilis de potentia Dei absoluta.

Obj. 5° : Non potest divinitas Christi humanitatem formaliter sanctificare nisi se habeat respectu illius per modum formæ intrinsecæ : atqui divinitas respectu humanitatis non se habet nec se habere potest per modum formæ intrinsecæ : ergo. Min. patet. Prob. maj. : sanctitas quam tribuimus animæ Christi ex gratia unionis non est pure moralis et per solam denominationem extrinsecam a sanctitate divina, ut voluit Vasquez et post ipsum Platel, sed est intrinseca, vera et physica, alias foret imperfectior sanctitate accidentali gratiæ habitualis, nec per illam excludi posset peccatum intrinsece animam maculans : atqui talem realem et intrinsecam sanctitatem non potest divinitas conferre humanitati nisi se habeat respectu illius per modum formæ intrinsecæ : ergo. Prob. min. : animam sanctificari realiter intrinsece, est eam intrinsece realiter mutari, et habitualiter intrinsece disponi ut objectum gratum et dilectum Deo in ordine ad gloriam, et radicaliter ad operationes rectas : atqui talis mutatio ac dispositio realis intrinseca non potest haberi absque forma intrinseca : ergo.

Resp. neg. maj. Ad probat. admissa maj. contra Vasquem et ejus asseclas, neg. min. Ad probat., dist. min. : talis mutatio ac dispositio realis intrinseca non potest haberi absque forma intrinseca intrinsece informante, neg. min. ; absque forma seu potius actu intrinsece terminante et unito, conc. min. et

neg. conseq. Sicut enim humanitas Christi realiter intrinsece mutatur et realiter formaliter subsistit per subsistentiam divinam, licet ab ea non informetur intrinsece, sed tantum terminetur, ita per eam et divinitatem conjunctam realiter intrinsece mutatur et disponitur, realiter formaliter sanctificatur absque informatione.

Inst.: Sanctitas non potest haberi absque forma intrinsece informante: ergo. Prob. ant. Non potest tolli peccatum absque forma intrinsece inhærente: atqui ad sanctitatem pertinet quod sit expulsiva peccati: ergo. Prob. maj. Peccatum inest animæ per modum formæ privativæ intrinsece inhærentis: atqui talis privatio non potest tolli nisi superveniat forma opposita intrinsece inhærens, sicut v. g. cæcitas non potest tolli nisi per potentiam visivam informantem non per formam terminantem: ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., neg. maj. Ad probat., dist. maj.: peccatum inest animæ per modum formæ privativæ alicujus partis aut alicujus accidentis, neg. maj.; per modum formæ privativæ deordinantis totum suppositum et illud avertentis ab ultimo fine, conc. maj. Unde neg. min. et conseq. Fateor ergo quod privatio quæ est alicujus partis aut particularis accidentis, ut est cæcitas v. g., non possit tolli nisi per formam intrinsece informantem; secus vero si sit privatio, qualis est peccatum deordinans totum suppositum, illa enim non solum potest tolli per formam informantem, v. g. gratiam habitualement, sed multo melius per formam eminenter operantem et terminantem naturam, ordinantemque totum suppositum ad Deum; hæc enim eminenter continet quidquid continet gratia habitualis in ordine ad expulsionem peccati ad quod habet effectus omnino repugnantes, ut dicemus dum de Impeccabilitate Christi in corollariis. Vide ibi.

Obj. 6º: Si divinitas sanctificaret formaliter humanitatem, vel hoc faceret per sanctitatem increatam vel creatam: neutrum dici potest: ergo. Prob. min.: non per sanctitatem creatam, alias non divinitas, sed sanctitas creata formaliter sanctificaret: non per sanctitatem increatam, alias Christi humanitas esset dea; quandoquidem cui competunt proprietates qualis est sanctitas increata respectu Dei, competit et essentia: ergo. Ita P. Henno.

Resp. neg. min. pro prima parte. Ad probat. dist. ant.: alias esset dea si sanctificaretur per divinitatem tanquam per formam infor-

mantem, conc. ant.; si sanctificaretur per divinitatem tanquam per actum præcise terminantem, neg. ant. Et ad probat. similiter dist. min.: cui competunt proprietates ratione formæ intrinsece informantis, competit et essentia, conc.; ratione formæ seu actus pure terminantis, neg. Patet solutio ex dictis.

Obj. 7º: Humanitas Christi ratione gratiæ unionis non est acceptabilis ad gloriam; ergo non est sancta. Prob. ant.: potest Deus de potentia absoluta humanitati unitæ Verbo denegare gloriam: ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat. dist. ant.: potest Deus humanitati unitæ Verbo denegare gloriam quoad rem et de facto, transeat ant.; quoad jus, neg. ant. Hoc autem sufficit ut humanitas Christi dicatur sancta: patet in ipsa gratia habituali quæ formaliter sanctificat hominem quatenus dat jus ad gloriam et facit hominem Deo gratum, licet de potentia Dei absoluta homo ille posset de facto non acceptari ad gloriam.

Repones: Gratia unionis non est Deo ratio diligendi hominem in ordine ad beatitudinem: ergo etiam quoad jus seu jure illæso potest ipsi eam denegare. Prob. ant.: vel gratia unionis esset ratio diligendi eum necessario vel libere; non necessario, quia Deus nihil extra se necessario diligit; non libere, quia bonum infinitum, quale est gratia unionis, necessario diligitur: ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., neg. min. pro secunda parte. Ad probat., dist.: bonum infinitum infinito modo communicatum necessario diligitur, conc.; finito modo communicatum, neg.; divinitas autem seu divina sanctitas finito modo communicatur humanitati, scilicet juxta capacitatem ejus.

§ II.

Secunda difficultas resolvitur.

Dico: Humanitas Christi formaliter substantialiter sanctificatur non per ipsum modum unionis, neque per ipsam personalitatem ratione illius quod addit ad perfectiones absolutas, sed per ipsam divinitatem quam includit personalitas.

Prob. prima pars. 1º Quia non datur secundum nos talis modus unionis. 2º Etsi daretur, non ideo formaliter sanctificaret, quia non foret forma sanctificans, sed tantum applicatio formæ sanctificantis, sicut v. g. unio gratiæ habitualis cum anima formaliter eam

non sanctificat, sed solum ipsi conjungit formam sanctificantem: similiter unio albedinis cum pariete, non est formaliter dealbans, sed ipsa albedo.

Prob. secunda et tertia pars simul 1°. Humanitas a divinitate ungitur juxta illud citati Nazianzeni: « Christus dicitur propter divinitatem, ea enim humanitatis unctio est »: atqui ab eo formaliter sanctificatur quo ungitur: ergo.

Prob. 2°. Humanitas Christi formaliter sanctificatur per sanctitatem divinam: atqui personalitas Verbi ratione sui non est sanctitas divina, sed ipsa divinitas sub conceptu naturæ: ergo. Prob. min. 1°: juxta probabilem plurimum Thomistarum sententiam quam secuti sumus in tract. *de Trinit.*, personalitates divinæ ratione sui, seu ratione illius quod addunt ad essentiam, non dicunt bonitatem seu perfectionem: ergo nec sanctitatem. Prob. 2°: ideo sola gratia habitualis inter alias qualitates supernaturales non formaliter sanctificat (dicitur enim causa formalis nostræ justificationis, Trid. sess. 6. c. 7.), quia est participatio divinitatis sub conceptu naturæ: ergo sola divinitas sub conceptu naturæ est sanctitas divina, non vero personalitas ut ab ea virtualiter distinguitur. Prob. ant.: forma sanctificans est radix donorum supernaturalium pertinentium ad ordinem gratiæ, terminat amorem divinum in ordine ad gloriam, et dat radicaliter vim Deum redamandi et recte agendi: atqui hoc est conceptus naturæ: ergo ideo gratia habitualis, etc., quia etc. Confer *de Gratia*.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Gratia unionis ut talis, formaliter sanctificat humanitatem, ut dictum est: atqui personalitas Verbi, ratione illius quod addit ad divinitatem, est gratia unionis: ergo. Prob. min.: gratia unionis est donum substantiale personaliter communicatum humanitati: atqui personalitas Verbi, ratione illius quod addit ad divinitatem, est donum substantiale personaliter communicatum humanitati: ergo.

Resp. dist. maj.: gratia unionis complete sumpta formaliter sanctificat humanitatem, conc. maj.; incomplete sumpta, neg. maj. Et ad hunc sensum dist. min., neg. conseq. Igitur personalitas Verbi ut terminans humanitatem præ priori naturæ ad unionem cum natura divina, non est gratia unionis consum-

mate et complete, sed incomplete tantum et vialiter, hæc enim complete consistit in unione cum divina natura: et ideo personalitas præcise ratione sui non sanctificat formaliter ipsam humanitatem, sed vialiter tantum inchoative seu unitive, in quantum est vinculum uniens naturam humanam cum divina, ratione cujus formaliter humanitatem sanctificat.

Inst.: Per subsistentiam Verbi humanitas est Deo grata et dilecta, habetque jus ad gloriam et hæreditatem: ergo.

Resp. dist. ant.: per subsistentiam Verbi ratione illius quod explicat, humanitas est Deo grata, etc., neg. ant.; ratione illius quod implicat, nempe naturæ divinæ quæ est prima radix videndi et amandi Deum, in quo ratio sanctitatis consistit, conc. ant.; et neg. conseq.

Urgebis: Per subsistentiam Verbi ratione illius quod explicat, humanitas est Deo grata et dilecta: ergo. Prob. ant.: personalitas Verbi ratione illius quod explicat, terminat amorem divinum; atqui; ergo.

Resp. dist. ant.: est Deo grata gratitudine simpliciter, transeat; gratitudine sanctificante, neg. Et ad probat., dist.: personalitas Verbi, ratione illius quod explicat, terminat amorem divinum et communicantem naturam divinam tantum, conc.; ut communicantem naturam divinam, neg. Sola autem communicatio naturæ divinæ facit humanitatem sanctam seu gratam gratitudine sanctificante, ut dictum est.

Repones: Per subsistentiam Verbi directe et ratione illius quod explicat, humanitas habet impossibilitatem cum peccato: ergo et sanctitatem. Prob. ant.: subsistentia Verbi est filiatio Dei quæ ex propria differentia respicit Deum Patrem a quo procedit Filius: ergo et directe excludit aversionem a Deo in quo consistit peccatum.

Resp., dato ant., neg. conseq. Impeccabiliter enim est tantum effectus negativus sanctitatis, non completa sanctitas.

Obj. 2°: Sanctitas formalis est unio et conjunctio creaturæ rationalis cum Deo: atqui per subsistentiam Verbi humanitas formaliter conjungitur Deo: ergo.

Resp. dist. maj.: formalis sanctitas est conjunctio cum Deo sub quocumque conceptu, neg. maj.; sub conceptu naturæ, conc. Et ad hunc sensum dist. min., neg. conseq. Patet ex dictis.

Obj. 3°: Per id sanctificatur formaliter humanitas Christi cui immediatius unitur: at-

qui immediatius unitur subsistentiæ divinæ quam naturæ : ergo.

Résp. dist. maj. : si sit forma sanctificans, conc.; secus, neg. Patet ex dictis.

Obj. 4° : In sanctitate includuntur duæ rationes seu conceptus inadæquate distincti; primus est esse radicem actionum vitalium intelligendi et amandi Deum; secundus est esse objectum congruum dilectionis divinæ amicabile : atqui licet divinitas possit communicari humanitati sub hoc secundo conceptu absque intrinseca informatione, non potest tamen communicari sub primo absque intrinseca informatione, quod repugnat Deo : ergo nec sanctitas.

Resp. neg. min. Quamvis enim divinitas non communicetur humanitati per modum formæ intrinsece informantis, hoc ipso tamen quo illi unitur intrinsece et substantialiter per modum termini mediante subsistentia, eam sufficienter elevat ad ordinem supernaturalem, ut possit, mediante auxilio trans-eunte, elicere actiones vitales vitalitate supernaturali, licet non ita connaturaliter sicut per gratiam habitualement, ut infra dicemus.

ARTICULUS II.

UTRUM IN ANIMA CHRISTI FUERIT GRATIA HABITUALIS?

Quidam negarunt existimantes gratiam habitualement in Christo esse superflua, eo quod esset sanctificatus per gratiam unionis, ut dictum est. Sed hæc sententia communiter rejicitur ad minus ut temeraria. Igitur

Dico : Gratia habitualis fuit in Christo¹.

Prob. 1° ab auctoritate². Isaïæ 41, dicitur : *Requiescet super eum Spiritus Domini*, qui in homine esse dicitur per gratiam habitualement. Ibidem 61 : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me*. Quæ verba de se dicta declarat Christus Luc. 4, et juxta communem expositionem significant, ideo Spiritum sanctum esse in anima Christi per gratiam habitualement, quia per unionem hypostaticam unctus est gratia increata.

S. Aug. l. 15. *de SS. Trinit.* c. 26 : « Dominus ipse Jesus, inquit, Spiritum sanctum non solum dedit ut Deus, sed etiam accepit ut homo, propterea dictus est plenus gratia. Et manifestius de illo scriptum est in Actibus Apostolorum cap. 10 quoniam *unxit eum Deus Spiritu sancto* : non utique oleo visibili,

¹ Hic q. 7. a. 1. o. — ² Ibid. in A. s. c.

sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento quo baptizatos ungit Ecclesia ». Istud autem donum quod per unguentum baptismi significatur, est gratia habitualis. D. Bernard. hom. 4. in *Missus est.* super hæc verba Luc : *Ideo quod nascetur ex te sanctum*, dicit : « Procul dubio ac singulariter sanctum fuit et per Spiritus sanctificationem, et per Verbi assumptionem ».

Prob. 2° ratione¹. Opportuit ut anima Christi præter unionem physicam cum Deo, aliam haberet per cognitionem et amorem supernaturalem, in his enim operationibus beatitudo consistit : atqui ad connaturalem illorum actuum elicentiam, qualis animam Christi decebat, necessaria fuit gratia habitualis : ergo. Prob. min. : tunc agens operatur connaturaliter, quando habet in se naturam seu formam permanentem per quam inclinatur in actum : atqui anima Christi non potuit inclinari intrinsece permanentem ad actus vitales supernaturales nisi per gratiam habitualement : ergo. Prob. min. : non potuit anima Christi intrinsece permanentem inclinari in actus vitales supernaturales ratione propriæ entitatis : patet, quia est entitative naturalis, neque per gratiam unionis ; quod probatur. Id ratione cujus anima Christi inclinatur intrinsece permanentem in actus supernaturales, debet esse principium operativum quo radicaliter ; est enim natura vel tenet locum naturæ : atqui gratia unionis non est principium operativum quo radicaliter : ergo. Prob. min. : principium operativum quo radicaliter vel identificatur cum agente quod, vel illud physice informat : atqui utrumque repugnat gratiæ unionis, sive spectetur ex parte subsistentiæ Verbi, sive ex parte divinitatis : ergo.

Neque dicas animam Christi permanentem inclinari in actus supernaturales per virtutes infusas. Nam virtus est dispositio perfecti, id est subjecti jam dispositi per naturam, ut ex Aristotele docet S. Th. 1. 2. q. 110. a. 3. adeoque disponit subjectum conformiter ad naturam aliquam præexistentem sui ordinis : consequenter virtus supernaturalis ut sit in statu connaturali et perfectio, exigit præexistentiam gratiæ habitualis.

Prob. 3° alia ratione. Oportebat animam Christi esse perfecte et consummate sanctam : atqui ad id requirebatur gratia habitualis : ergo. Prob. min. : ut anima Christi esset perfecte et consummate sancta, necesse erat quod haberet omnem perfectionem sibi connatura-

¹ Hic q. 7. a. 1. o.

liter debitam ex vi unionis hypostaticæ, sicut in naturalibus: ut Petrus v. g. sit complete et perfecte homo, non sufficit quod habeat essentiam hominis, sed insuper exigit instrui omnibus potentiis quæ connaturaliter ad essentiam consequuntur: atqui gratia habitualis erat connaturaliter debita Christo vi unionis hypostaticæ: ergo. Prob. min.: homini justo vi gratiæ habitualis per quam constituitur Filius Dei adoptivus, debentur connaturaliter virtutes infusæ: ergo Christo vi unionis hypostaticæ per quam constituitur Filius Dei naturalis, a fortiori debentur connaturaliter virtutes infusæ: si virtutes, ergo et gratia habitualis quæ est illarum radix.

Ex his itaque habes gratiam habitualement in Christo non fuisse superfluum, sed necessariam ad duo, scilicet ut esset complete et consummate sanctus, et ut connaturaliter eliceret actus supernaturales et meritorios.

Dixi « connaturaliter », quia absolute loquendo poterat sine gratia habituali hos actus elicere: vi enim gratiæ unionis erat Deo gratus, libere poterat operari, et ratione auxilii transeuntis supplentis vices gratiæ habitualis, elevari ad eliciendos actus supernaturales et meritorios; nihil enim amplius requiritur.

Si dicas nullum actum vitalem ordinis naturalis, v. g. nullam intellectionem aut volitionem naturalem posse absolute elici sine anima: ergo pariter nullus actus vitalis ordinis supernaturalis sine gratia spirituali, quæ in ordine supernaturali tenet locum naturæ seu animæ.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod anima sit ratione sui natura substantialis; unde fit quod omnis vitalitas ab ipsa dependeat radicaliter. At gratia habitualis non est ratione sui natura vitalis substantialiter, sed substitutive tantum et ut elevans ad ordinem supernaturalem; potest autem Deus elevare ad ordinem supernaturalem vel transeunter per gratiam actualem, vel permanenter per gratiam habitualement; unde licet ut actus supernaturales connaturaliter eliciantur, dependeant a gratia, non tamen absolute et essentialiter.

Obj. contra conclusionem: Si Christus haberet gratiam habitualement, foret Filius Dei adoptivus; est enim filiatio adoptiva effectus formalis gratiæ habitualis: falsum consequens: ergo.

Resp. neg. sequelam: tum quia filiatio adoptiva non est effectus primarius gratiæ habitualis, sed secundarius tantum, forma autem potest esse sine effectu suo secundario;

tum quia etsi esset effectus primarius, non tamen communicaretur Christo, quia non est subjectum capax filiationis adoptivæ. Neque etiam potest dici genitus ratione gratiæ habitualis, quia, licet per eam participet naturam divinam, non tamen per modum naturæ, quæ primario debet intendi, sed per modum proprietatis ad gratiam unionis consequentem: sic quamvis Spiritui sancto communicetur natura divina, quia tamen per se primo non intenditur sub conceptu naturæ, illius processio non est generatio.

Inst.: Saltem per gratiam habitualement esset Deus per participationem, quod, cum sit Deus per essentiam, non minus ei repugnat quam esse Filium adoptivum, sapitque errorem Arii vel Nestorii: ergo.

Resp. quod cum divinitas Christo competat ratione naturæ, et sit duplex in eo natura, divina et humana, non repugnat eum esse et dici Deum per essentiam ratione divinæ naturæ, et Deum per participationem ratione naturæ humanæ gratia exornatæ, quia tamen unio hypostatica est in eo principalis, et ut præscindatur occasio erroris, dicitur simpliciter Deus per essentiam. At vero filiatio adoptiva convenit alicui ratione suppositi; unde cum sit in Christo unicum suppositum divinum quod est filius naturalis, nec est nec dici debet filius adoptivus.

Petes 1º quandonam Christus habuerit gratiam habitualement?

Resp. habuisse a primo instanti suæ conceptionis; quia, ut jam dictum est, sequebatur connaturaliter ad unionem hypostaticam: unde Luc. 1 non dicitur: Quod ex te nascetur erit sanctum, sed: *Quod ex te nascetur sanctum.*

Petes 2º utrum gratia habitualis sit proprietas unionis hypostaticæ?

Resp. non esse proprietatem physicam sed moralem duntaxat: quia proprietas physica necessario dimanat ab aliqua natura quæ respectu illius se habet per modum principii radicalis; nihil autem est assignabile in gratia unionis quod sit natura et principium radicale, ex quo necessario resultet gratia habitualis; cum enim subsistentia Verbi aut divinitas non uniatur humanitati per modum formæ, non constituit cum illa naturam: unde in tantum gratia habitualis dici potest proprietas gratiæ unionis in quantum connaturaliter ei debebatur propter rationes supra dictas, quod est esse proprietas moralis.

Petes 3º utrum Christus in primo instanti;

suae conceptionis se disposuerit per actum liberi arbitrii ad gratiam habituales ipsi tunc infusam.

Resp. affirmative cum auctore ¹. Quia iste modus sanctificationis per actum proprium, ut in adultis, est perfectior quam sanctificari per actum alienum ut in parvulis. Quod autem opponi potest hunc actum liberi arbitrii esse a gratia habituali, sicque non posse esse dispositionem ad illum, solum habes secundum varias Thomistarum sententias in tract. de Gratia, dissert. de Justificatione.

ARTICULUS III.

UTRUM OMNES VIRTUTES FUERINT IN CHRISTO?

Virtutes sunt in triplici differentia; aliae sunt intellectuales, aliae morales, aliae theologicae. De intellectualibus hic non agimus; tum quia non sunt simpliciter virtutes; tum quia de illis agit S. Th. q. 9. sub nomine scientiae.

Virtutes morales sunt duplicis generis: quaedam sunt ordinis naturalis quae nostris actibus acquiruntur; aliae sunt perse infusae non secus ac theologicae, et deserviunt fini supernaturali.

Dico 1°: Omnes virtutes supernaturales, sive theologicae sive morales, per se infusae, sunt in Christo, excepta fide, spe et poenitentia ².

Prob. prima pars ³. Virtutes supernaturales per se infusae, sive theologicae, sive morales, consequuntur ad gratiam habituales ut proprietates ejus; atqui gratia habitualis fuit in Christo ab instanti conceptionis et quidem in summo gradu perfectionis; ergo et praedictae virtutes.

Confirm.: habitus virtutum dantur ad connaturaliter operandum, imo habitus supernaturales dantur ad simpliciter posse operari: ergo ut Christus connaturaliter operaretur et eliceret opera supernaturalia, indiguit habitibus virtutum supernaturalium.

Prob. secunda pars ⁴. Virtutes quae repugnant unioni hypostaticae et visioni beatificae non fuerunt in Christo: atqui fides, spes et poenitentia repugnant unioni hypostaticae et visioni beatificae: ergo. Patet maj., quia anima Christi ab instanti suae conceptionis fuit unita Verbo, et vidit ac possedit divinam essentiam. Prob. min.: fides est de rebus obscure co-

gnitis, spes de bono nondum habito, poenitentia de peccato non alieno sed proprio, quod est impossibile cum unionem hypostaticam, ut infra videbimus: ergo.

Dices: Christus habuit spem, juxta illud Psal. 30 quod Christo appropriatur: *In te, Domine, speravi*: et docet D. Th. hic a. 4. o. his verbis: « Habuit tamen (Christus) spem respectu aliquorum quae nondum erat adeptus, licet non habuerit fidem respectu quorumcumque; quia, licet plene cognosceret omnia per quod totaliter fides excluderetur ab eo, non tamen adhuc plene habebat omnia, quae ad ejus perfectionem pertinebant, puta immortalitatem et gloriam corporis, quam poterat sperare »; ergo.

Resp. tam S. Scripturam quam S. Thomam debere intelligi de actu spei large sumpto pro simplici desiderio: expresse enim S. Doctor probat in corpore ejusdem articuli, in Christo non fuisse virtutem spei, quia cum ejus primum et formale objectum sit ipse Deus non possessus, Christus autem ab initio fruitionem Dei habuit; *ideo, inquit, virtutem spei non habuit*. Potiori tamen jure hoc desiderium in Christo gloriae sui corporis dixit actum spei, quam simile desiderium in beatis, 2. 2. q. 18. a. 2. ad 4., eo quod gloria corporis erat a Christo laboribus obtinenda, non autem ab aliis beatis. Quia tamen labores illi voluntarie fuerunt suscepti, et in seipso habebat sufficientem gloriae corporis sui causam, scilicet gloriam animae, actus ille quo gloriam corporis expectavit, non fuit actus proprius spei, ut a simplici desiderio distinctus.

Si petas a quo habitu seu virtute ille actus processerit?

Resp. processisse ab habitu charitatis quia Christus seipsum diligens proprium bonum desiderabat: possessio enim primario et formali objecto spei, adeoque eo exclusa, sufficienter disponebatur Christus per charitatem ad eliciendum actum circa objectum secundarium spei, scilicet gloriam corporis, immortalitatem, nominis exaltationem, etc.

Dico 2°: Virtutes morales naturales per se acquisibiles fuerunt in Christo. Ita communiter theologi.

Prob. Appetitus sensitivus Christi cum esset ejusdem rationis ac noster, non erat ratione propriae entitatis complete et perfecte inclinatus ad actum naturalem honestum; unde forma superaddita indigebat qua compleretur ut prompte ac suaviter in quacumque materia virtutum actus eliceret: atqui haec non po-

¹ Illic q. 34 r. 3 o. — ² Illic a. 2. 3. et 4. o. — ³ *Ibid* 2. 2 o. — ⁴ *Ibid* a. 3. et 4. o.

erat esse alia quam virtus moralis per se acquisibilis : ergo. Prob. min. Non unio hypostatica, cum enim non sit operativa, non potest esse forma inclinans ad actus honestos ; non gratia habitualis, nec virtutes infusæ eam consequentes ; hæ enim solum inclinant ad actus supernaturales : ergo.

Confir. : erant in intellectu Christi scientiæ naturales : ergo et in ejus voluntate virtutes morales. Patet consequentia, tum a paritate rationis, tum quia voluntas Christi non minus debet perfici circa bonum, quam ejus intellectus circa verum.

Dices 1° : Christus cum sit supremus operans in genere virtutis, debuit semper perfectissime operari : atqui perfectissime operari, est operari ex motivo supernaturali : ergo.

Resp. dist. min. : perfectissime operari est operari ex motivo supernaturali tanquam ex fine operantis, conc. ; tanquam ex fine operis, neg. Alioquin sequeretur Christum non exercuisse actum alterius virtutis quam charitatis : nullum est ergo inconveniens Christum elicuisse actus naturales ex objecto vel fine operis honestos, subordinatos tamen fini supernaturali charitatis, ut fini operantis siquidem gratia non destruat naturam, sed perficiat et attollat.

Dices 2° : Virtutes morales acquisitæ ponuntur ad refrænandas passiones immoderatas : atqui Christus non habuit nec habere potuit passiones immoderatas, cum ille oriantur a fomite, qui in Christo non fuit : ergo frustra admittuntur in illo virtutes morales : unde et a beatis eas removet S. Th. in 3. dist. 33. q. 1. a. 4.

Resp. dist. maj. : virtutes morales ponuntur ad refrænandas passiones secundo et ex consequenti, si nempe eas immoderatas reperiant, conc. ; primario, neg. Primario enim et præcipue dantur ut disponant et inclinent potentias ad bene, prompte et expedite agendum in genere moris, et sic admittuntur in Christo, sicut fuerunt in Adamo in statu innocentiae in quo nullum effrænem passionum motum sentiebat : sicque eas remanere in beatis docet S. Th. 1. 2. q. 67. a. 1. Unde in 3. cit. negat duntaxat eas remanere quoad id quod est in eis materiale, quatenus scilicet non amplius occupantur in iis in quibus occupabantur in hac vita : puta justitia in commutationibus, fortitudo in hostibus superandis, temperantia in motibus carnalibus moderandis.

Dices 3° nec liberalitatem quæ versatur
S. THOM. — Tom. V.

circa divitias, nec eutrapeliam quæ versatur circa jocos, nec phylotimiam qua appetuntur parvi honores, in Christo fuisse, quippe qui et pauper fuit, et ludos nunquam exercuit, et honores refugit : ergo.

Resp. neg. ant.¹ : tum quia non est necesse omnem virtutem in actum prorumpere quando prudentia id vetat ; tum quia virtus exerceri potest et agendo et contemnendo, consistit enim in medio rationis secundum dictamen prudentiæ ; adeo ut possit exerceri liberalitas divitias aspernando sicut eas distribuendo ; eutrapelia jocos flocci faciendo sicut eos exercendo ; similiter phylotimia circa parvos honores.

Petes utrum has virtutes morales per se acquisibiles Christus habuerit per infusionem, vel propriis actibus acquisierit ?

Resp. : Videtur probabilius habuisse per infusionem, et non propriis actibus acquisivisse.

Prob. Christus his virtutibus nunquam caruit : ergo primo instanti suæ conceptionis eas habuit vel per infusionem vel propriis actibus. Subsumo : Atqui non secundum : ergo primum. Ant. admittit Contenson hac in parte nobis contrarius, et bene, quia privatio illarum virtutum ad tempus mala est, sicut possessio earum bona est, bonumque simpliciter reddit habentem in ordine morali naturali : in Christo autem nullus defectus admitti debet, exceptis iis qui ad finem Incarnationis conducunt, qualis est, v. g. carentia gloriæ corporis ad tempus, talis autem non est privatio virtutum.

Nec obstat quod dicatur Luc. 2. de Christo, quod proficiebat ætate et sapientia et gratia apud Deum et homines : id enim non intelligitur de acquisitione successiva habitus illarum virtutum, sed de earum operibus¹ ; Christus enim secundum ætatis progressum perfectiora et virtuosiora agebat, ut se probaret hominem.

Prob. itaque subsumptum. Christus non potuit absque miraculo, cujus nullum est fundamentum et quod non agnoscunt adversarii, unico instanti suæ conceptionis elicere actus etiam internos omnium omnino virtutum moralium : ergo eas suis actibus non acquisivit. Prob. ant. : potentiæ animæ Christi erant ex se finitæ ac limitatæ virtutis, sicut nostræ, abstrahendo ab infirmitate causata per peccatum : ergo non potuerunt sine miraculo, uno instanti simul tendere in tot objecta distincta

¹ Ille a. 1. ad 3. — ² Ibid. a. 12. ad 3.

et disparata, qualia sunt objecta materialia omnium virtutum moralium.

Neque refert nobilius et perfectius esse acquirere per se quam recipere ab alio; id enim duntaxat verum est quando carentia formæ non magis derogat dignitati subjecti, quam ei accrescat perfectionis ex ejus acquisitione, ut contingit in casu: magis enim derogaret dignitati Christi quod caruerit ad tempus virtutibus, quam accresceret ei perfectionis ex earum acquisitione.

Neque etiam obstat scientias naturales non fuisse infusas Christo: disparitas est enim 1° quod scientiæ naturales non reddant subjectum simpliciter bonum sicut virtutes morales. 2° Quia si scientiæ naturales fuissent infusæ Christo, intellectus ejus agens cujus officium est abstrahere species intelligibiles a sensibilibus, perpetuo fuisset otiosus. Secus de potentia acquisitiva virtutum, supposita illarum infusione; eadem enim est potentia acquisitiva virtutum et elicitiva actuum illarum.

ARTICULUS IV.

UTRUM IN CHRISTO FUERINT DONA SPIRITUS SANCTI ET GRATIÆ GRATIS DATÆ?

Dico 1°: Omnia dona spiritus Sancti fuerunt in Christo¹.

Prob. 1° ex illo Isa. 41: *Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini.* Hæc autem sunt septem dona Spiritus sancti: ergo.

Prob. 2° 2°. Dona Spiritus sancti sunt perfectiones potentiarum animæ, secundum quod sunt natæ moveri a Spiritu sancto: atqui anima Christi perfectissime movebatur a Spiritu sancto secundum illud Luc. 4: *Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane, et agebatur a Spiritu in desertum:* ergo. Adde dona consequi gratiam et charitatem quæ fuerunt perfectissimæ in Christo³.

Prob. 3° specialiter⁴, et explicatur de dono timoris, de quo est aliqua difficultas. Timor respicit duo objecta, quorum unum est malum terribile imminens; aliud est illud cujus potestate malum potest inferri, sicut aliquis timet regem, in quantum habet occidendi potestatem: non autem timeretur ille qui potest nocere, nisi haberet quamdam eminentiam po-

testatis, cui de facili resisti non possit; ea enim quæ in promptu habemus repellere, non timeamus: et sic patet quod aliquis non timetur nisi propter suam eminentiam. Malum terribile est objectum primarium timoris, ut est passio et fuga istius mali, primarius ejus actus, si sit malum culpæ, est timor filialis; si sit malum pœnæ propter culpam, est timor servilis. Objectum autem primarium timoris ut est donum, est eminentia potentis inferre malum, et actus ejus primarius reverentia istius eminentiæ, quia habitus virtutum et donorum proprie et per se respiciunt bonum, malum autem ex consequenti.

Sic igitur dicendum¹ quod in Christo fuit timor Dei, non quidem secundum quod respicit malum separationis a Deo per culpam, neque etiam secundum quod respicit malum punitionis pro culpa; sed secundum quod respicit divinam eminentiam, prout scilicet anima Christi quodam affectu reverentiæ movebatur in Deum a Spiritu sancto acta, quod est actus primarius timoris ut est donum, sicut dictum est. Hujus timoris reverentialis exempla habemus in S. Scriptura, ut dum S. Joannes Baptista, non audens tangere sanctum Dei verticem, clamat cum timore, *Sanctifica me, Salvator*; similiter cum Petrus dixit: *Exi a me, Domine*, etc.

Dico 2°: In Christo fuerunt omnes gratiæ gratis datæ².

Prob. 3°. Gratiæ gratis datæ ordinantur ad fidei et spiritualis doctrinæ manifestationem; oportet enim eum qui docet, habere et per quæ sua doctrina manifestetur, alias sua doctrina esset inutilis: atqui spiritualis doctrinæ et fidei primus et principalis doctor est Christus: ergo.

Prob. specialiter de dono prophetiæ⁴, de quo est difficultas. Propheta dicitur quasi de procul fans, vel procul videns: ille igitur est et dicitur propheta qui cognoscit et annuntiat ea quæ procul sunt tam ab ipso secundum suum statum, quam ab ipsis quibuscum conversatur: unde si Deus aut beatus annuntiaret ea quæ procul sunt a nostra notitia, non ideo esset propheta, quia non essent procul ab ejus notitiæ secundum suum statum: atqui Christus non solum fuit comprehensor sed etiam viator, et plurima cognovit et annuntiavit quæ ab ipso procul erant secundum statum viatoris, ut traditionem suam, mortem et resurrectionem, Matth. 16 et 20, eversionem Jerusalem,

¹ Hic a. 5. et 6. o. — ² Ibid. a. 5. o. — ³ 1. 2. q. 68. a. 5. — ⁴ Hic a. 6. o. et ad 1.

¹ Hic a. 6. o. et ad 1. — ² Ibid. a. 7. et 8. o. — ³ Ibid. a. 7. o. — ⁴ Ibid. a. 8. o.

signa extremi iudicii, negationem Petri et plura alia . ergo. Unde de eo prædicatur Deuter. 18: *Prophetam suscitant vobis Deus de fratribus vestris* ; et ipse Christus de se dicit Matth. 13. et Joan. 4: *Non est Propheta sine honore nisi in patria sua.*

Cum ergo obicitur prophetiam non stare cum beatitudine, ex illo I Cor. 13: *Tunc*, id est in patria, *prophetiæ evacuabuntur*, id verum est de beatitudine completa, quæ non compatitur statum viatoris, Christus autem sic erat comprehensor secundum partem superiorem, ut esset etiam viator secundum corpus passibile.

Non etiam obstat quod, juxta S. Th. 1. 2. q. 174. a. 2. ad 3, prophetia sit cognitio obscura et ænigmatica; et ex IV Reg. 3. et S. Greg. hom. 9 *super Ezech.* communicetur per modum motionis coruscantis: hæc enim vera sunt de prophetia prout communicatur ordinariæ et ratione subjecti, non ratione sui¹: ex se enim prophetia est indifferens ut sit clara vel obscura, ut communicetur transeunter vel permanenter. Fuit autem in Christo clara et permanens ratione conjunctionis ad Verbum.

ARTICULUS V.

DE PERFECTIONE GRATIÆ CHRISTI.

Perfectio gratiæ attenditur penes ejus plenitudinem et infinitatem.

Plenitudo gratiæ est duplex²: altera intensiva quæ sumitur ex ejus perfectione seu radicatione in anima; altera extensiva quæ sumitur ex ordine ad varios effectus quos producere potest.

Item utraque plenitudo est, vel absoluta vel respectiva tantum³. Absoluta est quando tanta habetur quanta haberi potest de potentia Dei ordinaria, respectiva est quando talis ac tanta est quantam exigit status et officium subjecti cui tribuitur. Prima dicitur plenitudo formalis se tenens ex parte gratiæ; secunda subjectiva.

Dico: In Christo fuit omnis plenitudo gratiæ⁴.

1° Fuit absoluta plenitudo quoad intensionem⁵; tunc enim est plenitudo absoluta formæ quoad intensionem, quando est in summo gradu perfectionis de potentia Dei ordinaria possibili, sicut v. g. calor in igne: atqui hanc gratiæ plenitudinem habuit Christus. 1° Quia quod propinquius est principio influenti, eo magis participat de ejus influxu, ut aer pro-

pinquior soli et igni est calidior et lucidior: atqui nulla potest esse major unio cum Deo quam unio hypostatica Christi: ergo. 2° Quia gratia data est Christo ut capiti, ex quo ad omnes alios transfunderetur; sicut ergo nihil est lucidius sole ex quo omnis lux diffunditur, sic Christi gratia debuit esse in summo.

2° Fuit plenitudo absoluta quoad extensionem¹. Tunc habetur plenitudo absoluta formæ quoad extensionem, quando se extendit ad omnes effectus sibi proprios; sic vita est plene in homine, quia in eo sunt omnes modi vivendi, non in brutis quæ non vivunt vita intellectuali: atqui gratia in Christo se extendebat ad omnes effectus sibi proprios et conaturaliter possibles: ergo. Prob. min.: gratia collata est Christo tanquam cuidam universalis principio in genere habentium gratiam: atqui virtus primi principii alicujus generis, universaliter se extendit ad omnes effectus illius generis, sicut quia sol est universalis causa generationis, ejus virtus se extendit ad omnia quæ cadunt sub generatione: ergo.

3° Fuit in Christo plenitudo gratiæ respectiva seu subjectiva tam quoad intensionem quam quoad extensionem; quia fuit talis et tanta quoad utramque, quantam exigebat status capitis et officium Redemptoris. Et cum nullus status sublimior nec dignius officium possit dari de potentia Dei ordinaria, sequitur plenitudinem gratiæ absolutam et respectivam in Christo coincidere, non sic in aliis sanctis.

Dico 2°: Plenitudo absoluta gratiæ, non respectiva, est propria Christo².

Ratio primæ partis est³, quia solus Christus habet gratiam in maxima excellentia et intensione quæ haberi potest de lege Dei ordinaria: ergo.

Ratio secundæ partis est⁴, quia plures sancti, potissimum B. Virgo, habuerunt gratiam statui et officio suo proportionatam et convenientem: et hoc sensu B. Virgo dicitur *gratia plena*.

Ex his colliges gratiam habitualement Christi superasse intensione omnem gratiam Angelorum et hominum simul sumptorum⁵: quia gratia est in Christo tanquam in capite a quo in omnes creaturas, Angelos et homines derivatur tanquam lux a sole: sicut ergo sol plus lucis habet intensive, quam quævis lucida inferiora; ita Christus plus habet gradus gra-

¹ Hic a. 8. o. ad 1. — ² *Ibid.* a. 9. o. — ³ *Ibid.* a. 10. o. — ⁴ *Ibid.* a. 9. o. — ⁵ *Ibid.*

¹ Hic a. 9. o. — ² *Ibid.* a. 10. — ³ *Ibid.* — ⁴ *Ibid.* — ⁵ Inf. q. 35. a. 5.

tiæ, quam omnes Angeli et homines simul.

Dico 3° : Gratia habitualis Christi non est infinita physice et in ratione entis¹ : quia gratia habitualis Christi, physice et in ratione entis, est in anima Christi ut in subjecto : atqui anima Christi est creatura quædam habens capacitatem finitam : ergo. Omitto alia argumenta quibus physici probant non dari infinitum actu.

Dices : Christus habuit gratiam sine mensura, juxta illud Joan. 3 : *Non enim ad mensuram dat Deus spiritum*, Filio scilicet : ergo infinitam.

Resp. hæc S. Scripturæ verba verificari tripliciter² : 1° de dono quod Deus Pater Christo dedit, scilicet divinam naturam; 2° de dono quod datum est humanæ naturæ ut uniatur divinæ Personæ; 3° de dono gratiæ habitualis, quatenus est infinita moraliter, ut jam dicam.

Dico 4° : Gratia habitualis Christi potest dici infinita moraliter in ratione gratiæ³, quatenus 1° habet juxta connaturalem suum statum quidquid pertinet ad rationem sui. 2° Est in summo gradu excellentiæ conferibilis secundum divinam ordinationem et potentiam ordinariam, licet posset augeri secundum absolutam potentiam. 3° Quia extenditur ad omnes effectus sui generis, imo ad infinitos sincategorematices. His adde quod ratione conjunctionis ad Verbum habeat dignitatem quamdam et excellentiam infinitam secundum moralem æstimationem : nam ratione istius conjunctionis habet quod sit principium quo operationis infinite meritoriæ et satisfactoriæ, quæ infinitas licet sit a supposito divino, ut a principio quod, refunditur tamen moraliter et secundum æstimationem in ipsam gratiam quæ est principium quo hujus actionis infinite meritoriæ.

Dices : Gratia Christi non se extendit ad omnes effectus gratiæ, puta ad merendum Incarnationem Patris aut Spiritus sancti, gratiam primis hominibus et Angelis : ergo ex hac parte non potest dici infinita moraliter.

Resp. non extendi ad effectus assignatos, non defectu virtutis sufficientis, sed defectu divinæ ordinationis ad illos.

ARTICULUS VI.

UTRUM GRATIA HABITUALIS CHRISTI DE POTENTIA DEI ABSOLUTA POSSIT AUGERI ?

Suppono 1° gratiam habitualement Christi

¹ Hic a. 11. o. — ² *Ibid.* ad 1. — ³ *Ibid.*

non posse augeri de potentia Dei ordinaria, quia juxta illam est in summo, ut diximus : et in hoc probando totus est S. Th. in hoc art. 12.

Suppono 2° eam etiam non posse augeri secundum dignitatem moralem quam habet ex persona Verbi cui conjungitur, quia ut sic est infinita, ut diximus.

Quæstio est ergo tantum de augmento physico seu intensivo ipsius gratiæ secundum potentiam Dei absolutam.

Partem negativam tuentur Scotistæ, et ex Thomistis Cajetan et Nazarius propter quædam D. Th. testimonia : affirmativam tenent alii communius et D. Th. conformius : unde

Dico : Gratia habitualis Christi potest augeri intensive de potentia Dei absoluta.

Prob. 1° auctoritate D. Th. S. Doctor infra q. 10. a. 4. ad 3, ubi loquens de visione beatifica animæ Christi, an potuisset crescere de potentia Dei absoluta sic ait ad 3 : « Dicendum quod sicut supra dictum est de gratia, quod non potest esse major gratia quam gratia Christi per respectum ad unionem Verbi : idem etiam dicendum est de perfectione divinæ visionis, licet absolute considerando possit esse aliquis gradus sublimior secundum infinitatem divinæ potentiæ ». Quibus verbis expresse tradit nostram sententiam, et explicat quo sensu dixerat in hoc præsentis articulo, non posse esse majorem gratiam quam gratiam Christi, nempe moraliter et de potentia Dei ordinaria, ut patebit modo ex sequenti auctoritate.

Item S. Doctor hic ad 2, sibi proponens hoc argumentum : « Augmentum gratiæ fit per divinam virtutem, virtus autem divina nullo termino coarctatur : ergo gratia Christi potuit esse major ». Respondet : « Ad secundum, dicendum quod virtus divina licet possit facere aliquid majus aut melius, quam sit gratia habitualis Christi, non tamen posset facere quod ordinaretur ad aliquid majus quam sit unio personalis ad Filium unigenitum a Patre, cui unioni sufficienter correspondet mensura gratiæ secundum definitionem divinæ Sapientiæ » : ergo, secundum D. Th., licet Deus non possit gratiam Christi augere valore extrinseco et moraliter ordinando eam ad aliquid majus, nec etiam eam augere intensive de potentia ordinaria, quia est in summo, non absolute, sed juxta illam potentiam ordinariam, seu, ut dicit D. Th., juxta definitionem divinæ Sapientiæ quæ propter unionem hypostaticam talem mensuram gratiæ taxavit : abso-

lute tamen de potentia extraordinaria et juxta aliam definitionem, posset illam intensive augere; hæc enim omnia important verba D. Th. si bene perpendantur et conferantur cum precedentibus.

Prob. ratione fundamentali desumpta ex D. Th. 2. 2. q. 24. a. 7. o. ubi agit de augmento charitatis; non repugnat gratiam habitualement Christi augeri intensive, neque ex parte ipsius gratiæ, neque ex parte causæ illius, neque ex parte subjecti: ergo ex nullo capite, adeoque potest augeri de potentia Dei absoluta. Prob. ant. 1° Non ex parte gratiæ, quia est participatio divinæ naturæ quæ, cum sit infinita, est in infinitum sincategorematice participabilis. 2° Non ex parte causæ scilicet Dei qui est infinitæ virtutis. 3° Non ex parte subjecti, quia subjectum scilicet anima Christi recipit gratiam secundum potentiam obedientialem: atqui potentia obedientialis creaturæ, licet sit finita entitative categorematice et in actu, est tamen infinita sincategorematice: ergo. Prob. min.: omnis potentia passiva commensuratur activæ, ita ut si potentia activa sit infinita, oportet quod potentia illi obediens in quantum talis, sit obediens infinite sincategorematice, alias si solum ab ea possit moveri usque ad finitum terminum, non erit potentia obedientialis ad infinitam potentiam ut talem: atqui potentia obedientialis est potentia ad obediendum infinitæ potentiæ Creatoris: ergo.

Unde D. Th. tum loco citato, tum q. 29 *de Verit.* a. 3. ad 3. loquens de ista capacitate creaturæ ad gratiam dicit: « Quod potentia obedientiæ secundum quod potest recipere aliquid a Deo non impletur, quia quidquid Deus de creatura faciat, adhuc remanet in potentia ad recipiendum a Deo ».

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° S. Th. toto hoc præsentis articulo 12 probat gratiam habitualement Christi non posse augeri, neque ex parte formæ seu gratiæ, quia est in summo, neque ex parte subjecti, quia ab initio conceptionis fuit in termino: ergo.

Resp. hæc intelligi debere de potentia Dei ordinaria et non extraordinaria, ut ipsemet S. Doctor se explicat ibid. ad 2. et infra q. 10. a. 4. ad 3. prout retulimus in probationibus conclusionis. Imo ex ipsomet corpore articuli patet; æque enim absolute dicit gratiam Christi non posse augeri ex parte subjecti quia est in termino, sicut in aliis sanctis, quam ex

parte formæ: atqui tamen certum est gratiam ex parte subjecti quod est in termino, posse de potentia Dei absoluta augeri: ergo.

Inst.: Intelligit S. Doctor Christi gratiam ex parte sui non posse augeri de potentia Dei absoluta: ergo. Prob. ant.: S. Doctor intelligit gratiam Christi esse in summo gradu quo major nec esse nec intelligi potest: atqui quod dari potest de potentia absoluta, intelligi potest: ergo. Prob. maj.: S. Th. probat mensuram gratiæ, sicut mensuram cujuslibet formæ, desumi per ordinem ad suum finem, qui est unio rationalis creaturæ ad Deum: atqui inquit, « non potest esse, nec intelligi major unio quam quæ est in persona »: ergo intelligit gratiam Christi, etc.

Resp. neg. ant. Ad probat., neg. maj. Ad probat., dist. maj.: S. Doctor probat mensuram gratiæ desumi per ordinem ad suum finem intrinsecum, neg. maj.; extrinsecum, subdistinguo: per ordinem ad finem extrinsecum absolute, neg.; ut subest definitioni Sapientiæ divinæ, conc., et concessa min., neg. conseq.

Explicatur. Duplex est finis gratiæ, unus intrinsecus qui est unio ipsa accidentaliter et participativa Dei; et hæc pertinet ad essentiam gratiæ, unde sumitur latitudo intensiva: alter est extrinsecus, ut visio beatifica et ipsa unio personalis ad Deum, quam constat esse extrinsecam gratiæ, siquidem possit absolute fieri sine gratia habituali, aut cum minori quam sit in Christo, ut si infantem baptizatum assumeret cum illo parvo gradu gratiæ in quo est.

Clarum est ex verbis D. Th. ipsum loqui de gratiæ fine extrinseco, scilicet de ipsa unione personali qua quidem major intelligi non potest: sed cum dicit mensuram gratiæ desumi per ordinem ad illum finem, hoc intelligendum est non absolute, sed juxta definitionem et ordinationem divinæ Sapientiæ, quæ immediate et proxime talem mensuram illi taxavit, ut ipse se explicat in resp. ad 2. jam cit. Unde relinquitur quod secundum aliam definitionem divinæ Sapientiæ non repugnet absolute diversam mensuram et majus augmentum dari in illa gratia.

Igitur gratia Christi propter unionem personalem fuit summa pro eo ordine in quo producitur, quod est connaturaliter esse summa; habuit enim rationem capitis super alios in genere gratiæ; et hoc est esse summa secundum definitionem divinæ Sapientiæ quæ omnibus formis connaturales terminos præ-

fixit juxta connaturalem ordinem in quo eas condidit : unde petit connaturaliter gratia Christi, quod omnes aliæ gratiæ in illo ordine sint illi inferiores et subjectæ, non tamen quod non possit absolute in alio ordine et statu rerum produci alia gratia sublimior et intensior in Christo, vel etiam in pura creatura præter connaturalem ordinem.

Repones : Si gratia Christi posset absolute augeri, posset dari major unio cum Deo ; quod tamen expresse negat S. Th. : ergo.

Resp. dist. ant. : posset dari major unio accidentaliter et participativa, conc. ant. ; major unio substantialis, neg. Et de hac tantum negat S. Th. posse dari aut intelligi majorem. Summatim, ad hæc itaque et alia D. Th. loca in quibus dicit gratiam Christi non posse augeri, duplex est solutio adhibenda : vel enim loquitur de augmento extrinseco gratiæ secundum quod est infinita moraliter et respective ad unionem personalem unde haurit æstimabilitatem infinitam : vel si loquatur de augmento intrinseco et intensivo, intelligendus est secundum connaturalem statum et modum a divina Sapientia prædefinitum, non per ordinem ad absolutam Dei potentiam ; juxta explicationes quas ipsemet S. Doctor dedit locis citatis in probationibus, ubi ait ; quod id « quod dictum est de gratia quod non potest esse major quam gratia Christi, dictum est de gratia per respectum ad unionem Verbi, licet posset dari sublimior gradus secundum infinitatem potentiæ divinæ ».

Obj. 2º : Gratia Christi habet quidquid pertinere potest ad rationem gratiæ : ergo augeri non potest etiam de potentia Dei absoluta. Ant. est D. Th. hic supra a. 9. Prob. consequ. : quia si augeretur, illud augmentum pertineret ad rationem gratiæ : ergo ante illud non habebat quidquid pertinebat ad rationem gratiæ.

Resp. ut ante dist. ant. : gratia Christi habet quidquid pertinere potest ad rationem gratiæ moraliter consideratæ et per respectum ad unionem Verbi, conc. ; physice consideratæ et secundum intensionem intrinsecam, subdistinguo : habet quidquid pertinere potest ad rationem gratiæ secundum definitionem divinæ sapientiæ et connaturalem modum quem petit in hoc statu, conc. ; secundum potentiam absolutam, neg., et pariter neg. consequ. Ad ejus probationem claritatis causa, dist. iterum consequ. : ergo ante non habebat quidquid pertinebat ad rationem gratiæ quantum ad omnem modum intensionis absolute possi-

bilem, conc. ; quantum ad omnem modum sibi connaturalem, proportionatum ac debitum pro isto ordine rerum, neg.

Inst. : In Christo fuit plenitudo gratiæ, ut dictum est : atqui quod plenum est, nihil ultra recipere potest : ergo.

Resp. dist. maj. : in Christo fuit plenitudo gratiæ juxta connaturalem suum statum et de potentia Dei ordinaria, conc. maj. ; absolute et de potentia Dei extraordinaria, neg. Ad cujus sensum dist. min., neg. consequ.

Repones : Capacitas obedientialis Christi fuit totaliter impleta per gratiam : ergo in eo fuit plenitudo gratiæ etiam per respectum ad absolutam potentiam. Ant. est D. Th. hic a. 9. et probatur ratione : capacitas obedientialis est finita, cum oriatur et conveniat naturæ finitæ : ergo potest per limitatam formam totaliter impleri : conveniens autem fuit impleri per gratiam Christi quæ est in summo : ergo.

Resp. dist. ant. ut supra : capacitas obedientialis Christi fuit totaliter impleta respectu potentiæ Dei absolutæ, neg. ; respectu finis præfixi a definitione divinæ Sapientiæ, conc., et ad probat. dist. : capacitas obedientialis est finita entitative et categorematice, conc. ; obedientialiter et sincategorematice, neg. Obedit enim et subjicitur potentiæ infinitæ quæ secundum suam virtutem infinitam potest operari in creatura non tot quin plura.

Obj. 3º : In singulis qualitatibus possibilis est certus terminus augmenti, ultra quem augeri nequeunt : atqui is competeat gratiæ Christi quæ erat in summo : ergo. Ant. est D. Th. hic ad 1.

Resp. dist. ant. : in singulis qualitatibus possibilis est certus terminus augmenti, ultra quem augeri nequeunt secundum connaturalem statum talis formæ quæ commensatur subjecto cujus propria passio est, conc. ant., et hoc sensu dixit hic S. Doctor ex philosopho quod « omnium natura constantium terminus est et ratio magnitudinis » ; secundum statum potentiæ Dei absolutæ, neg. ant. hic enim non est terminus *natura constantium*, sed ultra omnem naturam.

Imo dato ant. pro qualitatibus naturalibus, negatur de gratia ; tum quia non est propria passio animæ, tum quia recipitur in ea secundum potentiam ejus obedientialem : et insuper est participatio divinæ naturæ infinite participabilis : unde petit nullum habere terminum sincategorematice.

Inst. : Gratia habet intrinsecam limitationem

generis et differentiae : ergo et limitatum gradum intensionis.

Resp. dist. conseq. : ergo et gradum intensionis limitatum actu seu categorematice, conc. Id enim sufficit ad essentiam finitam : limitatum in potentia et sincategorematice, neg.

Obj. 4° cum Hennone : Christi gratia non potest esse aucta in infinitum : alias esset simpliciter infinita : ergo nec potest augeri in infinitum, potentia enim ordinatur ad actum.

Resp. dist. conseq. : ergo non potest augeri in infinitum categorematice, ita ut tandem deveniatur ad infinitum actu, conc. conseq.; non potest augeri in infinitum sincategorematice, neg. Non potest enim ita perfici quin et plus in infinitum.

Obj. 5° cum eodem : Nulla est implicantia quod Deus det Christo tantam gratiam quantum potest ipsi dare : atqui si dedisset talem, non esset amplius augmentabilis : ergo. Prob. maj. : si foret implicantia, esset ideo quia potentia Dei exhauriretur et limitaretur : atqui falsum consequens : ergo. Prob. min. 1° Potentia Dei non dicitur exhausta et limitata ex hoc quod non possit producere impossibile : atqui gratia perfectior perfectissima foret impossibilis : ergo. 2° Posset Deus si vellet etiam circa illam gratiam potentiam suam per totam aeternitatem exercere, aliquos nempe gradus destruendo et novos producendo : ergo.

Resp. 1° hoc argumento duntaxat probari potuisse dari Christo gratiam quæ non posset augeri : at de facto datam fuisse non probatur.

Resp. 2° neg. maj. Ad probat, data maj., neg. min.; ad primam probat., dist. maj. : potentia Dei non dicitur exhausta et limitata ex hoc quod non possit producere impossibile, supposito, quod aliud restat possibile produci, conc.; si nihil aliud sit possibile produci, neg. Non igitur ideo præcise infertur exhaustam et limitatam esse Dei potentiam, quia non

posset producere gratiam perfectiorem perfectissima, quod est impossibile, sed quia nihil ultra restaret possibile produci, unde limitaretur et exhauriretur divina potentia a qua provenit rerum possibilitas.

Inde patet responsio ad secundam probationem ; licet enim Deus posset destructis prioribus gradibus novos producere, non tamen perfectiores, et sic nihil ulterius et perfectius restaret producendum, quod est divinam potentiam esse limitatam et ex illa parte exhaustam.

Insuper permisi secundam majorem, quia non ex hoc solo capite repugnat, sed etiam ex parte gratiæ quæ est participatio divinæ naturæ plus et plus in infinitum participabilis. De his et similibus argumentis vide plura in *Physica de Infinito*.

Obj. 6° cum eodem : Si Christi gratia posset augeri, Christus per opera sua meritoria illius augmentum consecutus fuisset ; quandoquidem haberent illius opera meritoria omnem condignitatem ad tale augmentum requisitam : atqui, etc. Ergo.

Resp. neg. sequelam maj., quia Christus erat comprehensor et in termino : gratia autem in termino, etsi multa bona opera faciat non crescit, nec meretur suum augmentum ut patet in beatis et in animabus in purgatorio ; meritum enim solum datur in viatoribus.

Instat præfatus auctor : Christus, licet comprehensor, meruit gloriam corporis, resurrectionem, nominis exaltationem : ergo et augmentum gratiæ si esset possibile.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod quia carentia gloriæ corporis ad aliquod tempus conducebat ad finem redemptionis, eam Christus ab initio non habuit, adeoque eam potuit mereri ; ab initio autem habuit gratiam in summo secundum connaturalem statum, adeoque respectu illius fuit comprehensor et in termino ; unde eam mereri non potuit.

DISSERTATIO IX.

De gratia Christi secundum quod est caput Ecclesiæ.

D. Th. q. 3.

ARTICULUS I.

UTRUM CHRISTUS UT HOMO SIT CAPUT ECCLESIAE,
TAM QUOAD CORPUS QUAM QUOAD ANIMAM ?

Sicut Ecclesia dicitur unum corpus mysticum per similitudinem ad corpus naturale hominis, quod secundum diversa membra habet diversos actus, ita Christus dicitur caput Ecclesiæ mystice seu moraliter, metaphora desumpta per analogiam ad caput naturale in corpore humano¹: unde eo perfectius erit caput, quo magis assimilabitur capiti humano: certum est autem Christum ut Deum esse caput nedum Ecclesiæ, sed et totius mundi: est ergo quæstio de Christo ut homine: unde,

Dico 1°: Christus ut homo est caput Ecclesiæ²: intellige tamen *Ly ut* non omnino reductive, sed potius specificative, id est ut homo subsistens persona divina.

Prob. ex S. Scriptura³. Apost. ad Ephes. 4 dicit de Christo: *Suscitans illum a mortuis et constituens ad dexteram suam in cælestibus, ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam*. Apostolus autem loquitur ibi de Christo ut homine; ut Deus enim non fuit suscitatus a mortuis: ergo.

Prob. 4° Proprium et per se constitutivum capitis ut differt a cæteris membris, consistit in tribus prærogativis: prima est ordo, scilicet supereminencia super alias partes; caput enim est prima pars corporis incipiendo à superiori et supereminens cæteris. Secunda est perfectionis plenitudo, in eo enim resident omnes sensus tam interiores quam exteriores,

¹ Illic q. 8. a. 1. o. — ² *Ibid.* a. 1. — ³ *Ibid.* in A. s. c. — ⁴ *Ibid.* o.

in aliis autem membris solus tactus. Tertia est virtus seu influxus in membra, tum interiorius influendo motus et spiritus animales in alia membra, tum exteriorius dirigendo et gubernando illa in suis motibus propter vim sensitivam et motivam ibi dominantem: atqui hæ tres prærogativæ reperiuntur spiritualiter in Christo ut homine respectu Ecclesiæ: ergo. Prob. min. 1° Primatum obtinet inter cæteros homines non quidem tempore sed dignitate, quatenus est primus prædestinatorum, omnes receperunt gratiam per respectum ad ipsum, et ejus gratia est eminentior ex conjunctione ad Verbum. 2° Est in eo plenitudo gratiæ, ut diximus. 3° Influit gratiam in omnia membra Ecclesiæ, juxta illud Joan. 1: *De plenitudine ejus omnes accepimus*: est enim causa meritoria et efficiens instrumentaliter omnium nostrarum gratiarum: ergo.

Dices 1°: Caput est membrum corporis: atqui Christus non est membrum Ecclesiæ: ergo nec caput.

Resp. dist. maj. 1°: caput naturale est, etc., conc.; caput morale seu metaphoricum, neg. Ut enim advertit auctor. in metaphoricis locutionibus non oportet attendi similitudinem quantum ad omnia; sic enim non esset similitudo sed rei veritas. Unde v. g. licet Christus sit agnus, non sequitur quod sit brutum. Est ergo, juxta S. Doctorem², discrimen hoc inter caput naturale et morale seu mysticum, quod caput naturale dependeat a cæteris membris et a toto corpore ut nutriatur et vivat, et ideo est membrum. At vero caput morale Ecclesiæ, scilicet Christus, nullatenus dependet a membris et a corpore, ut spiritualiter vivat, sed e contra; et ideo concludit S.

¹ Illic q. 8. ad 2. — ² In 3. d. 13. q. 2. a. 1: ad 6.

Doctor loco citato, non posse dici proprie membrum Ecclesiæ : licet tamen alibi in cap. 12, I ad Cor. et q. 29. *de Verit.* a. 4. ad 6. concesserit Christum posse dici membrum Ecclesiæ sub alia ratione minus propria quatenus scilicet est unitus corpori seu quatenus secundum humanitatem recipit influxum a Deo tanquam a præcipuo capite totius Ecclesiæ. Et hoc sensu quidam intelligunt illud Apost. I Cor. 12 : *Vos estis corpus Christi et membra de membro*, referendo *Ly membro* ad Christum, licet alii velint sensum esse Corinthios esse aliquam partem membrorum corporis Christi, juxta quod in multis textibus Græcis habetur : *Et membra ex parte*.

Dices 2° : Cor influit in caput et in alia membra : ergo Christus debet dici cor Ecclesiæ et non caput.

Resp. 4 quod caput habet manifestam eminentiam respectu exteriorum membrorum, sed cor habet quamdam influentiam occultam : et ideo cordi comparatur Spiritus sanctus qui invisibiliter Ecclesiam vivificat et unit ; capiti comparatur ipse Christus secundum visibilem naturam, secundum quam homo homini visibiliter præfertur.

Dico 2° : Christus non solum secundum animam, sed etiam secundum corpus est caput hominum et quantum ad animas et quantum ad corpora 2.

Ratio primæ 3 partis est, quia tota Christi humanitas est instrumentum divinitati conjunctum, operans nostram salutem operaque nobis salutaria : sic tamen intellige ut sit unus et idem influxus utriusque, non duplex seorsum.

Ratio secundæ 4 partis est, quia Christus non solum influit in animam gratiam tam habitualement quam actualement, etc., sed etiam influit in corpora nostra duplici modo : 1° secundum quod facit nunc ea esse arma seu instrumenta justitiæ in operibus exterioribus virtutum ; 2° quia in patria influit in ea immortalitatem et cæteras gloriæ dotes.

ARTICULUS II.

UTRUM CHRISTUS SIT CAPUT OMNIUM HOMINUM?

Docet S. Th. 5, Christum esse caput omnium hominum, sed diversimode : quorumdam actu, aliorum in potentia : quorumdam semper,

¹ Hic ad 3. — ² *Ibid.* a. 2. o. — ³ *Ibid.* — ⁴ *Ibid.* — ⁵ *Ibid.* a. 3. o.

aliorum ad tempus ; quandiu scilicet vel recipiunt vel recipere possunt secundum legem Dei ordinariam aliquem influxum a Christo. Ut certa ab incertis separemus,

Suppono 1° Christum esse caput in potentia omnium hominum viatorum etiam infidelium 1 : quia nullus est viator qui non possit per gratiam a Christo capite derivatam justificari et salvari : « Illi qui sunt infideles, inquit auctor 2, etsi actu non sint de Ecclesia, sunt tamen de Ecclesia in potentia, quæ quidem potentia in duobus fundatur, primo quidem et principaliter in virtute Christi quæ est sufficiens ad salutem totius humani generis ; secundo in arbitrii libertate ». In hoc ergo differt caput naturale a Christo capite mystico, quod illud possit tantum membra jam habita conservare et movere, Christus vero præterea possit potentia sibi conjuncta alia sibi procreare, respectu quorum ideo dicitur caput in potentia.

Ab hac suppositione non excludendos existimamus pueros in uteris maternis ; pertinent enim inchoative ad vitam viatorum, et consequenter ad vitam salvandorum : et licet non sint immediate capaces remedii quod ministerio hominum confertur, scilicet Baptismi, sunt tamen capaces mediate, quatenus extrahi et expediri possunt.

Suppono 2° Christum non esse caput nec actu nec potentia damnatorum et puerorum in lymbo 3 : quia illi non uniuntur Christo, nec uniri possunt etiam per fidem, saltem secundum præsentem justitiam et potentiam Dei ordinariam, ratione status perpetuæ damnationis. Quod autem dæmones dicantur credere, intelligendum est de fide naturali, quæ nec est a Christo, nec ordinatur ad vitam æternam. Posset tamen dici illorum caput, eo sensu quo gubernator est caput civitatis propter excellentiam et dominationem exteriorum in eos.

Suppono 3° Christum esse actu caput hominum beatorum in cælo et existentium in purgatorio 4 ; quia sunt nobilissima membra Ecclesiæ, illi triumphantis, hi patientis, in hos gratiam sanctificantem, in illos gloriam influente Christo.

Suppono 4° Christum esse caput omnium hominum viatorum existentium in gratia, quandiu in illa existunt, sive sint prædestinati, sive reprobi ; quia pro illo statu Christo uniuntur per fidem et charitatem, ab eoque vitam supernaturalem accipiunt. Sic manus

¹ Hic. a. 3. o. — ² *Ibid.* ad 1. — ³ *Ibid.* o. — ⁴ *Ibid.*

abscindenda a corpore remanet illius membrum quandiu non abscinditur.

Unde merito damnatae sunt in concilio Constantiensi sess. 15, hae tres propositiones Joannis Hus :

« 1° Unica est sancta universalis Ecclesia, quae est praedestinatorum universitas ;

« 2° Praesciti non sunt partes Ecclesiae, cum nulla pars ejus ab ea finaliter excidat, eo quod praedestinationis charitas quae ipsam ligat, non excidit;

« 3° Praescitus etsi aliquando sit in gratia secundum praesentem justitiam, tamen nunquam est pars sanctae Ecclesiae, et praedestinitus semper manet membrum Ecclesiae licet aliquando excidat a gratia adventitia, sed non a gratia praedestinationis. »

Haec sunt partim certa, partim communiter recepta inter theologos, sed in tribus est difficultas : 1° an Christus sit caput actu fidelium in peccato mortali existentium ? 2° an sit caput actu infidelium saltem baptizatorum et quorum haeresis est occulta ? 3° an sit caput primorum parentum pro statu innocentiae ? Quae triplex difficultas triplici § resolvetur. Unde sit

§ I.

Prima difficultas resolvitur.

Dico : Christus est actu caput fidelium omnium etiam in peccato mortali existentium, imperfecte tamen et secundum quid ¹.

Prima pars est communis contra quosdam theologos qui licet admittant fideles peccatores esse partes Ecclesiae, negant tamen esse ejus membra adeoque et Christi, qui est Ecclesiae caput : sed nunc est necessario ab omnibus tenenda siquidem opposita sententia sit damnata a Clemente XI, in bulla *Unigenitus* contra Quesnellum, cujus propositiones infra referemus.

Prob. itaque 1° ex D. Th. ². Christus, inquit, est caput omnium hominum secundum diversos gradus : 1° enim et principaliter est caput eorum qui actu uniuntur sibi per gloriam ; 2° eorum qui actu uniuntur sibi per charitatem ; 3° eorum qui actu uniuntur sibi per fidem : ergo.

Prob. 2° ratione. Fideles, etsi in peccato mortali existentes participant actu influxum Christi capitis in aliquo vinculo permanenti, nempe in fide quam ex ejus meritis habent, et qua permanenter ipsi et aliis membris uniuntur in uno credito : ergo.

¹ Hic. a. 3. o. — ² Ibid. o.

Contr. : Christus est actu caput Ecclesiae : ergo et omnium pertinentium ad illam. Subsumo : Atqui fideles peccatores actu pertinent ad Ecclesiam : ergo. Prob. subsumptum. 1° Ex S. Scriptura Matth. 3, Ecclesia comparatur areae in qua simul cum tritico paleae comburendae reperiuntur : et cap. 13, comparatur sagenae missae in mare in qua pisces boni et mali congregantur : cap. 25, comparatur decem virginibus, quarum quinque sunt fatuae sine oleo charitatis. 2° Ecclesia definitur a theologis ex Nicolao Pontifice et Innocentio cap. *Firmiter, Collectio seu Congregatio fidelium* : ergo.

Prob. secunda pars 1° ex D. Th. ¹ : « Qui vero, ait, his subduntur peccatis (scilicet mortalibus) non sunt membra Christi actualiter sed potentialiter, nisi forte imperfecte, per fidem informem quae unit Christo secundum quid et non simpliciter, ut scilicet per Christum homo consequatur vitam gratiae, fides enim sine operibus mortua est, ut dicitur Jacob. 2° Percipiunt tamen tales a Christo quemdam actum vitae, qui est credere, sicut si membrum mortificatum moveatur aliquantulum ab homine ». Quibus verbis S. Doctor utramque partem nostrae conclusionis docet et probat.

Prob. ratione. Ut quis sit perfecte membrum Christi, requiritur perfecta unio cum Christo quae est per charitatem, et perfecta participatio vitae spiritualis quae est in hac vita per gratiam et in altera per gloriam : ergo fidelis in peccato mortali existens non est perfecte membrum Christi. Adde quod sit simpliciter membrum diaboli : ergo non perfecte membrum Christi.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° contra primam partem conclusionis : Multi SS. Patres, Cyprianus epist. ad *Magnum.*, Hieronym. ad *Ephes.* 5, Aug. lib. 1 cont. *Petil.*, cap. ultimo, et lib. 2 cont. *Crescon.*, dicunt malos non pertinere ad Ecclesiam : ergo.

Resp. laudatos Patres, vel loqui de perfectis membris Ecclesiae quae vivunt vita perfecta per charitatem ; vel malorum nomine intelligere infideles ; vel tandem sumere Ecclesiam restricto sensu, prout est congregatio solum iustorum.

Obj. 2° : Peccatores sunt membra diaboli : ergo non Christi.

¹ Hic a. 3. o. ad 2.

Resp. dist. consequ.: ergo non Christi sub ea ratione qua sunt diaboli, conc.; sub alia ratione et imperfecte, neg. Patet ex dictis.

Inst.: Nullatenus sunt filii Dei: ergo nec membra Christi.

Resp. neg. consequ. Disparitas est quod homo filius Dei adoptivus constituatur per gratiam sanctificantem, membrum autem Christi per ejus influxum, quem habet peccator fidelis.

Repones: Peccator fidelis est membrum mortuum: ergo nullum influxum recipit a capite.

Resp. dist. ant.: est membrum mortuum ex aliqua parte, conc.; ex omni parte, neg. Recipit enim adhuc a capite aliqualem influxum scilicet fidei quæ est principium vitæ spiritualis: sic in naturalibus membrum privatum gradu vitæ sensitivæ, remanet tamen membrum quandiu retinet gradum vitæ vegetativæ: unde S. Doctor hic ad 2. comparat peccatores fideles membris *mortificatis*, non mortuis.

Subsumes: Atqui ad rationem membri requiritur quod vivat vita perfecta totius, scilicet sensitiva: ergo. Prob. subsumptum: ideo capilli, ungues, sanguis, humores, non sunt membra corporis, quia non vivunt vita sensitiva, licet vegetativa polleant: ergo.

Resp. neg. subsumptum. Ad probat. dist. Ideo capilli, etc., non sunt membra corporis perfecta, quia, etc., conc. ant.; non sunt membra imperfecta, neg.

Obj. 3º: Ecclesia est sancta. Et Cant. 4 dicitur tota pulchra et sine macula: ergo.

Resp. dist. ant.: Ecclesia est sancta ratione puritatis fidei, sacramentorum, etc., conc.; ratione membrorum suorum, subdistinguo: nobiliorum qui sunt justi, conc.; omnium, neg. Unde quando dicitur Cant. 4 sine macula, et alibi sine ruga, intelligitur secundum D. Th. ¹ de Ecclesia triumphante.

Obj. 4º: Peccatores pertinent ad civitatem Babylonicam, juxta S. Aug. lib. 14 *de Civit.* cap. 28, ergo non ad mysticam Jerusalem, scilicet Ecclesiam, utpote quæ sunt civitates contrariæ, alia confusionis, alia pacis.

Resp. dist. consequ.: ergo non ad mysticam Jerusalem sub eadem ratione, conc.; sub diversa ratione, neg. Nihil enim obstat quod unus et idem civis sub diversa ratione pertineat ad duas civitates etsi inter se inimicæ, puta ad unam ratione nativitatis, ad alteram ratione domicilii.

¹ Hic 1. 3. ad 2.

Consectaria.

Ex dictis colliges 1º Christum esse caput fidelium excommunicatorum et schismaticorum præcise, quia licet hi separentur ab Ecclesia quoad unitatem charitatis, et illi quoad communionem precum et sacramentorum, utrique tamen servare possunt fidem, licet verum sit schisma facile dilabi in hæresim, et vix fuisse illum schismaticum qui non fuerit hæreticus: unde dixi *schismaticorum præcise*.

Colliges 2º Christum esse caput catechumenorum, quia, licet secundum exterius Ecclesiæ regimen non reputentur membra Ecclesiæ ante Baptismum, attamen ratione fidei interioris quæ sæpe adjunctam habet charitatem cum voto Baptismi, ad Ecclesiam pertinent et a Christo capite influxum recipiunt.

Colliges 3º inter propositiones Quesnellianas juste damnatas esse quæ recensentur numero 72, 73, 74, 75, 76, 77, et 78.

1. Est: « Nota Ecclesiæ christianæ est quod sit catholica, comprehendens et omnes Angelos cœli, et omnes electos et justos terræ et omnium sæculorum ».

2. « Quid est Ecclesia nisi cœtus filiorum Dei manentium in ejus sinu, adoptatorum in Christo, subsistentium in ejus persona, redemptorum ejus sanguine, viventium ejus spiritu, agentium per ejus gratiam, expectantium gratiam futuri sæculi? »

3. « Ecclesia, sive integer Christus, incarnatum Verbum habet ut caput, omnes vero sanctos ut membra. »

4. « Ecclesia est unus solus homo compositus ex pluribus membris, quorum Christus est caput, vita, subsistentia et persona; unus solus Christus compositus ex pluribus sanctis quorum est sanctificator. »

5. « Nihil spatiosius Ecclesia Dei, quia omnes electi ac justii omnium sæculorum illam componunt. »

6. « Qui non ducit vitam dignam Filio Dei et membro Christi, cessat interius habere Deum pro Patre et Christum pro capite. »

7. « Separatur quis a populo electo cujus figura fuit populus Judaïcus et caput ejus Jesus Christus, tam non vivendo secundum Evangelium quam non credendo Evangelio. »

His enim propositionibus respective consideratis, et ad invicem collatis, aperte negat Quesnellus fideles peccatores esse de corpore Ecclesiæ, et Christum esse eorum caput.

§ II.

Secunda difficultas resolvitur.

Constat inter theologos, infideles qui nunquam fuere baptizati, ut sunt pagani et idololatræ, non esse actu membra Christi nec Ecclesiæ. Sed difficultas est de hæreticis qui sunt baptizati, maxime si eorum hæresis sit occulta. Cajetan vult eos esse actu membra Christi ratione characteris baptismalis; Bellarmin, quia est occulta eorum hæresis : contra quos

Dico : Christus non est actu caput hæreticorum etiam occultorum.

Est D. Th. tum hic o., ubi verbis jam citatis recenset tantum tres classes eorum quorum Christus actu est caput, scilicet eorum qui ipsi uniuntur per gloriam, per charitatem et per fidem; tum in 3. d. 13. q. 2. a. 2. quæstiunc. 2. o. ubi constituit triplicem unitatem Ecclesiæ : materialem in fide per convenientiam in uno credito; formalem in charitate per convenientiam in uno amato; completivam in Spiritu sancto omnia replente : atqui hæretici etiam occulti nullo ex his modis aut Christo uniuntur, aut ad unitatem Ecclesiæ pertinent : ergo.

Prob. 1°. Hæretici etiam occulti non sunt actu membra Ecclesiæ : ergo Christus non est eorum caput actu. Prob. ant. : 1° fides est fundamentum Ecclesiæ, ad Ephes. 2, Matth. 16, ad Coloss. 1; 2° S. Aug. lib. *de Unitate Ecclesiæ* cap. 4. loquens de hæreticis occultis ait : « Multi tales sunt in sacramentorum communione cum Ecclesia, et tamen non sunt in Ecclesia »; 3° Ecclesia definitur congregatio fidelium : ergo.

Prob. 2° de ratione capitis actualis est non solum super eminentia et perfectio, sed præcipue influxus vitalis in membra : atqui Christus nullum actualiter influxum vitalem, vitalitate scilicet supernaturali, habet in hæreticos etsi occultos : ergo. Prob. min. : fundamentum et initium vitæ supernaturalis est fides, qua carent hæretici etiam occulti : ergo.

Si dicas Christum influere in eos per gratias actuales, resp. talem influxum non sufficere ut Christus dicatur caput actu illorum, 1° quia non est vitalis, sed tantum dispositio ad vitam; 2° quia non est quid permanens; vinculum enim uniens membra alicujus corporis tum inter se, tum cum capite, debet esse aliquid commune et permanens, ut patet in naturalibus et etiam civilibus; sic non dici-

tur aliquis de corpore alicujus familiæ, licet soleat illam aliquando invisere. 3° quia alias Christus esset etiam caput infidelium non baptizatorum, siquidem in eos pariter influat gratias actuales : quod tamen non admittunt Cajet. et Bellarmin.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° cum Cajetano : Christus influit in infideles baptizatos aliquid spirituale permanens, nempe characterem baptismalem : ergo.

Resp. dist. ant. : aliquid spirituale permanens quod sit vitale et uniens in uno credito vel amato, neg.; quod non sit vitale nec uniens in uno credito aut amato, conc. ant. et neg. conseq. Si enim ratione talis influxus Christus foret caput actu infidelium baptizatorum, foret etiam actu caput damnatorum baptizatorum : id quidem concedit Cajetanus, sed expresse negat S. Th. hic in fine corporis.

Repones cum eodem : Innocentius III. cap. *Veniens* de Presbytero non baptizato, dicit non solum per sacramentum fidei, sed etiam per fidem sacramenti, nos effici membra Christi : ergo solus character baptismalis constituit membrum Christi.

Resp. neg. conseq., quæ male infertur ex sententia Innocentii; ex ea enim tantum sequitur quod non solum Baptismus, sed fides interior cum illius voto, ut in catechumenis, constituat nos membra Christi; non autem dicit quod id faciat Baptismus absque fide interius recepta.

Inst. cum eodem : Hæreticus vi characteris baptismalis punitur ab Ecclesia : atqui non posset puniri ab Ecclesia nisi ut membrum illius : ergo. Prob. min. : non pertinet ad Ecclesiam judicare de iis qui extra ipsam sunt, ut docet Apost. I Cor. 5. Ergo.

Resp. dist. min. : non posset puniri ab Ecclesia nisi esset membrum illius actu vel debito, conc. min.; actu præcise, neg. Sufficit enim, ut Ecclesia habeat jus illos puniendi si ipsi non pareant, quod ratione characteris baptismalis et professionis christianæ in Baptismo emissæ, teneantur ipsi parere : sic rex jus habet puniendi militem fugitivum. Unde sententia Apostoli intelligenda est de iis qui ita sunt extra Ecclesiam, ut nunquam intra ipsam fuerint.

Obj. 2° cum Bellarmino : Summus Pontifex lapsus in hæresim occultam remanet adhuc Ecclesiæ membrum : ergo Christus remanet etiam caput ejus actu. Prob. ant. : Pon-

tifex lapsus in hæresim occultam remanet adhuc caput Ecclesiæ, ut docent Cajetan, Soto, Cano, Suarez et alii : ergo et ejus membrum.

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. conseq. Disparitas est quod caput constituatur in ratione capitis per influxum in membra ; membrum autem constituatur in rationem membri per receptionem influxus in se : unde quia Pontifex in hæresim occultam lapsus retinet adhuc jurisdictionem per quam influat in Ecclesiam eam regendo, ita etiam retinet rationem capitis ; quia tamen non amplius recipit influxum vitalem fidei aut charitatis a Christo invisibili et primario capite, non potest amplius dici Christi nec Ecclesiæ membrum.

Inst. : Repugnat esse caput alicujus corporis et non esse membrum illius, siquidem caput sit præcipuum corporis membrum : ergo.

Resp. dist. ant. : repugnat, etc., respectu capitis naturalis, conc. ; respectu capitis moralis, neg. Instantia est in Christo qui est caput morale Ecclesiæ, et non tamen ejus membrum, ut diximus. Ratio discriminis igitur est quod caput naturale non possit influere in alia membranis recipiat vitæ influxum ab anima. At vero caput morale, qualis est Pontifex, potest jurisdictionem et imperium exercere in Ecclesiam et ejus membra, licet anima Ecclesiæ, quæ est fides et charitas, non informetur nullumque influxum vitalem recipiat. Unico verbo Papa constituitur membrum Ecclesiæ per fidem particularem quam potest perdere : et caput Ecclesiæ per jurisdictionem et potestatem cum hæresi interna compossibilem.

Obj. 3° : In eodem agro, juxta Matth. 13, crescunt triticum, palea et zizania, id est justi, peccatores et hæretici : sed per agrum illum intelligitur Ecclesia : ergo.

Resp. 1° ad maj. ; loco citato Matth., nullam mentionem fieri palarum, sed tantum tritici et zizaniorum, et zizania Christum ipsum interpretatum fuisse *scandala* et eos *qui faciunt iniquitatem*.

2° Ad min. Eam negat S. Aug. lib. *Quæst. Evang. in Matth.* q. 11 : « Quoniam, inquit, Dominus agrum ipsum, non Ecclesiam, sed hunc mundum interpretatus est ».

Obj. 4° cum Tirino : Si sola hæresis interior sufficit ut quis non sit amplius membrum Ecclesiæ, et e contra sola fides interior sufficit ut sit membrum Ecclesiæ ut in catechumenis, Ecclesia erit invisibilis : atqui falsum consequens : ergo. Prob. sequela : tam hæresis interior quam fides interior sunt invisi-

biles : atqui qui exterius apparent membra Ecclesiæ, possunt esse hæretici interiores ; et e contra qui videntur exterius esse extra Ecclesiam, possunt habere fidem interiorem ; Ecclesia autem componitur ex suis membris : ergo.

Resp. neg. sequelam. Ad probat., dist. min. : qui exterius apparent membra Ecclesiæ possunt esse hæretici interiores, aliqui, conc. ; omnes collective, neg. Sicut enim Ecclesia tota non potest deficere in fide, ita nec omnia membra ejus collective : unde semper visibilis apparebit Ecclesia in collectione membrorum cum capite visibili, scilicet Romano Pontifice. Adde tales hæreticos interiores posse dici membra apparentia Ecclesiæ quam exterius et visibiliter profitentur, unde etiam in ipsis remanet visibilis.

§ III.

Tertia difficultas resolvitur.

Supponimus Christum esse caput antiquorum Patrum qui in lege naturæ vel scripta fuerunt ; etiam primorum parentum post lapsum, quia etsi tempore Christum præcesserint, gratiam tamen medicinalem et Redemptionem receperunt dependenter a Christo venturo : unde solum est difficultas de primis parentibus in statu innocentiae.

Dico : Christus non est caput primorum parentum pro statu innocentiae. Est contra Scotistas, Suaresium et nostrum Gonetum illis hic consentientem disp. 14. a. 3. § 3.

Prob. 1°. Primi parentes prius concipiuntur prædestinati ad statum innocentiae quam Christus sit prædestinatus : ergo non habent gratiam illius status ex influxu Christi, adeoque nec Christus est illorum caput pro illo statu. Prob. ant. : Christus non fuit prædestinatus nisi ex prævisione peccati Adæ : nisi enim Adam peccasset, Christus non venisset, ut late probavimus dum de Motivo Incarnationis : ergo. Quæ illic diximus, conferenda sunt cum hic dicendis, magnam enim habent affinitatem.

Prob. 2° etiam in hypothese quod Christus esset venturus Adamo non peccante. De facto ex vi præsentis decreti nulla est gratia a Christo capite, quæ non sit ab ipso ut Redemptore et ex morte ejus derivata : atqui Redemptio et mors Christi non pertinuerunt ad statum innocentiae : ergo. Minor admittitur ab adversariis, qui dicunt Adamo non peccante Christum

non fuisse venturum ut redemptorem et passibilem : et patet etiam ex S. Aug. lib. *de Corrept. et Grat.* cap. 11. dicente : « In illis bonis (Adam) Christi morte non eguit ». Major prob. 1° ex illo ad Heb. 10 : *Una oblatione*, id est morte sua, consummavit in æternum sanctificatos. Ita ut quicumque sanctificatus est per Christum, una illa oblatione sanctificatus est, aut si ab illa deficit, a sanctificatione Christi extraneus est : ergo nulla est gratia a Christo capite quæ non sit ex ejus morte derivata.

Prob. 2° eadem maj. Perfectissimum, universalissimum, et efficacissimum meritum Christi ex genere operis, in quo alia merita tanquam in perfectissimo opere et cæterorum fine consummantur, est passio et mors ejus, dicente Joanne cap. 15 : *Majorem charitatem*, etc. et Paulo ad Rom. 5 : *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quia cum peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est*. Super quem locum D. Th. : « In hoc, inquit, quod dicit commendat, immensitatem quamdam divinæ charitatis assignat » ; atqui referre gratiam aliquam inferioribus operibus et meritis, dum denegatur perfectissimo, universalissimo, efficacissimo operi et merito, absurdum videtur ; quin imo, inquit Joannes a S. Th. temerarium, nisi accedat vel urgentissima ratio vel revelatio, cum id a sola Dei voluntate pendeat : ergo de facto et vi præsentis decreti nulla est gratia a Christo capite quæ non sit ab ipso ut Redemptore et ex morte ejus derivata. Confirm. : Christus sibi ipsi per mortem suam meruit gloriam corporis, juxta illud Luc. 24 : *Nonne sic oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam* ; et illud ad Philipp. 2 : *Factus est obediens usque ad mortem : propter quod Deus exaltavit illum* : ergo a fortiori quibuscumque aliis meruit, per mortem suam meruit.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : S. Th. hic a 3. docet Christum esse caput omnium hominum : ergo et primorum parentum.

Resp. dist. ant. : esse caput omnium hominum quantum ad personas, conc. ; quantum ad omnem statum et tempus personarum, neg. Fuit ergo Christus caput primorum parentum, sed non pro statu innocentie.

Inst. cum Suares. : S. Doct. ibid. dicit « quod Christus est caput omnium hominum secundum totum tempus mundi » : ergo S. Th. non comprehendit solum omnes personas, sed etiam omne tempus adeoque et tempus innocentie.

Resp. neg. ant. Non enim ita loquitur S. Th. sed hæc sunt verba ejus : « Sic ergo dicendum est, quod accipiendo generaliter secundum totum tempus mundi, Christus est caput omnium hominum » ; ubi Ly *secundum totum tempus mundi* ; non afficit Ly *omnium hominum* ; sed Ly *generaliter accipiendo*, ita ut sensus sit : Accipiendo generaliter corpus mysticum Ecclesie secundum quod ejus membra non sunt simul, sed per totum tempus mundi, Christus est caput omnium illorum : inde tamen non licet inferre : Ergo est caput illorum pro omni tempore et pro omni statu. Fundatur hæc intelligentia in ipso textu S. Th. ; dixerat enim S. Doctor corpus Ecclesie mysticum in hoc differre a corpore naturali, quod « membra corporis naturalis sunt omnia simul : membra autem corporis mystici non sunt omnia simul, quia corpus Ecclesie instituitur ex hominibus qui fuerunt a principio mundi usque ad finem ». Quando igitur subdit : « Sic ergo accipiendo generaliter secundum totum tempus mundi, Christus est caput omnium hominum » : sensus manifestus est, quod accipiendo corpus mysticum, cujus membra constituuntur ex hominibus qui sunt a principio mundi, Christus est caput omnium, non tamen pro omni tempore.

Repones : S. Th. in cap. I Joan. lect. 10. dicit de Christo quod « de plenitudine ejus acceperunt omnes justi qui fuerunt et erunt, et etiam omnes Angeli » ; et infra ibid. dicit quod plenitudo gratiæ, quæ est in Christo, est causa omnium gratiarum in intellectualibus creaturis : hanc utramque auctoritatem Henno male citat ex lect. 10. super cap. 2. ad Hebræos.

Resp. hanc utramque auctoritatem esse intelligendam ut priores, nempe de omnibus personis et gratiis, sed non pro omni statu et tempore. Quomodo autem id sit intelligendum de Angelis ? Dicemus art. sequenti.

Obj. 2° cum eodem Suaresio et Hennone auctoritatem D. Aug. conc. 3 in Ps. 36, ubi dicit : « Caput nostrum Christus est, et corpus illius capitis nos sumus. Numquid soli nos et non etiam illi qui fuerunt ante nos ? Omnes qui ab initio sæculi fuerunt justi » etc. ; ergo.

Resp. hunc textum non referri integrum ; subdit S. Aug. : « Illum enim venturum esse crediderunt quem nos venisse jam credimus, et in ipsius fide et ipsi SANATI sunt in cujus et nos ». Quæ verba aperte indicant S. Aug. loqui de omnibus sanandis adeoque lapsis, non vero pro statu innocentie.

Obj. 3° : Adam in statu innocentie habuit

fidem Christi saltem ut consummatoris gloriæ : ergo Christus est ejus caput.

Resp. dist. ant. : habuit fidem Christi, id est de Christo ut objecto, conc. ; id est de Christo et per Christum, neg. Sic Angeli dum essent viatores, ut docet D. Th. 1. p. q. 64. a. 1. ad 4, habuerunt fidem de Christo, et tamen non fuerunt justificati per Christum, ut dicemus art. seq.

Inst. ex concessis : Adam habuit fidem Christi ut consummatoris gloriæ : ergo ut superioris et perficientis ipsum in gloria, adeoque et capitis.

Resp. dist. ultimam partem consequentiæ : adeoque ut capitis aliquando futuri, quatenus aliquando foret consummator gloriæ, transeat : ut capitis actu influentis in eum pro statu innocentiae, de hoc enim agitur, neg. Dixi, *transeat* ; quia cum illa consummatio gloriæ non esset futura per influxum intrinsecum gratiæ et gloriæ, sed secundum perfectionem illius extrinsecam, non potest dici hac ratione proprie caput.

Obj. 4° Christus est finis status innocentiae : ergo et caput. Patet conseq. Quia finis habet prioritatem, perfectionem et causalitatem supra id quod sibi subordinatur, quæ conditiones constituunt rationem capitis, ut supra ex D. Th. Prob. ant. : omnia quæ de facto creata sunt, tam in esse naturæ quam in esse gratiæ sunt ordinata ad Christum et ipsi subjecta : ergo et ille status. Ant. constat ad Heb. 2, ubi Apost. illud Psal. 8 : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus*, intelligens de Christo, subdit : *In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei* ; et fortius I Cor. 15 : *Cum dicat : Omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subjecit ei omnia* : ergo.

Resp. 1° neg. conseq. Quia caput ultra finalem influxum petit alium per modum efficientis saltem moraliter et meritorie, aut per modum gubernantis : neutrum autem Christus habuit respectu status innocentiae, bene tamen primum respectu omnium justorum a lapsu Adæ usque ad Incarnationem : quia, licet merita Christi in intentione fuerint finis gratiæ Patrum, tamen in exercitio prævisa meruerunt illam tanquam effectum, ut diximus supra de Merito Incarnationis.

Resp. 2° neg. ant. Ad probat., dist. ant. : omnia quæ de facto creata sunt, etc., sunt ordinata ad Christum sub omni statu, neg. ant. sub aliquo statu, conc. ant. et neg. conseq. Explicatur : Deus 1° secundum providentiam generalem (quæ potest dici specialis qua su-

pernaturalis) prædestinavit Adamum in statu innocentiae et integritatis, præviso ejus peccato prædestinavit secundum providentiam specialem et efficacem Christum in ejus remedium ; deinde in signo posteriori omnia per providentiam generalem prædestinata, subjecit Christo Redemptori atque ad ejus gloriam ordinavit : unde sequitur Christum esse finem gratiæ productæ in statu innocentiae ut reparandæ, non tamen gratiæ illius ut producendæ, seu sub illo statu producendæ, adeoque nec illius status : et hoc sensu verificatur quod omnia subjecta sunt Christo. Vide q. citatam de Motivo Incarnat. obj. 1.

Obj. 5° : Gratia Adæ in statu innocentiae est ex meritis Christi : ergo Christus est caput Adæ quoad illum statum. Prob. ant. : gratia Adæ pro statu innocentiae est effectus ejus prædestinationis : atqui prædestinatio Adæ sicut et nostra est ex meritis Christi ; ergo. Prob. maj. : illi gratiæ Adæ in statu innocentiae correspondet gradus gloriæ : atqui gratia cui correspondet gloria, est effectus prædestinationis : ergo.

Resp. neg. ant. ad prob. neg. maj. ad probat. dist. maj. Illi gratiæ Adæ pro statu innocentiae ut primo datæ seu reduplicative ut est illius status, correspondet gloriæ gradus, neg. maj. ; ut reparatæ et secluso illo statu, conc. maj. ; et concessa min. ad sensum maj., neg. conseq. Dico igitur quod illa gratia reduplicative ut illius status et prout in illo statu, non erat effectus prædestinationis Adæ, quia prout in illo statu non ordinabatur efficaciter ad gloriam, sed tantum ut reparata, adeoque præsuppositive perdita et extra hunc statum innocentiae, et consequenter prout in illo statu non pertinebat ad causalitatem et prædestinationem Christi, sed tantum ad providentiam generalem, quæ in tantum potest dici specialis in quantum supernaturalis, non tamen in quantum efficax.

Inst. : Illi gratiæ Adæ reduplicative prout est gratia illius status correspondet gradus gloriæ : ergo. Prob. ant. In prædestinato qui amittit primam gratiam, illa gratia amittenda est effectus prædestinationis et illi respondet gradus gloriæ, non solum reduplicative pro statu reparationis sed pro primo statu in quo collata est : ergo similiter, etc.

Resp. neg. ant. Ad probat., neg. conseq. Disparitas est quod in prædestinato gratia ut primo collata datur ex efficaci intentione perducendi ad gloriam per talia media, id est per gratiam amittendam et recuperandam, prædestinatur.

enim ut pœnitens futurus, non ut innocens : unde illi gratiæ ut tali potest correspondere gradus gloriæ. At vero Adamo non est collata gratia pro statu innocentiae ex efficaci intentione perducendi ad gloriam sub illo statu, sed ex providentia generali : amittendus enim erat ille status, et ex illius amissione dependebat decretum Christi venturi et prædestinandi, ex cujus virtute et meritis omnes prædestinamur : unde illi gratiæ sub illo statu reduplicative, nullus respondet gradus gloriæ.

Obj. 6° cum Hennone : Christus est caput Ecclesiæ : atqui cœpit Ecclesia in terra cum primo primi parentes cœperunt esse sancti : ergo. Prob. min. ex S. Aug. in Psal. 128 : *Numquid modo et non olim est Ecclesia? Ex quo vocantur sancti est Ecclesia in terra* ; ergo.

Resp. dist. min. : cœpit Ecclesia in terra materialiter cum primo primi parentes cœperunt esse sancti, conc. min. ; formaliter, neg. min. In tantum enim Ecclesia existit in primis parentibus pro statu innocentiae, in quantum erant personæ quæ aliquando futuræ erant membra Christi. Et hoc sensu intelligenda est auctoritas S. Aug. vel dicendum quod loquatur de Ecclesia prout est congregatio fidelium habens Deum pro capite.

Obj. 7° cum eodem : Debemus Christo concedere quidquid facit ad majorem ejus dignitatem, et est sine ullo inconvenienti possibile : atqui quod primi parentes habuerint gratiam in statu innocentiae dependenter a meritis prævisis Christi facit ad majorem ejus dignitatem, et est sine ullo inconvenienti possibile : ergo. Prob. min. : Christus abstrahendo a statu possibili fuit decretus antequam decerneretur Adam : ergo sine ullo inconvenienti potuerunt, etc.

Resp. neg. min. Ad probat., neg. min. cujus falsitas patet ex dictis de Motivo Incarnationis.

Insuper ad maj., dico nos debere concedere Christo quidquid facit ad majorem ejus dignitatem, in quantum ipse voluit et præordinavit, non autem contra ejus voluntatem et præordinationem. Porro ipsemet declaravit quod *non venerit vocare justos sed peccatores* ; quod *non esset opus bene habentibus medico, sed male habentibus* : frustra ergo contra ejus intentionem adulamur plenitudini ejus influxus, dum asserimus justis sicut peccatoribus profuisse.

Obj. 8° cum eodem : Christus fuit caput Angelorum : ergo et primorum parentum.

Resp. neg. conseq. Disparitas patebit ex dicendis art. sequenti. Unde sit

ARTICULUS III.

UTRUM CHRISTUS SIT CAPUT ANGELORUM?

Christum esse caput Angelorum aliquo modo, puta quoad externam gubernationem, sicut Papa dicitur caput Ecclesiæ, non videtur posse negari sine errore, tum propter apertissima S. Scripturæ testimonia, ad Coloss. 2, Matth. 4, ad Heb. 1, Matth. 14, ad Ephes. 1, et SS. Patrum quorum quædam modo referemus : tum quia esset negare Christum esse principem ac dominum Angelorum, atque totius Ecclesiæ triumphantis quæ ex hominibus et Angelis constat. Sed difficultas est quomodo sit caput Angelorum, an vere et proprie, an tantum improprie, an influendo in eis gratiam et gloriam essentialem, an tantum accidentalem?

Dico 1° : Christus est vere et proprie caput Angelorum, tamen minus perfecte quam hominum ¹.

Prob. prima pars 1° ex S. Scriptura ². Ad Coloss. 2, dicitur Christus *caput omnis principatus et potestatis* : atqui Apostolus ibi loquitur de Christo ut homine, siquidem ibidem dicat quod in ipso *habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter* ; et quod *Deus suscitavit illum a mortuis*.

Prob. 2° ratione ³. Ubi est unum corpus, necesse est ponere et unum caput : atqui unum est corpus mysticum Ecclesiæ constans hominibus et Angelis, et hominum Christus est caput : ergo et Angelorum. Maj. patet ex naturalibus et politicis. Min. pro secunda parte patet ex dictis. Quoad primam partem prob. 1° ex cap. 15 Luc., ubi ad unum ovile dicitur pertinere nonaginta novem oves relictas in deserto, quibus significantur Angeli, et ovem perditam quam Pastor quærebat, qua significatur genus humanum : ergo.

2° Prob. eadem pars ratione : una multitudo ordinata in unum finem secundum distinctos actus sive officia, dicitur unum corpus politicum seu morale ad similitudinem corporis naturalis : atqui Ecclesia ut ex Angelis et hominibus constituta facit multitudinem secundum diversos actus et officia ordinatam ad unum finem, scilicet possessionem gloriæ : aliter enim et aliter ad id collaborant Angeli et homines ; ergo.

¹ Hic a. 4. c. — ² Ibid. in A. 2. c. — ³ Ibid. a.

Prob. 3° altera ratione ¹. Christus ut homo habet respective ad Angelos conditiones capitis : ergo. Prob. ant. : ratione unionis ad Verbum, Angelis præeminet et perfectius quam ipsi dona gratiæ participat. Item in eos influit si non gratiam essentialem, ut dicemus, saltem accidentalem : ergo. Prob. ant. quoad ultimam partem de qua est difficultas ; est in eis causa gaudii illius quod percipiunt ex sedium suarum reparatione, influit in eis clariorem notitiam plurium mysteriorum fidei, ut colligit S. Hieronym. super cap. 5 Epist. ad Ephes. ex illis verbis : « Ut innotescat principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei ». Idem asserit S. Dionysius cap. 7. *de Cœlesti Hierarch.* ubi ait, Christum exercere in Angelos actus hierarchicos eos perficiendo, purgando et illuminando circa mysteria fidei, ut clarius cognoscant quæ obscurius aliquin intelligerent. Idem docet S. Thom., q. 29. *de Verit.* a. 7. ad 5. Et in 3. d. 13. q. 1. a. 2. quæstiunc. 2. ut dicemus infra. Item influit in eos gratias accidentales necessarias ad implendum ministerium, circa salutem hominum ad quod deputati sunt : ergo.

Secunda pars conclusionis patet ex dictis, et patebit ex dicendis in conclusione sequenti et in sol. obj., quia scilicet Christus influit in homines gratiam et gloriam essentialem, in Angelos autem accidentalem. Item magis conformis est in natura cum hominibus quam cum Angelis : ergo.

Dico 2° : Christus sic est caput Angelorum ut in eos non influat gratiam et gloriam essentialem, sed accidentalem tantum. Est contra Scotistas et quosdam Thomistas.

Prob. prima pars auctoritate. 1° Ex cap. 2. ad Heb. ubi Apostolus disserens de excellentia Christi super Angelos sic dicit : *Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur eos vocare fratres, dicens : Nuntiabo nomen tuum fratribus meis..... Et iterum : Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi Deus : quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem.* Ex quibus verbis sic argumentor. Omnes qui sanctificantur a Christo, vocantur pueri et fratres Christi : atqui Angeli non possunt sic vocari : ergo. Prob. min. : illi vocantur ab Apostolo pueri et fratres Christi, qui communicaverunt carni et sanguini : atqui non potest dici de Angelis : ergo.

Nec potest responderi Apostolum non loqui

¹ Illi 1. 4. 2.

de omni sanctificatione, sed tantum de sanctificatione redemptiva.

Contra enim est 1° quod id gratis dicatur. 2° Quia si fuisset alia sanctificatio per Christum quam redemptiva qua fuissent sanctificati Angeli, Apostolus qui eo loci intendebat probare excellentiam Christi super Angelos, eam certe non omisisset, alias valde diminute processisset in eo quod intendebat.

Huic auctoritati adde parabolam Pastoris Matth. 18, et Luc. 15, qui reliquit nonaginta novem oves, id est juxta Patrum interpretationem, novem choros Angelorum, ut quæreretur ovem quæ perierat, id est hominem. Item adde verbum Angeli, Luc. 1 : *Evangelizo vobis gaudium magnum, etc.* ; non omisisset sane et nobis, seu Angelis, si ipsis sicut hominibus natus fuisset Salvator.

Unde S. Bernard. hom. 3 super *Missus*, hæc verba Isaïæ expendens : *Parvulus datus est nobis, etc.*, ait : « Non Angelis quoque, qui cum magnum haberent, parvulum non requirebant : Nobis ergo natus, nobis est datus, quia nobis necessarius ».

Huc faciunt etiam verba Christi jam citata art. præced. : *Non veni vocare justos, sed peccatores ; non est opus bene habentibus medico, sed male habentibus.*

Quoad D. Th., expressa est ejus sententia in duobus locis. 1° Q. 29 *de Verit.* a. 7. ad 5, ubi dicit : « Angeli non sunt viatores quantum ad præmium essentialē, et ideo quantum ad hoc nihil eis meruit Christus : sunt autem aliquo modo viatores respectu præmii accidentalē, in quantum nobis ministrant, ad quod valet eis meritum Christi ».

2° In 3. d. 13. q. 2. a. 2. quæstiunc. 1, ubi dicit : « Non influit Angelis removendo prohibens aut merendo gratiam, aut orando pro eis, quia jam beati sunt ; sed in his quæ ad actus hierarchicos pertinent secundum quod unus Angelus illuminat alium, purgat et perficit.

Prob. 3° iisdem rationibus quibus probavimus § præcedenti Christum non fuisse caput primorum parentum.

Prima. Decretum Incarnationis Christi supponit prævisum Adæ peccatum in executione, ut dictum est : ergo et diabolus suggerentem, eo enim factum est ; ergo et diabolus prius lapsus atque desertorem gratiæ in qua conditus fuerat : ergo et Angelos bonos in ea gratia perseverantes et glorificatos : ergo Incarnatio ut prævisa non potuit illis causare hanc gratiam et gloriam.

Secunda. His solum meruit Christus saltem gratiam et gloriam essentialem qui indiguerunt morte Christi et pro quibus mortuus est, cum ejus merita non moverunt Deum nisi morte consummata, ut dictum est : atqui Angeli non eguerunt morte Christi et pro illis non est mortuus Christus : ergo. Maj. probata est § præced. Min. communiter asseritur a Patribus. S. Aug. in *Enchyr.* cap. 61, ait : « Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum ; non enim pro Angelis mortuus est Christus ». S. Bernard. serm. in fer. 4. Hebdom. sanctæ dicit : « Mihi (passio Domini) data est, quia alteri dari non potuit : Numquid Angelo ? Sed ille non eguit. Numquid diabolo ? Sed ille non resurgit ». Id etiam patet ex consequentia Apostoli I Cor. 5 : *Unus pro omnibus mortuus est : ergo omnes mortui sunt* : ergo pro solis mortuis mortuus est : atqui Angeli nunquam fuerunt mortui : ergo. Huc etiam faciunt auctoritates allatæ in prima probatione.

Dices contra istam rationem : Christus meruit sibi gloriam corporis, et Angelis gratiam et gloriam accidentalem : atqui non ista meruit per mortem suam : ergo. Prob. min. : quia alias Christus diceretur mortuus pro seipso, quod est damnatum in concilio Ephes. cap. 10, et mortuus pro Angelis, quod negamus : ergo.

Resp. neg. min., cujus falsitas pro Christo patet ex illo Luc. 24 : *Nonne hæc oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam.* Et ad Philipp. 2 : *Factus est obediens usque ad mortem, propter quod Deus exaltavit illum, etc.* Ad probat., neg. sequelam ; etsi enim Christus et sibi et Angelis morte sua gloriam accidentalem meruerit, non tamen ideo potest dici mortuus pro se nec pro Angelis ; tum quia ipse non indiguit absolute morte sua etiam ad hanc gloriam accidentalem, utpote quæ ipsi titulo connaturalitatis debebatur : tum quia non ex motivo hujus et Angelorum gratiæ seu gloriæ accidentalis fuit decreta per se primo mors Christi et Incarnatio, sed tantum consequenter et per accidens, primario autem propter redemptionem generis humani.

Respondet Hennon Christum morte sua meruisse omnem gratiam reconciliatricem, sed non præcise sanctificantem.

Sed contra, 1° probavimus supra nullam gratiam omnino etiam præcise sanctificantem derivari a Christo nisi per mortem ejus, quæ, ut diximus ex Apostolo, in æternum consummavit sanctificatos. 2° Christus ipse qui nulla re-

conciliatione indiguit, non tamen nisi per mortem suam sibi gloriam accidentalem meruit, ut diximus modo ex S. Scriptura : quo igitur fundamento dici potest aliis meruisse gratiam sanctificantem aliunde quam morte sua.

Respondent quidam Thomistæ, inter quos Contenson, Angelos duplici titulo habuisse gratiam et gloriam essentialem : 1° titulo gratuitæ donationis et meræ liberalitatis Dei ; 2° titulo mortis ejus ; sicut Christus duplici titulo obtinuit gloriam corporis, scilicet titulo connaturalitatis et meriti, ut dicebamus modo : imo et gratiam habitualement, scilicet titulo connaturalitatis et physicæ dispositionis. Et ideo Christus non dicitur mortuus pro Angelis, quia non simpliciter morte sua meruit illis justificationem, sed tantum novo titulo.

Sed contra, peto ad quem finem et cui bono novus ille titulus habendi gratiam, supposito primo. Et quidem ad bonum Angelorum nihil confert ; nam sine tali novo titulo eandem haberent gratiam et gloriam : nihil etiam confert ad gloriam Christi, quia non facit Angelos ab ipso dependentes nisi quoad titulum sine re ; eo enim secluso idem haberent quod habent cum ipso : unde gratis pro illis Christus mortuus esset, sicut si homines aliunde quam per mortem ejus sanctificarentur, gratis mortuus fuisset Christus pro ipsis, juxta illud Apost. ad Galat. 2 : *Si enim per legem justitia ; ergo gratis Christus mortuus est.* Adde quod illi duo tituli sint inter se pugnantes et sese excludentes, titulus enim puræ misericordiæ et meræ liberalitatis excludit omnem rationem justitiæ, quam tamen importat titulus meriti : unde damnatur hæc 69 propositio Quesnelli : « Fides, usus, augmentum, præmium fidei, totum est donum puræ liberalitatis Dei ». Tandem probavimus primam rationem decretum Incarnationis supponere sanctificationem essentialem Angelorum. Quod autem Christus gloriam corporis et gratiam habitualement duplici titulo, connaturalitatis scilicet et meriti seu physicæ dispositionis, habuerit, confert ad magnam ejus gloriam, quia uterque iste titulus est per ipsum et ab ipso oritur, nec isti duo tituli sunt inter se pugnantes.

Secunda pars conclusionis patet ex dictis in prima probatione primæ conclusionis, et ex auctoritatibus D. Th. relatis in prima probatione secundæ conclus.

Solvantur objectiones contra primam conclusionem.

Obj. 1° : Caput debet convenire cum membris in natura : atqui Christus non convenit cum Angelis in natura, imo ab eis specie differt : ergo.

Resp. dist. maj. ¹ : caput naturale debet convenire cum membris in natura, conc. maj.; caput morale seu mysticum, subdistinguo : in natura generica, conc. ; specifica, neg. Et ad hunc sensum dist. min., neg. conseq. Fateor itaque caput naturale exigere convenientiam cum membris in natura specifica, non quidem ut rationem sui constitutivam in ratione capitis, siquidem id exigant etiam alia membra, sed ut quid præsuppositum. Aliter tamen dicendum de capite morali, alias sequeretur Deum non esse caput Angelorum, siquidem Angeli plus distent ab eo quam Christus ab Angelis; sufficit itaque capiti morali ut conveniat cum membris in natura generica, quomodo conveniunt Christus et Angeli nempe in gradu intellectuali : quinimo posset dici eos convenire in natura specifica ordinis supernaturalis, quia eandem specie habent participationem divinæ naturæ ratione gratiæ habitualis.

Posset etiam responderi 2° distinguendo aliter maj. : caput ex omni parte perfectum et absolutum, debet, etc., conc. maj.; caput minus perfectum, neg. Fatemur autem Christum hac ratione esse caput Angelorum minus perfecte quam hominum.

Inst. : Christus est caput illorum qui pertinent ad Ecclesiam, quæ est corpus ejus : atqui Angeli non pertinent ad Ecclesiam : ergo. Prob. min. : Ecclesia est congregatio fidelium; atqui Angeli non habent fidem : ergo.

Resp. neg. min. ². Ad probat., dist. maj. : Ecclesia secundum statum viæ est congregatio fidelium, conc.; secundum statum patriæ, neg. Ut sic enim est congregatio comprehendentium. Christus autem non solum fuit viator, sed comprehensor, et ideo non solum fidelium sed et comprehendentium est caput.

Obj. 2° : Christus non fuit caput primorum parentum sub statu innocentiae : ergo nec Angelorum.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod nihil primis parentibus sub illo statu influxerit, Angelis autem influat gratiam et gloriam accidentales.

Inst. : Nihil quoad accidentalia influxit primis parentis pro statu integritatis : ergo nec Angelis.

Resp. neg. conseq. Disparitas est 1° quod Christus conferat Angelis per influxum physicum gratias accidentales et actiones hierarchicas purgando, illuminando, etc.; gaudium autem accidentale de sedium suarum reparatione objective et indirecte per justificationem et glorificationem sanctorum, quorum nullum fieri potest respectu status innocentiae, qui et aliorum hominum et Christi realem existentiam præcessit. Et supposito quod Christus in Angelis etiam per viam meriti influxerit, ut sonant verba D.Th., altera est disparitas quod licet hi non sint justificati per Christum, sunt tamen ministri Redemptionis ejus, juxta illud Heb. 1 : *Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis* : unde ad Christum spectat gratias et præmia accidentalia ipsis tribuere propter ministerium : at vero Adam in statu innocentiae neque erat redemptus a Christo, nec minister redemptionis : unde nec ut redempto libertatem, nec ut mortuo vitam, nec ut ministro mercedem et præmia accidentalia tribuere debuit.

Subsumes : Atqui ille influxus Christi in Angelos quoad sola accidentalia non sufficit ut sit illorum caput : ergo. Prob. ant. : illorum duntaxat Christus est caput in quos influit ea dona quibus constituuntur membra Ecclesiæ vel militantis vel triumphantis, quæ sunt gratia, charitas, fides seu visio beatifica : ergo.

Resp. dist. subsumptum : ille influxus in Angelos quoad accidentalia tantum non sufficit ut sit illorum caput ex omni parte absolutum et perfectum, conc.; ut sit simpliciter et absolute tale, neg. Per talem enim influxum salvantur conditiones requisitæ ad veri capitis rationem etsi minus perfecti, ut concedimus in conclusione. Quinimo non est de ratione capitis etiam naturalis, a fortiori moralis ut influat formam substantialem per quam membra constituuntur in ratione membri, sic v. g. caput naturale non influit in membra animam seu formam substantialem, sed tantum aliquem motum vitalem accidentalem.

Inferes : Ergo Christus debet etiam dici caput infidelium. Prob. illatio : influit etiam in eos gratias accidentales : ergo.

Resp. neg. illationem. Ad probat., dist. ant. : influit etiam in eos gratias accidentales ejus-

¹ Licet 2. 4. o. ad 1. — ² Ibid. ad 2.

dem rationis ac in Angelos, neg.; diversæ rationis, conc. Et neg. conseq. Ideo igitur influxu gratiarum accidentalium est caput Angelorum, quia gratiæ quas in illos influit sunt permanentes et vitales, communicanturque membris viventibus et cum aliis in uno saltem amato unitis : at vero gratiæ actuales, quas influit in infideles, non sunt permanentes nec vitales, sed dispositio ad vitam, scilicet fidem, quæ est fundamentum vitæ supernaturalis : unde non communicatur subjectis viventibus et cum Ecclesiæ membris in uno credito vel amato unitis.

Obj. 4° : Christus non est sponsus Angelorum, ut docet S. Th. in 4. d. 49. q. 4. a. 4 ; ergo nec eorum caput.

Resp. neg. conseq. Inter enim sponsum et sponsam requiritur convenientia atomi, non vero inter caput et membra, ut diximus.

Obj. 5° : S. Chrysost. hom. 1 in *Epist. ad Ephes.*, et Theophilactus ipsum secutus, negant Christum esse caput Angelorum : ergo.

Resp. hos Patres negare Christum esse caput Angelorum ea proprietate qua caput naturale dicitur respectu membrorum ; quia scilicet non convenit in natura specifica cum Angelis ; non tamen negare esse caput absolute secundum alios respectus essentielles capiti : dicit enim ibid. S. Chrysost. : « Quod Deum unum omnibus posuerit caput secundum carnem, nempe Christum et Angelis et hominibus ».

Solvuntur objectiones contra secundam conclusionem.

Obj. 1° ab auctoritate S. Scripturæ : 1° Ad Eph. c. 1, dicitur Deum proposuisse in Christo *instaurare omnia quæ in cælis sunt et quæ in terra* ; et ad Coloss. 1, quod per eum *reconciliavit omnia, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt*.

2° Apocal. 12, dicitur de Angelis quod *vice-runt eum* (scilicet diabolum) *propter sanguinem Agni*.

3° Ad Rom. 5, dicitur : *Si enim unius delicto mortui sunt multi, multo magis gratia Dei, et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit* : atqui non in plures homines, siquidem quot homines redimuntur gratia Christi, tot mortui sunt delicto Adæ : ergo in plures Angelos.

4° Ad Heb. 2, dicitur quod *decebat eum propter quem omnia et per quem omnia, qui multos fides in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum*

per passionem consummare : atqui non homines in gloriam adduxerat ante passionem : ergo Angelos.

5° Joan. 14, dicitur : *Nemo venit ad Patrem nisi per me* : ergo nec Angeli.

Resp. ad primum¹, sensum Apostoli esse instaurari omnia quæ in cælis sunt, id est Angelos, non quod pro Angelis mortuus sit Christus, sed quia in redimendo hominem reintegratur ruina Angelorum Psal. 109 : *Implebit ruinas*. Ad verba Apost. ad Coloss. similiter dico reconciliasse omnia quæ sunt in cælis et quæ sunt in terris, dum inimicitias, quas peccatum fecerat inter Angelos et homines, solvit et illorum ruinas reparavit. Ita S. Aug. cap. 61 *Enchy.*

Ad secundum, dico Evangelistam non loqui de Angelis sed de hominibus. Patet ex textu : post narratum enim prælium Angelorum cum diabolo, subdit : *Quia projectus est accusator fratrum nostrorum..... Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni..... et non dilexerunt animas suas usque ad mortem* ; ubi manifestum est Evangelistam non loqui de Angelis, sed de fratribus suis accusatis, qui non dilexerunt, seu qui oderunt animas suas usque ad mortem, quod non potest competere Angelis qui nec fratres sunt nostri nec animas habent. Quin imo prælium de quo hic fit mentio, juxta Estium, Riberam et alios, non est illud quod factum est initio mundi, quando diabolus et Angeli ejus ejecti sunt de cælo, sed quod vel fit in Ecclesia, vel futurum est extremis temporibus, vel factum est Christo pro nobis moriente.

Ad tertium², resp. quod Ly *plures*, secundum expositionem S. Augustini, non sumitur ibi comparative, sed absolute ut idem valeat ac multi. Equidem, juxta S. Ambrosium, Ly *plures* comparative sumitur ; sed tunc facit alium sensum ut etiam advertit ibid. S. Th. Etenim, secundum S. Ambros., per Ly *unius delicto* non intelligitur peccatum originale quod per propagationem ad posterum descendit, sed peccatum idololatriæ quod per imitationem ad posterum Adæ propagatur : et respectu hujus delicti quod abundavit in multos, sed non in omnes, gratia Christi abundavit in plures, qui pro peccatis infidelium etiam mortuus est.

Ad quartum³, resp. quod Ly *adduxerat* sumendum sit secundum voluntatem, non secundum executionem, ita ut idem sit ac addu-

¹ In hunc loc. lect. 2. — ² In hunc loc. lect. 5. — ³ In hunc loc. lect. 3.

ere decreverat, scilicet homines et non Angelos. Quo sensu dicit Isaïas 9 : *Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis*; hoc est secundum prædestinationem et intentionem, non secundum executionem : vel ponitur verbum præteritum pro futuro, ut fit sæpius in S. Scriptura propter certitudinem prædestinationis et prophetiæ.

Ad quintum¹, resp. quod nemo sive Angelus, sive homo veniat ad Patrem nisi per Filium sed diverso modo, homo per Filium carne velatum, Angelus per Filium ut est Deus.

Obj. 2° ab auctoritate Patrum : D. Hieron. in cap. 1. ad Ephes. dicit « quod absque peccato nullus sit, et sidera ipsa non sint munda coram Deo, omnisque creatura paveat Creatoris adventum. Unde crux Salvatoris, non solum ea quæ in terra, sed etiam ea quæ in cœlis erant, purgasse perhibetur. »

S. Greg., lib. 1. cap. 2 *in lib. I Reg.* : « Nullus, inquit, hominum neque Angelorum est sanctus nisi per Christum ».

S. Bernard., serm. 22 *in Cant.*, dicit : « Qui erexit hominem lapsum, dedit stanti Angelo ne laberetur, sic illum de captivitate eruens, sicut hunc a captivitate defendens, et hac ratione fuit æque utrique redemptio, solvens illum et servans istum ».

Ad S. Hieron., respondet Sylvius hic ipsum non loqui assertive, sed aliorum opinionem referens : unde statim subjungit aliam expositionem quam variis S. Scripturarum auctoritatibus confirmat. Hæc solutio admitti potest, quia in præfatione admonet. S. Hieron. se tam propria quam aliena dicturum, tam suos quam veterum S. Scriptorum commentarios allaturum.

Respondet Vasquez, disp. 49. cap. 5, hæc verba S. Hieron. continere « manifestum errorem contra fidem, tametsi non constet, inquit, utrum, ex propria, an ex alterius sententia docuerit » : ergo, juxta Vasquesium, non constat an S. Hieronymus fuerit hæreticus necne. Hanc responsionem ut temerariam et tanto doctore injuriosam egregie confutat Joannes a S. Th. Quocum dicendum est hæc verba S. Hieronymi quatenus sunt illius, sanum et catholicum sensum continere.

Et quidem imprimis non dixit S. Hieronymus : *Nullus Angelus est absque peccato*, ut male intelligit Vasquez, sed verba S. Scripturæ retulit quæ leguntur cap. 15 et 25 Job; hæc autem, juxta interpretes, intelliguntur de ho-

mine, et sequentia, scilicet : *Sidera ipsa non sunt munda coram Deo*, de Angelis, qui dicuntur non mundi negative, propter limitationem naturæ et carentiam quarundam cognitionum propter quod indigent purgatione. Quod si in his verbis, *nullus absque peccato est*, intelligantur Angeli, tunc peccatum non debet sumi stricte pro culpa morali respectu Angelorum, sed late pro quocumque defectu naturæ, quo sensu nostra dicuntur peccata naturæ. Quando ergo dicit crucem Salvatoris purgasse ea quæ sunt in cœlis et in terra, verum quidem est, sed diverso sensu juxta conditionem subjectorum, purgavit quæ in terra sunt a peccato, quæ autem in cœlo a nescientia, vel aliis defectibus, quæ Christus tollit in Angelis exercendo erga eos tres actus hierarchicos qui sunt perficere, illuminare et purgare. Et sane per purgationem a peccato S. Hieronymus non intellexisse malum morale patet ex ipsius verbis in caput sequens ejusd. ep., ubi dicit quod « omnis creatura Domini sui cruore purgata sit »; non autem omnis creatura est capax mali moralis.

Ad S. Greg., dico ipsum quoad Angelos loqui de Christo ut Deo, quoad homines de Christo ut Deo simul et hominē.

Ad S. Bernard., similiter respondendum. Patet ex verbis, citata in objectionem, præcedentibus : « Quoniam, inquit, quod erat Angelis (sanctificatio scilicet) factus est in nobis ». Supponit ergo quod antequam Christus fieret homo in redemptionem nostram, jam esset sanctificans Angelos, utique ut Deus. Clarius se explicat idem S. Doctor serm. 1 *de Circumcisione* : « Idem, inquit, et Angeli salvator et hominis, sed hominis ab Incarnatione, Angeli ab initio creaturæ ». Sumit autem redemptio generaliter et late prout importat tam præservationem quam liberationem a captivitate, ut patet ex textu objecto. Similis est danda responsio similibus fere verbis S. Fulgentii.

Obj. 3° ab auctoritate D. Thomæ : S. Doctor, lect. 10. in cap. 1 Joan, dicit Angelos etiam de plenitudine Christi accepisse, cujus verba supra retulimus. Et ibid. infra dicit quod « plenitudo gratiæ quæ est in Christo, est causa omnium gratiarum quæ sunt in omnibus intellectualibus creaturis ». Et q. 7. præced. a. 9, dicit quod « plenitudo gratiæ data fuit Christo ut universali principio in genere habentium gratiam » : ergo.

Resp. quod, cum S. Th. in his locis non explicet quam gratiam Angeli acceperint a

¹ In hunc loc. lect. 2.

Christo, sed tantum loquatur generaliter de gratia ut sic et in genere, in locis vero in probationibus adductis expresse neget Angelos a Christo gratiam et gloriam essentialem habuisse, his potius quam illis standum est. Unde

Ad primum, dico Angelos accepisse de plenitudine Christi gratias accidentales.

Ad secundum, dico hæc verba *omnium gratiarum et in omnibus intellectualibus creaturis*, secundum distributionem accommodam intelligenda esse, ita ut quibusdam accidentalem, quibusdam essentialem et accidentalem gratiam tribuerit. Cum enim S. Doctor ibi loquatur de efficientia physica gratiæ per Christum, ut patet ex contextu, certum est ipsum non loqui de gratia et gloria essentiali Angelorum, cum tunc Christus ut homo non existeret.

Ad tertium, resp. S. Thomam, hoc quod dixerat in hoc a. 9 explicare et limitare ad naturam humanam art. sequenti 11 ejusdem q., dum dicit : Quod confertur gratia Christo sicut cuidam universali principio gratificationis in natura humana. Quod si intelligatur etiam de natura angelica, solvendum est ut supra de universalitate accommoda.

Obj. 4° a ratione : Christus fuit prædestinatus ante Angelos : ergo nihil obstat quin Angeli fuerint prædestinati per ipsum et ex meritis ejus, et consequenter quin ex eodem capite habuerint gratiam essentialem et gloriam, quæ sunt effectus prædestinationis. Prob. ant. : Christus est primus omnium prædestinatorum : dicitur enim de ipso Psal. 39 : *In capite libri scriptum est* ; et quod sit *primogenitus omnis creaturæ*, ad Coloss. 1.

Resp. 1° dato ant. juxta Scotistas, neg. consequ. Quia in illa sententia licet sit prædestinatus ut consummator gloriæ ante Angelos, non tamen ut redemptor et passibilis ; probabimus autem nullum Christi meritum vi præsentis decreti vim habere nisi per mortem ejus. Sed

Resp. 2° neg. ant. Ad probat., dico quod Christus sit primus omnium prædestinatorum prioritate perfectionis et dignitatis, non autem causalitatis, nisi forte finalis ; potest enim dici finis, non quidem prædestinationis Angelorum, cum fuerint prædestinati independentem a Christo et prius ipso, sed Angelorum prædestinatorum, quatenus Angelos in prioris signo prædestinatos ordinavit Deus in finem gloriæ Christi, ut diximus de Motivo Incarnationis. Quinimo potest dici finis prædestinationis, ut

ita dicam, accidentalis Angelorum, quatenus Angeli fuerint prædestinati non solum ut essent beati, quod factum est independentem a Christo et spectat prædestinationem ad gratiam et gloriam essentialem, sed etiam ut essent ministri Redemptoris seu redemptionis nostræ ; et sub hac consideratione Christus est nedum finis hujus illorum prædestinationis, sed etiam est causa efficiens et meritoria gratiarum accidentalium ad id munus pertinentium. Et hoc alterutro sensu dicitur Christus *primogenitus omnis creaturæ*. Adde quod hæc Apostoli verba dicantur de Christo ut Filio Dei.

Inst. : Juxta vulgare axioma, primum in unoquoque genere est causa cæterorum : atqui Christus est primus in genere habentium gratiam essentialem : ergo.

Resp. hoc axioma pati explicationem : sic enim homo, v. g., est primus in genere animalis, et tamen non est causa aliorum animalium. Intelligitur ergo prædictum axioma vel hoc sensu quod primum in unoquoque genere sit causa cæterorum, non semper efficiens, sed vel exemplaris vel finalis : diximus autem Christum etiam esse causam finalem Angelorum prædestinatorum, licet non prædestinationis eorum, nisi ad gratias accidentales. Vel intelligitur quod primum in unoquoque genere rerum naturalium et necessario contingentium sit causa cæterorum, non autem si agatur de rebus quæ pendent ex mero Dei beneplacito et omnem naturæ ordinem transgrediuntur, quale est opus Incarnationis et prædestinatio Angelorum.

Obj. 5° : Angeli in via habuerunt fidem Christi venturi, ut docent theologi cum D. Th. 1. p. q. 57. a. 5. ad 1 : ergo et per Christum. Patet consequ., quia fides quam antiqui Patres habuerunt de Christo, eam per Christum seu ex ejus prævisis meritis habuerunt.

Resp. dist. ant. : Angeli habuerunt fidem Christi venturi ut redemptoris et glorificatoris hominum, conc. ; ut redemptoris et glorificatoris sui, neg., nisi intelligatur quoad glorificationem accidentalem et consummationem externam gloriæ : unde neg. consequ. Et ad probat., disparitas est in solutione.

Inst. : Si Angeli in via et in executione suæ prædestinationis habuerunt fidem Christi venturi, decretum prædestinationis eorum supponebat decretum Christi venturi : ergo ruit tota hujus articuli doctrina. Prob. sequela ant. : prædestinatio non fit in tempore nisi eo modo quo fuit decreta ab æterno : atqui in

tempore prædestinatio Angelorum facta est ex concessis per fidem Christi venturi, saltem ut redemptoris hominum et consummatoris gloriæ Angelorum: ergo decretum prædestinationis eorum supponebat decretum Christi venturi.

Resp. 1° neg. conseq. Quia etiam dato in sententia Scotistarum, Christum prius Angelis fuisse prædestinatum ut consummatorem gloriæ et redemptorem hominum, non tamen inde sequeretur Angelos habuisse fidem et gratiam essentialem per ipsum, siquidem, ut probavimus, omne ejus meritum includatur et consummetur in morte illius; non fuit autem prædestinatus ut redemptor moriturus propter Angelos, ut dictum est. Sed

Resp. 2° neg. sequelam. Ad probat., dist. min.: atqui prædestinatio Angelorum in tempore quoad gloriam essentialem facta est per fidem Christi venturi, neg.; quoad gloriam accidentalem, conc.; eodem sensu dist. conseq. Explicatur: prædestinatio Angelorum etiam ut in mente divina dupliciter potest considerari: uno modo absolute et quoad substantiam, alio modo secundum habitudinem quam habuit ad prædestinationem hominum, quorum futuri erant socii et concives in gloria, ac redemptionis ministri. Sub prima consideratione completa et perfecta est prædestinatio Angelorum ante prævisionem Christi et absque fide illius: quia tamen non sistebat in nuda substantia justificationis et glorificationis, sed ulterius ob rationem dictam erat perfectibilis per accidentalia dona, sub hac consideratione completa est accidentaliter per Christum et fidem Christi. Sic similiter in executione, ita ut fides Christi se habuerit tantum concomitanter in eorum justificatione et glorificatione essentiali.

Ex quo ulterius habes, quod licet actui fidei quem Angeli habuerunt in via, si secundum substantiam consideretur, et quatenus erat actus fidei aliorum mysteriorum, v. g. Trinitatis, aliquis gradus gloriæ essentialis correspondeat, secus tamen si consideretur ut terminatus ad Christum, quia sub hac ratione non ingrediebatur prædestinationem eorum essentialem, ut dictum est.

Obj. ultimo: Homines habent ex meritis Christi gratiam et gloriam essentialem, quia est caput illorum: atqui est etiam caput Angelorum, ut probavimus: ergo.

Resp. dist. maj.: quia est caput illorum præcise, neg.; quia est tale caput, scilicet principaliter ordinatum ad redemptionem et

justificationem eorum, conc. Hoc autem non currit in Angelis.

Inferes: Ergo Christus non erit simpliciter caput Angelorum, sed secundum quid tantum, quod repugnat tot testimoniis S. Scripturæ et Patrum supra relatis.

Resp. dist. illatum: non erit simpliciter, id est omnibus modis et omnino perfecte, conc.; id est vere et absolute, neg. Licet enim sit de ratione capitis naturalis ut vitam essentialem influat in membra, non tamen est de ratione capitis moralis: patet in summo Pontifice respectu Ecclesiæ, in rege respectu reipublicæ: unde quamvis Christus non influat in Angelos gratiam et gloriam essentialem, quia tamen in eos influit et secundum gubernationem exterioriorem, et secundum communicationem donorum accidentalium, dicimus eum simpliciter id est vere et absolute caput Angelorum, licet non omnibus modis, nec ita perfecte sicut hominum.

Petes utrum Christus ut homo sit etiam caput irrationalium creaturarum?

Resp. negative proprie loquendo; quia nihil supernaturale in ipsas influit, naturalia autem a Deo ut auctore naturæ accipiunt: unde S. Aug. epist. 113: « Meruit nobis Christus ut justificemur, non ut homines vel liberi essemus ».

Nec refert quod in S. Scripturis dicatur *primogenitus omnis creaturæ et omnia ei subjecta esse*. Id enim potest intelligi vel quia est finis omnis creaturæ sensu quo alibi explicuimus ad rationem autem capitis plus requiritur quam influxus finalis, ut etiam diximus; vel quia potestatem habet in omnem creaturam, unde magis proprie dicitur earum Dominus quam caput; vel quia per Ly *omnis creaturæ*, intelligitur homo qui participat aliquid de omni creatura juxta illud: *Prædicate Evangelium omni creaturæ*. Insuper prima auctoritas quæ est Epist. ad Coloss. cap. 1. intelligitur de Christo ut est Filius Dei subsistens in natura divina, ut legenti textum patebit.

ARTICULUS IV.

PER QUAM GRATIAM CHRISTUS CONSTITUATUR CAPUT ECCLESIE

Dico: Gratia Christi capitalis non est ipsa gratia unionis præcise, sed gratia habitualis ut connotans gratiam unionis ¹. Est contra Vasquesium et quosdam recentiores.

¹ Illic a. 5.

Prob. 1 *Ea gratia in Christo est capitalis per quam influit seu saltem constituitur potens influere in membra Ecclesiæ gratiam et justificationem, influxu scilicet morali per opera infinite meritoria et satisfactoria : atqui illa gratia per quam, etc., non est gratia unionis sed gratia habitualis ut connotat gratiam unionis : ergo. Major est certa ; ratio enim influxus in membra est id quod maxime attenditur in capite, et quidem influxus moralis in hoc capite Christo : quia, licet influat etiam instrumentaliter physice, non tamen hoc influxu præcise constituitur caput, siquidem antiquorum Patrum caput fuerit, in quos non potuit influere instrumentaliter physice, cum tunc nondum existeret. Difficultas itaque est in minori. **Prob. 1°** : per id unumquodque agit per quod est in actu, ita ut idem sit actus quo est in actu et quo agit, sic idem est calor quo ignis est calidus et quo calefacit, et per id agit in alios per quod est eminentius illis in actu ; agens enim est præstantius patiente : atqui Christus ut homo non constituitur in actu naturæ scilicet supernaturalis per gratiam unionis, sed per gratiam habitualementem qua intrinsece informatur, ut supra probavimus ; et ratione gratiæ unionis habet hæc gratia maximam eminentiam, et talem ad quam nulla pura creatura pertingere potest, ut etiam alibi diximus : ergo. Hic sistit ratio auctoris.*

Prob. 2° prima min. et magis illustratur ratio D. Th. Per eam gratiam Christus ut homo influit seu constituitur potens influere moraliter gratiam in membra Ecclesiæ, quæ est ipsi principium quo illis merendi et condigne pro illis satisfaciendi, hoc est, eliciendi actus supernaturales infinite meritorios et condigne satisfactorios : atqui Christo homini principium quo operandi non est gratia unionis, cum illum non informet physice, nec cum eo identificetur, sed gratia habitualis a qua intrinsece informatur, et quæ est principium operativum quo radicaliter, ut dictum est ; infinitatis autem in valore operum et condignitatis in satisfactione principium formale est gratiæ ipsius conjunctio ad gratiam unionis . ergo illa gratia per quam, etc., non est gratia unionis præcise, sed gratia habitualis ut connotans gratiam unionis.

Ultra hanc præcipuam capitis prærogativam, aliis etiam duabus gaudet gratia personalis Christi respective ad gratiam hominum et Angelorum : est enim prior, non quidem

¹ Hic a. 5.

tempore, sed dignitate et eminentia, utpote finis ; est etiam perfectior, utpote maximam habens plenitudinem, ut dictum est.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Gratia unionis est prior et perfectior gratia habituali et gratia aliarum creaturarum ; et ab illa, non a gratia habituali derivatur valor meriti et satisfactionis Christi pro hominibus, utpote infinitus : atqui hæ tres conditiones constituunt rationem capitis, ut dictum est : ergo.

Resp. dist. maj. per singulas partes : gratia unionis est prior et perfectior gratia habituali simpliciter et in ordine hypostatico, conc. maj. ; secundum quid et in ratione principii operativi quo, neg. maj. Prioritas enim et perfectio sub illa ratione soli gratiæ habituali Christi competit quæ intrinsece informat animam Christi, et in ea habet rationem naturæ in ordine supernaturali : prioritas autem et perfectio in ratione principii operativi maxime attenditur in gratia capitis, quia caput est in genere activi et operativi in membra, ut patet.

Siniliter dist. ultimam partem maj. : omnis valor meriti et satisfactionis Christi derivatur a gratia unionis remote tanquam a præsupposito et connotato, conc. maj. ; proxime tanquam a principio effectivo, neg. maj. Et intellecta min. ad sensum maj., neg. consequens.

Verum est ergo quod omnis fons et origo, unde promanat valor infinitus in operibus Christi, sit ipsa gratia unionis seu persona divina unita humanitati ; quia tamen non est operativa quo illorum operum, sed tantum conditio constituens agens ut quod, non potest nisi mediante principio quo hanc infinitatem operibus communicare, nec ideo esse gratia capitis de cujus ratione est quod sit elicitiva quo illorum meritorum : id autem præstat gratia habitualis ut connotat gratiam unionis : et 1° cum habeat rationem naturæ in ordine supernaturali, est radicaliter operativa quo actionum supernaturalium ; 2° quia ex conjunctione ad Verbum haurit supereminentiam et quamdam dignitatem moraliter infinitam, illam communicat actionibus ab ipsa procedentibus.

Ex quo colliges quod licet gratia habitualis Christi sit ejusdem speciei cum nostra in esse physico, non tamen in esse moris ; et quod gratia puræ creaturæ quantumvis perficiatur,

non possit unquam ipsam constituere caput aliorum; siquidem hanc eminentiam habeat gratia Christi ex conjunctione ad Verbum.

Obj. 2°: Si Christus non haberet gratiam habitualement, foret nihilominus adhuc caput nostrum: ergo. Prob. ant.: gratia habitualis non est ipsi absolute necessaria, ut possit elicere actus meritorios, ut dictum est: ergo.

Resp. dist. ant.: si Christus, etc., foret adhuc caput nostrum ratione personalitatis divinæ seu gratiæ unionis, neg., per illam enim non constituitur operativus meriti; ratione auxilii transeuntis seu alterius doni superadditi supplantis vices gratiæ habitualis, conc. Unde ubi habetur ipsa gratia habitualis qua est connaturaliter operativus et influxivus, a fortiori per illam constituitur caput.

Obj. 3°: Secundum doctrinam traditam sequitur quod gratia Christi personalis et capitalis sit eadem realiter sub diversa ratione; personalis quatenus sanctificat Christum, capitalis quatenus constituit eum potentem influere in alios; atqui id dici non potest; ergo. Prob. min.: gratia ordinata ad aliorum sanctificationem non est gratia gratum faciens, sed gratis data: ergo.

Resp. neg. min. Sicut enim est idem calor quo ignis est actu calidus, et quo potens est alia calefacere; ita de gratia respectu Christi, ut dictum est in probatione conclusionis. Ad probat. dist. ant.: gratia primario ordinata ad aliorum sanctificationem non est gratia gratum faciens, conc.; secundario tantum, neg. ant. et consequ. Patet.

Inst.: Idem non potest esse particulare et universale: atqui gratia personalis est particularis; capitalis est universalis: ergo.

Resp. dist. ant.: idem sub eadem ratione non potest esse particulare et universale, conc.; sub diversa ratione, neg. Maxime si agatur ut hic de universalitate in causando; sic idem calor ignis, quatenus eum actualiter est particularis; quatenus eum constituit potentem alia calefacere, est universalis.

Repones: In capite nostro naturali, scilicet Adamo, aliud fuit peccatum ejus personale et aliud originale quo alios infecit: ergo similiter alia in Christo gratia, etc.

Resp. neg. ant. Idem enim actuale peccatum Adæ, quatenus ipsius personam afficit, dicitur personale, et quatenus est causa cur natura corrupta privata justitia originali nobis communicetur, dicitur in ipso Adam peccatum originale.

ARTICULUS V.

VARIE QUÆSTIUNCULÆ CIRCA PRÆSENTEM MATERIAM EX CÆTERIS ARTICULIS D. TH. BREVITER EXPENDUNTUR.

Petes 1° utrum esse caput Ecclesiæ sit proprium Christo?

Resp. 1° esse caput secundum intrinsecum influxum gratiæ et justificationis est proprium Christo; quia, ut diximus, hoc habet ex gratia habituali ut conjuncta Verbo.

Esse autem caput secundum exteriorem gubernationem potest aliis convenire a Christo, sed differenter 2°. Christus enim est hoc sensu caput secundum omnem locum, tempus et statum; alii autem homines dicuntur capita secundum specialia loca, sicut episcopus suarum ecclesiarum, vel secundum determinatum tempus, sicut Papa est caput totius Ecclesiæ, scilicet tempore sui pontificatus, vel secundum determinatum statum, prout scilicet sunt in statu viatoris. Altera est differentia quod Christus sit hoc sensu caput Ecclesiæ propria virtute et auctoritate: alii vero dicuntur capita in quantum vicem gerunt Christi, juxta illud II Cor. 5: *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.*

Dices: Concionatores et sacramentorum ministri causant gratiam interius: ergo.

Resp. quoad concionatores eos causare gratiam persuadendo exterius, non autem influendo interius; quoad ministros sacramentorum, influere quidem gratiam, non ratione, virtutis sibi insitæ, sed ratione sacramenti quod administrant; Christus autem virtute sibi insita ex conjunctione ad Verbum.

Petes 2° utrum Lucifer, princeps dæmoniorum, sit caput omnium malorum?

Resp. 3° non esse caput malorum influendo interius in eorum voluntatem: cum enim omnis actus elicited voluntatis sit naturalis, et non possit quoad hoc violentiam pati, nihil ipsum causare interius effective potest, nisi ipsa voluntas, vel naturæ seu ipsius voluntatis auctor qui est Deus. Est autem diabolus caput malorum quoad externam gubernationem quatenus per suggestiones et tentationes eos inducendo ad peccatum, adducit ad suum finem qui est aversio a Deo.

Dices 1°: Diabolus incitat ad malum, non solum per suggestiones et tentationes exte-

1 Hic a. 6. — 2 Ibid. — 3 Ibid. a. 7. o.

riores, sed etiam interiores : ergo non est solum caput malorum quoad externam gubernationem.

Resp. per externam gubernationem diaboli, S. Doctorem non eam solum intelligere quæ est visibilis, qualis est principum et prælatorum, sed illam omnem quæ est extra essentiam animæ et voluntatis, in quam diabolus illabi non potest, ut docetur 1. 2. q. 9 et q. 80. art. 1.

Dices 2º contra secundam partem : Non omnes peccant ex suggestionem diaboli, sed aliqui ex proprio motu voluntatis : ergo.

Resp. neg. conseq. ¹, quia diabolus primus omnium peccavit; et peccatum suum velut signum aliis omnibus sequendum proposuit. Ad rationem vero capitis secundum externam gubernationem sufficit si isto modo alios in suum finem adducat, ut patet in gubernatore vel duce exercitus qui non semper suggerit

singulis subjectis ut suæ voluntati obediant, sed proponit omnibus vexillum militiæ, vel suæ voluntatis signum, ad cuius sequelam aliqui excitantur inducti, alii nullo persuadente, sed propria sponte.

Utrum vero Adam possit etiam dici caput malorum? videtur quod non. Quia licet mediante generatione traducat in posteros peccatum originale a quo actualia derivantur, id tamen non fit ex intentione ipsius directa.

Petes 3º utrum Antichristus possit etiam dici caput omnium malorum?

Resp. ¹ esse caput non quoad prioritatem temporis, cum sit tantum in fine temporum venturus, neque quoad influxum, cum in peccatores ipso anteriores influere non possit, sed tantum quoad perfectionem et eminentiam malitiæ, ita ut omnes mali qui eum præcesserunt, sint quasi imago et figura Antichristi.

DISSERTATIO X.

De scientia beata animæ Christi.

D. Th. q. 10.

Omittimus hic q. 9. D. Th., in qua quæritur 1º an Christus habuerit scientiam creatam ut sic? 2º an beatam? 3º an infusam? 4º an acquisitam? quia hanc et duas sequentes dissertationes a tribus ultimis articulis incipiemus. Quoad vero primum articulum hujus quæstionis nonæ, S. Doctor in illo articulo non loquitur de scientia stricte sumpta, sed generaliter sumpta pro quacumque creata intellectus cognitione. Pro quo,

Suppono ut certum de fide fuisse in Christo scientiam seu intellectionem creatam : definitum est enim contra Monothelitas in sexta synodo act. 4, omnia in Christo esse duplicia, id est duas naturas et « unamquamque pro-

prietatem naturalem habere.... humanam omnia quæ humana sunt absque ullo peccato » : ergo et intellectionem creatam. Patet etiam ex S. Script. Joan. 8, dicit Christus de Patre : *Scio eum et sermonem ejus servo* ; servabat autem sermonem ejus per actiones creatas ut homo : ergo sciebat eum per scientiam creatam. Insuper oravit Christus, meruit et alia multa fecit ut homo, quæ sicut non sine actu voluntatis creatæ, ita nec sine actu intellectus creati fieri potuerunt.

Suadetur ratione ². Christus assumpsit perfectam humanitatem : atqui ad perfectionem humanitatis requiritur quod actu intelligat intellectione sibi propria et naturali : ergo

¹ Illic a. 6. ad 2.

¹ Illic a. 8. o. — ² Illic q. 9. a. 1. o.

Prob. min. : 1° natura humana est in potentia ad intellectionem : atqui quod est in potentia ad aliquid, imperfectum manet si non reducat ad actum : ergo ; 2° intellectus est propter intellectionem creatam ut finem, omnis enim potentia est propter suam operationem : atqui potentia frustrata suo fine est imperfecta : ergo.

Utrum autem intellectus Christi humanus potuerit de potentia Dei absoluta intelligere per incretam Dei intellectionem ?

Resp. negative. Patet ex epist. Agathonis papæ relata act. 4 sextæ synodi, ubi sic habetur : « Non potest angelica natura divinam habere voluntatem aut humanam, neque humana natura voluntatem Dei vel Angeli » : ergo nec Dei cognitionem, cum eadem sit ratio de cognitione ac de voluntate.

Prob. ratione. Intelligere est actus vitalis seu est vivere et quidem gradu perfectissimo : atqui implicat intellectum creatum vivere vita seu actu alieno : ergo. Patet min. ; quia vivere est moveri ab intrinseco tanquam a principio radicali vitæ, implicat autem naturam divinam uniri humanitati ut principium radicale vitæ ejus, alias deberet ipsi uniri ut forma physice eam informando, quod repugnat : ergo. De his Joannes a S. Th. disp. 11. a. 1. Et nos de Beatitudine a. 4. §. 1. Require ibi.

ARTICULUS I.

UTRUM SCIENTIA BEATA FUERIT IN CHRISTO, ET QUANDO.

Sicut in Christo triplicem agnovimus gratiam, unionis scilicet, personalem et capitalem, ita et scientiam triplicem agnoscimus, utpote beatam quæ est visio Dei beatifica, infusam et acquisitam. De prima modo est quæstio. Unde

Dico 1° : Christus habuit scientiam beatam.

Colligitur ex variis S. Scripturæ locis¹. Joan. 17, dicit Christus : *Pater quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi.* Idem repetit cap. 12 et 14 ; item ibid. cap. 3, sic habetur : *Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo*, id est in Paradiso seu statu beatitudinis. Idem colligitur maxime ex verbis præcedentibus ejusdem cap. ubi Christus volens persuadere Nicodemus sibi ut testi oculato esse credendum, dicit ipsi : *Quod scimus loquimur et quod vidi-*

mus testamur : atqui loquebatur et testabatur ut homo : ergo sciebat et videbat ut homo. Quomodo enim potuisset testari ut homo, si non vidisset ut homo ? siquidem vox testimonii debeat correspondere cognitioni. Iterum Joan. 8, dicit Christus de Patre : *Scio eum et sermonem ejus servo* ; ut homo sermonem servabat : ergo ut homo eum sciebat ; et quidem non solum cognitione quoad an est, quam potuit habere per scientiam infusam, sed cognitione quoad quid est, scientia enim est de quidditate : talis autem cognitio Dei quidditativa non habetur nisi per scientiam beatam.

Suadet etiam ratio petita ex unione hypostatica¹. Ratione unionis hypostaticæ Christus constituitur instrumentum excellens per modum capitis influentis gratiam et gloriam in membra Ecclesiæ : assumitur ad supremum esse, et intime conjungitur causæ ac fonti totius gratiæ : atqui hoc triplici titulo exigebat scientiam beatam : ergo. **Prob. min.** ex primo titulo : id quod est in potentia reducitur ad actum per id quod est in actu : ergo decebat eum qui influit gloriam per modum capitis et instrumenti excellentis eam actu in se præhabere

Nec refert de ratione instrumenti non esse ut habeat actu formam quam producit, quia agit in virtute causæ principalis. Etsi enim id verum sit de instrumento ut sic, si tamen agatur de instrumento excellentissimo quod sit capax illius formæ, ut est Christus beatitudinis, convenit ut illam actu in se præhabeat : unde S. Th. non infert quidem hoc esse necesse, sed quod oportuit, quia decebat.

Prob. min. ex secundo titulo : decebat naturam ad supremum esse elevatam, ad supremam operationem elevari : atqui hæc est visio beata : ergo.

Prob. min. ex tertio titulo² : quanto aliquid receptivum est propinquius causæ influenti, tanto magis et perfectius participat ejus influxum : ergo vi conjunctionis intimæ Deo fonti totius gratiæ per unionem hypostaticam Christus participavit perfectissimam gratiam quæ est gratia consummata per gloriam.

Confir. : quod dignius est, quod excellentius, concedendum est Christo, si non repugnet fini Incarnationis : atqui visio beatifica est quid dignius et excellentius, nec fini Incarnationis, scilicet redemptioni generis humani repugnat ; sufficebat enim ad redemptionem generis humani Christum fuisse

¹ Hic. q. 9 a. 2. o.

¹ Hic q. 9. a. 2. o. — ² Ibid. q. 7 a. 1.

viatorem quoad gloriam corporis passibilis : ergo.

Dico 2° : Christus a primo instanti suæ conceptionis habuit scientiam beatam ¹.

Prob² ex illo Psal. 64 : *Beatus quem elegisti et assumpsisti*, quod secundum glossam refertur ad humanam Christi naturam : atqui humanitas Christi a primo instanti suæ creationis assumpta fuit a Verbo : ergo.

Prob. etiam ex rationibus præcedentibus. Visio beata competebat Christo homini ; quia vi unionis hypostaticæ erat caput Ecclesiæ, assumptus erat ad esse supremum, et intime conjunctus causæ gratiæ : atqui hæc omnia habuit in primo instanti conceptionis, per unionem hypostaticam : ergo.

Confirm. pariter ut supra : quod dignius, quod excellentius est, fini Incarnationis non repugnans concedendum est Christo : atqui dignius et excellentius est animæ Christi ab instanti conceptionis fuisse beatam quam aliquando beatitudine caruisse, neque hoc fini Incarnationis repugnat, ut dictum est : ergo.

Obj. 1° : Concedere debemus Christo id quod est perfectius : atqui perfectius est habere gloriam ex meritis quam sine meritis, et merita Christi non nisi morte ejus fuerunt consummata, ut dictum superius : ergo. Unde Luc. 24, dicitur : *Nonne oportuit pati Christum et ita intrare in gloriam suam*. Et Apocal. 5, dicitur Christum, qui occisus est, accepisse gloriam et divinitatem. Et Joan. 17 : *Clarifica me, Pater, claritate quam habui antequam mundus esset apud te*.

Resp. dist. maj. ³ : concedendum est Christo id quod perfectius est, nisi sit tale quid cujus carentia magis dignitati Christi et perfectioni præjudicet, quam per meritum accrescat, conc. maj. ; secus, neg. maj. Unde nec gratiam, nec scientiam, nec beatitudinem animæ, nec divinitatem meruit, quia cum meritum non sit nisi ejus quod nondum habetur, haberet quod Christus aliquando istis caruisset, quibus carere magis diminuit dignitatem Christi quam augeat meritum.

Ad auctoritates S. Scripturæ, resp. has et similes intelligendas esse vel de corporis gloria, vel de resurrectione, vel de manifestatione divinitatis et nominis exaltatione.

Obj. 2° : Summum gaudium stare non potest cum summa tristitia : atqui Christus tempore passionis summe tristatus est, juxta illud Matth. 26 : *Tristis est anima mea usque ad mor-*

tem : ergo tunc gaudium beatificum non habuit, adeoque nec visionem beatam, ex qua tanquam proprietas necessario resultat.

Resp. juxta sententiam communem ex D. Th. ¹, dist. maj. : summum gaudium stare non potest cum summa tristitia naturaliter, conc. maj., sunt enim contraria ; supernaturaliter, subdistinguo : si sint in eadem potentia circa idem omnino objectum conc. ; si sint in diversis potentiis et circa diversa abjecta, seu idem objectum sub diversa ratione, neg. Et dist. min. ad sens. maj., neg. conseq. Igitur anima Christi secundum partem superiorem summe gaudebat ex visione beatifica, et secundum partem inferiorem summe tristabatur de peccatis hominum et sua passione. Item summe gaudebat de passione ut erat utilis redemptioni hominum, et tristabatur de illa, ut erat naturæ dissidentia, quod non repugnat de potentia Dei saltem absoluta : cujus ratio a priori est ; quia, secundum philosoph. 7 Ethic., omnis tristitia impedit delectationem per quamdam redundantiam, quatenus nocumentum unius potentiae in aliam refluit : talis autem redundantia subiciebatur imperio et liberæ voluntati Christi : unde tunc impedivit ne gaudium partis superioris difflueret in inferiorem ; et e converso, ne dolor inferioris irrueret in superiorem.

ARTICULUS II.

UTRUM ANIMA CHRISTI PER SCIENTIAM BEATAM COMPREHENDERIT DIVINAM ESSENTIAM, AUT SALTEM EAM CLARIUS VIDEAT QUAM QUÆLIBET ALIA CREATURA ?

Dico 1° : Christi anima non comprehendit, nec comprehendere potest divinam essentiam². Ratio est, quia comprehendere divinam essentiam est eam cognoscere in quantum cognoscibilis est : atqui anima finita qualis est anima Christi non potest cognoscere divinam essentiam in quantum est cognoscibilis ; est enim infinite cognoscibilis : ergo.

Unde damnata est ut erronea in concil. Basilen. sess. 22. antequam dissolveretur, hæc propositio Augustini de Roma archiepiscopi Nazareni : « Anima Christi videt Deum tam clare et intense sicut Deus videt seipsum ». Et hæc damnatio approbata fuit a Nicolao V, qui successit Eugenio IV.

Dices : S. Isidorus c. 39. alias 42. in Exod.

¹ Illic q. 34. a. 4. — ² Ibid. in A. s. c. — ³ Illic q. 49. a. 3. o.

¹ Illic q. 46. a. 8. in 3. 2. 14. q. 2. a. 3. et alibi. — ² Illic q. 10. a. 1. o.

dicit : « Sola sibi integre nota est divinitas et humanitati susceptæ ». Et ne putetur error typographi, notat Isidori scholiastes octo manuscripta sic habere : ergo.

Respondent quidam leger:dum esse *humanitas suscepta*. Verum licet ita legatur lib. 1. de *Summo Bono*, cap. 3, qui locus male citatur ad marginem D. Th. legitur tamen prout referimus loco citato in Exod. Unde

Resp. ¹ S. Isidorum sic locutum fuisse propter excellentissimam cognitionem Christi, integramque dixisse, non quod fuerit divinitatis comprehensiva, sed quod fuerit maxima inter possibles de lege Dei ordinaria

Sylvius existimat id posse intelligi de humanitate ratione divinitatis, secundum interpretationem D. Th. in 3. d. 14. q. 1. a. 2. Quæstiunc. 1. ad 1. Pater Nicolai opinatur Isidorum hoc dixisse ex opinione apud aliquos tunc recepta, quod per intellectum divinum intelligeret anima Christi. De quo art. præced. Plura huc spectantia require *Tract. de Deo*. dissert. 4. a. 9.

Dico 2° : Anima Christi clarius videt divinam essentiam quam ulla alia creatura ². Ratio est, quia perfectio visionis Dei attenditur penes majorem intensionem luminis gloriæ, ut traditur de beatitudine : atqui Christi animæ ratione unionis ad Verbum lumen gloriæ perfectissimum fuit communicatum, licet tamen non ita perfectum quin de potentia Dei absoluta potuerit dari perfectius, utpote quia finitum, ut dicit auctor ad 3 : ergo.

Dico 3° : Fuit tamen visio Christi beata ejusdem speciei cum visione beatorum.

Colligitur ex Epist. ad Rom. 8, ubi dicimur *cohæredes Christi*. Et patet quia procedit a potentia et lumine ejusdem speciei ac nostra, versaturque circa idem formale objectum.

ARTICULUS III.

UTRUM CHRISTUS PER SCIENTIAM BEATAM COGNOSCAT OMNIA IN VERBO.

Dico 1° : Christus per scientiam beatam non videt omniaabilia in Verbo ³.

Prob. ⁴ Cognoscere omnes effectus posibles in causa, vi cognitionis ipsius causæ, est ipsam causam comprehendere : atqui anima Christi, ut dictum est, non potest Deum, qui est causa omnium possibiliū, comprehen-

dere : ergo. Prob. maj. : cognoscere omnes effectus posibles vi cognitionis causæ est cognoscere quousque talis causa potest et non ultra : ergo est adæquata eam cognoscere adeoque comprehendere.

Utrum autem per scientiam infusam extra Verbum omniaabilia cognoverit ? Respondebimus infra negative, dum de Scientia infusa

Dico 2° : Anima Christi per scientiam beatam cognovit in Verbo omnia præsentia, præterita et futura, nedum habitualiter, sed etiam actualiter ⁵.

Prob. prima pars ². Anima Christi per scientiam beatam cognovit omnia quæ ad suum statum pertinent : sed existentia secundum quamcumque temporis differentiam ad ejus statum pertinent : ergo. Maj. patet ex dictis in tract. de *Deo*, dissert. 4. a. 10. § 2. Hæc enim scientia conceditur omnibus beatis, cum debeat satiari omnis naturalis eorum appetitus : ergo a fortiori Christo. Prob. min. : Christus qua homo est caput Ecclesiæ, finis universi, dominus cœli et terræ, judex vivorum et mortuorum ; atqui pertinet ad caput habere notitiam membrorum, ad finem intellectua-lem cognoscere media ad se ordinata, ad dominum cognoscere subditos suos, ad judicem cognoscere omnia quæ spectant ad suum tribunal, quales sunt omnes et singulæ actiones et cogitationes : et licet aliquæ subsecuturæ sint extremum judicium, quia tamen pertinent vel ad præmium in beatis vel ad pœnam in damnatis, cognosci debent a judice, cujus est vel pœnas imponere, vel præmia dispensare.

Secunda pars est contra quosdam, qui propter rationes solvendas in argumentis, volunt animam Christi non cognoscere omnia actualiter, seu uno actu omnia simul, sed quasi habitualiter, hoc sensu quod omnia in Verbo sint ita præsentia ut anima Christi possit quodlibet eorum quando placuerit cognoscere, licet non possit omnia simul, sicut dicitur quis perfectus theologus, qui, licet omnes conclusiones theologiæ simul non contempletur, potest tamen pro libitu, quam voluerit contemplari. Contra quos

Prob. secunda pars conclusionis 1° ex S. Aug. ultimo de *Trinit.* cap. 16, de homine in statu beatitudinis loquens et a fortiori de Christo, sic ait : « Non erunt volubiles nostræ cogitationes, sed omnem scientiam nostram uno simul conspectu videbimus ».

¹ Illic. a. 2. et 3. o. — ² Ibid. a. 2. o.

³ Sic q. 10. a. 1. o. ad 1. — ² Ibid. a. 4. o. — ³ Ibid. 2. o. — ⁴ Ibid.

Prob. 2° ratione. Scientia beata qua Christus præterita, præsentia et futura cognoscit, mensuratur æternitate, quæ nullam successionem aut mutationem admittit : unde omnes actiones et intellectiones Angelorum et hominum, licet quoad durationem propriam sint successivæ, sunt tamen præsentia simul in Verbo secundum nunc æternitatis : ergo.

3° Christo debet concedi omnis perfectio possibilis : atqui quod omnia in aliqua temporis differentia existentia cognoscat simul, est perfectio possibilis : ergo. Prob. min. ¹ : quod intellectus noster non possit omnia seu plura simul cognoscere, provenit ex eo quod illa per plures species cognoscat : atqui Christus omnia in Verbo per unam speciem cognoscit : ergo.

Confir. hæc ratio : si esset in casu posito aliqua repugnantia, ideo quia cognitio Christi deberet esse infinita, aut quia ipse Christus debuisset habere attentionem infinitam : atqui neutrum sequitur ex sententia nostra, ut patebit ex sol. object. : ergo.

4° Non est ratio cur illæ potius cognoscantur a Christo quam istæ, cum omnes æqualiter repræsententur in Verbo : ergo.

Quod autem hæc nostra assertio sit D. Th. patet ex eo quod art. præced. æquiparat scientiam Christi beatam scientiæ visionis Dei quoad naturam scibilium : atqui Deus scientia visionis omnia simul in aliqua temporis differentia existentia, actualiter cognoscit : ergo.

Solvuntur objectiones contra primam conclusionem.

Obj. 1° : Ex cognitione omnium possibilium in Verbo non sequitur comprehensio divinæ omnipotentiae : ergo ruit fundamentum nostræ conclusionis.

Prob. ant. 1°. Omniaabilia possunt cognosci in Verbo majori et minori claritate : atqui minori claritate cognita non comprehenduntur : ergo. Prob. maj. : tum quia singula possunt cognosci majori et minori claritate : ergo et omnia collective ; tum quia quæ continentur virtualiter in Angelo inferiori, minori claritate cognoscuntur ab ipso quam ab Angelo superiori et ab isto quam a Deo : ergo.

Prob. 2° primum ant. Ex cognitione omnium quæ formaliter in Deo continentur, v. g. omnium attributorum, non sequitur comprehensio illius : ergo nec ex cognitione om-

nium quæ eminenter in ipso continentur, scilicet possibilium.

Prob. 3°. Ex cognitione omnium possibilium extra Verbum non sequitur comprehensio divinæ omnipotentiae : ergo nec ex cognitione eorum in Verbo.

Prob. 4°. Ex cognitione omnium quæ Deus videt per scientiam visionis, non sequitur illius scientiæ comprehensio : ergo.

Prob. 5°. Ex cognitione omnium possibilium in Verbo non sequitur comprehensio intensiva illius, sed tantum extensiva quæ non repugnat : ergo.

Prob. 6°. Cognita omnipotentia sub omni connexionione ad creaturas restat adhuc cognoscibilis sub connexionione indentitatis cum cæteris attributis : ergo.

Resp. neg. ant. Ad primam probat., neg. maj. ; ad primam probat., neg. conseq. Disparitas est quod nulla sit repugnantia singulorum effectus divisive posse cognosci in divina essentia secundum plures, vel pauciores rationes adeoque minori vel majori claritate, minori vel majori penetratione divinæ essentiae : repugnat autem omnes collective cognosci nisi cognoscantur omni modo, non solum quoad substantiam, sed etiam quoad omnes modos et rationes posibles, alias non omnia omninoabilia cognoscerentur contra hypothesim conclusionis : posito autem quod omnes sic omnino cognoscantur, cognoscitur per consequens omnipotentia Dei omni modo quo est participabilis, nec majori claritate penetrari potest, adeoque comprehenditur. Ad secundam probat. ejusdem maj., similiter neg. cons. Quia cognitio effectuum in Angelo inferiori ut in causa, ut sit adæquata non debet esse major quam cognoscibilitas istius Angeli, et cum hæc non sit maxima et summa, potest dari altera major et clarior. At cognitio omnium effectuum possibilium in omnipotentia Dei debet adæquare illius omnipotentiae cognoscibilitatem qua major dari non potest, utpote summa et infinita.

Ad secundam probat. principalis ant., neg. conseq. Disparitas est quod ea quæ formaliter continentur in Deo possint cognosci quidditative, absque eo quod necessarium sit ea cognosci comprehensive, quia sunt de apparentibus manifeste, ita ut visa essentia, quamvis debili et finito modo, ea quæ formaliter in Deo insunt cognoscantur. At vero quæ eminenter tantum continentur in Deo ut in causa, non possunt cognosci quidditative, nisi simul et comprehensive, quia non sunt de manifeste

apparentibus, sed latent in causa; unde eorum cognitio non habetur nisi vi penetrationis causæ: ideoque ut omnes effectus possibles in causa eminenter contenti cognoscantur, requiritur adæquata illius causæ penetratio, adeoque et ejus comprehensio.

Ad tertium, neg. conseq. Non enim infertur comprehensio causæ nisi ex cognitione effectuum in ipsa et ex ipsa; quia nisi isto modo cognoscantur, causa non cognoscitur quantum est cognoscibilis, quod requiritur ad ejus comprehensionem.

Ad quartum, neg. iterum conseq. Disparitas est quod omnes effectus existentes aut futuri non sint terminus adæquatus scientiæ visionis, cum per eandem scientiam possit Deus plures producere et videre: at vero omnes effectus possibles collective sunt terminus adæquatus omnipotentiae Dei.

Ad quintum, dist. ant. Ex cognitione omnium possibilium in Verbo, non sequitur comprehensio intensiva illius explicite, transeat; implicite, neg. Non possunt enim attingi omnes effectus possibles in causa infinita, nisi omnis et infinita ejus participabilitas penetretur adæquate, quod est eam comprehendere et ad quod requiritur lumen infinite intensum.

Ad sextum, neg. ant. Videns enim omnes creaturas possibles in omnipotentia Dei, illam intuitive cognoscit, implicat autem eam intuitive cognosci, nisi cognita connexionem quam habet cum cæteris attributis quibuscum identificatur.

Inst. contra quartam respons.: Omnes effectus possibles non sunt terminus adæquatus cognoscibilitatis omnipotentiae, restant enim adhuc cognoscendi effectus impossibiles: ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., dico effectus impossibiles non posse cognosci neque in se, neque in omnipotentia Dei, sed cognosci per effectus possibles, sicut negationes cognoscuntur per formas oppositas.

Obj. 2º: Anima Christi videt per scientiam beatam quidditative omnipotentiam Dei: ergo videt in ea omnes effectus possibles. Prob. conseq.: cognoscens quidditative aliquam essentiam debet cognoscere omnia ejus essentialia sine quibus stare non potest: atqui omnes creaturæ possibles ita sunt omnipotentiae essentielles, ut una deficiente, non stet eadem omnipotentia: ergo. Prob. min.: unica creatura possibili, v. g. una formica deficiente, omnipotentia non esset participabilis eo modo quo nunc est, nam de potente producere hanc

formicam fieret non potens, de continente illam non continens: ergo.

Resp. neg. conseq. Ad probat., dist. maj.: cognoscens quidditative aliquam essentiam debet cognoscere omnia ejus essentialia formaliter in ea contenta, conc.; virtualiter eminenter in ea contenta, neg. Hoc enim pertinet ad comprehensionem. Stat autem quod quis videat quidditative hanc omnipotentiam et non penetret illam, quod est comprehendere, quia, juxta principium D. Th., infinitum nequit a finito adæquari, bene tamen infinitum potest a finito attingi.

Porro ratio radicalis disparitatis datæ inter formaliter et virtualiter contenta hæc est, quod quæ in Deo sunt formaliter eandem habent cognoscibilitatem, utpote ejusdem actualitatis actus puri et ejusdem indivisibilis esse; unde probant Thomistæ contra Scolistas unum attributum non posse videri sine alio. At vero quæ sunt in Deo virtualiter tantum, scilicetabilia, habent diversam cognoscibilitatem, quia juxta inæqualem perfectionem creaturæ possibilis, distinguitur inæqualis cognoscibilitas in potentia in qua virtualiter existit, magis enim relucet virtus divina in perfectiori creatura, quam in imperfectiori, ita ut qui perfectiorem seu plures penetret in divina virtute, debet habere perfectiorem visionem et perfectius lumen.

Obj. 3º: Ad Coloss. 2, dicitur de Christo: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ*: ergo.

Resp. hæc verba in tota sua latitudine verificari Christo ratione divinitatis.

Confer quæ dixi in tract. *de Deo* dissert. 4. a. 9. et 10. §. 4.

Solvuntur objectiones contra secundam conclusionem.

Obj. 1º ab auctoritate: Marc. 13, dicitur: *De die autem illa nemo scit, neque Angeli in cælo; neque Filius, nisi Pater*; Psalm. 34: *Quæ ignorabam interrogabant me*; Jerem. 11: *Non cognovi quia cogitaverunt super me consilia*.

Ex Patribus: Cyrillus in pluribus locis et præsertim lib. 9 *Thesauri* cap. 4: « Verbum, inquit, humanam ignorantiam suscepit, et ut homo ignorat diem judicii, imo et ignorabat ubi corpus Lazari erat ». Similia habent SS. Hilar., Athanas., Nazian.; item S. Ambros. lib. *de Incarnat.* cap. 7, dicit de Christo, quod « expers agnitionis infantia per humanam utique imprudentiam, quod adhuc non didicit ignorabat »: ergo.

Resp. ad primum¹, quod Christum dicatur ut homo nescire diem judicii, quia non facit scire, nec potestatem revelandi accepit a Patre, sicut confessarius dicit se nescire ea quæ audivit in confessione, quia non scit ut revelet. Item sicut a contrario sensu legitur Genes. 22 : *Nunc cognovi quod timeas Deum*, id est nunc cognoscere te feci. Dicitur autem Pater scire, quia hujusmodi cognitionem tradidit Filio. Unde in hoc ipso quod dicitur *nisi Pater*, datur intelligi quod Filius cognoscit et non solum quantum ad divinam naturam; quia, ut S. Chrys. argumentatur hom. 71 in *Matth.*, si Christo homini datum est ut sit Judex et sciat qualiter oporteat judicare quod est majus, multo magis datum est ei scire quod minus est, scilicet tempus judicii. Ex hoc autem quod dicitur, *nec Angeli*, non sequitur quod Angeli sicut Christus sciverint sine facultate revelandi quia non est necesse quod sit omnimoda paritas. Origenes tamen, hom. 30 in *Matth.*, hunc locum exponit de Christo secundum corpus ejus quod est Ecclesia, quæ hoc tempus ignorat. Quidam autem dicunt hoc intelligendum de Filio Dei adoptivo, non de filio naturali.

Ad locum Psal. sensus est, *quæ ignorabam*, id est quæ non feci, seu quorum non sum conscius.

Ad locum Jerem. : *Non cognovi*, id est dissimulavi, non manifestavi me scire, etc.

Ad S. Cyrillum, sensus ejus est quod Verbum assumpserit naturam ignorantem, id est eam naturam quæ secundum rationem suæ speciei est ignorans, non tamen quod eam assumpserit cum ignorantia, item quod Christus dispensatione quadam ita se gesserit tanquam multa ignoraret; patet ex verbis sequentibus in S. Cyrillo. Eodem modo intelligendi sunt SS. Hilarius, Athanasius, Nazian.

Ad S. Ambros., dico eum tantum velle Christum didicisse et profecisse per scientiam experimentalem, quo nempe modo res ab initio non sciebat, licet alio modo sciret, nempe scientia beata et infusa.

Obj. 2° : Si anima Christi omnia in quacumque differentia temporis existentia cognosceret, sequeretur 1° quod esset æque perfecta ac scientia visionis Dei; 2° quod illam comprehenderet, utpote comprehendens objectum ejus adæquatum : atqui neutrum potest admittere : ergo.

Resp. dist. primam sequelam² : esset æque perfecta extensive seu quoad numerum scibi-

lium, conc.; intensive seu quoad intensiorem et claritatem visionis, neg. Quantitas scientiæ non solum attenditur secundum numerum scibilium, sed etiam secundum claritatem cognitionis. Quamvis igitur scientia animæ Christi quam habet in Verbo, parificetur scientiæ visionis quam Deus habet in seipso quantum ad humerum scibilium; scientia tamen Dei excedit in infinitum quantum ad claritatem cognitionis scientiam animæ Christi; quia lumen increatum divini intellectus in infinitum excedit lumen creatum quodcumque receptum in anima Christi.

Inst. : S. Th. immediate post verba relata addit : « Licet absolute loquendo scientia divina excedat scientiam animæ Christi, non solum quantum ad modum cognoscendi, sed etiam quantum ad numerum scibilium, ut dictum est » : ergo.

Resp. S. Thomam in his verbis loqui de scientia Dei in tota sua latitudine prout est simplicis intelligentiæ et visionis, est enim utraque una simplex scientia etiam absque virtuali distinctione, habens idem objectum formale, scilicet divinam essentiam, et solum ex connotatione diversi objecti materialis distincta. Verum est ergo quod absolute loquendo scientia divina excedat scientiam animæ Christi etiam quantum ad numerum scibilium, quia illa attingit non solum omnia existentia, sed etiam omnia possibilia, quæ non attingit scientia Christi.

Et inde fluit prima responsio ad secundam sequelam argumenti. Cum enim sit omnino eadem scientia simplicis intelligentiæ et visionis in Deo; qui sola existentia attingit, non attingit objectum ejus adæquatum et consequenter non comprehendit illam.

Altera solutio est quod objectum adæquatum scientiæ visionis quatenus in Deo, non sint tantum omnia existentia quoad an est, sed etiam quoad quid est, ad quæ non se extendit scientia Christi æquali perfectione ac scientia Dei, utpote longe minori claritate et penetratione pollens, ut dictum est ex D. Th.

Obj. 3° : Anima Christi non potest cognoscere actu infinita : atqui intellectiones et affectiones Angelorum et hominum per totam æternitatem sunt infinitæ : ergo. Prob. ant. 1° : cognoscere infinitum repugnat definitioni infiniti : ergo. Prob. ant. : infinitum definitur a philosop., 3 Ethic., cujus quantitatem accipientibus semper est aliquid extra accipere : ergo. 2° Infinitorum scientia est infinita : atqui scientia animæ Christi non est

¹ Illic a. 2. ad 1. — ² Ibid. ad 3.

infinita: ergo. 3° Infinito non potest esse aliquid majus: atqui plura continentur in scientiæ divina absolute loquendo quam in scientia animæ Christi, ut dictum est: ergo.

Resp. neg. ant.¹. Ad probat. primam, dist. ant.: cognoscere actu infinitum ad modum cogniti seu infiniti, repugnat definitioni infiniti, conc.; cognoscere actu infinitum ad modum finiti seu cognoscentis repugnat, etc., neg. ant. Igitur infinitum quantitative, si accipiat pars post partem in actu, sicut est impertransibile tam realiter quam secundum designationem, ita est impertransibile secundum cognitionem; et ideo dicitur quod ut sic sit ignotum, et implicat quod pertransiendo cognoscatur: sed sicut materialia possunt accipi ab intellectu immaterialiter, ita infinita possunt intellectu accipi non per modum infiniti, sed quasi finite, ita ut ea quæ sunt in seipsis infinita, sint in intellectu cognoscentis finita. Et hoc modo anima Christi scit infinita in quantum scit ea non discurrendo per singula sed per unam speciem, et prout in aliquo uno scilicet Verbo existunt, seu repræsentantur.

Ad secundam probat. ant.², dist. maj.: infinitorum secundum essentiam scientia est infinita, conc. maj.; infinitorum secundum aliam rationem, sed finitorum secundum essentiam, scientia est infinita, neg. maj. Scientia enim dicitur finita vel infinita ex finitate vel infinitate proprii objecti et non ex alia finitate vel infinitate: proprium autem objectum intellectus est quod quid est seu essentia, et ideo si essentia est infinita, scientia est infinita; si e contra essentia est finita. Unde, cum infinita scita ab anima Christi sint finita secundum essentiam (clauduntur enim in aliqua specie) licet infinita secundum multitudinem, non inferunt scientiam animæ Christi esse infinitam simpliciter.

Ad tertiam probat. ant.³, dist. maj.: infinito simpliciter quoad omnia non potest dari majus, conc. maj.; infinito secundum aliquod determinatum non potest dari majus, subdistinguo: in illo ordine, conc.; extra illum ordinem, neg. Ad explicationem nota infinitum non esse substantiam, sed accidens rebus quæ infinitæ dicuntur; et esse proprietatem infiniti, quod infinito non sit aliquid majus, Unde sicut infinitum multiplicatur aut coarctatur secundum diversa subjecta, ita necesse est quod proprietas infiniti multiplicetur aut arctatur secundum subjecta infiniti, ita

¹ Sic a. 3. ad 1 — ² Ibid. ad 2. — ³ Ibid. ad 3.

ut conveniat unicuique illorum infinitorum secundum idem subjectum: sic proprietas infiniti positi in linea arctatur ad illam lineam positi in superficiem arctatur ad illam superficiem. Sic igitur si accipiamus unam lineam infinitam, in illa non est aliquid majus infinito: et similiter si accipiamus aliam quaecumque aliarum linearum infinitarum, manifestum est quod uniuscujusque earum partes sunt infinitæ: oportet ergo quod omnibus illis partibus infinitis non sit aliquid majus in illa linea; tamen in alia linea et in tertia erunt plures partes etiam infinitæ præter istas. Id patet in numeris; nam species numerorum parium sunt infinitæ, et similiter species numerorum imparium, et tamen numeri pares et impares sunt plures quam pares.

Inst. contra primam respons.: Repugnat infinita actu produci: ergo repugnat infinita actu cognosci, alias plus posset cognoscere intellectus quam Deus posset facere.

Resp. 1° dist. ant.: repugnat infinita actu produci in propria duratione, conc.; in nunc æternitatis cum successione in propriis durationibus, neg.

Resp. 2° neg. conseq. Multa enim possunt simul cognosci quæ non possunt simul produci, ut sunt partes temporis et motus, sic simul cognosco quatuor quadrantes unius horæ quæ non possunt simul produci: non est ergo mirum si multitudo infinita possit simul cognosci, licet non possit simul produci: et si istud argumentum valeret, probaret quod nec Deus ipse possit actu infinita videre, quia illa simul producere non potest.

Inst. contra secundam respons.: Cognitio qua simul cognoscuntur infinita objecta secundum multitudinem, etsi finita secundum essentiam, debet esse infinita: ergo. Prob. ant. 1°: cognitio qua duo simul attinguntur est perfectior illa qua unum solum objectum cognoscitur et sic deinceps: unde experientia convincimur eo majorem requiri attentionem, quo plura cognoscuntur objecta: ergo quæ se extendit ad infinita objecta erit perfectionis infinitæ. Prob. 2° primum ant.: cognitio qua simul attinguntur infinita objecta æquivalet infinitis cognitionibus ad singula divisive terminabilibus: ergo est infinita.

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. ant.: cognitio qua simul duo cognoscuntur per plures species est perfectior illa, etc., conc. ant.; quæ duo dignoscuntur per unam speciem, neg. ant., et eo magis si cognoscantur non ex penetratione causæ, sed ex libera Dei revela-

tione. Sic autem est in Christo qui infinita futura videt in Verbo per unicam speciem scilicet divinam essentiam, quæ quatenus est speculum sine macula, liberum quidem et non necessarium, revelat quæcumque vult Christo, præterita et futura.

Ad secundam prob., dist. conseq. : ergo est infinita secundum quid, id est altioris ordinis, conc.; simpliciter, neg. Unum enim individuum altioris ordinis non solum æquipollet, sed excedit infinita individua inferioris ordinis : sic sol est perfectior omnibus generabilibus et corruptibilibus, etiamsi mundus esset æternus ; sic homo est perfectior omnibus brutis, etiamsi forent infinita secundum numerum. Unde, cum visio beatifica sit superioris ordinis ad singulas visiones quarumcumque singularium in infinitum, æquipollet illis, imo excedit illas, absque eo quod sit infinita simpliciter.

Obj. 4° : D. Th. a. 3, concedit tantum animæ Christi cognoscere infinita in potentia, quatenus comprehendit potentiam creaturæ in qua infinita in potentia continentur, quam

scientiam dicit esse per modum simplicis intelligentiæ, negat autem expresse eam cognoscere infinita actu.

Resp. S. Thomam loqui de infinitis substantiis quæ non sunt infinitæ nisi in potentia, etiam per totam æternitatem, non de infinitis accidentibus maximæ spiritualibus, quales sunt intellectiones et affectiones hominum et Angelorum quæ per totam æternitatem sunt infinitæ actu, non hoc sensu quod omnes existant simul in propria duratione, sed quod æternitas indivisibilis extendatur ad omnes. Patet 1° ex ratione quam affert S. Th. : « Quia, inquit, non sunt infinita actu... eo quod status generationis et corruptionis non durat in infinitum : unde est certus numerus non solum eorum (scilicet substantiarum permanentium) quæ sunt absque generatione et corruptione, sed etiam generabilium et corruptibilium ». 2° Quia sanctus Doctor a. 2. præced. ad. 2. dicit animam Christi scire quæcumque scit Deus scientia visionis, scit autem Deus infinita actu, ut docet 1. p. q. 14. a. 12.

DISSERTATIO XI.

De scientia Christi infusa.

D. Th. q. 11.

ARTICULUS I.

UTRUM IN CHRISTO FUERIT SCIENTIA INFUSA PRÆTER BEATAM?

Nota 1°, objectum posse cognosci vel in Verbo, vel in seipso. Cognoscitur in Verbo per scientiam beatam ; cognoscitur in seipso immediate per scientiam infusam vel acquisitam.

Nota 2°, scientiam non secus ac virtutem dupliciter dici infusam, per se scilicet et per accidens. Infusa per se est illa quæ non nisi

a Deo causari potest ; infusa per accidens est illa quæ propriis actibus potest acquiri, de facto tamen non acquiritur, sed a Deo solo infunditur et est ejusdem speciei cum acquisita ; talis fuit, v. g., Adami scientia quam Deus ipsi ab initio indidit.

Nota 3°, animam rationalem esse capacem duplicis status, nempe conjunctionis, ad corpus et separationis ab illo, et in utroque statu specialem habere cognoscendi modum connaturalem. In statu conjunctionis, cognoscit per conversionem ad phantasmata a sensibus

hausta. In statu separationis, cognoscit per species infusas, sicut Angeli; quia tunc deficient organa ad depromendas species.

Dico: Præter scientiam beatam fuit in Christo scientia infusa ¹.

Probatur ². Decebat ut natura humana assumpta a Verbo imperfecta non esset: atqui si caruisset scientia infusa, fuisset imperfecta: ergo. Prob. min.: omne quod est in potentia est imperfectum nisi reducat ad actum: atqui anima Christi erat in potentia ad cognoscenda objecta in se, non solum per species a phantasmatibus abstractas, sicut in statu conjunctionis, sed etiam per species a Deo infusas, sicut in statu separationis: ergo. Patet min.: quia Christus erat non solum viator, sed etiam comprehensor, cui proinde ut tali competeat modus cognoscendi animæ separatæ per species infusas. Unde ait S. Doctor q. 20 de Verit. a. 3. ad 1: « Cum Christus esset comprehensor et viator, habuit utrumque modum considerandi, unum quo Angelis conformabatur, ut sine discursu consideraret, alium quo per conversionem ad phantasmatia ».

Confirm. 1°: intellectus Christi non debuit minus perfici quam intellectus angelicus: atqui in Angelis, secundum S. Aug. lib. 11 de Civit. cap. 7, ponitur duplex cognitio, una scilicet matutina per quam cognoscuntur res in Verbo, et alia vespertina per quam cognoscuntur res in propria natura per species sibi inditas: ergo præter scientiam divinam, increatam, est in Christo secundum ejus animam scientia beata qua cognoscit Verbum et res in Verbo, et scientia infusa sive indita per quam cognoscit res in propria natura per species intelligibiles humanæ menti proportionatas.

Confir. 2°: juxta sæpe traditum principium debetur Christo ratione unionis hypostaticæ omnis perfectio possibilis non repugnans beatitudini seu fini Incarnationis: atqui scientia infusa est possibilis, nec repugnat beatitudini seu fini Incarnationis: ergo.

Ex dictis colliges 1° scientiam infusam Christi se extendisse ad supernaturalia et naturalia, seu in eo fuisse duplicem scientiam infusam, unam supernaturalem qua objecta supernaturalia attingebat, alteram naturalem, nempe ex parte objecti, qua objecta naturalia cognoscebat. Evincitur istud corollarium ex omnibus probationibus nostræ conclusionis: 1° quia anima Christi erat in potentia ad

cognoscenda et supernaturalia et naturalia per species infusas; 2° quia sic cognoscunt Angeli; 3° quia perfectius est multis modis posse demonstrare sive naturalia sive supernaturalia quam unico.

Id totum et præcedentia docet D. Th. *Opusc.* 2. cap. 216, his verbis: « Quia nulla perfectio creaturis exhibita animæ Christi, quæ est creaturarum excellentissima, deneganda est, convenienter, præter cognitionem qua Deiesentiam vidit et omnia in ipsa, triplex alia cognitio est ei attribuenda: una quidem experimentalis sicut aliis hominibus, in quantum aliqua per sensus cognovit, ut competit naturæ humanæ; alia divinitus infusa ad cognoscenda omnia illa ad quæ naturalis cognitio hominis se extendit vel extendere potest... Sed quia Christus secundum humanam naturam non solum fuit reparator naturæ, sed etiam gratiæ propagator, affuit etiam ei tertia cognitio qua plenissime cognovit quidquid ad mysteria gratiæ potest pertinere ».

Dices: Anima Christi per scientiam infusam supernaturalem potest attingere objecta naturalia; licet enim scientia inferioris ordinis non possit attingere objecta superioris ordinis, attamen scientia superior potest attingere ea quæ sunt in inferiori ordine, adeoque supernaturalis naturalia, sicut cognitio intellectualis materialia, infinita finitum, increata creatum attingit: ergo superfluit scientia infusa naturalis.

Resp. dist. consequ.: ergo superfluit scientia infusa naturalis ut plura sciantur, conc. consequ.; ut sciantur alio modo, neg. consequ. Erat enim anima Christi in potentia ut sciret naturalia, nedum per scientiam naturalem acquisitam, nedum per scientiam supernaturalem infusam, sed etiam per scientiam naturalem infusam.

Colliges 2°, scientiam infusam fuisse Christo ab instanti conceptionis, tum quia ipsi debebatur ratione unionis hypostaticæ, tum quia non fuit nobis utile quod aliquo tempore Christus ea careret. Neque refert Christum illo instanti habuisse actum visionis beatificæ, non enim repugnat duos actus quorum alter ad alterum refertur eique quodam modo subordinatur esse simul; sic intellectus simul et semel principia cognoscit et conclusiones ex illis elicit, voluntas simul intendit finem et media eligit: ergo pariter potuit anima Christi elicere actum visionis beatificæ et scientiæ infusæ quæ ad visionem sequitur eique quodam modo subordinatur,

¹ Ille q. 9. a. 3. o. — ² *Ibid.*

Obj. 1° contra conclusionem: Per scientiam beatam et naturalem acquisitam expletur omnis potentialitas animæ Christi: ergo infusa superfluit. Prob. ant.: per scientiam beatam expletur potentialitas obedientialis, per acquisitam potentialitas naturalis: ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., dist. ant.: per scientiam beatam expletur potentialitas obedientialis animæ Christi quoad numerum scitorum et similiter per acquisitam potentia naturalis, conc. ant.; quoad modum sciendi, neg. ant. et conseq. Igitur erat potentia obedientialis in Christo nedum ad cognoscenda objecta supernaturalia in Verbo, sed etiam ad cognoscendum ea extra Verbum in seipsis per species infusas secundum modum connaturalem cognoscendi animæ separatæ et Angelorum, quatenus erat comprehensor. Similiter et propter eandem rationem erat in eo potentia ad cognoscendas res naturales in seipsis, nedum per species abstractas a sensibilibus, sed etiam per species infusas.

Repones: Non datur in Deo duplex modus cognoscendi res in Verbo et in seipsis per species infusas: ergo nec in Christo.

Resp. neg. conseq. Disparitas est 1° quod repugnet intellectui divino specificari ab objectis creatis, non intellectui Christi; 2° quia repugnat dari in intellectu divino et infinite perfecto modus cognoscendi minus et magis perfectus, non intellectui creato Christi: modus autem cognoscendi res in Verbo perfectior est quam modus cognoscendi eas in seipsis per species infusas.

Obj. 2°: Scientia infusa non erat debita animæ Christi: ergo etsi ea caruerit nullum sequitur inconueniens. Patet conseq. Quia carentia negativa alicujus perfectionis, sive carentia perfectionis non debitæ, non est imperfectio quæ debeat relegari ab humanitate Christi, siquidem nulla res dicatur imperfecta ex eo quod careat perfectione quæ ipsi non debetur: sic homo caret facultate volandi, et tamen inde non dicitur imperfectus: Angeli carent notitia quorundam, imo ipse Christus caret notitia omnium possibilium, et tamen inde non sequitur inconueniens, nec dicuntur imperfecti. Prob. ant.: et 1° scientia infusa supernaturalis non debetur intellectui creato et naturali Christi, cum de ratione formæ supernaturalis sit esse supra exigentiam et debitum naturæ creatæ et creabilis; 2° neque scientia infusa naturalis, quia non connaturale est animæ, dum est unita corpori, ut intelligat per species infusas, sed

solum postquam est a corpore separata, ut docet D. Th. q. unica de Anima a. 13. ad 14, et q. 2. a. 17. ad 2. Ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., neg. ant. pro utraque parte. Ad probat. primæ partis, dist.: de ratione formæ supernaturalis est esse supra exigentiam naturæ creatæ præeise secundum se et in puris naturalibus consideratæ, conc.; ut elevatæ ad esse personale Verbi et et ad ordinem gratiæ, neg. Hoc enim titulo est ipsi connaturaliter debita non quidem omnis omnino perfectio supernaturalis possibilis, sed omnis perfectio supernaturalis connaturaliter possibilis et proportionata secundum ordinem ad unionem hypostaticam.

Ad probat. secundæ partis, similiter dist.: non est connaturale animæ puri viatoris, dum est conjuncta corpori, ut intelligat per species infusas, conc.; animæ viatoris simul et comprehensoris, neg. Ratione enim elevationis supra corpus ortæ ex statu beatitudinis, ut dictum est, connaturale erat animæ Christi cognoscere sine conversione ad phantasmata, ut docet D. Th. hic a. 1. ad 2. et a. 2. o. et q. 20. de Verit. a. 3. ad 1.

ARTICULUS II.

UTRUM CHRISTUS PER SCIENTIAM INFUSAM OMNIA COGNOVERIT.

Per Ly omnia hic non intelligimus possibilia, de quibus in fine articuli, sed solum omnia in aliqua temporis differentia existentia, scilicet præterita, præsentia et futura, sive naturalia sive supernaturalia.

Dico: Christus per scientiam infusam cognovit omnia tam naturalia quam supernaturalia¹.

Prob. prima pars*. Perfectio animæ Christi exigebat ut omnis ejus potentialitas esset reducta ad omnem actum, non quidem absolute possibilem, sic enim potentia obedientialis est inexplibilis, sed ad omnem actum convenientem secundum statum suum et per ordinem ad unionem hypostaticam, seu secundum ordinem divinæ Sapientiæ, cujus est limitem et mensuram præfigere supernaturalibus et potentiæ obedientiali juxta conditionem status et exigentiam rerum: atqui duplex est in Christi anima potentialitas, una naturalis ad cognoscenda omnia naturalia, nedum per species acquisitas, sed etiam infusas, quatenus est comprehensor, et obe-

¹ Hic q. 14. a. 1. o. — ² Ibid.

dientialis ad cognoscenda omnia supernaturalia etiam per species infusas; hoc patet ex dictis art. præced. Ergo Christus per scientiam infusam, etc.

Excipit S. Th. in fine o. essentiæ divinæ cognitionem, non quamcumque, novit enim Christus per scientiam infusam longe perfectius divinam naturam, quam philosophi, quam animæ separatæ, imo quam Angeli: intelligit ergo S. Doctor cognitionem divinæ essentiæ quæ est visio ejus, quia Deus videri non potest per ullam speciem, ut docetur in prima parte; sed videtur scientia beata per seipsum immediate.

Consectaria notatu digna.

Colliges 1° ex dictis Christum per scientiam infusam cognovisse omnia naturalia non solum in communi quoad rationes genericas et specificas, sed etiam distincte et in particulari quoad rationes individuales.

Prima pars patet, tum explicatione conclusionis, tum ex eo quod Christo ut judici, capiti et supremo Domino totius universi, omnium universum spectantium cognitio ipsi competeret.

Secunda pars etiam patet; quia dignitas Christi exigebat ut ea quæ cognoscebat perfectiori modo possibili cognosceret: atqui modus cognoscendi res, non solum in communi, sed etiam distincte et in particulari est perfectior, quam modus eas cognoscendi in communi tantum, utpote similior divinæ cognitioni: ergo.

Confirm.: Angeli secundum D. Th. 1. p. q. 55. et 56. cognoscunt res naturales distincte et in particulari, quia eas cognoscunt per species infusas exemplatas a divina essentia prout habet rationem speciei intelligibilis, sub qua ratione repræsentat omnes res naturales secundum proprias et individuales earum rationes: atqui Christus per scientiam infusam cognoscit res naturales per species similiter exemplatas a divina essentia, nec ejus cognitio est imperfectior cognitione angelica: ergo.

Dices 1°: Scientia non est de singularibus: ergo.

Resp. dist. ant.: scientia procedens ex lumine naturali primorum principiorum non est de singularibus, conc., quia singularia prout subsunt tali lumini non sunt certa et immutabilia; scientia procedens ex lumine certo et infallibili divinæ revelationis, neg.,

quia singularia prout subsunt tali lumini sunt certa et infallibilia, et ea ratione nostra theologia ad singularia se extendit.

Dices 2°: Cognitio omnium singularium non pertinet ad perfectionem intellectus Christi: ergo. Prob. ant.: non intellectus speculativi, quia speculatio non est de singularibus; non etiam intellectus practici, quia dato quod agibilia singularia ad ipsius perfectionem pertineant, multa sunt alia singularia quæ non sunt agibilia, v. g. arenæ maris, quæ latent in aquis et in visceribus terræ, uno verbo, omnia factibilia.

Resp. neg. ant. Ad probat., dico 1° cognitionem omnium singularium pertinere ad perfectionem, si non intensivam, saltem extensivam intellectus speculativi; 2° omnia omnino singularia pertinere ad perfectionem intellectus Christi practici, non quatenus est homo particularis, sed quatenus est finis et dominus totius universi cui omnia subjecta sunt.

Dices 3°: Non videtur possibile humano intellectui cognoscere omnia singularia quæ fere sunt infinita, cum ad hoc infinitæ fere species requirantur: ergo.

Resp. Christum per scientiam infusam paucis admodum speciebus omnia singularia attingere, quia, licet illæ species non sint tam universales ac angelicæ, non sunt tamen tam particulares ac illæ quæ depromuntur a sensibus, quia sunt similitudines derivatæ ab essentia divina ut habet rationem speciei intelligibilis; unde eadem species repræsentat clare et distincte naturam specificam et omnia ejus individua.

Colliges 2° Christum per scientiam infusam cognoscere cogitationes cordium et futura contingentia: quia id exigit ejus dignitas qua capitis, qua domini et qua judicis universi.

Dices 1°: Solius Dei est futura cognoscere; ergo.

Resp. dist. ant.: solius Dei est futura cognoscere virtute propria, conc.; virtute ab ipso communicata, neg.

Dices 2°: Non potest assignari modus quo Christus per scientiam inditam futura contingentia cognoscat. 1° Etenim non cognoscit illa in suis causis proximis, quia sunt indifferentes et indeterminatæ. 2° Non in prima causa, scilicet divina essentia determinata per suum decretum, hic enim modus pertinet ad scientiam beatam. 3° Non in testimonio Dei revelantis illorum futuritionem, hic enim modus pertinet ad prophetiam vel fidem.

4° Denique non in seipsis immediate, quia non habent esse determinatum, sed indifferens ad essendum et non essendum.

Resp. : His omnibus modis Christum cognoscere futura probabile est. 1° In causis proximis et in seipsis immediate : quia, licet tam causæ proximæ futurorum contingentium quam futura ipsa præcise secundum se considerata, sint indeterminata, tamen ut subsunt decreto Dei sunt determinata : unde, sicut essentia divina per suum decretum determinata futura contingentia in se et in suis causis repræsentat, sic etiam possunt dari species infusæ ab essentia divina exemplatæ, quibus futura contingentia et eorum causæ, ut subsunt divino decreto repræsentantur.

2° In ipso Dei decreto, non quidem viso directe, hoc enim pertinet ad scientiam beatam, sed indirecte per speciem repræsentantem directe et immediate animæ Christi suam visionem beatificam, mediate autem et indirecte ipsam essentiam Dei, quæ est objectum et terminus visionis beatificæ.

3° In testimonio Dei revelantis illorum futuritionem, nec iste modus coincidit cum fide aut prophetia : non cum fide, quia talis cognitio in Christo non est obscura, sed clara, quatenus est subordinata cognitioni et scientiæ beatæ : non cum prophetia, tum quia prophetia datur tantum ad utilitatem aliorum, tum quia per prophetiam præcise cognoscuntur tantum futura, non rationes futurorum, quas tamen Christus per scientiam infusam attingebat, rerum causas, effectus et circumstantias intelligens.

Repones : D. Th. 1. p. q. 14. a. 13. et alibi docet futura non posse cognosci a Deo, nisi prout sunt illi præsentia in sua æternitate : atqui Christus non potest per scientiam infusam illa cognoscere ut præsentia in æternitate, quia non æternitas, sed tempus discretum est mensura scientiæ infusæ : ergo.

Resp. D. Thomam loqui de scientia intuitiva quam Deus habet de ipsis rebus, ut præsentibus ipsi in æternitate quæ est mensura suæ cognitionis, non autem de abstractiva, certa tamen et infallibili quam habet ratione sui decreti.

Unde inferes scientiam infusam quam habet Christus futurorum contingentium non esse intuitivam, sicut ejus scientiam beatam, sed abstractivam, claram tamen et distinctam : quia tempus discretum quod est ejus mensura, ut dictum est, non coexistit præteritis et futuris sicut æternitas quæ est mensura scientiæ beatæ.

Colliges 3° Christum per scientiam infusam cognoscere quidditative omnia entia creata supernaturalia, id exigit ipsius dignitas quatenus est causa vel effectiva vel finalis omnium donorum supernaturalium, et iudex hominum.

Imo probabilius est ea comprehensive cognoscere. Cum enim ipsi competat cognitio perfectissima quæ potest esse et decet, possibilis autem sit comprehensio illorum entium supernaturalium ab intellectu creato, quorum nempe cognoscibilitas est creata et finita, et aliunde deceat summam Christi dignitatem omnia supernaturalia creata excedentem, probabilius est eum præfata comprehendere.

Nec refert quædam entia supernaturalia, ut v. g. lumen gloriæ, visionem beatificam, ipsam unionem hypostaticam esse superioris et perfectioris immaterialitatis quam ipsam scientiam infusam ; sufficit enim quod principium radicale cognitionis scientiæ infusæ, quod est unio hypostatica, cujus est proprietas scientia infusa, sit æqualis immaterialitatis et perfectionis cum objectis, ex illo enim et principio proximo, quod est scientia, fit unum principium adæquatum intellectionis.

Dices : Non potest cognosci sive quidditative sive comprehensive visio beatifica, nisi cognoscatur vel quidditative vel comprehensive objectum et terminus ejus, scilicet essentia Dei et Trinitas : atqui nec quidditative, nec a fortiori comprehensive potest cognosci essentia Dei et Trinitas per scientiam infusam : ergo. Prob. sequela maj. : nulla relatio potest quidditative cognosci, nisi quidditative cognoscatur ejus terminus : atqui, etc. Ergo.

Resp. neg. maj. Ad probat., neg. maj. Sufficit enim ut quidditative vel comprehensive cognoscatur relatio, quod cognoscatur ejus terminus quoad an est, seu quod talis res sit terminus talis relationis : alias nulla creatura quantumvis perfecta posset aliam comprehendere, cum omnis creatura dicat relationem ad Deum tanquam ad primum principium et ultimum finem.

Colliges 4° Christum per scientiam infusam cognovisse saltem mediate et indirecte omnia mysteria nostræ fidei, etiam SS. Trinitatis quoad an est : quia, ut dictum est, comprehensive aut saltem quidditative cognoscebat fidem et visionem beatificam : ergo et eorum objecta quoad an est.

Et licet nullus effectus creatus dicat habi-

tudinem ad Deum ut trinum, tanquam ad causam, actus tamen fidei et visionis beatificæ dicunt ordinem ad ipsum ut ad objectum, quod sufficit ut ex illis cognoscatur existentia Trinitatis.

Petes utrum Christus per scientiam infusam cognoscat etiam omnia possibilia?

Resp. negative. Quia, cum in collectione omnium possibilium includantur species aliæ aliis excellentiores in infinitum, per nullam enim exhauritur divina virtus, necesse foret quod Christus vel haberet infinitas species, quod implicat, vel haberet aliquam quæ illa infinita repræsentaret, quod etiam implicat; quia ad repræsentandum objecta infinita, nedum numero sed specie et perfectione in infinitum crescente, diversa requiritur vis repræsentativa infinita, quæ nulli speciei creatæ convenit, sed soli Verbo increato.

Imo dato talem cognitionem fore possibilem, non tamen congrueret Christo; tum quia foret inconveniens scientiam infusam esse perfectiorem beata; tum quia non conveniret ejus modo connaturali operandi, qui est recipere species in minori universalitate quam Angeli, ut docet D. Th. hic a. 6.

ARTICULUS III.

ALIÆ DIFFICULTATES BREVITER EXPENDUNTUR EX
CÆTERIS ARTICULIS D. THOMÆ.

Quæritur 1° utrum Christus potuerit uti hac scientia infusa sine conversione ad phantasmata?

Non est difficultas ex parte ipsiusmet scientiæ infusæ, quia talis enim est independens a phantasmatibus, ut patet; sed ex parte intellectus qui in hoc statu conjunctionis est adstrictus ad phantasmata.

Resp. ¹ Christum potuisse uti scientia infusa sine conversione et cum conversione ad phantasmata pro voluntatis arbitrio. Ratio ejus est, quia Christus erat comprehensor simul et viator: quatenus comprehensor, non subditur corpori nec ab eo dependet, sed totaliter ei dominatur et consequenter habet ex illa parte modum intelligendi proprium Angelis et animabus separatis, qui est sine dependentia a phantasmatibus; quatenus vero viator, habet modum intelligendi proprium viatoribus, qui est per conversionem ad phantasmata, qua potuit uti si voluit, maxime circa res sensibiles.

Sed petes in quo consistat hæc conversio ad phantasmata?

Resp. non consistere in eo quod simul cum scientia infusa utatur concomitanter phantasmate; sic enim posset dici quod scientia beata foret etiam per conversionem ad phantasmata. Neque in hoc quod usus scientiæ infusæ dependeat a speciebus depromptis a phantasmatibus, tanquam a principiis cognitionis, ut in nobis; sed quod utatur phantasmatibus ex imperio ejus formati, tanquam ministris suæ cognitionis, hoc scilicet modo: ex imperio scientiæ infusæ, seu intellectus dominio supra phantasiam, formatur in ea phantasma de eodem objecto de quo habet jam speciem infusam, et utitur illa specie, non ut absolute repræsentat suum objectum, sed ut repræsentat illud cum aliqua comparisonem ad illud phantasma, ita quod phantasma etiam speculetur quatenus comparabile cum objecto repræsentato per speciem et formatum ex ejus scilicet scientiæ infusæ imperio.

Quæritur 2° utrum scientia infusa Christi fuerit collativa seu discursiva?

Resp. ¹ hanc scientiam non fuisse discursivam quoad acquisitionem, quasi a noto ad ignotum processisset, fuit enim infusa; potuisse tamen esse discursivam, vel non discursivam quoad usum: quia Christus ut comprehensor potuit cognoscere modo angelico unico actu conclusiones in principiis, effectus in causis; species enim infusæ utpote universales et ab idæis divinis exemplatæ, natæ sunt repræsentare principia velut conclusionibus fœta et causas effectibus plenas: potuit etiam ad modum viatorum diversis actibus et cognitionibus conclusiones ex principiis, effectus ex causis, proprietates ex essentiis deducere, non quidem procedendo a noto ad ignotum simpliciter, ut dictum est, sed ad ignotum per eum actum quem de novo elicit: eo modo quo interdum scientes, ex causis concludunt effectus, non ut de novo addiscant, sed volentes uti scientia quam jam habent.

Quæritur 3° utrum scientia infusa in Christo fuerit perfectior scientia Angelorum?

Resp. sub distinctione ²: si consideretur secundum id quod habuit a causâ influente est multo excellentior quam scientia Angelorum, et quantum ad multitudinem cognitorum et quantum ad scientiæ certitudinem, quia lumen Christo divinitus infusum est

¹ Hic q. 11. a. 2. o. et ad 3.

¹ Hic q. 11. a. 3. o. — ² Ibid. a. 4. o.

multo excellentius quam lumen quod pertinet ad naturam angelicam.

Si vero consideretur secundum id quod habuit ex subjecto recipiente, seu secundum modum subjecti recipientis, est imperfectior scientia angelica, quia juxta modum cognoscendi connaturalem animæ humanæ, species ejus sunt minus unitæ et minus universales quam angelicæ, ut dicit auctor art. 6, utpote commensuratæ intellectui humano, qui est minus perfectus angelico, licet aliunde magis multiplicentur. Item, quia Christus per scientiam infusam potest cognoscere cum discursu et conversione ad phantasmata, quod Angelis propter majorem immaterialitatem convenire non potest, ut dicit hic auctor. Quod si contrarium docuerit in 3. d. 14. a. 3. q. 4, scilicet species infusas animæ Christi non esse minus universales speciebus angelicis, id aperte hic a. 6. retractat.

Quæritur 4° utrum scientia infusa Christi fuerit habitualis?

Resp. affirmative. Quia licet scientia ejus beata qua Dei essentiam et alia in ipsa videt, fuerit et sit semper actualis adeoque perfectissima, utpote excedens modum naturæ humanæ, infusa tamen de qua hic loquimur, est secundum modum proportionatum et

connaturalem naturæ humanæ; modus autem proportionatus et connaturalis naturæ humanæ, est ut recipiat scientiam per modum habitus qua possit uti quando voluerit.

Quod tamen non est sic intelligendum quasi aliquando cessaverit ab omni actu talis scientiæ, sed quod non semper fuerit in actu secundo quoad omnia objecta; neque enim perfectio debita naturæ humanæ postulabat ut semper actu omnia cognosceret, sed tantum pro loco et tempore.

Quia tamen a corpore et phantasmatibus independens erat nec cederet actualitati scientiæ angelicæ, videtur quod ab instanti conceptionis fuerit semper in actuali cognitione quorundam objectorum, corpore licet ac sensibus quiescentibus seu alio intentis.

Quæritur 5° utrum scientia infusa in Christo fuerit distincta per diversos habitus?

Resp. ¹ quod, licet scientia Christi infusa sit una generice, tamen distinguatur in habitus specie diversos; quia, ut jam dictum est, recipit species in minori universalitate quam Angeli, ita scilicet quod diversas naturas específicas per diversas species intelligeret: in Christo autem sicut in nobis, diversificantur habitus scientiarum secundum diversa genera scibilium.

DISSERTATIO XII.

De scientia Christi acquisita.

D. Th. q. 12.

ARTICULUS I.

UTRUM SCIENTIA PER SE ACQUISIBILIS FUERIT IN CHRISTO ET QUOMODO. — AN INFUSA PER ACCIDENS, AN PROPRIIS ACTIBUS ACQUISITA.

Scientia per se acquisibilis dicitur quæ per se et connaturaliter petit actibus nostris ac-

quiri, licet per accidens possit a Deo infundi, qualiter v. g. Adamo fuit infusa.

Observandum ² scientiam per se infusam naturalem de qua præced. dissert. non solum differre ab hac scientia per se acquisibili de qua nunc, ex parte causæ efficientis, quia una a Deo solo infunditur, altera ab homine ac-

¹ Hic q. 11. a. 6. o. — ² Hic q. 9. a. 4. ad 3.

quiritur, sicut homo creatus et homo natus inter se differunt, sed etiam essentialiter et specificè, quia licet versentur circa eadem objecta materialia, non tamen circa idem objectum formale. Objectum enim formale scientiæ per se acquisibilis est quidditas rei materialis ut abstracta a singularibus et proportionata phantasmatibus in quibus relucet. Objectum vero formale scientiæ per se infusæ est quidditas nedum rei materialis, sed etiam immaterialis, non ut abstracta, sed ut concreta singularibus, nec secundum proportionem phantasmatum: unde fit quod per scientiam per se acquisibilem directe tantum cognoscatur universale materiale, non singularia, non Angeli, non supernaturalia, nisi indirecte et ad modum rerum corporearum. Per scientiam autem per se infusam cognoscuntur directe et quantum est ex suo genere substantiæ universales et singulares, materiales et immateriales, earumque proprietates et accidentia.

Dico 1º: Fuit in Christo scientia per se acquisibilis¹.

Prob. Conveniens fuit ut omnis potentia animæ Christi naturalis reduceretur ad actum: atqui anima Christi erat in potentia connaturali ad scientiam per se acquisibilem non minus quam animæ aliorum hominum quibuscum est ejusdem speciei: ergo.

Conf.: scientia beata fuit in Christo, quia erat in potentia ad intelligendum modo divino; fuit et scientia per se infusa, quia erat in potentia ad intelligendum modo angelico: ergo et fuit in eo scientia per se acquisibilis, qua intelligat modo humano.

Dices 1º: Christus per scientiam infusam per se cognoscit omnia quæ cognoscere potest per scientiam per se acquisibilem: ergo hæc superfluit.

Resp. dist. ant.: Christus per scientiam per se infusam cognoscit omnia quæ cognoscere potest per scientiam per se acquisibilem, sed non omni modo quo cognoscibilia sunt, conc. ant.; et omni modo quo cognoscibilia sunt, neg. Porro ad perfectionem intellectus Christi spectat non solum omnia cognoscere, sed omnia cognoscere omni modo quo sunt cognoscibilia, sunt autem cognoscibilia et in Verbo et extra Verbum per species per se infusas ab idæis divinis exemplatas et per species a phantasmatibus abstractas: unde sicut ad primum ponitur in Christo scientia beata, ad secundum

scientia per se infusa, ad tertium debet poni scientia per se acquisibilis.

Dices 2º: Duæ formæ solo numero distinctæ non possunt esse in eodem subjecto: atqui scientia per se infusa et per se acquisibilis solo numero differunt, differunt enim tantum ex parte causæ efficientis: ergo.

Resp. neg. min. et ejus probat. Patet ex observatione præmissa conclusioni¹.

Dico 2º: Scientia per se acquisibilis fuit in Christo propriis actibus acquisita.

Contrarium quod olim docuerat auctor in 3. sentent. d. 14. q. 3. a. 3. expressis terminis hic retractat.

Prob. Si Christus scientiam per se acquisibilem habuisset infusam, intellectus ejus agens fuisset otiosus et frustraneus ad proprium et præcipuum suum actum, qui ei secundum statum in quo productus est, debitus et connaturalis erat²: atqui hoc est inconveniens: ergo. Patet min. tum quia secundum vulgare axioma Damasceni: Verbum assumpsit quidquid in natura plantavit, nedum quoad substantiam, sed etiam quoad modum connaturalem: tum quia valde inconveniens foret quod potentia animæ Christi perpetuo maneret frustrata proprio ac sibi debito atque connaturali actu secundum statum suum. Prob. ergo maj.: Christus non est productus secundum humanitatem in statu perfectionis sicut Adam in prima creatione, sed juxta communem statum et cursum naturæ: atqui sicut juxta illum statum conveniebat corpori quod paulatim cresceret per actum virtutis augmentativæ, ita et animæ quod paulatim proficeret in cognitione naturalium per actum intellectus agentis, qui est abstrahere species rerum intelligendarum a phantasmatibus. Et hoc utrumque conjungit Evangelista dicens: *Et Jesus proficiebat ætate et sapientia*: ergo.

Confirm.: Christo convenit non solum habere omnes scientias, sed et eas etiam habere omni modo connaturaliter possibili et convenienti³: atqui Christo conveniebat habere scientiam non solum modo divino per scientiam beatam, nec tantum modo angelico per infusionem, sed etiam modo humano per acquisitionem: ergo.

Solvuntur objectiones contra secundam conclusionem.

Obj. 1º cum Scoto: Intellectus agens non fuit frustra in Adamo, nec remanet frustra in

¹ flic q. 9. a. 4. o.

¹ flic q. 9. a. 4. o. — ² Ibid. — ³ Ibid.

beatis : atqui nec in Adamo, nec in beatis abstrahit species a phantasmatibus : similiter vis augmentativa seu nutritiva non est frustra in beatis, licet tamen non reducat ad actum : ergo corrui præcipua ratio D. Th. pro conclusione nostra.

Confirm. : officium intellectus agentis non est solum abstrahere species, sed etiam illustrare principia ut illis utatur ad conclusiones : atqui supposita infusione scientiæ per se acquisibilis in Christo potuisset hunc actum exercere : ergo non fuisset frustra.

Resp. dist. min. : atqui nec in Adamo, nec in beatis abstrahit species a phantasmatibus, et ille actus debitus et connaturalis erat secundum statum in quo fuit creatus Adam et in quo sunt beati, neg. min. ; et ille actus non erat debitus et connaturalis secundum eum statum, conc. min., et neg. conseq. Vis ergo rationis D. Th. non fundatur in hoc quod intellectus Christi absolute foret frustra, sed frustra respective ad connaturalem modum operandi, juxta communem cursum et statum in quo Deus eum produxit, id enim dicitur frustra quod caret actu sibi debito pro statu et tempore. Cum ergo Adam fuit creatus in statu perfectionis, illi pro hoc statu non erat debitus actus abstractionis a phantasmatibus quo cresceret et proficeret in scientia, adeoque nec frustra in ipso fuit intellectus agens, utpote qui non caruit actu sibi debito pro hoc statu : idem dicendum de beatis qui non sunt in statu acquirendi scientiam nec crescendo secundum corpus.

Hinc patet solutio ad confir. Dist. enim conseq. : ergo non fuit frustra quoad omnem actum, conc. ; quoad præcipuum actum sibi debitum pro statu et tempore, neg.

Obj. 2° cum Suaresio et Hennone : Debemus a Christo omnem imperfectionem remove ; atqui si scientiam præfatam successu temporis et per proprios actus comparasset, fuisset in eo vera imperfectio : ergo. Prob. min. : 1° habuisset pro tempore antecedenti rerum aliquarum ignorantiam ; 2° potuisset ab homine magis studio incumbente superari ; 3° in scientia per se acquisibili fuisset miserior Adamo qui ab initio creationis eam habuit infusam : ergo.

Resp. 1° retorquendo argumentum in adversarios qui docent Christum successu temporis acquisivisse scientiam experimentalem.

Resp. 2° ad singula. Ad primum, habuisset pro tempore antecedenti rerum aliquarum ignorantiam quoad objecta, neg. ; quoad mo-

dum, subd. : et illa ignorantia erat privativa. neg., non enim pro hoc statu ipsi debebatur ; et erat negativa, conc. Adeoque censi non debet imperfectio, sicut nec erat imperfectio quod in ætate infantili Christus loquela careret, quia permittebat naturæ agere quod cujusque status proprium est.

Ad secundum, neg. ant. ; quia fuit in Christo ingenium longe acutius et excellentius quam in quolibet homine.

Ad tertium, neg. iterum ant. : tum quia Adamum in infinitum superavit perscientiam beatam et infusam ; tum quia Adamo creato in caput naturale hominum in statu perfectionis conveniebat scientiam naturalem ab initio habere, non autem Christo producto secundum communem cursum in statu imperfecto et ætate infantili.

Inst. : Christus fuit etiam productus ut Doctor hominum : ergo.

Resp. : Ut Doctor in supernaturalibus, conc. ; in naturalibus, neg. juxta illud Joan. 3 : *Qui de terra est de terra loquitur, qui de cælo venit super omnes est, et quod vidit et audivit hoc testatur.* Vel ut supra : ut Doctor in statu perfectionis, neg. ; in statu imperfectionis, conc. Iterum, dato ant., neg. conseq. Quia ratione scientiæ beatæ et infusæ superabundantem omnium scientiam habebat ad officium doctoris, quod de Adamo dici non potest.

Obj. 3° cum iisdem : Christus ab initio suæ conceptionis habuit per accidens infusas omnes virtutes morales per se acquisibiles : ergo et omnes virtutes intellectuales per se acquisibiles.

Resp. neg. conseq. ob duplicem disparitatem datam supra, dum de Gratia habituali Christi, inter virtutes morales et intellectuales. Prima, quod morales reddant simpliciter bonum habentem in ordine morali, intellectuales autem tantum secundum quid : unde magis imperfectum foret moralibus aliquando carere quam accresceret perfectionis eas acquirendo ; e contra vero non plus derogat dignitati Christi virtutibus intellectualibus aliquando carere quam ei accrescat ex connaturali earum acquisitione. Altera data, disparitas est quod posita infusione scientiarum naturalium, intellectus agens privaretur actu sibi debito connaturaliter secundum præsentem statum in quo productus est, scilicet abstractione specierum a phantasmatibus ; secus autem posita infusione virtutum moralium, quia iisdem actibus virtutes semel habitæ exercentur quibus acquiruntur.

Obj. 4° cum iisdem : Ex nostra sententia sequitur quod scientia per se acquisibilis in Christo fuerit valde imperfecta, et scientia Adami longe inferior ; atqui , etc. : ergo. Prob. maj. : scientia acquisita ea ignorat quorum species non potest sensibus comparare : atqui multa sunt quorum species non potuit Christus sensibus comparare, ut sunt virtutes cœlorum, quæ latent in abyssis maris aut visceribus terræ : dicere enim hæc ad sensus Christi ministerio Angelorum fuisse adducta, vel Christum ad illa, fingere est et sine fundamento miracula multiplicare : ergo.

Resp. 1° neg. maj. Ad probat., dist. maj. : scientia acquisita ea ignorat quorum species non potest sensibus comparare, et hæc pertinent ad cognitionem scientificam, neg. ; et hæc pertinent ad cognitionem experimentalem, conc. Similiter dist. min. : multa sunt quorum species non potuit sensibus comparare Christus, et hæc sunt individua singularia quæ pertinent ad scientiam experimentalem, conc. ; et hæc sunt quidditates rerum quæ pertinent ad cognitionem scientificam, subd. : si agatur de speciebus immediatis, conc. ; mediatis, neg. Potuit enim Christus propter vim excellentissimam ingenii ex aliquibus speciebus immediatis circa quasdam rerum essentias, posteriores circa alias quidditates deducere, cognoscendo scilicet effectus per causas, causas per effectus, similia per similia, contraria per contraria, et hoc est connaturale scientiæ acquisitæ, quæ de se inclinat ad cognoscendum plura per discursum et formando quidditativam cognitionem unius ex alio ; nec probari potest Adamum aliter scivisse. Hinc S. Th. hic q. 12. a. 1. ad 2. dicit, quod licet non fuerint Christi sensibus subjecta omnia sensibilia, fuerunt tamen subjecta sensibus ejus aliqua sensibilia ex quibus propter excellentissimam vim rationis ejus potuit in aliorum notitiam devenire ». Unde inferes hanc Christi scientiam non fuisse imperfectam intra genus suum, cum de ejus ratione sit esse discursivam et ex uno immediate intellecto aliud discursive deducere : in quo valde hallucinantur auctores oppositæ sententiæ.

Resp. 2°, intelligendo de singularibus, non etiam fuisse imperfectam scientiam acquisitam Christi, nec inferiorem scientiæ Adæ ; tum quia, ut dictum est ex D. Th., ex quibusdam immediate repræsentatis etiam singularibus potuit alia colligere ; tum quia uti potuit ministerio Angelorum ut sensibus addu-

cerentur illa objecta quæ magis convenientia erant ut ex illis alia dignoscerentur. Neque id gratis dicitur : sicut enim corpori ministrarunt Angeli adducendo cibos in deserto, et sicut primo homini adducta sunt omnia animalia ut nomen illis imponeret, quidni eorundem Angelorum ministerio Christo adducerentur singularia, non quidem omnia, sed quæ Christus judicabat expedire, ut ex eis alia colligeret, haberetque scientiam perfectam, nec scientia Adæ inferiorem.

Obj. 5° : Omnis perfectio non repugnans fini Incarnationis debet tribui Christo : atqui habere scientiam acquisitam ab initio est perfectio quæ non repugnat fini Incarnationis : ergo.

Resp. dist. maj. : omnis perfectio non repugnans fini Incarnationis, nec aliud inconueniens involvens debet, etc., conc. ; si aliud inconueniens involvat, neg. Unde, ad min., dico inconueniens esse quod Christus ab initio habuerit scientiam acquisitam ; tum quia intellectus ejus agens fuisset frustra quoad præcipuum ejus actum, tum quia fuit Christo connaturale pro statu communi in quo fuit productus ut propriis actibus et successive scientiam acquireret, tum quia perfectius est habere aliquid per se quam per alium, maxime si carentia illius non præponderat perfectioni quæ accrescit ex illius acquisitione, ut contingit in præsentī casu, sicut patet ex dictis. Pro cujus et aliarum instantiarum clariori intelligentia adverte, hoc inter perfectiones supernaturales et naturales in Christo esse discrimen, quod in supernaturalibus attendatur proportio cum unione hypostatica, et ideo statim et cum omni plenitudine sunt infusæ : in naturalibus vero attenditur proportio cum natura humana et modo ordinario quo solent acquiri, ut hinc magis eluceat veritas naturæ humanæ in Christo.

Obj. 6° : Non decuit Christum accipere scientiam ab Angelo vel homine docente ; ergo nec a rebus sensibilibus.

Resp. neg. conseq.¹. Nobilius est enim accipere scientiam a sensibilibus quam ab Angelo vel homine docente ; quia, ut dicit auctor, ille qui addiscit ab homine non accipit immediate scientiam a speciebus intelligibilibus quæ sunt in mente ipsius, sed mediantibus vocibus sensibilibus tanquam signis intelligibilium conceptionum : sicut autem voces ab homine formatæ sunt signa intellectualis scientiæ ipsius, ita creaturæ a Deo conditæ ;

¹ Illic q. 12. a. 3. ad 2.

sunt signa sapientiæ ejus : sicut igitur dignius est doceri a Deo quam ab homine, ita dignius accipere scientiam per sensibiles creaturas, quam per hominis doctrinam.

Addo quod, licet Christus hauriret species a sensibus, non tamen ab ipsis addiscebatur proprie, quia eas acquirendo, ipse se dirigebat et eas ordinabat ex scientia superiori.

ARTICULUS II.

EXPENDUNTUR BREVITER ALIÆ DIFFICULTATES QUATUOR ARTICULIS QUÆSTIONES 12. D. THOMÆ.

Quæritur 1° utrum Christum per scientiam acquisitam omnia cognoverit?

Resp. Christum per eam scientiam scivisse, non quidem omnia simpliciter, quia non possunt omnia cognosci per species abstractas a sensibus, sed omnia quæ per actionem intellectus agentis cognosci possunt, quia fuit excellentissima vis ingenii Christi.

Nec obstat ¹, ut recte advertit hic Sylvius, quod nec litteras didicerit, nec philosophorum libros revolverit, nec omnium, imo nec plurimorum, experientiam habuerit; tanta enim erat vis animæ ejus, partim naturalis, partim ex lumine adjuncto scientiæ beatæ et infusæ, ut ex rebus quas experiebatur colligere posset species et cognitionem aliorum, ut jam diximus art. præced., nec distraheretur, vel impediretur a consideratione unius rei per aliam, sed sic poterat intendere pluribus ac si tantum occuparetur circa unam.

Quæritur 2° utrum Christus in hac scientia profecerit?

Resp. ² Christum in ea sententia profecisse et quantum ad habitum et quantum ad actum, ita ut per actionem intellectus agentis paulatim species abstraheret, quarum accessu habitus ipse perficiebatur.

Patet ex dictis art. præced. Hanc enim scientiam acquisivit Christus studio et specierum abstractione sicut alii homines : unde dicitur Luc. 2 quod *Jesus proficiebat sapientia et ætate*

¹ Hic q. 12. a. 1. o. — ² Ibid. a. 2. o.

et gratia apud Deum et homines, quod de scientia acquisita intelligit S. Ambros. *de Incarnat. Dom.* cap. 7, et D. Th. hic in arg. s. c.

Porro incepit Christus hanc scientiam acquirere, cum primum cœpit uti ratione modo aliis hominibus connaturali ¹, et semper habuit omnem scientiam, seu omnem scientiæ perfectionem singulis ætatibus accommodatam, ita ut nunquam aliquid ignoraverit etiam secundum scientiam acquisitam eorum, quæ secundum tempus et locum ipsi conveniebant.

Quæritur 3° utrum Christus aliquid ab homine vel Angelo didicerit?

Resp. negative ². Quia non erat conveniens doctorem a discipulis edoceri; Christus autem erat doctor hominum et Angelorum. Unde cum Christus vel ab Angelis vel ab hominibus aliquid audiebat, non ideo ab illis illuminabatur quasi illud nesciret, sed habebat se instar magistri cui discipulus ex libro legit id quod prius sciebat.

Dices : Luc. 22 legitur Christum fuisse ab Angelo confortatum : sed illa confortatio non videtur aliter potuisse fieri quam proponendo rationes quæ dolorem linirent, quod est Christum fuisse illuminatum : ergo.

Resp. neg. min. ³ et, dico Christum fuisse confortatum quasi per societatem et compassionem, eo modo quo ex præsentia et colloquio amicorum, homo naturaliter sublevatur in tristitia et afflictionibus, juxta illud Psal. 68 : *Sustinui qui simul contristaretur et non fuit, et qui consolaretur et non inveni.*

Addi potest quod cum corpus Christi revera fuerit debilitatum ac sanguine madens, Angelus confortaverit ipsum, vel sanguinem abstergendo, vel aliquo sensibili modo corpus fovendo; licet enim id Christus per seipsum facere potuisset, potuit tamen etiam ad id ministerio Angelorum uti, ad majorem carnis assumptæ manifestationem, quod fine voluit a matre nutriri et gestari. Ita Cajetan. hic a. 4. Joannes a S. Th. q. 12.

¹ Hic q. 12. a. 2. o. ad 1. et 2. — ² Ibid. a. 3. et 4. —

³ Ibid. a. 4. ad 1. et in 3. d. 14. q. 1. a. 3. quæst. 6. ad 2

DISSERTATIO XIII.

De potentia animæ Christi.

D. Th. q. 13.

ARTICULUS I.

UTRUM HUMANITAS CHRISTI HABUERIT OMNI- POTENTIAM SIMPLICITER.

Suppono 1° Christum per communicatio-
nem idiomatum esse et dici simpliciter om-
nipotentem, omnipotentia scilicet divina, sic-
ut est et dicitur simpliciter Deus. Sed diffi-
cultas est utrum vi unionis hypostaticæ rece-
perit in se intrinsece virtutem aliquam acti-
vam quæ sit omnipotentia simpliciter. Dico
simpliciter, quia suppono 2° habuisse omni-
potentiam secundum quid, id est excellentem
virtutem activam in ordine ad illa omnia
quæ necessaria erant ad finem Incarnationis.
Quæstio est ergo de omnipotentia simpliciter
et omni modo, utrum fuerit communicata
Christo?

Quidam de grege Lutheranorum, dicti ubi-
quistæ a sua hæresi, tuentur partem affir-
mativam; dicunt enim humanitatem Christi
ita esse Verbo unitam, ut sit ubique sicut
ipsa divinitas, similiter æterna et omnipotens:
unde existimant potentiam humanitatis Christi
esse ipsam Verbi omnipotentiam, ipsi ut ho-
mini formaliter communicatam, ita ut Chri-
stus etiam ut homo sit omnipotens simplici-
ter. Contra quos

Dico: Humanitas Christi non habuit, nec
habere potuit omnipotentiam simpliciter¹.

Prob.²: omnipotentia simpliciter est solius
Dei proprietas: atqui in unione hypostatica

naturæ manserunt inconfusæ et impermixtæ
cum suis proprietatibus: ergo. Min. patet ex
dictis contra Eutychem. Prob. maj.: potentia
activa sequitur ad naturam et ipsi proportio-
natur ut ejus proprietas; in tantum enim ali-
quid agit in quantum est in actu, est autem
in actu per formam, quæ vel est natura, ut in
naturis simplicibus, vel constituens naturam
ut in naturis compositis: atqui potentia acti-
va omnipotens simpliciter soli naturæ divinæ
proportionatur et ad eam sequi potest ut pro-
prietas: ergo. Prob. min.: omnipotentia sim-
pliciter, id est quæ se extendit non solum ad
omnes effectus posibles, sed etiam perfectis-
simo modo ad omnes modos posibles (nisi
enim hoc habeat, non erit omnipotentia sim-
pliciter) proportionari non potest nisi naturæ
cujus esse est incircumscriptum, illimitatum
et infinitum in ratione entis; atqui talis est
sola natura divina: ergo.

Confir. 1°: omne quod a superiori deriva-
tur, recipitur in inferiori, modo imperfectio-
ri; quidquid enim recipitur ad modum reci-
pientis recipitur: hinc licet visio Dei quæ est
ipsi propria communicetur creaturæ, non ta-
men communicatur infinito modo: ergo si
omnipotentia simpliciter, quæ est propria Deo,
communicetur humanitati Christi reperietur
in illa inferiori modo nec in sua tota latitu-
dine, adeoque nec omnipotentia simpliciter.

Confir. 2°: omnipotentia simpliciter attingit
omne factibile implicationem non invol-
vens: atqui id competere non potest humani-
tati Christi: ergo. Prob. min.: humanitas
Christi non potest creare saltem ut causa prin-

¹ Eic. q. 13. a. 1. o. — ² Ibid.

cipalis, neque etiam potest causare seipsam : ergo.

Dices 1°: Matth. 11, dicit Christus ipse : *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* ; et cap. ultimo : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra* : atqui omnis potestas est omnipotentia : ergo.

Resp. hæc et similia loca intelligenda esse de Christo per communicationem idiomatum, ita ut sicut homo dicitur Deus, ita etiam dicitur omnipotens. Dicit autem hanc potestatem sibi datam post resurrectionem, quia tunc potissimum virtus ejus enituit ; dicitur enim juxta phrasim S. Scripturæ familiarem, rem tunc fieri, quando innotescit. Possunt etiam intelligi hæc verba de Christo homine quoad potestatem excellentiæ quam habuit ad regendum et imperandum in ordine ad prædicationem Evangelii : unde loco ultimo citato statim subjungitur : *Euntes docete omnes gentes*, etc. Eodem modo solves auctoritates SS. Cyrilli, Damasceni et aliorum Patrum.

Dices 2°: Existencia divina sicut et clara cognitio suiipsius est proprium Dei : atqui tamen istæ proprietates communicantur naturæ humanæ salva ejus essentia : ergo et omnipotentia.

Confirm. : unio hypostatica facit humanitatem Christi sanctam ; ergo et omnipotentem.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod licet omnia Dei attributa sint divinæ naturæ propria et perfectionem infinitam importent, non omnia tamen explicant modum quo talis perfectio est in Deo, ut sunt v. g. justitia, bonitas, existencia, etc. Unde omnia ista sunt communicabilia creaturis, scilicet analogice participative et cum diminutione. At vero omnipotentia non solum dicit perfectionem infinitam, sed etiam modum quo talis perfectio est in Deo, scilicet infinito modo, hoc enim si absit, jam non est omnipotentia simpliciter ; unde implicat eam ut talem simpliciter, communicari creaturæ.

Ad confirmationem, neg. conseq. Disparitas est quod sanctitas consistat in eo quod anima Deo sit conjuncta et ipsi grata supernaturaliter ; per unionem autem terminativam Verbi absque ulla informatione, intelligitur humanitas conjuncta Deo et ipsi grata : at vero non potest intelligi omnipotentia humanitati communicata absque eo quod eam informet, non minus quam intellectus aut voluntas ; quia principium quo operativum, vel est ipsa natura, vel forma eam constituens, vel proprietas ad eam consequens.

ARTICULUS II.

DE POTENTIA HUMANITATIS CHRISTI CIRCA IMMUTATIONEM CREATURARUM.

§ I.

Exponitur articulus D. Th. qui est secundus hujus q. 13.

Probat S. Doctor in hoc articulo 2 Christum ut hominem non habuisse omnipotentiam respectu immutationis creaturarum, ad cujus explicationem statuit tres conclusiones.

Prima conclusio est : « Si loquamur de anima Christi secundum propriam naturam et virtutem sive naturalem, sive gratuitam, potentiam habuit ad illos effectus faciendos quæ sunt animæ convenientes, puta ad gubernandum corpus et ad disponendos humanos actus et etiam ad illuminandum per gratiæ et scientiæ plenitudinem omnes creaturas rationales ab ejus perfectione deficientes, per modum quo hoc est conveniens creaturæ rationali ». Quæ ultima verba diligenter adverte, ne forte ex hac conclusione inferas Christum esse causam principalem gratiæ. Hanc conclusionem non probat S. Doct. quia constat ex natura animæ et ex dictis de gratia capitali Christi.

Secunda conclusio S. Th. est : « Si loquamur de anima Christi secundum quod est instrumentum Verbi sibi uniti, sic habuit instrumentalem virtutem ad omnes immutationes miraculosas faciendas, ordinabiles ad Incarnationis finem, qui est instaurare omnia, sive quæ in cœlis, sive quæ in terris sunt ». Id constat ex fine ad quem datur instrumentum.

Tertia conclusio D. Th. : Anima Christi quatenus etiam instrumentum Verbi non habet potentiam ad annihilationem creaturarum : quia annihilatio correspondet creationi : « Et ideo sicut solus Deus creare potest, ita solus potest creaturas in nihilum redigere qui etiam solus eas in esse conservat ne in nihilum decidant ». Unde concludit S. Doctor : « Sic ergo dicendum est quod anima Christi non habet omnipotentiam respectu immutationis creaturarum.

Difficultas itaque est valde controversa inter Thomistas ex una parte, Scotistas et plures alios ex altera circa secundam conclusionem D. Th. de qua virtute instrumentali sit intelligendus, an de morali, an de physica : eadem quæstio movetur de causalitate sacramentorum ubi plura trademus et tradunt auctores huc spectantia et cum hic dicendis conferenda.

§ II.

Utrum humanitas Christi sit instrumentum physicum gratiæ, miraculorum et aliorum effectuum supernaturalium?

Suppono 1° humanitatem Christi esse causam moralem etiam principalem gratiæ et miraculorum, quia illa de condigno meruit : dico etiam principalem quia non est alia causa meritoria assignabilis supra Christum. Suppono 2° ex tract. *de Gratia* humanitatem Christi non esse causam principalem physicam gratiæ sanctificantis.

Quæritur ergo solum hic utrum humanitas Christi ab executione Incarnationis fuerit nedum causa moralis, sed et instrumentalis physica gratiæ et miraculorum aliorumque operum supernaturalium quæ ad finem Incarnationis conducunt.

Dixi ab executione Incarnationis : quia certum est humanitatem Christi ante executionem Incarnationis non fuisse causam physicam, sed tantum moralem gratiæ antiquis patribus collatæ, quia operari physice supponit necessario existentiam physicam causæ.

Dico : Humanitas Christi ab Incarnatione peracta, sive in terris degens, sive modo in cælo existens, est et fuit causa instrumentalis physica gratiæ et miraculorum.

Prob. 1° auctoritate. Luc. 6. dicitur de Christo quod *virtus de illo exibat et sanabat omnes* : et Christus de seipso Luc. 8 : *Novi virtutem de me exisse* : quod non videtur posse intelligi de virtute morali, quæ, cum sit ens rationis, non potest dici nisi valde improprie de corpore exire. Insuper, juxta S. Scripturas, Christus dedit discipulis Spiritum sanctum *insufflando*, Lazarum suscitavit *clamando* et imperando, quæ omnia non moralem sed physicam causalitatem innuunt : Joan. 1. dicitur : *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est* ; Joan. 10 : *Opera quæ ego facio*, etc. *Ly facere* autem importat proprie causalitatem physicam.

Concil. 1 Ephesinum can. 11, definit quod « Caro Christi sit vivificatrix propter unionem ad Verbum » : non potest autem dici quod caro Christi sit vivificatrix moraliter, seu per modum meriti ; ergo physice. Hinc Cyrillus lib. 4. in Joan. c. 14, notat quod Christus in suscitandis mortuis, non solum Verbo atque imperio uteretur, verum etiam carnem cooperatricem adhibebat, ut *ostenderet*, inquit, *carnem quoque suam, quoniam Verbo conjuncta erat, vivificam esse*.

Ex his insuper sic arguo : Verba S. Scripturæ, Concil. et Patrum, in propriis et obvio sensu accipienda sunt, si inde nullum sequatur inconueniens : atqui « virtutem sanativam exire de corpore, facere, operari, vivificare, esse causam, esse instrumentum », et similia quæ leguntur in S. Scriptura, Conciliis et Patribus, proprio et obvio sensu important causalitatem physicam, non moralem : nec aliunde sequitur inconueniens, si sic intelligantur, ut patebit ex sol. obj. Ergo

Quoad D. Thomam, manifeste tradit nostram sententiam, tum supra q. 8. a. 1, ubi docet Christum duplici modo causare gratiam, et « per meritum et per efficientiam ». Tum hic a. 2 dicendo humanitatem Christi non posse esse instrumentum creationis, bene tamen operationis miraculosæ, ubi clarum est ipsum loqui de instrumento physico, cum certum sit humanitatem Christi posse esse causam moralem creationis per orationem et meritum. Videatur insuper S. Doct. infra q. 48. a. 6 ; q. 49. a. 1 ; q. 50. a. 6 ; q. 62. a. 1.

Prob. ratione. Humanitati Christi est concedendum quod nobilius et perfectius est, si vel in se vel fini Incarnationis non repugnat : atqui operari non solum moraliter, sed etiam physice effectus supernaturales et miraculosos est quid nobilius et perfectius, nec aliunde in se vel fini Incarnationis repugnat : ergo. Prob. min. pro prima parte : 1° agere dicit perfectionem : ergo agere non solum moraliter, sed etiam physice dicit majorem perfectionem. 2° Concursus physicus est perfectior morali : ergo. Prob. ant. : concursus moralis non tam agit quam causæ actionem obtinet : concursus autem physicus vere agit et effectum veluti e sinu suo emittit : ergo.

Quoad secundam partem min., quod talis concursus physicus non repugnet fini Incarnationis evidens est, quinimo conducit ; nec quod in se repugnet etiam patet, si enim ignis inferni virtute sibi divinitus tradita in spirituales creaturas instrumentaliter physice agit, quidni poterit sacra humanitas virtute divinitatis qua unita est, physice concurrere ad opera supernaturalia : id amplius patebit ex sol. obj.

Confir. : juxta S. Scripturam et SS. Patres, Christus est aliquo sensu instrumentum ad producendam gratiam et patranda miracula : atqui non est instrumentum morale : ergo physicum. Prob. min. : Christus est causa principalis moralis horum effectuum : ergo non instrumentalis.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : D. Th. in 3. d. 16. q. 1. a. 3. dicit expresse « nullam fuisse virtutem in Christi anima ad immutandam legem vel cursum naturæ, sive ad patranda miracula, nisi per modum orationis aut intercessionis » : ergo.

Respondet Cajetanus S. Thomam hic et locis a nobis citatis retractasse hanc sententiam. Respondet Joannes a S. Thoma S. Thomam ibi loqui de causa principali miraculorum. Sed forte melius

Resp. ex eodem S. Th. hic a. 3, animam Christi posse considerari dupliciter, uno modo secundum propriam naturam et virtutem, et hoc modo nullam habebat virtutem ad patranda miracula nisi per modum orationis aut intercessionis. Alio modo potest considerari anima Christi secundum quod est instrumentum unitum Verbo Dei in persona; et sic habebat virtutem nedum moralem, sed etiam physicam patranda miracula. Primum sensum itaque intendit S. Doctor laudatus in objectione. Secundum, locis a nobis citatis in probatione.

Obj. 2° : Omnia quæ operata est humanitas Christi circa salutem nostram, per passionem et mortem operata est, ut diximus supra, et docet D. Th. infra q. 48. a. 6. Atqui mors seu passio non potest esse causa instrumentalis physica gratiæ et miraculorum : ergo. Prob. min. : quod non est, non potest operari physice : atqui mors seu passio non est nunc : ergo.

Resp. neg. min. Ad probat., dist. maj. : quod non est neque formaliter, neque virtualiter, non potest operari physice, conc. ; quod non est formaliter, est tamen virtualiter, neg. Similiter, dist. min. : mors seu passio Christi non est nunc formaliter in se, prout est aliquis motus in fieri, conc. min. ; non est nunc in aliquo seu effectum physico seu virtute, neg. min. Remanet enim in cicatricibus ex illa relictis et qualitatibus gloriosis per illam acquisitis : unde dicitur passio Christi operari nostram salutem physice, quatenus humanitas Christi per illam determinata, immutata et modificata, salutem nostram physice operatur ; sicut pater mortuus est vere causa efficiens filii posthumi, quia agit per virtutem a se relictam, scilicet semen a se decisum.

Obj. 3° et simul inst. : præter existentiam tres insuper requiruntur conditiones ad rationem instrumenti physici. Prima ut realiter contingat subjectum in quod agit ; non enim potest

agere in distans, v. g., serra non facit cathedram nisi lignum tangat. Secunda, ut habeat actionem præviam qua agat dispositive ad effectum causæ principalis, alias non esset causa, sed purum vehiculum delativum virtutis causæ principalis : sic serra scindendo lignum actione propria disponit illud ad formam cathedræ. Tertia, ut recipiat aliquam virtutem a causa principali qua de impotente reddatur intrinsece potens : atqui desunt hæ tres conditiones humanitati Christi ad productionem gratiæ seu miraculorum : ergo.

Prob. min. pro prima parte : humanitas Christi existens in cælo non contingit homines quos justificat in terris, nec etiam dum erat in mundo tangebatur physice illos quos sola voce sanabat absentes, ut servum centurionis, filium reguli, etc.

Prob. secunda pars min. 1° Humanitas Christi nullam priorem dispositionem agit propria actione utpote corporea in anima, v. g. ad productionem gratiæ : neque intelligibile est quid prius produxerit tanquam dispositivum in corporibus ad effectum miraculorum. 2° Quia multa miracula fecit Christus quæ non nisi per creationem aut suspensionem divini concursus patrata sunt, ut cum columba in ejus baptisma creata est, et cum ambulando super aquas denegatus est concursus corpori ad gravitandum et aquis ad fluendum ; atqui nulla creatura potest habere actionem propriam circa subjectum creationis quod est nihilum, nec in concursum Dei, cujus actio est ipsa substantia Dei ; ergo.

Prob. tertia pars min. Illa virtus derivata a causa principali in humanitatem Christi vel est spiritualis, et sic non potest recipi in carne Christi ; nam quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur ; vel est corporea, et sic non potest elevare humanitatem ad effectus spirituales ; ergo nulla.

Resp. neg. min. Ad probat. primæ partis, dist. : humanitas Christi existens in cælo non tangit homines quos justificat in terris, contactu suppositi, conc. ; contactu virtutis, neg. ant. et conseq. Hoc enim sufficit ad rationem causæ physicæ, quia modo virtus causæ perveniat ad subjectum, nihil interest quod causa sit absens : sic sol suppositaliter distans a visceribus terræ, in ea tamen continuo agit contactu seu præsentia virtutis et influxus : sic magnes agit in ferrum distans ipsum attrahendo contactu virtutis, etc. Quod si ita in naturalibus, quanto magis in instrumentis divinæ potentiæ, quorum virtutem, ipsa ubi

que præsens, subjectis immutandis præsentem reddit.

Ad primam prob. secundæ partis, dico non requiri ad rationem instrumenti quod actione propria agat in subjectum dispositive ad effectum causæ principalis ex parte rei operatæ, seu quod in subjecto aliquem priorem effectum producat, id enim proprium est tantum instrumentis causarum creatarum quæ illis utuntur ex indigentia, sed sufficit quod agat dispositive ex parte modi operandi, hoc est quod habeat propriam actionem modificativam virtutis principalis in se receptæ, qua actione constituatur in ratione causæ, et non sit purum medium seu vehiculum virtutis causæ principalis : hanc autem propriam actionem habet et habuit humanitas Christi respectu miraculorum et gratiæ, v. g. verbo, signo, gestu, actu voluntatis, etc.

Repones : Actio propria humanitatis circa gratiæ productionem, aut miraculorum patrationem, ut plurimum fuit corporea ; atqui corpus non potest agere in Spiritum : ergo.

Resp. dist. min. : corpus virtute propria non potest, etc., conc. ; min., virtute causæ spiritalis maxime divinæ, neg. Sic ignis corporeus inferni cruciat dæmones et animas damnatorum.

Ad secundam probat. ejusdem secundæ partis, dico quod si in aliquibus forte miraculis contigit creatio vel suspensio divini concursus, de his non intelligitur conclusio nostra, sed tantum de illis ad quæ se extendere potest causalitas instrumenti.

Adde falsa esse exempla quæ afferuntur : nam columba illa non fuit ex nihilo creata, sed ex præjacente aeris vel aquæ materia formata : similiter incessus super aquas, non ex suspensione divini concursus, sed ex virtute dotis agilitatis corporis redundare tunc permissæ proveniebat, sicut ipsa transfiguratio ex dote claritatis.

Ad probat. tertiæ partis min., ante solutionem notandum varias esse Thomistarum sententias circa hanc virtutem humanitati Christi communicatam : quidam existimant nihil aliud esse quam ipsam conjunctionem humanitatis Verbo ex qua redditur potens ad omnia opera miraculosa. Ita Contenson post Asturisensem. Sed in nobis probari vix potest, vel enim ex ipsa conjunctione aliquid recipit intrinsecum quo elevetur ad effectum miraculosum, vel non ; si nihil, ergo remanet intrinsece impotens ; si aliquid, explicandum est quid sit : unde

Alii existimant esse qualitatem sed incompletam ex natura sua fluentem et transeuntem ; quia qualitas completa permanens constitueret causam principalem, sed tamen propter dignitatem subjecti habentem modum permanentis. Nec inconveniens reputat ista sententia quod qualitas secundum se incompleta et transiens habeat modum permanentis, sicut secundum philosophos non repugnat quod qualitas permanens secundum se, habeat modum transeuntis, v. g. scientia in tyrone ; et secundum theologos opinio quæ est secundum se dispositio transiens, in hæreticis habet modum permanentis ; e contrario, gratia quæ secundum se est qualitas permanens, in peccatore habet modum transeuntis ; et lumen beatificum quod est ex se permanens communicatum D. Paulo, habuit modum transeuntis. Ita Paludanus, Capreolus, Ferrariensis, quod citat et sequitur Gonet.

Alii tandem volunt illam virtutem non esse qualitatem, sed motionem Dei transeuntem elevantem humanitatem Christi ad rationem instrumenti gratiæ et miraculorum, nec solum dantem illi actum secundum, seu applicantem virtutem ad actum ; sed etiam conferentem ipsi virtutem activam in actu primo respectu effectus principalis agentis : quia de ratione instrumenti est quod agat in virtute principalis causæ totam agendi vim illi conferentis ; et in hoc distinguitur a præmotione physica. Ratio illorum est, quia in aliis instrumentis naturalibus, puta serra, calamo, etc., non videtur quod artifex qualitatem aliquam completam vel incompletam ponat in instrumento, sed solum motionem artificiosam quæ instrumento totam vim in actu primo et secundo conferat ad effectum causæ principalis, licet enim, v. g. serra per suum acumen habeat in actu primo virtutem scindendi, non tamen artificiose scindendi : ergo, inquit, idem dicendum videtur de instrumenti divinæ potentiæ ad effectus supernaturales, cum gratia non destruat naturam, sed in quantum possibile est ei sese accommodet et eam perficiat. Ita Soto, Cajet., Zumel, Cabrera, quos citat et sequitur Joannes a S. Th.

Nec refert quod character sacramentalis videatur qualitas instrumentalis permanens ; est enim hoc sensu qualitas instrumentalis, quod conferat instrumento formam instrumenti, id est quod reddat ministrum aptum et idoneum ut possit moveri a Deo ad actus supernaturales, sicut v. g. acumen est forma

permanens conferens securi formam instrumenti; non est tamen qualitas instrumentalis constituens ministerium in ratione principii activi, sive in actu secundo sive in actu primo respectu effectus supernaturalis, quod est de ratione instrumenti, sicut acumen securis, licet eam constituat principium activum scissionis, non tamen scissionis artificiosæ.

Nec etiam obstat in illa sententia quod Christus quando voluerit operatus sit miracula, juxta illud leprosi Matth. 8: *Domine, si vis, potes me mundare*, quod videtur importare qualitatem miraculorum effectivam permanentem.

Respondetur enim in illa sententia quod Christus operabatur miracula quando et quomodo volebat, non ex aliquo habitu aut virtute permanente, sed ex assistentia divinæ potestatis, seu ex hoc quod divina potestas præsto erat Christo, ut quotiescumque vellet movebatur actualiter ab ipso principali agente Deo, non quidem sic quoad hæc divina potestas subderetur voluntati humanæ Christi, sicut habitus subduntur humanæ voluntati ad operationes ejus, sed e contra quod humana Christi voluntas subderetur divinitati in omnibus, et divinitas uteretur humanitate Christi tanquam instrumento conjuncto personaliter, ita ut quæ vellet divinitas vellet et ipsa humanitas, et hoc sensu intelligitur illud Matth.: *Si vis, potes me mundare*.

Utraque hæc posterior sententia est probabilis: et juxta utramque resp. hanc virtutem esse spiritualementem: et ad probat. in contrarium, dist.: virtus spiritualis completa et permanens non potest recipi in corpore, transeat; virtus incompleta et transiens, neg. Disparitas est quod virtus completa et permanens est tantum propter subjectum cui inhæret: unde debet ipsi proportionari; at e contra, virtus incompleta et transiens, licet ea parte qua est accidens dependeat a subjecto, quia tamen est formaliter quid viale tendens ad aliud, debet illi potius quam subjecto proportionari, via enim quatenus via utrique termino a quo et ad quem duntaxat commensatur. Unde ad axioma: Quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur, verum est si receptum habeat esse permanens et completum; secus, si habeat esse transiens incompletum.

Dixi prius transeat. ant. Posset enim negari, quia non videtur repugnare virtutem spiritualementem subjectari in corpore, ex eo quod corpus natum est obedire spiritui, non spiritus corpori; sic anima rationalis etsi spiritua-

lis subjectatur in corpore, sic virtutes morales etsi spirituales subjectantur in potentiis sensitivis animæ.

Inst.: Accidens spirituale qualecumque sit permanens aut transiens non potest existere existentia corporea, existentia enim debet proportionari subjecto quoad actum: atqui si reciperetur in subjecto corporeo, deberet existere existentia corporea: ergo. Prob. min.: accidens habet existentiam a subjecto in quo recipitur: ergo. Prob. ant. accidens definitur: « Ens in alio existens »: ergo.

Resp. neg. min.; ad probat. neg. ant.; ad probat., explico definitionem. Quando igitur dicitur accidens, ens in subjecto existens, non est sensus quod propriam existentiam habeat a subjecto tanquam a principio formali, habet enim sic a propria forma; unde sine subjecto potest divinitus existere; sed sensus est quod cum sit debilior existentia indigeat ad exercitium existendi subjecto firmante et sustentante illam debilem existentiam. Porro si istud officium Deus in Eucharistia potest accidenti præstare sine subjecto, quare non posset per subjectum corporeum, maxime cum accidens spirituale de quo agimus, non recipiatur in corpore quatenus est corporeum formaliter, sed quatenus est ens et substantia creata, quia in eo recipitur ratione potentiæ obedientialis quæ competit rebus creatis sub generali ratione entis et substantiæ creatæ. Confer diligenter quæ dicam in tract. seq. de Causalitate sacramentorum.

Obj. 4º: Concil. Trid. sess. 6. cap. 5. docet quod nec Christi passio nec humanitas physice efficiunt gratiam, sed solum meritorie seu moraliter. Ita P. Henno de Sacramentis in genere disp. 7. q. 2. a. 1. probat. 6.

Resp. nullam hac de re mentionem fieri in capite citato: verum est quidem cap. 7. haberi, quod causa meritoria justificationis nostræ sit Christus, sed nusquam dicit concilium quod sit tantum causa meritoria et non physica; definit enim concilium quod certa fide tenendum est, et certo constat inter theologos, non quod inter ipsos controvertitur.

ARTICULUS III.

DE POTENTIA ANIMÆ CHRISTI RESPECTU PROPRII CORPORIS ET EXECUTIONIS SUÆ VOLUNTATIS.

Postquam S. Th. egit de potentia animæ Christi circa immutationes aliarum rerum, agit de ejusdem potentia in ordine ad seipsum.

Dico 1º: Anima Christi secundum propriam

virtutem quæ ipsi competit ut est anima humana, non habebat omnipotentiam immutandi proprium corpus a naturali dispositione, v. g. non poterat secundum hanc virtutem efficere ne corpus gravitaret, ne nutriretur, ne pateretur, etc.: tum quia, ut dictum est, secundum hanc virtutem non habebat potentiam immutandi exteriora corpora a cursu et ordine naturali: ergo nec suum; tum quia anima secundum propriam naturam habet determinatam proportionem ad suum corpus, ac per consequens non omnia, sed aliquid determinatum potest circa proprium corpus¹.

Nec obstat quod esset beata, nec enim animæ beatæ habent hanc omnipotentiam. Insuper Christus non erat beatus quoad omnia, assumpserat enim corpus passibile adeoque et corporis passibilis conditiones: unde quod animæ beatæ possunt sine miraculo propter dotes gloriosas corporis beati, non poterat Christus sine miraculo, quia non assumpserat corpus gloriosum: et ideo incessus super mare, claritas transfigurationis, fuerunt miracula, ut docet D. Th. infra q. 45. a. 2.

Dico 2º: Si vero consideretur anima Christi secundum quod est instrumentum unitum Verbo, subdebatur ejus potestati omnis dispositio proprii corporis; excepta annihilatione et conservatione, ut art. præced. dictum est: quia tamen virtus actionis non proprie attribuitur instrumento, sed principali agenti, talis omnipotentia magis attribuitur ipsi Verbo Dei quam animæ Christi².

Dico 3º: Animam Christi habuisse omnipotentiam respectu suæ voluntatis circa ea quæ voluit voluntate absoluta adimplenda per se, idque virtute propria, quia non conveniebat sapientiæ ejus, ut aliquid vellet per se facere quod suæ virtuti non subjaceret. Circa ea autem quæ voluit fieri per divinam virtutem, habuit omnipotentiam, non virtute propria, sed quatenus erat instrumentum divinitatis. Tandem ea quæ voluit non voluntate absoluta, sed conditionata aut inefficaci, non semper fuerunt adimpleta, ut patet de voluntate transferendi ab eo calicem Passionis³.

Sed difficultas est an Christus voluntate absoluta voluerit aliquid per alios adimplendum, quod non fuerit factum: unde.

Dico 4º: Nihil voluit Christus voluntate absoluta et efficaci per alios adimplendum quod non fuit factum: est Sylvii cum pluribus aliis contra Cajet., Joan. a S. Th., Cabrera, etc.

Prob. ex D. Th. S. Doctor infra q. 18. a. 5.

¹ Uic a. 3. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. a. 4. o.

docet voluntatem Christi humanam semper fuisse conformem divinæ, et quod « Christus per voluntatem quæ est per modum rationis, semper idem volebat quod Deus ». Et q. 21. a. 4. dicit quod « Christus nihil aliud voluit, nisi quod scivit Deum velle »: unde concludit: « Et ideo omnis absoluta voluntas Christi etiam humana, impleta fuit, quia fuit Deo conformis ».

Prob. ratione. Imprudentiæ est velle voluntate absoluta et efficaci id quod certo constat non esse futurum: atqui Christus scientia beata certo sciebat omnia futura, ut diximus: ergo non voluit absolute et efficaciter id quod non erat sive per se sive per alios faciendum. Patet consequ. quia a Christo removenda est omnis imprudentiæ labes.

Dices 1º: Marc. 7, dicitur de Christo quod *ingressus domum, neminem voluit scire et non potuit latere*: ergo.

Resp. hæc non de voluntate absoluta sed conditionata seu inefficaci esse intelligenda, ita ut sensus sit, Christum se gessisse exterius, sicut qui latere volunt, se scilicet subducendo, sed tamen per illam subductionem non potuisse latere, licet aliunde potuerit si absolute voluisset. Nec ullum ibi reperitur mendacium, quia id faciebat non animo fallendi, sed nos instruendi de fugienda ambitione et vana gloria.

Inst.: Agatho papa circa præfata verba in epist. quæ refertur in VI synodo act. 4 et quæ recepta est act. 8, sic ait: « Ergone ille hominum Conditor ac Redemptor in terris latere volens non potuit, nisi hoc ad humanam ejus voluntatem, quam temporaliter est dignatus assumere, redigatur »: atqui hæc verba non possunt intelligi de voluntate conditionata et antecedente: ergo. Prob. min.: Pontifex his verbis intendit probare præter voluntatem divinam in Christo esse humanam ex eo quod voluntas divina semper impleatur et non humana: atqui si intelligatur de voluntate humana Christi conditionata et antecedens et conditionata non etiam semper impleatur:

Resp. neg. min. Ad probat. neg. maj. Intendit enim probare Pontifex præter voluntatem divinam in Christo esse humanam, non ex ratione allata, sed ex eo quod Christus humana voluntate equidem conditionali et antecedente, voluerit aliquid quod non poterat propria suæ humanitatis virtute consequi; cum tamen Deus nihil velit etiam voluntate antecedente et inefficaci, quod non possit per seipsum implere.

DISSERTATIO XIV.

De defectibus corporis assumptis a Filio Dei.

D. Th. q. 14.

ARTICULUS I.

UTRUM CONVENIENS AN ETIAM NECESSARIUM FUERIT
CORPUS CHRISTI SUBJACERE DEFECTIBUS.

Dico 1° : Conveniens fuit corpus Christi subiacere defectibus propter tria : 1° ut pro nobis satisfaceret; 2° ut veritatem humanæ naturæ comprobaret; 3° ut nobis fieret exemplum virtutis ¹.

Est contra hæreticos qui dicti sunt Phantasiastæ et Aphthartodocetæ, qui auctore Juliano Halicarnasseo circa annum 476, dogmatizabant corpus Christi fuisse incorruptibile etiam ante resurrectionem : in quem errorem impiegit Justinianus, imperator, sub finem vitæ, qui ideo Euthychium patriarcham contrarium sentientem exulare jussit.

Quam hæresim, ultra rationes D. Th. impugnant omnia sacræ Scripturæ testimonia, quæ Christum esuriisse, defatigatum, passum, mortuum probant : hanc etiam impugnarunt SS. Justinus mart., Athanas., Basil., Nyssenus, Chrysost., etc.

Dices contra primam rationem D. Th. : Si Christus corporis nostri defectus assumpsit ut pro nobis satisfaceret, sequitur quod etiam pœnas inferni sustinuerit; eas enim promeriti eramus. Ita quidem censuit et blasphemavit Calvin.

Resp. neg. sequciam. Non enim requiritur ad satisfactionem pro peccato alterius ut omnem pœnam ipsi debitam alter sustineat, sed sufficit quod reddat æquivalens, quod et ultra fecit Christus. Et sane si valeat consequentia Calvini, sequeretur Christum debuisse in æter-

num sufferre pœnas inferni; eas enim in æternum promeriti sumus.

Dices 2° : S. Hilarius Pictaviensis lib. 10 *de Trinit.* ait : « Virtus corporis, sine sensu pœnæ, vim pœnæ in se desævientis excepit ». Clemens Alexand., lib. 6 *Strom.* cap. 6, ait de Christo : « Ipse autem, ut semel dicam, impassibilis erat ». S. Hieron. in cap. 26. Matth. ait : « Erubescant qui putant Salvatorem timuisse mortem et passionis pavore dixisse : *Pater, si fieri potest* », etc. : ergo.

Resp. ad Hilarium, S. Thomam conari q. seq. a. 5. ad 1. eum sano sensu explicare dicendo quod Hilarius a carne Christi non veritatem doloris, sed necessitatem, excludere intendat, accipiendo necessitatem per comparisonem ad causam primam horum defectuum, quæ est peccatum.

S. Bonaventura in 3. dist. 10. a. 1. q. 1. narrat se audivisse Guilielmum Parisiensem dicentem se legisse librum in quo Hilarius se retractavit, quamvis eum conetur exponere dicendo quod loquatur de divinitate ipsa.

Cæterum, si non falso, saltem valde obscure hac in re videtur locutus Hilarius : unde et in margine sæpe notatur quod caute sit legendus, et Bellarmine et Vasquez aperte fatentur ipsius verba non posse sano sensu explicari.

Ad Clementem Alexand., resp. ejus opera inter apocrypha recenseri a Gelasio papa in concil. Romano. Et in illis multas reperiri propositiones errorem sapientes. Sylvius q. seq. a. 5. ipsum explicat ut Hilarium de necessitate patiendi.

Ad Hieron. resp. ipsum a Christo exclusisse timorem non absolute, sed cum animiurbatione.

¹ lhc q. 14. a. 1. o.

Dico 2° : Respective ad voluntatem divinam in Christo, aut voluntatem humanam deliberatam, illi defectus fuerant Christo voluntarii objective¹; tum quia eos voluntariesecundum duplicem hanc voluntatem acceptavit; tum quia poterat illos impedire, si voluisset : respective autem ad ipsam naturam assumptam in Christo, illi defectus erant necessarii, quia sequebantur ex ejus principiis : naturam enim ejusdem conditionis, non cum natura Adæ innocentis, sed cum nostra, assumpsit, juxta illud ad Rom. 8 : *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati*; id est, habentem corpus ejusdem conditionis cujus est caro peccatrix : unde

Dico 3° : Christus non contraxit hos defectus sicuti nos ex debito peccati, quo caruit, sed voluntarie eos suscepit² : quamvis enim una mortis et aliorum defectuum causa sit compositio ex contrariis, hæc tamen in statu naturæ innocentis sic impediabatur ut homo nec morti nec aliis defectibus subjacisset si non peccasset : at vero Christus, licet hujus status puritatem assumpserit, voluit tamen de statu nostro assumere passibilitatem proveniente ex compositione ex contrariis : ergo.

ARTICULUS II.

UTRUM CHRISTUS OMNES DEFECTUS CORPORALES HOMINUM ASSUMPSE- RIT.

Dico : Christus non assumpsit omnes defectus corporales hominum³.

Prob.⁴ Christus assumpsit defectus humanos præcise ad satisfaciendum pro peccato humanæ naturæ : ergo illos tantum defectus assumere debuit qui consequuntur ex peccato communi totius naturæ humanæ, nec satisfactioni seu fini Incarnationis repugnant. Patet consequ., quia satisfactio quæ pœnalis est, debet respondere culpæ : ergo culpæ communi pœna communis.

Hinc inferes 1° Christum assumpsisse famem, sitim, defatigationem, mortem, etc., quia hi defectus omnibus hominibus seu toti naturæ conveniunt communiter ex peccato communi primi hominis⁵.

Inferes 2° Christum non assumpsisse lepram, febrim, cæcitatem, claudicationem, aut quemvis alium morbum; quia hi defectus non consequuntur totam naturam immediate propter peccatum primi parentis, sed causantur in

aliquibus hominibus propter duas causas particulares et personales, scilicet vel propter exorbitantes passiones, potus, victusve excessum; vel propter defectum virtutis formativæ. Quod si aliquando videantur causari ex intemperie aut infectione aeris, id semper refunditur in defectum virtutis formativæ, quæ si perfecta foret, qualis fuit in Christo ex Spiritu sancto, illis posset resistere.

Inferes 3° Christum non assumpsisse ignorantiam, pronitatem ad malum et difficultatem ad bonum⁶, etiam quatenus hi defectus originantur a corpore (sub qua ratione hic considerantur ab auctore), quia repugnant officio satisfaciendi et redimendi, quod est finis Incarnationis.

Dices 1° : Christus potuit senescere ac tandem ex senio mori, etiamsi nullus eum interfecisset; atqui secundum plures medicos nemo mori potest absque febris aut aliqua putrefactione : ergo.

Resp. 1° ad min. æque esse probabilem aliorum medicorum sententiam asserentium mortem posse accidere sine morbo ex solo defectu caloris naturalis et humidi radicalis.

Resp. 2° nos remove a Christo morbos qui particularibus accidunt ex causis specialibus assignatis, non illum qui toti naturæ communis esset ratione mortis.

Dices 2° : Christus assumpsit mortem; ergo a fortiori morbos.

Resp. neg. consequ., quia mors sequitur communiter naturam, sive nude spectatam, sive peccato corruptam, non autem morbi qui conveniunt vel ex excessu, vel ex defectu individui.

Repones : Morbi sequuntur etiam naturam peccato corruptam seu ratione peccati : sic si Adam non peccasset, absque morbo vixissemus : ergo.

Resp. dist. ant. : morbi sequuntur naturam peccato corruptam immediate, neg. ant.; mediantibus causis assignatis, conc. Unde non iidem in omnibus : secus mors, fames, etc.

Dices 3° : Isa. 53, dicitur de Christo : *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit, et nos putavimus eum quasi leprosum, etc.* : ergo.

Resp. sensum horum verborum esse quod Christus in passione tulerit pœnas peccatis nostris debitas, propter quas quasi leprosus videbatur, seu quod Judæi ab ipso quasi a leproso abhorrebant.

Dices 4° : Christus assumpsit deformitatem corporis, juxta illud Isa. 53 : *Non est species ne-*

¹ Hic q. 14. a. 2. o. — ² Ibid. a. 3. o. — ³ Ibid. a. 4. o. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

⁶ Hic q. 14. a. 4. o.

que decor, ... et quasi absconditus vultus ejus et despectus : ergo.

Resp. neg. ant. Et ad auctoritatem Isaiaë dico eam esse intelligendam non de constanti corporis Christi habitudine, nec de nativa ejus oris specie, sed de passionis illius tempore, dum mille Judæorum injuriis deformatum Christi corpus vix hominis speciem referebat. Ita Justinus mart., Cyprianus, Cyrillus Alexand., SS. Hieron., Aug., etc. Alii intepretantur de humanitate non secundum se spectata, sed comparata ad divinitatem. Ita SS. Cyrillus Alexand., Aug., Bern., etc. Alii de humanitate intelligunt quoad rationem nascendi, vivendi et moriendi, quam præ cæteris humillimam, abjectissimam et acerbissimam tenuit. Ita SS. Hier. et Chrys.

Uno horum sensuum intelligendi veniunt Tertull., Orig. et Clemens Alex., qui ex isto Isaiaë oraculo videntur docere formam Christi fuisse deformem. Vel sane postponendis numerosissimæ Patrum turmæ aliter sapientium.

Utrum autem e contra fuerit Christus specie excellenter liberali, vultuque insigniter venusto et egregio non constat: illud enim Psal. 44 : *Speciosus forma præ filiis hominum*, cui quidam theologi cum vulgo innituntur, intelligunt communius Patres de pulchritudine animæ : sic Basil., Cyril., Alex., Theodoret., Irenæus, S. Aug. etc., et quidem vere cum dicatur *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia*

in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Quis credat ideo Christum a Patre benedictum ob egregiam vultus formam?

Neque repugnare censendi sunt SS. Hier., Chrys., etc., dum in vultu Christi agnoscunt fulgorem ac majestatem : non enim de nativa vultus ejus pulchritudine loquuntur, sed de quibusdam divinis ac prodigialibus signis, in ejus facie interdum relucetibus, quibus v. g. Petrum traxit ad pœnitentiam, quo tamen tempore nemo est qui Christi faciem, totumque corpus ejus vulneribus et verberibus deformatum non fateatur. Vel de adventitia ac transitoria venustate loquuntur, qualis fuit in Stephano protomartyre, Act. 6.

Quapropter inter duas extremas sententias, mediam tenentes viam, existimamus dicendum speciem externam corporis Christi non fuisse insigniter venustam neque insigniter deformem, ut spectantium oculos sola vel raperet, vel offenderet, sed pulchram mediocriter, utpote statui suo convenientem.

Ita D. Th. in Ps. 44. his verbis : « Pulchritudinem Christus habuit secundum quod competebat ad statum et reverentiam suæ conditionis : non est ergo intelligendum quod Christus habuerit capillos flavos, vel fuerit rubeus, quia hoc non deceuit eum ». Et in cap. 53. Isa. : « Christo non erat aspectus magnificus secundum quod dicitur, quod species Priami digna est imperio ».

DISSERTATIO XV.

De defectibus animæ a Christo assumptis, ubi de ejus impeccabilitate.

D. Th. q. 15.

ARTICULUS I.

UTRUM IN CHRISTO FUERIT POTUERITVE ESSE PECCATUM?

Dico 1º : In Christo nullum fuit peccatum, sive actuale, sive originale¹.

¹ Hic q. 15. a. 1.

Est de fide. Quoad originale patet ex illo Luc. 1 : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*. Ubi etiam insinuat ratio conclusionis : quia Christus non descendit ab Adamo per seminalem propagationem. Adde quod ab instanti

Conceptionis fuit plenus gratia, veritate ac beatitudine, quibuscum repugnat peccatum originale.

Quoad actuale ultra jam dicta constat etiam ex S. Scriptura Joan. 8 : *Quis ex vobis arguet me de peccato ?* I Pet. 2 : *Qui peccatum non fecit* ; ad Heb. 7 : *Talis decebat ut nobis esset Pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus.*

Prob. utraque pars ratione ¹. Christus suscepit defectus nostros triplici de causa : 1° ut pro nobis satisfaceret ; 2° ut veritatem humanæ naturæ comprobaret ; 3° ut fieret exemplum virtutis : atqui ad hunc triplicem finem non modo peccatum non conducebat, sed potius oberat : ergo. Prob. min. 1° Peccatum nihil operatur ad satisfactionem, sed potius eam impedit : etenim *dona iniquorum non probat Altissimus*, Eccli 34. 2° Peccatum non demonstrat veritatem naturæ humanæ, cum sit contra illam, rationem nempe evertens, et Angeli mali peccaverint et peccent. 3° Peccatum non est in exemplum virtutis, cum sit ipsi contrarium : ergo.

Dices 1° : Christus fuit in Adamo, unde dicitur Rom. 4 : *Factus ex semine David* : ergo contraxit peccatum originale ; unde et illius remedium assumpsit, scilicet circumcisionem.

Resp. dist. ant. ² : Christus fuit in Adamo secundum corpulentam substantiam, conc. ; secundum seminalem rationem, neg. Unde dicitur factus ex semine David materialiter, quia assumpsit carnem ex Virgine quæ descendit ex David via seminali, non tamen formaliter seu active ; assumpsit autem remedium non ut eo indigens, sed ut humilitatis exemplum nobis præberet.

Insuper dato Christum fuisse ab Adamo secundum seminalem propagationem, nihilominus in eo nec fuisset, nec esse potuisset peccatum originale, utpote repugnans nedum gratiæ habituali et beatitudini quibus ab instanti conceptionis fuit ornatus, sed etiam ipsi gratiæ substantiali unionis.

Dices 2° : Christus moriens erupit si non in motus desperationis, saltem in verba desperationis dicendo : *Deus meus, ut quid dereliquisti me*, Matth. 27. Et in horto inordinate oravit dicens : *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*. Ita impius Calvin in *Harmonia* ad prædictum caput.

Resp. priora verba non esse desperantis, sed naturæ maximum dolorem patientis : et certe

¹ Hic q. 15. a. 1. — ² Ibid. ad 2.

ille non desperat qui jam beatitudinem est assecutus, certusque est eam fore perpetuam, nec est impatiens qui ex charitate liberrime patitur. Posteriora verba sunt voluntatis sensualitatis seu conditionatæ, non voluntatis rationis et absolutæ.

Dices 3° : II ad Cor. 5 : *Qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*. Psal. 21 : *Longe a salute mea verba delictorum meorum* : et sic pluries alibi : ergo.

Resp. ¹ sensum priorum verborum esse quod Pater æternus fecerit Christum pro nobis peccatum, id est hostiam pro peccatis nostris : sicut Oseæ 4 dicitur : *Peccata populi mei comedent*, scilicet sacerdotes, id est hostias pro peccato oblatas.

Ad posteriora verba et alia similia ², resp. Christum peccata nostra vocare sua, quia loquitur in persona membrorum quorum est caput, vel quia suscepit illa diluenda quasi propria forent.

Dico 2° : Christus de lege Dei ordinaria erat impeccabilis.

Patet ex dictis : quia per gratiam unionis infinite sanctificabatur, habebat plenitudinem gratiæ et beatitudinem, quibus omnibus saltem de lege Dei ordinaria repugnat peccatum. Id etiam evincitur ex ratione D. Th. superiori conclusione adducta.

Hæc omnia constant inter theologos catholicos ; sed gravissima restat difficultas : an etiam de potentia Dei absoluta Christus ut homo sit impeccabilis ? Non hoc sensu quod Deus conferat vires ad peccandum, ut præpostere somniavit Vasquez, sed hoc sensu, si Deus per potentiam absolutam a Christo removeret gratiam habitualement et visionem beatificam, an præcise vi gratiæ unionis Christus ut homo sit impeccabilis, peccato non solum cum unione composito, sed etiam peccato unionem destruyente ?

Negant Scotistæ cum suo duce et Durando, quorum sententiam quidam gravissimis stringunt censuris a quibus abstinemus ; quia quod Ecclesia non damnat, nec nos damnamus. Attamen pro sententia quæ est communis Thomistis et aliis theologis, sit

ARTICULUS II.

UTRUM CHRISTUS UT HOMO VI PRÆCISE GRATIÆ UNIONIS SIT IMPECCABILIS ?

Dico : Christus ut homo vi præcise gratiæ unionis peccare absolute non potuit, sive

¹ Hic q. 15. a. 1. ad 4. — ² Ibid. ad 2.

peccato cum unione composito, sive peccato unionem destruyente.

Prob. 1° auctoritate Patrum. Hilarius lib. 1 *de Trinit.* circa medium dicit Christum non potuisse peccare, «dum Christus est, eo quod qui Christus est non potuit amittere quod Christus est». S. Anselm. lib. 2 *Cur homo Deus*, cap. 10 dicit de Christo: «In quo peccatum esse non poterat, quia Deus erat». Rupert, lib. *de Voluntate Dei* cap. 10, dicit quod humanitas Christi, «non per creationem sed per assumptionem facta est creatura talis quæ peccare non solum nollet, verum etiam non posset». S. Aug. in *Enchyrid.* cap. 40 et alibi docet «Christum esse impeccabilem per illam gratiam qua a principio factus est homo Christus». Dionysius Alexand. in epist. contra Paulum Samosat. dicit quod «si Christus non esset Deus, non esset alienus a potestate peccandi»: ergo.

Dices cum Hennone SS. Patres ita locutos fuisse, non quia unio hypostatica sit essentialiter impossibilis secundum se cum peccato, aut sit ratio formalis impeccabilitatis in Christo, sed quia ratione illius Christo debentur gratia et visio beatifica, ratione quorum est formaliter proxime impeccabilis.

Sed contra 1°, secundum hanc solutionem sequitur quod si Christus non esset beatus, quod est absolute possibile etiam secundum Scotistas, foret peccabilis: atqui hoc est directe contra omnia Patrum citata dicta, foret enim tunc adhuc Christus et Deus, ideo autem secundum illos est impeccabilis, quia est Christus et Deus.

Contra 2°, secundum hanc solutionem, si Christus non esset Deus et esset tamen beatus ut contingit in Angelis et beatis, foret impeccabilis: atqui hoc expresse negat Dionysius Alexand. cit. Ergo.

Contra 3°, ideo secundum Damascenum lib. 3 *de Fide* cap. 19 et 20, et synodum VI generalem act. 8. et 11, actiones Dei non possunt esse peccata, quia sunt theandricæ, id est Dei viriles: atqui ex vi præcise unionis hypostaticæ, seclusis aliis, habent quod sint theandricæ: ergo.

Et sane mirum foret quod sancti Patres nunquam citassent beatitudinem in Christo tanquam causam veram ejus impeccabilitatis, si hæc sit sola causa illius, et semper citassent unionem hypostaticam tanquam veram causam, quæ revera non est causa secundum Scotistas.

Prob. ratione. Si humanitas assumpta et

subsistens per divinum suppositum Verbi posset peccare, peccatum refunderetur in ipsum Verbum; atqui consequens est blasphemum et repugnans fidei: ergo præcise vi unionis, etc.

Prob. sequela maj. duplici medio. 1° Actiones sunt suppositorum, non solum denominative, ut volunt Scotistæ cum Vasquesio, sed etiam elicitive: ergo. Prob. ant. 1° ex concilio Florentino ubi Joannes Theologus ex Ordine Prædicatorum sess. 18, probat ex illo axioma, essentiam divinam non generare, sed Patrem ratione essentiae: atqui Pater non denominative tantum, sed et elicitive generat ut quod, mediante essentia ut principio quo, alias generans non distingueretur a generato: ergo.

Nec valet si dicas, cum Henn. id esse verum in divinis, non tamen in humanis. Contra est enim quod Joannes Theologus offerat istud axioma ut commune, «juxta omnium philosophorum scholam», sess. 19, idque assentientibus Latinis et Græcis ac toto concilio, adfertque exemplum de Jacob generante Joseph.

Repones cum eodem, id quidem esse rationem definitionis, non tamen definitionem Concilii. Potest autem esse falsa ratio definitionis, etsi vera sit definitio, ut patet ex 7 synodo, ubi quidam ex Patribus, ut probaret Angelos posse depingi, assumpsit principium falsum, eos scilicet esse corporeos.

Sed contra, etsi verum sit, hoc principium esse tantum rationem definitionis adeoque non esse de fide, maximæ tamen est auctoritatis, utpote quod probarunt suo assensu omnes patres Latini et quo convicti fuere Græci. Unde sine urgente ratione, vel nisi aliquod sequatur absurdum, illud negare temeritate videtur non vacare.

Prob. 2° idem ant. Si actiones Christi non sint suppositi divini elicitive ut principii quod, sequitur quod ejus actiones meritoriae nullum valorem a supposito divino hauriant; quod non sint theandricæ; quod Verbum non aliter concurret ad actiones humanitatis quam Pater aut Spiritus sanctus; quod Verbum in humanitate subsistens pro nobis vere non meruerit, satisfecerit, redemerit: quæ omnia videntur evertere veritatem nostri mysterii: ergo.

3° Licet personalitas seu subsistentia non sit operativa, suppositum tamen quod ex illa et natura exurgit, v. g. Petrus est revera id quod agit, quod loquitur, quod ambulat, quod

generat, mediante natura et potentiis ut principio quo; hic est communis hominum sensus: et sane si id cogantur admittere Scotistæ in divinis, quare non in humanis? quare non in Christo, cuius suppositum est divinum?

Cæterum dato actiones esse suppositorum denominative tantum, non ideo evadunt Scotistæ; quia ex hoc saltem sequitur quod suppositum divinum posset denominari peccans et Deus peccator æque proprie ac suppositum Petri, Petro peccante, dicitur peccator et peccans: sicut enim ista propositio: Verbum ut subsistens in humanitate nos redemit, pro nobis meruit, pro nobis satisfecit, est vera in proprietate et rigore sermonis, licet secundum Scotistas actiones sint suppositorum denominative tantum, ita et ista: Verbum ut subsistens in humanitate peccat, humanitate peccante: quod sane pias aures offendit, et negant SS. Patres.

Nec refert quod Deus possit dici crucifixus, mortuus, etc., sine indecentia; quia ut advertit S. Th. sup. q. 1. a. 1. ad 3, mors et similia sunt malum pænæ a justitia Dei introductum et ad ejus gloriam ordinatum: peccatum autem est indecentia moralis, eo quod sit recessus a divina bonitate, sapientia et aliis regulis.

Prob. prima sequela secundo medio. Humanitas regitur, movetur et gubernatur a Verbo in omnibus operibus suis, non solum tanquam a causa generali (sub qua ratione omnia gubernat) sed ut a causa speciali movente et dirigente, sicut anima regit corpus, sicut ratio regit appetitum inferiorem: ergo peccare non posset humanitas quin ejus peccatum refundatur in rectoris Verbi vel infirmitatem vel malitiam; sicut dum excedit appetitus in motibus voluntariis, accusatur ratio non cohibens; dum peccat subditus, culpatur etiam annuens prælatus; ita ut in hoc casu duo forent peccata in Christo, unum voluntatis humanæ malum operantis, aliud divinæ malum permittentis. Prob. ant.: quando duo uniuntur, maxime si uniantur in natura vel persona, inferius subordinatur superiori, consequenter et ab ipso regitur, vel saltem illi incumbit specialis obligatio regendi, alias esset ordo præposterus: sic potentiæ inferiores ab intellectu et voluntate reguntur, sic membra subsunt capitis regimini: item in civilibus, sic uxor a viro, liberi a parentibus, famuli ab heris reguntur et gubernantur: atqui natura divina unitur in una Verbi persona cum humana natura, et vi hujus unio-

nis natura humana subordinatur divinæ tanquam inferius superiori: ergo.

Confirm. conclusio duplici alia ratione: humanitas Verbi vi præcise unionis hypostaticæ est sancta sanctitate substantiali et infinita, atque intime ac immobiliter unitur regulæ rectæ operationis: atqui sanctitas infinita excludit nedum omne peccatum, sed etiam potentiam peccandi, quia quo major est sanctitas, eo magis elongatur a peccato, et quod conjungitur immobiliter regulæ rectæ operationis, non potest ab ea deviare seu recedere quod sit per peccatum: ergo.

Solvuntur objectiones,

Obj. 1°: Non minus repugnat Verbo mors quam peccatum, sicut enim est sanctitas per essentiam, ita est vita per essentiam: atqui hoc non obstante potest mori in natura assumpta et denominari mortuum: ergo et peccare et denominari peccans.

Resp. dist. maj.: non minus repugnat Verbo mors in propria natura quam peccatum, conc.; in alia natura, neg. Et concessa min., neg. conseq. Ratio solutionis et disparitatis est quod ut prius dicebam ex D. Th. mors sit malum physicum tantum, ordinabile ad Deum et ad ejus gloriam: unde nulla est repugnantia quod causetur a Deo, seu ab eo toleretur, non quidem in natura propria, quia est vita per essentiam, sed in aliena natura; nec ulla indecentia quod in ea denominetur mortuus: at vero peccatum est malum morale, nullatenus ad Deum referibile, sed est ipsamet aversio et recessus a Deo: unde ab ipso causari repugnat, sive in natura propria, sive in aliena.

Obj. 2°: Humanitas Christi est creata ex nihilo: atqui omnis creatura, ex nihilo producta, est ab intrinseco et essentialiter defectibilis: ergo humanitas Christi est ab intrinseco et essentialiter peccabilis.

Resp. dist. conseq.: humanitas Christi est ab intrinseco et essentialiter peccabilis, peccabilitate seu potentia peccandi remota et impedita, conc. conseq.; peccabilitate seu potentia peccandi proxima et expedita, neg. conseq. Igitur potentia proxima et expedita peccandi, non solum importat rationem creaturæ factæ ex nihilo, neque solam entitatem voluntatis creatæ, sed et concursum ad malum, negationem assistentiæ specialis ad bonum et remotionem omnis alterius impedimenti, quale est nedum visio beatifica in

Christo, sed et gratia unionis ut probatum est. Et quia peccabilitas simpliciter dicta importat potentiam peccandi proximam et expeditam, ideo dicendum est Christum esse simpliciter impeccabilem et quidem ab intrinseco, non quidem hoc sensu quod ex se et ex essentialibus id habeat, sed per gratiam unionis sibi intrinsecam, et suppositum ipsam intrinsece sustentans, regens ac gubernans.

Inst. 1° : Humanitas Christi non obstante gratia unionis est libera : atqui ad libertatem requiritur potentia proxima ad malum et bonum : ergo.

Resp. neg. min. Ad libertatem enim non requiritur indifferentia contrarietatis ad bonum et malum, ut patet in Deo, sed sufficit libertas seu indifferentia contradictionis ad hoc bonum eligendum vel non eligendum.

Inst. 2° : Indifferentia contrarietatis seu specificationis est modus connaturalis et intrinsecus operandi creaturæ humanæ : atqui subsistentia Verbi ipsi unita non mutat modum ejus operandi intrinsecum et connaturalem : ergo. Prob. min. : subsistentia Verbi ipsi unita non est ipsi principium operandi, seu purus terminus : ergo.

Resp. neg. min. Ad probat., dist. ant. : subsistentia Verbi humanitati unita non est ipsi principium quo operandi, conc. ; non est ipsius principii quo complementum constituens principium quod, neg. Unde fit quod illam in ratione operativæ immutet, non quidem positive illam elevando ad altiores operationes, nec illam determinando, ad exercitium, sed impediendo ne peccet, adeoque eam determinando quoad specificationem.

Inst. 3° : Christus habuit libertatem seu potentiam contrarietatis ad bonum et malum : ergo. Prob. ant. Christus poterat non obedire præcepto Patris de morte subeunda : atqui non obedire est peccatum et malum : ergo. Patet maj. ; quia libere obedivit et obediendo meruit.

Resp. neg. ant. Ad probat., dist. maj. : si *Ly non obedire* sumatur pro sola negatione actus seu observationis præcepti quod non extat nec debet observari (de eo enim cui nullum est præceptum impositum etiam vere dicimus quod præceptum non implet) conc. maj. ; sed non obedire hoc sensu non est peccatum : unde neg. conseq. De hoc argumento fusius infra dum de Libertate Christi.

Inst. 4° : Christus ut homo potest peccare si vult : ergo potest absolute peccare. Patet conseq. ; ex hoc enim quod homo possit ambulare

si vult, bene sequitur : ergo potest absolute ambulare.

Rep. neg. conseq. Ad probat., disparitas est quod homo possit velle ambulare ; Christus autem ut homo non possit velle peccare.

Obj. 3° : Verbum potest permittere peccatum humanitatis assumptæ ; atqui posita illa permissione humanitas peccare posset : ergo. Prob. ant. : permissio peccati non est intrinsece mala, siquidem Deus quotidie permittat peccata hominum : ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., dist. ant. : permissio peccati in natura non assumpta non est intrinseca mala, conc. ; in natura assumpta, neg. Disparitas est quod respectu actionum aliorum hominum Deus se habet ut causa e-provisor generalis eas dirigens juxta exigentiam illorum et secundum providentiam generalem ad quam pertinet permittere quædam mala : at vero respectu actionum humanitatis assumptæ se habet ut causa et provisor particularis, illas ponens tanquam actiones sui proprii suppositi et consequenter ut suo supposito specialiter imputabiles, ab illo enim procedunt in principio quod particulari, et ipsi incumbit humanitatem illam regere ne peccet.

Inst. 4° : Nulla lege aut præcepto tenetur Verbum impedire peccatum humanitatis assumptæ : ergo. Prob. ant. : Verbum est superius omni lege et præcepto : ergo.

Resp. dist. ant. : nulla lege aut præcepto proprie dicto, etc., conc. ant. ; improprie dicto, neg. ant. Ad id enim tenetur ex ipsa sua natura quæ essentialiter est sancta et impeccabilis, peccaret autem si voluntatis humanæ assumptæ permetteret peccatum.

Repones : Si esset aliqua obligatio Verbo impediendi peccatum humanitatis assumptæ et eam in suis actibus dirigendi ne peccet, illa obligatio etiam competeret Patri et Spiritui sancto : atqui hoc dici nequit : ergo. Patet min. : quia talis obligatio, si quæ sit, resultaret ex unione humanitatis quæ non est communis tribus Personis, sed soli Verbo specialis. Prob. maj. : 1° quia obligatio respicit voluntatem ut subjectum ; atqui voluntas Verbi eadem est ac voluntas Patris et Spiritus sancti : ergo. 2° Impedire peccata, gubernare humanitatem, illam movere ad bonum per auxilia, etc., sunt operationes ad extra, quæ sunt communes toti Trinitati : ergo.

Resp. dist. maj. : si etc., illa obligatio etiam competeret Patri et Spiritui sancto indirecte et per accidens, seu ratione ulterius, conc.

maj.; directe et per se, neg. maj. Et ad hunc sensum, dist. min. neg. conseq. Solus ergo Filius tenetur per se et directe ad impedienda peccata humanitatis assumptæ, quia ista obligatio fundatur in unione hypostatica, quæ est soli Filio propria, et ratione cujus istam naturam specialiter respicit ut suam ejusque actiones ut suas, ac proinde fundamentum obligationis est ipsi soli proprium et consequenter ipse solus per se primo et directe obligatur. Quia tamen ejus voluntas, quæ est subiectum immediatum obligationis, et communis aliis Personis, ideo Pater et Spiritus sanctus indirecte et veluti per accidens, id est non ratione sui, sed ratione alterius Personæ quacum communem habent voluntatem et potentiam, ad idem etiam obligantur: et hac solutione satisfiit probationibus minoris et maj. Adde tamen ad probationem secundam maj., operationes ad extra esse communes toti Trinitati secundum providentiam generalem, non secundum curam specialem quæ incumbit personæ Verbi erga humanitatem assumptam, ut dictum est in præcedenti solutione.

Inst. 2º: Verbum ut est suppositum divinæ naturæ non meruit per actiones bonas naturæ assumptæ: ergo per ejusdem actiones malas non peccaret.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod Verbum ut suppositum divinæ naturæ per actiones bonas naturæ assumptæ nihil obtulit alteri a se natura distincto et superiori, a quo possit præmium accipere et quod antecederet non sit suum, quod tamen requiritur essentialiter ad rationem meriti. At vero permittendo actiones inhonestas in natura assumpta, consentiret voluntate divina in actiones suæ bonitati et sanctitati repugnantes easque eliceret ut suas, adeoque peccaret.

Inst. 3º: Actio mala naturæ assumptæ, ut esset a Verbo, non esset peccatum: ergo. Prob. ant.: tum quia voluntas Verbi est essentialiter regula omnis rectitudinis: ergo quod ab ea procedit non potest non esse rectum; tum quia illa actio non esset offensa Dei, nihil enim offenditur a se ipso, essenziale est autem omni peccato esse offensam Dei: ergo.

Resp. ex illa suppositione impossibili quod actio mala posset esse a Verbo, sequi aliud impossibile, nempe hanc actionem esse simul peccatum et non peccatum, offensam et non offensam Dei, rectum et non rectum: esset enim peccatum et offensa Dei, quia esset actio inhonesta disconveniens naturæ divinæ essen-

tialiter determinatæ ad bonum: non essei, quia ab ipso Deo et regula totius rectitudinis procederet: sicut, v. g., si Deus per impossibile mentiretur, sequeretur aliud impossibile, hoc scilicet, mendacium esse peccatum et non peccatum, rectum et non rectum: ex uno autem impossibili sequi aliud impossibile non est inconveniens.

Obj. 4º: Humanitas unita Verbo non peccat libere: ergo potest peccare. Patet. ant.: quia hæc ejus contradictoria: Humanitas unita Verbo peccat libere; est falsa. Patet etiam conseq.: quia non peccare libere, seu libere non peccare supponit essentialiter posse peccare, ut constat ex essentia liberi quod est ad utrumlibet: etiam patet a pari, bene enim sequitur, Deus non creat alterum mundum libere; ergo potest creare: ergo similiter.

Resp. dist. ant.: humanitas unita Verbo non peccat libere, si negative sumatur ex omni parte, tam pro negatione peccati quam libertatis, ita ut sit sensus, non peccat nec ipsi liberum est peccare, conc. ant.; si sumatur negative tantum ex parte peccati et affirmative ex parte libertatis, ita ut sit sensus, non peccat sed ipsi liberum est peccare, neg. ant. et conseq. cum ejus probatione, quia procedit in hoc secundo sensu falso. Ad paritatem autem dico quod bene sequatur vi materiæ non vi formæ: sic in eadem forma non sequitur, homo non volat libere: ergo potest volare.

Obj. 5º: Suppositum Verbi nullatenus influit in actiones humanitatis assumptæ: ergo. Prob. ant.: si influeret in actiones humanitatis assumptæ, specie differrent a nostris: atqui falsum consequens: ergo. Prob. sequela: variato principio agendi variatur actio ab illo specificata: ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., neg. sequelam. Ad probat., dist. ant.: variato principio quo et formali agendi variatur actio, conc., ab illo enim specificatur, quatenus totam vim agendi continent: variato principio quod variatur actio, neg. Subsistentia enim constituens suppositum concurrat tantum ut conditio et complementum principii, quod agit.

Obj. 6º: Habens gratiam habitualement potest peccare peccato si non cum illa compossibili, saltem illam destruyente: ergo pariter habens gratiam unionis.

Resp. neg. conseq. et paritatem. Disparitas est 1º quod gratia habitualis non constituat suppositum, sed ei advenit sicut alii habitus: unde plures actiones possunt procedere a supposito, quæ non oriuntur a gratia habituali.

inter quas potest esse peccatum mortale gratiam expellens. At vere gratia unionis constituit ipsum suppositum adeoque et principium quod omnium operationum quæ ab humanitate Christi procedunt quarum nulla proinde potest esse mala, alias refunderetur in ipsum suppositum tanquam in principium quod et rectorem deficientem.

Secunda disparitas est quod gratia habitualis subjaceat flexibilitati liberi arbitrii, quia est habitus et habitibus utimur cum volumus; nec hominem immobilitat in bono : secus vero, gratia unionis quæ nec est habitualis, nec accidentalis, sed substantialis, et hominem immobilitat in bono, quatenus illum conjungit immobiliter primæ regulæ rectæ operationis, scilicet Deo, multoque perfectius quam visio beatifica.

Tertia disparitas est quod gratia habitualis sit tantum sanctitas finita et participatio diminuta divinæ naturæ ac ejus sanctitatis : unde licet peccatum excludat, non tamen potentiam peccandi. At vero gratia unionis est summa et infinita sanctitas : unde non solum peccatum sed etiam peccandi potentiam excludit, quia cum importet essentialiter oppositionem peccato et elongationem ab illo, quo major est, eo majorem oppositionem et perfectiorem elongationem a peccato importat; oppositio autem et elongatio non solum a peccato, sed a potentia expedita peccandi, major et perfectior est quam a peccato actuali tantum.

Consectaria

Ex dictis colliges 1° triplicem esse causam impeccabilitatis in Christo, nempe gratiam unionis, gratiam habitualem quæ ratione conjunctionis ad gratiam unionis est in statu naturali et permanenti, et visionem beatificam.

Colliges 2° in Christo nec originale peccatum, nec habituale personale, nec veniale, nec habitum vitiosum, nec ullam imperfectionem potuisse reperiri. Patet ex dictis, quia per gratiam unionis Christus habet sanctitatem summam et qua major extra Deum dari non potest, quæ proinde compati non potest ullum defectum moralem nec ullam propensionem ad illum.

Unde sequitur 1° quod si Christus ab Adamo seminaliter prodiisset, nihilominus peccatum originale non contraxisset. Nec refert quod D. Th. supra dicat in Christi non fuisse peccatum originale, quia non fuit in Adamo secun-

dum seminalem rationem; hæc enim ratio est quidem sufficiens, sed non adæquata.

Sequitur 2° quod si Verbum assumpsisset naturam prius subsistentem prædictis defectibus sordescens, ipsa assumptione removerentur : nec in hoc casu verum esset dicere demonstrato Christo : Hic homo peccavit ; licet tamen verum esset dicere demonstrato Christo : Hic homo creavit mundum. Ratio disparitatis est quod communicatio idiomatum non sit inter diversa supposita ejusdem naturæ, ut patet in divinis; quæ enim dicuntur de persona Patris non dicuntur de persona Filii, sed inter naturas ejusdem suppositi : in primo autem casu foret diversitas suppositi, non in secundo.

Dices : Peccatum habituale non opponitur gratiæ unionis, neque contradictorie, quia oppositio contradictoria est affirmatio et negatio ejusdem formæ : peccatum autem habituale non consistit in negatione gratiæ unionis ; neque privative, quia peccatum habituale non est privatio gratiæ unionis quæ nulli creaturæ est debita, sed gratiæ habitualis, et aliunde invenitur in puro homine in quo non est privatio, sed mera negatio gratiæ unionis ; neque contrarie, quia cum gratia unionis sit substantialis, substantiæ non datur contrarium : ergo potest compati cum peccato habituali.

Resp. peccatum habituale opponi gratiæ unionis oppositione privativa non quidem stricta, quæ tantum reperitur inter privationem et formam subjecto debitam, sed large sumpta pro impossibilitate privationis cum forma sive debita sive indebita, sic enim est impossibile peccatum habituale cum gratia unionis, eo quod habeant effectus essentialiter repugnantes : nam gratia unionis reddit animam sanctam, mundam, Deo gratam, ac specialiter amicam : peccatum habituale e contra eam reddit fœdam, immundam, Deo invisam ac objectum odii specialis. Unde potest etiam dici quod inter se opponantur contradictorie, non quidem contradictione formali, sed virtuali, propter effectus formales inter se repugnantes et contradictorie oppositos.

ARTICULUS III.

UTRUM IN CHRISTO FUERIT AUT POTUERIT ESSE FOMES PECCATI.

Fomes, qui alio nomine concupiscentia dicitur, potest considerari dupliciter ; in actu

primo et in actu secundo. Durand existimavit fomitem in actu primo esse ipsum appetitum sensitivum secundum se sumptum ut inclinans ad objecta sensibilia præcise. Verum id sustineri non potest, alias fomes fuisset in Adamo in statu innocentiae et foret in beatis post resurrectionem : in illo enim fuit et in istis erit appetitus sensitivus secundum se inclinans ad sensibilia. Item falsum dixisset Tridentinum fomitem esse ex peccato originali.

Fomes igitur in actu primo est appetitus sensitivus ut connotat privationem subjectionis ad rationem, seu quatenus expeditus et propensus ad actus circa objecta rationi contraria et illicita¹ : unde minus late patet quam appetitus sensitivus secundum se ; hic enim fertur ad omnia objecta sensibilia, sive licita, sive illicita. Fomes in actu secundo est ipse actus seu motus ipsius appetitus in objectum rationi contrarium et illicitum.

Dico 1° : Fomes in actu secundo nec fuit, nec absolute potuit esse in Christo.

Prima pars est certa ex synodo V generali collat. 8. can. 12, ubi damnatur Theodorus Mopsuestenus quod dixerit « alium esse Dei Verbum, alium Christum, a passionibus animæ et desideriis carnis molestias patientem » ; et ex Patribus, S. Leone epist. 11 dicente quod Christus non tentabatur illecebris, ex S. Aug. lib. 2 *contra duas Epist. Pelagian.* c. 11, etc.

Patet etiam ratione. Fomes in actu secundo, hoc est motus inordinati appetitus sensitivi non fuerunt in Adamo in statu innocentiae, non erunt in beatis, non fuerunt in B. Virgine : ergo a fortiori in Christo.

Insuper tales motus inordinati forent Verbo imputabiles et peccaminosi : ergo. Prob. ant. : tales motus forent ipsi saltem interpretative voluntarii : ergo imputabiles ad peccatum. Patet conseq. ; quia cum illi motus sint materialiter mali et contra rationem, nihil deest ut sint peccatum formale nisi consensus. Prob. ant. : 1° Verbum potest illos motus impedire et debet, quia ratione conjunctionis ipsi incumbit obligatio regendi humanitatem nedum ut rationalem, sed ut sensitivam ; 2° illi motus essent ab illo tanquam a supposito nedum denominative, sed etiam elicitive, ut supra dictum est : ergo.

Hac ratione probata manet secunda pars, scilicet illos motus non potuisse absolute esse in Christo.

Dices 1° : Ex Apost. ad Heb. 2, Christus *fuit*

¹ Hic a. 2. o.

tentatus per omnia : ergo et per motus inordinatos appetitus sensitivi.

Resp.¹ : Fuit tentatus per omnia absque peccato et indecentia morali repugnante suæ sanctitati, conc. ; secus, neg. Unde neganda est consequentia, ut patet ex probatione conclusionis.

Dices 2° : Fuit in appetitu Christi tristitia de morte subeunda : atqui talis motus erat contra rationem : ergo. Prob. min. : mors erat illi præcepta et eam volebat secundum rationem : ergo.

Resp. neg. min. Ad probat., dist. ant. : mors illi erat præcepta et eam volebat secundum rationem sub qua de ea tristabatur, neg. ; sub alia ratione, conc. Erat enim illi præcepta mors et eam volebat secundum rationem ut erat redemptiva generis humani, de ea autem tristabatur quatenus erat malum naturæ, in quo nihil est inordinatum nec contra rationem.

Dico 2° : Fomes in actu primo non fuit in Christo, et probabilius esse non potuit absolute².

Prob. prima pars³. 1° Quanto virtus in aliquo fuerit magis perfecta, tanto magis in eo debilitatur vis fomitis seu fomes in actu primo : atqui in Christo fuit virtus secundum perfectissimum gradum : ergo. Min. patet ex dictis. Prob. maj. : fomes in actu primo est inclinatio impedita appetitus sensitivi in objectum contra rationem : atqui virtus moralis quæ est in appetitu sensitivo minuit ejus inclinationem in id quod est contra rationem, cum reddat ipsum appetitum rationi subditum et tanto magis quanto perfectior est virtus : ergo.

2° Verbum assumpsit humanos defectus qui sunt ordinabiles ad satisfaciendum pro peccatis⁴ : atqui fomes in actu primo non est ordinabilis ad satisfaciendum pro peccatis, sed e contra inclinatur in oppositum : ergo. Confirm. : in Adamo non fuit fomes peccati in actu primo, quia per justitiam originalem appetitus sensitivus perfecte subiciebatur rationi : atqui gratia unionis quantum ad hunc effectum et elongationem a peccato longe prævalet justitiæ originali : ergo. Hæc pars magis elucescet ex probationibus secundæ partis.

Prob. secunda pars. 1° Infinitæ Sanctitati repugnat nedum motus inordinatus, sed etiam inclinatio ad illum : atqui Christus ex gratia

¹ Hic q. 41. a. 1. ad 3. — ² *Ibid.* a. 2. o. — ³ *Ibid.* — ⁴ *Ibid.*

unionis est infinite sanctus, ut dictum est. ergo. Prob. maj.: summa sanctitas summe distat a peccato; atqui major est a peccato distantia non opponi peccato, sed etiam ei quod ad peccatum inclinatur: ergo.

Probatur 2° eadem pars. Fomes in actu primo est inclinatio et propensio appetitus sensitivi expedita et proxima ex parte actus primi ad motus inordinatos; atqui talis non potuit absolute esse in Christo: ergo. Prob. min.: potentia in actu primo expedita dicit carentiam impedimenti ex parte actus primi ad operandum; atqui in Christo fuit necessario impedimentum ex parte actus primi ad illos motus inordinatos: ergo. Prob. min.: unio hypostatica se tenet ex parte actus primi in ordine ad omnes operationes humanitatis Christi, cum hæc possit intelligi in actu primo: potens ad operandum nisi intelligatur subsistens et existens; non autem subsistit nec existit nisi per Verbum: atqui unioni hypostaticæ essentialiter repugnant motus inordinati, ut patet ex prima conclusione: ergo.

Dices 1°: Fomes peccati seu propensio ad quæcumque delectabilia sive licita sive illicita sequitur ad appetitum secundum se, ita ut homo creatus in natura pura sine justitia originali et peccato habuisset illam: atqui in Christo est appetitus sensitivus secundum se et non habet justitiam originalem: ergo.

Resp. data maj. dist. min.: et non habet justitiam originalem nec donum prævalens, neg.; sed habet donum prævalens scilicet gratiam unionis, conc.; et neg. conseq.

Dices 2° contra secundam partem: S. Th. probat non esse in Christo fomitem in actu primo, quia habet virtutes in summo gradu: atqui de potentia Dei absoluta potuit assumi humanitas sine illis virtutibus: ergo.

Resp. dist. maj.: S. Th. probat, etc., quia habet virtutes in summo gradu, et hæc est ratio sufficiens ut excludatur de facto fomes a Christo, conc.; et hæc est ratio adæquata, ut in eo absolute non possit esse fomes, neg. Unde neg. conseq.

ARTICULUS IV.

DE CÆTERIS ANIMÆ DEFECTIBUS ASSUMPTIS A CHRISTO.

Quæritur 1° utrum in Christo fuerit ignorantia?

Resp. negative, quia in Christo fuit plenitudo scientiæ, ut supra dictum est¹.

¹ Hic q. 41. a. 3. j.

Quæritur 2° utrum anima Christi fuerit passibilis?

Notandum¹ ante responsionem passiones animæ esse duplicis generis: aliæ sunt corporales quibus anima patitur ad corporis læsionem; cum enim sit forma corporis, consequens est quod unum sit esse animæ et corporis, et ideo corpore perturbato per aliquam corpoream passionem, necesse est quod anima per accidens perturbetur.

Aliæ sunt animales quæ vel sunt actus animæ, vel principalius animæ quam corporis, ut affectiones appetitus sensitivi, et hæc propriissime dicuntur passiones animæ. Hoc notato,

Resp. utrasque passiones fuisse in Christo²: quoad primas, quia corpus Christi fuit passibile et mortale, ergo necesse fuit ut ejus anima hoc modo esset passibilis; quoad secundas, quia affectiones appetitus sensitivi pertinent ad naturam hominis, ergo fuerunt in Christo.

Observandum est has passiones fuisse in Christo aliter ac in nobis quantum ad tria³. 1° Quantum ad objectum, quia in nobis plerumque feruntur ad illicita. 2° Quantum ad principium, quia frequenter in nobis præveniunt iudicium rationis. 3° Quantum ad effectum; quia in nobis quandoque hujusmodi motus non sistunt in appetitu sensitivo, sed nonnunquam pertrahunt rationem et consensum obtinent: in Christo autem nihil istorum poterant; in quo omnes motus appetitus sensitivi oriebantur secundum dispositionem rationis, vel positive moventis, vel prævidentis et permittentis: quia erat semper in actuali usu rationis et perfectum habebat dominium super omnes suos affectus, ut definitur in VI synodo generali act. 41.

Unde cum apud veteres legitur in Christo non fuisse passiones, intelligendi sunt de passionibus pravis ut in nobis: sic enim loquebantur propter Stoicos qui passionum nomine, non nisi motus animi pravi intelligebant: et hæ dicuntur perfectæ passiones, prout autem fuerunt in Christo, dicuntur propassiones.

Quæritur 3° utrum in Christo fuerit dolor sensibilis.

Resp. affirmative⁴; tum ex illo Isa. 53: *Vere dolores nostros ipse tulit*; tum quia ad veritatem doloris sensibilis requiritur et sufficit læsio corporis et sensus læsionis: atqui corpus Christi lædi poterat, quia erat passibile et

¹ Hic q. 41. a. 4. o.—² Ibid.—³ Ibid.—⁴ Ibid. a. 5. o.

mortale; nec ei defuit sensus læsionis, cum ejus anima perfecte habuerit omnes potentias naturales: ergo.

Quæ possunt objici ex Hilario, Clemente Alexand., require dissert. præced. art. 1. obj. 2; consule etiam Sylvium hic.

Quæritur 4° utrum in Christo fuerit tristitia?

Resp. affirmative¹; tum ex illo Matth. 16. *Tristis est anima mea usque ad mortem*; tum quia objectum seu motivum tristitiæ est nocivum, seu malum apprehensum sive per rationem, sive per imaginationem: atqui anima Christi potuit interius apprehendere nocivum et quantum ad se ut mors ejus et passio, et quantum ad alios, ut peccatum discipulorum et occidentium ipsum: ergo potuit tristari, aliter tamen ac nos, secundum tria discrimina superius assignata petitione secunda. Consule etiam dissert. 10 de Scientia beata Christi art. 1. obj. 2.

Quæritur 5° utrum in Christo fuerit timor?

Nota 1° hic non agi de timore ut est in voluntate, de quo supra dum de Dono Timoris, sed de timore ut est actus appetitus sensitivi refugientis malum difficile, possibiliter tamen evitabile.

Resp. 2° fuisse in Christo timorem; tum ex illo Marc. 14: *Cæpit Jesus pavere et tædere*; tum quia potuit apprehendere malum ut futurum difficile vitabile, v. g. mortem.

Dices: S. Th. in capite articuli dicit ex philosopho timorem esse de malo futuro quidem sed evitabili: atqui Christus sciebat mortem non esse sibi evitabilem: ergo.

Resp. S. Th. intelligendum esse de timore per modum actus perfecti et efficacis qui inducit ad consulendum de medio evadendi, et ad quem auditores debent induci a rhetore, ut dicit philosophus 2. Rhet. c. 5: « Timor ad consulendum inducit, non enim de re consultit de qua nulla spes apparet ». Non vero de timore, qui a S. Damasceno lib. 3. c. 13 vocatur naturalis, ab aliis simplex displicentia, qui est actus animæ naturaliter refugientis malum et seipsam viresque suas contrahentis contra illud. Et hanc esse mentem divi Thomæ patet ex hoc quod in o. ejusdem art. distinguens duplicem metum, unum de malo certo futuro, alium de malo cum incertitudine, hunc de Christo negat, illum ipsi tribuit.

Quæritur 6° utrum in Christo fuerit admiratio?

Resp. sub distinctione¹: respective ad scientiam experimentalem fuit in Christo admiratio, non respective ad scientiam divinam beatam et infusam. Prob.: admiratio est intenta animæ applicatio ad aliquid novum et insolutum: atqui secundum scientiam divinam beatam et infusam, non fuit illi aliquid novum, secundum autem scientiam experimentalem poterat esse aliquid novum, in quantum non omnia quotidie occurrebant: ergo. Unde Matth. 8, dicitur: *Audiens Jesus (scilicet verba centurionis) miratus est*, consule Sylvium hic.

Quæritur 7° utrum in Christo fuerit ira?

Resp. 2° affirmative ex illo Psal. 68: *Zelus domus tuæ comedit me*, quo incensus ejecit vendentes et ementes de Templo: unde et Marc. 3 dicitur: *Circumspiciens eos cum ira*. Ratio est; quia ira est effectus tristitiæ quatenus ex malo sibi vel aliis illato quis tristatur et inde intendit vindictam: atqui in Christo fuit tristitia et potuit appetere vindictam secundum ordinem justitiæ; sic enim ira non est peccatum et vocatur ira per zelum: ergo.

Quæritur 8° utrum Christus fuerit viator et comprehensor?

Resp. affirmative³. Fuit comprehensor, quia beatitudinem animæ obtinebat, videbat enim clare Deum et eo fruebatur. Fuit viator, quia quantum ad aliqua beatitudo ipsi deerat: nam anima ejus erat passibilis et corpus passibile ac mortale, ut dictum est.

Quod ut melius intelligas, nota animam Christi posse considerari dupliciter: 1° in ordine ad Deum, quatenus scilicet per id quod est ipsi proprium, id est per intellectum et voluntatem fertur in Deum: et hoc modo Christus erat comprehensor secundum animam, quia ferebatur in Deum, eum clare videndo et amando.

Alio modo potest considerari anima Christi secundum ordinem ad corpus, seu quatenus est forma corporis; et hoc modo Christus erat viator secundum animam, quia informabat corpus passibile et mortale, ipsaque erat passibilis tum passione corporali quæ provenit ex læsione corporis, tum passione animæ quæ vel est propria animæ vel principalius est animæ quam corporis, ut dictum est petitione secunda.

¹ Hic q. 41. a. 6. o. — ² Ibid. a. 7. o.

³ Hic q. 41. a. 7. o. — ² Ibid. a. 9. o. — ³ Ibid. a. 10. o.

DISSERTATIO XVI.

De consequentibus unionem quantum ad ea quæ conveniunt Christo secundum esse et fieri, seu de communicatione idiomatum.

D. Th. q. 16.

Postquam S. Th. in præcedentibus egit de mysterio Incarnationis quantum ad essentiam et substantiam unionis atque de aliis ad illam pertinentibus; nunc incipit agere de consequentibus ad unionem. Et in hac quæstione agit de consequentibus ad unionem quantum ad esse et fieri, hoc est de modo loquendi de hoc mysterio. Doctoris enim catholici partes sunt, non solum veritates fidei scire, sed etiam modum loquendi de illis per communicationem idiomatum : unde sit

ARTICULUS I.

UTRUM ADMITTENDA SIT IN CHRISTO COMMUNICATIO IDIOMATUM.

Nota 1° : *Idioma* græce, idem est ac latine *proprietas* : unde communicatio idiomatum, est communicatio proprietatum : non tamen sic intelligimus quod proprietas naturæ divinæ sint realiter communicatæ humanitati, et e contra, quasi humanitas sit facta æterna omnipotens, etc., et divinitas sit facta mortalis, passibilis, etc.; siquidem contra Eutychem definitum sit naturas inter se manere inconfusas et distinctas cum suis proprietatibus. Sed sic intelligimus quod ratione unionis hypostaticæ, attributa divina possint de homine prædicari, et attributa humana de Deo.

Unde definiri potest communicatio idiomatum : « Naturæ divinæ et humanæ earumque proprietatum de se invicem mutua prædictio ». Dico, naturæ divinæ et humanæ; quia licet in rigore, vi vocis, communicatio idioma-

tum importet tantum communicationem proprietatum, tamen usus invaluit apud theologos ut etiam tribueretur mutuae prædicationi naturarum in concreto.

Nota 2° idiomatica seu proprietates de quibus hic est quæstio esse triplicis generis. Primi generis sunt quæ conveniunt Christo ratione solius divinitatis independenter ab unione hypostatica, ut sunt esse æternus, omnipotens, immensus, etc. Secundi generis sunt quæ ipsi conveniunt ratione solius humanitatis independenter ab unione, ita ut puro homini convenire possint; ut esse passibilis, mortalis, mortuus, etc. Terti generis sunt quæ Christo conveniunt ratione utriusque naturæ simul, ut esse mediator, redemptor, mereri seu satisfacere ex rigore justitiæ.

Nota 3° communicationem idiomatum in Christo fundari, tum in unione hypostatica, ratione cujus unum et idem suppositum duplicem habet naturam divinam et humanam; tum in eo quod nomina concreta, licet primario formam significant, eam tamen significant in obliquo et suppositum in recto pro quo supponunt : ita ut homo, v. g. sit suppositum habens humanitatem, Deus suppositum habens divinitatem : unde cum in Christo sit unum et idem suppositum habens naturam divinam et humanam, verum est dicere: *Deus est homo*, et e contra; quia facit hunc sensum, *suppositum habens divinitatem est suppositum habens humanitatem*, quod est verum. sicut est verum dicere, album est dulce; quia sensus est, subjectum habens albedinem est subjectum habens dulcedinem. Hinc sequitur ulte-

rius communicatio proprietatum, quia si sit idem suppositum habens utramque naturam ut propriam et suam, et importetur in recto, possunt de illo prædicari utriusque naturæ proprietates : unde verum est dicere designato Christo, Deus est natus, mortalis, passibilis, etc. Quia sensus est, hoc suppositum habens divinitatem est natum, mortale, passibile, etc. Ratione naturæ humanæ; seu est habens naturam natam, mortalem, passibilem, etc. Et e contra verum est dicere designato Christo, homo est immortalis, æternus, omnipotens, quia sensus est, hoc suppositum habens humanitatem est immortale, æternum, etc., ratione nempe suæ naturæ divinæ; sicut verum est dicere : Homo est corporeus, homo est animalis, quia est idem subjectum habens corpus et animam.

Hæc est communis doctrina theologorum et philosophorum, cui solus contradicit Vasquez, volens in nominibus concretis supposita importari in obliquo et formam in recto, ut dum dico : *Deus*, sensus sit, *natura divina existens in supposito*. Verum secundum hanc doctrinam, falsum esset dicere, Deus est homo, quia falsum est quod natura divina existens in supposito sit natura humana existens in supposito; et sic nulla esset communicatio idiomatum, quæ tamen necessario est admittenda, ut modo dicemus. Item falsum esset dicere : Deus generat; quia falsum est dicere : Natura divina existens in supposito generat. Igitur,

Dico : In Christo admittenda est idiomatum communicatio¹. Est de fide.

Prob. 1° ex S. Scriptura tribuente homini quæ sunt propria naturæ divinæ, et e contra. Sic I Cor. 2. Dominus gloriæ seu Deus dicitur *crucifixus*. Ad Rom. 8, Filius Dei dicitur pro nobis *traditus*. Joan. 8, dicitur Christum hominem esse antequam Abraham fieret. Similiter in Symbolo Apostolorum legitur, Filium Dei unicum de Spiritu sancto conceptum, de Virgine natum, passum, crucifixum, mortuum et sepultum.

Prob. 2° ex concilio Ephesino definiente contra Nestorianos B. Virginem esse vere Matrem Dei; quia ille Homo cujus est Mater, est vere Deus. Item ex Patribus qui communiter communicationem idiomatum usurpant et necessario admittendam affirmant.

Patet etiam ratione fundamentali hujus communicationis, de qua modo : ubi enim est unitas suppositi in duabus naturis, tam naturæ quam proprietates earum, possunt de

se invicem prædicari in concreto, quia concretum in recto significat suppositum et supponit pro illo, ut dictum est : ergo.

Ex dictis colliges regulam generalem communicationis idiomatum esse hanc.

Regula communicationis idiomatum.

Concreta¹ de concretis tam naturarum quam proprietatum possunt de se invicem prædicari regulariter loquendo : quia in talibus prædicationibus servatur idem suppositum seu subjectum. Abstracto vero de abstractis, abstracta de concretis et concreta de abstractis non possunt de se invicem prædicari saltem formaliter : quia non servatur in illis prædicationibus idem suppositum, seu idem subjectum.

Hinc verum est dicere : Deus est homo, homo est Deus, Deus est natus, passus, mortalis, homo est immortalis, æternus; mortalis est immortalis, æternus est temporalis. Falsum autem est dicere : Deitas est humanitas, immortalitas est mortalitas, Deus est humanitas. Neque etiam in sensu saltem formali potest dici : Hic homo est divinitas, divinitas est hic homo; voco sensum formalem qui habetur vi dispositionis terminorum, quia tamen materialiter et per accidens suppositum hujus subjecti et hujus prædicati *homo* est ipsa divinitas; inde fit quod in sensu materiali et identico veræ sint istæ propositiones.

Dixi in prima parte regulæ, *regulariter loquendo*; quia varias patitur exceptiones.

1° Excipiuntur attributa negativa negative sumpta; unde falsum esset dicere : Hic homo, seu Christus, est incorporeus, sumpto *Ly incorporeus* negative pro remotione omnis corporeitatis; secus, si sumatur positive pro forma incorporeitatis.

2° Excipiuntur attributa soli naturæ vel soli supposito convenientia : hinc non potest dici : *Verbum fuit assumptum*, nec : *Homo assumpsit*, licet vere dicatur Verbum : *assumpsit*, et : Humanitas fuit assumpta.

3° Ut paucis plura comprehendam, excipiuntur attributa vel quæ repugnant subjecto, ut esse purus homo, filius adoptivus; vel quæ sunt ambigua et conveniunt cum modo loquendi hæreticorum; vel quæ indifferenter conveniunt naturæ et supposito, et tamen huic supposito divino repugnant ut esse creatura; vel quæ important appellationem ratione cujus supposito non conveniunt, aut

¹ Illic q. 16. a. 4. et 5.

¹ Illic q. 16. a. 5. o.

tollunt eam ratione cujus conveniunt ut Christus quatenus homo est immortalis.

Notant insuper auctores h̄s et alias varias exceptiones non semper et solum esse expendendas juxta regulas dialectices, sed colligendas ex usu vel ex doctrina Patrum. De his plura et non parum intricata in auctoribus.

Dices : Canit Ecclesia : *In ligno quando mortua vita fuit.*

Resp. Ecclesiæ locutionem esse metaphoricam ; quia nomine vitæ significatur Deus qui est Vita per essentiam. Ad solvendas et intelligendas aliquas Patrum locutiones quæ videntur supradictis contrariæ, advertendum quod sicut sumunt aliquando concreta pro abstractis, ut quando canit Ecclesia : *Tu ad liberandum suscepturus hominem* ; ita etiam aliquando sumunt abstracta pro concretis, ut quando dixit Fulgentius q. 2. ad Ferrandum, *Divinitatem passam*, id est Deum.

ARTICULUS II.

BREVITER DISCUTIUNTUR CÆTERI ARTICULI

D. THOMÆ.

Quæritur 1° utrum hæc propositio : Deus est homo, sit vera et propria : item utrum sit essentialis et per se.

Resp. ad primum affirmative¹. Prob. : Ly *Deus* in hac propositione supponit pro persona Filii : atqui vere et proprie dicitur de persona Filii quod sit homo ; species enim vere et proprie prædicatur de quolibet suo supposito ; ergo. Patet maj. ; quia ex regula dialecticæ, talia sunt subjecta quoad suppositionem qualia permittuntur a suis prædicatis : et ideo, v. g. in hac propositione : Deus generat, Ly *Deus* supponit pro persona Patris.

Resp. ad secundum cum distinctione Cajet. Si Ly *Deus* in hac propositione supponat pro persona Filii ut subsistente in natura divina, propositio erit accidentalis logice, quia subjecto sic accepto prædicatum convenit contingenter : physice tamen non erit accidentalis, sed substantialis, quia prædicatum non est accidens physicum sed substantia et quidem substantialiter unita subjecto : unde ratione Nestorianismi tutius dicitur prædicatio substantialis quam accidentalis.

Si vero Ly *Deus* in hac propositione accipiat pro persona Filii ut subsistente in natura humana, prout ex communi usu Christianorum accipitur ; apud eos enim Deus in hac

propositione idem est quoad rem ac Jesus, ac Christus, ac Emmanuel. Tunc propositio erit essentialis et per se, utpote prædicatio speciei de suo individuo, non minus quam hæc : Petrus est homo ; non quidem ratione formæ significatæ per subjectum, sed ratione suppositi.

Petes utrum homo prædicetur univoce de Deo et de nobis in hoc mysterio ? Dico de Deo, quia certum est prædicari univoce de Christo, de Jesu, de Emmanuele et de nobis.

Resp. quod si ad univocationem requiratur tantum quod prædicatum retineat eandem omnino significationem, homo prædicetur univoce de nobis et de Deo etiam supponente pro persona Filii ut subsistente in natura divina. Si vero, ut quidam volunt, ad univocationem requiratur quod prædicatum ultra eandem significationem retineat etiam eundem modum conveniendi subjecto, tunc homo prædicatur univoce de nobis et de Deo tantum supponente pro persona Filii ut subsistente in natura humana. Patet ex dictis.

Quæritur 2°, qualis sit hæc propositio : Homo est Deus ?

Resp. talem esse qualis est præcedens¹ ; quia subjectum *homo* in hac propositione, ratione sui prædicati supponit eo modo quo *Deus* in priori, non autem indeterminate, ut quidam volunt, alias verum esset dicere : Homo non est Deus, quod refugiant aures catholicæ.

Quæritur 3°, utrum Christus possit dici homo dominicus ?

Resp. negative² ; quia significaretur quod suppositum divinum non esset realiter et essentialiter Dominus, sed tantum denominative et participative : qua ratione etiam non debet dici, *Deifer*, *Deificatus*, etc. Unde S. Aug. hunc modum loquendi correxit lib. 1 *Retract.* c. 19, licet addat id posse « nonnulla ratione defendi », scilicet ratione humanitatis quæ potest dici dominica, quatenus est distincta a supposito divino et ad illud ratione unionis pertinet : et ita explicandi sunt quidam Patres qui tales modos loquendi usurparunt.

Utrum autem possit dici Christus : Homo divinus ? affirmat auctor ad 3. Quia licet Ly *divinum* sit nomen adjectivum, usus tamen invaluit ut dicamus divina non solum denominative quæ sunt Dei, sed etiam essentialiter quæ sunt ipsemet Deus ; unde dicimus : Verbum divinum, Personam divinam.

Quæritur 4°, quid sit dicendum de istis propositionibus : Deus factus est homo, Homo factus est Deus ?

¹ Hic q. 16. a. 1. o.

² Hic q. 16. a. 2. o. — ² *Ibid.* a. 3. o.

Resp. primam esse veram et propriam¹: patet ex illo Joan. 1: *Verbum caro factum est*; et ex illo Symboli: *Et homo factus est*. Ratio est quia unumquodque dicitur fieri aut factum esse, id quod de novo de ipso prædicatur: atqui de Deo seu Verbo quod est ab æterno de novo prædicatur homo: ergo.

Secunda vero propositio est falsa²; quia cum subjectum *homo* supponat in hac propositione pro persona Verbi, sensus esset quod suppositum seu persona quæ ab æterno est Deus, facta esset in tempore Deus, seu quod aliquis homo præexistens factus esset Deus. Quod utrumque est falsum.

Notat tamen S. Doctor quod hæc propositio: Homo factus est Deus, posset admitti in hoc sensu improprio, aliqua actione factum est ut homo sit Deus.

Dices: Deus est factus homo: ergo per conversionem homo est factus Deus.

Resp. non esse ibi bonam conversionem, quia totum prædicatum non convertitur: unde debet dici: ergo is qui est homo factus est Deus, quod est verum.

Quæritur 5°, utrum hæc propositio sit simpliciter concedenda: Christus est creatura?

Resp. negative ad evitandam suspicionem hæresis Arianæ³. Addo: Et quia est falsa, ut docet S. Doct. in 3. d. 11. q. 1. a. 2. his verbis: « Christus non potest dici creatura, non tantum ad evitandum errorem Arii, ut quidam dicunt, sed etiam ad vitandam falsitatem ».

Ratio est, quia, licet prædicata quæ non sunt nata convenire personæ nisi ratione naturæ vel partis ejus, sicut pati, mori, etc., possint simpliciter dici de Christo, quamvis habeant repugnantiam ad personam æternam, ea tamen quæ nata sunt convenire personæ non solum ratione naturæ sed etiam ratione ipsius personæ, si habeant repugnantiam ad personam, non possunt de ipsa simpliciter prædicari, sed cum addito; alias verum esset dicere simpliciter: Christus incepit esse, Christus non semper fuit, etc. Porro esse creaturam, sicut esse factum simpliciter seu creatum est tale; creatio enim est rerum sub-

sistentium et respicit esse seu subsistere⁴. Quod si aliquando Patres sic locuti fuerint, in eorum dictis subintelligenda est determinatio in quantum homo.

Dices: De Christo prædicatur simpliciter homo: ergo et creatura. Prob. consequ. De quocumque prædicatur inferius, prædicatur et superius: atqui creatura est superius ad hominem: ergo.

Resp. neg. consequ. Ad probat., neg. min. cum auctore qui in 3. d. 11. q. 1. a. 2. ad 2. dicit quod « creatura non sit superius ad hominem, quia creatura magis respicit esse quam naturam; homo autem, quando prædicatur, magis significat naturam quam esse seu existentiam, non enim formaliter est homo quia habet esse, sed quia habet naturam humanam.

Quæritur 6°, utrum hæc propositio: Hic homo, designato Christo, incepit esse, sit vitanda?

Resp. affirmative² propter duplicem rationem, tum ob Arianismum, tum ob falsitatem. Licet enim persona Verbi pro qua supponit *Christus* incepit esse homo, non tamen incepit simpliciter.

Quæritur 7°, quid dicendum de istis propositionibus: Christus secundum quod homo, est creatura; Christus secundum quod homo, est Deus; Christus secundum quod homo, est persona.

Resp. primam esse magis concedendam quam negandam³. Secundam e contra magis esse negandam, quam affirmandam: quia terminus in reduplicatione positus magis tenetur pro natura quam pro supposito⁴.

Ad tertiam resp. quod si homo sumatur omnino reduplicative, ita ut *Ly secundum* reduplicet rationem formalem cur sit persona, sit falsa, quia significaretur quod in Christo foret persona creata cujus radix esset ipsa humanitas. Admittitur ut vera si *Ly homo* teneatur pro supposito, vel si specificative sumatur, hoc modo Christus ut in humanitate subsistens est persona. Sed nullatenus est usurpanda, quia favet Nestorianis⁵.

¹ Hic. q. 16. a. 6. o. — ² Ibid. a. 7. o. — ³ Ibid. a. 8. o.

⁴ Hic q. 16. a. 8. o. ad. 1. — ² Ibid. a. 9. — ³ Ibid. a. 10. o. — ⁴ Ibid. a. 11. o. — ⁵ Ibid. a. 12. o.

DISSERTATIO XVII.

De pertinentibus ad unitatem in Christo quantum ad esse.

D. Th. q. 17.

ARTICULUS I.

UTRUM CHRISTUS SIT UNUM VEL DUO.

Dico : Christus tam masculine, quam neutraliter, est unus et unum, non duo¹. Prima pars est de fide contra Nestorianos qui admittebant in Christo duas personas : unus enim masculine significat personam. Unde in symbolo S. Athanas. : « Non duo tamen, sed unus est Christus »; et in Nicæno : « Credo in unum Dominum Jesum Christum ». Et ita definitur in concil. Ephes. can. 13.

Prob. utraque pars². Licet unum neutraliter sit naturæ significativum et sint duæ naturæ in Christo, attamen unitas vel pluralitas in Christo, sive neutraliter, sive masculine non est accipienda secundum naturas, sed tantum secundum supposita : atqui unum est suppositum in Christo : ergo. Prob. maj. : non potest dici Christus unus vel plures, unum vel plura, nisi secundum quod possunt de illo prædicari unus vel plures, unum vel plura : nam unumquodque dicitur tale in quantum de illo prædicatur tale, et si non prædicatur non est tale : sic Petrus non est homo si de illo non prædicatur homo; et e contra est homo si de illo prædicatur homo : atqui non sunt aliqua duo quæ possunt prædicari de Christo ; humanitas enim in abstracto non prædicatur de Christo, sed tantum in concreto ratione suppositi : ergo unitas vel pluralitas in Christo sive masculine sive neutraliter non est accipienda secundum naturas sed secundum supposita. Confir. : licet in Pe-

tro sint duo, corpus et anima, quia tamen de illo non prædicantur, Petrus non est duo, sed unus et unum.

Dices 1° : Secundum S. Aug. et alios Patres, Christus est aliud et aliud; atqui aliud et aliud sunt duo : ergo.

Resp. intelligendos esse in sensu causali¹, sic ut significant Christum habere aliam et aliam naturam, ut expresse tradit S. Nazianzenus in epist. ad Elidonium, his verbis : « Si oportet compendiose dicere aliud quidem et aliud, ea ex quibus Salvator est ». Unde ad min. dist. : aliud et aliud sunt duo, si Ly *aliud* tribuatur subjecto expresso in recto, conc. quia tunc importat diversitatem naturæ et suppositi, cum enim sit relativum substantiæ, proprie refertur ad suppositum; si Ly *aliud* tribuatur subjecto in obliquo, ut : « In Christo aliud est divinitas, aliud humanitas; in Christo aliud flagellis subicitur, aliud miraculis coruseat », neg. Quia *aliud* sic attributum importat tantum diversitatem naturarum, quod verum est; in Christo enim est humanitas, sed tamen Christus non est humanitas. Unde dum S. Doctor q. 2. a. 3. dixit Ly *aliud* non importare diversitatem suppositi, hoc intelligebat secundum quod Christo a Patribus tribuitur, qui nempe intelligendi sunt in sensu causali, ut diximus.

Dices 2° : Tres Personæ divinæ dicuntur unum neutraliter ob unitatem naturæ : ergo Christus debet dici duo neutraliter ob diversitatem naturæ.

Resp. neg. conseq. Disparitas est² quod in mysterio divinæ Trinitatis natura divina præ-

¹ Hic q. 17 a. 1. 2. — ² Ibid.

¹ Hic q. 17. a. 1. o. ad 2. — ² Ibid. ad 5.

dicatur etiam in abstracto de tribus Personis, et ideo simpliciter potest dici quod tres Personæ sint unum. Sed in mysterio Incarnationis non prædicatur ambæ naturæ in abstracto de Christo; et ideo non potest simpliciter dici quod Christus sit duo.

Dices 3° : Album non est unum sed duo, licet albedo non possit de albo prædicari in abstracto : ergo nulla est ratio D. Th.

Resp. neg.³conseq., quia album habet duo esse, substantiale scilicet et accidentale : unde oritur quod sit duo ; in Christo autem nullum est principium ut possit esse duo : non suppositum, quia unicum est; non naturæ, quia una, scilicet humanitas, non prædicatur de eo in abstracto, et aliunde non habet duo esse.

Petes utrum posset dici : Christus est divinitas et humanitas simul?

Ex una parte multi Patres sic locuti sunt, SS. Leo, Aug. Bern. etc. Ex alia parte damnatur in concil. Constantiensi. sess. 15. hæc propositio Joannis Hus : « Duæ naturæ divinitas et humanitas sunt unus Christus ».

Resp. 1° hanc propositionem esse damnatam in sensu non colectivo ad sensum quæstionis, sed in sensu divisivo ad mentem Joannis Hus, ita ut secundum ipsum, Christus esset seorsim humanitas, et seorsim divinitas, quod est dividere Christum.

Resp. 2° hanc propositionem : « Christus est divinitas et humanitas simul », collective non esse veram in sensu proprio et formali; quia Christus plus includit quam significant natura divina et humana simul, nempe personalitatem seu personam, et licet divinitas sit persona, tamen divinitas et humanitas simul formaliter et reduplicative non est persona, sicut licet divinitas sit æterna, attamen divinitas et humanitas simul reduplicative non est aliquid æternum.

Unde SS. Patres qui hunc modum loquendi usurparunt, intelligendi sunt in sensu identico vel causali, ita scilicet quod significant vel quod Christus non est aliud quam persona ex humanitate et divinitate composita, vel quod sit persona composita ex humanitate et divinitate unitis in hypostasi : vel dicendum quod abstracta pro concretis usurpaverint.

Quod autem posset opponi totum non distinguui a suis partibus, verum est de composito physico, non de composito metaphysico quod supra partes physice componentes addit subsistentiam.

ARTICULUS II.

UTRUM IN CHRISTO SIT UNICA EXISTENTIA EAQUE DIVINA.

Dico : In Christo est unica Verbi existentia ¹. Est contra Scotistas, Suaresium et alios. Est tamen certo D. Th. in hoc articulo, ubi ex professo inquit : « Utrum in Christo sit unum esse tantum » ? Et respondet affirmative.

Respondent quidam adversarii qui S. Doctorem in suas partes vel invitum trahere conantur, per esse intelligere subsistentiam.

Sed contra 1°, S. Doctor q. 2. ex professo disputaverat de subsistentia et unam in Christo statuerat : ergo vel jam actum agit, vel de illa hic non disserit, sed de existentia, de qua nullibi nisi hic, ex professo agit.

2° S. Doctor hic ad 1. loquens de esse de quo egit in corpore, dicit quod « personam aut hypostasim consequitur, sicut habentem esse » : atqui esse subsistentiæ seu subsistentia non sequitur personam, sed eam constituit : ergo.

Iusuper S. Doctor *Quodl.* 9. duplicem articulum instituit : in primo quærit utrum in Christo sit una tantum hypostasis, et in secundo utrum sit tantum unum esse, et resolvit affirmative sicut hic ; evidens est autem quod in hoc secundo articulo non loquatur de subsistentia de qua egerat in primo. Quod etiam patet ex his verbis hujus articuli secundi : « Licet ipsum esse, inquit, non sit de ratione suppositi, pertinet tamen ad suppositum et non est de ratione naturæ » : subsistentia autem est de ratione suppositi, siquidem ipsum constituat formaliter. Itaque,

Prob. conclusio 1° ex epistola Sophronii recepta et approbata in VI synodo generali act. 11, ubi sic dicit de Christi humanitate : « In illo itaque (scilicet Verbo) et non per semetipsam habuit existentiam unam ».

Respondent Suarez, Hennon et alii ejusdem sententiæ, Sophronium ibi ostendere quod humanitas nullo tempore reali extiterit in semetipsa antequam uniretur Verbo : ex eo autem quod eodem instanti reali quo extitit in rerum natura, extiterit in Verbo, non sequitur extitisse existentia Verbi, cum illa toto cælo differant, existere in Verbo et existere existentia Verbi.

Sed contra : Etsi verum sit Sophronium ibi ostendere humanitatem Christi non habuisse existentiam prius tempore quam uniretur

¹ Hic c. 17. a. 2. o.

Verbo, nihilominus simul docet quod non habuerit aliam quam ipsius Verbi, siquidem dicat habuisse « existentiam unam » ; quod ultimum Verbum ad propositum suum omittit Henno. Item addit Sophronius personam Christi compositam ex unitate subsistentiæ : « Habere unum esse et permanere unum » : permanentiam autem seu durationem Suarez non distinguit ab existentia.

Prob. 2° ratione a priori ¹. Persona existit ut quod, seu ut subjectum existentiae ; natura vero non ut quod, sed ut quo radicaliter : atqui implicat quod una persona eaque divina, qualis est in Christo, existat duplici existentia substantiali : ergo. Prob. min. 1° Videtur repugnare quod persona increata Verbi existat existentia creata. 2° Existentia est ultima rei perfectio et actualitas qua sistitur extra omnes suas causas et in qua sistunt earum causalitates, id enim importat formaliter existentia : ergo implicat quod persona habens unam existentiam sit capax ulterioris existentiae ; alias prior non erit ultima actualitas, sed habebit rationem potentiae respectu secundae existentiae.

Confir. : si humanitas Christi existeret propria existentia creata, sequeretur 1° quod etiam subsisteret propria subsistentia ; 2° quod non posset terminari subsistentia Verbi ; 3° quod non esset unum substantiale et per se cum Verbo, sed plura : ergo. Prob. prima sequela : existentia, cum, ut dictum est, sit ultima rei actualitas qua est extra omnem dependentiam suarum causarum, supponit subsistentiam ; subsistentia enim est quoddam complementum substantiale quod debet haberi a causis ; et aliunde dictum est quod persona, non natura, sit id quod existit : ergo. Prob. secunda sequela : quod habet ultimum actum, non potest ulterius terminari ; atqui ; ergo. Prob. tertia sequela : ut humanitas existens propria existentia faceret unum substantiale et per se cum persona Verbi propria existentia existente, necessarium foret quod una existentia se haberet per modum potentiae et altera per modum actus : atqui omnino repugnat conceptui existentiae substantialis etiam creatae quod sit in potentia ad aliam substantialem existentiam, ut jam dictum est : alias esset et non esset ultima actualitas ; ergo.

Prob. 3° a posteriori. Si humanitas Christi prius natura existeret propria existentia quam assumeretur a Verbo, B. Virgo non foret ma-

ter Dei : atqui falsum et hæreticum consequens : ergo. Prob. sequela maj. : ut B. Virgo sit et vere dicatur mater Dei, terminus concursus illius in generatione Filii debet esse homo Deus ; atqui ita non foret in casu majoris : ergo. Prob. min. : in illo casu prius natura quam Verbum uniretur humanitati, totaliter esset terminatus concursus B. Virginis : ergo terminus hujus concursus non foret Deus homo. Prob. ant. : concursus cujusvis causae censetur totaliter terminatus et completus quando effectus quem producit est existens ; cum, ut sæpe jam dictum est, existentia sit ultimus terminus dependentiae effectus a causis, totaliter ipsum extra illas constituens : ergo in casu majoris, concursus B. Virginis totaliter esset terminatus, prius natura quam Verbum humanitati uniretur.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Prius humanitas Christi existit quam sit assumpta a Verbo : ergo propria existentia, etc. Prob. ant. : 1° prius est esse productum quam esse assumptum : atqui productio alicujus rei terminatur ad ejus existentiam : ergo ; 2° vera est hæc causalis : Ideo assumitur, quia est ; falsa vero hæc : Ideo est, quia assumitur : ergo. 3° Prius anima unitur corpori quam humanitas uniatur Verbo : ergo corpus et anima prius existunt quam uniantur Verbo. Hæc Henno.

Resp. 1° hoc argumentum, quod est adversariorum præcipuum, unico flatu dissipari, dicendo nempe prioritatem quæ hic intercedit, non esse nisi prioritatem et ordinem rationis, eodemque instanti reali hæc omnia facta esse, animam scilicet creatam, corpori unitam, humanitatem productam et a Verbo assumptam : unde non est quærenda existentia creata ubi divina communicata est : sicut in sententia Thomistarum materia prima creata fuit prius prioritatem rationis quam totum sit productum, et tamen non habuit aliam existentiam quam totius quocum simul realiter fuit concreata.

Cæterum insistendo his rationis prioritatibus et præcisionibus, resp. 2° neg. ant. Ad primam probat., dist. ant. : prius (intelligendo semper de prioritatem rationis) est esse productum complete vel incomplete, quam esse assumptum, conc. ; semper complete, neg. Similiter ad min. : productio alicujus rei completa terminatur ad ejus existentiam, conc. ; incompleta, neg. seu, subd. : terminatur ad

¹ Hic a. 2. 6

eius existentiam formaliter vel concomitanter habendam, conc.; semper formaliter per ipsam actionem habendam, neg. Consule disert. 3. a. 3.

Ad secundam probat. similiter dist.: ista causalis est vera: Ideo assumitur quia est, si intelligatur quia est vialiter et in fieri, conc.; quia est in facto esse complete, neg. Habet enim existentiam et subsistentiam per assumptionem: unde nego falsam esse hanc causalem: Ideo est quia assumitur, si intelligatur de existentia in facto esse, et non tantum in fieri, seu de tendentia ad existentiam.

Ad tertiam, neg. conseq.; quia ex prioritatem rationis male infertur prioritas existentiae, quæ est prioritas temporis.

Inst. cum eodem: Vel Christus assumpsit naturam humanam habentem esse extra causas, vel existentem in causis; si primum: ergo habebat existentiam actualem; si secundum: ergo Christus potius assumpsit causas humanitatis quam humanitatem.

Resp. assumpsisse naturam humanam habentem esse extra causas per propriam Verbi existentiam ipsi sua assumptione communicatum.

Obj. 2º cum eodem: Tota ratio conclusionis nostræ innititur hoc principio, quod existentia sequatur ad subsistentiam, non subsistentia ad existentiam; atqui falsum est istud principium: ergo. Prob. min.: non potest concipi quomodo possit natura prius subsistere quam existere: ergo. Prob. ant.: subsistere est ipsummet existere per se: sicut ergo implicat quod quis velociter currat qui simpliciter non currit, ita quod existat per se, si simpliciter non existit; nec unquam dabitur disparitas, inquit confidenter laudatus theologus.

Resp. 1º retorquendo argumentum: existere per se est ipsum subsistere: ex adversario, ergo non potest concipi naturam substantialem prius existere per se quam subsistere: ergo si Verbum assumpsit naturam per se existentem, assumpsit subsistentem: quod est Nestorianum.

Resp. 2º neg. min. Ad probat., dist. ant.: subsistere adæquate sumptum et ipsummet existere per se, conc. ant.; inadæquate sumptum, neg. Igitur plus dicit subsistere, si adæquate sumatur, quam subsistentia; subsistere enim importat simul subsistentiam et existentiam: unde licet verum sit quod subsistere sit existere per se, falsum est tamen quod subsistentia sit existentia etiam in sententia adver-

sariorum, qui dicunt subsistentiam esse modum existentiae. Subsistentia itaque ex suo conceptu essentiali importat tantum perseitatem independentiae ab alio tanquam a subjecto, et incommunicabilitatis ad aliud suppositum, cui cum advenit existentia, dicitur subsistere seu existere per se: unde natura cum sola subsistentia pro priori ad existentiam, nondum concipitur actus existens per se, nec simpliciter existens, sed in via tantum ad existentiam per se: et ideo est disparitas de cursu veloci, quod qui currit velociter, revera currat: qui autem habet subsistentiam tantum pro illo priori revera nondum censeatur existere, nisi vialiter aut concomitanter per existentiam advenientem.

Obj. 3º cum eodem: Si esset unica existentia humanitatis et Verbi, humanitas quatenus est ens in actu non distingueretur a Verbo: atqui: ergo.

Resp. dist. sequelam: non distingueretur a Verbo quoad esse existentiae, conc.; quoad esse essentiae, neg. Et hoc sensu S. Th. in QQ. disput. q. de Unione Verbi a. 4. ad 1. dicit quod esse humanæ naturæ, non sit esse divinæ naturæ.

Obj. 4º: Unio non est facta in aliquo absoluto communi toti Trinitati, alias tres Personæ dicerentur incarnatæ: atqui existentia est quid absolutum commune omnibus Personis: ergo.

Resp. dist. maj.: unio non est facta in aliquo absoluto communi primario et immediate, conc.; alias, ut bene infertur, sequeretur quod tres Personæ forent incarnatæ: secundario et mediate, neg.

Obj. 5º: Nulla divina perfectio potest actuare naturam creatam: ergo.

Resp. dist. ant.: per modum formæ intrinsece informantis, conc.; per modum termini intrinsece terminantis, neg. Idem est ac subsistentia: existentia enim ex suo formali conceptu non petit actuare informative, sed tantum terminative; est enim actus ultimus terminans: licet tamen existentia creata utpote accidens non possit actuare sine informatione.

Obj. 6º: Epiphanius quidem in 7 synodo act. 6, dicit naturam distingui ab hypostasi, quod natura dicat humanitatem existentem, hypostasis autem addat subsistentiam: et Damasc. lib. 3. de Fide cap. 3, dicit Verbum assumpsisse humanitatem non privatam existentiam: ergo.

Resp. ad primum, intelligendum esse de

existentia radicali. Ad secundum, verum est Verbum assumptisse humanitatem non privatam existentia, quia habuit existentiam as-

sumptis; non dixit autem Damascenus humanitatem non esse privatam propria existentia.

DISSERTATIO XVIII.

De pertinentibus ad unitatem in Christo quantum ad voluntatem

D. Th. q. 18.

ARTICULUS I.

UTRUM IN CHRISTO SINT DUÆ VOLUNTATES.

Ex variis principiis promanavit error negantium in Christo duas voluntates. Quidam dixerunt Verbum Christo fuisse loco mentis; unde in eo negabant voluntatem humanam sicut et intellectum, et hic erat error Apollinaris. Hunc etiam potest reduci error Manichæorum asserentium phantasticam humanitatem a Christo esse assumptam. Alii statuentes unicam in Christo naturam sive compositam, unicam etiam statuebant voluntatem; et hic erat error Eutychetis. Alii asserentes duas personas et vocantes suppositum humanum cum natura humana, hominem Christum, propter conjunctionem affectivam ad divinum suppositum, ponebant etiam unam voluntatem in Christo homine; et hic erat error Nestorii. Alii tandem duas in Christo naturas asserentes in una persona, sed opinantes quod natura humana in Christo nunquam moveretur proprio motu, sed solum secundum quod mota esset a divinitate, negaverunt in Christo esse duas voluntates et duas operationes seu volitiones, sed unicam scilicet divinitatis, et hic est error Sergii Constantinopolitani, Macarii Antiocheni, Cypri Alexandrini et aliorum qui dicti sunt Monothelitæ a sua hæresi: de quibus impræsentiarum agimus.

¹ hic q. 18. a. 1. o.

Dico: In Christo sunt duæ voluntates et duæ operationes seu volitiones, divina et humana¹.

Est de fide contra Monothelitas decisa 1° in concil. Lateran. sub Martino I, deinde in VI et VII synodo generali, ac tandem in Florentina: quorum verba infra referemus.

Prob. ex S. Scriptura. Luc. 22: *Pater, si vis, transfer calicem istum a me, verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Matth. 26: *Non sicut ego volo, sed sicut tu.* Joan. 5: *Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Et alibi similia.

Prob. prima pars ratione qua usi sunt Patres et Concilia². Verbum assumpsit naturam humanam perfectam et integram: ad perfectionem autem naturæ humanæ pertinet voluntas quæ est naturalis ejus potentia sicut intellectus: et aliunde per assumptionem naturæ humanæ, nullam diminutionem passus est Filius Dei in his quæ pertinent ad divinam naturam, qui competit voluntatem habere: ergo.

Hinc fluit secunda pars³. Operationes sequuntur formas quæ sunt agendi principia: ergo ubi sunt diversa principia, nempe diversæ naturæ et diversæ voluntates, sunt diversæ operationes.

Confir. utraque pars: Christus fuit obediens et meruit; atqui neutrum voluntate aut operatione divina tantum: ergo et humana.

¹ Hic q. 18. et q. seq. 19. a. 1. o. — ² *Ibid.* — ³ Q. 19. cit.

Ad quorum maiorem elucidationem et corroborationem distinguendum est cum Sophronio in Synodica et S. Maximo in scholiis ad epist. 4 S. Dionysii, triplex genus operationum in Christo : quædam sunt mere divinæ ut creatio, conservatio, etc. Quædam sunt mere humanæ quas Christus exercebat virtute propriæ formæ ac virtutis, ut comedere, bibere, flere, pati, etc. Aliæ sunt mixtæ in quibus agit utraque natura, divina ut causa principalis, humana ut instrumentum, quales sunt resuscitatio Lazari, cæci illuminatio, etc. Sed in illis iterum distinguendum est¹: licet enim mortui suscitatio, cæci illuminatio ut est a natura divina, ut causa principali et ab humana ut causa instrumentali mota, sit una tantum operatio; altera tamen et formaliter distincta reperitur illic ex ipsa forma et virtute humanitatis proveniens, puta clamare, tangere, spuerere, loqui, velle, imperare, etc. Sicut artificiosa constructio scamni est eadem operatio artificis et securis, scissio tamen secundum se est actio distincta et propria securi secundum ejus formam.

Solvuntur objectiones hæreticorum.

Obj. 1° : S. Dionysius in epist. ad Caium, secundum alios cap. 12 de *Divin. Nomin.*, asserit « unam esse in Christo Deivirilem operationem » : ergo.

Resp. Monothelitas hunc locum interpolasse, et S. Dionysium non dixisse *unam*, sed *novam Deivirilem operationem* ². Porro per novam Deivirilem seu theandricam operationem non unicam operationem simpliciter significat S. Dionysius, sed duas adæquati distinctas, sine compositione aut confusione, et unam tantum unitate ordinis et subordinationis in quantum divina utitur humana participat virtutem divinæ.

Solet etiam aliquando sola actio Christi humana vocari alio sensu *Deivirilis* seu theandrica, propter nempe valorem et dignitatem quam haurit a supposito divino agente ut quod, seu propter communicationem idiomatum, sed ultra illam hoc sensu sumptam datur in Christo altera physice et entitative divina, divinæ voluntati correspondens.

Obj. 2° : S. Athanasius lib. de *Salutari Adventu Christi*, dicit Christum extitisse « sine voluntatibus carnalibus et sine humanis cogitationibus, in imagine novitatis : voluntas enim erat solius divinitatis ».

¹ Hic q. 19. cit. — ² *Ibid.* ad 1.

Resp. cum S. Maximo S. Athanasium loqui de Incarnatione Christi, non vero de ejus vita, ita ut sensus sit, Incarnationem et Nativitatem Verbi esse opus non commercii carnalis, sed solius Dei voluntatis.

Obj. 3° : S. Greg. Nazian. orat. 2 de *Filio*, dicit *velle ejus totum Deificatum*. Et S. Cyril. lib. 4. *Comment. in Joan.* dicit *unam cognatam operationem* : ergo.

Resp. SS. Patres ita locutos fuisse propter utriusque operationis arctissimam unionem, qua fit ut sicut natura assumpta dicitur Verbi propria, ita et ejus actio dicatur deificata seu divina, divinæque cognata. Ita S. Maxim. in epist. ad *Nicandrum*.

Obj. 4° : Instrumenti et ejus quod movet unica est operatio; atqui humanitas est instrumentum a divinitate motum : ergo.

Resp. dist. maj.¹ : si intelligatur de operatione quæ instrumento a causa principali imprimatur, conc. maj. ; si intelligatur de actione instrumenti quæ ex propria forma oritur, neg. Sic constructio artificiosa cathedræ est eadem operatio et artificis et securis, scissio tamen ligni est actio distincta securi propria. Vide annotationem ante sol. obj.

Obj. 5° : Unius est una voluntas; atqui Christus est unus; ergo.

Resp. dist. maj. : unius tam supposito quam natura una est voluntas, conc. ; unius supposito tantum et natura duplici, neg. Et ad hunc sensum dist. min., neg. conseq.

Inst. : Unius agentis una est voluntas; atqui Christus est unum agens : ergo.

Resp. dist. maj. : unius agentis ut quo et ut quod est, etc., conc. ; unius agentis ut quod, sed duplicis agentis ut quo, neg. Quia voluntas sequitur ad naturam seu principium quo, non ad suppositum : et sic dist. min., neg. conseq.

Urgebis : Voluntates inferunt secum volentes : ergo unius volentis, una est voluntas.

Resp. neg. ant. Alias sequeretur quod in Trinitate unicum foret volens, quia est unica voluntas : ita S. Maxim.

Obj. 6° : Voluntas in quolibet supposito est primum movens in suo ordine : atqui unicum fuit in Christo tale primum movens : ergo. Prob. min. : humanitas movebatur a divinitate : ergo.

Resp. neg. min.². Ad probat., dist. ant. : humanitas movebatur a divinitate ut instrumentum mortuum, neg. ; ut instrumentum agens per propriam voluntatem, conc. Sicut

¹ Hic q. 19. a. 1. — ² Hic q. 18. a. 1. ad 1. et 2.

ergo, licet v. g. voluntas sanctorum moveatur a Deo, hoc non impedit quin hæc voluntas in eis dicatur primum movens respectu propriarum actionum, etsi secundum respectu Dei, ita et in Christo.

ARTICULUS II.

QUÆDAM QUÆSTIUNCULÆ CIRCA VOLUNTATEM CHRISTI BREVITER RESOLVUNTUR.

Quæritur 1° utrum fuerit in Christo voluntas sensualitatis?

Resp. ¹ : In Christo fuit sensualitas seu appetitus sensitivus, qui participative dicitur rationalis, et voluntas, quatenus natus est rationi obedire. Patet quia Christus assumpsit humanitatem integram, adeoque naturam animalis, ad quam sequitur appetitus sensitivus seu sensualitas.

Advertendum tamen nullum in parte sensitiva Christi actum indeliberatum prævenisse ejus rationem, quia in eo nulla fuit carnis rebellio, sed summa totius partis inferioris ad superiorem subjectio, et quidem perfectior quam in Adamo innocente; ut jam dixi.

Quæritur 2° utrum fuerit in Christo duplex voluntas rationis.

Resp. ² : Si per voluntatem intelligatur potentia, una fuit in Christo voluntas rationis; duplex, si intelligatur actus, nempe una quæ est natura, altera quæ est ratio: quia eadem potentia fertur ad objectum vel simpliciter et absolute, vel cum ordine ad aliud ut in media cum ordine ad finem, vel ad finem ex ordine mediorum, utrumque enim continetur sub ratione boni; si prior modo, dicitur voluntas ut natura, quia non per modum rationis sed per modum naturæ movetur, sicut cum refugit quæ sunt naturæ nociva, vel prosequitur quæ sunt naturæ convenientia; et vocatur *thelysis* a Damasceno. Posteriori modo dicitur voluntas rationis, quia fertur in objectum comparando et deliberando, et vocatur ab eodem *bulysis*.

Quæritur 3° utrum fuerit in Christo contrarietas voluntatum?

Resp. negative ³. Est de fide decisum in concilio generali VI act. 4. et prius in concilio Lateran. sub Martino I, can. 15.

Ratio est 1° quia contrarietas ⁴ est oppositio

in eodem circa idem: unde deficit contrarietas, si unum secundum unam rationem ametur, et secundum alteram rationem rejiciatur: ideoque quamvis voluntas sensualitatis, seu voluntas ut natura refugeret mortem ut nocivam naturæ, voluntas autem divina et voluntas rationis appeteret ut bonam generi humano, non est contrarietas. 2° Quia volebat Christus voluntate divina et rationis, ut voluntas sensualitatis et naturæ moveretur secundum inclinationem suam, ita ut tamen illi ejusque motibus perfecte dominaretur, nec moveretur nisi in quantum voluntas divina et rationis permetteret.

Quæritur 4° utrum voluntas Christi semper fuerit conformis voluntati divinæ?

Resp.: Voluntas rationis saltem absoluta et efficax semper fuit conformis voluntati divinæ: etiam in volito materiali, non tamen voluntas sensualitatis et naturæ ¹.

Prima pars patet ex illo quod dixit: *Non sicut ego volo, sed sicut tu*; quibus verbis explicat voluntatem suam divinæ voluntati conformari ex electione et deliberatione circa idem volitum, quod secundum voluntatem sensualitatis et naturæ refugiebat. Patet etiam ratione ²: quia id decet summam Christi perfectionem et sanctitatem.

Hinc sequitur secunda et tertia pars ³. Poterat enim appetitus sensitivus, seu voluntas sensualitatis, sicut et voluntas ut natura est, aliud velle quam ipse Deus et voluntas Christi ut rationalis: utraque enim movebatur motu proprio naturali, illa prosequens quæ sensibus erant commoda et refugiens quæ erant incommoda, ista appetens bona naturæ et refugiens noxia, ita tamen ut semper essent conformes divinæ voluntati et voluntati rationis, hoc sensu quod nihil appetebant aut refugiebant, nisi quod divina voluntas et voluntas rationis permetterent velle aut refugere.

Petes utrum non possint admitti in voluntate Christi ut ratio est, quidam actus inefficaces et imperfecti, non conformes divinæ voluntati in volito materiali?

Resp. nullam in hoc videri repugnantiam. Sic poterat Christus voluntate rationis refugere inefficaciter mortem non præcise ut nocivam naturæ, sed etiam secundum quod ex ea secutura erant varia peccata: sic ex summa charitate volebat salutem omnium: sed et hi actus possunt dici etiam conformes divinæ voluntati, nempe inefficaci.

¹ Hic a. 1., a 2. o. — ² Ibid. a. 3. o. — ³ Ibid. a. 6. o.
— ⁴ Ibid.

¹ Hic q. 18. a. 5. o. — ² Ibid. — ³ Ibid

ARTICULUS III.

UTRUM IN CHRISTO FUERIT LIBERUM
ARBITRIUM.

Dico : In Christo fuit liberum arbitrium, hoc est libertas a coactione et a necessitate¹; utramque enim importat liberum arbitrium, ut docet S. Doctor q. 6. *de Malo* et alibi; et nos diximus dum *de Actibus humanis*.

Est quoad libertatem a necessitate contra Calvinum, Lutherum et Jansenium lib. 6. *de Grat. Christ.* cap. 9. et lib. 7. cap. 15. Et videtur quoad hanc etiam partem de fide decisa in VI synodo act. 4, ubi definitur fuisse in Christo omnes proprietates naturæ humanæ, adeoque et libertatem a necessitate.

Prob. ex S. Scriptura : Isa. 7 dicitur de Christo : *Ut sciat reprobare malum et eligere bonum*; et 53 : *Oblatus est, quia ipse voluit*. Ex S. Aug. tract. 119 in *Joan.* : « Quis ita dormit quando voluerit, sicut Jesus mortuus est, quando voluit? Quis ita vestem deponit quando voluerit, sicut se carne exuit quando voluit? » Item tract. 37; item Cyrill. lib. 7 in *Joan.* cap. 7; Chrysost. in cap. 53 Isa.; Greg., Cyprian. et alii. D. Th. hic ad 3 : « Licet voluntas Christi sit determinata ad hoc vel illud bonum : et ideo pertinet ad Christum eligere per liberum arbitrium confirmatum in bono, sicut ad beatos ».

Prob. ratione : tum ea quam hic adfert D. Th., nempe in Christo fuisse voluntatem rationis quæ est in unum cum ordine ad aliud, quod non est sine electione quæ est liberi arbitrii; tum quia Christus assumpsit humanitatem perfectam et integram : non datur autem perfecta et integra humanitas sine libertate.

Obj. 1° : Difficilem auctoritatem D. Th. in 3. d. 18. q. 1. a. 2. ad 5, ubi post adhibitam solutionem prius allatam ex præsentī articulo ad 3 subdit : « Vel dicendum quod etiamsi esset determinatum ad unum numero sicut ad diligendum Deum, quod non facere non potest; tamen ex hoc non amittit libertatem aut rationem laudis et meriti, quia in illud non coacte sed sponte tendit : et ita est actus sui dominus ».

Respondent plures, vel S. Doctorem hanc sententiam hic retractasse, vel illic loqui non ex propria sententia, sed aliorum tum temporis probabili, siquidem priori solutione sæpius usus fuerit, hac autem semel tantum. Missis his solutionibus,

¹ Hic q. 18. a. 4.

Resp. S. Doctorem velle tantum amorem beatificum in Christo quantumvis necessarium ut fertur ad Deum ut in se bonum, et regulatur scientia beata, fuisse tamen liberum vel ut fertur ad Deum ut est ratio diligendi creaturas, vel ut regulatur scientia infusa. Nec obstant hæc verba : *Quia in illud non coacte sed sponte tendit*. Quia τó non coacte sed sponte, idem est ac non necessario sed libere. Sæpissime enim a S. Th. et veteribus *coactum* sumitur pro necessario et *spontaneum* pro libero : sicque ita sumi patet ex verbis subjunctis ; *Et ita est actus sui dominus*, quod verum non foret si intelligat de actu necessario. Eoque verior est hæc explicatio quod juxta S. Doctorem liberum arbitrium non versetur circa Deum ut ultimum finem. De hoc argumento paulo latius dixi in tract. *de Act. Hum.* dissert. de Voluntario libero art. 3. Confer.

Obj. 2° : Liberum arbitrium se habet ad utrumque : atqui voluntas Christi fuit determinata ad bonum, quia non potuit peccare : ergo.

Resp. dist. maj. : liberum arbitrium se habet ad utrumque contrarietatis, neg. ; contradictionis, conc. Et ita fuit Christus, imo etiam fuit liber quoad specificationem, non quidem contrariam sed diversam seu disparatam; juxta solutionem D. Th. ad 3. supra cit.

ARTICULUS IV.

CONCORDIA LIBERTATIS CHRISTI CUM EJUS
IMPECCABILITATE.

Quæ articulo præcedenti diximus constant inter catholicos : sed gravior modo, imo gravissima difficultas est, quomodo salvetur libertas Christi in actibus præceptis aut prohibitis cum ejus impeccabilitate : vel enim potuit Christus ab actu præcepto abstinere, aut prohibitum committere, vel non potuit : si potuit : ergo potuit peccare ; si non potuit : ergo in eis non fuit liber adeoque non meruit, maxime in morte subeunda, cujus mandatum habebat a Patre. Utrinque Syrtis. Mirum sane quot in placita excurrerint auctores ut nodum hunc solverent. Unde,

§ I.

*Referuntur variæ sententiæ circa præceptum
moriendi et impugnantur.*

Prima sententia.

Quidam negant Christo fuisse impositum

strictum et rigorosum moriendi præceptum, sed latum et improprium, prout significat insinuatam Dei voluntatem, qua decreverat ipsum pro salute hominum moriturum, præceptum, inquam, non obligans sed dirigens, ut sunt regulæ quarundam religionum, quæ tamen sunt materia obedientiæ, aperte docet D. Th. 2. 2. q. 104. a. 2. o, ubi dicit: « Voluntas superioris quocumque modo innotescat est quoddam tacitum præceptum, et tanto videtur obedientia promptior, quanto expressum præceptum obediendo prævenit, voluntate superioris intellecta ». Et hoc, inquiunt, genus mandati videtur magis congruere amoris Patris in Filium, fiduciæ de ejus virtute ac dignitati ipsius Filii. Deinde, cum Christus esset absolute impeccabilis, non videtur fuisse capax præcepti proprie dicti, quod ubique includit comminationem culpæ et pænæ proprie dictæ.

Impugnatur.

1° Juxta regulam generalem a S. Augustino traditam et a theologis communiter admissam, verba S. Scripturæ sunt in proprio sensu accipienda, quando inde nullum sequitur inconueniens: atqui S. Scriptura significat præcepta imposita fuisse Christo: et si præceptum in proprio sensu accipiat, nullum sequitur inconueniens: ergo. Secunda pars minoris patebit infra. Prima pars autem exprimitur illo Joan. 10: *Hoc mandatum accepi a Patre*; Joan. 14: *Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio*; Joan. 15: *Si præcepta mea servaveritis... sicut et ego Patris præcepta servavi*. Ubi eodem modo vocat præcepta sibi a Patre imposita, quo ea quæ ipse Apostolis imposuit, quæ erant proprie dicta: ergo.

Nec obstat quod dum II Reg. 16 dicitur: *Dominus præcepit Semeï ut malediceret David*, ibi intelligatur præceptum late et improprie; quia in hoc casu præceptum proprie dictum involveret absurdum, non in nostro.

2° In Christo fuit vera et stricta obedientia ex eaque mortuus est; atqui vera et stricta obedientia habet pro objecto formali verum et strictum superioris præceptum: ergo. Majorem probat S. Th. infra q. 47. a. 2. et patet ex S. Scriptura ad Philipp. 2: *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem*. Ad Rom. 5: *Sicut per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam justi constituti sunt multi*; unde S. Bernard. serm. ad Milites Templi cap. 13. dicit « quod

ne perderet obedientiam, perdiderit vitam. »

Prob. min. 1° Objectum formale obedientiæ est voluntas superioris qua talis et ut a non superiore distinguitur; atqui voluntas simpliciter solum dirigens aut consulens non est superioris qua talis et ut a non superiore distinguitur, sed sola voluntas obligans in qua consistit proprium præceptum; æqualis enim imo et inferior potest æque velle et dirigere consilio sicut superior: ergo. 2° Inobedientia et obedientia dicuntur in ordine ad idem conversive et aversive; atqui inobedientia dicitur per aversionem a præcepto proprie sumpto: ergo obedientia per conversionem ad præceptum proprie sumptum: unde in secundo testimonio comparatur obedientia Christi inobedientiæ Adæ; hæc autem fuit per aversionem a vero præcepto: ergo illa per conversionem ad verum præceptum.

Ad id ergo quod afferunt adversarii ex D. Th., resp. S. Doctorem ibidem ex professo probare objectum formale obedientiæ esse strictum præceptum superioris.

Nec verba quæ opponuntur contraria sunt: qui enim voluntate superioris intellecta, prævenit, obediendo, expressum ejus mandatum, vel in voluntate superioris intelligit verum præceptum licet tacitum tantum, ut enim dicit S. Doctor, voluntas superioris quocumque modo innotescat (scilicet ut præcipiens) est quoddam tacitum præceptum, ut si superior graviter conqueratur de iis qui sine causa absunt a choro, quamvis terminis expressis non præcipiat illis frequentationem chori, præcipit tamen tacite et vere: vel intelligit solum desiderium absque voluntate præcipiendi et obligandi: primo modo indubie est promptior, vera et proprie dicta obedientia, quia ibi est verum præceptum licet tacitum. Secundo modo est etiam promptior, non quidem in actu formalis et strictæ obedientiæ, sed in præparatione animi, qui enim absque ullo præcepto voluntati superioris morem gerit, ostendit voluntatem promptissimam et paratissimam, si illi præcipiat.

Ad id quod opponunt de regulis quarundam religionum quæ, licet non sint præcepta stricta et obligantia, sunt tamen materia obedientiæ.

Resp. illas regulas, licet non obligent ad culpam, obligare ad pœnam: ea autem parte qua non obligant, sicut non sunt præcepta nec leges, sed mera statuta, seu exhortationes et directiones, ita nec sunt materia obedientiæ propriæ dictæ.

Si forte dicas præceptum moriendi, Chri-

stum etiam obligasse ad pœnam tantum non ad culpam, infero 1°: Ergo potuit Christus operari actiones pœnae et reprehensione dignas, quod etiam maxime repugnat ejus perfectioni et sanctitati. Infero 2°: Ergo non est mortuus ex obedientia siquidem in hac hypothesi, præceptum non caderet supra mortem, sed supra pœnam, casu quo non moreretur.

Unde quidam ejus sententiæ patroni apud Platellium volunt præceptum Christo impositum moriendi, nullam omnino importare obligationem sive ad pœnam, sive ad culpam, sed merum consilium. At inde sequitur aperte gravissimum absurdum, scilicet nullatenus Christum ex obedientia mortuum esse contra expressa S. Scripturæ testimonia; ut enim ex dictis patet, eo magis minuitur obedientia, quo magis attenuatur præceptum, adeoque omnino tollitur ubi nullum est præceptum. Adde quod etiam repugnet summæ Christi perfectioni et sanctitati eum consilia Dei Patris æterno decreto innixa posse omittere et negligere.

3° Evertendo præcipuum hujus sententiæ fundamentum. Ideo negant hujus opinionis assertores impositum esse Christo proprium et strictum moriendi præceptum; quia existimant hujusmodi præceptum Christo, qui est impeccabilis, auferre libertatem moriendi: atqui id omnino falsum est: ergo. Prob. min.: præceptum supponit necessario actum ad quem datur omnino liberum, ita ut si hanc ejus libertatem destrueret, suam propriam naturam adeoque et seipsum destrueret: ergo. Patet aut. Tum quia non alia ratione imponitur præceptum nisi ut subditus liber qui in utramque partem ferri poterat, contineat se et in partem unam prorumpat a qua poterat abstinere, ita ut frustra et stulte præciperetur habenti necessitatem agendi, sic igni non præcipitur ut comburat, cordi ut moveat, etc. Ergo.

4° Hæc sententia limitat indebite meritum et libertatem Christi, quæ tamen e contra extendi debent quantum fieri potest. Prob.: si verum sit non fuisse positum Christo præceptum proprium et rigorosum moriendi, quia ex illo destrueretur ejus libertas adeoque et meritum in moriendo, ergo nec liber fuit, nec meruit in observatione omnium præceptorum naturalium, quæ respectu omnium hominum adeoque et Christi sunt stricti et rigorosi juris. Id quidam concedunt, sed quam infundate et, ut videtur, quam injuriose Christo!

Secunda sententia.

Alii comminiscuntur præceptum verum et proprium impositum fuisse Christo de morte subeunda quoad substantiam tantum, non quoad circumstantias illius, puta tempus, locum, motivum, intentionem actus, etc.

Impugnatur.

1° Contra illam militat argumentum tertio loco factum contra priorem opinionem.

2° Secundum hunc modum sequitur Christum nec sibi, nec nobis meruisse ex eo præcise quod mortuus sit, sed solum ex eo quod mortuus sit tali loco, tali tempore, hoc vel illo affectu seu motivo, etc. Quia, juxta hanc opinionem, circa has circumstantias tantum fuit liber, non circa mortem quoad substantiam; præceptum enim secundum eos aufert libertatem: quod quam sit absurdum patet tum ex communi sensu fidelium qui tribuunt redemptionem ipsi Christi morti, non ejus circumstantiis, tum ex ipsa S. Scriptura idem significante; dicitur enim Isa. 53: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, etc.* Et ad Philipp. 2: *Factus est obediens usque ad mortem, propter quod Deus exaltavit illum, etc.*

Si dicas non obstante præcepto circa mortem quoad substantiam, remanere tamen libertatem adeoque et meritum circa illam, quatenus non ex necessitate præcepti, sed ex arbitrio pendebat ut actu interno, ipsam mortem quoad substantiam, tali fervore, tali motivo eligeret, libertas autem et meritum maxime pensantur ex actibus internis.

Verum hæc responsio 1° conando salvare libertatem Christi evacuat ejus obedientiam: si enim circa actus internos sit liber Christus, de eis non habet præceptum, juxta adversarios, nec consequenter obedientiam. 2° Quis sanæ mentis dicat eum qui damnatus est ad mortem, mori libere, quia ejus arbitrio relinquitur ut hoc vel ullo motivo, hoc vel illo fervore pœnitentiæ, moriatur.

3° Sequitur in illa opinione Christum non meruisse per obedientiam, quippe qui non fuit liber circa rem præceptam, ut præceptam, quod est objectum obedientiæ, sed solum circa circumstantias non præceptas: hoc autem consequens est contra communem Ecclesiæ sensum et expresse contra Apostolum ad Romanos 5, dicente: *Sicut per inobedientiam unius (scilicet Adami) multi constituti sunt peccatores,*

ita per obedientiam alterius (scilicet Christi) multi constituti sunt justii. Et ad Philipp. 2 : Factus obediens usque ad mortem... propter quod et Deus exaltavit illum.

Si reponas cum Platellio, Christum nihilominus fuisse liberum circa rem præceptam ut præceptam sub præcepto disjunctivo inducente obligationem ad hunc vel illum actum acceptationis ex variis sub disjunctione imperatis, ac proinde verum et liberum obedientiæ actum exercuisse et per illum meruisse. Sic B. Virgo vere obediebat legi præcipienti par turturum, aut duos pullos columbarum, determinate offerendo par turturum, quamvis non obligaretur ad id determinate.

Verum hæc omnia vera sunt supponendo præcepto nullam induci necessitatem, secus si supponas contrarium. Ponamus enim legem imponere necessitatem absolutam B. Virgini offerendi turtures aut columbas, libere quidem eligit turtures, sed non poterit dici libere obedire legi. Similiter sit homo damnatus mori suspendio vel ferro et eligat ferrum, equidem dicetur libere mori ferro, sed non simpliciter libere mori : supponit autem hæc sententia præceptum auferre libertatem Christo ; unde in via verum erit dicere : Christus hunc vel illum actum posuit libere, sed tamen obedientiam simpliciter non posuit libere ; libere hoc vel illo actu acceptavit mortem, non tamen libere acceptavit mortem simpliciter.

Dices : Præcepta quæ hominibus imponuntur, attingunt tantum substantiam actus : ergo similiter in Christo.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod voluntates hominum non sint ita promptæ ad obediendum : unde ut suavia sint quæ ipsis imponuntur præcepta et conditioni fragilitatis humanæ accommodata, feruntur tantum in substantiam operum, non in modum aut varias circumstantias : at vero promptissima erat Christi voluntas ad omnia Patris præcepta implenda : unde ut perfectissima foret ejus obedientia majusque meritum ipsi accresceret, debuit obligari ad actum obedientiæ perfectissimum, ideoque non solum ad substantiam actus sed etiam ad omnes circumstantias se extendentem. Insuper hæc instantia non salvat priora inconvenientia, scilicet Christum non meruisse per mortem et per obedientiam.

Tertia sententia.

Alii existimant præceptum moriendi fuisse impositum Christo dependenter ab ejus con-

sensu quo se prius ad illud acceptandum obtulit, aut sub conditione quod, quando vellet, posset dispensationem obtinere. Ita novissime Tournely.

Impugnatur.

1° Hæc sententia meritum obedientiæ in Christo, vel omnino evacuat, vel saltem valde attenuat. Vix enim ulla est obedientia subditi cui nihil præcipitur, nisi prius explorata et expectata ejus voluntate, vel cujus arbitrio ita præceptum relinquitur, ut possit ad libitum dispensationem obtinere.

2° Hæc sententia opus Redemptionis nostræ refundit in voluntatem humanam Christi magis quam in voluntatem divinam ; quod est inconveniens.

Communibus argumentis simul impugnantur hæc tres sententiæ.

1° Nullum habent fundamentum in S. Scripturis. 2° Nituntur falso supposito, nempe præceptum destruere libertatem, cum e contra eam necessario supponat, ut diximus. 3° Inutiles sunt ad conciliandam libertatem Christi cum ejus impeccabilitate circa præcepta naturalia, quæ nec sunt impropria, nec pendent ab acceptatione Christi, nec dispensationem patiuntur. 4° Sublato omni præcepto, remanet mortem Christi cum omnibus suis circumstantiis esse a Deo voluntate absoluta prædefinitam, Christusque sciebat hanc voluntatem, cui non minus repugnabat non conformari quam peccare. 5° Nodum non solvunt, sed abrumpunt : nulla enim est difficultas conciliandi libertatem cum impeccabilitate, si non sit verum præceptum aut pendeat a voluntate acceptantis.

Jansenius existimavit voluntatem Christi fuisse necessitatem ad impletionem præcepti, remansisse tamen sufficienter liberam ad meritum, quia fuit libera a coactione, quæ libertas juxta ipsum sufficit ad merendum, sed hanc sententiam articulo præcedenti et latissime in tract. *de Act. human.* explosimus. His itaque variis rejectis sententiis, sit

§ II.

Vera sententia stabilitur.

Dico 1° : Admittendum esse in Christo verum et rigorosum præceptum moriendi nedum quoad substantiam, sed etiam quoad circumstantias mortis, nec ab ejus voluntate

quoad impositionem aut continuationem dependens.

Id innuunt omnes S. Scripturæ citatæ contra primam sententiam. Item Luc. 22 : *Filius hominis, sicut definitum est vadit*. Act. 4 : *Convenierunt adversus puerum sanctum tuum Jesum Herodes et Pontius Pilatus facere quæ manus tua et consilium tuum decreverunt fieri*. Heb. 10 : *Ingressi mundum dicit.... Ecce venio ut faciam, Deus, voluntatem tuam*. Psal. 39 : *In capite libri scriptum est de me ut facerem voluntatem tuam : Deus meus volui et legem tuam in medio cordis mei*. Id etiam evincunt perfecta Christi obedientia et quæ hucusque diximus contra priores sententias.

Dico 2° : Stante hoc præcepto et Christi impeccabilitate, ipsum nihilominus liberrime mortuum fuisse. Patet ex his omnibus quæ diximus, et maxime quia moriendo obediuit et obediendo meruit, ad quod utrumque requiritur libertas et quidem indifferentiæ.

Hanc libertatis in se concordiam cum præcepto operis ipse Christus expressit Joan. 10 his verbis : *Ego pono animam meam, et iterum sumo eam : Nemo tollit eam a me ; sed ego pono eam a meipso et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre*.

Sed quo tandem pacto hæc quæ tot theologis extra scholam D. Th. videntur impossibilia conciliari possunt? Ut intelligas, sequentia prius attende.

Suppono 1° duplicem distingui libertatem, nempe quoad exercitium et quoad specificationem : libertas quoad exercitium dicitur libertas contradictionis ; consistit in hoc quod quis potest idem velle et non velle, amare et non amare. Libertas quoad specificationem vocatur libertas contrarietatis aut diversitatis ; et consistit aut in hoc quod quis potest unum velle vel ejus contrarium v. g. amare et odisse, bene agere et peccare, et hæc est libertas quoad specificationem contrariam : vel in hoc quod possit unum vel ejus diversum velle, v. g. ex multis mediis ad consecutionem finis ordinatis, hoc vel illud velle, et hæc est libertas quoad specificationem disparatam.

Suppono 2° solam libertatem exercitii seu contradictionis sufficere ad salvandam essentialitatem liberi arbitrii, quia per illam homo est sufficienter dominus sui actus, et reperitur perfecta libertas in Deo et Angelis quoad bonum, in quibus non est libertas contrarietatis ad malum. Unde,

Suppono 3° potentiam seu libertatem peccandi, quæ est contrarietatis ad libertatem bene agendi, non requiri ad veram libertatem arbitrii, sed potius nævum et defectum esse libertatis, seu ut dicit S. Th. signum libertatis, sicut morbus est signum vitæ.

Suppono 4° *τὸ non mori* posse sumi negative pro mera negatione mortis præcise secundum se, vel privative pro privatione mortis ut præceptæ. Similiter non obedire potest sumi negative pro mera omissione obedientiæ præcise, is enim cui nihil præcipitur vere non obedit; vel privative pro omissione obedientiæ ut debitiæ, seu pro inobedientia.

Suppono 5° sive mori, sive non mori secundum se, non habere ex intrinsecis necessariam connexionem cum voluntate Christi nec cum fine a Christo efficaciter intento.

Suppono 6° præceptum esse quid mere intrinsecum voluntati, eamque nullatenus interius immutare ; ita ut voluntas quæ ante præceptum supponitur libera, adveniente præcepto, remaneat libera cum non detur præceptum de necessariis.

Suppono 7° Deum præcipiendo mortem Filio simul voluisse ut illam subiret libere, quia voluit ut illam subiret obediendo et merendo, quæ non stant sine libertate.

Suppono 8° communes et verissimas Thomistarum distinctiones in materia *de Auxiliis*, scilicet potentiæ antecedentis et consequentis, potentiæ positionis seu futuritionis, et possibilitatis, sensus divisi et compositi, necessitatis infallibilitatis seu consequentiæ et consequentis seu absolutæ.

Potentia antecedens seu possibilitatis respicit objectum præcise secundum se, similiter sensus divisus. Potentia consequens, positionis seu futuritionis respicit objectum ut in re cum suis omnibus circumstantiis, ita et sensus compositus. Necessitas infallibilitatis seu consequentiæ est quando uno posito aliud necessario infertur, etsi sit in se liberum, ut si dicas : Deus prævidet Petrum peccaturum, sequitur necessario necessitate consequentiæ : ergo Petrus peccabit, licet tamen Petri peccatum non sit necessarium in se. Petrus currit, necessario sequitur : ergo movetur ; non tamen motus est necessarius, et hæc necessitas non nocet libertati.

Dicitur iterum alia necessitas antecedens, alia consequens. Necessitas antecedens est quæ antecedit omnino exercitium nostræ libertatis : et hæc illi nocet. Consequens est quæ supponit exercitium libertatis nostræ vel for-

maliter vel æquivalenter, id est in aliquo continente illam eminenter, ut est v. g. voluntas seu decretum efficax Dei in quo seu in primo libero ac radice totius libertatis creatæ et participatæ continetur eminenter libertas humana. Unde necessitas orta ex tali voluntate, sicut orta ex ipsa libertate non ipsi nocet, diciturque consequens quoad effectum conservandi illæsam libertatem.

His omnibus suppositis, sic solvimus nodum difficultatis quæ hoc brevi argumento continetur: Christus impeccabilis, stante præcepto moriendi non potuit non mori, non potuit non obedire: ergo nec libere mortuus est, nec libere obedivit.

Resp. dist. ant.: non potuit non mori et non obedire negative, neg.; privative, conc. Unde neg. conseq. Quia ad libertatem moriendi non requiritur quod potuerit recusare mortem ut præceptam et non obedire privative seu contrarie, id est inobedire, sed sufficit quod potuerit recusare mortem secundum se, quod est posse non mori negative, et posse non obedire negative; quia, ut diximus, potentia peccandi, sive libertas quoad specificationem non requiritur ad libertatem arbitrii. Quod autem stante præcepto potuerit non mori negative Christus certum videtur, cum, ut dictum est, præceptum superveniens, utpote voluntati extrinsecum, eam non immutet, supponatque e contra necessario liberam.

Idem valet si sic distinguas: non potuit non mori seu non obedire potentia consequente, potentia futuritionis, seu positionis, in sensu composito, conc.; potentia antecedente, potentia possibilitatis, in sensu diviso, neg.

Cave tamen nesimiliter dicas Christum posse peccare, seu inobedire potentia antecedente et in sensu diviso; tum quia potentia peccandi est de se mala; tum quia importat sensum compositum nempe conjunctionem præcepti cum ejus transgressionem, non sic potentia non moriendi præcise.

Inst.: Posse non mori, stante præcepto moriendi, est posse transgredi præceptum: ergo.

Resp. ut supra: posse non mori privative, conc.; negative, neg. Vel: posse non mori potentia consequente, futuritionis, in sensu composito est, etc., conc.; potentia antecedente, possibilitatis, in sensu diviso est, etc., neg.

Repones: Christus non potuit negationem mortis a præcepto dividere; non enim potuit auferre præceptum: ergo non potuit non mori etiam in sensu diviso.

Resp. dist. ant.: non potuit dividere nega-

tionem mortis a præcepto positive, conc.; præcisive, neg. Sufficiebat autem ad ejus libertatem ut negationem mortis secundum se consideratam præcisam a præcepto posset ponere, alias sequeretur quod Angeli libere mandata Dei non exequerentur.

Replicabis: Actu non mori stante præcepto est actu transgredi et peccare: ergo posse non mori stante præcepto est posse transgredi et posse peccare. Patet conseq. Quia quod facit actus actu, facit potentia possibiliter, ut fert commune axioma: sic quia actu esse hominem, est esse actu animal rationale, ita posse esse hominem, est posse esse animal rationale.

Resp. dist. conseq. ut supra: ergo posse non mori privative, seu potentia consequente, etc., est, etc., conc.; posse non mori negative, seu potentia antecedente, etc., est posse, etc., neg. Ad axioma objectum dico valere duntaxat quando actus et potentia sibi correspondent: potentia autem antecedens non moriendi, stante præcepto, non est potentia correspondens actui quo Christus non moriendo transgrederetur præceptum, sed meræ negationi mortis secundum se: unde sicut non valet: « Actu non ponere actum præscitum a Deo, est actu falsificare scientiam Dei: ergo posse non ponere actum præscitum a Deo, est posse falsificare scientiam Dei ». Ita nec in nostro casu. Ad exemplum, disparitas est quod esse animal rationale, sit essentialiter constitutivum hominis: unde nulla potest concipi potentia ad esse hominem, quin sit ad esse simul animal rationale: omissio autem mortis in Christo, non est essentialiter privatio seu transgressio, sed hoc ei accidentaliter advenit ratione præcepti suppositi.

Obj. 2º: Christus libere obedivit præcepto: ergo potuit non obedire, adeoque peccare.

Resp. dist. ant.: Christus libere obedivit libertate contradictionis, conc.; libertate contrarietatis, neg. Unde dist. conseq.: ergo potuit non obedire negative, conc.; privative seu contrarie, neg. Christus itaque libere obedivit, non hoc sensu quod potuerit facere contra obedientiam seu contra præceptum, sed hoc sensu quod potuerit non facere quod aliunde præcipiebatur: sicut dicimus hominem posse potentia antecedente resistere gratiæ efficaci, non hoc sensu quod possit impedire directe efficaciam gratiæ, sed hoc sensu quod possit non facere id ad quod determinatur per gratiam; quia remanet indifferentia judicii et Deus vult id quod sit per gratiam

fieri libere, ita in nostro casu non obstante præcepto.

Inst.: Membra contradictionis debent esse ejusdem rationis; atqui potest facere rem præceptam ut præceptam, in hoc enim sita est obedientia: ergo potest eam non facere ut præceptam.

Resp. per libertatem contradictionis non intelligi hic contradictionem proprie dictam, sed libertatem quoad exercitium, alias libertas contradictionis confunderetur cum libertate contrarietatis, quæ est ad speciem. Huc recurrent fere omnia argumenta quæ fiunt contra præmotionem physicam quasi libertatis eversivam; hæc consule: licet ex dictis, maxime ex suppositionibus factis facilem habeant solutionem.

Hæc de libertate Christi circa præceptum mortis; sed ingravescit difficultas circa præceptum dilectionis Dei et alia præcepta naturalia Decalogi, maxime negativa. Etenim de præcepto dilectionis non potest dici ut supra Christum potuisse non amare etiam negative, siquidem non secus ac beati necessitabatur ad amandum etiam quoad exercitium: neque de aliis præceptis v. g. non mentiendi, potest dici quod aliquo sensu potuerit mentiri.

Huic difficultati quidam succumbunt, fatenturque Christum in horum præceptorum observantia non fuisse liberum, nec ideo meruisse: quorum sententiam ab omnibus rejiciendam esse dicit Lemos tom. 2 *Panopl.*, tract. 5. cap. 5. n. 174. Et quidem merito, juxta eam enim evacuatur magna pars meritorum Christi, siquidem pluribus actibus implevit præcepta juris naturalis. Et est contra D. Th. in 3. d. 18. q. 1. a. 5, ubi ait quod « Christus meruit omnibus actibus suis. » Sit itaque.

§ III.

Solvuntur objectiones contra libertatem Christi circa præceptum dilectionis Dei et alia præcepta naturalia.

Obj. 1º: Amor Dei in Christo erat necessarius etiam quoad exercitium, utpote consequens claram et intuitivam Dei visionem: ergo Christus non fuit liber circa præceptum naturale amandi Deum.

Hujus argumenti duplex est apud Thomistas solutio, utraque probabilis. Prima solutio distinguit in Christo duplicem dilectionem, utramque ad Dei bonitatem in se et ratione sui terminatam, unam regulatam scientia beata et necessariam, alteram regulatam

scientia infusa et liberam. Cum enim amor sequatur cognitionem, duplicem scientiam duplex amor comitatur. Ita Capreol., Ferrar., Med., Soto, Joannes a S. Th., Contenson; quam etiam reputat probabilem Gonet in *Manuali*: unde juxta hanc solutionem distinguenda est probatio min. sic: amor Dei in Christo regulatus scientia beata erat necessarius, conc.; regulatus scientia infusa, neg.

Inst. 1º: Vel illi duo actus amoris distinguuntur specie vel numero; neutrum dici potest: ergo. Non specie, quia ab eodem habitu charitatis qui est speciei athomæ, non secus ac fides et spes, procedunt et circa idem omnino objectum formale versantur; non enim diversa apprehensio dat speciem actui, ut docetur in *Physica*: non etiam numero; quia duo accidentia solo numero distincta non possunt esse simul in eodem subjecto; cum enim sit materialis eorum distinctio, ab ipso subjecto tanquam a materia distinguuntur et individuantur. Unde requireretur quod amor regulatus scientia beata, cessaret, ut daret locum amori regulato scientia infusa, quod est impossibile, quia primus amor est necessarius etiam quoad exercitium.

Resp. hos amores distingui inter se specie non substantiali propter rationes factas, sed modali: quia sicut libertas actus, est modus diversus specie a modo necessitatis, ita actus liber specie modali differt a necessario, et hoc sufficit ut possint simul esse in eodem subjecto.

Inst. 2º: Si amor regulatus scientia infusa specie modali distinguatur ab amore regulato scientia beata, erit a fortiori idem dicendum de amore viatorum regulato per fidem respective ad amorem regulatum visione beatifica, subindeque charitas viæ non permanebit in patria, contra illud Apost. I Cor. c. 13: *Charitas nunquam excidit*; ergo

Resp. illud Apostoli esse intelligendum de charitate habituali quæ in patria perdurat, non de actuali: quod patet tum ex ipsis Angelis quorum amor actualis viæ fuit distinctus ab amore patriæ, alias non fuisset in illis nisi unicum instans pro via et pro termino, quod communiter rejicitur; tum ratione, quia mutatio actus liberi in necessarium non est denominatio pure extrinseca, sed aliquid intrinsicum ab ipsa potentia vitali effluens, ideoque dum de libero mutatur actus in necessarium, debet esse novus voluntatis partus, nova a principio vitali processio. adeoque novus actus.

Altera solutio distinguit in eodem actu amoris duplicem terminationem, alteram ad divinam bonitatem ut in se consideratam, prout est ratio diligendi Deum ejusque perfectiones necessarias, alteram ad divinam bonitatem ut est ratio diligendi creaturas cum quibus non habet necessariam connexionem; sub prima formalitate seu terminatione est necessarius, sub secunda est liber: licet enim actui respectu ejusdem objecti secundum eandem rationem, convenire nequeant libertas et necessitas, nulla tamen videtur repugnantia respectu diversorum objectorum, vel ejusdem secundum diversas rationes. Sic idem amor increatus Dei est necessarius respectu propriæ bonitatis ut in se, et liber respectu creaturarum seu ejusdem divinæ bonitatis ut est ratio diligendi creaturas. Ita Asturicensis, Nazarius, Alvarez, Aravius, quos citat et sequitur Gonet in *Clypeo*; item Joannes a S. Th. hanc ut præcedentem sententiam probabilem sustinet.

Inst. 3°: Quod est proprium amori increato propter suam infinitatem, non potest tribui amori Christi creato: atqui quod idem actus amoris increatus sit necessarius et liber respectu duplicis terminationis ad diversa, hoc habet ratione suæ infinitatis: ergo.

Resp. neg. min. Habet quidem Deus ratione infinitatis quod actus identificetur cum voluntate quod autem terminetur duplici terminatione libera et necessaria ad diversa, habet non ratione infinitatis sed ex hoc quod perfectiones divinæ intrinsecæ habeant necessariam connexionem cum Deo, non vero creaturæ seu bona Deo extrinsecæ.

Inst. 4°: Dilectio qua Christus meruit, adeoque quæ fuit libera, competebat Christo ut viatori secundum D. Th. q. 19. a. 3: atqui dilectio regulata per scientiam beatam non competit Christo ut viatori, sed ut comprehensori: ergo.

Resp. dist. min.: dilectio regulata per scientiam beatam ut proponentem Deum diligendum necessario et secundum perfectiones necessarias, non convenit Christo ut viatori, conc. min.; regulata per scientiam beatam proponentem Deum diligendum libere et ut est ratio diligendi creaturas, neg.

Inst. 5°: Non est credibile Christum nihil meruisse amando Deum ut est in se et propter se, sed solum amando creaturas, cum meritum charitatis debeat potissimum consistere in præcipuo ejus actu, qui est amor Dei in se et propter se: ergo.

Resp. id nullatenus esse incredibile; cum enim amor Dei in se non esset Christo liber, sed necessarius, ipsi ut comprehensori competebat, cujus non est mereri.

Obj. 2°: Saltem instante tempore quo urgebat præceptum diligendi Deum, non potuit Christus non diligere quoad exercitium: ergo.

Resp. ut supra de præcepto mortis: non potuit Christus non diligere privative seu contrarie, conc.; negative, neg. Seu, non potuit potentia consequente, conc.; antecedente, neg. Amor enim seu non amor secundum se non habet magis necessariam connexionem cum voluntate ex intrinsecis urgente præcepto quam non urgente, utpote quod sit quid voluntati extrinsecum, ut dictum est: unde necessitas ab illo promanans est necessitas infallibilitatis tantum et consequentiæ, non consequentis.

Obj. 3°: Ex amore necessario finis, voluntas necessitatur eligere media ad hujus finis vel assecutionem necessaria, si nondum habeatur, vel ad ejus conservationem, si jam possideatur: atqui voluntas Christi necessario amat Deum ultimum finem et aliunde ad hujus finis conservationem necessaria est adimpletio omnium præceptorum: ergo.

Resp. 1° hoc argumentum nimis probare: ex eo enim sequitur omnia Angelorum et beatorum opera etiam externa ministeria a Deo imperata, non esse libera, sed necessaria, quod nemo concedit.

Resp. 2° dist. maj.: ex amore necessario finis voluntas necessitatur eligere media ad hujus finis conservationem necessaria essentialiter et ex intrinseca ratione sui, conc., ut est, v. g., fuga peccati ad conservationem amoris Dei; accidentaliter et ratione præcepti extrinseci necessaria, neg. Præceptum enim, ut sæpius dictum est, nihil immutat circa intrinseca rei præceptæ nec intra voluntatem: unde remanet eadem indifferentia judicii de bonitate rei præceptæ et de medio secundum se; nec sequitur necessitas ex præcepto nisi infallibilitatis et consequentiæ. Unde ad min., sic dist.: adimpletio præceptorum formaliter et reduplicative sumpta, est necessaria, etc., conc.; specificative sumpta, pro actibus quibus adimplentur præcepta, subd. Est necessaria ex se essentialiter, neg.; accidentaliter ratione præcepti extrinseci, conc.

Nec obsiat si dicas ex voluntate efficaci conservandi vitam, hominem hic et nunc necessario uti hoc cibo, si nullum sit aliud me-

dium. Item ex voluntate efficaci salutis, necessitatur quis ad Baptismum; licet neutrum sit medium necessarium ab intrinseco.

Resp. hoc utrumque exemplum magis nocere quam prodesse adversariis: in utroque enim finis non amatur necessario sed libere: unde ex ejus amore efficaci sequitur tantum necessitas mediorum hypothetica et infallibilitatis seu consequentiæ, non absoluta et consequentis: sicut ex eo quod Petrus libere currat, non sequitur quod necessario necessitate absoluta et consequentis moveatur, sed necessitate tantum hypothetica infallibilitatis et consequentiæ; sicut enim libere currit, ita libere movetur. Equidem verum est quod Christus non libere sed necessario amet Deum ut ultimum finem, sed inde sequitur duntaxat quod necessario necessitate absoluta amentur media quæ ex se et intrinsecis habent necessariam connexionem cum isto fine, secus si tantum habeant connexionem ex accidenti, puta ex præcepto intrinseco; hæc enim amantur necessario necessitate duntaxat infallibilitatis et consequentiæ.

Resp. 3° majoris explicationis gratia ad principale argumentum, dist. maj.: ex amore necessario finis necessitatur voluntas eligere media necessaria ad ejus conservationem, media reduplicative ut talia, conc.; media specificative considerata et secundum absolutam rationem, attentis præcise meritis objecti, neg. Similiter, dist. min.: adimpletio præceptorum reduplicative ut talis est medium necessarium, conc.; specificative sumpta, neg. Patet ex dictis.

Obj. ultimo: Christus nullam habuit potentiam aut libertatem ad mentiendum, v. g. ergo non mentiri non fuit ipsi liberum: ergo observantia hujus præcepti: *Non mentieris*, non fuit ipsi libera.

Resp. concesso ant., dist. conseq.: ergo non mentiri non fuit ipsi liberum, si *Ly non mentiri* sumatur negative pro mera cessatione ab actu mentiendi, conc.; si sumatur pro actu positivo quo veritatem dicebat seu quo se huic præcepto subiecit, neg. Iste enim actus positivus cum proponeretur sub indifferentia judicii et propriis meritis, et aliunde esset actus obedientiæ et humilitatis qui necessario exigit libertatem, non poterat esse necessarius necessitate absoluta. Unde ad ultimum consequens proportionem servata, dist.: ergo observantia hujus præcepti: *Non mentieris*, negative sumpta pro cessatione ab actu mendacii, non fuit libera, transeat; sumpta pro actu quo

voluit huic legi se subicere, seu quo actum positivum mendacio contrarium eliciebat, neg.

DIGRESSIO HISTORICA.

DE MONOTHELISMO.

(Ad articulum primum præcedentis dissertationis.)

SECTIO I.

Synopsis historica Monothelismi.

Errorem Monothelitarum in negatione duplicis voluntatis et duplicis operationis in Christo situm esse specialiter ostendemus sect. sequenti.

Auctores et fautores Monothelismi.

Theodorus Pharanitanus primus hujus hæreseos parens videtur, sed quam Sergius patriarcha Constantinop. circa annum 622, Heraclio imperatori sibi amicitia devincto, instillavit, quam ille imprudens imperator statim publico edicto comprobavit, vetans duas dici in Christo operationes.

Cyrus, Alexandrinus episcopus, in conciliabulo anno 633, novem edidit capitula, quorum septimo asserebat « eundem unum Christum et Filium operari Deo decibilia et humana, una Deivirili operatione secundum Dionysium », Dionysii textum interpolans, et pro *nova Deivirili operatione*, substituens *unam*, quam fraudem alii Monothelitæ secuti sunt.

Contra Sergium et Cyrum insurrexit Sophronius monachus, deinde Hierosolymorum patriarcha, encyclicam epistolam ad Honorium summum Pontificem et ad Sergium dedit, qua duas in Christo operationes astruens, Monothelitas anathemate configebat.

Sergius ideo errorem non deposuit sed textit; datis enim ad Honorium litteris, perniciosæ œconomiae viam aperiens, significat opportunum fore et necessarium, ut neque una neque duæ in Christo operationes deinceps dicerentur, ob emergens ex illarum voeum usu scandalum, cui nimia facilitate annuit Honorius, redditus ad ipsum duabus epistolis, de quibus infra.

Heraclius, auctore Sergio, anno 639 aliud promulgavit edictum (quod dictum est *Ectesis*, extat secretario tertio concilii Lateran.), quo prohibebat ne quis unam aut duas in Christo operationes diceret, cum interim ipse in ea ecesi, unicam in Christo voluntatem

diserte assereret, effutens se in hoc sequi SS. Patres. Hanc ecclesiam confirmavit Sergius et suscipiendam decrevit in conciliabulo Constantinop.

Mortuo Sergio, illi et in sede et in errore successit Pyrrhus monachus, qui conciliabulo coacto ecclesiam etiam probavit; sed, mortuo Heraclio, Pyrrhus in suspicionem venit machinatae cum Martina imperatrice mortis in Constantinum, Heraclii filium, quo, post quatuor imperii menses, e vivis sublato, facta est conspiratio populi adversus Pyrrhum, qui aufugit Chalcedonem, deinde in Africam anno 644.

Paulus alter monothelita in ejus sedem ab imperatore Constante intrusus, errorem ita dissimulavit spe confirmandae sedis contra canones obtentae, ut a Theodoro papa suae fidei laudem, non tamen sedis confirmationem, obtinuerit. Sed tandem a legatis Theodori adactus ut professionem fidei ad ipsum dirigeret, scripta ad Pontificem epistola Monothelitam apertum se prodidit.

Interea Pyrrhus in Africa extorris, regionem hanc suae hæreseos veneno inficere conabatur. Ipsi restitit S. Maximus abbas, qui habita cum illo disputatione coram episcopis Africanis et Gregorio praefecto Africae, cum adegit ut se victum fateretur, Romamque cum S. Maximo se conferens, pedibus Theodori papae advolutus, errorem abjuravit, sed ficto animo, ut scilicet sedem suam recuperaret: paulo post enim ad vomitum reversus est.

Paulus autem sedis Constantinop. invasor, a Theodoro admonitus ut errorem ejuraret, dolum excogitavit ut et famae suae consulere et hæresem stabiliret. Auctor fuit Constanti imperatori ut edictum promulgaret quo indiceretur silentium unius duarum voluntatum, ut hoc saltem silentio videretur damnata catholica veritas de duabus in Christo voluntatibus.

Edictum suum, quod dictum est *Typus*, promulgavit Constans anno 648 ubi ait: « Quapropter sancimus nobis subjectos... non habere licentiam invicem a praesenti, de una voluntate, aut una operatione, aut duarum voluntatum, aut duarum operationum, qualemcumque proferre altercationem aut contentionem aut rixam ». Tandem silentium idem imperat quod ante ortam controversiam servabatur. Extat Typus Secretario quarto Concil. Caleran.

Mortuo Paulo monothelita, Pyrrhus sedem

Constantinop. iterum conscendit, cui succedit Petrus ejusdem sectae homo.

Tempore sextae synodi anno 668. Macarius patriarcha Antiochenus sectae monotheliticae erat caput, cujus etiam discipuli Stephanus praesbyter et Polychronius praestigiator hæresim summa pertinacia propugnabant.

Viguit etiam haec hæresis post sextam synodum apud Chaldaeos usque ad Paulum V. Item apud Armenos et Maronitas habitantes prope Libanum usque ad annum 1182, sed nunc sunt catholici.

Impugnatores Monothelismi.

Sophronius monachus postea Hierosolymorum antistes et S. Maximus abbas, ut jam dixi, in hoc bello maxime claruerunt: extat dialogus S. Maximi cum Pyrrho, quo haec hæresis funditus evertitur.

Impiam Heraclii Ecclesiam reprobavit Severinus papa. Hanc iterum et hæresem ipsam damnavit Joannes IV in synodo.

Pyrrhum ad vomitum reversum anathematis et depositionis sententia confixit Theodorus papa. Refert Theophanes ipsum huic sententiae subscripsisse calamo in calice tincto, usus sanguine Christi loco atramenti, ut hoc novo et terribili exemplo, Monothelitis et ejus fautoribus majorem terrorem incuteret.

Haec iterum hæresis cum Ecclesiâ Heraclii et Typo Constantis damnata fuit a Martino I in concil. Romano centum et quinque episcoporum. Quam ob causam ira percitus imperator, S. Pontificem Roma vi Constantinopolim accersivit, qui Chersonam in exilium pulsus ærumnis et inedia confectus obiit. Juste autem damnatum fuisse Typum Constantis hinc constat quod principis laici non est res fidei discernere, et quia dogma catholicum simili sorte cum hæretico involvebat.

Tandem ultimo confossa est haec hæresis in sexta synodo generali, tertia Constantinopolitana in Trullo seu palatio imperatoris congregata anno 680, cui praefuit Agatho papa per suos legatos: adfuit autem praesens personaliter ipse imperator Constantinus Pogonatus, Constantis filius, cum proceribus; non quidem rebus fidei, sed ordini servando, tumultibusque impediendis intendens. Adfuerunt episcopi secundum aliquos 289, secundum alios 166; hanc synodum, mortuo Agathone, confirmavit ejus successor Leo II.

Nota. Ab origine Monothelismi ad hanc usque synodum, scilicet sexaginta annorum

spatio circiter, sederunt Romæ Pontifices Honorius I, Severinus, Joannes IV, Theodorus, Martinus I, Eugenius, Vitalianus, Adeodatus, Donus et Agatho.

Actione quarta, lectæ sunt duæ epistolæ dogmaticæ, una Agathonis, altera synodi occidentalis ad Constantinum. Observandum enim Agathonem congregasse Romæ concilium 125 episcoporum occidentalium qui etiam suo nomine miserunt ad concilium generale legatos, scilicet Joannem episcopum Portuensem, Abundantium episcopum civitatis Paternensis, Joannem episcopum civitatis Rhegitanæ. Actione nona, damnatus est Macarius Antiochenus cum Stephano. Actione decima tertia lata est damnationis sententia in Monothelitas cum quibus damnatus est Honorius, non ut hæreticus, sed ut hæreseos fautor, ut dicemus infra. Actione decima quinta, Polychronius monachus Macarii discipulus petiit ut chartula, in qua scripta erat hæc propositio : « Qui non confitetur unam voluntatem et unam Deivirilem operationem, non est Christianus », super mortuum poneretur, spondens se eum suscitaturum in probationem suæ fidei : conditione accepta, hominis recens defuncti cadaveri admovetur charta extra locum concilii, et cum Polychronio per plures horas, spectante populo, præstigiatores egisset, auribus cadaveris insurrans, nec quidquam obtinere posset, impotentiam suam fateri coactus est populo exclamante : « Novo Simoni anathema ; Polychronio seductori populi anathema ». Actione decima quarta et decima quinta, edita est et promulgata fidei professio, et ingeminatum anathema in Theodorum Pharanitanum, Sergium et Honorium, Pyrrhum et Paulum, Cyprum et Petrum, Macarium, Stephanum et Polychronium.

Rogaverat Georgius patriarcha Constantinop. act. 16, ut non anathematizarentur nominatim prædecessorum suorum personæ, scilicet Sergius, Pyrrhus, Paulus et Petrus : abnuvit sacer consessus. Anno 711, Philippicus Bardanes, invaso imperio, spem fecit Monothelitis resurgendi, sed eo ad ordinem redacto, et Anastasio catholico principe ad imperii fastigium evecto, spes omnis evanuit.

SECTIO II.

In quo situs sit error palmaris Monothelitarum.

Vasquez, hic disp. 73 cap. 1, contendit Mo-

nothelitas non negasse duas voluntates in Christo, sumpta voluntate pro facultate seu potentia, sed in hoc eorum errorem situm esse quod negarent actionem voluntatis humanæ, solius divinæ operatione admissa : sicque D. Thomam et scholasticos non recte intellexisse errorem Monothelitarum, quem ipse primus detexit. At mirum fortasse videbitur hunc theologum, aliunde eruditissimum, attigisse præ cæteris errorem Monothelitarum, qui historiam Monothelismi eo usque ignoravit, ut typum Constantis, hominem hæreticum Pauli Constantinopolitani discipulum fecerit : sic legitur in ejus commentariis in 3. p. S. Th. disp. 73. cap. 1.

Dico : Palmaris error Monothelitarum in eo positus fuit quod unicam in Christo propugnarent voluntatem et unicam operationem seu volitionem. Fatemur tamen inconstantes fuisse in exponendo suo errore.

Prob. 1º cum D. Th. hic ¹ ex epist. Agathonis papæ definientis contra Monothelitas dari in Christo « duas naturales voluntates et duas naturales operationes » ; ubi clare distinguit voluntatem ab operatione, alias nugatoria foret repetitio : quibus verbis subscripserunt Patres VI synodi act. 8. Ex eoque probat sanctissimus Pontifex dari in Christo duas voluntates, quia voluntas sequitur naturam : unde arguit hæreticos inconsequentiam, in quam eos non incidisse contendit Vasquez : « Deus perfectus, inquit Agatho, et homo perfectus est Christus Jesus : ergo naturalibus proprietatibus utramque naturam perfectam necesse est esse et duas in eo operationes et voluntates.

2º Ex actione 8 sextæ synodi, ubi interrogatur hæreticus a Patribus : « An Christus humanam habuerit voluntatem et impeccabilem ? » Quibus verbis evidenter significatur voluntas ut potentia, non ut actus ; actus enim non est peccabilis aut impeccabilis, sed peccatum vel non peccatum. Simpliciter respondet Macarius hæreticus : « Nos voluntatem humanam in Christo non dicimus ».

In eadem actione iterum interrogatus a synodo et imperatore : « Si confitetur duas naturales voluntates et duas operationes in Incarnationis dispensatione Dei nostri ? » respondit impia obstinatione : « Non dico duas naturales voluntates et duas operationes in Incarnationis dispensatione Domini nostri Jesu Christi, nec si membratim incidar et mittar in mare ».

¹ Hic c. 13. a. 1. o.

Secunda pars patet ex epist. citata Agathonis, ubi de his hæreticis dicit : « Tam varie, tamque confuse locuti sunt ut vix satis constet, quo sensu errorem suum asseruerint ». Idem S. Maximus in disputatione cum Pyrrho ipsi exprobrat, sic eum alloquens : « Nihil me ita a tuo antecessore (Sergio) alienavit, ut mutabilitas ejus et inconstantia, id est in alias alio tempore transire sententias, et in nullo sensu permanere.

Dices 1° cum Vasquesio : Monothelitæ expresse concesserunt in Christo duas naturas integras : ergo nulla species probabilitatis negare potuerunt duas facultates seu voluntates.

Resp. conc. totum, et dicimus hæreticos inconsequenter locutos fuisse. Mirum est sane id videri inconveniens Vasquesio ; utque hæreticos ab hac inconsequentia eximat, non videri ipsi inconveniens asserere S. Thomam omnesque scholasticos ignorasse errorem horum hæreticorum : insuper, numquid æquali inconsequentia peccant admittendo duplicem facultatem, ut vult Vasquez, et negando duplicem operationem?

Dices 2° cum eodem : Agatho papa in epist. citata dicit : « Voluntas motus est naturæ, quoniam motus est animi » : in quibus verbis Vasquez contendit esse definitionem voluntatis, quam negabant Monothelitæ.

Resp. 1° id quidem asserere Vasquesium, sed illud non probare. 2° Dato quod hoc loco Pontifex per *voluntatem* intellexerit volitionem, non sequitur quod alibi non posuerit voluntatem pro facultate, ut patet ex probationibus conclusionis.

Dices 3° cum eodem : Macarius in confessione fidei quæ habetur actione octava, statetur Verbum assumpsisse « carnem animatam anima rationali et intellectuali » : ergo, inquit Vasquez, concedens potentiam intellectus, concedere videtur potentiam voluntatis ; hæc enim mutuo se consequuntur, et unum sine alio frustra concederet.

Resp. neg. conseq. Eo quod, ut jam dixi, inconsequenter loqueretur homo hæreticus ; quod, licet Vasquesio videatur magnum inconveniens, nos pro nullo reputamus. Et numquid etiam operatio sequitur facultatem, numquid frustra est potentia sine actu ? Numquid inutilis est intellectui voluntas sine operatione ? Ergo velit nolit Vasquez etiam in sua opinione, hæretici inconsequenter locuti sunt.

SECTIO III.

*Quis convocaverit concilium sextum generale ?
Quis illi præfuit ?*

Dico 1° : Hoc concilium congregatum fuit auctoritate Agathonis papæ, promovente et ministerialiter concurrente piissimo imperatore Constantino Pogonato.

Prob. Congregatum fuit ex consensu Agathonis : ergo ejus auctoritate. Patet conseq. ex his quæ diximus de convocatione concilii Ephesini : Vide. Patet aut. ex litteris Agathonis ad imperatorem et ex missione legatorum ad concilium. Quod autem legatur imperatorem jussisse congregari concilium, intelligendum est de promotione et ministerio sub auctoritate Papæ.

Dico 2° : Agatho Romanus pontifex præfuit sextæ synodo per suos legatos, Theodorum et Georgium presbyteros et Joannem diaconum.

Patet ex actis synodi act. 1, ubi dicitur : « Conveniente sacra et universali synodo, id est Theodoro et Georgio venerabilibus presbyteris et Joanne venerabili diacono, vicem agentibus Agathonis sanctissimi et beatissimi archiepiscopi antiquæ Romæ, etc., Georgio venerabili ac sanctissimo archiepiscopo magnæ Constantinopolis », etc. Ex actione 18, ubi actis concilii ante omnes patriarchas subscribunt : « Theodorus et Georgius presbyteri S. R. E. et Joannes diaconus locum gerentes ter beatissimi et universalis Papæ urbis Romæ ». Ex Diurno Romanæ Ecclesiæ ubi dicitur : « Sextum concilium generale..... cui Agatho papa per legatos suos et responsales præfuit ».

Dices 1° : Lambertus Scafna burgensis refert ex venerabili Beda Georgium Constantinop. et Macarium Alexand. huic concilio præfuisse. Idem Hincmarus Remensis et Marianus Scotus.

Resp. hos auctores certo fuisse errorem passos contra apertam fidem auctorum concilii, ubi legati Agathonis et semper nominantur primi et primi subscribunt. Hæc forte fuit eis causa erroris quod legati sederent a sinistris, Georgius et Macarius a dextris, non intelligentes sinistram in Ecclesia esse honoratorem.

Dices 2° : In undecim primis actionibus concilii et in decima octava legitur : « Præsidente piissimo et Christo dilectissimo magno imperatore Constantino ». Idem in Diurno Romanorum Pontificum et alibi : ergo.

Resp. imperatorem dici præsedisse concilio, non ut controversiarum fidei iudicem, sed ut Ecclesiæ et concilii defensorem, non auctoritate et potestate, sed loco et honore; quia scilicet primo et honorificentiori loco sedebat. Unde post omnes episcopos subscripsit: et episcopis subscribentibus hac formula: « N. Episcopus, definiens subscripsi ». Ipse imperator subscripsit his verbis: « Constantinus in Christo Deo rex ac imperator romanus legimus et consensimus ». Nec alias partes ipsi tribuunt Patres concilii in epistola synodica ad Agathonem quam hortatoris et adiutoris: « Constantino, inquit, nobis ad decernendum hortatore, qui divine imperat, quo adiutore, impietatis errorem evertimus ».

SECTIO IV.

De Honorii Romani pontificis damnatione in sexta synodo generali.

Circa hoc factum variæ sunt operationes. Quidam dicunt Honorium non fuisse damnatum in sexta synodo œcumenica, sed acta hujus synodi in quibus damnatur, esse interpolata a Græcis. Hujus sententiæ videtur auctor Baronius. Alii volunt fuisse damnatum ut hæreticum. Alii tandem agnoscunt fuisse revera damnatum, non tamen ut hæreticum, sed ut hæreseos et hæreticorum fautorem. Et hæc sententia videtur communior et probabilior.

SUBJECTIO I.

Utrum Honorius fuerit damnatus in sexta synodo.

Dico: Honorius fuit revera damnatus in sexta synodo.

Prob. 1° ex actis hujus synodi. Actione 13, legitur: « Cum illis (Sergio, Cyro, Pyrrho, Paulo, Theodoro) simul projici a sancta Dei Catholica Ecclesia simulque anathematizari prævidimus et Honorium qui fuerat Papa antiquæ Romæ, eo quod invenimus per scripta quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quia in omnibus ejus mentem secutus est et impia dogmata confirmavit ». Actione 16: « Theodoro Pharanitano hæretico anathema, Cyro hæretico anathema, Honorio hæretico anathema ». Idem actione 18, in definitione fidei, et in sermone acclamatorio ad principem. Item in epist. synodica ad Agathonem Romanum pontificem: « Anathematibus interfecimus, ex sententia per sacras vestras litteras de iis prius lata, Theodorum episcopum Pha-

ran., Sergium, Honorium, Cyrum, Paulum, Pyrrhum et Petrum ».

Confir. ex conciliis œcumenicis septimo et octavo. In septimo act. 7, damnatur Honorius cum Monothelitis. In octavo act. 7, approbatur epistola Adriani II in qua refert Honorio ab Orientalibus anathema post mortem dictum fuisse, quod accusatus fuerat super hæresi.

Prob. 2° ex duabus epistolis Leonis II, qui synodum sextam confirmavit. In epist. ad *Constantinum* imperatorem, qua concilium confirmat, post damnatos Theodorum Pharanitanum, Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, Paulum et Petrum Constantinopolitanos præsules, ferit etiam anathemate Honorium qui, inquit, « hanc Apostolicam Ecclesiam, non Apostolicæ traditionis doctrina lustravit, sed profana prodicione immaculatam maculari permisit ». Et in altera epistola ad *Episcopos Hispaniæ* in qua dicit: « Qui vero adversus apostolicæ doctrinæ puritatem perduelles extiterunt, abeuntes quidem æterna condemnatione mulctati sunt. Id est Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, Petrus Constantinopolitani cum Honorio, qui flammam hæretici dogmatis, non ut decuit Apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligendo confovxit ».

Prob. 3° ex Venerabili Beda, auctore coævo, qui lib. *de Sex mundi ætatibus* dicit: « Macarius vero cum suis sequacibus simul et prædecessoribus Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, Paulo et Petro anathematizatus ». Item ex Anastasio Bibliothecario præfatione in sua Collectanea ad Joannem Diaconum. Ex Adone Viennensi in Chronico, et ex pluribus aliis.

Respondet Baronius acta sextæ synodi ubi referunt damnationem Honorii esse adulterata, a Græcis, qui, ne viderentur soli suæ patriarchæ damnati, nomen Honorii cum illis intruserunt. Et inde testimonia sequentia sive septimæ et octavæ synodi, sive Leonis II sive aliorum, his solis actis adulteratis innixa, nullius esse ponderis. Addit laudatus *Annalium* parens duas epistolas Leonis esse supposititias. Rationes seu conjecturas quibus et hanc actorum adulterationem et hanc epistolarum suppositionem probare contendit infra referemus et diluemus. Sufficit nunc ostendere hanc actorum depravationem nullatenus fuisse possibilem.

Id autem sic demonstro: Exemplaria authentica actorum tradita sunt quinque patriarchis aut eorum vices gerentibus: hoc

constat ex actione 18. ipsius sextæ synodi, in qua Patres post sermonem acclamatorium supplicarunt imperatori his verbis : « Ad majorem orthodoxæ fidei stabilitatem et confirmationem ut subscripta exempla definitionis relectæ, præsentē Vestra Serenissima Potestate, edantur quinque patriarchalibus sedibus, una cum pia vestra subsignatione ». Sequitur : « Constantinus piissimus imperator dixit : Quod etiam nunc a sancto et universali vestro concilio petitum est, pie conficiemus ». Subjungitur ibid. : « Sciendum quod juxta ea quæ interlocutus est piissimus et Christum diligens imperator Constantinus, vel etiam pollicitus est, exempla definitionis cum subsignatione mansuetæ ejus Serenitatis præbuit quinque patriarchalibus sedibus hoc modo : Apostolicæ Sedi sancti et Principis Apostolorum nempe Agathonis sanctissimo papæ senioris Romæ ». Et sic de aliis quatuor Patriarchis proportionē servata.

Idem testatur Agatho ecclesiæ Constantinopolitanæ diaconus, in eadem Scriniarum thesaurarius, et ipsius sextæ synodi notarius in peroratione quam publici juris fecit noster Combefis in *Auctuario Bibliothecæ Patrum*.

Hoc supposito, quæro quandonam ista acta depravata fuerint? Non durante concilio, neque antequam exemplaria traderentur sedibus patriarchalibus; hanc enim depravationem procul dubio non tulissent, præsertim legati summi Pontificis, sed contra eam reclamassent, tanquam injuriosam Honorio et sanctæ Sedi. Non post tradita exemplaria patriarchalibus sedibus; quamvis enim forte potuissent Græci adulterare exemplar traditum ecclesiæ Constantinop. aut illud quod servabatur in palatio imperatoris, quod tamen non est verisimile in piissimo et apprimè catholico imperatore, saltem non potuissent adulterare exemplaria tradita aliis sedibus et præsertim legati Sedi Apostolicæ, cum non essent amplius inter eorum manus, nec id passi fuissent legati, ut jam dictum est. Stet ergo inconcussa acta synodi sextæ Leoni II. Agathonis successoris, per legatos oblata in quibus Honorius legitur damnatus, esse genuina et non depravata.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° Agatho papa et Romana synodus quam coegerat, in suis litteris ad imperatores, permittunt duntaxat legatis ad sextam synodum missis damnare eos quos ipse aut synodus Lateranensis sub Martino I damnaverant, in-

ter quos non recensetur Honorius : hoc autem mandatum legati indubie non fuerunt transgressi : ergo adulterata sunt acta concilii, ubi Honorius legitur damnatus.

Resp. 1° id quidem objectum ab auctoribus reperio; at id in epistola sive solius Agathonis ad imperatores, sive ipsius et concilii Rom. ad eosdem non reperio. Equidem in epist. Agathonis hæc lego : « Licentiam proinde eis (legatis) sive auctoritatem dedimus apud tranquillissimum vestrum imperium, dum jussit ejus clementia, simpliciter satisfaciendi, in quantum eis duntaxat injunctum est, ut nihil profecto præsumant augere, minuire vel mutare, sed traditionem hujus Apostolicæ Sedis, ut a prædecessoribus Apostolicis Pontificibus instituta est, sinceriter enarrare ». Quidpiam simile legitur in epistola ejusdem Agathonis et synodi Rom. ad eosdem imperatores. Verum hæc spectant dogmata definienda, non personas damnandas: unde Macarium, Stephanum et Polychronium, qui antea damnati non fuerant, damnarunt sextæ synodi Patres; nec tamen ideo limites ab Agathone et synodo Rom. præscriptos excessisse dicuntur.

Resp. 2° : Esto alicubi mandatum fuerit legatis non damnare nisi eos qui jam prius fuerant damnati, duplicis generis distinguenda sunt mandata legatis dari solita : scilicet publica quæ dicuntur *Patentia* et secreta. Id probat Christianus Lupus ex regesto et epistolis Hormisdæ inter quas etiam nunc extat secreta instructio data legatis ad Anastasium et Justinum Augustos missis; item ex litteris SS. Gregorii et Leonis, idque prudentiæ est et fieri solet in negotiis odiosis : habebant ergo legati in mandatis publicis et patentibus non damnare nisi eos qui vel ab ipso Agathone, vel a Martino I, jam damnati fuerant : at habebant in secretis, quod si Græci damnationi suorum patriarcharum acquiescere nollent, nisi damnaretur et Honorius, quem Monothelitis fuisse merito contestabantur, pro bono pacis et Ecclesiæ tranquillitate ipsum cum aliis damnarent. Hanc porro permissionem secretam fuisse datam sat aperte declarat Hadrianus II, in epistola quæ lecta et probata fuit in octava synodo, ubi postquam dixit Honorio anathema dictum esse ab Orientalibus in sexta synodo, subdit : « Quanquam et ibi nec patriarcharum nec cæterorum antistitum cuiquam, de eo quamlibet fuerit proferendi sententiam, nisi ejusdem primæ Sedi Pontificis consensus præcessisset, auctoritas ».

Inst. 1°: Patres sextæ synodi in epistola *ad Agathonem* data post absolutam synodum, dicunt: « Anathematibus interfecimus, ex sententia per vestras litteras de iis prius lata, videlicet Theodorum episcopum Pharan, Sergium, Honorium, Cyrum, Paulum, Pyrrhum et Petrum »: atqui cerlo constat Agathonem per suas litteras non tulisse sententiam contra Honorium: ergo apertum est acta hujus synodi esse interpolata, et nomen Honorii in iis esse malitiose insertum.

Resp. juxta præcedentem solutionem, dist. min.: Agatho non tulerat sententiam contra Honorium absolute et per litteras publicas seu patentales, conc.; permissive seu dispensatorie secundum instructionem secretam datam legatis, neg.

Inst. 2°: Agatho in sua ad imperatorem epistola dicit: « Consideret itaque vestra tranquilla Clementia, quoniam Dominus et Salvator omnium cujus fides est, qui fidem Petri non defecturam promisit, confirmare eum suos fratres admonuit, quod Apostolicos Pontifices meæ exiguitatis prædecessores semper fecisse, cunctis est cognitum »: ergo non est verisimile dedisse in mandatis secretis damnari Honorium unum ex suis prædecessoribus.

Resp. hæc Agathonis spectare SS. Pontifices, non ut sunt personæ privatæ, sed quatenus loquuntur ex Cathedra, seu ut sunt Pastores et Doctores omnium christianorum; proponentes toti Ecclesiæ aliquid judicando et definiendo in materia fidei et morum, ut dicemus alibi: epistolæ autem Honorii privatæ sunt ad privatum, nec omnes fideles alloquuntur, nec quidquam decidunt, sed movent duntaxat Sergium ut absterneat a voce unius vel duplicis voluntatis.

Inst. 3°: Idem Agatho paulo post subjungit: « Apostolicæ meæ parvitatæ prædecessores Dominis doctrinæ instructi, ex quo novitas hæretica in Christi immaculatam Ecclesiam Constantinopolitanæ Ecclesiæ præsules introducere conabantur, nunquam neglexerunt eos hortari, atque obsecrando commonere, ut a pravi dogmatis hæretico errore saltem tacendo, desisterent ». Quibus manifeste designat Honorium: ergo.

Resp. Honorium reipsa hortatum fuisse hæreticos, ut saltem tacendo ab errore desisterent, siquidem in epistola *ad Sergium* præcipiebat silentium unius voluntatis et unius operationis; sed id suo muneri non satisfuit, quippe qui ut Pastor totius Ecclesiæ debebat

ex officio nascentem hæresim comprimere, eam formaliter damnando et non eodem silentio veritatem catholicam cum errore involvendo, ut fecit; propter quod et non propter hæresim est damnatus, ut dicemus infra.

Hæc alterutra solutione excipies quædam alia similia encomia quæ profert Agatho de suis prædecessoribus. Adde quod non semper loquatur de omnibus suis prædecessoribus, sed quandoque indefinite de prædecessoribus suis, sicque stat veritas ejus dictis, etsi unus sit excipiendus. Item præsertim in secunda epistola quæ est etiam synodi Romanæ, per prædecessores suos non intelligit præcise Romanos Pontifices, sed omnes episcopos patriarchatui Romano subjectos.

Obj. 2°: Theodorus qui ob Monothelismum ejectus fuerat e sede Constantinopolitana, damnatus fuit nominatim a sexta synodo cum aliis patriarchis Constantinopolitanis Monothelitis: atqui tamen ejus nomen non legitur in actis hujus synodi: ergo sunt interpolata. Major innuitur ab Anastasio Bibliothecario in *Vita Agathonis*; et constat, quia sexta synodus nominatim damnavit omnes patriarchas Constantinopolitanos Monothelitas, orthodoxos autem cum laude nominavit et eorum nomina in sacris diptychis retulit. Inde conjicit eminentissimus *Annalium* parens hunc Theodorum qui, mortuo Georgio, in sedem Constantinop. fuit restitutus, curasse ut suum nomen ex actis expungeretur, et loco illius Honorii nomen substitueretur.

Resp. 1° non constare hunc Theodorum fuisse nominatim damnatum a sexta synodo: equidem damnavit omnes patriarchas et episcopos monothelitas qui obierant, et vivos qui pertinaces erant in errore: hunc autem in errore pertinacem tempore concilii non probatur; absens erat a concilio, et citatum fuisse a Patribus nulla est conjectura.

Resp. 2°: Esto, ut multi volunt, fuisse nominatim damnatum a concilio, mortuo Georgio qui in ejus locum substitutus fuerat, rediit Constantinopolim et peracta seu simulata erroris pœnitentia restitutionem in pristinam sedem ab imperatore obtinuit, potuitque pariter obtinere a legatis, qui post synodum ultra annum et medium Constantinopoli commorati sunt ut suum nomen ex actis deleretur.

Obj. 3°: Martinus I in concilio Lateranensi prædamnans nominatim patriarchas Orientales monothelitas Cyrum, Sergium, etc., et Ectesim Heraclii, atque Typum Constantis ut

hæresi faventia, siluit de Honorio : atqui non est verisimile sanctissimum Pontificem excepisse Honorium ab anathemate, si eadem fuit ejus causa cum aliis damnatis : ergo.

Resp. : Qua de causa Martinus I siluit de Honorio nos latet ; sed id nobis certum est ejus silentium plus nocere Honorio quam prodesse : etenim cum Cyrus per epistolam innuisset Zephirinum papam approbasse Ectesim Heraclii, statim insurrexit Martinus, et falsitatis arguit Cyrum. At vero cum secretario 4° ejusdem concilii recitata est epistola Pauli Constantinop., qua tradit Honorium consonantem cum Sergio, neque Martinus, neque ullus episcoporum verbum protulit in defensionem Honorii : dubio procul quod nihil haberent quod in defensionem ejus proferrent.

Inst. : Martinus in epistola ad *Ecclesias Antiochenam et Jerosolymitanam*, recensens auctores Monothelismi, scilicet patriarchas Orientales ipsis opponit Romanos Pontifices « qui non permiserunt eos fidei thesaurum surripere » : atqui si Honorius vel Monothelita vel Monothelismi fautor fuerit, Martinum mendacii arguissent Orientales, ipsi obijciendo Honorium : ergo.

Resp. hæc verba S. Martini non referri ad Romanos Pontifices prædecessores suos, sed ad seipsum et episcopos Romani patriarchatus in synodo congregatos : « Nos vero, inquit, id est hujus Apostolicæ Sedis Pontifices..., non permisimus... eos fidei surripere thesaurum, sed ipsos... synodaliter condemnavimus, ubique omnibus eorum hæresi publicantes ».

Obj. 4° : Binæ epistolæ Leonis II una ad Constantinum imperatorem, secunda ad episcopos Hispaniæ, quæ sunt alterum assertionis nostræ fundamentum, sunt supposititiæ : ergo. Prob. ant. de prima : 1° quia in ea legitur Constantinum pro congreganda sexta synodo scripsisse ad Agathonem, cum tamen ad donum Agathonis prædecessorem tantum scripserit ; 2° quia legitur hæc epistola data nonis Martii indictione decima, cum tamen dicat litteras quibus respondet, advenisse Romanam mense julio ejusdem indictionis. Prob. de secunda epistola, quia in ea leguntur hæc verba : « De diversis conciliis huic S. Sedi Apostolicæ subjacentibus, archiepiscopi sunt a nobis destinati », scilicet ad sextam synodum ; cum tamen certum sit nullum archiepiscopum ex Occidente, sed tres tantum episcopos ad concilium sextum missos fuisse, et hos quidem non a Leone, sed ab Agathone : ergo.

Resp. neg. ant. Ad primam probat. primæ partis ant., neg. Constantinum non scripsisse ad Agathonem : id ipse imperator testatur in suis litteris ad Leonem II. Idem colligitur ex Gregorio II in epist. ad *Leonem Isaurum*, dicente Constantinum scripsisse persuasum a Georgio patriarcha Constantinop. Hic autem sedere non cœpit nisi sub Agathone. Et Christianus Lupus testatur hanc epistolam Leonis II ad Constantinum, jussu Pauli V, tanquam legitimam sextæ synodi confirmationem, fuisse non pridem editam typis Vaticanis. Adde quod, quamvis Constantinus litteras non direxisset Agathoni, sed Dono ; quia tamen Dono mortuo ad Agathonem pervenerunt, potuisset Leo II dicere Constantinum scripsisse Agathoni. Ad secundam probat. ejusdem partis, fatetur ipse Baronius hujus objectionis auctor, errorem in notis numeralibus, circa diem, mensem, consulem, etc., ex negligentia scriptorum facile irrepere.

Ad probat. secundæ partis ant., resp. missos fuisse ex Occidente archiepiscopos ad sextam synodum, si non per se, saltem per suos legatos : adfuit enim legatus archiepiscopi Ravennatis, et tres episcopi missi sunt qui tenerent vices omnium occidentis et septentrionis archiepiscoporum. Quod autem legatur a nobis, idem valet ac a *Romanis Pontificibus*.

SUBJECTIO II.

Quo titulo Honorius fuerit damnatus in sexta synodo.

Dico : Honorius non fuit damnatus in sexta synodo ut hæreticus, sed tantum ut hæreseos fautor.

Prob. prima pars. Si Honorius fuisset damnatus in sexta synodo ut hæreticus, maxime quia in epistola prima ad Sergium dixit : « Unam voluntatem fatemur Domini Jesu Christi » ; atqui non intellexit hæretice de una voluntate divinitatis et humanitatis in Christo, sed catholice de una voluntate humanitatis, negans in ea esse duas voluntates contrarias spiritus et carnis, sicut in nobis peccato vitiatas : ergo. Prob. min. ex ratione quam affert unius assertæ voluntatis : « Quia profecto, inquit, a divinitate assumpta est nostra natura, non culpa ; illa profecto quæ ante peccatum creata est, non quæ post prævaricationem vitiatâ ». Quæ ratio optime probat non esse in Christo duas contrarias voluntates humanitatis, nullatenus autem non esse duas voluntates divinitatis et humanitatis. Sed et hanc esse suam mentem ipsemet aperte decla-

rat; nam post pauca addit: « Non est itaque assumpta sicut præfati sumus, a Salvatore vitiatam naturam quæ repugnaret legi mentis ejus, sed venit quærere et salvare quod perierat, id est vitiatam humani generis naturam. Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit, vel contraria Salvatori, quia super legem natus est humanæ conditionis ». Duas ergo in humanitate Christi contrarias voluntates duntaxat negat Honorius, non duas divinitatis et humanitatis voluntates consentientes.

Et ita epistolam et sensum Honorii exposuerunt insignes in Ecclesia viri Joannes IV, S. Maximus et alii.

Joannes IV in *Apologia pro Honorio* ad Constantinum imperatorem Heraclii filium, posito principio quo utitur Honorius ad ostendam unam voluntatem in Christo, scilicet quod a *Verbo sit assumpta natura non culpa*, de quo supra, sic concludit: « Unde scientes quod nullum in eo cum nasceretur et conversaretur, esset peccatum, decenter diximus et veraciter confitemur unam voluntatem in sanctæ ipsius dispensationis humanitate, et non duas contrarias mentis et carnis prædicamus, secundum quod quidam hæretici velut in puro homine delirare noscuntur. Secundum hunc igitur modum, jam dictus decessor noster (Honorius) prænominato Sergio patriarchæ percontanti scripsisse dignoscitur; quia in Salvatore nostro duæ voluntates contrariæ, id est in membris ipsius, penitus non consistunt, quoniam nihil vitii traxit ex prævaricatione primi hominis ».

S. Maximus in *Dialogo contra Pyrrhum*, ubi cum hæreticus patriarcha dixisset: « Quid habes de Honorio dicere, qui ad prædecessorem meum scribens, unam Domini nostri Jesu Christi voluntatem aperte dogmatizaverit? ». S. Maximus respondet: « Quis illius epistolæ fide dignus erit interpretes? Qui eam ex persona Honorii composuit et vivit adhuc? An Constantinopolitani de corde suo loquentes? » Pyrrhus: « Qui eam composuit ». S. Maximus: « Ille idem igitur ad divum Constantinum quondam imperatorem scribens rursum ex persona sancti papæ Joannis de ipsa: Unam, inquit, voluntatem Domini diximus non divinitatis ejus et humanitatis, sed solius humanitatis. Cum enim scripsisset Sergius esse qui dicerent in Christo duas contrarias voluntates, rescripsimus Christum non habuisse duas contrarias voluntates carnis, inquam, et spiritus, sed unam tantum quæ naturaliter humanitatis ejus nota essentialis est.

Id ita esse evidentur ex eo demonstratur quod membrorum et carnis facta est mentio, quæ divinitati quoque ejus non possunt attribui ». Idem S. Maximus in epist. *ad Marinum* quæ extat inter Anastasii collectanea juxta eundem sensum explicat Honorium et subdit se id eo certius habere quod illud acceperit ab Anastasio abbate qui acceperat a Joanne Sympono Honorii secretario, qui hanc ejus epistolam scripserat.

Dices contra hanc explicationem: Eo sensu Honorius asseruit unam in Christo voluntatem quo prohibuit duas dici operationes: atqui prohibuit duas dici operationes respectu divinitatis et humanitatis, ut patet ex his ejus verbis in epist. *ad Sergium*: « Utrum autem propter divinitatis et humanitatis, una an geminæ operationes debeant dici vel intelligi, ad nos ista pertinere non debent ». Ergo.

Resp. neg. maj. Nihil enim nos cogit eam concedere, sed tantum quod Honorius inconsequenter locutus fuerit, quod non negamus. Quinimo magis inde evincitur sententia nostra de ipso: quatenus enim negat duas voluntates contrarias in humanitate Christi, carnis scilicet et spiritus, catholicus est. Quatenus autem prohibet dici duas operationes divinitatis et humanitatis, fautor est hæreticorum. Et hæc œconomia ejus instituto conveniens videbatur, qua scilicet nec errorem assereret et tamen instanti Sergio satisfaceret.

Insuper esto Honorium asseruisse unam voluntatem respectu divinitatis et humanitatis, dicam intellexisse unam unitate consensionis et concordie, non unam unitate naturæ: hoc est, negasse voluntatem humanitatis esse contrariam voluntati divinitatis, qualiter in nobis peccato sauciatis invenitur, in quibus non solum caro adversus spiritum, sed spiritus adversus Deum sæpe insurgit: nec est qui possit contrarium evincere; ut enim dicit S. Anastasius in præfatione ad sua collectanea: « Esto et ipse (Honorius) dictator (hujus epistolæ) extiterit: quis hinc illum interrogavit? Quis intentionem investigavit? Quis hunc corrigere voluit et illi percontanti aut emendare volenti restitit, vel contentionibus serviens, resultavit? »

Scio quosdam compendiosius hanc controversiam dirimere, dicendo hanc Honorii epistolam esse interpolatam et ipsum non dixisse *unam*, sed *novam* voluntatem. Idque probant ex S. Maximo in epistola *ad Marinum*, in qua testatur se accepisse ab Anastasio abbate; Anastasium autem a Joanne Sympono abbate;

qui jussu Honorii hanc epistolam scripserat, ipsum « nullo modo mentionem fecisse unius omnimodis voluntatis ».

Verum hanc rationem esse leviorum agnovit ipse S. Maximus, siquidem in eadem epistola laboret in exponendo sensu catholico quo Honorius dixit unam voluntatem. Insuper Joannes IV in *Apologia pro Honorio* agnoscit hanc esse ejus propositionem: « Fatemur unam voluntatem Domini nostri Jesu Christi ». Tandem synodus sexta, septima et octava, summi Pontifices Leo II et Hadrianus II hanc epistolam esse interpolatam nusquam suspicati sunt.

Prob. utraque pars simul ex epistola jam laudata Leonis II *ad Episcopos Hispaniæ* in qua causam damnationis Honorii refert; non ad hæresim sed ad negligentiam, illam comprimendi his verbis: « Qui vero adversus apostolicæ doctrinæ puritatem perduelles extiterunt abeuntes quidem æterna damnatione mulctati sunt, id est Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, Petrus Constantinopolitani, cum Honorio qui flammam hæretici dogmatici, non ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligendo confovit. » Similiter idem in epist. etiam laudata *ad Imperatorem Constantinum*: « Pariterque (inquit) anathematizamus novi erroris inventores, id est Theodorum Pharanitanum episcopum, Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, Constantinopolitanæ Ecclesiæ subessores (insidiatores) magis quam præsules: non Honorium qui hanc apostolicam Ecclesiam, non apostolicæ traditionis doctrina lustravit, sed profana prodicione immaculatam maculari permisit. » Vides Theodorum, Sergium, etc., damnari ut « perduelles adversus doctrinam apostolicam » et ut « novi erroris inventores », Honorium vero tantum, qui « incipientem hæresim neglexit extinguere, et Ecclesiam immaculatam maculari permisit. » Vide insuper in sol. obj. simile testimonium imperatoris Constantini Pogonati.

Prob. specialiter secunda pars. Honorius duarum operationum sacras voces, nascente hæresi, sileri jussit, morem in hoc gerens Monothelitis, cum ipsis communicavit, illos laudavit, ipsos comprimere et damnare neglexit, cum id ipsi incumberet ex officio: ergo merito damnatus est a sexta synodo ut hæresis fautor. Patet consequ.: non enim alia ratione Heraclius in Ectesi, Constans in Ty-

po fuerunt damnati quam quia duarum operationum vocabulum sileri jusserant. Sic etiam Arianorum fautor habitus fuisset qui vocem *ὁμοιούσιον* usurpari prohibuisset, Nestorianorum fautor qui vocem *Deipara*, de B. Virgine dici prohibuisset, maxime si insuper cum istis hæreticis communicasset et ipsos laudasset.

Antecedens autem constat ex epistolis Honorii *ad Sergium*. In prima quæ relata est actione duodecima sextæ synodi, 1° laudat Sergium Monothelitarum Antesignanum « novitatem vocabuli auferentem quod posset scandalum simplicibus generare »: deinde dicit: « Neque evangelicas neque apostolicas litteras, neque synodales apices, unam vel duas energias explanasse.... Novas voces refutandas quæ quidem noscuntur sanctis Dei ecclesiis scandala generare ». Et tandem sic concludit: « Hæc nobiscum vestra fraternitas prædicet, sicut et nos ea vobiscum prædicamus unanimiter, hortantes vos et unius vel geminæ novæ vocis inductum operationis vocabulum aufugientes, unum nobiscum Dominum Jesum Christum Filium Dei vivi Deum verissimum in duabus naturis operatum divinitus atque humanitus fide orthodoxa atque unitate catholica prædicetis. » In secunda epistola ad eundem Sergium quæ recitata est actione decima tertia, ait: « Unius autem operationis vel duarum esse vel fuisse mediatorem Dei et hominum, Dominum nostrum Jesum Christum sentire et promere satis ineptum est.... Auferentes ergo sicut diximus scandalum novellæ adinventionis, non nos oportet unam vel duas operationes definientes prædicare »: ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° contra primam partem conclusionis: Actione decima octava synodi sextæ, non semel dictum est « Honorio hæretico anathema ». Actione decima tertia, Patres ejus epistolas execrantur ut omnino « alienas ab apostolicis dogmatibus et a definitionibus conciliorum et cunctorum probabilium Patrum sequentes vero falsas doctrinas hæreticorum »; tum ipsum anathematizant « quia in omnibus Sergii mentem secutus est et impia dogmata confirmavit. Actione decima quarta, declarant duas epistolas Honorii « in unam eandemque impietatem tendere » cum opusculis hæreticorum. Dicunt Theodorum, Sergium, Pyrrhum, Paulum et Honorium, « hæresim in populum

catholicum spargere ». Ergo Honorius damnatus fuit ut hæreticus, non secus ac Theodorus, Sergius et alii hæretici ibi nominati.

Resp. Honorium a sexta synodo damnatum fuisse ut hæreticum communione cum hæreticis, favore et patrocinio impenso hæreticis et conniventia, negligendo hæresim comprimere, non ut hæreticum sententia et pertinacia. Similiter ejus epistolæ declaratæ sunt *alienæ ab apostolicis dogmatibus et sequi falsas hæreticorum doctrinas*, non minus quam epistolæ Sergii, quia convenit cum Sergio in modo loquendi et in perniciose œconomia obvolvendi silentio duarum voluntatum et duarum operationum sacras voces, quæ œconomia dogmatibus apostolicis adversatur. Dicitur *in omnibus mentem Sergii secutus et impia dogmata confirmasse*, non consentiendo, sed connivendo, non approbando falsum dogma, sed silentium indicendo de una vel duabus operationibus, dicitur *in eandem impietatem tendere cum hæreticis*, sed dispari modo, isti pravidogmatisassertione, ille catholicidogmatis dissimulatione. Dicitur non secus ac Sergius, Pyrrhus, etc., *hæresim spargere*; iterum dispari modo, illi scilicet docendo, Honorius docentibus non resistendo, eundem loquendi modum cum ipsis tenendo, et per silentii jussionem ipsis connivendo: quibus modis ad hæresim spargendam contulit.

Porro hanc esse mentem concilii invicte constat ex Leone II ipsius concilii confirmatore in duabus epistolis, una ad episcopos Hispaniæ, altera ad imperatorem, quarum verba retulimus in probatione conclusionis: relege. Item constat ex ipso imperatore Constantino Pogonato qui concilio adfuit et mentem Patrum apprimè noverat. Is, in edicto quod legitur post actionem 18, dicit: « Super hæc omnia anathematizamus eos qui supervacuum et novorum dogmatum hæretici auctores atque fautores sunt: dicimus autem Theodorum qui fuit Pharanitanus episcopus, et Sergium qui fuit hujus a Deo conservandæ nostræ regiæ urbis antistes..... Ad hæc et Honorium qui fuit antiquæ Romæ papa, horum hæreseos in omnibus fautor, concursor atque confirmator ». Aperte distinguit ut patet inter hæreticos auctores et propugnatores hæreseos et simplices ejus fautores: his annumerat Honorium, non primis.

Inst. : Honorius in controversia de Christi voluntate et operationibus locutus est sicut hæretici Monothelitæ: ergo censeri debet hæreticus monothelita.

Resp. dist. ant. : locutus est sicut Monothelitæ et in eodem sensu, neg. ; et in diverso sensu, conc. Verba enim catholicis et hæreticis quandoque sunt communia. Sic *ὁμοιούσιον* fuit commune Paulo Samosateno et Patribus Nicænis, sed longe diverso sensu usurpatum.

Inst. : Honorius non solum vocem sed etiam sensum duplicis operationis rejecit, nam in epist. 2 ad *Sergium* quæ lecta est in sexta synodo act. 13. dicit: « Unius autem operationis vel duarum esse vel fuisse mediatorem Dei et hominum Dominum Jesum Christum, sentire et promere satis ineptum est »: ergo.

Resp. dist. ant. : Honorius rejecit absolute sensum duplicis operationis, neg. ; rejecit in ordine ad promendum, conc. Patet tum ex adjuncto vocabulo *sentire et promere*; tum ex tota serie utriusque ejus epistolæ ad *Sergium*. in quibus nihil aliud urget quam ut taceantur voces unius vel geminæ voluntatis et operationis ad sedandos tumultus et contentiones: tum quia non jussit Sophronium qui duplicem operationem acriter defendebat, hunc sensum exuere, sed tantum ab eo missos monuit ne duarum operationum vocabulum deinceps usurpare niteretur, ut ipsemet refert in eadem epist. 2 ad *Sergium*, tum denique, quia si ex his verbis sequitur Honorium rejecisse sensum duplicis operationis in Christo, sequitur pariter eum rejecisse sensum unius operationis, quia de utroque in his verbis loquitur, sicque cum nec unam, nec duas operationes in Christo agnovisse, quod est plane absurdum.

Resp. 2° ad objectionem : Dato Honorium damnatum fuisse ut hæreticum, fuit utique hæreticus ut homo privatus, non ut Pontifex loquens ex cathedra; errorem enim docuit, si docuit, non constitutione solemnè ad universam Ecclesiam directam, qua illam ad credendum fide divina falsum dogma obligavit, sed ex privata sententia, per privatas litteras, privato nomine scriptas et ad privatos directas: quod patet, tum ex litterarum inscriptione, quæ est ad *Sergium*, tum quia non nisi annis ferme quadraginta post mortem Honorii ex archivio Constantinopolitano extractæ sunt, ante quod tempus vix erant cognitæ, sive in Oriente, sive in Occidente.

Inst. : Honorius de fide consultus a tribus Patriarchis scilicet a Sergio Constantinop., Cyro Alexandrino, utroque monothelita et Sophronio Jerosolymitano orthodoxo, respon-

dens docet errorem, eis mandat ut hunc doceant, et ejus falsa dogmata toto Oriente vulgentur; ergo locutus est ex cathedra: ergo.

Resp. omisso ant. in quo multa falsa supponuntur; falsum namque est Honorium docuisse errorem et mandasse illum doceri; non enim docuit esse unam voluntatem in Christo, sed tantum tacendam esse vocem unius vel duplicis voluntatis, quod est œconomiae et non dogmatis; falsum proinde ejus dogmata falsa in toto Oriente vulgari; sed his, inquam, omissis quorum refutatio videri potest digress. superius citata in tract. *de Incarnatione*, neg. conseq. Quæ enim adferuntur in ant. non sufficiunt ut Papa dicatur loqui ex cathedra, sed requiritur quod loquatur ut Pastor universalis Ecclesiæ; quod Ecclesiam universam solemniter decreto alloquatur, quo jubeat omnes fideles fide divina credere quæ decernit: hæc autem in casu Honorii non reperiuntur.

Inferes: Ergo Honorius fuit illegitime damnatus. Prob. illatio: si Honorius non fuit hæreticus, remansit Pontifex; summus Pontifex a nemine potest condemnari: ergo.

Resp. neg. illationem. Ad probat., dico pontificem mortuum non remanere Pontificem; quia post mortem non habet amplius jurisdictionem, ratione cujus esset Pontifex: fuit autem damnatus Honorius post mortem.

Obj. 2º contra secundam partem: Quod Honorius ex œconomia et studio pacis jusserit sileri de una vel duplici operatione in Christo, non debet ideo culpari et damnari tanquam hæreseos fautor; ergo. Prob. ant.: Vigilius papa in controversia de tribus Capitulis, utrique parti silentium indixit usque ad synodi celebrationem, nec tamen ideo culpatur ut fautor trium capitulorum. S. Basilius Magnus Macedonianis indulsit silentium de Spiritu sancti divinitate, quo eos ad veræ fidei professionem revocaret, nec ideo damnatur ut fautor Macedonianorum: ergo. Similiter Honorius.

Resp. neg. ant. Ad primam probat., neg. conseq., quia non est eadem ratio controver-

siarum circa facta et circa aliquod fidei caput. In controversiis circa facta etiamsi dogmatica potest aliquando imperari silentium saltem ad tempus, ut fecit Vigilius. At in controversiis circa aliquod fidei caput imperare absolute silentium, ut fecit Honorius, est causam fidei prodere et errori contrario favere.

Ad secundam probat., similiter neg. conseq. Disparitas est quod licet S. Basilius vocem Deitatis taceret ad tempus, adhuc tamen aliis vocibus æquivalentibus e S. Scriptura petitis testimoniisque eandem vim habentibus, adversarios ita premebat, ut nullo modo repugnare possent, ut testatur S. Gregorius Nazian. At vero Honorius jubens sileri vocem duplicis operationis seu voluntatis in Christo, æquivalentia verba non adhibebat, nec Monothelitas impugnabat, quin e contra eodem modo ac illi loquebatur, et Sergio eorum principi se assentire palam profitebatur.

Inst.: Honorius non secus ac Basilius veritatem catholicam verbis æquivalentibus expressit, ut patet ex ejus epist. secunda *ad Sergium*, in qua dicit: « Quantum ad dogma ecclesiasticum attinet, utrasque naturas in uno Christo unitate naturali copulatas cum alterius communione operantes atque operatrices confiteri debemus, et divinam quidem quæ Dei sunt operantem, et humanam quæ carnis sunt exequentem »: ergo.

Resp. hæc non satisfuisse Honorio ut impugnaret et comprimeret Monothelitas; siquidem hi eadem verba quæ sunt S. Leonis adhibebant, et sub eis suam hæresim occultabant, ut constat ex epist. secunda Sergii *ad Honorium* et ex confessione Macarii relata actione 8 synodi sextæ. Sic ergo dicebant carnem assumptam a Verbo exequi quæ carnis sunt propria, ut intelligerent id eam præstare ut motam a Verbo, tanquam ejus instrumentum mortuum: unde carnis operationem passionis potius quam actionis rationem habere asseriebant. Honorius itaque verbis laudatis fidem de duabus Christi operationibus non satisclare pro tempore professus est et explicuit, nec hæreticum sensum sufficienter exclusit.

DISSERTATIO XIX.

De operibus Christi meritoriis et satisfactoriis.

U. Th. q. 19.

Quæ tractat D. Th. 1 et 2 art. hujus quæstionis de una vel multiplici operatione Christi, sufficienter explicata manent ex præced. dissert. contra Monothelitas. Unde ad expositionem tertii et quarti art., ubi agit de Merito Christi properamus, quæstionem de Satisfactione ejus propter affinitatem adjungemus. Sit itaque

ARTICULUS I.

DE MERITO CHRISTI.

An, quando et per quos actus Christus meruerit?

Dico 1° : Christus vere et proprie meruit.

Est de fide definita in concilio Trid. sess. 6. cap. 7, ubi expresse dicitur Christum fuisse causam meritoriam nostræ justificationis. Colligitur ex pluribus locis Scripturæ, quibus exaltatio Christi, redemptio generis humani, humilitati, obedientiæ, passioni, etc., Christi ut causæ meritoriæ tribuuntur. Sic ad Philipp. 2: *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, propter quod Deus exaltavit illum.* Isa. 53 : *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum; et: Pro eo quod laboravit, anima ejus videbit et saturabitur.*

Patet etiam ratione. Quia in actibus Christi reperiuntur omnes conditiones quas theologi requirunt ad merendum apud Deum in tractatu de Gratia: 1° erant liberæ, ut probavimus dissert. præced.; 2° erant bonæ ex objecto et circumstantiis juxta illud Joan. 8: *Quæ placita sunt ei facio semper;* 3° procedebant a subiecto justo et grato; 4° ordinabantur charitatis virtute ad gloriam Dei; 5° erant viatoris; Christus enim erat simul viator et compre-

hensor, ut diximus supra dissert. 15, art. ultimo, petit. 8; 6° ex parte Dei aderat acceptatio harum actionum ad præmium, ut patet ex verbis Isaïæ supra citatis. Quamvis tamen aliqui theologi, inter quos Joannes a S. Th. negent hanc conditionem requiri ad meritum Christi, sed sufficere quod ipse Christus suas actiones ordinet ad præmium, quia ipse est Deus, adeoque persona ordinans est Deus, non sic de aliis hominibus respective ad Deum.

Dices : Licet Christus esset simul viator et comprehensor, non erat tamen viator secundum animam quæ fruebatur Deo, sed secundum corpus quod erat mortale; atqui meritum debet esse ab anima non a corpore: ergo.

Resp. dist. maj.: non erat viator secundum animam consideratam secundum se et in ordine ad Deum, conc.; consideratam ut est forma corporis, neg. Patet ex dictis dissert. 15. cit.

Dices 2° : Meritum importat imperfectionem in merente; qui enim meretur expectat sibi aliquid conferendum ab alio tanquam a superiore; atqui id in Christo repugnat: ergo.

Resp. dist. min.: id in Christo repugnat ratione divinitatis, conc.; ratione humanitatis, neg. Mirabili itaque fœdere et suppositum divinum et humanitas concurrebant in Christo ad ejus meritum: suppositum divinum ad id quod perfectionis est, conferens nempe infinitatem valoris: humanitas ad id quod imperfectionis est, scilicet ad inferioritatem et subjectionem.

Dico 2° : Christus meruit a primo instanti suæ conceptionis usque ad finem vitæ¹. Est communis cum auctore.

¹ Dic q. 34. a. 3. o.

Prob. 1° ex illo ad Heb. 10 : *Ingrediens in mundum dicit : Hœstiam et oblationem noluisti : corpus autem aptasti mihi.... tunc dixi ecce venio : in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam.* Porro, *ingrediens in mundum*, intelligitur secundum interpretes primo instanti conceptionis, et bene, nam ante illud, non est ingrediens sed ingressurus, post illud non est ingrediens sed ingressus. Atqui illa oblatio qua se victimam in illo instanti obtulit Patri, erat meritoria, nihil enim illi deerat ad meritum : ergo.

Prob. 2° ratione. Ab illo instanti usque ad finem vitæ habuit vi scientiæ infusæ usum rationis independentem a phantasmatibus, nulloque ideo impedimento detinebatur : ergo potuit ab illo instanti ad finem vitæ sine interruptione actus meritorios elicere : idque fecisse suadent ejus dignitas et sanctitas.

Dices 1° : Prius est esse quam operari : ergo Christus non meruit in primo instanti.

Resp. dist. ant. : prius est esse quam operari operatione successiva, conc. ; instantanea, subd. : prius est esse natura, conc. ; tempore, neg. Sic eodem instanti reali quo sol existit, illuminat.

Dices 2° : Si Christus a primo instanti conceptionis meruisset, nihil postea mereri potuisset ; atqui : ergo. Prob. sequela : illud primum meritum fuisset infiniti valoris, adeoque quodlibet præmium meruisset : ergo.

Resp. 1° hoc argumentum nimis probare, scilicet Christum non meruisse nisi in ultimo vitæ instanti.

Resp. 2° neg. maj. Ad probat., dist. : illud meritum fuisset infiniti valoris, et seorsim ab aliis meritis ordinatum et acceptatum ad præmium, neg. ; et simul cum aliis ordinatum et acceptatum ad præmium, conc. Non ergo singula Christi merita seorsim ordinabantur et acceptabantur ad præmium, sed omnia simul morte consummata.

Dico 3° : Christus non meruit in instanti mortis suæ ; nec a fortiori post mortem ¹.

Prob. Status viatoris de lege Dei ordinaria requiritur ad meritum, nec ab ea lege se exemptum indicat ipse Christus Joan. 9 his verbis : *Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est : venit nox quando nemo potest operari* : ubi per diem, SS. Patres intelligunt tempus vitæ, per noctem tempus mortis : atqui Christus in instanti mortis, a fortiori post mortem, non erat amplius viator : ergo. Prob.

¹ Illic q. 50. a. 6. o. et ad 2

min. : secundum philosophos viventia desinunt per primum sui non esse, in quo verum est dicere : nunc non est vivens et immediate ante erat : ergo in instanti mortis quod est extrinsecum vitæ, Christus non erat amplius homo vivens, adeoque nec viator.

Dices 1° : Christus meruit per suam mortem ; ergo.

Resp. dist. ant. ¹ : Christus meruit per suam mortem in fieri, scilicet per passionem quæ tendebat ad mortem, conc. ; per suam mortem in facto esse, neg. Potest etiam dici Christum meruisse per mortem in facto esse non formaliter, sed objective, quatenus vivens eam voluntarie acceptavit et obtulit Patri. Hac solutione ultima, solvitur instantia de resurrectione et de vulnere lateris Christi, a quo quidam Patres dicunt fluxisse vitam, salutem, sacramenta, nisi forte intelligas etiam et bene, fluxisse Sacramenta figurative, quia fluxit aqua, figura Baptismi, fluxit et sanguis, figura Eucharistiæ. Potest etiam dici secundum D. Th. ², quod licet hæc plaga et quidquid contigit circa carnem Christi, anima separata, non fuerit nobis meritorium, fuerit tamen nobis salutiferum efficienter ut instrumentum Divinitatis unitæ.

Inst. : Martyres merentur formaliter per mortem in facto esse : ergo. Prob. ant. : merentur aureolam formaliter per mortem : atqui illam non merentur nisi mors sit consummata : ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., neg. min. Merentur enim aureolam in ultimo instanti intrinseco vitæ, in quo verum est dicere : Nunc vivunt et post non vivunt : licet non detur nisi morte consummata.

Repones : Voluntarium in causa sufficit ad meritum sicut ad demeritum : atqui tam in Christo quam in martyribus mors in instanti extrinseco vitæ est voluntaria in causis quibus se voluntarie subjecerunt : ergo.

Resp. dist. maj. : voluntarium in causa sufficit ad meritum si adsint aliæ conditiones requisitæ, inter quas est status viatoris, conc. ; secus, neg.

Dices 2° : Christus in cœlis orat pro nobis, juxta illud Rom. 8 : *Interpellat pro nobis* : ergo.

Resp. neg. conseq. Quia, licet omnis oratio sit impetratoria, non tamen est semper meritoria. Unde S. Th. 2. 2. q. 83. a. 16. docet peccatores petendo aliquid a Deo impetrare : et tamen ad 2 negat eos mereri. Ibid. a. 41. ad 1. docet sanctos in cœlo orare pro beatitudine

¹ Illic q. 50. a. 6. o. — ² Ibid. o.

corporis eamque impetrare, et tamen non mereri. Tandem donum perseverantiæ cadit sub impetratione, non tamen sub merito, ut docet ibid S. Doctor 1. 2. q. 114. a. 9. ad 1.

Dico 4° : Christus meruit per omnes actus liberos humanæ voluntatis ¹.

Dico *humanæ voluntatis*, quia ratio meriti involvit aliquam dependentiam a præmiante; divina autem voluntas Christi nullum habet superiorem a quo dependeat.

Prob. conclusio; quia, supposita libertate in actionibus Christi, nulla deest illis conditio ad meritum: et quidem 1° sunt viatoris, ut patet ex dictis; 2° sunt undequaque bonæ, imo et theandricæ procedentes a supposito divino et subjecto infinite sancto et grato atque impeccabili; 3° sunt ex imperio summæ charitatis ordinatæ ad gloriam Dei, et ex his capitibus quantumvis ex se naturales, fiebant supernaturales; 4° tandem non deerat eis acceptatio ex parte Dei ad præmium: ergo.

Hinc colliges 1° Christum meruisse per actum dilectionis Dei, qui, ut probavimus, fuit liber Christo. Id etiam aperte testantur Patres tribuentes opus redemptionis nostræ (quod constat esse ex meritis Christi) eximie illius charitati, juxta illud Joan. 14: *Ut cognoscat mundus, quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc*, id est ad passionem. Ecce quomodo actus obedientiæ fuit imperatus a charitate; et sane nullum est meritum saltem perfectum, quale fuit in Christo, quod non sit a charitate, vel elicitive, vel saltem imperative, ut docet S. Th.², quia ejus est per se primo et formaliter respicere bonum divinum ad quod ordinari debent opera ut sint meritoria.

Colliges 2° Christum meruisse per omnes actus etiam præceptos virtutum moralium obedientiæ, humilitatis, patientiæ, etc., quia, ut superiore dissert. exposuimus, iniis fuit liber.

Colliges 3° Christum meruisse per omnes actus suarum potentiarum, etiam partis sensitivæ et vegetativæ, imo et corporis, ita ut meruerit non tantum per auditionem, visionem, ambulationem, gemitus, lacrymas, etc., sed etiam per motum cordis, pulsum arteriæ, nutritionem, digestionem, somnum, sitim, etc. Quia, licet istæ actiones non sint in se formaliter liberæ, suberant tamen ejus voluntati ratione dominii quod habebat in suum corpus et ejus potentias: unde prout ab ipso permittebantur ob fines honestos, accipiebant aliquam honestatem moralem.

¹ In 3. d. 18. q. 1. a. 5. — ² 1. 2. q. 114. a. 4.

Dices 1° : Christus non habebat dominium in has potentias nisi ut instrumentum divinitatis: atqui instrumentum non movet libere, sed secundum motum causæ principalis: ergo.

Resp. dist. maj.: nisi ut instrumentum mortuum, neg.; ut instrumentum vivum, conc. Adeoque et liberum; quia Verbum illud movebat juxta naturam suam, hoc est per deliberationem rationis.

Dices 2° : Ex hac doctrina sequeretur Christum meruisse spuendo et alias exercendo actiones mere naturales et necessarias, quod videtur indecens et absurdum.

Resp. omnia naturalia quæ nobis videntur indecentia, non esse talia in oculis Dei, qui est illorum auctor. Attamen cum illæ actiones non pertineant per se ad vitam vegetativam et sensitivam, sed per accidens utramque consequantur, posset verisimiliter dici Christum eas non ordinasse ad meritum. Unde ab illis abstrahimus.

ARTICULUS II.

QUÆNAM CHRISTUS SIBI MERUERIT.

Dices 1° : Christus meruit sibi gloriam corporis, nominis exaltationem et alia bona quæ pertinent ad ejus excellentiam exteriorem, ut est ascensio, veneratio, etc., quæque accepit post suam passionem ¹.

Est contra Calvinum qui, ut amorem Christi erga nos magis extolleret, reprehendit scholasticos quod docuerint Christum sibi aliquid meruisse. Attamen

Prob. conclusio evidentissimis S. Scripturæ testimoniis. Ad Philip. 2 de Christo dicitur: *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem... propter quod* (attende causalitatem meriti) *Deus exaltavit illum et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur*, etc.; ad Heb. 2: *Vidimus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum*; Lucæ 24: *Nonne oportuit pati Christum et ita intrare in gloriam suam, scilicet corporis*; Joan. 17: *Opus consummavi*, etc., *nunc clarifica me*; Apoc. 5: *Dignus est Agnus qui occisus est*, etc. Adstipulantursancti Patres; Tertul. lib. de Corona Milit., S. Aug. tract. 104 in Joan., Bernard. serm. 3 de Ascens.

Prob. ratione ². Perfectius est aliquid habere per meritum quam sine merito, quando cætera sunt paria, hoc est quando inde majore

¹ Illic q. 19. a. 3. o. — ² Ibid.

ris dignitatis non sequitur detrimentum : atqui Christus potuit mereri gloriam corporis et cætera bona extrinseca, siquidem eis ab initio caruerit, proindeque merito ad illa tendere potuerit; nec ullum inde videtur sequi majoris dignitatis detrimentum : ergo illa meruit. Patet. consequ.; quia debemus Christo concedere id quod est perfectius et nobilius.

Dices 1° : Juxta hanc doctrinam sequitur quod Christus sit mortuus pro se, et seipsum obtulerit pro se, quod damnatur cap. 10 concil. Ephes. : ergo.

Resp. neg. sequelam; quia istis locutionibus significatur quod Christus passus sit pro se ex primaria intentione et pro peccatis propriis, quod utrumque est falsum et ultimum damnatum can. cit., ut patet ex ratione quæ ibi adfertur, quod scilicet Christus oblatione non eguerit, quia peccatum non fecit. Quod autem Christus non sit passus pro peccatis propriis et quod primarius finis ejus Incarnationis fuerit redemptio nostra, ita ut ea cessante non venisset, bene stat potuisse sibi consequenter et secundo meruisse, ut patet de Angelis, quibus, ut diximus, meruit gratias accidentales.

Dices 2° : Gloria corporis erat Christo debita titulo connaturalitatis : ergo eam non meruit.

Resp. neg. consequ. Potest enim eadem res hoc duplici titulo obtineri, quia inter se non repugnant, idque maxime si res illa statim ab initio non habeatur, sed suspendatur ejus assecutio, ut fit in casu nostro. Sic v. g. filius regis cui ex titulo hæreditatis debetur regnum, potest tamen egregiis factis illud mereri.

Dico 2° : Christus nec gratiam habitualement, nec gloriam essentialem sibi meruit ¹. Ita communiter cum S. Th.

Prob. prima pars. Actus meritorii in Christo primo instanti conceptionis elicit procedebant a gratia habituali : atqui principium meriti non cadit sub merito, ut alibi diximus : ergo. Prob. maj. : illi actus meritorii eliciebantur a Christo connaturaliter, hoc enim cum sit quid perfectius, nec sequatur inconveniens, non debemus denegare Christo : atqui, ut connaturaliter elicerentur, debebant procedere a gratia habituali, ut a principio quo, ut diximus dum de Gratia Christi : ergo.

Prob. secunda pars. Gloria essentialis animæ, seu scientia beata se tenebat etiam ex

parte principii meritorum Christi : ergo illam non meruit. Prob. ant. : meritum Christi regulabatur vel scientia beata, vel scientia infusa : atqui si primum, habemus intentum; etiam si secundum, quia scientia infusa supponebat beatam ad quam ut proprietas sequebatur : ergo. Patet. maj. : quia meritum in Christo non poterat regulari fide, quæ in eo non erat.

Dices 1° : Juxta D. Th. infra q. 34. a. 3. supra cit., Christus in primo suæ conceptionis instanti sanctificatus fuit per proprium actum : atqui illi actui nihil deest ut sit meritorius gratiæ habitualis : ergo.

Resp. dist. min. : si ab ipsa gratia non procedat, conc. ; si ab ipsa gratia procedat, sicut de facto procedebat, secundum exigentiam connaturalem, neg.

Repones : S. Th. infra q. 48. a. 1. o. dicit sic : « Respondeo dicendum quod Christo data est gratia non solum sicut singulari personæ, sed in quantum caput est Ecclesiæ, ut scilicet ab ipso redundaret in membra, et ideo opera Christi hoc modo se habent tam ad se quam ad sua membra, sicut se habent opera alterius hominis in gratia constituti ad ipsum... Unde Christus per suam passionem non solum sibi, sed etiam omnibus membris suis meruit salutem ». Atqui per salutem intelligitur gratia et gloria essentialis quam membris suis meruit : ergo.

Resp. : Quandoquidem D. Th. disertis verbis in hoc quem tractamus articulo neget Christum sibi meruisse *Gratiam et beatitudinem animæ*, alio certe sensu intelligenda veniunt verba objecta, nisi patentissimam S. Doctori præbeamus contradictionem. Dico itaque S. Doctorem tantum velle quod Christus, quia est totius Ecclesiæ caput et illi sub hac ratione data est gratia, mereatur sibi capiti et nobis membris, sicut homo particularis in gratia constitutus sibi soli meretur, membra enim et caput unum constituunt. Non autem intendit quod ea omnia quæ nobis meruit sibi meruerit. Ille sensus patet ex textu et ex verbis in fine; notanter enim S. Doctor non dixit : *Non solum sibi meruit salutem*, sed simpliciter : *Non solum sibi meruit*, id est Christus non solum sibi meruit aliquid, sed etiam omnibus membris suis meruit salutem.

Dices 2° : Debemus Christo tribuere quod est perfectius et dignius : atqui perfectius et dignius est habere gratiam et gloriam ex merito quam sine merito, ut sæpe diximus : ergo.

¹ Hic a. 19. a. 3. o.

Resp. dist. maj.: si nihil obstat, conc.; si aliquid obstat, neg. Et sic distincta min., neg. conseq. Obstat itaque in præsentī casu quod inverteretur ordo connaturalis agendi: cum enim supponatur gratia et gloria esse in Christo a primo instanti conceptionis, et gratia sit principium connaturale actionis meritoriae, visio autem beatifica seu scientia infusa loco fidei sit ejus regula, ut Christus utramque mereretur, deberet ejus actio meritoria, nec esse a gratia, nec regulari scientia beata aut infusa, quo non est connaturaliter operari meritorie.

Dices 3°: Ideo secundum D. Th. hic, Christus non meruit gratiam habitualement et gloriam essentialē, quia debuisset aliquo tempore illis carere: atqui hæc ratio nulla est: ergo. Prob. min.: licet meritum natura debeat præcedere præmium, non repugnat tamen quod simul tempore sint, ut patet in augmento gratiæ quod datur in præmium actus habitu intensioris, quod simul est tempore cum illo actu.

Resp. dist. min.: ista ratio nulla est respectu meriti ut sic, conc.; respectu tantis meriti de quo est quæstio, neg. Supposito enim quod gratia et gloria statim ab initio in Christo fuerint, ut alibi diximus, actio ejus meritoria, non quidem absolute sed connaturaliter et secundum communem cursum ab illis procedere debebat, ita ut si ab eis non procederet, nulla posset assignari ratio secundum communem et connaturalem cursum hujusmodi dispensationis, nisi quia tunc in Christo non essent. Et hoc intendit S. Th. Adde quod si non reguletur per scientiam beatam aut infusam, debeat regulari per fidem quæ est cum utraque impossibilis.

Repones: S. Th. quodl. 9. a. 8. docet Angelum in primo instanti et fuisse beatum et beatitudinem meruisse, rationemque reddit quia in instantaneis fieri et factum esse sunt simul tempore: ergo.

Resp. S. Thomam ibi loqui ex aliorum sententia, non ex propria: etenim S. Th. eo in loco quærendo utrum Angeli meruerint suam beatitudinem, tres refert sententias: primam asserentem Angelum in primo suæ creationis instanti fuisse beatum; secundam, Angelos fuisse creatos in gratia et in ea perseverantes gloriam meruisse; hanc amplectitur S. Doctor; tertiam, fuisse in puris naturalibus conditos, sed simul conversis ad Verbum collatam fuisse beatitudinem et gratiam. Pro cujus sententiæ defensione tres refert dicendi mo-

dos, et solum approbat tertium relatum in objectionē, sed ut patet non ex propria sententia, secundam enim elegerat, sed tertia sententia supposita, quam non sequebatur. Ita Ferrar. 3 cont. Gent. cap. 110, Bergomensis in *Tabula aurea* dub. 154, citati apud Gonetum.

Inst.: Nihil repugnat etiam connaturaliter quod tale Christi meritum reguletur per scientiam infusam et mereatur scientiam beatam: ergo. Prob. ant.: si quid repugnaret, esset quia scientia infusa supponit beatam et ad illam sequitur; atqui falsum consequens: ergo. Prob. min. ex D. Th. sup. q. 9. a. 3. ad 2, ubi expresse fatetur scientiam infusam esse dispositionem ad beatam: ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. min. Ad probat., dico S. Thomam loqui de dispositione quæ se habet per modum effectus ad bene esse formæ, non de ea quæ se habet ut via ad formam simpliciter. Sic eodem sensu q. 7. a. 13. ad 2. appellat gratiam habitualement dispositionem ad gratiam unionis.

Dices 4°: Isa. 53 dicitur de Christo: *Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit et saturabitur*: atqui illa visio est beata, de qua Psal. 16: *Satiabor cum apparuerit gloria tua*: ergo.

Resp. neg. min.; sed debet intelligi illud *videbit* de visione seminis longævi, id est conversionis Gentium, ut patet ex verbis immediate præcedentibus: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, etc.*

Ex dictis colliges Christum etiam non meruisse virtutes et dona quæ simul cum gratia conferuntur et ad eam ut proprietates consequuntur; quia de lege Dei ordinaria, eadem via et actione, essentia et proprietates producantur.

Quidam hic movent quæstionem utrum saltem de potentia Dei absoluta Christus potuerit sibi mereri gratiam et gloriam essentialē ut habitas in primo instanti conceptionis? Negat Joannes a S. Th., Nugno, Contenson: affirmant Godoy, Gonet. Vide si lubet. Quæstioni enim prorsus inutili immorari nec vacat, nec placet.

ARTICULUS III.

UTRUM ET QUÆ CHRISTUS MERUIT ANGELIS ET HOMINIBUS.

Dico 1°: Christus non tantum sibi meruit, sed et aliis¹: quia in Christo non solum fuit gratia, sicut in quodam homine singulari,

¹ Hic q. 19. a. 4. o

sed sicut in capite totius Ecclesiæ, cui omnes uniuntur sicut capiti membra, ex quibus constituitur mystice una persona : ergo meritum Christi se extendit ad alios in quantum sunt membra ejus; sicut etiam in uno homine actio capitis aequaliter pertinet ad omnia membra ejus, quia non solum sibi sentit, sed omnibus membris.

Dico 2° : Christus non meruit Angelis gratiam et gloriam essentielles, sed tantum gratias accidentales. Constat ex dictis de gratia Christi capitali, dissert. 9. a. 3. Require.

Dico 3° : Christus non meruit primis parentibus gratiam status innocentiae. Constat ex dictis ibidem art. 2. § 3. Vide.

Dico 4° : Christus meruit aliis hominibus omnes gratias actuales disponentes ad justificationem, ipsam gratiam justificantem, gloriam, auxilia omnia dona supernaturalia, omnes denique nostræ prædestinationis effectus.

Prob. auctoritate. Ad Ephes. 1, dicitur : *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo*, id est per Christum, juxta S. Th. ex S. Ambros. et aliis Patribus; Joan. 1 : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus et gratiam pro gratia*, id est omnem gratiam a prima usque ad ultimam juxta phrasim hebraicam. Ita interpretantur S. Chrysost. ibid., hom. 23; S. Aug. tract. 3 in Joan. Joan. 15 : *Sine me nihil potestis facere*, nempe quod conducat ad salutem, ut explicat cum Patribus Trid. sess. 5. et 6. Divus Bern. serm. 13 in Can. : « Quidquid virtutis, inquit, quidquid sapientiae habere confidis.... deputa Christo ». D. Th. supra q. 7. a. 9. dicit gratiam Christi plenam esse eo quod attingit omnes effectus gratiæ.

Prob. ex usu Ecclesiæ quæ, sive petat spiritualia quæcumque, sive temporalia prout conducunt ad salutem, petit *per Dominum nostrum Jesum Christum*.

Prob. ratione. Christus nobis meruit ea omnia quæ ad salutem et justificationem sunt necessaria, quæque amiseramus per peccatum originale : atqui hæc omnia assignata sunt necessaria ad justificationem et salutem nostram, eaque omnia amiseramus per peccatum originale : ergo. Patet min. Prob. maj. : 1° quia juxta S. Scripturam, ubi abundavit delictum, superabundavit gratia; 2° quia id pertinet ad officium perfecti et consummati Salvatoris et Redemptoris, qualis fuit Christus; 3° quia hoc magis congruit excellentiæ

et dignitati ejus, cui nempe nihil perfectionis debemus denegare, nisi vel in se repugnet vel oppositum fuerit revelatum : ergo.

Dices 1° : Gratia et justificatio nostra sunt omnino gratuitæ secundum Apost. ad Rom. 3. et 11 : ergo ex nullius meritis.

Resp. dist. ant. : sunt gratuitæ respectu nostri, conc.; respectu Christi, neg. Et hic est sensus S. Scripturarum quem innuit ipsemet Apostolus 3 ad Rom. cit. : *Justificati gratis*, inquit, *per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu*. Quibus significat nostram justificationem respectu nostri esse gratuitam et respectu Christi remuneratorem.

Dices 2° : Adam non amisit spem et fidem : ergo.

Resp. dist. ant. : non amisit sibi, conc.; non amisit nobis, neg. Etenim, ait concil. Arausic. 2. can. 25, « per peccatum primi parentis ita fuisse attenuatum liberum arbitrium hominis, ut nec possit in Deum credere nec sperare ».

Dices 3° : S. Th. infra q. 79. a. 7. ad 2. dicit quod « passio Christi effectum non habeat nisi in illis qui conjunguntur illi per fidem et charitatem » : ergo.

Resp. S. Thomam loqui de effectu completo, id est remissione culpæ et infusione gratiæ, quæ sit effectus sacramenti, de quo ibi agit.

Dices 4° : Meritum debet existere ante præmium, cum sit præmii causa; atqui Christus non exstitit ante antiquos Patres : ergo.

Resp. dist. maj. : debet existere in re, neg.; in præscientia præmiantis, conc. Cum sit enim causa moralis tantum, sufficit quod existat in præscientia alterius.

Dices 5° : Christus non meruit suam Incarnationem; atqui hæc erat maxime necessaria ad salutem nostram : ergo.

Resp. nostram conclusionem non procedere de Incarnatione; tum quia ipsa est principium meriti in Christo; tum quia non est effectus prædestinationis nostræ, sed ad illam præsupponitur.

ARTICULUS IV.

UTRUM CHRISTUS VERE ET PROPRIE PRO NOBIS SATISFECERIT, AN IMPROPRIE TANTUM ET METAPHORICE.

Ille dicitur vere et proprie satisfacere qui exhibet pretium æquivalens rei ablatae seu injuriæ illatae per quod extinguatur debitum.

Ita Christum pro nobis Deo satisfacisse tenent omnes catholici, scilicet ipsum tanquam vadem et sponsores nostrum pœnas peccatis nostris debitas tulisse sanguinem fundendo et mortem oppetendo loco nostro. Negant Sociniani, contententes Christum pro nobis satisfacisse improprie tantum et metaphorice, scilicet prædicatione, consilio et exemplo, quibus et aliis, quæ ipsi commissa erant, adimpleris, Deus gratis peccata nobis remittit. Fatentur equidem Christum esse mortuum pro nobis, hoc est commodo nostro, quatenus ejus mors nos movet ad pœnitentiam et ea certificamur Deum condonaturum nobis peccata, at non pro nobis, id est loco nostro, luendo pœnas peccatis nostris debitas. Et hic error sequitur ex alio; quamvis enim agnoscant Deum punire peccatores perveraces et in malo perseverantes, volunt tamen cum resipiscentibus, gratis et nulla ex postulata satisfactione condonare, ne alioquin fiat præjudicium ejus misericordiæ. Contra quos cum universa Ecclesia

Dico: Christus vere et proprie pro nobis satisfecit.

Prob. 1°. Juxta S. Scripturam, Christus redemit nos pretio soluto scilicet sanguine fuso et morte oppetita: ergo vere et proprie pro nobis satisfecit. Patet consequens ex notamine.

Prob. ant.: I Cor. 6 habetur: *Empti estis pretio magno*; cap. 7: *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum*; I Pet. 18: *Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis.... sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati et incontaminati*. Hic pretium præfertur auro et argento quibus redimuntur captivi et assignatur quale sit, pretiosus scilicet sanguis Christi cui nostra redemptio tribuitur. Item Ephes. 1: *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum*; Tit. 2: *Dedit semetipsum pro nobis ut redimeret nos ab omni iniquitate*; I Timoth. 2: *Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus*, græce, *pretium pro omnibus*; Galat. 3: *Christus nos redemit de maledictio legis, factus pro nobis maledictum*, id est transferens in se maledictionem, seu punitionem peccatis nostris debitam. Matth. 20: *Filius hominis venit dare animam suam redemptionem pro multis*, græce, *pretium pro multis*; Heb. 7, Christus dicitur *melioris testamenti sponsor factus*; quo sensu autem sit novi Testamenti sponsor; explicat Apostolus ibid. cap. 9: *Ideo, inquit, novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente in redemptionem earum prævaricationum quæ*

erant sub priori testamento, remissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Similiter passim alibi.

Ex his præcluditur evasio Socinianorum, qua dicunt hæc esse intelligenda de redemptione impropria, sicut cum Exod. 15, Deut. 7, et alibi, Deus dicitur redemisse populum suum; et Act. 7, Moyses dicitur missus redemptor, licet nihil solverint. Disparitas est enim aperta, quod in locis a nobis laudatis exprimitur redemptio *persoluto pretio*, secus cum Deus aut Moyses dicitur redemptor. Redemptio autem persoluto pretio secundum ipsum Socinum est vera et propria redemptio. « Redimere aliquem, inquit lib. 2 de *Servatore* cap. 4, nihil aliud proprie significat quam captivum manibus illius qui illum detinet, dato pretio, liberare. »

Neque dicas cum iisdem pretium etiam intelligendum esse improprie, quatenus scilicet ad ejus præsentiam liberamur a Deo. Nam 1° quis non videt hanc responsionem esse sine ullo fundamento fictam, miseram Scripturarum contorsionem, et merum effugium: quod si semel admittatur, nihil erit in S. Scripturis quod ad sensum improprium detorquere non liceat; 2° I Joan. 18, hoc pretium comparatur, imo præfertur auro et argento, quod est verum et proprium pretium quo redimuntur captivi; 3° quia in græco non solum dicitur λύτρον, id est pretium, sed ἀντίλυτρον, id est pretium æquivalens et vera debiti compensatio.

Dicunt insuper Sociniani particulam *pro*, græce ὑπέρ, non semper significare substitutionem unius pro alio, seu solutionem debiti, sed sæpe occasionem seu causam finalem. Unde quando Christus dicitur mortuus pro nobis, non est sensus quod loco nostro sit mortuus et quod solverit debitum nostrum, sed quod morte sua magnum beneficium nobis contulit, contestans suam erga nos charitatem, promittens et certificans misericordiam Dei condonaturam nobis peccata nostra. Id autem probant: 1° quia I Joan. 3. jubemur animam pro fratribus ponere ad imitationem charitatis Christi, qui posuit animam suam pro nobis, non debemus autem animam ponere pro fratribus, quasi illorum loco in pœnis ferendis substituamur, sed tantum in eorum utilitatem et commodum; 2° quia eodem modo Christus dicitur mortuus pro nobis quo dicitur mortuus pro peccatis nostris: at non dicitur mortuus pro peccatis hoc sensu quod sit mortuus loco peccatorum no-

strorum, sed quod sit mortuus ut a peccatis nos avocaret, et de eorum remissione gratuita fidem et spem faceret.

Resp. nos non facere vim in particula *pro* seu *ὑπέρ* præcise, sed cum adjunctis et circumstantiis: unde contendimus quod, cum Christus dicitur nos redemisse, non auro aut argento, sed pretio sui sanguinis, se dedisse redemptionem, seu pretium redemptionis pro nobis, nos redemisse de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, dedisse animam redemptionem seu pretium redemptionis pro multis, et similia quæ dixi et modo dicam; contendimus, inquam, hæc non posse intelligi nisi in quantum Christus se vadem nostrum dedit, loco nostro passus est et pro peccatis nostris soluto pretio satisfecit: neque in S. Scripturis aut alibi has et similes expressiones reperire est, quæ subrogationem unius pro alio in solvendo pretio et satisfaciendo non significant.

Hinc evanescit quod opponunt de præcepto ponendi animam pro fratribus nostris: non enim jubemur ponere animam pro fratribus ad eos redimendos, ad satisfaciendum pro ipsis, etc., sed cum Christus morte sua duo præstitit, primum et principale quod morte sua nos redemerit et pro peccatis nostris satisfecerit, alterum quod exemplum mutuæ charitatis imitandum nobis dederit; ad hoc secundum, ubi urget necessitas proximi, hortatur nos Joannes Evangelista, non ad primum cujus sumus incapaces.

Quod autem opponunt de peccatis absonum est: quasi vero eadem particula *pro* applicata rebus eandem vim significandi habeat ac applicata personis. Dum dico: Satisfeci pro debito Petri, erit forte sensus quod sim substitutus loco debiti? hoc est plane absurdum. Sed si dicam: Satisfeci pro Petro, sensus apertus et obvius est quod satisfecerim loco Petri. Quando igitur Christus dicitur mortuus pro peccatis nostris, particula *pro* significat causam finalem, et sensus est Christum esse mortuum pro peccatis nostris expiandis: quando autem dicitur mortuum pro nobis cum adjunctis quæ retulimus et referemus, particula *pro* significat Christum fuisse loco nostro substitutum, pro nobis solvisse redemptionis pretium, ac pro nobis vere satisfecisse.

Instant fratres Poloni: Si Christus loco nostro sit mortuus, ut quid ergo nos adhuc morimur et alias peccati pœnalitates adhuc patimur?

Resp. quia non est mortuus ut nos liberaret

a morte temporali, sed æterna cui subjiceremur, et ut nobis acquireret gratiam qua tolerantia pœnalitatum hujus vitæ fieret nobis meritoria vitæ æternæ.

Inferunt: Ergo debebat subire mortem æternam cui subjiceremur.

Resp. neg. illationem; quia mors ejus temporalis fuit valoris sufficientis et superabundantis, ut nos ab æterna morte redimeret, ut dicimus infra.

Confir. 1º præcedens probatio ex Isa. cap. 53, ubi versu 4 dicitur de Christo: *Vere languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portavit* (græce: *Et ipse peccata nostra fert et pro nobis affligitur*); et nos putavimus eum quasi leprosum et percussum a Deo et humiliatum. Versu 5: *Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum et livore ejus sanati sumus*. Versu 6: *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum*. Versu 8: *Propter scelus populi mei percussi eum*. Versu 10: *Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate, si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum*. Ergo Christus pro nobis et loco nostro subrogatus pœnas peccatis nostris debitas portavit et luit, sicque debitum nostrum extinxit; nam *disciplina pacis nostræ super eum et livore ejus sanati sumus*; ergo nos redemit pretio persoluto; ergo vere et proprie pro nobis satisfecit. Id explicatius adhuc exprimit S. Petrus epist. 1. cap. 2. ad verba Isaïæ alludens: *Peccata nostra*, inquit, *ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus, cujus livore sanati sumus*.

Respondent Sociniani in Hebræo pro *tulit*, haberi vocem ambiguum quæ æque significat *ferre* et *auferre*, intelligi autem volunt Christum abstulisse languores nostros, hoc est peccata et pœnas eis debitas, non tamen in se tulisse et passum fuisse: idque inde probant quod dum Christus sanaret morbos, dicitur a Matthæo cap. 8. adimplevisse quod dictum erat per Isaïam dicentem: *Ipse infirmitates nostras accepit et ægrolationes nostras ipse portavit*; et tamen Christus morbos in se non tulit, nec assumpsit, sed abstulit tantum et sanavit.

Sed contra, esto Ly *tulit* apud Isaïam significet *abstulit*: et hoc etiam verissimum est, Christum abstulisse languores et infirmitates nostras, id est peccata nostra et pœnas eis debitas; sed quare et quomodo, juxta Isaïam, peccata nostra et pœnas eis debitas abstulit? Quia illas *portavit*; quia illas *pertulit in corpore suo super lignum*; quia propter illas *vulneratus*

est et attritus; quia pro illis posuit animam suam; quia posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum; quia eum percussit et humiliavit: vere ergo Christus tulit et abstulit peccata nostra et pœnas eis debitas, sed ideo abstulit quia tulit. Neque his quidquam officit textus Matthæi, dum dicit impletum fuisse Isaiæ oraculum quando Christus morbos sanabat, quos tamen nec ferebat, sed auferbat tantum: quia, ut patet ex dictis, utrumque conjunxit Propheta et quod Christus tulerit pœnas peccatorum et quod eas abstulerit, et quia peccati pœnæ aliæ sunt animi, aliæ corporis, utrasque sua passione abstulit Christus, seu meruit auferri quando expediret; et ideo S. Matthæus dicit adimpletum fuisse Isaiæ oraculum, inadæquate scilicet et ex parte ablationis pœnarum corporalium.

Confir. 2° ex illo Psal. 68, qui certo est de passione Christi: *Quæ non rapui, tunc exsolvebam: quæ verba significant Christum, licet non rapuerat peccando Dei honorem, reddidisset tamen sua passione quæ homo peccator rapuerat. Ita S. Aug. in hunc Psal.: Non rapui et exsolvebam; non peccavi et pœnas dabam. Similiter alii Patres et interpretes: ergo pro nobis satisfecit soluto pretio.*

Prob. 2°: Christus semetipsum obtulit in cruce ut victimam et hostiam piacularem pro peccatis nostris: ergo vere et proprie satisfecit pro nobis.

Prob. ant.: Christus fuit verus sacerdos et pontifex novæ Legis, ut testatur Apostolus tota epistola ad Hebræos, præsertim cap. 7. Atqui munus sacerdotis et pontificis consistit non solum in intercessione, doctrina et exemplo vitæ, ut vult Socinus, sed potissimum in immolatione et oblatione victimæ pro expiatione peccatorum, ut diserte docet Apostolus Heb. 5. his verbis: *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis; et cap. 8: Omnis pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur; unde necesse est et hunc habere aliquid quod offerat. Dum autem Christus nihil haberet extraneum Deo dignum quod offerret, semetipsum obtulit in sacrificium ut victimam et hostiam, quod non minus expresse docet idem Apost. Heb. 7: Talis esse decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, immaculatus, segregatus a peccatoribus et excelsior cælis factus, qui non habet necessitatem quemadmodum sacerdotes prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi; hoc enim fecit semel, seipsum offerendo; ibid.*

cap. 9: *Christus assistens Pontifex futurorum bonorum per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa; ibid. 9: Christus semel oblatus est ad multorum exhaustiendæ peccata; ibid. cap. 10: Impossibile est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata; ideo ingrediens in mundum dicit: Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi; holocaustomata pro peccato non placuerunt tibi, tunc dixi: Ecce venio; Ephes. 5: Christus dilexit nos, et tradidit seipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Et sic alibi pluries: unde Apoc. 5, Christus, dicitur gnus Acocisus. Ergo Christus semetipsum obtulit in cruce ut victimam et hostiam piacularem pro peccatis nostris.*

Respondent 1° Sociniani Christum non fuisse Sacerdotem in terra, sed in cælo tantum, ideoque mortem ejus non fuisse verum sacrificium, sed tantum præparationem ad sacrificium quod offert in cælis interpellando pro nobis. Id autem probare conantur 1° quia Apost. Heb. 8, dicit quod si Christus esset super terram, non esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari et umbræ deserviunt cælestium. 2° Juxta eundem Apost. ibid. cap. 5, tunc Christus obiit sacerdotium quando ipsi dictum est: *Filius meus es tu, hodie genuite te; atqui id ipsi non fuit dictum nisi post resurrectionem ut colligitur ex Act. cap. 13. 3° Idem Apost. ibid. cap. 10 dicit Christum fecisse oblationem quando ingressus est, non in mundum, cum ibid. versu 9 dicat in eo ingressu abrogata esse legalia, quæ non fuerunt abrogata quando ingressus est mundum: ergo intelligit Apostolus quando ingressus est in cælum. 4° Idem ibid. cap. 11, dicit Christum debuisse per omnia fratribus assimilari ut fieret Pontifex, assimilatus est autem per mortem. 5° Idem ibid. cap. 7, dicit: *Talis decebat ut nobis esset Pontifex..... excelsior cælis factus: ergo priusquam cælum ascenderet, officio pontificis non est functus. 6° Quia Christus nunc in cælo se offert pro nobis ibid. Id autem foret inutile si perfectam oblationem peregisset in terris: ergo.**

Sed contra, nihil est manifestius ex S. Scripturis cit. et aliis Christum in terris functum fuisse officio sacerdotis semetipsum in cruce immolando et offerendo. 1° Quia, ut modo dicebam ex Apost. Heb. 9: *Per proprium sanguinem semel introivit in sancta. id est in cælum.*

Ergo antequam ingrederetur in cœlum, proprii sanguinis sacrificium peregerat, sicut sacerdos veteris legis victimam prius mactabat, deinde sanctuarium ingrediebatur cum sanguine quem offerebat. 2° Ut etiam dixi ex eodem Apost. Heb. 5, Pontifex assumitur ut offerat dona et sacrificia pro peccatis, utique in terris; in cœlo enim nullum sacrificium fieri, nulla victima immolari potest. 3° Idem Apost. Heb. 9, ait: *Non enim in manufacta sancta Jesus introivit exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut nunc appareat vultui Dei pro nobis: neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno, alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi, nunc autem semel in consummatione sæculorum ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit.* Quot verba, tot fulmina in Socinianos. 4° Jesus introivit in cœlum sicut pontifex introibat in manufacta sancta, non autem pontifex introibat in sancta nisi post perfunctum officium sacerdotis in mactatione victimæ, cujus sanguinem offerebat in sanctuario: ergo similiter Christus non nisi post mactationem victimæ in cruce, introivit in cœlum ut nunc appareat vultui Dei pro applicando nobis hujus sacrificii fructu. 2° Non sæpe se offert sed semel: ergo in cruce, non in cœlo ubi continuo se offert. 3° Si sæpe se obtulisset, sæpe passus fuisset: ergo passione se obtulit. 4° Se obtulit cum apparuit: ergo in terra, non in cœlo ubi disparuit. Item ibid. cap. 7: *Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi, hoc enim fecit semel se offerendo:* ergo in terris, non in cœlo ubi quotidie se offert.

Nihil ergo, inquam, manifestius est ex S. Scripturis quam Christum officio sacerdotis functum fuisse in terris semetipsum offerendo in cruce, hostiam piacularem pro peccatis nostris: hoc autem munus in cœlo incruente prosequitur repræsentando Patri suum sacrificium et ipsum interpellando ut illius fructus nobis applicetur, ut non jam semel dictum est: et quia hæc duo Sociniani non distinguunt, omnes Scripturas confundunt: ut ergo eorum triceis breviter satisfaciam.

Ad primum, sensus Apostoli est, quod si Christus post mortem mansisset in terris, non esset sacerdos, quia nulla superesset ipsi victima offerenda, non proprii corporis, quia jam oblata erat, non aliarum rerum terrenarum, id enim pertinebat secundum legem ad

sacerdotes de tribu Levi, de qua non erat Christus, sed de tribu Juda. Et hunc sensum aperte important verba Apostoli. Potest etiam dici quod si post mortem mansisset in terris, nec ascendisset in cœlum, non fuisset sacerdos complete, quia non obiisset secundum munus sacerdotis, quod erat offerre in sanctuario sanguinem victimæ prius mactatæ.

Ad secundum, neg. ant. Hæc sunt verba Apostoli: *Christus non semetipsum clarificavit ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, hodie genui te:* quibus verbis non significat Apostolus, quando Christus sit factus pontifex, sed quod sit factus pontifex ab eo qui dixit, *Filius meus es tu:* unde dato quod hoc non fuerit dictum ante Resurrectionem, nihil juvat Socinianos. Veritas est tamen quod antea dictum fuerit, nempe quando Jesus baptizatus et transfiguratus fuit. Act. autem 3, hoc dicitur de Christo resurgente, quia resurrectio est probatio et prosecutio generationis æternæ; cum enim Christus esset Filius naturalis Dei vivi, jure æternæ generationis debuit revocari ad vitam.

Ad tertium, intolerabile est Socinianos interpretari S. Scripturas contra formalissima ejus verba. Apostolus conceptis terminis dicit: *Ingrediens in mundum;* et isti dicunt: Non ingrediens in mundum, sed in cœlum. Neque obstat quod versu 9 dicat Apostolus, Christum tunc abstulisse vetus Testamentum, sensus est enim ipsum declarasse auferendum, imo et jam auferri, si non facto, saltem jure, sicut enim lucente sole, necesse est umbram evanescere, ita præsentē veritate debent cessare figuræ.

Ad quartum, non dicit ibi Apostolus quando Christus sit institutus pontifex, sed quod ut esset pontifex *misericors et fidelis*, compatiens infirmitatibus nostris, debuerit esse particeps conditionis et mortalitatis nostræ: quod non prodest Socinianis.

Ad quintum, iterum non dicit Apostolus Christum non fuisse Pontificem priusquam elevaretur in cœlum, sed quod decebat eum elevari in cœlum, ut illic pro nobis interpellaret et offerret sanguinem effusum in cruce, sicut Pontifex in veteri lege, ut jam pluries diximus, post mactationem victimæ ingrediebatur sanctuarium, ut ejus sanguinem offerret: verum sicut levita erat pontifex antequam ingrederetur sanctuarium, ita Christus erat pontifex antequam ingrederetur in cœlum.

Ad sextum, patet solutio ex dictis, scilicet Christum se offerre in cœlis, non mactandum

sed mactatum, ut repræsentatione sacrificii peracti ejus fructus nobis applicetur.

Respondent 2° Sociniani sacrificium Christi in cruce equidem expiasse nostra peccata, sed per expiationem intelligunt liberationem a peccatis : liberavit autem, inquiunt, non effective aut meritorie quasi pretium pro illis solverit, aut pœnas eis debitas tulerit, quod esset proprie satisfacere ; sed triplici alio modo : 1° *antecedenter*, quatenus mors Christi secundum Dei ordinationem erat conditio quæ debebat præcedere gratuitam peccatorum remissionem ; 2° *exemplariter*, quia consideratio mortis Christi nos movet ad pœnitentiam ; 3° *declaratorie*, quia per mortem ejus certificamur condonanda fore nobis peccata per Dei misericordiam. Idque apposite dictum putant ; tum quia victimis antiquæ legis quæ erant figuræ Christi morientis nulla inerat vis effective et meritorie delendi peccata ; tum quia expiare in S. Scripturis non semper significat satisfacere soluto pretio, sed quandoque *liberare*, ut dum dicitur de Deo Deut. 21. et Psal. 51. quandoque *tegere*, ut Psal. 31, quandoque *declarare remissionem factam*, ut Levit. 13. et 14. Ergo.

Sed contra, præpostere Sociniani confundunt expiationem cum liberatione, hæc enim est effectus, illa causa ; ideo quippe liberamur a peccatis, quia sunt expiata. Christum autem vere expiasse peccata nostra, hoc est solvisse pretium pro illis et pœnas illis debitas loco nostro luisse, plusquam manifestum reliquimus ex S. Scripturis hucusque laudatis.

Modi vero quibus Sociniani hanc expiationem explicant insufficientes sunt et absoni. Ac primo, si *antecedenter* tantum mors Christi expiavit peccata nostra tanquam scilicet mera conditio prævia, expiatio hæc seu liberatio non minus tribuenda foret ejus vitæ, miraculis et resurrectioni quam morti, cum illa non secus ac mors præcesserint et debuerint præcedere nostram liberationem factam in cœlis secundum Socinianos, et tamen soli ejus morti liberationem nostram tribuunt S. Scripturæ. Adde quod mors et sanguis Christi esse dicatur in S. Scripturis, non mera conditio, sed pretium liberationis nostræ. Quantum ad secundum modum, non diffitemur passionem Christi esse exemplum quo movemur ad pœnitentiam, sed ibi non sistit, ulterius et principaliter est pretium nostræ redemptionis, ut probavimus. Insuper mortuus est Christus pro peccatis omnium hominum, non solum præsentium et futurorum, sed etiam

eorum qui illum præcesserunt, quibus tamen ejus mors non potuit esse exemplum. Quantum ad tertium modum, Christus dicitur in S. Scripturis citatis et aliis expiasse peccata nostra, non quia declaravit esse condonata aut fore condonanda, sed quia pœnas eorum tulit et pro ipsis sanguine suo pretium solvit, quod est proprie expiare et satisfacere. Item si mors Christi fuit tantum declaratio liberationis a peccatis, non plus nobis contulit quam victimæ legales, nam mactatio victimarum erat etiam tunc signum et declaratio condonationis peccatorum. Item liberatio nostra deberet pariter et magis adscribi resurrectioni Christi quam ejus morti, quia secundum Socinianos, magis adhuc per resurrectionem quam per mortem certificamur Deum nobis gratis condonaturum peccata nostra.

Ad ea vero quæ adferunt Sociniani in probationem sui commenti, resp. ad primum, id ipsis magis nocere quam prodesse : nam 1° sicut victimæ legales vere expiabant legales immunditias, ut figura respondeat veritati, Christus victima debet expiare animæ maculas. 2° Inter victimas legales et Christum, tantum debet intercedere discrimen, quantum inter figuram et veritatem seu realitatem : Quamvis ergo victimis legalibus ut figuris non erat vis expiandi delicta, hæc debuit competere Christo qui erat veritas et realitas : et hoc discrimen aperte designat Apostolus Heb. 10 dicens : *Impossibile est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata, ideo ingrediens in mundum, dicit : Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi ; quia ergo victimæ legales non poterant auferre peccata, venit Christus, ut sui corporis sacrificio ea auferret. Item infra : Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, ut easdem sæpe offerat hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata : Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera Dei.... una oblatione consummavit in æternum sanctificatos : hoc est ergo discrimen inter victimas legales et Christum quod illæ non possunt auferre peccata quia erant figuræ, posset autem Christus quia est veritas.*

Ad secundum, nos non facimus vim in verbo *expiare*. Esto ergo quandoque significet in S. Scripturis, aut liberare, aut tegere, aut declarare expiatum : certum est etiam quod sæpe et magis proprie significet solvere pretium liberationis, ferre pœnas peccato debitas adeoque proprie satisfacere ; hoc autem sensu dictum esse de Christo probant quæ hucusque

ex S. Scripturis protulimus. Ideo enim dicimus Christum vere et proprie expiasse peccata nostra; quia magno pretio nos emit; quia non auro aut argento, sed proprio sanguine nos redemit; quia dedit semetipsum pro nobis ut nos redimeret ab omni iniquitate; quia factus est pro nobis maledictum ut nos de maledicto legis liberaret; quia venit dare animam suam pretium pro multis; quia vulneratus est propter iniquitates nostras et attritus propter scelera nostra; quia livore ejus sanati sumus; quia exsolvit quæ nos raperamus; quia dilexit nos et ex hac dilectione sacerdos et pontifex tradidit seipsum oblationem et hostiam Deo: propter hæc, inquam, et plura alia similia quæ passim extant in S. Scripturis, dicimus Christum vere et proprie expiasse peccata nostra.

Prob. 3° ab inconvenientibus quæ obiter attigimus in decursu priorum probationum. 1° Si Christus tantum prædicatione et exemplo vitæ pro nobis satisfecit et tantum sit passus et mortuus, ut morte sua doctrinam et vitæ sanctitatem confirmaret, fidemque et spem inde faceret condonandorum peccatorum, nec potiori jure, nec aliter est Redemptor noster quam martyres veteris et novi Testamenti qui eadem præstiterunt, præsertim juxta Socinianos, qui ipsum ut merum hominem reputant; atqui falsum et absurdum consequens: solus enim Christus in tota Scriptura dicitur Salvator et Redemptor noster, solus dicitur pro nobis mortuus, et hoc ita illi proprium est, ut nulli alteri convenire possit: unde Apost. I Cor. 1: *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis?*

Neque dicas cum Socino Christum singulariter dici pro nobis mortuum et esse redemptorem nostrum, tum quia primus omnium pro nobis mortuus est; tum quia morte sua nos a morte eripit. Primum enim est falsum, cum martyres veteris Testamenti prius ipso sint mortui pro nobis, eo modo quo dicunt Christum esse mortuum: et esto verum sit de Apostolis et aliis sequentibus, non erit aliud discrimen nisi ordinis inter ipsos et Christum, ita ut vere possit dici eos esse mortuos pro nobis sed post Christum. Ad secundum, si non alia ratione pro nobis mortuus quam quia morte sua fidem et spem nostram confirmavit, non magis nos a morte eripuit quam alii martyres.

2° Redemptio nostra in S. Scripturis specialiter tribuitur morti et sanguini Christi: atqui si non si alio fine mortuus quam ut doctri-

nam suam confirmaret, non est ratio cur redemptio nostra magis tribuatur ejus morti quam miraculis et sanctitati vitæ, per quæ non minus quam per mortem doctrinam suam confirmavit.

3° Sociniani dicunt Christum morte sua nos redemisse et pro nobis satisfecisse, quatenus non remittuntur peccata nisi bene viventibus, ad bene vivendum requiritur fides et spes; hanc fidem et spem erigit et firmat resurrectio, hanc resurrectionem antecessit et meruit mors Christi. Porro juxta istud systema nostra redemptio potiori jure tribui posset resurrectioni; utpote operi ad illam propinquiore, quam morti, quæ aliunde ad redemptionem non concurrit, nisi quia præcessit resurrectionem: atqui nullibi in S. Scripturis tribuitur redemptio nostra resurrectioni Christi, sed ejus morti: ergo.

Longam antiquorum patrum seriem in probationem conclusionis texere possemus, sed omittimus, quia illos parvipendunt Sociniani, cum non loquuntur ad salivam.

Solvuntur objectiones Socinianorum.

Obj. 1°: Christus in S. Scripturis dicitur servator ob varias alias rationes, quam quia nos redemit soluto pretio: 1° quia veritatem annuntiavit Marc. 1, Luc. 4. et alibi; 2° quia veritatem hanc confirmavit morte sua, Matth. 26, Heb. 13, et alibi; 3° quia mortuus est ut, ipsum imitantes, vitam consequamur æternam, Rom. 13, Ephes. 4, et alibi; 4° quia sua resurrectione fidem et spem corroboravit, Joan. 20, Rom. 1, et alibi; 5° quia vitam æternam daturus est nobis, Matth. 28, Joan. 7, et alibi. Ergo non est servator quia dato pretio non redemit.

Resp. neg. conseq., quæ prorsus est inepta; hi enim tituli non se destruunt, sed inter se optime cohærent: unde sicut assignatos admittimus propter auctoritatem S. Scripturarum; ita Sociniani propter eandem auctoritatem coguntur admittere Christum etiam esse servatorem nostrum quia nos redemit soluto pretio, cum id S. Scripturæ aperte testentur, ut vidimus. Dicendum itaque quod omnia Christi opera spectent salutem nostram, mors quidem specialiter ut pretium redemptionis nostræ, cætera qualia sunt prædicatio, exempla, miracula, etc., ut allicientia moraliter liberam hominis voluntatem; sicut enim homo libera voluntate venundatus est sub peccato, ita voluit Deus quod, licet sit Christi

morte redemptus, libere tamen hujus mortis meritum sibi applicaret, sicque venditioni responderet redemptio.

Inst. 1° : Mors Christi secundum S. Scripturam non fuit pretium redemptionis nostræ : ergo. Prob. ant.; Rom., 5 dicitur : *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius* : quibus verbis salus nostra magis vitæ seu resurrectioni Christi quam ejus morti tribuitur : atqui vita beata seu resurrectio Christi non fuit pretium redemptionis nostræ : ergo nec mors ejus.

Resp. neg. ant. Ad prob., fateor salutem tribui ab Apostolo vitæ seu resurrectioni Christi, at vero reconciliationem tribuit ejus morti : salutem igitur consequimur per vitam Christi, quia per mortem ejus sumus reconciliati ; ergo ejus mors est pretium nostræ reconciliationis. Facit itaque Apostolus antithesim inter inimicos et reconciliatos, inter mortem et vitam, et arguit a majori ad minus, ita ut ejus sensus sit : Si cum essemus peccatores et inimici, sumus reconciliati per Christi mortem, a fortiori nunc justi amici et reconciliati ab ipso vivente consequemur salutem et vitam. Ita S. Aug. lib. 13 *de Trinit.* cap. 16 : « In vita salvi, inquit, quia per mortem reconciliati. Quis enim dubitet daturum amicis vitam suam *beatam*, pro quibus inimicis dedit mortem suam ».

Inst. 2° : Reconciliatio quæ fit sola prædicatione et ministerio Verbi non indiget pretio ; atqui nostra reconciliatio facta est sola prædicatione et ministerio Verbi : ergo. Prob. min. Apost. II Cor. 5, dicit : *Posuit in nobis verbum reconciliationis : pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos* : ergo.

Resp. neg. min. Ad prob., neg. consequ. Paulus enim tribuit quidem Apostolis ministerium reconciliationis ob prædicationis officium, sed ipsam reconciliationem tribuit Christo : nam paulo ante dixerat : *Deus qui nos reconciliavit sibi per Christum et dedit nobis ministerium reconciliationis* ; et iterum : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi* : non ergo sola prædicatione, sed etiam morte sua Christus est reconciliationis auctor. Unde juxta S. Chrysostomum hom. 11 in II Cor. sensus Apostoli est : « Non est quod existimetis summam hujus rei (reconciliationis) auctoritatem penes nos esse, ministri tantum sumus. Deus est qui totum hoc effecit, qui per Unigenitum suum, terrarum orbem in gratiam recepit ».

Obj. 2° : Deus est infinite misericors ; atqui

infinite misericordiæ repugnat stricta satisfactio ; hæc enim est ex justitia quæ repugnat misericordiæ : ergo.

Resp. sic Deum esse infinite misericordem, ut sit etiã infinite justus ; et quamvis ex infinita misericordia potuerit sine ulla satisfactione condonare peccata, ut initio tractatus probavimus contra Tournelium et paucos recentiores, voluit tamen eam in executione temperari justitia, sicque verificatur illud Psal. 84 : *Misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia et pax osculatæ sunt* : mire namque utraque relucet in opere Redemptionis. Quod enim homini peccatori personaliter obligato ad pœnam et satisfactionem, et satisfacere impotenti, Deus dederit Filium suum vadem et sponsorem, ejusque satisfactionem pro peccatoribus acceptare dignatus fuerit, magna sane et summa misericordia est ; quod autem satisfactionem a Christo sponsore exegerit, justitia est : unde ad min. dist. : misericordiæ infinite repugnat stricta satisfactio respectu ejusdem subjecti, conc. ; respectu diversorum subjectorum, neg.

Inst. 1° : Sic Deus est misericors erga peccatores, ut eis resipiscenibus peccata gratis et nulla expostulata satisfactione remittat : ergo. Prob. ant. : 1° in Abel, Noe et pluribus sanctis veteris Testamenti, qui salvi facti sunt absque Christi satisfactione ; 2° peccatoribus resipiscenibus et conversis ad Deum promittitur in S. Scripturis remissio peccatorum nullius satisfactionis conditione apposita, Deut. 4, Psam. 32, Jerem. 9 ; 3° Rom. 3, dicimur justificati gratis. Ergo.

Resp. neg. ant. seu claritatis gratia dist. ut ante : peccatoribus resipiscenibus Deus peccata remittit gratis, respective ad ipsos peccatores, conc. ; respective ad Christum sponsorem, neg. Ad primam probationem, justi veteris Testamenti salvi facti sunt virtute futuræ passionis Christi, sicut absolvitur debitor ex fide data sponsoris pollicentis solvere statuto tempore. Ad secundam probationem, promittitur venia pœnitentibus et conversis ad Deum, sed supposita satisfactione Christi. Ad tertiam probationem, dicimur gratis justificati : 1° quia Deus gratis nobis dedit Redemptorem ; 2° quia gratis acceptavit ejus satisfactionem ; 3° quia gratis, id est nullis præcedentibus nostris meritis, gratiam justificationis infundit. At non gratis respectu Redemptoris qui plene satisfecit justitiæ divinæ ; id ibidem in terminis exprimit Apostolus : *Justificati gratis*, inquit, *per gratiam ipsius, per redemptio-*

nem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ.

Inst. 2° : Apost. Ephes. 4, hortatur nos ut simus *invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit nobis.* Quod repetit Coloss. 3; atqui Apostolus hortatur ut sic condonemus proximo injurias ut non reposcamus vindictam, neque ab offendentem, neque ab alio : ergo sic Deus nobis condonat.

Resp. Apostolum in hoc facere paritatem quod sicut Deus condonat nobis immeritis, ita nos debemus condonare fratribus licet immeritis, non vero in hoc quod possimus exigere vindictam, sicut Deus exegit a Christo, soli enim Deo vindicta. Quin potius Apostolus proponit exemplum Dei nobis inimicis condonantis cum periculo et detrimento proprii Filii, ut nos efficacius moveat ad condonandum fratribus, ut explicat S. Chrys. hom. 7 in *Epist. ad Ephes.* hæc verba : *Sicut Deus in Christo donavit nobis*, exponens : « Hoc quoque, inquit, magnum ænigma; non absolute, inquit, sed cum periculo Filii. Ut tibi ignosceret, sacrificavit Filium. Tu autem sæpe videns condonationem, et sine periculo et sine sumptu, non facis. »

Inst. 3° : Nullo sensu condonatio potest dici gratuita ex parte Dei, si Christus plene pro nobis satisfecerit soluto pretio : ergo. Prob. ant. : ille creditor nullo sensu dici potest remittere gratis quando totum debitum illi solvitur, sive a debitore, sive a sponsore : ut si tibi creditori meo alter pro me solvat centum aureos quos tibi debeo, nullo modo censeris mihi remittere gratis : ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. ant. : in debitis realibus pecuniarum et aliarum rerum exteriorum, conc.; in debitis personalibus ortis ex læsione honoris seu injuriis illatis, ut in nostro casu, neg. Ratio disparitatis est quod in restitutione debiti realis attendatur æqualitas rei ad rem : unde a quocumque ponatur ista æqualitas, extinguitur debitum. At in restitutione debiti personalis orti ex læsione honoris, attenditur æqualitas personæ ad personam, ita ut sicut injuria afficit personam offensam, ita obligatio satisfaciendi afficiat personam offendentem, possitque persona offensa jure suo utens recusare satisfactionem cujuscumque alterius : sicut enim offendens depressit offensum, ita offensus habet jus ut ipse offendens ad æqualitatem se deprimat, ut sic fiat justa compensatio. Quapropter magna

fuit gratia et misericordia ex parte Dei, quod acceptaret humiliationem et satisfactionem ab altero exhibitam pro nobis personaliter obstrictis et satisfacere non valentibus, maxima vero quod ipse nobis dederit proprium Filium qui loco nostro plene satisfaceret.

Inst. 4° : Quando creditor dat debitori id unde satisfaciatur et ea intentione ut satisfaciatur, non censetur propria satisfactio, sed potius gratuita remissio ; non enim tunc debitor habet proprie dominium in rem datam ea præcise intentione ut eam reddat, sicque non satisfacit ex propriis ; atqui juxta datam solutionem sic in præsentī casu : ergo.

Resp. dist. maj. : non censetur propria satisfactio respectu debitoris a quo nihil exigitur, conc. ; respectu sponsoris liberi a quo exigitur satisfactio ex propriis, neg.

Inst. 5° : Non censetur gratuita remissio debiti, nisi remittatur ex sola liberalitate creditoris : atqui Deus non remittit nobis debita ex sola sua liberalitate, sed propter satisfactionem Christi : ergo.

Resp. dist. min. : Deus non remittit nobis debitum ex sola sua liberalitate respective ad Christum, conc. ; respective ad nos, neg. Sola enim ejus liberalitas fuit quod satisfactionem ad quam eramus personaliter obstricti et cujus eramus incapaces, ab alio acceptaret, et potissimum quod daret ipse nobis qui plene satisfaceret. Item ex ejus sola liberalitate est quod gratia remissiva peccati quam Christus nobis quoad sufficientiam meruit, de facto nobis applicetur.

Inst. 6° : In hoc casu potest dici debitor commutatus, sed non debitum gratis remissum.

Resp. dist. : sed non debitum gratis remissum respectu Christi a quo exigitur satisfactio, conc. ; respectu nostri a quibus nihil exigitur, neg. Bene ergo distingue inter debitorem cui gratis remittitur, et inter sponso-rem a quo reposcitur satisfactio, respectu illius est misericordia, respectu istius est justitia, quæ non repugnant inter se quatenus respiciunt diversa subjecta.

Inst. 7° : Si Christus pro nobis satisfecit, censemur cum ipso satisfecisse, quia sumus ejus membra et ipse caput nostrum : ergo remissio debiti fit nobis ex justitia et nullatenus ex misericordia.

Resp. dist. conseq. : remissio debiti fit nobis ex justitia respectu Christi capitis qui solvit, conc. ; respectu membrorum, quæ nihil personaliter solverunt prout tenebantur, neg.

Obj. 3° : Inhumanum est et injustum innocentem capite plecti pro reo et ejus loco substitui : atqui id fieret in satisfactione Christi quam prætendimus : ergo.

Resp. dist. maj. : inhumanum est et injustum innocentem plecti pro reo, si non sit ejus sponsor voluntarius, conc. ; si sit ejus sponsor voluntarius, neg. Christus autem fuit noster sponsor voluntarius, oblatu est enim quia voluit.

Subsumes : Atqui nullus potest esse sponsor alterius etiamsi voluntarius in crimine capitali : ergo. Prob. subsumptum, 1° quia id prohibetur jure divino, Deut. 24 : *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur.* Et Ezech. 18 : Ipse sibi Deus hanc legem fecit : *Ecce omnes animæ meæ sunt, ut anima patris, ita anima filii mea est, anima quæ peccaverit ipsa morietur.* 2° Quia repugnat rationi et bono publico quod scelesti et criminosi, qui sunt reipublicæ pestes, vivant in detrimentum boni communis, dum justi et innocentes in quibus potissimum sita est reipublicæ salus, pereunt : ergo.

Resp. dist. subsumptum : nullus homo purus potest auctoritate humana esse sponsor alterius in causa capitali, conc. ; homo Deus, neg. Ideo homo purus non potest esse sponsor alterius in causa capitali : 1° quia neque ipse, neque judex habet dominium in ejus vitam quandiu est innocens ; 2° quia ex hujusmodi substitutione inter homines puros sequitur inconueniens allegatum in secunda probatione subsumpti. At cum Christus se sponte constituit hominum fidejussorem, hoc fecit auctoritate divina quæ plenum habet dominium in vitam hominum, neque inde sequitur detrimentum reipublicæ, cum inde non multiplicentur crimina et criminosi, sed e contra adversus omnia crimina adferantur remedia et morum sanctitas promoveatur : *Una enim oblatione, Christus consummavit in æternum sanctificatos.*

Porro Deum legi prohibenti hujusmodi substitutiones non se adstrinxisse patet ex pluribus locis S. Scripturæ : sic Exod. 20 et 34 dicitur : *Deus visitans iniquitatem Patrum in tertiam et quartam generationem.* Thren. 5 : *Patres nostri peccaverunt, et nos iniquitates eorum portavimus.* Genes. 9, Chanaan maledicitur ob factum Chami, patris sui. II Reg. 21, filii Saül et ejus nepotes suspensi sunt propter ejus peccata. ibid. 24, ob culpam Davidis ceciderunt septuaginta hominum millia. Neque ob-

stat quod opponitur ex Ezech. ; id enim spectat specialiter Judæos qui conquerebantur se pœnas luere peccatorum patrum suorum : unde exierat inter ipsos hoc proverbium : *Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt ;* ibid. Quibus respondet Deus sibi ex hac parte factum esse satis, seque non amplius ipsis imputaturum peccata patrum suorum, sed unicuique suum. Id autem non derogat juri divino pro aliis casibus, nec ullatenus spectat Christum qui se voluntarie vadem dedit pro peccatoribus.

Inst. : Pœna sequitur peccatum : ergo qui non peccavit puniri non debet.

Resp. dist. ant. : pœna sequitur peccatum proprium vel alienum imputatum, conc. ; semper proprium, neg. Patet ex dictis.

Quantum ad id quod objiciunt Christum non potuisse pro nobis satisfacere, quia sibi-metipsi satisfecisset, diluetur articulis sequentibus.

Obj. 4° : Christus non pertulit pœnam peccatis nostris debitam : ergo proprie non satisfecit pro nobis. Prob. ant. : peccatis nostris debebatur pœna infinita et æterna, et cuilibet peccatori mors temporalis : atqui Christus non pertulit pœnam infinitam et æternam, neque mortes innumerabiles debitas innumerabilibus peccatoribus præteritis, præsentibus et futuris : ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., dico Christum pertulisse pœnam valore æquivalentem pœnæ infinitæ et æternæ, ac mortibus temporalibus innumerabilibus, utpote quæ fuit infiniti valoris, ut patet ex alibi dictis et infra dicendis.

Obj. 5° : Antequam Christus veniret in mundum, Deus erat nobis placatus et offensas condonaverat : ergo Christus pro illis non satisfecit. Prob. ant. : antequam Christus veniret in mundum Deus dilexit nos, et ex hac dilectione misit Filium suum, juxta illud I Joan. 4 : *Ipse dilexit nos et misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.* Atqui non potest simul diligere et irasci : ergo erat placatus et offensas condonaverat.

Resp. neg. ant. Ad probat., dist. min. : non potest simul diligere et irasci sub eodem respectu, transeat ; sub diverso, neg. Aliud itaque est affectu benevolæ diligere naturam, aliud placari offensæ et illas remittere : sic pater bonus et justus diligit filium delinquentem, quem tamen juste corripit, nec prius illi placatur et condonat delictum : Deus ergo ex misericordia diligebat naturam quam sal-

vare volebat, sed mediante satisfactione pro peccatis, per quam fuit placatus et propitius, et hoc ipsum dicit textus citatus Evangelistæ.

Obj. 6° ab inconvenientibus : Si Christus plene et proprie satisfecit pro nobis, sequitur 1° quod plus illi debeamus quam Deo Patri qui non satisfecit pro nobis ; 2° quod satisfactiones nostræ sint superfluæ ; 3° quod gratia et vita æterna sint nobis ex justitia debitæ ; et nemini possint denegari ; atqui hæc sunt absurda : ergo.

Resp. ad primum, neg. sequelam ; quia si multum debeamus Christo, quia satisfecit pro nobis, multum debemus Patri qui nobis dedit illum. Sed dicendum nos æqualiter debere toti Trinitati, quia licet Incarnatio sit terminative solius Filii, est effective totius Trinitatis.

Ad secundum, dist. sequelam : superfluæ sunt satisfactiones nostræ ut mereantur reconciliationem, conc. ; ut applicetur nobis ista reconciliatio, neg. Hæc solutio magis patebit ex sequentibus. Unde

Ad tertium, neg. sequelam ; quamvis enim Christus pro nobis solverit pretium æquivalens, imo et superabundans, noluit tamen illud applicari nisi iis quibus et quomodo ipsi placuerit. Quia igitur voluntate antecedente vult omnes salvos fieri, sic vult illud omnibus sufficienter applicari, ita ut nemini gratias sufficientes deneget. Sed quia voluntate consequente vult tantum aliquos salvari, iis vult tantum efficaciter applicari per gratias efficaces : et quidem aliquibus, ut parvulis baptizatis independenter ab eorum operibus, quia non sunt capaces ; adultis vero dependenter ab eorum operibus liberis, ut redemptio, sicut jam dixi, corresponderet venditioni, quæ fuit etiam per liberum arbitrium. Et ideo Apostolus Coloss. 1. dicebat : *Adimpleo ea quæ desunt passioni Christi in carne mea*, non quoad sufficientiam pretii, sed quoad ejus applicationem, quæ non sit nisi dependenter a bonis operibus.

Lato admodum calamo præsentem materiam prosequuntur quidem recentiores theologi Witasse, Boucat, Tournely, Berty, etc. Verum hucusque dicta instituto nostro sufficiunt.

ARTICULUS V.

UTRUM OPERATIONES CHRISTI FUERINT AB INTRINSECO VALORIS SIMPLICITER INFINITI TAM AD MERENDUM QUAM AD SATISFACIENDUM.

Nota 1°, aliud esse meritum, aliud opus

habere valorem ad merendum : meritum enim importat jus actuale ad præmium ; ut autem opus aliquod acquirat jus actuale ad præmium ultra valorem intrinsecum requiruntur plura alia, ut quod ordinetur ad præmium, quod acceptetur a præmiante, etc. Unde consulto in titulo dixi valorem infinitum ad merendum, non meritum infinitum.

Nota 2° quod alia sit ratio meriti, alia satisfactionis. Meritum respicit præmium obtinendum a præmiante adeoque bonum merentis, aut alterius cui meretur. Satisfactio respicit jus alienum læsum resarciendum, adeoque bonum offensi non satisfaciens. Hinc dicimur nobis mereri a Deo, Deo autem satisfacere pro injuriis ipsi a nobis illatis, possuntque ab invicem separari meritum et satisfactio ; sic qui solvit creditoris centum quæ debet, satisfacit quidem creditori, sed nihil apud ipsum meretur. E contra, qui nullo titulo alteri obstrictus, in ejus gratiam obsequium præstat, apud ipsum meretur, et tamen non satisfacit ipsi. Quia tamen in operibus Christi ratio meriti et ratio satisfactionis simul reperiuntur ; Christus enim satisfaciendo Patri per actus virtutum simul etiam apud eum merebatur, cum illi actus haberent omnes condiciones ad meritum requisitas, ut vidimus, ideo utrumque hic conjungimus.

Circa propositam difficultatem duplex est sententia. Scotistæ volunt operibus Christi non inesse valorem infinitum ab intrinseco et ratione suppositi divini, sed tantum ab extrinseca acceptance Dei acceptantis illa ad valorem et præmium infinitum : fatentur tamen ratione suppositi divini maximum habere valorem inadæquabilem a merito puræ creaturæ, ratione cujus congruum erat ut a Deo acceptarentur ad infinitum valorem. E contra vero, omnes alii theologi tam domestici quam extranei propugnant infinitum valorem operum Christi ab intrinseco. Cum quibus

Dico : Operationes Christi non solum ex extrinseca Dei acceptance, sed etiam ab intrinseco fuerunt valoris simpliciter infiniti tam ad merendum quam ad satisfaciendum.

Ante probationem suppono 1° rem a quocumque habet esse, habere et perfectionem : porro quilibet effectus habet esse, adeoque et perfectionem a quatuor causis, efficiente, finali, materiali et formali. Quapropter cum operatio habeat suum esse a duobus principis, quæ quatuor causas assignatas complectuntur, scilicet 1° a subjecto eliciente, quod

etiam gerit vices causæ materialis, actus enim maxime immanens recipitur in subjecto a quo elicitur; 2º ab objecto specificante, quod habet rationem causæ formalis et finalis. Ita ab his duobus principiis habet suum valorem et suam perfectionem.

Suppono 2º quod licet hæc principia actionis ipsi sint extrinseca, ab illis tamen intrinsece et realiter dependeat, quia dependentia ab illis et ordo ad illa est ipsi intrinsecus et realis. In operationibus itaque theandricis Christi est ordo realis et intrinsecus ad objectum a quo specificantur et ad principium a quo eliciuntur. Principium eliciens est duplex *quo* et *quod*. Principium quo multiplex, scilicet ipsa natura humana, ejus potentiæ et habitus, sed inter se subordinata; ad hæc omnia dicit ordinem actus egrediens. Principium quod unum est, scilicet suppositum, a quo elicitive, ut alibi diximus, procedunt operationes, non e quidem per distinctum influxum, aut distinctam virtutem ab ipsa natura, sed ex natura et subsistentia fit unum operans totale. Ita ut suppositum seu persona sit id quod operatur, et natura id per quod operatur; sicut homine operante per manum et ipsa manus et ipse homo operantur, pendetque motus realiter ab utroque, non tamen per distinctum influxum, sed eadem actione homo et manus operantur, homo ut *quod*, manus ut *quo*.

Suppono 3º in operibus Christi hominis nullam esse infinitatem physicam; quia omnia principia quo, scilicet natura, potentiæ, habitus sunt physice finita; suppositum autem Verbi operans ut quod non tribuit illis ullam entitatem physicam quæ non egrediatur ab ipsis principiis quo; non enim, ut dictum est, suppositum influit physice in illas operationes alia virtute aut causalitate quam ipsius naturæ cujus est suppositum; in tantum enim operatur, in quantum terminando naturam constituit totum quod illa mediante operatur et non seorsum.

Suppono 4º duplicem valorem debere distinguere in actionibus Christi: unum qui petitur ab objecto, et ille est finitus; alium qui petitur a subjecto eliciente, et hunc ratione suppositi dicimus esse moraliter infinitum. Unde

Prob. conclusio 1º ab auctoritate. Clemens VI in extravag. *Unigenitus* lib. 5 tit. 9 de Pœnit. et Remiss., loquens de thesauro Ecclesiæ, ait: « De cujus consumptione aut diminutione non est aliquatenus formidandum pro-

pter infinita merita Christi ». Et paulo superius dixerat Christum non effudisse « guttam sanguinis modicam, quæ tamen propter unionem ad Verbum pro redemptione totius generis humani suffecisset ». Quibus ultimis verbis prævenitur evasio Scotistarum qui dicunt Pontificem velle merita Christi infinita ab extrinseca acceptatione, non ab intrinseco; siquidem expresse dicat Pontifex esse infinita « propter unionem ad Verbum ». Similiter S. Th. q. 46. a. 6. ad 6. dicit quod Passio Christi virtutem infinitam habeat ex divinitate unita.

Ex quibus sic argumentor: Operationes Christi habent valorem infinitum ex unionem ad Verbum; atqui illa unio non est deputatio extrinseca, ut est v. g. in moneta ad valorem ultra naturalem, sed realis et intrinsecus ordo actionum illarum ad suppositum a quo egrediuntur et cujus sunt aliquid: ergo. Maj. est D. Th. et Clementis VI; min. est nota lumine naturali.

Prob. ratione, seu magis explicatur præcedens ratio. Æstimabilitas moralis, seu valor tam meritorius quam satisfactorius actionum, non solum petitur ex objecto, aut ex principio quo, sed etiam maxime ex dignitate personæ operantis ut quod, coque magis crescit quo major est dignitas personæ; atqui persona Christi est infinite digna: ergo ejus operationes, licet ex conditione objecti et principii quo sint finiti valoris, ex dignitate tamen infinita personæ a qua procedunt habent infinitam æstimabilitatem moralem, valoremque tam meritorium quam satisfactorium infinitum simpliciter. Pars enim infinita non finitur ex comparte finita, sicut nec totum inde conflatum, ut patet in aggregato ex Deo et mundo. Min. est certa. Maj. prob. 1º ratione generali: actiones scilicet immanentes sunt a persona, ut a principio activo et passivo quatenus ab illa elicitive procedunt et in ea immanent, eaque duplici ratione participant dignitatem personæ ut aliquid illius, si nempe personæ dignitas non se habeat pure concomitanter ad illas, sed formaliter ut fit in actionibus moralibus. 2º Specialiter de actionibus satisfactoriis et meritoriis; cum enim hæc præstentur in obsequium et gratiam alterius, involvunt formaliter ipsam personam offerentem, quatenus non solum illas exhibet veluti in abstracto, sed per eas seipsam submittit et offert ei cui obsequium præstatur, ita ut ratione merendi et satisfaciendi non ponant in numero meritum et merens, satis-

factio, et satisfaciens, atque persona se habeat ad illas actiones per modum formæ moraliter intrinsecæ, adeoque illimitate et in tota sua latitudine tribuat illis suam dignitatem, et hæ actiones dicuntur reflexivæ supra suppositum. Hinc in S. Scriptura Genes. 4 dicitur : *Respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus*, ubi habetur consideratio personæ et operum, imo prius personæ quam operum. Item in humanis magis æstimatur in ordine ad præmium aut satisfactionem actio obsequiosa ducis quam plebei, esto foret ejusdem speciei. Similiter in supernaturalibus, actus supernaturales in justo vim merendi et satisfaciendi majorem habent quam in peccatore, licet sint objecto, intentione, etc., pares.

Confirm. : sicut moraliter loquendo offensa est in offenso, ita honor est in honorante et satisfactio in satisfaciente : ergo sicut offensa crescit juxta dignitatem offensi, ita dignitas operis honorifici et satisfactorii crescit juxta dignitatem honorantis et satisfacientis.

Unde colliges omnes Christi actiones etiam naturales fuisse theandricas, ut jam diximus et probabilius infiniti valoris, non quidem quatenus naturales, sed quatenus subditas liberæ ejus voluntati eas referebat ex imperio charitatis in gloriam et obsequium Dei.

Respondent huic fundamentali rationi Scotistæ dignitatem operum crescere juxta dignitatem personæ operantis, non arithmetice seu ad æqualitatem, sed geometricè et secundum proportionem, ita ut si persona sit superioris ordinis, ita et opus, superetque dignitatem omnium operum inferioris ordinis.

Sed contra, 1° dignitas personæ quia est superioris ordinis tribuit operi quod sit etiam superioris ordinis : ergo quia est infinita, tribuit etiam operi quod sit infiniti valoris : a pari.

2° Quod se habet per modum formæ, tribuit se totum et in tota latitudine subjecto quod informat quod si sit illius capax : atqui, ut modo diximus, persona in actionibus meritoriis et satisfactoriis se habet ut forma intrinsece moraliter informans, et illæ actiones licet non sint capaces infinitatis physicæ, quia principia earum quo, sunt finita, sunt tamen hoc non obstante capaces æstimabilitatis seu dignitatis moralis infinitæ ; quia illæ infinitates sunt diversi ordinis et diversis principiis causantur : ergo.

Prob. 3° conclusio alia ratione. Opera Christi habent vim moralem merendi præmia majora et majora in infinitum sincategore-

matice, et satisfaciendi pro peccatis gravioribus et gravioribus in infinitum sincategorematice : ergo habent valorem tam meritorium quam satisfactorium in infinitum. Ant. est certum. Patet etiam conseq. ; quia, sicut vis effectiva physica effectum inæqualis perfectionis usque in infinitum sincategorematice, arguit causam physice infinitam, ideoque theologi probant omnipotentiam Dei esse infinitam, quia ad effectus sincategorematice infinitos inæqualis perfectionis extenditur : ita vis effectiva moralis effectuum inæqualium sine termino arguit actionem in genere moris infinitam.

Respondent Scotistæ ad ant. : Opera Christi hanc vim habere non ab intrinseco, sed ex extrinseca acceptatione Dei qua illa acceptavit ad præmia et satisfactiones infinitas sincategorematice.

Sed contra 1°, hæc responsio est aperte contra Clementem VI supra citatum, qui hanc vim tribuit operibus Christi propter unionem ad Verbum.

Contra 2°, secundum hanc solutionem sequitur quod meritum aut satisfactio puræ creaturæ posset ita crescere ut tandem adæquaret valorem intrinsecum operum Christi.

Neque dicas id fieri non posse, quia merita Christi sunt superioris ordinis. In moralibus enim accidere potest ut quæ sunt inferioris ordinis quandoque adæquent sive in valore, sive in gravitate ea quæ sunt superioris ordinis : sic v. g. actus misericordiæ et justitiæ, licet sint specie inferiores ad actum charitatis, pluries tamen repetiti, aut magna intensione elicit possunt adæquare imo et excedere in valore unum actum charitatis. Similiter peccatum charitati oppositum est gravius specificè peccatis oppositis aliis virtutibus, et tamen hæc sæpius repetita, aut intensissimo conatu patrata, possunt adæquare, imo et excedere in gravitate unum peccatum contra charitatem.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° cum Hennone : Vel opus humanum a Christo procedens remanet opus creatum, vel sit increatum : si secundum, non est opus meritorium, cum sit opus Dei nihil mereri valentis : si primum, ergo est intrinsece finitum : ergo finiti valoris. Patet ultima conseq. ; quia finitum secundum se, non potest secundum se præcise valere infinitum.

Resp. ad ant., hoc opus esse creatum. Ad

conseq., dist.: ergo est intrinsece finitum physice, conc.; moraliter, neg. Unde neg. secundam conseq. Et ad probat., dist.: finitum secundum se non potest secundum se præcise valere infinitum, si sit finitum physice et moraliter, conc.; si sit finitum physice, sed infinitum moraliter, neg.

Int.: Valor iste est etiam quid creatum et physicum: ergo quid finitum. Resp. dist. conseq.: ergo quid finitum physice et in ratione entitatis, conc.; moraliter et in ratione valoris, neg. Valor itaque operum Christi nihil est aliud, ut patet ex dictis, quam ordo realis et intrinsecus illorum ad Personam divinam a qua procedunt, in qua immanent et cui uniuntur ut formæ moraliter informanti, ex qua unione et formatione morali, ut diximus, licet entitative finita, hauriunt tamen secundum æstimationem moralem, infinitam dignitatem et æstimabilitatem. Igitur valor ille actionum Christi physice est finitus, moraliter tamen infinitus; valor enim et meritum sunt modi morales qui physicam actus perfectionem excedere possunt, ut patet, v. g. in humiliatione regis et plebei, quæ, licet sint ejusdem speciei physice spectatæ, morali tamen æstimatione maxime differunt; imo aliquo sensu ille valor potest dici physice infinitus, quatenus infinitam Verbi personam involvit et in obliquo importat.

Inferes: Ergo actio qua B. Virgo obtulit Christum in templo erat etiam infiniti valoris adeoque sufficiens ad redemptionem generis humani, quod alibi negavimus. Prob. illatio: hæc oblatio dicebat etiam ordinem intrinsecum ad Personam infinitam eamque in obliquo importabat, ut patet: ergo.

Resp. neg. illationem: Ad probat. dist. ant. Hæc oblatio dicebat ordinem intrinsecum ad Personam infinitam ut ad objectum tantum, conc.; ut ad principium, subjectum et formam oblationis, neg. ant. et conseq. Objectum enim quantumvis infinitum non dat actui quem specificat infinitam dignitatem, utpote ipsi extrinsecum, ut patet in actu charitatis puræ creaturæ: nec ideo dicimus actiones Christi habuisse valorem infinitum præcise quia per illas Christus ipse offerebatur ut objectum oblationis (licet ex hoc capite non negemus aliquam oriri infinitatem scilicet objectivam et extrinsecam), sed quia persona Verbi erat principium quod, subjectum, et forma moralis illarum, adeoque ex his capitibus intimius cum ipsis conjuncta, unumque totale meritum seu totalem satisfactionem mo-

raliter cum ipsis componens. Non enim operatio appretiatur morali æstimatione seorsim considerata a suo principio a quo egreditur et a termino in quo identificatur, sed hæc omnia ingrediuntur moralem æstimationem actionis, ita ut in ratione valoris non ponant in numero, ut diximus.

Obj. 2º et simul inst. cum eodem: Majoris est valoris in Christo actus divinæ voluntatis quam actus humanæ voluntatis: atqui infinito non datur majus: ergo actus humanæ voluntatis in Christo non est valoris infiniti.

Resp. dist. min.: infinito in ratione entis non datur majus, conc.; infinito in certo genere, neg. Porro in genere valoris moralis orti ex unione ad Personam divinam agentem, nihil datur majus. At in aliquo genere valoris potest dari majus: unde major est valor actus voluntatis divinæ, quia nedum moraliter, sed et physice est infinitus; et quia valor ejus moralis non est emendicatus ab altero ut in actionibus theandricis Christi, sed auctoritative et principaliter ex se.

Subsumes: Atqui in genere valoris operum Christi datur majus et minus: ergo. Prob. subsumptum. Actus amoris v. g. in Christo majoris est valoris quam actus alterius virtutis: item majoris valoris est ejus passio quam unum suspirium: ergo.

Resp. dist. subsumptum: in genere valoris objectivi seu essentialis datur majus et minus, conc.; in genere valoris personalis, neg. Is enim in omnibus est æqualis.

Obj. 3º: Valor meritorius aut satisfactorius non crescit arithmetice juxta dignitatem personæ: ergo ruit ratio conclusionis. Prob. ant.: actus charitatis v. g. æqualis intentionis a viris in sanctitate inæqualibus procedens, æqualis est in valore: ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., dist. conseq.: ergo valor non crescit juxta dignitatem personæ, si dignitas tantum concomitanter se habeat ad valorem operis, conc., si per se conducat ad valorem operis, neg. Est ergo disparitas inter hominem justum et Christum, quod justus utatur gratia habituali ad operandum quando vult, et non utitur quando non vult; habitus enim subduntur dispositioni nostræ, iis utimur quando volumus et eo modo quo volumus: unde sicut plura opera facit justus in quæ gratia nullatenus influit, sed tantum concomitanter se habet, ita eo modo et gradu quo vult hæc gratia influit in opera ejus et eo gradu quo influit dignificatur opus, cæteris gradibus concomitanter tantum

se habentibus. At vero persona Verbi non subditur usui liberi arbitrii cum substantialis sit et non possit voluntas sine personæ concursu operari, ideoque dignificat secundum totum quod potest.

Hac etiam disparitate, ut præveniatur instantia, fit quod reges v. g. faciant multas actiones puta mere naturales quæ non sunt majoris valoris in ipsis quam in plebeiis, quia eorum dignitas cum sit accidentalis non influit in omnes eorum actiones, sed in morales tantum: secus in Christo cujus dignitas est personalis et substantialis: unde sicut persona Verbi influit indispensabiliter in omnes Christi actiones, ita et ejus individua et indistincta dignitas. Adde quod omnes actiones naturales in Christo quatenus subditæ voluntatis ejus dominio et relatæ ad Deum, fiant morales et sint in suppositum reflexivæ.

Repones: Deus agens ad extra est substantialiter infinitus: atqui tamen ejus actiones ut creatio, concursus, etc., non sunt infinitæ dignitatis: ergo.

Resp. dist. min.: si ejus actiones sumantur prout existunt in Deo, neg. Sunt enim sic ipsemet Deus adeoque in omni genere infinitæ. Si sumantur pro actione effecta quæ recipitur in creatura, conc. Sic enim sunt extra Deum ut aliæ res creatæ, nec specialiter ipsi uniuntur, nec sunt aliquid ipsius personaliter: unde ex hoc non hauriunt specialem valorem.

Inst.: Etsi dignitas personæ Verbi per se conducat ad dignitatem actus, non potest tamen infinitum illi valorem tribuere: ergo. Prob. ant. 1° Quia non influit in illum nisi mediante humanitate ut principio quo et finito. 2° Quia non influit nisi ut unita humanitati, unitur autem finito modo. 3° Quia non satisfacit nec meruit ut Deus, sed ut homo.

Resp. neg. ant. Ad primam probat, dist. ant.: Persona Verbi non influit valorem physicum et formalem in actum nisi mediante humanitate, conc.; valorem moralem et personalem, subd. Nisi mediante humanitate materialiter et præsuppositive tantum ad hunc valorem concurrente, conc.; formaliter et per se ad hunc valorem concurrente, neg. Igitur humanitas, ejus potentiæ et habitus per se influunt in actum bonitatem physicam et moralem objectivam, sed eo posito ex sola dignitate personæ agentis formaliter oritur valor personalis et infinitus, humanitate et ejus actu physico materialiter tantum et præsuppositive ad illum se habentibus: unde non illis sed personæ dignitati adæquari debet.

Ad secundam probat., dist. ant.: non influit nisi ut unita humanitati, Ly *ut* reduplicante conditionem prærequisitam, conc.; Ly *ut* reduplicante causalitatem principii et causæ formalis valoris infiniti, neg. Unio igitur non est principium et causa formalis unde profluit ille valor infinitus, sed ipsa persona Verbi, præsupponens tamen unionem ut conditionem necessario requisitam.

Ad tertiam probat., dist. ant.: Christus non meruit nec satisfacit ut Deus, Ly *ut* reduplicante principium quo, conc. ant.; reduplicante principium quod, neg.: solutio patet ex dictis.

Urgebis: Deus ut principium quod non potuit humiliari: ergo ut principium quod non satisfacit.

Resp. dist. ant.: ut principium quod non potuit humiliari in natura divina, conc.; in natura humana assumpta, neg. Actiones autem sunt suppositorum elicitive, ut diximus, et ex supposito dignificantur.

Obj. 4°: Valor est proprietas sequens ad bonitatem moralem operis; atqui bonitas moralis operum Christi erat finita, utpote consequens entitatem finitam: ergo.

Resp. dist. maj.: valor essentialis seu objectivus proveniens scilicet ex objecto et circumstantiis est proprietas sequens ad bonitatem moralem, conc.; valor personalis ex ipsa scilicet dignitate personæ operantis proveniens. neg. Ad hunc equidem valorem personalem requiritur bonitas moralis ut conditio præsupposita: at principium formale est ipsa persona agens. Hinc valor objectivus in actionibus Christi est inæqualis pro inæqualitate objectorum et circumstantiarum, valor autem personalis est æqualis et unus in omnibus.

Inst.: Juxta hanc doctrinam sequitur quod si Verbum assumpsisset humanitatem secundum statum naturæ puræ, sicut poterat de potentia absoluta, illius actiones forent etiam valoris infiniti in ratione meriti et satisfactionis, cum etiam tunc foret persona agens ut quod infinitæ dignitatis: atqui falsum consequens: ergo. Prob. min.: istæ actiones in hac hypothesi non forent supernaturales: ergo nec meritoriae nec satisfactoriae in infinitum apud Auctorem supernaturalem.

Resp. neg. min. Ad probat., dist. ant.: non forent supernaturales ex parte principii quo, conc.; ex parte principii quod, seu suppositi, neg.

Obj. 6°: Opera Christi dependebant ab ac-

ceptione Dei ut essent meritoria et satisfactoria : ergo ab extrinseco.

Resp. dist. ant.: ut essent meritoria et satisfactoria in actu secundo, hoc est ut de facto mererentur, etc., conc.; in actu primo, seu ut haberent valorem merendi, neg. Et hoc sensu procedit nostra conclusio, ut patet ex terminis. Acceptatio Dei autem superveniens non confert ipsis valorem merendi, sed supponit. Utrum vero Deus debuerit necessario illa acceptare, dicemus infra.

Obj. 7° ab inconvenientibus : Si opera Christi forent valoris infiniti tam ad merendum quam ad satisfaciendum, sequeretur 1° illum æque meruisse per unicam lacrymam ac per crudelem flagellationem, æque per unicam actionem ac per omnes simul. Sequeretur 2° opus Redemptionis nostræ consummatum fuisse in primo instanti Incarnationis per unum actum tunc elicitum et non per mortem ejus contra communem sensum theologorum; sequentiaque opera fuisse inutilia, cum primum utpote infinitum omne præmium exhausisset. 3° Sequitur nostras satisfactiones non esse necessarias, sed prorsus inutiles. 4° Sequitur Christum plus meruisse quam potuerit Deus remunerari, siquidem repugnet dari præmium infinitum actu : ergo.

Resp. ad primum. Jam diximus quod licet valor personalis operum Christi sit in omnibus æqualis et unus, valor tamen objectivus petitus ex objecto, fine et circumstantiis, sit inæqualis et diversus : porro Christus non solum valorem personalem, sed et objectivum ordinavit ad meritum et ad satisfactionem. Unde neg. sequelam.

Ad secundum, neg. sequelam ; quia ad merendum de facto et satisfaciendum, non sufficit valor seu condignitas operum, sed insuper requiritur quod merens vel satisfaciens ordinet opera sua ad præmium et ad satisfactionem. Christus autem ut gloriam Patris promoveret, et immensum erga homines amorem ostenderet, noluit ordinare primam aut quamlibet seorsim actionem suam ad completum præmium et completam satisfactionem, sed omnes collective usque ad mortem inclusive per modum unius integri pretii ordinavit ad redemptionem nostram. Ex quo patet quod licet potuerit, attenta quantitate pretii, unico actu opus suum consummare, non fecerit tamen, nec ideo opera ejus sequentia fuisse inutilia.

Ad tertium, neg. sequelam ; quia voluit

Christus ut satisfactiones et merita sua quantumvis infinita ex se, nobis applicarentur mediantibus propriis actionibus nostris, juxta illud ad Coloss. 1 : *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea*. Ut enim inf. q. 49. a. 1. ad 4. discurret S. Th., sicut ad perfectionem causæ primæ et universalis pertinet quod non sola operetur, sed quod secundas causas operari faciat, ita ad abundantiam satisfactionum Christi (qui est quasi causa generalis in hoc genere) pertinet ut non solum ipse satisfaciatur, sed et alios satisfacere faciat.

Ad quartum, neg. sequelam ex multiplici capite. 1° Quia meritum infinitum actu non exigit necessario præmium infinitum actu sed sincategorematice tantum, majus scilicet et majus in infinitum, hoc enim sufficienter arguit valorem infinitum in merito, sicut quod divina Potentia possit quocumque dato effectu perfectiorem et perfectiorem producere, arguit ipsam esse infinitam actu, etsi quilibet illorum sit finitus ; est enim per accidens quod non possit infinitum actu producere, quia implicat dari infinitum creatum. 2° Dici potest quod infinitum Christi meritum potuisset præmiari præmio actu infinito, non quidem pure creato, sed involvens aliquid increatum, puta Incarnatione Patris, si ad illam Christus merita sua ordinasset. Quinimo plures theologi sustinent de facto Christum meruisse et obtinuisse præmium actu infinitum, scilicet reunionem totius humanitatis ad Verbum in resurrectione, institutionem venerabilis Eucharistiæ quæ est sacrificium infiniti valoris. Item quod detur ipsi præmium secundum totum rigorem justitiæ, quod est moraliter quid infinitum.

Repones contra hanc ultimam rationem : vis meritoria infinita sincategorematice, ea est quæ nullo præmio exauriri potest, sed quocumque dato est adhuc præmiabilis : atqui si merito Christi potuit respondere præmium actu infinitum, aut de facto illud obtinuerit, meritum Christi erit exhaustum, utpote a præmio adæquatum : ergo non infinitum.

Resp. 1° dist. maj.: vis, etc., quæ nullo præmio finito exauriri potest, conc.; præmio infinito, neg. Sic licet potentia generativa Patris sit infinita, exauritur tamen generatione Filii quia est finitus.

Resp. 2° dist. min. Meritum Christi foret exhaustum intensive, conc.; extensive, neg. Hoc est, meritum Christi non posset extendi in hoc casu ad aliud præmium æque vel ma-

gis perfectum et sub priori infinito æquivalenter non contentum; unde esset exhaustum intensive. posset tamen extendi ad varia alia eminenter contenta in priori infinito, qualia sunt omnia præmia creata respectu increati et infiniti si daretur: unde non sequitur quod hoc posito Christus nihil nobis mereretur, ut quidam arguunt.

ARTICULUS VI.

UTRUM SATISFACTIO CHRISTI FUERIT AB INTRINSECO NON SOLUM CONDIGNA SED ETIAM SUPERABUNDANS.

Revoca in memoriam quæ diximus supra dissert. 3. a. 2. § 2. scilicet satisfactionem quæ est recompensatio voluntaria debiti, aliam esse condignam quando nempe res oblata adæquat debitum, aliam de toto rigore justitiæ, seu ad apices juris, quando servitur omnes conditiones strictæ justitiæ. De prima in hoc articulo; de secunda agemus in sequenti.

Qui negant opera Christi esse ab intrinseco valoris infiniti, negant pariter ejus satisfactionem esse ab intrinseco condignam. Contra quos

Dico: Satisfactio Christi fuit ab intrinseco non solum condigna, sed superabundans.

Prima pars sequitur ex articulo præcedenti; si enim satisfactio Christi sit infiniti valoris, non potest non esse condigna. Patebit insuper ex probatione secundæ partis.

Prob. secunda pars 1° ab auctoritate. Ad Rom. 5. dicitur: *Non sicut delictum ita et donum; si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit; et ibid.: Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia.* Chrysost. hom. 10. in eandem epistolam: « Multo plura quam debeamus, Christus pro nobis exsolvit, tantoque plura, quanto aquam exiguum pelagus excedit immensum ». Et Concil. Triburiense cap. 19. dicit in calice plus vini quam aquæ infundendum esse, ut significetur valorem sanguinis Christi esse multo majorem quam sint offensa totius populi per aquam significati. Hunc recurrit auctoritas Clementis VI citata art. præced.

Neque dicas hæc esse vera ratione acceptationis divinæ, non ab intrinseco operum; tum quia, ut diximus, hæc interpretatio contradicit menti pontificis; tum quia juxta probabilior sententiam quam ex Patribus supra

propugnativimus, pura creatura non potuit de condigno satisfacere pro peccato generis humani, posset autem si valor operum Christi sit condignus non ex ipsis, sed ab acceptance Dei: tum quia Apost. Heb. 10. dicit impossibile esse sanguine taurorum, id est sacrificiis veteris Legis, auferri peccata, sed ad id necessarium fuisse Christum offerri et pati: at nulla esset vis argumenti Apostoli si merita Christi sola Dei acceptance et non in seipsis haberent valorem peccatis delendis sufficientem, cum potuisset Deus ad hunc effectum acceptare sacrificia veteris legis.

Prob. 2° ex principiis articulo præcedenti positis, valorem nempe satisfactionis maxime attendi penes dignitatem personæ satisfacientis: et quidem probatur facile in sententia probabili quod offensa peccati sit infinita tantum secundum quid, ea enim major est satisfactio infinita simpliciter. Sed et supposita altera opinione non minus probabili quod offensa peccati sit infinita simpliciter. Probatur sic: longe plus est Personam divinam subjici physice et realiter Deo in ejus obsequium, quam Deum subjici creaturæ quoad effectum tantum moraliter et interpretative: atqui hoc secundum facit homo peccans moraliter, primum fecit Christus: ergo. Prima pars minoris constat, secunda etiam est certa, verum est enim Christo satisfaciente personam divinam se in natura assumpta subjecisse Deo realiter, physice et quoad effectum, nam physice et realiter Deus orat, se humiliat, dolet, offertur, immolatur, moritur.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° contra primam partem: Valor satisfactorius operum Christi non adæquat gravitatem peccati mortalis: ergo non est satisfactio condigna. Prob. ant. 1°: Plus displicet Deo peccatum quam ipsi placeat satisfactio Christi: ergo. Prob. ant.: non minus Deo displicet peccatum quam placeat ipsi sua propria bonitas: atqui plus ipsi placet propria bonitas quam satisfactio Christi: ergo. Prob. maj.: peccatum de se est destructivum divinæ bonitatis: atqui quantum amatur res aliqua, tantum displicet illius destructivum: ergo.

Prob. primum ant.: 2° Gravitas injuriæ Deo irrogatæ infinita est ex duplici capite, nempe ex infinita dignitate personæ offensæ et ex infinita vilitate, ut ita dicam personæ offendentis; est enim atrocior injuria servi in regem, quam regis in regem: atqui satisfactio Christi

est solum infinita ex parte personæ satisfaci-
cientis, non vero ex parte illius cui satisfit,
cum ex ejus dignitate potius deprimatur quam
crescat satisfactionis valor : ergo. Unde

Prob. primum ant. 3° : Si per impossibile
unus Deus alium Deum offenderet, valor sa-
tisfactorius operum Christi adæquaret ad
summum gravitatem offensa uni Deo irro-
gatae ab alio Deo : atqui offensa Deo irrogata
a vili creatura est major quam offensa uni
Deo irrogata ab altero Deo, ut patet argu-
mento præcedenti : ergo.

Prob. idem ant. 4° : Peccatum mortale est
majus malum quam satisfactio Christi sit
bonum : ergo. Prob. ant. : peccatum est pri-
vatio omnis boni, omnis gratiæ, nedum exi-
stentis sed possibilis et infinitæ, gratiæ unio-
nis hypostaticæ, gloriæ possibilis et infinitæ,
etc. Hanc enim omnia sunt cum peccato in-
compossibilia : atqui satisfactio Christi non
importat omne istud bonum quo privat pec-
catum : ergo.

Resp. neg. ant. Ad primam probat., 1° neg.
ant. Ad probat, ommissa nunc min., neg. maj.
Ad probat., dist. maj. : peccatum de se est de-
structivum divinæ bonitatis moraliter et se-
cundum æstimationem, conc. ; realiter et
physice, neg. Et ad hunc sensum distincta
min. neg. conseq. Itaque cum bonitas divina
sit nedum moraliter, sed physicæ infinita,
plus amatur quam displiceat id quod est
tantum destructivum illius moraliter.

2° Neg. min. omissam, quia, ut diximus
art. præced., satisfactio Christi involvit per-
sonam satisfaciens, quæ cum sit infinite
digna et amabilis utpote Deus, tam necessario
diligitur a Deo quam propria bonitas.

Ad secundam probat., 1° dist. min. : atqui
satisfactio Christi est tantum infinita ex parte
personæ satisfaciens et non ex parte per-
sonæ cui satisfit, et ille defectus (si tamen
defectus est) superabunde suppletur aliunde,
conc. ; et non suppletur, neg. Suppletur enim
per hoc quod per satisfactionem Christi per-
sona divina realiter subjiatur Deo, per pec-
catum autem realiter tantum et affective
Deus subjiatur creaturæ. Item per hoc quod
cum persona satisfaciens non posset esse in-
finite superior Deo cui satisfit, voluerit esse
infinite inferior, seu se depresserit in natura
infinite Deo inferiore et infinite a Deo distante.

2° Dist. conseq. : ergo valor satisfactorius
non adæquat extensive gravitatem peccati
mortalis, conc. : intensive, neg. Cum enim
offensa sit infinita in ratione injuriæ, ratione

præcise personæ offensæ, continet eminenter
seu æquivalenter omnem aliam injuriæ gra-
vitatem possibilem : unde, licet injuria au-
geatur ex distantia offendentis ad offensum,
illud augmentum est extensivum tantum,
non intensivum ; sicut quia Deus continet
eminenter omnes perfectiones creaturarum,
non est cum illis quid majus intensive, sed ad
summum intensive. Unde

Ad tertiam probat., juxta hanc secundam
solutionem, resp. 1° dist. min. : atqui offensa
Deo irrogata a vili creatura est major exten-
sive quam ea qua irrogatur ab alio Deo, conc. ;
intensive, neg.

2° Juxta primam solutionem, neg. maj.
Quia ratione subjectionis realis personæ infi-
nite et depressionis in natura infinite distante,
injuriam irrogatam uni Deo ab altero Deo su-
peraret.

Ad quartam prob., 1° dist. ant. : peccatum
est majus malum in ratione mali seu priva-
tionis, quam satisfactio Christi sit bonum,
transeat : in ratione injuriæ Deo illatae, neg.
De peccato autem ut est injuria et offensa
Dei, reparanda per satisfactionem hic est quæ-
stio, non de ipso ut est privatio boni, sub
qua ratione est potius malum hominis quam
Dei.

2° Negari potest ant. Ad probat., neg. min. ;
quia, ut dictum est, satisfactio Christi invol-
vit Personam divinam quæ omnia bona con-
tinet.

3° Neg. iterum ant. Ad probat., dist. maj. :
peccatum est privatio omnis boni ut in ho-
mine adeoque finite participandi, conc. ; om-
nis boni secundum se et suam infinitatem,
neg. Unde fit quod ista privatio sit finita sim-
pliciter et infinita tantum secundum quid,
adeoque minus malum quam sit bonum
satisfactio Christi quæ est infinita simpliciter.

Obj. 2° contra secundam partem : Infinito
non datur majus : atqui peccatum in ratione
offensæ est infinitum simpliciter secundum
probabiliorem plurium Thomistarum sen-
tentiam : ergo satisfactio Christi illud non
superexcedit.

Resp. 1° dist. maj. : infinito in ratione entis
seu in omni genere non datur majus, conc. ;
infinita in certo genere non datur majus,
subd. : in illo genere, conc. ; in alio genere,
neg. Sic si daretur linea infinita in genere
lineæ, non daretur linea major ; posset tamen
dari major quantitas puta corporis infiniti,
quod foret infinitum, nedum secundum lon-
gitudinem, sed etiam secundum latitudinem

et profunditatem : peccatum autem et satisfactio Christi sunt in diverso genere et ordine : peccatum enim est in genere mali moralis et in ordine creaturarum, satisfactio Christi in genere boni moralis et in ordine hypostatico, reductive in ordine divino.

Resp. 2° dist. eamdem maj. : infinito non datur majus formaliter, conc. ; materialiter, neg. Explicatur : cum ratio formalis infiniti sit quod careat fine et termino, nec ullum possit dari infinitum qui terminum habent, infinitum sic formaliter sumptum est semper æquale, ideoque unum non est sic formaliter majus altero. Attamen res seu subjectum supra quod cadit infinitas, potest unum esse majus altero, adeoque majus infinitum materialiter : sic v. g. si darentur infiniti homines, darentur infiniti capilli : et licet multitudo capillorum non esset major formaliter multitudine hominum, quia utraque foret sine fine et termino, major tamen materialiter foret multitudo capillorum quam hominum, siquidem quilibet homo plures haberet capillos.

Obj. 3° et simul inst. : Ideo secundum nos satisfactio Christi peccatum superexcedit quia peccatum subicit Deum creaturæ moraliter tantum et interpretative, satisfactio autem Christi subicit personam divinam Deo realiter et effective : atqui falsum est istud assumptum : ergo. Prob. min. Judæi crucifigentes Christum Deum ipsum nedum moraliter, sed realiter et physice creaturæ subjecerunt, humiliaverunt, occiderunt destruxerunt. Ergo si dicas quod non humiliaverint eum in natura propria, sed in natura humana assumpta, dicam ego quod etiam non se humiliaverint satisfaciendo in natura propria sed in natura assumpta, et sic semper stat paritas et æqualitas.

Resp. neg. min. Ad prob., dist. ant. : ita tamen ut actio Judæorum in ratione injuriæ moraliter tantum affecerit Deum, conc. Ita ut realiter et physice affecerit Deum in ratione injuriæ. neg. Unde neg. conseq. Explicatur : duo in peccato distinguenda sunt, malitia moralis quæ petitur ab objecto, et ratio offensæ seu injuriæ quæ petitur ex dignitate personæ in quam peccatur. Igitur Christo patiente a Judæis actio Judæorum attigit physice et realiter Personam divinam in natura assumpta ut objectum unde hausit malitiam moralem gravissimam et infinitam secundum quid seu intrinsece et objective, minus gravem tamen quam malitiam peccatorum quæ

versantur circa divinitatem in se, qualia sunt peccata blasphemiæ, odii Dei, etc., ut docet D. Th. infra q. 80. a. 5. o. In ratione tamen offensæ Personam divinam ut subjectum moraliter tantum, quatenus juxta æstimationem moralem offensa est in offenso et offensus dicitur pati injuriam, ex quo crescit injuria moraliter juxta dignitatem personæ offensæ. At vero actio satisfactoria Christi physice procedit a Persona divina ut principio quod, physice subjectatur in illa quatenus actio inmanens, physice insolvit illam ut formam moraliter informantem : unde cum fiat comparatio satisfactionis Christi cum peccato in ratione injuriæ, non in ratione malitiæ moralis, stat quod satisfactio Christi superet in valore gravitatem peccati crucifigentium Christum in ratione injuriæ seu offensæ ; quia plus est esse realiter principium quod et subjectum satisfactionis, quam esse subjectum injuriæ moraliter tantum.

Repones : Christus non se humiliavit seu satisfacit ut Deus, sed ut homo : ergo non realiter, etc.

Resp. ut art. præcedenti, dist. ant. : si *Ly ut* reduplicet principium quo, conc. ; si *Ly ut* reduplicet principium quod, neg.

Obj. 4° et simul inferes : Si satisfactio Christi fuit superabundans, injuste Deus illam exegit : injuste enim a debitore exigitur plusquam debet : ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., dist. : injuste exigitur a debitore plusquam debet, si satisfactio æqualis sit possibilis, conc. ; si non sit possibilis, neg. Sic pauper a quo dives abstulisset panem hordeaceum vitæ necessarium, non exigeret injuste cibum pretiosorem, si dives nullum alium haberet restituendum, hoc enim est per accidens : non poterat autem Christus ratione dignitatis personæ nisi superabundantem satisfactionem reddere.

ARTICULUS VII.

UTRUM SATISFACTIO CHRISTI FUERIT EX TOTO RIGORE JUSTITIÆ, SEU AD APICES JURIS

Nota, ut satisfactio sit ex toto rigore justitiæ et ad apices juris, præter condignitatem seu æqualitatem ejus ad offensam, multæ insuper requiruntur conditiones, ut alibi jam observavimus. Variæ a variis assignantur, communius quinque sequentes.

Prima conditio rigorosæ satisfactionis est quod sit ad alterum, quia rigorosa satisfactio

est actus justitiæ, justitia autem respicit æqualitatem quæ necessario requirit extrema realiter distincta.

Secunda, quod non intercedat gratia creditoris, seu quod non fundetur in gratia creditoris; gratia enim de justitia stricta opponuntur, nec potest dici rigorosa solutio quæ indiget favore aut gratia creditoris.

Tertia, ut fiat ex bonis propriis debitoris, non creditoris aut alterius, ex pecunia enim ex thesauro creditoris aut alterius deprompta nullus debita sua solvere potest, cum istius pecuniæ dominium, quod ipse non habet, in creditorem transferre non possit, adeoque nec fieri æqualitas.

Quarta, quod id quod offertur in satisfactionem non sit debitum aliis titulis multiplicantibus debitum: si enim debeam Petro centum ratione mutui et centum ratione census annui, non satisfacio solvendo tantum centum.

Dixi, *titulis multiplicantibus debitum*, quia si novus titulus novam obligationem seu novum debitum non inducat, sed præcedens tantum confirmet, possum una solutione satisfacere: v. g., si voto me astringam reddere mutuum acceptum extreme indigenti, illud reddendo satisfacio obligationi religionis, justitiæ et charitatis.

Quinta, quod creditor teneatur ex justitia acceptare satisfactionem, ita ut si nolit acceptare, maneat tamen extinctum debitum, siquidem totum quod ablatum est restituatur et servetur medium rei. Magis elucidabuntur hæ conditiones ex mox dicendis.

Dico: Christus satisfecit ex toto rigore justitiæ et ad apices juris.

Est communis inter Thomistas quibus adhærent plures alii. Prob.: Christus servavit conditiones quinque assignatas ad rigorosam satisfactionem: ergo. Ant. non potest melius probari quam expendendo et solvendo rationes in contrarium. Unde

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° contra primam conditionem: Satisfactio rigorosa debet esse ad alterum: atqui satisfactio Christi non est ad alterum: ergo. Prob. min.: Christus sibi ipsi satisfecit non minus quam Patri aut Spiritui sancto, non enim solus Pater aut Spiritus sanctus est creditor seu offensus, sed Deus unus et trinus: ergo.

Resp. dist. maj.: satisfactio rigorosa debet

esse ad alterum natura, conc. maj.; ad alterum supposito, neg. Et dico quod ad strictam justitiam non requiratur necessario distinctio suppositorum, sed sufficiat distinctio naturarum in eodem supposito, qualis reperitur in Christo. In tantum enim requiritur distinctio inter satisfaciendum et creditorem, in quantum distinguere debent jura utriusque ad æqualitatem reducenda, posita autem distinctione naturarum in eodem supposito salvatur distinctio jurium, quia salvatur distinctio voluntatum et libertatum quæ sunt fundamenta juris et domini. Et sane justitia stricta non magis petit esse ad alterum quam obedientia et religio, sicut enim nemo sibi ipsi satisfacit, ita nec sibi obedit, aut sibi cultum exhibet, sufficit tamen in Christo distinctio naturarum ut in eo salvetur ratio strictæ obedientiæ et religionis, quidni et justitiæ?

Inst.: Satisfactio rigorosa debet esse ad alterum suppositum: ergo. Prob. ant. 1° auctoritate Aristot. 5. Ethic. c. 1. 2. et 6. et D. Th. 2. 2. q. 58. a. 2. ubi dicit: « Quod justitia proprie dicta requirit diversitatem suppositorum, et ideo non est nisi unius hominis ad alium, sed secundum similitudinem accipiuntur in uno et eodem homine diversa principia actionum quasi diversa agentia, sicut ratio et irascibilis et concupiscibilis, et ideo metaphorice et uno et eodem homine dicitur esse justitia ». 2° Ratione: quia non inter dominia exercetur justitia, sed inter personas ratione domini. 3° A pari: secundum communem opinionem non datur justitia rigorose dicta inter Patrem et Filium, inter dominum et servum; quia licet sint supposita physice distincta, sunt tamen unum moraliter, juxta enim moralem æstimationem Filius est aliquid Patris, servus domini: ergo a fortiori si suppositum sit physice unum, non potest dici

Resp. dist. ant.: Satisfactio rigorosa debet esse ad alterum suppositum formaliter vel virtualiter alterum, conc. ant.; semper formaliter alterum, neg. ant. Licet itaque in Christo sit unum tantum suppositum secundum rem et formaliter, gerit tamen vices duplicis suppositi, ideoque est virtualiter multiplex, cum enim propter suam infinitatem possit subsistere in pluribus naturis, potest etiam præstare quæ facerent plura supposita, et quia quod est virtualiter multiplex tantam habet virtutem, quantum haberet si foret formaliter multiplex, ideo sicut si foret formaliter multiplex suppositum in Christo, unum divinum, alterum humanum, facile concipere-

remus quod suppositum humanum rigore satisfaceret ex hac parte supposito divino; ita ex hoc quod sit virtualiter multiplex, concipimus quod Verbum ut subsistens in natura humana sibi ipsi rigore satisfecerit ut subsistenti in natura divina, serveturque conditio requisita *esse scilicet ad alterum*. Enimvero in casu quo Verbum assumpsisset duas naturas humanas, quod poterat, ut probavimus supra, negari non potest quin ut subsistens in una potuerit exercere justitiam strictam erga seipsum ut subsistens in altera, siquidem in utraque natura reperiretur distincta libertas, distinctaque voluntas adeoque distinctum jus et dominium: ergo a pari nihil ex hac parte obstat, quin Verbum ut subsistens in natura humana sibi ex rigore justitiæ satisfecerit ut subsistenti in natura divina.

Inde patet responsio ad probationes ant. Et 1° ad Aristot. non est mirum hoc genus justitiæ strictæ ignorasse, ad eamque requisivisse distinctionem formalem suppositorum, quia fide destitutus non novit duas naturas diversis voluntatibus et dominiis instructas posse in eodem supposito subsistere. Ad D. Th. loquitur de justitia quæ inter puras creaturas exercetur, aut de supposito formaliter vel virtualiter altero. Ad rationem, resp. justitiam strictam exerceri inter personas formaliter, vel virtualiter distinctas.

Ad paritatem, neg. Ideo non dari justitiam strictam inter Patrem et Filium, inter dominum et servum, quia non sufficienter distinguuntur supposita, sed quia bona unius sunt alteri subordinata et a dominio alterius reguntur; unde si Filius emancipetur fiatque sui juris, potest strictam justitiam erga Patrem exercere, ut omnes fatentur.

Repones: Eadem est ratio de offensa et de satisfactione, quia ut fert commune axioma, contrariorum est eadem ratio: atqui Christus ut subsistens in natura humana non potuit seipsum offendere ut subsistentem in natura divina: ergo.

Resp. dist. min.: Christus ut subsistens in natura humana non potuit seipsum offendere ut subsistentem in natura divina, præcise quia non esset sufficiens alietas, ut ita dicam, seu distinctio suppositi, neg.; aliunde et quia suppositum divinum est impeccabile, conc. Unde, dist. conseq.: ergo Christus non potuit sibi rigore satisfacere pro peccato proprio, conc.; pro peccatis alienis, neg.

Urgebis: Christus satisfaciendo vel obtulit divinitatem et sic nihil distinctum a Patre, vel

suam personam et sic nihil distinctum a seipso, vel humanitatem, et sic infra debitum: ergo.

Resp. ut supra, Christum ut subsistentem in natura humana seipsum obtulisse Patri et sibi ut subsistenti in natura divina; quia, ut diximus, Verbum subsistens in duabus naturis, gerit vices duorum suppositorum: et sic ut ut subsistens in natura divina producit Spiritum sanctum, creat, conservat, etc., sic ut subsistens in natura humana, obedit, patitur, moritur, etc.

Obj. 2° contra secundam conditionem: Satisfactio rigorosa non debet fundari in gratia creditoris, in quantum enim intercedit gratia seu favor creditoris, in tantum recedit satisfactio a rigore justitiæ: atqui satisfactio Christi fundatur tota in gratia creditoris, scilicet in gratia unionis, cæterisque donis tam habitualibus quam actualibus pendetque ab acceptance Dei: ergo.

Respondetur communiter non quancumque gratiam creditoris obstare rigorosæ satisfactioni, sed eam solum quæ supplet defectum valoris in satisfactione, vel ipsam debiti solutionem formaliter ingreditur, ita ut gratia data non solum juvet ad satisfaciendum, sed etiam sit illud ipsum per quod satisfit, tunc enim collatio doni est virtualis condonatio debiti; ut si creditor videns debitorem impotentem ad solvendum, det ipsi summam debitam ut per eam satisfaciat, vel summa inæquali ad debitum velit esse contentus. Si vero gratia creditoris præsuppositive tantum se habeat, ita ut licet collata fuerit in finem satisfactionis, tamen non suppleat defectum valoris satisfactionis, nec ex ea solum fiat satisfactio, sed ex aliis labore et industria comparatis, tunc gratia rigorosam non impedit satisfactionem: sic, v. g. debitor impotens ad solvendum, si a creditore gratis seu mutuo accipiat pecuniam, quam proprio labore et industria auget, poterit ex rigore justitiæ satisfacere creditori ex illis pecuniis labore et industria partis. Similiter, inquirunt, in casu nostro; licet humanitati Christi gratia unionis, divinorumque auxiliorum adjumenta liberaliter collata sint, non tamen per ea solum satisfecit, sed per actus proprios omnium virtutum, debitum compensavit, ita ut acceptatio ex parte Dei non suppleat aliquem defectum in valore horum operum.

Tametsi veram admittamus doctrinam hanc, videtur tamen insufficiens ad solvendum argumentum, nisi aliquid superaddatur. Enim-

vero instatur quod gratia unionis cæteraque dona, non solum præsuppositive se habeant ad satisfactionem, sed formaliter, siquidem ab ipsis gratiis actus virtutum in Christo vim satisfaciendi formaliter habeant, ita ut gratia creditoris nedum sit suppletiva valoris, quinimo totius valoris sit collativa. Unde

Resp. facilius et brevius ad argumentum, dist. maj. Satisfactio rigorosa non debet fundari in gratia creditoris ex ea parte qua sumitur valor satisfactionis, conc. maj.: ex alia parte, neg. maj. Et ad hunc sensum, dist. min. neg. conseq. Explicatur: Suppono ut certum gratiam creditoris nullatenus obstare rigorosæ satisfactioni, si ex ea non petatur valor operis satisfactorii, quandoquidem valore satisfiat. Suppono iterum ex dictis quod licet actiones Christi valorem aliquem habeant ex humanitate variis gratiis ornata ut a principio quo, valorem tamen infinitum et plene superabundanterque satisfactorium habeant a Verbo ut principio quod: jam autem neque unio hypostatica, neque ullum aliud donum ullatenus est gratia respectu Verbi, cum inde potius veluti deprimatur quam elevetur, sed tantum respectu humanitatis. Igitur valor satisfactorius in Christo non fundatur in gratia creditoris, nihilque ideo ex hoc capite obstat quin satisfactio ejus sit ex toto rigore justitiæ.

Obj. 3° contra tertiam conditionem: Satisfactio debet fieri ex bonis propriis debitoris, non creditoris aut sub ejus dominio contentis: atqui actiones quibus satisfecit Christus utpote creatæ erant proprie creditoris scilicet Dei et sub ejus dominio, ratione creationis et conservationis: ergo.

Gravis est hæc difficultas, cui, variis aliis solutionibus relictis, triplex probabilior adhiberi solet. Prima est ad satisfactionem honoris læsi non requiri hanc conditionem, *quod fiat ex bonis quæ non sunt sub dominio creditoris*, sed posse fieri ex quibuscumque, modo præstet obsequium et honorem æqualem injuriæ illatæ: nec enim satisfactio injuriæ fit sicut in restitutione pecuniæ per abdicationem domini alicujus rei a debitore et translationem illius in creditorem, sed per humiliationem et subjectionem, ad quod non requiritur aliquod dominium ita proprium quod omnino sit exemptum a creditore.

Si dicatur quod in hoc casu creditor non reciperet nisi suum, et quod de jure posset aliquid amplius exigere, quod est contra rigorosam satisfactionem

Respondetur quod licet hæc actio entitative foret creditoris, moraliter tamen ut satisfactio et honorans, esset satisfaciens, quia honor est in honorante, et cum supponatur ad æqualitatem injuriæ, nihil ultra de jure exigere posset creditor.

Secunda solutio est quod licet actiones Christi essent sub dominio generali, Christus tamen habebat in eas particulare dominium; dominium enim generale, non tollit particulare, sicut causa universalis non tollit particularem, sufficit autem ad rigorem justitiæ ut satisfactio fiat ex bonis contentis sub dominio particulari debitoris, licet sint etiam sub dominio generali creditoris, ut patet in cive qui reipublicæ rem furto ablatam stricte et rigore restituit, seu compensat ex bonis propriis, licet in ea respublica habeat generale dominium. Et certe si generale dominium Dei obstaret quominus de rigore justitiæ satisfecisset; sequeretur quod si Christus per impossibile alterum hominem offendisset, non potuisset illi in rigore satisfacere: imo quod nullus homo alteri homini rigore posset satisfacere; quia sicut rigorosa satisfactio exigat quod non fiat ex bonis creditoris, ita nec ex alienis quandiu sunt alterius, aut sub ejus dominio remanent. Sic servus, neque domino neque alteri satisfacere potest ex bonis domini quandiu ipsius sunt. Sicut ergo dominium generale et inabdicabile quod Deus habet in opera nostra, non impedit quin aliis rigore satisfacere possimus, ita nec quod Christus ipsi rigore satisfaciat.

Resp. 3° subtilius quidem sed forte solidius ex fundamentis præjactis, dist. min.: actiones quibus Christus satisfecit physice et entitative sumptæ, seu quatenus procedunt ab humanitate ut principio quo sunt Dei creditoris et sub ejus dominio, conc.; quia ut sic sunt creatæ: moraliter sumptæ quoad valorem seu quatenus procedunt a supposito Verbi ut principio quod, suntque super illud reflexivæ, neg. Ut sic enim involvunt moraliter ipsum Verbum, nedum ut principium effectivum, sed etiam ut principium formale ut supra diximus: unde sicut suppositum Verbi, non est sub dominio Dei, sed Deus ipse, ita nec actiones ejus sub hac præcisa ratione quod ipsum moraliter involvant, quia ut diximus, ut sic non ponunt in numero cum ipso.

Nec obstat si dicas quod illæ actiones moraliter consideratæ sint vel aliquid creatum vel increatum. Resp. enim esse quid creatum

quoad entitatem ; quoad terminationem vero, seu terminative esse quid increatum ; seu si mavis, sunt quid creatum unitum increato, et sub illa formalissima ratione uniti ad increatum non esse sub dominio Dei, sed solius Verbi ut subsistentis in natura humana.

Repones : Ipsa unio est a tota Trinitate : ergo. Resp. dist. : unio effectiva seu unio, conc. ; unio formalis et, ut ita dicam, effecta, neg. Hæc enim est soli propria Verbo ; unde solum dicitur incarnatum, non Pater aut Spiritus sanctus, satisfecit autem ut unitum formaliter humanitati.

Replicabis : Dominium quod Verbum habet super has actiones ipsi competit, vel penes voluntatem increatam vel creatam ; omne enim dominium fundatur in voluntate : atqui si penes voluntatem increatam, competit toti Trinitati, cum trium Personarum sit una voluntas ; si penes creatam, dominium est creatum adeoque Dei : ergo.

Resp. dominium hoc esse penes voluntatem creatam, non simpliciter et absolute terminatam, sed terminatam hoc supposito divino et sub hac formalissima ratione non esse Dei, sed ipsum Deum.

Inferes : Ergo Verbum sibi ipsi satisfacit ex propriis ; Verbum enim est persona offensa.

Resp. dist. illatum : Verbum ut subsistens in natura divina sibi ipsi satisfacit ex propriis, neg. ; Verbum ut subsistens in natura humana satisfacit ex propriis sibi ut subsistenti in natura divina, conc.

Urgebis : Valor satisfactionis Christi non petitur ex Verbo ut subsistente in natura humana, sed ut subsistente in natura divina : ergo. Prob. ant. : Verbum ut subsistens in natura humana est finitum, ut sic enim gerit vices suppositi finiti : atqui valor infinitus operum Christi, non potest peti a supposito finito : ergo.

Resp. dist. maj. : valor satisfactionis Christi non petitur ex Verbo ut subsistente in natura humana, *Ly ut* reduplicante rationem formalem valoris, conc. ; *Ly ut* reduplicante conditionem præsuppositam, neg. Licet ergo Verbum sit unde profluit valor infinitus satisfactionum Christi, eum tamen communicare non potest nisi humiliatum et subjectum Patri, quod fieri nequit in natura divina, sed humana : unde ad probat., juxta eundem sensum, dist. maj. : Verbum ut subsistens in natura humana non est infinitum, *Ly ut* sumpto reduplicative, conc. ; sumpto specificative, neg. Et hoc sufficit ut importatum in

actione satisfactoria sub ratio principii quod et formalis, censeatur moraliter ipsi communicare infinitum valorem.

Subsumes tandem contra omnes istas solutiones : atqui Verbum etiam ut subsistens in natura divina dependet a Patre et est sub ejus dominio : ergo. Prob. ant. : Verbum ipsum suam subsistentiam et personalitatem accepit a Patre : ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., dist. ant. : Verbum accipit suam personalitatem a Patre sine dependentia, conc. ; cum dependentia, neg. Quia Pater non libere, sed necessario generat Filium in omnibus sibi coæqualem et consubstantialem.

Obj. 4° contra quartam conditionem : Satisfactio rigorosa debet fieri ex bonis alias seu alio titulo non debitis : atqui omnes Christi actiones erant debitæ Deo variis aliis titulis, puta titulo creationis, conservationis, servitutis ut supremo Domino, titulo gratitudinis, ut summo benefactori, titulo obedientiæ religionis, etc. : ergo.

Resp. 1° : Ex eodem semper principio, dist. min. : actiones Christi ut procedebant ab humanitate, debebantur Deo variis titulis, conc. ; ut procedebant a supposito divino et super illud reflectebantur, neg. Nullum enim debitum suppositum Verbi contraxit, imo nec debiti capax est, sed sola humanitas ; sufficit autem ad rigorem justitiæ quod bona non sint debita ex illa parte ex qua sumitur valor satisfactionis, qui, ut diximus, desumitur ex ipso supposito divino.

Respondent alii communiter hanc quartam conditionem esse intelligendam de satisfactione cujus valor est finitus, non autem quando valor est infinitus ; quia hoc ipso quo est infinitus est inexhaustibilis a quocumque debito quod semper fundatur in aliquo creato. Valet etiam hæc solutio.

Tertia responsio etiam probabilis est, quod varii illi tituli non multiplicent materiam, sed super eandem cadant : unde iisdem actionibus potuit Christus omnibus illis titulis satisfacere, sicut qui deberet dare Petro centum nummos ex contractu, ex voto, ex sententia judicis, unica solutione his omnibus titulis satisfaceret.

Inst. : Actiones Christi non sufficiebant ut satisfaceret obligationi gratitudinis pro omnibus beneficiis acceptis, tum quia non potuit reddere æquivalens, scilicet subsistentiam divinam quam accepit, tum quia ipsa gratiarum actio beneficium est, tum quia tandem

compensatio gratitudinis debet plus reddere quam sit acceptum : ut enim docet D. Th. 2. 2. q. 106. a. 6. hæc reciprocatio debet esse gratuita, sicut gratuita fuit beneficii collatio : si autem solum reddatur tantum quantum acceptum est non erit gratuita, sed debita compensatio : ergo.

Resp. 1° dato ant., neg. conseq. Esto enim Christus non potuerit reddere æquivalens aut superexcedens beneficia accepta, potuit tamen reddere honorem injuriæ illatæ æqualem, adeoque satisfacere ex rigore justitiæ.

Resp. 2° neg. ant. Nullum enim beneficium accipit suppositum Verbi, sed sola humanitas : unde cum seipsum in humanitate offerat et subjiciat Patri, reddit ultra quod accepit.

Obj. 5° contra quintam conditionem : Ad rigorosam satisfactionem requiritur quod creditor teneatur ex justitia illam acceptare, aut si nolit, remaneat extinctum debitum ; est enim contra omnem justitiam quod debitor teneatur ad aliquid amplius quam ad restitutionem æqualem et rigorosam satisfactionem : atqui Deus non tenebatur ex justitia acceptare satisfactionem Christi, et ipso nolente eam acceptare, non fuisset extinctum debitum : ergo. Prob. prima pars min. : 1° quia nullum justitiæ debitum potest cadere in Deum, importat enim obligationem strictam et subjectionem ei cui debetur ex ejus voluntate ortam ; 2° quia offensus non tenetur acceptare fidejussorem, nec unius satisfactionem pro alia, sed potest velle ut offendens sit ipsemet satisfaciens, cum rationi sit congruum, ut per eum qui fecit injuriam, fiat et injuriæ reparatio.

Hinc patet secunda pars min., scilicet quod Deo non acceptante satisfactionem Christi, pro peccatis hominum, remaneret inextinctum debitum in hominibus. Patet insuper hac ratione quod posita Christi satisfactione posset nihilominus Deus hominem privare gratia, annihilare, damnare, etc., ratione supremi dominii quod habet in suas creaturas : Ergo.

Resp. dist. min. : Deus non tenebatur ex justitia formaliter et proprie dicta acceptare satisfactionem Christi, conc. ; ex justitia æquivalenter seu eminenter, neg. Explicatur : Fateor itaque propter rationes factas omnem obligationem strictæ justitiæ ortam ex voluntate alterius repugnare Deo, utpote superiori ad omnes creaturas, ab eis independente et omnium supremo Domino ; non tamen ipsi

repugnat obligatio orta et propria voluntate ; sic Deus non obligatur creare mundum, aut hominem diligere ; sed supposito decreto creandi mundum, tenebatur illum creare, supposito quod det gratiam creaturæ, obligatur illam amare. Ita similiter Deus non tenebatur exigere satisfactionem pro peccatis hominum : nec constituere Christum caput et fidejussorem illorum : sed supposito quod velit sibi satisfieri pro peccatis hominum, et illorum caput et fidejussorem constituerit Christum Dominum, tenetur tum ex fidelitate, tum ex summa æquissimæ voluntatis rectitudine, quæ justitia est æquivalenter et eminenter, acceptare ejus satisfactionem, utpote debito æqualem et superabundantem, ita ut ampliorem exigere non possit ; quod bene adverte. Licet enim ut supremus omnium Dominus posset hanc satisfactionem annihilare, recusare, ulteriora exigere, non tamen, inquam, ut creditor læsus et ratione injuriæ cui satisfactum est ad æqualitatem, et cujus proinde debitum manet extinctum.

Ex his patet responsio ad omnes probationes minoris et quo sensu intelligendum sit illud S. Anselmi lib. *Cur Deus homo* cap. 19 : « Necesse esse video ut Pater Filio retribuatur, alioquin injustus esse videretur si nolle », necessitate scilicet et suppositione et procedendo ut judex justus et creditor læsus, non absoluta necessitate, ut explicuimus.

Dices : Secundum hanc explicationem semper stat satisfactionem Christi fundari in gratia creditoris : ergo.

Resp. ut supra, dist. ant. Fundatur in gratia creditoris præsuppositive et materialiter se habente, conc. ; formaliter se habente et supplete valorem satisfactionis, neg. Unde neg. conseq. Talem enim gratiam nihil officere rigori satisfactionis constat ex usu quotidiano hominum inter quos, supposito semel pacto vel consensu creditoris, unus ex rigore justitiæ pro altero satisfacit.

Repones : Qui rigorosam offert satisfactionem quam tenetur creditor acceptare, non orat creditorem ut ipsam admittat, debitumque remittat : atqui Christus sæpe oravit Deum ut peccatum hominibus dimitteret : ergo.

Resp. dist. maj. : si oratio non sit unum ex operibus satisfactoriis, conc. ; secus, neg. Oratio autem Christi erat ipsa satisfactio seu illam integrabat cum aliis bonis operibus. Voluit enim Christus ex summa charitate pro nobis satisfacere omnibus generibus operum

satisfactoriorum, orando, patiando, moriendo, etc.

ARTICULUS VIII.

UTRUM SATISFACTIO CHRISTI PROCEDAT A JUSTITIA COMMUTATIVA.

Probavimus art. præced. salvari in satisfactione Christi conditiones requisitas ad valorem rigorosum justitiæ, nunc restat videre a qua virtute in Christo elicitæ fuerit hæc satisfactio. Non enim virtus quæ recompensationem offert, confert recompensationis valorem, sed aliunde supponit: sic v. g. liberalitas erogatur pecunias, non tamen pecuniis confert valorem, sed supponit. Probavimus itaque in satisfactione Christi reperiri ex persona Verbi valorem rigorosum et superabundantem. Quærimus modo utrum Christus ex virtute justitiæ commutativæ, an ex alia, illum Deo obtulerit?

Quidam volunt quod ex pluribus virtutibus processerit, scilicet ex charitate, religione, etc., alii ex justitia legali, alii ex commutativa.

Dico: Satisfactio Christi fuit actus justitiæ commutativæ. Est communior inter Thomistas.

Prob. 1° ex S. Scriptura, quæ appellat hanc satisfactionem, emptionem, redemptionem, solutionem pretii, communicationem, quæ sunt actus justitiæ commutativæ: ergo.

Prob. ratione. Ad actum justitiæ commutativæ requiruntur et sufficiunt duo, scilicet stricta obligatio ad solvendum debitum et perfecta æqualitas pretii cum debito: atqui satisfactio Christi habuit has duas conditiones: ergo. Prob. min.: 1° fuit perfecta æqualitas; quia, ut probavimus, nedum fuit æqualis debito sed superabundans, et aliunde servat alias conditiones requisitas ad rigorosam satisfactionem; 2° Christus stricte ex justitia tenebatur illam præstare, quia se vadem et fidejussorem pro nobis præstiterat: ergo.

Adverte tamen quod licet satisfactio Christi sit specialiter et formaliter actus justitiæ commutativæ, contineat tamen eminenter honestatem aliarum virtutum; in ea quippe reluctet magnificentia quatenus offert superabundans, religio et gratitudo, quatenus his actibus satisfactoriis reddebatur honos et cultus Deo ut primo actori et summo benefactori; misericordia quatenus non pro suis, sed pro alienis peccatis satisfaciebat; idem discurrendo per omnes virtutes: sed tamen quia

per se et primario Christus hanc satisfactionem offerebat ad resarciendum jus divinum læsum ad æqualitatem, tanquam fidejussor generis humani lapsi, ideo dicimus hanc satisfactionem a virtute justitiæ promanasse, de cujus ratione est injurias illatas ad æqualitatem reparare ex stricta obligatione, ut diximus.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Non datur justitia commutativa nisi inter æquales: unde juxta Aristot. et D. Th. non datur inter patrem in filium, dominum et servum; sed Christus qua satisfaciens non erat æqualis Deo: ergo. Prob. min.: Christus satisfecit ut homo: ergo.

Resp. 1° dist. maj.: non datur justitia commutativa nisi inter æquales quoad jus et obligationem, conc.; nisi inter æquales quoad omnia, neg. Licet itaque non possit dari justitia commutativa v. g. inter patrem et filium, formaliter qua filium, quia ut talis non est æqualis patri in jure proprietatis, idem dic de servo; potest tamen dari si filius fiat sui juris per emancipationem, quia tunc est æqualis patri quoad jus et obligationem: Christus autem ratione liberi arbitrii erat sui juris quoad actiones humanas.

Resp. 2° neg. min. Ad probat., dist. ex principio sæpe repetito: Christus satisfecit ut homo, Ly *ut* reduplicante principium quo, conc.; reduplicante principium quod, neg. Ex principio quod autem desumitur valor infinitus satisfactionis.

Obj. 2°: Fidejussor non suscipit in se majorem obligationem quam debitor principalis: atqui debitor principalis, nempe homo non tenebatur satisfacere Deo ex justitia commutativa: ergo. Prob. min.: 1° non datur virtus ad impossibile: atqui homo non potest reddere Deo æquale sive pro offensis, sive pro beneficiis acceptis, quod tamen importat justitia commutativa: ergo; 2° obligatio satisfaciendi ex justitia commutativa, oritur ex ipsius justitiæ violatione: atqui homo peccando non semper violat justitiam commutativam, alias in quolibet peccato, v. g. intemperantiæ foret duplex deformitas, scilicet intemperantiæ et injustitiæ, adeoque duplex specie distincta malitia in confessione accusanda, quod nemo unquam dixit: ergo.

Resp. dist. min.: debitor principalis nempe homo non tenebatur satisfacere Deo ex justitia per accidens ratione impotentiae, conc.; per se defectu sufficientis tituli obligatorii,

neg. Itaque ex peccato, ut modo dicam, oritur per se in homine peccatore titulus quantum ex se obligans ex justitia ad satisfactionem æqualem; sed quia homo non potest reddere Deo æquale, quod requirit justitia commutativa, et nemo ad impossibile tenetur, hinc per accidens homo non tenetur ex justitia commutativa satisfacere Deo, tenetur tamen in quantum potest, et ideo ponitur in eo pœnitentia quæ est pars potentialis justitiæ. In Christo autem non erat impotentia reddendi æquale, et cum aliunde obligaretur stricte quatenus fidejussor peccatorum, nihil ipsi deest ad strictam justitiam. Et hinc patet responsio ad primam probat. min.

Ad secundam, neg. min. Per quodlibet enim peccatum mortale aufertur a Deo quoad affectum ratio ultimi finis ad quod strictum jus habet, tribuiturque creaturæ, quod summa injustitia est. Nec tamen inde sequitur inconveniens quod affertur in probatione, nempe duplicem illam difformitatem v. g. intemperantiæ et injustitiæ constituere peccatum in duplici specie, et accusandum in confessione, quia illa injustitia est generalis quædam conditio omnium peccatorum quæ non constituit actum peccaminosum in diversa specie peccati, nisi quando per se et veluti directe tanquam objectum a peccatore intenditur: paritas est in conditione generali inobedientiæ quæ in omni peccato reperitur.

Inst. contra primam solutionem: Si in homine non datur justitia commutativa ad Deum, non datur etiam in Christo: atqui ex concessis, etc.: ergo. Prob. maj.: gratia Christi in esse physico et quatenus ex ea procedunt virtutes, non est alterius speciei quam gratia cæterorum hominum: atqui ex concessis in cæteris hominibus non est radix justitiæ commutativæ ad Deum: ergo nec in Christo.

Resp. neg. maj. Ad probat., dist. maj.: gratia Christi, etc., non est alterius speciei, etc., et tamen diversus est status diversumque subjectum, conc.; et non est diversus status diversumque subjectum, neg. Habet enim in Christo statum perfectionis propter conjunctionem ad Verbum, et suppositum divinum est ejus subjectum quod. Et cum sit forma accidentalis perficiens subjectum secundum capacitatem ejus, non est mirum quod in Christo qui ad æqualitatem Deo reddere potest, effundat justitiam commutativam et non in aliis hominibus. Sic eadem ratione v. g. in hominibus producit virtutes moderatrices pas-

sionum, non tamen in Angelis; in viatoribus fidem, non in Christo nec in beatis; in nobis pœnitentiam, non in Christo; in nobis filiationem adoptivam, non in Christo.

Unde ut præveniatur instantia, non sequitur, ut quidam objiciunt, auctam esse potentiam obedientialem animæ Christi, sed quod ratione status gratiæ et subjecti ejus, appositae sit conditio, scilicet æqualitas satisfactionis ad injuriam, ratione cujus satisfacit ex justitia commutativa, et defectu cujus homo purus non potest ex hac virtute satisfacere.

Obj. 3º: Debitore solvente ex justitia correspondet ex parte creditoris debitum ex justitia, ut vel accipiat solutionem, vel ea maneat contentus: quomodo enim satisfacerem alicui ex justitia, nisi illi sit satisfactum ex justitia: atqui Deus est incapax justitiæ commutativæ ad homines, quippe quæ necessario involvit subjectionem: ergo.

Resp. ex jam dictis, dist. maj.: correspondet debitum ex justitia formali vel eminentiali, conc.; ex formali semper, sub.: si extrema sint ejusdem ordinis, conc.; si sint diversi ordinis, neg. Similiter, dist. min.: Deus est incapax justitiæ commutativæ formalis ad hominem, conc.; justitiæ eminentialis, quæ, ut diximus, est summa rectitudo æquissimæ voluntatis, neg. Licet ergo in Deo non sit formaliter justitia commutativa justitiæ Christi correspondens, quia Deus non potest induere obligationem, nec debitor constitui, hoc tamen non impedit quin in Christo sit formaliter vere justitia commutativa, quia ad hoc sufficit quod ex parte Dei respondeat aliquid eminenter æquivalens: sic quando extrema relationis non sunt ejusdem ordinis, ut Deus et homo, datur relatio realis hominis ad Deum, quamvis ipsi non correspondeat relatio realis Dei ad hominem, quia Deus est illius incapax, utpote extra omnem ordinem creaturarum et ad quem omnes creaturæ ordinantur, non ipse ad illas: ita proportionem servata in nostro casu.

Obj. 4º: Satisfactio Christi fuit actus justitiæ vindicativæ: ergo non commutativæ.

Resp. neg. conseq. Justitia enim vindicativa tam in iudice æquam pœnam crimini rependente quam in reo illam patiente, pertinet ad justitiam commutativam, ut dixi dum *de Justitia*.

Ex dictis inferes justitiam commutativam Christi specie distingui a nostra, quia habet objectum formale distinctum. Objectum formale justitiæ nostræ est debitum homini per

rationem humano modo regulabile ad æqualitatem, ita ut nec sit excessus nec defectus : objectum vero justitiæ Christi est debitum Deo regulabile ad æqualitatem, sed non per rationem humano modo, quia superat omnem regulam et mensuram humanam.

Inferes ulterius quod si Verbum dimitteret humanitatem Christi, hæc statim amitteret

justitiam commutativam ad Deum, quia tunc non posset esse principium satisfactionis æqualis et infinitæ.

Foret hic locus agendi de morte Christi pro omnibus adversus novatores : sed quia hanc materiam secundum omnes suas partes adamussim expendimus in tract. *de Deo* dissert. 7. a 7. illuc lectorem remittimus.

DISSERTATIO XX.

2. Tn. qq. 20. 21. et 22.

His tribus quæstionibus S. Doctor agit de his quæ competunt Christo per comparationem ad Patrem : et 1° de subjectione ejus ad Patrem ; 2° de oratione ejus ad Patrem ; 2° de ejus sacerdotio : unde sit

ARTICULUS I.

UTRUM CHRISTUS UT HOMO FUERIT VERE SERVUS DEI.

Nota triplicem posse distingui servitutem, unam naturalem, alteram legalem, tertiam moralem. Naturalis ea est qua quis ratione originis est alteri subditus eique tenetur obsequi ; sic filius est parentum servus ; omnis creatura Dei. Legalis est quæ a lege introducta est, et est misera quædam conditio eorum qui bello capti, vel justo titulo venditi, alterius dominio subduntur, juxta illud II Pet. 2 : *A quo quis superatus est, hujus et servus est.* Moralis est servitus peccati, juxta illud Joan. 8 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.*

Discrimen est inter servitutem naturalem et legalem quod hæc excludat servum a consortio seu communicatione honorum, honoris et sedis, cum domino, non vero servitus naturalis ; filius enim qui est naturaliter servus patris cum eo communicat in honore,

bonis et sede : item justii qui sunt Deo naturali servitute subditi, cum eo communicant in bonis, sunt enim regni cœlestis hæredes.

Certum est Christum qua hominem non esse Dei servum servitute legali nec morali, utraque enim summam ejus dignitatem ac sanctitatem dedecet, nec aliunde bello captus, seu emptus, aut peccator fuit. Unde

Dico : Christus ut homo est vere servus Dei servitute naturali.

Est communis Thomistarum cum auctore, et plurium extraneorum contra Vasquesium, Beccanum, etc. Videtur tamen quasi quæstio de nomine : conveniunt enim auctores utriusque sententiæ Christum ratione humanitatis a Deo dependere, illi esse ad omnia subiectum, Deumque proinde de illo ad libitum posse disponere, eo tamen non obstante humanitatem Christi ratione unionis hypostaticæ communicare cum Deo in bonis et honoribus : unde summa quæstionis eo fere devolvitur. Utrum, supposita hac communicatione, Christus ut homo posset nihilominus dici servus Dei ; quod jam probatum manet ex nomine : sed insuper,

Prob. conclusio 1° ex S. Scriptura. Isa. 42 : *Ecce servus, meus suscipiam eum ;* 53 : *Justificabit ipse justus servus meus multos.* Quem primum

^a Hic q. 20. a. 1. o.

locum Matth. cap. 12 interpretatur de Christo. Joan. 14 : *Pater major me est* ; 20 : *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum*.

Ex Patribus : S. Chrysost. hom. 7 in *Epist. ad Philipp.* : « Si forma Dei perfectus Deus est, est et forma servi perfectus servus ». S. Aug. epist. 178 : « In qua cum infirmitate non solum subditum sed et servum evidentissime confitemur ». S. Athanasius serm. 3 contra *Arianos* ubi has voces *facti, conditi, servi*, etc., respectu Christi dicit : Omnes istiusmodi voces ratione humanitatis bene et proprie competunt. Hæc autem disertissimæ Patrum auctoritates evincunt S. Scripturam allatam non esse intelligendam in sensu improprio et metaphorico, ut vult Vasquez, qui enim est proprie, perfecte, evidentissime servus, non est talis improprie aut metaphorice.

Prob. 1. Ille vere dicitur servus alterius qui minor est illo, qui ejus ordinationi subjacet et qui ejus præceptis est obnoxius : atqui hæc tria competunt Christo ut homini : ergo. maj. est certa. Prob. min. Christo conveniunt ea quæ sunt propria naturæ humanæ : atqui natura humana ex sui conditione habet hanc triplicem subjectionem ad Deum. 1º Minor est secundum gradum bonitatis, quatenus bonitas convenit Deo quoad essentiam, naturæ autem humanæ per participationem tantum a Deo. 2º Dei ordinationi est subjecta, secundum illud Sap. 16 : *Creatura tibi factori deserviens*. 3º Obnoxia est ejus mandatis tanquam supremi Domini et Legislatoris : ergo. Hancque triplicem subjectionem S. Scriptura tribuit Christo. Primam Matth. 19, ubi Christus dicit : *Quid me interrogas de bono? unus est bonus Deus*. Secundam Philip. 2, ubi dicitur Christus formam servi accepisse. Tertiam ibid, ubi dicitur factus obediens Patri usque ad mortem.

Confirm. : Deus est verus Dominus Christi hominis : ergo Christus est vere servus Dei. Patet conseq. : quia Dominus et servus sunt correlativa. Prob. ant. : Christus ut homo pendet a Deo in esse, fieri et conservari, eoque Deus uti potest ad quoscunque usus citra ejus injuriam : atqui id sufficit ut sit verus ejus Dominus, non enim alia ratione est Dominus aliarum creaturarum : ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1º auctoritatem concilii Francofordien-

¹ Illic q. 20. a. 1. o.

sis et Adriani I contra Felicem, episcopum Urgelitanum, et Elipandum, archiepiscopum Toletanum. Adrianus in epist. præmissa concilio sic hos hæreticos alloquitur : « Tanta vos temeritatis dementia deludit... ut adoptivum eum Filium quasi purum hominem calamitati humanæ subjectum, et quod pudet dicere, servum eum impii et ingrati tantis beneficiis, liberatorem nostrum non pertimescitis venenosa fauce susurrare. Cur non veremini queruli obtrectatores Deo odibiles, illum servum nuncupare, qui vos de servitute diaboli liberavit? » Et ipsum concilium in epistola ad *Episcopos Hispaniæ* : « Intelligite, inquit, in hac professione vestra duplices diabolicæ fraudis latuisse dolos... Dum et Dominum nostrum Jesum Christum quem Deum colimus et adoramus, servum prædicatis et adoptivum... Considerate quale hoc est scandalum inter paganas gentes, ut dicatur Deum christianorum servum esse vel adoptivum. Nos per illum adoptivi sumus, non ille nobiscum adoptivus : nos per illum a servitute liberati, non ille nobiscum servus ». Ex quibus infert Vasquez nostram sententiam, quæ est D. Th., esse damnatam.

Resp. concilium et Pontificem his et similibus loquendi formulis non negasse in Christo servitutem ratione solius naturæ humanæ. sed duntaxat vel servitutem ratione personæ multiplicantem naturas et personas ad sensum Nestorianorum, vel servitutem peccati.

Primus sensus patet ex eo quod Felix et Elipandus contra quas hic agitur, erant novi Nestoriani, ut probabimus infra, ita ut sicut filiationem adoptivam ponebant in Christo ratione suppositi creati adeoque multiplicantem in Christo supposita, ita et servitutem : eodem enim modo dicebant eum filium adoptivum et servum.

Secundus sensus patet ex ipsis verbis epistolæ Concilii : « Sed et hoc, inquit, volumus a vobis audire : an Adam primus humani generis Pater, si de terra Virgine creatus est, liber esset conditus sive servus? Si servus quomodo tunc imago Dei? Si liber, quare et Christus quoque non ingenuus de Virgine?... Unde Adam fuit servus factus, nisi ex peccato, Apostolo Petro attestante, qui peccatum facit servus est peccati? Christus autem non fecit peccatum, et ideo servus non est peccati, sed magis Liberator et Redemptor eorum qui servi sunt peccati. » Et columna præcedenti probat Christum non esse servum, quia secundum S. Leonem, assumpsit naturam non culpam,

Quibus evidentissime patet illic agi de servitute peccati.

Sed et concilium et summum Pontificem agnovisse servitutem naturalem in Christo, in sensu nostro, patet ex ipsis concilii et Pontificis verbis. Pontifex in cit. epist.: « In umbra prophetiæ dictus est servus propter servilis formæ conditionem quam sumpsit ex Virgine. » Ibidem : « In ipso articulo Passionis in quo servilis forma pati parata erat. » Concilium in epist. cit. : « Et si cum Propheta nominasset non tamen ex conditione servitutis, sed ex humilitatis obedientia, quia factus est Patri obediens usque ad mortem, papa Leone dicente : « Assumpta est de Matre Domini natura, non culpa ; creata ex forma servi sine conditione servili », id est servitute peccati : item et Carolus Magnus qui concilio aderat, in epist. ad *Elip.* : « In forma Dei Creator, in forma servi Redemptor ». Ex quibus patet concilium agnoscere in Christo servitutem ratione naturæ, et tantum excludere servitutem ratione personæ aut peccati.

Multo reponit Vasquez : 1° Negat Felicem et Elipandum fuisse Nestorianos, contra expressa verba concilii, ut videbimus infra.

2° Dicit concilium eodem modo negare Christum esse servum, quo negat eum esse filium adoptivum : atqui nullo modo juxta concilium potest dici filius adoptivus : ergo.

Resp. neg. maj. Aperte enim, ut vidimus, agnoscit aliquam in Christo servitutem scilicet naturæ, nullam autem filiationem adoptivam. Altera disparitas est quod filiatio non possit esse nisi ratione personæ, ut dicemus ; servitus autem possit esse ratione et personæ et naturæ.

Instat : Adrianus loca S. Scripturæ quæ objiciebat Elipandus ut probaret Christum esse servum, explicat in sensu mystico : atqui si aliquam naturæ servitutem in Christo agnovisset, de illa satius et facilius explicasset hæc testimonia quam recurrere ad figuram et sensum mysticum : ergo.

Resp. dist. min. : si illa testimonia in sensu litterali et historico procederent de servitute naturæ, conc. ; si procederent de servitute personæ, neg. Offerebat ergo Elipandus ea S. Scripturæ loca, in quibus Job, Jacob, David, dicuntur Dei servi etiam ratione personæ, volebatque iis significari Christum cujus erant figuræ. Respondet Pontifex hæc loca litteraliter et historice intelligenda esse de istis Patriarchis et Prophetis, allegorice autem et

mystice de Christo, qui revera non erat servus ratione personæ ut isti.

Urget Felicem et Elipandum non ita fuisse dementes et blasphemos ut peccatiservitutem Christo affingerent : ergo.

Resp. non mirum esse hunc theologum, qui Anomæos in materia comprehensionis Dei defendit potiusquam S. Chrysostomum ab errore absolvat ; qui Monothelitas contra D. Thomam et omnes fere theologos ab assertionem unius voluntatis excusat, hic contendere novos Nestorianos a dementia et blasphemia eximere, quos tamen concilium et summus Pontifex et dementiæ et blasphemiæ accusant. Adrianus in epist. cit. : « Tantæ vos temeritatis dementia deludit ». Concilium in Epist. cit. : « Tam ridicula, tam stulta hujus sententiæ expositio apud vos ». Et in sacro syllabo dicit epistolam Elipandi esse *plenam blasphemias*, etc.

Ad testimonia quorundam SS. Patrum, Athan. contra Arianos, Chrysost., Cyr., etc., quæ possent objici, similiter respondendum est eos loqui vel de servitute ratione personæ, personamque multiplicante, vel de servitute peccati, vel etiam de servitute pœnali seu legali.

Obj. 2° cum eodem Vasquesio : De ratione servi proprie dicti est 1° quod non communicet cum Domino in bonis, honoribus et sede. 2° Quod sit persona distincta ab hero : atqui Christus in omnibus prædictis communicat cum Deo, nec est persona ab ipso distincta : ergo.

Resp. ad primam partem ant. eam distinguendo : de ratione servi legalis est, etc., conc. ; servi naturalis, neg. Patet ex notamine et ex confirmatione conclusionis id non requiri ad veram et proprie dictam servitutem. Dato autem id requiri, tunc, ut monui, erit quæstio de nomine.

Ad secundam partem ant. ; fateor esse veram in humanis, ubi non reperitur diversitas naturarum in una persona, secus in Christo, in quo contrarium accidit ; proindeque ratione naturæ humanæ potest dici servus. Quamvis enim, inquit S. Th.¹, non proprie dicatur quod natura sit domina vel serva, potest tamen proprie dici quod quælibet hypostasis vel persona, sit vel domina vel serva, secundum hanc vel illam naturam : quia, udixerat initio responsionis, relatio servitutis vel dominii fundatur super actione et passione, quæ licet competant naturæ ut quo, conveniunt tamen personæ ut quod, actiones enim

¹ Illic q. 20. ad 2.

sunt suppositorum et singularium : et secundum hoc, subdit, nihil prohibet Christum dicere Patris subjectum vel servum secundum humanam naturam.

Obj. 3° : Non potest dici de Christo quod sit proprie creatura : ergo nec quod sit servus.

Resp. dist. ant.¹ : non potest dici, etc., simpliciter et sine addito expresso vel subintellecto, conc.; cum addito secundum naturam humanam, neg. Ita de denominatione servi : non enim dicimus simpliciter : Christus est servus, sed cum addito expresso vel subintellecto, Christus ut homo, seu secundum humanitatem est servus.

Obj. 4° Iad Cor. 15. dicitur de Christo : *Cum autem subjecta illi fuerint omnia, tunc ipse Filius subjectus erit illi*, scilicet Deo seu Patri : atqui, ut dicit idem Apostolus ad Heb. 2 : *Nunc necdum videmus omnia subjecta ei* : ergo.

Resp. ex divo Aug. 1 de Trinit. cap. 18, verba priora Apostoli intelligenda esse de subjectione Christi ad Deum, non in se sed in suis membris : nec Apostolus negat per posteriora verba Christo non esse subjecta omnia quantum ad potestatem : *Data est enim ipsi omnis potestas in cælo et in terra*. Matth. ultimo; sed solum quantum ad finalem impletionem suæ voluntatis in electis.

Obj. 5° : Nobilius copulatur humanitas Deo per unionem hypostaticam, quam ancilla viro per matrimonium : atqui ancilla conjuncta viro per matrimonium, desinit esse serva : ergo a fortiori Christus respectu Dei.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod ancilla per matrimonium fiat viro compars et æqualis ; humanitas autem non obstante unione hypostatica remanet semper creatura Dei eique proinde subjecta.

Quæritur utrum Christus possit dici sibi ipsi subjectus ?

Resp. sub distinctione² : Si id intelligatur ratione diversarum personarum, ita ut sit alia persona Christi dominantis, alia Christi servientis, nestorianum est. Si autem id intelligatur ratione diversarum naturarum in eadem persona, potest dici quod Christus sit sibi ipsi subjectus, cum determinatione tamen secundum naturam humanam, ne videatur induci pluralitas personarum, juxta regulam sequentem quam hic tradit S. Doctor in fine o.

Regula notanda³. Quæ conveniunt Christo ratione personæ seu naturæ divinæ possunt

simpliciter de illo prædicari sine addito, ut esse Dominus, esse maximus, etc. Quæ autem ipsi conveniunt ratione humanæ naturæ, partim propter periculum erroris, partim propter rigorem sermonis, non prædicantur de illo simpliciter sed cum addito, secundum humanam naturam, nisi talia sint quæ nullam ambiguitatem importent, ut v. g. esse passum, mortuum, etc.

ARTICULUS II.

DE ORATIONE CHRISTI.

Quæritur 1° utrum Christo competat orare ?

Resp. 1° Christum de facto orasse. Constat ex S. Scriptura Matth. 14, 26, Luc. 6, Joan. 11, etc.

Resp. 2° : Christo secundum quod est homo convenit orare ; quia oratio est quædam explicatio propriæ voluntatis apud Deum ut eam impleat : atqui in Christo licet sit voluntas divina, secundum quam omnia potest, est tamen alia voluntas humana, quæ non est per se efficax ad implendum ea quæ vult nisi per virtutem divinam : ergo Christo ut homini et ut habenti voluntatem humanam competit orare.

Resp. 3° 3°, orationem non fuisse Christo necessariam absolute sicut nobis ; quia cum esset Deus, poterat per se exequi quæ peteret : fuit tamen necessaria ex suppositione divinæ ordinationis, quatenus sciebat esse divinitus ordinatum a Patre ut quædam non nisi per orationem acciperet. Fuit etiam conveniens propter instructionem et exemplum nostrum. Juxta hæc facile conciliari possunt variæ locutiones Patrum.

Quæritur 2° utrum Christus nunc existens in cælo vere et proprie oret pro nobis ?

Nemo negat Christum nunc in cælis orare pro nobis improprie seu interpellative, quatenus exhibet suam humanitatem et merita Patri, quibus movetur Pater ad conferenda nobis beneficia. Sed quæstio est utrum vere et proprie oret expresse, petendo a Patre nobis salutaria. Negat Medina, Vasquez, etc. : contra quos

Resp. affirmative cum aliis theologis.

Prob. ex S. Script. Ad Rom. 8, de Christo dicitur : *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis* ; Heb. 7 : *Semper vivens ad interpellandum pro nobis*, id est ad petendum,

¹ q. 20 ad 1. — ² Ibid. ad 3. — ³ Ibid. a. 2. o. —

♦ Ibid.

¹ Illic q. 21. a. 1. in a. s. c. — Ibid. o. — ² Ibid. ad 1 et 2.

postulandum, etc., id enim importat vox *interpellare* juxta S. Aug. epist. 59. Unde ipse Christus, Joan. 14: *Ego rogabo Patrem*, quando nempe ascenderit in cœlum, *et alium Paracletum dabit vobis*.

Porro juxta regulam S. Aug. hæ scripturæ in proprio sensu accipiendæ sunt, cum inde nullum sequatur inconveniens, quinimo illustrior fiat charitas Christi erga nos. Insuper Scripturas dicentes Christum in terris orasse accipiunt adversarii in sensu proprio, quidni et eas quibus enuntiatur orare in cœlis.

Subscribunt SS. Patres. Greg. Mag. in 5. Psal. Pœnit.: « Quotidie orat Christus pro Ecclesia ». Just., lib. QQ. *ad Orthodoxos* q. 135: Confessionis nostræ Pontifex pro nobis loquitur et rogat ». S. Ambros. in cap. 8. ad Rom.: « Semper causas nostras agit apud Patrem cujus postulatio contemni non potest ». S. Aug. in Psal. 85: « Et modo orat pro nobis, orat in nobis et oratur a nobis: ut sacerdos noster orat pro nobis, ut caput nostrum orat in nobis, ut Deus noster oratur a nobis ».

Confir.: Christus etiam nunc in cœlis est advocatus noster, I Joan. 2, et mediator noster, I Timot. 2; atqui proprium munus advocati et mediatoris est pro cliente orare, intercedere, interpellare: ergo.

Dices: S. Greg. Mag. lib. 1 *Moral.* cap. 24, meminit tantum orationis interpretativæ: ergo.

Resp. alibi meminisse etiam expressæ, sed nec illic negavit expressam, quin imo juxta S. Th. in cap. 7 ad Heb., Christus exhibendo Patri humanitatem suam exprimit simul sanctissimæ animæ suæ desiderium pro salute nostra, quod est orare proprie.

Si qui autem ut Rupert lib. 9 *de Offic.* c. 3, videantur id negare, intelligendi sunt de oratione ad modum supplicii et submissa, qualis a Christo fundebatur in diebus carnis suæ mortalis, nunc enim sedenti ad dexteram Patris non convenit tanta supplicandi humilitas.

Inferes: Ergo poterit dici: *Christe, ora pro nobis*; quod est in Ecclesia inauditum.

Resp.: Licet id absolute posset dici, idque licere in privatis orationibus quidam concedant, sicque factum a S. Cypriano narrent, qui moriturus dixit Christo: « Ego peto a te ut tu a Patre petas », ita tamen orare maxime in orationibus publicis vetat Ecclesiæ consuetudo propter vitandos errores Nestorianorum et Arianorum, qui Christum purum hominem reputabant; nec etiam in privatis orationibus

existimamus has voces esse usurpandas, quia qui oratur, potiori quo pollet attributo honorandus est, et dum Christum oramus, alloquimur eum qui simpliciter est persona divina, cujus, ut sic, non est petere sed dare: et ideo dicimus: *Christe, miserere nobis; Christe, exaudi nos*.

Quæritur 3° utrum Christus oraverit secundum suam sensualitatem?

Resp. ¹ quod Christus non oraverit secundum sensualitatem, hoc sensu quod ejus oratio fuerit actus sensualitatis, oratio enim est actus rationis. Oravit tamen secundum sensualitatem hoc sensu quod oratio ejus erat de objecto sensualitatis, quatenus nempe oratio ejus exprimebat Deo suæ sensualitatis affectum tanquam sensualitatis advocata: et hoc ut nos instrueret de tribus: 1° ut ostenderet se veram humanam naturam cum naturalibus suis affectibus sumpsisse; 2° ut ostenderet quod homini liceat secundum naturalem affectum, aliquid velle quod Deus non vult; 3° ut ostenderet quod proprium affectum debet homo divinæ voluntati subicere. Et ita oravit dum dixit: *Transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*.

Quæritur 4° utrum Christus oraverit pro se?

Resp. ² Christum orasse pro se dupliciter: 1° secundum sensualitatem, exprimendo scilicet affectum sensualitatis, ut dictum est modo, vel etiam voluntatis simplicis quæ consideratur ut natura, sicut cum oravit a se calicem Passionis transferri; 2° oravit secundum rationem, exprimendo scilicet affectum voluntatis deliberatæ quæ consideratur ut ratio, sicut cum petiit gloriam Resurrectionis, ut daret nobis exemplum et ut ostenderet Patrem esse auctorem omnium bonorum quæ secundum naturam humanam habebat.

Quæritur 5° utrum oratio Christi semper fuerit exaudita?

Resp. ³ orationem proprie dictam, quæ nempe procedebat a voluntate absoluta rationis deliberatæ, fuisse semper exauditam; quia hæc voluntas semper fuit conformis divinæ voluntati, ita ut nihil vellet aut peteret hac oratione, nisi quod sciret Deum velle; et de hac oratione intelliguntur verba Joan. 11: *Quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus*; et: *Ego autem sciebam quia semper me audis*; et ad Heb. 5: *Exauditus est pro sua reverentia*.

Oratio tamen improprie dicta, quæ est nec.

¹ Ille q. 21 a. 2. o. — ² *Ibid.* a. 3. o. — ³ *Ibid.* a. 4. o.

pe secundum motum sensualitatis seu voluntatis simplicis quæ consideratur ut natura, non fuit semper exadila, ut patet de oratione Christi in horto qua petebat a se transferri calicem ¹.

Porro orationem procedentem a voluntate absoluta et rationis dicimus propriam et procedentem a sensualitate seu voluntate ut natura impropriam ²; quia oratio est voluntatis humanæ interpres, et sola voluntas absoluta rationis deliberatæ, est simpliciter et proprie voluntas: voluntas autem secundum motum sensualitatis seu naturæ, est tantum voluntas secundum quid, scilicet si aliud non obstat.

Dices: Christus oravit ut peccatum crucifixoribus suis ignosceretur, ut patet Luc. 22; atqui tamen non omnibus peccatum illud fuit dimissum, nam Judæi fuerunt pro illo peccato puniti: ergo.

Respondet S. Doct. ad 2 « quod Dominus non oravit pro omnibus crucifixoribus, neque etiam pro omnibus qui erant credituri in eum, sed pro his solum qui erant prædestinati, ut per ipsum vitam consequerentur æternam ».

Hæc est doctrina quam sugillarunt ut Jansenianam quatuor professores facultatis theologicæ Duacenæ in sua censura data 22 augusti 1722, et damnata Romæ 18 julii 1726, quasi S. Doctor sine ulla distinctione restrinxisset omnem orationem Christi ad quosdam, cum tamen luce clarius sit ex hoc articulo et ex duobus præcedentibus, ipsum loqui de oratione proprie dicta, procedente a voluntate absoluta et efficaci; ut invicte probavi in tract. de Deo dissert. 7. a. 7. § 4. Vide.

ARTICULUS III.

DE SACERDOTIO CHRISTI.

Præcipua quæ spectant sacerdotium Christi exposuimus dissert. præced. contra Socinianos; quapropter hanc quæstionem 22. D. Th. breviter perstringemus. *Sacerdos* juxta nominis etymon est quasi *sacra dos*, id est offerens pro hominibus preces, dona, maxime sacrificium.

Dico 1°: Christus est vere sacerdos et hostia simul ³.

Prob. prima pars ex S. Scriptura. Psal. 109: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*; ad Heb. 4: *Habemus Pontificem qui penetravit cælos Jesum Filium Dei*. Item cap. 7.

¹ Illic q. 21. ad 1. et 3. — ² Ibid. o. — ³ Illic q. 22. a. 7. et 2. o.

et 8, et alibi ut exposuimus dissert. præced. contra Socinianos.

His conformiter definit Trid. sess. 22. cap. 1, « sacerdotem alium secundum ordinem Melchisedech surgere Dominum nostrum Jesum Christum ». Similiter concil. Ephes. can. 10. Suffragantur Patres: S. Aug. in Psal. 132, Epiphan. hæres. 53, Tertull. lib. 4 *contra Marcion*.

Prob. ⁴. Ille est vere sacerdos qui consecratus est ut tanquam mediator Dei et hominum offerat Deo dona, preces et sacrificia pro peccatis et salute hominum: atqui Christus consecratus est non oleo materiali, sed unctione divinitatis, obtulit Deo Patri pro hominibus dona, preces et sacrificium incruentum in cœna, cruentum in cruce: ergo. Min. constat ex dictis contra Socinianos. Maj. etiam patet ex etymologia et notione sacerdotis; item ex Apost. ad Heb. 3. dicente: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis*.

Unde colliges Christum esse sacerdotem ratione humanitatis, non ratione divinitatis ⁵; alias nulli vel sibi ipsi offerret sacrificium. Potest tamen propter communicationem idiomatum dici simpliciter sacerdos.

Prob. secunda pars ⁶ ex S. Scriptura. Ad Ephes. 5, dicitur: *Christus dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis*. Vide dicta contra Socinianos.

Addit S. Doctor ⁷ fuisse hostiam perfectam, pro quo erudite advertit in veteri Lege fuisse triplex genus hostiæ seu sacrificii: nempe hostia pro peccato spectans statum pœnitentium, hostia pacifica spectans statum proficientium, et holocaustum spectans statum perfectorum, unde et totum comburebatur. Et quidem homo indiget sacrificio ad tria, ad remissionem peccatorum, ad conservationem gratiæ et ad consummationem gloriæ: hæc autem per humanitatem Christi oblata nobis provenerunt, ut patet et probat S. Doctor ex S. Scriptura. Et ideo concludit: Christus in quantum homo non solum fuit sacerdos, sed etiam hostia perfecta, simul existens hostia pro peccato, et hostia pacifica et holocaustum.

Dices: Sacerdotis est hostiam occidere: sed Christus non seipsum occidit: ergo ipse non simul fuit sacerdos et hostia.

⁴ Illic q. 22. a. 1. et 2. o. — ⁵ Ibid. a. 3. o. — ⁶ Illic a. 2. in a. s. o. — ⁷ Ibid. et 1. 2. q. 102. a. 3. ad. 8.

Resp. dist. maj.: sacerdotis est hostiam occidere physice vel moraliter, conc.; physice semper, neg. Constat enim ex II Paralip. 29, v. 34, alios quam sacerdotes posse peragere quædam officia sacerdotalia, ut hostias jugulare, decoriare et similia: ita ut ad rationem sacerdotis et sacrificii sufficiat quod hostia per aliquem ad nutum sacerdotis occidatur, et ab ipso deinde sacerdote assumatur et in sacrificium offeratur: ita docent Abulensis ad cap. 3 Josue q. 12, Valentia hic q. 22 puncto 4, Suarez d. 46. sect. 1, tom. 1, et aperte supponit S. Th. hic ad 1 et infra q. 48. a. 3. ad 3

Ad hunc itaque sensum, dist. min.: Christus non seipsum occidit physice, conc.; id enim fecerunt sacrilegi Judæi: moraliter, neg. Voluntarie enim se morti obtulit, voluntarie sustinuit occidentium impetus, quos facile poterat repellere, et vulneribus lethali- bus percussus, quamvis etiam tunc potuisset mortem impedire, voluntarie tamen et vi propria, urgente redemptione generis humani et præcepto Patris, ipsi ut supremo vitæ et mortis Auctori reddidit spiritum, juxta illud Christi Joan. 10: *Nemo tollit eam (animam) a me, et ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.* In quo differt mors Christi a morte martyrum, quæ ideo non habet rationem veri sacrificii: licet enim ipsis ut Christo mors sit voluntaria in causa, hoc est in tormentis sponte susceptis, in procinctu tamen mortis, posito lethali vulnere, non est ipsis sicut Christo liberum servare vel ponere animam.

Dico 2º: Effectus potissimus sacerdotii Christi est expiatio peccatorum quoad culpam et quoad pœnam¹. Etenim Christus morte sua nobis meruit gratiam qua deletur culpa, et plenarie satisfecit pro pœnis debitis, ut late dixi contra Socinianos; quem effectum ipse, quia non erat peccator, non recepit.

Dico 3º: Sacerdotium Christi est æternum et secundum ordinem Melchisedech², juxta illud Psal. 109: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*; et ad Heb. 7: *Hic autem (Christus) eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium.*

Explicatur³. Dicitur sacerdotium Christi æternum ex multiplici capite: 1º ratione effe-

ctus qui est salus æterna hominum; 2º quia nullum habuit in suo sacerdotio successorem; 3º ratione officii, non solum quia ipse semper interpellat et gratias agit et aget pro nobis, sed etiam quia ipse per ministros jugiter sacrificat et sacrificabit usque ad finem mundi, quod dicitur quandoque *in æternum*; 4º ratione unctionis nunquam perituræ, utpote quæ est ipsa unio hypostatica.

Dicitur sacerdos *secundum ordinem Melchisedech*, non hoc sensu quod fuerit sacerdos ejusdem rationis ac ordinis cum Melchisedech, seu quod ab eo sacerdotium participaverit, fuit enim longe excellentioris rationis et ordinis, ut modo dicam; sed hoc sensu, quod sacerdos Melchisedech fuit specialius figura Christi sacerdotis quam alii sacerdotes veteris Legis⁴.

Præfiguravit autem Melchisedech excellentiam sacerdoti Christi in pluribus⁵: 1º in hoc quod panem et vinum obtulit, juxta illud Genes. 14: *Melchisedech, rex Salem, proferens panem et vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi, benedixit ei*, scilicet Abrahamæ: Aaron enim oves et boves offerebat, non panem et vinum, nisi ut partem et condimentum alterius sacrificii, Exod. 29 et Num. 28. Christus autem corpus et sanguinem suum obtulit sub speciebus panis et vini. 2º Quia introducitur Melchisedech in S. Scriptura *sine potre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens*; non quod reipsa ista non habuerit, sed quia contra morem in Scriptura sacra, ista de eo non leguntur⁶: et per hoc, inquit Apost. ad Heb. 7, *assimilatus Filio Dei*, qui in terris est sine patre, et in cœlis sine matre, neque principium neque finem dierum habens secundum divinitatem, adeoque sacerdos in æternum. 3º Quia acceptis decimis ab Abrahamo, benedixit ipsi et simul sacerdotibus legalibus in ejus lumbis secundum seminalem rationem existentibus, per quod figurabatur excellentia sacerdotii Christi supra sacerdotium legale, quatenus qui benedicit major est illo qui benedicitur⁷. 4º Quia *Melchisedech*, idem est ac rex justitiæ, fuit insuper rex Salem, id est rex pacis: Christus autem fuit rex justitiæ et pacis.

¹ Hic q. 22. a. 3. et 4. o. — ² *Ibid.* a. 5. et 6. o. — ³ *Ibid.* a. 5.

⁴ Hic q. 22. a. 6. o. et ad 1. — ⁵ *Ibid.* o. ad 2 et 3. — ⁶ *Ibid.* ad 3. — ⁷ *Ibid.* o.

DISSERTATIO XXI.

De adoptione Christi.

D. Th. q. 23.

ARTICULUS I.

UTRUM DEO CONVENIAT ADOPTARE CREATURAM INTELLECTUALEM?

Nota duplicem esse filiationem, naturalem unam, adoptivam alteram. Filiatio naturalis est relatio quæ convenit alicui quatenus ex vi suæ originis recipit naturam generantis vel eandem numero, ut in divinis, vel specie ut in creatis : unde fundamentaliter sumpta dicitur origo viventis a vivente in similitudinem naturæ.

Filiatio adoptiva¹ est imitatio secundum quid filiationis naturalis, in quantum qui adoptatur, cum non habeat ex patre naturam, ipsi confertur quædam ejus proprietas, scilicet jus ad hæreditatem ac si esset verus filius : unde communiter a jurisperitis et theologis definitur adoptio : « Gratuita et liberalis assumptio personæ extraneæ ad hereditatem ». Ita Instit. de Adoptionibus ff. et C. eod. tit. et Conc. Francoford.

Dico 1° : Deo convenit adoptare² : quia, cum sit infinitæ bonitatis, admittit creaturas suas intellectuales ad participationem suæ hæreditatis, quæ est ipsius Dei fruitio ; hæreditas enim alicujus dicitur per quam ipse beatus est et dives, Deus autem dives et est beatus, in quantum seipso fruitur.

Hæc autem est disparitas inter adoptionem divinam et humanam³, quod Deus hominem quem adoptat, idoneum facit per gratiæ munus ad suam hæreditatem : homo autem non facit idoneum eum quem adoptat, sed idoneum supponit et talem eligit adoptando.

Dico 2° : Adoptare⁴ est actio totius Trini-

tatis ; quia est actio libera et adextra, collatio scilicet gratiæ, quæ toti Trinitati convenit.

Dico, 3° : Omnis creatura intellectualis potest adoptari⁵ ; quia est capax gratiæ per quam fit adoptio, et beatitudinis in qua consistit hæreditas, ut dictum est.

Ex quo inferes Angelos esse filios Dei adoptivos. Item primos parentes in statu innocentie ; justos in veteri lege et eos omnes qui sunt in gratia quandiu in illa permanent, etsi non sint prædestinati.

Nec obstat quod Apostolus ad Galat. 4 et I ad Rom. 8, opponat Christianos justis antiquæ legis quod hi acceperint Spiritum servitutis in timore, illi Spiritum adoptionis filiorum : non enim opponit eos inter se, ratione justitiæ personalis, sed ratione legis utriusque secundum se seu ratione status utriusque, hoc sensu quod lex vetus erat lex timoris secundum se, nec ex se vim habens justificandi, lex autem nova sit lex gratiæ et in se continens vim justificandi.

ARTICULUS II.

UTRUM CHRISTUS QUATENUS HOMO SIT FILIUS DEI ADOPTIVUS.

§ I.

Prænotamina, ubi de hæresi Felicis Urgelitani et Elipandi Toletani.

Nota 1° : Fide certum est Christum, ut Deum, non esse filium Dei adoptivum, sed filium naturalem Patris æterni ipsi consubstantialem. Quapropter de Christo ut homine difficultas procedit.

¹ Hic q. 23. a. 1. o. — ² Ibid. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid.

a. 2. o.

Nota 2°, Christum, qua hominem, esse filium Dei adoptivum, triplici sensu posse intelligi. 1° Quod sit purus homo; et hæc fuit hæresis Photini. 2° Ponendo in illo duo supposita, unum divinum, alterum humanum, ratione cujus sit filius Dei adoptivus; et hæc fuit hæresis Nestorii. 3° Servata unitate personæ asserendo Christum quatenus hominem esse filium Dei adoptivum.

Nota 3°, L^y *quatenus* in hoc tertio sensu posse intelligi tripliciter: 1° prout reduplicat suppositum; 2° prout reduplicat humanitatem; 3° prout reduplicat utrumque. Si primum, error est Arii. Si secundum, sensus est Gabrielis, Majoris et Almaini, qui volunt humanitatem esse adoptatam, non tamen esse filiam. Si tertium, est opinio Durandi et Scoti, licet iste oppositam reputet probabilem.

Nota 4°, Felicem, episcopum Urgelitauum, et Elipandum, archiepiscopum Toletanum, circa finem sæculi octavi propugnasse Christum, qua hominem, esse filium Dei adoptivum.

Hoc dogma 1° damnatum fuit in synodo Foro-Julienſi sub Paulino Aquileienſi episcopo anno 791.

Anno sequenti 792, iterum damnatum fuit in concilio Ratisponenſi et ab Adriano I ad quem ductus Felix ab Angilberto abbate errorem ejuravit. Ita Alcuinus lib. 1 *contra Elipandum*, et Eginhardus in *Annalibus* annum 792.

Anno 794, concurrentibus Hadriano summo Pontifice et Carolo Magno, convocatum est concilium Francofordienſe contra utrumque hæresiarcham Felicem relapsam et Elipandum, quorum error damnatus est in hujus concilii canone primo.

Porro hæc synodus quæ constabat 300 circiter episcopis ex Germania, Italia, Gallia, etc., et cui præerant legati Adriani SS. Pontificis, Theophilactus et Stephanus, approbata fuit saltem quoad condemnationem hujus hæresis, auctoritate Sedis Apostolicæ, Hadriano sedente, et inter Ecclesiæ concilia computata, et Hadriani epistola ad episcopos Hispaniæ contra Elipandum et consortes, prævia hac de re fusa disputatione Romæ habita, inter Decretales inserta fuit. Unde de hujus concilii certitudine quoad hoc punctum, nulla superesse debet dubitatio, siquidem non alia potiori auctoritate, concilia, epistolæ Pontificum et decretales apud nos amittuntur.

Constat autem hoc concilium 56 canonibus

et quatuor tractatibus. Primus tractatus est epistola Hadriani qua respondet libello Elipandi. Secundus est liber dictus *Sacrosyllabus*, cujus auctores creduntur Paulinus Aquileienſis et cæteri Italiæ episcopi. Tertius, est epistola concilii ad episcopos Hispaniæ. Quartus, est epistola Imperatoris ad Elipandum que significat ipsi ejus damnationem in concilio factam.

Acta hujus concilii hæreticorum astutia diu latuerunt, sed tandem Surii (obiit 1578,) diligentia fuere reperta. Quapropter Durand, Scot, seu quivis alii qui tunc Christi adoptionem propugnare ultimo sensu, juxta duas posteriores explicationes, nullatenus accusandi sunt hæreseos, quantumvis eorum sensu damnata fuerit hæresis Felicianæ et Elipandina.

Fuit iterum damnata hæc hæresis a Leone III in concilio 56 episcoporum Romæ congregato occasione libelli quem Felix contra Alcuinum scripserat. Et tandem in synodo Aquisgranenſi anno 799, in qua præſente Carolo Magno, Felix vi argumentorum Alcuini ibidem disputantis victus, errorem iterum ejuravit.

Utrum constans in fide fuerit, dubium est propter schedulam post mortem ejus reperlant ab Agobard Lugdunensi archiepiscopo, in qua Felix prius suum dogma instaurabat, contra quam scripsit idem Agobardus. Etiam dubiæ fidei in morte facit eum Ado Vienneſis in *Chronico*. Elipandum vero diu veritati obstinate resistantem cessisse tandem, et in communicatione Ecclesiæ mortuum narrant Legendarium ecclesiæ Asturicensis, Chronicon dictus Luitprandi, et alii.

Hanc hæresim primi impugnauerunt in Hispania contra Elipandum Etherius, Uxamensis episcopus et beatus præbyter, contra Felicem tres libros scripsit Paulinus Aquileienſis patriarcha. Sed inter omnes hujus hæresis debellatores palmam tulit Alcuinus seu Albinus in Gallias a Carolo Magno vocatus ejusdem ac filiorum præceptor, deinde abbas S. Martini Turonensis, ubi obiit anno 804. An monachus professione, an vita tantum non constat.

Quæstio est inter eruditos quo sensu Felix et Elipandus filiationem adoptivam in Christo propugnauerint, an sensu Nestoriano ponendo duplex suppositum; an tertio sensu tantum ratione humanitatis servata unitate suppositi. Unde sit

§ II.

Utrum Felix et Elipandus filiationem adoptivam in Christo sensu Nestoriano propugnaverint?

Dico : Felix et Elipandus filiationem adoptivam in Christo, sensu Nestoriano propugnaverunt. Est contra Vasquesium.

Prob. 1° ex concilio Francofordiensi in epistola *ad Episcopos Hispaniæ*, in qua Patres Felicem et Elipandum sic alloquuntur : « Nonne olim eadem hæresis vestra in Nestorio ab universali sancta Ecclesia refutata est et damnata ? »

Prob. 2° ex lib. *Sacrostylabo* ubi dicitur : « Non duo filii, alius Dei et alius hominis, ut (sicut illi errando existimant) adoptivus sit hominis filius et sine adoptione Dei filius ». Duos autem asserere filios in Christo ipsisima est hæresis Nestorii.

3° Paulinus Aquileiensis lib. 1 *contra Felicem* : « Modo, inquit, Arium obvium amplectitur, modo prævium Nestorium gressu sequitur errabundo.

4° Alcuinus lib. 1 *contra Felicem* : « Igitur sicut Nestoriana impietas in duas Christum dividit personas.... ita et vestra indocta temeritas in duos eum dividit filios ».

Et lib. 1 *adversus Elipandum* : « Quem (inquit, scilicet Christum) vos sine dubio cum Nestorio in duos dividitis filios et in duas personas per proprietatem et adoptionem; non igitur idem magister vester Nestorius invenitur duas personas palam in Christo confiteri, sed omnia quæ duabus necesse est in esse personis proferre de Christo reperitur, adoptionem sicut et vos humanitati adscribens et divinitati proprietatem Filii designans ». Ita passim Alcuinus. Idem testantur Jonas Aurelianensis fere coævus lib. 1 *de Cultu Imgg.*; Sigebert, in *Chronico* ad annum 793; S. Antoninus 2. p. *Chronici* tit. 14.

Objicit 1° Vasquez : Patres concilii Francofordiensi cum de Felicis et Elipandi errore loquuntur, vocant eum *novum* et inauditum.

2° Si Felix et Elipandus fuissent Nestoriani, non ita suæ sententiæ confidissent, ut peterent a Carolo Magno concilium in quo probaretur : atqui tamen illud petierunt : ergo.

3° Nec Hadrianus, nec synodus Francoford. attulerunt contra Felicem et Elipandum testimonia S. Scripturæ probantia unitatem personæ in Christo, sed ea supposita filiationem adoptivam duntaxat impugnarunt.

4° Elipandus in confessione fidei unam in Christo personam admittit his verbis : « Homo interior in una eademque persona agglomeratus, atque carnis vestimento indutus » : ergo.

Resp. 1° generaliter in quæstionibus facti magis esse standum conciliorum, Pontificum et auctorum coævorum testimoniis, quam levibus conjecturis, ut sunt fere omnia Vasquesii argumenta.

Resp. 2° ad singula. Ad primum, errorem Felicis et Elipandi dici a concilio novum, scilicet vel de novo suscitatum, vel novum quoad modum explicandi, non quoad rem ipsam : etenim etiam *vetus* ab eodem concilio appellatur in lib. *Sacrostylabo* ubi dicitur : « Elipandum namque et Felicem novos hostes Ecclesiæ, sed veteriosa fæce perfidiæ pollutos ». Et paulo superius : « Hæresim veteriosam illustrium fortium scilicet virorum calcibus mirabiliter inculcatam, catholicaque falce olim funditus detruncatam spinosa moliuntur rediviva radice suscitare de stirpe. »

Ad secundum, resp. non mirum hæreticos ab Imperatore concilii iudicium expetiisse, quia vel non intelligebant modum quo suam hæresim exponebant reipsa cum Nestorii hæresi coincidere, vel sperabant (quod hæreticis non est insolitum) se simulatione sua fucum synodo facere.

Ad tertium, resp. falsum omnino esse quod asserit Vasquez, ut legenti acta concilii patebit.

Ad quartum, resp. Felicem et Elipandum verbotenus unam in Christo personam admisisse, reipsa duas : unam, inquam, unitate morali eo modo quo vir et uxor, quo duo amici dicuntur una persona, ea scilicet verusutia qua usus est ipse Nestorius. Id patet ex verbis immediate sequentibus : « Quia, inquit Elipandus, non per illum qui natus est de Virgine, visibilia et invisibilia condidit : sed per illum qui non est adoptione sed genere, neque gratia sed natura ». Propter quæ verba Etherius et Beatus dicunt eum incurrisse anathema pronuntiatum a S. Joanne his verbis : *Omnis spiritus qui solvit Jesum ex Deo non est* : quod et ipse his verbis evidenter facit distinguens *illum et illum*, id est duos filios, duali personas.

Similiter Alcuinus refellit epistolam Elipandi, et probat quod quamvis videatur agnoscere unam personam, duas tamen revera defendat. Idem probat de Felice lib. 5 : « Tandem, inquit, illo pervenimus ubi destruis quod

ædificasti, et confiteris quæ negasti... Si ergo secundum tuam sententiam verus Dei Filius bis genitus est et est verus Dei Filius in utraque nativitate, paterna scilicet et materna, quomodo potest fieri ut non sint duo filii ex matre nati? unus quem tu asseris, catholica voce, verum esse Filium Dei, alter quem tua per-versitas verum non esse Filium Dei affirmat? verum et non verum nullatenus unum esse potest. »

§ III.

Utrum concilium Francofordiense rejecerit filiationem adoptivam in Christo, non solum in sensu Felicis et Elipandi qui Nestorianus erat, sed etiam absolute et quovis sensu?

Observandum rursus quod jam antea observavimus, quosdam auctores catholicos sustinuisse, salva unitate personæ, Christum quæ hominem, esse filium Dei adoptivum duplici sensu : 1° ut Ly *quatenus* reduplicet solam humanitatem, quæ, licet non diceretur filia, esset tamen adoptata; et hæc fuit, ut dixi, sententia Gabrielis, Majoris et Almaini; 2° ita ut Ly *quatenus* reduplicet compositum ex divino supposito et humanitate, et hæc fuit sententia Durandi et Scoti. Quæstio est igitur utrum non solum sensu Felicis et Elipandi, qui Nestorianus erat, ut vidimus, sed etiam hoc duplici sensu assignato concilium Francoford., filiationem adoptivam in Christo damnaverit? Et videtur statim quod non, quia mens concilii desumi debet ex opposito errore quem damnat : Felix autem et Elipandus Christum esse Filium Dei adoptivum asserebant sensu Nestoriano, ut vidimus : ergo hunc solum sensum damnat concilium; hoc tamen non obstante, citra injuriam et censuram doctorum catholicorum, qui vel acta concilii ignoraverunt, vel non satis penetrarunt.

Dico : Opinio asserens Christum, quatenus hominem, esse filium Dei adoptivum ratione humanitatis, etiam salva unitate personæ, aut humanitatem esse adoptatam, etsi non filiam, videtur damnata a concilio Francofordiensi.

Prob. prima pars. 1° Concilium in epist. ad Episcopos Hispaniæ post initium dicit : « Si verus Deus et verus Filius, nequaquam adoptivus quia adoptivus.... non vere natura est filius ». Hæc autem vox *nequaquam* idem est ac *nullo modo* : atqui foret aliquo modo adoptivus Christus, si talis esset ratione humanitatis, etiam salva unitate personæ : ergo.

2° Ibidem : « Adoptivus siquidem non habet aliam significationem, nisi ut Jesus Christus non sit proprius Filius Dei » : atqui aliam haberet significationem si Christus ut homo est filius adoptivus, possetque componi adoptio cum filiatione propria in una persona : ergo.

3° Ibidem : « Unitas personæ quæ est in Dei Filio et filio Virginis, adoptionis tollit injuriam » : ergo neque ut Filius Dei, neque ut filius Virginis, seu ut homo, est adoptivus, etiam supposita unitate personæ; quin imo, hæc est ratio secundum concilium cur non sit adoptivus.

4° Hadrianus in epistola sic habet : « Materia autem causalis perfidiæ inter cætera rejicienda de adoptione Jesu Christi Filii Dei secundum carnem, etc. » Ubi damnatur adoptio Filii Dei secundum carnem. Et ibid. infra : « Animadvertite, inquit Pontifex, quia nihil vobis restat ut secundum divinitatem tantummodo credatis, dixisse Patrem : *Hic est Filius meus* ; sed potius secundum humanitatem super quem Spiritum sanctum dicitur descendisse » ; ergo non solum secundum divinitatem, sed etiam secundum humanitatem est Filius Dei naturalis non adoptivus.

Prob. secunda pars. 1° In lib. *Sacrostylabo* colum. 3 sic legitur : « De Beata Virgine innarrabiliter sumpsit, non adoptavit carnem ». 2° In Epist. concilii : « Hoc quod Joannes dixit : *Vidimus gloriam ejus quasi Unigeniti a Patre*, contra adoptionem carnis ».

Per *carnem* autem hic intelligitur humanitas; tum quia intelligitur caro animata quæ est humanitas, ut in his verbis : *Verbum caro factum est* ; tum quia in primo testimonio eodem modo affirmatur assumptio et negatur adoptatio carnis; affirmatur autem assumptio humanitatis : ergo et negatur adoptatio humanitatis.

Hanc etiam partem probant verba superius citata : Unitas personæ in Christo adoptionis tollit injuriam : ergo etiam in ejus humanitate.

Ad rationem oppositam, resp. dist. maj.: mens concilii debet desumi inadæquate ex opposito errore quem damnat, conc.; adæquate semper, neg. Sed et sumi debet ex verbis ejus proprie et rigorose acceptis. Concilia enim contra aliquem congregata, maxime dum disputando procedunt, ut hic contingit, non semper solum ejus sensum damnant sed et omnem alium cum illo connexum, ut sic ei omnes evasiones et effugia occludant : concilium autem, ut patet, dixit quod distinctio

Personarum necessario sequatur omnem modum adoptionis. « Unitas, inquit, personæ adoptionis tollit injuriam ». Et : « Adoptio nullam habet significationem, nisi ut Christus filius proprius et naturalis non sit. »

§ IV.

Impugnatur rationibus theologicis filiatio adoptiva Christi secundum humanitatem, et adoptio humanitatis.

Prima ratio sic proponitur ¹: Adoptio duo necessario requirit : primum, quod non solum ipsa natura personæ quæ adoptatur, sed etiam ipsa persona quæ adoptatur sit extranea adoptanti; secundum, quod non habeat jus ad hæreditatem ad quam adoptatur : atqui Christus quatenus homo, licet sit persona naturæ Deo extraneæ, non tamen est persona Deo extranea et habet jus ad hæreditatem Dei : ergo. Min. est de fide. Maj. patet ex definitione adoptionis, quæ, ut diximus art. 1, definitur, « gratuita et liberalis assumptio personæ extraneæ ad hæreditatem »; quæ definitio traditur a jure locis citatis, admittitur communiter a theologis et jurisconsultis, a concil. Francoford. et D. Th. hic a. 1.

Hac etiam ratione patet humanitatem non posse dici adoptatam; tum quia non est persona cui soli convenit denominatio adoptionis; tum quia ratione unionis hypostaticæ qua trahitur ad esse divinum, habet jus ab intrinseco ad hæreditatem Dei quæ est visio beatifica. Quod quidem trahatur ad esse divinum, est magna gratia, sed non omnis gratia est adoptio.

Secunda ratio. Christus, quatenus homo, non solum materialiter et identice, sed formaliter, est Filius Dei naturalis : atqui filius naturalis alicujus non potest esse adoptivus respectu ejusdem : ergo. Maj. indiget explicatione. Et quidem certum est Christum qua hominem, in sensu materiali et identico, seu per communicationem idiomatum, esse Filium Dei naturalem, sicut certum est quod hoc sensu homo sit Deus, dicimus autem Christum quatenus hominem, etiam formaliter esse Filium Dei naturalem, sic tamen ut Ly *quatenus* importet in recto, non naturam humanam, sed suppositum subsistens in natura humana, non reduplicative, alias sensus foret quod esset Filius naturalis Dei, quia subsistit in natura humana, quod est falsum; sed spe-

cificative, ita ut sensus sit : Verbum subsistens in natura humana est Filius naturalis Dei, quod est verissimum, siquidem per assumptionem humanitatis non amiserit filiationem naturalem Dei. Et hoc sensu intelligendæ sunt auctoritates S. Scripturæ. Rom. 8, concilii Francoford. cit. et Patrum, quibus dicitur Christus, qua homo, Filius Dei naturalis.

Prob. min. : 1° auctoritate concilii Francoford. cit. prima probatione § precedentis, num. 1 et 2; 2° ratione. Ille qui adoptatur, non secundam naturam, sed solo affectu conjungitur adoptanti, ut definit idem concilium in sua epist. et patet ex ipsius vocis etymologia; adoptare enim est optare sibi in filium eum qui talis non est naturaliter. 3° Adoptio, ut dicebamus modo, supponit personam adoptatam extraneam. 4° Filiatio adoptiva est quædam participatio seu imitatio imperfecta filiationis naturalis ¹ : atqui quod est tale per se et naturaliter, non dicitur tale per participationem : ergo.

Neque dicas esse tale per se et per participationem ratione diversæ naturæ, quod non repugnat : quia, ut diximus ex definitione adoptionis, adoptio soli personæ convenit; et filiatio est proprietas personalis; filiatio enim non dicit solum genitum, sed genitum per modum entis completi, ut docet D. Th. in 3. d. 8. q. 1. a. 5. ad 1. et a. 1. ad 5. Et ideo non dicitur natura humana filia, sed homo filius. Quapropter dicere Christum esse Filium naturalem Dei ratione divinæ naturæ, et filium adoptivum ratione humanæ naturæ, est ponere in eo duas personas.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Non minus opponuntur inter se servitus et dominium quam esse Filium Dei naturalem et adoptivum : atqui Christus est supremus Dominus et tamen est servus : ergo, licet sit Filius naturalis, etc.

Confir. : non minus opponuntur inter se esse sanctum per essentiam et sanctum per participationem, quam esse filium naturalem et adoptivum : atqui Christus ut subsistens in natura divina est sanctus per essentiam, et ut subsistens in natura humana est sanctus per participationem : ergo.

Resp. dist. maj. ² : non minus opponuntur inter se servitus et dominium quam filiatio adoptiva et naturalis, si servetur identitas

¹ Hic q. 23. a. 4. o.

² Hic q. 23. a. 4. o. — 3 Ibid. ad 3.

subjecti sub eadem ratione, conc.; secus, neg. Porro servitus et dominium competunt supposito ratione voluntatis adeoque et naturæ; et cum in Christo sit duplex natura, divina et humana, non mirum quod possit esse dominus ratione divinæ naturæ, et servus ratione humanæ. At vero filiatio non convenit supposito ratione naturæ, sed immediate et ratione sui, ut patet ex dictis et communi modo loquendi, secundum quem natura non dicitur filia. In Christo autem una tantum fuit persona et consequenter una filiatio eaque naturalis.

Ad confirmationem, resp. eadem distinctione, quia sanctitas convenit supposito ratione naturæ, non sic filiatio.

Inst.: Filiatio convenit etiam naturæ saltem ut quo : ergo. Prob. ant.: relatio geniti convenit naturæ ut quo : atqui eadem est relatio geniti et filii ut patet in divinis : ergo. Prob. maj. ex D. Th. in 3. d. 8. q. 1. a. 5. ad 1. ubi dicit quod « nativitas temporalis seu generatio passiva Christi est quædam relatio quæ secundum rem fundatur in natura humana, et ex hoc nominatur natum sicut et homo » : ergo.

Resp. neg. ant. ¹. Ad probat., dist. min. : eadem est relatio geniti et filii in divinis, conc., propter nempe summam identitatem substantialem : in creatis, neg. Ad relationem enim geniti sufficit generatio passiva qualiscumque, ad relationem autem filii requiritur generatio passiva, perfecta et completa : filiatio enim respicit ens completum in specie generantis, ideoque et suppositum : unde vermes v. g. generati ex homine non sunt filii hominis. Et hæc est notio filiationis quam haurimus cum ista solutione ex D. Th. loco cit. in nota, ubi dicit : « Ad filiationem requiritur plusquam ad nativitatem vel ortum, scilicet ut quod exit per generationem a generante sit completum in specie generantis; et ideo fructus arborum, ova avium et capilli et alia hujusmodi non habent rationem filiationis, quamvis dicantur nasci ». Et ibid. a. 5. ad 1. dicit : « Subjectum filiationis non potest esse natura cum sit ejus quod habet complementum speciei, ut supra dictum est ».

Repones : Sicut natura non potest dici filia, ita nec serva : atqui tamen hoc non obstante servitus convenit naturæ, et Christus ut homo est servus, ut diximus : ergo a pari.

Resp. neg. maj. Et dico quod natura possit dici serva : quia servitus de qua hic est quæstio nihil aliud est quam dependentia

creaturæ rationalis a Deo in esse, conservari et operari : unde sicut hæc dependentia immediate convenit naturæ, ita et servitus, et sicut natura potest dici a Deo dependens, creata, conservata, Deo subjecta, ita et serva ; licet tamen, ut diximus, ex D. Th. supra non ita proprie dicatur natura serva quam homo servus, quia hæc denominatio magis proprie est suppositi, sed tamen ratione naturæ. Id totum innuit S. Doct. hic ad 3 : « Dicendum, inquit, quod esse creaturam et etiam servitus vel subjectio ad Deum, non solum respicit personam, sed etiam naturam, quod non potest dici de filiatione, et ideo non est similis ratio ».

Urgebis : Concilium Francoford. non minus negat Christum ut hominem esse servum Dei quam filium adoptivum : atqui tamen aliquo sensu est servus Dei ut sustinuimus supra : ergo.

Resp. neg. maj. Loquens enim specialiter de filiatione dicit : « Si filius nequaquam adoptivus », id est, nullo sensu, nullo modo; hæc enim est vis hujus vocis *nequaquam*, quam non adhibuit loquens de servitute. Insuper admisit servitutem naturæ in Christo. Pro quo vide dissert. præced. art. 1, obj. 1.

Obj. 2° : Filiatio adoptiva est effectus formalis gratiæ habitualis : atqui in Christo est gratia habitualis : ergo.

Resp. 1° : Filiatio adoptiva est effectus formalis primarius gratiæ habitualis, neg. ; secundarius, transeat. Etenim gratia est quatenus absoluta, filiatio autem est relatio : unde non potest filiatio esse effectus formalis saltem primarius gratiæ, sed ejus effectus formalis primarius est reddere subjectum gratum et participem divinæ naturæ : potest autem forma esse sine ullo effectu formali secundo, maxime quando subjectum est illius incapax, ut contingit in præsentī ; quia nempe adoptionem requiritur quod persona adoptata sit extranea adoptanti, Verbum autem est intraneum Patri et Filius ejus naturalis.

Resp. 2° dist. maj. : filiatio adoptiva est effectus formalis gratiæ collatæ per modum naturæ, conc. ; collatæ per modum proprietatis, neg. Sicut enim ut natura det formaliter esse filium naturalem, debet conferri ad modum naturæ, id est ut per se primo terminans generationem [et ideo licet in Spiritu sancto non minus quam in Verbo inveniatur natura divina, tamen Spiritus sanctus non dicitur Filius] sic ut gratia habitualis det esse Filium adoptivum, debet dari per modum naturæ

¹ In 3. d. 8. q. 1. a. 1. ad 5

non per modum proprietatis consequentis ad naturam, quo tamen modo datur in Christo, in quo gratia habitualis sequitur ut proprietas ad gratiam unionis.

Inst. : Sufficit extranea natura, etsi suppositum sit secundum se intraneum, ut sit subiectum capax filiationis adoptivæ per gratiam : ergo. Prob. ant. : natura extranea potest efficere quod suppositum quod secundum se est intraneum suo principio, fiat ipsi extraneum et capax filiationis adoptivæ : ergo. Prob. ant. : natura intranea potest efficere quod suppositum quod secundum se est extraneum principio cui natura est intranea, fiat ipsi intraneum, et capax filiationis naturalis : ergo a pari natura extranea, etc. Ant. patet in filiatione naturali Christi respectu Beatæ Virginis : humanitas enim quia est intranea B. Virgini, unita Verbo facit Verbum intraneum B. Virgini et Filium ejus, licet tamen Verbum sit secundum se et ante Incarnationem suppositum extraneum respectu illius et humanitatis.

Resp. neg. ant. Ad probat. neg. ant. ; ad probat. neg. consequ. et paritatem. Disparitas est quod ut suppositum quod est extraneum fiat intraneum, nihil debeat amittere de prædicatis positivis, sed tantum quamdam privationem seu carentiam intraneitatis, quæ auferitur per adventum formæ intraneæ substantialiter illi unitæ : at vero, ut suppositum quod est intraneum fieret extraneum, deberet amittere prædicata positiva et naturalia per quæ erat secundum se intraneum, scilicet naturam habitam primo per se per generationem, sicque non maneret idem sed fieret aliud.

Res exemplo allato in instantia clarescit : Christus itaque est suppositum intraneum Patri filiusque ejus naturalis per divinitatem secundum generationem æternam. Et idem suppositum ante Incarnationem erat extraneum respectu B. Virginis ; facta autem Incarnatione, humanitas substantialiter illi unita facit illud per hanc intimam et substantialem unionem intraneum et quasi domesticum matri, saltem ad terminandam generationem adeoque ad filiationem naturalem, absque eo quod quidquam positivum amittat, sed *quod erat permansit, et quod non erat assumpsit*, ita ut manserit simul intraneum patri et matri, absque ulla incompatibilitate. Si autem eadem humanitas quæ est extranea Patri, redderet etiam ipsum suppositum Patri extraneum, deberet ab illo auferre intraneitatem

naturalem quam habet respectu Patris, seu id per quod est illi naturaliter et secundum se intraneum, scilicet divinitatem per generationem æternam, quia esse intraneum et extraneum respectu ejusdem privative opponuntur.

Obj. 3° : Si Christus non esset filius Dei adoptivus, ideo maxime quia est filius ejus naturalis : atqui hæc ratio nulla est : ergo. Prob. min. : filius naturalis in humanis potest adoptari a patre proprio, ut constat ex jure civili L. *Qui liberatus* ff. de *Adoptionibus*, ubi dicitur : « Qui liberatus est a patria potestate, honeste reverti non potest nisi adoptione » : ergo. 2° Si ideo Christus non posset esse filius Dei adoptivus, quia est filius naturalis, sequeretur quod si S. Spiritus assumeret naturam humanam posset esse filius adoptivus (non enim foret filius naturalis) quod tamen non admittitur.

Resp. neg. min. Ad primam probat., dico quod jus istud civile Romanum, non attendit in filiatione nisi jus ad hæreditatem : unde filius qui excludebatur ab hæreditate, non censebatur secundum hanc considerationem filius naturalis, sicque poterat adoptari saltem sensu improprio ; melius enim diceretur restitui in jus quod amiserat. At nihil tale in Christo accidere potest, qui sive quoad jus hæreditatis, sive quoad personam intraneam semper est Filius Dei naturalis et proprius.

Ad secundam, prob. neg. sequelam : licet enim quia Christus est Filius Dei naturalis, sit ratio sufficiens cur non sit filius Dei adoptivus, non est tamen ratio sola ; altera enim est ratio quod sit persona intranea Deo et quod ab intrinseco habeat jus ad hæreditatem, quod utrumque reperitur in Spiritu sancto.

Inst. : Christus quatenus filius Virginis potuisset adoptari ab alio homine : ergo et a Deo.

Resp. neg. ant. Quia si Christus ut filius Virginis consideretur ratione suppositi, habet titulo creationis jus ad omnia quæ homo possidet : si in quantum homo consideretur, habet idem jus titulo redemptionis ; meruimus enim amittere omnia usque ad annihilationem per peccatum : « Adoptivus » autem, juxta concilium Francoford. in lib. *Sacro-symbolo*, « dicitur cui nihil a patre debetur ».

Obj. 4° : Christus quatenus homo non est filius Dei naturalis : ergo potest esse adoptivus. Prob. ant. 1° : ut Christus quatenus homo foret filius Dei naturalis, filiatio deberet uniri humanitati sub conceptu filiationis for-

maliter : atqui id fieri non potest, alias cum filiatio sit formaliter relatio, constitueret humanitatem relatum : ergo. Prob. 2° : Christus ut homo non potest dici Verbum aut imago Patris : ergo nec filius ejus naturalis. 3° Si Pater assumeret humanitatem, non foret Pater quatenus homo, non enim quatenus homo ullum filium generaret : ergo nec filius quatenus homo est filius naturalis.

Resp. dist. ant. ex dictis in probationibus conclusionis : Christus quatenus homo non est Filius Dei naturalis, si *Ly quatenus* importet humanitatem in recto, conc. ; falsum est enim quod humanitas in Verbo sit Filius Dei naturalis ; si *Ly quatenus* importet suppositum in recto, id est Verbum subsistens in natura humana, subd. : non est Filius Dei naturalis, *τὸ quatenus* sumpto reduplicative, conc. ; ratio enim cur Christus sit filius naturalis Patris, non est quia subsistit in natura humana : *τὸ quatenus* sumpto specificative, neg. ; ex eo enim quod subsistat in natura humana non desinit esse Filius naturalis Dei : unde verum est quod subsistens in natura humana sit Filius Dei naturalis.

Hinc resp. patet ad probationes. Ad primum non requiritur quod Verbum uniatur humanitati formaliter sub conceptu relationis, ut sensu nostro Christus quatenus homo sit filius Dei naturalis : sed sufficit quod non repugnet illi esse Filium Dei naturalem ex eo quod subsistat in natura humana. Quin imo dato quod uniatur humanitati formaliter sub conceptu relationis, ut volunt quidam, non ideo tamen constitueret illam relatum, quia est hujus relationis incapax, sicut eadem ratione non constituit naturam divinam relatum, etsi illi uniatur sub conceptu relationis.

Ad secundum, resp. eodem sensu Christum qua hominem posse dici Verbum et imaginem Patris, quo sensu dicitur Filius Dei naturalis : licet tamen specialiori modo dicatur Filius, quia filiatio soli personæ convenit.

Ad tertium, dico quod in hac hypothese et hoc sensu, prima persona quatenus homo foret Pater æterni Verbi, sicut modo Christus est ejus filius naturalis.

Obj. 5° ab auctoritate quorundam SS. Patrum : Hilarius lib. 2 *de Trinit.* ait : « Ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur » ; Cyrillus Alexand. *Dialog.*, 3 dicit quod sit « adoptatus nobiscum » ; Aug. lib. *de Prædest. Sanctorum* cap. 15, quod gratia sit Filius Dei ; Facundus Hermianensis quod « adoptionem filiorum suscepit » ; Ire-

næus lib. 3 *contra Hær.* cap. 21 : « Propter hoc Verbum Dei homo, et qui Filius Dei est, Filius hominis factus est, commixtus Verbo Dei ut adoptionem percipiens fiat Filius Dei ». S. Ildephonsus, Eugenius, Julianus, Toletanæ sedis antistes, in missa Cœnæ Domini et in missa de Ascensione, censuerunt Christum esse filium Dei adoptivum, et ita censuisse traduntur in concilio Francoford., ubi dicitur : « Melius est credere testimonio Dei Patris de Filio suo quam Ildephonsi vestri ; etsi Ildephonsus vester in orationibus suis Christum adoptivum nominavit, noster Gregorius Pontifex Romanæ fidei in suis orationibus semper eum Unigenitum nominare non dubitavit » : ergo.

Resp. 1° communi solutione Patres citatos plerumque usurpasse vocem adoptionis in impropria locutione, scilicet pro assumptione humanitatis ad personam Filii. Ita S. Th. interpretatur Hilarium, licet Alcuinus et Hincmarus in præfatione libri *de Prædest.* contra Gotteschalcum, legendum putent, *adoratur*, pro *adoptatur*. Ut sit, certum est Hilarium non agnovisse Christum Filium Dei adoptivum ; dicit enim de Christo lib. 3 *de Fide* : « Hic et verus et proprius est Filius, origine, non adoptione ». Et lib. 6 : « Donavit adoptionis nomen plurimis, sed iste mihi Filius ».

Primam interpretationem patitur locus S. Cyrilli, qui aliunde, ut omnibus notum est, duos Christos et duos Filios contra Nestorium impugnavit, maxime hom. Paschali 8, in epist. *ad Acacium*, lib. 11 *in Joan.*, et alibi.

Ad S. Aug., dico nihil aliud velle quam quod sicut sine meritis quilibet sit Christianus, ita sine meritis habet iste homo quod sit Christus. Patet ex textu.

Ad Facundum, dico intelligendum esse eodem modo ac S. Hilarium de locutione impropria.

Ad S. Irenæum, resp. quod hæc verba, *adoptionem percipiens*, non referantur ad Christum, sed ad quemlibet fidelem ; sic enim habet : « Propter hoc Verbum Dei homo, et qui Filius Dei est, filius hominis factus est commixtus Verbo Dei ut adoptionem percipiens (scilicet homo quilibet alius a Christo) fiat filius Dei ; non enim poteramus aliter incorruptelam et immortalitatem accipere, nisi adunati fuissimus incorruptelæ et immortalitati ». Idque magis patet ex versione Sirmundi quæ sic locum hunc reddit : « Propterea enim Verbum Dei est homo ut homo Verbum capiens adoptionemque consecutus, filius Dei efficiatur ».

Ad S. Ildephonsum et alios, resp. quod cum Elipandus in confirmationem suæ hæreseos eorum verba citaret, nec præsentibus haberentur codices, ut de veritate allegationis constaret, responsum est a Patribus magis deferendum esse SS. Aug. et Greg. et similibus quam Ildephonso, Eugenio et Juliano, si tamen vera essent quæ adferebantur ab Elipando. Hæc autem non esse vera, maxime quoad Ildephonsum, constat ex ejus libris adversus eos qui disputabant de perpetua virginitate Mariæ ubi sic habet : « Non ergo illum ut cæteros adoptio filios Dei fecit filium, sed divinitatis natura illum in proprium Dei Filium exaltavit ».

Petes 1° utrum Christus ut homo sit Filius naturalis totius Trinitatis?

Resp. negative ¹. Prob. 1° auctoritate concilii Toletani secundi, in quo ex S. Augustino dicitur hæc verba : *Hic est Filius meus dilectus*, esse de Patre æterno intelligenda, additque Concilium : « Neque enim Jesus, etiam Spiritus sancti Filius, aut suus etiam Filius credi aut intelligi potest ».

Prob. ratione. Licet non omnis genitus sit filius, ut dictum est, omnis tamen filius est genitus : generatio autem maxime perfecta et ad filiationem requisita est origo viventis a vivente in similitudinem naturæ vi ipsius generationis : atqui Christus sub quavis ratione non procedit a tota Trinitate in similitudinem naturæ : ergo. Prob. min. : in Christo potest attendi vel suppositum, vel natura humana, vel unitum seu suppositum ex utroque : atqui quoad suppositum seu personam, fide certum est generari a solo Patre ; quoad humanitatem etiam plusquam certum est non procedere a tota Trinitate in similitudinem naturæ : neque etiam, ut patet, ut compositum seu unitum : ergo. Unde hoc compositum *Christus* est quidem factum a tota Trinitate, non tamen geni-

¹ Infra q. 32. a. 3.

tum. Hinc D. Th. loco cit. ait : « Nullo modo debet dici Christus Filius Spiritus sancti, neque totius Trinitatis » ; adde neque etiam sui ipsius.

Dices : Prolatio horum verborum : *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui*, cum sit actio ad extra, competit toti Trinitati : et ita hanc vocem *complacui* intellexit Hadrianus I. Idem dic de traditione Filii in his verbis Rom. 8 : *Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*.

Resp. concil. Toletanum, ut dictum est, cum SS. Aug. et Hieronymo priora verba Patri ut soli loquenti adaptare et appropriare, licet non negemus hanc locutionem, quatenus est effectus ad extra, a tota Trinitate produci. Hadrianus autem solum vult totam Trinitatem reipsa complacuisse in Filio, non negat solum Patrem dixisse *complacui*, nec usquam probari potest ex illius verbis totam Trinitatem esse Patrem Christi.

Ad secundam auctoritatem, similiter fateor totam Trinitatem reipsa tradidisse Christum, quia est actio ad extra ; sed tamen de solo Patre hic dicitur quod illum tradiderit, sicut solo respectu illius dicitur quod sit Filius.

Petes 2° utrum Christus ut homo sit filius naturalis B. M. Virginis?

Resp. affirmative, ita ut tamen filiatio in Christo sit tantum relatio rationis. Prima pars patet, tum quia dicitur sæpe in S. Scriptura Christum esse filium hominis, tum quia B. Virgo est vere Mater Christi : tum tandem quia Christus ut homo procedit a B. Virgine ut a vivente in similitudinem naturæ, ejusque generatio terminatur ad suppositum Christi supplens vices suppositi humani.

Patet etiam secunda pars ; quia suppositum Christi quod est divinum et solum subjectum capax filiationis, non est capax relationis realis ad creaturam : unde dicitur filius B. Virginis, eo sensu quo Deus dicitur Creator.

DISSERTATIO XXII

De prædestinatione Christi.

D. Th. q. 47.

ARTICULUS I.

UTRUM CHRISTUS SIT PRÆDESTINATUS ET AD QUID.

Dico 1° : Christus est prædestinatus ¹.

Prob. ². Prædestinatio proprie accepta est Dei præordinatio ab æterno, de his quæ per gratiam facturum est in tempore : atqui per gratiam unionis factum est in tempore quod homo esset Deus et Deus homo, et hoc est Christus. Nec potest dici quod Deus ab æterno non præordinaverit se facturum in tempore, quia sequeretur quod divinæ menti aliquid de novo accideret : ergo.

Dices : Christus non dicitur simpliciter factus : ergo nec prædestinatus.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quod prædestinatio cum significet actum animi interiorum, faciat subjectum accipi formaliter ; Christus autem formaliter sumptus est subsistens in duabus naturis : at vero *factum esse* applicat suum significatum subjecto materialiter sumpto : Christus autem materialiter sumptus est persona Christi. Porro verum est Christum ut subsistentem in duabus naturis esse prædestinatum, at falsum personam Christi esse factam. Consule solutionem objectionis contra sequentem conclusionem.

Dico 2° : Christus ut homo prædestinatus est primario et principaliter ad filiationem Dei naturalem, secundario tantum ad visionem beatificam cæteraque dona supernaturalia ipsi collata ³.

Prob. 1° ex Apost. ad Rom. 1 : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui præde-*

¹ Hicq. 24. a. 1. 9. — ² Ibid. — ³ Ibid. a. 2. 9.

stinatus est Filius Dei in virtute, etc. In qua auctoritate, licet a Græcis Chrysostomo, Theophilacto, etc., intelligatur *prædestinatus*, prout idem est ac *declaratus* Filius Dei, S. Augustinus tamen lib. *de Prædest. Sanctorum* cap. 15. quem sequitur S. Th. hic ad 3, convenientius intelligit, retenta usitatioe significatione S. Scripturæ, pro eo quod est destinare, definire, statuere, ita ut sensus sit : *Qui (Filius) factus ex semine David secundum carnem prædestinatus est Filius*, sive ut sit Filius Dei verus et naturalis ; *in virtute*, id est in potentia et majestate veri Filii Dei ; *secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri*, id est ut haberet Spiritum sanctificantem nos, quod post resurrectionem Christi ex mortuis maxime declaratum est. Unde S. Aug. loco citato : « Prædestinatus est Jesus ut qui futurus erat secundum carnem Filius David, esset in virtute Filius Dei ».

Prob. 2° ratione. Christus ut homo prædestinatus est ad id quod ipsi ut homini convenit in tempore ex gratia : atqui Christo ut homini convenit in tempore per gratiam unionis esse filium Dei naturalem : ergo. Maj. patet ex notione prædestinationis data supra. Min. etiam constat, licet enim personæ Christi ut subsistenti in natura divina, naturale sit esse filium Dei naturalem, non tamen est ei naturale secundum naturam, humanam : id magis elucidabitur ex sol. object.

Prob. secunda pars conclusionis, scilicet quod primario prædestinatus sit ad filiationem Dei naturalem, et secundario tantum ad beatitudinem, etc. Ad id primario et principaliter Christus ut homo est prædestinatus quod primo et principaliter fuit intentum in decreto

ejus prædestinationis et ex illo in tempore subsecutum : atqui primum et principale donum intentum et collatum Christo est filiatio Dei naturalis : primum quidem, quia ex illo beatitudo et alia sequuntur et ipsi debentur, principale, quia majus est esse et fieri Deum quam frui Deo : ergo.

Obj.: Subjectum prædestinationis seu persona quæ prædestinatur non debet involvere essentialiter terminum ejusdem prædestinationis : atqui Christus ut homo includit in suo formali conceptu filiationem Dei naturalem quam dicimus terminum prædestinationis Christi : ergo. Patet maj., quia terminus prædestinationis est id ad quod tendit et pervenit subjectum prædestinationis, nihil autem tendit aut pervenit ad seipsum, sed ad aliquod posterius a se distinctum : et ideo homo, v. g., non dicitur prædestinari ad animam rationalem quam essentialiter involvit, sed ad gloriam ad quam transmittitur. Min. etiam constat; quia Christus ut homo importat essentialiter suppositum Filii naturalis Dei : Christus enim ut homo est Verbum, seu secunda persona Trinitatis, quatenus distinguitur a prima et tertia, ut subsistens in humanitate : ergo. Non levis est hæc difficultas, in cujus solutionem varios dicendi modos excogitaverunt auctores, quibus relictis, utpote quia magis implicant quam expediunt difficultatem.

Resp. simpliciter dist. maj. : subjectum prædestinationis non debet essentialiter involvere terminum prædestinationis ejusdem secundum eandem rationem, secundum quam est subjectum, conc.; secundum diversam rationem, neg. Similiter ad min., Christus ut homo includit in suo conceptu formali filiationem Dei naturalem secundum eam rationem secundum quam est subjectum prædestinationis, neg.; secundum aliam rationem, conc. Unde neg. conseq. Itaque Verbum ut subsistens in humanitate seu ratione humanitatis est subjectum prædestinationis Christi, ita ut subjectum *quod* sit Christus, seu hic homo, subjectum *quo* ipsa humanitas : terminus autem *qui* filius Dei naturalis, terminus *quo* filiatio divina : ideoque subjectum *quo* et terminus *quo* realiter distinguuntur, subjectum *quod* et terminus *qui* formaliter seu virtualiter distinguuntur, idemque Christus secundum diversam rationem est subjectum et terminus prædestinationis, subjectum ratione humanitatis, terminus ratione filiationis divinæ. Id autem sufficere ut Christus quatenus

homo dicatur prædestinatus filius naturalis Dei, patet, tum a ratione, tum a paritate. A ratione ; quia prædestinatio cum sit actus mentis, sicut præscindere potest ea quæ sunt conjuncta, ita potest præcise concipere hunc hominem ut in¹ humanitate subsistentem et ordinare ut sit Filius Dei : ex qua ratione infert S. Doctor hic a. 1. ad 3, quod licet possit dici quod Christus ut homo sit prædestinatus Filius Dei, non potest tamen dici quod Christus ut homo factus sit Filius Dei, quia nempe esse factum convenit personæ, non secundum præcisionem-mentis ut *prædestinari*, sed secundum quod est a parte rei ; persona autem Christi [quam importat Ly *Christus*] ut est a parte rei, non est facta Filius Dei in tempore, sed sic erat ab æterno. A paritate ; sicut enim inter Christum ut hominem et ipsum ut Deum invenitur sufficiens distinctio ad rationem satisfaciens et creditoris, merentis et præmiantis, qui hu¹ sufficeret formalis seu virtualis distinctio inter Christum ut hominem et ipsum ut Filium Dei naturalem, ut quatenus homo sit subjectum quod prædestinatur ad esse Filium Dei naturalem ut ad terminum *qui*, maxime cum intercedat realis distinctio inter subjectum *quo*, quod est humanitas, et terminum *quo* qui est filiatio.

Inferes : Ergo melius diceretur humanitatem esse prædestinatam ad filiationem Dei.

Resp. neg. illationem¹ ; quia secundum hoc locutio Apostoli esset impropria propter duo : 1° quidem ratione communi ; non enim dicimus naturam alicujus prædestinari, sed ipsum suppositum : quia prædestinari est dirigi in salutem, quod quidem est suppositi agentis propter beatitudinis finem. 2° Ratione speciali ; quia esse Filium Dei non convenit naturæ humanæ : est enim hæc falsa, humana natura est Filius Dei.

Inferes iterum : Ergo saltem poterit dici quod Christus ut subsistens in natura divina sit prædestinatus ut sit Filius hominis, sicut dicitur quod ut subsistens in natura humana, sit prædestinatus ut sit Filius Dei.

Resp. neg. paritatem² ; quia gratia non est facta Filio Dei ut esset homo, sed potius humanæ naturæ ut Filio Dei uniretur : unde magis proprie potest dici quod Christus secundum quod homo, est prædestinatus esse Filius Dei, quam quod Christus secundum quod est Filius Dei sit prædestinatus esse homo.

Inst. contra primam et principalem solutio

¹ Illic q. 24. a. 1. ad 2. — ² Ibid. ad 2. ad 3.

tionem : Christus ut homo ita in conceptu suo formali importat filiationem Dei, ut ab illa non possit præscindi : ergo Christus ut homo non potest esse subjectum prædestinationis ad filiationem Dei. Prob. ant. : Christus ut homo subsistit subsistentia Verbi prout distinguitur a subsistentia Patris et Spiritus sancti ; alias Pater et Spiritus sanctus dicerentur incarnati : atqui subsistentia Verbi distinguitur ab aliis subsistentiis ex conceptu relationis perquam constituitur formaliter Filius : ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., dist. min. : subsistentia Verbi ab aliis subsistentiis divinis distinguitur ex conceptu relationis implicite importatæ, conc. ; explicite importatæ, subdistinguo : inadæquate, conc. ; adæquate, neg. Itaque subsistentia Verbi, prout distincta ab aliis, triplici munere gaudet : 1° Verbum genitum constituit sub munere passivæ generationis ; 2° Personam sub munere formæ hypostaticæ ; 3° Filium sub munere relationis ; ut duo prima munera exercens distinguitur ab aliis subsistentiis divinis, equidem ratione relationis, non tamen ut formaliter et explicite importatæ, sed implicite tantum, quatenus sub illis prioribus muneribus, hoc tertium exigit et involvit : sic igitur in ordine ad Christum hominem, subsistentia Verbi, 1° constituit eum in ratione personæ sub munere formæ hypostaticæ. 2° Humanitatem unit cum divina natura, prout existit in Verbo per æternam generationem. 3° Unit cum eadem natura divina prout existit in Verbo ut relatione filiationis. Unde Christus ut homo constitutus per filiationem sub munere subsistentiæ, quo, ut dictum est, sufficienter distinguitur a cæteris subsistentiis divinis, est subjectum prædestinationis ad filiationem sub munere relationis.

Dices : Concilium Tolet. secundum in professione fidei habet Christum, nec factum, nec prædestinatum esse : ergo.

Resp. concilium loqui de Christo ut Deo : unde statim subdit : « Per hoc tamen quod de Maria Virgine natus est, et natus et factus et prædestinatus esse credendus est ».

ARTICULUS II.

AN ET QUOMODO PRÆDESTINATIO CHRISTI SIT CAUSA NOSTRÆ PRÆDESTINATIONIS ?

Quæstio hæc non procedit de prædestinatione nostra prout est actus Dei ¹ ; nullus enim ita insanus est ut existimet actum divi-

num causari ab alio, cum unico actu simplicissimo a se indistincto Christum et nos prædestinaverit. Sed de prædestinatione ex parte objecti seu termini.

Dico : Prædestinatio Christi est causa exemplaris, finalis et efficiens moralis seu meritoria prædestinationis nostræ ¹. Est expresse D. Th. a. 3. quoad primam partem : implicite quoad secundam et tertiam art. 4.

Prob. prima pars ². Prædestinatio nostra potest considerari, vel secundum bonum ad quod prædestinamur vel secundum modum consequendi istud bonum : atqui utroque modo prædestinatio Christi est exemplar prædestinationis nostræ : ergo. Prob. min. : quoad primum, Christus prædestinatus est ad filiationem Dei naturalem, nos ad filiationem adoptivam quæ est quædam participata similitudo filiationis naturalis, juxta illud Rom. 8 : *Quos præscivit.... hos prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui*. Quoad secundum, natura humana in Christo nullis præcedentibus meritis unita est Filio Dei, ita et nos nullis præcedentibus meritis nostris accipimus de plenitudine gratiæ Christi. Hinc S. Aug. *de Prædest. Sanct.* cap. 15 : « Est præclarissimum lumen prædestinationis et gratiæ Christus Jesus ».

Observandum tamen prædestinationem Christi esse nostræ exemplar heterogeneous et diversæ rationis, tum ratione termini qui excedit terminum nostræ, tum ratione modi ; prædestinationem enim Christi nulla præcesserunt merita de condigno, nostram præcesserunt merita Christi, etsi non nostra, ut dicemus modo.

Prob. secunda pars. Esto Deus prius voluerit voluntate antecedente salutem omnium, et in hunc finem Christum prædestinaverit, posterius tamen voluit voluntate consequenti quorundam electionem efficacem, quæ est prædestinatio, propter gloriam Christi ; Prob. ex dictis de motivo Incarnationis : aliunde, ut modo dicebamus, Christus est exemplar nostræ prædestinationis ; item, ut alibi diximus, caput nostrum. Porro non archetypus ad apographum, nec caput ad membra, sed e contra apographum ad archetypum, membra ad caput seu ad finem ordinantur. Hinc illud Apostoli I Cor. 3 : *Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei*. Et Trid. sess. 6. cap. 7. definit causam finalem justificationis nostræ esse gloriam Dei et Christi : eadem autem est ratio de prædestinatione.

¹ Ille q. 24. a. 3. et 4. o.

¹ Ille q. 24. a. 3. et 4. o. — ² Ibid. a. 3. o.

Prob. tertia pars. Christus meruit omnes effectus prædestinationis nostræ, ut probavimus supra dum de Merito Christi art. 3. Ergo et ipsam prædestinationem nostram, ut est actus divinæ voluntatis, non equidem entitative sumptæ, sic enim est ipsemet Deus, sed sumptus secundum liberam terminationem active consideratam. Conseq. patet ex differentia quæ est inter causam physicam et moralem, quod illa immediate in effectum exerceat suam causalitatem, ista vero non immediate circa effectum, sed circa effectum efficientis, ipsum alliciendo et inclinando in effectum.

Confir. : merita Christi fuerunt prævisa et prædestinata a Deo antequam homines prædestinaret, ut diximus, dum de Motivo Incarnationis : ergo congruum erat dignitati et officio Redemptoris ut moverent Deum ad prædestinandos homines. Hinc Apost. ad Ephes. 1 : *Benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo*, id est per Christum seu per merita Christi, secundum omnes interpretes; potissima autem hominis benedictio est ejus prædestinatio. Prosequitur Apost. : *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem ut essemus sancti..... Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum.*

Hanc autem partem intellige etiam de prædestinatione comparativa, quatenus est acceptatio seu electio, non aliquorum tantum vage, sed istorum in particulari præ aliis. Id ipsum probat ratio facta : et declarat ipse Christus alloquens discipulos his verbis Joan. 15 : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* : quæ verba S. Aug. de *Prædest. Sanct.* cap. 19, et de *Corrept. et Grat.* cap. 7, intelligit de electione, non solum ad gratiam apostolatus, sed etiam ad gloriam et regnum æternum, dicens ultimo loco citato : « Illos ergo elegit ad obtinendum regnum suum ». Similiter S. Th. ad Ephes. 1 lect. 1, et ibi agitur de prædestinatione comparativa aliquorum determinate, scilicet Apostolorum seu discipulorum præ aliis.

Dices 1° : Prædestinatio nostra est ita gratuita et ex mero Dei beneplacito pendens, ut Apostolus ad eam gratuitatem efficacius explicandam utatur exemplo luti in manu figuli, illud vel in vas honoris, vel in vas contumeliæ pro beneplacito efformantis; et S. Aug. de

Prædest. Sanct. cap. 15, dicat ita esse gratuitam sicut ipsam prædestinationem Christi, quam nulla merita præcesserunt : ergo.

Resp. prædestinationem nostram in S. Scriptura et Patribus dici gratuitam respective ad nos, non respective ad Christum. Nec id obstat quin semper fuerit gratuita et pendens ex beneplacito Dei, non enim Christus hos aut illos elegit seu petiit et meruit eligendos, nisi dirigente et movente voluntate Patris ; proindeque semper stat totum negotium salutis primordialiter reduci in divinæ voluntatis beneplacitum gratuitum. Et ratione hujus primordialis voluntatis moventis et dirigentis Christum in electione prædestinatorum, dicit Christus Patri de prædestinatis, Joan. 17 : *Tui erant*, addit : *Et mihi eos dedisti*, movendo scilicet voluntatem meam ad hos, meritorum oblatione præ aliis eligendos. Vel, *eos dedisti mihi* in tempore, quos elegeras ab æterno intuitu meritorum meorum.

Dices 2° : Merita Christi sunt effectus prædestinationis nostræ : ergo non causa meritoria ; ut enim alibi dictum est, principium meriti non cadit sub merito. Prob. ant. : merita Christi sunt media efficaciter conducentia ad salutem et prædestinationem nostram : ergo sunt ejus effectus. Prob. conseq. : volitio medii efficaciter conducentis ad finem est effectus volitionis finis et ab illa imperatur : ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., neg. ant. Ad rationem enim medii non sufficit quod efficaciter conducat ad finem, alias Deus qui est primus motor, omnia attingens a fine usque ad finem, foret medium, quod est absurdum ; sed requiritur quod supponat amorem finis et ex illius intentione imperetur : merita autem Christi prædestinata sunt, si non ante voluntatem antecedentem salvandi omnes homines, saltem ante voluntatem consequentem salvandi efficaciter aliquos, quæ voluntas consequens est prædestinatio et prædestinatorum electio. Ideoque, licet merita Christi possint dici media salutis volitæ per voluntatem antecedentem, non tamen volitæ per voluntatem consequentem ; ut sic enim ipsa salus seu prædestinatio nostra est medium ad gloriam Christi prius prædestinati ordinatum, ut diximus dum de Motivo Incarnationis.

DISSERTATIO XXIII

De Adoratione Christi et Cultu imaginum.

D. Th. qq. 25.

ARTICULUS I.

PRÆNOTAMINA AD TOTAM DISSERTATIONEM:

Nota 1° nomen adorationis derivari, vel ab *ador*, quod est species frumenti in sacrificiis adhiberi soliti, vel a propositione *ad* et verbo *oro*, quia oratio ut plurimum comitatur, præcedit, vel sequitur adorationem. At vero, secundum vocis significationem, adoratio est *honor exhibitus alteri propter superiorem ejus excellentiam in protestationem nostræ erga illum submissionis*. Unde minus late patet quam honor; honoratur enim æqualis, at non nisi superior adoratur.

Nota 2° : Adoratio tres actus complectitur : 1° actum intellectus, quo excellentiam alicujus apprehendimus; 2° actum voluntatis, quo nos illi interius inclinamur et aliquid actu interiore facimus, vel volumus facere actu exteriori in protestationem ejus excellentiæ et nostræ ad eum subjectionis; non enim, quod advertas, solo actu exteriori, sed et interiori perficitur adoratio, ita quippe Angeli adorant; 3° actum exteriorum, scilicet signum aliquod exterius protestativum excellentiæ et nostræ submissionis, ut genuflexionem, incurvationem, inclinationem capitis, etc. Secundus actus est maxime proprius et essentialis adorationi; primus enim potest esse sine adoratione, et tertius cum irrisione, licet tamen, si procedat ex religione dirigente, sit etiam vera adoratio.

Nota 3° adorationem, ratione excellentiæ propter quam exhibetur, dividi analogice in tres species. Alia enim est excellentia divina cui respondet prima species cultus seu ado-

rationis, quæ dicitur a theologis *latria*; alia excellentia creata naturalis, puta potentia, scientia, bonitas, etc., cui respondet secunda species adorationis quæ dicitur cultus seu observantia civilis; alia est excellentia creata supernaturalis, ut sanctitas, dona supernaturalia, etc., cui respondet tertia species adorationis quæ a theologis vocatur *dulia*; et quia inter sanctas creaturas maxime præcellit Mater Dei, illi tribuitur a theologis *hyperdulia*, id est præstantissima *dulia*. Sed, quia excellentia dicitur analogice tantum de Deo et de creaturis, ita etiam adoratio dicitur analogice de cultu Dei et creaturarum, sive de *latria* et *dulia*.

Nota 4° has adorationes seu cultus species quoad actus interiores optime distingui. *Latria* enim est summa voluntatis prostratio et inclinatio cum apprehensione infinitæ excellentiæ, Dei scilicet ut primi principii et ultimi finis. Cultus civilis est longe minor voluntatis inclinatio cum apprehensione certæ excellentiæ humanæ. *Dulia* est media quædam voluntatis inclinatio cum apprehensione excellentiæ plusquam humanæ et minus quam divinæ.

Quantum vero ad actus exteriores, non ita facile distinguuntur, excepto enim sacrificio et iis quæ ad ipsum referuntur, ut templis, altaribus, sacerdotibus, etc. Voluit enim Deus sibi soli offerri sacrificium, juxta illud Exod. 22 : *Qui immolat diis occidetur, præterquam Domino soli*. Omnes fere alii actus sunt communes omni cultui Dei et creaturæ, *latriæ*, *duliiæ*, observantiæ civili, ut v. g. genuflexio, incurvatio, inclinatio capitis, prostratio, etc. Sic Abraham eodem actu incurvationis usque

ad terram adoravit Deum, Genes. 17, Angeles, Genes. 18, et homines, Genes. 23. Unde distinguuntur non possunt nisi ex intentione.

Potest autem sive latria, sive dulia, dupliciter considerari, vel quoad actum quo colimus Deum aut sanctos, vel quoad habitum et est specialis virtus, scilicet religio, quando est de Deo; licet enim valetur per actus omnium virtutum etiam theologicarum, attendit tamen in eis specialem rationem, scilicet cultum Dei, cum e contra virtutes theologicæ habeant Deum ipsum pro objecto immediato.

Nota 5° hæc nomina, *latria* et *dulia*, esse voces græcas idem omnino significantes, scilicet *servitutem*, neque in lingua hebræa seu latina ullum esse vocabulum quo designetur cultus solius Dei, quod S. Aug. notavit de lingua latina 10 *de Civit.* cap. 1. Hinc est quod Patres vocabula *adorationis* et *religionis* nunc tribuant creaturis, nunc ipsis denegent.

Attamen, quamvis hæc vocabula, *latria* et *dulia*, secundum privatam eorum institutionem, non sint propria Dei vel sanctorum cultui, usu tamen theologorum effectum est ut *latria* significaretur cultus Dei, *dulia* cultus sanctorum, *hyperdulia* cultus B. V. Mariæ.

Nota 6° adorationem in communi iterum dividi in adorationem absolutam et relativam: absoluta est quando res adoratur propter seipsam, id est propter excellentiam propriam et intrinsecam; adoratio relativa est quando res adoratur propter aliud, scilicet propter excellentiam quæ est in alia persona ad quam habet habitudinem, puta, vel quia illam repræsentat, vel quia illam tetigit, etc.

Priori modo est adorabilis creatura rationalis tantum, quia illa sola est capax honoris et excellentiæ honorabilis; potest tamen etiam adorari cultu relativo. Posteriori modo autem, scilicet adoratione relativa, sunt adorabiles res etiam inferioris ordinis, quia, cum adorentur propter aliud, adoratio non sistit in illis, sed redundat in personas propter quas adorantur.

Porro non est necessaria ista divisio in adorationes realiter distinctas; unica enim et eadem adoratione adoratur Christus et ejus imago, ita tamen quod respectu Christi sit absoluta, respectu imaginis relativa. His notatis seu præambulis ad totam hanc questionem, sit

ARTICULUS II.

UTRUM UNA EADEMQUE ADORATIONE SIT ADORANDA CHRISTI DIVINITAS ET EJUS HUMANITAS.

Dico 1°: Fide certum est hunc hominem,

designato Christo, adorari cultu latriæ. Patet; quia hic homo, designato Christo, supponit pro persona divina subsistente in natura humana, personæ autem divinæ in quacumque natura subsistat debetur latria. Hinc, Joan. 5. v. 23, dicit de seipso Deo et homine: *Ut honorificent Filium sicut honorificant Patrem; Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.* Hæc conclusio magis firmabitur ex sequenti: unde

Dico 2°: Eadem adoratione latriæ adoranda est divinitas Christi et ejus humanitas ¹.

Prob. 1° ex conciliis. Synodus quinta generalis, can. 9, dicit: « Si quis... sic Christum adorat, sed non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum propria ipsius carne, sicut ab initio Ecclesiæ traditum est, anathema sit ». Idem anathema iteratur in synodo Lateran. sub Martino I, act. seu secretario 4. Septima synodus, act. 5: « Cum adoratur Christus non separatur humanitas a divinitate, sed utraque ut unum adoratur latria ». Huc facit quod definit conc. Trid. sess. 13, can. 6, de Adoratione Christi in Eucharistia.

Prob. 2° ex Patribus. S. Damascenus lib. 3 *de Fide* cap. 8: « Unus igitur est Christus Deus perfectus et homo perfectus, quem adoramus cum Patre et Spiritu una adoratione cum immaculata carne ejus ». Et lib. 4 c. 3: « Non dicimus quod carnem adoramus nudam, sed carnem Dei, id est incarnatum Deum ». S. Cyrillus lib. *ad Reginas*, paulo post initium: « Confitemur... unam naturam Dei Verbi incarnatam et adorabilem cum carne sua una adoratione ». Idem docet S. Ambros. lib. 3 *de Spiritu sancto* cap. 12.

Prob. 3° ratione ². Proprie honor exhibetur personæ seu toti rei subsistenti; non enim dicimus quod manus hominis aut pes honoretur, sed homo. Etsi quandoque contingat quod dicatur honorari manus vel pes alicujus, hoc non dicitur ea ratione quod hujusmodi partes secundum se honorentur, sed quia in istis partibus honoratur totum seu homo: atqui humanitas constituit unum totum subsistens, idemque esse personale cum Verbo: ergo una cum Verbo partialiter terminat eandem, quæ ipsi defertur, adorationem latriæ.

Confirm.: quando adoratur persona, eadem simul adoratione adorantur omnia quæ sunt in illa ut aliquid ejus, maxime si eidem esse et eidem subsistere communicant, quam-

¹ Hic q. 25. a. 1. et 2. o. — ² *Ibid.* a. 1. o.

vis non sint adorationis causa : atqui, ut modo dicebamus, humanitas est in Verbo ut aliquid ejus, est enim illius natura non minus quam natura Petri est illius, eidem esse eidemque subsistere communicans : ergo. Patet maj. ex usu : quando, v. g., honoramus aliquem virum propter excellentiam animæ ejus, quæ sanctitate et dotibus eximiis sive supernaturalibus, sive etiam naturalibus ornatur, licet anima sit tota honoris exhibiti causa et non corpus, non tamen soli animæ exhibetur, sed toti composito adeoque et corpori : ergo.

Ex his colliges 1° humanitatem Christi, seu Christum ut hominem non dici adorari latria per communicationem idiomatum tantum, sicut dicitur omnipotens, æternus, etc., sed ita quod humanitas sit revera res adorata.

Colliges 2° hanc adorationem humanitatis non debere dici relativam, sicut ea quæ defertur imagini Christi, sed propriam et absolutam, quia adoratur persona cujus est natura, totum cujus est pars, adeoque, ut dictum est, ipsa ut pars totius adorati terminat etiam adorationem ; secundario tamen et minus principaliter, quia adoratur non propter seipsam sed propter Verbum conjunctum, ad quod ideo primario et principaliter terminatur adoratio.

Hæc omnia clare exprimuntur in his quæ in prima synodo Nicæna definita sunt adversus Paulum Samosat., relata in concil. Ephes. part. 3. cap. 6 : « Confitemur Dominum nostrum Jesum Christum..... totum adorabilem etiam cum corpore, sed non secundum corpus adorabilem ; totum adorantem etiam cum divinitate, sed non secundum divinitatem adorantem : totus quippe ergo est Deus etiam cum corpore, non secundum corpus ; totus adorandus etiam cum corpore, non propter corpus ».

Colliges 3° humanitatem Christi posse dici coadorari cum divinitate, ut docet Epiphanius ; non tamen Christum qua hominem coadorari, quia homo significat personam, et coadorari junctum personis importat distinctionem personarum. Ita S. Cyrillus in *Scholiis de Incarnat.* cap. 26, et concil. Ephes. can. 8.

Dices 1° : Soli Deo debetur adoratio latriæ : atqui humanitas Christi quantumvis Deo conjuncta neque Deus est, neque æqualem habet cum Deo excellentiam : ergo illi non debetur adoratio latriæ.

Resp. dist. conseq. : ergo illi non debetur

adoratio latriæ propter seipsam, conc. conseq. ; propter divinitatem, substantialiter conjunctam, neg. Hoc enim ipso quo non adoratur propter seipsam, sed propter divinitatem, ita ut divinitas sit tota ratio adorandi, verum est dicere quod solus Deus adoretur latria, sitque una et eadem utriusque adoratio, quia una et eadem est in utraque adorandi ratio, nempe una et eadem excellentia adorabilis, quæ est divinitas.

Dices 2° : Damascen. orat. 1 *de Imaginibus* pag. 5, dicit : « Non materiam sed materiæ auctorem adoro.... Materiam per quam salus mihi parata est colere non desinam, non tamen ut Deum ». Ergo.

Resp. neque in nostra sententia materiam seu humanitatem adorari ut Deum, Deus enim adoratur propter seipsum, et humanitas propter Deum, adeoque non eodem modo.

Dico 3° : Humanitas, secundum se sumpta et ut per intellectum præcisa a Verbo, potest adorari cultu inferiori ob perfectiones suas creatas ¹, v. g. ob gratiam habitualement, dona Spiritus sancti, etc.

Ratio est : quælibet excellentia potest esse ratio ob quam exhibeatur cultus proportionatus : atqui in humanitate Christi præter divinitatem ei communicatam reperitur excellentia inferior orta ex gratia habituali et donis supernaturalibus ; et cum ista excellentia sit superior quælibet excellentia sanctorum, ita etiam debetur ipsi superior adoratio, scilicet hyperdulia.

Confirm. : humanitas sic præcisa potest amari et laudari : ergo et adorari.

Dices 1° : Modo dicebamus soli personæ, seu toti rei subsistenti proprie honorem deferri : atqui humanitas Christi sic præcisa, neque est persona, neque totum subsistens : ergo illa ut sic præcisa non potest adorari.

Resp. dist. conseq. ² : ergo illa sic præcisa non potest adorari, ita ut sit sola res adorata, conc. conseq. ; ita ut sit sola ratio adorandi, neg. Hoc enim solum intendimus quod humanitas præcisa a Verbo sit sola et tota ratio adorationis hyperdulæ, quæ tamen terminatur ad personam seu totum subsistens ut ad rem adoratam. « Ita quod, inquit S. Doctor o., una et eadem persona Christi adoretur adoratione latriæ propter suam divinitatem, et adoratione dulciæ propter perfectionem humanitatis ».

Inferes : Ergo hic homo Christus adoratur duabus adorationibus, quod passim damnant

¹ Hic q. 25. a. 2. o. et ad 1. — ² *Ibid.* o

Concilia et Patres, ut patet ex secunda conclusione.

Resp. dist. illatum : ergo Christus adoratur duabus adorationibus in una persona, conc.; in duplici persona, neg. Et hoc ultimum duntaxat damnant Concilia et Patres; agunt enim contra Nestorianos et alios hæreticos qui, cum ponerent in Christo duas personas, etiam duabus adorationibus necessario adorandum esse asserebant : ita quod sicut in quantum Deus nullo modo posset adorari *dulia*, sic in quantum homo non posset adorari *latria*, ideoque non posse dari unica adoratio, quia simul adoraretur divinitas et humanitas, seu Deus homo. Contra hunc errorem igitur definiunt Concilia et Patres dari unicam adorationem *latriæ* qua simul et adoratur et adorari debet divinitas et humanitas, Christus qua homo et qua Deus. Utrum autem præter istam adorationem sit alia qua possit adorari humanitas ratione propriæ perfectionis, non negant Patres.

Repones : Quod est dignum superiori honore, indecenter colitur inferiori : sic Ludovicus XV, qui simul est rex et dux, inconvenienter honoraretur ut dux tantum : ergo.

Resp. dist. ant. : quod est dignum superiori honore indecenter colitur inferiori, si superior ei denegetur vel expresse vel virtualiter, puta quia diu differtur, vel inferior honor ita exhibetur ut videatur excludi superior, conc.; secus, neg. Id ipsum evincit exemplum regis qui alio modo honoratur in solio sedens, alio in palatio domestico conversans, qui alia jura, alias honoris significationes exigit ut dux Burgundiæ, v.g., quam ut supremus totius regni monarcha. Et numquid rex gestiret honorari et laudari ut miles singularis in bello ob heroica facinora, modo non denegetur honos aliunde debitus regiæ dignitati?

Insuper latum est discrimen quod, quia homines vident quæ parent, reges possint et soleant præcipuum sibi debitum honorem exigere, ad dignitatis suæ securitatem : Deus autem scrutatur corda : unde diversos adorationis motus ex diversa consideratione ortos non despicit.

Nota quod D. Th. in fine o. art. 2. dicit *latriam* deberi Deo Patri propter deitatem, et *duliam* propter dominium quo gubernat creaturam, non sic est intelligendum quasi Deus Pater duplici cultu specie distincto debeatur adorari, superiori *latriæ* ut Deus, inferiori *duliæ* ut dominus; *dulia* enim hic non sumitur pro specie distincta contra *latriam*,

sed pro *dulia* communiter sumpta ad species *duliæ* et *latriæ*, sicut dispositio est genus ad dispositionem et habitum, ut recte notat Cajet. hic : sed sensus est quod, licet Patri, ut Deus est, conveniat cultus *latriæ*, qui est ipsi soli proprius, etiam quoad nomen, quia præter illum nullus est Deus aut Creator, ipsi tamen ut domino conveniat etiam cultus *duliæ*, qui, licet sit supremus (quia ipse est supremus dominus) et in re a *latria* indistinctus, convenit tamen quoad nomen cum cultu exhibito creaturis quæ participant de dominio : hoc autem exemplum adfert D. Th., non ut demonstrativum assertionis suæ quod persona Christi possit duplici adoratione *latriæ* et *duliæ* adorari, sed ut monstraretur aliqua consonantia hujus veritatis in eo quod aliquid quasi simile contingeret in persona Patris, sicque tolleretur admirationem circa assertum de duplici adoratione personæ Christi.

ARTICULUS III.

DE CULTU IMAGINUM CHRISTI ET SANCTORUM.

§ I.

Synopsis historica Iconoclastarum.

I. Judæos, Gentiles, Marcionitas, Manichæos, Theopaschitas jam olim bellum indixisse imaginibus testatur synodus septima act. 1 et 5.

Anno 723, Sarantapechys, dux Hebræorum, insignis præstigiator, bellum hoc instauraturus, Jezido, Arabum caliphæ, diuturnum imperium spocondit, si ex totius regni sui finibus Christi sanctorumque imagines ejiceret : huic præstigiatori facilius auscultans princeps imprudentissimus, omnes imagines, sacrasque picturas ubivis deleri publico edicto jussit. Sed spe diuturnioris imperii frustratus post sesquiannum moritur ; Ulidus, ejus filius, Sarantapechym ceu mortis Patris sui reum et auctorem turpissima morte mulctat, restituto in pristinum statum imaginum cultu.

II. Anno 726, vehementer contra sacras imagines excitata fuit persecutio ab imperatore Leone Isaurico, qui a Constantino, Nacoliæ in Phrygia episcopo, sed ob impietatem a suis diocæsanis sede expulso, in images incensus, in id etiam impellentibus Judæis, quibus jurejurando se obstrinxerat se illis concessurum quidquid postulassent, cum ad imperium evectus esset (quod illi vaticinati fuerant) sacrilegum tulit edictum de abolendis sacris

imaginibus; eas e templis eiecit, christianos ipsi resistentes crudelissime exilio, mutilatione, nece, incendio exagitavit; S. Germanum, Constantinopolitanum patriarcham, pro cultu imaginum verbis et scriptis strenue pugnantem, et imperatoris impietati in conciliabulo subscribere recusantem, e sede et regia urbe expulsum, prope centenarium strangulari jubet Leo furens, ei subrogato Anastasio leonomacho.

Tunc temporis Romæ sedebat Gregorius II, qui imperatorem frustra monitum, cum sua hæresi, diris devovit in synodo hac de causa Romæ coacta.

S. Joannem Damascenum, Damasci præfectum et in aula caliphæ Saracenorum, cui erat a consiliis, auctoritate et gratia pollentem, eo quod adversus nascentem hæresim strenue propugnaret, malis artibus perdere decrevit perfidus Leo. Cum intercepisset quamdam ejus epistolam, alteram characteribus similem exarari jussit, quasi ad se a Damasceno missam, et qua civitatis Damasci proditio ipsi promitteretur; hanc ad calipham misit, qui S. Joan. Damasceno, characteres quidem suos agnoscenti, sed factum neganti, ex templo jussit amputari dexteram, quæ coram Virginis Deiparæ imagine oranti, eodem die miraculose restituta est, teste Joanne Jerosolymitano in Vita ejusdem S. Damasceni.

Anno 732, Gregorius III, Gregorii II successor, commonitoriis litteris frustra ad Leonem Isaurum missis, eum cum hæresi in synodo altera Romæ coacta mille fere episcoporum iterum damnat.

III. Leoni successit anno 741 Constantinus ejus filius, regni et impietatis paternæ hæres: dictus est *Copronymus* ab excrementorum profluvio quo sacrum fontem fœdavit dum baptizaretur; malum omen futuræ impietatis, qua Christi Ecclesiam aliquando deturparet. Hujus impieitate et crudelitate exacerbatus populus, eum exauctorare, et ei Artabas dum Curopalatem sufficere tentavit anno 742, sed post biennium, comparato, exercitu Curopalatem fudit Copronymus, eumque cum filiis trucidavit.

Deinde bello contra Saracenos prospere confecto, bellum adversus sacras imagines ardentius instauravit impius imperator: eo fine convocavit Constantinopolim concilium 338 episcoporum qui a fide defecerant, ut auctoritate Concilii et Ecclesiæ sacræ imagines aboleri viderentur: soluta itaque synodo 8 augusti 754, Constantinus Copronymus cum

Constantino quodam monacho nefario, quem in sedem Constantinopol., mortuo Anastasio, intruserat, prolatis in medium sacra Eucharistia et sanctis Evangeliiis, super illis plebem solemniter jurare jussit, quod nusquam imagines coleret, quod illas vocaret idola et ut talia execrarentur. Prohibuit communionem accipere a monachis, qui pene soli causam fidei propugnabant, omnibus fere episcopis impio tyranno morem gerentibus: monachos et moniales qui vel matrimonio jungi, vel imagines execrari recusarent, opprobriis, raptationibus et ludibriis affecit, ad ultimam paupertatem adegit, aut morte damnavit; cives plurimos excarnificatos interemit, senatores gravissimos et nobilissimos, quod imagines colerent, nervis in medio fori cædi jussit ad internecionem: ipsum Constantinum patriarcham, quod secretum ejus errorem nestorianum patefecisset, capite truncari jussit, ipsique substituit Nicetam eunuchum. Nota hoc concilium falso a quibusdam vocari Ephesinum tertium, in hoc forte decepti quod illi præfuerit Theodosius, episcopus Ephesinus.

Anno 769, Stephanus IV, Pontifex Maximus, coacta Romæ synodo, cui interfuere duodecim Galliarum episcopi, pseudo-synodi Constantinop. acta rescidit.

Anno 775, crudelem efflavit animam scelestus imperator, carbunculis crura depascentibus et feбри insolita ad instar ignis urente, qua se velut inferni flamma torreri misere ejulabat ob violatum Deiparæ cultum, quam ideo deinceps coli jussit.

IV. Copronymo successit Leo ejus filius, initio regni simulatus catholicus, sed postea, firmato regno, apertus imaginum impugnator; qui, cum coronam pretiosissimam lapillis coruscantem, quam in ecclesia majori consecraverat Heraclius, inde detractam sacrilego capiti suo imposuisset, ex eo ipso capite eruperunt statim ac quasi formicarunt venenati carbunculi, quorum tabo ingenerata febris ipsum brevi extinxit anno quinto imperii sui.

V. Leo moriens Constantinum filium tunc decem annis natum regni hæredem reliquit sub pientissimæ matris ejus Irenes tutela, cui cum nihil religione esset antiquius, cultum imaginum pro viribus restaurari curavit: Paulo qui post Nicetæ mortem patriarcha Constantinop. inauguratus fuerat, in monasterium sponte recedente, quod imaginum violationi subscripsisset, suffecit Irenes imperatrix Tarasium laicum, quocum synodum

œcumenicam ab Hadriano I instanter petiit. Lætus annuit SS. Pontifex, missis Constantinopolim legatis Petro, archipresbytero ecclesiæ S. Petri, et Petro, abbate S. Sabæ, qui in synodo vices ejus et locum tenerent.

VI. Anno 786, concilium primo congregatum fuit Constantinopoli in basilica SS. Apostolorum, sed iconomachis militibus illic seditionem agentibus, in Nicæam urbem translatum est, ibique anno sequenti 787, 8 kalendas octobris, inchoatum. Huic cum legatis Sedis Apostolicæ et aliarum sedium patriarchalium, quarum antistites jugo Saracenorum oppressi per se adesse non poterant, interfuerunt trecenti quinquaginta quinque episcopi, plurimi monachi et archimandritæ : in eo iconoclastarum impietas damnata est, sacram imaginum asserta veneratio tanquam apostolica traditio, fidelibusque ad sanctorum memoriam et imitationem excitandam perutilis; rescissa acta synodi pseudo-septimæ sub Copronymo, ac tandem Salvatoris imago in medio concessu Patrum prolata ab omnibus procumbentibus adoratur. Præter fidei definitionem edidit hæc synodus viginti duos canones circa disciplinam, qua actione incertum est.

VII. Hadrianus primum hanc synodum non confirmavit ritu solemni, datis ad episcopos et imperatores litteris, suscepit tamen et approbavit, non quidem quoad canones, nec quoad singulas actiones, quaslibetve episcoporum interlocutiones, sed quoad decretum fidei tantum quod septima et ultima actione editum est. Ita observat cum aliis Christianus Lupus in notis ad hoc concilium cap. 14; et merito. Canone enim primo hujus concilii, recipiuntur generaliter cum canonibus sex priorum conciliorum, omnes canones Apostolici et Trullani. Et canone octavo, decernitur Judæos baptizatos, si clam judaizant, impune ex Ecclesia dimittendos, pueros eorum non esse baptizandos, aut servos emendos; quod repugnat Gregorio Magno lib. 1 epist. 45, et canoni 56 concilii Toletani quarti. Item act. 4, videtur synodus approbare sententiam Joannis, episcopi Thessalonicensis, asserentis Angelos esse corporeos. Unde merito Anastasius Bibliothecarius advertit in præfatione ad Joannem IV SS. Pontificem, « quædam in hac [Nicæna] synodo ex Apostolorum et sextæ universalis Trullani synodi [seu quini-sextæ] canonibus et sententiis inveniri, quæ penes nos [Latinos] nec habentur nec admittuntur ».

VIII. Anno 790, cum acta synodi septimæ in Galliam perlata essent, nec tunc pro œcumenica toto passim Occidente adhuc haberetur, acriter confutata sunt in libris illis quatuor qui dicuntur Carolini, quia vel a Carolo Magno vel ejus nomine editi sunt.

Anno 794, congregatur concilium Francofordiense in causa Felicis et Elipandi, in quo pariter damnatur propositio afficta septimæ synodo, præsentem Carolo Magno et legatis Hadriani Pontificis : hac in synodo excerptum est Capitulare seu Summa ex libris Carolinis, et a Carolo ad Hadrianum per Angilbertum abbatem missum est, quod confutavit Hadrianus data ad Carolum apologetica epistola. Circa hæc tempora vivebat Claudius Taurinensis, alter in Occidente impugnator imaginum, teste Jona Aurelianensi lib. 1.

Anno 824, conventus Parisiensis sub Ludovico Pio pariter rejecit synodum septimam. Attamen definitionem ac doctrinam septimæ synodi revera non fuisse damnatam in libris Carolinis, nec a synodo Francoford., nec a conventu Parisiensi, infra demonstrabitur.

IX. Hæc dum agerentur in Galliis, recrudescit in Oriente bellum adversus sacras imagines. Anno 814 et sequentibus sub Leone Armeno, Michaële Balbo et Theophilo successive imperantibus, usque ad Michaëlem Theophili filium, cujus mater religiosissima Theodora, mortuo Theophilo marito, cum una cum filio, quatuor tantum annos nato, proclamata esset Augusta, totum animum restituendis sacris imaginibus applicuit, quæ solemni ritu restitutæ sunt anno 841, annua solemnitatem, quæ *Orthodoxiæ* festum dicitur, in hujus restitutionis commemorationem instituta.

Contra posteriores hos imperatores iconomachos egregie pro cultu imaginum decertarunt S. Nicephorus, patriarcha, S. Theodorus Studita, Theophanes, celeberrimus ac sanctissimus Methodius, cæterique plurimi, quorum alii verberibus, alii exilio, alii morte variisque tormentis mulctati sunt.

Hos impios iconoclastas sequentibus temporibus imitati sunt Wiclefistæ circa annum 1373, et circa annum 1522 et sequentibus, Carlostadius, Zwingliani, Lutherani et Calvinistæ.

§ II.

Asseritur cultus imaginum Christi et sanctorum.

Nota inter imaginem et idolum hoc esse

discrimen, quod imago (sic dicta ab imitando) sit vera rei similitudo, seu, ut alii dicunt, rei vere subsistentis ad eam repræsentandam expressa similitudo : idolum vero est falsa similitudo, seu simulacrum repræsentans, vel id quod simpliciter non est, vel quod non est tale quale colitur, juxta illud Apost. I Cor. 8 : *Idolum nihil est*, scilicet quantum ad formam seu naturam quæ ab idololâtris creditur ibi inesse. Simulacrum videtur idem significare ac idolum : simulacrum enim interpretantur multi, a simulando dictum : idem videtur dicendum de *τὸ σκulptile*, quod ordinarie accipitur in malam partem.

Differt etiam imago a similitudine tanquam inferius a superiore, licet enim omnis imago sit similitudo, non tamen e contra ; quia similitudo significat relationem inter duo ratione alicujus convenientiæ : imago autem significat talem similitudinem quæ ad repræsentandum est expressa.

Hinc inferes imagines Christi et sanctorum non esse idola, simulacra aut sculptilia : neque etiam imagines Dei et Angelorum ; non enim hæ depinguntur ad repræsentandam naturam Trinitatis aut Angelorum, sed vel formas in quibus apparuerunt, vel quasdam eorum proprietates, ut latius dicemus infra.

Suppono sanctos in se dulia esse colendos propter specialem eorum excellentiam, scilicet sanctitatem inamissibilem et possessionem summi boni ; B. Virginem hyperdulia propter superexcellentem ejus dignitatem ; cuilibet enim personæ debet exhiberi cultus excellentiæ suæ proportionatus, de quo et de invocatione sanctorum sat dixi in tract. *de Religione* dissert. 2. art. 4.

Dico : Cultus sacrarum imaginum Christi et sanctorum est licitus et pius.

Prob. 1° ex veteri Testamento. Deus jussit fieri figuras duorum Cherubimorum aureorum ex utraque parte Arcæ, Exod. 25, et erigi serpentem æneum, quem qui aspicerent sanabantur, Num. 21. Atqui Arca coli non poterat (maxima autem veneratione colebatur a Judæis) quin et duo isti Cherubini tanquam partes Arcæ colerentur : imo S. Hieronymus in epist. ad *Marcellam* dicit arcam veneratione habitam fuisse a Judæis propter Cherubim ; similiter serpens æneus a quo salus expectabatur et qui erat figura Christi pendentis in cruce, ut ipsemet testatur Joan. 2, aspectu saltem venerabundo colebatur : ergo.

Confirm. ex S. Aug. lib. 3 *de Doctrina christiana* cap. 9, ubi dicit signa utilia divinitus

instituta veneranda esse, quia honor eorum ad prototypum transit : atqui istæ imagines Cherubim et serpentis ænei erant a Deo institutæ et utiles : ergo.

Prob. 2° ex Historia ecclesiastica. Mulier hemoroissa erexit Pancade, seu Cæsareæ-Philippi, æream statuam Christi in memoriam collati sibi a Salvatore beneficii, ad cujus basin crescebat herba quæ vim sanandi haberet omnes morbos hoc ipso quo æger fimbriam vestimenti statuæ tetigisset. Ita refert Eusebius Cæsar. lib. 7 cap. 14, additque se eam statuam vidisse, quæ ad usque Juliani Apostatæ tempora perstitit.

Septima synodus act. 4, ineminit imaginis Christi quæ a Nicodemo depicta, Gamalieli et postea Jacobo Apostolo relicta, imminente Jerosolymorum excidio Berytum civitatem Syriæ in finibus Tyri et Sidonis translata a Judæis percussa et perforata tantam sanguinis et aquæ copiam effudit, ut suppositam hydriam impleverit.

Tertullianus lib. *de Pudicitia*, testatur suo tempore, hoc est initio tertii sæculi, in calicibus depictum fuisse Christum sub figura boni Pastoris. Lactantius qui floruit sub finem dicti sæculi, in suo carmine *de Passione Domini*, tradit imaginem Christi crucifixi in templis more nostro fuisse collocatam.

Multi hic referunt Christum imaginem suæ faciei tribus linteis impressisse, quorum unum Abgaro, regi Edessæ, traditum fuit, secundum Veronicæ, tertium sudarium quod Taurini servatur. Item S. Lucam pinxisse imaginem B. Virginis : sed hæ historiæ, probabilibus licet nitantur testimoniis, plures aliunde et graves patiuntur instantias. Unde his relictis,

Prob. 3° ex Conciliis et summis Pontificibus. Septima synodus œcumenica sub Hadriano I, altera synodus Romana sub Gregorio II, item altera Romana sub Greg. III, de quibus supra, contra Iconoclastas congregatæ, sententiam nostram definierunt.

Item concil. Trid. sess. 25 cap. *de Invocatione sanct.* definit « imagines Christi, Deiparæ Virginis et aliorum sanctorum in templis præsertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertientiam, non quod credatur inesse aliqua in eis divinitas, vel virtus propter quam sint colendæ : vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, velut olim fiebat a gentilibus, quæ in idolis spem suam collocabant ; sed quoniam honores qui eis

exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant. »

Prob. 4° ex Patribus. S. Basilius Magnus in *Julianum*, citatus ab Hadriano in epistola ad *Imperatores* in septima synodo act²: « Historias, inquit, imaginum illorum honoro et palam adoro: hoc enim nobis traditum a sanctis Apostolis non est prohibendum. » S. Chrys. in *Liturgia*: « Sacerdos ad imaginem Christi caput inclinatur ». S. Aug. supra citatus et lib. *de Consensu Evang.* cap. 10, tradit suo tempore multis in locis cerni Christum depictum inter Apostolos Petrum et Paulum. S. Greg. lib. 7 epist. 53 ad *Secundinum*, dicit imaginem sacram honorandam esse etiam prostratione ad terram, non tamen ut Deum. Theodoretus in *Religiosa Historia* cap. 26, testatur « sancti Simeonis Stylitæ, Romæ passim in officinarum propylæis, erectas fuisse imagines, ut hanc sibi tutelam ac præsidium adjungerent ».

His adjuget SS. Germanum, Damascenum, Methodium, Nicephorum, Theodorum Studitam, Theophanem et alios, qui ut supra notavimus ad agonem pro cultu sacrarum imaginum dimicaverunt. Plures alios antiquiores Patres citant septima synodus, Bellarminus, Natalis Alexan. et alii.

Prob. 5° rationibus. 1° Apud omnes gentes usus et cultus imaginum regum, imperatorum, heroum, parentum, recipitur et probatur; filii enim lubenter venerantur suorum parentum imagines, subditi suorum regum: et ita iste usus apud omnes invaluit, ut censi possit jus gentium: ergo a fortiori sanctorum imagines superiori aliqua veneratione dignæ sunt.

2° Arca et Propitiatorium erant digna veneratione, quia erant scabellum pedum Domini: Moysi præcipitur solvere calceamentum de pedibus in signum venerationis, quia locus in quo stabat sanctus erat propter præsentiam Angeli, Exod. 3. Dies prima erat sancta, et septima eadem festivitate venerabilis, quia erant divino cultui consecratæ, Exod. 12. Codex Evangeliorum honore dignus est, quia significat æternam veritatem et verba vitæ continet. Unde ejus lectionem stantes, detecto capite, accensis luminibus, audimus: hanc vocem Jesus veneramus, et ad ejus prolationem caput inclinamus, quia significat Verbum incarnatum; hæc, inquam, omnia jure veneramus et cultu religioso juste prosequimur, annuentibus ipsis hæreticis, propter scilicet

relationem aliquam quam habent ad Deum: ergo et imagines quæ vel ad Deum, vel Christum, vel sanctos relationem habent quatenus eos repræsentant et sunt eorum imagines, liceat et pie coluntur.

3° Variæ utilitates Ecclesiæ obveniunt ex usu et cultu imaginum: ergo. Prob. ant. 1°: Inde rudiores instruuntur; 2° perseverat memoria eorum quæ gesserunt sancti; 3° incitamus ad eorum venerationem, devotionem et imitationem. Ita concil. Trid. sess. et cap. cit.

Tandem usus imaginum nulla lege prohibetur: non naturali, siquidem eos permiserit Deus in veteri Testamento, ut vidimus; non positiva, cum nulla extet in novo Testamento, aut alibi: ergo.

Prob. ultimo ex miraculis quæ Deus fecit in probationem cultus imaginum et in gratiam colentium eas. Hujus generis est herba, de qua supra, orta ex basi statuæ Christi a Syrophenissa positæ. Item illud quod narrat Zozomenus lib. 5, cap. 20, scilicet, cum Julianus Apostata statuam hanc impie confractam inde amovisset, ut ejus loco suam substitueret, ignis e cælo Juliani statuam mox discerpserit et caput a reliquo corpore avulsit. Item illud imaginis Berytanæ a Judæis confossæ, ex qua tantus sanguis erupit qui ægros sanaret, ut testatur S. Athanasius lib. *de Passionē imaginis Domini*. Gregorius Turonensis *de Gloria Marty.* cap. 12, Regino in *Chron.* anno 804. Notissima sunt insuper miracula quæ ad imagines B. Virginis in Liesse, Loreti et alibi, ad imaginem S. Dominici in Soriano et aliorum sanctorum patrata sunt et quotidie patrantur.

Nec obstat quod inferunt indecenturiatores Magdeburgenses, scilicet aquam Jordanis qua Elisæus curavit lepram Naaman, sputum quo Christus linivit oculos cæci, esse pariter colenda. Aliud enim est id quo simpliciter tanquam instrumento fit miraculum, aliud id ad cujus venerationem adstruendum fit miraculum: hujusmodi sunt quæ attulimus: ut quid enim Deus Juliani statuam evertit, nisi ut ejus impietatem in destruenda Christi statua redargueret? Ut quid ex basi statuæ Christi ab hemoroissa positæ, herba sanans germinaret, nisi in confirmationem cultus huic statuæ exhibiti? Ut quid tanta copia sanguinis ex confossa imagine Berytana nisi in execrationem sceleris confodentium.

§ III.

Solvuntur objectiones iconomachorum, tam veterum, quam recentiorum.

Obj. 1° : Exod. 20, præcipitur : *Non facies tibi sculptile neque omnem similitudinem*. Idem repetitur Deut. 4 et 5, Levit. 26. Ergo.

Resp. 1° et communiter non prohiberi his locis quaecumque imaginem aut similitudinem simpliciter fieri, sed ne fiant statuæ et imagines adorandæ cultu latriæ ut quædam numina more gentium ¹. Ita etiam interpretantur præter auctorem, S. Aug., Irenæus, Damasc. Et patet ex eo quod semper adjungitur prohibitio adorationis. Sic, post verba citata Exodi, dicitur : *Non adorabis ea neque coles*. Post verba Levitici, sequitur : *Ut adoretis eum*. Post verba Deuter. 4 : *Ne forte... errore deceptus, adores ea et colas quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus*. Et cap. 5 : *Non adorabis ea et non coles*. Patet etiam ex his verbis præcedentibus immediate, in Exod. et Deuteron. 5 : *Non habebis deos alienos coram me* ; et ex his sequentibus in utroque loco : *Ego enim sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes*. Quibus constat Deum tantum intendisse prohibere idololatriam seu cultum falsorum numinum.

Quidam addunt per hæc verba : *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem*, et per ista : *Non adorabis ea neque coles*, duo prohiberi. Primum, ne quis idolum sibi fabricet tanquam idolum formaliter, hoc est quod reputet esse Deum, vel Dei, qui tamen non sit Deus, similitudinem, etsi forte non faceret ad adorandum. Secundum, ne ullum idolum colat. Huic interpretationi favet S. Th. 2. 2. q. 122. a. 2. ad 2.

Resp. 2°, dato Judæis ad idololatriam valde propensis hoc præcepto, prohiberi omnes imagines, qua forte de causa ars statuaria et ars pingendi erant decreto synagogæ ipsis interdictæ, secundum Orig. lib. 4 *contra Celsum*, et Joseph. lib. 17 *Antiquit.* cap. 8; hoc tamen præceptum non erat naturale, siquidem ipsemet Deus jusserit fieri imagines cherubinorum et serpentis, sed tantum per accidens Judæis impositum ob periculum idololatriæ, in quam maxime propendebant : quo itaque periculo jam cessante, cessare debet et præceptum.

Inst. : Clemens Alexand. et Tertull. docent hoc Decalogi præcepto quascumque imagines

aut figuras prohiberi etiam respective ad nos : ergo. Prob. ant. : Clemens Alexand. lib. 3 *Stromat.* dicit : « Moyses multis ante sæculis aperte legem sanxit, nullam oportere sculptilem vel fusilem, vel fictam, vel pictam imaginem simulacrumve facere, ut sensibilia minime attenderemus, sed ad ea transiremus quæ percipiuntur intelligentia ». Lib. 6 *ibid.* damnat pictores ut fures ; et in *Protreptico* : « Nobis est, inquit, aperte vetitum artem fallacem exercere : *Non facies*, inquit Propheta, *cujusvis rei similitudinem eorum qui sunt in cælo et quæcumque sunt in terra infra*.

Tertull. lib. *de Spectaculis*, cap. 23 : « Jam vero, inquit, ipsum opus personarum, quæro an Deo placeat, qui omnem similitudinem vetat fieri ; quanto magis imaginis suæ ? » Lib. *de Idololatria* cap. 3, ait « diabolum sæculo intulisse artifices statuarum et imaginum et omnis generis simulacrorum ». *Ibid.* cap. 5, solvens quod sibi poterat objici, Deum scilicet jussisse fieri serpentis ærei simulacrum, respondet eundem Deum, qui vetuit similitudinem fieri, jussisse fieri similitudinem serpentis, et sic in sua lege dispensasse : unde subjungit : « Ne facias adversus legem simulacrum aliquod nisi et tibi Deus jusserit ». Lib. *contra Hermogenem* cap. 1, illi objicit ut grave crimen artem pingendi : « Præterea, inquit, pingit illicite, nubit assidue, legem Dei in libidinem defendit, in artem contemnit ». Et lib. *contra Marcionem* cap. 24, dicit : « Quomodo Moysen et Eliam Petrus cognovisset nisi in Spiritu ? Nec enim imagines eorum vel statuas populus habuisset et similitudines lege prohibente » : ergo.

Resp. dist. ant. : Clemens Alexand. et Tertullian. docent hoc præcepto Decalogi prohiberi etiam respective ad nos quascumque picturas aut figuras, effectas ad idololatriam aut cum ejus periculo, conc. ; absolute, neg. Unde

Ad Clementem Alexand., primo loco, si non truncatus sed integer referatur, aperte loquitur de imaginibus falsorum deorum ; dicit enim « rursus autem non esse gestandos annulos, neque deorum imagines esse iis sculpendas, sicut Moyses multis ante sæculis » etc., prout in objectione. Insuper, loquitur de non effingenda Dei imagine, subdit enim immediate : « Ut Dei enim majestas vilis et contempta reddatur, efficit quæ est in promptu videndi consuetudo ». Est autem apertum discrimen inter Dei imaginem et imagines Christi et sanctorum, ut dicam infra, et satis

¹ Illic 2. 3. ad 1.

communiter Patres priorum sæculorum erant hujus opinionis, imaginem Dei non debere effingi, quia Deus est incorporeus, quæ ratio non currit de Christo et sanctis.

Ad secundum locum, Clemens Alexand. damnat ut fures, pictores et sculptores qui gloriabantur se esse inventores et primos auctores animalium et plantarum pictarum, quasi Deus occulte non operaretur in omnibus, quod est quædam species furti respectu divinæ omnipotentiae, subdit enim : « Qui ergo dixerit se aliquid excogitasse vel fecisse in eis quæ pertinent ad creationem impii et nefarii incepti, dabit pœnas : nam generali et universa Dei providentia, per ea quæ moventur propinquius, per submissionem transmittitur ad singularia efficax operatio ».

Ad tertium, dicit vetitam esse artem pingendi et cujusvis rei similitudinem in ordine ad idololatriam, aut cum ejus periculo, subjungit enim verbis citatis : « Revera enim Cererem Praxitelis et Proserpinam et Jacchum mysticum deos existimarem; vel Lysippi artes, vel manus Apellis, quæ divinæ existimationis figuram præbuere materiae. Sed vos quidem ut statua fabricetur pulcherrima valde adlaboratis, ne autem propter insensibilitatem efficiamini statuis similes, non curatis ».

Ad Tertullianum, primo loco aperte loquitur de similitudine falsa, vel ad idololatriam effecta; præmittit enim verbis citatis : « An Deo placebit auriga ille (Bacchus) tot animarum inquietator, tot furiarum minister, tot statuarum; velut sacerdos coronatus, vel coloratus ut leno, quem curru rapiendum diabolus adversus Eliam exornavit? » Et post pauca de Saturno, Iside, et iterum Libero seu Baccho, subdit verba quæ opponuntur : « Jam vero ipsum opus personarum », etc.

Ad secundum, idem est sensus; dicit enim ibid. Tertullianus : « Idolum tam fieri quam coli prohibet Deus. Quanto præcedit ut fiat, quod coli possit, tanto prius est ne fiat, si coli non licet. Propter hanc causam [ad eradicandam scilicet materiam idololatriæ], lex divina proclamat, ne feceris idolum ».

Ad tertium, de serpente æneo, non ideo censet Tertullianus omnem imaginem præcepto Dei esse prohibitam, sed eam solam quæ populo rudi et in idololatriam propenso scandalum esse posset, cujusmodi erat serpens æneus, nisi expresso Dei mandato erectus fuisset in figuram Christi venturi. Simulacrum autem adversus legem factum, intelli-

git Tertullianus simulacrum ad idololatriam effectum : « Potes, inquit ibid., verum Deum prædicare qui falsos facis? Facio, ait quidam, sed non colo... Imo tu colis qui facis ut coli possint ».

Ad quartum contra Hermog., non asserit Tertullianus artes pingendi et sculpendi esse absolute et universaliter prohibitas, sed quatenus tantum deserviunt idololatriæ, aut est periculum ne ad ejus usum transferantur, alias ut licitas admittit; dicit enim ibid. : « Si ita necessitas exhibitionis obtenditur, habent et alias species quæ sine exorbitatione disciplinæ, id est sine idoli confictura, opem victus præstent.... Cum igitur ad hoc artificiorum genera cohortemur quæ idolum quidem et idolo competunt non attingant, sint autem et hominibus communia sæpe quæ et idolis, hoc quoque cavere debemus, ne quid, scientibus nobis, ab aliquibus de manibus nostris in rem idolorum postulatur ».

Ad quintum, in ea fuit opinione Tertullianus in qua sunt adhuc quidam theologi catholici, Judæis in idololatriam propensis prohibitas esse quascumque imagines lege Dei vel synagogæ, ut ab ipsis removeretur omne periculum idololatriæ. Hoc autem præceptum, esto esset divinum, si usus imaginum secundum se spectetur, est positivum et cæremoniaie; si spectetur periculum idololatriæ, est naturale : cum ergo præcepta cæremonialia legis positivæ sint abrogata et nullum nunc inter christianos ex usu imaginum subsit idololatriæ periculum, nihil contra nos ex hoc loco Tertulliani erui potest.

Subsumes : Atqui colere ligna, lapides, tellam, ut faciunt catholici, est vera idololatria : ergo.

Resp. dist. ant. : colere ligna, lapides, tellam, etc., ita ut credatur inesse iis aliquam divinitatem, vel colere imagines creaturarum tanquam deorum, more gentium, est idololatria, conc.; colere eos cum prototypis quorum sunt figuræ, cultu relativo et eo modo quo præscribitur a conciliis, neg.

Inst. : Neque Judæi, neque ethnici, præsertim doctiores, crediderunt ligna, lapides, etc., esse deos, sed in illis statuis colebant verum Deum per illas repræsentatum, non secus ac catholici. Ita Calvinus lib. 5 *Instit.* cap. 11, idque probare contendit Dallæus ex Celso, gentili philosopho, apud Originem lib. 7, ex Athenagora christiano in *Legatione pro Christianis*, ex Arnobio lib. 6 *adversus Gentiles*, ex Lactantio lib. 2 *Divinarum Instit.* cap. 2.

Resp. 1º, quoad Judæos apertum esse Calvinii et Dallæi mendacium contra expressa S. Scripturæ testimonia. Etenim Exod. 32, Israëlitæ videntes vitulum aureum dixerunt : *Hi sunt dii tui Israël*. Deuteron. 32 : *Immolaverunt dæmoniis et non Deo ; Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui ; ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus*. Psal. 105 : *Fecerunt vitulum in Horeb et adoraverunt sculptile, et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum ; obliti sunt Deum*. Idem Jerem. 2.

Quoad Gentiles, neg. pariter ant., et dico paganos omnes quotquot sacerdotum et pontificum suorum doctrinam sequebantur, existimasse sua simulacra esse deos sive immutatione substantiæ (quæ opinio apud vulgus invaluerat), sive infusione quadam et incorporatione deorum in ipsa vi consecrationis, sicut animæ in corpore infunduntur : quæ opinio erat ut plurimum eruditorum ; quamvis quidam ethnicorum philosophi, ut se ab objectionibus Christianorum liberarent, confusionemque de tam absurdo dogmate vitarent, communem gentilium superstitionem emollire et dissimulare contenderent, dicentes non simulacra, sed iis repræsentata numina ab ipsis coli. Quod quam certum sit patet ex S. Scriptura et Patribus, quibus potius fides est adhibenda, quam quibusdam gentilium philosophis.

Ex S. Scriptura ; dicitur enim Exod. 20 : *Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis*. Levit. 19 : *Nolite converti ad idola, nec deos conflatile facietis vobis*. IV Reg. 19 : *Et miserunt deos eorum in ignem, non enim erant dii, sed opera manuum hominum*. Jer. 2 : *Dicente ligno : Pater meus es tu, et lapidi : Tu me genuisti. Ubi sunt dii tui quos fecisti tibi !* Sap. 15 : *Quoniam omnia idola nationum deos æstimaverunt, quibus neque oculorum usus est ad videndum*. Baruch 6 : *Nunc autem videbitis in Babylonia deos aureos et argenteos et lapideos et ligneos in humeris portari, ostentantes metum gentibus.... Hi autem non liberantur ab ærugine et tineâ.... unde vobis notum sit quia non sunt dii, ne ergo timueritis eos, etc.* Daniel. 4, Daniel regi interroganti cur Bel non adoraret ? respondit : *Quia non colo idola manu facta, sed viventem Deum. Et dixit rex ad eum : Nonne videtur tibi esse Belvivens Deus ? Annon vides quanta comedat et bibat quotidie ? Et ait Daniel arridens : Ne erres, rex : iste enim intrinsecus luteus est, et forinsecus æreus, neque comedit aliquando*. Similiter Psal. 115 *In exitu Israël, etc.*

Ex Patribus : S. Athanas. orat. *contra Gentes* : « Pro numinibus adorant quos pretio a sculptore redemerunt ». S. Aug. lib. 8 *de Civit.* cap. 23, ubi de Trismegisto dicit : « At ille visibilia et contrectabilia simulacra, velut corpora deorum esse asserit. Inesse autem his quosdam spiritus invitatos qui valeant aliquid, sive ad nocendum ; sive ad desideria eorum nonnulla complenda, a quibus eis divini honores et cultus obsequia deferuntur. Hos ergo spiritus invisibiles per artem quamdam visibilibus rebus corporalibus materiæ copulare, utsint quasi animata corpora, illis spiritibus dicata et subdita simulacra, hoc esse dicit deos facere, eamque magnam et mirabilem deos faciendi accepisse hominis potestatem ». S. Cyprianus lib. 3 *Testimoniorum adversus Judæos* ; Minutius Felix in *Octavi* ; Arnobius lib. 1 *adversus Gentes* ; Cyrillus Alexand. lib. 6 *adversus Julian.* et alii.

Resp. 2º : Dato quosdam ethnicos argumentis christianorum convictos sensisse simulacra sua non esse deos, nullus tamen erat qui non existimaret saltem esse imagines eorum qui vere dii essent, nec nisi per illa deos posse adiri, aut aliquid ab eis posse impetrari. Porro ab his omnibus superstitionibus longe sunt christiani qui colunt imagines juxta præscriptum Trid. supra cit. in probationibus. Et ut præoccupetur instantia quod quandoque aliquas imagines magis colant quam alias, non ideo quia alias aliis secundum se potentiores existiment, sed quia Deus ac sancti, specialibus gratiis ac variis miraculis, testantur se velle specialiter in iis coli.

Obj. 2º : Libri Carolini, concilium Francoford. præsentè Carolo Magno can. 20, conventus Parisiensis sub Ludovico Pio, Caroli Magni filio, Jonas Aurelianensis, Agobardus Lugdunensis et alii episcopi Galliarum hujus temporis reprobarunt et damnarunt definitionem synodi septimæ de cultu imaginum. Hic est canon secundus concilii Francoford. : « Allata est in medium quæstio de nova Græcorum synodo quam de adorandis imaginibus Constantinopoli fecerunt, in qua scriptum ferebatur ; ut qui imaginibus sanctorum, ita ut deificæ Trinitati servitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur ; qui supra sanctissimi Patres nostri omnimodis adorationem et servitutem renuentes contempserunt ». Ergo. Dicit autem synodum Constantinopoli factam, quia illic primum fuit convocata, et postea Nicæam translata, ut observavimus.

Resp. 1°: Concilium Francoford. in causa tantum Felicis et Elipandi, qui adoptionem Christi asserebant, esse in Ecclesia receptum, nullatenus vero quoad condemnationem synodi septimæ, si quam tulerit, nec in hoc ab Hadriano fuisse approbatum, sed e contra improbatum et impugnatum in Apologia quam edidit contra Capitularia extracta ex libris Carolinis quæ ad ipsum miserat Carolus Magnus. Idem a fortiori dicendum de libris Carolinis, de synodo Parisiensi, Jona, Agobardo et aliis tunc temporis ejusdem sententiæ Galliarum episcopis.

Resp. 2° cum Baronio, Bellarm., Porronio et aliis, concilium Francoford. a synodo septima quoad dogma seu fidei summam non dissentisse, sed eam damnasse errore facti deceptum, credens ab ea definitum esse imagines non secus ac Trinitatem adorandas esse latria, ut patet ex canon. cit., cujus tamen omnino contrarium definit septima synodus act. 7, dicens: « Illisque (imaginibus) salutationem et honorariam adorationem exhibeant, non secundum fidem nostram veram latriam, quæ solum divinæ naturæ competit ».

Occasio erroris fuit perversa traductio actorum synodi septimæ, in qua subscriptio Constantini, Cypriorum metropolitæ, male sic traducta legebatur: « Suscipio et amplector honorabiliter sanctas seu venerabiles imagines secundum servitium adorationis quod substantiali et vivificatrici Trinitati emitto ». De qua traductione conqueritur Anastasius Bibliothecarius his verbis: « Interpret pene per singula relicto utriusque linguæ idiomate, adeo est verbum e verbo secutus, ut quid in ea editione intelligatur, aut vix, aut nunquam possit adverti, in fastidiumque versa legentium pene ab omnibus hac pro causa contemnatur ». Quapropter aliam traductionem ipse Anastasius tempore Joannis VIII adornavit, in qua sic latine reddit subscriptionem Constantini episcopi: « Constantinus, sanctissimus episcopus Constantiæ Cypri, dixit: His consentio et concors sum, suscipiens et cum honore amplectens sanctas ac venerandas imagines: atque adorationem, quæ per latriam, id est Deo debitam servitutem, efficitur, soli substantiali et vivificæ Trinitati impendo ».

Cum igitur auctor seu auctores librorum Carolinorum et Patres Francofordienses qui his libris tenaciter adhærebant (idem dic de synodo Parisiensi, Jona Aurelianensi, Agobardo Lugd., et aliis) existimarent subscriptionem hanc falso traductam esse genuinum

suffragium Constantini episcopi, nec a synodo improbatum legerent, quin e contra actis ejus insertum, facile adducti sunt ut crederent talem fuisse mentem concilii, quam etsi aperta definitione non declarasset, tacita tamen hujus subscriptionis approbatione sufficienter proderet, et eo maxime quod indifferenter passim uteretur vocabulo adorationis respectu cultus imaginum, suamque definitionem concinnasse verbis contrariam ad faciendum fucum et ad errorem dissimulandum, quem minus callidus Constantinus sua subscriptione prodidit.

Item hunc facti errorem eo facilius et lubentius ebiberunt tunc temporis quidam Præsules Galli, quod 1° infensi erant Græcis ob spretam a Constantino, Orientis imperatore, sororem Caroli Magni quam desponderat, ut alteri nuberet; 2° quia nondum reputabant synodum septimam ut œcumenicam, sed nationalem tantum Græcorum, cui nulli fere Occidentales adfuerant, et quam Hadrianus solemniter non confirmaverat, licet privatim approbaverat; 3° quia inter eos aliqui et præcipui, licet Iconomachorum hæresim non probarent qui imagines omnes destruebant, sed illarum usum in ecclesiis ad piam memoriam et rudium instructionem admitterent, alieni tamen omnino erant ab illo speciali modo venerandi imagines, puta incurvatione, osculis, thymiamatibus, luminaribus, etc., quem approbaverat septima synodus, non quod secundum se judicarent illicitum, sed quia indiscretum et periculosum existimabant; timebant enim ne inde eadem superstitionis mala quæ in Oriente grassari audiverant, in Ecclesiam Gallicanam irreperent.

Dico *aliqui*; non enim omnes Ecclesiæ Gallicanæ episcopi erant hujus sententiæ, siquidem duodecim ex eorum cœtu sacræ Scripturæ et Canonum peritissimi ad Stephanum IV missi cum eo in synodo Romana imaginum venerationem sanxerant anno 769.

In summa igitur certum est concilium Francoford. nullatenus damnasse doctrinam synodi septimæ, sed errorem falso affectum: unde nec dicunt se damnare definitionem synodi, sed quod in synodo scriptum habebatur, subscriptionem scilicet Constantini perverse traductam ad quam, præjudiciis ex libris Carolinis et aliunde occupati, magis attenderunt, quam ad ipsam synodi definitionem, qua oppositum omnino decernitur, si tamen eam penes se haberent aut legitime traductam, quod non constat.

Quoad libros Carolinos, conventum Parisiensem, Jonam, Agobertum et alios Galliarum antistites, certum est etiam in eodem errore facti circa septimam synodum versatos fuisse. Quod autem videantur ulterius impugnare cultum respectivum imaginum a Græcis usurpatum et a synodo septima probatum (quibus quoad hoc se junxerant Angli), verosimile est, ut diximus; quod illum non damnaverint ut secundum se illicitum, sed ut indiscretum et periculosum, cum et ipsi admitterent usum imaginum ad piam memoriam, quæ est aliqua religiosa veneratio, ita ut tota controversia inter illos erat de modo cultus, quod spectat disciplinam; non de cultu quoad substantiam, quod spectat dogma. Id fuse conatur ostendere Natalis Alexandre, sæculo 8, dissertat. 6.

Sed quidquid sit, nos morari non debent neque libri Carolini, quos refutavit ipse Hadrianus I quosque multi cum Bellarm. volunt a quodam iconoclasta fuisse confictos, utpote cusos absque ulla sive loci, sive typographi nota, barbariem ubique spirantes alienam ab eleganti Caroli Magni stylo, atque apertissimis scatentes falsitatibus tam religioso imperatore indignis. Neque conventus Parisiensis sub Ludovico Pio, qui nec sibi auctoritatem synodi arrogat, et suam de colendis imaginibus sententiam Eugenio tunc summo Pontifici subjicit, ut constat ex epistola Ludovici et Lotharii imperatorum ad ipsum Eugenium. Nec a fortiori morari nos debent quidam particulares episcopi, si quid forte a doctrina catholica alienum censuerint, utpote in hac parte nullius ponderis, et quibus omnibus opponimus duo concilia generalia septimum scilicet, nunc ubique receptum ut œcumenicum, et Tridentinum.

Instat Dallæus : Non est credibile Theophilactum et Stephanum, legatos Hadriani, in concilio non aperuisse Patribus Francorford. veram mentem et genuinam definitionem concilii septimi, si revera illam ex errore facti non attingebant, neque ipsis indicasse hanc synodum esse œcumenicam et ab Hadriano confirmatam, si id ignorarent : ergo.

Resp. legatos Hadriani vel non satis perpensis definitionem septimæ synodi, vel satis eruditos non fuisse ut episcoporum Germanorum et Gallorum scrupulos expellere, eorumve pertinaciam frangere possent, vel tandem prudenti œconomia eorum errorem circa utrumque factum dissimulasse, ne iis episcopis præconceptæ opinioni tenacius ad-

hærentibus, diro schismate scinderetur Ecclesia : quod et ex parte fecit ipse Hadrianus, qui, cum Capitulari a Carolo Magno per Angilbertum abbatem misso responderet, nusquam œcumenicæ synodi nomen auctoritatemve objecit.

Obj. 3° : Concilium Illiberitanum (*Elvire*, civitas prope Granatum, in Hispania) circa initium quarti sæculi, canone 36, sic habet : « Placuit picturas in ecclesiis esse non debere, ne quod colitur aut adoratur in parietibus depingatur ». S. Irenæus lib. 4 *contra Hæreses* cap. 15, inter errores Carpocratis et Gnosticorum numerat, quod haberent quasdam Christi imagines quas colebant. Idem refert Epiphanius in hæresi Carpocratianorum ; et S. Aug. lib. *de Hæresibus* cap. 7. Item S. Epiphanius in epist. *ad Joannem Jerosolymit.*, quam latinitate donavit S. Hieron., narrat se, cum pervenisset ad vicum quemdam Palestinæ qui dicitur Anablatha, invenisse ibi « velum pendens in foribus ecclesiæ tinctum atque depictum, et habens imaginem quasi Christi vel Sancti cujusdam ; non enim satis memini inquit, cujus imago fuerit. Cum ergo hoc vidissem in ecclesia Christi, contra auctoritatem Scripturarum, hominis pendere imaginem, scidi illud », etc. S. Greg. Magnus in epist. *ad Serenum*, episcopum Massiliensem, ipsum quidem redarguit quod fregisset imagines, negat tamen esse adorandas, sed dicit ad solam rudium instructionem esse in ecclesiis collocandas : « Frangi, inquit, non debuit, quod non ad adorandum in ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum ».

Resp. 1° ad concilium Illiberitanum, cum Bellarm. et aliis, non prohiberi illic absolute usum imaginum, sed tantum ne in parietibus depingerentur, idque duplici ratione : 1° quia sæpe parietum decrustatione diffformes et ridiculæ fiebant ; 2° et præcipue, quia sic depictæ auferri non poterant ; unde accidebat quod tempore persecutionis gentilium ludibrio exponerentur.

Resp. 2° cum aliis quibus hæc responsio Bellarmini displicet, ex canone citato nihil aliud colligi quam non fuisse probatum in hac Hispaniæ provincia tunc temporis usum actualem imaginum, non quod secundum se judicaretur illicitus, sed quia hæc disciplina judicabatur minus expedire pro tunc christianis inter idololatrias viventibus ; ut nox fuscus explicabo.

Ad SS. Irenæum, Epiphani., Aug., de Carpo-

cratunis, resp. illos non reprehendere Carpo-
cratianos quod imagines Christi præcise cole-
rent, sed 1° quod dicerent eas esse a Pilato
factas; 2° quod eas colerent ritu gentilium,
ipsis sacrificando, juxta illa S. Irenæi verba:

«Et reliquam observationem circa eas simi-
liter ut gentes faciunt», id est sacrificia, ut
interpretatur S. Epiphan.; 3° quia Christum
contumelia afficiebant, ejus imaginem adjun-
gendo imaginibus Homeri, Pythagoræ, Plato-
nis et Aristotelis.

Ad alium locum S. Epiphani, respondetur
communiter illam imaginem, quam dilace-
ravit, fuisse alicujus hominis profani. Sed
hæc responsio non videtur cohærere cum
verbis Epiphani qui dicit fuisse imaginem
Christi vel alicujus sancti, licet non satis
recordetur cujus fuerit, Christi vel sancti:
unde

Resp. probabilius S. Epiphanium ideo hanc
imaginem quasi vel Christi, vel sancti alicu-
jus concidisse quia non erat congrue expressa
et erat superstitionis alicujus aut erroris oc-
casio rudioribus, quod innuit hæc particula,
quasi: et hac ratione fuisse contra religio-
nem et contra auctoritatem Scripturarum.
Ideoque prudenter egit S. Epiphan. hanc ima-
ginem auferendo, quod et nemo episcopo-
rum nunc non faceret in simili casu, juxta
decretum Trid. supra cit., quo jubetur ut
«nullæ falsi dogmatis imagines, et rudibus
periculosi erroris occasionem præbentes sta-
tuantur... omnis superstitio in sanctorum
invocatione, reliquiarum veneratione et ima-
ginum sacro usu tollatur... omnis denique
lascivia vitetur: ita ut procaci venustate ima-
gines non pingantur nec ornentur».

Addunt plurimi hanc narrationem epistolæ
Epiphani ab Iconomachis fuisse assutam:
tum quia cum epistola nullam habet con-
nexionem: tum quia Iconomachi tempore
septimæ synodi hæc verba non protulerunt
in suæ hæreseos confirmationem, cum tamen
alia ejusdem sancti ad Theodosium profer-
rent, quæ suppositionis et mendacii a synodo
revicta sunt. Cæterum S. Epiphan. nunquam
impugnasse cultum imaginum secundum se
et legitimum, patet ex eo quod communione
conjunctus fuerit cum SS. Gregorio Nysseno,
Basilio, Chrysost., qui usum imaginum in suis
ecclesiis probabant.

Ad S. Gregorium, resp. ipsum in epistolis
duabus *ad Serenum* negare tantum adoratio-
nem iatræ, quæ Deo exhibetur, imaginibus
propter se esse deferendam, quippe quæ pro-

hibetur hoc præcepto: *Dominum Deum tuum
adorabis et illi soli servies*, ut dicit ipse S.
Greg. in epist. 2°: «Omne manufactum, in-
quit, adorare non licet, quoniam scriptum
est: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli
servies*». Ita ut hæc particula, *solummodo*, in
verbis oppositis, sit hujus tantum incompe-
tentis adorationis exclusiva non qualiscum-
que honorariæ venerationis, quod et indicant
hæc ejus verba *ad Serenum* epist. 2: «Indica
(scilicet fidelibus quibus fractione imaginum
scandalo fuisti) quod non tibi ipsa visio histo-
riæ, quæ pictura teste pendebatur, displicue-
rit; sed illa adoratio quæ picturis fuerat in-
competenter exhibita».

Porro S. Gregorium approbasse usum et
cultum imaginum patet 1° ex ejus epist. *ad
Januarium Calaritanum* lib. 7, ubi, occasione
cujusdam Judæi recenter baptizati, qui Syno-
gogam vi invaserat et illic crucem ac imagi-
nem B. Virginis collocarat, mandat episcopo
ut Judæis Synagoga reddatur, «sublata exin-
de cum ea, qua dignum est, veneratione, ima-
gine atque cruce»; 2° ex epist. 54. lib. 7 *ad
Secundinum* data, in qua de imagine quam illi
mittebat et quam ipse a Pontifice postulave-
rat, scribit: «Et nos quidem, non quasi ante
divinitatem, ante illam prosternimur, sed il-
lum adoramus, quem per imaginem, aut na-
tum aut passum, sed in throno sedentem re-
cordamur». Ubi diserte profitetur christianos
ante imagines prosterni solitos, non tamen
quasi ante Deum.

Objiciunt insuper novi Iconoclastæ plures
alios Patres, maxime quinque priorum Eccle-
siæ sæculorum, quo tempore contendunt nul-
lum in Ecclesia fuisse usum seu cultum ima-
ginum, quos cum omnes sigillatim exponere
longum foret, hæc sequentia ad eorum solu-
tionem, præcedentiumque clariorem explica-
tionem, annotamus.

1° Duo accurate distinguenda sunt in cultu
imaginum, dogma ipsum et ipsius dogmatis
usus seu praxis. Dogma, scilicet esse licitum
ac pium colere sacras imagines, immutabile
est et ab Apostolis ad nos continua traditione
derivatum dicimus. Hujus autem dogmatis
usus seu praxis, hoc est actu colere imagines,
cum disciplinam spectet, mutationi obnoxia
est, non secus ac cætera disciplinæ capita, ita
ut Ecclesia stare possit etiamsi nullas haberet
imagines quas actu veneraretur; aut eas ad
tempus prohibere secundum varias occur-
rentes circumstantias, non quod in se sial
malæ, sed quia quandoque esse possunt oc-

casio scandali aut erroris, etc. Sic Ezechias confregit serpentem æneum quem Moyses jussu Dei erexerat, quia Judæis erat occasio idololatrandi.

Nota 2°, in primis Ecclesiæ sæculis admodum infrequentem fuisse usum imaginum, in quibusdam ecclesiis nullum omnino, item et statuarum vix ubicumque ullum. Id videtur constare 1° ex silentio ethnicorum qui alioquin non omisissent hunc cultum improbare nostris in confirmationem suarum profanarum cæremoniarum, si palam ubique usurpatus fuisset; 2° ex silentio Judæorum imaginum hostium infensissimorum qui etiam certo usum earum christianis objecissent, sicut postea fecerunt, quod tamen tunc non fecisse evincitur ex disputationibus SS. Patrum contra Judæos, v. g. ex dialogo S. Justiniani cum Triphone Judæo, ex lib. Tertull. *adversus Judæos* et aliis Patrum monumentis. Hujus autem disciplinæ in prioribus Ecclesiæ sæculis causa fuit, quod si usus imaginum et statuarum in omnibus Ecclesiis palam invalisset, in istis nascentis Ecclesiæ sæculis, religioni noxius, magis quam utilis fuisset: 1° quia ethnici existimassent christianos non dereliquisse sed mutasse tantum idola; 2° quia christianis inter idololatrias et cum idololatriis passim conversantibus periculum erat, ne circa imagines et statuas cultum superstitiosum gentilium erga sua idola, ebibissent.

Nota 3° seu potius recale distinctionem art. 1 positam inter cultum absolutum et cultum relativum.

Nota 4° non eandem esse rationem imaginis Dei in Christi seu sanctorum. Imagines enim Christi et sanctorum posse depingi et coli fide certum tenemus tanquam dogma decisum in conciliis Nicæno secundo et Trid. idque admittunt omnes catholici: de imagine autem Dei non ita constat, quia nullibi est definitum et aliunde est incorporeus, cujus ideo natura corporeis coloribus figurari non potest, licet tamen aliis titulis possit depingi, ut infra dicam. Hinc tempore concilii septimi, nondum erat in usu imago Dei, ut patet ex epist. Gregorii II *ad Leonem Isaurum*, ex act. 3 ejusdem synodi, et ex S. Joanne Damasc. orat. 1 *de Imaginibus*, ita ut quidam theologi, ut Henricus, Tostatus, Durand, existiment nefas esse imagines Dei pingere, cujus tamen oppositum § sequenti ostendemus.

Nota 5°, aliquando irrepsisse abusus in cultu imaginum, qui ad idololatriam vergerent.

Item et aliam superstitionem invaluisse apud christianos, qui ad sepulchra defunctorum imagines ipsorum superstitioso cultu adorabant, contra quos scribit S. Aug. lib. 1 *de Moribus Ecclesiæ* cap. 34.

Hæc si attente perpendas, lector, iisque prudenti discrimine utaris, facile te poteris expedire a pluribus objectionibus ex Patrum antiquorum operibus petitis.

Obj. ultimo: Homo est imago Dei: atqui tamen homo non colitur religioso cultu: ergo multo minus lignum, lapis, tela aut quid simile, licet sit Christi vel sancti imago.

Resp. 1 hominem utique quatenus imago Dei est, esse veneratione dignum juxta Cyrillum *Catechesi* 12, ubi ait: « Imago lignea terreni regis honoratur, quanto magis rationalis imago Dei »; et S. Aug. epist. 103 *ad Maximinum*, episcopum Donatistarum. Non tamen solet cultu religioso coli; quia, cum sit creatura rationalis quæ secundum se est capax honoris, periculum esset ne propter se coli putaretur, quod non potest contingere de imagine sculpta vel picta in materia mere corporea, quæ secundum se non est capax honoris.

§ IV.

Utrum imagines Dei et Angelorum possint depingi et coli?

Dico: Possunt depingi et coli imagines Dei et Angelorum.

Quoad Angelos certum est, utpote definitum act. 7 septimæ synodi, ubi decernitur imagines non solum Christi et intemeratæ Virginis, « sed etiam venerandorum Angelorum et omnium deinde sanctorum virorum » esse licitas et honoraria veneratione colendas. Patet etiam ex cherubinis Arcæ et ex S. Dionysio qui cap. 15 *Cœlest. Hyerarch.* apud Sylvium indicat suo sæculo usum fuisse pingendi Angelos.

Quoad vero imagines Dei et Trinitatis, licet non æqua certitudine constet, quia non est definitum, videtur tamen etiam certum, cum eadem sit ratio Dei et Angeli, uterque enim est incorporeus, et ita censet communis opinio theologorum, paucis exceptis, ut dixi supra, proinde videretur nunc temerarium id negare. Itaque præter dicta, insuper

Prob. et explicatur conclusio: si quid obstaret quominus possint pingi Deus et Angeli, esset quia natura sunt incorporei, natura au-

¹ Hic a. 3. ad 4.

tem incorporea non potest delineari coloribus sensibilibus, nec repræsentari per figuram corpoream : atqui hæc ratio non obstat : ergo. Prob. min. : dum pinguntur Deus et Angeli, non pinguntur ad eorum formam seu naturam ut est in se repræsentandam, quasi divinitatem seu substantiam spiritualem Angeli, ut est in se, imago seu statua corporea possit repræsentare ; hoc enim esset summæ impietatis et imperitiæ, nosciturque ab omnibus impossibile, sed pinguntur propter alia duo : 1° ad repræsentandam figuram in qua aliquando apparuerunt ; 2° ad exprimendas figurate et per analogiam eorum perfectiones, quod nullo sensu potest probari illicitum ; quinimo usus ipse Ecclesiæ probat licitum et pium : nec Ecclesiæ usus tantum, sed et S. Scripturarum auctoritas ; si enim Deus ipse sæpeseaspectabilem præbuerit, si Angeli sæpius sub humana specie apparere dignati fuerint, si sacræ Scripturæ Dei perfectiones sub membrorum corporeorum velaminibus nobis describant, si illi attribuant oculos videntes æquitatem, aures intendentes vocem orationis nostræ, brachium potens, viscera misericordiæ, etc., quidni poterit Ecclesia ea similiter penicillo exarare, caute monendo has imagines, perfectiones Dei seu Angelorum adumbrantes, metaphorice esse intelligendas.

Igitur pingi potest Deus Pater ut antiquus dierum, quia sic apparuisse legitur Daniel. 7 ; in specie humana, qualis apparuit Adamo et Evæ deambulans in Paradiso terrestri ; sub specie flammæ ignis, qualis apparuit Moysi, etc. Spiritus sanctus depingi potest sub specie columbæ, qualis apparuit in baptismo Christi ; vel sub specie dispersitarum linguarum, qualis apparuit in die Pentecostes.

Angeli vero depinguntur in specie humana, quia sic sæpe apparuerunt. Pinguntur juvenes ut exprimatur eorum vigor et vita quæ nunquam senescit ; appinguntur eis alæ, quia sunt Dei nuntii celerrimi exequentes ejus mandata ; effinguntur in vestibus albis ad significandam eorum puritatem et innocentiam, etc.

Cæterum servantur imagines sive Dei sive Angelorum quas probat Ecclesia, nec aliæ excogitentur quæ vel indecentiam, vel absurditatem, vel stupendam novitatem præ se ferant, ut si v. g. pingeretur Trinitas sub specie unius hominis habentis tria capita vel tres facies.

Dices : Isa. 40, dicitur : *Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei ?* Idem Deus.

S. THOM. — Tom. V.

teron. 40 et Actuum 17. Ita quoque docent Patres : Clemens Alexand. lib. 5 *Stromat.* ; Orig. lib. 6 *contra Celsum* ; Justinus Martyr *Apolog.* 2 ; S. Aug. *de Civit.* lib. 4. cap. 9 ; S. Ambros. in *Psal.* 118, et tandem D. Th. hic ad 1 his verbis : « Ipsi autem vero Deo, cum sit incorporeus, nulla imago corporalis potest poni ; quia, ut S. Damascenus dicit, insipientiæ summæ est et impietatis figurare quod est divinum. »

Resp. has omnes auctoritates intelligendas esse de imagine Dei quæ ipsius naturam seu divinitatem figuraret ; quia, ut dicunt, incorporeus est ; non autem de iis quæ vel ipsius apparitiones vel proprietates figurate exhiberent.

§ V.

Quo cultu imagines sint colendæ ?

Licet Ecclesia definiverit imagines sacras esse colendas, gravis tamen et intricata difficultas restat, quomodo et quo genere cultus sint colendæ : circa quam triplex est postissimum theologorum sententia.

Expenditur prima sententia et rejicitur.

Quidam dicunt nullo modo imaginem esse in se colendam, nisi improprie et abusive, sed solum coram imagine colendum exemplar, ita ut imago nullatenus sit terminus cultus, sed tantum signum seu conditio qua excitamur ad honorandum prototypum. Ita Durand, Alfonsus a Castro et quidam alii.

Sed hæc sententia communiter rejicitur a theologis et merito. 1° Quia constat ex conciliis supra citatis imagines vere esse adorandas seu colendas : atqui hoc esset falsum si se haberent tantum ut signa excitativa ad adorationem exemplarium, excitare enim ad adorationem non est adorari ; sic, licet creaturæ sæpe excitent mentes hominum ad adorationem Creatoris, non tamen ideo dicuntur adorari.

2° Concilium septimum, act. 7, dicit imagines Christi esse colendas, sed non latria ; vult ergo aliquo alio cultu vel modo in se esse colendas, et non solum exemplar colendum, quod colitur latria.

3° Concilium, ibid., definit imagines esse venerandas eo modo quo veneramur Evangelium et sacra vasa : atqui ista honorantur in se et proprie, ut omnes fatentur ; licet enim horum veneratio sit relativa, terminatur ta-

men immediate ad hæc objecta, et ultimate ad id ad quod habent relationem et ratione cuius honorantur.

Dices : 1° Res inanimata et insensibilis non est in se adorabilis. 2° Juxta sententiam Basilii in septima synodo sæpe repetitam et Patres, honor imaginis transit ad exemplar. Unde Hadrianus epist. *ad Imperat.* dicit : « Non ipsum lignum adoratur, sed quod in ligno ad contemplandum datur, et ita per recordationem veneratio exhibetur ». Idem legitur in concilio Moguntino tempore Pauli III, can. 41, idque confirmant hi duo versus, qui dicuntur compositi tempore septimæ synodi, quique leguntur Venetiis et referuntur a Sabellico lib. 8 *Æneadis* 8 :

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa :
Hanc videas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

Resp. ad primum, rem inanimatam non esse in se adorabilem propter se seu cultu absoluto, potest tamen coli cultu relativo propter excellentiam alterius ad quam habet aliquam habitudinem ; ita ut sit objectum quod colitur, non tamen ratio ob quam colitur. Quando autem theologi docent imagines esse colendas, intelligunt omnes de cultu relativo, nunquam absoluto, quod bene adverte.

Ad secundum et sequentia, dico per hæc omnia nihil aliud significari quam quod veneratio non debeat sistere in imagine, sed transire ultimate et principaliter ad exemplar, et quod non adoretur ratione sui, sed ratione exemplaris ; cum enim passim definiant ipsa Concilia et Patres vere adorandas imagines, sibi ipsis contradicerent, si intelligeretur adoratio relativa quæ immediate transiret ad exemplar, tunc enim non vere coleretur imago, ut probatum est.

Exponuntur duæ aliæ sententiæ.

Secunda sententia est quod idem cultus debeat imaginem et exemplari, diverso tamen modo ; exemplari propter se, imaginem propter exemplar, id est cultus absolutus exemplari, relativus imaginem ; ita ut ex imagine et exemplari integretur unum objectum totale adorationis, exemplar principale et primum, imago secundarium et ratione exemplaris : unde, juxta hanc sententiam, imagines Dei et Christi adorantur latria, imago B. Virginis hyperdulia, imagines sanctorum dulia. Ita D. Th. hic a. 3, Cajet. ibid., Alexandre, D. Bonavent., Albertus Magnus, Medina, Richard,

Paludanus, Capreolus, Almain, Major, Marsilius, Thomas Wald., Soto, Turrecremata, quos citat et sequitur Nugno.

Fundatur hæc sententia 1° in dictis Conciliorum quæ docent honorem delatum imagini transire ad prototypum, ut modo dicebamus. Sic synodus septima, act. 7 : « Imaginis enim honor ad primitivum transit, et qui adorat imaginem, adorat in ea depicti subsistentiam ». Sic synodus Trid., sess. 25, decreto de Invocatione sanctorum : « Honor qui eis (imaginibus) exhibetur, refertur ad prototypa quæ illæ repræsentant ; ita ut per imagines quas osculamur et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et sanctos quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur : id quod conciliorum, præsertim vero secundæ Nicenæ synodi, decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum. » Quibus plane verbis docent eodem honore coli et imaginem et exemplar.

2° In sententiis Patrum qui eodem modo loquuntur. Sic S. Ambros. lib. *de Incarnat.* cap. 7 : « Num, cum in Christo imaginem Dei et cruceem adoramus, dividimus eum ? » S. Basilii lib. *de Spiritu sancto* ad Amphilo-chium, cap. 18 : « Quoniam rex dicitur regis imago, non autem duo reges, neque etiam potestas scinditur, neque gloria dividitur : quemadmodum autem principatus ac potestas nobis dominans una est, sic glorificatio quam illi deferimus una est et non multæ : itaque imaginis honor ad exemplar primum refertur. » Ita similiter S. Dionysius cap. 2. *S. Cælest. Hyerarch.* ; S. Greg. Nyss., citatus ab Hadriano in epistola *ad Imperatores* ; S. Damascenus lib. 4 *de Fide* ; S. Athanasius lib. *contra Arianos* non longe a principio ; Nicephorus Constantinop. in dialogo *Orthodoxus* ; S. Chrysost. apud Hadrianum epistola citata.

Prob. 3° ratione quæ est D. Thomæ ¹ et quæ coincidit cum ea qua usi sunt Concilia et Patres citati. Motus qui est in imaginem, in quantum imago alterius est, est idem cum illo qui est in exemplar : atqui imago non adoratur nisi formaliter ut imago alterius : ergo idem est cultus imaginis et exemplaris. Maj. est Aristot. lib. *de Memoria et Reminisc.* cap. 2. Et patet ; quia 1° imago formaliter quatenus alterius repræsentativa unum moraliter facit cum suo prototypo ; 2° quia una est in utroque ratio adorationis, scilicet excellentia prototypi : ergo. Magis hæc ratio elucidabitur ex dicendis infra.

¹ Illic a. 3. o.

Confirm. 1° : lux et color eadem visione videntur; quia color videtur ratione lucis: atqui similiter imago adoratur ratione prototypi: ergo una et eadem adoratione adorantur.

Confirm. 2° : mensura adorationis cujusque rei est ratio propter quam adoratur: atqui ratio propter quam adoratur imago non est alia quam excellentia prototypi: ergo.

Prob. 4° a contrario. Eadem est ratio imaginis et exemplaris respectu inhonorantis: ergo et respectu honorantis. Ant. patet; qui enim imaginem regis contumelia afficit, reus censetur læsæ majestatis ac si ipsum regem contumelia affecisset. Unde S. Athanasius, episcopus Theopoleos, citatus act. 4 septimæ synodi, dicit: « Qui contumeliam infert imagini imperatoris, pœnam perpetitur ac si eadem imperatori contumelias irrogasset ».

Prob. 5° ex usu Ecclesiæ sic canentis: *O crux, ave, spes unica; auge piis justitiam*, etc., ad adorandum lignum crucis feria sexta Parasceves.

Tertia sententia docet imagines in seipsis et proprie esse quidem adorandas, attamen honore minori quam exemplar, qui cultus seu honor analogice tantum et reductive pertineat ad speciem cultus qui debetur exemplari, sicut imperfectum ad perfectum sui generis, ideoque nullam imaginem adorandam esse latria. Ita Sanderus, Catharinus, Persius, Bellarmin, Cabassut et alii plures.

Pro hac sententia militant etiam argumenta nec pauca, nec levia.

1° Synodus septima, act. 7, definit expressis verbis imagines esse vere adorandas, non tamen secundum latriam: « Illis, inquit, (scilicet imaginibus), salutationem et honorariam adorationem exhibeant, non secundum fidem, nostram veram latriam quæ solum divinæ naturæ competit ». Et ibid. Basilius Anciranus, act. 1, et Constantinus, Cypri episcopus, act. 3, abjurantes hæresim, pronuntiant se recipere et colere imagines, non tamen veneratione latriæ. Similiter S. Damascenus lib. 1 et 3 *Apologetico*, quibus jungi possunt S. Aug., epist. 119 cap. 11; S. Greg. Magnus *ad Serenum*, de quo supra; concilium Senonense, can. 14; Moguntinum, can. 41; qui omnes et alii cum prohibeant adorari imagines, non censendi sunt denegare omnem cultum imaginibus ut Iconomachi, sed solam latriam.

Nec dicas hæc esse intelligenda de adoratione latriæ ratione sui ipsius, non ratione exemplaris; etenim, concilium septimum

postquam dixit veram latriam non esse exhibendam imaginibus, immediate subdit esse honorandas sicut sacra Evangelia et sacra vasa, quod repetit concilium generale VIII, act. 10. can. 3, his verbis: « Sacram imaginem Domini nostri Jesu Christi, et omnium Salvatoris, æquo honore cum libro sanctorum Evangeliorum adorari decernimus... Dignum est ut... derivative imagines honorentur et adorantur ut sanctorum Evangeliorum sacer liber atque typus pretiosæ Crucis ». Nemo autem unquam dixit latriam deferri libro Evangeliorum seu vasis sacris.

2° Latria est cultus proprius soli Deo; sed quovis modo consideretur imago etiam ut imago formaliter, non est Deus.

Nec dicas latriam esse propriam Deo quando exhibetur ratione sui, non autem si exhibetur ratione alterius; nam hoc ipso quo exhibetur ratione alterius non est latria; latria enim essentialiter est summus cultus qui exhibetur rei propter se, seu, ut alii dicunt, qui exhibetur Deo ut primo principio; implicat autem exhiberi summum cultum ut primo principio et propter aliud.

3° Imago ut imago distinguitur ab exemplari; nihil enim est sui ipsius imago, et est ipso inferior, longe enim majus est esse Christum quam esse imaginem Christi: ergo non eodem, sed minore cultu adoranda.

4° Impossibile est unam et eandem adorationem esse simul absolutam et respectivam, differunt enim genere absolutum et respectivum; atqui adoratio Christi est absoluta, adoratio ejus imaginis est relativa, ut in confesso est apud omnes: ergo.

5° Adoratio Christi est causa adorationis imaginis: ergo non est una et eadem adoratio; causa enim et causatum distinguuntur. Patet ant., quia Christus est causa adorandi imaginem.

6° Ab absurdis. Sequeretur 1° Christum, si esset præsens, non adorari majori adoratione quam in imagine, seu quam ejus imaginem, cum utrobique etiam foret latria, quæ est summa adoratio. Consequens autem est contra communem sensum et contra experientiam, non enim tantus honos exhibetur imagini regis quam ipsi regi personaliter præsentis. Sequitur 2° quod liceret vota nuncupare imagini, illi sacrificare, in illa spem nostram ponere, eadem enim ratio est de istis ac de adoratione; hæc autem sapiunt idololatriam et damnantur a conciliis, maxime Tridentino citato.

Resolutio quæstionis.

Nota imaginem posse tripliciter considerari¹: 1° materialiter ut est res quædam auro, ligno, tela constans, figura, coloribus, lineamentis aliisque artis ornamentis decorata; sic sumpta imago nulla veneratione est digna.

2° Potest considerari formalissime imago prout in actu exercito exercet officium imaginis, quod est actu exhibere exemplar cujus vices gerit et a quo sub ista formalissima ratione non distinguitur nisi penes diversum essendi modum, eo fere modo quo species intelligibilis est ipsum objectum in esse intelligibili: imago enim formaliter et reduplicative qua imago, idem est quod exemplar in esse repræsentativo, licet, ut est res, addat materiam, figuram, colores, etc.; et hic modus considerandi imaginem est illi proprius, nec ita proprie convenit aliis rebus sacris aut signis respectu Dei vel sanctorum.

3° Quodam modo medio quidam iterum considerant imaginem, nempe prout est res sacra cultui divino deputata et in honorem Dei et sanctorum instituta, habens vim eos significandi seu representandi; et sic, inquit, consideratur etiam ut imago formaliter non in actu exercito, sed in statu signato, non ut actu repræsentans, sed ut repræsentiva et ut habens relationem ad exemplara quo mutuatur quamdam sanctificationem et quasi consecrationem, eo fere modo quo codex Evangeliorum, signum crucis exterius expressum, vasa altaris, reliquiæ sanctorum propter relationem, quam habent ad res sacras dicuntur sacra. Ita Suarez, Sylvius hic et alii. Et licet S. Th. hic non meminerit istius modi, eum tamen agnovit alibi, inquit Sylvius, scilicet 2. 2. q. 99. a 1, ubi docet aliquid dici sacrum ex eo quod ad divinum cultum ordinatur; et a. 3, rerum sacrarum ordinem exponens, 1° recenset personam sacram, 2° sacramenta; tum addit: « Post sacramenta autem secundum locum tenent vasa consecrata ad sacramentorum susceptionem, et ipsæ imagines sacræ et reliquiæ sanctorum in quibus quodam modo ipsæ personæ sanctorum venerantur ». His notatis,

Dico 1°: Loquendo de imaginibus tertio modo consideratis, vera videtur tertia sententia, et hoc sensu esse intelligendam innuit Bellarminus lib. 2 *de Imaginibus* cap. 24. in resp. ad 5 argument. ex ratione D. Th. Illam

¹ Illic a. 3. 0.

autem probant momenta quæ superius protulimus.

Si objicias cultum imaginis etiam hoc tertio modo consideratæ ultimate terminari ad Christum seu sanctum, Christo autem deberi latrariam, sancto duliari, respondet Bellarmin ibid., Christo quidem deberi latrariam quando adoratur ut est in se, non autem quando adoratur ut est in imagine per participationem. Quemadmodum qui honorat famulum regis honorat regem, longe tamen aliter honorat regem in propria persona quam in famulo.

Dico 2°: Loquendo de imagine secundo modo considerata formalissime ut imago est et in actu exercito, secunda sententia videtur admittenda; quia tunc ex imagine et exemplari integratur unus terminus adorationis, ita ut tamen exemplar in recto importatum, v. g. Christus in imagine refulgens, adoretur primario et propter se, imago vero in obliquo importata, secundo et propter exemplar.

Unde sequitur 1° quod adoratio exemplaris sit absoluta, adoratio imaginis relativa et hac ratione inferior ad adorationem exemplaris; plus est enim adorari primario et propter se quam secundo et propter aliud. Sequitur 2° quod licet adoratio quæ terminatur ad imaginem sit latraria, quia est eadem individualiter cum adoratione exemplaris, non habet tamen ab imagine quod sit latraria, sed ab exemplari, sicut licet eodem actu visionis beatificæ intellectus videat Deum et creaturas, non tamen est beatitudo formaliter quatenus terminatur ad creaturas. Unde adoratio prout terminatur ad imaginem non est formaliter et reduplicative latraria, sed materialiter tantum seu specificative; et hæc sententia sic explicata forte non displicebit auctoribus tertiæ sententiæ; illam probant quæ superius in ejus expositione adduximus. Cæterum

Solvuntur argumenta tertiæ sententiæ in quantum militant contra hanc secundam conclusionem.

Ad primum, resp. et Concilia et Patres intelligendos esse de latraria absoluta non relativa, seu quod idem est, de latraria quoad substantiam et modum, non de latraria quoad substantiam tantum. Dupliciter itaque potest accipi latraria: 1° ut significat latrariam simpliciter tantum, id est quantum ad substantiam; 2° prout significat latrariam quoad substantiam et modum, simul importando et quod termine-

¹ Illic a. 3. 0.

tur ad hanc rem, et quod terminetur ad illam ratione ipsius; hæc soli Deo et Christo convenit, illa ejus imagini. Hoc autem sensu intelligendos esse Concilia et Patres constat; cum enim asserant imagines Christi et sanctorum eadem adoratione adorari ac ipsorum exemplaria, ut vidimus in probatione hujus secundæ sententiæ, et aliunde dicant non adorari latria, cum tamen exemplaria adorentur latria, ut contradictio vitetur, necessario dicendum est imagines non adorari latria ratione sui, latria absoluta, latria quoad substantiam et modum, adorari tamen latria ratione alterius, latria respectiva, latria quoad substantiam tantum: in quo nulla est contradictio. Posset etiam forte dici has auctoritates esse intelligendas de imagine tertio modo considerata.

Ad instantiam in contrarium, resp. Concilia et Patres dicere imagines adorari ut codices Evangeliorum et sacra vasa, *Ly ut* dicente omnimodam paritatem, neg.; aliquam, conc. Volunt ergo Concilia et Patres imagines, sicut sacra vasa, non adorari cultu absoluto et ratione sui, et in hoc est paritas quam intendunt, non tamen quod sit diversus honos qui exhibetur imagini et prototypo, sicut est diversus qui exhibetur vasibus sacris et Deo; est enim, ut diximus, specialis ratio de imagine, quæ ut est imago formalissime, est ipsum objectum in esse repræsentativo. Vel loquuntur de imagine tertio modo considerata prout est repræsentativa tantum in actu primo.

Ad secundum, resp. eadem solutione, dist. maj.: latria absoluta, latria ratione sui, latria quoad substantiam et modum est propria Deo, conc.; latria relativa, latria ratione alterius, latria quoad substantiam tantum, neg.

Et ad instantiam similiter, dist.: hoc ipso quo exhibetur latria ratione alterius, non est latria absoluta seu quoad substantiam et modum, conc.; non est latria relativa seu quoad substantiam tantum, neg. Similiter ad probationem, latria est essentialiter summus cultus qui exhibetur rei propter se seu ut primo principio, latria absoluta seu latria quoad substantiam et modum, conc.; latria relativa seu quoad substantiam tantum, neg.

Ad tertiam, dist. ant.: imago ut imago distinguitur ab exemplari penes ipsum modum essendi, conc.; penes rem ipsam, neg. Est enim eadem res exemplar et imago, sed sub diverso modo, exemplar in esse entitativo,

imago in esse repræsentativo. Unde similiter dist. consequ.: ergo imago non est adoranda eodem cultu quoad modum, conc.; quoad substantiam, neg. Sive conc. totum; adorari enim ratione alterius est quid inferius, et modus adorationis diversus ab adoratione ratione sui, licet possit esse idem quoad substantiam; adoratur autem imago ratione alterius, exemplar ratione sui.

Ad quartum, resp. dist. ant.: impossibile est unam et eandem adorationem esse simul respectivam et absolutam respectu unius et ejusdem, conc.; respectu diversorum, neg.

Ad quintum, neg. ant. Ad probat., dist. ant.: Christus est causa adorandi imaginem, hoc sensu quod Christus seu adoratio Christi efficiat adorationem imaginis, neg.; hoc sensu quod ratione Christi qui primario et propter se adoratur, imago secundo adoretur, conc., sed neg. consequ. Licet enim color videatur ratione lucis, eadem tamen visione videtur.

Ad sextum, resp. ad primam sequelam quod si Christus esset personaliter præsens, adoraretur adoratione majori individualiter, non specificè; latria enim admittit intra propriam speciem gradus et latitudinem.

Ad secundam sequelam, neg. illam; illi enim actus sunt supremus gradus latriæ, qui non nisi soli Deo secundum se deferuntur. Existimat tamen Nugno hos actus etiam posse fieri ad imaginem seu coram imagine, quia fierent ad imaginem in ordine ad Christum et ratione illius, non autem quod crederetur inesse ei aliqua divinitas seu aliqua virtus, quod damnat Trid. sess. 25, decreto de Invocatione sanctorum.

Obj. insuper, maxime contra rationem D. Th.: Adoratio imaginis et adoratio exemplaris se habent ut electio et intentio, adoratur enim imago propter rem imaginatam: atqui electio et intentio sunt actus distincti: ergo.

Resp. neg. ant. Ad probat., dist.: imago adoratur propter rem imaginatam, *Ly propter* dicente causam finalem tantum, neg.; dicente etiam causam formalem, conc. Et sub hac ratione hic consideratur.

Inst.: Qui videt imaginem Christi male pictam, odit imaginem ut imago est, et tamen diligit Christum. E contra qui videt imaginem Judæ bene ipsum exprimentem, diligit imaginem ut imago est, et odit Judam: ergo non est idem motus in imaginem et in rem imaginatam.

Resp. dist. ant.: qui videt imaginem Chri-

sti male pictam odit imaginem ut imago est materialiter, et diligit Christum, conc.; ut imago est formaliter et formalissime Christi, neg. Odit itaque formam figuræ male proportionatam cum exemplari, vel diligit formam figuræ quatenus est bene proportionata exemplari veramque ad illud relationem habet, sed hoc est considerare imaginem materialiter et ut res est, non formalissime ut exercet officium imaginis, quod est exhibere in actu exercito exemplar gerendo ejus vices. Unde in hoc casu odit imaginem Christi quia imago est, non quia est imago Christi, et diligit imaginem Judæ quia imago est, non quia est imago Judæ; fieri enim non potest quod quis diligit imaginem Christi quia est imago Christi quin simul diligit Christum, quia Christus est causa cur diligit imaginem.

Repones: Juxta hanc sententiam sequeretur quod verbum mentis Christum repræsentans deberet adorari latria, est enim idem motus in speciem intelligibilem et rem intellectam. Sequitur insuper omnes res sacras, Evangelia, vasa altaris, imo omnes creaturas posse adorari latria; nihil est enim quod non habeat aliquam relationem ad Deum, et in quo Deus non possit repræsentari ut principale objectum adorationis; quæ tamen omnia videntur inaudita: ergo.

Resp. quoad verbum mentis nullum videri inconueniens, si ratione rei cujus est naturalis similitudo adoretur ut imago. Quoad alias res sacras, non diffiteor quin absolute loquendo Deus possit in ipsis et per ipsas repræsentari ut principale objectum adorationis, et illæ simul repræsentatæ ut aliquid Dei eandem adorationem secundo terminare, ut vestes regis simul cum eo secundo terminant adorationem quæ ei exhibetur, juxta D. Th. a. 4. seq. o. Vel ut reliquiæ sanctorum quando adorantur simul cum sancto cujus sunt reliquiæ, ut dicemus.

Neque enim una est ratio cur creatura cum Deo vel cum aliquo sancto cogitatione conjuncta adorari potest, sed plures assignantur. Prima est repræsentatio perfectior ac facilior, et hæc est in imagine. Secunda est contactus realis etiam præteritus, et hæc est in iis quæ Christum vel sanctum tetigerunt, ut sunt crux, clavi, vestes. Tertia est cum res quæ adoratur fuit aliquid ipsius sancti, ut sunt membra ejus corporis. Quarta est specialis deputatio ad cultum divinum ut in vasis sacris, aut quævis specialis pertinentia seu relatio ad rem sacram vel Deum, ut codex Evangeliorum,

signum crucis, etc. Quintam addit Vasquez, nempe generalem relationem cujuslibet creaturæ ad Deum ut ad suum auctorem intime sibi præsentem, quam tamen alii negant.

Cæterum, licet quæ fiunt venerabilia secundo et tertio modo ratione contactus realis ad personam sacram, vel quia sunt partes ejus, simul eadem adoratione soleant adorari ac ipsa persona propter immediatam conjunctionem seu relationem ad illam, ut dicemus de reliquiis Christi et sanctorum, item et maxime imagines quæ non possunt considerari formaliter ut imagines nisi cum prototypis; non sic tamen solent apprehendi et adorari quæ quarto modo sunt venerabilia, quia non dicunt relationem immediatam ad ipsam personam sacram sed mediatam tantum: sic vasa sacra dicunt immediatam relationem ad cultum divinum, mediante cultu ad Deum, codex Evangeliorum immediatam dicit conjunctionem ad verba significantia veritatem, et his mediantibus ad ipsam essentialem veritatem; signum crucis immediate repræsentat crucem Christi, et ipsa mediante Christum.

Quoad omnem aliam rem mundi non sacram, concedit Vasquez, ut diximus, quod cum sit opus Dei et in ea Deus continuo sit et operetur, possumus æque facile in ea Deum cogitare, quam virum sanctum in veste quam habuit, et sic illum in ipsa et cum ipsa adorare eadem adoratione; quod confirmat exjuramento quod est actus religionis, et tamen fieri potest per quamcumque rem, ut in ea relucet veritas divina. Fatetur tamen illas omnes res non sacras non proponi communiter populo adorandas propter periculum idololatriæ ratione ignorantiae populi. Alii, ut Nugno, dicunt, ut res aliqua adoretur simul cum Deo, non sufficere conjunctionem illam generalissimam cujuslibet creaturæ ad Deum, sed specialem requiri, qualis est una ex quatuor assignatis.

Ex dictis videtur Bellarminum (quem exscribit hic Honoratus Tournely) modum excessisse dum dixit l. 2 de Imag. c. 22: « Hunc loquendi modum (nostræ conclusionis) non carere magno periculo... offendere aures catholicorum et præbere occasionem hæreticis liberior blasphemandi ». Forte non attendebat, dum hæc scriberet auctor præclarissimus, hanc esse sententiam S. Th., S. Bonav., Alexandri de Hales, Alberti Magni et illustrium scholasticorum. Sed et observandum est quod hunc loquendi modum sugillet laudatus Bel-

larminus præsertim in concione ad populum, propter subtilitatem distinctionum quarum non est capax populus imperitus, quam modificationem censuræ adnectere non placuit ejus exscriptori, cui vix unquam non placent quæ illiberaliter dicuntur contra scholam D. Thomæ.

Eadem, ut videtur, animi propensione idem Tournely initio ejusdem quæstionis inter observanda numero tertio, sic loquitur: « Multis displicet hæc D. Thomæ sententia quam parum idoneam existimant novatoribus nostris ad unitatem fidei hac in parte revocandis. Quapropter illustrissimus ac doctissimus Bossuet in epistola de adoratione crucis ad virum religiosum scripta die 6 julii anno 1691, pag. 22, consentit ut si hæc Angelici Doctoris loquendi ratio quemquam offendat, supprimatur, nec ulla ipsius habeatur ratio ». Sinceritas hic iterum desideratur in theologo Parisiensi; sic enim habet illustrissimus et doctissimus Bossuet epistola citata: « S. Thomas tribuit Cruci cultum latriæ, qui est cultus supremus, sed seipsum explicat dicendo quod sit latria respectiva, quæ ex hoc ipso non est amplius in se suprema, nec talis evadit nisi quia refertur ad Christum. Fundamentum hujus S. Doctoris est quod motus qui tendit in imaginem sit idem cum illo qui tendit in archetypum, et quod utrumque simul uniatur. Quis hunc sensum culpæ potest? Nemo certe. Si expressio displiceat, potest omitti, sicut absque hæsitacione fecit P. Pétau; Ecclesia enim non adoptavit hanc S. Thomæ expressionem. Sed magna erit imbecillitas et vanitas, si res, quæ sensum tam rationabilem habent, quemquam commoveant. Id profectomis erum est, imo et horribile, dum attenditur has tricas eousque progredi ut abrumpant unitatem¹. »

Non displicet ergo illustrissimo ac doctissimo Bossuetio « sententia D. Thomæ », quin

¹ S. Thomas attribue à la Croix le culte de latrie, qui est le culte suprême; mais il s'explique en disant que c'est une latrie respectiva, qui dès-là en elle-même n'est plus suprême, et ne le devient que parce qu'elle se rapporte à JÉSUS-CHRIST. Le fondement de ce saint Docteur, c'est que le mouvement qui porte à l'image est le même que celui qui porte à l'original, et qu'on unit ensemble l'un et l'autre. Qui peut blâmer ce sens? Personne, sans doute. Si l'expression déplaît, il n'y a qu'à la laisser là, comme a fait sans hésiter le P. Pétau; car l'Eglise n'a pas adopté cette expression de saint Thomas; mais on sera bien faible et bien vain, si on est étonné de choses qui ont un sens si raisonnable. En vérité, cela fait pitié, et quand on songe que ces chicanes sont poussées jusqu'à rompre l'unité, cela fait horreur. *Œuvres de Bossuet*, tom. 5, p. 277, édition de 1743

e contra illam adeo veram existimat, ut « eam a nullo posse culpari » certo asserat, adeo « rationabilem » ut imbecillitati et vanitati deputet si quis inde commoveatur, « miserum » dicat et « horribile », si cavillendo inde unitas abrumpatur. Si tamen expressio, non sententia, auribus delicatulis displiceat, potest salvo sensu omitti, non quia mala aut falsa, non quia illius aut S. Th. nulla ratio est habenda (hoc enim ambiguum est apud Tournely), sed quia Ecclesia illam non adoptavit. Quantum hæc distent a verbis Tournely, quæque fides sit huic theologo adhibenda ubi de S. Thoma aut ejus schola agitur, hinc et ex aliis quæ alibi observavimus, judicet æquus lector.

Petes utrum cultus imaginum cadat sub præcepto?

Resp.: 1° Datur præceptum negativum naturale nullam inferendi irreverentiam sacris imaginibus; quia est intrinsece malum contra virtutem religionis indebite et irreverenter tractare res sacras.

2° Datur præceptum naturale affirmativum servandi debitum modum in cultu imaginum, ita ut, dum coluntur, abstinenceatur ab omni cultu superstitioso et indebito.

3° Multi negant dari ullum præceptum affirmativum colendi imagines: non naturale, quia licet ex principiis fidei et rationis teneamur colere Deum et sanctos, inde tamen non colligitur nos tali modo teneri eos colere scilicet per imagines; non positivum, quia neque in sacris Litteris continetur, neque ex traditione colligitur.

Quidam volunt ratione consuetudinis esse modo in Ecclesia præceptum affirmativum aliquando colendi imagines. Cæterum certum videtur eum peccaturum ratione scandali qui nunquam coleret imagines.

ARTICULUS IV.

DE CULTU CRUCIS ET RELIQUIARUM.

Dico 1°: Crux Christi sive ea in qua pependit, sive aliæ quæ ad ejus similitudinem effinguntur, item cæteræ reliquiæ illius ac sanctorum sunt veneratione et cultu dignæ¹.

Nomine reliquiarum Christi et sanctorum, non intelligimus solum partes eorum corporum, sed vel quæ ipsis conjuncta fuere ut vestes, vel ea quibus usi sunt dum viverent ut instrumenta, vel ea quæ ad eorum corpora

¹ Ille a. 4. et 6. o.

fuerunt admodum, ut semicinctia, vel ea quæ fuerunt ipsis instrumenta supplicii ut catenæ Petri, etc. Unde non solum veram Christi crucem veneramur, sed etiam ea omni per quæ et in quibus salutem nostram operatus est, clavos, lanceam, tunicam, fascias, lintea, montes Sion, Olivarum, Calvarie, præsepe Bethleem, monumentum, etc.

Prob. 1° ex S. Scriptura. Genes. 50 et Exod. 13, ossa Jacob et Joseph cum magno honore conservantur et transferuntur ex Ægypto IV Reg. 13, ossa Elisæi suscitant mortuum ex contractu. Isa. 41, dicitur de Christo : *Et erit sepulchrum ejus gloriosum*. Matth. 9, hemoroïssa tangit summa cum veneratione Christi fimbriam et sanatur. Act. 19, fideles venerabundi tangunt sudaria et semicinctia Pauli et curantur.

Prob. 2° ex Conciliis. Concilium Nicænum secundum act. 7, definit imagines esse adorandas, ad modum et formam venerandæ et vivificantis Crucis. Concil. Trid. sess. 25, de Invocatione sanctorum, definit : « Affirmantes sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi, vel eas aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari, atque eorum opis impetrandæ causa sanctorum memorias frustra frequentari omnino dammandos esse prout jam pridem eos damnavit et nunc etiam damnat Ecclesia ». Et initio capitis declarat hunc cultum esse « juxta catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ usum a primævis christianæ religionis temporibus receptum », adeoque esse apostolicam traditionem.

Prob. 3° ex Patribus. Legatur S. Hieronymus *contra Vigilantium*, S. Ambros. hom. 91, 92; S. Greg. Nazianz. orat. 2; S. Basilus supra Psal. 145; S. Aug. serm. 11 *de Sanctis*; S. Damascen. lib. 4 *de Fide* cap. 12; S. Chrysot. hom. 83 *in Joan.*; Origenes hom. 6 *in cap. 15 Exod.*; S. Cyrillus Jerosolimit., catechesi 23.

Prob. 4° ex miraculis factis ad præsentiam seu contactum sanctæ Crucis et reliquiarum sanctorum, quorum quædam refert S. Aug. lib. 22 *de Civit.* cap. 8. Toti mundo nota sunt miracula facta in inventione, exaltatione et apparitione sanctæ Crucis facta Constantino Magno cum his verbis : « In hoc vince », ut referunt Eusebius, Sosomenus, Paulus Diaconus, etc.

Prob. ratione ¹ fundata in verbis S. Aug. lib. 1 *de Civit.* cap. 13. Qui habet affectum ad

aliquem, veneratur etiam ea quæ de ipso post mortem relinquuntur, non solum corpus aut partes corporis ejus, sed etiam exteriora, puta vestes et similia : atqui manifestum est quod non solum Christum, sed etiam sanctos Dei in veneratione habere debemus, tanquam membra Christi, Dei filios et amicos et nostros intercessores : ergo eorum reliquias qualescumque honore congruo in eorum memoriam venerari debemus. Verba autem S. Augustini, unde D. Th. desumit hoc argumentum, sunt hæc loco citato : « Si paterna vestis et annulus ac si quid est hujusmodi, tanto carius est posteris quanto erga parentes est major affectus, nullo modo ipsa spernenda sunt corpora quæ utique multo familiarius atque conjunctius quam quælibet indumenta gestamus ».

Observandum crucem in qua Christus pendit duplici ratione coli ¹ : uno modo in quantum repræsentat nobis figuram Christi extensi in ea; alio modo ex contactu ad membra Christi, et ex hoc quod ejus sanguine est perfusa; alias autem cruces quæ effinguntur, veneramur tantum ut imaginem Christi crucifixi.

Dico 2° : Si Crux et aliæ reliquiæ Christi et sanctorum apprehendantur simul cum eo cuius sunt reliquiæ tanquam unum totale objectum, eodem cultu adorantur ² : Christus quidem aut sanctus primario et propter se; reliquiæ secundario et propter Christum aut sanctum, sicut, inquit S. Doct., eadem veneratione veneramur regem et ejus vestimentum : unde concludit crucem qualemcumque adorari latria, scilicet respectiva, eo modo quem explicuimus supra de imaginibus, eadem enim est ratio de reliquiis hoc sensu consideratis.

Si vero reliquiæ considerentur præcise secundum relationem quam habent ad Christum aut sanctum cuius sunt reliquiæ quatenus fuerunt aliquid illius, aut eum tetigerunt, ut diximus de imaginibus tertio modo consideratis, tunc adorantur cultu inferiori qui analogice et reductive tantum pertinebit ad genus cultus sancto exhibiti. Idem est ac de imaginibus tertio modo consideratis.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° : Nullus pius filius veneratur contumeliam patris sui, puta flagellum quo flagellatus est, vel lignum in quo fuit suspensus : ergo.

¹ Hic a. 6. o.

² Hic a. 4. o. — ² *Ibid.*

Resp. neg. conseq. 1. Disparitas est quod flagellum et patibulum patris consideratur a filio ut opprobrium et malum patris tantum, si enim fuissent patri causa exaltationis et filio liberationis ex acerba tyrannide, illa in pretio haberet. Nos autem veneramur crucem, clavos, lanceam sub secunda consideratione, quatenus fuerunt instrumenta triumpho Christi et nostræ liberationis.

Inst. : Saltem præter veram crucem, aliæ non videntur adorandæ : ergo. Prob. ant. : licet adoremus veros clavos, veram lanceam, verum præsepe, verum sepulchrum, non tamen adoramus omnes alios clavos, omnes lanceas, omnia præsepia, omnia sepulchra, etc. ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. conseq. Disparitas est quod ista omnia non repræsentant imaginem Christi sicut crux, crux enim de novo facta non solum est imago primitivæ crucis, sed etiam ipsius Christi, quem nobis statim exhibet in ea extensum ; nullum enim nunc habet alium usum apud nos, post edictum Constantini qui prohibuit fontes crucifigi : imo nec ista omnia sunt imagines eorum quæ fuerunt instrumenta passionis Christi, sicut crux est imago crucis in qua pependit : ad imaginem enim non sufficit omnis similitudo, sic frater non dicitur imago fratris, nec ovum imago alterius ovi ; sed requiritur quod unum exprimatur ex altero ad ejus similitudinem, sicut nunc cruces omnes fiunt ad exprimendam primam : at vero non omnes clavi, lanceæ, præsepia fiunt aut eriguntur ad repræsentanda illa quæ fuerunt instrumenta passionis Christi, sed ad alios usus ; si tamen in hunc finem erigerentur, sua veneratione non carerent, ut cum pinguntur in imagine cum cruce.

Repones : Si adoremus instrumenta passionis et alia, ratione contactus, sequitur quod pariter potuissent adorari labia Judæ, manus crucifigentium Christum, asinus cui insedit, etc. : atqui hæc sunt absurda : ergo.

Resp. : Certum est rem ex contactu ad aliquam persona excellentem secundum communem æstimationem hominum contrahere ordinarie aliquam dignitatem et venerabilitatem qua fit ut habeatur in majori pretio quam ante, sed ad hoc requiritur quod moraliter loquendo censeatur participasse aliquantulum ejus excellentiam aut sanctitatem, et quod nihil obstet in ea venerationi. Hoc notato, neg. sequelam argumenti ; labia enim Judæ

¹ Illic a. 4. o. ad 1.

et manus crucifigentium nullatenus participaverunt sanctitatem Christi, sed potius malitiam eorum quorum erant membra et partes vitales, ita ut fuerint instrumenta immediata passionis non tam ut erat passio quam ut erat actio scelerata : potest enim sub hac duplici ratione considerari passio Christi : crux autem, clavi et aliæ res inanimes fuerunt instrumenta immediata passionis Christi ut passio erat sanctissima, mediata tantum actionis sceleratæ Judæorum. Quantum ad asinum, repugnat ipsi deferri adorationem, quia erat brutum et fuisset ignorantibus occasio idololatræ. Adde quod Christus non insederit immediate asino, sed vestimentis superpositis.

Urgebis : Ex hac sententia sequitur quod cruces quæ sunt in plateis et locis indecentibus vel quæ exprimuntur manu vel digito, debeamus adorare, quod videtur absurdum.

Resp. equidem cruces non debere erigi in locis indecentibus : unde Theodosius imperator prohibuit, ne humi pingerentur vel sculperentur, propter periculum eas pedibus calcandi, l. 1. cod. tit. 8. l. *Cum sit nobis*. Ubi tamen reperiuntur, veneratione dignæ sunt, etiam cruces digito vel manu formatæ, ut docent SS. Patres citati a Nugno, Dionysius, Cyrill. Jerosol., Athanas., Basil., Chrysost., etc.

Obj. 2° : Deus, Deuteron. cap. ult., abscondit corpus Moysis ne coleretur a Judæis. Christus, Luc. 11, et Matth. 23, arguit Judæos quod sepulchra prophetis erigerent : ergo.

Resp. ad primum, id esse factum a Deo ne corpus Moysis coleretur ut Deus a Judæis, qui valde erant propensi ad idololatriam. Ita S. Chrysost. hom. 5 in *Matth.* Nec obstat quod non coluerint eum viventem ut Deum, ipsum enim tunc audiebant sæpe dicentem unum esse Deum, se vero servum ; post mortem ejus vero obliti sermonum et memores mirabilium quæ fecerat, facile potuissent eum ceu Deum colere, ut fecerunt serpentem æneum.

Ad secundum, resp. Christum his in locis non reprehendere Judæos præcise quod sepulchra prophetis erigerent, sed quod non imitarentur eos quorum monumenta magnificabant, sed potius patres suos qui prophetas occiderant, atque ita seipsos condemnarent ; quærebant enim ipsum occidere : unde dicit eos consentire operibus majorem suorum. Ita Chrysost. hom. 75 in *Matt.*, Ambrosius et Beda in cap. 11 Luc.

Obj. 3° : Concilium Illiberitanum. can. 34,

prohibet ne cerei per diem accendantur in cœmeteriis : « Inquietandi enim, inquit, spiritus sanctorum non sunt ». Et D. Hieronymus Vigilantio objicienti idololatriam esse accendere de die cereos coram reliquiis, nihil aliud respondet quam eos solos id facere « qui zelum Dei habent, sed non secundum scientiam ». Et S. Aug. lib. *de Moribus Ecclesiæ* cap. 44, reprehendit sepulchrorum et imaginum adoratores : ergo.

Resp. ad concil. Illiberit., ibi tantum prohibere superstitionem gentilium, qui accensis cereis et variis aliis superstitiose adhibitis animas defunctorum evocabant quasi illic adessent; talis enim evocatio est quædam inquietatio; sic anima Samuëlis evocata a pythonissa dicit : *Quare inquietasti me?* I Reg. 28.

Ad S. Hieronymum, ibi tantum culpæ eos qui superstitiose accendebant cereos coram reliquiis martyrum, putantes eos eis cereis accensis illustrari, quia objecerat ei Vigilantius per ironiam : « Magnum honorem præbent hujusmodi homines beatissimis martyribus, quos putant de villissimis cereis illustrari ». Seclusa autem hac superstitione, ibidem probat id esse pium et licitum : « Quicumque, inquit, accendunt cereos, secundum fidem suam habent mercedem »; huncque usum probat, quia ad lectionem Evangelii accenduntur cerei. Idem probat in epist. *ad Riparium* et in *Vita Paulæ*.

Ad S. Aug., resp. ipsum eo loci non loqui de sanctorum sepulchris seu imaginibus, sed quorumlibet defunctorum : damnat ergo eos qui defunctorum manibus ad eorum sepulchra seu imagines more gentium parentabant, offerentes eis panem et vinum, aliasque epulas, quibus deinde se ingurgitabant et inebriabant. Patet ex ejus verbis : « Novi, inquit, multos esse sepulchrorum et picturarum adoratores, novi multos esse qui luxuriosissime super mortuos bibant et epulas cadaveribus exhibentes super sepultos, seipsos sepeliant et voracitates ebrietatesque suas deputent religioni. » Quod autem non negaverit S. August. religiosam venerationem sepulchrorum sanctorum, patet ex his verbis epist. 42 *ad Madaurenses* : « Videtis imperii nobilissimi eminentissimum culmen ad sepulchrum piscatoris Petri submisso diademate supplicare. »

Obj. ultimo, sæpe falsas reliquias venditari et coli pro veris, quod jam sæpe deprehensum est, et insinuat S. Aug. lib. *de Opere Monach.* cap. 18, ubi cum dixisset monachos quosdam circumferre reliquias martyrum, subdit :

« Si tamen martyrum ». Adde tot esse ejusdem generis reliquias ut oporteat vel eundem sanctum habuisse multa corpora, vel multas reliquias esse falsas. Ita Calvin.

Resp. neg. ant. de reliquiis quæ auctoritate legitima in ecclesiis venerationi fidelium proponuntur, de iis enim tantum loquimur; semper enim Ecclesia diligentiam adhibuit ne fraudes irreperent, maxime post decretum concilii Lateranensis quo cavetur ne ullæ reliquiæ publice exponantur absque sufficienti examine et approbatione. Non mirum est autem S. August. dubitasse de reliquiis quas privati quidam monachi circumferrent. Quoad id quod additur de multiplicatione ejusdem reliquiæ, resp. id accidere ex eo quod diversæ partes ejusdem corporis sint in diversis locis et a parte denominetur totum : sic toti quadraginta Martyres (ut scribit Basilius orat. *in Quadraginta Martyres*) dicebantur esse in variis urbibus, quia quælibet civitas habebat aliquam partem eorum. Et Theodoret. lib. 8 *de Martyribus*, advertit corpora martyrum raro inveniri integra in sepulchris, sed in variis locis esse distributa.

Cæterum, dato posse absolute loquendo aliquando falsas reliquias irrepere pro veris, non ideo tamen ab omnium cultu abstinere debemus, sufficit enim ad earum cultum licitum moralis certitudo de earum veritate, sicut eadem moralis certitudo sufficit ut adoremus Hostiam consecratam, etsi possit accidere quod non sit consecrata. Adde quod sæpe sit error moralis tantum, ita ut dicantur reliquiæ unius sancti, quæ tamen sunt alterius.

Quæritur utrum Mater Christi sit adoranda adoratione latriæ?

Resp. negative ¹. Prob. : non est adoranda latria absoluta, quia est pura creatura; neque respectiva, quia, cum sit creatura rationalis, est propter propriam excellentiam adoranda : ergo. Patet ant. pro prima parte. Prob. pro secunda : 1° quia si creatura rationalis quæ ratione sui digna est veneratione, adoraretur latria respectiva, præberetur occasio existimandi quod talis adoratio ipsi tribueretur ratione propriæ excellentiæ; 2° quia adorari hyperdulia propter se est quid majus et nobilius quam adorari latria propter aliud; licet enim latria sit species cultus perfectior et dignior quam dulia seu hyperdulia, in individuo tamen actus duliæ potest esse perfectior et dignior actu latriæ, sicut v. g. licet justitia sit virtus specie perfectior temperantia,

¹ Sic a. 5. o.

potest tamen actus temperantiæ summus esse in individuo perfectior actu justitiæ infimo ; et id contingit in actu relativo latriæ et absoluto hyperdulæ : quia actus latriæ, licet quatenus absolutus est et terminatur ad Deum sit perfectior et perfectissimus, ut tamen est relativus et terminatur ad creaturam insensibilem, non est perfectior nec inde habet quod sit latriæ, nisi materialiter, ut diximus.

Dices : Conjunctor fuit Christo Mater ejus quam crux : ergo.

Resp., conc. ant., neg. conseq. ¹ ; quia crux cum sit res insensibilis incapax secundum se honoris, non ratione sui, sed ratione alterius adorari debet : beata autem Virgo, cum sit secundum se honoris capax, honoranda est cultu qui ei debetur secundum se, propter rationes allatas.

Repones : Honor Matris refertur ad Filium : atqui Filius adoratur latria : ergo.

Resp. dist. ant. ² : honor Matris refertur ad Filium ut ad finem, conc. ; ut ad objectum quod eadem adoratione simul adoratur, neg. Adoratio autem imaginis refertur ad exemplar sicut ad objectum seu terminum, qui eodem actu adoratur, ut diximus.

Sunt tamen quidam recentiores, quos tacito nomine refert Nugno, qui existimant B. Vir-

ginem propter intimam suam conjunctionem ad Christum ejusque maternitatem posse saltem cultu interno adorari latria respectiva, sed non videtur communis hæc opinio, magisque standum est communi praxi fidelium et sensui Ecclesiæ quæ B. Virginem veneratur cultu quidem inferiore ad divinum quia est creatura, sed superiore ad alios sanctos, scilicet hyperdulia, quia est excellentissima creatura, non solum ratione plenitudinis gratiæ, sed etiam maternitatis Dei. Et sic media via incedit inter duas hæreses, scilicet Antidicomarianitarum qui nimis humiliter de illa sentiebant : apud Epiphan. hæresi 77 et 78, et Collyridianorum qui in aliud extremum declinantes, honores divinos ipsi deferebant, collyridas seu placentas ei offerentes in sacrificia : apud eundem Epiphan., hæresi 79.

Finem huic tractatui hic ægre imponimus : plurima enim utilia, pia et curiosa circa mysteria vitæ et passionis Christi Salvatoris plusquam angelice tractat S. Th., a quæstione 26 ad 59, quibus immorari quasque discutere maxima fuisset voluptas, nec minor utilitas ; sed quia de iis vix aut ne vix disputatur in scholis, et præsens tractatus jam nimium pro instituto nostro excrevit, illa omittere cogimur, et lectorem christianum et curiosum ad auctorem nostrum remittere.

¹ Hic 2. 5. ad 3. — ² Ibid. ad 2.

APPENDIX

DE MAGNETISMO.

(*Ad tract. de Religione et vitiis oppositis, differt. VII, art. V*.*)

In sæculo præcedenter elapso, quidam medicus Germania oriundus nomine *Mesmer* in Gallias venit jactitans se mirum invenisse modum omnes morbos curandi *in fluido quodam subtilissimo e cunctis animalium corporibus manante, fluxui magnetis simili*, quem ideo *magnetismum animale* nuncupavit. Quod quidem fluidum transit e corpore magnetizantis in corpus magnetizati ope variorum gestuum et attrectationum quæ fiunt ab ipso magnetizatore super magnetizato. Duo autem inde sequuntur effectus : 1° status somnambulismi, in quo magnetizatus, licet sensibus destitutus, videt tamen, audit, loquitur ; 2° mira cognitio remediorum suo statui morbo convenientium et insuper visio rerum ignotarum, sive quia intellectum transcendunt, sive quia ob distantiam aut obstacula videri aut sciri naturaliter nequeunt.

Hæc quidem doctrina, licet multum animos movisset, brevi tamen fere in oblivionem venit. At vero nostris temporibus revixit, et in Galliis simul et in aliis regionibus. Inde passim habita sunt experimenta ; quidam homines etiam magnetismum quasi artem exercere conati sunt, in scenis publicis exhibentes infantulos seu mulierculas, quibus, ope influxus magnetismi, conferunt facultatem eliciendi actus physicos supra vires naturales, manifestandi secreta et ignota. Imo, quoties semel hi *subjecti*, ut vocantur, influxum *magneticum* experti sunt, ad vitam realem regredi nequeunt, nisi imperante magnetizatore, seu saltem longo tempore elapso ; insuper, vi suæ voluntatis et solo aspectu, magnetizator somnum injicit in subjectum.

Unde patet maximum adesse periculum ne boni mores lædantur, siquidem iste magnetizator,

* Vide pag. 15 hujusce voluminis.

quando vult, libere agere potest in subjectum ; et sub hoc respectu damnandus videtur usus iste.

Magnetizator pravum finem intendere potest, quando agit in mulierem ; et, in tali casu, usus magnetismi est non tantum periculosus, sed et omnino damnabilis et contra legem naturalem. Unde S. Congregatio Concilii, die 21 aprilis 1841, approbante Gregorio XVI, et S. Pœnitentiaria, die 1 julii ejusdem anni, expresse declararunt *usum magnetismi, ut fuit expositus* (nempe incidentibus circumstantiis contra modestiæ regulas) *non licere*.

Addendum est insuper magnum adesse periculum etiam pro sanitate mulierum magnetizatarum, fatentibus ipsis magnetizatoribus. Effectus enim magnetismi est totum organismum quasi evertere ; porro, talis effectus plerumque debet esse sanitati mulieris funestus, sive quia nervos nimium excitat, sive quia fluxum menstrualet aut alia hujusmodi turbare et subito suppressere potest. Unde patet usum magnetismi, quando exercetur erga mulierem, etiam sub hoc respectu esse periculosum et proinde damnandum.

Adde etiam inter magnetizatorem et magnetizatum necessario iniri magnam et intimam sympathiam. Unde nemo non videt quot et quanta pericula exinde enascantur, sicque pariter concludendum usum magnetismi, quando huic subjacet mulier, nunquam esse licitum.

Secluso autem tali periculo attentisque tantummodo effectibus ex statu magnetico profluentibus, inquirendum venit utrum usus ille sit prohibendus quasi arte magica pollutus. Ad solvendum istud dubium, duo distinguenda sunt : 1° somnus magneticus cum effectibus mere physicis, nempe status somnambulismi, in quo subjectus, licet sensibus destitutus, videt, audit et loquitur, ut fuit

supra expositum ; 2° mira cognitio et visio rerum ignotarum et secretarum, quas magnetizatus revelat, vi *claræ intuitionis*, ut vocant.

Primus effectus, juxta plures, non excedit naturam, et proinde, cum cautela et moderamine adhibitus, non videtur improbandus. De illo effectu locuta est S. Congregatio Concilii, die 28 julii 1847 dicens: *Remoto omni errore, sortilegio et implicita aut explicita dæmonis invocatione, usus magnetismi, nempe merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moraliter vetitus, dummodo non tendat ad finem illicitum aut quomodolibet pravam.* Emin. Card. Gousset, quem nemo certe nimis rigorosum habebit, concludit magnetismum tolerari posse, omnibus seclulis abusibus, et ideo vult : 1° ut agens et patiens sint bona fide ; 2° ut omnia honeste juxta modestiam christianam agantur ; 3° ut quilibet dæmonis interventus expresse respuatur. — Subdit etiam magnetismi usum a confessario nunquam suadendum aut approbandum. Agitur enim de re periculosa.

Secundus autem effectus omnino est damnabilis, et, quando intenditur, usus magnetismi est illicitus. Taha enim ignota sciri nequeunt modo naturali, et proinde est contra legem naturalem. Deus enim voluit ut omnia in hoc mundo noscerentur per media quæ vocamus *ordinaria* ; et est contra naturam si quis intendit scire alio modo. Adde insuper, hanc notitiam probabilius non venire nisi ope diabolica, et proinde includitur magnum periculum incidendi in veram magiam. Unde in eadem decisione 28 julii 1847, S. Congregatio subdit : *Applicatio autem principiorum et mediorum pure physicorum ad res et effectus vere supernaturales, ut physice explicentur, non est nisi deceptio omnino illicita et hæreticalis.* In hac decisione agitur de rebus *vere supernaturalibus*, ut est status animarum in æterna vita, ut sunt mysteria religionis et cætera hujusmodi. Quando igitur agendum est de his rebus, *ut physice explicentur*, usus magnetismi fit *illicitus et hæreticalis*.

In recentiori decreto dato 30 julii 1856, eadem S. Congregatio, post memoratam supradictam decisionem anni 1847, subdit :

« Quamquam generali hoc decreto satis explicetur

« tur licitudo aut illicitudo in usu aut abusu magnetismi, tamen adeo crevit hominum malitia, « ut neglecto licito studio scientiæ, potius curiosa « sectantes, magna cum animarum jactura ipsius- « que civilis societatis detrimento, ariolandi divi- « nandive principium quoddam se nactos glorien- « tur. Hinc *somnambulismi* et *claræ intuitionis*, « uti vocant, præstigiis mulierculæ gesticulationi- « bus non semper verecundis abreptæ, se invisibili- « lia quæque conspicerere effutiunt ac de ipsa religionem sermones instituere, animas mortuorum « evocare, responsa accipere, ignota ac longinqua « detegere, aliaque id genus superstitiosa exercere « ausu temerario præsumunt. In hisce omnibus, « quacumque demum utantur arte vel illusionem, « cum ordinantur media physica ad effectus non « naturales, reperitur deceptio omnino illicita et « hæreticalis, et scandalum contra honestatem « morum. »

Unde luce clarius apparet hæc omnia intendi non posse sine gravi peccato. Nec etiam quicquam potest sine peccato interesse talibus experimentis.

Hic agendum etiam esset de mensis tornatilibus et loquentibus, ut dicunt. Eadem distinctio ac supra fieri potest. Sane mensa naturaliter potest sub influxu magnetismi, ope tactus manuum connexarum, rotari, et actus quo attentatur illa : otatio potest esse in se licitus, seclusa omni voluntate pactum eliciendi cum diabolo. Sed quando interrogatur mensa rotans, et illa mensa responsionem dat ad petita sive in tali modo sive in tali numero ictuum, tunc evidenter provocatur interventus potentiæ intellectualis, quæ alia non potest esse, quam diabolica. Unde legitime plures Episcopi damnarunt hunc usum etiam quando primus tantum intenditur effectus, quia in isto etiam casu adest periculum interventus diabolici.

Quoad evocationem animarum mortuorum ope quorundam *mediorum*, uti eos vocant, nihil aliud dicendum habemus ac ea quæ auctor noster diserte dixit de his evocationibus. Est vera *necromancia* omnino damnata et execrabilis, qua provocatur interventus diaboli mendacis et sacrilegi.

APPENDIX

DE STATU RELIGIOSO IN GALLIA.

(*Ad tract. de Statu Religioso, differt. I, art. III*.*)

Triplex est ratio dubitandi utrum in Gallia possint esse vota solemnia.

1° Prohibitio expressa ex parte potestatis civilis; sic enim se habet lex 19 feb. 1790 lata: *La loi constitutionnelle du royaume ne reconnaîtra plus de vœux monastiques solennels de l'un et de l'autre sexe; en conséquence, les ordres et congrégations réguliers dans lesquels on fait de pareils vœux sont et demeurent supprimés, sans qu'il puisse en être rétabli de semblables dans l'avenir.* Porro nullus videtur jus habere de sua libertate et persona disponendi contra prohibitionem potestatis cui subjicitur.

2° Saltem videtur potestas civilis munus habere determinandi exercitium juris proprietatis, nec ullus videtur posse jus illud exercere vel abdicare, ipsa nolente. Votum solenne paupertatis, utpote professum spolians a jure proprietatis, ipsum incidit in attributiones potestatis civilis; quæ si tale votum non vult agnoscere, eo ipso illud impedit.

3° Lex civilis, quatenus habet omnem tanquam juris proprietatis capacem, exigit ut religiosi etiam professi actus proprietatis nomine proprio exerceant. Quod quidem evidenter est contra votum solenne paupertatis. Unde professus exponeretur periculo violandi sui voti; quod intendere nequit Ecclesia; igitur, vigente tali lege, Ecclesia, cum non possit ad periculum peccati inducere, certe non approbat professionem religiosam in Gallia. Deficiente vero hujusmodi approbatione, vota solemnia esse non possunt.

Hæ sunt, ut arbitror, præcipuæ rationes quæ afferri possunt contra solemnitatem votorum in Gallia. Atqui facile diruuntur.

1° Professio religiosa est quid essentialiter spi-

* Vide pag. 312 hujusce voluminis.

rituale, siquidem docente Christo, magistro virtutum, tendit ad perfectionem christianam. Omnes enim fatentur Christum indicasse substantiam trium votorum religiosorum, quando dedit tria consilia evangelica. Equidem non determinavit utrum hæc professio deberet esse solennis vel simplex, et, docente nostro auctore, professio simplex sufficit etiam ad constituendam veram religionem (Vide art. II, *Dicitur* 3°). Professio autem solennis, utpote majorem sui et rerum omnium abnegationem importans, magis ad perfectionem tendit. Est igitur quid essentialiter spirituale, et ideo pendet a sola potestate Ecclesiæ. Nec jus habet auctoritas civilis impediendi ne quis tendat ad perfectionem, aut ne Ecclesia instituat vel approbet media ad hanc conducentia.

2° Votum paupertatis, sicut alia vota, est quid spirituale nec incidere potest in attributiones potestatis civilis. Certe, quando Christus dixit juveni a se petenti viam perfectionis: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus*, illi non jussit nec etiam consuluit ut adiret potestatem civilem ad obtinendam prius facultatem renuntiandi suis bonis et voluntati nova bona acquirendi. Cur magis hodie requireretur, præsertim ad validitatem voti, assensus hujusce potestatis.

Ratio allata nihil valet. Nam sicut potestas civilis non tribuit singulis jus proprietatis (quod venit a natura et cuique competebat antequam esset ulla societas aut potestas civilis), ita non potest impedire ne quis sponte renuntiet sive juri ipsi sive exercitio juris. Sane potest et debet invigilare ut illud jus exerceatur secundum normam justitiæ et leges justas a se latas; sed ultra non procedere potest, quin evertatur notio juris naturalis. Insuper si quis contendere vellet tale jus potestati civili com-

petere, negare altem non deberet Deum, omnis juris auctorem, voluisse ut non impediret emissionem voti paupertatis. Christus enim illud consuluit et ideo permisit. Si Deus permittit, quæ potestas legitime illud impediret?

3° Fateor quidem professionem solemnem paupertatis, sub regimine legis in Gallia vigentis, difficultates in praxi gignere. Nam religiosus professus actus proprietatis nomine proprio exerecere tenetur, quoties transferenda est proprietas seu etiam facienda locatio suorum bonorum. Et hoc videtur esse contra votum solemnem paupertatis, vi cuius professus renuntiat omni juri sive in re sive ad rem omni dominio sive directo sive utili.

Si autem advertatur solemnitate professionis a voluntate Ecclesiæ omnino pendere, facile concludendum est ad ipsam et pertinere tum extensionem tum relaxationem obligationis. Igitur, præsentibus hujusmodi difficultatibus, sufficit ut effectus voti solemnem paupertatis pro religiosos in Gallia profitentibus minuat; vel casibus urgentibus, interveniente prælati seu superioris licentia, per dispensationem effectus illos quasi suspendat. Quod revera sit. Et ideo remanere potest professio solemnem, quin conscientia religiosi versetur in periculum peccandi aut Ecclesia imprudenter illum injiciat in angustias.

Igitur nihil obstat quin etiam in Gallia edantur vota solemnem in religionibus approbatis.

Absoluta autem hac questione, inquirendum venit quid re ipsa voluerit Ecclesia quoad statum religiosorum in Gallia, et quænam sit conditio ipsorum coram potestate civili.

I. Quoad moniales etiam profitentes sub regula approbata pro solemnibus votis, Sancta Sedes voluit ut non nisi vota simplicia ederent. Sufficiat ut unam decisionem S. Congregationis Regularium referam, ad Archiepiscopum Turonensem anno 1835 directam, quæ sic se habet: « Percunctatus es de votis quæ modo in Galliis a monialibus nuncupantur, solemnem sint vel simplicia. Scias autem S. Pœnitentiariam sæpius ea de re sententiam suam aperuisse, et postremum, quod edidit, decretum hisce verbis expressum est. S. Pœnitentiaria denuo perpensis et in examen deductis quæ a dilecto in Christo Vicario Tolosano proponuntur, præhabitoque super his oraculo S. D. N. Pii VIII, de ejusdem Sanctitatis mandato, respondet: *Standum esse in decisio: hoc est vota, quæ in præsentem statum rerum a monialibus in regno Galliarum emittuntur, ut simplicia a Sancta Sede æstimari.* (Romæ, 19 maii 1829.) »

Rationes ob quas S. Sedes res ita judicaverit, fuerunt vero similiter graves difficultates in quibus versarentur hæc moniales si solemnem ederent professionem, v. g. quoties alienationes seu contractus fieri debent, indigerent dispensatione quæ dari nequit nisi ab habente jurisdictionem vi delegationis a S. Pontifice; strictior deberet esse clausura, super qua etiam nullus dispensare posset nisi summus Pontifex; indissolubile esset vin-

culum religionis, etc., quæ omnia in præsentem rerum statu in Gallia multa gignerent incommoda. Insuper voluit S. Sedes ut singulæ communitates penderent tantummodo ab Ordinariis locorum ubi erectæ sunt; nec ullo modo subjacerent jurisdictioni aut etiam directioni religiosorum virorum qui in ordine approbato sub eadem regula professi sunt. Equidem mens S. Sedis non est ut hi religiosi nullo modo possint has moniales dirigere in viis spiritualibus et earum confessiones audire, sed ut hæc non valeant nisi assentiente et jurisdictionem requisitam conferente Episcopo.

Quoad viros profitentes in ordine approbato pro solemnibus votis, mens est S. Sedis ut etiam in Gallia vota solemnem edant. Quod concludo ex variis responsis a S. Pœnitentiaria datis, ex quibus constat *declarationes datas pro monialibus quæ professæ sunt in præsentem statu et quarum vota pro simplicibus habenda dixit, NON EXTENDI AD REGULARES.* Sic etiam S. Congregatio Regularium permisit ut abbas Solismensis ad solemnem professionem admitteret Benedictinos qui vota simplicia prius emisserant. Sic etiam eadem Congregatio ad archiepiscopum Lugdunensem, anno 1842, respondit dispensationem super voto castitatis a quodam fratre in ordine S. Joannis a Deo professio expetitam concedi non posse quia *firmum, stabileque semper fuit S. Sedis consilium nunquam A SOLEMNI VOTO castitatis dispensare, nisi aliquando gravissima omnino urgente ratione quæ publicum bonum respiciat.*

S. Pœnitentiaria item ad episcopum Cenomanensem rescribens, 13 feb. 1841, decrevit vota Trappensium tanquam simplicia habenda esse, donec *Sancta Sedes aliter statuerit.*

Ex his variis decisionibus concludendum est S. Sedem habere tanquam solemnem vota quæ a viris emittuntur in ordine approbato ad hujusmodi vota, si excepias vota Trappensium.

Hæc sunt vero dispositiones legis civilis relative ad Congregationes religiosas sive virorum, sive mulierum.

Ut supra notavi, nullas congregationes agnoscit, in quibus emittuntur vota solemnem. Decreta regis postulanda sunt quoties aliqua congregatio vult existere cum facultatibus corporis moralis in ordine civili: hæc vero decreta non eduntur nisi post examen et approbationem statutorum in *Concilio status.*

Lex hodie vigens, pro approbatione civili communitatum religiosarum, 31 jan. 1852 lata fuit, et hæc habet:

« Art. 1er. — Les congrégations et communautés religieuses de femmes pourront être autorisées « par un décret du Président de la République :
« 1° Lorsqu'elles déclareront adopter, quelle que soit l'époque de leur fondation, des statuts déjà vérifiés et enregistrés au Conseil d'État, et approuvés pour d'autres communautés religieuses; 2° lorsqu'il sera attesté par l'Evêque diocésain que ces congrégations, qui présentent des statuts nouveaux, au Conseil d'État,

APPENDIX.

« existaient antérieurement au 1er janvier 1825 ;
 « 3° lorsqu'il y aura nécessité de réunir plusieurs
 « communautés qui ne pourraient plus subsister
 « séparément ; 4° lorsqu'une association religieuse
 « de femmes, après avoir été d'abord reconnue
 « comme communauté régie par une supérieure
 « locale, justifiera qu'elle était réellement dirigée,
 « à l'époque de son autorisation, par une supé-
 « rieure générale, et qu'elle avait formé, à cette
 « époque, des établissements sous sa dépen-
 « dance.

« Art. 2. — Les modifications des statuts vérifiés
 « et enregistrés au Conseil d'État pourront être
 « également approuvées par un décret.

« Art. 3. — Dans les cas prévus par les articles
 « précédents, l'autorisation ne sera accordée aux
 « congrégations religieuses de femmes qu'après
 « que le consentement de l'Évêque diocésain aura
 « été représenté, et que les formalités prescrites
 « par les articles 2 et 3 de la loi du 24 mai 18 5
 « auront été remplies. »

Qui quidem articuli hæc habent :

« Art. 2. — Aucune congrégation religieuse de
 « femmes ne sera autorisée, qu'après que ses
 « statuts, dûment approuvés par l'Évêque diocé-
 « sain, auront été vérifiés et enregistrés au Con-
 « seil d'État, en la forme requise pour les bulles
 « d'institution canonique. Ces statuts ne pourront
 « être approuvés et enregistrés, s'ils ne contien-
 « nent la clause que la congrégation est soumise
 « dans les choses spirituelles à la juridiction de
 « l'Ordinaire.

« Après la vérification et l'enregistrement, l'au-
 « torisation sera accordée par une loi à celles de
 « ces congrégations qui n'existaient pas au 1er jan-
 « vier 1825. A l'égard de celles de ces congréga-
 « tions qui existaient antérieurement au 1er jan-
 « vier 1825, l'autorisation sera accordée par une
 « ordonnance du Roi.

« Art. 3. Il ne sera formé aucun établissement
 « d'une congrégation religieuse de femmes déjà
 « autorisée, s'il n'a été préalablement informé sur
 « la convenance et les inconvénients de l'établis-
 « sement, et si l'on ne produit à l'appui de la de-
 « mande le consentement de l'Évêque diocésain
 « et l'avis du conseil municipal de la commune où
 « l'établissement devra être formé. »

Effectus hujus approbationis est constituere
 communitatem tanquam personam moralem in
 ordine civili. Deliciente illa approbatione non
 equidem vetatur existentia cujuscumque commu-
 nitatis, verum hujusmodi communitati non con-
 ceduntur protectio et jura civilia.

Quæ jura sub articulo sequenti ejusdem legis
 enuntiantur.

« Art. 4. Les établissements dûment autorisés
 « pourront avec l'autorisation spéciale du Roi :

« 1° Accepter les biens meubles et immeubles
 « qui leur auraient été donnés par actes entre vifs
 « ou par acte de dernière volonté, *à titre particulier*
 « *seulement* ;

« 2° Acquérir à titre onéreux des biens immeu-
 « bles ou des rentes ;

« 3° Aliéner les biens immeubles ou les rentes
 « dont ils seraient propriétaires. »

Advertendum communitatem nullam posse ac-
 cipere donationem nisi donator partem tantum
 bonorum suorum dederit, quam insuper non pos-
 set designare quantitative, v. g. mediam, vel ter-
 tiam, vel quartam partem. Et ideo in lege scribitur
 à titre particulier ad excludendam omnem dona-
 tionem seu universalem, seu etiam sub titulo uni-
 versali.

Art. quintus memoratæ legis aliam addit restri-
 ctionem quando donatrix persona est membrum
 ipsius communitatis.

« Art. 5. Nulle personne faisant partie d'un
 « établissement autorisé ne pourra disposer par
 « actes entre vifs ou par testament, soit en faveur
 « de l'établissement, soit au profit de l'un de ses
 « membres, au-delà du quart de ses biens, à moins
 « que le don ou legs n'excède pas la somme de dix
 « mille francs. Cette prohibition cessera d'avoir son
 « effet relativement aux membres de l'établis-
 « sement si la légataire ou donataire était héritière
 « en ligne directe de la testatrice ou de la dona-
 « trice.

« Le présent article ne recevra son exécution
 « pour les communautés déjà autorisées que six
 « mois après la publication de la présente loi, et
 « pour celles qui seraient autorisées à l'avenir, six
 « après l'autorisation accordée. »

Hæ sunt aliæ dispositiones memoratæ legis.

« Art. 6. L'autorisation des congrégations reli-
 « gieuses de femmes ne pourra être révoquée que
 « par une loi.

« L'autorisation des maisons particulières dé-
 « pendant de ces congrégations ne pourra être
 « révoquée qu'après avoir pris l'avis de l'Évêque
 « diocésain, et avec les autres formes prescrites
 « par l'art. 3 de la présente loi.

« Art. 7. En cas d'extinction d'une congrégation
 « ou maison religieuse de femmes ou de révoca-
 « tion de l'autorisation qui lui aurait été accordée,
 « les biens acquis par donation entre vifs ou par
 « disposition testamentaire feront retour aux do-
 « nateurs ou à leurs parents au degré successible,
 « ainsi qu'à ceux des testateurs au même degré.

« Quant aux biens qui ne feraient pas retour ou
 « qui auraient été acquis à titre onéreux, ils seront
 « attribués et répartis, moitié aux établissements
 « ecclésiastiques, moitié aux hospices des départe-
 « tements dans lesquels seraient situés les éta-
 « blissements éteints.

« La transmission sera opérée avec les charges
 « et obligations imposées aux précédents posses-
 « seurs.

« Dans le cas de révocation prévu par le pre-
 « mier paragraphe, les membres de la congréga-
 « tion ou maison religieuse de femmes auront
 « droit à une pension alimentaire qui sera pré-
 « levée : 1° sur les biens acquis à titre onéreux ;

APPENDIX.

« 2° subsidiairement, sur les biens acquis à titre gratuit, lesquels, dans ce cas, ne feront retour aux familles des donateurs ou testateurs qu'après l'extinction des dites pensions. »

Communitates virorum a gubernio approbatæ, iisdem regulis subjiuntur.

Quædam vero communitates mulierum, et pleræque communitates virorum nullam hujusmodi approbationem obtinuerunt, proindeque non efficiunt personam moralem in ordine civili. Non ideo concludendum est cas non posse legitime existere, aut bona in communi possidere.

Ad auctoritatem enim civilem nullo modo pertinet societates religiosas constituere. Insuper lex civilis non intendit reipsa illas prohibere apud nos. Nulla enim lex prohibet ne cives numero triginta, vel centum in eadem domo maneant, simili vestitu utantur, et in ea quidquid voluerint agant, modo nihil præsumant contra publicos mores. Porro nihil amplius faciunt communitates religiosas.

Deficiente vero illa gubernii approbatione, nullum recursum habent coram auctoritate civili, unde tueri possint sua jura. Efficiunt quidem personam moralem, sed auctoritas civilis eam non noscit nec ideo tuetur.

Lectorem forsitan juvabit, si in testimonium hic proferam verba jurisperiti bene noti, Gaudry, qui in suo opere : *Traité de la législation des cultes*, tom. II, lib. II, tit. III, ch. II, sect. 1, hæc habet, « Des individus, libres de disposer, peuvent se former en société particulière pour un objet spécial; tels seraient des établissements d'éducation, de charité, et autres. Il n'existe pas de motifs pour interdire une société, laquelle a pour principe un but religieux. La loi ne la défend pas. Elle se borne à proscrire toute société qui aurait un objet illicite : or, il n'y a assurément rien d'immoral ni de contraire à la loi dans une collection d'individus qui réunissent en commun des moyens d'existence, à la condition de se soumettre à une règle honnête, et de

se livrer ensemble aux mêmes exercices de piété... On peut, dit l'art. 1842 du Code, s'associer pour l'exercice d'un métier ou d'une profession. Ainsi les professions les plus vulgaires, les plus frivoles, jouiront du bienfait de l'association; et des individus ne pourront pas se réunir en société, comme des Trappistes, pour cultiver la terre, comme des Bénédictins, pour se livrer à des travaux d'intelligence. Il nous semble impossible qu'il en soit ainsi ».

Eæ vero communitates magnas difficultates habent ut securam habeant bonorum suorum possessionem. Bona mobilia quæ vocantur *valeurs au porteur*, possunt quidem sine ulla formidine penes superiorem retineri. Bona autem immobilia, domus conventualis, et mobilia apparentia quæ in ea sunt non possunt coram lege civili possideri per communitatem; quidam haberi debet *possessor legalis*, ut vocant.

Ad conservandam autem in communitate proprietatem, multa exsurgunt incommoda; et non semel ea bona ob difficultates exortas sive ex malitia personæ interpositæ, sive ex cupiditate parentum possessoris legalis, amissa sunt. Medium consulendum videtur esse donatio inter vivos facta a possessore erga alium religiosum. Hæc enim donatio effectum habet irrevocabilem per acceptationem, et hæredes non possunt quidquid reclamare.

Venditio consulenda non est quia posset invalidari per sententiam judicis, cum probaretur non fuisse nisi donatio colorata, et ideo bona revertentur ad heredes religiosi venditoris.

Testamentum posset etiam invalidari, quia probaretur esse fideicommissum in favorem incapacis. Attamen ad cautelam testamentum debet semper fieri, statim ac religiosus possessor in possessionem ingreditur, ne morte præveniat, antequam donationem, de qua supra, potuerit facere. De hoc vide eximium opus a D. Nigon de Berty, (*Journal des Fabriques*, feb. 1867).

INDEX

*Dissertationum, Articulorum, Paragraphorum, Petitionum, Consectoriorum,
Digressionum, etc., quæ in hoc Tomo V continentur.*

PROSECUTIO TRACTATUS DE RELIGIONE ET VITIIS OPPOSITIS.	
VII. DE VITIIS OPPOSITIS RELIGIONI, ET PRIMO DE SUPER- SITIONE.	1
Art. I. Quid et quotuplex sit superstitio ?	ibid.
Art. II. De idololatria.	2
§ I. Quid et quotuplex sit idololatria ?	ibid.
§ II. Utrum in solo cultu quo creatura colitur ut Deus, sit idololatria ?	4
§ III. Utrum idololatria sit peccatum et quantum ? quæ ejus causa et origo ?	6
Petes utrum idololatria sit omnium peccatorum gravissimum ?	ibid.
Art. III. De divinatione.	7
§ I. Quid et quotuplex sit divinatio ?	ibid.
Petes 1º utrum omnis divinatio sit peccatum mortale ?	9
— 2º utrum omnes divinationis species recen- sitæ sint ita distinctæ ut necesse sit eas exprimere in confessione ?	ibid.
§ II. Utrum omnis divinatio per astra, hoc est om- nis astrologia sit illicita ?	ibid.
Consectoria.	11
§ III. Utrum omnis divinatio per somnia sit illicita ?	ibid.
Petes unde sciri potest an somnia sint a malo vel bono spiritu, et quousque causa naturalis, unde oriuntur, se extendat ?	ibid.
§ IV. Utrum omnes divinationes secundi generis, quæ scilicet fiunt per observationes exteriorum rerum, ut auguria, omnia, etc., sint illicitæ ?	12
Consectoria.	ibid.
§ V. Utrum omnis divinatio per sortes sit illicita ?	13
Petes 1º quid sit censendum de judicio ferri can- dentis, et aquæ ferventis ?	ibid.
— 2º utrum ille usus sortium, qui vulgo dicitur loterie, sit licitus ?	14
Art. IV. De superstitionibus vanarum observantia- rum.	ibid.
Art. V. De magia.	15
§ I. Quid, quotuplex, quale peccatum sit magia ? Quæ ejus signa et remedia ?	ibid.
§ II. Utrum liceat tollere signa maleficii eo fine ut dæmon cesset nocere ?	16
Solvuntur objectiones.	17
Petes 1º utrum sit licitum non solum tollere si- gnum maleficii, sed etiam aliud signum apponere quo prius vim suam amittat, aut prius pactum evertatur et diabolus nocere desinat ?	19
— 2º utrum sit licitum petere dissolutionem maleficii a malefico qui potest illud to- lere licite et illicite ?	ibid.
APPENDIX de Magnetismo.	652
DIGRESSIO HISTORICA. De Samuelis apparitione facta Saûli pythouissam consulenti. Ad § 1. a 2. præ- ced. dissert.	20
VIII. DE TENTATIONE DEI.	22
Art. unicus. Quid, quotuplex sit tentatio Dei ? Quale peccatum ?	ibid.
IX. DE MENDACIO ET PERJURIO.	24
Art. I. De mendacio.	ibid.
§ I. Quid sit mendacium ?	ibid.
§ II. Quotuplex sit mendacium ?	26
§ III. Utrum omne mendacium sit peccatum et quale ?	27
Art. II. De restrictionibus mentalibus, amphibolo- giis seu æquivocis.	29
Solvuntur objectiones.	32
Consectoria.	39
Petes 1º utrum uti terminis qualitercumque æqui- vocis sine causa, quando sensus a lo- quente intentus non est obvius nec ad mentem interrogantis, sit mentiri ?	41
— 2º utrum talis peccet etiam contra justitiam, ita ut teneatur ad compensationem damni, si quod inde sequatur ?	ibid.
Art. III. De perjurio. Quid et quotuplex sit perju- rium, et quale peccatum ?	42
Art. IV. De consuetudine jurandi et pejerandi:	43
Art. V. Utrum liceat existere seu recipere juramen- tum a pejeraturo vel juraturo per falsos deos ?	44
Petes 1º Quodnam sic peccatum gravius, jurare per falsos deos verum, vel jurare falsum per verum Deum ?	46
— 2º utrum perjurium sit gravius homicidio ?	ibid.
— 3º quænam sint pænæ perjurorum ?	ibid.
DIGRESSIO HISTORICA. De reprehensione S. Petri a S. Paulo. (Ad art. 2 præced. dissert.)	ibid.
Solvuntur objectiones.	47

X. DE SACRILEGIO.	49	Quæritur 3 ^o utrum pensio cesset morte resignarii ?	90
Art. unicus. Quid et quotuplex sit sacrilegium ?	ibid.	— 4 ^o utrum abdicatio seu renunciatio pura beneficii, facta inscio superiore, sit valida ?	ibid.
Petes 1 ^o utrum sacrilegium sit semper peccatum mortale ?	52	— 5 ^o utrum permutans possit privata auctoritate redire ad suum beneficium si ante completionem permutationem alter moriatur, aut ejus beneficium non sit permutabile ?	ibid.
— 2 ^o quæ sit pœna sacrilegorum ?	53	— 6 ^o quænam dicuntur beneficia incompatibilia, quæ compatibilia ?	91
XI. DE SIMONIA.	ibid.	— 7 ^o utrum beneficia equitum Melitensium, et similium, vulgo commendæ militares, possint vendi absque simonia ?	ibid.
Art. I. Quid sit simonia ?	ibid.	— 8 ^o utrum Papa possit esse simoniacus ?	ibid.
Art. II. Quotuplex sit simonia ?	55	Art. VII. De pœnis simoniacorum.	ibid.
Regula juris pro tota materia de simonia.	56	§ I. Utrum simoniace accepta sint restituenda ?	ibid.
Art. III. Utrum sit simonia dare temporale tanquam motivum obtinendi spirituale et e contra, aut ex mera gratitudine ?	ibid.	§ II. Cui simoniace accepta sint restituenda ?	95
Petes 1 ^o utrum licet etiam dare temporale sub spe obtinendi a donatario spirituale et e contra, titulo amicitiae et gratitudinis ?	60	S III. De aliis pœnis simoniacorum.	96
— 2 ^o utrum donum temporale gratuitum pro re spirituali et e contra, possit deduci in pactum non inductivum obligationis supra obligationem ex gratitudine, quam vocant antidotalem, præsertim si determinetur donum in particulari ?	ibid.	Circa ordines.	97
Solvuntur objectiones.	61	— beneficia.	ibid.
Petes, utrum sit simonia promittere vel dare seu legare temporale sub conditione alicujus boni spiritualis præstandi a donatario in suam propriam utilitatem ?	65	— ingressum religionis.	ibid.
Defensio doctrinæ præcedentis adversus auctorem <i>Theologiæ Christianæ</i> .	ibid.	TRACTATUS DE CÆTERIS VIRTUTIBUS JUSTITIÆ ANNEXIS ET VITIIS OPPOSITIS.	
Art. IV. Utrum sit simoniacum spiritualia dare non solum pro munere a manu, sed etiam pro munere ab obsequio et a lingua ?	67	I. DE PIETATE, OBSERVANTIA ET DULIA.	99
Petes utrum facere aut dare spiritualia propter timorem humanum, sit simonia ?	69	Art. I. De pietate.	ibid.
Art. V. De simonia circa res spirituales in particulari.	70	Art. II. Utrum occasione religionis sint prætermittenda pietatis officia ?	100
Consectaria præcedentis doctrinæ.	71	Consectaria.	ibid.
Consectarium I. Stipendia ministris Ecclesiæ debita non esse puras eleemosynas.	ibid.	Art. III. De observantia.	101
— II. De sacramento simoniace collato extrema necessitate.	72	Consectaria.	102
— III. De simonia in dispensationibus et ordinibus.	73	Art. IV. De dulia.	ibid.
— IV. De simonia in ingressu religionis.	74	Consectaria.	103
— V. De simonia in usu doctrinæ.	76	II. DE OBEDIENTIA ET INOBEDIENTIA.	ibid.
— VI. De simonia in redemptione vexationis injustæ.	78	Art. I. Quid sit obedientia ?	ibid.
Art. VI. De simonia circa annexa spiritualibus.	81	Petes utrum omnis obedientia sit ejusdem rationis seu speciei ?	104
§ I. De simonia circa annexa spiritualibus antecedenter.	82	Art. II. Utrum in omnibus sit obediendum ?	105
§ II. De simonia circa annexa spiritualibus concomitanter.	ibid.	Petes utrum moniales, etiam illæ quæ non voverunt explicite clausuram, et in quarum monasteriis nunquam fuit servata, possint a suis superioribus compelli ad illam, eæque peccent mortaliter si obedire recusent ?	106
§ III. De simonia circa annexa spiritualibus consequenter, hoc est circa beneficia.	84	Art. III. Utrum filii et filiaefamilias ita sint liberi in statu eligendo, ut nullatenus quantum ad hoc pendeant a voluntate parentum ?	107
Sectio I. Præsupponenda. Quid et quotuplex sit beneficium ? quot modis acquiritur et amittitur ? quid jus patronatus ? quid pensio ?	ibid.	Consectaria.	108
— II. Utrum beneficia secundum quod est in eis temporale possint vendi ?	86	Art. IV. De inobedientia.	ibid.
— III. In quibus casibus resignatio vel permutatio beneficiorum sit simoniaca ?	87	Petes utrum inobedientia, qua contemnitur præcipiens gravior sit inobedientia qua contemnitur præceptum ?	110
— IV. Leviores quædam difficultates circa præcedentem materiam resolvuntur.	89	Art. V. Summatim referuntur peccata filiorum in parentes, et subditorum in majores.	ibid.
Quæritur 1 ^o utrum resignans beneficium possit exigere sumptus quos fecit pro illius adeptione ?	ibid.	Contra amorem parentibus debitum.	ibid.
— 2 ^o utrum pensio possit absque simonia reddimi ?	ibid.	— reverentiam parentibus debitam.	111
		— obedientiam parentibus debitam.	ibid.
		— subventionem parentibus debitam.	ibid.
		Circa sanguine junctos.	112
		— superiores et majores.	ibid.
		Art. VI. De obligationibus et peccatis parentum erga filios, et superiorum erga inferiores.	ibid.
		§ I. De parentibus.	ibid.
		Contra amorem debitum filiis.	113
		— educationem corporalem.	ibid.
		— educationem spirituales.	ibid.
		Petes quid filiis illegitimis debeant parentes ?	ibid.

§ II. De superioribus.	114
Petes utrum vir debeat necessaria ad victum et statum uxori quæ non attulit dotem?	116
III. DE GRATITUDINE, VINDICATIONE, AFFABILITATE, LIBERALITATE, EPIIKIA, DONO PIETATIS, ET PRÆCEPTIS JUSTITIÆ.	
Art. I. De gratitudine.	ibid.
Petes utrum magis teneatur ad gratias Deo agendas innocens quam pœnitens?	117
Art. II. De ingratitude.	118
Petes utrum ingratias beneficia sint subtrahenda?	ibid.
Art. III. De vindicatione.	119
Art. IV. Utrum vindicta sit exercenda in eos qui non peccaverunt voluntarie?	120
Petes utrum homines possint punire seu affligere aliquem sine culpa?	121
Art. V. De affabilitate, adulatione, et litigio.	ibid.
Art. VI. De liberalitate.	122
Art. VII. De avaritia.	123
Art. VIII. De prodigalitate.	125
Art. IX. De epiikia seu æquitate.	ibid.
Art. X. De dono pietatis.	126
Art. XI. De præceptis justitiæ, quæ sunt præcepta Decalogi.	ibid.

TRACTATUS DE FORTITUDINE ET VIRTUTIBUS EI ANNEXIS.

I. DE FORTITUDINE ET VITIIS OPPOSITIS.	129
Art. I. De ipsa virtute fortitudinis.	ibid.
Petes utrum fortis delectetur in suo actu?	131
Art. II. De martyrio.	ibid.
Petes 1º utrum sint martyres qui occiduntur in bello justo pro defensione reipublicæ adversus infideles aut hæreticos qui fidem Christi corrumpere moliantur?	134
— 2º utrum licitum sit se offerre martyrio?	135
Consectaria de conditionibus requisitis ad verum et salutare martyrium.	ibid.
Art. III. De vitiis oppositis fortitudini, nempe de timiditate, intimiditate et audacia.	137
II. DE PARTIBUS FORTITUDINIS.	ibid.
Art. I. Quot sint partes fortitudinis?	ibid.
Art. II. De magnanimitate.	139
Petes utrum bona fortunæ conferant ad magnanimitatem?	142
Art. III. De vitiis oppositis magnanimitati.	ibid.
§ I. De præsumptione.	ibid.
§ II. De ambitione.	143
§ III. De inani gloria.	144
§ IV. De pusillanimitate.	145
Art. IV. De magnificentia et vitiis oppositis.	146
Petes 1º quomodo magnificentia differt a magnanimitate?	147
— 2º quo sensu dicitur ex philosopho, 4 <i>Ethicæ</i> , magnificum non esse sumptuosum erga seipsum?	ibid.
Art. IV. De patientia.	ibid.
Petes utrum patientia possit haberi sine gratia?	148
Art. VI. De perseverantia et vitiis oppositis.	149
Art. VII. De dono et præceptis fortitudinis.	150

TRACTATUS DE TEMPERANTIA ET VIRTUTIBUS ILLI ANNEXIS.

I. DE TEMPERANTIA, VITIIS IPSI OPPOSITIS ET EJUS PARTIBUS IN GENERE.	151
Art. I. Quid sit temperantia, quodnam ejus objectum, quæ regula?	ibid.
Art. II. De vitiis oppositis temperantiæ.	154
Art. III. De partibus temperantiæ in genere.	155
Art. IV. De verecundia et honestate.	156
II. DE ABSTINENTIA, JEJUNIO ET GULA.	157
Art. I. De abstinentia.	ibid.
Art. II. De jejuniis. Utrum et cujus virtutis sit actus.	158
Solvuntur objectiones.	159
Art. III. Utrum et quo jure præceptum sit jejunium?	161
Solvuntur objectiones.	162
Art. IV. Utrum convenienter determinata sint tempora jejunii ecclesiastici?	163
Quæritur utrum præter assignata jejunia, sint vel fuerint alia jure communi præcepta pro tota Ecclesia?	165
Hinc oritur dubium utrum religiosi, quibus sola regulari observantia non obligante ad culpam indicta est abstinentia carni, ut sunt Dominici, possint absque peccato comedere carnes die Natalis Domini si in feriam sextam inciderit?	166
Art. V. De una vel multiplici refectione in die jejunii.	ibid.
§ I. Utrum requiratur ad jejunium quod homo semel tantum in die comedat?	ibid.
§ II. Utrum quis toties peccat contra legem jejunii quoties comedit ultra unam refectionem, an solum secunda refectione?	167
Solvuntur objectiones.	ibid.
Petes 1º quomodo jejunare debeat qui mane vel culpabiliter vel inculpabiliter sumpsit jentaculum?	169
— 2º utrum qui aliquid leve pluries comedit in die jejunii peccet mortaliter?	ibid.
— 3º quæ quantitas censeatur notabilis et ad peccatum mortale sufficiens?	ibid.
— 4º utrum qui lautius prandet ut facilius sustineat laborem jejunii, satisfaciatur præcepto?	ibid.
§ III. Utrum liceat dividere refectionem in die jejunii?	169
Consectaria.	170
§ IV. De cœnula seu collatione.	ibid.
Petes 1º quantus excessus requiritur in collatione ad peccatum mortale.	172
— 2º utrum liceat sumere collationem meridie, prandio in vespem dilato?	ibid.
— 3º utrum in vigilia Nativitatis possit sumi largior collatio?	ibid.
§ V. Utrum juxta S. Thomam potus solvat jejunium?	173
Solvuntur objectiones.	175
Petes 1º utrum liceat sumere leve quid cibi, ne potus noceat?	178
— 2º utrum ad sedandam sitim liceat manducare poma, pyra, cerasa et similia?	ibid.
Art. VI. De hora solvendi jejunii.	ibid.
Petes quæ censeatur anticipatio notabilis?	179
Art. VII. De abstinentia a carnibus, ovis et lacticiis.	ibid.
Solvuntur objectiones.	181
Art. VIII. Variæ difficultates circa præcedentem materiam breviter resolvuntur.	185

- Art. IX. Utrum violaturis jejunium liceat ministrare cibos prohibitos aut cœnam? 187
 Consectaria. 188
- Art. X. Utrum omnes ad jejunia ecclesiastica teneantur? 189
- Petes 1° utrum religiosi professi qui nondum vigesimum primum annum complevere, teneantur ad jejunia ecclesiastica? 191
 — 2° utrum religiosi exempti teneantur ad jejunia mandato episcopi indicta? ibid.
 — 3° utrum peregrini teneantur jejunio sui territorii vel loci in quo sunt? 192
- Consectaria. ibid.
- Art. XI. De causis excusantibus a jejunio? ibid.
- Consectaria primæ conclusionis. 193
 — secundæ et tertiæ conclusionum. 194
- Petes 1° quoad iter, quantum et quale requiratur et sufficiat ad eximendum a jejunio? 195
 — 2° utrum agricolæ fabriferrarii et similes teneantur jejunare eo die quo hæc opera intermittunt, puta die festo incidente in quadragesima? ibid.
 — 3° quid agendum cum illis pœnitentibus, qui neque infirmi, neque laborantes, confessorio urgenti obligationem jejunandi, simpliciter respondent: *Non possunt jejunare*, et nihil aliud? 196
- Petes etiam utrum quando ostiatim mendicantes aut alii habent sufficienter panem ad refectiorem et nihil aliud, teneantur jejunare? ibid.
- Specialiter notanda circa præcedentes causas excusantes a jejunio. ibid.
- Art. XII. De gula. 197
- DIGRESSIO HISTORICA. A quo instituta sint jejunia ecclesiastica? 200
- § I. A quo institutum sit jejunium antepaschale, quod quadragesimale dicimus, et quot dierum? ibid.
- Solvuntur objectiones contra primam conclusionem. 201
 Solvuntur objectiones contra secundam conclusionem. 203
- § II. A quo instituta sint jejunia quatuor temporum? 206
- III. DE SOBRIETATE ET EBRIETATE. 208
- Art. I. De sobrietate. ibid.
- Art. II. De ebrietate. Quid sit ebrietas, et quale peccatum? ibid.
- Solvuntur objectiones. 210
- Appendix varias petitiones continens. 211
- Art. III. Utrum liceat se vel alium inebriare causa mortis vitandæ, aut sanitatis recuperandæ? 213
- Petes quid censendum sit de amico qui ex urbanitate et amicitia urget amicum ad potum, unde tandem inebriatur. 215
- Consectaria. ibid.
- Art. IV. Utrum ebrietas sit gravissimum peccatum? ibid.
- Art. V. Utrum ebrietas excuset a peccato mala quæ ex ea fiunt? 216
- Consectaria. 217
- DIGRESSIO HISTORICA. De ebrietate Noë et Loth. Ad dissertationem præcedentem. ibid.
- V. DE CASTITATE, PUDICITIA, ET VIRGINITATE. 219
- Art. I. De castitate et pudicitia ibid.
- Art. II. De virginitate. In quo consistat et utrum sit licita? 220
- Solvuntur objectiones. 222
- Art. III. Utrum virginitas sit virtus specialis? 223
- Solvuntur objectiones. ibid.
- Art. IV. Utrum virginitas sit excellentior matrimonio? 225
- Art. V. Quibus modis amittatur virginitas, et utrum amissa possit recuperari? 227
- Petes utrum violata aut polluta in somno, ebrietate, amentia, aut per vim, amittat virginitatem mortalem? 228
- V. De luxuria. 229
- Art. I. Utrum luxuria sit ex genere suo peccatum mortale? ibid.
- Art. II. Utrum in peccato luxuriæ detur levitas materiæ? 230
- Quæritur utrum possit dari actus venereus qui non sit peccatum? 232
- Art. III. Utrum luxuria sit peccatum capitale, et quæ ejus filiæ? ibid.
- VI. DE SPECIEBUS LUXURIÆ. 234
- Art. I. Quot et quæ sint species luxuriæ? ibid.
- Art. II. De fornicatione. 235
- Appendix I. Variæ quæstiones resolvuntur circa fornicationem. 238
 — II. De concubinato et meretricio. 239
- Art. III. De stupro. 241
- Solvuntur objectiones contra ultimam conclusionem. 244
- Art. IV. De raptu. 246
- I. De raptu ut est species luxuriæ. ibid.
- Consectaria. 247
- Petes quomodo se gerere debeat mulier vi oppressa, ut non peccet coram Deo? ibid.
- § II. De raptu ut est impedimentum matrimonii. ibid.
- Confutatur opinio Honorati Tournelii circa raptum quem vocat seductionis. 251
- Art. V. De adulterio. 252
- Petes 1° utrum si compars cedat juri suo, aut etiam vir fiat leno uxoris suæ, remaneat adulterium? 253
 — 2° utrum in foro conscientie liceat marito aut patri occidere uxorem aut filiam et adulterum in actuali adulterio deprehensos? ibid.
- Art. VI. De incestu. 254
- Petes utrum actus sodomitici inter consanguineos aut consanguineas vel affines induant malitiam incesti. 256
- Art. VII. Utrum ex sacramento Pœnitentiæ oriatur cognatio spiritualis, sic ut confessarius peccans cum sua pœnitente, committat incestum, aut saltem hoc titulo addat circumstantiam explicandam in confessione? ibid.
- Art. VIII. De sacrilegio carnali. 260
- Quantum ad personam sacram. ibid.
- Quantum ad locum sacram. 261
- Variæ petitiones. ibid.
- Quantum ad res sacras. 263
- Art. IX. De peccato contra naturam. ibid.
- Art. X. De bestialitate et sodomia. 264
- Variæ petitiones. ibid.
- Art. XI. De pollutione. 265
- Petes 1° utrum non possit aliquo medicamento semen corrumpi aut transmutari in sanguinem aut alium humorem et sic transmutatum expelli? 267
 — 2° qua ratione pollutio et actus sodomitici in fœminis sint peccata mortalia contra naturam? ibid.
- Art. XII. De pollutione voluntaria indirecte in causa. Utrum et quando sit peccatum? 268

Art. XIII. De pollutione nocturna. Utrum et quando sit peccatum ?	272
Petes quid sit censendum de pollutione inchoata in somno et continuata in vigilia ?	273
Art. XIV. Utrum liceat gaudere secundum rationem de pollutione nocturna mere naturali et involuntaria, aut etiam eam desiderare affectu simplici ?	ibid.
Solvuntur objectiones.	275
Art. XV. De delectatione morosa in materia venerea.	276
§ I. Utrum delectatio morosa in materia venerea sit semper peccatum mortale ?	ibid.
§ II. Utrum sit peccatum et quantum si quis post plenam advertentiam rationis, non reprimat motus concupiscentiæ, sed negative se habeat neque consentiendo, neque dissentiendo ?	281
Stabilitur sententia affirmans.	ibid.
Proponuntur fundamenta sententiæ negantis.	ibid.
§ III. Utrum delectatio morosa contrahat omnes malitias objecti circa quod versatur ?	263
§ IV. Resolvuntur plures difficultates circa eandem materiam.	286
Art. XVI. De impudicitia tactus, osculi, amplexus, aspectus, turpiloquii, etc.	288
Consectaria præcedentis doctrinæ.	290
Specialia circa aspectus.	291
Circa turpiloquia.	292
Art. XVII. De impudicitia inter conjuges.	293
DIGRESSIO HISTORICA. De raptu filiarum Silo per Benjamitas. Ad articul. 4 dissertationis præcedentis.	294
VII. — DE PARTIBUS POTENTIALIBUS TEMPERANTIÆ ET VITIIS OPPOSITIS.	295
Art. I. De continentia et incontinentia.	ibid.
Art. II. De mansuetudine et ira.	296
Art. III. De clementia et crudelitate.	298
Art. IV. De modestia et ejus speciebus.	299
§ I. De humilitate.	300
§ II. De superbia.	301
§ III. De studiositate et curiositate.	303
§ IV. De modestia exteriorum motuum.	304
§ V. De modestia exterioris apparatus.	305
§ VI. De ornatu mulierum.	ibid.

TRACTATUS DE STATU RELIGIOSO.

I. DE HIS IN QUIBUS PRINCIPALITER CONSISTIT STATUS RELIGIONIS.	309
Art. I. Quid sit status in communi ? Quid status perfectionis ?	ibid.
Petes quis status sit perfectior, episcoporum an religiosorum ?	310
Petes utrum quilibet religiosus teneatur ad omnia consilia ?	312
Art. II. In quibus principaliter consistat status religiosus ?	ibid.
Art. III. Utrum tria vota paupertatis, continentiae et obedientiae sint essentialia statui religioso ?	ibid.
APPENDIX de statu religioso in Gallia.	655
Art. IV. Ad quid teneatur religiosus vi voti paupertatis ?	314
Consectaria.	ibid.
Variae petitiones.	315
Art. V. Ad quid teneatur religiosus vi voti castitatis ?	318

Art. VI. Ad quid teneatur religiosus vi voti obedientiae ?	ibid.
Art. VII. An et quando peccet religiosus transgrediens regulam ?	320
II. DE CLAUSURA TAM RELIGIOSORUM QUAM MONIALIUM.	325
Art. I. De clausura religiosorum quoad egressum.	ibid.
Art. II. De clausura religiosorum quoad ingressum ?	324
Variae petitiones circa clausuram ?	328
Art. III. De clausura monialium quoad egressum.	ibid.
Art. IV. De clausura monialium quoad ingressum.	330
Observatio necessaria ad totam dissertationem.	331
III. DE IIS QUÆ COMPETUNT RELIGIONIS, NECNON DE RELIGIONUM DISTINCTIONE.	332
Art. I. De his quæ competunt religionis.	ibid.
Art. II. De religionum distinctione.	334
§ I. Utrum sit una tantum religio, an plures ?	ibid.
§ II. Ad quid potest institui religio ?	ibid.
§ III. Quæ sit religio excellentior ?	335
§ IV. Utrum habere aliquid in communi minuat perfectionem religionis ?	336
§ V. Utrum perfectior sit religio in societate viventium agentium solitariam vitam ?	337
IV. DE RELIGIONUM INGRESSU, NOVITIATU ET PROFESSIONE.	338
Art. I. De conditionibus recipiendorum ad religionem.	ibid.
Impedimenta dirimentia.	340
Impedimenta impediencia tantum.	ibid.
Art. II. De novitiatu.	341
§ I. In quo habitu debeat peragi novitiatus ?	342
§ II. Qua ætate sit inchoandus et perficiendus novitiatus ?	ibid.
§ III. In quo loco sit perficiendus novitiatus ?	343
§ IV. Quanto tempore debeat durare novitiatus ?	ibid.
§ V. Utrum annus novitiatus debeat esse continuus ?	345
§ VI. Variae quæstiones circa præcedentem materiam.	347
Art. III. De professione religiosa.	349
§ I. Quid et quotuplex sit professio religiosa ?	ibid.
§ II. De effectibus professionis validæ.	350
Art. IV. De professione invalida.	352
§ I. Utrum professio invalida habeat aliquem effectum ?	ibid.
§ II. De reclamazione contra professionem invalidam.	353

TRACTATUS DE INCARNATIONE.

PROÆMIUM, in quo recensentur variae hæreses circa Incarnationis mysterium.	357
I. DE POSSIBILITATE ET COGNOSCIBILITATE INCARNATIONIS.	359
Art. I. Utrum Incarnatio Verbi sit possibilis ?	ibid.
Solvuntur objectiones.	360
Art. II. Utrum lumine naturali possit demonstrari aut cognosci possibilitas Incarnationis ?	ibid.
Solvuntur objectiones.	ibid.
Consectarium.	363
Petes an et quibus revelatum fuerit mysterium Incarnationis ?	ibid.
II. DE EXISTENTIA INCARNATIONIS. CONTRA JUDEOS	364
Art. I. Præmittenda de divinitate Messiae.	ibid.
Art. II. Utrum Messias advenerit ?	365
§ I. Prima probatio ex vaticinio Jacob.	ibid.
Præcluduntur effugia Judæorum.	366

- § II. Secunda probatio ex septuaginta hebdomadibus Danielis. 369
Solvuntur objectiones Judæorum. 370
- § III. Tertia probatio ex prophetis Aggæo et Malachia, prædicentibus Messiam oriturum stante secundo templo. 371
Art. III. De peracto Incarnationis mysterio in Jesu Nazareno. 372
- § I. Prima probatio petita ex jam laudatis vaticiniis Jacob et Danielis. ibid.
Difficultas I. Quid nomine Judæ in Jacobeo vaticinio sit intelligendum? an sola tribus Judæ, Judaica? 374
— II. Utrum Herodes fuerit genere Judæus, an tota gens alienigena? 376
Petes 1° si Herodes non fuerit ex genere Judæorum, ex quo ergo alio genere? 378
— 2° quo sensu Christus in vaticinio Jacob dicitur *Expectatio gentium*? Et ab Aggæo *Desideratus gentibus*, cum ejus futuri adventus gentes nullam haberent notitiam? ibid.
- § II. Secunda probatio ex prophetis prænuntiantibus circumstantias nativitatæ, vitæ et mortis Messiae, adimpletis in Jesu Nazareno. ibid.
- § III. Tertia probatio ex his quæ prænuntiata sunt ex adventu Messiae subsequutura, et quæ ex adventu Christi nostri sunt adimpleta. 379
- § IV. Quarta probatio ex miraculis Christi comparatis cum miraculis Moysis. 383
Art. IV. Solvuntur objectiones Judæorum. ibid.
- DIGRESSIO HISTORICA I. De Josephi testimonio: sitne genuinum an suppositum? 386
— II. De libris Sybyllinis: utrum sint genuini an supposititii? 387
- III. DE CONVENIENTIA, NECESSITATE ET MOTIVO INCARNATIONIS. 389
Art. I. De convenientia Incarnationis. ibid.
Art. II. De necessitate Incarnationis. 391
- § I. Utrum Incarnatio fuerit necessaria ad reparationem generis humani? ibid.
Solvuntur objectiones. 392
- § II. Utrum ad condignam satisfactionem pro peccato necessaria fuerit Incarnatio? 394
Solvuntur objectiones. 395
- Art. III. De motivo Incarnationis. Utrum, si homo non peccasset, Deus vi præsentis decreti incarnatus fuisset? 398
Solvuntur objectiones. 401
Petes utrum, non existente peccato, Verbum incarnatum fuisset vi alterius decreti? 407
- Art. IV. Ad quæ peccata delenda venerit Christus? ibid.
- IV. DE QUIDDITATE INCARNATIONIS, SIVE DE IPSA UNIONE HYPOSTATICA. 408
Art. I. Utrum unio Verbi incarnati facta sit in natura vel in persona? ibid.
Consecrarium. 411
Solvuntur objectiones Eutychianorum contra primam conclusionem. ibid.
Solvuntur objectiones Nestorianorum contra secundam conclusionem. 413
Art. II. Utrum Christus sit persona composita? 415
Solvuntur objectiones. 416
Art. III. Utrum unio naturæ divinæ et humanæ sit aliquid creatum, sive utrum detur nexus evidens formalis inter utrumque? 417
- Solvuntur objectiones. 418
Corollaria. 419
- Art. IV. Utrum unio humanitatis et divinitatis sit substantialis eaque omnium maxima? 420
- Art. V. Mariæ difficultates expenduntur ex cæteris art. D. Thomæ (per varias quæstiunculas). 422
- DIGRESSIO I HISTORICA. De Nestorianismo. ibid.
Lectio I. Synopsis historica Nestorianismi. ibid.
De concilio Ephesino in causa Nestorii. 423
De pace inter S. Cyrillum et Joannem Antiochenum. 424
Lectio II. Utrum Nestorius purus hæreseos jure asseri possit? ibid.
Solvuntur objectiones. 425
- Sectio III. De convocatione et præsentia concilii Ephesini. Quis illud convocavit? Quis illi præfuit? 427
— IV. De epistolis et anathematismis S. Cyrilli. Utrum hæc scripta sint erroris pura? 428
Solvuntur objectiones. 429
- Sectio V. De fide Joannis Antiocheni et episcoporum Orientalium in causa Nestorii. Utrum Joannes Antiochenus cum suis Orientalibus errori Nestorii adhæsit? 430
- DIGRESSIO II HISTORICA. De Eutychianismo. 432
Sectio I. Synopsis historica Eutychianismi. ibid.
De prædatoria synodo seu Latricinio Ephesino. ibid.
De concilio Chalcedonensi in causa Eutychetis. 433
Synodi Chalcedonensis hostes. 434
Henoticon Zenonis. 435
Acephali. ibid.
Teopaschitæ. 436
- Sectio II. In quo situs sit error Eutychetis? ibid.
— III. De convocatione et præside concilii Chalcedonensis, quis illud convocavit? Quis illi præfuit? 437
— IV. De epistola dogmatica S. Leonis ad S. Flavianum in concilio Chalcedonensi approbata. 439
— V. Utrum Theodoretus merito coactus sit a concilio Chalcedonensi dicere anathema Nestorio? ibid.
- Solvuntur objectiones. 441
- V. DE CAUSA TAM MORALI QUAM PHYSICA INCARNATIONIS. 444
Art. I. Utrum Christus meruerit aut mereri potuerit suam incarnationem? ibid.
Solvuntur objectiones. 445
Art. II. Utrum Christus meruerit circumstantias suæ Incarnationis? 448
Art. III. Utrum sancti Patres meruerint Incarnationem? 449
Art. IV. Quæ fuerit causa physica Incarnationis? 451
- VI. DE PERSONA ASSUMENTE. 452
Art. I. Utrum proprium sit Personæ divinæ naturam alienam terminare? ibid.
Solvuntur objectiones. 453
Art. II. Per quid immediate terminatur natura humana Christo? An per aliquid absolutum, vel per aliquid relativum? 454
Solvuntur objectiones. 455
Art. III. Utrum Deus secundum se, abstrahendo a personalitatibus relevatis, possit naturam alienam assumere? 456
Art. IV. Utrum plures Personæ divinæ possint simul vel divisim assumere eandem numero naturam humanam? Ete contra, an plures humanitates possint simul ab eadem Persona divina assumi? 457

Corollaria.	460	Art. I. Utrum in Christo fuerit scientia infusa præter beatam ?	ibid.
VII. DE NATURA ASSUMPTIBILI ET ASSUMPTA, NECNON DE ORDINE ASSUMPTIONIS.	461	Art. II. Utrum Christus per scientiam infusam omnia cognoverit ?	516
Art. I. De natura assumptibili.	ibid.	Consectaria notatu digna.	517
§ I. Utrum omnis natura completa sit assumptibilis a Verbo.	ibid.	Petes utrum Christus per scientiam infusam cognoscat etiam omnia possibilia ?	519
Solvuntur objectiones.	462	Art. III. Aliæ difficultates breviter expenduntur ex ceteris articulis D. Thomæ.	ibid.
§ II. Utrum Verbum assumere potuerit naturam propria subsistentia terminatam, ea retenta ?	463	Quæritur 1 ^o utrum Christus potuerit uti hac scientia infusa sine conversione ad phantasmata ?	ibid.
Variæ quæstiunculæ resolvuntur.	464	Petes in quo consistat hæc conversio ad phantasmata ?	ibid.
Utrum substantiæ incompletæ et accidentia possint assumi a Verbo ?	465	Quæritur 2 ^o utrum scientia infusa Christi fuerit collativa seu discursiva ?	ibid.
Art. II. De natura assumpta.	466	— 3 ^o utrum scientia infusa in Christo fuerit perfectior scientia Angelorum ?	ibid.
Specialiter de sanguine.	469	— 4 ^o utrum scientia infusa Christi fuerit habitualis ?	520
Solvuntur objectiones.	470	— 5 ^o utrum scientia infusa in Christo fuerit distincta per diversos habitus ?	ibid.
Art. III. De ordine assumptionis.	471	XII. DE SCIENTIA CHRISTI ACQUISITA.	ibid.
VIII. DE GRATIA CHRISTI.	472	Art. I. Utrum scientia per se acquisibilis fuerit in Christo et quomodo ? An infusa per accidens ; an propriis actibus acquisita ?	ibid.
Art. I. De sanctificatione Christi per gratiam substantialem unionis.	ibid.	Solvuntur objectiones contra secundam conclusionem.	521
§ I. Prima difficultas resolvitur.	473	Art. II. Expenduntur breviter aliæ difficultates ex quatuor articulis quæstionis 12 D. Thomæ.	524
Solvuntur objectiones.	474	Quæritur 1 ^o utrum Christus per scientiam acquisitam omnia cognoverit ?	ibid.
§ II. Secunda difficultas resolvitur.	476	— 2 ^o utrum Christi in hac scientia profecerit ?	ibid.
Solvuntur objectiones.	477	— 3 ^o utrum Christus aliquid ab homine vel Angelo didicerit ?	ibid.
Art. II. Utrum in anima Christi fuerit gratis habitualis ?	478	XIII. DE POTENTIA ANIMÆ CHRISTI.	525
Variæ petitiones.	479	Art. I. Utrum humanitas Christi habuerit omnipotentiam simpliciter ?	ibid.
Art. III. An omnes virtutes fuerint in Christo ?	480	Art. II. De potentia humanitatis Christi circa immutationem creaturarum ?	526
Art. IV. Utrum in Christo fuerint dona Spiritus sancti et gratiæ gratis datæ.	482	§ I. Exponitur articulus D. Th. qui est secundus hujus Q. 13.	ibid.
Art. V. De perfectione gratiæ Christi.	483	§ II. Utrum humanitas Christi sit instrumentum physicum gratiæ, miraculorum et aliorum effectuum supernaturalium ?	527
Art. VI. Utrum gratia habitualis Christi de potentia Dei absoluta possit augeri ?	484	Solvuntur objectiones.	528
Solvuntur objectiones.	485	Art. III. De potentia animæ Christi respectu proprii corporis et executionis suæ voluntatis.	530
IX. DE GRATIA CHRISTI SECUNDUM QUOD EST CAPUT ECCLESIE.	488	XIV. DE DEFECTIBUS CORPORIS ASSUMPTIS A FILIO DEI.	532
Art. I. Utrum Christus ut homo sit caput Ecclesiæ, tam quoad corpus quam quod animam ?	ibid.	Art. I. Utrum conveniens, an etiam necessarium fuerit corpus Christi subiacere defectibus ?	ibid.
Art. II. Utrum Christus sit caput omnium hominum ?	489	Art. II. Utrum Christus omnes defectus corporales hominum assumpserit ?	533
§ I. Prima difficultas resolvitur.	490	XV. DE DEFECTIBUS ANIMÆ A CHRISTO ASSUMPTIS, UBI DE EJUS IMPECCABILITATE.	534
Solvuntur objectiones.	ibid.	Art. I. Utrum in Christo fuerit potueritve esse peccatum ?	ibid.
Consectaria.	491	Art. II. Utrum Christus ut homo vi præcise gratiæ unionis sit impeccabilis ?	535
§ II. Secunda difficultas resolvitur.	492	Solvuntur objectiones.	537
Solvuntur objectiones.	ibid.	Consectaria.	540
§ III. Tertia difficultas resolvitur.	493	Art. III. Utrum in Christo fuerit aut potuerit esse fomes peccati ?	ibid.
Solvuntur objectiones.	494	Art. IV. De cæteris animæ defectibus assumptis a Christo.	542
Art. III. An Christus sit caput Angelorum ?	496	Quæritur 1 ^o utrum in Christo fuerit ignorantia ?	ibid.
Solvuntur objectiones contra primam conclusionem.	499		
Solvuntur objectiones contra secundam conclusionem.	500		
Art. IV. Per quam gratiam Christus constituatur caput Ecclesiæ ?	503		
Solvuntur objectiones.	504		
Art. V. Variæ quæstiunculæ circa præsentem materiam ex cæteris articulis D. Th. breviter expenduntur.	505		
X. DE SCIENTIA BEATA ANIMÆ CHRISTI.	506		
Art. I. Utrum scientia beata fuerit in Christo, et quando ?	507		
Art. II. Utrum animæ Christi per scientiam beatam comprehenderit divinam essentiam, aut saltem eam clarius videat quam quælibet alia creatura ?	508		
Art. III. Utrum Christus per scientiam beatam cognoscat omnia in Verbo ?	509		
Solvuntur objectiones contra primam conclusionem.	510		
Solvuntur objectiones contra secundam conclusionem.	511		
XI. DE SCIENTIA CHRISTI INFUSA.	514		

- Quæritur 2° utrum anima Christi fuerit passibilis? *ibid.*
 — 3° utrum in Christo fuerit dolor sensibilis? *ibid.*
 — 4° utrum in Christo fuerit tristitia? 543
 — 5° utrum in Christo fuerit timor? *ibid.*
 — 6° utrum in Christo fuerit admiratio? *ibid.*
 — 7° utrum in Christo fuerit ira? *ibid.*
 — 8° utrum Christus fuerit viator et comprehensor? *ibid.*
- XVI. DE CONSEQUENTIBUS UNIONEM QUANTUM AD EA QUÆ CONVENIUNT CHRISTO SECUNDUM ESSE ET FIERI, SEU DE COMMUNICATIONE IDIOMATUM.
- Art. I. Utrum admittenda sit in Christo communicatio idiomatum? *ibid.*
 Regula communicationis idiomatum? 545
- Art. II. Breviter discutiuntur cæteri articuli D. Thomæ? 546
- Quæritur 1° utrum hæc propositio, *Deus est homo*, sit vera et propria. Item utrum sit essentialis et per se? *ibid.*
 Petes utrum homo prædicetur univoce de Deo et de nobis in hoc mysterio? *ibid.*
- Quæritur 2° qualis sit hæc propositio, *homo est Deus*? *ibid.*
 — 3° utrum Christus possit dici homo Dominicus? *ibid.*
 — 4° quid sit dicendum de istis propositionibus: *Deus factus est homo: Homo factus est Deus*? *ibid.*
 — 5° utrum hæc propositio sit simpliciter concedenda, *Christus est creatura*. 547
 — 5° utrum hæc propositio, *hic homo*, designato Christo, *incepit esse*, sit vitanda? *ibid.*
 — 7° quid dicendum de istis propositionibus: *Christus secundum quod homo est creatura; Christus secundum quod homo est Deus; Christus secundum quod homo est persona*. *ibid.*
- XVII. DE PERTINENTIBUS AD UNITATEM IN CHRISTO QUANTUM AD ESSE. 548
- Art. I. Utrum Christus sit unum vel duo?
 Petes utrum possit dici, *Christus est divinitas et humanitas simul*? 549
- Art. II. Utrum in Christo sit unica existentia eaque divina? *ibid.*
 Solvuntur objectiones. 550
- XVIII. DE PERTINENTIBUS AD UNITATEM IN CHRISTO QUANTUM AD VOLUNTATEM. 552
- Art. I. Utrum in Christo sint duæ voluntates? *ibid.*
 Solvuntur objectiones hæreticorum. 553
- Art. II. Quædam quæstiunculæ circa voluntatem Christi breviter resolvuntur. 554
- Quæritur 1° utrum in Christo fuerit voluntas sensualitatis? *ibid.*
 — 2° utrum fuerit in Christo duplex voluntas rationis? *ibid.*
 — 3° utrum fuerit in Christo contrarietas voluntatum? *ibid.*
 — 4° utrum voluntas Christi semper fuerit conformis voluntati divinæ? *ibid.*
 Petes utrum non possint admitti in voluntate Christi ut ratio est, quidam actus inefficaces et imperfecti non conformes divinæ voluntati in volito materiali? *ibid.*
- Art. III. Utrum in Christo fuerit liberum arbitrium? 555
- Art. IV. Concordia libertatis Christi cum ejus impeccabilitate. *ibid.*
- § I. Referuntur variæ sententiæ circa præceptum moriendi et impugnantur. *ibid.*
 Prima sententia. *ibid.*
 Impugnatur. 556
 Secunda sententia. 557
 Impugnatur. *ibid.*
 Tertia sententia. 558
 Impugnatur. *ibid.*
 Communibus argumentis simul impugnantur hætres sententiæ. *ibid.*
- § II. Vera sententia stabilitur. *ibid.*
- § III. Solvuntur objectiones contra libertatem Christi circa præceptum dilectionis Dei et alia præcepta naturalia. 561
- DIGRESSIO HISTORICA de Monothelismo. 563
- Sectio. I. Synopsis historica Monothelismi. *ibid.*
 Auctores et fautores Monothelismi. *ibid.*
 Impugnatores Monothelismi. 564
- Sectio II. In quo situs sit error palmaris monothelitarum? 565
- III. Quis convocaverit concilium sextum generale? Qui illi præfuit? 566
- IV. De Honorii Romani Pontificis damnatione in sexta synodo generali. *ibid.*
- Subjectio I. Utrum Honorius fuerit damnatus in sexta synodo? *ibid.*
 Solvuntur objectiones. 568
- Subjectio II. Quo titulo Honorius fuerit damnatus in sexta synodo. 570
 Solvuntur objectiones. 572
- XIX. DE OPERIBUS CHRISTI MERITORIIS ET SATISFACTORIIS. 575
- Art. I. De merito Christi: An, quando et per quos actus Christus meruerit? *ibid.*
 Consecraria præcedentis doctrinæ. 577
- Art. II. Quænam Christus sibi meruerit? *ibid.*
- Art. III. Utrum et quæ Christus meruerit Angelis et hominibus? 579
- Art. IV. Utrum Christus vere et proprie pro nobis satisfecerit, an improprie tantum et metaphorice? 580
 Solvuntur objectiones Socianorum. 586
- Art. V. Utrum operationes Christi fuerint ab intrinseco valoris simpliciter infiniti tam ad merendum quam ad satisfaciendum 590
 Solvuntur objectiones. 592
- Art. VI. Utrum satisfactio Christifuerit ab intrinseco non solum condigna, sed etiam superabundans? 596
 Solvuntur objectiones. *ibid.*
- Art. VII. Utrum satisfactio Christi fuerit ex toto rigore justitiæ, seu ad apices juris? 598
 Solvuntur objectiones. 599
- Art. VIII. Utrum satisfactio Christi procedat a justitia commutativa? 604
 Solvuntur objectiones. *ibid.*
- XX. DE SERVITUDE, ORATIONE ET SACERDOTIO CHRISTI. 606
- Art. I. Utrum Christus ut homo fuerit vere servus Dei? *ibid.*
 Solvuntur objectiones. 607
- Art. II. De oratione Christi. 609
- Quæritur 1° utrum competat Christo orare? *ibid.*
 — 2° utrum Christus nunc existens in cælo vere et proprie oret pro nobis? *ibid.*
 — 3° utrum Christus oraverit secundum suam sensualitatem? 610

Quæritur 4 ^o utrum Christus oraverit pro se?	ibid.	Art. II. An et quomodo prædestinatio Christi sit causa nostræ prædestinationis?	624
— 5 ^o utrum oratio Christi semper fuerit exaudita?	ibid.	XXIII. DE ADORATIONE CHRISTI ET CULTU IMAGINUM.	626
Art. III. De sacerdotio Christi.	611	Art. I. Prænotamina ad totam dissertationem.	ibid.
XXI. DE ADOPTIONE CHRISTI.	613	Art. II. Utrum una eademque adoratione sit adoranda Christi divinitas et ejus humanitas?	627
Art. I. Utrum Deo conveniat adoptare creaturam intellectualem?	ibid.	Art. III. De cultu imaginum Christi et sanctorum.	629
Art. II. Utrum Christus quatenus homo sit Filius Dei adoptivus?	ibid.	§ I. Synopsis historica iconoclastarum.	ibid.
§ I. Prænotamina, ubi de hæresi Felicis Urgelitani et Elipandi Toletani.	ibid.	§ II. Asseritur cultus imaginum Christi et sanctorum.	631
§ II. Utrum Felix et Elipandus filiationem adoptivam in Christo sensu nestoriano propugnaverint?	ibid.	§ III. Solvuntur objectiones Iconomachorum tam veterum quam recentiorum?	634
§ III. Utrum concilium Francofordiense rejecerit filiationem adoptivam in Christo, non solum in sensu Felicis et Elipandi, qui nestorianus erat, sed etiam absolute et quovis sensu?	616	§ IV. Utrum imagines Dei et Angelorum possint depingi et coli?	640
§ IV. Impugnatur rationibus theologicis filiatio adoptiva Christi secundum humanitatem et adoptio humanitatis.	617	§ V. Quo cultu imagines sint colendæ?	641
Solvuntur objectiones.	ibid.	Expenditur prima sententia et rejicitur.	ibid.
Petes 1 ^o utrum Christus ut homo sit Filius naturalis totius Trinitatis?	621	Exponuntur duæ aliæ sententiæ.	642
— 2 ^o utrum Christus ut homo sit Filius naturalis B. M. Virginis.	ibid.	Resolutio quæstionis.	644
XXII. DE PRÆDESTINATIONE CHRISTI.		Solvuntur argumenta tertiæ sententiæ in quantum militant contra hanc secundam conclusionem.	ibid.
Art. I. Utrum Christus prædestinatus et ad quid?	622	Petes utrum cultus imaginum cadat sub præcepto?	647
		Art. IV. De cultu crucis et reliquiarum.	ibid.
		Solvuntur objectiones.	648
		Quæritur utrum Mater Christi sit adoranda adoratione latriæ?	650
		APPENDIX de Magnetismo (ad tract. <i>de Religione</i>).	653
		— de Statu religioso in Gallia (ad tract. <i>de Statu Religioso</i>).	655

FINIS.

cti Thomae
tte) Vol V # 1355

PONTIFICAL INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK CRESCENT
TORONTO—5, CANADA

1355'

